

*Woutertje
Pieterse*

MULTATULI

Woutertje Pieterse

MULTATULI

Woutertje Pieterse

Met een nawoord van
Dik van der Meulen

Athenaeum—Polak & Van Gennepe
Amsterdam 2012

Copyright nawoord © 2011 Dik van der Meulen

Omslag Nick Lambrecht
Boekverzorging Hannie Pijnappels

Athenaeum—Polak & Van Gennep,
Singel 262, 1016 AC Amsterdam
www.uitgeverijathenaeum.nl

ISBN 978 90 253 6810 4

NUR 301

INHOUD

Woutertje Pieterse 7

Nawoord 747

Verantwoording 758

Wat poëzie, myn God, opdat ik niet verga van walging over zoveel walglyks óm my!

Wat poëzie, myn God, al waar 't ten-dank alleen dat zy u schiep! Niet waar, ge zyt daar niet? Ge zoudt met almacht niet zo werkloos zyn? Ge zoudt niet rusten als 'n trage luijaard, die 't nuchter aanziet hoe de misdaad heerst? Hoe laagheid hoog staat, en wat hoog is, laag?

Ge zoudt uw armen niet zo vadsig kruisen, als ging 't heelal, *uw* maaksel, u niet aan? Ge zyt daar niet, niet waar? *Als* ge daar waart, ge zoudt van-tyd tot-tyd uw vuist verheffen, en die dondrend neerslaan op 't verrot gebouw, dat zich 'n maatschappy noemt hier beneden.

Wat poëzie, myn God, gy die door háár alleen bestaat, en in de werklykheid u bezighoudt met nietsdoen... fraai bedryf!

Ik werk, en sloof, en tob, met weinig kracht, en in *uw* traagheid ligt 'n *Almacht* braak! Dat is toch jammer van zo' n almacht, vindt ge niet?

Op, op, gy god die niet bestaat, help mee! Steek uit uw handen, sla eens rechts, en sla eens links, vóór, achter, overal, en wees vooral niet minder in de dáád, dan men u tékende in de bybel myner jeugd.

Daar zat gy op 'n hoge troon van wolken, en zaagt er grimmig en vervelend uit...

Om 't even, er was *handling* in uw zyn. Ge waart vertoornd, jaloers, van-tyd tot-tyd... soms grillig en geneigd tot boze luim – zoals te wachten is van oude goden die – zo lang alleen, en dus in slecht gezelschap, – zich vervelen.

Maar toch, al zaagt ge 'r niet beminlyk uit, toch voelde ik eerbied, vrees, of wat het zy... *iets* voelde ik, toen de baker my berispte omdat ik vroeg of ze u gekend had zonder baard, en of ge ooit jong geweest waart als 'n ander?

Dat was verboden vragen, zei me 't mens, en 'k zou verdoemd zyn als ik 't weer vroeg, dacht ze. Goed! Ik hield die vragen vóór my in 't vervolg, en smoorde zucht naar kennis met de vrees dat de aarde zich zou oopenen voor myn voet, zoals te lezen staat in elke '*Weg ter Zaligheid*'.

Ook, meende ik, zou zich 't vraagstuk of uw baard altyd zo lang geweest was, en zo wit, misschien vanzelf verklaren als ik gróót was...

Helaas, helaas, ik ben sinds lang al groot, veel groter zelfs dan tóén die baker was, en nog is my die baard 'n raadsel... als gyzelf!

Maar tóén begreep ik u. Ik leefde *met* u, *in* u, en geloofde toen tegoe-der-trouw dat *gy* ook leefde in *my*.

En als ik kwaad bedreef... o, weet ge 't nog hoe 'k eens – 't was vreeslyk! – op uw neus 'n bril getekend heb met houtskool?

Waarachtig, 't was tot tydverdryf alleen, boos opzet niet! Een kind verveelt zich soms, ja vaak, omdat z'n ouders meestal bezig zyn met andre dingen dan hun kindren.

Wat was ik bang! Hoe sidderde my 't hart by 't denkbeeld dat men eens die bril ontdekken zou, en vragen: wie toch heeft die bril op god z'n neus gezet?

En... zonder dat die baker 't feit ontdekte, *gy* die *alles* wist, *gy* wist het en zoudt 'toornen', branden, slaan met pestilentie of wat anders.

Ik hoorde reeds de vraag: of ik verkoos myn eerstgeboorne te offren aan uw wraak, dan of ik liever maazlen wou, of pest, door 't ganse land?

Ik hád gemazeld, god, en nog geen eerstgeboorne. Die keus was licht alzo. Maar pest? Dát vond ik hard voor al het arme volk dat nooit u iets misdeed, althans niets gruwlyks als het teeknen van zo'n bril.

Wat werd ik bleek by 't horen der trompet, die eigenlyk maar zei: de diligence is aan, doch my in 't oor klonk als bazuin der kind'ren Assurs, die *gy* te-hulp riept om die bril te wreken.

Daar rolden wagenen de stad in, vol van sterke mannen met namen die niet uittespreken waren. En toen ik onze meid vroeg of ze moed had om te slapen by 'n vreemde heer, vyandlyk generaal, en my diens hoofd te brengen in 'n zak, als Judith?... zei ze: né!

.....
Ik wist geen raad, o god, en ik verging van angst...

.....
Goed, goed, ge waart er, en ik voelde dat ge er waart!

.....
En *nu*?

Wat poëzie, myn God, *gy* die in poëzie alleen bestaat!

Wat poëzie, myn God, opdat ik niet verga van walging over zoveel walg'lyks óm my!

.....
Lieve FANCY, wilt ge my een sprookje vóórzeggen?

Chronologisch-archaeologisch onderzoek naar de oorsprong dezer geschiedenis, en van de naam der hartenstraat. Over Poëzie in 'n stad wier naam op dam uitgaat. Ongeneeslyke liefde, en vlechten van vals haar. De held van deze historie verdedigd tegen 't vermoeden van misdaad. Apotheose van GLORIOSO. 't Gevaar van de roem, en de veiligheid van 't bovenste plankje. De geduldige Kat van vader VAN ALPHEN, die nooit zoveel geduld nodig had – ik meen de Kat – als de kinderen die z'n versjes moesten leren – de versjes van VAN ALPHEN, meen ik – en als de martelaars van de ouderlijke ydelheid, die ze moesten aanhoren.

Het jaar weet ik niet. Daar ge er belang in stelt, lezer, het tydstip te weten, waarop de geschiedenis die ik u verhalen wil aanvangt, zal ik 'n paar punten opgeven als *jalons*.

M'n moeder klaagde over duurte van levensmiddelen en brandstof. 't Moet dus geweest zyn vóór de ontdekking der staathuishoudkunde. Onze meid was getrouwd met de barbiersknecht die maar één been had. 'Dat was zo zuinig,' meende de ziel, 'om 't schoeisel.' Daaruit zou men nu weer besluiten dat de staathuishoudkunde wél uitgevonden was.

Hoe dit zy, 't is lang geleden. Men zeide nog niet: ik heb *bepaald* pyn in 't hoofd, Amsterdam had nog geen trottoirs, de *Inkomende Rechten* bestonden nog, men gebruikte in zekere beschaafde landen nog galgen, en stierf niet zo dagelyks aan anevrismen. Ja, 't is lang geleden.

Ik heb nooit begrepen waarom de hartenstraat, *hartenstraat* genoemd wordt. Of moet men hartéstraat schryven, of hérténstraat? Nooit heb ik in die buurt meer hartelykheid opgemerkt dan elders, en ook hertebeesten waren er niet menigvuldig, schoon er iemand woonde die kippen verkocht, en dus poelier genoemd werd, dat kachelmaker betekent.

Ik ben daar in-lang niet geweest; en herinner me alleen dat het 'n straat is die twee hoofdgrachten aan elkaar verbindt, hoofdgrachten die ik zal laten dempen zodra ik de macht heb Amsterdam te maken tot een der schoonste hoofdsteden van Europa. Wat een myner vele plannen is.*

* *Neen, de hoofdgrachten moeten niet gedempt worden.*

Die ingenomenheid met de toekomst onzer hoofdstad, maakt me niet blind voor haar gebreken. Daaronder reken ik in de eerste plaats haar volslagen ongeschiktheid tot toneel van romantische voorvallen. Men ontmoet daar geen gemaskerde dominoos op de straten... de burgerlyke stand wordt geregeld bygehouden... er is geen *Getto*, geen *Templebar*, geen 'Chinese kamp', geen *Cour des miracles*... wie er 'n moord doet, wordt gestraft... en de meisjes heten Mietje of Jansje. Alles proza.

Er is moed nodig om 'n verhaal te doen aanvangen in 'n plaats die op 'dam' uitgaat, en waar men dus moeielyk Emérence's of Héloïzes kan laten wonen. Wat ook weinig baten zou, wyl die frajigheden al lang geprofaneerd zyn.

Hoe maken 't toch de Franse schryvers om hun Margots en hun Marions aantekleden als idealen, en om niet te doen walgen van de Henri's en Ernesten die evenzeer doen denken aan *M'sieu Henri* en *M'sieu Ernest* uit de *nouveauté*-winkel, als onze burgwallen aan vuil water?

Göthe was 'n moedig man: *Grietje, Klaartje*...

En ik: in de hartenstraat!

Maar ik schryf geen roman, dat 's waar. En al schreef ik 'n roman, dan nog zie ik niet in, waarom ik die niet geven zou als geschiedenis. Ja, 't is 'n geschiedenis! En wel van iemand die in z'n jeugd verliefd werd op 'n houtzaagmolen, en lang heeft nagesukkeld aan die kwaal.

Want verliefdheid is 'n kwaal, al is 't maar op 'n molen.

Men ziet dat m'n verhaal heel eenvoudig wezen zal. Te eenvoudig eigenlyk om alleen te staan. En daarom, als 't me wat al te mager voorkomt, zal ik er wat tussenvlechten hier-en-daar, zoals de Chinezen doen met hun staarten wanneer die wat dun zyn, omdat ze geen *Eau de Lob* hebben en geen olie van Makasser... waar ik trouwens nooit 'n beer ontmoette die vet leverde aan Rowland.

In de hartenstraat dan was 'n leesbibliotheek. Een kleine jongen met 'n stadskleurig gezichtje stond op de stoep, en scheen besluiteloos. Het was hem aantezien dat-i gebukt ging onder 'n plan boven z'n kracht.

Telkens stak-i de hand uit naar de kruk van de deur, en telkens veranderde hy die halfvolbrachte beweging in 'n onnodig neertrekken van 't rechthoekig hemdskraagje dat als 'n juk op z'n schouders lag, of in 'n even onnodig tegenhouden van 'n gemaakte kuch.

Schynbaar verdiept in de beschouwing der bonte twee-duitsprenten die de glazen voordeur van de aandoeningwinkel maakten tot 'n staalkaart van onbegrypelyke dieren, vierkante bomen en onmogelyke sol-

daten, dwaalde z'n blik gedurig scheef-uit, als van iemand die vreest betrapt te worden op misdryf. 't Was duidelyk dat-i 'n opzet in de zin had dat ten-eeuwigen-dage moest verborgen blyven voor de blikken van voorbyganger en nageslacht, en wie bovendien lette op de krampachtigheid waarmee hy met de linkerhand onder 't opgeschort kieltje iets scheen te betasten en te knypen in z'n broekzak, zou allicht op 't denkbeeld zyn gekomen, dat Wouter voornemens was huisbraak te plegen, of zo-iets.

Want hy heette Wouter.

't Is wel gelukkig dat ik op 't idee ben gekomen z'n geschiedenis te verhalen, en ik beschouw 't als 'n eerste plicht u te zeggen dat-i volkomen onschuldig was aan poging tot huisbraak of moord.

Maar 't zou me veel waard zyn hem even bondig te kunnen vryspreken van andere vergrypen. 't Voorwerp dat hy heen-en-weer keerde in z'n linkerbroekzak, was wel geen *rossignol*, geen *passe-partout*, geen *casse-tête*, geen *tomahawk* of *machine infernale*... maar toch 'n papiertje dat de veertien stuivers inhield, waarvoor-i z'n Nieuw-Testament met gezangen had verkwanseld aan de stalleman op *d'ouwenbrug*, en 't plan dat hem zo kleven deed aan die stoep in de hartenstraat, was niet meer of minder dan z'n intrede in de toverwereld der romanlektuur: hy wilde *Glorioso* lezen.

Glorioso! Lezer, er zyn vele navolgingen, er is maar één *Glorioso!* Al de Rinaldini's en Fra Diavolo's van later tyden mogen niet op één dag genoemd worden met de onvergelykelyke held die gravinnen schaakte by dozynen, pausen en kardinalen uitplunderde als feilbare mensen, en Wouter Pieterse schuldig maakte aan testamentsverduistering.

Maar dit laatste was *Glorioso's* schuld niet, zeker niet. Men zou schromen 'n held of 'n genie te wezen – of 'n rover zelfs – als men daarom belast werd met de verantwoordelykheid voor misdaden die na jaren kunnen begaan worden om onze geschiedenis machtig te worden.

Ik protesteer ernstig tegen medeplichtigheid aan de vergrypen die na m'n dood zullen geschieden ter stilling van de dorst naar kennis myner lotgevallen, en verklaar dat ik me op m'n weg naar roem niet laat terughouden door de bedenking, dat eenmaal 'n Nieuw-Testament met gezangen kon worden verkwanseld voor 't '*Leven en de daden van Multatuli*' schoon ik 't niet duur vinden zou.

'Wat maalje daar toch, jongetje? Motje wat, kom in. Anders, ga heen.'

Nu moest Wouter wel binnengaan, of hy had afstand moeten doen

van *Glorioso*. Want de man die, bukkende over de toonbank, zich als 'n alikruik omwring om de deur te openen, en onze held die woorden toetegrauwen, had geen gezicht dat uitlokte tot terugkeren, als-i eenmaal toornig was gemaakt door doelloos 'malen' aan de deur. Althans Wouter, die eerst de moed niet had binnentegaan, durfde nu niet weglopen. Hy voelde zich binnengetrokken... 't was of de boekwinkel hem inslikte.

'*Glorioso... asjeblijft, m'nheer, en hier...'*

Hy haalde z'n *machine infernale* voor den dag.

'... en hier is *geld!*'

Want hy wist van de schoolmakker die hem had aangestoken met de romanziekte, dat men in 'n leesbibliotheek 'pand' eiste van onbekende klanten.

De boekenman scheen zich 'gedekt' te achten door de neergelegde veertien stuivers. Althans hy nam uit de kast, 'n deeltje dat, vet en belesen, op omslag en bladzyden tekens droeg van veel onzindelyk genot.

Ik ben zeker dat de preken van dominee Splitvezel, die van hun bovenste plank in ongestoorde rust en met minachting neerzagen op de lektuur van de dag, zich zouden geschaamd hebben hun onbezoedeld gewaad in aanraking te brengen met zoveel vuiligheid. Maar 't is niet moeielyk rein te blyven als men op de bovenste plank staat, en nooit wordt uitgevraagd. Ik vind dus dat die preken ongelyk hadden. En dat vind ik van veel preken.

Na met 'n bevend stemmetje de man te hebben opgegeven hoe-i heette, verstopte Wouter z'n misdadig geluk onder 't helend kieltje, en vloog de deur uit, schichtig als 'n kat die haar prooi beet heeft, nadat ze 'uren lang gedoken zat.'

Een kort hoofdstuk in vyf delen, en 'n IDEE achteraan. 1° De nederigheid van de schryver, blykende uit de erkentenis zyner onwetendheid omtrent de naam van zekere poort. 2° De invloed van FRANSJE HALLEMAN op WOUTER's heldenziel. 3° Verband tussen die invloed en de profetiën van HABAKUK. 4° Nog iets over HABAKUK, met 'n wenk over de onbegeerlykheid van gedrukte perziken. 5° Grote mensen gezien door de kleine. Iets over de staart van myn Chinees, en de halskraagjes van 't mensdom.

Wouter liep, liep... en wist niet waarheen. Naar huis kon-i niet. Daar toch werd hy te streng bewaakt. Wat niet moeielyk viel, want de ruimte was bekrompen.

Hy koos eenzame straten, en kwam eindelyk aan 'n poort die hy zich herinnerde meer gezien te hebben. Maar de naam wist-i niet, en ik ook niet.* 't Was 'n platte lage poort in welks buurt het altyd zo naar as rook, en waar-i eens die sprong had gedaan, toen hy met Fransje Halleman was weggebleven van de katechizatie, die meende dat Wouter niet durfde wegblyven en van de poort springen. Maar Wouter durfde wel, en deed het, juist omdat Fransje Halleman getwyfeld had aan z'n durven.

Aan dat wegblyven had hy te danken dat-i zo byzonder goed thuis was in *Habakuk*, wiens profetiën hy twaalfmaal moest afschryven tot straf. Die sprong bezorgde hem bovendien 'n barometer in z'n verstuikte grote teen, die uit edele wraak hem later altyd waarschuwde als 't regenen zou.

In zekere zin was Habakuk te beschouwen als Wouter's overgang van de kinderlektuur tot de boeken waarin van 'grote mensen' wordt verteld. Sedert enige tyd namelyk voelde hy zich geschokt in z'n eerbied voor brave Hendriken, en hy walgde van de papieren perziken der naarestigheid. Andere perziken kende hy niet, omdat die zo niet voorkomen in 'n burgerhuishouden.

Niets was natuurlyker dan dat-i vurig verlangde met z'n grotere makkers op de school te kunnen meespreken over de wonderen die er gebeuren in de werkelyke wereld, waar men in 'n koets rydt, steden ver-

* 't Was de Zaag- of de Raampoort. Niet ver van daar lag de zogenaamde Asbelt, waar al de haardas, die Amsterdam opleverde, werd uitgestort.

woest, prinsessen trouwt, en 's avonds opblyft na tien, al is er niemand jarig. Ook bedient men zichzelf aan tafel in die wereld, en heeft maar te kiezen wat men gebruiken wil. Zo menen de kinderen.

Een Italiaanse rover op 'n buitensingel te Amsterdam. Proefje van 't bitter lyden der deugdzame AMALIA, PRIVAT en JOUVIN met huwelyken en godsdienstige waskaarsen, de palladia der zedelykheid. Bewys van het fatsoen der Hallemannen, waaruit men tevens kan te weten komen hoe eerlykheid ryk maakt. Korte bespiegeling over gebrek aan ruimte.

Wouter dacht volstrekt niet aan heldeneeuwen of Chinese staarten, toen-i heel ongevoelig voor de afwezige schoonheid van 't landschap aan 'n moddersloot kwam, waarover 'n onnodig brugje lag, welks leuning hy uitkoos tot lezenaar, na goed te hebben rondgezien, en zich overtuigd dat-i alleen was, en ongestoord kon overgaan tot het verslinden van z'n rover.

Ik heb 'n ogenblik de lust in my voelen opkomen, de lezer deelgenoot te maken van Wouter's genot, door 't leveren ener schets van 't onsterfelyk werk dat hem zo boeide. Maar, behalve dat ik Glorioso's geschiedenis niet recht ken – wat me trouwens niet volstrekt beletten zou er over te spreken – heb ik u veel andere zaken te verhalen van dringender aard, en ben dus wel genoodzaakt u te verwijzen naar de hartenstraat, in de hoop dat ge daar zult terechtkomen zonder uwe weg te nemen over *d'ouwenbrug*. Laat het u genoeg zyn te weten dat het 'heel mooi' was. 'De deugdzame Amalia, die, by flikkerend toortslicht, aan het treurig sterfbed van hare vereerde moeder, in het somber cypressendal, plechtig had gezworen, dat hare vurige liefde, voor de edele rover, door het yzingwekkende valluik, en de verroeste ketenen, met derzelve zilte tranen...' kortom, 't was treffend. Ook was er meer zedelykheid in dan in al die flauwe navolgingen. Al de leden der bende waren behoortlyk getrouwd, en droegen handschoenen. In de grot stond 'n altaar met kaarsen, en de hoofdstukken waarin meisjes geschaakt werden, eindigden met eerbare puntjes of geheimzinnige gedachtenstrepen die Wouter vergeefs tegen 't licht hield om er meer van te weten.

Hy las tot 'sterf verrader.' Toen was 't donker en hy begreep dat het tyd werd 'n eind te maken aan de voorgewende wandeling met de Hallemannetjes 'dat zulke fatsoenlyke kinderen waren.' Met weerzin sloot hy 't dierbaar boekje, en liep haastig weg, omdat-i vreesde beknord te worden over z'n lang uitblyven.

'Hy zou nooit weer permissie krygen' werd er by zo'n gelegenheid

gedreigd. Maar Wouter begreep wel dat dit geen ernst was. Daartoe wist-i te goed dat men graag de kinderen 'eens van de vloer heeft, als men zo klein behuist is.' En: 'de Hallemannetjes waren zo buitengewoon fatsoenlyk. Ze woonden naast 'n huis met 'n balkon, en hadden onlangs heel lief hun petjes afgenomen.'

Ik voor my geloof niet dat de Hallemannetjes fatsoenlyker waren dan de andere mannetjes onder Wouters kennissen. En daar ik graag reden geef van m'n geloof, wil ik hier 'n voorval inlassen dat iets vroeger had plaats gevonden.

Wouter ontving geen zakgeld. Z'n moeder zei dat hoefde niet omdat hy thuis alles kreeg wat-i nodig had. 't Stuitte hem altyd te moeten wachten op vergunning om 'meetedoen' als z'n kameraadjes met de bal speelden, en hem verweten dat hy 't zyne niet had bygedragen tot aanschaffing van dat meubel. 't Kostte drie duiten in Wouter's tyd. Nu zal 't wel duurder wezen... neen, goedkoper... door de staathuishoudkunde.

En by veel gelegenheden meer had-i verdriet over z'n voortdurende geldeloosheid. Later zullen we zien of 't waar was, wat z'n moeder zei, dat-i thuis alles ontving wat hy nódig had. Zéker is het, dat men hem thuis niet de gelegenheid gaf om nu-en-dan over 'n kleinigheid te beschikken *naar eigen wil*. Wat toch zo heel prettig is voor kinderen. En voor mensen.

De Hallemannetjes – die zo byzonder fatsoenlyk waren – gaven hem heel duidelyk te kennen dat het hun verveelde, langer alleen de kosten te dragen van 't verkeer. Fransje berekende dat Wouter's vriendschap hun al negen stuivers gekost had – wat ik duur vind, niet om de vriendschap, maar om 't berekenen – en Gus zei dat het nog meer was, maar dat laat ik daar. Ook had deze hem vier griften voorgeschoten, welke hy nodig had om z'n hof te maken by lange Ceciel die niet van hem weten wou omdat-i 'n insteekpakje droeg.* Maar de griften had ze aangenomen, en overgedaan aan Gus voor 'n zoen.

De bittere verwyten der Hallemannetjes – die zo byzonder fatsoenlyk waren – maakten Wouter wanhopig.

* De overgang van zo'n 'insteekpakje' op 't 'buisje boven de broek' was 'n enorme sprong, vooral omdat daarby 'n vest te-pas kwam, waarvoor by zo'n insteekpakje geen plaats was. Hierby namelyk was het buisje gesloten, en de broek van alle zyden daarop vastgeknoopt. Of die hiërarchie in 't kindertoilet nog bestaat, is me onbekend. In Wouter's tyd speelde ze 'n grote rol. En ook jaren daarna. Ikzelf heb menige traan geschreid omdat het 'open buis' met daarby behorend 'vest' my onmenselyk lang onthouden werd.

‘Ik heb gevraagd aan m’n moeder,’ zeide hy, ‘maar ze wil me niets geven.’

‘Dat gaat ons niet aan,’ antwoordden de Hallemannetjes d.z.b.f.w. ‘Je bent ’n klaploper.’

Wouter hoorde dit woord voor ’t eerst, maar begreep het terstond. Niets maakt scherpzinniger dan bitterheid van hart.

‘Klaploper, klaploper... ik ben ’n klaploper!’

Schreiend liep hy heen, en koos ’n omweg om de straat te myden, waar lange Ceciel’s vader ’n lappenwinkel ‘deed’. Och, als ze gezien had hoe hy als ’n klein kind liep te huilen op straat... zeker, dat was erger dan de broek boven ’t buisje.

‘Klaploper, klaploper!’

Hy ontmoette veel grote mensen die misschien ook klaplopers waren, maar ze huilden er niet om als Wouter.

‘Klaploper!’

Hy zag ’n diender, en haalde diep adem toen die voorby was. ’t Bevreemde hem dat de man hem niet gevangen nam.

‘Klaploper!’

Daar kwam de man van de vuilniskar, die ’t woord naklepperde met z’n ratel. ’t Was niet uittehouden!

Onze arme lyder herinnerde zich, hoe de Hallemannetjes d.z.b.f.w. hem eens hadden voorgespiegeld welke winst er viel te behalen op ’n kleinhandel in peperment. Voor vierentwintig stuivers had men ’n grote zak vol. By verkoop tegen zóveel stuks voor ’n duit zou ’t voordeel enorm wezen, als men maar kapitaal had om te beginnen. Dit hadden de Hallemannetjes precies uitgerekend. Want ze waren niet alleen byzonder fatsoenlyk, maar knap ook. Knapheid en fatsoen gaan meestal samen. Maar, hadden ze gezegd, er moest *kapitaal* wezen. *Zy* zouden de inkopen doen, *zy* zouden zich belasten met de verkoop, en als Wouter maar één gulden kon bydragen, was de zaak gezond.

‘Klaploper... klaploper...’

Wouter *stal* ’n gulden uit het ‘knipje’ van z’n moeder, en bracht die aan de Hallemannetjes d.z.b.f.w.

‘Hoe kom je ’r aan?’ vroeg Gus, maar zorgde dat Wouter geen tyd had om te antwoorden, en tevens dat-i ’t antwoord niet verstond, dat deze gaf door zwygende verlegenheid.

‘Hoe kom je ’r aan – zonder vraagteken also – zie, nu zullen Franssie en ik ieder ’n dubbeltje byleggen, dat maakt vierentwintig en dan kopen

wy de peperment. Op de Rozengracht is 'n fabriek... zo'n zak voor vier schellingen! Wy zullen al de moeite doen, Franssie en ik. By ons op school is meer gelegenheid om te slyten, weetje! Kris Kloskamp heeft er al twaalf besteld – hy zal betalen na de vakantie – wy zullen ons al de moeite getroosten... jy hoeft niets te doen, Wouter... en gelyk delen, daar kunje-n-op aan...'

Wouter ging naar huis, en droomde van ongehoorde winst. Hy zou 'n daalder teruggeven in 't knipje van z'n moeder, en voor lange Ceciel 'n potlood kopen van de man die er gaten mee prikte in 't hout van z'n kruiwagen. Zó sterk waren ze! Dat was wat ánders dan 'n paar griften, dacht-i, en als lange Ceciel hem dan nóg niet wou hebben tot 'n vryertje, dan... neen, verder dacht Wouter niet. Daar zyn op de weg onzer verbeelding afronden die we niet durven peilen. Wy worden ze instinktmatig gewaar, schrikken terug, sluiten de ogen, en... ik weet niet verder. Maar dit weet ik, dat Wouter die avend heel gelukkig insliep, in de hoop dat-i weldra 'n goed geweten hebben zou over 't bestolen knipje en 'n voldaan hart over z'n liefde tot lange Ceciel.

Helaas, helaas, Wouter had gerekend buiten de knapheid en 't fatsoen van de Hallemannetjes!

De volgende dag namelyk zochten zy hem op toen-i de school verliet. Wouter die zich geveleid had hen te zien hygen onder 't gewicht van 'n grote zak, Wouter die zo verlangend was te weten of Kris Kloskamp z'n kordate bestelling had volgehouden, Wouter die brandde van nieuwsgierigheid naar de uitslag... och, hy voelde zich bitter teleurgesteld toen-i Gus Halleman ontwaarde, die niet alleen geen zak peperment droeg, maar bovendien 'n zeer ernstig gezicht meebracht. Ook Franssie keek als de deugd.

'Wel, hoe staat de zaak?' vroeg Wouter zonder 'n woord te spreken. Hy was te nieuwsgierig om niet te vragen, en te angstig om die vraag anders te uiten dan door 't geluideloos openen van z'n mond en 't vooruitsteken van zyn gelaat.

'Hoor eens, Wouter, we hebben ons bedacht... er is veel tégen.'

Arme Wouter! Daar verongelukten in één schipbreuk, z'n geweten en z'n hart. Weg, dromen van zedelyke rehabilitatie, weg, gapend 'moeder's knipje' weg, houtborend potlood dat 'n opening klieven zou in 't hart van lange Ceciel... weg... weg... weg... alles weg!

'Je begrypt, Wouter, die peperment zou smelten...'

'Ja...a...a,' hikte de arme jongen.

‘En die Kris Kloskamp, die ’r twaalf besteld heeft, weetje?...’

‘Ja...a...a...’

Of Kris ook smelten zou?

‘...hy gaat van-school, en zal zeker niet weerom komen na de vakantie.’

‘Zo...o...o?’

‘Ja, en daarom... en ook... we hebben uitgerekend, Franssie en ik, dat er veel minder in ’n pond gaan dan we meenden, omdat de peperment tegenwoordig heel zwaar is, weetje?’

‘Ja,’ voegde Fransje er by, met hoge ernst als iemand die in levensgevaar ’n ‘eerste’ beginsel verkondigt, ‘ja, de peperment is heel zwaar tegenwoordig. Voel eens, maar je moet ’t weeromgeven.’

En hy bood Wouter ’n pepermentje aan, dat deze heel goedmoedig woog op z’ n vinger. De arme jongen gaf het trouw terug. Zwáár vond-i ’t... och, hy was zo bedrukt, en zou alles zwaar gevonden hebben op dat ogenblik.

Fransje stak ’t zware pepermentje in z’n mond, en zei, al zuigende: ‘Ja wezenlyk, heel zwaar... ’t is Engelse, weetje? En dan is ’r nog wat... niet waar Gus? ’t Fatsoen! Toe Gus, zeg jy ’t maar.’

‘t Fatsoen, Wouter!’ riep Gus bedenkelyk.

‘We menen ’t fatsoen,’ herhaalde Fransje, alsof-i wat ophelderde.

Wouter zag beiden beurtelings aan, en scheen begrip tekort te komen.

‘Zeg jy ’t maar, Gus.’

‘Ja, Wouter, Franssie zal ’t je wel zeggen.’

‘Wouter, onze pa is in de diakenie, weetje, en-i gaat rond met ’n zakje en by ons “op” de gracht...’

‘Ja,’ riep Fransje, ‘by ons op de gracht weetje... daar woont m’nheer Krullewinkel die ’n buiten heeft...’

‘En ’n balkon...’

‘t Is maar om ’t fatsoen... weetje, Wouter? En als er huisbezoek komt, dan prezenteert onze mama...’

‘Ja, dan prezenteert ze madera... heus, en onze tabakspot is van zilver...’

‘Né, Franssie... maar ’t is net als zilver, weetje, Wouter?’

De arme jongen zei maar dat-i ’t wist, hopende eindelyk te weten te komen wat-i inderdaad *niet* wist: het verband tussen al die dingen en *zyn* vervlogen hoop. Hy stamelde: ‘Ja, Gus... ja, Franssie... maar de peperment?’

't Is maar, weetje-n-om je te zeggen dat we heel erg fatsoenlyk zyn.'

'Ja Gus.'

'En braaf.'

'Ja...a...a... Franssie!'

Arme Wouter!

'En daar je zei dat je geen zakgeld krygt...'

'Ja, Wouter, en weetje, omdat onze pa zo fatsoenlyk is... als 't winter wordt kan je 't zien, dan gaat-i rond met 'n weesjongen...'

'Ja, en-i schelt aan al de deuren. Nu, daarom zyn we bang dat je...'

'Dat je...'

'Die gulden...'

'Die gulden, weetje?'

'Dat je 'm niet...'

'Dat je 'r niet eerlyk aankomt... dát is het,' zei Fransje, die 'n tweede pepermentje uit z'n zak haalde en in de mond stak, tot versterking zeker na dat beslissend woord.

't Was er uit! Arme, arme Wouter!

'En daarom, Wouter, willen we niet met je meedoen. Maar *gelyk* delen... dat is afgesproken!'

'Ja, gelyk delen,' riep Gus. 'Je begrypt... *wy* hebben al de moeite gehad, en daarom... ziedaar, gelyk delen!'

De Hallemannetjes waren knap. Gelyk delen: $20+2x2 = 8, 3$ en alzo... Wouter ontving acht stuivers.

'Weetje,' zei Gus, 't is omdat onze pa diaken is.'

'Ja... en onze tabakspot... al is 't dan geen zilver, 't lykt precies op zilver.'

Op deze waarachtige historie grondt zich myn ongeloof aan de buitengewone fatsoenlykheid van de Hallemannetjes, en ik hel over tot de mening dat dit fatsoen eigenlyk niets was dan 'n uitvindsel van Wouter's moeder, omdat ze 'nauw behuist' was. 't Is de vraag of zy ooit iets zo byzonder fatsoenlyks in die kinderen zou ontdekt hebben, als ze kans had gezien Wouter met wat nut te gebruiken in 't huishouden.

Verloren suikerpotten en zoekgeraakte bybels voor de rechtbank van 't geweten. De onmannelykheid der natie, volgens SIEGENBEEK en andere moralisten. De verdiensten en de gebreken van LEENTJE, beschouwd uit 'n mensen-vriendelyk oogpunt. Verregaande onkiesheid van de voorprinse-lyke spelmethode.

Hoe 't zy met die principe-barende vruchtbaarheid van de nauwte, Wouter kende de vrucht, al was-i niet zo wysgerig ingelicht omtrent de oorsprong. Over z'n laat thuiskomen bekommerde hy zich dus niet zó erg, als over de vreselyke straf die hem wachtte als men z'n nieuw testament met gezangen zou missen. Hy was teruggekeerd van z'n uitstapje in de Abruzzes, en by z'n terugkeer in Amsterdam viel hem de herinnering aan z'n boosheid – of liever 't voorzien van de straf die er volgen zou op die boosheid – drukkend zwaar op 't gemoed.

Maar Wouter troostte zich met de bedenking dat-i ditmaal geen vingerhoed had weggemaakt, zoals laatst. Men zou 't Nieuw-Testament niet zo gauw missen, dacht-i, omdat de zondag nog ver was, en in de week zou er niet naar gevraagd worden.

Nogeens: 't was geen vingerhoed, geen breipen, geen suikerpot, of zo-iets van dagelyks gebruik...

Toen onze held thuiskwam, verstopte hy de vette *Glorioso* achter de latafel van Leentje, van dezelfde Leentje die na de poortsprong z'n broekje herstelde dat zo gaapte aan de knie, zodat z'n moeder 't nooit geweten heeft.

Ja, ze is ten-grave gedaald zonder kennis aan die gescheurde broek! Ik weet niet of 'broek' mannyk is, en heb geen lust het optezoeken, vooral omdat ik 't toch niet begrypen zou, al vond ik 'broek. m.' in 'n woordenlystje. Onlangs vond ik géén *m.* achter *natie*. Dat zal 'n scherpe geestigheid van Siegenbeek geweest zyn.

Of Wouter's broek mannyk was, weet ik niet, maar Leentje had de scheur geheeld, dat is de waarheid. Zo heelde ze meer breuken, en ontving daarvoor zeven stuivers in de week, en 's avends 'n boterham.

Lang na Habakuk, dacht Wouter nog meermalen aan haar deemoedig: 'goeien avond, juffrouw. Goeien avond, m'nheer en jongejuuffrouwen. Goeien avond, Wouter?... en de rest.

Want Wouter's moeder heette 'juffrouw' om de schoenmakery. De

jonge-juffrouwen waren z'n zusters, die dansen geleerd hadden. En z'n broer was 'm'nheer' sedert diens benoeming tot derde ondermeester aan de stads-tussenschool.* Hy had toen verlengstukken aan z'n buis gekregen om ontzag inteboezemen aan de schooljeugd, en 'Stoffel' paste toen niet langer, meende Wouter's moeder. Maar deze noemde Leentje eenvoudig Wouter, omdat-i nog maar 'n kleine jongen was. Ook was hy haar drie stuivers schuldig, of eigenlyk zes-en-twintig duiten, die hy haar nooit heeft teruggegeven, want toen hy, jaren later, die schuld wilde afdoen, waren er geen duiten meer, en Leentje was ook dood.

Dit speet hem zeer, want-i had veel van haar gehouden. Ze was foeilelyk, nogal vuil, en bovendien wat onrecht van leest. Ook beweerde Stoffel de schoolmeester, dat ze 'n boze tong voerde. Ze zou namelyk hebben oververteld dat-i bessen met suiker had gedronken in *de Nederlanden*.†

Ik wil dit wel geloven, maar wat kan men verlangen voor zeven stuivers en 'n boterham? 'k Heb hertoginnen gekend met ruimer inkomen, en toch niet aangenaam in de omgang.

Dat Leentje scheef was, kwam van 't aanhoudend naaien. Ze hield het ganse gezin 'heel' en verstond de kunst om een broek, twee buisjes en 'n lakense pet te maken uit 'n duffelse jas, en toch schoten er nog lappen over voor de *sous-pieds*‡ die Stoffel nodig had voor z'n examen als sekondant naar de Kaap. Dat lukte niet, door 'n fout in Euklides.

Niemand buiten Wouter was tevreden met Leentje. Ik denk dat men bang was haar te bederven door te grote zachtzinnigheid. De 'jonge-juffrouwen' spraken gedurig van 'stand' en 'dat ieder op z'n plaats moest blyven.' Dit gold háár. Leentje's vader namelyk was 'n schoenmaker geweest die achterlapte, en de vader van de jongejuffrouwen had 'n winkel 'gedaan' waarin-i schoenen verkocht die uit Parys kwamen. Dit maakt 'n groot verschil. Want het is deftiger iets te verkopen dat gemaakt is door 'n ander, dan zelf wat te maken.

* *Die zogenaamde tussenscholen zullen nu wel niet meer bestaan. Het waren inrichtingen van onderwys voor niet zéér arme kinderen, maar toch voor dezulken wier ouders niet bymachten waren 't volle schoolgeld te betalen. Of men op zo'n school nog minder leerde dan by 'n Msjeu, weet ik niet.*

† *Een herberg met tuin, even buiten de stad.*

‡ *Dit is met het oog op andere tydaanwyzende omstandigheden, 'n fout. De sous-pieds zyn van enigszins latere datum, en zullen nu wel haast terugkomen. Liever zag ik de lange broeken afgeschafte, die lelyk staan en zeer ondoelmatig zyn.*

De moeder meende dat Leentje wel wat zindelyker wezen kon. Dat juist gemeend was. Maar ik kom weer terug op de prys, en op de moeilykheid van 't wassen, voor iemand die geen tyd, geen zeep, geen ruimte en geen water heeft. Duinwater was er nog niet, en al was 't er geweest, het zou toch niet doorgedrongen zyn tot Leentje.

Stoffel beschuldigde haar van die verkeerde val in z'n hemsboordjes, 'die zo nadelig werkte op 't respekt' en klaagde dat ze hem altyd zo mal aankeek, als-i 'heren had'.

Dat 'heren hebben' was 'n *privatissimum* over de leerwyze van Prinzen, die nog niet was uitgevonden, maar door Stoffel werd voorgevoeld. Leentje bracht thee by die zaak, en was eenmaal niet geslaagd in 't wegbyten van 'n lach, toen ze Stoffel z'n naam hoorde spellen, en uitvaren tegen 't onkiese ouwerwetse 'esse té' dat dan ook lelyk is.

En dan, die bessen met suiker!

Kort hoofdstuk zonder IDEEËN. De Hollandse graven in-verband met de pryzen van 't vlees, en de ongegronde verdenking van PENNEWIP's eer. LEENTJE's onzichtbaar talent om kleren en zielen te herstellen.

Aldus had ieder z'n grieven tegen 't arme Leentje. Maar Wouter hield veel van haar, en was met niemand buiten haar in huis gemeenzaam, misschien wel omdat de anderen niet van hém hielden, en hy dus wel genoodzaakt was, of genoopt althans, z'n troost te zoeken by haar. Want alle aandoening zoekt 'n uitweg, en er gaat niets verloren, evenmin in de zedelyke als in de stoffelyke wereld. 'k Had hierover IDEEËN kunnen schryven met afzonderlyke nummers, maar dat wil ik nu niet, omdat er 'n orgelman onder m'n venster staat, die me overlaadt met onnodige indrukken tot byna-gekwordens toe.

Wouter's moeder noemde hem: 'die jongen'. Z'n broers – er waren er meer dan Stoffel – beweerden dat-i vals en gniepig was, omdat hy weinig sprak en niet van knikkeren hield. Maar áls-i wat zei, verweet men hem 'n geheel onbewezen verwantschap met de kat van koning Salomo. De zusters verklaarden hem voor 'sleets' of 'sleetsch'. Ik weet niet hoe ze 't spelden, omdat ik het alleen heb van horen-zeggen. Maar by Leentje kon onze Wouter altyd terecht. Zy troostte hem, en vond het schande dat men niet meer 'werk maakte van 'n jongen als hy.' Ze scheen dus te hebben ingezien dat-i niet 'n kind was als 'n ander. En dit vind ik ook. Anders zou ik niet de moeite nemen z'n geschiedenis te vertellen.

Tot kort na de expeditie naar *ouwenbrug*, hartenstraat en aspoort, was Leentje Wouter's enige vertrouwde. Haar liet-i de verzen lezen die versmaad waren door lange Ceciël. Haar klaagde hy z'n smart over de onrechtvaardigheid van meester Pennewip, die hém 'redelyk' gaf, en 'uitmuntend' met 'n krul, aan 't roodharig Keesje. Aan Keesje, die geen 'som' alleen wist te maken en altyd steken bleef in de Hollandse graven.

'Arme jongen,' zei Leentje, 'je hebt wel gelyk. Ze kwamen in 't huis van Beieren... 't is wel schande! En dat om 'n duit op 't pond.'

Zy beweerde namelyk dat Pennewip goedkoop vlees kreeg van Keesje's vader die slachter was, en dat er alzo knoeiery plaats had met die graven en hun gedurig verhuizen.

Later heeft Wouter haar verdacht van vrome leugen op dat punt, omdat Pennewip, wel beschouwd, er niet uitzag als iemand die misbruik

maakt van biefstuk. Maar in die dagen nam hy de ligtvaardige verdenking van 's mans eer gretig aan, als pleister op de zyne die gekrenkt was door Keesje's voorzitterschap. Want waar onze eer in 't spel is, of wat we daarvoor houden, geven we minder om die van 'n ander.

Of, als z'n broers hem plaagden met 'n sarrend 'professer Wouter'... of, als de zusters op hém de schuld wierpen van dat 'mal gekrabbel op 't behangsel'... of, als z'n moeder hem strafte voor dat opsnoepen van de rystebry die gister overschoot, en nog juist zo goed zou geweest zyn voor morgen... dan was 't altyd Leentje die Wouter's gemoed in evenwicht bracht op dezelfde handige manier als ze de winkelhaak in z'n kleren onzichtbaar maakte met 'n onnavolgbaar 'heen-en-weertje'.

O, lelyke vuile scheve kwaadtongige Leentje, wat heeft Wouter je lief gehad! Wat al troost straalde hem tegen uit je koperen vingerhoed, wat al bemoediging lag er in je maasbal, wat 'n zalving in je liefderyk: 'Daar heb je-n-'n naald, en 'n draad, en 'n lapje... naai 'n zakje voor je griften, m'n jongen, en vertel me nogeens van al die graven die gedurig overgingen van 't ene huis in 't ander.'

Weer 'n hoofdstuk zonder IDEEËN. Diepzinnige achterhoudendheid van juffrouw LAPS. Predikatie van STOFFEL. WOUTER's standvastige trouw aan GLORIOSO. Roerende terugblik op SCELERAJOSO's dood, die we, om 't gevoel der lezers te sparen, en wegens zeer uitgebreide binnenlandse betrekkingen, slechts lieten gissen. Fatsoenlyk sterfgeval van GLORIOSO. De laatste Koning van Athene. Bedorven magen en verscheurde trommelvliezen, voorgesteld als gevolgen ener eigenaardige stofwisseling.

Ik weet niet welke profeet onze Wouter werd ingegeven tot straf voor 't wegmaken van z'n bybeltje. De huisdominee kwam er by te-pas, en de man was puur ontsteld over zoveel boosheid. Juffrouw Laps die op de ondervoorkamer woonde, had er ook van gehoord. Ze was zeer godsdienstig en beweerde dus dat zo'n jongen opgroeide voor de galg, want: 'Men begon met 'n bybel,' zei ze betekenisvol, 'en eindigde met wat anders.'

Niemand evenwel heeft ooit kunnen te weten komen wat dan toch dat *andere* wel wezen zou, als men begonnen was met 'n bybel. Ik denk dat zyzelf 't niet wist, en dat ze 't maar zo zeide om de mensen in de waan te brengen dat ze veel levenswysheid bezat, en meer van de zaken verstond dan zy uit wilde. 't Is my wél, schoon 'k niet houd van wysheid die zich niet openbaart in verstaanbare woorden, en als 't myn zaak geweest was, zou 'k juffrouw Laps de duim tussen de deur gezet hebben.

Stoffel hield 'n napreek, waarin-i aanvulde wat huisdominee vergeten had. Hy sprak van Koran, Dathan en Abiram, die iets dergelyks misdaan hebbende als Wouter, daarvoor waren gestraft met 'n ontydige begrafenis. Ook zeide hy: dat de eer van de familie op *d'ouwenbrug* was verloren gegaan, dat hy als 'enige' oudste zoon van 'n onbesproken weduw, en als derde ondermeester op de stads tussenschool, verplicht was zorg te dragen voor de eer van 't huis...

'Van Beieren,' zei Leentje zacht.

...dat 'n huwelyk of 'n *andere konditie* voor de meisjes kon afspringen door Wouter's schuld, want dat niemand zou willen deden hebben met meisjes, die... in 't kort, Stoffel beweerde dat het schande was, en dat-i de ogen neersloeg voor ieder die kennis droeg van 't feit. Hy had duidelyk bemerkt dat 'de jongens' er ook al van wisten, want Lodewyk Hopper had de tong tegen hem uitgestoken.

En eindelyk: 'dat-i bevreesd was over de Nieuwmarkt* te gaan, omdat die hem zo onaangenaam herinnerde aan de vreselyke voorspelling van juffrouw Laps omtrent Wouter's toekomst.'

Daarop volgde nog iets over die Koran, Dathan en Abiram, waarop de hele familie uitberste in gehuil, omdat het zo byzonder treffend was.

Wouter troostte zich met de gedachte aan Glorioso, en als er gesproken werd van 'dat andere' dat komen zou volgens juffrouw Laps, droomde hy van z'n huwelyk met de schone Amalia wier sleep gedragen werd door zes pages. Juffrouw Laps zou zeker vreemd hebben opgezien als ze die uitlegging van haar ingeslikte klimax ware te weten gekomen.

't Spreekt vanzelf dat alle pogingen om onze held te bewegen tot het openbaren der wyze waarop hy 't ontvangen geld had besteed, ydel waren. Men moest daarvan afzien, na 't vruchteloos aanwenden van alle gebrukelyke middelen. Water en brood, water en geen brood, brood zonder water, water noch brood, huisdominee, Stoffel, Habakuk, juffrouw Laps, tranen, slaag... alles te-vergeefs. Wouter was er de jongen niet naar om Glorioso te verraden. Dit had-i juist zo lelyk gevonden in die Scelerajoso, die dan ook slecht afspeelt, zoals we gezien hebben.

Zodra 't hem weer vergund was te wandelen met de Hallemannetjes d.z.b.f. waren, ylde hy naar de brug buiten de aspoort, om z'n boeiende lektuur voortzetten, en hy herhaalde dit tot het rampzalig ogenblik waarop-i moest afscheid nemen van z'n held, die op 't laatste blaadje als berouwhebbend generaal-majoor sterft in de armen van de deugdzame Elvira.

Toen Wouter z'n boek had teruggebracht in de hartenstraat werd z'n blik aangetrokken door amandeltaartjes by 'n banketbakker op de hoek. Hy handelde met Glorioso als de Atheners met Kodrus: niemand was waardig zo'n held optevolgen, en binnen weinig tyds was 't overschot van 't Nieuw-Testament veranderd in maagbedervend gebak. Dat ook weer veranderde.

Wat het aandeel der 'gezangen' betreft in het saldo dat Wouter restte na z'n Italiaanse reis, ze leverden zeer eigenaardig de vaste stof tot 'n drietonige mondharmonika die oren en ziel scheurde, en weldra door meester Pennewip werd gekonfiskeerd als storend voor de schoolrust.

* *Op die markt namelyk werd gezeseld, gebrandmerkt en gehangen, in die dagen.*

Beschouwingen over de manier om 'n groot man te worden. Twee stokpaardjes. De lezer wordt bedreigd met verzen, en uitgenodigd tot wat lof over de kunstige wyze waarop de schryver, na tuchteloos dwalen, hem terugbrengt naar WOUTER.

Ik acht me niet geroepen tot uitspraak in 't geding tussen Pennewip en Leentje, op 't stuk van diens partydigheid voor Slachterskeesje. Maar 't vurig gevoel voor recht dat me plaagde van m'n eerste jeugd af – helaas, sedert jaren wacht ik te-vergeefs op 'n tweede – en de loffelyke zucht om yverig te zoeken naar verschoning, al ware er ook misdryf bewezen, dwingen my u te zeggen dat meester Pennewip's lot gelden kon als verlichtende omstandigheid voor iemand die overtuigd was van acht hoofdzonden tegelyk.

Ik heb opgemerkt dat veel grote mannen hun loopbaan aanvingen als varkenshoeder – zie alle biografische woordenboeken – en 't schynt also dat die betrekking de grondstoffen aanbiedt, welke vereist worden om mensen te regeren of te verlichten. Wat niet hetzelfde is.

Aan de theologen die vitten op m'n verhaal, en dus deze gelegenheid aangrypen om my te beschuldigen van verregaande onkunde, omdat ik 'n hoofdzonde méér tel dan hun bekend is, en van laster omdat ik 't menselyk geslacht doe voorkomen als 'n variëteit van varkens, antwoord ik dat er 'n nieuwe kanonieke zonde kan uitgevonden wezen, die zy nog niet beoefend hebben. Wat hun aangenaam moet zyn, als de griep de apteker.

En wat die vergelyking met de zwynen aangaat, men denke aan de verwantschap van kool met diamanten, en ieder zal tevreden zyn, zelfs de theologen.

Maar, na die opmerking over de heerlyke vooruitzichten van iemand die z'n tere jeugd doorbracht in omgang met de knorrende kooldiamanten uit het dierenryk, heeft het my meermalen verwonderd dat er in de levens van grote mannen zo weinig gewezen schoolmeesters voorkomen, daar toch al de ingrediënten die 'n varkensweide schynen te maken tot 'n broeiery van 't genie, in zo ruime mate aanwezig zyn in de schoolkamer.

't Omgekeerde heeft dikwyls plaats. Dagelyks ziet men weggejaagde prinsen onderwys geven aan de leertrage jeugd. Dionys en Lodewyk Phi-

lips zyn de enige niet, en ikzelf heb beproefd Frans te leren aan 'n Amerikaan. Dat onmogelyk was.

Wanneer de verkiesbare koningschappen eens weer in de mode kwamen, zou 'k gaarne zien dat de keuze des Volks zich by-voorkeur bepaalde tot personen die de mens hadden bestudeerd naar de modellen op 'n zóveelste van de ware grootte, zoals men de aardrykskunde leert op draagbare globes of handatlassen. Alle deugden, neigingen, hartstochten, dwalingen, misdaden, die punten van noodzakelyke beoefening uitmaken in de werkelyke maatschappy, vindt men op kleine, beter te overziene schaal, op de schoolbanken terug, en de hooggeroemde kunsten van menige staatsman komen, wel beschouwd, eenvoudig neer op 't 'beentje-draaien' dat schering en inslag is by de taktiek der Machiavel's van drie voet hoog.

Het beroep van schoolmeester is dan ook niet gemakkelyk, en ik heb nooit begrepen waarom 't zo karig wordt bezoldigd, of, daar dit nu eenmaal zo schynt te moeten wezen, hoe men altyd personen vindt die voor gelyke beloning, niet liever als serjant-instrukteur de lading in twaalf tempooos onderwyzen*, dat minder hoofdbreken geeft, en meer vrye lucht met zuurstof.

Ook was ik liever dominee. Deze toch heeft altyd te-doen met mensen die de zaak volkomen met hem eens zyn, en naar hem komen luisteren uit vrye keuze, terwyl de onderwyzer gedurig te kampen heeft met onwil en 'n hoogst gevaarlyk mededingerschap van tollers, knikkers en papieren mannetjes, om nu niet eens te spreken van suikergoed, tandwisselen, roodvonk en zwakke moeders.

Pennewip was 'n man van de oude stempel. Zo althans zoud-i ons nu voorkomen, als we hem voor ons zagen in z'n gryze schooljas, dyvest, korte broek met gespen, en dat alles gekroond met 'n bruin pruikje, dat-i gedurig heen-en-weer trok, en dat in 't begin der week altyd zo krulde als er geen regen aan de lucht was. Want krullen kunnen geen nat verdragen, en zondags kwam de man met het yzer.

Doch dat ouwerwetse is misschien maar denkbeeldig. Wie weet of-i niet modern was in zyn tyd, en hoe spoedig men 'tzelfde van ons zal zeggen. Hoe dit zy, de man heette *meester*, z'n school was 'n *school* en geen *instituut*, wat dan ook de zaak minder goed uitdrukt, en ik vind het 'n vreemde manier van vooruitgang, de dingen anders te noemen dan ze

* Dit riekt naar de vuursteen-periode. De auteur is niet met z'n tyd meegegaan.

werkelyk heten. Op z'n school, waar volgens de naïve gewoonte van die dagen, jongens en meisjes door-een zaten, leerde men – of kón men leren – lezen, rekenen, schryven, vaderlandse geschiedenis, psalmzingen, wollennaaien, breien, merken en de godsdienst. Dit alles was aan de orde van de dag, maar wie uitmuntte in aanleg, yver of gehoorzaamheid, kreeg nog bovendien onderricht in 't verzenmaken, een kunstje waarin Pennewip veel liefhebbery had.

Hy maakte de jongens 'klaar' tot het 'aannemen' toe, en met behulp van z'n vrouw voerde hy de meisjes op tot 'n merklap met 'n rood vader-ons op zwarte grond, of 'n gespietst hart tussen twee bloempotten. Dan waren ze volleerd, en des-verkiezende klaar om grootmoeders te worden van onze tegenwoordige burgerstand.

Buiten 't verzenmaken bereed meester Pennewip nog 'n stokpaardje, dat hem boven ieder ander aanspraak gaf op 'n troon. Hy was bezeten door de verdeelwoede, een ziekte die aan weinigen bekend is omdat ze maar zelden en niet dan sporadisch voorkomt. Ik heb die ziekte nooit goed begrepen, maar alle onderzoek naar de eerste oorzaak opgegeven zodra ik inzag dat het moeielyk omgaan is met stokpaardjes uit de stal van 'n ander, en zal me dus bepalen tot de korte beschryving van Pennewip's onschuldig dier. Hy bracht al wat-i zag, waarnam of ondervond, tot familiën, *genera*, klassen, *species* en onderdelen, en maakte alzo de hele maatschappy tot één botanische tuin waarvan hy de Linnaeus was. Hy beschouwde dit als de enige wyze om te geraken tot 'n heldere blik in de einddoelen der schepping, en tot de verklaring van alle duisterheden in en buiten de school. Ja, hy ging zo-ver, te beweren dat Wouter's Nieuw-Testament weer zou te-voorschyn gekomen zyn, als juffrouw Pieterse maar had kunnen opgeven tot welke klasse de man behoorde, die 't gebonden had in zwart sjagryn. Maar dat wist ze niet.

Wat my aangaat, ik zou niet eens gesproken hebben over Pennewip's verdeelzucht, als ik niet kon van zyn arbeid gebruik maken om m'n lezers enig denkbeeld te geven van de kring waarin de held myner geschiedenis zich bewoog, even als ik gezegde Pennewip ongestoord zou hebben laten onderricht geven in verzenmaken – dat *après-tout* niet verboden is – wanneer ik niet voorzag weldra 'n paar gedichten van z'n leerlingen te zullen nodig hebben tot plaatselyk kleursel.

Na de gewone hoofdafdelingen van bezield en onbezield – waarby de goeieman stoutweg de mens 'n ziel gaf – volgde 'n stelsel dat er uitzag als 'n pyramide, waar God met engelen, geesten en verder toebehoren,

bovenop stond, terwyl de oesters, polipen en mosselen op de basis rondkropen of stillagen naar verkiesing. Ter-halverhoogte stonden de koningen, schoolopziensers, burgemeesters, wethouders en dominees-doktoren in de H. Godgeleerdheid. Daaronder, professoren en kooplieden die niets zelf maken. Vervolgens, doktoren in wereldse dingen – mits tweepaardig advokaten en ongedokterde dominees, kolonels van de burgerwacht, de rektor van de Latynse school, en zo voort. Wysgeren – maar ze moesten 'n *stel* hebben – dokters met één paard, en dichters kwamen later. Heel laag daaronder, en vry naby de mosselen, had-i de zevende onderafdeling geplaats der IIIe klasse van de burgerstand, en in die buurt hoorde myn held thuis.

BURGERSTAND, IIIe KLASSE, ZEVENDE ONDERAFDELING

Burgersmensen 'op kamers' wonende.

a) *Vrye opgang. Drie ramen. Twee verdiepingen met achterkamers. De jongens slapen alleen, maar kleden zich in gezelschap van de meisjes. Kraamschut. Leren Frans, en reciteren de Kersnacht. De meisjes heten LENA, MARIA, soms – maar zelden – LOUISE. Ze borduren, en zeggen: u. De jongens op 'n kantoor. Houden meid, naaister, en 'n 'mens voor 't grove werk'. De was nat thuis. Lezen preken van V. d. Palm. Zondags rookvlees, schoon linnen, en likeur na de koffi. Godsdienst en fatsoen.*

b¹) *Altyd nog drie ramen. Eén verdieping. Boven wonen burene die 'tweemaal schellen'. (Zie b²) LEENTJE, MIETJE, JANSJE. LOUISE komt minder dikwyls voor. De onderdeur wordt opengetrokken met 'n touw dat glimt van lange dienst. Slapen in één kamer. Kraamschut. Meid, 'halve naaister' en 'n 'mens'. Zondags kaas, geen likeur, maar overigens godsdienst en fatsoen als-boven.*

b²) *Tweeschellige burene. Nagenoeg als-boven. Zonder meid, maar met 'n 'mens.' Naaister, kaas en schoon-linnen van-tyd tot-tyd, maar zelden. Godsdienst als-boven.*

c) *Tweede verdieping. Twee schuiframes. Kleine achterkamer die inspringt om de binnenplaats. 't Hele gezin slaapt in twee bedden. Van kraamschut geen spoor. De jongens heten LOUW, PIET of GERRIT, en gaan 'op' horlogemaken of letterzetten. Soms naar zee, maar zelden. Gedurig twist met de burene over die verstoppe gootsteen in 't portaal. Overigens godsdienst als-boven. Hebben kennis aan 'heel fatsoenlyke mensene'. Lezen de Haarlem-*

mer samen met III, 7, b² (PP). Geen meid of 'mens' maar 'n naaister van zeven stuivers en 'n boterham...

Daar zyn we aangeland by juffrouw Pieterse.

De lezer weet nu vry juist wat-i te denken heeft van Wouters omgeving, en begrypt waarom ik z'n gezichtje stadskleurig noemde toen we hem voor 't eerst zagen in de hartenstraat.

Vorbereiding tot 'n avendje. Rolverdeling. Stryd tussen willen en zyn, geopenbaard in 'n kindermymering (daguerreotiep). Moddersloots-dromen, strohalm-wedvliet, eenden-oorlog en molen-vertellings, eindigende met 'n luchtreis.

't Was woensdag. Er zou 'n 'avendje' wezen by de Pietersens. Juffrouw Laps was gevraagd, en ook de juffrouw boven de melkkelder, wier man 'aan de beurs' was. Voorts vrouw Stotter die zo lang gebakerd had 'maar altyd heel in 't fatsoenlyke.' Dan de weduwe Zipperman, 'die 'n dochter getrouwd had met iemand van de assurantie, of 't kadafter, of zo-iets.' Voorts de juffrouw van de koekbakker. Dat kon niet anders, want het was 'zo opvallend als men allerhande en janhagel liet halen zonder haar meetevragen.' Dan de juffrouw van onder-achter die wel niet komen zou, dacht men 'maar men wou graag de minste wezen na dat gekibbel over 't gebroken glas.' En kwam ze nú niet, dan was 't ook *uit*, zei juffrouw Pieterse. Ja, dan zou 't uit wezen met de juffrouw van achter-onder. Ik zal nu maar terstond zeggen dat ze niet gekomen is, en dat het dus met die juffrouw *uit* was.

De kleinere kinderen zouden vroeg naar-bed, met de belofte van 'n kop koude saliemelk aan 't ontbyt 'als men ze de hele avend niet hoorde.' 't Is ook lastig de kinderen te 'horen' als men 'n avendje heeft. Wat voor hóórt, moet voor gaan. Wouter kreeg vergunning om te wandelen met de Hallemannetjes. d.z.b.f. waren, en hy moest thuishomen tegen acht uur, werd er gezegd, maar op 'n toon die hem deed voelen dat-i niet zou bekeven worden als hy ditmaal wat langer uitbleef. Laurens, die natuurlyk op 't letterzetten was, en gewoonlyk 's avends tegen zeven uur thuishkwam, was groot genoeg om van de party te wezen, maar hy moest beloven stil te zitten en te bedanken by 't tweede kopje. De grote meisjes hoorden er by, dat sprak vanzelf – ze hadden de belydenis en de merkklap achter de rug – en Stoffel zat voor. Hy zou de heren te-woord staan als die zo tegen tien de juffrouwen kwamen halen, en 't gezelschap vermaken met vertellingsen over Mungo Park en de bepalende lidwoorden, waarin-i zo byzonder sterk was.

Leentje zou blyven tot de 'mensen' er waren, wyl 't anders voor de jonge-juffrouwen zo lastig was telkens de deur opentetrekken. Ook kon ze wat helpen aan 't wegzetten van de latafel, en aan al 't geredder dat

onafscheidelyk is van 'n avendje. 'Maar ze moest wat vlugger wezen, of anders deed men 't waarlyk liever zelf.'

Het oudste der meisjes, juffrouw Truitje, zou voor de saliemelk zorgen. Pietje had de boterammen tot haar aandeel, en Myntje de bestellen, 'maar ditmaal moest er wat meer boter in, omdat ze laatst zo droog waren.'

't Zou allerprettigst wezen 'als nu juffrouw Laps maar niet altyd het hoogste woord voerde, want dat was nogal haar zwak.' Ook was het te hopen dat de weduw Zipperman 'wat minder opsneed van haar schoonzoon, omdat zo-iets toch vervelend wordt op 't laatst.' En de juffrouw boven de melkkelder 'mocht ook wel wat bescheidener wezen, want ze had niet altyd in 'n *toehuis* gewoond, en 'n *winkel* was geen schande, en *op-kamers-wonen* ook niet... here, neen! Ook kon niemand weten waar-i toe komen zou.

Niemand begreep ook waarom de juffrouw van de koekbakker altyd zoveel Franse woorden gebruikte, dat niet te-pas komt in de burgerstand, 'en als ze-'n-'t weer doet, Stoffel, zeg jy dan ook maar iets wat ze niet begrypt. Dan zal ze toch zien dat wy óók geen volk van de straat zyn, en dat wy óók weten hoe 't hoort.' – En 'dat de juffrouw van onderachter niet komt, raakt me niet,' ging juffrouw Pieterse voort, 't raakt me volstrekt niet. Ik ben niet om haar verlegen... vier... vyf... dáár kan Louw zitten, dan moet-i z'n benen maar vóór zich houden... en dáár 'n stoel... ja, zó... 't is heel goed dat ze niet komt, 't was toch te vol geworden... Leentje, ga aan je werk, en snuit je neus... of neen, ga 'ns even naar juffrouw Laps, en vraag of de juffrouw me-n-'n paar krukjes wil lenen, zonder leuning, weetje... omdat die stoelen... zieje, tegen de schoorsteen, dat schuift niet in... ja, vraag 'n paar krukjes aan de juffrouw, en zeg aan de juffrouw dat 't voor my is, en dat ik de juffrouw wacht tegen zevenen... maar doe 't kompliment aan de juffrouw, en snuit je neus.'

Juffrouw Pieterse hield niet van persoonlyke voornaamwoorden. 't Was zo onbeleefd, vond ze.

Wouter was die namiddag reeds vroeg uitgegaan naar z'n brug, die ditmaal wat minder overbodig was dan gewoonlyk. Want, na de regens van de vorige dag was er ditmaal wezenlyk water in de sloot, en in dat water zelfs beweging, zodat de kleine strootjes die hy gedachteloos of vol gedachten – wat byna 'tzelfde is – daarin wierp, werden meegevoerd naar de poel waar de balken lagen die gezaagd moesten worden door de

beide molens *d' 'Morgenstond'* en *'de Arend'* welke sedert enige weken getuigen waren van Wouter's gedroom.

Na *Glorioso* namelyk, en de onmogelykheid om dat boek waardig te vervangen, was-i in de namiddagen die hy vry had, onwillekeurig weer-gekeerd naar de plek waar-i kennis had gemaakt met de boekerige romanwereld, en hoe grof ook de kleuren waren van 't eerste beeld uit die wereld dat zich aan hem voordeed, ja, misschien juist óm de grofheid van die kleuren, hy voelde zich daardoor zó aangetrokken, dat-i zichzelf geheel veranderd voorkwam, en niet meer begreep hoe hy ooit z'n genot had kunnen zoeken in die taartjes op de hoek.

Een vreemd verschiep had zich voor hem ontsloten. Hy droomde van dingen waaraan-i geen naam kon geven, maar die hem bitter ontevreden maakten met z'n werkelyke toestand. Hy wilde graag alles doen wat voorgeschreven is om in de hemel te komen, maar 't bidden zou zoveel beter gaan, meende hy, in 'n grot met kaarsen. En wat het eren van z'n moeder betref, waarop deze altyd zo aandrong... waarom had ze geen sleep, zoals die gravin? Hy had z'n bybel niet moeten verkopen... dat is waar... ook zou-i 't nooit weerdoen, dit had-i vast beloofd... maar dan behoorde hy toch ook 'n kistje te hebben met dukaten, en 'n veer op z'n muts, zoals in 't boek stond.

Ook verveelde hem z'n broer Stoffel, en z'n zusters, en juffrouw Laps, en huisdominee, en alles. En hy begreep niet waarom de hele familie niet naar Italië ging, om daar 'n behoorlyke rovery optezetten. Maar Pennewip hoefde niet mee, dacht-i, en Slachterskeesje ook niet.

't Zou hem benieuwen wat er gebeuren zou met z'n vers...

Alle woensdagen namelyk leverden de leerlingen die 't minst ondeugend waren geweest, en daarom waard gekeurd werden meetedingen naar de lauwer der eer, een gedicht op 'n onderwerp dat de meester had opgegeven. Wouter had ditmaal *'de deugd'* tot z'n deel gekregen, niet zonder toespeling op z'n vroegtydige verdorvenheid, en de wenk dat die dichtoefening mocht dienstbaar wezen aan z'n zedelyke verbetering. Maar Wouter had al zo dikwyls op de deugd gerymd, en hy vond dit onderwerp zo droog, zo uitgeput, zo vervelend, dat-i de vryheid had genomen iets anders te behandelen, en wel wat hem 't naast aan 't hart lag, de rovery.

Hyzelf was, als alle schryvers – en mensen – zeer ingenomen met z'n werk. Hy hield zich overtuigd dat de meester dit ook wezen zou, en hem om-den-wille der voortreffelyke uitvoering de afwyking van de deugd

vergeven zou. Het vers zou zeker naar de burgemeester worden gezonden, die er kennis van geven zou aan de Paus, waarna deze Wouter tot zich zou roepen, en hem aanstellen als hoofdlover.

Zo droomde hy, en wierp z'n strootjes in 't water. Ze dreven langzaam voort, en verdwenen tussen de groenbemoste balken. Onwillekeurig begon Wouter's verbeelding verband te scheppen tussen de richting der strootjes, en zyn indrukken. Daar ging de gravin met haar sleep, maar ze haakte aan de kant, en bleef steken in de modder. De kuise Amalia had geen beter lot, en raakte verward in 't kroos. Nu Wouter-zelf: hy naderde Amalia's kroos, en juist toen-i hoopte haar te redden uit haar gevangenschap, of die te delen zo 't behoort, werd-i opgeslokt door 'n eend. Die daaraan zeer verkeerd deed. Want het was Wouter's laatste strootje, en in 't geklapper van de molen hoorde hy duidelyk Amalia's verwyttend geklaag:

*Warre, warre, warre, wou,
Waar is warre, warre, wou...
Wouter die me redden zou?*

Dit maakte hem verdrietig, en hy kon zich niet weerhouden 'n steen te werpen naar de eend die door z'n gulzigheid oorzaak was van Amalia's twyfel aan z'n riddereer.

De eend koos de beste party, en vertrok, na Wouter te hebben uitgescholden zo goed hy kon. Maar de molens schenen zich niet te storen aan de gebeurtenissen van de middag, en klapperden dapper voort.

Wouter hoorde in hun gekraak en gezaag allerlei liedjes, en vergat weldra Amalia en de Paus, om te luisteren naar de vertellingen die ze hem deden. Om de lezer niet te brengen in de verkeerde mening dat er iets byzonders was in die molens, haast ik my te zeggen dat ze knarden en knersten juist als andere houtzaagmolens, en dat alles wat Wouter meende te horen en te verstaan, niets anders was dan de weerklink der aandoeningen in z'n eigen gemoed.

't Gebeurt meermalen dat we geloven iets gewaar te worden van buiten, wat voortkomt uit onszelf, en even dikwyls menen wy zelf iets te hebben uitgedacht, dat eigenlyk afkomstig is van 'n ander.

Dit is 'n soort van buikpraak die dikwyls aanleiding geeft tot ongenoegen en vyandschap.

'Wie 't snelste draait? Wel... me dunkt... neen... gelyk beginnen... zó!

Neen, de *Arend* was vóór! Nogeens... nu! Och, weer verkeerd!

Wie nu 't eerst boven is... neen, dat gaat niet... nog eens... van die wolk af. *Morgenstond*, pas-op... mis weer! Ik kan 'r geen oog op houden... wat 'n gedraai!

Zo, ben je moê? 'k Wil 't wel geloven!

Als ik eens op zo'n wiek zat... ik zou me goed vasthouden... wat zou de molenaar gek kyken!

Waarom heetje *Morgenstond*? Hebje wat in de mond? En... *Arend*... kunje vliegen? Wilje my meenemen? *Ik* zou wel willen... wat 'n ruimte daarboven... en geen school!

Hoe is toch de eerste school begonnen? Wat was er 't eerst... 'n school of 'n meester?

Maar die eerste meester moet toch op-school geweest zyn... en die eerste school moet toch 'n meester gehad hebben...

Of zou de eerste meester vanzelf...

Vanzelf? Neen, dat kan niet. Kunje draaien vanzelf? Door de wind? Kunje omkeren, andersom-draaien vanzelf? Doe 't eens, *Arend*... toe! Kryg de *Morgenstond*... gauw, gauw... pak 'm beet... mooi!

Nu weer alléén, laat los... los... goed zo!

Nu weer samen... *karre, karre, kra, kra*... steek-uit je armen... neem me mee... wilje niet? Goed, *Arend*! Zet je hoed op... wat fladderen die linten... hoe heetje? *Warre, warre, warre, wou*... ik kon 't niet helpen... 't was die eend. Zeg, hoe heet je? *Fanne, fanne, fan, fan*... heet je *Fan*? En jy, *Morgenstond*, hoe is je naam? *Sine, sine, sine, si*... wat is dat voor 'n naam, *si*? Nu tegelyk, komaan... samen... zingt 'n liedje samen:

Fanne, fanne, fan, fan...

Sine, sine, si, si...

Fanne, sine, fanne, sine,

Fanne sine... Fan... cy...

Fancy... wat meen je daarmee? Heet je *Fancy*? En... wat is dát... hebje vleugels?

Ja, 'd' *Morgenstond*' en 'de *Arend*' waren ineengesmolten, hadden vleugels, en heetten *FANCY*.

FANCY nam Wouter op, en voerde hem mee.

Toen ze hem weer neerzette op de brug, was 't al lang donker. Wouter schudde zich af als iemand die nat is, wreef zich de ogen uit, en ging

naar-huis. We zullen later zien wat hem daar wachtte, doch moeten daartoe 'n paar uren teruggaan, en ik hoop dat de lezer niet te *collet monté* is tot het aannemen van m'n uitnodiging op de saliemelk van juf-frouw Pieterse. Men bedenke dat haar man niets zelf maakte, en alles van Parys kreeg.

In 't voorbygaan echter, wenste ik 'n kort bezoek te brengen by meester Pennewip.

Dichtoefeningen, pruikevreugd, pruikeverdriet en pruikewanhoop.

De school was ledig, en de banken zagen eruit alsof de leerlingen daarop al hun verveling hadden achtergelaten. De kaart van Europa keek verdrietig neer op de stapel schryfboekjes, waarnaast de boutjes lagen* die tot aan het tandvlees waren afgeschreven op de streepjes en haakjes waarmee sedert onheugelyke tyden de toegang wordt ontsloten aan alle geleerdheid. Wel prykte nog die moeielyke breukensom in al haar luister op 't zwarte bord, maar toch, de school was geen school meer, de geest was er uit, 't was 'n lyk.

Ja, de geest was vertrokken met de kinderen. Want dat dezen 'n grote hoeveelheid van dat artikel met zich omdroegen, zal de lezer weldra blyken.

Wy weten reeds dat het heden de grote dag was, waarop meester Pennewip de dichterlyke voortbrengselen van 't genie zyner leerlingen keuren zou. Daar zat-i. Z'n veelbewogen pruikje deelde in de aandoeningen die hem bezielde by 't lezen der dichtstukken, en we zyn onbescheiden genoeg om over z'n schouders te zien, om op onze beurt bewogen te worden door indrukken van onwaardig kunstgenot.

Pruik: recht, en in rust.

'TRIJNTJE FOP, op haar muts.

*Ik heet Tryntje Fop,
En heb een muts op myn kop.'*

* Boutjes heetten de ganzepennen van de soort die op de scholen gebruikt werd. De betere soort noemde men, naar ik meen, schachten. Stalen pennen kwamen veel later, en werden niet vriendelyk ontvangen. Men kon er geen krullen mee trekken, een kunstje dat in Pennewip's dagen in hoge achting stond. Toen, en vooral ruim honderd jaren vroeger nog, schynt de schryfkunst 'n veel hogere rang bekleed te hebben dan tegenwoordig. In de 'Belachelyke Jonker' van Bernagie wordt het mooie schrift van een der mededingers naar de hand van 'n meisje, in alle ernst opgenoemd onder de verdiensten die hem de voorrang waardig maken.

‘Niet kwaad... maar... laat zien – ja, zó is ’t beter – die beide laatste woorden verzwakken de indruk van het geheel door derzelfer overtolligheid.’*

Meester haalde de beide verzwakkende woorden door, en nu had Tryntje Fop heel eenvoudig ’n muts óp, zonder kóp. Ik mag die styl wel.
Pruik: iets of wat links.

‘LUKAS DE BRYER, *op het Vaderland.*

*Vaderland, koek en amandelen,
Ik ga in de maneschyn wandelen,
Koek, vaderland en brandewyn,
Ik ga wandelen in de maneschyn,
Vyf vingers heb ik aan myn hand
Ter eer van ’t lieve vaderland.’*

‘Zangerig,’ zei meester, ‘zeer zangerig! Er is diepte in die koek met brandewyn, en ’t vaderland daartussen.’

Pruik: rechts.

‘LYSJE WEBBELAAR, *op het beroep van haar vader.*

*De kat viel van de trappe,
Myn vader verkoopt aardappe-
Len en uyen.’*

‘Oorspronkelykheid... maar dat doorsnyden van de aardappelen keur ik af.’

Pruik: links.

‘JANNETJE RAST, *op een windwyzer.*

*Hy staat op een schoorsteen van binnen vol roet,
En wyst aan de wind hoe hy waaïen moet.’*

* *Pennewip’s, de goede man is hier gechargeerd. Zeer ten-onrechte belast ik hém met het geselen onzer verzensmeden, daar dit niet tot de klasse der werkzaamheden behoort, waartoe hy by-voorkeur zou geschikt zyn. Ironie past niet in z’n rol. Een andermaal beter!*

‘Dit is niet geheel juist... want, wél beschouwd... maar als dichterlyke
vryheid kan het er door.’

Pruik: vooruit.

‘GRIETJE WANZER, *op een rups.*

*Het rupsje zonder schromen,
Springt rond op alle bomen.’*

‘Beschryvende dichtsoort. Er is stoutheid in de voorstelling van die on-
beschroomd rondspringende rups.’

Pruik: in rust.

‘LEENDERT SNELLEMAN, *op de lente.*

*In de lente is het heel aardig,
In mei is myn broertje jarig,
Maar nu heeft hy wintervoeten,
Zodat wy de lente pryzen moeten.
Dan gaan wy samen kuieren,
En op paas, vacantie met eieren.’*

‘t Is jammer dat hy het rym zo verwaarloost. Zyne denkbeelden zyn in-
derdaad ongemeen, en goed ontwikkeld. Die overgang op de eieren is
zeer eigenaardig.’

Pruik: in de nek.

‘SLACHTERSKEESJE, *lofdicht op de meester.*

*Myn vader heeft menige os de doodsteek gegeven,
Maar meester Pennewip is nog in leven.
Soms waren zy mager, en somtyds vet,
En hy heeft zyn pruiik op zy gezet.’*

De pruiik ging inderdaad op-zy, en nogal héél ver.

‘Hm... ’t is zonderling... wat zal ik daarvan zeggen?’

De pruiik ging over-stag naar de uiterste rechterzyde.

‘Wat heb ik met die ossen te maken?’

De pruik protesteerde door enige indrukwekkende bewegingen tegen alle verwantschap met die ossen.

‘Hm... zou dat nu wezen wat de nieuwerwetse boekenmakers *humor* noemen?’

De pruik werd neergehaald tot aan de wenkbrauwen, wat twyfel aanduidt.

‘Ik zal die jongen eens onderhanden nemen...’

De pruik kwam weer terecht op ’t zenit, om haar tevredenheid uitte-drukken over meester’s voornemen om Slachterskeesje eens terdeeg onder-handen te nemen.

‘LUKAS DE WILDE, *op de godsdienst.*

*De godsdienst is een goede zaak,
En geeft het mensdom veel vermaak.’*

‘Het gronddenkbeeld is juist en schoon,’ zei meester, ‘maar hetzelfde had iets meer uitgewerkt behoren te worden.’

De pruik wipte duidelyk dat ze dit ook vond.

‘TRUITJE GIER, *op juffrouw Pennewip.*

*Het pad der deugd wyst zy ons aan,
Wie zou niet gaarne medegaan?
En in verloren ogenblikken
Leert zy ons naaien, stoppen en stikken.’*

De pruik maakte een vreugdesprong, en de krullen omhelsden elkaar. Meester kon niet nalaten z’n vrouw terstond deelgenoot te maken van Truitje Gier’s ontboezeming, die opgeplakt en boven de schoorsteen werd gehangen, ter ere van zangster en bezongene.

By ’t volgend gedicht hing de pruik waterig, slap en schynbaar onbewogen, maar de oplettende beschouwer had ’n hysterische geestvervoering kunnen waarnemen, in de trilling van haar krullen.

‘KLAASJE VAN DER GRACHT, *op God.*

Grootmachtig Opperheer, verbazing, hoogverheven,

*Met stof, en stergewoel, van 't aards bazuingschal!
Verbeelding, tydsgericht, Verzoening, juichend beven,
Wie zegt ons waar 't gewoel, een einde nemen zal?
Tot weérklank van Genaê, met Eng'len op de transen,
Gevaar van 't smalle pad, uit onbekend genot...
Een vader weegt zyn kind, met eeuw'ge kroonbalansen,
Zich spieg'lend in, en door, en op, en onder God.
Laat vry de zondenval, op onwaardeerbare wyzen,
Het zevenslotig boek, een zang van 't boos geslacht,
Nooit zal het sterfelyk lied, by nacht naar onder ryzen,
Dit vers is saamgedicht door Klaasje van der Gracht van
de katechiseermeester, boven de pottenwinkel, in de Peper-
straat, oud dertien jaar, en ongevaccineerd ter ere der pre-
destinatie, waar de vliegende theeketel uithangt.'*

‘Verheven! Als z'n vader hem dááran niet geholpen heeft, is het verba-
zend! Dit is nu al des jongelings derde gedicht op God, en telkens heeft
hy nieuwe denkbeelden over dat onderwerp. Hy groeit my boven het
hoofd... het is verbazend!’

Ook de pruik was verbaasd: ze verroerde zich niet.

‘LOUWTJE DE WILDE, op de vriendschap.

*De vriendschap is een schone zaak,
En geeft het mensdom groot vermaak.’*

De pruik scheen niet tevreden. De godsdienst van Lukas de Wilde werd
voor den dag gehaald, en ter vergelyking neergelegd naast Louwtjes
vriendschap.

‘Hm... zo... het is mogelijk! Men ziet wel eens meer, dat één denk-
beeld geboren wordt in twee hoofden tegelyk. Het kan wezen... of zyn.’

‘WIMPJE DE WILDE, op het hengelen.

Het heng'len is...’

‘Hoe... wat is dat?’

Ja waarachtig, 't stond er:

*'Het heng'len is een schone zaak,
En geeft het mensdom veel vermaak.'*

De pruik was in voortdurende beweging. 't Scheen wel dat ze meehengelde.

Meester bladerde de nog oningeziene proeven door, zocht de voortbrengselen van de hele wilde-familie byeen, en... jawel! Mietje de Wilde, Kees de Wilde, Piet en Jan de Wilde, allen verklaarden met eenstemmigheid dat godsdienst, vriendschap, hengelen, dromen, bloemkool en goochelen schone zaken waren die veel vermaak gaven aan 't mensdom! 't Was 'n stortvloed van schone zaken en vermakelykheden.

Wat zou de pruik doen? Ze deed wat in de gegeven omstandigheden 't beste was, en meer kan men niet verlangen. Na 't inzien der vruchteloosheid harer bemoeijingen om onderscheid te vinden tussen hengelen en vriendschap, goochelen en dromen, godsdienst en kool, hield ze zich alsof de zaak haar niet aanging, en bleef in 't juiste midden, met 'n uitdrukking in haar krullen, of ze met verlangen uitzag naar 't vervolg, als de lezer.

'LEENTJE DE HAAS, op admiraal de Ruyter.

*'Hy is op een toren geklommen,
En heeft daar touw gedraaid,
Toen is hy op zee gekomen,
En werd met roem bezaaid.*

*Hy wou 't er niet by laten,
En heeft Saleh geveld.
Toen hebben heren Staten
Hem aangesteld als held.*

*Toen is hy aangekomen
In 't roofziek Engeland.
Dat heeft hy zonder schromen
Belegerd en verbrand.*

*Hy heeft veel christenslaven
Met vryheid overstrooid.*

*Toen hebben Neêrlands braven
Zyn glazen ingegooïd.*

*Tot afschrik van verraders
Toen hy de zee bevoer,
Was zyn naam bestevader,
Zyn vrouw was bestemoêr.*

*Hy gaf de eer de Here,
En was als Christen groot.
Toen kreeg hy door zyn kleren
Een kogel, en was dood.'*

De pruik klapte toejuichend in de krullen. Ze scheen verheugd. Helaas... de vreugde van zo'n pruik duurt niet lang! Ook de hare zou weldra... maar wy willen de gebeurtenissen niet vooruitlopen. Spoedig, ál te spoedig zullen we haar zien...

'WOUTER PIETERSE, Roverslied...

Hè... wat is dát? En de deugd... waar is de deugd?

Meester vertrouwde z'n ogen niet. Hy keerde 't blad om en bekeek de achterzyde, of misschien de deugd zich daar verscholen had...

Helaas... helaas... er was geen spoor van deugd te zien op Wouter's blaadje!

Arme pruik!

Ja, arme pruik! Want na te hebben ondergaan wat nooit 'n pruik onderging, na te zyn getrokken, geplukt, gehavend en gemarteld op 'n wyze die zelfs de verbeeldingskracht zou te-boven gaan van de familie De Wilde, rukte meester Pennewip haar af, kneep ze tussen de krampachtig saamgevouwen handen, stamelde een kort: *heremensechristenzieligehemelsegoeiegenadigedeugdvanmeleven*, hoe komt-i er aan!... plakte ze met 'n vuistslag weer op z'n schedel... dekte haar toe met z'n eerwaardig driepuntje, en vloog de deur uit als 'n bezetene.

Hy ging de weg op naar Wouter's woning, waar we hem weldra zullen zien aankomen, na vooraf behoorlyk onze plicht te hebben vervuld als geschiedschryver van de gebeurtenissen die daar waren voorgevallen.

Een salieavendje met wysgerige zysprongen op 't gebied der kunst. Dergelyk uitstapje naar POMPEÏ, via FONTAINEBLEAU. Mogelyke promotie van de baker. Vreselyke gaping in de geleerdheid van de Schryver, die niet eens weet wat WIMPIE geantwoord heeft en wie er schelde. STOFFEL's zoölogische geestigheid, oorzaak van 'n laatste Punische oorlog. PENNEWIP homœopaat en vredestichter malgré lui. Arme WOUTER!

'Heremens... dà-doeme plissier dat uwe der al bent. Leentje, sê-chou die stoel wech, en cheef ereis 'n tessie in die stoof... toe as'n meit, of 'k doe 't liefer sellif. En-oe maak je 't, mens? Juffrò-Laps k'mt ook, weetje? – Myntje, denk 'm je deeg, en skei uit mê-kamme – ze ken niet f'n d'r hare blyve, die meit, as 'r folk is... ga sitte, mens... né, niet in die hoek... 't tocht 'r so...'

Het tochtte in die hoek niet meer dan in andere hoeken. Maar... vrouw Stotter was 'n 'vrouw' en geen 'juffrouw.' Ze had dus geen recht op de ereplaats, want eens-vooral, 'n juffrouw gaat boven 'n vrouw, zo goed als 'n mevrouw gaat boven 'n juffrouw. Ieder moet op z'n plaats blyven, vooral op bovenkamer III, 7, *b¹ of c*, (*PP*) waar de *préséance* nauwkeuriger wordt in acht genomen dan aan 't hof te Madrid, jazelfs met 'n angstvalligheid die 't ceremoniemeesterschap op die hoogte der maatschappy, tot 'n hoofdbrekend werk maakt voor menige juffrouw Pieterse.

Ik zeg dit maar, om door 't woord 'hoofdbreken' ongezoekt te gera-ken tot de opmerking dat ik zoveel moeite heb gehad met de juiste konstruktie der welkomstgroet van vrouw Stotter, en dat ik niet zal kunnen overgaan tot het meedelen van haar antwoord, voor 't afleggen van 'n bezoek op deze of gene III, 7, *b¹ of c*, (*PP*).

Er zyn kunstrechtters die 't 'n verdienste vinden in Paul Delaroche, dat-i 't slyk op de laarzen van Napoleon te Fontainebleau zo onachtzaam geschilderd heeft. Maar ik beweer dat de beschouwer van iedere schildery, en de lezers van ieder boek, recht hebben op onberispelyke modder, en dat de schilder of schryver zich van de *parerga* niet mag afmaken met 'n onachtzaamheid die denken doet aan mislukt jagen naar genialiteit. Niets moet de grote man te klein wezen, en ik zie niet in, waarom vrouw Stotter's antwoord niet even goed het bestuderen waard is als de tekst van 'n duistere plaats in 't een of ander handschrift van on-

bekende personen. Men verdiept zich in bespiegelingen over de juiste betekenis van de hansworstjes op de muur der wachtkamer te Pompeï, en zoekt daarin de oorzaken van de val des Romeinse ryks. We vinden 'n brede, hoge of diepe mening, in 't toevoegen van twee letters aan Abram's naam. Wy hebben elkaar doodgeslagen – ik meen u en my niet, lezer – de mensen hebben elkaar doodgeslagen om verschil van opinie over de ware hoedanigheid van gegeten brood... wie zegt ons of 't slyk op de laarzen waarvan ik sprak, niet eenmaal zal worden verheven tot 'n god, en of niet alsdan de juiste kennis van dat vuil nodig wezen zal tot het erlangen van de eeuwig zaligheid?

Dit nu eens aannemende als mogelyk – er zyn wel gekker dingen gebeurde – is Delaroché dan niet misdadig? Delaroché, die door z'n onvergefelyke slordigheid oorzaak zal wezen dat duizenden verdoemd worden? Want er zyn vele soorten van modder, en er is maar één zaligheid.

En als 't nu eens later iemand in 't hoofd komt, vrouw Stotter te verheffen tot algemene baker van 't hele mensdom, zal 't dan niet vóór alles nodig zyn nauwkeurig te weten wát ze gezegd heeft, en hóé ze 't gezegd heeft? Lieve mensen, moet het dan juist Hebreuews wezen of plat-Grieks, wat u aantrekt? Wat my betreft, 'k was m'n handen in onschuld, en ga terstond naar de Noordermarkt.

Ik ben er geweest! Ziehier: 'Och me lieffe juffre Pieterse... 'k was so bedaan toe Louweris me kwam fraache. Want 'k sech al so teuche Wimpie, die musse maakt, weetje – né, dankie f'r fuur. Strakkies, Pietje – 'k zech al so teuche Wimpie, hoe sou juffre Pietersen 't make, 'mdá-'k in so lang nie fâ-je chehoort-ep, weetje – ja, lech 'm m'r neer, 't is m'n outje – je neemt ommes nie kwalik, dá'k m'r m'n outje hep emchedaan?.. en doe sei Wimpie, omdá-we net aan de was wasse..'

Wat Wimpie daarop gezegd heeft, weet ik waarachtig niet. Het 'outje' van vrouw Stotter werd opgenomen, en neergelegd aan 't voeteneind op de bedstee in de achterkamer, met last aan de kinderen die daar saamgepakt lagen, de benen niet uittesteken, om baker's 'outje' niet te bederven.

'Wel mens, cha sitte... ja, dá's f'rons... 't is tweemaal – Leentje, wâbenje weer... d'r wordt cheskelt, hoorje niet! – 't Sel juffre Sipperman wese... w'nt juffre Sipperman k'mt ook, weetje..'

Ik weet alweer niet, of 't inderdaad juffrouw Zipperman was die gesched had, en de lezer mag me verwyten dat ik geschiedenissen vertel die ikzelf niet recht ken. Maar in 't onzekere latende of 't ditmaal juf-

frouw Zipperman was, of juffrouw Mabbel van de koekbakker, of juffrouw Krummel 'die 'n man op de beurs had' of juffrouw Laps... neen, die hoofde niet te schellen, want ze woonde op de ondervoorkamer. Genoeg, vóór half-acht was 't hele gezelschap kompleet, en Stoffel rookte z'n pyp alsof 't zo hoorde. Leentje was weggegaan zonder boteram. 'Die zou ze morgen wel krygen, omdat 't zo druk was vandaag, en men kon niet alles tegelyk doen.'

'En toe hebben ze dadelik 'n and're chename... uwe weet wel... die so'n flakki op 'r neus het.'

'Och, 't is zo'n chemaal met-i meide...' zei juffrouw Pieterse. 'Toe, neemt uwe d'r noch eentje, en lâ-je nie nooie... 't is 'n koekie f'n j'eiche deech.'

'Friskuus,' zei de koekbakkersjuffrouw, met 'n konynenmondje, dat fatsoen beduidt.

'Kemân, of 'k sou denke dâ-je 't nie luste.'

Dat mocht ze niet laten denken, want ze had 't zelf gebakken, en was niet zo oprecht als *myn* juffrouw en ik.

'Dan mach 'k je nie rifiesére, juffrouw Pieterse. Chobliseert en dankie wel.'

'En uwé, juffre Laps, toe, mach 'k 'r j'eentje cheefe?'

Juffrouw Laps koos janhagel.

'Skenkerissin, Trui! – Ja, fre Stotter, nou je hier bent, mô-je meedrinken, 't wort je f'n harte chechunt, mens! – Pietje, feeg de tafel 'r's of... só, as 'n meit... en cha nou 'r's kyke na de kleintjes, en sech dâ 'k se nie hore mot. – Och, juffre Mabbel, 't is zo'n chedoe mettie kindere... en hoe faart uwe's Sientje mette kinkhoest?'

'We hebbe d'r nou 'n machenetisseur bycheroepe, m'r 't wil nie vatte... 't m'nkeert 'm an de kleêrfenjanse fâ-de sonnebuul.'

'Isset moooochelik... wat 'n mens al beleeft! En w'nneer komt-i... die kle... klik... kleeer...'

'Dat leit 'm an de sénewe, juffre Sipperman. M'r nou het-i d'r slaapmussie, en d'r hempie waar ze-n-in gezwet het, weet uwe, en nou sel 't chou komme, seit-i.'

'Wel mens, wat sech-i! M'r oe cháát 't dan?'

'Wel... dan sel de sonnebuul 't seche, wâ-me doen motte.'

Juffrouw Laps was er tegen.

'Ik dééj't niet, ik dééj't niet... fô-cheen werels choet! Want weetje wat ik sech? Ik sech maar, as Chot 't wil, d'n mô-je beruste, dâ-sech ik!'

'Ja, juffre Laps, m'r de juffr' uit de chruttery het 't ook chedaan, en d'r kint is veel beter.'

'Dat seit uwé, juffre Mabbel, m'r *ik* sech dá-se wat in d'r oochies het, wâ-me niet befalt...'

'Wâ-dan, juffre Laps?'

'Se kykt onstichtelik... en ik houw 't f'r sonde... en dát sech *ik* maar. 't Benne allemaal m'r kunste die nie te-pas komme... en *as* Chot wil, mô-je beruste.'

'Kom, Stoffel, prateris mee... je sitter by as de steneman. Sechereis 'n ferssie op, of fertellis fâ-je school. Ja, juffre Mabbel, i-ken 'n heel fers f'n buite, en dá-ken-i opseche achtermekaar. En ook ken-i al de werrikwoorden f'n 't frouwelik cheslacht.'

'Moeder, wâ-praat uwe fan,' zei Stoffel onvergenoegd, 'uwe sietâ-'k rook.'

'Ja, ja, as je pypie uit is, meen ik, mô-je-n-'s 'n werrikwoord opseche. – Je sou seche, w'r haalt de jong' 't f'ndaan, juffre Sipperman. – Hoe is 't 'k weer, lobbés?... ik zou beskonke chewees syn, en hy sou beskonke chewees syn – och here, begryp 't goet, mens, niet omdat-i dronke was, gut né, m'r 't kwam so te-pas in s'n werrikwoort, 'tis 'm je slap te lachen, as-i bechint. – Skenkerrissin, Trui, en blaas es in de tuit... d'r sit 'n blaetje foor.'

De lezer zal my ten-goede houden, dat ik wat luchtig heenstap over de verdere geschiedenis van dat salieblaadje, en dat ik ook in 't verder relaas van juffrouw Pieterse's avendje, my enige afwyking veroorloof van de juiste tekst der gesprekken. Wat ik zeide op blz. 46, moge waar zyn, doch: *s'il faut de la boue, pas trop n'en faut*, en zeker niet meer dan juist nodig is om te doen voelen hoe haastig, en in welke gemoedsstemming, Napoleon was aangekomen te Fontainebleau. Dit namelyk is uit 'n aesthetisch oogpunt de bedoeling van dat slyk, en wie er meer van geeft dan dáartoe nodig is, doet gewis verkeerd. Even verkeerd zeker, als de schilder wie de moed ontbreken zou dat slyk te geven in 't geheel, uit vrees voor de '*shockings*' van deze of gene geangliseerde kunstbeschouwerster.

Zonder in 't minst my te verantwoorden voor PUBLIEK, en uit luim alleen, verklaar ik hier dat ik de toon der Pietersen's nodig had in *myn* schildery, van *myn* Wouter, te *myn* Fontainebleau. Wie 't niet aanstaat, wordt op thee verzocht by schone Amalia op blz. 15.

Maar alle zelfopoffering heeft *zyn* grenzen. Wanneer ik al m'n gangen

naar de noordermarkt kon aaneenknoopen in één richting, ware ik reeds lang aan de pool geweest.

Stoffel dreunde z'n vrouwelyk werkwoord op, met veel gevoel, en de dames schaterden van lachen toen-i haar vertelde dat hy beschonken geweest was, en dat zy 't wezen zouden. Daarop werd de buurt over de hekel gehaald, en de juffrouw van 'onder-achter' kreeg haar deel. Dat spreekt vanzelf want ze was er niet.

De godsdienst en 't geloof speelden 'n grote rol, en juffrouw Laps gaf te kennen dat ze van plan was 'n 'oefening' optezetten, omdat de tegenwoordige dominees wel wat los heenliepen over de zaak en niet goed in de hoeken veegden.

'Ik zeg maar, 't staat in de Schrift dat 'n mens 'n mens is,' riep ze, 'en dáár kom ik maar op. Men moet 't niet beter willen weten dan God-zelf. De zaligheid komt van de genade, en de genade komt door 't geloof, maar als je niet uitverkoren bent dan heb je de genade niet en je kunt niet geloven... en dat is dan de reden dat je verdoemd bent, zieje? Ik zeg maar: dát is zeker, zo goed als twee maal twee, zieje... en daarom wou 'k zo graag 'n eigen oefeningetje houwen... niet om geld of gewin... here, neen...: maar om 'n zakduitje op kermis en nieuwejaar. Denk 'r 'ns over, juffrouw Mabbel.'

Juffrouw Mabbel zei dat haar man er tegen was, omdat-i graag 's avends uitging en zy dan op de winkel moest passen. Bovendien: 't kwam zo slecht uit met bakken. Niemand kon begrypen wat dat 'n "werkelyk" beroep was.'

'Uwé dan, juffrouw Zipperman, vindt uwé ook niet dat 't wel gaan zou? Ik zou koffi-zetten, en de zielen konden daar wat voor neerleggen in de schoteltjes... want om geld is 't me niet te doen, gut né! We zouden beginnen met 't ouwe testament... en dan... oefening, weet uwé... oefening, weet u?'

Juffrouw Zipperman wist 't wel, doch haar schoonzoon van de assurantie – of van 't kadaster – had gezegd dat de dominees voor die zaak betaald werden, en dat dus alle verdere oefening onnodige kosten wezen zou.

Die heren van 't kadaster – of van de assurantie – zyn zo gek niet.

'Wat denkt uwe d'r dan van, juffrouw Krummel? Vindt uwe niet dat zo'n oefeningetje...'

Juffrouw Krummel zei dat ze zich oefende met haar man, als-i van de beurs kwam. Lapsje was nu wel genoodzaakt zich te wenden tot vrouw

Stotter, schoon ze voelde dat er iets derogerends in lag, zulke aanbiedingen te doen aan 'n 'vrouw.'

'Och, me lieve juffrouw Laps, als je-n-'ns zolang gebakerd had als ik, zou je de lust wel vergaan. Daar heb je nou m'nheer Luttelmans van de Prinsengracht... die heb ik gebakerd... en die zei altyd... want ik heb altyd heel in 't fatsoenlyke gebakerd, weetje... 't is 'n huis met 'n hoge stoep, en in de gang stond zo'n klok, weetje, van regen en wind... en die zei altyd: "vrouw Stotter, zeit-i, je bent 'n goeie vrouw, zeit-i, en 'n knappe baker, dat zal ik altyd van je zeggen, zeit-i, en, zeit-i, m'n hele familie zal je gebruiken, zeit-i, maar zeit-i, als de mensen je zowat zeggen, zeit-i, moet je maar net doen of je 't niet hoort" – dankie, juffrouw Pieterse, m'n koppie is omgekeerd, dat zie je wel – en daarom zeg ik maar altyd: ieder moet weten wat-i doet.'

'Maar zo'n oefeningetje... vrouw Stotter.'

't Is mogelyk, juffrouw Laps, 't is wel mogelyk... maar ik heb al zoveel ondervinding van die dingen, dat ik maar zo m'n eigen gang ga, en dat 's dan ook maar 't beste. Want ik ben in 'n kraam geweest by m'nheer De Witte die 'n oom heeft aan 't stadhuis, weetje, want ik baker altyd heel in 't fatsoenlyke, en die zei altyd, omdat-i zo grappig was, weetje, die zei altyd: "baker, baker, zeit-i, je bent m'n 'n baker!" Zodat ik maar zeggen wil dat 'k heel goed weet wat 'k doe, want ik heb 'r al wat ingespeld van m'n leven. Daar heb je nou m'nheer... hoe heet-i ook... ook op de prinsengracht... neen, op de kalkmarkt... och, hoe heet-i...'

De lezer zal vinden dat vrouw Stotter gedurig afweek van 't punt in kwestie. Maar dat doen er wel meer.

'En uwé, juffrouw Pieterse, hoe denkt uwé over 'n oefeningetje?'

'Och mens, ik heb al zo'n geoefen met m'n kinderen! Je weet niet wat 't is, mens, om 'r zo negen groot te brengen. En ik doe daar m'n godsdienst mee, want in de Schrift staat... Trui, geef kleine Kee 'r wat voor, ik hoor 'r weer.'

Truitje had iets edels in haar houding toen ze naar de achterkamer ging om kleine Kee er 'wat vóór te geven.' Men kon 't haar aanzien dat ze zich gestreeld voelde door de overdracht der moederlyke waardigheid. Kleine Kee scheen minder gestreeld.

'Waar was ik ook weer? Ja, dat is m'n godsdienst, zeg-ik maar. 't Is 'n getob met die kinderen, mens, je wéét 't niet! En ik vind, als ik ze goed opbreng... ga jy nu 'ns, Pietje, en breng Simon terecht, die knypt zeker z'n zussie weer, dat doet-i altyd als 'r volk is.'

Simon werd terechtgebracht.

'Als er volk is, zyn de kinderen altyd zo lastig... wat hoor ik daar weer? Myntje, ga 'ns gauw kyken, en zeg dat ze slapen moeten.'

Myntje ging, en kwam terug met de tyding dat 'ze wat hadden omgegooid.'

Algemene strafoefening. Vinnige boodschap van de juffrouw van 'achter-onder'. 't Is dan ook heel onaangenaam voor de juffrouw van achter-onder, als de kinderen der juffrouw van boven-voor wat omgooien, achter. Vreselyke opschudding.

Eindelyk:

De kinderen waren 'terechtgebracht'. Juffrouw Zipperman zat weer in de hoek 'waar 't zo tochtte' waaruit men ziet hoe alle aardse grootheid 'n keerzy heeft, en dat 'n schoonzoon by 't kadaster – of de assurantie – regelrecht aanspraak geeft op zinkings. Juffrouw Laps was heel tevreden over de kordate manier waarop de kinderen waren gekastyd. 't Was juist als in de Schrift stond,' zei ze, en ze haalde een tekst aan waarin wordt voorgeschreven iemand te slaan. Waar 't staat, weet ik niet, maar 'k ben zeker dat het érgens staat. Want in die Schrift staat alles. Vooral van slaan.

'Kom, Stoffel, vertel jy nou 'reis wat,' zei de vriendelyke gastvrouw, die tonen wilde dat haar kinderen méér konden dan knypen en omgooien.

'k Weet niks op 't ogenblik,' zei Stoffel, zonder de minste sokratische hovaardy.

'Och toe, zeg maar 'reis wat je verleden zei... och toe – zo is-i altyd, juffrouw Mabbel, hy moet aan de gang geholpen worden, anders gaat 't niet. Maar dan weet-i 't wel, dat zal uwe zien – toe, Stoffel! – hy zal moe wezen van z'n school, weet u... 't is 'n gedoe met zo'n school! Ja, juffrouw Krummel, daar is 'n hele boel aan vast... zou u dat wel zeggen, dat alle woorden mannelyk of vrouwelyk zyn. Is 't niet waar, Stoffel?'

'Né, moeder.'

'Niet, wel nou, kom-an... en verleden zei je – 't is maar, weet uwé, juffrouw Zipperman, om 'm aan 't praten te krygen, maar dat kan zo in-eens niet, weet uwé, omdat-i moe is van z'n school – en verleden zei je, dat alles...'

'Né, moeder. Mannelyk, vrouwelyk of onzydig, heb ik gezegd.'

'Nou hoort uwé 't, juffrouw Mabbel... waar haalt-i 't vandaan! Begryp 'ns baker, ik ben vrouwelyk, en de tafel ook, en je muts ook – je korrenet, weetje – en jy ook...'

‘Né, moeder, kornet is mannelijk... alle mannelijke bedryven... en baker ook.’

Baker keek heel vreemd. Zy mannelijk... dat had ze nooit geweten.

‘Baker is mannelijk,’ ging Stoffel voort – nou begint-i! riep z’n moeder – ‘alle woorden op k.e.r. zyn mannelijk: rakker, makker, bakker... raker, maker, baker.’

‘Is ’t mogelyk!’ riepen de gasten uit één mond.

‘Ja mensen, en nog meer,’ zei juffrouw Pieterse, ‘je zult verstomd staan als je ’t hoort. Wat denkje wel dat je bent, juffrouw Krummel?’

‘Ik... ik? Wat ik bèn?’

‘Ja, ja... wat je bent, wat je eigenlyk bent?’

‘Wél... ik ben juffrouw Krummel,’ zei ’t mens, maar ze zei ’t met wat twyfel, want ze las uit de zegepralende blik van juffrouw Pieterse, en op de diepzinnig saamgeknepen lippen van Stoffel, dat ze in ’t eind wel heel wat anders wezen kon dan juffrouw Krummel.

De spanning was te mooi om die niet te rekken, en daarom, van ’n byzondere zaak ’n algemene makende, vroeg Stoffel’s moeder, kringsgewys rondgaande met haar blik: ‘En uwé ook, juffrouw Mabel, en uwé, juffrouw Laps, en uwé, juffrouw Zipperman, en jy, vrouw Stotter... wat denk jelui allemaal wel dat je bent?’

Ze wisten ’t geen van allen. Dit nu zal niemand vreemd voorkomen die de moeielykheid van zelfkennis heeft ingezien, maar zó meende de hoogschalke Stoffel ’t niet. De zaak zat dieper. Juffrouw Laps antwoordde het eerst, en riep met verwaande zelfgenoegzaamheid: ‘Ik ben juffrouw Laps!’

‘Mis... mis... glad mis!’

‘Wel herem’ntyd, ben ik juffrouw Laps niet?’

‘J...a...a...a... je bent wel juffrouw Laps, maar Stoffel heeft niet gevraagd wie je bent, maar wat je bent... daar zit ’m ’t fyne!’

‘Wát ik ben? Wel... griffermeerd!’

‘J...a...a...a... dat ben je wel, m...a...a...r... né, dát is ’t nu niet. De vraag is... wat je bént? Stoffel, help m-n-eens...’

Stoffel zei tussen twee rookwolken in, en dus zo professoraal mogelyk: ‘Juffrouw Laps, ik wenschte te weten wat gy zyt uit een dierlyk oogpunt.’

‘Daar bemoei ik me niet mee,’ zei juffrouw Laps, als iemand die op ’t punt staat zich beledigd te voelen.

‘Ik ben ’n baker,’ zei vrouw Stotter, ‘en daar blyf ik by.’

‘En ik ben de juffrouw van de koekbakker,’ riep de overbuurvrouw, met iets beslissends in haar toon, die gissen deed dat ze van plan was vasttehouden aan die mening...

‘Goed, goed, juffrouw Mabbel, maar ik meen uit ’n dierlyk oogpunt...’

‘Als ’t onfatsoenlyk wordt, ga ’k liever heen,’ zei juffrouw Laps.

‘Ik ook,’ voegden de juffrouwen Krummel en Zipperman erby, ‘want we komen voor ons plezier.’

‘Mensen, wees bedaard... ’t staat in ’n boek – Stoffel, zeg ’t maar – je zult ’r om lachen, juffrouw Mabbel, en ’t mooiste is dat ’t in ’n boek staat... je kunt er niets tegen zeggen – toe, Stoffel, zeg ’t maar!’

‘Juffrouw Laps,’ zei Stoffel plechtig – en er was ’n gewichtig ogenblik aangebroken in ’t avondje van juffrouw Pieterse – ‘juffrouw Laps, je bent ’n zoogdier.’

Ik erken onbekwaam te zyn tot geschiedschryver van de krisis die er volgde op dat vreselyk woord.

Juffrouw Laps, die meer rechtstreeks dan de anderen was aangevalen, en die bovendien als aanstaande oefenaarster iets meer militants in haar karakter had, liet haar gelaat alle kleuren aannemen die gewoonlyk gebruikt worden om toorn afteschilderen. De voorlaatste Franse romanschool ging tot groen, maar wyl ze geen Frans las, bepaalde zy zich tot ’n schrikinboezemend violet, en riep... neen, ze riep niets, want ze had geen adem. Maar ze kneep haar janhagel tot gruis, en zag beurte-lyngs Stoffel en diens moeder aan, op ’n wyze die haar zeer zou hebben bezwaard in rechten, als deze personen die avond waren komen te overlyden.

Stoffel ontging haar blik, door, nagenoeg op de manier der inktvissen als ze onaangenaamheden voorzien, zich te hullen in ’n dikke wolk van rook. Maar de arme juffrouw Pieterse die niet rookte, was wapenloos. Ze stamelde deemoedig: ‘t Staat in ’n boek, ’t staat waarachtig in ’n boek! Och, lieve mensen, wees bedaard... ’t staat in ’n boek!’

Er kwam lucht in de keel van juffrouw Laps, genoeg lucht om haar te bewaren voor stikken. Ze wachtte daarna ’n ogenblik, hoestte, wierp ’t mishandeld overschot van haar janhagel op tafel, en begon: ‘Juffrouw Pieterse, je bent ’n keronje! Je mag zelf ’n zoogdier wezen, jy en je zoon, dat zeg ik je! Ik ben zo fatsoenlyk als jy durft te denken, want m’n vader was in de granen, en nooit heeft iemand... zie zóveel op me te zeggen gehad! Vraag alle mensen na me, en of ik me ooit heb opgehouden met

manvolk of zo-iets... en of ik niet ieder 't zyne geef... en-i was fakter, weetje... en we woonden over 't bessieshuis... want-i was in de granen, en dáár kan je na me vragen, hoorje! Je kan, goddank, overal na me vragen... maar nooit of nóóóóit is me dat overkomen wat jy me aandoet, en als ik me niet ontzag, zou ik je zoogdieren tot je bezoogdierd werd... ja, dat zou ik! En ik zeg je nou nog 'ns dat je-n-'n keronje bent, jy en je zoon en je hele familie – weg, Trui! – m'n vader was in de granen, weetje... en ik ben te fatsoenlyk om door jou...'

'Maar mens, 't staat in 'n boek... omdeliefdewil, geloof me... 't staat in 'n boek!'

'Houje mond, met je boek! Jy mocht wel zwygen van je boek, jy die Gods woord hebt verkwanseld en verdaan op *d'ouwenbrug*...'

Dit was niet geheel juist. Dat had Wouter gedaan, en niet z'n moeder. Maar als men driftig is, neemt men wel eens meer 't een voor 't ander.

'Stoffel, haal dan toch je boek,' riep de moeder, 'en wys 't toch aan de juffrouw... och lieve god, wat heb ik begonnen!'

'Loop naar de hel met je boek en je zoogdieren. Je hebt me niets te wyzen in je boek, dat zeg ik je! En ik zeg je nogeens dat je-n-'n keronje bent, jy en je lummel van 'n zoon, en je sletten van dochters die opgroeien als...'

Truitje, Myntje en Pietje, menende te moeten ontkennen dat er iets haperde aan hare wyze van opgroeien, kraaiden nu ook mee. 't Overige gezelschap schreeuwde er van-tyd tot-tyd 'n woordje tussen. Er kwam weer 'n boodschap van de juffrouw van achter-onder, die met de politie dreigde. De kinderen maakten gebruik van de opschudding, om hun konsigne te breken. Ze hadden 't bed verlaten, en loerden door 't sleutelgat. Juffrouw Pieterse riep om haar 'lodderynoods' en zei dat ze 't besterven zou. Vrouw Stotter eiste haar 'oudje' en Stoffel speelde de inktvis, zo goed-i kon.

Allen waren opgestaan en wilden vertrekken. 'Men kon veel verdragen, maar dát niet. Juffrouw Krummel zou 't geval meedelen aan haar man. Juffrouw Zipperman aan de assurantie of 't kadaster. Vrouw Stotter zou 't vertellen aan die m'nheer op de prinsengracht, die ze gebakerd had, en juffrouw Mabbel aan ik weet niet wie. Kortom, ieder wilde deze of gene deelgenoot maken van de zaak, en de hemel weet of 't by die bedreiging zou gebleven zyn, als niet te-goeder-uur de huisgenius der Pietersens op dat ogenblik aan de bel had laten trekken door de waardige man die we zo wanhopig deugdzaam achterlieten in 't vorige hoofdstuk.

Nasleep van de allerlaatste Punische oorlog. Nederlaag van HANNIBAL-LAPS door SCIPIO-PENNEWIP. Politiek baskule-systeem. Litteratuur van de toekomst. Buitenkansje voor de lezer, die hier allerlei gewichtig nieuws verneemt dat nog gebeuren moet.

Ja, daar werd gescheld... nogeens: 't was 'f'r ons.'

Juffrouw Pieterse haalde adem, en daaraan deed ze wél, vind ik, schoon 't altyd dom is te zeggen wat men zou goedvinden te doen als men 'n ander was dan men is. 't Komt me echter nu zo voor, omdat ik in haar geval adem zou gehaald hebben. In de eerste plaats, daar ik berekenen kan dat ze 't in lang niet gedaan had. Voorts, omdat ik weet hoe men in hachelyke omstandigheden uitkomst wacht van elke verandering, en verandering van elke kleinigheid. En eindelyk, wyl ik denk dat juffrouw Pieterse op dit punt wel 'n mens zal geweest zyn als 'n ander.

'Och, me lieve mensen,' zei ze, 'wees toch bedaard, daar zullen de heren wezen.'

De 'dames' beweerden dat de 'heren' nog niet konden dáár zyn, wyl 't nog te vroeg was, en juist deze twyfel óf 't de heren waren, gaf 'n gunstige wending aan de vreselyke krisis.

Twyfel werkt altyd verlamdend, onverschillig of ze al dan niet in verband staat met de zaak die ons bezighoudt. Bovendien, als men gestoord wordt in toorn, is 't heel moeielyk het juiste punt weertevinden waar men gebleven was.

Juffrouw Laps beproefde dit wel, maar 't ging niet, want haar: "n zoogdier... hebje van z'n leven, 'n zoogdier!" werd overstemd door: 'hedenm'ntyd, anders komt-i nooit voor tienem.' Juffrouw Pieterse maakte handig van die afleiding gebruik, en wist haar gezelschap te bewegen weer plaats te nemen. Myntje zou 'opentrekken'. Truitje werd belast met het 'terechtbrengen' van de kinderen – die er heel slecht by voeren – en de gastvrouw-zelf was juist begonnen met 'n nieuwe zoölogische verhandeling die 'n ongehuichelde vrede zou herstellen onder de krygvoerende partyen, toen de deur geopend werd, en meester Pennewip zich vertoonde aan 't nog ontstemd gezelschap. Ook hy was ontstemd, de lezer weet het.

De homœopaten zullen hier denken aan hun *similia similibus*, want de verrassing van z'n komst werkte gunstig op de aangevangen vredes-

onderhandelings. Er werd stilzwygend 'n wapenstilstand gesloten tussen de krygvoerende partyen – niet zonder voorbehoud aan de Lapskant, om de stryd weer aantevangen zodra de nieuwsgierigheid naar de oorzaak van Pennewip's komst zou voldaan zyn – en ze ging hiertoe te gemakkeliker over, wyl men 't de man kon aanzien dat-i wat zeer gewichtigs had meetedelen. De pruik riep duidelyk moord en brand, en daar hield ze van, die goeie juffrouw Laps.

'Goeden avend, juffrouw Pieterse, ik ben uw onderdanige dienaar. Ik zie, ge hebt gezelschap, maar...'

'Dat is niks, meester. Komt uwe maar in, en ga maar zitten.'

't Gezelschap was *niets*, en: 'ga *maar* zitten.' Daar heerst 'n sonderlinge beleefdheid op Burgerstand III, 7, b¹. (PP)

'Wil uwe-n-'n koppie meedrinken, meester... saliemelk?'

'Juffrouw Pieterse,' zei de man op waardige toon, 'ik ben niet gekomen om saliemelk te drinken!'

'Maar ga toch zitten, meester...'

Dit ging moeielyk genoeg, maar men schikte wat, en 't kwam er toe.

Pennewip kuchte met ernst. Hy zag 't gezelschap rond, haalde een rol papieren voor den dag, trok de pruik scheef, en sprak: 'Juffrouw Pieterse! Gy zyt een brave, fatsoenlyke vrouw, en uw man... verkocht schoenen...'

Juffrouw Pieterse zag juffrouw Laps aan, met 'n zegevierende blik.

'Ja meester, dat deed-i!'

'Val my niet in-de rede, juffrouw Pieterse. Uw overleden echtgenoot verkocht schoenen. Ik heb uwe kinderen op myne school gehad, van zó groot af, tot de belydenis toe. Is dat niet waar, juffrouw Pieterse?'

'Ja, meester,' antwoordde zy benauwd, want ze begon angst te voelen over de indrukwekkende plechtigheid van Pennewip's toon, 'jawel, dat is waar, meester.'

'En ik vraag aan u, juffrouw Pieterse, of gy u, zolang gy, door middel van uwe kinderen, iets hebt te doen gehad met myne school, klachten hebt – ik bedoel gegronde klachten, juffrouw Pieterse – over de wyze waarop ik – met behulp myner echtgenote – aan uwe menigvuldige kinderen heb onderricht gegeven in lezen, schryven, rekenen, vaderlandse geschiedenis, psalmzingen, naaien, breien, merken en de godsdienst? Dát vraag ik aan u, juffrouw Pieterse?'

Akelige stilte. De juffrouw van onder-achter had reden tot tevredenheid.

‘Dát vraag ik aan u, juffrouw Pieterse,’ herhaalde de meester, terwyl hy ’n neusknyper opzette die voor ouwerwets doorging in die dagen, doch bestemd was weer nieuwerwets te worden, enige tientallen jaren later.

‘Maar, meester...’

‘Geen maren, juffrouw Pieterse. Ik vraag aan u, of u – want het is volkomen geoorloofd, juffrouw Pieterse, in dit geval het voorzetsel achterwege te laten – ik vraag u of gy klachten hebt – ik bedoel natuurlykerwyze: *gegronde* klachten – over myn onderwys in lezen, schryven, rekenen...’

‘Gut né, meester, ik heb geen klachten, maar...’

‘Zo? Geen klachten alzo! Welnu, dan verklaar ik u... waar is uw zoon Wouter?’

‘Wouter? – ’t Is waar ook – is-i niet tuisgekomen, Trui?’ ‘Wouter is uit wandelen, meester, met de Hallemannetjes. Dat zyn heel fatsoenlyke kinderen, meester, en ze wonen...’

‘Zo... met de Hallemannetjes... die op de Franse school gaan! Zo... ei! Ei... zo! Het is dus van de Hallemannetjes, dat men die dinge leert... van de Hallemannetjes, III, 7, *a*¹... misschien *a*... ja, wie weet... het kan wel II wezen... of zyn – want dat is hetzelfde, juffrouw Pieterse – het kan niet anders... zedeloosheid, verderf... op de Franse school...’

Welnu, juffrouw Pieterse, ik zeg u dat uw zoon...’

‘Hè?’

‘Ik zeg u, dat uw zoon Wouter...’

De meester zag rond, als wilde hy de ademloze stilte inzuigen, die ’n gevolg was van z’n spookachtige voordracht. Juffrouw Laps haastte zich de zegepralende blik van zo-even met woeker terugtegeven aan de ongelukkige gastvrouw, die weer grote behoefte had aan haar *eau-de-la-reine*-doosje, niet zozeer omdat ze wat ongunstigs horen zou over Wouter ‘die jongen’ die haar altyd zoveel verdriet had gedaan, als wel uit ergernis dat juffrouw Laps getuige was van ’n beschuldiging die zy gewis zou aangrypen als wapen in de zoölogische stryd. Dit geschiedde dan ook.

‘Héb ik ’t niet gezegd? Van die Wouter komt nooit wat goeds. Men begint met ’n bybel, en eindigt met... wat anders. Ja, meester, ik verwonder me niet over de zaak... in ’t geheel niet! Ik heb ’t lang voorzien. Wat kan men ook verwachten in ’n familie, waar...’

Juffrouw Pieterse begreep met bliksemsnelheid dat zich ’n gelegenheid opdeed om ’t voordeel te herwinnen dat ze verloren had. Stoffel

had gezegd: het stond in 'n boek... wat in 'n boek stond, moest meester weten; en dus:

'Meester,' riep ze, 'is 't waar of niet, dat juffrouw Laps 'n zoogdier is?'

Ik ben overtuigd dat Pennewip deze vraag rangschikte onder de klasse der zonderlinge uitboezemingen, vooral na z'n onvoltooide beschuldiging tegen Wouter. Hij keek over z'n bril heen, en beschreef langzaam 'n kring met z'n blik, die overal vooruitgestoken hoofden ontmoette, met lange halzen, open mond en teruggehouden adem. Vooral juffrouw Laps had iets dreigends in gelaat en houding, dat duidelyk zeide: antwoord of sterf, ben ik 'n zoogdier?

'Wie heb ik het genoeg te spreken?' vroeg Pennewip, waarschyglyk zonder te bedenken dat deze vraag de kwestie nog vreemder maakte, wyl 't nu de schyn kreeg of de dierlyke hoedanigheid van juffrouw Laps afhankelyk was van haar naam, woonplaats, ouderdom, familiebetrekkingen en beroep.

'Ik ben juffrouw Laps van onder-voor,' zei ze.

'Ah... zo! Juffrouw Laps, gy behoort inderdaad tot de klasse der zoogdieren.'

Er slaakte zich in 't gezelschap 'n tienvoudige zucht. Juffrouw Pieterse triumfeerde weer. In de staatkunde en op boven-voorkamers, is 'n volstrekt evenwicht onbestaanbaar. De partijen of mogendheden zyn voortdurend in op- of nedergaande beweging.

De mogendheid Laps, die niets gewonnen had met haar hevigheid van zo-even, wilde nu eens beproeven wat gemoedelykheid zou uitwerken: 'Maar, meester, hoe kan u wé dat zeggen? Myn vader was in de grannen...'

'Juffrouw Laps, antwoord my...'

'Gut ja, meester, maar...'

'Antwoord my, juffrouw Laps: waar woont gy in, of juister uitgedrukt: wáárin woont gy?'

'Waarin ik woon? Wel... in m'n kamer, hieronder... twee ramen... vrye opgang... kwart in de regenbak beneden...'

'Dit was geenszins de bedoeling myner vraag, juffrouw Laps. Derzelver bedoeling was, te weten of gy behoort tot de byzondere klasse van bewerktuigde wezens welke zich ophouden in een oesterschelp?'

'Ja, ja, juffrouw Laps,' riep de zegepralende gastvrouw, 'dáárop komt de zaak neer, daarop komt nu juist de hele zaak neer, zieje!'

En Stoffel voegde er by dat eigenlyk de hele zaak dáárop neerkwam.

Juffrouw Laps zag in dat ze dan 'n verloren mens was, want ze moest erkennen dat ze haar gewoon verblyf niet hield in 'n oesterschelp.

Dit was 'n illuzie van 't schepsel.

Met verbazing zag zy de meester aan, die zich volstrekt niet stoorde aan de indruk zyner ondervragingen, en met iets rechterlyks in toon en pruiik, voortging: 'Kunt gy leven in 't water? Hebt gy kieuwen?'

'In 't water? Maar, meester...'

Pruik links. Dat beduidde: geen maren.

'Of half in 't water, half op het land?'

'Meester hoe zou ik...'

Pruik rechts: geen uitvluchten!

'Antwoord my, juffrouw Laps. Hebt gy koud bloed? Brengt gy levende jongen ter wereld?'

't Is zonde, meester!'

De pruiik had iets van 'n stormram, en te-recht. Want daar volgde de stormrammige vraag:

'Kunt gy eieren leggen, juffrouw Laps? Dit vraag ik maar, slechts dit: kunt gy eieren leggen... hè?'

Dát kon ze niet!

'Dan zyt gy een zoogdier, juffrouw Laps.'

En de pruiik kwam weer in 't midden, en in rust. Ze had juffrouw Laps uit het veld geslagen.

Ik stel er belang in, te weten hoe de lezer zich 't gezelschap voorstelt, na dit verschrikkelyk vonnis, dat geen hoger beroep toeliet, want Pennewip's gelaat had het voorkomen van 'n gewysde. Ook was er geen spoor van gratie in z'n saamgeknepen wenkbrouwen.

De gedachte is in my opgekomen, wat al verkeerde meningen er zouden worden te-voorschyn gebracht over wat er na 't zo-even verhaalde voorviel, wanneer ik hier op-eenmaal m'n boek sloot, en hoevele dui-zende gissingen 't mensdom eeuwen lang zouden bezighouden, als ik verhinderd werd voorttegaan door orgeldraaiers, of... door wat anders.

Het lust my 'n ogenblik toetegeven in dat denkspel, en 'k lees duide-lyk in de dagbladen van de 50^e eeuw:

EERSTE BERICHT

'Er heeft weder 'n gevecht plaats gehad, tussen de LAPSIANEN en de STOFFELIANEN. De laatsten hebben 't veld geruimd, doch niet zonder

hun geloof te bezegelen met veel bloed. De heilige lap is behouden, maar er is 'n gat in. Men ziet dagelyks 'n nieuw treffen tegemoet, waarby waar-schynlyk de KRUMMELIANEN, KADASTERISTEN EN MABELLAARS de behulpzame hand zullen bieden aan de geloofsverwante LAPSIANEN, om 'n eind te maken aan het overwicht der STOFFELIANEN, die met behulp der PENNEWIPPERS 'n hoogstverderfelyke invloed uitoefenen in Opper-Azië.

Zonder te-kort te doen aan de heiligheid der zaak, komt het ons voor, dat wy, opper-Aziaten, die de beschaving hebben gemaakt tot ons privaat eigendom, beter deden ons te bemoeien met de bebouwing onzer landeryen en 't melken van onze koeien, dan gedurig te stryden over dingen die zo lang geleden zyn voorgevallen in 't verloren hoekje gronds, dat by oude geschiedschryvers voorkomt onder de naam: EUROPA.'

TWEEDE BERICHT

'Naar men verneemt, is er gisteren een grote zege behaald door de oude STOTTERS op de nieuwe STOTTERS. Men weet dat sedert enige tyd, de sekte der STOTTERS gescheiden is in twee hoofdafdelingen. De oude STOTTERS hebben 't genoeg gehad hun jonge geloofsbroeders geheel uitte-roeien, zodat nu de vraag over de juiste kleur van vrouw STOTTER's oudje naar de zin der laatstlevenden is beslist.'

DERDE BERICHT

'Er is 'n nieuwe sekte van STOFFELIANEN opgestaan, die in zóverre afwykt van de oude leer, dat ze op enige punten de onfeilbaarheid van STOFFEL PIETERSE in twyfel trekt. Die twyfel zou gegrond wezen op z'n malle houding in de Nederlanden. (Het bekende bessen-met-suikerdogma.)

De oude STOFFELIANEN hebben 'n concilie gehouden, waarin besloten is, de ware leer te gaan verkondigen in alle landen waar die nog niet is doorgedrongen. Er zal 'n algemene kollekte worden gehouden, om ammunitie en STOFFÉLIUMS intekopen. Ook wordt er 'n korps Europesese wilden aangeworven, die wel halsstarrig weigeren toetreden tot het ware geloof, maar zeer bruikbaar zyn in godsdienstoorlogen, waartoe zy (als de handgelden hoog zyn) 'n instinktmatige aanleg schynen te bezitten.'

VIERDE BERICHT

'Er is sprake van de ontdekking der JANHAGEL, die door juffrouw LAPS werd saamgeknepen, kort voor haar dood. Drie theologen zyn in kommissie gesteld om dat eerwaardig overblyfsel der geloofsheldin te keuren.

Reis-, verblyf- en keuringskosten zyn genomen ten laste van de Staat, en zullen bestreden worden uit equivalente verhoging der belastingen op brood en brandstof.'

VYFDE BERICHT

'By alle rechtzinnige boekhandelaars des Aziatischen ryks is verschenen: Nieuw juist en omstandig bericht van wat er heeft plaats gevonden op III, 7, b¹ (PP), na de kategorische verklaring des meesters over de ware natuur van juffrouw LAPS.

Alle weldenkende tydskriften doen hulde aan de homiletische en exegetische waarde van dit prachtwerk, dat naar de zuidoost-Afrikaanse tekst, met behulp der nieuwste bronnen, is vertaald uit het Europees.

De overzetting der laatste woorden van juffrouw LAPS, geven 'n geheel nieuw inzicht in de bedoeling harer dierwording, en tonen ten duidelykste aan hoe hare zoogvatbaarheid in nauw verband staat met de welbegrepen belangen van volksbeschaving en verdere zoölogie.

Ook beweert men dat er 'n nieuwe lezing is uitgedacht van de laatste verzuchting des bakers, die 'n eind maakt aan de lange stryd over zyn mannelykheid, en die de hoge waarde van STOFFEL PIETERSE'S grammatikaal-theologische roeping in 't helderst licht plaatst, waardoor op-nieuw de overeenkomst wordt aangetoond tussen de wetenschap en de heilige boeken van ons geloof.'

ZESDE BERICHT

'De KRUMMELS en ZIPPERLIEDEN hebben elkaar de hand geboden, en in de geloofsartikelen opgenomen dat men niet volstrekt verplicht is vasttehouden aan juffrouw ZIPPERMAN'S verkoudheid, met uitdrukkelyke bepaling evenwel, dat dit geloof niet schaden zal aan de zaligheid, mits men vaststa in 't kadaster, omdat de laatste opgravingen in Europa hebben aangetoond dat het venster op III, 7, b¹ (PP) redelyk goed gesloten was. Deze ontdekking, in verband met de jongste nasporingen omtrent de kanonieke

betekenis van de assurantie, schynt tot gezegde verbroedering geleid te hebben.'

ZEVENDE BERICHT

'Het blykt hoe langer hoe duidelyker uit de yverige nasporingen van de theologische doctor KLESMEYER, dat juffrouw LAPS wel degelyk aan meester PENNEWIP 'n oog heeft uitgekrabt, wat natuurlyk hare talryke vereerders aangenaam is te vernemen. Die geleerde onderzoeker heeft namelyk in 't hoge Noorden, waar ons gezegend Azië grenst aan 't oude Europa, 'n ysbeer ontmoet die zich vermaakte met 'n éénglazige neusknyper, uit welke ontmoeting de diepdenkende hooggeleerde scherpzinnige eer- en geldwaardige KLESMEYER zyn stelling onweersprekelyk bewyst, vooral door die in verband te brengen met de gekromde voorvinger en de gescheurde nagel van juffrouw LAPS, op de autentieke schildery te FOPPOLIS.'

ACHTSTE BERICHT

'Het verheugt ons onze lezers te kunnen onthalen op de aangename tyding dat onze stad dezer dagen 'n waar feestgenot heeft gesmaakt, en wel 'n genot dat meermalen zal kunnen herhaald worden.

Er is namelyk 'n aanvang gemaakt met het verbranden van alle in onze handen vallende personen die zich verstouten langer of korter te zyn dan onze burgemeester.

De behoefte aan deze maatregel werd sedert lang gevoeld, maar de onwil van enige buitenmatige personen heeft ons tot-nog-toe weerhouden gevolg te geven aan de algemene billyke wensen des volks, en de eerste beginselen van tucht, orde, godsdienst, deugd en fatsoen.

De schuldigen zyn onder 't meten en branden tot afleiding en opbeuring, beziggehouden door dominee STIKLEER, die hen gewezen heeft op STOFFEL'S verdienste en dood, in verband met de lengte van z'n buis, na de benoeming tot derde ondermeester, en met z'n edel pogen tot algehele ontworteling der onzedige oud-christelyke spel-methode.

Die welsprekende redenaar heeft alzo door zyn gemoedelyke toespraak veel bygedragen tot de vrolykheid en de genoegelyke afloop van 'n feest, dat in aangename herinnering blyven zal by ieder die de juiste maat had.'

NEGENDE BERICHT

We kunnen ons niet weerhouden 'n kort verslag te geven van de ingrypende leerrede die gisteren in onze hoofdkerk werd gehouden door de eerwaarde ZIELKNYPER. De waardig man had tot tekst gekozen baker's onwaardeerbaar gezegde: 'dankie wel/ Juffre Pieterse/ m'n Koppie is omgekeerd/ dat zieje wel!'

Hierop volgt 'n verslag van die preek. De nederige berichtgever uit de 50^e eeuw noemt het kort. Dit moeg waar zyn, maar ik vind het zó belangryk, zó uitlokkend, dat ik geen weerstand bieden kan aan de lust om dat zielknyperig voortbrengsel van de toekomst in z'n geheel te lezen. Ik ga naar de boekverkoper die de zaken van godsdienst tot z'n specialiteit maken zal in die eeuw, en koop de preek. Ik doe dit gedeeltelyk om uwentwil, lezer, maar voornamelyk om myself, wyl ik in dat stuk genoemd word met veel onderscheiding. Gy begrypt hoe aangenaam het is, te ontdekken dat men over zoveel eeuwen nog aan ons denkt. Zie hier:

Voorzang.

O/ Baker vol van Zaligheid/
Wie zou Uw Lof niet zingen!
O/ Baker Die de Baker zyt
Van alle Stervelingen!
O/ Baker hoor ons juichen aan/
Als wy met U uit baak'ren gaan.

O Baker/ groot in Lief en Leed/
In Kraamzaal of Saletje!
Wie heeft zoveel als Gy reeds deedt/
Gespeld in een Servetje!
Wy knielen biddend voor U neer
En zingen/ Baker/ U ter Eer.

Zie op uw Kroost genadig neer
Van uwen Troon op Wolken.
Er leeft als Gy geen Baker meer/
Gy bakert alle Volken.

Gloei eeuwig daar van Kindermin/
En speld ons in Uw Luiers in.

'Geliefde Medestotters! De rust van de kraamkamer, en de vrede van de luierman kome, zy, en blyve overvloediglyk over u allen... dat zy zo!

Wat is het dan toch, myne veelgeliefde Medestotters, dat u op elke woensdag doet te-zamen kome in dit heilig stotterhuis? Is het winstbejag, zucht naar aards genot? Is het de wens om gezien te worden, de begeerte om u te verheffen boven uwe medeburgers? In het kort, bestaat er een reden van zinnelyke aard, die u hier saamvergadert aan de voet van dit gestoelte?

Neen, neen, ik zie het aan uwe blikken, die met nedergeslagen oprechtheid en bedekte helderheid, luide uitroepen: "dat is verre van ons! Wy zyn hier gekome tot het opslokken van de kruimelen die er zullen afvallen van de feesttafel des eeuwigen gastmaals. Wy dorsten naar het brood van de onbevatbare geheimenissen des BAKERS, en ons hongert naar de springfontein zyner onafzienbare zelfvolkomenheid."

Juist, myne geliefden, dát is de ware stemming om optegaan tot de verhevene openbaring des onbekenden Woords, want er staat geschreven: "daar zyn hoge Stoepen aan de Huilen" en weldra zal 't koppie worden omgekeerd. Wie wys is, zie toe dat hy de gesprokene woorden versta, opdat niet eenmaal de dwaas zegge: "dat zieje wel!"

Het is dan ook deze bemoedigende beschouwing, geliefden, die my aanleiding geeft, uwe onafgebrokene opmerkzaamheid interoepen by de behandeling van het punt dat me zal bezighouden op deze heilige bakerdag, een punt, zo gewichtig, zo treffend, zo uitnemend, zo verheven, zo diep, zo belangryk, zo indrukwekkend, zo luistervol en onbegrypelyk... dat het niet te zeggen is, en dat ik my dus voorstel kortelyk tot klaarheid te brengen.

Gy vindt de woorden van myne tekst die van deze verklaring de grondslag zal uitmaken, opgetekend in het elfde Stoffelium, en daarvan het elfde hoofdstuk, het elfde vers.

Ik heb gezegd: het elfde vers uit het elfde hoofdstuk des elfden Stoffeliums, waar we – met gepaste eerbied – het volgende lezen:

Hier volgde de tekst die we reeds kennen uit 't negende bericht, en bovendien uit ons verslag van 't salie-avendje.

Hoe langer wy de onschatbare heilige Stoffeliën beoefenen, geliefde Stotters, hoe meer ons de diepe wysheid van alles wat daarin voorkomt in het oog

springt, en hoe meer we geraken tot de overtuiging dat die onvergetelyke wegwyzers ter zaligheid juist aldus moesten zyn geplaatst op ons pad, om ons aftehouden van de dwaalwegen der Kadasteranen, of wegtelokken van de poelen der Pennewipse kettery.

Onder alle andere heilige uitspraken, worden wy in 't byzonder getroffen door de voorgelezene tekstwoorden, die niet alleen de laatstvoorgaande opmerking ten duidelykste bevestigen, doch bovendien ook dáárom zo uiterst gewichtig zyn voor ons eeuwig heil, omdat de BAKER zich in die woorden openbaart in de volheid Zyner houding, en in al de rykdom van Zyne Bakerlyke waardigheid, terwyl voorts de diepzinnige toespeling op de weer-en-windklok die in de gang stond, ons voldoende middelen aan de hand geeft om onze Heilige Schriften te verdedigen tegen de goddeloze wereld, die voorgeeft te twyfelen aan BAKER's bestaan, en durft beweren dat wy geen verstand hebben van natuurkunde.

Ik stel u te-dien-einde voor, geliefde Medestotters, my te volgen met uwe aandacht, als ik, na:

ten eerste, de historische zin myner tekstwoorden te hebben toegelicht,
ten tweede, zal overgaan tot de ontwikkeling van de stralen die daarin doorlichten, en wel:

- a) Eerste straal. *De straal van BAKER's goedheid.*
- b) Tweede straal. *De straal van BAKER's wysheid.*
- c) Derde straal. *De straal van BAKER's mensenkennis.*
- d) Vierde straal. *De straal van BAKER's matigheid.*
- e) Vijfde straal. *De straal van BAKER's standvastigheid.*
- f) Zesde straal. *De straal van BAKER's algemeenheid.*
- g) Zevende straal. *De straal van BAKER's zelfkennis.*
- h) Achtste straal. *De straal van BAKER's edelmoedigheid.*
- i) Negende straal. *De straal van BAKER's nederigheid.*
- j) Tiende straal. *De straal van BAKER's kuisheid.*
- k) Elfde straal. *De straal van BAKER's levenswysheid.*
- l) Twaalfde straal. *De straal van BAKER's onschuld.*
- m) Dertiende straal. *De straal van BAKER's dubbelslachtigheid.*
- n) Veertiende straal. *De straal van BAKER's eeuwigheid.*
- o) Vijftiende straal. *De straal van BAKER's waarheidlievendheid.*
- p) Zestiende straal. *De straal van BAKER's voorzichtigheid.*
- q) Zeventiende straal. *De straal van BAKER's geduld.*
- r) Achttiende straal. *De straal van BAKER's zedigheid.*

- s) Negentiende straal. *De straal van BAKER's geheimzinnigheid.*
- t) Twintigste straal. *De straal van BAKER's eenvoud.*
- u) Een-en-twintigste straal. *De straal van BAKER's liefde.*
- v) Twee-en-twintigste straal. *De straal van BAKER's trouw.*
- w) Drie-en-twintigste straal. *De straal van BAKER's yver.*
- x) Vier-en-twintigste straal. *De straal van BAKER's schrandereheid.*
- y) Vyf-en-twintigste straal. *De straal van BAKER's fatsoen.*
- z) Zes-en-twintigste straal. *De straal van BAKER's goedertierenheid.*
- z bis) Zeven-en-twintigste straal. *De straal van BAKER's volmaaktheid.*

om daarna: ten derde, over te gaan tot de beschouwing der bakerplichten, die uit de voorafgegane bakerbeschouwing voortvloeien.

Het mensdom, myne geliefden, was verzonken in duisternis en hoge belastingen. Alom werd ten duidelykste gevoeld dat er verlichting nodig was, maar te vergeefs wendden zich de blikken naar het Oosten en naar het Westen, naar Zuiderpool en Noordermarkt. Alles bleef even duur en donker. Daar schoot op-eens een golf van licht door de drabbige hemel. Er werd door de aardbewoners een ster gezien, die losberste in geruisvolle stilte, en by het schuchter gedonder van die omstandigheid, kwam STOFFEL ter wereld. Hy leefde en leerde, zoals hy geboren was, met zachtmoedig geweld.

Het zou ons nu te vér leiden, geliefden, als we thans ons bezighielden met zyn prille kindsheid en slanke jeugd... neen, even als de reiziger die node afscheid neemt van de bloemryke aardappelvelden langs zyne weg, maar toch met begerige blikken voorwaarts staart op de nabyliggende berg der toekomst, zó ook, geliefde Stotters, nemen wy voor heden afscheid van STOFFEL, en richten onze blikken op de tekst die voor ons staat als 'n berg van genot.

De saliemelk der deugd was genoten, en de tuitstoppende blaadjes waren verwyderd uit de monding der ketels door de krachtige moeder-gehoorzamende adem van de oudste der dochteren des huizes. De yverige juffrouw LAPS, die de onvergankelyke ziel stelde boven 't broze lichaam, en de oefening der genade boven het streven naar zoete drank... zy die woonde op de onder-voorkamer van het huis dat gezegend was onder alle huizen... zy had toegegeven in de begeerte om meetepraten, en hieraan sluiten zich de voorgelezene tekstwoorden met verbazende geleidelykheid.

'Ik heb moeite, geliefden, my te weerhouden reeds nu uitteweiden over de voortreffelykheid die er ligt in die taal, maar de vrees afbreuk te doen aan de straalbundel die ik my voornam afsteken in het tweede deel myner

rede, doet my besluiten u eenvoudig te wyzen op de eerwaardige BAKER STOTTER, en op het bont-katoenen jak dat Zyne gelukzalige lenden met geestelyke wellust omsluit. Ziet, geliefden, hoe Zyn geheel lichaam beeft van innige zielevrede, ziet hoe Hy de vinger opheft by het uiten der nadrukke-lyke woorden: dat zeiti! Merkt op, hoe er spanning is by die herinnering aan de onvergetelyke klok, en geestdrift by het meten van die stoep...

Want Hy moet die stoep gemeten hebben, myne geliefden! Het is van hoog gewicht, achtteslaan op deze byzonderheid.

Ja, geliefde Stotters, er zyn hoge stoepen, en er was een klok met wind in de gang! Dit geloof staat als een rots! Wat er wankele of bezwyke, wy houden vast aan die hoge stoep en aan die wind! Hoe ook de verdoold mens zich aankante tegen de openbaring der Geheimenissen van het bakerschap, hy zal zich te-pletter stoten tegen ons stoepsel, en verbryzeld zal hy worden door de wind onzes geloofs!

Maar, geliefden, vat gy het wel, begrypt gy wel ten-volle wat er in die wind zit? Zyt gy wel geheel doordrongen van die wind? Doorblaast u die wind wel behoorlyk by uw opstaan en uw slapen-gaan, by uw middagmaal en uw ontbyt? Dringt die wind wel met voldoende stormgeweld door het weefsel uwer ziel, en doorbruist hy wel behoorlyk de poriën van uwe gedachten?

Of – helaas, geliefden, vergeeft my deze schrikwekkende, maar nodige vraag – of is die storm wellicht in uwe harten geworden tot een zuchtje? Is misschien uw wind weggekrompen tot een labberkoelte, te zwak om 't lichtste voorwerp voorttedryven naar, opteheffen tot, binnentestuwen in de eeuwige gelukzaligheid?

En die stoep... geliefden! Wat hebt gy met uwe stoep gedaan? Hebt gy wellicht, verleid door de doemwaarde leringen van de Pennewippers, medegewerkt om de stoep des heils, de hoge stoep der zaligheid, de verheven stoep der genade, te verlagen tot 'n dorpeltje, hoog genoeg – ja, maar ternauwer-nood hoog genoeg – om opteklimmen tot de bovenste plank uwer aardse etenskast, gy die een stoep nodig hebt om de hemel te bereiken, een wind om u die stoep optewaaien?

Zegt het my, zegt het my, geliefde verdwaasden. O, zegt het my, dierbare Medestotters, waar is uw stoep en waar is uw wind?

Gy zwygt?

Hemelse BAKER, zie in genade neder op dat zwygen, en neem onze belofte aan, dat we onze stoep zullen herstellen en onze wind aanblazen tot er de zaligheid op volgt. Dat zy zo!

Doch laat ons voortgaan. Na de diepzinnige toespeling op die stoep en die wind, haalt de verheven BAKER met ernst en nadruk de woorden aan van de man die dagelyks die stoep beklom, dagelyks de adem diens winds voelde, de woorden van de man die als het ware met die stoep en die wind vereenzelvigd was: “Je bent ’n goeie Vrouw/ Vrouw Stoffer/ en ’n knappe Baker!”

Een goeie vrouw en ’n knappe baker! *Kan er treffender getuigenis worden gegeven, myne geliefden? Hy zegt niet: Je bent ’n goeie vrouw, en daarmee uit! En niet: Je bent ’n knappe baker, en daarby blyf het! Neen, duidelyk staat er: Je bent ’n goeie vrouw én ’n knappe baker, zowel dus het één als het ander... het andere niet minder dan het één... beide-tezamen... alles tegelyk!*

Ik weet wel, geliefde Stotters, dat er sedert enige tyd onder de valse geleerden dezer aarde lieden zyn opgestaan die beweren dat het voegwoord: “en” in de grondtekst, zou behoren vertaald te worden met het tegenstellend: “maar” en dat alzo de Heilige stoep-en-windman eigenlyk bedoelde de hoedanigheid des BAKERS te stellen niet naast maar tegenover die der vrouw, maar de BAKER die zorg draagt voor Zyne kraamkinderen tot het einde der eeuwen, heeft niet gewild dat er twyfel wezen zou over een zo gewichtig punt, en daarom heeft Hy toegelaten – wat zeg ik, Hy heeft bewerkt – dat de juiste tekst Zyner woorden is bewaard gebleven in het Stofelium naar de beschryvinge des Heiligen MULTATULIÏ.

Ja Geliefden, dáár staat het: “en een knappe Baker!” Dat zegevierende “en” springt in het oog als een vonk van diamant, en wy kunnen de man niet genoeg danken, die door zyne nauwkeurigheid het mensdom bewaard heeft voor de dwalingen die een onmiddellyk gevolg wezen zouden van de verkeerde lezing des onschatbaren voegwaards: “en.”

En, Geliefden, en! Uwe zaligheid berust op, hangt af van, is verscholen onder, spruit voort uit, gaat samen met, is te-vinden in, wordt verzekerd door... dat goddelyke en!

Doch verder nog gaat de helse PENNEWIPPERY onzer dagen. Er zyn er die de brave eenvoudige MULTATULI zelve verdenken, óf van onkunde, óf van opzettelyke verkrachting der waarheid...

Verdoolden! Ziet ge niet waartoe gy wordt vervoerd door uwe zucht om alles te bekladden en te bederven wat ten leven leidt? Beseft gy niet de ydelheid uwer pogingen om aftebreken wat opgebouwd werd door zo heilige handen? Gevoelt gy niet dat elke aanval op het gebied der Bakeryke Stofeliën uitloopt op uwe beschaming? Was Hy niet heilig, Hy de enige onvol-

prezen BAKER STOTTER in Zyn bonte jak? En als men dit toestemt – wat dan toch wel niet kán ontkend worden – moet dan niet ook hy heilig en onfeilbaar wezen, die de daden en woorden van die Heilige persoon heeft teboek gesteld? En aldus die heiligheid aannemende als uitgemaakt, kunnen er dan fouten wezen in zyn geschrift, geheel geschreven onder de invloed der begeesterende indrukken van het pas ontloken Bakerdom dat, nog maagdelyk en nieuw, nog niet bedorven door menselyke byvoegselen en helse PENNEWIPSELS, een heiligende invloed uitoefende op de schryvers die getuigen waren, of die althans achternaneven hadden kunnen gezien hebben ván de getuigen der gebeurtenissen die zy boekstaafden?

Weg van ons, gy wereldse wysheid die knagen wilt aan onze zaligmakende voegwoorden! Neen, aarde en hel, gy ontnemt ons niet het vast geloof aan de juistheid, aan de zuiverheid, aan de geloofwaardigheid, aan de heiligheid onzes onvolprezenen Stoffeliums! Met nederige fierheid zien wy neder op uw ydel gepoog! Met onzeggelyke gemoedsrust en betoverend zelfgevoel, roepen wy juichend uit: “Hy was een goeie Vrouw en een knappe Baker!”

Doch dit is nog niet alles. Verder nog, hoger nog, dieper nog, sterker nog, grypt onze tekst in de dierbaarste belangen onzer toekomst... Hy zal altyd 'n goeie vrouw en 'n knappe baker BLYVEN! Gevoelt gy wat dit zeggen wil, Geliefden? Wat hy was, was hy niet voor een ogenblik, voor heden, voor gisteren of voor de dag van morgen... neen, Hy zal blyven wat hy was, altyd eeuwig... 'n goeie vrouw en 'n knappe baker!

De aarde zal verkrumelen en te-niet gaan: Hy zal blyven! De zon zal maan worden, of in 't geheel niets! Hy zal blyven! Het heelal zal verzinken: Hy zal blyven voortbakeren ten einde toe!

O, Geliefden, wie duizelt niet het hoofd by het beschouwen van zulk een roeping! Hy zal bakeren, bakeren, bakeren tot er niets meer zal te bakeren vallen, en toch blyven voortbakeren! Myne zwakke krachten schieten te kort by dit denkbeeld! De onnozele mens beschouwt, overpeinst, begrypt er niets van, aanbidt en... zwygt.

Ja, zwygen! Daarom verkondigen wy luide onze overtuiging! Zie, o mens, gy die bouwt op dingen van één dag, zie onze vastigheid die grondvest is op de onomstootbare mannelijke schouderen der vrouw! Waar alles ligt, zal Hy staan blyven. Waar alles bukt, zal Hy zich oprichten. Waar alles vergaat, zal hy bloeien... bloeien in al de frisheid Zyner jeugd, als op de stond toen Hy, tussen juffrouw MABEL en de Weduwe ZIPPERMAN, nederig naar de mens, maar groot als uitverkoren BAKER, zegevierend getuigen kon: “dat zeiti!”

En Hy zal blyven wat Hy was, niet voor u alleen, niet voor my alleen, neen, wy lezen duidelyk in het hoofdstuk waaruit we onze tekst kozen: “myn hele Familie zal je altijd gebruiken!”

Ziet gy, Geliefden: zyne gehele familie! Wat is de familie van iemand die een zo hoge stoep heeft, en een windklok? Dat is het mensdom. Vrouw Stotter is de Baker van het gehele menselijke geslacht. Hy is uw BAKER, Hy is myn BAKER, Hy is zyn BAKER, Hy is haar BAKER, Hy is onze BAKER, Hy is ulieder BAKER. Hy is hun BAKER, Hy is de BAKER van ons allen, ja van allen... behalve van die vervloekte Pennewippers en andere verdoolden die van ons verschillen in geloof.

Weg van Zyn bakerlyke schoot, gy die geen deel aan Hem hebt, die niet zyt van de familie des mans des verheven stoepsels en des windkloks! Weg van Hem, en vaart naar de diepe gewelven, waar geen BAKER is. Betreurt daar uwe doemwaardige verstoktheid, en vergaat in bakerloze ellende!

Ja, Hy zal het mensdom bakeren ten einde toe! “Maar”, staat er verder, “als de mensen je wat zeggen/ moet je net doen of je ’t niet hoort!” De bedoeling dezer verhevene woorden is: het zal gebeuren dat uw zuigeling – het ingebakerd mensdom, namelyk – wederspanning is, en zich krytend en schreeuwend teweerstelt... doe of je ’t niet hoort, BAKER! Speld er maar dapper op toe. Beschouw elke beweging als strydig met de ware beginselen van Bakerdom en deugd. Maak een pakje van uwe voedsterling, en laat elke nieuwe Bakerspeld luide verkondigen met kop en met punt: het Bakerdom heeft gezegevierd over de aangeboren verdorvenheid van de familie des mans des verheven stoepsels en des windkloks!

Doe net of je ’t niet hoort, Baker! Stop uwe oren voor de gebeden der omstanders. Luister niet naar de betweters die menen dat schoppen en trappen en óm zich slaan, de eerste natuurlyke uitspanning is van ons geslacht. Speld toe, BAKER, speld toe! Er staat geschreven dat Gy BAKER zyt, en BAKER blyven zult... baker dus het mensdom tot het einde der eeuwen. “Gloei eeuwig door” zoals de psalmist zegt,

Gloei eeuwig door van Kindermin/
En speld ons in Uw Luiers in!

Doch Hy is ook mens, die BAKER, en wat meer zegt – of volgens sommigen, minder – Hy is vrouw! Ja, Hy is vrouw op het avondje van juffrouw PIETERSE, en met echt vrouwelyke bescheidenheid, en iets dubbelnaturigs dat ook de meest verstokte harten treffen moet, horen wy Hem in onze tekst uitroepen: “Dankie/ Juffrouw Pieterse/ mijn koppie is omgekeerd/ dat zieje wel!”

Hy bedankte, Hy had zijn koppie omgekeerd, en zy zag het wel! *Verheven drieënigheid van zinnediepte! Hy bedankte, ja... maar Hy bedankte niet alleen, Hy keerde te-gelyker-tyd Zyn koppie om, en wel verre van Zich te bepalen tot die Heilige handeling, voegde Hy ter onzer lering daarby: dat zieje wel!*

Voor ik overga tot de verklaring dezer hoogstgewichtigheid, maak ik de zielpynigende opmerking, Geliefden, dat sommigen beweren dat het woord "koppie" in de Europese grondtekst tot een verbasterd taaleigen behoort, dat niet dan door lieden van de laagste stand, en slechts in de gemeenzame omgang gebruikt werd, waaruit zy aanleiding nemen, om een smet te werpen op de deftigheid van MULTATULI de Stoffelist. Doch, zoals immer, valt ook deze steen neder in de hof des rampzalige die de steen geworpen heeft. Want is niet juist dat wedergeven van vrouw STOTTER's aanbiddelyke taal, letterlyk zó als Zy moet gesproken hebben om begrepen te worden door juffrouw PIETERSE, een bewys voor de echtheid des Heiligen boeks? Zou niet de nooit volprezen MULTATULI, indien hy 't beeld des BAKERS had willen opsieren met franjeklederen of krulgewaden...'

Hier komt dominee Zieleknyper zo uitteweiden in myn lof, dat ik uit pure zedigheid genoodzaakt ben terugtekeren tot de tyd toen er nog inkomende-rechten bestonden, en dus vóór Baker-apothéose en aneurismen.

De lezer zal zich herinneren dat de preek, waarvan ik 'n fragment meedeelde, alleen mogelyk was door de veronderstelling dat ik verhinderd ware geweest de indruk te schetsen, die de nederlaag van juffrouw Laps by haar en hare zoog-lotgenoten teweegbracht, en dat er dus vry spel ware gelaten aan de behendigheit van toekomstige godsdienstsmeden, om uit de katastroof op III, 7, b¹ (PP) de elementen byeentezoeken tot 'n bruikbaar windselsysteem.

Daarvan gebeurt niets. De godenmakers die na ons komen, zullen zich moeten behelpen zo goed ze kunnen, want wel verre van m'n boek hier te sluiten, verklaar ik uitdrukkellyk dat het verbaasd gezelschap, na Pennewip's beslissing, zich bepaalde tot de uitroep: 'Z... ó... ó.. ó!' zonder iemand aantevliegen, te bekrabben, of ander molest aan te doen.

Ontwikkeling der oorzaken van de lankwylige vrede in Europa, waaruit tevens (ALLES IS IN ALLES!) de lezer 't nut blyken kan van de gezette studie der salieavenden. Vervolg en slot der dichtproeven, zeer geschikt voor rederykers en andere knappe versopzeggende kinderen. Arme WOUTER... neen, ryke WOUTER!

De oplettende lezer die op menskunde gesteld is, wil natuurlyk gaarne weten welke oorzaak ons vorig hoofdstuk zo kalm deed eindigen, en waarom 't saliegezelschap zo vreedzaam berustte in 'n geval dat nog kort geleden aanleiding had gegeven tot zo hevige ontploffing?

Nog geheel vervuld van de indruk der bakerpreek, zal ik de oorzaken der betrekkelijke kalmte die er heerste na Pennewip's vonnis, splitsen in drie delen:

Vooreerst. Men was reeds driftig geweest, en dus wat uitgeput.

Ten tweede. Juffrouw Laps, de aanvoerster in de stryd, overzag met geniale blik het slagveld, en zonder juist te denken aan 't wereldberoemd gevecht van de Horatiërs en Curiatiërs, vatte zy met aangeboren talent de taktiek van 't 'verdeel en heers!' Mét de mogendheden Stotter, Mabel, Krummel en Zipperman tegen 't 'huis' der Pietersens... dat kón. Maar nu dat huis gesteund werd door Pennewip's meesterlyk gezag, schreef de voorzichtigheid voor zich terugtetrekken uit de stryd. Want wie verzekerde Talleyrand-Laps dat ze rekenen kon op haar bondgenoten? Wie kon haar waarborgen dat niet de baker, of misschien juffrouw Zipperman zelve, zou overgaan tot de vyand, al ware het uit bekrompen eerbeid alleen voor meester's bewegelyke pruik? Neen, neen... niet op zulke onzekere bodem liet juffrouw Laps de artillerie voortrukken van hare welbespraaktheid. Zwygend zei ze: "k zal je later wel krygen!" en als we ons haar, en al de verhoudingen van 't gezelschap, vermenigvuldigd denken met twintig- of dertig-miljoen, zouden we ons kunnen voorstellen de volgende dag in deze of gene 'onder invloed staande' Juffrelapse krant te lezen: *'De verhouding met het ryk der Pietersens is allerkordiaalst. Men spreekt zelfs van 'n vriendschappelyke byeenkomst der respektieve soevereinen, zonder 't minste staatkundig doel, en alleen om zich te verheugen in elkanders aanschyn. Men ziet hieruit alweder hoe ongegrond de geruchten waren omtrent zekere spanning die er zou bestaan hebben over de ware natuur van onze geëerbiedigde vorstin. De lezer zal*

zich herinneren dat wy die geruchten dan ook slechts onder reserve hadden meegedeeld.'

Ten derde. De derde en voornaamste reden van de wapenstilstand was: nieuwsgierigheid. Wie zich op-nieuw boos maakte, of boos blééf, of boosheid blyken liet, zou moeten vertrekken. En wie vertrok, zou niet weten waarom meester Pennewip was komen vertellen dat er weer wat aan de hand was met Wouter. Hieruit ziet men voor de duizendste keer dat alle zaken haar goede zyde hebben. Als Wouter Pieterse deugdzaam ware geweest in meester's ogen, hadden die ogen waarschyntlyk 't lot ondergaan dat hun in zo'n geval door de archaeoloog Klesmeyer eenmaal in de oud-Europese mythologie zou worden aangewezen.

'Maar meester,' vroeg juffrouw Pieterse – na op 't overwonnen zoogdier 'n blik te hebben geworpen die gelden kon voor 'n: 'waar blyf je nou?' met rang van overwinningsbulletin – 'maar meester, wat heeft die Wouter dan nu weer uitgevoerd?'

– 'Ja, wat heeft Wouter weer gedaan?' werd er bygevoegd door juffrouw Laps, die zich verheugde omdat het gesprek 'n andere wending nam, en tevens over de nieuwe misdaad die zy vernemen zou, omdat ze zo godsdienstig was. Want in de godsdienst is de zondaar 'n ding waarop men zich oefent. En juffrouw Laps hield veel van oefenen, zoals we gezien hebben.

Juist zou Pennewip 'n begin maken met de akte van beschuldiging, toen de bel ging... nogeens... – 't was f'r ons' – en de arme delinkwent trad de kamer in.

Hy was nog bleker dan gewoonlyk, en er was reden toe want er waren vreemde zaken met hem gebeurd sedert FANCY hem opnam en meevoerde...

'Juffrouw Pieterse,' begon Pennewip, 'myne school is beroemd tot op Kattenburg... hoort gy dat, en verstaat gy dat?'

'Och ja, meester.'

'Ik herzeg: beroemd, en wel voornamelyk wegens de goede zeden die daar heersen... ik bedoel natuurlykerwyze: op myne school. Godsdienst en deugd staan by my op de voorgrond. Ik zoude u verzen kunnen tonen over God... maar dit zal ik nu met stilzwygen voorbygaan. Het zy ulieden genoeg, te weten dat myne school beroemd is tot op... wat zeg ik... zelfs heb ik 'n zoontje gehad van iemand op Wittenburg* – van de blokkenmaker – en eenmaal zelfs ben ik schriftelyk geraadpleegd over de verbetering van 'n knaapje wiens vader heel te Muiderberg woonde.'

‘Gut, meester!’

‘Ja, juffrouw Pieterse! ik ben nog in het bezit van de brief, die ik u zoude kunnen tonen als ik zulks verkoos – de man was doodgraver, en die jongeling had zich overgegeven aan het tekenen van onpaste figuren op de zerken – maar juist dáárom – ik bedoelde om de Godsdienst en deugd waaromtrent ik zo beroemd ben – voel ik my verplicht u by dezen medeteden dat ik niet verkies de goede naam myner school te zien verloren gaan door uw deugniet van ’n zoon die dáár staat!’

De arme Wouter was onthutst. Dat klonk anders dan ’n pauselyke aanstelling... die hy trouwens niet langer begeerde, want hy had zo-even ’n heel andere aanstelling bekomen die hem beter aanstond.

Z’n moeder wilde terstond overgaan tot wat zy haar godsdienst noemde en hem ’n kastyding toedienen, om de meester tevreden te stellen en deze te tonen dat ook in haar huis deugd en goede zeden op de voorgrond stonden. Maar meester vond beter het gezelschap te doen weten wat er aan de hand was, om daardoor te-gelyker-tyd het schuld-besef van de patiënt inniger te maken.

‘Uw zoon, juffrouw Pieterse, behoort tot de klasse der rovers, moordenaars, vrouwenschenners en brandstichters...’

Meer niet.

‘Heilige genade! Goeie hemelse gerechtigheid! Barmhartige christenzielen nog toe! Och, lieveheremenselyke deugd, is ’t mogelyk! Wat ’n mens moet beleven!’ Zo omtrent – maar ik sta niet in voor de juistheid – was de stortvloed van uitroepingen waaronder de tienjarige rover,

** Kattenburg en Wittenburg zyn afgelegen buurten in de Amsterdamse oosthoek. Even als het nog verder gelegen Oostenburg, zyn ’t eilandjes die slechts door bruggen met de eigenlyke stad verenigd zyn. De voornaamste tak van bedryf in die buurten is de scheepsbouw. Men noemde de daar wonende sloopstimmerlieden ’byltjes’ en deze mensen gingen in de woelige tyden der Republiek voor byzonder oranjegezind door. Wat daarvan de oorzaak was, en of ’t nog zo is, weet ik niet.*

In de mond van PENNEWIP, en naar de schatting zyner hoorders, is Wittenburg iets als ’t eindje van de wereld. In WOUTER’s jeugd waren er duizende Amsterdammers die nooit het gebied der stad hadden verlaten. Sommigen zelfs overschreden de grenzen ener bepaalde buurt niet. En dit is waarschyntlyk nog niet geheel veranderd. De bekrompenheid van blik die ’t merendeel der inwoners kenmerkt, gaat dan ook alle beschrijvingen te boven. Ze weten niet eens wat ’n markt is.

Toch raad ik vreemdelingen ten-sterkste aan, die stad te bezoeken en te bestuderen. Dit is veel interessanter dan ’t bezien van moderne hoofdsteden, die alle op elkaar gelyken. Waar vindt men, byv. een Jodenbuurt als te Amsterdam? ’t Is belangwekkend van lelykheid.

moordenaar, vrouwschenner en brandstichter bedolven werd. Arme Wouter!

‘Ik zal u ’n stuk voorlezen van zyne hand,’ zei meester, ‘en wie daarna nog twyfelt aan de verdorvenheid van deze knaap...’

’t Hele gezelschap beloofde dat men er niet aan twyfelen zou. Het stuk dat de meester daarop voorlas, was dan ook van ’n aard dat die twyfel heel moeielyk viel, en ikzelf, die Wouter heb gekozen tot myn held, zal moeite hebben de lezer te overtuigen, dat-i niet zó slecht was als-i er uitzag in z’n vreselyk

‘ROVERSLIED.

*Met myn zwaard,
Op m’n paard,
En myn helm op het hoofd,
Er op in! En de vyand de schedel gekloofd,
En vooruit!’*

‘Christenzielen,’ riep ’t hele gezelschap, ‘is-i dol?’

*‘En vooruit!
Op de weg,
Langs de heg,
Met een houw en een stoot
De dragonders verjaagd, en de markgraaf gedood?...’*

‘Lieve goeie god, wat heeft-i toch tegen die markgraaf?’ jammerde de moeder.

‘Om de buit!’

‘Zieje, ’t is om de buit,’ zei juffrouw Laps, ‘ik zeg maar altyd, men begint met ’n bybel, en...’

*‘En die buit
Is myn bruid?...’*

‘Hebje van z’n leven... z’n bruid! De jongen heeft pas gewisseld!’

*'En die buit
Is myn bruid,
My gekocht met m'n staal'...*

'Met z'n st... a... a... a... l!'

*'En die buit
Is myn bruid,
My gekocht met m'n staal,
En ik voer, als een veër, met my mee haar in 't zaal,
Naar de grot'...*

'Hemelse genade, wat wil-i in die grot uitvoeren?'

*'Als de wind
Zo gezwind,
Jaag ik voort met myn vracht,
En ik sla op haar schreien en kermen'...*

'Och, gerechtige vrede, 't mens kermt 'r van!'

*'En ik sla op haar schreien en kermen geen acht,
Wat genot!'*

'Dat noemt-i genot! Ik word 'r koud van!'

*'En dan weer
Op-en-neer,
Rechts en links door het land'...*

'Lieve Jesis, daar gaat-i weer!'

*'En dan weer
Op-en-neer,
Rechts en links door het land,
Hier een villa verwoest, daar een klooster verbrand,
Tot vermaak!'*

'De hel zit in die jongen... tot vermaak!'

*'En dan voort
Weer gespoord
Naar een nieuw avontuur'...*

'Alweer? Waar wil-i in godsheren-naam nu weer naartoe? 't Is om te bezwyken...'

*'En dan voort
Weer gespoord
Naar een nieuw avontuur,
En myn reisweg getekend met bloed en met vuur,
Om de wraak'...*

'Goeie god, wat hebben ze 'm toch gedaan?'

*'Want de wraak
Is de taak
Van de koning van 't woud'...*

'Is-i razend... 'k zal 'm koningen!'

*'Want de wraak
Is de taak
Van de koning van 't woud,
Die, alleen tegen allen, zyn schepter behoudt'...*

'Wat 's dát voor 'n ding?'

*'Die, alleen tegen allen, zyn schepter behoudt,
En banier!
Op, hoezee...
Wie gaat mee?'*

't Gezelschap rilde op die uitnodiging.

'Op, hoezee...
Wie gaat mee?
Nu geen schepsel verschoond,
Nu de mannen gehangen'...

'Lodderyn!* Trui, je ziet dà-k...'

'Nu de mannen gehangen, de vrouwen'...

'Lodderyn... lodderyn!'

'de vrouwen gehoond'...

'Lodderyn, lodderyn, lodderyn... Trui!'

'de vrouwen gehoond,
Voor plezier!'

'Voor plezier...' herhaalde meester op 'n graftoon, 'voor plezier! Hy... doet... die... dingen... voor... zyn... plei... zier!'

't Hele gezelschap lag in zwym. Ook Stoffel's pyp was uitgegaan. Maar Wouter had iets kalms in z'n wezen, en toen z'n moeder hem genoeg geslagen had om haar bezinning terugtekrygen, legde hy zich niet ontevreden neer in 'n hoekje van de achterkamer, waar-i weldra insliep om te dromen van FANCY.

* De ontstelde vrouw bedoelde eau de la reine de Hongrie, een reukwatertje dat in vogue de eau de Cologne voorafging. Behalve by gelegenheden als de in de tekst vermelde, diende het in de kerk om de vrouwelyke toehoorders wakker te houden, waaruit alzo blykt dat die lodderyn, uit 'n theologisch oogpunt een gewichtige zaak was. De klassieke wyze van gebruik was, 'n klein sponsje daarmee te bevochtigen, dat de dames in een net gepolyst cocotilledopje by zich droegen. Onder de preek ging zo'n ding van de ene hand in de andere, en ieder die nog niet sliep snuifde er aan ter continuatie van halve wakkerheid, en tussen twee knikjes aan de vriendelyke eigenares in.

Nauwkeurig bericht omtrent de toestand der hoofdpersonen van deze geschiedenis, na de katastrofe.

De volgende dag was er veel teruggekeerd tot de oude orde van zaken, en om niet de schyn van lomphed op ons te laden, als bekommerden wy ons niet over de personen waarmee wy een zo genoegelyke avond hebben doorgebracht, zullen we in 't voorbygaan aanstippen dat juffrouw Mabbel weer aan 't bakken en machenetiseren was gegaan, en vrouw Stotter aan 't bakeren. Ze veroordeelde de ongelukkige schepsels die aan hare zorg werden toevertrouwd tot 'n twee- of driemaandelykse onbegelykheid, zeker om de pasgeborenen 'n prettig denkbeeld in te boezemen van hun nieuwbegonnen loopbaan, en om ze te straffen voor de broodronken luidruchtigheid waaraan ze zich hadden schuldig gemaakt voor hun geboorte.

Meester Pennewip hield zich als gewoonlyk bezig met het fatsoeneren onzer gewezen aanstaande groot-ouwelui, en z'n pruik, nog niet geheel hersteld van de ondergane aandoeningen, verlangde reikkrullend naar zondag.

Klaasje van der Gracht had de prys gekregen, met 'n plechtig: 'ga zo voort, myn zoon!' Dat-i gedaan heeft. Nog dagelyks zie ik gedichten verschynen die zyn meesterhand verraden door duidelykheid, bondigheid en geestverheffing, en daar ik verneem dat er kwaadwilligen zyn die beweren dat de ongevaccineerde Klaasje overleden is aan de pokken, acht ik me verplicht hem in bescherming te nemen tegen die laster. 't Genie sterft niet, dat spreekt vanzelf, anders zou 't voor 'n genie niet de moeite waard wezen zich te laten geboren worden. Doch al ware onze Klaas dood naar de mens, zyn geest leeft voort in z'n volgelingen, en dit vind ik 'n schone onsterfelykheid.

Ook de familie De Wilde is niet uitgestorven, en zal niet sterven. Daar ben ik zeker van.

Juffrouw Krummel vroeg haar echtgenoot of ze werkelyk 'n zoogdier was, en hy die veel levenswysheid had opgedaan aan de beurs, antwoordde na enig overleg dat-i van zulke praatjes nooit meer geloofde dan de helft. 'In dit geval: de laatste' zeid-i er binnen'smonds by.

Juffrouw Zipperman kadasterde burgerlyk voort, en was verkouwen. Maar ze had het er voor over, want ze was 'n 'schikkelyk mens.' Alleen

kon ze niet verdragen dat juffrouw Laps zo hoog had opgegeven van haar vader 'in de granen' en van haar deugd. De oude Laps, beweerde zy, was niet *in* de granen geweest, maar er *onder*. Hy had ze namelyk gedragen in 'n zak op z'n hoofd, dat heel anders is dan granen te verkopen, want wie wat verkoopt, staat alweer wat hoger dan wie wat draagt. Dat had also juffrouw Laps niet moeten zeggen. En wat haar deugd betrof, ieder wist van die historie met de briefbesteller die zulke zware bakkebaarden had. 't Was niet om 't mens te skandaliseren, here neen! 't Was maar dat men 't wist, en dat men er van sprak... dát was 't maar! Die juffrouw Laps mocht dus wel zwygen van 'r deugd.' Juffrouw Zipperman wou echter 'de zegsman niet wezen, omdat kwaadspreken haar gewoonte niet was, maar de briefbesteller keek nog altyd naar boven, als-i voorbyging... dat deet-i!'

Truitje en haar zusters zaten zo goed mogelyk opgeschikt voor 't venster, en als er jongelui voorbygingen, trokken ze haar gezichten in 'n plooi alsof ze nooit iemand godsdienstiglyk hadden 'terechtgebracht.'

De juffrouw van onder-achter vertelde in de komynt dat ze verhuizen wou 'want 't was 'n schandaal by de Pietersens... 'n wáár schandaal.' En: 'er had juist wat onder gestaan!'

Juffrouw Pieterse beredderde haar huishouden, en zag er uit als 'n 'mens.' Van-tyd tot-tyd 'deed' ze haar godsdienst op de kinderen, die, als ze 't voor 't wensen hadden gehad, gewis liever waren terwereld gekomen by Alfoeren, Dajaks of andere verblinden die wat minder gevoeligheid belyden in hun godsdienst.

Juffrouw Laps had byzonder goed geslapen, die nacht. Wat my genoegen doet. Ik zou wel meer van haar kunnen zeggen, maar dit houd ik vóór me omdat ik nooit m'n onderwerp uitput.

Stoffel was naar z'n school gegaan, en had daar getracht aan de jeugd verachting inteboezemen voor rykdommen, naar aanleiding van 'n gedicht dat gemaakt scheen op 'n vliering, door iemand die vermoedelyk niet veel last had van z'n rykdom. Maar de jongens waren onoplettend, en schenen maar niet te vatten welk genoegen 'r in stak geen geld te hebben om knikkers te kopen. Stoffel schreef die hardheid hunner harten toe aan Wouter's wangedrag. Ze hadden zeker al gehoord van de aanslag op 't leven van die markgraaf, en van dat zonderling logeren in 'n grot. Daarom bewezen zy minder eerbied aan Stoffel, dan hem toekwam als derde ondermeester met 'n verlengd buis.

En Wouter?

Deze was nog altyd in afwachting van de straf die hy zo ruimschoots verdiend had, want z'n moeder had hem te kennen gegeven dat de 'te-rechtstelling' van de vorige avond maar 'n voorlopige godsdienstoefening geweest was, en dat de eigenlyke bezoldiging zyner zonde uitbetaald worden zou als ze daarover had gesproken met huisdominee. Wat billyk was. Want, in zaken van godsdienst, heeft de dominee – huis- of niet – 'n stem. Hy wordt er voor betaald, en studeert er voor. De mensen die dus beweren dat men wél doet de geestelyken uit z'n huis te houden, weten niet wat ze zeggen.

Maar intussen wist Wouter niet wat-i zou aanvangen. Naar school gaan, kon-i niet. Meester had hem uitdrukkelijk verboden verder meetescheppen uit die bron van Wetenschap. Wandelen mocht-i niet. 'God weet wat je weer uitvoert als ik je-n-uit m'n ogen verlies' zei de moeder, die voorgaf bevreesd te zyn dat-i weer zou losgaan op de kloosters, maar eigenlyk alleen daarom 't verlof tot uitgaan weigerde, omdat Wouter dat verlof gevraagd had. Want ze meende, als velen, dat het voor ondeugende kinderen nuttig is, in alles te worden gedwarsboomd.

Als Wouter sluw ware geweest, had-i misschien voorgewend verliefd te zyn op die donkere achterkamer, om de trap te worden afgejaagd tot zedelyke verbetering, en dan had-i 'n bezoek kunnen brengen aan z'n molens.

En de voorkamer was hem verboden omdat de jonge-juffrouwen 'hem niet konden zien.' Met deze woorden namelyk drukten zy haar afschuw van rovers en Wouter's verdorvenheid uit.

Ja, wél was ze donker, die achterkamer! En ware zy maar alleen donker geweest, doch ze was bovendien vuil, bekrompen, en gevuld met al de dampen die de dagelykse atmosfeer uitmaken van III, 7, *b¹* (PP).

Als 'n loden domper drukt zo'n verblyf iemand op 't hart, en ik mag niet toegeven, aan wat misschien m'n plicht was, aan de begeerte tot nauwkeurige beschryving van zo'n hol, om niet oorzaak te wezen van de misselykheid die auteur en lezer bevangen zou by zulke beschryving.

'Lieve god, Marianne, zet toch 't venster open!'

Wat vluchtige karakterstudie, gevolgd door 'n zot sprookje.

Maar als ik, die van-tyd tot-tyd de werelddelen doorjaag als 'n nieuwe Mazeppa, als ik zo op-eenmaal toegaf aan de benauwende indruk van 'n keukenkamertje, hoe moet dan wel de ziel van die arme Wouter zyn beneepen geweest tussen de muren zyner woning, en in de sterk toegehaalde banden van z'n geheel bestaan.

De arme jongen was bewindseld en bezwachteld van z'n geboorte af. Kromme beentjes, bybelse geschiedenis, engelse ziekte, met *twee woorden* spreken, versjes over deugd en gehoorzame jongetjes, mooi-handje geven, knielende avondgebedjes, toornige godsgerichten, zwarte mannen voor stoute kinderen, 'oogjes toe' voor en na 'n boteram, slapen met opgetrokken knieën, *zonde* doen, angst over gescheurde broeken, godsdienstoefeningen met of zonder akkompajement van gevoeligheid... arme Wouter!

Ik weet wel dat duizenden en duizenden geen beter lot hebben, maar juist daarom zeg ik: arme Wouter! Misschien dat die uitroep anderen opwekt tot de klacht: arme *wouters!*

En al ware dit zo niet, wat de een past, is te ruim of te nauw voor 'n ander, en Wouter's ziel was van ongewone leest.

Het kluchtig roverslied dat hem was ingegeven door 't pas gelezen boek, toonde hoe z'n maagdelyke verbeelding was getroffen door de indrukken van wat hem groot voorkwam. Hy was nog geheel kind, en bovendien 'n *goed* kind. Hy zou geen vliegje hebben leedgedaan, zodat de hoogst kriminele strekking van z'n lied alleen voortkwam uit de zucht om op-eenmaal 't *hoogste* te grypen, het *verste* te bereiken, de *eerste* te zyn, in 't wedperk dat z'n kinderlyke fantazie hem had ingeleid.

Rover... goed! Maar dan ook 'n flinke rover, 'n rover boven alles, 'n rover zonder genade, 'n rover voor plezier!

Van dat vrouwen-honen had-i eigenlyk geen begrip. Hy zei dat maar om 't rym, en wyl-i uit 'n paar zinsneden van z'n boek had opgemaakt dat het zo'n byzonder aangename uitspanning was.

Als-i voor z'n veertien stuivers toevallig 'n *Karel Grandisson* – vervelender gedachtenisse! – had te lezen gekregen, zou z'n gedicht van die woensdag heel anders uitgevallen zyn, en hy had misschien... ja zeker had-i dan de hand van verzoening gereikt aan Slachterskeesje, en die

wellicht nog 'n paar griften toegegeven, met volkomen vergiffenis voor 't onjuist verhuizen van deze of gene graaf.

Want het eigenaardige van gemoederen als dat van Wouter, is dat ze geheel zyn wát ze zyn, en verder gaan, in welke richting ook, dan oppervlakkig scheen te liggen in de macht der indrukken die hen 't eerst die richting volgen deden. Er zou van zulke karakters veel te wachten zyn, wanneer niet het toeval – d. i. deze of gene natuurlyke oorzaak die we niet kennen, en die we *toeval* noemen uit schaamte over dat gebrek aan kennis – wanneer niet zo' n toeval zich vermaakte de Wouters te doen geboren worden in 'n kring waar ze niet worden begrepen... en dus mishandeld.

Want ook dit is een van onze eigenaardigheden, dat we gaarne iemand mishandelen wiens ziel anders is bewerktuigd dan de onze. 'Hoe beweegt toch dat horloge?' vraagt 'n kind, en rust niet voor-i het door hem niet begrepen raderwerk heeft stukgedraaid. Dan ligt de boël in elkaar, en de kleine misdadiger verontschuldigt zich met de betuiging 'dat-i weten wilde hoe 't gemaakt was.'

Zo ook willen volwassen kinderen van de soort die we korthedshalve mensen noemen, als het toeval hun 'n kostbaar werk in handen speelt – een werk althans dat *anders* is samengesteld dan hun gewone Neurenberger eieren – gedurig onderzoeken hoe 't gemaakt is? En ze rusten meestal niet voor ze hun gebrek aan werktuigkunde hebben gewroken op 't ongelukkig voorwerp dat zich verstoutte iewat te verschillen van die eieren.

De *pointe* van 't achtste courantenbericht uit de vyftigste eeuw is niet nieuw. Ik beweer niet ooit iets nieuws te schryven, wat dan ook zelden de moeite waard wezen zou, want de waarheid is oud. Lang voor brandstapels en katechizeermeesters was er 'n man die zich vermaakte met het 'terechtbrengen' van de voorbygangers, door ze in zyn bedstee te leggen en uitterekken tot *zyn* maat als ze te kort waren, of door afteknippen wat uitstak als ze zich verstoutten zyn model in lengte te overtreffen.

Die man heeft Theseus doodgeslagen, en daaraan deed Theseus wél. Maar hy heeft de bedstee laten bestaan, en dat is niet goed, want de erfgenamen van die juiste-maatstelselaar zetten op hun gemak 't handwerk voort.

Maar omdat nu m'n venster openstaat, wil ik voor ditmaal de lezer hierover niet verder lastig vallen. Ook zou 't de schyn hebben alsof ik

anderen wou pasmaken in *myn* bedstee. Dat wil ik niet, en daarom vertel ik nu weer wat anders.

Wouter zat met beide elbogen op de tafel, en liet daarop het hoofd rusten. Hy scheen verdiept in 't *over'shandse* naadje dat Leentje bezighield, maar we zullen terstond zien dat z'n gedachten elders waren, en wel zeer ver van *Burgerstand III, 7, b¹* (PP).

Men had haar verboden te spreken met 'die kwajongen' en slechts van-tyd tot-tyd, als juffrouw Pieterse de kamer verliet, vond Leentje gelegenheid hem enige troostwoorden toetevoegen, schoon 't haar in 't oog viel dat Wouter niet zo bedroefd was als men vooronderstellen zou van iemand die benepen zat tussen de kastyding van gister en de huisdominee van morgen. Want morgen zou de man komen om die zaak af te doen.

'Maar, Wouter, hoe kon je spreken van brandstichten?'

'Och... ik meende... sjt!'

'En die graaf... wat was dat weer met die graaf?'

't Was 'n markgraaf... sjt!'

'Wat is dat voor 'n graaf? Zeker weer uit 'n ander huis?'

'Ja... 't was de vader van Amalia. Maar dat is de zaak niet... ik heb je wat te zeggen, Leentje... sjt!'

'Amalia? Wie is Amalia?'

'Dat was m'n bruid. Maar Leentje, ik wilde je zeggen... sjt!'

'Je bruid? Benje gek, Wouter... je bruid?'

'Ja, dat wás ze... maar nu niet meer. Ik wou haar helpen, en dreef daarheen... toen kwam er 'n eend... maar, Leentje, dat is de zaak niet... ik begryp nu alles... sjt! Ik ben voorbygedreven... sjt!'

'Wie... waar... wát benje voorbygedreven?'

'Amalia. Ze zat in 't kroos... ik begryp nu alles... ik ben... sjt!'

'Ik begryp er niets van, Wouter. Maar zeg eens, die vrouwen... waarom toch wou je die vrouwen...'

Arme Leentje... zy was nooit gehoond! Ze had er zoveel voor over gehad!

'Die vrouwen stonden in 't boek. Maar hoor eens... ik ben... sjt!'

'En dat klooster?'

'Dat doet er niet toe. Ik weet nu alles, alles... luister, ik zal 't je zeggen, Leentje... sjt!'

'M'n god, Wouter, jongen, wat mankeert je? Je kykt alsof je gek bent!'

Wouter was opgestaan. Hy hief zich hoog op, richtte een fiere blik naar de balken, legde de rechterhand op 't hart, stak de linker uit als om 'n Spaanse mantel te draperen...

Men bedenke dat Wouter nooit in de schouwborg geweest was...

... en zeide: 'Leentje, ik ben 'n prins!'

Daarop kwam de moeder binnen, en verwyderde hem met 'n paar oorvegen uit Leentje's tegenwoordigheid.

Het prinsdom van Wouter lag in de maan... neen, veel verder.

Ziehier hoe hy gekomen was tot die nieuwe waardigheid.

Lang voor het begin dezer geschiedenis – ja, zéér lang geleden was er 'n koningin der geesten, juist als in *Hans Heiling*. Ze heette AOO.

Ze bewoonde geen hol, zoals in *Hans*, maar hield haar hof ver boven de wolken, wat luchtiger is en dan ook beter past voor 'n koningin.

Ze droeg 'n halssnoer van sterren, en er was 'n zon gezet in haar zegelring.

Als ze uitging stoven de nevelvlekken op als stof, en met 'n waaierslag verjaagde zy de firmamenten.

Haar kinderen speelden met planeten als knikkers, en klaagden dat die zo moeielyk waren weertevinden na 't weggrollen tussen 't huisraad.

Het zoontje der koningin, prins Upsilon, was verdrietig daarover, en verlangde gedurig ander speelgoed.

De koningin liet hem 'n doosje siriussen geven, maar binnen weinig tyds waren ook deze weer verloren. Doch 't was Upsilon's eigen schuld. Hy had maar beter moeten achtgeven op z'n speelgoed.

Men stelde hem zo goed mogelyk tevreden. Maar wat men hem ook gaf, gedurig vraagde hy wat anders, wat groters, en méér. Dit was 'n fout in 't karakter van de kleine prins.

De moeder, die als koningin der geesten 'n zeer verstandige vrouw was...

Daar is tussen verstand en geest geen zo wyde kloof als beweerd wordt door wezens die gebrek hebben aan beide.

...de moeder begreep dat het voor de kleine nuttig wezen zou zich 'n beetje te gewennen aan ontbering.

Daarom gelaste zy dat men Upsilon enige tyd geheel zonder speelgoed laten zou.

Dit geschiedde.

Men nam hem alles af. Zelfs de komeet waarmede-i aan 't kaatsen was met prinses Omikron, z'n zusje.

Prins Upsilon was driftig van aard, en vergat zich in z'n uitdrukkingen zóver dat hy iets oneerbiedigs zeide over zyne moeder.

Ook prinses Omikron, verleid door zyn voorbeeld – want niets is verderfelyker dan slechte voorbeelden – wierp met driftig gebaar haar palet tegen 't heelal. En dat staat niet voor 'n meisje.

Nu bestond er in 't ryk der geesten 'n wet dat wie 't ontzag voor de koningin uit het oog verloor, of iets tegen 't heelal aangooide, daarvoor zou worden gestraft met tydelyk verlies van alle waardigheid.

Prins Upsilon werd 'n zandkorrel.

Na zich 'n paarduzend eeuwen goed gedragen te hebben, werd hem de heugelyke tyding meegedeeld dat-i bevorderd was tot mosplantje.

In deze hoedanigheid paste hy braaf op, en deed wat 'n goed mosplantje behoort te doen.

Op zekere morgen ontwaakte hy als poliep.

Dit geschiedde omstreeks de tyd toen de mensen begonnen hun spyzen te bereiden met vuur.

Hy bouwde 'n paar werelddelen, en werd 'n eeuw of duizend daarna tot beloning van z'n yver veranderd in 'n garnaal.

Ook in deze betrekking had niemand de minste klachte over z'n gedrag, en weldra ging-i over in de klasse der zeeslangen.

Hy vermaakte zich heel onschuldig door schuilhokje te spelen met de zeelui, maar deed niemand kwaad, en kreeg daarop vier poten, met rang van mastodont, en de vergunning zich wat te vertreden op 't land.

Met wysgerige gelatenheid schikte hy zich in die nieuwe stand, en hield zich bezig met geologische opmerkingen.

Een paar miljoen eeuwen later...

Als ik zo van eeuwen spreek, houde men in 't oog dat al die tyd tezamen genomen in het ryk der geesten maar 'n klein kwartiertje was... of juister: dat die tyd volstrekt *niets* was. Want *tyd* is uitgevonden tot gemak van de mensen, zoals wy spelboeken geven aan kinderen. Voor geesten is *toen*, *nu* en *dan* volkomen hetzelfde. *Zy* grypen *gisteren*, *heden* en *morgen* te-zamen met één blik, even als men zonder spellen 'n woord leest. Wat *was* en *wezen zal*, is.

Dit wisten de Egyptenaars en de Feniciërs heel goed, maar de Christenen hebben 't vergeten.

FANCY begreep dat Wouter niet *lezen* kon, en daarom *spelde* ze hem Upsilon's geschiedenis vóór, zoals ik doe voor de lezer.

Een paar miljoen eeuwen later alzo, klom-i op tot olifant, en 'n geest-

minuut of wat dáárna, dat is dus tien jaren – menselyke jaren ditmaal – vóór de aanvang van m'n verhaal, werd-i overgeplaatst in de klasse der mensen.

Wat-i als olifant misdaan had, weet ik niet.*

Maar, had FANCY gezegd, om nu niet verder teruggezet, en om binnen weinig tyds hersteld te worden in z'n rang als prins van den geeste, moest-i nu als mens braaf oppassen, geen roofliederen maken, niets verkwanselen, zelfs geen bybel... en dan zou 't wel gaan.

Ook moest-i zich schicken in de slepeloosheid van juffrouw Pieterse. 'Dit wás nu eenmaal zo!' zei FANCY.

Die FANCY scheen 'n soort hofdame van Wouter's moeder te wezen, die hem 'n bezoek bracht in z'n ballingschap om hem wat optebeuren en moed in te spreken, opdat-i de tydelyke bestraffing die hem ten-deel viel, niet zou opvatten alsof men boos op hem was.

Zy beloofde hem te bezoeken van-tyd tot-tyd.

'Maar,' had Wouter gevraagd, 'hoe vaart m'n zusje?'

'Uw zusje is ook gestraft... ge kent de wet. Doch zy is 'n lief kind. Ze schikt zich geduldig in de kastyding, en belooft beterschap. In den beginne is zy een luchtbolletje geweest, en heeft zich als zodanig onberispelyk gedragen. Daarop werd ze een maanstraal; en ook in die hoedanigheid was er niets op haar te zeggen. Zy schéén dat het 'n lust was, en uw moeder had geestkracht nodig om haar straf niet te bekorten. Zeer spoedig is ze dan ook bevorderd tot geur, en voldeed byzonder, want ze vulde de heelallen dat wy er hoofdpyn van kregen. Dit gebeurde omstreeks de tyd toen gy begonnen zyt gras te gebruiken. Weldra werd ze'n vlinder. Maar uw moeder vond die konditie niet geschikt voor 'n meisje, en liet haar daarom spoedig overgaan in 'n sterrenbeeld... zie, daar staat ze... ónder ons.'

Wouter zocht Omikron, maar vond haar niet...

't Gebeurt zeer dikwyls dat we iets niet zien omdat het te groot is.

'Zie,' zeide FANCY, 'dáár... rechts... neen, iets verder... dáár... dáár... de noordster! Dat is haar linkeroog. Het rechter kunt ge niet zien, omdat ze bukt naar Orion, haar pop, die ze op haar schoot houdt en liefkoost...'

* Zeer inkorrekt! De geestigheid van FANCY's mededelingen is van beter gehalte dan deze boutade van de auteur, die alweder de sprekende produkten van z'n eigen vinding in de rede valt. PENNEWIP en FANCY hebben reden tot klachten, en ik beken schuld.

Wouter zag het duidelyk, en riep: 'Omikron... Omikron!'

'Neen, neen,' sprak de hofdame, 'dat gaat niet, prins! Er staat uitdrukkelyk in de last der koningin dat uw straf cellulair is. 't Is reeds 'n grote gunst dat ge samen zyt opgesloten in één heelal. Toen onlangs uw broertjes de melkweg hadden bemorst met zondvloed, zyn ze heel ver van elkaar gezet.'

Wouter was daarover zeer bedroefd. Hy had zo graag 'n kus gegeven aan al die sterren met 'n pop op de schoot, die z'n zusje waren...

'Ach, FANCY,' riep hy, 'laat me samenwezen met Omikron!'

FANCY zeide niet: ja, en niet: neen. Ze had iets in haar wezen als iemand die nadenkt over de mogelykheid van het tot stand brengen ener hoogstmoeilyke zaak.

Maar Wouter, moed scheppend uit haar weifelen, herhaalde z'n bede: 'Ach, laat me samenwezen met m'n zusje... al moest ik weer gras eten of werelddelen bouwen, ik zal eten en bouwen met lust en met yver als ik mag samenzyn met Omikron!'

't Schynt dat FANCY bevreesd was iets toetzeggen wat boven haar macht stond, en tevens dat het haar smartte die toezegging niet te kunnen geven: 'Ik zal 't vragen,' fluisterde zy, 'en nu...'

Wouter wreef zich de ogen uit... dáár was 't brugje... dáár de sloot...

Hy hoorde de eend, die hem nog altyd uitschold uit de verte...

Hy zag z'n molens weer... ja, ja... zy waren het!

Maar ze heetten niet meer... hoe was ook weer die naam?

Die molens heetten *d' Morgenstond* en *de Arend*, en zy riepen zoals houtzaagmolens gewoon zyn:

Karre karre, kra kra...

Daarop was Wouter naar-huis gegaan, en we hebben gezien wat hem daar wachtte.

Plechtig bezoek van huisdominee, dat anders afloopt dan de scherpzinnigste lezer kan voorzien. Taal, genade, 't huis op de hoek, de gekompromitteerde vrouw uit BABILON, prikkelslangen, napreek met gevoeligheid... arme WOUTER!

Daar de lezer veel ondervinding heeft – ik zoek sedert jaren tevergeefs naar iemand die zich beklaagt over gebrek aan die waar – zal-i weten dat genoegens en rampen nooit zo groot zyn als ze ons toeschenen in de verte.

Het was dus te voorzien dat de huisdominee die Wouter boven 't hoofd hing, niet zo zwaar op hem zou neerkomen als men zonder deze wysgerige opmerking menen zou. Dit wás ook zo.

De man was eigenlyk maar beunhaas in 't vak. Hy behoorde namelyk tot de klasse der katechizeermeesters en krankbezoekers, en stond tot 'n wezenlyke dominee, als 'n likdoornsynder tot 'n geneesheer. Maar voor de eksterogen van III, 7, b¹ (PP) was-i bekwaam genoeg. En al ware hy dit niet geweest, ieder moet de tering naar de nering zetten. Mensen die op de tweede verdieping wonen, kunnen geen aanspraak maken op Grieks in hun zielevoedsel.

Wouter zou dan ook gekapitteld worden in gewoon Hollands. Juffrouw Pieterse had 'n schoon jak aan. Stoffel had pypen neergelegd, en er was 'n stoel gezet voor juffrouw Laps die verzocht had van de party te wezen: 'om de stichting' zei ze. De meisjes waren uitgegaan, daar huisdominee geweldig met de armen slingerde als er indruk nodig was, en ze dus voorzagen dat er behoefte wezen zou aan ruimte.

'Jonchelinch...' sprak de man, en er scheen al terstond indruk nodig te wezen, 'jonchelinch...'

Het is zeer opmerkelyk hoe 't geloof en de genade invloed hebben op de uitspraak van de meest gewone woorden. Huisdominee zou zeker niet gezegd hebben, *lanche* pyp of *jonche* doperwten, maar de heiligheid verandert alles. En niet de uitspraak alleen, de hele taal, de woord- en zinvorming verandert door 't geloof. Ik ben niet ongenegen dit aantemen als 'n bewys voor de kracht en de waarheid van die dingen, en denk ernstig aan 'n verhandeling 'over de invloed der genade op de Hollandse taal.' Ja, 'k ga in deze mening zóver dat ik twyfel koester aan de rechtzinnigheid van iemand die op dagelykse manier, zonder zalving of

gebrouw, my 'n opmerking meedeelt over 't weêr, of tyding vraagt van m'n gezondheid. Zelfs in hoesten en niezen moet de genade zich openbaren, of de zaak is niet zuiver. Let maar eens op of niet 'n dominee z'n neus anders snuit dan 'n ander?

'Jonchelinch, gy zyt diep gezonken...'

Juffrouw Laps knikte dat dit juist geoordeeld was. Stoffel zoog aan z'n pyp, met 'n uitdrukking van onbeschryfelyke godzaligheid. Juffrouw Pieterse hield 'n hoek van haar voorschoot gereed om byde-hand te wezen als ze huilen moest.

'Jonchelinch, of juister gezegd: jonche dochter...'

't Gezelschap keek wel wat vreemd, maar men hield het voor 'n *lappus linguae*. Ook moet men by geestelyke toespraken niet vitten op 'n woord. Dit is lastig voor de spreker, en leidt tot niets.

'Jonche dochter, uit kracht van myn ambt, en door de roeping als hohepriester in de Here... want ieder die 't Evangelium verkondigt, is 'n hohepriester in de Here... in de Here...'

De man zag rond alsof-i toestemming nodig had. Ieder knikte.

'In de Here...'

Nieuwe blik om bevestiging uittelokken. Die blik slaagde, maar ik kan niet ontveinzen dat men verwonderd was over z'n buitengewoon lang toeven by die 'Here.'

Ditmaal sloeg men de ogen neer om hem te dwingen voorttegaan. 'Door myn hohepriesterschap... in de Heer... zeg ik u, jonche dochter, dat gy gelyk zyt aan de hoere van Babilon die hoereerde met de koningen der aarde...'

Niemand myner lezers mag de neus optrekken voor 't juist weergeven van huisdominee's taal. Ik erken dat ik, die geen christen ben, de vryheid nemen zou de deur te wyzen aan iemand die zich zulke uitdrukkingen veroorloofde in myn stal. Maar christenen kunnen toch welstaanshalve zich niet beklagen als men hen toespreekt met woorden uit hun bybel.

Dit was 't dan ook eigenlyk niet wat de toehoorders hinderde. Juffrouw Laps vernam zelfs gaarne een-en-ander over de slechte reputatie van die Babilonische vrouw. Ze had daarby iets in haar houding dat te kennen gaf dat zy nooit in Babilon geweest, en dus buiten spel was. Juffrouw Pieterse en Stoffel waren te goed gewoon aan de onbeschofte platheden der tale Kanaäns, dan dat zy daarover zouden verwonderd of ontsticht geweest zyn. Neen, de verbazing van 't gezelschap had 'n heel andere grond.

Men moet erkennen dat meester Pennewip by 't oplezen van Wouter's zondenregister zeer weinig kapitale misdaden ongemoeid had gelaten, en zie, daar komt huisdominee die 't brandstichten overslaat, het roven vergeet, van moord en doodslag geen melding maakt, het vrouwenhonen op de achtergrond laat, en in-plaats van dat alles Wouter heel onverwacht beschuldigt van 'hoerery met de koningen der aarde.' Dit was iets heel nieuws, en hoe ook gewoon aan Kanaänitische beeldspraak, juffrouw Pieterse vond het wat sterk. Zy waagde dus 'n bescheiden: *friskuus!* het afgekeurde stopwoord van de koekbakkersjuffrouw. Zo gaat het. Men schimpt op iets vreemds, en neemt het over. Maar hier was 't geval ernstig genoeg om 't gebruik van wat vreemds te wettigen.

'Friskuus, dominee! Wouter heeft...'

Juffrouw Laps wilde ook wat zeggen, maar ze werd in de rede gevallen: 'Zwyg, o gy vrouwe van de muren Jericho's, gy die 'n huis van ontucht bewoont op de wallen der stad...'

'Maar dominee, de juffrouw woont onder-voor...'

'Ja, en m'n vader was...'

'Houd op met je gevele... o gy Delilah-Rachab! En gy, vrouw... ik zeg u... zowaar de Heer leeft... dit meisje is weggezonden...'

'Maar dominee, Wouter is 'n jongen!'

'Zwyg, en hoor de woorden des hohepriesters! Ik zeg u dat zy is weggezonden in 'n poel van ongerechtigheid...'

'Maar dominee...'

'Laat 'm begaan,' fluisterde juffrouw Laps, 'daar zit wat achter. Hy zal op Wouter neerkomen met 'n omweg... dat doen ze wel meer.'

Hierin had juffrouw Laps gelyk.

'Dit meisje,' ging huisdominee voort, met 'n uitdrukking van indruk die veel plaats nodig had, en die ons noopt de wysheid te bewonderen van de dochteren des huizes, welker uitgaan ruimte liet aan dominee's welsprekendheid, 'dit meisje is... 'n meisje!'

'In-godsnaam dan,' zuchtte juffrouw Pieterse.

Maar dat toestemmen kostte haar inspanning. Want niets is moeilijker te geloven dan 'n wonder dat men ziet. De wonderen die men niet ziet, maken 'n onderscheid.

'In-godsnaam dan...'

'Ja... dit meisje is 'n meisje... en wat meer zegt, ze is een vrouw! Ja, ze is een vrouw, en heeft gehoereerd...'

'Och lievechristenzielen, ik kan er niet uit wysworden!'

‘Ik wel,’ zei juffrouw Laps, ‘ik begryp ’t heel goed.’

‘Ja, slang... jy begrypt me! Je geweten verklaart je de woorden die er stromen van de lippen des mans Gods... en je verdorvenheid doet je de verzenen tegen de prikkels slaan.’

Juffrouw Laps had reeds lang opgemerkt dat huisdominee zich byvoorkeur tot haar wendde. Ze had dit beschouwd als ’n hulde aan haar diepere geloofskennis, en als des sprekers wens zich te verzekeren dat de verheven zin zyner woorden beter werd begrepen dan van de patiënt of de anderen kon verwacht worden. Maar toch wou ze nu graag een woordje in ’t midden brengen over die verdorvenheid, om te protesteren tegen de mening dat deze haar privaat eigendom wezen zou:

‘Ja zeker, dominee, verdorven zyn wy allen... allen zonder onderscheid, maar...’

‘Zwyg, goddeloze vrouwe Babilons... en vertrek uit je huis op de muren der stad. Je bent verdoemd, zeg ik je, en...’

‘Hè?’ vroeg juffrouw Laps verwonderd en ietwat beledigd.

Want de vromen nemen verdorvenheid en verdoemenis met veel genoegen aan, zolang men die dingen kollektief uitdeelt, maar ze worden boos als men verklaart dat er iets hapert aan hen persoonlyk.

‘Hè... hoe meent u dat, dominee?’

‘Ik zeg dat je verdoemd bent, vrouwe uit *Josua twee*... er hangen rode koorden uit je venster... en je hebt gehoereerd met de koningen der aarde...’

Tot-dusver was alles goed. Het hoereren met koningen heeft iets deftigs, en schaadt niet. Maar:

‘...met de koningen der aarde, en met de briefbesteller die zulke dikke bakkebaarden heeft.’

Dit was érger dan ‘zoogdier.’

Voor juffrouw Laps de tyd had haar eer te herstellen door ’t verscheuren van de man gods, vloog Leentje de kamer in: ‘De vent is dronken, juffrouw, hy is stomdronken... hy heeft gebitterd op de hoek... daar is-i de deur uitgegooid, en de jongens lopen ’m na... kyk hier!’

En ze wees door ’t raam naar-buiten, waar inderdaad de straatjongens met veel gejuich ’n preek kommenteerden die huisdominee scheen gehouden te hebben, want ze riepen: ho, ho, prikkeiige slang met je verzenen... houd je staart recht!

Stómdronken nu was huisdominee niet, dit hebben wy gehoord, maar dronken was-i. In ’t wynhuis op de hoek had hy oefening gehou-

den, en Leentje die dit wist of giste, was uitgelopen om daarvan zekerheid te hebben, en door de openbaring van 's mans toestand, de pyniging van Wouter te bekorten. In dit voornemen werd zy te-hulp gekomen door huisdominee zelf, die in 't wynhuis had horen spreken over die geschiedenis van de briefbesteller, en by z'n aankomst in de woning van juffrouw Pieterse, zich vergiste in de patiënt die-i behandelen moest.

'En,' voegde Leentje er by, 't is niet nu alleen... 't is niet altyd even erg, maar laatst met Habakuk...'

'Zwyg jy, en ga aan je werk,' zei juffrouw Pieterse, die beschaamd was omdat ze zich vergist had in de soort van wynberg die huisdominee bearbeidde.

My komt die vergissing heel verschoonbaar voor, en ik ben zeker dat ze nog lang had kunnen voortduren als de kloeke Leentje daaraan geen eind gemaakt had.

Niet zonder moeite beschermde men huisdominee tegen de woede van juffrouw Laps. Stoffel hielp de man de trap af, zo goed-i kon, en leverde hem over aan de straatjongens die terstond 'n liedje op hem maakten, vol prikkelslangen en jenever. Ik heb dat dichtstuk niet kunnen machtig worden. Wat jammer is. En iets te maken, en dat uittegeven als echte *codex*, strydt tegen m'n principes.

Zodra juffrouw Laps zich 'n beetje hersteld had, koos zy de verstandigste party, en beschuldigde zichzelf van verkeerde opvatting.

'O... o... o! Zo ziet men hoeveel oefening er nodig is, om vasttestaan in de leer! Ik herinner me nu klaar hoe er in de Schrift wordt gesproken van verkeerde handelingen der dochteren Jeruzalem's. Dát heeft-i bedoeld met z'n briefbesteller. M'n vader was in de granen, en ieder weet dus wie ik ben. De zaak is duidelyk, maar ik voel hoe langer hoe meer behoefte aan oefening... aan oefening, weetje?'

'Maar, lieve juffrouw Laps, de man was dronken...'

'Zo zegt Leentje, maar...'

'En al dat volk op de straat! Hoor eens...'

'Juist als met de profeet Eliza. Ook hem beschimpten de kinderen op de straat, en toen kwamen er beren...'

'Hei, hei... pas op je verzenen!' klonk het buiten.

'Waarom zendt de Heer z'n beren niet,' klaagde juffrouw Laps die inzag dat de enige wys om zich rein te wassen van die briefbesteller, bestond in 't verheffen van huisdominee tot profeet. En hierin had ze alweer gelyk. Wat 'n profeet zegt, kan men opnemen zoals men wil. Een

bruid is 'n kerk, een tempel is 'n lichaam, een vader is 'n zoon, een zoon is 'n geest, een geest is 'n vader, één is drie, drie is één, en 'n briefbesteller is niemendal.

'Maar de man was dronken,' herhaalde juffrouw Pieterse, alsof ze hierin 'n reden vond om huisdominee's taal niet zó ver wegtewerpen als wanneer-i eenvoudig ware bezeten geweest door bybelwoede.

'En al waar-i voor 'n ogenblik gevallen, wat zou dat bewyzen? Blyft men niet altyd mens, en is de val niet noodzakelyk om de genade te doen uitkomen? Zeg, mens, waar bleef de genade, zonder val?'

Dit wist juffrouw Pieterse niet, en ik ook niet.

Ik vind dat die juffrouw Laps alweer gelyk had: zonder val geen genade, en zonder genade geen val. Die dinge horen by-elkaar als slot en sleutel, en wie er wat afneemt, doet verkeerd. Als men 'n gebouwen wil laten bestaan, moet men niet hier-en-daar 'n pyler omhalen of 'n hoeksteen wegbreken. *Sit ut est, aut non sit.* Huisdominee was dus geheel in z'n recht, en juffrouw Laps ook, schoon zy eigenlyk de zaak alleen dáárom overbracht op het terrein der H. Godgeleerdheid, wyl ze de aandacht wou afleiden van haar briefbesteller.

'Maar wat moeten we dan in-godsnaam aanvangen met die kwajongen?' riep juffrouw Pieterse in 't eind.

Stoffel begreep, by ontstentenis van huisdominee geroepen te zyn tot de preek van de dag. Hy behandelde *Ezechiël* en de afscheiding van de tien stammen, en deed er wat by uit *Mattheus*. Daarna ging-i over op de *Makkabeeën*, en sloot met Daniël, Paulus, 'n *Onze Vader* en de H. Geest.

'Heel goed,' zei juffrouw Laps, 'maar nu de straf?'

Want de vromen zyn nooit tevreden voor er wat van straffen in komt, waarin ze, met het oog op de Schrift, volkomen konsekwent zyn.

'Water en brood...' stelde de moeder voor, 'of... wat zou je denken van de *Openbaring*?'

'Ja... zo... ik mag de psalmen nogal, of... de geslachtsregisters... Jakob gewan Juda, Zadok gewan Achim...'

'Och, mens, dat is alles al geprobeerd, en niets heeft geholpen.'

'Als we hem eens 'n paar hoofdstukken lieten van-buiten leren, van-achteren-af?'

Jammer dat dit voorstel niet doorging. Misschien ware er wat voor den dag gekomen waarin slot en zin stak.

'Als ik hem eens by *my* nam, juffrouw Pieterse? Om 't geld is 't me niet te doen, je zou kostgeld kunnen geven...'

Wouter rilde.

‘Och ja,’ ging juffrouw Laps voort, ‘je zou kostgeld kunnen geven, en ik zou hem oefenen... want om ’t geld is ’t me volstrekt niet te doen. *Oefenen, weetje?*’

Ik heb niet juist kunnen te weten komen welke marteling er ditmaal voor Wouter werd uitgedacht. Ik denk dat men hem gemakshalve geslagen heeft, en dit vind ik dan ook – alles in aanmerking genomen – maar het beste.

Een treffende vogelhistorie, met 'n wenk over 't nadeel van hoefyzers als voedsel. Doorslaand bewys van WOUTER's beterschap, blykbaar uit 'n kerkelyk getuigschrift. WOUTER's eerste uitgang. Zyn studie in de liefde. Kongrevische vertelling die dóórbrandt in water.

M'n vriend Ornis kocht, na de dood zyner vrouw, tot afleiding wat vogels. Als ik de smart over 't verlies van z'n wederhelft moet afmeten naar de hoeveelheid pluimgedierte dat haar verving, moet ik erkennen dat-i zeer bedroefd geweest is. Want het getal zynervogels was groot. Hy had vinken met ogen, en blinde vinken. Kanarivogels, zwarte, groene en gele. Zeventien soorten van duiven. Voorts papegaaien, kakatoe's,* lysters, kraaien, eksters, kippen, raven, pauwen, eenden, kalkoenen, ganzen, korchonders, kazuarissen, struisvogels en nog meer... te veel om te noemen, juist als de vaderlandse zeehelden in 'n schoolboek.

Hoe hy gekomen was aan die verzameling, weet ik niet, en dat doet ook niets tot de geschiedenis die ik vertellen wil.

Op zekere morgen moest Ornis uit de stad. Z'n afwezigheid zou van enige duur zyn.

'Beste vriend,' zeide hy, 'ik voel me genoodzaakt 'n beroep op uw vriendschap te doen.'

Ik houd niet van die beroepen. Want er zyn mensen die de vriendschap *à la lettre* nemen, en van zulke beroepen 'n beroep maken.

'Ik moet uit de stad,' vervolgde hy, 'en weet niet hoe ik 't zal aanleggen om...'

'Wel... neem 'n plaatsbriefje op de spoor.'

'Nee, dat is 't niet. Ik weet niet hoe ik 't zal maken met m'n vogels.'

'Als ge ze meenaamt,' stelde ik voor.

'Dat gaat niet, om de kosten. Bovendien, *Liwi* is broeis...'

Liwi was 'n jeugdige kanarivogel, die *partant pour la Syrie* floot.

* Het zal misschien sommigen niet onaangenaam zyn, hier de betekenis van dit woord te vinden. In 't Maleis is *kaka* 'n oudere zuster. Met dit woord spreekt men op beleefdewys een niet zeer jonge vrouw aan. Toea betekent oud. Alzo *kaka toea*=oude vrouw. Om de gelykenis met de mond van 'n besje, hebben de inlanders aan een nyptang de naam *kakatoea* gegeven. En daar de bekende vogel iets zeer ouwevrouwelyks in z'n voorkomen heeft, en tevens 'n bek die hem als nyptang dient, bestond er 'n dubbele reden voor 't naamgevend peetschap.

‘Wel, laat dan uw vogels thuis.’

‘Men ziet wel dat ge nooit getrouwd zyt geweest... dat ge nooit vogels hebt gehouden. “Laat ze thuis” is fraai gezegd! Wie zal er op passen, als ik weg ben? Wie zal ze toespreken, voorogelen, eten geven, reinigen?’

‘Ach zo, is dat de zaak! En uw beroep op m’n vriendschap...’

‘Ja, dat is de zaak. Ik wilde u verzoeken, gedurende myn afzyn u te belasten met de zorg voor m’n vogels.’

‘Ik heb veel bezigheden.’

‘Stel ze uit. M’n vogels...’

‘M’n vader is ziek.’

‘Wat doet er dat toe? M’n vogels...’

‘M’n kinderen hebben de mazelen.’

‘Warmhouden. M’n vogels...’

‘M’n zaken zyn in de war.’

‘Vraag *Surcheance*. M’n vogels...’

‘Beste Ornis, ik heb geen verstand van vogels.’

‘Hoe?’

‘Geloof me, ik heb nooit vogels gehouden. Ik weet waarlyk niet hoe ze moeten behandeld worden.’

‘Dat maakt ’n onderscheid. Ge doet zeer wel my dat te zeggen. Dan zal ik trachten iemand te vinden, wie ik m’n lievelingen kan toevertrouwen.’

En Ornis liet my met rust, eindelyk: *omdat ik geen verstand had van vogels.*

Nu vraag ik wat toch juffrouw Pieterse bewoog, en wat zovelen beweegt, om kinderen te houden?

Die goeie Ornis stoorde zich niet aan de ziekte van m’n vader, niet aan m’n bezigheden, niet aan de ongesteldheid myner kinderen, niet aan de moeielykheden waarin ik verkeerde, hy stoorde zich aan niets... tot op ’t pynlyk ogenblik dat ik verklaarde: *geen verstand van vogels te hebben!*

Dát was ’n reden! Op die betuiging trok-i zyn verzoek in!

Geen verstand van vogels! Hoe, zoud-i z’ n vinken laten behandelen als kraaien, en z’n eksters als kalkoenen? Zou hy aan myn onkunde overleveren het talent van *Liwi* die door broeien en fluiten aanspraak had op dubbele zorg? Zou hy de oren van gevoelvolle tortels laten kwetsen door de wulpse melodieën van ’t orgel der vlasvinken? Zou hy, by vergissing in ’t voedsel – zoals te verwachten was van onbedreven handen als de

myne – de tedere maag van 't winterkoninkje blootstellen aan de hoefyzers en ouwe pantoffels die er overbleven van 't ontbyt der kazuarissen? 'Neen, neen, honderdmaal neen! Geen verstand van vogels? Dan zyt ge niet waardig ze te bewaken en te verzorgen!'

Zo sprak Ornis. En nu vraag ik nogeens: waarom hield juffrouw Pieterse kinderen?

En als ik dan bereken dat het getal kinderen op de wereld omtrent zeshonderd miljoen is...

En dat die kinderen worden 'gehouden' door de drie- of vierhonderd miljoen mensen die voor 't merendeel geen verstand hebben van... vogels...

Ach, dan moet ik m'n venster openen, om niet toetegeven in 'n stemming als die van 't arme winterkoninkje na zo'n verkeerd ontbyt!

Het schynt dat ook onze Wouter teveel hoefyzers had binnen gekregen, want hy was bedrukt en neerslachtig. Zelfs Leentje had moeite hem optebeuren, en te-meer omdat ze, ronduit gezegd, niet goed kon wys worden uit haar beschermeling.

In 't mazen zocht ze vergeefs haar weerga, en ik heb al gesproken over de onzichtbaarheid van haar heen-en-weertjes – dat toch alles is wat men van heen-en-weertjes verlangen kan – doch haar bevattingsvermogen schoot te-kort by Wouter's vertrouwelyke mededelingen, en ze kon zich niet onthouden van-tyd tot-tyd de jongen aantezien met 'n medelydende blik die twyfel verraadde aan de gezondheid van z'n verstand. Te-vergeefs bespaarde zy enige duiten van haar schraal weekgeld om hem optevrolyken met de vroeger zo welkome pepernoten... helaas, Wouter's ziel was haar pepernoten ontwassen, en de ontdekking hiervan veroorzaakte Leentje bittere smart.

'Maar, beste jongen, wees dan toch verstandig, en laat je niet het hoofd op-hol brengen met zulke praatjes! Die FANCY, of hoe 't schepsel heten mag, heeft je beet gehad. Of misschien heb je gedroomd.'

'Neen, neen, neen, Leentje... alles is de waarheid! Ik weet zeker dat alles wat zy gezegd heeft, de zuivere waarheid is.'

'Maar Wouter... die historie met je zusje... dat had je dan toch vroeger moeten weten, dunkt me.'

'Ik wist het ook, maar ik had het vergeten. Al wat FANCY zeide, wist ik. Het was me maar ontgaan. Terwyl ze sprak, kwam 't my weer duide-lyk voor de geest.'

'Ik zal eens naar die molens gaan,' zei Leentje.

En dat deed ze. Naar Wouter's aanwyzing vond zy de juiste plek waar die belangryke ontmoeting zou hebben plaats gehad. Zy zag de balken, de modder, de eenden, het kroos... alles was er, tot de aslucht toe, alles... behalve FANCY en haar vertellingen.

En Wouter-zelf vond FANCY daar niet meer. Te-vergeefs wandelde hy met de fatsoenlyke Hallemannetjes, zo dikwyls men hem thuis 'van de vloer' wenste. Te-vergeefs stond hy uren lang aan de leuning van z'n brugje, en luisterde naar 't geklepper van de molens. Ze vertelden hem niets, en zongen niet, en er kwam geen FANCY.

'Ze zal te veel bezigheid hebben aan 't hof myner moeder,' zuchtte Wouter, en bedroefd ging-i naar huis.

Maar als-i door 't venster al de schone sterren zag die zo vriendelyk tintelden alsof ze hem toewenkten moed te houden, dan werd hy iets beter gestemd. De treurigheid bleef, maar ze was minder bitter. Ze ging van smart over in heimwee, in zoet verlangen 'naar huis', en met betraand oog, maar niet wanhopig meer, riep hy fluisterend: 'OMIKRON, OMIKRON!'

Wie hoorde dat roepen? Wie verstond die klachte over ballingschap? Waar, door wie, werd achtgeslagen op die zucht naar 't hogere, op die vurige begeerte om weertekeren tot edeler stand?

Of – juist, helaas! – wérd dat roepen gehoord? Wérd die klacht verstaan? Wérd er gelet op dat verlangen?

Dat weet ik niet!

*Ik weet niet of we zyn geschapen met een doel,
Of maar by-toeval dáárzyn...*

Maar 't komt me voor, dat gewoonlyk de meeste blyken van dat verlangen naar iets hogers, juist niet worden gegeven door wie beweren *dat alles wél te weten*.

Na lang beraad, en op Wouter's uitdrukkelyke belofte van beterschap, had eindelyk meester Pennewip zich laten verbidden, en de hoofdovervrouwenhoner werd weer in genade aangenomen, of althans nagenoeg. Wouter mocht weer naar school gaan, en zich oefenen in verzenmaken, schoonschryven, werkwoorden, kort-stomp-scherplange o's, Hollandse graven en dergelyke wetenswaardigheden.

Meester zei dat het jongetje te Muiderberg nog verdorvener geweest was, en dat hy zelfs dáárvóór raad had geweten. Met Wouter zou 't dus

ook wel gaan. Maar juffrouw Pieterse moest veranderen van huisdominee, want de tegenwoordige 'behoorde tot de klasse der wynzuipers.' Nu, dat deed ze. Wouter werd op de katechizatie 'gedaan' by 'n wezenlyke dominee die na kerktyd uit 'n boekje 'vragen overhoorde.' De titel van 't boekje weet ik niet meer, maar de eerste regels waren:

1e Vraag: *Vanwaar hebt gij en alles wat er is, uw oorsprong?*

Wouter had graag willen zeggen: wel, van m'n moeder... maar in 't boekje stond:

Antw. Van God, die alles uit Niet heeft voortgebracht.

2e Vraag: *Hoe weet gij dit?*

Antw. Uit de Natuur en uit de Openbaring.

Wouter begreep dit niet, maar goedig en volgzaam als-i was antwoordde hy trouwhartig wat er in z'n boekje stond. Wel speet het hem dat de plezierige schoolvrye zondag, anders zo uitnemend geschikt tot wandelen, bedorven werd door 't 'opzeggen' der koningen Israëls, wel was hy nayverig op de Joden die telkens werden 'weggevoerd' – 'n ongeluk dat hém byzonder prettig voorkwam maar hy schikte zich met vroom geduld, en was niet de minste onder de zaligheids-leerlingen. Althans toen 't jaar om was, ontving hy 'n boekje met driehonderd-vyfen-zestig bybelteksten, één-en-twintig gebeden, even zoveel dankzeggingen, een vader-ons, de tien geboden en de artikelen des geloofs. Er was 'n voorschrift by, hoe dat alles moest gebruikt worden: eens *pr* dag, 'n jaar lang... driemaal daags, 'n week lang by herhaling... en de rest *quantum sufficit*. Voorin stond op 'n ingeplakt blaadje:

ter beloning

aan WOUTER PIETERSE

omdat hy

de lessen in de Noorderkerk

wel

heeft opgezegd,

en

ter aanmoediging

om

ter ere Gods

op

de ingeslagen weg

voorttegaan.

En daaronder stonden de namen van Dominee en Ouderling, met krullen die Pennewip zouden beschaamd gemaakt hebben.

Het fatsoen der Hallemannen nam toe. De ouders van die kinderen huurden een tuin 'aan de Overtoom.' Dat was zo 'helemaal buiten' zeiden zy, en 'men kon toch niet altyd in de stad blyven.' Bovendien 'de kosten waren zo groot niet, want er was één tuinman voor 't hele pad, er stonden wel dertig bessenboompjes, en dat was toch altyd 'n aardigheid.' Ook zou er wel gras genoeg zyn om 't kleingoed te bleken, en dat won zoveel uit op de was 'want, zei de stamvrouw der Hallemannen, verleden was er yzersmet in Betsy's *Kanesoe*... dus was 't heel goed om die tuin te huren, en als de mensen er over spraken – want dat deden "ze" altyd – was 't uit pure jaloezie. Ook was er een regenbak by... en juffrouw Karels had gezegd dat die lek was, maar dat was laster, want ieder moet zelf weten wat-i doet, en áls je wat doet, heb je-n-altyd zo'n gemaal met de mensen... want 't was vooraan op d' Overtoom... en als je je dáár-aan storen zou, konje nooit iets doen... en voor de kinderen was 't 'n hele uitspanning... die juffrouw Karels moest maar letten op 'r zelf... en als Gus jarig was, mocht-i jongheeren vragen...'

Gus werd jarig. Er zouden jongheeren gevraagd worden, en, o geluk, Wouter was onder de uitverkorenen.

Het zou me te vér leiden, hier te onderzoeken wat Gus en Franssie bewoog hun gewezen kommanditair-deelgenoot in de pepermenthandel voortedragen tot kandidaat-feesthouwer. De lyst der genodigden werd opgemaakt en goedgekeurd, en daar juffrouw Pieterse zich gestreeld voelde door de omgang van haar zoon met 'mensen die 'n buiten houden' werd ook van die kant geen bezwaar gemaakt, mits Wouter beloofde 'heel fatsoenlyk te wezen, zich niet vuil te maken, niet te ravotten, z'n kleren niet te scheuren' en zo-al meer. Ook zei juffrouw Pieterse 'dat 't zo lief van 'r was, dat ze dit toestond, want 't was toch 'n heel ding voor 'n kind om zo eens uittegaan.'

Ja, Wouter zou uitgaan! Voor 't eerst uitgaan, voor het eerst eten, drinken, zich vermaken onder 'n vreemd dak. 't Was 'n hoofdgebeurtenis in z'n leven, en hy voelde al minder nayver op de Joden die zo dikwyls uitgingen, en ten-laatste zelfs nooit weer thuiskwamen.

De heugelyke middag was aangebroken. Met onbeschryfelyke fierheid stapte Wouter de poort uit. 't Was rechts, links, weer links, dan 'n brug over, en daarna rechtuit, het kon niet missen' had Gus gezegd. En de tuin heette *Stad-rust*, dus: 'Wouter moest maar vragen, dan zou-i 't zeker vinden.'

Dit was ook zo. Wie voor 't eerst uitgaat, komt altyd te vroeg. Wouter was op *Stad-rust* vóór de andere genodigden, maar Gus en Franssie ontvingen hem vry wel, en stelden hem voor aan hun ouders, die zeiden dat Wouter 'n lief gezichtje hebben zou als-i wat minder bleek was geweest.

De andere speelnootjes kwamen vervolgens opdagen, en 't stoeien, draven, gooien, nam 'n aanvang, zoals dat by knapen gebruikelijk is. De pret werd afgewisseld met wafelen en limonade 'die heel langzaam moest gedronken worden, omdat de kinderen zo bezweet waren.'

Toen de stammoeder der Halle mannen melding maakte van de besenboompjes en de zo kwaadaardig belasterde regenbak, had ze onder de volkomenheden van *Stad-rust*, ook dat prieel moeten opnoemen, waar Betsy zat met die heer...

'Wie is dat?' vroeg Wouter aan de kleine Emma, die meespeelde met de jongens.

'Wel, dat is Betsy's vryer.'

Nu weten wy uit de treffende geschiedenis van lang Ceciel, dat Wouter z'n eerste liefde reeds achter de rug had, maar toch trof hem dat gezegde van Emma als iets vreemds. Tot-nog-toe was 'n vrystertje, in zyn mening, 'n meisje aan wie men griften en ulevellen geeft, en die Betsy scheen verheven boven zulke dingen. Wouter begreep terstond dat-i lange Ceciel niet behoorlyk behandeld had, en op eenmaal beving hem de lust om te weten hoe 'n volwassen heer vryt met 'n meisje dat niet meer school-gaat.

'Haar vryer?'

'Wel zeker... geëngageerd!'

Dit woord was Wouter te modern, en als nu de lezer scherpzinnig is, kan hy met vry veel juistheid berekenen in welk jaar onze meid haar ekonomiesch huwelyk aanging met de barbiersknecht. Men stelle zich slechts de vraag: wanneer is in de Klasse *Burgerstand*, III, 7, a¹ (PP) 't flauwe 'geëngageerd zyn' in zwang gekomen voor 't hartelyke: vryen?

'Ge... wát?' vroeg Wouter.

'Geëngageerd... ze verkeren.'

'Wat is dat?'

'Wel, ze willen samen trouwen. Weetje dát niet?'

Wouter voelde schaamte dat-i zo'n eenvoudige zaak niet wist, en zo als meer gebeurt, hy schaamde zich nogeens, juist óver die schaamte.

'Wel zeker, dat wist ik wel. Ik had niet goed verstaan. Emma... wilje met *my* trouwen?'

Emma kon op 't ogenblik niet, wyl ze geëngageerd was met haar mama. Maar zodra ze weer vry werd, zou ze zich bedenken, en dan had Wouter veel kans. Want ze keek hem heel vriendelyk aan voor ze weghuppelde om te voldoen aan 'n konvokatie tot 'stuivertjewisselen' in 'n andere hoek van de tuin.

Als de lezer de *Spectator* van Van Effen bekend is, zal-i zich herinneren dat daarin voorkomt de heel aardige beschryving ener *burger-vry-aadje*. Ik houd die beschryving voor echt, en vergeef onze Justus makelyker 't afluisteren dan 't verzinnen. 't Eerste is nagenoeg geoorloofd, jazelfs byna plicht in iemand die mensen bestudeert om *Spectators* of IDEEËN te schryven. Wie 't afkeurt, moet ook de geneesheer veroordelen die z'n patiënt bespiedt met het doel diens kwalen te leren kennen om ze te genezen.

Ik spreek dus Van Effen vry van onbescheidenheid, maar erken enigszins jaloers te wezen op de gelegenheid die hy schynt gevonden te hebben tot zo nauwkeurige waarneming. Wy weten weinig van 't huuselyk leven der trekvogels, de hartstochten der schelpdieren ontsnappen voor 'n groot deel aan onze scherpzinnigheid, en toch staat in zekere zin de natuurlyke historie van oesters en zwaluwen in helder licht, wanneer wy die vergelyken met de kennis van onself. Vooral is die kennis moeielyk te verkrygen ten aanzien van 't geslachtsleven – in alle betekenissen! – dat zich meer dan andere handelingen verbergt voor de blikken van de opmerker.

'Wat zouden die twee elkaar te zeggen hebben?' vraag ik altyd myzelf als ik 'n verliefd paar zie, en soms betrap ik my op de verdrietige vraag: 'zouden ze elkaar wat te zeggen hebben?'

Verdrietig, ja! Want het doet me leed als ik 'n lid van myn geslacht, 'n wederdeel dus van myzelf, een *mens*, moet verdacht houden van gebrek aan adel, van onkunde in liefde, van verwaarlozing der schoonste – neen, van de enige – kracht der natuur, van opstand tegen de aantrekkingswet. Liefde – ik heb 't al meer gezegd, en men heeft myn bepaling zeer onzedelyk gevonden, wat me genoegen doet – liefde is neiging tot éénzyn.

Maar gewis openbaart zich die neiging op oneindig veel wyzen. Gelyk overal, is ook hierin de Natuur éénvoudig in *regel*, veelvoudig in *toe-passing*. De liefde van 'n dief zal wel beduiden: kom, laat ons saam uit stelen gaan. De goddienerverenigt zich met z'n geliefde in den gebede of in den psalme, en zo al voort: 'elck ghedierte naer synen aerdt.'

Of zou die neiging tot meedelen, tot samenzyn, tot verenigen, by sommigen tevens de begeerte wezen tot het *goede*?

By Wouter was het zo, al wist hyzelf dat niet. Had-i niet eens, in naam van lange Ceciel, de vryheid weergegeven aan 't vogeltje dat zo angstig rondvloog in de nauwe kooi? Wel had Ceciel daarom gelachen, en gevraagd of Wouter gek was? Wel begreep zy niet dat er verband was tussen zyn medelyden met het arme dier, en 't kloppen van z'n hart als-i háár naam kraste op de bevrozen ruiten van de achterkamer, maar misschien zou ze dat verband begrepen hebben als ze Wouter had liefgehad. En dat kon nu eenmaal niet, om die broek boven 't buisje.

Hoe dit zy, hém ware 't onmogelyk geweest te denken aan iets kwaads als-i ΟΜΙΚΡΟΝ riep. Daarby vergat hy lange Ceciel, en zeker zou hy zeer verwonderd geweest zyn als deze verschenen ware op die roep. Kleine Emma leek er meer op, vond-i nu. Zonder te denken aan 't schrijven van 'n *Spectator*, voelde Wouter grote begeerte om te weten hoe de jongeheer die met Betsy in 't prieel zat, zich kweet van 't 'verkeren.' Hy wist middel te vinden zich afzonderen van z'n kameraadjes, en hoorde een-en-ander dat hem niet veel wyzer maakte in z'n liefdestudie.

'Ja, ik heb ook gezegd: met mei...'

'Wel zeker, om de bovenhuizen...'

't Is 'n gemaal! En wat zegt je moeder?'

'Zó... zy vindt we moesten 't nog 'n jaartje aanzien. 't Is zo onfatsoenlyk gauw te trouwen. 't Is net, weetje, of...'

'Vier jaar...'

'Ja, vier jaar. Louw en Anna zyn zeven jaar geëngageerd geweest...'

Wouter was er groots op, dat-i nu precies wist wat dit beduidde. Hy begreep dat het zoveel wil zeggen als: samen 'n bovenhuis huren, liefst in mei.

'En kryg je nou die linnenkast?'

'Neen... die wil m'n moeder zelf houden. Maar als we nog 'n jaar wachten, zal ze ons 'n andere geven, zegt ze, 'n kleine.'

'k Had liever de grote.'

'Ik ook. Maar, weetje, zy zegt: jongelui hebben geen grote kast nodig. Maar toen m'n zuster trouwde, heeft ze toch 'n grote kast "meegekregen".'

'Zeg dan dat je 'r ook een moet hebben.'

't Zal niet helpen.'

'Probeer 't maar... ik trouw niet zonder die grote kast.'

“k Wil ’t wel vragen, maar...”

Van dit gehalte waren de gesprekken die Wouter afluisterde in ’t prieel. Hy was zeer onvoldaan, en verschool zich peinzend in ’n donker hoekje. Wat hem eigenlyk ontbrak, wist-i zelf niet, maar toen kleine Emma hem kwam roepen, bleek er dat-i aan heel iets anders had gedacht dan aan linnenkasten en vakante bovenhuizen, want met vrolyke schrik riep hy:

‘Zou zy ’t wezen... m’n zusje?’

’t Was avend geworden, en het spel der kinderen zou binnens’huis worden voortgezet. De kleine gemeente was vermoeid. Er zou *verteld* worden door een van de *groten*.

Welke ‘grote’ verdwaald was op *Stad-rust*, om dáár Moore’s *Peri en Paradys* te behandelen, weet ik niet. Men zal vinden dat het niet paste by Betsy’s ‘engagement’ en die liefdesmorende linnenkast. Maar evenals, volgens sommigen, ieder persoon ééns ten-minste wordt bezocht door de fortuin, zo ook schynt er in de platste, minst dichtertyke omgeving, éénmaal althans iets voortevallen dat ‘aan wie ’t vatten wil’ de gelegenheid geeft zich te verheffen boven ’t alledaagse. Eénmaal wordt de drenkeling toegeroepen: ge kúnt zwemmen, sla uw armen uit!

De ‘grote’ volgde in z’n vertelling de Engelse dichter niet. Hy volgde een van de vele wyzen waarop de *peri*-legende in alle talen is bezongen, nadat ze in de gemoederen van alle volken ontstaan was. Het grondbegrip van schuld, boete, offer, verzoening en eindelyke triumf van ’t *goede*, is diep gewoneld in de menselyke geest, omdat de Urdichters behoefte hadden aan dramatische spanning. Iedere stam had te-allen-tyde z’n *FANCY*-verschyning, z’n verlangen naar huis, de zucht om terugtekeren tot vorige heilstaat. Overal vinden wy in de herinnering een gouden eeuw die wordt aangenomen als punt van uitgang en als doel voor de toekomst tevens. Al mogen wy vaststellen dat zulke indrukken alleen bestaan in ons gemoed, en geen grond hebben in de onverbiddelyke werkelykheid, toch blyft het zeker dát die indrukken bestaan, en wie – als ik, helaas! – de onbestreden heerschappy van ’t goede voor of na ons, ontkent, moet toch toestemmen dat er naar het goede gestreefd wordt, ’tgeen op zichzelf reeds *goed* is.

Ieder volk, ieder individu, heeft eenmaal smachtend uitgezien naar ’n geliefde *OMIKRON*, en ’t is de schuld van de minnaar niet, dat te-allen-tyde deze of gene priester zich vertoonde op die roep, en met uitgestoken hand antwoordde: ‘*OMIKRON*? Dat ben *ik*. Mag ik u zes schellingen verzoeken voor de moeite?’

Die zes schellingen hebben veel bedorven. Want óf men betaalde die, en hield de priester in 't leven die zich voordeed als de gezochte minnares... of men werd wakker, lichtte kleed en mombakkes op, herkende de bedrieger en wierp hem ter-deure uit met de klacht: FANCY heeft me bedrogen, ze zond my 'n valse OMIKRON!

Dat deed FANCY niet, dat deed de priester om die zes schellingen.

'De PERI die voor de poorten van 't paradys vruchteloos smeekte te worden toegelaten tot de heilstaat der gelukzaligen, bracht alzo na veel vergeefse pogingen eindelyk als 't schoonste wat de aarde opleverde, de laatste zucht van 'n berouwhebbend zondaar, en vond genade in de ogen des wachters aan de poort, om de heiligheid der gave die zy offerde...'

'Nu pandverbeuren!' riep Gus.

'Pandverbeuren, pandverbeuren!' riep de ganse kleine gemeente hem na.

Er werden panden verbeurd, gegeven en ingelost. Er moest 'gezoend' worden, dat spreekt vanzelf. 'Een raadseltje opgeven.' 't Werd niet gerdan... natuurlyk. Wie 't wist, mocht het niet zeggen! Dat is by raadsels zo de gewone konditie.

'Wat zal de eigenaar van dit pand doen?'

'Op één been staan!'

'Over 'n strootje springen!'

'Een vers opzeggen!'

'Neen, 'n fabel... *la cigale*, of zo-iets!'

'Ja, ja, ja!'

't Pand was van Wouter.

'Ik ken geen fabel,' zeid-i bedrukt, 'en Frans versta ik ook niet.'

'Ik zal je helpen,' riep Emma... *'le père, du père.'*

'Och, dat 's geen fabel... toe, Wouter!'

't Was 'n hele pret voor sommigen in de kring, dat Wouter geen fabelkende en geen Frans verstond. Als 'n bekwaam mens wist hoeveel genoegen hy velen doet met 'n blyk van wat *onbekwaamheid*, zoud-i waarlyk menigmaal zich dom houden uit louter mensienliefde.

Maar Wouter dacht ditmaal niet aan 't plezier van de anderen, dat-i ook niet zou begrepen hebben. Hy schreide, en was boos op meester Pennewip die hem geen Frans en geen fabels geleerd had.

'Komaan, Wouter, komaan!' plaagden de pandhouders.

't Hoeft geen Frans te wezen, vertel maar 'n fabel.'

'Maar ik weet niet wat 'n fabel is.'

‘Wel, dat ’s ’n vertelling met beesten.’

‘Ja... of met bomen: *le chêne un jour dit au roseau*, zieje, er hoeft juist geen beest in te komen.’

‘Ja, ja... ’n fabel is ’n vertelling, anders niet... er mag inkomen wat ’r wil.’

‘Maar ’t moet rymen!’

Wouter was op ’t punt z’n roverslied optezeggen. Maar hy bedacht zich, en gelukkig! Want dat ware ’n groot schandaal geweest in den huize Halleman, dat zo byzonder fatsoenlyk was.

‘Wel neen, ’t hoeft niet te rymen ook,’ riep ’n ander die al weer wyzer was dan de rest, “de koe geeft melk, Jantje zag eens pruimpjes hangen, prins Willem de eerste was ’n groot wysgeer.” Zieje, Wouter, ’t gaat vanzelf, komaan... vertel wat, of je krygt je pand niet.’

Wouter begon: ‘Er was eens ’n jongetje gestorven, dat niet in de hemel mocht...’

‘Ho, ho, dat ’s de geschiedenis van de *Peri*! Wat anders!’

‘Ik zal ’t anders maken,’ beloofde Wouter verlegen.

‘Nu dan, dat jongetje mocht niet in de hemel, omdat-i... geen Frans verstonde, en ook omdat-i dikwyls stout was geweest, en ook omdat-i meestal z’n vragen niet had gekend, en ook omdat-i... omdat-i...’

Ik geloof dat Wouter hier wat zeggen wilde over ’t onzalige ‘moedersknipje’. Maar hy slikte het in, uit vrees de Halle mannen te grieven door ’n schynbare toespelling op de pepermenthandel.

‘...omdat-i eens gelachen had onder ’t bidden. Want, dit is zeker, jongetjes die lachen onder ’t bidden, komen niet in de hemel.’

‘Z...o...o...o?’ vroegen ’n paar schuldbewusten.

‘Ja, die komen niet in de hemel. Nu had dat jongetje ’n zusje gehad, dat een jaar vóór hem gestorven was. Hy had veel van haar gehouden, en toen hy dood was, zocht-i terstond naar z’n zusje. “Wie is uw zusje?” vroeg men hem...’

‘Wie vroeg dat?’

‘Stil, val ’m niet in de rede, laat Wouter voortgaan.’

‘Ik weet niet wie dat vroeg. Maar ’t jongetje zei dat z’n zusje... ’n blauw jurkje droeg, en kuiltjes in de wangen had...’

‘Net als Emma.’

‘Ja, net als Emma. Men zei hem dat er in de hemel ’n klein meisje was, dat er juist zo uitzag. Ze was daar ’n jaar geleden gekomen, en had verzocht haar broertje binnentelaten, die zeker naar haar vragen zou.

Maar 't jongetje mocht niet binnen... ik heb al gezegd waarom.'

'Had zy altyd 'r "vragen" gekend?'

'Zeker wél! Dat spreekt vanzelf. Laat Wouter voortgaan.'

'Hy was heel verdrietig omdat-i z'n zusje niet zou weerzien, en vond nu dat het sterven eigenlyk niet de moeite waard was geweest. "Och, laat me toch binnen!" vroeg-i heel vrindelyk aan 'n heer die aan de deur stond...'

'Aan de *poort*,' verbeterden velen tegelyk, die zich gestuit voelden door de dagelyksheid ener *deur*, maar niet getroffen waren door de verhevenheid van Wouter's begrippen over 't sterven.

Zo gaat het meer.

'Goed, aan de *poort*,' zei de arme jongen, beschaamd dat-i zich zo bezondigd had aan deftigheid. 'Maar die heer aan de poort zei: neen. Daarop keerde 't jongetje terug naar de aarde.'

'Dat kán niet... eens dood, blyft dood,' riepen de wysgeren.

'Laat 'm toch voortgaan... 't is immers maar 'n vertelling.'

'Hy keerde terug naar de aarde, en leerde Frans. Toen-i daarna weer voor de... poort stond, zaid-i *owi, m'sieu!* Maar 't hielp niets, hy mocht toch niet binnengaan.'

'Dat geloof ik graag... hy had moeten zeggen: *j'aime, tu aimes.*'

'Dat weet ik niet,' zei Wouter nuchter.

'Nogeens ging-i naar beneden, en leerde z'n "vragen" zó dat-i ze kon opzeggen van-achter-af, van: *Heer, kom haastelyk tot: met privilegie.* En dat deed-i aan de poort. Maar 't hielp weer niet... hy mocht nog niet binnen.'

'Dat wil ik wel geloven,' riep 'n wyze. 'Om in de hemel te komen, moet men "aangenomen" zyn. Was-i aangenomen?'

'Ach neen,' zei Wouter, 'daarom juist was 't zo moeielyk! Hy beproefde telkens wat anders, maar 't lukte niet. Hy zei dat-i met z'n zusje geëngageerd was...'

'Net als Betsy,' riep Emma.

'Ja, net als Betsy. Dat hy haar zo lief-had, dat-i zo graag met 'r trouwen wilde... maar 't hielp alles niet, hy mocht niet in de hemel. Op 't laatst durfde hy niet terugkomen uit vrees dat die heer aan de poort knorrig worden zou...'

'Nu, en hoe is 't verder?'

'Ik... weet... niet... verder,' stamelde Wouter, 'ik weet niet wat het jongetje doen moest om in de hemel te komen.'

Wouter wist wél verder, al kon hy niet onder woorden brengen wat-i wist. Dit bleek 'n uur later.

By 't naar-huis gaan, toen het hele gezelschap verschrikt uiteenvloog om 't rytuig te ontwyken dat in dolle vaart de poort uitholde, gleeed Emma onder de leuning van de brug door, en viel in de stadsgracht. Men loosde een gil... nóg een...

Wouter was 't kind nagesprongen.

Als-i op dát ogenblik gestorven ware, zou zeker de 'heer aan de poort' hem niet hebben afgewezen omdat-i geen Frans verstond of niet 'aangenomen' was.

Maar toen-i nat en bemodderd werd thuisgebracht, zei juffrouw Laps dat men de Here niet mocht verzoeken. En dát was 't toch, als men te-water sprong zonder te kunnen zwemmen.

Ik vind dat die 'Heer' 't best te-pas komen zou by iemand die niet zwemmen kan. Wie 't wél kan, heeft meer kans zichzelf te helpen.

En juffrouw Pieterse klaagde 'dat er met die jongen altijd wát was.'

Nu, dát vind ik ook.

WOUTER PIETERSE *redivivus*. *Grote verandering in de familie*. WOUTER's *benoeming tot lyfpoët van jufvrouw LAPS*. *De bergen in Azië, gebruikt als behoedmiddel tegen Europese verwaandheid*.

Ik denk dat jufvrouw PIETERSE een erfenis had gekregen. Want de PIETERSENS verhuisden op eenmaal naar 'n 'fatsoenlyker' buurt, en de jonge-jufvrouwen kenden geen enkele meer van de meisjes waarmee ze waren 'op naaien geweest.' Zulke dingen horen by erfenissen, of by verhuizen 'met verbetering.' En er waren nog andere blyken. LEENTJE werd plechtig uitgenodigd haar verleden-deelwoord 'gezeid' te veranderen in: 'gezegd' want jufvrouw PIETERSE had opgemerkt, dat 'de mevrouw van hier-naast' zo conjugeerde. Dus zou 't wel goed wezen. En STOFFEL zei, dat hy 't allang geweten had: 'Maar moeder, dan moet uwe ook niet zeggen: remplizant. 't Is *pla*, moeder. Denkt uwe maar om *plaats...*'

'Remplaats...'

'Né moeder, *pla... plas...*'

Jufvrouw PIETERSE zei dat het lastig was, zo op alles te moeten letten. Ze zou het hele woord dan maar liever myden, dacht ze. Maar 't zou moeielyk wezen, want er was juist 'zo'n gedoe over de militie' en ze vertelde gaarne: 'hoe ze heel goed in-staat was haar zoon te rempl...'

'Né, moeder, *uwe* remplaceert LAURENS niet...'

'Och, wat 'n gemaal! Ik meen maar dat de mevrouw van hiernaast gezeid heeft...'

'Gezegd, moeder.'

'Ja, juist... hoorje, LEENTJE... je mot zeggen: *gezegd*. Onthou 't nou, en laat ik 't nou niet weër hoeven te zeggen... en snuit je neus.'

WOUTER had 'n jasje gekregen, met 'n kraagje zo-als nu palfreniers dragen. De *garricks* hadden afgedaan, en *cloaks* waren er nog niet. 't Gaat hiermee in de mode, als in de zoölogie. Meest-al vindt men van die overgangs-soorten, omdat Natuur en kleërmakers geen grote sprongen doen.* En 't spreekt vanzelf, dat nu 't buisje boven de broek was ge-

* Behalve zekere Ur-klanken die naar ik gis in alle talen bewaard bleven, vinden wy mischien nergens zo duidelyk zekere betrekkelyke primitiviteit terug, als in de kleding. Ik spreek nu niet van opschik, ofschoon ook daarin minder afwyking plaats heeft, dan men oppervlak-

raakt. 't Stond ál te kinderachtig, hadden de jonge-jufvrouwen gezegd, voor 'n jongen die al rymen kon.'

Want, dat WOUTER rymen kon, vertelde men aan ieder die 't horen wou. Eigenlyk was 't nog-al vals, roem te oogsten van 'n feit dat zo kwalik werd genomen aan de persoon-zelf die 't verrichtte. Dit bewyst alweer hoe ydelheid een grote rol speelt. Ook zorgde men wel dat wou-

kig denken zou. Halskettingen, oorhangers, versierde gordels, vingerringen, dit alles zal blyven bestaan, omdat het z'n oorsprong heeft in de vorm van ons lichaam.

Wat echter de eigenlyke kleding aangaat, wys ik op de zeer korte en geleidelyke geschiedenis die 't gewaad van een Alfoer heeft te ondergaan, om te veranderen in een habit français, de hendaagse frak.

De bewoner der Menadose binnenlanden bedekt gewoonlyk, en niet altyd zeer zorgvuldig, alleen de schaamdelen. Hy is te onbedorven om van die zaken zoveel mysterie te maken als wy. Met dat toilet evenwel houdt hy zich niet voor gekleed, en die mening is vry gegrond. Zie hier nu, hoe hy zich wél kleedt. 's Avonds zit de ganse familie – of de familiën die tot een dapoor behoren, d. i. die onder één dak wonen, en gezamenlyk één stookplaats hebben – byeen, en houdt zich bezig met... kauwen van bamboe. De murwgebeten houtige vezel wordt tot 'n vry dikke draad ineengedraaid, en daarvan weeft men iets wat ik geen lap noemen mag, omdat het daartoe wat styf is. Nu, een plank is 't niet, dit is 't slapste wat ik ervan zeggen kan. Zo'n voorwerp is, naar ik gis, drie voet breed en acht voet lang. Juist in 't midden snydt onze kleerkauwer 'n gat van een voet middellyn, waardoor hy 't hoofd kan steken. Het gewaad is klaar, en de Alfoer volkomen tevreden. Zodra z'n kleed hem in z'n arbeid of in 't gaan hindert, legt hy het af, en hy voelt alzo geen behoefte daaraan iets te veranderen.

Elders evenwel werd die behoefte wel gevoeld. Het slingeren van zo'n styve lap belemmerde het gaan. Men naaide daarom, beneden de oksels, de zyden aan elkander, en de hierdoor ontstaande armgaten nodigden uit, daarin mouwen te zetten. Doch tevens werd nu 't aantrekken moeielyk. Men vond zich genoopt de voorkant doortesnyden. Toen slingerden de voorpanden. Vandaar eerst de gordel, toen de knopen, weldra het opspelden, en ten-laatste het afsnyden van de schuinse slippén. Deze radicale maatregel gaf 't aanzyn van de tegenwoordige frak, op welks achterpanden nog altyd de knopen staan, die vroeger tot het vasthouden der omgeslagen slippén van de vóorkant gebruikt werden.

In 't voorbygaan stip ik hier aan, dat in Europa de kleding, wat de byzaken aangaat, zeer dikwyls gewyzigd werd naar militaire behoefte. Nog thans wordt een pet in 't Frans casquette = helmpje genoemd, en de klep heet visiëre. Ook onze wyze van groeten dagtekt van de riddertyden. Het afzetten van de helm, désheaumer, en 't uittrekken van de – yzeren – handschoen waren blyken van vredelievende gezindheid.

Ik hoop eenmaal op dergelyke byzonderheden terug te komen, en die in-verband te brengen met Darwinismus. De thans geheel onnodige knopen op de achterpanden van een frak, hebben voor ieder die 491 begrypt dezelfde betekenis als de tepels by mannelijke zoogdieren, en de rudera van kieuwen by wezens die van longen voorzien zyn. Alles wyst duidelyk op geleidelyke wording, die 't scheppen tot een ongerymdheid maakt. Men ziet hieruit alweder hoe weinig er wordt opgelost door Darwin's natural selection. Roksknopen paren niet. (1872)

TER niet te weten kwam hoe men zich op zyne talenten verhief. Men sprak daarover slechts als hy er niet by was.

Het huis PIETERSE handelde hierin als veel *natiën* gewoon zyn. Meermalen trachten ze tegen-over de vreemdeling zich te verheffen op deugd of genie – och, ook dát is één! – van mannen die men wreed en dom pennewipte toen ze 'er by waren' dat is: zolang die mannen leefden. WOUTER zou inderdaad groots geworden zyn, wanneer hy alles had kunnen horen wat men van hem zei, als-i niet tegenwoordig was. Jazelfs, ik ben niet vreemd van 't denkbeeld dat hy zou uitgeroepen zyn als wonderkind, wanneer-i voor die zotterny niet ware bewaard gebleven door z'n 'kinderachtigheid.' STOFFEL namelyk trok de neus op voor 't jongetje dat nog altyd zakjes naaide voor z'n griften, met 'n yver en een inspanning als-of-i nooit verzen had gemaakt. En ook de jonge-jufvrouwen hadden WOUTER onnozel gevonden, by gelegenheid ener kraam-historie in de buurt. WOUTER had zonder fluisteren gevraagd: 'wat het was?' Nu... 'zo'n grote jongen moest toch weten dat men fluistert by zulke gelegenheden.'

Het beeld van lange CECIEL was uitgesleten in WOUTER's hart, en ook de kleine EMMA was vergeten. Zelfs OMIKRON moest vandyd tottyd haar gelaat tonen in de sterren, om 't kind aan z'n liefde te herinneren. En zelfs, als hy de avendhemel zag, áls hy werd aangedaan door dat onuitsprekelyk verlangen *naar het goede...* dan nog bestond WOUTER's aandoening niet zozeer in het denken aan OMIKRON, dan wel in 't onbewust ondergaan van liefelyke herinneringen. Er bestond reeds in z'n twaalfjarig leven een mythische voorwereld, zo moeielyk te scheiden van geschiedenis, en niet ongelyk aan de grote geologische of voor-geologische waarvan FANCY scheen gesproken te hebben. In de grote droom die 't kind droomde, was verwarring tussen zyn en niet-zyn. Hyzelf wist niet meer met juistheid te bepalen welke beelden hem waren voorgetekend door nuchtere werkelykheid, wélke door zyne fantazie die trouwens evenzeer *werkelykheid* was. De kleuren der tekening vloeiden ineen, en na lang staren, na vermoeiend zoeken, na vergeefs pogen om helder te zien in z'n eigen hart, voelde hy iets als afmatting en moedeloosheid. Als-i ouder geweest was, zou hy waarschyndlyk slechte verzen hebben gemaakt, met tranen er in, en onmachtig verdriet. Maar daar 't hem ontbrak aan de handigheid om weemoed te verkopen by de maat en op maat, zweeg de arme jongen, en droeg-i heel alleen de ergernis over de wanorde van z'n gevoel.

Zelfs wist-i niet dat hy verzen maken kon. Hy geloofde heel goedig dat z'n roverslied beneden kritiek was, en groette KLAASJE VAN DER GRACHT, met'n soort van eerbied.

Och, hy wist zo weinig van WOUTER! Zó weinig dat niemand minder dan hyzelf in-staat zou geweest zyn de geschiedenis te schryven van z'n eigen hart.

Maar dat-i verzen maken kon, hoorde hy van jufvrouw LAPS. 't Was hem een pure revelatie.

't Mens 'had aanstaande week 'n oom jarig.' En ze legde een staatsie-bezoek af by de PIETERSEN's, om te vragen of WOUTER een 'aardigheidje' wou maken voor die gelegenheid. Ze had er 'n ons ulevellen voor over.*

'Maar, jufvrouw PIETERSE, uwe moet hem zeggen dat het godsdienstig moet wezen, en dat m'n oom 'n weduwan is. † Ziet u... dat moet-i er in brengen. En ik wou 't graag hebben op de wys van psalm 103, dan kan 't gezongen worden, want m'n oom heeft die psalm op 'n liertje.'

De begaafde lezer begrypt dat jufvrouw LAPS niet sprak van APOLLO's lier. Ze meende zo'n draaiding dat 'n jingelend geluid geeft.

* *Met de naam ulevellen duidt men in Holland zekere suikertabletjes aan, die in België, meen ik, caramellen genoemd worden, waarschijnlijk ten-rechte carmellen of carmeliten, naar de kloosterorde die zich met het maken van die dingen voorbereidde tot het eeuwige leven.*

Met FRITS op blz. 4 van de Havelaar, geloof ik dat men, als 't er wat op aan kwam, uhlenfeldtjes zou behoren te schryven, omdat volgens de traditie, het gebruik van zulke suikerplaatjes door zekere UHLENFELDT – ik meen dat hy Deens gezant in Den Haag was – zou ingevoerd zyn. Ziedaar alzo een diplomaat die z'n naam op onschuldige wys heeft weten te vereeuwigen. Zoetigheid zy zyner asse... neen, vloek over die man!

Tot de eigenaardigheid dier pastilles behoort dat ze in papier gewikkeld, en van een devies voorzien zyn. In myne kindsheid reeds ging dit gebruik voor zeer oud door, en 't bestaat nog. Dis-moi comment tu t'amuses, je te dirai... wat de Nederlandse verzemakery is. Deze industrie bestaat voor 'n groot deel in 't opzamelen en samenlymen van die UHLENFELDT-poëzie. Daarom trok ik zo-even m'n zegen in. (1872)

† *Een oom jarig hebben... een weduwan... ik zal immers myn Vlaamse lezers niet behoeven te verzekeren dat deze en dergelyke uitdrukkingen amsterdamismen zyn, uit de regioenen van Burgerstand, III, 7, a of b, PP? Weduwan = homo of vir viduus is overigens zo kwaad niet.*

Het doet my leed, niet altyd juist te weten welke woorden of uitdrukkingen de Vlaamse lezer vreemd zyn. Gaarne zoude ik daarvan telkens een verklaring geven, maar 'k ben bevreesd dingen uitleggen die geen uitlegging behoeven. Er is in die cis- en citra-Moerdykse idiotismen iets zeer eigenaardigs. Wanneer ik naga hoeveel uitdrukkingen van Vlaamse schryvers in

Jufvrouw PIETERSE zou 't WOUTER zeggen als-i van school kwam, maar overlegde met STOFFEL hoe ze haar verzoek of bevel zou inrichten, dat WOUTER daarin geen grond vond tot zelfverheffing. 'Want, dat haatte ze als de dood... in 'n kind.'

Ik ook, als 't ongepast is, en dus oneerlyk. En dan vind ik 't zeer aftekeuren maar niet alleen in kinderen.

'Heb je je les gekend, WOUTER?'

'Neen, moeder. Ik moest dertien bergen in Azië opnoemen, en ik wist er maar negen.'

'Dat gaat niet met je. Ik betaal schoolgeld voor niemandal. Denk je dat het geld me op de rug groeit? Wat moet er van je worden?'

Ja, dat zeg ik ook. Wat moet er van worden van iemand die niet weet hoe allerlei bergen heten, welke hy nooit zal hoeven te beklimmen?

Holland niet begrepen, of met afkeuring vreemd worden gevonden, moet ik vrezen dat ook myn geschryf voor de Vlamingen soms onverstaanbaar is. Deze gedachte is my zeer onaangenaam, vooral daar ik erken dat er van onze Zuidelyke stamverwanten veel kan geleerd worden. Van de tien Hollanders zyn er negen die CONSCIENCE een middelmatig schryver vinden, omdat hy iemand de ogen ten hemel doet 'sturen'. Sturen namelyk heeft in Holland: behalve als scheepsterm, sedert 'n paarhonderd jaar by-uitsluiting de betekenis van expédier. Nu, verba, valent usu, als men slechts ruimte genoeg van blik behoudt, om te begrypen dat een ons ongewone uitdrukking correct kan zyn, en dat het onbesuisd afkeuren, bekrompen is. (1872)

WOUTER's eerste les in verzemakery, en z'n 1001e in nederigheid. Belangryke ontmoeting van 'n wasvrouwen haar dochter. Onderricht in 't alleen zaligmakend geloof.

De opdracht om 'n vers te maken, streeelde WOUTER. Jufvrouw PIETERSE en STOFFEL hadden zich vergeefs beyverd hun goede mening omtrent zyn talent, te omzwachtelen met geringschatting. De arme jongen schrikte van genoeg, by de ontdekking dat men hem 'voor iets aanzag.' Hy had zó vaak gehoord dat-i eigenlyk niemendal was, en nooit iets worden zou... dat hy nu ternauwernood lette op al de pogingen die z'n moeder en broër in 't werk stelden, om hem te doen geloven dat de hele commissie eigenlyk een straf was voor z'n onkunde in de namen van bergen. 'Ja,' zei STOFFEL: 'Ja, ik kan je verzekeren dat het by my op school niet gebeuren moest... maar nu moet je letten op behoорlyke afwisseling van liggende en staande regels...'

'Hè?' vroeg WOUTER.

'Wel zeker... weet je dat nog niet eens? Heeft meester PENNEWIP je dat niet geleerd? Of heb je weêr niet opgelet? Kyk... zo!'

En STOFFEL wilde voorbeelden bedenken. Maar't lukte niet. 'TRUI, geef me je gezangboek. Kyk, WOUTER: *hoog, omhoog, het hart naar boven...* dat 's liggend, zieje. En: *hier beneden is het niet...* dat staat, weetje? En dan moet je er wat inbrengen van God...'

'Ja, en dat-i wewenaar is,' voegde de moeder er by.

'Haar oom...' verbeterde STOFFEL. 'En alle regels moeten even lang wezen.'

'En je krygt ulevellen... en als je 'r niet meê terecht kunt,' zei de moeder, 'vraag dan maar aan STOFFEL.'

'Wel zeker, ik zal je telkens zeggen wat rymt. 't Is heel makkelyk...'

WOUTER had er wel zin in. Hy ging naar de achterkamer, nam een lei, en schreef er op. Maar mooi was 't niet. Ook kon-i maar niet verder komen dan: *Een weduwnaar van God... O God, een weduwnaar...*

Zou dat nu staan of liggen? dacht-i. De arme jongen beet de tanden slee op z'n grift, en 't grift tot gruis... maar och, 't ging niet. Hy was 'n ogenblik verwaand geweest, en werd daarvoor zwaar gestraft, want nu begon hy te geloven dat z'n moeder gelyk had, toen ze zeide: 'dat er van die jongen nooit iets komen zou.'

Hy vraagde aan LEENTJE, of zy wist wat liggende en staande regels waren? En daar zy 't ook niet wist, besloot hy 'morgen eens weêr te proberen. Misschien zou 't dan beter gaan.' Dit vond LEENTJE ook.

'My wel,' zei de moeder, 'maar denk er aan dat je me niet veraffrent teert voor jufvrouw LAPS... want ik heb gezeid dat je 't kon... en de man is jarig woensdag over acht dagen... dus veel tyd heb je niet.'

WOUTER ging naar de aspoort, zocht het brugje, en begon daar bitter te schreien.

'Ga eens kyken wat dat jongetje scheelt,' hoorde hy 'n vrouw zeggen tot een meisje van veertien, zestien jaren, 't kind heeft zeker iets verloren.'

'Heb je wat verloren, jonge-heer?'

WOUTER zag op, en schrikte. Want het was hem of-i dat gelaat herkende. 't Deed hem denken aan FANCY.

'O, nu is alles goed... nu gy daar zyt! Ik heb zo naar u verlangd...'

'Naar my, jonge-heer?'

'Ja, ja, ja! Ik wist niet dat ik verlangde... maar nu weet ik het. O, zeg het my toch spoedig... wat staande regels zyn, en hoe ik m'n vers moet maken?'

Het meisje, dat met hare moeder wasgoed te bleken legde op 't gras, keek WOUTER gek aan. Ze liep terug naar de moeder, en zei niet te weten wat dat kind mankeerde. Maar dat er iets aan haperde was zeker.

'Hy ziet er uit, of-i geschrokken is,' zei ze.

En daarop haalde ze uit 'n klein huisje in de buurt, wat water dat ze WOUTER toereikte in een theekopje. WOUTER-zelf begon te begrypen dat-i zich vergist had. Maar er was iets zo goedaardigs in het voorkomen en in de wyze van doen van 't meisje, dat hy zich tot haar voelde aangetrokken, al heette zy dan maar FEMKE. Zo noemde haar de moeder. En bovendien deze naam deed hem denken aan FANCY, dat al veel was.

FEMKE wees WOUTER 'n omgekeerd mandje aan, en nodigde hem uit, haar te vertellen wat de oorzaak was van zyn verdriet. WOUTER deed dit zo goed hy kon, terwyl moeder en dochter zich bezig-hielden met haar 'bleek.'

'Misschien kan ik je wel helpen, jonge-heer...' zei de moeder, 'want m'n man heeft 'n aangetrouwde neef die wéwenaar is...'

'Ja, jufvrouw... maar de liggende regels? En er moet van God inkommen.'

‘Precies, jonge-heer. Och, ’t is ’n hele historie. Z’n vrouw was m’n mans nicht, weet-je, want we zyn rooms, en ze deed haar geloof goed... leg ’n steentje op die asseldoekies*, FEMKE, anders waaien ze weg... ja, jonge-heer, ’t is ’n heel ding met zo’n bleek, je heb ’r geen begrip van, zo ’n ding als ’t is... nu, ze onderhield haar godsdienst, en daar deed ze goed aan, want – dat zal je ook wel weten, jonge-heer – als ’n mens z’n godsdienst niet doet, is er niet veel aan, maar hy... trek dat hemd wat na je toe, FEMKE, de mouw hangt in de sloot... maar hy gaf er niet om, en zei dat ’t allemaal gekheid was... maar toen ze stierf, en hy zag hoe ze bediend werd... ’t was pater JANSEN die ’r bediende, jonge-heer, je zal hem wel kennen... hy loopt altyd met zo’n zwart stokkie, en raakt er nooit meê aan de grond...’

De vrouw zag WOUTER vragend aan. De arme jongen zat op ’t omgekeerd korfje, met de ellebogen op de knie, en de kin in beide handen. Hy luisterde met open mond, en spande zich in om te begrypen hoe die vertelling zou neerkomen op verzamaken. Maar van pater JANSEN en diens aarde-verachtend stokje had hy nooit gehoord. Dit moest-i be-kennen.

‘Nu, ’t was pater JANSEN die ’r bediende. En toen m’n mans neef dat zag... giet niet bezyen, FEMKE, dan spat er de modder zo op... ja, toen-i zag dat ’n mens toch niet sterft als ’n stom beest, toen had-i ’r weet van, en naderhand heeft-i z’n pasen gehouden net als ’n ander... en toen-i verleden jaar z’n been brak, want hy is schildert†, weetje, toen heeft-i negen weken lang dertien stuivers van de armen gehad... zodat ik maar zeggen wil dat ik ook ’n wéwenaar in m’n familie heb. En nu moet je opstaan van je mandje, jonge-heer, want ik heb ’t nodig.’

WOUTER stond haastig op, alsof-i bevreesd was onbescheiden te wезen in ’t gebruik maken van de gastvryheid. En de vrouw ging heen, na een ernstige vermaning aan FEMKE, om goed op de bleek te passen, en haar te roepen als ’r kwaêjongens kwamen. Want dat gebeurde wel eens, zei ze.

* Zegge: okseldoekjes. Het zyn de vierhoekige stukjes lynwaad die aan de onderzyde der armsgaten, op ’n wyze die de speling van ’t bewegen toelaat, de mouwen verbinden met het hemd. Hoe in casu zulke lapjes op eigen gelegenheid werden te-bleek gelegd...

Ik gis dat de auteur ’t woord assel heeft willen plaatszen, om een bewys te geven hoe aandachtig hy ’t volksdialect bestudeerde. (1872)

† Schilder, amsterdamsisme voor verwer.

‘Ben je weêr beter, jonge-heer?’ vraagde de vriendelyke FEMKE.

‘O ja,’ antwoordde WOUTER, ‘maar ik begryp niet hoe ik dat alles zal te-pas brengen in m’n vers.’

Weinig lezers zullen, zonder myn hulp, hier op ’t denkbeeld komen, dat WOUTER moed nodig had om z’n gebrek aan begrip te erkennen. We zyn zo gewoon aan ’t niet begrypen, dat wy uit traagheid daarin berusten. En ’t gedurig waarnemen van die berusting in anderen, maakt ons beschaamd over onze stomphed waarmee wy menen alleen te staan. Waarlyk, er is moed nodig om alleen dom te wezen, en hierdoor is de wysheid der menigte meestal niets dan commanditair wanbegrip. Laat een schryver, een spreker, een redenaar, die zich verheugde over *algemene* toejuiching, de indruk onderzoeken die z’n arbeid gemaakt heeft op elk individu, dan zal hy meestal ontwaren, dat de algemene goedkeuring de som is van persoonlyk onverstand, en dat men niet hém heeft toegejuicht, maar zichzelf een certificaat gegeven van gelyke scherpzinnigheid als men, nog-al gewaagd, in alle anderen veronderstelde. De meeste schryvers, dichters, wysgeren van naam, hebben daaraan hun roem te danken.

Hoe dit zy, WOUTER was oprecht, en zei ronduit aan FEMKE, dat z’n vers hem nog evenzeer bezwaarde als vroeger.

‘Je moet bedenken, dat het rymen moet, FEMKE, dat alle regels even lang moeten zyn, dat ze moeten liggen en staan... want dat heeft m’n broêr gezegd, die zelf schoolmeester is.’

FEMKE peinsde, en op-eens: ‘Ken je Latyns?’ vraagde zy, of WOUTER dan geholpen was.

‘Ach neen...’

‘Nu, ’t doet er niet toe,’ riep ze, ‘t Hollands staat er naast... ik zal je helpen. Wil je even op de bleek passen?’

WOUTER beloofde het, en FEMKE liep naar huis.

Daar naderden een paar jongens die met stenen wierpen. WOUTER, in ’t diep besef zyner verantwoordelykheid voor de bleek, riep hun toe daarmee optehouden. Nu werd het erger. Zy naderden, en plaagden onze kleine bewaker, door op het wasgoed te lopen. Hy had ’n gevoel of i FEMKE-zelf zag mishandelen en vloog dapper op de bleekverstoorders in. Maar hy was de sterkste niet, en alleen tegen twee, zodat-i waar-schynlyk zou bezweken zyn, als niet z’n dame tydig was weêrgekomen. Deze verlostte hem, en verjaagde de ondeugende aanvallers. Toen zy zag dat WOUTER bloedde aan de lip, gaf ze hem een zoen. Het hart van de

knaap tintelde. Zyn ziel groeide op-eenmaal tot ongekende hoogte, hy voelde weêr – voor 't eerst in lange tyd – dat prinselyke waarmeê hy LEENTJE eens zo verschrikt had. Z'n ogen flonkerden, en de arme jongen, die zo-even geen vers wist saemtelymen, doorschoten op-eenmaal de stralen van gevoel, van verbeelding en van moed, die de mens maken tot dichter.

'O FANCY... FANCY... sterven voor u... sterven met zulk een kus op de lippen!'

Het speet hem dat de jongens weg waren. Ja, al waren er tien geweest, hy had lust in ongelijke stryd.

En FEMKE, die nooit dichterlyke uitboezemingen gehoord had, begreep hem terstond, omdat ze een onbedorven meisje was, en dus in 't bezit van de rouerie, die de Natuur ten bruidschat geeft aan onschuld. Zy voelde WOUTER's ridderlykheid, en tevens dat ze een dame was, die ridderlykheid belonen kon.

'Je bent een lieve, lieve, jongen,' zei ze, en greep zyn hoofd met beide handen, en kuste hem weêr, en nog-eens... op 'n wyze alsof ze 't meer gedaan had. Wat toch niet waar was.

'En nu moest je eens kyken in dit boekje, waarin verzen staan. Misschien zal 't je helpen voor je tante...'

'Ze is m'n tante niet,' antwoordde WOUTER, 'maar 't boekje wil ik wel zien.'

Hy legde 't op de leuning van de brug, en begon te lezen. FEMKE, groter dan hy, had de arm om z'n hals geslagen, en wees hem met de andere hand wat hy lezen moest. Een lieve schildery!*

'Zie, die regels zyn even lang,' zei 't meisje.

'Ach ja... maar ze rymen niet.'

En WOUTER las:

* Voor 't byna ondenkbaar geval, dat onze schilders een ogenblikke tyd vonden, na 't afwerken van hun heiligen, binnenhuizen, stillevens of de eeuwige: één heer met één hond en één haas, ben ik zo vry hun myn WOUTERTJE allereerbiedigst aantebevelen. Ik weet wel dat het gewaagd is, by de Lucullische rykdom aan denkbeelden, waarvan onze schildery-tentoonstellingen getuigenis geven, op de behandeling van een nieuw onderwerp aantedringen, maar 't kón eens zyn, dat de weelderige inspiratie van richting veranderde. Nu voor alsdan geef ik de heren kennis, dat FEMKE een Amelander kap draagt. Quaeritur: hoe komen de vrouwen van dat eiland, aan een hoofdtooisel dat meer met het Noordhollandse uit de buurt van Alkmaar, dan met het Friese overeenstemt? (1872)

*Allerreinste moeder,
Allerzuiverste moeder,
Ongeschonden moeder,
Onbevleete moeder,
Machtige maagd,
Goedertierene maagd,
Getrouwe maagd,
Geestelyk vat,
Eerwaardig vat,
Schoon vat van devotie,
Geestelyke roos,
Toren van David,
Ivoren toren,
Deur des hemels...*

‘Maar FEMKE, hoe kan ik dat gebruiken voor myn vers? Ik begryp er niets van.’

Nu moet ik erkennen dat FEMKE-zelf er ook niet veel van begreep. Sedert vier, vyf, jaren las ze dagelyks in dat boekje, en was altyd tevreden geweest met de maat van haar begrip. Maar nu ze door WOUTER’s onnoztheid *in morâ* gesteld werd, reden te geven van haar geloof, bemerkte zy voor ’t eerst dat zy even onwetend was als hy. Zy voelde schaamte hierover, en sloeg ’t boekje dicht.

‘Maar *ken* je dan ’t geloof niet?’ vraagde zy, alsof hun beider domheid het gevolg kon zyn van die byzondere omstandigheid. ‘Zó niet,’ zei WOUTER. ‘Ik heb ’t anders geleerd.’

‘Maar je gelooft toch aan JESUS?’

‘O ja, dat is de zoon van God. Maar, ik wist niets van die vaten en torens. Hoort dat by ’t geloof?’

‘Wel zeker! En je kent de Heilige Maagd toch? Dat is MARIA.’

‘Zo? MARIA? Ja, dan weet ik het.’

‘En ’t vagevuur?’

‘Daar weet ik niet van.’

‘En de biecht?’

‘Gut né...’

‘Maar hoe maak jelui ’t dan?’

‘Hoe meenje dat, FEMKE?’

‘Wel... om zalig te worden.’

'Ja, dat weet ik niet,' antwoordde WOUTER. 'Meenje, om in de hemel te komen?'

'Wel zeker. Daarom is 't te doen, en dat kan niet zonder de Heilige maagd, en zonder zo'n boekje. Wilje dat ik je 't geloof leer, WOUTER? Dan komen we samen in de hemel.'

Nu, dit wilde WOUTER wel. EN FEMKE begon: 'God schiep de wereld...'

'Wat deed hy vóór die tyd, FEMKE?'

'Dat weet ik niet. Maar de mensen zyn slecht geworden door een slang, en toen heeft de Paus de slang vervloekt, want de Paus woont te Rome, weetje. En toen is JEZUS gekruisigd, om de mensen weer goed te maken... dat is lang geleden...'

'Ja, dat weet ik wel,' zei WOUTER. 'JEZUS heeft het jaar veranderd. Hy begon met nul by z'n geboorte.'

Dit wist FEMKE weer niet. Zo vulde de een de wysheid aan van de ander, en WOUTER was groots dat-i toch ook iets wist van 't geloof, al was het dan volgens FEMKE 't ware niet.

'Nu, JEZUS heeft de mensen weér goed gemaakt, en als je nu goed bidt uit zo'n boekje, dan word je zalig. Begryp je 't nu, WOUTER?'

'Nog niet geheel. Wat is eigenlyk een ivoren toren?'

'Wel, dat is zo'n benaming van de Heilige Maagd. 't Is by-voor-beeld alsof je... *pater* tegen de pastoor zegt. Daar heb je nu...'

FEMKE zocht een voorbeeld.

'...daar heb je nu je moeder, hoe noem je die?'

'Wel... ik zeg: moeder.'

'Juist. Maar hoe noemt haar een ander?'

'Dan zeggen ze jufvrouw PIETERSE.'

'Precies. Nu, als men de Heilige Maagd aanspreekt, zegt men: ivoren toren, juist zo-als men je moeder jufvrouw PIETERSE noemt. Als men roept: *jufvrouw Pieterse!* dan is het, dat ze luisteren zal, en zo wil *ivoren poort* zeggen, dat men onder de Heilige Maagd moet doorgaan, om in de hemel te komen. Want daarom is 't te doen.'

'Maar FEMKE, wat is dat toch eigenlyk... een maagd?' FEMKE kleurde.

'Dat is iemand die nooit een kindje gehad heeft...'

'Ik?' vroeg WOUTER verbaasd.

'Wel neen, malle jongen... 't moet een meisje wezen.'

'Ben jy een maagd?'

'Wel zeker...'

FEMKE sprak de zuivere waarheid.

‘Wel zeker... omdat ik niet getrouwd ben.’

‘Maar MARIA was toch getrouwd... en JEZUS was haar kindje.’

‘Dit is nu juist het heilige van de zaak,’ antwoordde FEMKE. ‘En daarom heet ze *ivoren poort*. Begrypje ’t nu, WOUTER?’

WOUTER begreep het niet. Maar hy vraagde verlof het boekje meê te nemen om er in te studeren. Dit kon niet, want FEMKE moest het dagelijks gebruiken, zeide zy, en WOUTER berustte hierin met te-meer spoed, omdat-i voor geen schatten oorzaak zou willen zyn, dat er iets bedorven werd aan FEMKE’s zaligheid. Maar FEMKE nodigde hem uit, dikwyls weêrtekomen. Ze wilde hem altyd gaarne vertellen wat zy van de zaak wist, en als er iets haperde, zou ze ’t aan pastoor JANSEN vragen. Dan kon WOUTER heel gauw* zo knap worden als de beste.

WOUTER vertrok, na FEMKE hartelyk gegroet te hebben. De ontmoeting met dat meisje, dat geheimzinnige boekje, ’t zaligworden, zyn gevecht met de bleekverstoorders, alles warde zich dooréén met de gedachte aan ’t vers dat-i maken moest. En – zonderling! – ook scheen er verband tussen dit alles, en zyne dromen van macht en heerlykheid. Dit had hem dan ook weêrhouden van veel vragen en tegenwerpingen, die z’n gezond verstand hem zou hebben in de mond gelegd, by ’t kort begrip van FEMKE’s theologie. Hy zou *begrepen* hebben dat haar weten ver beneden ’t zyne stond, maar in zyn onbestuurd *gevoel* veranderde alles van zin. Thuiskomende bladerde hy in STOFFEL’s boeken, of daarin ook soms iets te vinden ware van heilige vaten, ivoren torens, of allerzuiverste maagden. Maar, helaas, hy vond niets dan dorre schoolboekjes die over allerlei dingen handelden, maar niet over de zaligheid. WOUTER voelde neiging tot zweven, en z’n hele omgeving dwong hem tot krui-pen.

* *Ik betwyfel of myn Vlaamse lezers het woord gauw kennen. De betekenis in gemeenzaam Hollands, is: vlug, snel, spoedig. Geheel in afwyking van anderen die gauwdief afleiden van gauw, houd ik ons gauw voor ’n aanduiding van de spoed en de behendigheit waarmee een gauwdief steelt. Dit woord namelijk is ’t hoogduitse gaudieb, a highwayman, un voleur de grand chemin. De betekenis van dit gau, heeft oorspronkelyk niets te maken met spoed. ’t Spreekt vanzelf dat in-alle-geval die w overcompleteet is: drie u’s naast elkander! Onze taalmeesters houden daarvan. Van honved, de benaming der Hongaarse militie, later scheldwoord als lansknacht (lansquenet) schobbejak en pandoer, maken zy: hondsvot. Dit rehabiliteert de jufvrouw van de koekbakker, die clairvoyance tot ‘kleer van jansen’ omknoeide. Ik vraag ’n professoraat in de letteren voor die dame. (1872)*

Hy had aan FEMKE gevraagd, wat God deed voor hy de wereld schiep. Deze vraag namelyk had hem sedert lang beziggehouden. Hy kon zich 't *niet-zyn* niet voorstellen, en het verdroot hem, niet te kunnen doordringen tot de eerste oorzaak der dingen. Telkens als zyn ongeoeffend denkvermogen stuitte op 'n onmogelykheid, of afdwaalde op bypaden, bracht hy zich met inspanning terug tot zyn punt van uitgang, om op-nieuw te beproeven of hy een doortocht vinden kon naar 't éne onbekende: de oorzaak van het *zyn*.

'Meester PENNEWIP heeft 'n vader en een moeder gehad,' zuchtte hy... 'goed! En de oude heer PENNEWIP, die spekslager was... zou dát ook de reden zyn dat SLACHTERSKEESJE... neen, ik wil niet afdwalen. Die oude heer PENNEWIP moet ook 'n vader gehad hebben... en die weer... en die ook... en die weer... ja altyd... maar wie is de *eerste* PENNEWIP geweest? En wie zou de varkens geslacht hebben, vóór er spekslagers waren? En wat deden de spekslagers, toen er nog geen varken was?

En waar is 't eerste konyntje van-daan gekomen? En de eerste appel? Of 't eerste pitje? En wat zou er eerst geweest zyn, een appel of 'n pit?

En God? Toen hy aan 't scheppen ging, moest hy toch een wil gehad hebben. Wat deed hy met die wil, toen er niets was? Ik begryp er niets van, en zou 't toch zo graag willen weten.'

Ja, WOUTER wilde zo graag weten, wát sedert mensen-bestaan gezocht is door alle wysgeren. 't Was hem niet kwalyk te nemen, dat-i bleef vasthouden aan die kinderlyke neiging om zich een *begin* te denken. En als veel anderen – ouder, maar niet veel wyzer dan hy – wanhoopte hy niet. Eenmaal zou hy 't weten, dacht-i...

Aan hen die WOUTER kinderachtig vinden, moet ik zeggen dat ik hem niet veel dommer vind dan PLATO, KANT en dezulken.

En voor deze heren kan geen jeugd worden aangevoerd als verlichtende omstandigheid, terwyl zy zich bovendien voor hun onkunde lieten betalen als-of 't wysheid geweest ware.

Eenmaal zou hy dat alles weten, dacht WOUTER. Als-i maar zo gerust ware geweest over de afloop van 't vers, dat nog altyd niet op stapel stond. Als dát maar eerst klaar was, meende hy, dan zou hy de eerste oorzaak der dingen ook wel te weten komen. Intussen droomde hy van FEMKE, van haar blauwe ogen, van haar vriendelykheid, en van die zachte lippen. En van de stem, waarmee ze gezegd had: je bent een lieve, lieve jongen...

'Zou zy 't wezen... OMIKRON?' dacht hy.

Een zonderling hoofdstuk, dat echter in nauw verband staat met WOUTER's geschiedenis. Mythe en Historie. Waarheid en leugen. De Nederlandse volksvertegenwoordiging en waarheid. Beminnen, weten, stryden, de hoofdneigingen van individu en mensheid.

Zo droomde 't kind. En by de knaap, als in de ontwikkelingsperiode der mensheid, werkten de krachten van de driedubbele veêr die ons voortdriift, in één richting.

Beminnen, weten, stryden – alles saëmtevatten in: *beweging* – ziedaar de zielkundige analyse van 't doel dat de jeugd aantrekt, en die tevens enige opheldering geeft van de Wereldgeschiedenis, vooral uit de tyden die we gewoon zyn duister te noemen, doch die in zekere zin helderder voor ons oog staan, dan de zogenaamd-strikthistorische.

Eenmaal aannemende dat niets geheel waar is zal men moeten erkennen, dat zeer dikwyls het naderen tot waarheid lichter valt by 't ontleden ener mythe, dan wanneer men ze zoekt in de opzettelyke leugens der geschiedschryvers.

Maar, ook zonder opzet, de invloeden die leiden tot vervalsing der Geschiedenis, zyn vele. En de kans op verspreiding van geloof aan die onwaarheden is groter, wanneer ze ons met deurwaardersdeftigheid worden opgedist als 'n 'relaas van wedervaren' dan als ze, zonder aanspraak op letterlyke juistheid, het licht kenbare kleed dragen van kinderlyke of dichterlyke behandeling. Niemand zal, na 't lezen van PHAEDRUS of LAFONTAINE, geloven dat vossen en raven spreken kunnen, maar wel verkeren nog altyd velen in de waan, dat WILLEM de Zwyger zo'n byzondere vader was van een vaderland dat nooit z'n vaderland geweest is.

Zó opgevat, is er meer waarheid in GENESIS dan in de Historie, en wat men leugen zou noemen in beide, is verschoonlyk in de eerste, omdat de dichter niet kon voorzien dat men eenmaal z'n visioenen zou gebruiken als punt van uitgang, om 't mensdom te overvallen met roversgeweld, en in kluisters te slaan. 't Is waarlyk de schuld niet van de verteller, als de hoorder van z'n versierd verhaal, byzaak aanziet als hoofdzaak of, erger nog, wanneer deze als 'n gebeurd feit aanneemt, wat slechts werd gegeven als spel der verbeelding.

Maar meestal is dit laatste zo niet. De dichter – in ware zin, natuur-

lyk: van verzemakers spreek ik niet – de dichter verzamelt en rangschikt bouwstoffen, en hy is slechts *maker* – ποιητής – als de bouwheer die materialen zoekt, uitkiest, byeenbrengt, en op zekere wyze verbindt. Dichter en bouwmeester geven de *vorm* aan wat er werd verzameld in hun werkplaats, maar de inhoud – zin of ruimte – van beider werk, was niet hun eigendom. Het maakte, lang vóór hen, een deel uit van 't on-eindige *zyn*.

Ja, ja, er is *altyd* waarheid in poëzie en waar wy ze niet ontdekken, ligt de schuld aan ons. Het is een droogstoppels uitvinding, poëzie te wantrouwen, en om zich te hoeden tegen bedrog, moet men juist zeer voorzichtig *zyn* met geloofslaan aan *proza*. De staatsdienaar, de wysgeer, de filantroop, de statisticus, die vreugd noch smart laat doorschynen in betoog of cyfer-opgave... geloof my, *zy* hebben zo weinig aanspraak op vertrouwen, als de meest oppervlakkige beschouwer. *Gevoel, verbeelding* en *moed* *zyn* onmisbare dryfveren ter aansporing van de man die *weten* wil. En daarom is wysbegeerte één met poëzie.

De waarheid, met al haar eenvoud, is hartelyk, kleurig en beeldryk. De leugen rechtlynig, afgestapt en dor.

Ik ben gewoon misverstaan te worden, en zelfs *zyn* er die menen dat ik my toeleg op veroorzaken van misverstand. Dit is zo niet. Integendeel, het doet my leed de gaaf niet te bezitten my begrypelyk te maken voor ieder die my *nu* leest, maar wel troost ik my met de gedachte dat myn denkbeelden duidelyker voor de geest zullen staan, van wie my later lezen zullen. Er *zyn* voorwerpen die men niet duidelyk ziet van naby.

Om aantetonen dat ik gaarne wil begrepen worden, zal ik even stilstaan by de betrekkelyke kans op waarheid in poëzie, en 't gevaar van leugen in proza.

ΨΥΧΗ nadert de slapende *Amor*. Met behoedzame tred schrydt ze langzaam voort. Er is schroom in haar gang, vrees voor struikelen, angst voor 't bereiken van haar doel. Maar al die terughouding is in stryd met haar blik die de ruimte doorboort, en vlammente tegenspraak uitstraalt tegen de traagheid van hare voeten. Niet voor haar tred schiet de hooggehouden lamp haar licht, maar op de *Amor*. *Zy* zelf treedt in 't duister. Alleen op 't voorwerp van hare begeerte, kaatsen de stralen terug, die eigenlyk dienen moesten om de weg helder te maken, welke *zy* heeft afteleggen om dat voorwerp te bereiken. Daaraan denkt ΨΥΧΗ niet. Ligt er op die weg een hindernis... *zy* zal struikelen. Een afgrond... *zy* stort er in. Als de onbekwame maar hartstochtelyke zeeman stuurt ze recht-toe

op de haven, onverschillig of er klippen of rotsen liggen tussen die haven en zyn kiel...

Ze nadert, nadert! En naby de sluimerende knaap gekomen, wekt ze hem. Door welluidend roepen? Door liefkozing? Door 'n zucht? Neen. Dat had ze gewild, maar er was een wyde kloof tussen haar willen en haar durven. Zy meende dat ze de knaap wekken zou... o zeker! Zo dacht zy, vóór de afstand tussen zyn liefelyk beeld en haar brandende begeerte was afgelegd. Maar nu? Nu? Naby? Zy schrikt voor het genot van 't bereiken. Ze had kracht om te naderen, maar geen sterkte om te blyven. Uitgeput door 't begeren, ontzinkt haar de moed die nodig schynt tot het bezit, en geschokt door de tweestryd der keuze tussen vlucht en genieten, siddert de vermoeide hand die de lamp houdt... *Amor* ontwaakt door de pyn van de brandwonde...

Leugens, zegt DROOGSTOPPEL.

Waarheid, waarheid! antwoord ik. Ja waarlyk, zó is het! Zó inderdaad ontwaakt de *liefde*, wakker-gebrand door de pyn die 't gevolg is van de onhandig bestuurde eerste begeerten der stoutmoedige *ziel*.

Waar blyft uw leugen-proza by die waarheid, o nuchtere koopman, die: *elf*, *tien* noemt, of: *tien*, *zeven*, of: *veel*, *weinig*, of: *weinig*, *alles*, naarmate 't u dient in uw geschacher op beurs of in winkel?

Waar blyft daarby uw proza, o statisticus die algemene welvaart boodschapt, terwyl 't grootste deel uwer medemenschen wegsterft in ontberingen en kommer?

Waar blyft, by die waarheid der mythe, *uwe* waarheid, o geschiedschryver, die met droge ernst ons wat vertelt van prins die, van koning zó, als-of er geen Volk stond onder, naast, boven zo'n potentaatje?

Waar blyft *uw* waarheid, o staatsdienaar, die in dorre deftigheid u aanstelt als-of ge inderdaad geloofdet het '*persoonlijk middelpunt*' te zyn van de mensheid?

Waar blyft *uw* waarheid, godverkondigers, die winkeltje speelt met vertellingen waaraan gyzelf niet geloofst?

Waar blyft *uw* waarheid, *prekers*, *babbelaars*, *redevoeringhouers*, *spreek- praat- redeneer- vertoog- pleit- verhandelkranen*, à *raison van zoveel woorden in 't uur, van zoveel centen 't woord... gy splitsers van gevoel, debitanten van wysheid, in volzinnen groot en klein, by de emmer en by het maatje...* waar blyft uw aller waarheid, by de diepe zin die 'r ligt in de dichterverhalen der jonge mensheid?

Ik begryp GENESIS niet. Maar zie, eer zou ik geneigd wezen iets aan-

tenemen van de zonderlinge paradys-historie, dan geloof te slaan aan de grote voordelen die men behalen zal door geld te geven in die 'bank', in die 'maatschappij ter ontginning', in die 'levensverzekering' en dergelyke. Er is waarheid in de roman van JOB, van TOBIAS, van de Makkabeeën – een schoon heldendicht! – maar er is geen waarheid in de redevoeringen van onze Tweede-Kamer. Zowel daar als in GENESIS, worden de feiten verkracht. Maar 't verschil ligt in de bedoeling. De oude dichters brengen tegen hun wil de lezer in dommeling en tot wanbegrip. De heden-daagse prozaïsten liegen met voordacht, en betalen niet eenmaal het bereiken van hun doel, met de smartelyke inspanning die nodig is tot grote conceptie. Een prozaleugen kost niet veel, ja niets meestal, want men produceert hem gewoonlyk door 'n onthoudend zwygen over de zaak die genoemd had *moeten* worden. Elk Kamerlid dat, by de behandeling onzer verwarde Indische zaken, zwygt van de Havelaars-geschiedenis, is een leugenaar. Elk Kamerlid dat geen woord spreekt over de ellendige toestand des Volks, is een leugenaar. Elk Kamerlid dat, niet gelovende aan christendom, christelykheid, opstanding, eeuwigheid, godsloon, genade, straf, enz. toch zonder protest de begrotingen laat goedkeuren, waarop miljoenen voor die dingen zyn uitgetrokken, is een leugenaar. Elke Koning eindelyk die in troonredenen spreekt van z'n 'geliefd volk' en dat Volk maar heel eenvoudig laat bederven en verarmen, is een leugenaar.

Maar ook in zulke dingen ziet men de omtrekken juister op 'n afstand, en om dit besef optewekken, wil ik een paar hoofdstukken vullen met leugens die men nu wel als zodanig erkennen zal, maar die voor tachtig en minder jaren, werden aangenomen als de officiële waarheid. Wanneer ik geleefd en geschreven had in die tyd, zou ik getracht hebben ze te ontmaskeren, als nu. Maar even als thans, zou ik overschreeuwd zyn geworden door 't groot getal dergenen, die – ik *moet* dit wel geloven – belang hebben by 't verdedigen van onwaarheid.

Na alzo eerst gewezen te hebben op de dorre officiële leugen der *Historie*, zal ik, als tegenstelling, terugkomen op de kinderlyke oprechtheid die 'r doorstraalt in de *legenden* uit de jeugd van ons geslacht, en daarna aantonen, hoe de knaap WOUTER, even als 't kind: *Mensdom*, werd voortgedreven door 'n driedubbele kracht, door behoefte aan *liefde*, aan *wetenschap* en aan *stryd*.

Waarheid in legende.

‘Kinderen zeggen de waarheid.’ Deze uitspraak is van volle toepassing op het menselyk geslacht, welks algemene geschiedenis het best kan worden voorgesteld als één groot Faustdrama. De eerste mens – dat is: het mensdom in z’n eerste aandoening van zelfbewustzyn – wilde *weten*. FAUST, zich opdringende dat hy man was na ’t doorlopen der kinderschool van allerlei *logiën*, wilde *weten*. En ook de kleine WOUTER, onbewust ontwakend uit de slaap zyner eerste jaren, wilde *weten*. Wat ADAM meende te plukken van een boom, wat FAUST dacht te vernemen van MEPHISTO, onze kleine jongen zou ’t vragen aan FEMKE, aan pater JANSSEN... om ’t even. Er was dorst naar kennis. Die dorst moest gelest worden, onverschillig aan welke bron.

Maar er is meer dat aandryft tot beweging. Onze zeden hebben een gemaakte afschuw uitgevonden tegen geslachtsdrift, en zy veroorloven eerder een opgedrongen leugen, dan ’n wysgerige waarheid, die niet ‘fatsoenlijk’ wezen zou. Wie echter z’n ‘fatsoen’ zoekt *in* de waarheid, erkent dat hysterische aandoening te-allentyde een hoofdrol speelde in de Geschiedenis van mensdom en mensen. Men lette op de *fallus*-dienst, op ’t aanbidden van ’t scheppend beginsel, op de liefde-maaltyden der eerste Christenen, op ’t smachtend vereren van de lieve JEZUS door de nonnen, van de – *altyd schone* en *altyd jeugdige* – Maagd MARIA door de monniken. Overal ziet men dat de zucht tot liefhebben, tot aanhechten, tot éénzyn, een hoofdrol speelt, ook waar de vertoners-zelf slechts onbewust de werktuigen zyn van die neiging. Als *de* man *de* vrouw niet had liefgehad, zou ’t paradys-gebod niet overtreden zyn. De hoogdravende wensen van FAUST, kwamen neêr op ’n nog-al platte liefdesgeschiedenis. WOUTER verwarde zyn hemelse FANCY met de ordinaire FEMKE.

De zucht tot *weten en kennen* van de knaap, van de allerleidingendoctor die met al z’n geleerdheid een kind was, en eindelyk van dat alderdomste kind dat in Azië voor duizende eeuwen tot bewustzyn raakte van zichzelf, vloeiden in-een met die andere hoofdvoorwaarde van ons bestaan: met *liefde*.

Kennen, beminnen... nog ontbrak er iets! Indien er voldaan ware aan de zucht naar wetenschap, zou er verzadiging ontstaan zyn, en de knaap, de geleerde, de mensheid, ware tot stilstand geraakt.

Dit mocht niet. Of juist – want het zou schynen, als-of er iets *be-paald* was: *opdat* wy bestaan zouden. Er is geen: *opdat*, alles is: *omdat* – juist is het te zeggen: dat wy er niet *wezen* zouden, als we niet door de eigenschappen van ons *zyn*, werden gedwongen tot *voortbestaan*. Wanneer de individu – en dit geldt omtrent ons gans geslacht – verzadigd wezen kon van kennis, ware die verzadiging een doodvonnis. Zo ook met liefde, met begeerte tot toenadering, onverschillig of ze zich openbaart in een zucht, in 't schenken ener bloem, in 't beklimmen van een venster, in 't opsporen van een noorder doortocht naar Indië, in 't bespieden der grondstof van een centraal-zon, of in 't verplaatsen onzer verbeelding naar zogenaamd hoger sfeer van bovennatuurkunde... overal is juist die brandende begeerte tot éénzyn met het onbekende, de oorzaak onzer beweging, dat is: van ons *bestaan*. Het spreekt dus vanzelf dat dit bestaan vernietigd werd, wanneer het bereiken van 't doel mogelijk ware. En deze onmogelykheid stelt alzo de derde soort van kracht daar, die ons instand houdt: opstand tegen het verbod, behoefte aan *strijd*.

Dit wist MEPHISTO. Dit voelde de dichter van GENESIS. En dit weet ik, die getracht heb de bitterheid te schetsen van WOUTER's gemoed, hy die geen bybels mocht verkopen op *d'ouwebrug*, hy die z'n beentjes niet mocht uitstrekken als er een 'baker-oudje' aan 't voeten-eind lag, en niet eens permissie kon krygen om een behoorlyke rovery optezetten in Italië.

Stryd! Waarom gaf '*der Geist der stets verneinte*' de doctor die *weten* wilde, een arm meisje te verleiden – *verleiden* is 't woord hier. In de wereld komt het zelden voor – waarom een meisje te bederven, in-plaats van 'n volmaakte cirkelkwadratuur? In-plaats van de *oorzaken* der wetten van de snelheid der vallende lichamen? In-plaats van antwoord op de vraag: wat er *zyn* zou, als iets anders was dan 't is? In-plaats van verklaring der magneetkracht? In-plaats van een lofrede op de milt, welker hoge verdienste tot nog toe onbekend is?

Waarom gaf MEPHISTO, in-plaats van dit alles, een meisje te veroveren? Iets nietigs in-plaats van't moeielyke, dat FAUST vroeger toch scheen gezocht te hebben?

Het antwoord op deze vraag ligt voor de hand. Ik geloof niet dat de dramaturg GÖTTE verdienste heeft in 't behandelen van dit onderwerp. Na de gezwollen proloog, had FAUST heel andere dingen moeten begeeren, dan 't bezit van de onnozele GRETCHEN. Doch waar de *schryver*

GÖTHER een fout maakt, speelt de mens GÖTHER onwillekeurig 't *enfant terrible* van de waarheid. MEPHISTO schein beter te weten dan FAUST-zelf, niet wat deze begeerde, maar wat-i nodig had. GRETCHEN? Volstrekt niet. *Stryd* om GRETCHEN, en daardoor *stryd* met opgewekte zinnelykheid, *stryd* met zichzelf ten eeuwigten dage. O, de prikkel tot *weten* zou spoedig verstompt zyn, na al te gemakkeljke voldoening door duivelskunst! Een cyfer hoger, een cyfer lager in de schatting van afstand of uitgebreidheid... wat meer betrekkeljke juistheid in de ontleding ener zogenaamde grondstof... drie, vier, vóór-oorzaken meer by 't terugdenken aan de nooit gevonden éérste oorzaak van het zyn... och, dit alles had de doctor niet bevredigd, niet beziggehouden, niet *in beweging* althans, en alzo was de *stryd* die de duivel tot 'n zonderling loon gaf voor de levering ener ziel, inderdaad de hoofdvoorwaarde, zonder welke die ziel niet bestaan kon. FAUST begon met dorst naar *kennis*, hy werd afgeleid door behoefte aan *beminnen*, en als noodzakelyk aanvulsel werd, zyns ondanks, z'n gemoed neêrgeworpen in de bloedige arena van een triviaal leven, dat was de *stryd*.

Of GÖTHER 't aldus heeft bedoeld? Hieraan twyfel ik. Maar GÖTHER-zelf is geen rechter over GÖTHER's werken. Hy, als de dichters en zieners van vorige tyd, zullen wel eens meer de waarheid hebben gezegd, zonder dat ze 't wilden of wisten. Het staren op de werkelykheid prent verleideljke voorbeelden in 't gemoed, en by 't bestuderen van schryvers, valt er dikwyls meer te leren uit onwillekeurige fouten, dan uit afgerichte volkomenheid. Hoe onberispelyker de werkstukken zyn van PHIDIAS, hoe minder z'n Apollo's en Venussen gelyken op Grieken en Griekinnen. De eis der waarheid is: *onvolmaaktheid*, en als zodanig is GÖTHER's FAUST een schoon monument van de geschiedenis der Mensheid.

En nu weder ADAM. Even als WOUTER moet-i gevraagd hebben: waar toch alles vandaan was gekomen? Wy lachen om de stereotype toneelfraze van een heldin, die uit 'n bezwyming ontwaakt: *où suis-je?* Welnu – weêr een bewys hoe er waarheid ligt in de fouten der schryvers – juist die afgezaagde uitroep is de natuurlyke vraag van ieder die tot zelfbewustzyn komt. ADAM *moet* geroepen hebben: *où suis-je?* Ja-zelfs: *ciel, où suis-je, d'où viens-je?*

Zeker, de *ciel* hoort er by. Die is hoog, dus *verheven*. Van daar komt het licht, dus ook de *kennis*. Daar zweven bollen – groot of klein dan, in de schatting van 't verre voorgeslacht – die bollen zyn niet onderworpen aan de aantrekkingskracht der aarde – althans ze *vallen* niet – dáár, in de

buurt dier onafhankelyke bollen of stippen moet macht, wysheid en gezag wonen. Ja, *ciel* past by de bede om kennis. Is niet een der eerste vragen van 'n kind: waarom de zon niet valt?

ADAM wilde *weten*. Dit blykt uit de naam van de verboden boom. De dichter achtte het onnodig, melding te maken van ADAM's begeerte. Er is *waarheid* in dat verzuim. Het toont aan, niet alleen dat het zo wás, maar tevens dat het vanzelf sprak. Verbeeld u een kinderverhaal, waarin de schryver meedeelt hoe de moeder het snoepen der suiker verbiedt. Voelt ge niet dat het wyzen op de *lust* der kinderen, op hun *begeerte* naar suiker, overbodig wezen zou? 't Zou schynen als of die kinderen een byzondere smaak hadden. Hun snoeplust wordt verondersteld bekend te wezen.

't Spreekt immers vanzelf, dat ADAM begerig was naar kennis. Als le-gendaire figuur gelyk hy evenzeer op de Mensheid in hare eerste ontwikkeling, als op 't knaapje dat onverzadelyk is in begeerte om te weten. 'Waarom beweegt zich dat water altyd dáárheen? Waarom vloog die drop van de tak naar de grond? Waarom verdween hy daar? Waarom bewegen de bladen... wie of wat raakt ze aan? Waarom vallen zy? Hoe zullen er nieuwe komen? Wat is er met my geschied, toen ik onlangs de ogen sloot? Och, er was niets te zien, alles was zwart geworden... toen heb ik even – een ganse nacht, dit weten wy nu – niet gedacht, niet gevoeld, niet waargenomen, en toen ik de ogen weér opende, was alles gekleurd en helder als vroeger. Slaap... wat is dat? Honger, dorst, vermoei-enis, voldoening, vreugd, zorg, begeerte, smart, genot... wat is dat alles? Ik wil *weten*.

Hoe, ik, de schoonste onder al deze dieren, ik die heerschappy voer over de "vissen in de zee, over de vogelen onder de hemel, en over al 't gedierte dat op de aarde kruipt," ik, wie gegeven is "al het zaadhebbend kruid op de aarde, en allerlei vruchtbare bomen tot een spys", ik zou niet mogen *weten*?"

Wanneer ADAM aldus gesproken had – hy kon niet, by gebrek aan woorden, maar de indruk wás er – zoude hy z'n broeders FAUST, WOUTER en ons allen, maar wat vooruitgelopen hebben.

En aan hem, als aan allen, werd, in de jeugd van ons verstand, ten antwoord gegeven: 'gy wilt *weten*? Ziedaar EVA, ziedaar GRETCHEN, ziedaar FANCY, FEMKE, of iets dergelyks... ziedaar de *Liefde*.'

Is 't niet zo? En is er duidelyker aantoning mogelyk, van 't verband tussen *zucht naar kennis* en *hysterie*! Ik spreek nu niet van de ziekelyke

afdwalingen dezer driften, ik spreek van *gezonde* aandriften om te *weten* en te *beminnen*, en men zal inzien dat de lieve Natuur, die wél-handelen moet, op straffe van vernietiging ook hierin goed heeft gehandeld, door al hare krachten aantewenden in één richting. Zonder de oorzaken natesporen, was 't reeds voorlang by moralisten en psychologen een erkende zaak, dat nieuwsgierigheid een hoofdbestanddeel was van de liefde. Maar zy dachten daarby aan zinnelyke liefde alleen, en de beide termen van overeenkomst evenredig verheffende tot hogere zin, beweer ik dat edele weetlust een voortbrengsel is van dezelfde bodem waarop edele liefde groeit. Doordringen, ontdekken, bezitten, besturen en veredelen, ziedaar de taak en de begeerte van minnaar en natuuronderzoeker. Alzo is iedere ROSS of FRANKLIN een WERTHER van de Poolstreek, en elk die liefheeft, een MUNGO PARK van het gemoed.

Wel weet ik, dat overal vele PIZARRO's worden gevonden tegen één LAS CASAS. Maar deze treurige opmerking treft de wyze van uitvoering, niet de indruk. Zy veroordeelt personen, niet de aandriften der Natuur. Tegenover LOVELACE en FAUBLAS, staat ST. PREUX. Tegenover astrologie, de sterrekunde. Tegenover MESMER en CAGLIOSTRO, ALEXANDER VON HUMBOLDT.

'Ziedaar EVA!' was 't eerste antwoord dat de feiten gaven op de bede om kennis. 'Ge wilt *weten*... bemin!' sprak de Noodzakelykheid tot ADAM.

En terstond daarop volgde, by hem als elders, voorgewende zonde als onmisbaar gevolg van een weldadig verbod, om hem weggedryven uit 'n Paradyzen waar vrede en rust woonden, naar de wilde streken die hem en z'n geslacht de gelegenheid bieden zouden tot de *stryd* die 't voortbestaan der Menschheid verzekeren zou.

Weldadig was dat verbod. Gewis. Want de stoutmoedigste dichter kan niet verzinnen wat er zou te-recht gekomen zyn van FAUST, van ADAM, en alzo van 't mensdom, als niet de Noodzakelykheid – de god die paradyzen sluit, omdat het voortbestaan in paradyzen onmogelyk is – ons allen hadde voortgezweept naar 't strydperk dat *leven* heet. Nog heden-ten-dage bestaat het verbod: *gy zult niet eten van de boom der kennis!* Ons leven is juist altyd door: *naderen* tot die boom, *poging* om daarvan de vrucht te plukken, *stryd* met de hindernissen die ons in de weg staan, en die voortdurend aangroeien naarmate wy in 't wegruimen slagen. Die *stryd* is ons leven. De opheffing van 't weldadig paradyzenverbod ware ons aller doodvonnis, en alzo heeft de oude dichter van *Gene-*

sis wel gezien, toen hy terugdenkend uit het bestaan der Mensheid besloot dat eens-voor-al het onbegrensd doordringen naar kennis moest verboden zyn, juist opdat er altyd iets te bereiken zou overblyven. Weêr moet ik hier de opmerking maken dat volstrekke kennis niet verboden is: *opdat* wy zouden bestaan, maar: dat wy bestaan *omdat* volstrekke kennis onmogelyk is. Het leven is 'n *raadsel*, zegt men. Juist. Maar als het raadsel opgelost ware, zou 't *geen* raadsel, en alzo het leven geen leven meer zyn. Het zou *niet* zyn.

Als in de *Genesis*-legende, en in het drama van FAUST, moest ook de weetgierigheid van WOUTER, samensmeltend met de aantrekkingskracht die 'n onbeduidend meisje op hem uitoefende, het middel wezen om hem toeterusten tot de stryd die hy zou te voeren hebben. En dat was de zin myner mening, toen ik, enige bladzyden geleden, van myn onderwerp scheen aftedwalen, door het wyzen op zoveel waarheid in poëzie, tegenover de brutaal-domme leugens der Historie.

'Maar, WOUTER, lees je dan thuis geen boeken over 't geloof?'

Dit vraagde FEMKE aan haar vrindje, toen deze de volgende dag weêr by haar zat op 't omgekeerd mandje.

'Ja, maar ze zyn niet mooi.'

'Ken je niet wat van-buiten?'

WOUTER zei 'n vers op van een protestanterig gezang, dat geen genade vond in de smaak van FEMKE. Maar wel vond ze dat-i 't mooi op-zei.

'Lees je niets anders?'

WOUTER bedacht zich. Hy doorliep snel de bibliotheek van STOFFEL: *Werken van 't dichtlievend genootschap... IPPPEL, Aardrykskunde... Verhandeling over de spelling... Reglement op de brandwacht... Geschiedenis van Jozef, door HULSHOFF... De brave Hendrik... Vader Jakob onder zyne kindertjes... Preken van dominee HELLENDOORN... Kathechismus van idem... HOORNS liedboek...*

Hy voelde heel goed dat er van dit alles niets te-pas kwam by FEMKE. Eindelyk: 'Ik weet wel iets, maar 't is niet van 't geloof... het is van GLORIOSO...'

FEMKE beloofde te zullen luisteren, en WOUTER vertelde. Eerst sprak hy afgebroken, en met al de *en toen's* die niet gemist kunnen worden by een Hollands verhaal, maar weldra verplaatste hy zich in de toestand van z'n held, en verhaalde beter dan-i gelezen had in dat voddig boek.

By elke schaking, by elk heldenfeit, stond hy op van z'n korf, en bootste de daden van z'n held na, zodat FEMKE er van schrikte. Maar prettig vond ze 't toch, en toen hy eindelyk zweeg, was er een vonk van zijn zonderling bestuurde maar oprechte geestdrift gevallen in haar hart, dat als 't zyne klopte van verrukking over al 't schone dat zy gehoord had. Beider wangen gloeiden, en waarlyk als 'r een trekschuit had gereed gelegen naar Italië, ik geloof dat FEMKE ogenblikkelyk ware meegereisd om deeltenemen aan zoveel gevaar, zoveel avonturen, en... zoveel minnary. En 't fraaist was, dat er uit WOUTER's vertelling bleek hoe zuiver zo'n Italiaanse rover in 't geloof is.

'Weet je niet nog iets?'

'Ja,' zei WOUTER die op-streek raakte. 'Ja nog iets... 't staat in een klein boekje... een almanak, geloof ik.'

En hy verhaalde: 'FEMKE, er was eens in een groot land een koning die INCA heette. Al de woningen van dat land heetten INCA...'

'Zo-als hier Oranje...'

'Ja, zoals hier Oranje. Maar daar in Peru – want het land heette Peru – waren de koningen uit de zon gekomen, en als ze stierven, keerden zy terug naar de zon. En zy mochten niet trouwen met 'n meisje dat niet uit de zon voortkwam. Dat was zo de wet in Peru...'

'Is 't waarlyk gebeurd, WOUTER?'

'Het staat zo in 't boekje, FEMKE. Nu was er een koning die drie kinderen had, een dochter en twee zoons. De zoons heetten TELASCO en KUSCO, maar de naam van 't meisje heb ik vergeten.'

'Zeg maar MARIE.'

'Dat is, geloof ik, geen Peruaanse naam. Neen, LOUISE is beter, of... EMMA. Of wil je dat ik FEMKE zeg?'

'Wel neen, zeg maar EMMA. Anders weet ik niet of je van my spreek, of van die prinses.'

'Goed: EMMA. EMMA was 't enige zonnekind in heel Peru. En niemand wist wie na de dood van de koning, INCA worden zou, want TELASCO en KUSCO waren gelyk geboren. Gebeurt dat meer?'

'Wel zeker, dat zyn tweelingen. Een nicht van ons heeft er drie te-gelyk gehad... dat kan heel goed.'

'Nu, TELASCO en KUSCO waren tweelingen, en de koning wist niet wie hem zou opvolgen. Hy hield van beiden evenveel, en ook het volk van Peru had graag beiden tot INCA gehad. Maar dat mocht niet, omdat er in de wet stond dat er altyd maar één INCA wezen zou. Toen riep de

koning alle priesters by elkaer op een hoge berg, om nader aan de zon te wezen... want de zon zou beslissen wie koning worden moest.'

'Maar WOUTER, dat kan niet waar zijn.'

'Het staat zo in 't boekje, FEMKE. En... 't is lang geleden, heel lang. Dat land Peru is een land van vroeger tyd, weetje, net als de ivoren poort.'

FEMKE was maar halftevreden. Maar, nieuwsgierig naar 't verhaal, hield ze zich of WOUTER's oplossing haar voldeed.

'Op bevel van de koning, maakten de priesters twee grote brandstapels, en legden daarop veel grote kransen van bloemen. Maar ze staken het hout niet aan... dit moest de zon zelf doen.'

'Dat kan heel goed... met 'n brandglas.'

'Nee, zonder brandglas, want de Peruanen hadden geen brandglazen. En bovendien het was juist te-doen om de wil van de zon te weten. De kransen op de ene brandstapel waren gelegd of 't een letter T was, dat beduidde TELASCO. Op de ander had men een K geschreven... ik meen: met bloemen. Die K wilde zoveel zeggen als KUSCO. Nu viel de koning op de knieën, en alle priesters ook, en zy zongen een gebed aan de zon...'

'Dat was heel slecht, WOUTER. Men mag voor niemand knielen, dan voor de Heiligen. En dat bidden mag ook niet... dat is afgodery.'

'Ja juist, 't staat ook in 't boekje dat die mensen in Peru afgodendienaars waren. Maar, FEMKE, dat moet je nu zó beschouwen, zie... 't is lang geleden... en 't was een ander volk... een heel ander volk, moet je denken. Daar heb je nu by-voorbeeld... in Frankryk... daar noemen ze een vader: *père*... dus je ziet wel dat ieder volk zo z'n eigen manieren heeft.'

FEMKE knikte, als byna overtuigd.

'Zy zongen een gebed aan de zon. TELASCO, KUSCO en EMMA zongen meê, want zy waren nog nieuwsgieriger dan de anderen, dit begryp je wel, want als KUSCO's houtstapel 't eerst brandde, zou hy INCA worden, en TELASCO bleef maar prins. En als TELASCO's stapel 't eerst aangang, werd hy koning, en niet KUSCO. Nu, voor EMMA was 't ook een hele zaak... want ze moest trouwen met de nieuwe INCA. Ze wou dus graag weten wie 't wezen zou...'

'Maar... 't waren haar broêrs!'

'Welja. Dat moest zo, omdat zy 't enige zonnekind was. Ze woonden in Peru, moet je denken, daar was alles anders dan by ons...'

'Ja, dat 's waar,' zei FEMKE, die bang was dat te veel ongeloof haar de

vertelling kosten zou. 't Zal wezen als met GLORIOSO en die gravin. Zulke dingen gebeuren hier niet... dat vind je alleen in verre landen.'

'Ja... of heel lang geleden. Nu dan, na lang bidden stak de zon geen der beide brandstapels aan...'

'Hé!...' zei 't meisje verwonderd, want na al 't zonderlinge dat ze vernam, had ze zich gereed gemaakt nog meer vreemds te horen. 'Neen, de zon stak ze niet aan, maar riep de INCA en 't volk van Peru toe, dat EMMA kiezen moest tussen TELASCO en KUSCO. Wie ze 't meest beminde zou koning zyn.'

'Toen was 't gauw uit,' dacht FEMKE, en dat zei ze.

'Juist andersom. EMMA wilde niet kiezen. De zon had haar een maand tyd gegeven, om te bedenken. Zy peinsde en overlegde, en kon niet tot een besluit komen. Of, als ze een ogenblik meende te weten wie zy voortrok in haar hart, dan wilde zy 't niet zeggen, omdat ze de ander te lief had om hem te bedroeven. Want zy wist dat beiden haar beminde, en dat haar voorkeur van de één, de dood van de ander wezen zou. Zy vraagde om raad by TELASCO. Deze raadde haar aan, KUSCO te kiezen...'

'Hé?' riep FEMKE weêr. En er was een vragende toon in haar uitroep. Zy meende niet goed verstaan te hebben.

't Was in Peru... en heel lang geleden. En daarop smeekte zy KUSCO, haar te zeggen wat ze doen moest. KUSCO beweerde dat TELASCO haar gelukkig maken zou, en dat zy die kiezen moest. Ook vond hy TELASCO waardiger om INCA te worden, dan zichzelf.

Alzo vond EMMA bij de broeders geen troost. En by de priesters ook niet. En ook niet by de koning, die in 't geheel geen raad geven wou, omdat het een zaak van de zon was, waarmeê hy zich niet mocht bemoeien. EMMA was troosteloos. Ze wist hoe lief KUSCO haar had. 's Avonds in 't woud had ze hem beluisterd, toen-i een lied zong waarin hy zeide dat-i zonder haar niet leven kon. Toen was zy hem om de hals gevallen, en ze ging naast hem zitten op de zodenbank, en ze zei: lieve KUSCO... en ze legde 't hoofd tegen zyn schouder, en begon bitter te schreien, omdat ze hem zo erg liefhad. Er is een plaatje by, FEMKE.'

'Kun je 't boekje niet eens meëbrengen?' vraagde het meisje. Ze wilde zo gaarne dat prentje zien.

'Ach neen, 't boek is van STOFFEL, en hy heeft gezegd dat ik niets mag wegnemen uit z'n kastje. Dat is zyn bibliotheek, weetje, omdat-i schoolmeester is. Nu, zy weende van liefde. En KUSCO ook... kán dat?'

‘Wel neen!’

‘In ’t boek staat het toch. Maar hoor verder. Toen ze daar zo zaten, kwam TELASCO. Hy beluisterde hen – één ogenblik maar – en trad op eens te voorschyn. Daarop viel hy op de knieën voor KUSCO, en zeide: “heil u, INCA van Peru, de dochter der zon heeft u gekozen.” En hy boog z’n hoofd tot de aarde, en wilde KUSCO’s voet op z’n nek plaatsen. Dat beduidde onderwerping, in Peru. Maar EMMA en KUSCO stonden haastig op, en beiden te-gelyk riepen zy dat TELASCO zich vergist had. “Zy heeft u lief, broeder,” sprak KUSCO, “aan u denkt zy, van u droomt zy, u bemint zy, o TELASCO! Gy zyt koning in haar hart, en dus INCA van Peru.”

TELASCO sidderde. Want hy had KUSCO te lief, om te willen dat het waar was. Twyfelend zag hy EMMA aan, en nu werd het eerst recht moeielyk voor hem, want nu viel ze hém om de hals, en kuste hem innig, en trok hem naast zich op de bank van zoden. Maar terwyl ze aan de ene zyde TELASCO omarmde, trok ze met de andere hand KUSCO tot zich, en... toen zat ze in ’t midden, tussen de beide broeders. En als ze TELASCO kuste, zuchtte zy: “lieve KUSCO!” en als ze KUSCO liefkoosde, fluisterde zy TELASCO’s naam... och, FEMKE, ’t was zo moeielyk! –

‘Ja,’ zuchtte FEMKE, “’t was een moeielyk geval.’

‘En als TELASCO meende dat ze iets hartelyker tegen KUSCO was, zeide hy: “Gy moet kiezen, EMMA!” in de hoop dat ze KUSCO gelukkig maken zou. Maar hy durfde niet aandringen op die keus, als hy meende te gevoelen dat ze hém kiezen zou. Want hy kon wel z’n eigen smart dragen, maar hy schrikte voor de wanhoop van z’n broeder.

En KUSCO riep: “Kies, EMMA!” telkens als zy zich wendde naar TELASCO’s zyde, maar hy zweeg als EMMA’s hoofd op zyn schouder lag. Hy vreesde de dood niet – want, FEMKE, hy wilde sterven als-i niet leven kon met háár – maar hy was bekommerd over TELASCO’s jammer, als deze EMMA’s beeld zou moeten verdryven uit zyn hart. Kun je dit alles begrypen, FEMKE? Ik weet niet of ik ’t goed vertel, maar ’t staat zo in ’t boek...’

‘Ja, ik begryp het heel goed,’ antwoordde FEMKE. ‘Ze waren tweelingen, zieje, daar komt het van.’

Nu moet ik als waarheidlievend geschiedschryver betuigen geen geloof te slaan aan FEMKE’s begrip. Ik verdenk haar van ‘schipperen’ met het geloof aan WOUTER’s vertelling. Zy drong zich het begrypen op, omdat zy zich voelde aangetrokken door de liefde en offerzucht der drie

helden van 't verhaal. Ze was niet geleerd genoeg om met spot neêrte-zien op 't verhevene, al werd het haar dan ook meêgedeeld op 'n wyze die hier-en-daar barok schynt. De jeugd – van individu en Mensheid al-weêr – is romantiek. Ze heeft behoefte aan onmogelykheid, of wat daar naby komt, en nu WOUTER eenmaal FEMKE zo ver had veroverd dat zy zich verplaatste in zo vreemde toestanden, vond zyne geloofwaardigheid een sterke bondgenoot in FEMKE's vurige begeerte om 't vervolg te weten dier aandoenlyke geschiedenis. Zy had hem – met minder moeite, want WOUTER was jonger, en bovendien onevenredig kinderlyker – haar 'ivoren toren en geestelyke vaten' ingegeven, nu zou 't hem weldra gelukt zyn haar 't hele zonnestelsel te doen slikken. Maar de arme jongen wist dit niet. Om te ontleden hoe zucht tot *weten* wordt afgeleid door behoefte aan *liefde*, had hy enige tientallen jaren ouder moeten wezen, en niet zelf de patiënt van dit zielkundig verschynsel. De lezer zal wel zo goed zyn myne opmerkingen aftescheiden van WOUTER's indrukken, en niet de natuuronderzoeker verwarren met de kikvors die deze tot onderwerp diende van z'n galvanische proef. Wie te traag is om de analyse te volgen van 'n mensenhart, abbonere zich op de romans van XAVIER DE MONTEPIN, PAUL FÉVAL, PONSON DU TERRAIL, en dergelyken. Wie zich verheven waant boven de ontleding van een gemoed, raad ik aan octrooi te verdienen op 't uitvinden van iets belangrykers. En wie, eindelyk, myn werk afkeurt als onvolledig, of myn slotsommen als onwaar... ik zal hem dankbaar zyn voor terechtwyzing. Maar in dat geval wenste ik de blyken te zien van wat inspanning en studie, want dat kost het my ook... en nog iets.

WOUTER vond het prettig, dat FEMKE de gedeeldheid van EMMA's hart begreep, en tevens de edelmoedigheid der beide broêrs. Wanneer hy dát had moeten uitleggen, ware hy moedeloos geworden. Nu drukte FEMKE's snel begrip het zegel op zyn ingenomenheid met de Peruaanse historie, en hy vond ze schoner dan ooit. Deze indruk maakte hem wel-sprekender dan-i tot nog toe geweest was. Het werd hem nu een punt van eer, FEMKE's goede mening te rechtvaardigen, en onwillekeurig overgaande van de verhaaltone tot dramatische voorstelling, voerde hy zyne personen sprekende in. Er was een *quousque tandem* van tederheid in 't naspreken van TELASCO's woorden:

“Dochter der zonne, beslis! Hy heeft u lief, KUSCO, myn broeder, de edele KUSCO. Is er een ree vlugger op 't gebergte, een jager zekerder van zyn schot, een held onder de dapperen van Peru, vlugger, zekerder, heldhaftiger dan hy?

Dochter der zonne, beslis! Hy heeft u lief, KUSCO, myn broeder, de edele KUSCO. Zie, ik verraste hem in de slaap, en hoorde hoe hy dromend uw naam sprak. Hy strekte zyne armen uit, als om u te zoeken, hy klemde u vast aan zyn hart, en zyne lippen bewogen zich als kussende. Dochter der zonne, beslis, en kies de edele KUSCO!”

“Niet alzo,” antwoordde KUSCO. “Ook ik heb TELASCO bespied, de verhevenste telg van de INCA’s. Hy schreef uwe naam, o dochter der zon, met kunstige knoop in z’n gordel* en luid heeft hy die naam geroepen in de stryd tegen de vyanden van Peru. Zy vloden op die roep, als ware de beschermende zon zelve neergedaald, om de belagers van haar kinderen te verdelgen. Kies TELASCO, de dapperen TELASCO... o gy verhevene dochter van ’t licht!”

“KUSCO kwam my te-hulp in de stryd. Zonder hem ware ik verslagen. Hy heeft de pryzen behaald in alle spelen der jonkheid van ’t land. Hy worstelde, streed en overwon in uwe naam...”

“TELASCO liet my de overwinning! Hy doodde z’n eierzucht in uwe naam...”

“KUSCO heeft u bezongen in heerlyke gedichten...”

“TELASCO heeft ze gezongen op goddelyke melodie...”

“Bedenk dat KUSCO sterven zal, wanneer gy niet hem boven alles bemint, hem alleen...”

“Meent ge dat TELASCO zou leven zonder uw liefde?”

Eindelyk sprak het meisje:

“Ik heb u lief, TELASCO, en u KUSCO, heb ik lief. Ik kán niet kiezen, zo waar ik een dochter ben van het licht. Myne hand beeft zodra gy me aanraakt, o KUSCO, maar TELASCO, ze trilt evenzeer als zy de druk voelt van uwe hand. Myn hart siddert by de gevaren des oorlogs, als ik weet dat gy beiden vooraan staat in de reien der kinderen van de zon, en ik kán niet beslissen hoe ik de pyl richten zou, die bestemd was één uwer te treffen... als ik veroordeeld was die richting te bepalen.

** Ik herinner my niet met zekerheid of het knopenschrift in Peru dan wel in Mexico te-huis behoorde. Misschien was het gebruikelijk in beide landen die, hoe ver ook van elkaër gelegen, en hoe ook in sommige opzichten van elkander verschillende, toch aan rasverwantschap en gelykheid van klimaat zeer vele punten van overeenkomst te danken hadden. Ook is my onbekend hoe ver de meest beschaafde Zuid-Amerikaanse volkeren het gebracht hadden in die kunst om gedachten door knopen uitte drukken, toen de Spanjaarden hen met ’n andere beschaving kwamen verrassen.*

Als ik uw gezang hoor, o KUSCO, dan voel ik al 't wee en al de zaligheid van 'n liefde die my oneindig schynt, maar toch is er in myn hart plaats voor 'n alles verterende gloed, by 't inzuigen der goddelyke tonen uwer muziek, o TELASCO, als zy de woorden van KUSCO begeleidt. Myn ziel leeft door 't genieten van uw beider bestaan. Uw beider namen hoor ik roepen door de tortel in 't geboomte, door de wind als ze suist of buldert. Uw beider naam staat me in liefelyke kronkeling geschreven op de vlakke van 't meer, in rangschikking van kleur op de blaadjes der bloemen, in gloeiend schrift op de zon zelve, die vlekkeloze oorsprong van ons bestaan. En, TELASCO, als ik neêrkniel naast de INCA, om met al de kinderen van Peru onze god te bidden om zegen voor zyn land, dan was myn bede één zucht: uw naam! En, KUSCO, by 't danken voor de zegeningen die de oorsprong van het licht schonk aan 't blinkend land van Peru, dankte ik, de dochter der INCA's, met dit éne woord: KUSCO!

Daarom, o edele broeders, laat me vry van keuze, ik kán niet... ik kán niet!"

Aldus sprak de dochter der zon.

Maar TELASCO antwoordde:

"De zon heeft gesproken, en gezegd dat gy kiezen zoudt, AZTALPA..."

'Hé? EMMA heette zy...'

'Nee, AZTALPA,' riep WOUTER, wie de geestdrift het geheugen weergaf, 'ze heette AZTALPA. TELASCO zeide:

"De zon heeft gezegd dat gy kiezen zult. Zoudt gy 't gebod der zon niet opvolgen?"

"Laat my sterven, TELASCO!"

"Nee, ik, ik!..." riepen beide broeders tegelyk...

"Beslist gylieden wie uwer ik moet kiezen... ik zal gehoorzamen."

"Kies TELASCO!" riep KUSCO.

"Kies KUSCO!" riep TELASCO.

Maar het meisje kon niet gehoorzamen aan beider gebod tegelyk, en durfde niet ongehoorzaam wezen aan één der geboden.

TELUSCO bedacht zich.

"Ik weet, ik weet," riep hy. "Hoor AZTALPA, en gy KUSCO, hoor naar myn voorstel. Dat heeft my een god ingegeven! Zyn niet de vederen uwer pylen blauw, myn broeder? Zyn niet de myne rood? Hoor-aan! Morgen, voor 't verschynen der zon, zullen wy te-zamen uitgaan naar 't jachtveld. Wy zullen ons in het kreupelhout plaatsen... gy, honderd schreden voorby de boom die AZTALPA's naam draagt, door ons beiden

gesneden in de schors. Ik, honderd schreden aan deze zyde van die boom. Daar zullen wy het uitzicht hebben op de heuvel, waarlangs 't wild vlucht, als het wordt opgejaagd door de jachtgezellen. Wy beiden leggen aan op de eerste hinde die er opdaagt uit het woud. Als de vederen van de pyl die haar doden zal, rood zyn, wil ik dat AZTALPA my kieze. Als 't uw pyl is, KUSCO, die 't wild treft... als de getroffen hinde uw kleur draagt..."

De beide broeders bedekten zich 't gelaat, als vreesden zy iets te zien, wat uitslag spellen zou van de vreselijke stryd die TELASCO voorsloeg.

"Ik neem aan!" riep KUSCO op eens, "ja, TELASCO, ik neem uwe voorslag aan. Waarlyk, die straal van licht in uw hart was een boodschap der goden. Ik neem aan, ik neem aan... my zal zy kiezen, als de vederen blauw zyn! O stem toe, AZTALPA, beloof dat gy berusten zult in de uitslag van TELASCO's voorstel!"

"Zweer ons dat met dure eed, AZTALPA!" smeekte de andere broeder.

En het meisje beloofde, en riep daarby de heilige zon aan, haar hart te richten naar de kleur der veren van de pyl welke de volgende dag de eerste hinde treffen zou, die er opdaagde uit het woud.

De volgende morgen vroeg, by 't eerste licht der zon, hoorde TELASCO van verre hoe de jachtgezellen het wild opjaagden met trom, bekkens en geschreeuw. En daar, recht vóór hem, lag de kleine heuvel, waar gewoonlyk 't wild het geboomte verliet, als het schrikkend wegvlood voor 't gevaarspellend geraas. Zó jaagde anders TELASCO niet. Zó was de buit te licht gewonnen, en zelfs kwam zo'n jacht hem voor als verraad. En ook nu jaagde TELASCO niet op die wyze, want zie, z'n pylkoker lag naast hem, en de hand die de boog moest spannen, ondersteunde het hoofd.

Toch greep hy eindelyk langzaam de roodgeveêrde pyl, toch vatte z'n trage linkerhand de boog, om gereed te zyn tot misschieten, als de eerste hinde zich vertonen zou. "Misschien heeft de opmerkzame KUSCO myn pylen geteld, by 't samen uitgaan, deze nacht." Zo dacht hy, en maakte zich gereed tot zorg dat er één pyl zou ontbreken aan 't getal...

Het gerucht kwam nader. Weldra zou...

Daar vloog een hert, hooggeweid... wilde buffels... ruige zwynen... bevallige gazellen... méér herten, méér buffels... zwynen weer... O God, de hinde, de hinde... daar was zy! Daar stond het verschrikte dier hygend op de heuvel, blootgesteld aan de wisse schoten der beide jagers... neen, ditmaal beschermd door TELASCO's en KUSCO's edelmoedigheid.

Want TELASCO schoot in de lucht, en hy volgde z'n pyl met de ogen, maar sloot ze weêr om zich voortstellen hoe de pyl hemzelf het hart doorboorde.

En ook KUSCO doodde de hinde niet. Hy verborg z'n pyl in de grond, en dekte die toe met wat aarde, en het scheen hem of hy daar zichzelf begroef.

Maar beide broeders staarden verwonderd op de hinde die ongedeerd verder vluchtte.

“Gy hebt my bedrogen, TELASCO, gy hebt niet geschoten!” riep KUSCO, die wild te-voorschyn sprong.

“Ik heb wêl geschoten, broeder. Maar gy, gy hebt *my* misleid. Gy hebt misgeschoten met opzet!” antwoordde TELASCO, die z'n broeder te-gemoet snelde.

“Ik zweer u dat ik niet heb misgeschoten met opzet, TELASCO.” En bedroefd keerden de twee broeders naar huis, en verhaalden aan AZTALPA wat er geschied was. Beiden klaagden zy over misleiding.

Ditmaal viel er een straal van licht in KUSCO's ziel. Hy zeide:

“Wederom zullen wy ons, tegen de dageraad, plaatsen in het kreupelhout, TELASCO. Weer zullen de jachtgezellen het wild opjagen naar de heuvel. Weder zal de kleur van de pyl die de eerste hinde treft, AZTALPA's keuze bepalen, maar... TELASCO, zweer my dat gy schieten zult, ditmaal!”

“Ik zál schieten! En gy, beloof my dat gy treffen zult.”

“Ik zál treffen!”

“Gy zult schieten zo goed als een jager dat kan? Met het doel om te raken en te doden? Werkelyk, de eerste hinde? Waarlyk? Zult ge?”

“Ja, ja, ik beloof dat alles. En gy, TELASCO?”

“KUSCO, ik beloof het u.”

De volgende dag lagen de broeders in hinderlaag, als de vorige. Wel waren ze nu inderdaad jagers, die begerig loerden op wild. Strak omklemde de linkerhand de slangenhouten* boog. Duim en voorvinger

* Deze Zuid-amerikaanse houtsoort waarvan ik de botanische naam niet weet, is zeer hard, en zo zwaar te bewerken dat Europese schrynwerkers er ongaarne meê te doen hebben, ofschoon de daaruit vervaardigde meubelen zich zeer schoon laten polysten. De kleur is bruingeel met kleine donkere vlekken, en liever schryf ik hieraan de naam toe, dan aan de b.v. in Guiana heersende mening dat dit hout van een boom komt, waarom zich by-voorkeur slangen kronkelen. Of het echter veerkrachtig genoeg is om tot boog te dienen, kan ik niet verzekeren. Misschien is dit een fout in de tekst. (1872)

van de rechter weerhielden de pyl teen 't halfgespannen koord. Het oog staarde over de gestrekte duim, zich richtend langs de punt van de schicht naar de opening van het woud. O, lang vóór de hinde de top des heuvels bereikt had, zou zy ditmaal getroffen zyn! Daar vloog een bison snuivend uit de wildernis... zwynen weer... herten... een hinde...

Dodelyk getroffen stortte 't arme dier neer...

"Ik groet u, INCA van Peru!"

Dit riepen TELASCO en KUSCO te-gelyk, haastig te-voorschyn tredend uit het kreupelhout.

"Gy hebt verwonnen, KUSCO... 't was uw pyl!"

"De uwe, TELASCO! 't Kán de myne niet geweest zyn... myn hand sidderde toen ik schoot."

"Myn oog was verduisterd toen ik aanlegde."

"Heil u, INCA van Peru, TELASCO bemind door AZTALPA!"

"Heil u, INCA van Peru, KUSCO de lieveling der zon!"

"Gy, broeder!"

"Gy!"

"Ik verzekeer u dat myn pyl..."

"'t Kán de myne niet geweest zyn..."

"De heuvel op!"

Dit laatste riepen de beide broeders te-gelyk. En te-zamen ylden zy naar de plek waar de hinde gevallen was...

"Ik zie uwe kleur..." riep KUSCO, nog op een afstand.

"Onmogelyk broeder... de pylveêr is... blauw! En 't moet blauw zyn, want..."

"Het moet rood zyn, want..."

Twee schichten hadden de hinde het hart doorboord. Beide broeders hadden getroffen, maar beiden hadden geschoten met verwisselde kleur.

Want 's nachts was KUSCO, voorzichtig als 'n misdadiger, geslopen in de woning van TELASCO, en hy had een rode pyl geroofd uit de koker zyns broeders. En niet moeielyk was deze diefstal, want TELASCO's legerstede was ledig. Er was niemand ter bewaking van de wapens, waarmee hy niet wilde overwinnen...

Waar was de zorgelozige TELASCO, toen KUSCO hem beroofde? TELASCO was ter-sluik zyns broeders woning binnengetreden, om de blauwgeveêrde pyl te stelen, waarmee hy KUSCO wou maken tot AZTALPA's uitverkorene, tot INCA van Peru. Begryp je 't, FEMKE?"

'Ja... maar...'

'Je moet altyd denken, 't was vér van hier, en 't is lang geleden. Luister verder. Nu waren de beide broeders zeer bedroefd, en AZTALPA ook. Ze wist niet wat ze doen moest, en bad aan de zon. Dit deed KUSCO ook, en ook TELASCO. Maar de zon antwoordde altyd hetzelfde: dat AZTALPA kiezen moest...'

'Antwoordde de zon altyd, als men haar om raad vraagde?'

'Altyd. 't Staat zo in 't boekje... 't was vér, weetje. Nu, AZTALPA moest kiezen. Daar was niets, niets, niets tegen te doen. En toch wou ze niet, en riep maar al dat zy liever sterven wilde.

Toen kreeg TELASCO weder een licht in zyn ziel, en hy zeide:

"Verhevene dochter van de zon, u geschiede naar uwe begeerte. Gy wilt niet kiezen, AZTALPA... welnu, ge zult sterven..."

'O God,' riep FEMKE...

'Stil, FEMKE, luister goed. TELASCO meende het niet, dat zal je zien. Hy zeide dat zy sterven moest, en daar-i begreep dat AZTALPA niet zou geloven dat hy dit inderdaad bedoelde, legde hy haar uit, waarom:

"Gy moet sterven, AZTALPA. Om uwentwil zou er verdeeldheid komen in 't land van Peru. Ieder die KUSCO bemint, wenst dat ge my kiest, omdat men weet hoe 't de goede KUSCO zou bedroeven, my verstoten te zien. En wie my liefheeft, vordert dat ge aan KUSCO uwe hand reikt, wyl men beseft hoe 't my zou smarten, gelukkig te wezen by zyn wanhoop. Gy moet sterven, AZTALPA! Geen burgeroorlog mag 't gevolg zyn der verdeeldheid van uw hart. Na uwe dood, als ge zult opgevaren zyn tot de oorsprong van uw bestaan, zal er geen scheiding wezen tussen de offerwolken die u onze liefde boodschappen, noch tweeërlei toon in de zangen des volks van Peru. Eenstemmig zullen onze gebeden opstygen, en er zal geen wanklank van verdeeldheid zyn in onze lofliederen. Daar... dáár... daarboven, zyt ge ons beiden even naby, AZTALPA! Daar kunt ge ons beiden gelyk deel geven in de oneindige rykdom uwer bescherming. Gy zult KUSCO antwoorden in 't ruisen der palmen, zonder dat ik tevergeefs naar uw stem luister in de muziek van de zee. Hem en my zult ge verschynen in de droom... en myn arm zal niet slap neêrvallen by de gedachte aan KUSCO's verlatenheid, noch hy bedroefd zyn door 't besef dat zyn genot my de ziel verscheurt. Voor 'n liefde als de uwe, AZTALPA, is almacht nodig. Wéés almachtig, gy kunt het, gy moogt het, gy moet het! Dat is de wil der zon, die 't wist dat gy noch KUSCO zoudt kiezen, noch my, maar dood en verheffing tot geest, omdat een mensenhart te nauw is tot bevassing van zo veel gevoel.

Sterf dus, AZTALPA, sterf, en verhef u tot licht. In uw hart is geen plaats voor ons beiden, maar wel zal er plaats wezen voor ons beiden op uw graf, als ge zyt opgevaren ten hemel...”

Aldus sprak TELASCO.

KUSCO zweeg.

En AZTALPA zeide:

“Broeders, ik ben bereid.”

En kort daarna vergaderden de priesters en de koning, in het woud op de berg, waar men gewoon was te offeren aan de zon. En daar was veel volks byeen gekomen om de rook te zien, waarin AZTALPA zou opvaren. Want, nadat zy gedood was, zou ze verbrand worden.

Je weet, FEMKE, de rook gaat altyd naar boven. Dat is om optestygen, weetje?’

‘Ja,’ antwoordde ’t meisje, met ’n overtuiging als-of ze VELLEDA zelf was. Och, ze had ’r boekje vergeten, en was ontrouw aan al haar Heiligen.

‘O God, WOUTER, ’t doet me zeer! Moest AZTALPA nu waarlyk sterven? ’t Was wreed van TELASCO...’

‘Wat zou jy gedaan hebben, FEMKE?’

‘Ik zou, ik zou... ik weet het waarlyk niet, WOUTER.’

‘Zieje, ’t was moeielyk. Nu daar stond AZTALPA, tussen de beide broeders. Ze was in ’t wit gekleed, en een witte sluier hing haar over ’t gelaat. Het volk zong een treurig lied. Men knielde. AZTALPA omhelsde hare vader, groette de menigte met de hand, en riep:

“Ik ben gereed. Broeders, geleidt my!”

Zy reikte aan beiden de hand, en trad fier naar de brandstapel.

KUSCO’s houding was gebogen, en zyn tred was wankelend. Maar TELASCO scheen moediger. O, FEMKE, hy wist dat AZTALPA niet sterven zou...’

Een diepe ademhaling verluchtte FEMKE’s gemoed. Met open mond staarde zy WOUTER aan, als wilde zy de vreselyke ontknoping opvangen met al de kracht van haar ziel.

‘Neen, zy zou niet sterven, en ik geloof dat TELASCO het wist. Hy trok de gewyde dolk, bad AZTALPA om vergeving... KUSCO stond met de handen voor ’t gelaat... AZTALPA kruiste de armen voor de borst... zy boog het hoofd...

Daar viel ze eensklaps op de knieën voor TELASCO:

“Broeder... één ogenblik! Eén bede! ach, laat my de dood ontvangen

van KUSCO's hand!"

TELASCO slingerde de dolk weg, en riep:

"Geloofd zy de zon, zy heeft gekozen! Volk van Peru, daar staat uw INCA! AZTALPA, vaarwel!"

Alle Peruanen bogen daarop het hoofd voor KUSCO.

Maar, toen deze z'n broeder zocht, was TELASCO verdwenen. Men heeft hem nooit wedergezien. Vindje 't niet mooi, FEMKE?"

'Hoor, WOUTER, als dat meisje geweten had hoe TELASCO haar verzoek zou uitleggen, had ze 't niet gedaan. Maar de vertelling is mooi. Ik wou wel eens weten, of zo iets waarlyk gebeuren kan?"

'Ver van hier, en lang geleden, FEMKE. In alle geval, 't staat zo in 't boekje. Maar nu moet ik naar huis want ik heb geen stuiver om de poortman te betalen, als ik binnen kom na achten.* Och, FEMKE, ik wou zo graag dat m'n vers al af was...'

't Zal wel gaan. Denk maar aan TELASCO. Die had ook iets moeilijks te doen.'

'Neen, ik zal denken aan 't meisje. Goeden avend, FEMKE...'

WOUTER kreeg een zoen, zo hartelyk als-i verdiend had met z'n vertelling. En dromend van AZTALPA, die op 'n bleek paste, stapte hy door de aspoort, en naar huis. De maan scheen helder, en 't speet hem, dat-i niet nog wat by FEMKE had kunnen blyven. Hy verbeeldde zich dat hy nu by 't maanlicht, beter nog dan anders zou verteld hebben. Maar 't kon niet, om de stuiver, die-i niet had.

* In WOUTERS jeugd, en nog lang daarna, werden de poorten te Amsterdam 's avonds gesloten op uren die met de seizoenen wisselden. Welk doel men eigenlyk met die maatregel beoogde, is velen een geheim gebleven, vooral daar ieder die de kleine belasting betaalde, zonder verdere contrôle werd binnengelaten. Zonderling dat de ingezetenen zich zo geduldig schikten in een plagery, die ingesteld scheen om de beschermelingen der bestuursmannen aan een betrekking te helpen. De poort werd gesloten om 't openen nodig te maken.

Die berusting blykt echter minder zonderling, als men opmerkt hoe ook thans nog genoeg wordt genomen met wanbestuur. Inwoners van Brussel zullen ter-nauwernood geloven dat in Amsterdam door ratelwachts, en te 's Hage door klepperlieden, nog steeds als in 1600, des-nachts – waarschylyk om dieven en straatschenders te waarschuwen – de hele en halve uren worden uitgebulkt. Ik meen dat dit ook te Rotterdam nog altyd het geval is. Dat deze antiqiteit in de kleinere steden bewaard bleef, spreekt vanzelf. Er bestaat geen land, waar buiten de muzeën zoveel mummieën te zien zijn als in Nederland. (1872)

'Moeder, WOUTER knypt me!' riep LAURENS, de volgende nacht, en jufvrouw PIETERSE klaagde, met recht vind ik, dat 'die jongen' zelfs in de slaap z'n rust niet houden kon.

Ziehier de oorzaak waarom WOUTER z'n broeder LAURENS zo onheus bejegende.

DAAR ZAT EEN SLAPEND MEISJE IN 'T GRAS... OF 'T FEMKE WAS?

*Wat stond zich de maan te vervelen,
Die avond in 't luchtruim alleen!
De sterretjes waren verdwenen,
Omdat zy te flikkerend schéén.*

*Het is voor zo'n maan niet plezierig
Alleen aan de hemel te staan.*

* Sedert lang had ik my voorgenomen, by de eerste gelegenheid dat ik 'n vers begin, de beschuldiging te behandelen, die door Vlaamse letterkundigen tegen ons Hollanders is ingebracht, dat we geen verstand hebben van prosodie.

De noot die ik hiertoe gereed maakte, werd te uitvoerig, en daarom bepaal ik my tot 'n vriendschappelyke groet aan de flinke JULIUS VUYLSTEKE, en de erkenning dat inderdaad het woord hofbouwgrond geen dactylus is. Maar... is dit de eis wel? Behoort er niet liever gevraagd te worden of wij, die nu eenmaal gewoon zijn onze verzen te doen afhangen van de hoeveelheid der sylben, en niet van de – zeer vaak conventionele waarde – ons over spondæen, dactylen, trochæen, tribrachen, en hoe die dingen verder heten mogen, moeten bekommeren? In zekere zin hebben wy slechts met de harmonie tussen klemtoon en verscadans te doen. Dat evenwel ons verwaarlozen van de uitspreekwaarde aanleiding geeft tot grote onwelluidendheid, stem ik toe. De eerste regel bijv. van 't zevende couplet in 't versje dat nu volgt, was 'schandelyk' onuitsprekelyk, maar dit vloeit niet voort uit prosodische oorzaken, doch uit de smakelozе opeenhoping van consonanten, ook in de sylben die, prosodisch-gesproken, 't recht hadden zich 'n beetje breed voortdedoen. Ik verander daarom 't schandlyk uit vorige editiën, in bitter, en meen hiermee iets verbeterd te hebben, schoon die woorden in de prosodie van gelyke waarde zyn. Of liever, hieruit blykt juist, dat we eigenlyk met die prosodie niet te maken hebben.

De stomme e in bitter zou immers altyd kort blyven, al werd ze – wat nu hier 't geval niet is – door een op dat woord volgende medeklinker, een vocalis ante duo consonantes? Maar, beste VUYLSTEKE, is de sop de kool wel waard? (1872)

*Die eenzaamheid brengt aan het kniezen,
En helpt het humeur... naar de maan.*

*Ze zocht hier-en-daar wat verstrojing,
En troostte wat smachtend gevoel,
En hielp een paar dichters aan verzen,
Maar bleef als die verzen zo koel.*

*Zy straalde wat hoop in de harten,
En droogde in 't voorbygaan een traan,
Maar 't mooist wordt ten-laatste vervelend...
Ze had dit zo vaak al gedaan.*

*Zy gaapte, en ze keek, en ze staarde...
Vervelend was al wat ze zag.
'Och', riep zy, 'als dát niet verandert,
Dan neem ik als maan m'n ontslag.*

*Ik sta als een gek hier te schynen,
En schitter me kreupel en lam.
Geen mens die me 'r ooit voor bedankte,
Of die er notitie van nam.*

*Dat mensvolk is bitter ondankbaar!
Voor 't zonnetje maakt men zich mooi,
Háár opent men deuren en vensters...
Als ik kom dan... gaan ze te-kooi.*

*Men moest daar beneden bedenken
Dat 'k nooit van m'n overvloed scheen.
Ikzelf sta in 't kryt by m'n zuster...
Die leent me... sints Genesis één.*

*'t Is drukkend – vooral aan famielje –
Zo'n schuld van 'n eeuw of wat licht!
Ik schrik als de zon me komt manen,
En bleek wordt m'n mane-gezicht.'*

Zo pruilde op een avond het maantje,
En dit had de nachtwind verstaan.
Hy vond dat ze recht had tot treuren,
En was met haar droefheid begaan.

En suizend begon hy te jagen
Langs wegen en vaarten en wei:
'Hop... hop... al wat meê kan, aan 't dansen,
Wy geven de maan een party!

Hop, hop... in de rondte... naar boven...
Omlaag weêr... omhoog weêr... hop, hop!
Daar dansten de bladen in de ronde,
Of schuifelden voort in galop.

Daar knakten de takken der bomen,
En zeiden de stammen vaarwel,
En zwierden als dansende spoken,
En speelden een wonderlyk spel.

Daar vlogen de pannen der daken,
En namen hun deel aan het feest.
De schoorstenen bogen deemoedig,
Als waren zy hoflui geweest.

De molens vergaten het malen,
En noodden de bomen ten dans,
En walsten met hunne beminden
Op muren en wallen en schans.

'Hop, hop... in de rondte... vooruit maar...
Die weg uit... omlaag by de poort...
Wat 'n aslucht!... om 't even... vooruit maar!
Hop, hop weêr, en lustigjes... voort!'

Daar zat een slapend meisje in 't gras... of 't FEMKE was?

*Daar naderde joelend de bruiloft,
En huppelde om 't slapende kind.
Haar bleekgoed rees op van de zoden,
En danste op muziek van de wind.*

*Daar neigden de hemden potsierlyk,
En boden elkaër hun manchet.
Daar danste een pudiek chemisetje
Met 'n onderbroek een menuet.*

*Daar lonkte de slaapmuts van passie,
En maakte haar pluimpje zo mooi.
En drukte aan het fladderend jabootje
Heel sentimentelig de plooi.*

*De zakdoeken werden zo dartel,
En waagden zich boven hun stand,
En reikten aan nuffige kraagjes
Hun opengewerkte rand.*

*De slobkous, verliefd van complexie,
Maakte aan een fichtutje de cour,
En sloot het verrukt in z'n knopen,
En zuchtte zo innig: bonjour!*

*Daar walste een bretel met een vestje,
Een kindersok met een servet,
En 't windje gaf lustig de maat aan,
En maakte geen eind aan de pret.*

*En warrelde vrolyk daartussen,
En joeg alles rond op de baan...
En suisde: 'hop, hop... à vos dames...
Wy geven een bal aan de maan!'*

Daar zat een slapend meisje in 't gras... of 't FEMKE was?

*En dichter en dichter gedrongen,
Sprong alles om 't slapende kind...
Daar fladderden wild haar de lokken
Omhoog, op muziek van de wind...*

*Eén glimlach... één zucht... en daar stond ze!
En ylings... de stoet nam haar meê,
En droeg haar... o hemel...*

'FEMKE... FEMKE!'

'FEMKE, FEMKE!' riep WOUTER in de slaap, en greep naar de verschyning, die in een wolk van kousen, sokken, onderbroeken, hemden en halsboordjes, op weg was naar de maan...

Het was by die gelegenheid, dat de letterzettende LAURENS zo geknepen werd, dat-i wel genoodzaakt was tot het nachtruoer waarmee dit hoofdstuk zo dramatisch begint.

Het 'huis' PIETERSE vergaderde voor WOUTER's bed. Daar was de edele stamvrouw, gehuld in 't eerbied-inboezemend jak, dat in brede plooiën neerviel op de zwart-merinose rok. Daar was TRUITJE met haar domme blauwe ogen. MYNTJE en PIETJE... och wat zeg ik: zo heetten de meisjes niet meer, na 't verhuizen. TRUITJE was GERTRUDE geworden, zo goed als 'n ongekeurde vorstin van Hessen.* MYNTJE heette nu MINA, en wie haar plezier woû doen, sprak de *a* uit als een *e*. Dat gaf zo'n Franse klank, vond ze. Maar haar onnozel gezicht stond nog precies even onbeduidend als voor de naamsverandering. En PIETJE heette PETRÓ. STOFFEL had gezegd dat dit een fatsoenlyke naam was.

* De in 1866 verjaagde Keurvorst van Hessen is morganatisch gehuwd met de gewezen vrouw van een officier die hy met een som gelds tot scheiding bewogen had. Zy heet GERTRUDE, en werd zo wel door haar gemaal, als in de wandeling door 't Volk, TRÜTTCHEN genoemd. Zy en haar kinderen dragen de titels van Fürstinn en Prinsen van Hanau. De huiselyke geschiedenis der Hessen-Casselse vorsten is, voor en na 't koninkryk Westfalen, buitengewoon... zonderling. En ook de korte regering van JERÔME past, wat Chronique scandaleuse aangaat, vry wel in 't lystje van het Casselse hof.

Het verjagen der kleine vorsten is waarschyntlyk een vooruitgang, doch men zou zich vergissen in de mening dat het veranderen van hofstaatjes in presidentschappen, onvoorwaardelyk gunstig werkt op de belangen des Volks. Er zyn maren by, als altoos. Er bestond zeer dikwyls tussen die kleine potentaatjes en hunne onderdanen, iets hartelyks, dat thans in de uitbreiding der dorre ambtenary, geheel is ondergegaan. Ik hoop hierop eens terugte komen. (1872)

Hyzelf kwam ook voor 't licht, en verbaasde zelfs z'n moeder die zoveel van hem wachtte, door z'n deftigheid in gang en houding.

'Wat scheelt je dan toch, jongen?' riep ieder tot WOUTER.

'O, moeder, moeder... FEMKE!'

'De jongen is gek,' was 't eenstemmig oordeel der PIETERSEN.

En geheel ongelyk hadden ze niet. WOUTER ylde.

'Ze zouden haar wegdragen... al draaiende... altyd in de rondte... en ze sloot zich aan de rook die opstyg... opstyg... dochter van de zon, belis... hier is TELASCO... neen, sterven zult gy niet, EMMA, AZTALPA... FEMKE, o god, blyf, blyf... ik zal op de bleek passen... ik zal de hinde schieten... blyf, FEMKE, blyf... een weduwnaar met god... samen door de ivoren poort... daar gaat ze weêr... alléén... omhoog... OMIKRON, blyf!'

'Als we eens de dominee lieten roepen?' vraagde de moeder, aarzelend. Ze wist niet of er gebeden moest worden, of gestraft... of beide.

En voor 't eerst van z'n leven misschien, had STOFFEL een goede gedachte: 'Moeder, ik geloof dat er een dokter nodig is... WOUTER is ziek.'

Zo was het. De arme jongen was aangetast door 'n zenuwzinkingkoorts. Dit was een geluk voor hem, want de geneesheer die hem behandelde, was een mensenkenner, die door liefderyke terechtwyzing een heilzame invloed had op WOUTER's gemoed. Maar dit kon eerst later geschieden, want in den beginne was de ziekte van 't kind gevaarlyk. Ook voor jufvrouw PIETERSE was de kennismaking nuttig. De dokter vertelde haar, tot 'r grote verbazing, dat men z'n kinderen niet als pakgoederen mag opstapelen in een bedstee. Dat er lucht, licht, leven, beweging, *genot* nodig is tot ontwikkeling van ziel en lichaam. Dat *straffen* – met of zonder *Heer* dan – niet te-pas komt. Dat haar godsdienst best achterwege kon blyven by de opvoeding... en meer zaken van deze soort, die jufvrouw PIETERSE nooit gehoord had, en waartegen ze nog-al niet heftig opstond, omdat de dokter...

'Gut, jufvrouw LAPS, uwe moest eens maken dat uwe hier was, als-i komt. Hy schryft z'n receppies met 'n gouwe pen, en z'n koetsier heeft een bruine beer om z'n hals...'

Ja, juist! zo'n gouden pen en een berehuid! Och, als alle mensen die waarheid voorstaan, hun koetsier behoorlyk konden kleden, dan zou 't gauw gedaan wezen met veel vooroordelen. Maar meestal is dit zo niet. Jazelfs, ik ken waarheidlievende personen die in 't geheel geen koetsier

houden, met of zonder berevellen dan. En ook de gouden pennen zyn gewoonlyk in verkeerde handen.

'Ik wou maar, dat jufvrouw SIPPERMAN eens kwam juist als de dokter er was. Ga 't haar eens zeggen, SERTRUDE... dat WOUTERTJE ziek is, meen ik... en zeg dat we koffidrinken zo tegen twaalf... zo laat kwam-i gister. En jy LEENTJE, ga eens na de komy... er moet toch zout wezen... en maak 'n praatje... 't is niet om te praten, weetje... je weet, ik hou niet van praterigheid... 't is maar, weetje, om te weten of de mensen 't gezien hebben? En jy, PETRÓ, denk er om dat je me een schone mus geeft als-i weérkomt, want 't is m'n 'n man... zo'n dokter! Ik ben der ontdaan van, zo als-i sprak... en je moet hem niet zo aangapen, MINA, dat staat niet... maar ik ben benieuwd of ze 't gezien hebben in de komy.'

Ik wou niet graag te hard oordelen, maar waarachtig, ik geloof dat jufvrouw PIETERSE schik begon te krygen in WOUTER's ziekte. Er was iets voornaams in dat dokters-koetsje voor de deur. *Alas, poor mankind!*

‘Maar, lieve jufvrouw PIETERSE, hoe moet het nu met m’n oom? Jeluibent allemaal gevraagd, en ik heb ’m gezegd dat er een vers wezen zou.’

‘Dat ’s moeielyk, jufvrouw LAPS. Je begrypt dat het wurm nu geen verzen maken kan. Wat denk je over STOFFEL? Als we ’t hém eens vroegen?’

‘Ik heb er niets tegen, als er maar een vers is. Anders ben ik geskandelizeerd.’

STOFFEL werd uitgenodigd WOUTERS plaats te vervullen. Hy had er veel tegen.

‘Moeder, uwe begrypt dit zo niet, maar eigenlyk zou ik tekort doen aan ’t respekt. Want, ziet-u, als men zo omgaat met de jeugd, dan is respekt nummer een, en zo’n vers...’

‘Maar de jonges op je school hoeven ’t niet te weten...’

‘t Woord komt altyd verder dan de man, moeder. Dat weet uwe zo niet. Op de diaconie-school was een kwekeling die ook verzen maakte... en wat is er van gekomen? Hy is naar de Oost, moeder... en hy is me nog de helft schuldig in een kruik inkt. Zieje, moeder, dat komt er van. Ieder moet op z’n zaken passen. Zo’n vers... dat is goed en wel voor een jongetje als WOUTER... maar als men zelf onderwyzer is...’

‘En meester PENNEWIP dan?’ vroeg jufvrouw LAPS.

‘Juist,’ riep STOFFEL, als-of deze aanhaling hem hielp in de bewysvoering. ‘Juist, zieje, meester PENNEWIP...’

‘Ik heb een vers van hem gelezen, STOFFEL!’

‘Juist... je hebt een vers van hem gelezen... dat is... dat komt... hoe zal ik ’t je nu precies uitleggen, jufvrouw LAPS. Je begrypt, by zo’n vak als ’t onderwys, heb je allerlei soort van dingen. Daar heb je by-voorbeeld de aardrykskunde. Nu zal ik maar eens zeggen: Madrid ligt aan de Manzanares, begrypt u, moeder?’

‘Jawél, jawél, STOFFEL, dat is byv. of je zeggen zou...’

‘Amsterdam aan ’t Y. Precies. En dan heb je weêr heel andere dingen, want jufvrouw LAPS, je kunt je niet voorstellen, wat er al zo by dat onderwys te-pas komt. Een kruienier mengt zyn suiker met wat anders, en dan moet ik kunnen uitrekenen hoe duur hy ’t pond moet verkopen, om geen schaê te hebben, verbeeld je eens! En dan heb je nog de gezels-

schapsrekening, en de breuken, en de werkwoorden... maar nu moet ik weg, anders slaan de jongens de boel stuk.'

STOFFEL ging die middag vroeger naar z'n school dan gewoonlyk, en liet jufvrouw LAPS heel ongesticht achter. 't Mens wou maar niet begrypen, hoe Madrid en die kruienier met de breuken, hinderpalen konden wezen voor STOFFEL's rymgenie of schoolmeesters-fatsoen. Jufvrouw PIETERSE praatte het goed, ik weet niet hoe, en ze stuurde jufvrouw LAPS naar meester PENNEWIP zelf.

De man zag vreemd op, by 't bezoek van het vertoornde zoogdier, maar was weldra gerust gesteld omtrent haar bedoeling.

'Tot welke klasse behoort uw oom, jufvrouw?'

'Wel... tot de klasse van... van... meent u weer iets van oesterschelpen en eieren?'

'Geenszins, jufvrouw. Ik bedoel op welke trap hy staat... ik bedoel... op welke hoogte... ik herzeg op welke trap... als gy deze uitdrukking begrypt – het is een beeldspraak, jufvrouw – op welke trap dan van de ladder der maatschappy?'

'In de granen, meester. Meent u dat?'

'Dit is niet voldoende, jufvrouw LAPS. Men kan in de granen zyn... als koekbakker... als broodbakker... als kleinhandelaar... als groothandelaar... als tussenhandelaar... en ook deze bedryven hebben weder derzelve eigenaardige onderverdelingen. Daar hebt ge by-voorbeeld: JOZEF in Egypte. Deze godsmán, – die door sommigen onder de klasse der Aartsvaders wordt gerangschikt, ofschoon anderen beweren... doch dit zullen wy onbeslist laten – zeker is het, dat JOZEF granen opkocht, en op de bovenste trap stond, want, jufvrouw LAPS, wy lezen in *Genesis XLI*...'

'Ja, dat weet ik. Hij reed in FARAO's wagen, en droeg een witte zyden rok. Myn oom is fakter. Dat was m'n vader ook.'

'Zo... o... o...! Fakter... ten-rechte gezegd: factor... ei! Daarvan zegt *Genesis* niets... en ik weet niet met zekerheid of deze klasse van personen...'

'Myn oom is wéwenaar...'

'Ziet ge, daar hebt gy 't verschil reeds. Wy lezen uitdrukkelyk dat JOZEF huwde met ASNATH, de dochter van POTIFERA, de priester te On, en nergens vinden wy dat deze zyne echtgenote – of volgens sommigen, echtgenoot – reeds overleden was, toen hy zich toeleigde op de graanhandel. Dus jufvrouw LAPS... ik zou u raden, als 't u ernst is uwe oom te

bezingen in een godsdienstig lied, u te begeven naar een myner leerlingen... KLAASJE VAN DER GRACHT.'

En meester PENNEWIP beduidde haar, waar ze dat wonderkind vinden kon. Weder moet ik vergeving vragen als myn oordeel te scherp is, maar ik verdenk PENNEWIP van een lelyk gebrek. Zie, ik meen te weten dat hyzelf het gevraagde vers zou geleverd hebben, als jufvrouw LAPS' oom een wit kleed van de Koning had gekregen, of Den Haag was doorgereden in een hofkoets. Maar 't bezingen van een 'fakter' liet hy over aan 't genie van de *vliegende theeketel* in de Peperstraat. Dit was niet mooi van PENNEWIP. Kon die oom het helpen, dat-i nooit in een put was gegooid door z'n broërs? Dat-i niet verkocht was aan Arabieren? Dat-i geen droom kon uitleggen? En dat men tegenwoordig geen scherpszinnigheid beloont met ringen, witte rokken, galakoetsen en onderkoningschap?

Hoe dit zy, jufvrouw LAPS stapte naar de Peperstraat, en maakte kennis met de oude Heer VAN DER GRACHT, die zich gevleid voelde door 't bezoek.

Er werd plechtig besloten dat KLAASJE diezelfde avond nog het vers kant en klaar zou maken. Hy zou 't de volgende ochtend by jufvrouw LAPS komen opzeggen, en als 't waardig werd gekeurd de tolk te zyn van hare gevoelens jegens 'r oom, zou KLAAS meëgenood worden op 't avondje. En, had z'n vader gezegd, dan zou hy 'n witte das om hebben, met 'n opstaand boordje.

'Ja, net als JOZEF,' zei jufvrouw LAPS... zo zieje hoe de Schrift toch alles vooruit wist.

En 't mens, thuishkomende, las *Genesis xli* na, en trachtte overeenkomst te vinden tusschen JOZEF's verheffing en de apotheose die KLAASJE VAN DER GRACHT verbeidde. Zy droomde die nacht dat ze een mantel in de hand hield.

De *poëta laureatus* meldde zich de volgende morgen by haar aan, en dreunde z'n vers op. Wy zullen het later horen, als het wordt voorgelezen op 't avondje dat ons wacht, maar voor-af moet ik melding maken van een voorval dat die achtermiddag ten huize van de PIETERSENS plaats vond.

WOUTER, zwak, maar niet ylend meer, lag te bed. De dokter had rust voorgeschreven. Het kind telde de bloemen van 't behangsel, en dwong zich die anders te rangschikken in zyne verbeelding. Hy liet ze over elkaër springen, ineenvloeien. Hy zag er gezichten in... personen... legers...

wolken... och, alles leefde! Wel was 't vermoeiend, maar hy kon niet anders. En als-i zich omkeerde naar de muur-zy was 't nog erger. Die hieroglyfische krassen vertelden allerlei dinge die hy niet nodig had te weten, en overlaadden hem met onnodige indrukken. Hy moest de ogen wel sluiten, maar vond geen rust. Het was hem, of-i werd meêgevoerd door de wilde bruiloft, en zyns ondanks moest deelnemen aan 't bal dat de nachtwind aan de maan gaf. Alles draaide en warrelde hem van binnē. Hy greep met beide handen zyn hoofd als om de afmattende slingering zyn gedachten tot stilstand te brengen, maar 't baatte niet. Dat behangsel, die gordynen, die muur, die bloemen, die dans, dat opnemen van FEMKE door de wervelwind... zyne poging om haar vasttehouden...

Het kind berstte in tranen uit. Hij wist nu, dat alles verbeelding was. Hy wist dat-i ziek was. Hy wist dat schoorstenen niet konden dansen, en dat geen meisje wordt weggewalst van de aarde, om de maan wat opte-beuren in haar eenzaamheid... maar toch...

Schreiend riep hy zachtkens FEMKE's naam, zacht genoeg om niet te worden gehoord door zyne verwanten, luid genoeg om wat lucht te geven aan zyn beklemd gemoed...

'Wat is dat?...' riep hy op-eens, 'antwoordt ze? Is dát ook verbeelding?'

Inderdaad, WOUTER hoorde zyn naam noemen, en 't was FEMKE's stem!

'Ik wil weten of ik droom,' zei 't kind, en hy richtte zich overeind in z'n bed. 'Dat is een rode bloem... daarnaast een zwarte... ik heet WOUTER... LAURENS is op 't letterzetten... dit is alles juist... ik droom niet...'

En hy luisterde weêr, en boog zich buiten de bedstede, en opende mond en ogen zo wyd mogelyk, als-of long en gezicht konden terhulpe komen aan zyn gehoor...

'O God... FEMKE's stem! Ja, ja, zy is het!'

Ditmaal was hy zéker. Hy sprong van 't bed af, de deur uit, rolde de trap af, en viel buiten kennis neder aan de voeten van 't bleekmeisje, dat in 't portaal beneden een harde stryd voerde met het gezin der PIETERSENS.

FEMKE had WOUTER gewacht, de dag na die Peruaanse vertelling. Eerst meende zy dat het om 't prentje was, waarop AZTALPA de beide broeders omhelsde. Ze hoopte nog altyd dat WOUTER's schoolmeesterlyke broeder wel te bewegen zou zyn, één uurtje afstand te doen van de almanak die zoveel schoons bevatte. En, ook zonder dat prentje, FEMKE verlangde WOUTER weêrtezien. Om z'n persoon kon 't niet wezen – zo'n

kind! – maar WOUTER vertelde zo aardig. En misschien vloeiden in 't hart van dat meisje WOUTER's persoon in-een met de verhalen die hy deed. Analyseren, verdelen, is een hulpmiddel tot studie. *Qui bene distinguit, bene docet*, ja, en zelfs: *qui bene distinguit, bene discit...* dit alles is waar, maar FEMKE verstond geen Latyn. Zy onderwees niet, en leerde niet, ze onderging slechts. De Natuur die niet studeert, en maar eenvoudig daarstelt, vulde haar hart met allerlei aandoeningen door-elkaër, en liet het over aan deze of gene professor in de ichtyologie, om uitte-maken hoe de vinnetjes in elkander zaten, waarmee FEMKE – die lieve karper! – zou rondzwemmen in de vyver van haar zestien jaren.

'Leg 't goed in de zon,' riep haar de moeder toe...

En dit vertaalde FEMKE aldus: *zon... Peru... AZTALPA... KUSCO...*
WOUTER!

'Jaag de kinderen weg... ze gooien vuil op de bleek...'

FEMKE vertaalde: *moedig in de stryd tegen de vyanden van Peru... hy de edelste telg der INCA's... TELASCO...* WOUTER!

Och... alles riep: WOUTER!

En hy kwam niet! De eerste dag was zy bedroefd. De tweede ongeduldig. De derde, ongerust...

'Moeder, ik wil gaan zien waar dat jongetje blyft, dat 'n vers moest maken...'

'Ga je gang, meid!' zei de moeder. 'En weet je 'm te vinden?'

FEMKE antwoordde toestemmend, maar ze jokte. Zy wist niet waar WOUTER woonde, doch voelde zekere schroom om dit te erkennen. Er lag moed in haar voornemen om 't kind optesporen, welks woning zy niet wist, en die moed wilde zy verbergen. Waarom? Dit begreep zyzelve niet. Misschien vreesde zy 't: *hoe mal!* dat zo vaak ons weerhoudt van iets goeds. Er is 'n eigenaardige *pudeur* in liefelyke aandoeningen. Veelal verbergen wy 't goede dat in ons is, en pronken liever met fouten. Dit is huichelary *à rebours*.

Het meisje kledde zich zo mooi ze kon, en ze nam het weinige geld mede, waarover zy beschikken mocht... enige stuivers. Ze liep met gejaagdheid onder de aspoort door, en liet zich een winkel wyzen waar men boeken verhuurde. Zeer natuurlyk kwam ze terecht in de Hartestraat. De loop der straten die in 't eerste hoofdstuk dezer geschiedenis, onze WOUTER onwillekeurig had geleid naar de aspoort, voerde nu FEMKE van die poort naar de boekwinkel, waar we onze held het eerst aantreffen. Minder beschroomd dan WOUTER – FEMKE was ouder, had

meer omgegaan met mense, en dacht minder na – vraagde zy flinkweg de onvriendelyke man van de winkel: ‘om ’t boek over die gravin met de sleep?’

‘Hé? Hoe is de titel?’

‘Daar weet ik niet van,’ zei FEMKE. ‘Maar ’t is over een rover... de Paus komt er ook in... of eigenlyk... och ’t is my te doen om een jongetje dat gelezen heeft in zo’n boek. Ik wilde u vragen waar dat jongetje woont... en ik wil er graag voor betalen...’

‘Kom je my hier voor de gek houden? Denk je dat ik hier zit om jongetjes opte zoeken.’

‘Maar m’nheer, ik wil er voor betalen,’ zei ’t meisje, en zy legde haar schat op de toonbank.

‘Scheer je weg, meid, wat weet ik van je jongetje!’

Nu werd FEMKE boos: ‘Je hoeft me niet wegte jagen als-of ik kwaad deed... dat laat ik me niet doen. Als je ’t niet zeggen wilt, dan kun je ’t laten... maar ik zeg je, dat je heel onvrindelyk bent.’

En ze wilde vertrekken. Maar eensklaps: ‘Zeg, wil je my ook geen boeke verhuren?’

‘Dat kan er na wezen... ik ken je niet. En wat wou je hebben?’

‘Ik vraag ’t boek van de rover en Amalia,’ zei FEMKE.

O, zy verhief zich in rang! Ze had ditmaal geen berichten te vragen om-niet... zy voelde zich *klant* nu.

‘Ik weet van geen rover en Amalia. Meen je Rinaldo Rinaldini?’

‘Neen. Zyn er nog andere boeke over rovers? Toe, *asjeblyeft*, help my...’

FEMKE zei dit op een toon die de man vermurwde. Hy verwaardigde zich optestaan, en de catalogus ter-hand te nemen.

Vry spoedig noemde hy GLORIOSO...

‘Dát is het... juist, dát is het!’ riep FEMKE verrukt.

‘Maar je moet pand geven,’ zei de man, terwyl hy op een trapje klom, om ’t dierbaar boek te krygen.

‘Neen, neen... ik heb ’t boek niet nodig, ik wil maar weten waar het jongetje woont, dat het gelezen heeft. Och, ik wil er zo graag voor betalen!’

En ze wees op de schat, die ze offeren wilde. Maar dat hoefde niet, zei de man. ‘Hy was zó niet, of hy wilde wel een dienst doen, als men ’t hem vriendelyk vraagde.’ Och, FEMKE zag er zo lief uit, en ze had iets in haar stem dat stuursheid moeielyk maakte.

De man zag na in 't register, waar-i spoedig de naam vond die FEMKE opgaf: WOUTER PIETERSE, met vermelding van de woonplaats. Hy wees het haar, en wilde nu bovendien uitleggen, hoe zy de kortste weg nemen kon...

FEMKE was al de deur uit, en had zelf vergeten, haar neêrgelegd geld meêtenemen. De man liep haar achterna om 't terug te geven, maar-i had moeite om'r intehalen. Zo liep ze!

Aan de opgegeven woning gekomen, vernam zy dat de familie PIETERSE, verhuisd was 'naar een fatsoenlyker buurt.' 't Was nog al ver, maar 't meisje liet zich niet afschrikken. By de PIETERSENS aangeland, werd ze ontvangen met een bars 'wat moet je?' van de jonge-jufvrouwen.

'Och, jufvrouw, ik wilde weten hoe WOUTER 't maakt?'

'Wie ben je?'

'Ik heet FEMKE, jufvrouw, en m'n moeder is een wasvrouw... maar ik wou weten hoe 't met WOUTER is?'

'Wat heb jy met WOUTER te maken?' vraagde nu jufvrouw PIETERSE, die kwam aanlopen op 't gerucht.

'Och jufvrouw... wees 'r niet boos om... ik wou 't zo graag weten... en m'n moeder weet er van, dat ik hier ben om 't te vragen. WOUTER heeft my verteld van TELASCO, en van dat meisje dat sterven moest... o god, jufvrouw, zeg me of hy ziek is... ik kan er niet van slapen...'

'Jy hebt niks te maken met WOUTER... je kunt heengaan... ik zeg je nu dat je heen gaat... ik houd niet van volk aan de deur...'

'Om-godswil, jufvrouw!' riep 't meisje, en wrong de handen.

'De meid is mal! Duw 'r de deur uit, TRUI, en gooi die toe...'

TRUITJE begon dit bevel uittevoeren. MYNTJE en PIETJE maakten zich gereed haar bytestaan, maar 't moedig kind hield vol. Ze greep de leuning van de trap, en klemde zich vast.

'Gooi 'r de deur uit, die brutale meid...'

'O god, jufvrouw, ik ben niet brutaal... och, ik zal terstond gaan... zeg my maar of WOUTER ziek is? Toe, jufvrouw, zeg me dat! Dan zal ik gaan... o, dadelyk! Och, zeg my of WOUTER ziek is, jufvrouw... en... of... hy... sterven... zal?'

Hier berstte 't edel kind in schreien uit. Alleen vrouwspersonen van de soort als waarmee zy te-doen had, konden ongeroerd blijven, by 't aanzien van FEMKE's smart. Maar de jufvrouwen PIETERSE hadden burgerlyke zielen.

FEMKE zou begrepen zyn geworden door lager gemeen, of door adel. 't Is met gevoel, als met het goud der speelbanken. Dat komt niet in aller handen. Daar zitten courtisanes en marquises naast elkaër. De 'hele fatsoenlyke mensen, die schoenen verkochten uit Parys' komen daar niet.

'Ik ga niet,' gilde FEMKE... 'O god, ik ga *niet!* Ik wil weten, of 't kind ziek is...'

Men hoorde boven aan de trap een deur openen. WOUTER ver-
toonde zich, rolde de trap af, viel als een bom op de strydenden, en
daarna voor FEMKE's voeten in zwym.

'Heerejesis, die jongen!' kermde de moeder, en de meisjes stonden
roerloos. Maar FEMKE nam WOUTER op, en droeg hem naar boven. Men wees haar WOUTER's bed, en daar legde zy 't kind neer. Niemand had de moed haar te verjagen, toen ze zich neêrzette voor de legerstede, en als er op dat ogenblik had moeten gestemd worden over voorrecht, rang, gezag... o, aller stemmen waren op FEMKE gevallen, Maar zyzelve wist niet dat ze groot was. Ze schreide, en mompelde: 'Och, neem 't me niet kwalyk jufvrouw, maar ik kon er niet van slapen... zo dacht ik aan dat kind!'

De avond is dáár. LEENTJE past op WOUTER, en 't huis PIETERSE is present by de jarige weduwnaar. Jufvrouw LAPS hield de eer van de salon op.

't Is een raar geval, jufvrouw PIETERSE,' zei de jarige oom. 'En wat wou ze eigenlyk, dat meisje?'

'Gut m'nheer... dat weet ik niet. En ik heb al honderdmaal aan SER-
TRUDE gezegd, dat ik er niets van begryp. Verbeelje... een vreemd schep-
sel, zo maar baasspelen in je huis... en ik zeg al zo tegen MINA! gooi 't
toch de deur uit... en toe zei PETRÓ...'

'Nou... ik had haar ter-dege beet,' blufte de dappere PETRÓ, en
toonde een blauwe plek aan de pols, waaruit *ik* zou besluiten dat FEMKE
háár had beet gehad.

'Ze moet weêrkomen,' riep GERTRUDE, 'ik zal 't haar verleren!'

'En *ik*,' zei MINA.

Zo was ieder heldhaftig geworden, na de stryd. Dit gebeurt wel meer.
Maar zeker is 't, dat FEMKE's naam *nu* niet zou getriumfeerd hebben, als
er ware gestemd geworden over zedelyke waarde.

'Een gemene meid, m'nheer!'

'Een *hele* gemene meid!
'O, zo'n gemene meid!
'En hoe is uwe toen eindelyk van haar verlost?'
'Ja, dat was moeilijk... ik zei...'
'Né, moeder... *ik* zei...'
'Né, *ik*!
'Né, *ik*!'

Ieder wilde wat gezegd hebben. Ieder wilde doorgaan voor 't mid-
delpunt der gebeurtenissen die 'r worden verhaald.

'Ik wou wel 'ns weten waar de jongeheer VAN DER GRACHT blyft,' zei
jufvrouw LAPS. 'Ja, oom, er is 'n verrassing...'

't Was jufvrouw PIETERSE niet aangenaam, dat er werd uitgezien
naar iemand anders, als zy iets te vertellen had.

'Nu dan, wy zeiden... ja wat zeiden we ook, SERTRUDE?'

'Moeder... ik zei... dat het schande was.'

'Ja dat heb ik ook gezeid. Nu... toen vroeg dat schepsel koud water...
en toen we 't niet gauw genoeg gaven, stond ze op, en liep naar de
pomp... brutaalweg, net of ze thuis was! En ze pompte... en maakte een
doek nat, en legde die op WOUTER's hoofd. Ik was ontdaan over zoveel
brutaligheid. En ze huilde, of 't haar jongen was, m'nheer! Nu, 't kind
kwam by, en toen gaf ze hem een zoen... verbeelje, daar we by waren!'

'Ja,' riepen de drie dochters, 'we waren er allemaal by!'

'En toen bleef ze nog wat zitten voor 't bed, en praatte met WOU-
TER...'

'Waar toch de jongeheer VAN DER GRACHT blyft?' zuchtte jufvrouw
LAPS. 't Is maar, weet u, oom, omdat we 'n verrassing hebben.'

'En eindelyk ging ze heen... en ze liep als een prinses.'

'Net 'n prinses...' betuigden de meisjes, die niet wisten dat ze waar-
heid zeiden.

'En ze zei tot WOUTER dat ze terugkomen zou. Maar je begrypt, dat
zal mis wezen...'

Daar ging de schel. Jufvrouw LAPS vloog op... och ja, de katechiseer-
meester VAN DER GRACHT stapte met zyn zoon de kamer in. Jufvrouw
PIETERSE had er spyt van. Zy gevoelde dat de ster van haar discours
verbleken zou voor de zon van 't vers dat KLAASJE meébracht. En ook
zonder vers, wat zagen die anderhalve katechiseermeesters er deftig uit!
Wat 'n stap, wat 'n houding, wat 'n stem... en boven alles die witte das,
en guillotine-boordjes!

‘Mynheer en jufvrouwen, de Heer schenke u Zyne onmisbare zegen op de avond van deze dag! Dit is myn zoon KLAAS... van wie u wel gehoord zult hebben. Hy is my te na om hem te pryzen... maar u begrypt wel... als men vader is... nu, alle zegen komt van boven!’

‘Ja oom, er is een verrassing.’

‘Juist, jufvrouw, een ware verrassing. De gelukwensen aan deze heer... op de heugelyke dag van zyn verjaren... brengt ons in de stemming van de Psalmist... en ik verheug my door de genade... want mynheer... alles komt van boven... dat zal uwe ook wel weten.’

‘Ga zitten, man, ik dankje wel!’ zei de gastheer, die begreep dat er een felicitatie was uitgesproken. ‘Koud buiten?’

‘Ja, ’t is frissies. Koud kan ik niet zeggen. ’t Is wat je noemt... frissies, weet u. De Heer geeft het weêr naar zyn welbehagen... en daarom zeg ik maar: frissies. Alles komt van boven.’

‘Och ja!’ riep ’t hele gezelschap en meende wonder verdienstelyk te wezen. Verbeelje ’t lot van een arme drommel die in deze kring eens had moeten verkondigen dat sommige dingen van beneden komen? Gelukkig was men ’t eens, ditmaal.

‘Wel oom, wat dunkt u, zullen we nu maar beginnen met de verrassing?’

‘Ga je gang, nicht. Wat is het?’

‘Och, een kleinigheid, mynheer,’ antwoordde de katechiseermeester. ‘Myn zoon is een dichter. Pryzen zal ik hem niet... want hy is me te na... maar ’t is mooi, dat durf ik gerust zeggen. ’t Is niet om te roemen... alles komt van boven... neen, roemen zal ik niet. Als ik roem, mynheer, dan roem ik in den Here. Maar ik zeg dat het mooi is.’

De dichter KLAAS maakte z’n mondje klein, alsof-i met z’n lippen te drinken gaf aan een vogeltje.

Hy sloeg de ogen neêr, en speelde met de onderste knoop van z’n vest. Z’n hele gezicht stond naar verzemakery. Er was iets knoeierigs in die jongen, iets van een gekramde schotel... neen, hy leek op ’n verfrommeld papier... neen, op ongestreken linnen... neen, op ’n gebruikt servet... neen, op ongaar brood...

Och, wat weet ik het, waarop die lummel geleck! Ga naar een chris-telyke jonchelings-vereniging. Daar vindt ge modellen in overvloed van de soort die ik bedoel, *adept-clowns* in de kermistent des Heren, *pierrrots van de onanie*.

‘Dus, mynheer, ’t is niet om te roemen... haal ’t maar voor den dag,

KLAAS. Als vader, mynheer, moet ik u zeggen... 't is mooi! Want ziet u, in de Schrift...'

KLAAS haalde z'n vers voor den dag.

'...in de Schrift wordt, om zo te zeggen, niet gesproken van weduwnaars... de Heer zal daarvoor wyze redenen gehad hebben. Wat doet nu de jongen? Hy volgt Gods wenk, en heeft een vers gemaakt vol weduwen...'

KLAAS legde 't vers voor zich op tafel.

'...vol weduwen. Ja, ik zou durven zeggen, hy heeft er byna al de weduwen in gebracht, die in de Schrift staan.'

'Heb ik niet gezegd dat er een verrassing wezen zou,' riep jufvrouw LAPS.

'Lees jy nu maar op, KLAAS! Er zyn er zeventig, mynheer... zeventig weduwen! Lees nu maar op, jongen!'

KLAAS stroopte z'n armen op, streeelde z'n boordjes, en begon:

*Al de weduwen der Heilige Schrift
Worden hier tot een vers gezift;
Ter verblyding op 't verjaren
Van godzalige weduwnaren;
Juichend, bloeiend in den Heer,
Aan JEHOVAH lof en eer.*

'Dat is 't opschrift,' lichtte de vader toe.

'Ja, dat is het opschrift. Nu begin ik:

*In GENESIS XXXVIII, vers 11 kan men lezen
Dat 'n weduw in 't huis van haar schoonvader moet wezen;
En EXODUS XXII, ik zeg 't zonder vrees,
Zegt in vers 22, beledig weduw noch wees...'*

'Merk op, mynheer, dat het vers en 't kapittel beide twee-entwintig zyn. Daarmeê heeft de Heer zeker een bedoeling gehad... want Gods wil is ondoorgrondelyk, en alle zegen komt van boven. Ga voort, KLAAS!'

*Twee verzen later ontsteekt de toorn des Heren,
Hy zal alle vrouwen in weduwen verkeren;
Uit LEVITICUS XXI, vers 14 blykt gewis*

*Dat een weduw geen goede vrouw voor een priester is;
Eén hoofdstuk daarna (maar een vers minder) doet ons weten
Dat een weeuw zonder kinderen 't brood van haar vader mag eten;
En NUMERI XXX, vers negen, wel geteld,
Zegt, dat de belofte van een weeuw te haren laste geldt;
In DEUTERONOMIUM X, vers 18, betuigt de Heer met geschreeuw...*

‘Hé?’ vroeg jufvrouw LAPS.

‘Ja, dat wil zeggen: *majesteit*,’ legde de Katechiseermeester uit. ‘Luis-ter maar verder, jufvrouw... ’t is niet om te roemen... ik zeg maar: luister verder! Ga voort, KLAAS!’

*...met geschreeuw,
Dat Hy altyd recht doet, en kleren geeft, aan wezen en weeuw;
In DEUTERONOMIUM XIV, vers 29, worden wy gespoord
Om alle drie jaar iets te geven aan de weduwen in de poort;
Twee hoofdstukken later, vers 11 en 14 kunt ge lezen
Hoe men met de weduwen in de poort vrolyk moet wezen;
In Hoofdstuk XXXIV, vers 19, staat vermeld
Dat men een schoof voor de weduw moet achterlaten op 't veld;
In de twee volgende verzen wordt van de weduw geschreven
Dat ze druiven en olyven krygt die aan de boom zyn gebleven.
Kapittel XXVI, vers 12 en 13, zegt 't voort:
Spreekt weer over de weduw die te eten krygt in de poort;
Een hoofdstuk verder laat de heer door MOZES betuigen,
In vers 19, dat men 't recht van de weduw niet mag buigen;
Twee SAMUEL XX, vers 3, spreekt er uitdrukkelyk van
Dat Davids bywyven leefden als weduwen, by 't leven van haar man...*

‘By... wat?’ vraagde jufvrouw PIETERSE.

‘Bywyven, jufvrouw,’ antwoordde de oude heer VAN DER GRACHT. ‘Uwe ziet hoe de jongen er alles inbrengt, wat in betrekking staat tot weduwen...’

‘De regels zyn niet even lang,’ klaagde STOFFEL... ‘en ze liggen en staan niet om-en-om.’

‘Hoor STOFFEL, daarin kan je gelyk hebben... omdat je schoolmeester bent... maar dát kan *my* nu niet schelen. Ik vind die by... by... by... hoe zal ik zeggen?’

‘Jufvrouw PIETERSE, uwe moet niet vitten,’ riep jufvrouw LAPS.

‘Juist,’ zei de katechiseerman, ‘alle zegen komt van boven. Ga voort KLAAS!’

‘Nee, zulke dingen wil ik niet horen... ’t is om de meisjes.’

Nu ja, de meisjes bekeken heel fatsoenlyk haar nagels. Dat wil in zo’n geval zeggen dat men heel braaf is, niet weet wat bywyven zyn, en in weerwil van die onwetendheid, toch openlyk betuigt nooit iemands bywyf te willen worden.

‘Ga voort, KLAAS!’

‘Volstrekt niet! Als ik geweten had dat er zulke dingen zouden worden gezegd, had ik myn meisjes thuis gelaten...’

‘Maar jufvrouw, ’t staat in de Schrift! Uwe zal u toch niet verzetten tegen ’t woord des Heren?’

‘Né... ik verzet me niet. Maar ik wil niets horen dat onfatsoenlyk is. Myn man...’

‘Uw man verkocht schoenen, dat weet ik wel, jufvrouw... maar uwe zal toch niet tegen de Schrift...’

‘Ik doe niets tegen de Schrift... maar ik houd niet van gemenigheid. Kom, SERTRUDE...’

Men ziet, jufvrouw PIETERSE was fatsoenlyk geworden. Vroeger was zy zo prikkelbaar niet, en de jonge-jufvrouwen hadden wel erger dingen uit die *Schrift* geslikt, zonder de minste walging. Maar ’t verhuizen van een zystraat naar ’n hoofdstraat... en kinderen met Franse namen... en ’n dokter met bont op z’n koetsier... och, ’t is zo moeielyk schrifturig-gemeen te blyven, als zoveel krachten samenwerken om ons te dryven op de fatsoenlyke weg.

Als ik nu ’n roman schreef, en dus vryheid had de gebeurtenissen te regelen naar myn zin, zou ik jufvrouw PIETERSE nog-eens laten erven, om de lezer te doen zien hoe ze door nóg meer fatsoen, weêr terug viel in ’t gemene. De bybelwoede openbaart zich ’t duidelykst by *groot* en *klein* gemeen. De tussenstand schrikt terug voor ’n naaktheid van uitdrukking, die geoorloofd schynt in straat- kansel- of hoftaal, maar die de moed te-bovengaat van iemand wiens ‘fatsoen’ *bewys* nodig heeft.

Extra-fine superior-water-colours... warranted! Oude en nieuwe prenten. Stoffelse wyshedens.

De ziekte van onze Wouter nam ten-laatste een gunstige keer. Toen hy zich sterk genoeg voelde om voor 't eerst het bed te verlaten, vond de familie dat-i 'groot' geworden was. En wie dit niet zelf kon zien, zei 't de anderen na. Maar niemand scheen inniger van de zaak overtuigd dan juffrouw Pieterse. 'De jongen was uit al z'n kleren gegroeid,' verzekerde zy, 'en 't zou heel wat *in* hebben, hem weer fatsoenlyk voor den dag te doen komen!' Na van Wouters ziekte zoveel *wichtigheit* te hebben geoogst als maar enigszins mogelyk was, begon 't mens zich nu al toeteleggen op 't uitbuiten van de belangwekkende bereddering die er kon worden vastgeknoopt aan z'n beterschap.

't Kind zat prenten te kleuren, die hy met 'n verfdooos ten-geschenke had gekregen van de dokter. De verf was echt Engels, had Stoffel gezegd, en zeker van de beste soort, want er stond 'n woord op, dat niemand begrypen kon: *warranted!* En ook de moeder hield zich overtuigd dat het wel 'goed spul' wezen zou, omdat 'zo'n dokter toch 'n hele man is!'

Och, die prenten! Ze waren voor Wouter nogal byzonder, omdat-i op weinig uitzondering na tot-nog-toe geen ander soort gekend had, dan de figuren die de huiselyke tegenspoed van *Jan de Wasser* moesten voorstellen, of iets dergelyks. Dit nu zou niet volstrekt onbelangryk geweest zyn, wanneer ze hadden moeten dienen tot vermaak van volwassenen, of van dezulken onder hen die genoeg ontwikkeld zyn om stof tot opmerking te putten uit het allergeeringste. Maar kinderen staan te laag om 't dagelykse te waarderen. Sommigen myner lezers zouden waarschylyk even als ik, veel geven willen voor 'n enigszins volledige verzameling van de prenten waarop men in Wouters tyd de kleine gemeente vergastte, en toch zullen misschien slechts weinigen zich een der eigenaardigheden herinneren, waardoor die kunstgewrochten zich onderscheidden. Ze waren namelyk op allerzonderlingste wyze gekleurd. Op elk der twaalf vakken waarin gewoonlyk zo'n vel papier – dat in de kinderwereld *de* prent heette – verdeeld was, had de smaakvolle fabrikant twee of drie kladden verf gesmeten, zonder in 't minst acht te slaan, noch op de plek waar ze te-land kwamen, noch op de eis der figuren die ze geheel of gedeeltelyk raakten. De rechter-bovenhoek van 'n huisje op de linker-

voorgond, mocht mét 'n stuk hemel en 'n paar helften van bomen of de bovenlyven van twee of drie wandelaars, geel zyn. Ergens in de lucht hing 'n rode of groene vlek, en in de linkse vóórhoek zwommen twee koeien, 'n sloot, en 'n hele kudde schapen met herder en al, in 't blauw. Zo'n prent was 'gekleurd' en kostte, dús toegetakeld, in Wouters tyd twee duiten. Waar de finantiële krachten der kleine kopers zo ver niet reikten, konden ze ook 'n halve bekomen, by welke gelegenheid het viertal plaatjes dat de middelste rei vormde, *sans façon* werd doorgescheurd, en alzo vry geschonden de wereld intrad. Maar dit scheen onze jeugdige kunstliefhebbers niet te deren. Een halve prent was hun 'n even bruikbaar voorwerp als 'n halve koek.

't Spreekt vanzelf dat Wouter aan zo'n vandaalse berusting ontgroeid was. En dikwyls had hy zich dan ook in 't bezit gezien van wat beters, doch nooit van 'n schat als die hem nu van de goede dokter was ten-deel gevallen. Z'n nieuwe prenten bestonden merendeels uit omtrekken in koperdruk, zodat-i volle ruimte had iets als smaak by 't kleuren te-pas te brengen, en bovendien zich kon oefenen in 't schaduwen. De hele familie vermaakte zich met de geschiedenissen die daarop waren voorgesteld. Men vond er *Genoveva, de verloren Zoon, de ridders van de ronde tafel, Ursyn en Valentyn, de vier Heemskinderen, gevechten tussen Grieken en Turken, het overtrekken van de Balkan, de dood van Marco Bozzaris, 't beleg van Silistria, Salomo's Recht, de wyze en dwaze maagden, de geschiedenis der schone Helena 'princesse van het Oosten'* en wat er al verder by zo'n kollektie behoort.

Boven alles echter voelde Wouter zich aangetrokken door de personen uit enige in zyn tyd populaire treur- en zangspelen. Hy bezat de zeer nauwkeurig gekostumeerde afbeeldingen der figuren uit *Macbeth, Othello, Koning Lear, Hamlet, Toverfluit, Barbier van Sevilla, Freyschütz* en nog 'n tal van andere stukken, waarvan het een hem nog romantischer voorkwam dan 't ander. En hy vermaakte zich met het kiezen der kleuren voor de kleding van z'n helden en heldinnen, waarby meermaalen de raad der ganse familie werd ingeroepen, zodat zelfs Leentje er by te-pas kwam. Gewoonlyk was men 't oneens, maar dit zette de zaak gewicht by. In één opzicht slechts scheen de familie door 'n soort van H. Geest geleid te worden tot eenstemmigheid: gezichten en handen moesten vleeskleurig zyn, en de lippen rood. Dit had men altyd zo gezien, en bovendien... waarom anders zou die verf vleeskleur heten? Hamlet voer er slecht by, en kreeg 'n welvarender tint dan by z'n melancholie paste.

'Ik wou wel eens weten wat al die poppen toch eigenlyk beduiden,' klaagde Wouter.

'Dat moet je dan maar aan Stoffel vragen,' antwoordde z'n moeder. 'Wacht tot-i van z'n school komt.'

En dit geschiedde. Stoffel, de tot voorganger gestempelde apostel van den huize Pieterse, vervulde vry nauwkeurig dezelfde rol die we dagelyks horen opdeunen door soortgelyke wezens in de Maatschappij. Zelden erkende hy iets niet te weten, doch hy had zich de hebbelykheid aangewend, enige nietszeggende woorden uittestoten op 'n toon alsof er geurige wysheid van z'n lippen vloeide. Z'n heilbegerige hoorders waren voldaan, of liever, ze drongen zich dit op.

'Wat al die poppen beduiden? Ja, zieje... 't zyn, om zo te zeggen, de portretten van verschillende personen. Daar heb je nu, by-voorbeeld, die daar... met 'n kroon op z'n hoofd, dat is 'n koning.'

'Je ziet, Wouter, dat Stoffel je alweer te-recht helpt,' seurde de moeder.

'Ja moeder! Maar ik wou zo graag weten wélke koning, en wat-i gedaan heeft?'

'Wel,' zei Stoffel, 't staat er onder. Je kunt toch lezen?'

'Macbeth?'

'Wel zeker! Dat is Macbeth, 'n beroemde koning uit de oude tyd.'

'En die daar, met 'n zwaard in de hand?'

'Ook 'n koning... of 'n generaal... of 'n held... of zo-iets. 't Is iemand die vechten wil... misschien David, of Saul, of Alexander de grote... maar je begrypt dat men niet altyd alles zo precies weten kan.'

'En die dame met de bloempjes? Ze schynt ze stuk te plukken.'

'Zy? Hm... dat is... laat zien: Ophelia. Ja, dat is Ophelia, zieje?'

'Ja. Maar waarom gooit ze die blaadjes op de grond?'

'Waarom? Waarom? Zo kan je zovéél vragen!'

Hier kwam de moeder hare Ruben te-hulp.

'Ja, Wouter, je moet niet meer vragen dan 'n mens antwoorden kan.'

Wouter vraagde niet meer. Maar wel nam hy zich voor, 'n gelegenheid te zoeken om te doorgronden wat toch al die poppen betekenden? En dit was dan ook de reden waarom die eenvoudige figuren hem meer belang inboezemden, dan al de andere platen waarop geschiedenissen waren voorgesteld.

De geschiedenis van Genoveva was op de prent geheel uitverteld, en liet weinig te gissen over. De auteur der onderschriften had de zaak volkomen afgedaan, en al stuitte Wouter hier-en-daar op 'n woord dat-i

niet vertalen kon –'t spreekt immers vanzelf, dat we hier te-doen hebben met Duits fabrikaat? – toch was de hoofdzaak helderder dan geschikt zou geweest zyn om arbeid te geven aan Wouters fantazie. En... zonderling, met de onopgehelderde byzaken bemoeide zich die fantazie niet.

Of is de gemaklykheid waarmee mens en mensdom op zekere leeftyden heenstapt over ongerymdhedens, *niet* zonderling? Ze blyft in-allegeval opmerkelyk.

Waarom nam men, byv. in Griekse en Romeinse mythologie genoeg met 'n Jupiter die jong geweest en door 'n geit gezoogd was, zonder er aan te denken dat 'n *geboren* god oud worden en sterven moest? Al de geschiedenisjes die op de Olymp gespeeld waren, nam men als gebeurde zaken aan, en niemand schynt er aan gedacht te hebben dat de voortzetting daarvan mogelyk, of liever noodzakelyk was. De onttroning van Saturnus vond geen tegenspraak, maar de dichter die 't gewaagd had in 'n *premier-olymp* te vertellen dat de veroveraar Zeus op zyn beurt 'n gelyk lot had ondergaan, zou voor 'n godslasteraar gehouden zyn. Ook in andere meer moderne mythologieën...

Maar we willen nu liever dat gebrek aan *kritiek*, in Woutertje beschouwen. De deugdzaame Genoveva werd op 't laatste plaatje volkomen gelukkig, en de verrader behoorlyk gestraft. Hoe was er voor de zo lang verstoten vrouw geluk denkbaar, aan de zyde van 'n woesteling als de echtgenoot die haar op zo ongegronde verdenking in de wildernis jaagde? Wie stond haar borg dat-i niet straks op-nieuw een dergelyke dollemanskuur aan haar begaan zou? En... vanwaar bekwamen de kinderen zulke mooie kleertjes? Ze schitterden van kleur en galon. Wouter zag dit wel, en hy was er wel jaloers op...

Dat was wat anders dan de afgelegde buisjes en broeken van Laurens, waarmee hy bedreigd werd door de overleggende moeder!

Nu ja, hy had wel de onburgerlyke weelderigheid van zo'n woestynleven opgemerkt, en zich voorgenomen by gelegenheid 'n plekje opte-zoeken, waar 't ongeluk zo fraai gekleed kon gaan, maar 't kwam hem niet in de zin, naar de herkomst van zo'n garderobe te vragen.

Bevolking-statistiek van een onbekend Keizerryk. De geest van Femke komt manen, en wordt in die funktie welwillend bygestaan door Wouters neus. We staan voor 't kleine te laag. Rehabilitatie van Petrus. Ophelia zonder vlekken... niet warranted voor de toekomst. Beschouwingen van Stoffel en Leentje over dramatische kunst. Hoe Salomo en Mozart veramsterdamd geworden zyn.

Niets alzo boeide onze Wouter zozeer, als die zwygende ernstige pein-zende, tot opheldering uittartende poppen. Als sfinksen drongen zy zich aan z'n verbeelding op, en schenen te eisen dat hy hen zou toespreken, en dwingen tot antwoord. Zonder dat hy zich reden wist te geven van z'n indrukken, kwamen die stomme beelden hem als spoken voor, die om zynentwil verschenen waren. Als geesten die hem iets te zeggen hadden, die hem kenden, en van hem wilden gekend zyn.

Met huivering en iets als schaamte hield hy lange gesprekken met de voorwerpen van z'n verering, en al verstond-i de antwoorden niet, toch voelde hy zekere voldoening. Al die voornaam geklede personen schenen het niet beneden zich te achten, in aanraking te komen met het kind dat zich zo nederig voelde in z'n katoenen nachtpon, met 'n 'bakkertje' op 't hoofd.

Toch waren de onderwerpen van de gesprekken die hy voerde, stipt besloten binnen de grens van de gegevens waarover hy in z'n herinnering te beschikken had, al zou dan ook menigeen, indien Wouter over-luid had durven denken, telkens hebben uitgeroepen: waar haalt de jongen 't vandaan? Och, hy rangschikte. En zelfs de onwillekeurigheid waarmee dit geschiedde, had hare niet moeielyk aantewyzen oorzaken. Hoe nauwer z'n omgeving, hoe wilder de sprongen die hy wel maken moest om de leedjes van z'n ziel uittestrekken, zodra hy rondhuppelde op 't onbegrensd terrein dat hém behoorde. O, die dolle Keizer Wouter in 't breed domein dat-i bezig was te veroveren! O, die onverzadelyke Alexander Philippe in z'n nachtjurk!

Maar... dat domein was schraal bevolkt. Dit is waar. Hy moest zich vergenoegen met de gegevens die z'n eigendom waren, met de weinige personen die hy kende, en met het mikroskopisch-kleine beetje dat-i beleefd had.

De helden van z'n prenten bracht-i in aanraking met de dokter die

hem zo liefderyk had behandeld, of met de sujetten uit z'n nog altyd niet vergeten Glorioso. Ook de welbekende Peruaanse geschiedenis leverde enige onderdanen aan z'n Ryk. Hy huwde Telasko uit aan de min van Juliet, en de priesters van de Zon kregen 'n schitterende *revanche* op Elias en 1 Kon. 18. Meester Pennewip ontving 'n splinternieuwe pruik, en wel van gouddraad, waartoe 't model werd ontleend aan de strooien krans van zekere King Lear, die 'r heel verdrietig uitzag, en z'n leed scheen te willen verzetten door met 'n soort van harlekyn gehurkt in 'n hoekje te zitten. Leentje zei, die magere man met bellen was zeker 'n nar, want: 'narresleden rinkelden óók zo. Dat zou Wouter van de winter horen, zodra er sneeuw lag.'

Waar onze kleine man verlegen was om sujetten die tot brug konden dienen tussen weten en gissen, tussen tastbaarheid en droom, maakte hy gebruik van de personen die hy onder z'n venster zag voorbygaan. Met zo'n sober materiaal moest-i zich behelpen. Toch deed-i dit liever dan dat-i uit armoed aan bouwstoffen, zou hebben gebruik gemaakt van z'n onmiddellyke omgeving. Het scheen hem niet in de zin te komen, een van z'n verwanten te kiezen tot paranimf zyner gedachten. Zelfs Lady Macbeth, die er toch niet heel vrendelyk uitzag, en zo huiselyk haar handen waste, scheen hem van hoger natuur dan z'n moeder of juffrouw Laps. Niets kwam hem aanzienlyker voor, dan daar als pop op zo'n prent te staan.

En de kleding! Kronen, diademen, *toques* en beretten! Helmen met fladderende vlerken, met 'n bos pluimen, met yzeren tralies als 't venster van 'n gevangenis! Zwaarden en dolken met kruisgevest waarop men zweren kon! Lange slepen, gepofte mouwen, gordels met afhangende *châtelaine*-keten... alles van goud zeker, en hy zou er dan ook braaf wat gittgom aan te-koste leggen! En wat aardige kereltjes waren die pages met 'n vogel op de kruk! Zelfs zo'n vogel was byzonder, en gaf raadsels op. Want hy had 'n kapje over z'n gezicht, als iemand die niet bekend wil zyn. Neen, neen, al die schone zaken behoorden by Wouters omgeving niet! 'Hoe is 't mogelijk, dacht-i, dat iemand die zulke prenten bezit, ze verkoopt? De dokter heeft ze zeker geërfd.'

Al had-i geweten dat Lady Macbeth de gepersonifieerde voorstelling was van misdaad, dan nog zoud-i 't heiligschennis geacht hebben, haar in aanraking te brengen of te vereenzelvigen met de draagsters ener deugd, die hem instinktmatig tegenstond door burgerlyke ordinarheid. De eerste inbreuk op deze richting was door die strokrans van Koning

Lear veroorzaakt, en misschien zou 't daarby gebleven zyn, wanneer hy niet op-eenmaal in Ophelia's gestalte iets ontdekt had, dat hem herinnerde aan... Femke. Zó ook zou zy kunnen staan, meende hy, bloemen vernielend, en de blaadjes om zich heen strooiende...

Hy schrikte!

Wel had-i 'n flauwe herinnering dat er gedurende z'n ziekte iets met het meisje was voorgevallen, maar 't rechte wist-i niet. Aztalpa's moeielyke keus... staande en liggende regels van 't vers dat-i niet had kunnen maken... de bons van z'n val, toen-i in z'n ziekte Femke's stem gehoord had... de wilde bruiloft van 't bleekgoed... pater Jansen met de zaligheid... alles was hem één verwarde klomp herinnering. En hy nam zich dit kwalyk, als iemand die door slordigheid iets kostbaars liet verloren gaan of bederven. Hy trilde by 'n onbestemd gevoel, en spande zich in om terug te vatten wat ontglipt scheen aan z'n gemoed. Toen-i met 'n paar gemaakt-onverschillige woorden naar 'dat meisje' gevraagd had...

O, die kleine huichelaar! Waarom noemde hy 't lieve kind niet by haar naam? Als ik liegen mocht, zou ik bepleiten dat-i 't goed meende. Men zou kunnen veronderstellen dat in zyn gevoel Femke's naam te liefelyk klonk voor de oren van Sertrude, Mine en Petró...

Neen, neen, neen! Zó is 't niet geweest! De besten onder ons hebben iets van Petrus, met z'n: ik ken deze man niet! Juist de besten het meest. Ik zal trachten hiervan iets uitteleggen. Misschien verklaart dit het vertrouwen van Jezus op de apostel die hem verloochende.

Och, de preek is te makkelyk. Ik vrees dat de lezer me begrypen zal voor ik gereed ben, en me de konklusie afsnyden met 'n: dat spreekt vanzelf, ik heb 't nooit anders ingezien.

Om Petrus te leren begrypen, de moedigste van Jezus' volgelingen, behoeft men zich slechts voortestellen dat er, vóór 't verraad, aan *Judas* gevraagd was: zyt gy ook niet uit zyne discipelen? Judas zou waarachtig niet neen gezegd hebben! Een betuiging kost de laaghartige niets, maar de oprechte is zy 'n daad. Petrus was niet gereed voor 'n offer, vooral omdat het gevorderd scheen zonder dat het op 'n offer gelek. Voorzeker zou hy z'n heer niet verloochend hebben, indien hem de vraag ware gedaan door gewapende en dreigende krygslieden. Hy had z'n karakter niet by-de-hand, omdat de ondervraging geschiedde door 'n dienstmaagd, en... eens verloochend hebbende, struikelde hy over de geringe moeielykheid van 't terugkomen op z'n woord, hy die zich met moed en lust zou hebben teweergesteld tegen 't schrikkelykst gevaar. Waar 'n

held zich klein toont, is 't by vergissing... het tonen niet, maar 't kleinvoelen zelf. We kunnen die toestand vergelyken by de penurie van de ryke die, ongewoon aan geringe geldelyke bezwaren, verzuimd heeft zich by zekere gelegenheid te voorzien van pasmunt.

Wel jammer, dat die pasmunt zo'n grote rol speelt in de wereld! En heel onbillyk, dat lieden die *gewoon* zyn aan kopergeld, zich zo vermeien in de nood van de miljonair wanneer hy ten-gevolge van *hun* armoed, z'n bankpapier niet gewisseld kan krygen!

Waarachtig, onze Wouter zou Femke niet verloochend hebben als men de dood gezet had op z'n... liefde! Nu, liefde was 't eigenlyk niet. Misschien ook was het dit wel, of iets er van. Maar dan moeten we 'n gans ander woord zoeken voor de duizend-en-een aandoeningen die daarvoor in wereld en litteratuur gewoonlyk worden aan de markt gebracht.

Naar 'dat meisje' alzo had-i gevraagd. 't Was al veel dat-i z'n lippen niet kon dwingen tot de uitdrukking: 'die meid' gelyk volgens anderen de ware lezing was in de huisannalen der Pietersens.

En men had hem afsgehept met 'n paar onverschillige woorden, die hem deden voelen dat er in die omgeving geen plaats was voor z'n roman, al stelde hyzelf die zo byzonder hoog niet. Hy nam zich voor, Femke te bezoeken zodra hy 't huis zou kunnen verlaten, en klaagde aan z'n moeder, dat het 'bakkertje' hem zo kneep... omdat-i niet graag door Femke, als ze soms mocht voorbygaan, wou gezien worden met 'n kinderachtige pluimmuts. Zo'n ding paste niets by Peruaanse brandstapels. En zelfs by 'ivoren poorten' maakte het 'n ontwydend effekt.

Al was er veel uitgesleten van de indrukken die hem overweldigden, en neerwierpen op 't ziekbed, toch was-i braaf genoeg om iets als zelfverwynt te voelen dat-i zich zo lang had bezig gehouden óf met niets, óf met iets anders dan 't meisje dat hem zo'n hartelyke zoen gaf, toen-i dapper geweest was. Dat wegwerpen van vernielde bloemen door Ophelia, had wel iets van: zie Wouter, zó hebje met my gedaan! Waren we niet afgesproken dat...

Wel neen, afgesproken was er niets. Toch kwam 't Wouter voor, dat-i 'n woordbreker was, en 'n gloed van schaamte overtoog z'n gelaat.

Die Ophelia... ja, ja, ze wás het! Want zie, daar kwam Petró met 'n bak hemden en sokken en allerlei ondergoed, dat zich in een der talrijke stadiën bevond, die men 't vuil-linnen laat doorlopen, voor 't geschikt is om weer op-nieuw vuil gemaakt te worden. Wassen, spoelen,

styven, rekken, mangelen, stryken... weet ik het! Het zoodje rook naar loog... zó'n lucht was er ook by Femke's bleekgoed, en alzo riep Wouters neus hem toe: ja, ja, zy is 't wel, zy, de dame met de uit elkaar gereten bloempjes... de hele kamer ruikt er na!

'Als je beter bent moet je-n-eens naar de dokter gaan,' zei de moeder, 'en hem bedanken voor je beterschap... naast God. En me dunkt dat je 'm dan met-een wel 'ns kon laten zien wat je al zo gekleurd hebt.'

'Ja zeker, moeder, dát zal ik doen! Ik zal haar de hele prins van Denemarken geven... ik meen... hem, de dokter!'

'Ga je gang, jongen. Maar zorg dan, dat je 'r geen vlekken op maakt. En denk er aan, dat die geest van de oude ridder heel bleek moet zien. Stoffel heeft het gezegd... omdat het 'n geest is, weetje.'

'Ja, moeder. Ik zal 'm helemaal wit maken.'

'Goed. En als je nu eens die dame daar in 't geel zette?'

De moeder wees met 'n breipen op Ophelia.

'Neen, o neen,' riep Wouter snel. 'Ze was in 't blauw!'

'Ze was? Wie was?'

'Ik meen maar, moeder, dat ik al zo veel gelen heb. En daarom wou ik haar... deze... die – Ophelia heet ze, 't staat er onder – nu eens blauw maken. De dame die 'r handen wast, kan dan weer geel zyn.'

'My wel,' zei de moeder. 'Als je maar zorgt dat er geen vlekken op komen.'

De ontwikkelde lezer weet dat Lady Macbeth tamelyk bevlekt was, lang voor ze in prent werd gezet. Maar Ophelia's beeld is rein uit Wouters handen gekomen. Wat daarmee later geschiedde...

Helaas!

Ik zal nog veel moeten toenemen in menskunde en schryftalent, voor ik dát behoorlyk schetsen kan. Maar ik zal m'n best doen. Gelukkig dat we nog in lang zo ver niet zyn. Er is ruim tyd tot oefening.

De slimme Stoffel was te weten gekomen wat dat dan toch eigenlyk voor prenten waren. Hy hing 'n tafereel op van zaken die, hoe bekend ook in andere kringen, door de Kinderen-Pietersens voor nieuw werden aangezien. Een van Stoffels kollegaas was verwant aan de toneelwereld, en had hem verhaald dat zulke afbeeldingen van kostumes 'n grote rol spelen onder de behoeften van acteurs. By deze zelfde gelegenheid vernam men nu een-en-ander over de stukken waaraan Wouters prenten ontleend waren, en over toneelspelen in 't algemeen.

't Was voor Wouter 'n geluk, dat het juist Stoffel was, die deze kennis

in 't huis bracht. Van elke andere kant gekomen, ware ze misschien afgeweerd als onbehoorlyk, en zeker onwelwillend nageplozen als iets verdachts. De woorden 'toneel' en 'schouwburg' hebben nog thans in de oren van velen 'n zeer onzedelyke klank, en dat was 'n hele of halve eeuw geleden nog veel erger dan tegenwoordig. Maar 't genoeg van wysheid te verkopen, noopte Stoffel tot gunstiger voorstelling van de zaak, dan-i anders had kunnen overeenbrengen met de bekrompenheid die by hem de funktiën van 't geweten vervulde.

'Zieje, moeder, er is komedie en komedie. Uwe moet onderscheid maken tussen 'n treurspel en... de vertoning van allerlei gekheid, waaruit 'n mens niets leren kan. Er zyn van die komedies, die... heel treurig zyn, en de mensen huilen er van... hele deftige mensen.'

'Gut,' zei juffrouw Pieterse.

'Ja, moeder! En dan zyn er weer andere stukken waar ze by zingen en muziek maken, en dat kan ook heel mooi en zedelyk wezen, en dat noemen ze dan by voorbeeld... 'n *opera*. En heel veel fatsoenlyke mensen gaan er heen. Uwe ziet, moeder, dat daarin niets onzedelyks is, en dat men niet zo bekrompen moet zyn, en alles zo terstond afkeuren. By de oude Grieken speelden ze ook komedie, en daarin studeren nog tegenwoordig onze eerste professers.'

'Is 't mogelyk!'

'Ja, moeder. Al die prenten van Wouter zyn genomen uit wezenlyke stukken, en 't zyn hele geschiedenissen. Ik kan nu zo oopenmaal niet alles vertellen, en wil maar zeggen dat er ook goede komedies zyn.'

'Dát moet je dan toch eens aan juffrouw Laps vertellen! Zy zegt altyd...'

'Wat zy zegt! 't Mens heeft nooit 'n komedie gezien.'

Dit was wel waar, maar de hele Pietersens-familie was op dit stuk geen haarbreed verder. Slechts Leentje misschien...

'Daar heb je 't!' riep de moeder. 'Ze zal die donderdag avond in de komedie geweest zyn... want het was 'n donderdag... zo zieje, hoe dan toch *obboedekon* alles aan den dag komt!'

Bij de familie Pieterse deelde het huishouden in de voorrang van heiligheden en officiële autoriteit. Het is de vraag of onze juffrouw Pieterse 'n engel des Heren vriendelyk zou ontvangen hebben als-ie haar was komen storen in de bereddering met keuken of was!

Een huishoudelyke zaak nu was 't geweest, dat Leentje eens 'n achtermiddag verlof had gevraagd wegens 'schrikkellyke hoofdpyn' – by bur-

gerluf is elke pyn terstond *schrikkelyk* – en... er was later gebleken dat ze de avend van die dag niet by haar moeder thuis was gebleven. De storm die hierdoor werd opgewekt, kan ik overslaan, omdat de goede Virgilius die voor my beskreven heeft: *quos ego... en ite, deae pelagi!* Gut, wat de tritons zich weerden... Trui, Mine, Petró! En Aeolus, de brave Stoffel! Alles blaasde braafheid, en 't Ryk der ondeugd sidderde.

'Als 't schepsel dan in-godsherennaam maar zeggen wou waar ze geweest was,' kermde de moeder. 'Ik kan toch geen *sichetten* over de vloer houden, die de nacht hebben doorgebracht... god weet waar!'

De nacht? Dit stond juffrouw Pieterse heel lelyk! Die vervloekte liefdeloosheid der hyperbolen! De nacht?

Ze wist beter dan gy en ik, lezer – want ze had het van Leentje's moeder, die er niet om jokken zou – dat de stumpert 'heel bedaard zo tegen elven was thuis gekomen onder begeleiding van de kleermakers-juffrouw van hier-naast.'

De nacht? De nacht?

Wát toch, om 's hemels wil had de onbehagelyke Leentje met haar nachten kunnen uitvoeren? 't Viel het onnozél meiske reeds moeielyk genoeg, niet groots te worden op de hoogdravende verdenking. Ach, wat had er veel anders moeten zyn, voor ze 'r aan denken kon, iets te gebruiken van de massa deugd die by haar braak lag! En dat wist juffrouw Pieterse ook wel. Ze schoof die problematische nacht maar tussen de dithyramben van haar verontwaardiging, om de delinkwente te dwingen tot bekentenis.

Maar Leentje was taai, en verklapte niets. Ze had geheimhouding beloofd aan de kleermakers-juffrouw, die zich 'zo in-acht moest nemen voor de mensen, omdat haar man 'n *nieuwlichter* was.'

Deze zaak was verheven tot rang van mysterie. En de belangstelling nam toe, toen men in Leentje's naaidoosje 'n afgescheurd stuk vond van 'n 'personen'-lijstje. Ook had men Leentje betrappt op 't neuriën van 'n lied dat voor 't eerst uit haar mond gehoord werd, en duidelyk heenwees op onbekende relatiën. Het was de roerende aria: 'k bèn vol eer, 'k bèn vol eer, ziet ik ben d'r 'n man vol eer!'

En nu eindelyk was, na Stoffels bekering tot het toneel, 't plechtig ogenblik aangebroken, waarop al die duisternissen zouden worden opgehelderd. Leentje werd geroepen, en viel door de mand.

Ach ja, ze had 'de komedie' bezocht, en wel die van de befaamde Jan Gras, de toenmalige Apollo van de *Elandstraat*.

Ik ben daar nooit geweest, maar wel herinner ik me, met welke eerbied ik sommige schoolmakkertjes aanzag, die over die tempel der Muzen wisten meetespreken.

't Spreekt vanzelf dat Leentje begon te schreien. Ze meende iets zeer verschrikkelijks geopenbaard te hebben, en wilde juist beloven dat ze 't nooit weer zou doen, toen ze tot haar verwondering vernam 'dat er volstrekt geen kwaad stak in zo'n uitspanning, en dat de grootste professers wel eens daarheen gingen...'

'Né, moeder, dát heb ik niet gezegd. Ik heb gezegd dat onze Griekse professers...'

'Nu, dat's hetzelfde,' riep juffrouw Pieterse. 'Ik bedoel maar dat 'n mens zich wel eens veramuseren mag. En zeg me nu eens *fransiman* wat je daar zo al gezien hebt.'

Leentje aan 't vertellen. Wouter legde z'n penseel neer. Petró's stryker werd er koud van. Ook Stoffel luisterde, en wel met de eigenaardige uitdrukking van iemand die heel nieuwsgierig is, doch niet wil laten merken dat-i wat nieuws hoort. By elke zinsnede uit Leentjes mond, zette hy 'n gezicht alsof-i zelf dat even goed zou hebben kunnen vertellen, als-i 't maar niet zo druk gehad had met z'n pyp, en hy keek z'n moeder aan met blikken die haar sommeerden te erkennen dat-i dit alles vooruit had geweten. De wereld is vol Stoffels.

Het spreekt vanzelf dat Leentje en de kleermakers-juffrouw waren onthaald geworden op 'De Onechte Zoon' van Kotzebue. Hoogstens was er kans geweest dat ze '*Mensenhaat en Berouw*' of '*De dood van Rolla*' als eersteling plukte op de akker van haar toneel-ondervinding. Maar die '*Onechte Zoon*' gaat voor. Er is meestal 'n hysterisch element in de uitspattingen van burgerlyke styfheid, en de kleermakers-juffrouw die aan nieuwlichtery getrouwd was, en sedert jaren op de sprong stond eens van de wereld te snoepen, had geen weerstand kunnen bieden aan de aanlokkelyke onechtheid van deze titel. Kotzebue was 'n *faiseur* die z'n zaak verstond. Geen van z'n stukken maakte dan ook zoveel opgang als dat fameuze '*Kind der Liebe*.' Of deze benaming aanduidt dat men de be hoorlyk geregistreerde kinderen zou moeten beschouwen als voortbrengsels van haat of onverschilligheid durf ik niet beslissen.

Ziehier iets van Leentjes verhaal.

'Eerst was er muziek, juffrouw, en ze speelden heel mooi, en toen 't scherm opging was er 'n groot bos, en 'n vrouw zat te huilen onder 'n boom, en er was 'n baron die haar zoon gevangen nam omdat-i 'n jager

was, en toen moest-i in de gevangenis, en hy heeft toen heel mooi gesproken, en de moeder ook, maar de baron zei dat-i heer en meester op z'n land was, en de gauwdieven straffen zou, en hy was woedend van kwaadheid, en toen zei de moeder... neen, er kwam 'n ander die zei... neen, zo was 't ook niet, maar toen viel de gordyn weer, en de kleermakers-juffrouw kocht wafelen die rondgeprezenteerd werden in de zaal door arme jongetjes, en we hebben chocolaad gedronken, omdat de kleermakers-juffrouw zei dat 't alle dagen geen kermis was. En er zat 'n heer achter ons, die alles uitlei, en die de kopjes van ons aannam toen ze leeg waren. Ook zeid-i dat de mensen hier zo mooi speelden, en dat er maar één komedie van Jan Gras was, en de kleermakers-juffrouw heeft 'm 'n pepermentje geprezenteerd, maar hy zei dat we-n-'ns moesten kyken naar 't scherm, omdat daarop allerlei geschilderd was, grote beelden in 'n wolk, en bloemen, en 'n man die op 'n instrument speelde, en er vlogen engeltjes om-heen... snoepig! En de muzikanten speelden weer, maar begryp nu eens wát, juffrouw? Ze speelden: *mooie meissies, mooie bloemen...*'

'Foei,' riepen de drie gratiën. 'Zo'n gemene straatdeun!'

Met uw verlof, Sertrude! Als gyzelf wat hoger stondt, zoudt ge uw neus minder hoog optrekken. Er is iets liefs in die *chanson de la rue*, door 't gemene volk geïmproviseerd op noten van Mozart. Gedurende myn kort leven reeds, zyn we op dit punt zeer achteruit gegaan, en wanneer we de Volkspoëzie van tegenwoordig vergelyken by wat er van vroeger tyden tot ons kwam, is de slotsom treurig. En... 't beste is *niet* tot ons gekomen. Want schryfmensen zyn te-allen-tyde ongelukkige beoordeelaars geweest van wat *in hun eigen vak* kunstwaarde had. De oorzaak ligt voor de hand. Ze minachtten alles wat niet beantwoordde aan de schoolmeesterlyke eisen van 't *métier*. Kreupele rymen, maatverkrachting, dagelykse woorden, straatgeboorte... hoe kon er poëzie voortkomen uit zulke Nazareths?

En 't fatsoen! Het zinspelen op verboden zaken... neen, 't verboden zinspelen op dingen die liefelyker klinken zouden, als men 't maar niet in 't hoofd gekregen had deugd te vervalsen tot preutsheid. Schryffletterkunde drong de volksliteratuur van de baan, en deftigheid smoorde de natuurkapiolen van 't straatminnelied. *Kapriolen...* bokkesprongen, zeker! De door verzenmakers van beroep vervaardigde 'volksliederen' gelyken ál zo weinig op de ware geest van 't Volk, als 'n neurenberger-spielgoedschaapje op de huppelende jonge geit die te-viervoet van de

grond springt zonder zich te bekommeren over 't neerkomen.

Die laatste vergelyking moge enigszins passen wat de tuchteloosheid aangaat, waarmee we in Wouters tyd, maat en rym van straatliederen hoorden mishandelen, voor 't overige gaat ze byzonder mank. Hoe de stemming van 't Volk in vorige eeuwen moge geweest zyn – vrolyk misschien? – is my onbekend, maar in de tyd waarvan ik spreek, was die stemming melankolisch en zelfs treurig. Men zoekte daarvan de weerklank niet in liederboeken. Op zeer weinig uitzondering na, laat 'n Volk zich geen gezangen voorschryven door deftige personen die altyd mistrouwd worden. Hoogstens neemt het wat over van de orgelman. Om in de dagen die ik bedoel, wél toegerust te zyn, moest zo'n erfgenaam der Frauenlobs, Eschenbachen en Tannhäusers 'n vrouw naast zich hebben met 'n kind op de arm, en drie, vier andere 'wurmen' die haar aan rok en voorschoot hingen. En op 't orgel lag 't vyfde of zesde dat, te oordelen naar de gestalte der moeder, straks ophouden zou 't jongste te zyn. De echtgenote hield 'n pak litteratuur in de hand, en galmde...

Waarachtig, de zaak is melankoliek! Een knip aan 't instrument... knik, knak, de cylinder schuift, stuit, wentelt, preludeert...

De stalen pinnen tokkelen tegen de tanden van de kam...

Maar dat moet *presto* gespeeld worden! *Prestissimo! Allegro!*

Beste Mozart, ge hebt niet gerekend op de tering van die orgelsjouwer! Niet op de vermoeyenis der arme vrouw, bezaaid met kroost! Niet ook op de smaak des Volks, dat... graag dol vrolyk is, nu ja, hoe doller hoe liever, maar geen groter vrolykheid kent dan 't smachtend sentimentele.

Velen zullen dit vreemd vinden, en menen dat de straatgalmen getuigenis geven van het tegendeel. Misschien is dit zo in onze dagen, maar 't wás eenmaal zo niet, en ikzelf heb die verandering beleefd. Waren 't verdwaalde spranken van de o- en ach-poëzie? Lag 't in de politieke tydsomstandigheden? Was 't 'n voorloper van de hedendaagse sociaalkwestiën? Ik weet het niet. Maar zeker is 't dat de ongeleerde muze der straten de vrolykste melodieën omzette in iets weemoedigs. En, dat ook hier alweer 't hysterisch element niet ontbrak...

Geen gedachte zonder fosfer? Eilieve: geen poëzie zonder wellust. En meer nog, zonder wellust geen schoonheidsgevoel, geen schepping op 't gebied van geest of gemoed.

't Mag waar zyn dat ondeugende toespelingen by zulke gelegenheden niet werden gespaard. Dat was de saus by 't gerecht! Maar toch... 't idyl-

lische blonk door, niet alleen, maar heerste zelfs in de toon waarop men z'n verzen zette.

Of was 't niet idyllisch, 't gezang waarin 'n dwalend meisje hare beminde zocht, en krytend vraagde:

Och lieve schildwacht heb jy hem niet gezien?

Twee lippies als een koraal

Twee oochies als een kristaal.

Hy is myn troost en myn toeverlaat...

't Rym is wat verwaarloosd, zou meester Pennewip zeggen. Nu ja, maar overigens...

Wel zeker, overigens is 't lief! Vooral wanneer men zich de smeltende melodie daarby denkt, die ik nu de lezer niet kan voorzingen, omdat ik te ver van hem af ben. Och, hoe de groente- mossel- en notenmeiden de sylben lang uithaalden, om toch zoveel ze vermochten getuigenis te geven van iets als gevoel. Dat ze vals zongen, slecht, onwelluidend, tegen alle regels van de Kunst... wat gaven de stumperts om Kunst? De bedoeling was maar dat de hoorder innig doordrongen zou zyn van de hartelykheid waarmee die verdwenen beminde gezocht werd. Waarlyk, men kreeg lust om meetezoeken, en 't vinden bytewonen, schoon het de vraag blyft of er groter genot te verwachten was van 't weerzien, dan door de kittelende smart van dat zoeken geleverd werd.

En hoe kwam de liereman die 't eerst deze minneklacht opdeunde voor 't Amsterdams straatpubliek, aan 'n tekst uit Salomo's prachtig *Hooglied*? Dit is goden en lieremannen bekend! Treffend blyft het – en 'n aardige bydrage tot de hardnekkigheid, waarmee zekere gegevens de *Kampf ums Dasein* voeren! – hoe zo'n aandoenlyke type, na veertig eeuwen doodslaap, zich op-eenmaal weer vertoont, ginds begraven onder het puin van Jeruzalem, hier verryzend onder 't gepeupel van 'n gewezen grote stad.

Maar we waren by Mozart. Wie de muziek leverde op Salomo's poëzie, weet ik niet, en evenmin kan ik zeggen wie de woorden gedicht heeft op de melodie die Leentje zo bekend klonk in de muzentempel van Jan Gras. Maar wel herinner ik my 'n paar brokstukken – *caetera desunt*, helaas! – en ik leg me de moed op, ze in druk te geven. Ziehier wat zo afschuwelyk werd gevonden door de dames Pieterse. Mocht een van m'n lezers het schone gedicht in z'n geheel kennen, hy zou me verplichten

door de mededeling. Aan aanvulling door eigen maaksel, waag ik me niet.

*Mooie meissies, mooie blomme,
Van een mooi meissie ben ik gekomme,
En een mooi meissie is m'n hartedief,
Daarom...*

De konklusie is stout!

Daarom heb ik alle mooie meissies lief!

Hier is, geloof ik, 't couplet uit. En dit mag wel. Een flinke ritournel op 't orgel kan hier wat ruimte van tyd geven, om de hoorder te doen bekomen van z'n schrik over zo'n Lovelace! *Alle... alle...* wel verbazend! Waar blyven hierby de arkadische Mirtyllen en Meliboeën? O, de hele Virgilius zinkt weg, by wat er volgt. En Tibullus! En Theokritus! En Kattullus! En Janus Secundus met z'n 'kusjes!' En Jonctys met z'n 'Roseliins Oochies!' En Bellamy...

Kortom, ik eis 'n hekatombe van minnedichters op 't graf van de onbekende poëet, die z'n weemoedig-verliefde *complainte* durfde in de plaats stellen van de woorden waarop Mozart 'n allervrolykst motet komponeerde. Ze vormen de slot-aria der eerste akte uit 'Figaro's Hochzeit' waar de aardige page Cherubin, die van-honk en naar 't leger wordt gezonden omdat-i... te aardig begon te worden voor damespage, zo grappig door Figaro wordt geplaagd met z'n nieuwe betrekking van held.

In 't straatminnelied is geen spoor van plagery. Zelfs niet van scherts, al schynt het anders. Ook de tweede regel kan slechts ondeugend gevonden worden door 'n bedorven smaak. Ze is maar naïf. En 't vervolg!

*Kon ik alle mooie meissies kryge...
Ik zou ze...*

Die drie puntjes zyn van my. Niet omdat ik ondeugender wezen wil dan 't gedicht – ik zou er kans toe zien! – maar om de braafste lezer tyd te geven tot overdenken wat de zanger zich al zo voornam te doen – *in alle eer en deugd* te doen! – met al die 'mooie meissies.'

Met *alle!* Saprستي!

Ziehier 't naïve weer, en zeg me of 'n kind aan de borst van z'n moeder onnozeler met zoveel meisjes zou kunnen omgaan, dan de larmoyante zanger?

*Ik zou ze-n-an 'n touwetje ryge,
Ik zou ze kuipe-n-in 'n vat...*

Vreemd is 't! Ongepast is 't! *Polizeiwidrig* is 't! Onpraktisch is het! Maar onkuis is 't niet. De heilige Aloyzjus van Gonzaga kon de zaak niet delikater behandelen.

Op die moorddadige, doch overigens hoogst onschuldige kuiperij volgt, als gedachtenrym op al 't vorige, de verzuchting:

Och, als ik alle mooie meissies had!

De strenge moralist moge hier zekere te ver gedreven begerigheid wraken, en de zanger afvragen of-i zich niet zou kunnen tevreden stellen met de helft... onzedelyk in gewone zin, is de wens alweer niet. Dit blykt ten-volle uit het kies gebruik dat de troubadour van z'n slachtoffertjes maken wil.

Er is nóg 'n couplet dat me in 't geheugen bleef hangen, en waarmee 't gedicht waarschylyk besloten werd. De melankolie waarop ik geweten heb, straalt er in door. *Ze* gaat over in het tragische, en wel op 'n manier die duidelyk aantoon dat er in de vorige regels geenszins jacht werd gemaakt, noch op *faublasserie*, noch op iets koddigs. Waar wy, in-weerwil hiervan, toch iets menen te ontdekken dat op *farce* gelykt, moeten we denken aan de koddigheid die te-weeg wordt gebracht door 't mislukt-verhevene, volstrekt niet aan opzettelyke grappen.

*Als ik dood ben, zullen ze my begrave...
Ze zullen my...*

Ze? Wie... *ze?* Wel, *al* de 'mooie meissies!' Is 't grandioos of niet, lezer, zich zó'n uitvaart te bestellen?

*Ze zullen my naar 't kerriehof toe drage.
Ze zullen schryve-n-op m'n graf:
'Hier ligt de jonkman die alle mooie meissies liefhad!'*

Die laatste regel is te lang, meent Pennewip. Onnozele Pennewip! Hy zou hem niet te lang gevonden hebben, als men gezongen had: 'hier ligt de oude eerwaardige verzenmaker, wiens school om de goede zeden beroemd was tot op Wittenburg toe, en die met behulp zyner echtgenote, les gaf in naaien, breien, stoppen, stikken, merken en de godsdienst.' Maar zó zyn die mensen. Altyd jaloers op alles wat omgaat buiten hun school...

Neen, jaloers was de brave Pennewip niet. Hy was maar bekrompen. Ook in hem vertoonde zich de tegenstrydigheid in 't verkeerd schatten van hoog en laag, die we zo-even in de gelegenheid waren optemerken by z'n geestverwanten. Dat het een-of-ander dier uit 'n gezicht van Daniël, meer klauwen of poten had dan 'n dier betaamt, hinderde hem volstrekt niet. Maar 'n voet of wat te veel in 'n versregel maakte hem ongelukkig. Had-i er dan nooit op gelet, hoe handig 'n straatkoor de fouten van de dichter bemantelde? Wie goed luisterde, vond het grafschrift van de universele jonkman Liefdestrik nog veel te kort, en uit die dieren van Daniël kan men met de beste wil niet wys worden.

Vervolg: Onechte Zoon, gekompliceerd met 'n echt silveren doosje, onechte eerlykheid, echte naïveteit van Leentje, onechte bravigheid der juffrouwen Pieterse...

‘Foei!’ hadden alzo de drie jonge dames geroepen, toen Leentje de onvoorzichtigheid beging, gewag te maken van die *verpönte* melodie. Vóór ik de terechtwyzing schreef, die bestemd is eens-voor-al zo'n preuts miskennen van 't schone de kop intedrukken, heb ik my nauwkeurig geïnformeerd of 't hele gezin der Pietersens wel wezenlyk overleden is, omdat ik me geen twist op de hals wil halen. De dood-attesten liggen voor me. Ik kan dus onbekommerd voortgaan met Leentje's relaas.

‘En toen ging de gordyn weer omhoog, juffrouw, helemaal vanzelf, maar de heer die achter ons zat, zei dat het gedaan werd door mensen die men niet zien kon, misschien wel door de onechte zoon, want zaid-i, zolang de gordyn neer was, zat-i niet in de gevangenis, en mocht heen-en-weer lopen net als 'n ander. En toen prezenteerde de kleermakers-juffrouw hem weer 'n pepermentje, maar hy zei: “kyk nu liever naar 't stuk, juffrouw, want je bent hier nu eenmaal voor je geld.” We hadden twaalf stuivers betaald... twaalf stuivers de man, weet u, buiten de wafels en de chocola. En toen zei de baron... och, uwe begrypt, ik kan alles nu zo precies niet vertellen. Ik wil maar zeggen dat die oude vrouw gedurig huilde, en niet tot bedaren komen kon, omdat ze zo ongelukkig was. Want, juffrouw, begryp eens, die onechte zoon was haar eigen zoon, en hy was ook 'n onechte zoon van die baron. Uwe begrypt hoe de mensen daarmee inzaten... omdat-i 'n onecht kind was, weet u, die nergens terecht kon. En papieren had-i ook niet, en de moeder ook niet. En daarom zoud-i nu sterven... omdat-i zonder permissie gejaagd had. Gut, het was zo mooi, juffrouw! Maar toen viel het scherm weer, en we namen nog 'n wafel. En toen zei die heer achter ons, dat er altyd zoveel slecht volk in de zaal was... zakkerollers, weet u? En 't was heel goed, zaid-i, dat men stukken speelde met 'n gevangenis er in, om de mensen te waarschuwen tegen slechtheid. Want, zaid-i, eerlyk duurt het langst. En toen wou juist de kleermakers-juffrouw hem weer 'n pepermentje presenteren, maar... och, ze schrok zo, want haar doosje was weg. En we zochten in onze zakken, en op de grond, en in onze stoven, en we zochten overal, want ze had het van haar petemoei... en dus, uwe kunt be-

grypen hoe 't mens ontdaan was. En we vroegen aan de heer achter ons, of hy ons ook zeggen kon wie 't gedaan had? En hy vroeg of 't doosje van zilver was? Ja, zei de kleermakers-juffrouw, 't was van echt zilver, en... dat ze 't van 'r petemoei had. En toen vroeg-i of 't glad of geribt was? En de juffrouw zei dat het geribt was. En toen zeid-i dadelyk dat het dan zeker gestolen was door 'n zakkeroller, maar hy kon niet zeggen door wie, omdat er zovéél in de zaal waren, zeid-i. Maar anders... 't was zeker door 'n zakkeroller gedaan.'

'Hyzelf kan 't wel gedaan hebben!' riepen 'n paar toehoorders.

Leentje was verontwaardigd, en wees die verdenking met drift terug.

'Nee, juffrouw Sertrude, zeg uwe zo-iets niet! Dat's zonde! 't Was 'n allerfatsoenlykste man, dat kan ik u zeggen! De hele avond is er geen onvertogen woord over z'n lippen gekomen, en hy noemde my "juffrouw" zo goed als de kleermakers-juffrouw zelf! En hy is zelf opgestaan om de dief te zoeken, en hy vroeg waar de juffrouw woonde, en als-i 't doosje vond, zeid-i, zoud-i 't haar terugbrengen. Hy had 'n wit piqué vest aan, met paarse bloempjes... och, hoe kan uwe zo-iets zeggen!'

'Nou, ga maar voort met je *Onechte Zoon*,' eiste het Publiek.

'Gut, juffrouw, de muziek was zo mooi! En als ze speelden, was er 'n heer, die met 'n stok wees hoe de wys was. Maar er werden veel wyzen gespeeld, die ik nooit heb horen zingen, en dus niet navertellen kan.'

'Maar vertel dan toch van 't stuk!'

'Ja, ziet u, dat 's zo makkelyk niet! 't Was heel mooi, maar er zyn zo van die dingen die men zelf moet gezien hebben om ze te begrypen, want ik kan niet alles zo nadoen. De baron merkte dat die jager in de gevangenis z'n eigen zoon was, omdat-i eens... in vroeger tyd... kennis had gehad... weet u...'

Er heerste 'n sterke spanning onder Leentjes auditorium. Al de hoorders hygden naar de door de titel beloofde onechtheid, en Leentje wist geen raad met 'r vertelling. Ze werd vuurrood.

'Hy had die oude vrouw vroeger gekend, en toen was-i met haar in... konversatie geweest, zal ik nou maar zo 'reis zeggen, en ze zouden getrouwd zyn, maar... er was iets tussenbeide gekomen... en... daarom heet het stuk de *Onechte Zoon*...'

Wouter luisterde met evenveel inspanning als de anderen, maar z'n verbeelding was rustiger. De beurt was nu aan de meisjes, om de teugels lostelaten van háár fantazie. Ze keken voor zich. De nuchtere Stoffel kende 'n paar boekenfrazen van-buiten, die hy hier te-pas bracht.

‘Juist! Hy had hare onschuld misbruikt – zo wordt zulks genoemd – en daarna haar ten-prooie gelaten aan de schande. Ik kan u niet genoeg zeggen, moeder, hoe de jeugd zich daarvoor moet inacht nemen. Ik zeg ’t de jongens alle dagen op m’n school...’

‘Hoor je ’t, Wouter? Let daar ’ns goed op, en onthoud wat Stoffel zegt.’

Toen Stoffel merkte dat z’n kommentaar in de smaak viel, ging hy voort: ‘Juist, moeder! De deugd moet geëerd worden. Dat is Gods wil, en wat God doet, is welgedaan. Onder alle zonden is de wellust... ’n zeer grote zonde, omdat God het verboden heeft, en omdat alle zonde hier of hier-namaals gestraft wordt...’

‘Hoorje ’t, Wouter?’

‘Hier of hier-namaals, moeder! Gepaste vreugd mág wel, maar ongeoorloofd zingenot is... niet geoorloofd. Dat rukt alle banden van de menselyke Maatschappy... uwe ziet wel, dat zo’n komedie heel mooi wesen kan, als men ’t maar goed opvat, en alles behoorlyk weet uitleggen. Dát is het maar!’

‘En hoe liep het toen af met die baron?’

‘Wat zal ik u daarvan zeggen, juffrouw! Hy heeft veel gesproken, en was erg bedroefd omdat hy eens... die oude vrouw...’

‘Verleid had’, viel Stoffel hulpvaardig in, daar Leentje ’t ware woord niet vinden kon, of niet noemen durfde. ‘Men noemt zulks verleiden.’

‘Ja juist, zo zei dat mens ook. En hy beloofde haar dat-i ’r nooit weer zo-iets zou aandoen. En toen zeid-i tot de onechte zoon, dat men altyd op ’t pad van de deugd moet blyven, en dat-i met die oude vrouw trouwen zou. Ze was er erg mee te vreden.’

‘Dát geloof ik’, riepen de drie meisjes, als uit één mond, en met ’n snelheid die verklapte waar eigenlyk ’t zwaartepunt ligt van sommige zedelykhedens. ‘Dát geloof ik graag,’ riepen ze, ‘toen werd ze ’n ryke barones!’

‘Ja,’ zei Leentje, ‘ze werd ’n grote dame. En de onechte zoon viel de baron om de hals, en toen speelden ze ’t “*Kamertje van ’n Wasmeisje*” en de zoon was huzaar, en zong: “*k bén vol eer, ’k bén vol eer, ziet ik ben d’r ’n man vol eer!*” Maar waar de oude baron gebleven is, weet ik niet. En toen zyn we naar huis gegaan, maar de kleermakers-juffrouw had geen plezier meer, omdat ze haar doosje kwyt was. Of die heer ’t haar nog thuis gebracht heeft, zou ik de juffrouw niet kunnen zeggen.’

Hier was de vertelling uit.

De meisjes dachten: barones!

Stoffel: de deugd!

De moeder: twaalf stuivers 'de man' buiten wafels en chocolade!

Wouter: die jager! Ik zou wel zo'n jager willen zyn in een bos... in 'n heel groot bos... helemaal alleen...

Hy nam z'n penseel op, en zag Ophelia aan:

...helemaal alleen in 'n groot bos, met... Femke!

Zo had ieder z'n byzondere indrukken, die niet alleen onderling verschilden, maar ook in dezelfde persoon telkens verwisselden van kleur. Kotzebue zou vreemd hebben opgezien, als-i Leentje's verhaal gehoord had. Vreemder nog, wanneer hy had kunnen weten wat het achterliet in de gemoederen van haar hoorders. Deze verwondering zou trouwens het deel zyn van elke kunstenaar, die 'n blik sloeg in de gemoederen van z'n publiek. Gelukkig ditmaal dat er aan Kotzebue's fabrikaat niet veel te bederven viel. Of de uitwerking van z'n effektstuk op de gemoederen van Leentje's auditorium ook zo onschuldig was, zou ik niet durven verzekeren. De meisjes berekenden dat het 'verleiden' op zichzelf nu juist zo heel erg niet wezen zou, als men maar zeker was dat zo'n baron... tenlaatste... en niet ál te laat...

Er zou, meenden zy, 'n niet onaardige *carrière* te vervaardigen zyn uit 'n reeks van goed geëxploiteerde jeugdige misstappen. 't Mutsenmaken was er niets by.

Petró vroeg met gemaakte onverschilligheid, hoe oud de huilende vrouw zo ongeveer kon geweest zyn, en voelde zich versterkt in haar deugd, toen Leentje heel onnozel antwoordde: 'Zo tegen de zestig, juffrouw...'

Deze *Odysee* der bedelende gewezen onschuld kwam Petró wat lang voor. Maar 't 'mutsenmaken' stond haar weer erg tegen, toen Leentje voortging: 'Tegen de zestig, toen ze onder die boom zat. Later, toen de baron terugkeerde tot de deugd, en haar trouwen wilde, fleurde ze erg op. Ze kan toen zo-wat 'n goeie veertigster geweest zyn...'

'Dat vervloekte mutsenmaken!' riep... geen van de diep nadenkende meisjes, maar ze dachten 't.

In één opzicht was de hele familie 't eens. Ieder wilde gaarne ook eens zo'n 'komedie' zien. Maar juffrouw Pieterse zei dat de kosten haar 'begrootten.' En dit werd nog erger, toen Stoffel 'n boze tyding thuis bracht over de 'troep van Jan Gras in de *Elandstraat*, waar geen fatsoenlyke familie zich vertonen kon.' Dit was hem verzekerd door iemand die

't wel weten kon, want hy was 'n bloedneef van de rol-uitschryver by de grote Schouwburg op 't Leidse Plein. Dát was de ware komedie!

'Verbeeld u eens, moeder, die is van de stad, en de Burgemeester zelf zoekt de stukken uit... om de zedelykheid, weet u. En begryp eens, als er in zo'n stuk staat: "o God!" dan verandert de Burgemeester dit in: "o hemel!" omdat het niet te-pas komt, van onze-lieve-heer te spreken in 'n zaal waar ook wel gedanst wordt. Want... gedanst wordt er ook, moeder. Maar als wy er eens heen gaan, kunnen we best 'n stuk afwachten waarin niet gedanst wordt, en dat helemaal is nagezien door de Burgemeester...'

Stoffel had gelyk. De Amsterdamse Regering bemoeide zich met *hare* Schouwburg, en weerde alles wat beledigend kon zyn voor God en Magistraat.

Dit was nog voor zéér korte tyd het geval. De inskriptie op 't scherm:

*Der kunsten God, aan 't Y met geestdrift aangebeën,
Kweekt hier in 't heilig koor, verdienste en deugd alleen,*

beduidde niet dat Apollo in z'n eentje voor 'Verdienste en deugd' zorgde – dit zou de wethouders in hun eer getast zyn – maar dat er onder zyn en hun beheer niets, volstrekt niets dan 'Deugd en Verdienste' op de planken werd toegelaten. Hieraan hebben we dan ook al de uitmuntende stukken te danken, en tevens de bloei der toneelspeelkunst, waarin onze eeuw zich verheugen mag.

De Amsterdamse Regering en aesthetiek!

De grote meerderheid des Volks, de kleine burgerstand, heeft geen geschiedschryver. Met haar bemoeit zich noch de filoloog, noch de fysioloog, noch de psycholoog, noch de schilder, noch de dichter, noch de filosoof, noch de staatsman. Ze staat voor politie en justitie te hoog, voor aesthetische beschouwing te laag: ze is *onpoëtisch*.

Ik zou waarlyk geen kans zien deze mening te verdedigen, naar de stipte zin die *ik* aan al die benamingen hecht. Doch als men met de dagelykse opvatting daarvan tevreden is, zal ze waarschyglyk geen verdediging nodig hebben. Reeds in de aanvang der Woutergeschiedenis zag ik de moeielykheid in, de lezer belangstelling inteboezemen voor 'n romanheldje dat, by-gebrek aan roman, naar veler mening eigenlyk geen behooryk heldje wezen kan. Wouter zelf zou dan ook de laatste geweest zyn, die zich voor zo-iets uitgaf. En juist dááronder leed hy. En hoe hy in z'n gedachten dat ondichterlyke van z'n toestand noemde, kan ik niet zeggen. Hyzelf had er evenmin 'n benaming voor. Hoogstens voelde hy iets ontevredens, iets benepens. Ook kwam 't hem niet in de zin, zich af-scheiden van z'n omgeving, veel minder nog zich daartegen-over te stellen.

Behalve door z'n zeer onbestemde begeerte om iets meer van al die poppen te weten, voelde hy de eigenaardige ontevredenheid die hem kwelde, 't smartelykst als er diligences of reiskoetsen voorby z'n venster reden. Dat *vice-versa* en *sauve-garde* – zó stond er op de postwagens in zyn tyd – kwamen hem voor als toverspreuken die hy wel niet begreep, doch waarachter gewis iets zeer belangryks schuilen moest. En die reizigers! Hoe voornaam, zo van-verre te komen, van héél ver, misschien wel van Rotterdam! En zouden nu al die personen permissie hebben van hunne moeders, om zo maar de hele wereld doorteryden? En zou ieder nu precies weten waar-i wezen moest, en wat-i daar te doen had, zonder broer Stoffel? Zo'n koetsier, en de man die naast hem zat met 'n trompet... och, die mensen waren toch ook eenmaal kinderen geweest! Hoe hadden ze 't toch aangelegd om 't zo ver te brengen? En hoe konden zy zo precies in 't hele land de weg weten? En hoe of ze 't wel maakten met de rovers? Of zouden die alleen in Italië zyn? Dat zou toch jammer wezen!

Hy was nu geheel hersteld, en wachte slechts op de nieuwe broek en de verdere nieuwigheden die z'n moeder voor hem liet vervaardigen uit de afgelegde kledingstukken van z'n broer, om 't voorgenoemen bezoek by de dokter te maken. Te-gelyk met nieuwe plunje kwam juffrouw Laps. Ze was zeer verontwaardigd, dat men op 't punt stond: 'de medicyn-meester meer eer te geven dan de Here.' Wouter moest eerst z'n kerk-gang doen, zei ze. Dat stond in de Schrift! En als-i 't niet deed, zou de Heer z'n koninkryk ván hem nemen. Juffrouw Pieterse kon er vast op rekenen.

'Gut, mens, ik heb er niet tegen dat-i naar de kerk gaat ook,' zei de moeder, 'maar... we zyn ver van zondag, en omdat nu de blauwlakense broek van Laurens zo netjes "ingenomen" is...'

'Dat zyn juist de wereldse dingen die 'n mens van 't ware pad leiden,' betuigde juffrouw Laps.

'Maar zou dan nu 't kind vyf dagen thuis moeten blyven, alleen omdat-i nog niet in de kerk geweest is?'

'Wat betekenen die vyf dagen, juffrouw Pieterse! De Heer is wel veertig dagen in de woestyn gebleven, en veertig nachten... denk eens! En al die tyd zonder eten... dat's wat anders! Geloof me, juffrouw Pieterse! je moet je niet van je weg laten brengen door Laurens z'n broek. Maar 't is netjes gedaan, dat moet ik zeggen. Wat vraagt de man er voor?'

Gedurende 't nu volgend gesprek over de handigheid van de kleermaker, zat Wouter te peinzen over die woestyn. Hy had er wel zin in. Het kwam hem zeer byzonder voor, en daarom belangwekkend. Eensklaps vroeg hy aan juffrouw Laps, hoelang zy in de woestyn geweest was?

'Heb je van je leven... zo'n kwajongen! Waar haalt-i de ondeugendigheid vandaan? Neen, mannetje, ik ben nooit in de woestyn geweest, en dat hoeft ook niet, omdat ik m'n godsdienst thuis doe, weet je, en... om de andere tyden, zieje. De Heer leefde in 't Heilige Land, en... 't is lang geleden. Jy met je malle vragen zoudt 'n mens verlegen maken. Ik blyf er by, juffrouw Pieterse, dat je verdriet van de jongen hebben zult. 't Is je eigen schuld. Je had 'm allang z'n wyzigheid moeten verleren.'

'Maar 't kind heeft niets miszeid, juffrouw!'

'Zo? Vindt uwe dat? Nu, ik vind dan op myn beurt...'

We schenken haar met koninklyke mildheid de uitlegging van 'r verstoordheid. De zaak was, als in veel gevallen van deze soort, dat grof bedrog zich niet op z'n gemak voelt teenover naïveteit. Juffrouw Laps was minder bevreesd voor Stoffels retoriek dan voor Wouters eenvoud.

En zie, daar kwam ook die andere vyand aanrukken, en nog wel met het beraamd plan haar eens duchtig onderhanden te nemen. Stoffel zou de komedie-veldtocht openen! De slimmert had zich van 'n bondgenoot voorzien: hy trad de kamer binnen met... meester Pennewip!

Na de gewone begroetingen werd het gesprek al zeer spoedig op 't onderwerp gebragt, dat dienen moest om juffrouw Laps tenonder te brengen. Ze liet zich niet onbetuigd, en lokte zelfs de aanval uit, door flinkweg al wat naar 'n schouwburg gelek, tot zaken van de hel te verklaren.

'Uwe verkeert in de soort van dwaling die ik rangschik onder de zeer algemene,' zei meester Pennewip, 'en wel van de allerbekrompenste klasse. Myn jonge vriend hier' – hy wees op Stoffel – 'heeft my uw vooroordeel op dit punt kenbaar gemaakt, of... te kennen gegeven. En het is juist hierom dat ik...'

'Dat moet je nu niet zó opnemen,' riep de moeder, alsof de meester expres daarom hier gekomen was. 't Is maar, zieje, dat Stoffel by-toeval...'

'Nee, juffrouw Pieterse, ik kom voorbedachtelyk hier, om over die zaak te spreken.'

Als om deze betuiging kracht byzetten, haalde hy z'n neusknyper voor-den-dag, en begon 'n verhandeling over allerlei soorten van vermaak. Hy verdeelde de genoegens in geoorloofde en verbodene. De 'zinnelykheid' kreeg er duchtig van langs, en Wouter had zo gaarne de betekenis van dit woord willen vragen, maar de ruwe wys waarop hy zo-even berispt was, had hem schuw gemaakt. Hy zou 't onderzoek naar die afschuwelyke zonde dan in 's hemelsnaam maar uitstellen tot-i groot was.

'Maar, meester, uwe zal toch niet ontkennen dat zo'n komedie 'n wereldse zaak is,' riep juffrouw Laps.

Dit woord 'werelds' heeft 'n boze klank, en Pennewip moest al z'n onderscheidingsvermogen te-hulp roepen, om niet z'n thema prys te geven aan zo'n aanval.

'Zekerlyk... zekerlyk! De zaak is werelds, maar... ook wereldse zaken laten zich onderscheiden in behoorlyke en onbehoorlyke, in dezulke die Gode welbehagelyk zyn, en andere zaken, die... die...'

'Dát's niet waar, meester! Wat werelds is, is verdoemd... dat zeg ik maar! 't Staat in de Schrift!'

Het doet me leed voor Pennewip, maar ik moet erkennen dat-i by deze gelegenheid niet zeer dapper op de vyand insloeg. En ook Stoffel durfde de ingeprinte afschuw van dat vreselyk woord niet aan.

Het ontzag voor 'n klank speelt in de geschiedenis der dwalingen, een zeer grote rol, ja de hoofdrol. Zodra het aan de verspreiders van 'n wanbegrip gelukt is, hun theses te stempelen met 'n eigenaardige benaming, zal die naam langer leven dan 't oorspronkelyk geloof aan de redenering waaruit ze voortsproot. De afgezaagde tegenstelling van zogenaamd-verheven begrippen met woorden als: *wereld*, *zinnelykheid*, *vleselyke begeerten*, enz. heeft die uitdrukkingen tot spoken gemaakt, waardoor nog altyd menigeen zich laat verschrikken, al zoud-i dan ook overigens ontwikkeld genoeg zyn tot nagenoeg zuivere redenering. De oorzaak hiervan is, dat men na lang gebruik van die klanken zich 't denken heeft afgewend.

Pennewip stamelde, en nam 't ene snuifje voor, 't andere na. De goeie man bedacht niet dat hyzelf zo druk bezig was met offeren op 't altaar der vervloekte zinnelykheid. En ook z'n vyand dacht er niet aan. Gelukkig! Want de minste aanmerking zou Pennewip op de weg geholpen hebben om de zinnelykheden te gaan verdelen in klassen, en haar te wyzen op de vreselyke zonde die ze beging door 't slorpen van haar sterk gesuikerde thee.

Wat overigens dat 'wereldse' van de Schouwburg aanging, de man scheen er niet aan te denken dat ook z'n school toch wél beschouwd 'n wereldse zaak was. En z'n pruik! En z'n dyvest! En z'n neusknyptje! En... de hele juffrouw Laps zelf immers ook? Wat anders?

Ach, hy kwam zo ver niet! De argumenten uit de wapenkamer der geloverij hadden z'n kracht gebroken. Z'n tegenvoetster begreep dat ze aan de winnende hand was, en om hem te vervolgen tot in z'n uiterste schuilhoeken: 'Neen,' riep ze, 'van de komedie moet uwe niet spreken, meester! Al zulke dingen zyn verlokkingen des duivels... dat zeg ik! Daar heb je nu by my in de straat, de juffrouw boven de spekslager... die heeft ook op 'n komedie gespeeld – althans zo zeggen de mensen – en ze is getrouwd... laat zien... verleden maart... zes maanden... reken maar na, meester – uwe ziet dat ik de waarheid zeg! – zes maanden, zeg ik, en wat gebeurt er? Ze ligt in de kraam, meester, zo zondig als ik hier voor je zit... dat komt van dat vervloekte komedie-spelen!'

O, o, o, onze Wouter! Wat al oren had-i open, om zoveel belangryks optevangen! Zoveel kittelende geheimenissen! Wel wist-i niet of de ware knoop van de zaak in de spekslagery zat, of in de maand maart, of in de komedie, of in dit alles te-gelyk, of in een-en-ander uit dit alles, maar... prikkelend wás het! Er was 'n kindje geboren omdat de moeder kome-

die-gespeeld had! Ziedaar dan eindelyk één der vraagpunten beantwoord, die hy zich sedert 'n jaar zo gedurig voorlegde. Helder was de zaak nog niet, vooral daar-i de zo gretig afgeluisterde inlichting in nauw verband bracht met Leentjes relaas over de 'Onechte Zoon.' Ook daaruit was hem zekere verwantschap gebleken tussen de geboorte van 'n kind en komediespel, en omdat nu deze beide onderwerpen gelykelyk saken te delen in de afschuw die juffrouw Laps ten-toon spreidde voor wereldse zaken, lag het in de rede dat hy ze vry onbepaald vereenzelvigde. Hoe dan ooit z'n moeder er toe gekomen was zich aan zo-iets oorteegeven, begreep-i-niet. Maar... ook dat probleem werd bewaard voor de toekomst. Intussen was hy zeer benieuwd naar 't stuk dat hém had voortgebracht. Een treurspel? Of 'n komedie met zang en muziek... 'n *opera*, zoals Stoffel dat genoemd had. Die muziek-geboorte kwam Wouter zo heel verwerpelyk niet voor. Hy voelde inderdaad iets in zich dat naar 'n symfonie geleek. Maar 't benauwde hem, omdat-i te ongeoeffend was om 't stuk te spelen.

Juffrouw Laps ging voort: 'Ik vraag uwe, meester, wat kan er om Krrristis-wil terechtkomen van zo'n kind? In zonde ontvang en geboren, hè?'

Wouter werd angstig. De meester trok verlegen aan z'n pruik, en mompelde iets van 'christelyke liefde en Gods byzondere goedheid.' Maar juffrouw Laps was slecht te spreken op dat stuk. Liefde... goedheid... nu ja, voor de uitverkorenen. Maar men mocht niet nederzitten met de goddelozen. En dát had de juffrouw boven de spekslager gedaan! En daarom zei zy maar dat zo'n komedie...

'Maar, mens, de meester is toch ook geen man van gister of eergister,' viel juffrouw Pieterse in.

'Dát's mogelyk, maar ik houd me-n-aan de Schrift. En daarin staat van geen komedie.'

Men ziet dat juffrouw Laps nog altyd geen kennis droeg van de kritische nasporingen die vry zeker hebben uitgemaakt dat het *Hooglied* 'n drama is. En, al had ze daarvan iets geweten, ze zou die gissing hebben verworpen als 'werelds.'

Het is zo gemakkelyk niet, de zielkundige redenen te ontwikkel en waarom 't schepsel dat de liederlykheid zelf was – de lezer zal 't weten op z'n tyd – iets onfatsoenlyks zou gevonden hebben in de erotische tint van dat prachtwerk, zy die 't onaanstotelyk vond, en verheven zelfs, zolang ze zich opdrong dat de lieve Sulamite de bruidelyke Kerk van de

Here Jezus betekende. En – zonderling! – deze afkeer van natuurlyk-eenvoudige opvatting was alweer geen volstrekte huichelary. De personen van haar soort zyn te verkerkt om iets schoons te vinden in de naïve schildering van aandoeningen die zy in zichzelf slechts te beschouwen kregen als gnepige uitspatting. Zo'n *Hooglied* waarvan zy de majestueuze oprechtheid voorbyzien of miskennen, schynt hun precies te gelyken op de walgelyke pekelzondjes die zy in alle stilte beoefenen om wat bezigheid te geven aan Gods onuitputtelyke genade.

En, omgekeerd, ze zouden de wanhopig ver gezochte toespeling van dat stuk op *Kerkleer*, niet zo met hand en tand vasthouden, indien niet juist het erotisch element dat ze negeren, de zaak zo aantrekkellyk maakte. Het zoeken en vinden van 'n christologysche betekenis in dat prikkelend drama, is 'n voorwendsel om – heel, héél in den gelove, en dus onzondig – te snoepen van 'n vrucht, die tot de verbodene zou behoren zodra men ophield de boom waarvan ze geplukt werd, te dopen met de naam van *dogmatiek*.

Hoogstwaarschynlyk is deze redenering zowel van toepassing op de geschiedenis van de bybel, als op individuen. Kerkvaders en Bisschoppen, die in konciliën – en dus met de zeer werkdadige hulp van de H. Geest – van-tyd tot-tyd uitmaakten wat beschouwd moest worden als *volkomen* heilig, wat als *byna* heilig, en aan welke geschriften maar heel eventjes 'n geurtje van heiligheid mocht gevonden worden, hebben Salomo's *Hooglied* nooit onder de apokriefe boeken geplaatst. Hoogstens gaf men toe dat het misschien van 'n andere auteur was – 'k wou dat ik 't geschreven had! – maar kanoniek verbindend is 't altyd gebleven. De menskundige godsdienst-beredderaars hebben te-allen-tyde ingezien dat ze in hun industrie 't hysterisch element niet missen konden, en dus de bybel niet mochten beroven van zo'n vermakelyk Hoofdstuk. Liever alzo dan het om de zinnelykheid te brandmerken, en te bannen als 'onrecht' verhieven ze, zonder de minste schade voor gewenste en bruikbare prikkeling, die zinnelykheid zelf tot 'n heilig symbool. 't Had er iets van, alsof de man die vasten wil en vlees-eten tegelyk, z'n patrys 'n luchtvis noemt. Met zulke handigheden is veel te bereiken.

Maar och, aan dit alles dacht juffrouw Laps evenmin als zo'n patrys. Misschien ook waren die Kerkvaders niet zozeer mensenkenners, als wel in 't bezit der onbewuste geslepenheid die we dikwyls aantreffen by de domste personen. Men hoeft immers geen genie te zyn om de menigte te foppen die... nu eenmaal géén genie is?

Hoe dit zy, onze geloofsheldin zou veel minder dan ik geweten hebben van de oorzaken die haar beletten de gissing aantenemen dat er in 't Hooglied maar wereldse zaken worden behandeld... als ze van die gissing iets geweten had. Het ware haar te staan gekomen op haar stichtelykste lektuur. Dus... Renan moest ongelyk hebben, 'n jaar of veertig daarna.

Wat Pennewip aangaat, hy durfde zelfs haar begripen omtrent gewone komedies niet aan, toen zy de zaak op 'n zo verheven terrein bracht. Toch was de man niet byzonder dom. Maar: geloof, schoolmeestery en verzen... welke hersens zyn bestand tegen zo'n cerberus van biologie?

Lapsen-triumf. De roem van Floris v gestaafd door de verhevenheid van 'n komma. Letterkundige oefeningen onder de leiding van meester Pennewip. Wouters arglistig gebed.

'Maar heb je dan wel ooit 'n komedie gezien?' vroeg Pennewip, schoon hy 't antwoord wel raden kon.

Het mens betuigde haar zondagse verontwaardiging over 't veronderstellen van zo'n mogelykheid, en riep daarby duchtig hare Heer aan.

'Of gelezen?'

'Né, meester! Wat *ik* lees, lees ik in de Schrift... dát lees ik!'

'Voorzeker behoort de H. Schrift tot de klasse der alleruitstekendste boeken... jazelfs, men kan zeggen, Gods Woord is het alleruitstekendste boek. Dit zal niemand betwisten, juffrouw. Doch het is de mens geoorloofd, of... vergund...'

De meester haalde hier 'n boekje uit de zak, dat-i voor de gelegenheid had meegebracht, en betoogde dat men niet juist terstond ieder als verdoemd behoefde te beschouwen, die... nu-en-dan... met mate... onder opzien tot hoger...

'Wel zeker, riep Stoffel, by my op school ook! De jongens lezen in 'n *Chrestomathie* van 't *Nut...*'

'In wát voor 'n ding?' snauwde juffrouw Laps.

'In 'n *chres... to... ma... thie*, juffrouw. *C, h, r, e, s... kres!*'

'Of, volgens sommigen: *gggres*, kommenteerde de meester. *Kristus* of... *Gggristus...*'

'Dat zyn allemaal heidense nieuwigheden! Ik zeg maar: Kristisss... want zó heet de Heer, en niet anders! Jelui zult me toch m'n geloof niet willen afnemen?'

'Maar juffrouw...'

'Ik wil er niets van weten! Dat komt van al die wereldse geleerdheden! Wat zegt Paulis... of neen, wat zeien ze tegen Paulis! Ze zeien dat-i gek was van geleerdheid. En zó is het! Want ik zeg: Kristisss is Kristisss, en daar ga ik niet af, al ging jelui op je hoofd staan met je beien. En voor Wouter is 't ook niet goed, juffrouw Pieterse, dat-i zulke praatjes aanhoort. 't Kind is pas ziek geweest, en als de Heer hem niet gespaard had, zoud-i nu al voor 't Gericht staan... zodat ik maar zeggen wil, dat ik vasthoud aan m'n geloof. Maar als-i uitgaat, moet-i 'ns by me komen, dan

zal ik hem eens onder-handen nemen, want met z'n katechizatie zit het er dun op. Dat heb ik al lang gemerkt. En nu, dankje voor je koppie thee, juffrouw Pieterse... né, meester, geen woord meer... 't is zonde! Verlokken laat ik me niet... ik blyf by de Heer... nou, stuur 'm eens by me – Wouter meen ik – als-i uitgaat.'

Onder dit gerammel was 't schepsel opgestaan, en ze vertrok, met overwinnaarsblikken 't slagveld overziende, waarop ze zoveel roem meende behaald te hebben.

Juffrouw Pieterse was niet tevreden met de uitslag van de veldtocht. Ze had van haar beide maarschalken meer verwacht. Pennewip en Stoffel beweerden dat juffrouw Laps te dom was voor 'n behoortlyk debat. Wie zal dit ontkennen? Maar 't was de enige reden niet. Ze vond in haar steil *entiérisme* zekere kracht, die haar tegenstanders niet konden putten uit het al te flauw bewustzyn dat er iets kon bestaan, wat naar gezond verstand geleek. Ze zou dan ook met behulp van haar frazeologie de overwinning behaald hebben op veel ontwikkelder vyanden nog, dan ze zo-even uit het veld sloeg. De eerste pogingen tot overgang van volstrekt geloof tot onafhankelyk nadenken, werken verlamdend, en het is niet te verwonderen dat zo weinigen de kracht bezitten, zulke pogingen doortezetten tot het uiterste toe. Zeker is het, dat deze kracht niet kon gezocht worden by de ouwerwetse Pennewip en de bekrompen Stoffel.

En had die Laps wel zo geheel-en-al ongelyk? Inderdaad, wat doen we met wereldse geleerdheid, als wy de hemelse voor 't grypen hebben? Het dilemma van Sultan Omar was zo dwaas niet. De Koran is 'n volmaakt boek. Daarin staat al wat goed is, en: wat daarin niet staat, is niet goed. Weg dus met de bibliotheek van Alexandrië! Juffrouw Laps zou er ook de brand in gestoken hebben... hm, wie weet! Als men 'n ronde som geboden had voor 't behoud?

Il est avec le ciel des accommodements!

Was ze dus 'n huichelaarster? Dit is niet zo gemakkellyk te zeggen. Een zeer slecht mens was ze zeker, maar we doen de gelovery te veel eer, wanneer we zulke kwalifikatie als onverenigbaar beschouwen met *werkelyk* geloof. Halve en kwart vrydenkers begaan dikwyls de fout, zekere steun voor hun beweringen te zoeken in de afdwalingen van lieden die voor vroom doorgaan. Zien ze niet in, dat men hierdoor aan de 'godsdienst' 'n geheel onverdiend kompliment maakt?

‘En wat heeft uwe daar dan voor ’n boekje?’ vroeg juffrouw Pieterse.

‘Het is een voortbrengsel, of anders gezegd: een werk van een onzer eerste vaderlandse dichters, sprak Pennewip met plechtigheid, jazelfs... ik zou durven zeggen van de eerste of... de voornaamste, ook wel de Vorst der Nederlandse dichteren genoemd. Hy is ’n man, juffrouw, die in godzaligheid voor niemand behoeft uit de weg te gaan. In de volle zin des woords zou ik hem durven rangschikken onder de Belyders. Dit boek, juffrouw, bevat een komedie, en wel van de soort die wy gewoon zyn treurspelen te noemen... omdat er iemand in sterft.’

‘Zieje, moeder, precies wat ik uwe altyd gezegd heb,’ reklaamde onze Stoffel.

‘Ja, juffrouw, daar wordt in gestorven. Ziehier op ’t laatste blaadje zekere Machteld... “*dank, Hemel, ik bezwyk*” zegt ze, en ze stort neder op ’t lyk van Floris... ah ja, die Floris zelf is ook dood. ’t Is inderdaad een treurspel.

Zie slechts hier. Hy overleed vier regels vroeger aan de gevolgen van een groot verraad... en... en...’

Meester bladerde.

‘...op deze bladzyde, of pagina, sterft er ook een. “*Graaf, vaarwel! Gedenk my met gebeden! (hy sterft.)*” staat er. Uwe ziet dus wel dat het een treurspel is.’

‘Net wat ik zei, moeder!’

‘Ja, ’n treurspel! En wel van ’n dichter, juffrouw, ’n dichter... hoor eens!

WOERDEN (de hand aan de degen slaande).

Zo straff’ de Hemel mij...!

VELZEN (hem weerhoudende en op Floris toeschietende).

Laat mij hem ’t hart doorstoten!

DE EDELKNAAP (tussen beiden schietende met uitgetogen degen, en Velzen een stoot op het harnas toebrengeende).

Sta, Moorder, neem de proef...!

VELZEN (deze de opgeheven’ dolk in de borst dryvende, die er in zitten blyft).

Lig daar, vermeetle wulp!

Wat zegt uwe dáár van?’ vroeg de meester. Alles was ’n ogenblik stom van verbazing.

‘Ja,’ zei eindelyk Stoffel, ‘en alles zo krek met staande en liggende regels. “Wulp” stáát weer, zieje Wouter?’

’t Kind had de moed niet, te vragen wat ’n *wulp* was? Gelukkig.

In ’t voorbygaan hoop ik dat de lezer aandachtig genoeg is om me ’t kwalyk te nemen dat ik aan Stoffel ’t woord: *krek* in de mond leg, omdat het alleen by boeren, en dan nog slechts in sommige streken van ons landje gebruikelyk is. Welnu, dit is niet altyd zo geweest. In de tyd van m’n verhaal was de uitdrukking: ‘*Correct*’ wel reeds gedaald tot de sfeer der Pietersens, maar nog niet voor-goed naar ’t land verhuisd.

Pennewip keurde Stoffels opmerking volkomen goed, en zei dat men zó de voortbrengselen der letterkunde moest genieten...

‘Let daar dan goed op, Wouter,’ vermaande de moeder.

‘En méér nog, juffrouw,’ ging de meester voort. ‘Om de ware grootheid van zo’n dichter goed te beseffen, moet men vooral bedreven zyn in... de taal. De kunde van zo’n man is verbazend. Al wat ik aan myne voedsterlingen, leraar, of... onderwys, of... inprent – want leraren is zo veel als onderwyzen, juffrouw. Ik zoude ook vryheid gehad hebben te zeggen, alle zaken waaromtrent ik myne leerlingen onderricht mededeel – nu, juffrouw, dat alles is hem tot in de fynste byzonderheden bekend. De man kon gerust een school opzetten... niet dat ik hem dit aanraad – de verdiensten zyn gering, juffrouw! – doch ik bedoel slechts dat dezelve de daartoe nodige bekwaamheid wel bezitten zoude. Zolang ons Vaderland zulke personen in deszelfs boezem draagt...’

Het hele gezelschap was één poging tot verbaasdheid. Stoffel knikte tevreden, alsof er nu eens eindelyk wat verkondigd werd, dat de moeite van ’t aanhoren waard was. Al de anderen, op Wouter na, steunden op elkaar. Zo gaat het meer. We hebben hier ’n vry juist model van ’t *profanum vulgus* voor ons.

Toch verstoutten zich de gelaatstrekken van Pennewips publiekje, iets vragends uittedrukken. Een beetje opheldering scheen niet ongewenst. Het was alsof men stilzwygend beloofde dat de bewondering er niet onder lyden zou. Men scheen niet te vragen: waarom moeten we dat zo mooi vinden? De bedoeling was: mooi vinden zullen we... help ons maar aan ’n reden!

Nu, die reden zou Pennewip leveren: ‘Zie eens hier, juffrouw! Ik weet wel, of liever, ik kan gissen of... veronderstellen – volgens sommigen: vóóronderstellen, omdat het ’n onderstelling is die de zekerheid als ’t ware voorafgaat – ik kan dan alles nagenoeg uitgemaakt aannemen, dat

uwe zich in de regel, of... gewoonlyk, of... wat men zou kunnen noemen: dagelyks en... uitsluitend, niet bemoeit met deklinatiën...'

'Gut né, meester!'

'...ook wel genoemd: verbuigingen. Maar uwe zult toch wel begrypen, of... inzien, dat alles om 't zo eens uittedrukken deszelfs eisen heeft, niet waar?'

Juffrouw Pieterse betuigde met 'n hoofdknikje dat zy de gegrondheid van deze mening volkomen inzag of... begreep. Pennewip scheen dit zeer verstandig te vinden, en ging voort: 'Ziet uwe daar die komma wel, of... juister gezegd die... *apostrofe?*'

'Jawel, jawel, meester,' riep juffrouw Pieterse, 'O zeker, zeker, ik zie 'm heel goed. Kyk jy ook eens, Trui!'

'En dáár staat er nog een,' ging Pennewip voort. 'Laat de andere juffrouw ook eens zien.'

't Boek ging rond. Juffrouw Pieterse was bly dat de inspanning tot begrip, die weldra van haar zou geëist worden, 'n beetje verdeeld werd over 't hele gezelschap. Om de verantwoordelykheid nog wat verder afte leiden, betrok ze ook Wouter in de zaak.

'Laat het kind toch ook 'ns zien! Hy is er net in de jaren voor. Kyk nu goed, Wouter! Een jongen als jy moet altyd proberen wat te leren. Zieje 'm nu wel, die... die... hoe heet het ook, meester?'

'Wat de gedaante aangaat, juffrouw, zoude men het een komma kunnen noemen, doch ten-gevolge der enigszins verheven plaats waarop de zeer kundige schryver dat teken zettede, ontvangt hetzelve de kracht...'

Wouter tuurde in 't boek, en was verdrietig over z'n domheid. 't Mocht hem niet gelukken iets schoons te zien.

'...de kracht of de betekenis of de strekking...'

Wouter wreef z'n ogen uit, en kon maar niet aan 't genieten raken. Hy was te eenvoudig-oprecht om verbazing te tonen die hy niet voelde.

'Het ontleent aan z'n verheven plaats de strekking,' ging meester voort, 'om de hoofdeigenschap diens uitgetogenen degen te verklaren. Die degen is vierde naamval, juffrouw! En dit is almede de eigenschap des opgehevenen dolks.'

'Precies!' riep Stoffel.

'Vierde naamval! De kundige dichter...'

'Kyk dan toch in 't boek, Wouter, en luister goed,' riep de moeder. 'Zieje 't nu?'

't Is 'n afsnydingsteken,' riep Pennewip. 'En waarom? Wat doet de Edelknaap? Hy schiet tussen-beiden.'

'Zieje 't nu eindelyk, Wouter?'

't Kind staarde op het boek, en werd bleek van verdriet, en begon te beven. Och, het was dan wáár, wat men altyd zeide, dat er van hem nooit iets zou te-recht komen! Hy voelde zich wanhopig.

'De Edelknaap schiet tussen-beiden... waarmee? Waarmee, juffrouw?'

'Juist! Waarmee... waarmee... komaan, Wouter, zeg jy nu eens, waarmee die... hoe heet-i ook?'

'De Edelknaap. De vraag is, gelyk ik u reeds zeide, waarmee schiet hy tussen-beiden? Waarmee? waarmee?'

Alles zweeg.

'Ik zoude myne vraag ook aldus kunnen inkleden: waardoor wordt "uitgetogen degen" taalkundiglyk gesproken... geregeerd? Welnu? Door... mê... mê... mê...'

Al blatend monsterde hier onze Pennewip z'n auditorium op eigenaardige wys.

'Mê... mê... wel nu, juffrouw, weet uwe 't nog niet?'

'Is 't iets van... 'n schaap, meester?'

'Geenszins, juffrouw. Het woordje *met* behoort tot de klasse der voorzetsels...'

'Precies,' betuigde Stoffel.

'...en regeert alzo – let wel op! – de vierde naamval. Die komma of die apostrofe is, gelyk ik u reeds zeide, of... deed opmerken, een afsnydingsteken. Wat dé opgehevené dolk aangaat... besef wel, juffrouw, dat ik op deze ogenblik my niet bezig houde met het vervaardigen van... poëzie, en dus gene aanleiding vinde iets aftesnyden. Ge begrypt dit immers wel?'

'Ja, ja, meester, o ja! Zie je 't nu eindelyk, Wouter?'

Met tranen in de ogen bleef 't kind verklaren dat-i niets van de zaak gewaar werd. Het gebluf van de anderen op snel begrip, had hem in de waan gebracht dat er in dat boekje iets van die uitgetogen of opgeheven moordtuigen te zien was, iets tragisch, iets heldhaftigs, of iets van die edelknaap althans. En nu de meester bovendien van afsnyden begon te spreken: 'Ik zal nooit iets leren,' jammerde hy.

'Dan moet je maar beter luisteren, als de meester of Stoffel je wat uitlegt,' zei de moeder. 'Ja, meester, hy is altyd zo achterlyk geweest. *Senie* in leren heeft-i volstrekt niet, en ik kan 't er maar niet in krygen.'

Dit kon de meester nu minder schelen, als hy maar mocht voortgaan met onderwyzen. Z'n bewondering over die fameuze afsnydingstekens was nog niet uitgeput.

'Het zal u voorzeker bekend zyn, juffrouw, dat de woorden verdeeld worden in mannelyke, vrouwelyke en onzydige?'

'Ja, meester, dat heeft Stoffel ook gezegd.'

'Juist! "Degen" is mannelyk, en "dolk" ook, dit begrypt u?'

'Wel zeker, dat 's heel duidelyk.'

En al de meisjes riepen: 'zeker, zeker!'

De meester had met welgevallen die gulle betuigingen aangehoord, en z'n stoel gepolyst door wenden en keren om ieder op z'n beurt gelukkig te maken met 'n blik van goedkeuring. Z'n tevredenheid scheen eindelyk domicilie te kiezen by de vrouw des huizes. Met schouder, oog, duim en wysvinger trachtte hy haar in de ziel te grypen: 'Mannelyk alzo! Deklineer uwe nu eens "uitgetogen degen" juffrouw, of – indien u dit misschien gemakkeliker mocht voorkomen – beproef eens het te verbuigen.'

'Ja, ja, juist! Dat moet jeluî nu maar 'ns doen met je allen', riep ze. 'En jy Wouter, doe ook mee, dan leer je wat, niet waar, meester? En ik moet abseluut na de keuken, anders laat ze weer de gort aanbranden... want we eten gort, meester, en we hebben 'n nieuwe meid. 't Schepsel weet van toeten noch blazen... 't is 'n gedoe!'

Onder dit voorgeven trok zich juffrouw Pieterse magnificentelyk van 't slagveld terug. Met veel gehaspel trachtte nu Pennewip de rest van z'n auditorium aan 't verstand te brengen hoe inkunstig de auteur van het treurspel de uitgetogenheid van die degen had weten te knotten, zonder 't minste nadeel voor de ware taalkunde. Dáárin zat 'm 't fyne van de zaak, zeide hy, en al de meisjes waren 't weer volkomen met hem eens. Maar Wouter had 'n gevoel als iemand die op distelen kauwt, en dan nog verzekeren moet dat ze hem byzonder goed smaken. 't Ergste was dat-i by voortdoring de oorzaak van dat verschil met de anderen, bleef zoeken in zyn verregaande stompzinnigheid.

'Ook in konjugatiën is de man een eerste meester, in konjugatiën of... vervoegingen! De juffrouwen kennen toch de aanvoegende wys?'

De juffrouwen knikten.

'Aanvoegende, byvoegende, ook wel genaamd de byvoegelyke wys?'

'Zeker, zeker, heel partikulier!' schenen alle blikken te antwoorden.

'Welnu dan, zie eens hier. Wat staat daar? "Zo straff' de Hemel my!"'

Ook daar heeft de schryver met veel oordeel een afsnydingsteken geplaatst, en gy ziet wel...'

'Daar wordt zo-waar gescheld,' riep Trui, 'en Leentje is er niet om open te doen.'

Aldus retireerde zich juffrouw Sertrude.

'Uwe dan, juffrouw. *Dat ik straffe, dat gy straffet... dat hy, of dat de Hemel...*'

'Precies,' zei Stoffel. 'Zeg jy 't nu eens, Petró! *Dat de Hemel...* welnu, hoe is 't verder?'

'De Hemel? Wel... de hemel? Daar gaat de groentevrouw voorby... ze heeft me gister 'n zesthalf voor 'n schelling in de hand gestopt...'

Weg was Petró. Ze verzaakte de 'hemel' voor vier aardse duiten, want zoveel bedroeg 't verschil tussen de twee muntstukken die ze noemde.

En ook Mine wist middel te vinden om haar gebrek aan taalkundig schoonheidsgevoel te bemantelen onder 'n overhaaste vlucht.

Wouter torste nu de les alleen. En hy spande zich trouwhartig in om te begrypen wat Pennewip en Stoffel bedoelden. Dit gelukte redelyk wel wat hun taalkundery aangaat, maar z'n begrip bleef steken in 't verband daarvan met de treurspelkundige schoonheid die er uit voortvloeide, naar 't zeggen van z'n meesters.

Hy droomde die nacht heel angstig, en werd telkens met schrik wakker. De onmogelykheid eens eindelyk ook iets te begrypen van wat alle anderen zo duidelyk voor ogen scheen te liggen, pynigde hem vreselyk. Hy bad God om vergiffenis voor z'n domheid, en beloofde z'n best te doen om even knap te worden als Petró, als Trui, en zelfs als Stoffel of Pennewip. Maar, als dit mislukte, of als 't soms te veel gevergd was... dan verzocht-i God hem toch asjeblijft maar bekwaam genoeg te maken voor blekersjongetje. Dát zou dan toch met enige inspanning wel gaan, meende hy. En als God z'n wens niet al te onbescheiden vond, zou hy van zyn kant dapper meewerken om 't zo ver te brengen... *dat ik straffe... dat gy straffet... dat hy...* en dan 't afsnydingsteken, precies 'n komma, maar wat hoger. God kon nu zelf zien hoe hy z'n best deed... *straffe... straff'...* komma in de lucht... 'n blekersjongetje...

Zo sliep hy in. Maar kort daarop kwam weer 't een-of-ander teken z'n slaap afsnyden. Pennewip had eer van z'n taalkunde!

De schrandere lezer heeft opgemerkt hoe kunstig de kleine deugniet alle toespeling op Femke in z'n gebedjes oversloeg. God mocht eens denken dat-i om harentwil zo bescheiden was. En ook hyzelf moest er-

kennen dat-i liever koning was geworden – om Femke prinses te maken! – of kondukteur van zo'n diligence – om haar ver, vé weg te brengen naar'n vreemd land! – of rover... om z'n dame te omhangen met 'n snoer van diamanten, en... op haar schoot te zitten in 'n grot.

Nu ja, dat zou 't allermooist wezen, maar omdat dit nu eenmaal niet kon, door z'n verregaande domheid...

Neen, neen, hy zei van dit alles aan God niets in z'n gebedjes. De Heer zal zeker gemeesmuild hebben over de arglistige poging van de kleine huichelaar, om hem 'n beetje te foppen in de waarde van 't gevraagde. Zo'n aanstelling tot blekersjongen zou zeker geen zware post geweest zyn op 't budget van 't heelal, maar als de zaak dreigde uittelopen op de schoot van Femke...

Gelukkig dat de Heer van oudsher aan onoprechte gebeden gewend is, en wel weten zal waaraan hy zich by zulke gelegenheden te houden heeft. Hy begrypt, byv. dat het bidden om vergiffenis voor 'n vyand, niet... *krek* is, omdat juist de zachtmoedigheid van 't slachtoffer de schuld der beulen verzwaart, en daar de slachtoffers dit weten...

't Is te hopen dat alle gebeden daarboven worden overgezet in *waarheid*, en dat er voor Wouter iets beters moge weggelegd zyn, dan de ruw-aardy van 'n bleekveld.

Maar dat-i veel van Femke hield, is waar, al zeid-i er niets van in z'n gebedjes. God zal 't wel begrepen hebben, denk ik, want menskunde is godenplicht.

Pennewip had de fameuze 'komedie waarin driemaal gestorven wordt' in den huize Pieterse achtergelaten. De juffrouwen stelden zich aan of ze 't lazen, maar Wouter deed meer nog dan lezen. Met de ernstige wil om te begrypen, bestudeerde hy 't stuk. En dit gelukte hem tene dele, maar hy slaagde volstrekt niet in de voorgeschreven opgetogenheid. Hy bleef Glorioso mooier vinden. En 't Peruaans geschiedenisje ook. En zelfs dat arme *Roodkapje*.

Om rechtvaardig te zyn jegens de auteur van dat sterfstuk, moeten wy erkennen dat de manier waarop men hem by 't kind had ingeleid, niet zeer geschikt was om de schoonheden te doen uitkomen, die sommigen gewoon zyn de *dichterlyke* te noemen. De meester had door z'n taalkundige opmerkingen 't genieten vry moeielyk gemaakt, en aldus in deze kleine kring vry nauwkeurig de rol vervuld die onze scholen spelen in de klassieke litteratuur. We zouden van de antieken meer geleerd en genoten hebben, wanneer ze ons niet waren vergald geworden door skostiek.

Toch beweer ik niet dat het boekske waarmee men voorgaf Wouters hongerige ziel te spyzigen, heel veel verloor aan dat vooropstellen van komma's in de lucht en dergelyke merkwaardigheden. De auteur verdiende niet beter. Pennewip zou 'n lofwaardig werk hebben gedaan, indien hy met verontwaardigd sarkasme dezelfde zotternyen had voor den dag gebracht, die nu slechts uitvloeisels waren van z'n nuchtere schoolmeestery.

De lezer kan reeds weten dat het werkje waarmee onze Wouter zich moest bezig-houden, de meer of min bekende '*Floris de Vyfde*' van Bilderdyk was.

Over middelpuntschuwende en aantrekkende krachten, negatieve en positieve polen of zo-iets, blykbaar in 'n paar bezoeken die Wouter byna niet aflegt.

Wouters kerkgang was achter de rug. De dominee had by deze geleghenheid zo byzonder mooi gepreek, zei Stoffel. En: 'alles was zo toepasselik!'

't Is nu maar te hopen, moeder, dat het vruchten draagt.'

'Zeker, Stoffel! En dat-i me niet weer z'n nieuwe broek scheurt. Er moet zo zuur voor gewerkt worden.'

Dit was wel enigszins hyperbolisch gesproken, want 'zuur gewerkt' werd er in den huize Pieterse niet. Dat Wouters moeder zich met haar huishouden zoveel onnodige drukte op de hals haalde, geschiedde uit pure liefhebbery. 't Mens meende, dit hoorde er zo by. Ook 't klagan daarover, of liever 't roemen op die bereddering, lag in haar mond bestorven. Ze zou vreemd hebben opgezien als men haar gezegd had dat ze best kon gemist worden in de huishouding van 't Heelal.

Dat Wouter de bezoeken die hy had afteleggen, moest uitstellen tot na z'n kerkgang, was 'n gevolg der bygelovige vrees voor de dreigementen van Juffrouw Laps. Deze had zich beroepen op 11 Kronieken 16, vers 12, en tegen zulke argumenten was de ontkiemende liberalistery van juffrouw Pieterse niet bestand. Wel bleef ze er by dat men nu juist niet *alles* wat in de Schrift stond, zo presies op iedereen kon toepassen...

'Ja, ja, ja, dat kan de Mens wel, als 't ware geloof er maar is, en... de Genade! Waarom anders, m'n lieve mens, zou de Heer die verdoemelyke zwakheid van Koning Asa hebben laten te-boek stellen door de H. Geest? Alles heeft z'n betekenis, weetje!'

'Och ik ben zó niet, of ik wil wel naar raad luisteren...'

'Dat 's 't ware! Dan ben je gered, mens! En... stuur 'm eens by me, na zondag. Of... al wás 't zondag, maar na kerktyd dan. Dan kan-i me met een wat van de preek vertellen, schoon die dominees... och wat weet zo'n kind daarvan!'

Juffrouw Laps hield niet van dominees. Als velen zag ze die heren voor 'geleerd' aan, en ze meende dat geleerdhedens niet tepas kwamen. 'Gods Woord,' zei ze, 'was zó ingericht dat ieder 't begrypen kon zonder Grieks of Latyns... als-i de genade maar had. Dáárop kwam alles neer.'

Op de broodnyd na, die haar deze mening in 't gemoed leef, ben ik dit geheel met haar eens. En juist hierom vind ik die 'Genade' zo'n lelyk ding. Om konsekwent te zyn, moeten de Lapsen zich weinig bekommeren over 'goede werken' en zelfs niet erg opzien tegen de kwade. Nu, konsekwent wás onze oefenaarster.

'Ja, ja, zondag na kerktyd! Ik reken er vast op...'

En, om de uitnodiging dringender te maken, sprak ze van de lekker-nyen die ze gewoon was haar gasten op dat uur voortezetten.

Wanneer wy aannemen – en dit mogen we – dat juffrouw Laps op 'n bezoek van Wouter byzonder gesteld was, moet men erkennen dat er diepe kinderkennis lag in het toevoegen van gebakjes aan de voorgespiegelde napreek. Als waarheidlievend geschiedschryver mag ik niet verhelten dat m'n held voor verlokkingen van deze soort geenszins ongevoelig was. En... er was wel zo-iets nodig om de vurige godsdienst-oefenaarster in zyn ogen beminnelek te maken, of althans niet ten-enem-ale afschuwelek. Hy was bang voor haar, doch 't spreekt vanzelf dat-i dit niet durfde zeggen. Ook blyft het de vraag of-i 't wist, want de tyd was nog ver, dat hy beginnen zou zich rekenschap van z'n aandoeningen te geven. Een tyd die voor velen nooit aanbreekt!

Instinktmatis voelde hy angst voor 't alleen-zyn met dat schepsel. Ze was hem de levendige voorstelling van al de akeligheden die Jehovah nodig had om van tyd tot-tyd wat respekt inteboezemen aan Israël... donder en bliksem, pestilentie, verzwelgende afgronden, boze zweren, vlammende zwaarden en verder goddelyk gereedschap. Indien hy de moed had gehad rond-uit te spreken, zoud-i haar verzocht hebben de beloofde versnaperingen hier ofdaar neerteleggen buiten haar woning. Hy zou die dan wel vinden, meende hy. Maar deze moed had-i niet, en hy moest er dus wel in berusten dat z'n moeder over hem beskikte, en 't bezoek toezei.

'En waarom ben je 'r nu niet heengegaan?' vroeg ze, toen Stoffels opgetogenheid over de preek wat begon te bedaren.

Wouter beriep zich op de bekende erge buikpyn die alle kinderen ten-dienste staat, zodra ze zich aan onaangename plichtjes willen onttrekken. Deze ziekte zou te genezen zyn door 't aankweken van enige vertrouwelekheid tussen ouders en kroost. Waarom toch durfde Wouter niet erkennen dat het bezoek van Juffrouw Laps hem tegen de borst stuitte? Hy wist immers zeer goed dat in zyn omgeving de sympathie met z'n speciale vyandin zo byzonder groot niet was?

Velen vergissen zich in de mening dat de leugen altyd 'n uitvloeisel wezen zou van 't *belang*. Aanvankelyk is ze, even als sommige lichame-lyke wanstaltigheden, slechts 'n gevolg van knelling. Een kind dat geen weerklank verneemt op de uiting zynere aandoeningen, wordt beschroomd, en vreest zich belachelyk te maken. Het gedurig vermanen, onderwyzen, berispen, werkt verlamdend. De jonge ziel trekt schuw haar begerige voelhoortjes in, en sluit weldra ook de onschuldigste ge-waarwordingen in haar binnenste op. Hieruit vloeit dat hygen naar 't onbekende voort, naar 't verre – dikwyls naar 't onbereikbare – dat mens en Mensdom kenmerkt. Want de Maatschappy werkt hierin op gelyke wyze als het gezin en 't ouderlyk toezicht. 'Dat mag niet!' en: 'dat is on-behoorlyk!' wordt er van alle kanten geroepen, zodra iemand zich ver-oorlooft zichzelf te zyn. 'Hoe dwaas!' is terstond het algemene oordeel over alles wat afwykt van de regel waaraan men gewend is. De meesten gaan 'n wyde stap verder, en noemen 't 'misdadig' wanneer de eenling zich aanmatigend z'n individualiteit te bewaren, of zelfs wanneer-i blyk geeft daarnaar te streven.

't Gevolg is: *leugen*. Want de lust om zich te verzetten tegen over-macht, is weinigen gegeven. En de kracht!

Opmerkelyk is 't dat de enkele die dit beproeft, niet het minst wordt uitgejouwd door de velen die eenmaal dezelfde aandrift voelden, doch uit lafhartigheid en gemakzucht het strydperk ontweken of verlieten. Wie 'n waarheid verkondigt die tegen de gewone sleur inloopt, vindt z'n gevaarlykste tegenstanders niet onder de aanhangers der bestreden dwaling, maar onder hen die, in de grond van hun gemoed zyn mening toegedaan, niet verdragen kunnen dat 'n ander de moed had die mening te openbaren. Het vóórgaan wordt door achterblyvers opgenomen als verwyf. Er zyn duizenden en duizenden die evenmin als Wouter lust zouden hebben Juffrouw Laps te bezoeken, maar Woutertje had buikpyn nodig om zich te vrywaren tegen verkettering over z'n tegenzin. En dit lukt niet eens altyd, want:

Ik geloof niets van je buikpyn, zei de moeder. 't Is maar weer omdat je 'n ondeugend kind bent, die nooit wil doen wat men hem zegt.

Daar Stoffel dit ook vond, werd er krygsraad gehouden, en Wouter veroordeeld de zware tocht te ondernemen. De katechizatie die hem te wachten stond... och, 't leek niets naar 'n katechizatie! Hy werd ontvan-gen met 'n vriendelykheid die hem verbaasde, en helemaal in de war bracht.

‘Zo, lieve jongen, ben je daar? Wat kom je laat! De kerk is lang uit. Ga zitten, ventje. Kyk eens wat ik voor je bewaard heb, expres voor jou!’

Ze drukte hem op ’n stoel, en schoof hem allerlei lekkernyen toe. Wouter was verlegen. En dit werd er niet beter op, toen ze hem streeelde en liefkoosde.

‘En vertel nu eens wat van de preek,’ zeide zy toen het kind zich aan haar onverwachte vriendelykheid zo goed mogelyk poogde te onttrekken. ‘Wat heeft de dominee al zo gezegd?’

‘De tekst was...’

‘Nu ja, straks als je mond leeg is. Eet maar eerst ’n paar taartjes. ’n Mens kan niet alles te-gelyk doen. Daar is chokola, en ’n likeurtje kryg je-n-ook. Ik heb altyd gezegd dat je ’n lieve jongen bent, maar ze moeten niet zo op je hakketeren. Sla maar toe, m’n jongen, en doe gerust of je thuis was...’

Nu, dit was eigenlyk ’t ware woord niet om Wouter op z’n gemak te zetten. Thuis!

Na de eerste verrassing over de vreemde ontvangst, begon hy angstig te worden. Zonder de minste redenering, en alleen om... om... ja waarom? Op-eens stond-i op, en verzekerde dat z’n moeder hem bevelen had niet lang uitteblyven.

Er was weer geen woord van waar. Juffrouw Laps protesteerde, maar Wouter hield vol. In-weerwil van haar dringende vriendelykheid wist-i zich door de vyand heenteslaan.

Na beloofd te hebben dat-i zeer spoedig ‘eens zou terugkomen’ raakte hy de trap af, en op-straat. Hier doorstroomde hem ’n onbeschryfelyk gevoel van verlossing. Onbeschryfelyk vooral voor hemzelf. Nooit was hy zo... hartelyk behandeld, nooit althans bejegend met zoveel vertoon van hartelykheid. Vanwaar dan z’n tegenzin? Hy herinnerde zich dat ze hem by z’n vertrek ’n kus had willen geven, en dat-i zich door ’n snelle wending daaraan onttrokken had. Waarom? Dit wist-i alweer niet, maar het denken hieraan verzaakte hem ’n zenuwachtige rilling, zoals de schok waardoor we soms in de overgang van waken tot slapen worden gestoord.

En zoud-i nu terstond naar huis gaan? Wat zou hy opgeven als reden van z’n spoedige terugkomst?

Onwillekeurig richtte hy z’n schreden naar de aspoort. Het was z’n voornemen niet, Femke te bezoeken, volstrekt niet, waarlyk niet! Hy had z’n gekleurde Ophelia immers niet by zich? Ligt hierin niet ’n dui-

delyk bewys dat-i by 't verlaten van z'n woning niet aan Femke gedacht had?

En zelfs toen-i op de buitensingel z'n molens in 't gezicht kreeg...

Ach, ze zwegen! Was er geen wind, of hielden ze zondag?

De buitensingel was vol wandelaars. Juister gezegd, en vooral Amsterdamer: er was veel volk op de been, dat daar 'kuierde.' *Gewandeld* wordt er door de zondagsmensen eigenlyk niet. Woord en zaak zyn te voornaam voor de burgerluï die daar heen-en-weer slenteren, en zich verbeelden dat ze 'buiten' zyn, omdat ze stoffig zand in-plaats van straatstenen onder de voeten hebben. Het zondagsgenoegen van de meesten is heel melankoliek! Of schynt dit maar zo? Genieten de wandelaars meer of iets anders dan op hun gelaat te lezen staat? We willen dit hopen.

Wouter volgde een der stromingen, en wel juist die waardoor hy Femke's huisje nader gedreven werd. Toen hy voor de lage omheining stond, die 't erfje afschutte aan de wegkant, durfde hy niet binnengaan, en daar hy dit niet aan zichzelf bekennen wilde, schoof hy de schuld van z'n beschroomdheid op Ophelia die thuis gebleven was.

'O, als ik m'n prent maar hier had!' zuchtte hy. 'Dan zou ik zeker...'

Dit is de vraag! Ik geloof dat Wouter, met prent en al, even schuw zou geweest zyn. Hy wist niet wat-i zeggen zou, en zelfs niet of hy iets te zeggen had. Wat zoud-i antwoorden als Femke's moeder hem vroeg: 'maar, mannetje, wat kom je hier eigenlyk doen?'

Wy, schryver en lezer, *wy* zouden misschien kunnen antwoorden. En 't is de vraag of onze wysheid wyzer wezen zou dan de domheid van 't kind dat daar weifelend stond te leunen op 't lage hekje. Hy staarde met open mond het huisje aan. Z'n knieën knikten, 't hart bonsde, tong en verhemelte waren droog. Waarom toch?

Een klein zuiltje rook dat uit de schoorsteen opsteeg, maakte hem wakker. Als er eens brand kwam in Femke's huisje! *Dán* immers moest-i wel binnen gaan! *Dán* zou 't hem vrystaan haar te redden, haar in z'n armen te nemen, haar wegedragen, ver weg, heel ver... tot aan 't einde der wereld, of buiten de stad ten-minste! Hier-of-daar waar men gekleed gaat in rood fluweel en groene zyde, ergens waar de heren grote zwaarden dragen, de dames lange slepen! Wat zo'n sleep Femke goed zou staan! En ze zou te-paard zitten, en hy zou haar volgen... neen, naast haar ryden met 'n valk op z'n vuist!

'Als er maar brand kwam!'

Maar er kwam geen brand. Dit zag Wouter ook wel. Die rook... och,

't was zo'n gewoon huishoudelyk rookje! Hy staarde op andere huisjes in de buurt, waar ook iets scheen gekookt te worden, en overal veroorloofden zich de schoorstenen getuigenis afteleggen van 'n bezigheid, die niet van Femke's bezigheid scheen te verschillen. Hoe was 't mogelyk!

Eén onderscheid bleef er toch, al wisten die domme wolkjes zelf het niet: zy hadden Femke gezien! Ze waren gezien door Femke! Zo-even nog huisden ze in de turven die door háár hand waren geschikt op de vuurplaat! Warlend hadden ze dat verblyf verlaten, bly misschien dat ze werden opgezonden om straks Wouter van haar te groeten... ach waarom steeg ze niet mee op, zyzelf! 't Zou juist hebben gepast by z'n aandoeningen. En al hadden alle wandelaars geroepen: 'zie, daar geschiedt 'n wonder. Een meisje stygt uit de schoorsteen ten-hemel!...' Wouter zou gezworen hebben dat het geen wonder was, maar Femke die omhoog zweefde, gedragen door de opgetogenheid van z'n hart.

Hém kwam 't eer als wonder voor, dat ze niet scheen te weten dat hy dáár stond, zo vurig verlangende haar te zien, zo getergd halfvoldaan door 't aanschouwen van iets dat misschien door haar gezien was, en toch, toch te schuw om 't erf optegaan, de klink van de deur te lichten, en binnentredend te roepen: 'Femke, hier ben ik... waarlyk, ik kon niet eer, maar nu, zodra ik kón: hier ben ik!'

Want hy had 'n gevoel alsof hy zich over z'n lang wegblyven verontschuldigen moest. Juist andersom dan by veel andere verhoudingen waarin men zich van gemaakte afspraken tracht te ontslaan, voelde hy zich als 't ware gebonden door afspraken die niet gemaakt waren.

Daar naderde 'n troep wandelaars die te lang schenen gerust te hebben in een der etablissementen langs de weg, waar men 'verversingen' bekomen kon. Al te ververst, plukten zy in 't voorbygaan Wouter van z'n hekje, en namen hem in de vlucht van hun sukkeldrafje mee.

Nu, dit was zo kwaad niet. Waarom toch zoud-i daar langer staan kyken naar dat huisje en die rook? 't Zou wel zonderling wezen als nu juist op dit ogenblik de zo vurig gewenste brand kwam. En... zonder brand? Bovendien, daar-i Ophelia niet by zich had...

Maar... morgen! Morgen zoud-i zeker z'n prent meenemen. En hy beloofde zichzelf dat-i dan niet zo kinderachtig zou blyven staan voor dat hekje!

Hy voelde schaamte tegenover de bonte heerschappen met pluimen, zwaarden en harnassen, op z'n prenten. Zeker hadden zy moed, al die koningen, ridders en pages... waarom anders zou men ze hebben uitge-

tekend, en zo prachtig opgetooid? Als 't niet beterde, zou men nooit hém op 'n prent zetten, zo'n laffe durfniet!

Maar hy zou zich beteren, ongetwyfeld, waarlyk, zeker, heus! Hoe verder hy zich verwyderde, hoe mannelyker hy zich voornam de volgende dag onvervaard het huisje intestappen, en flink tot Femke's moeder te zeggen: goeie dag, juffrouw, hoe vaart u?

Het viel hem moeielyker te bepalen wat-i aan Femke zelf zeggen zou. Telkens maakte hy lange redevoeringen gereed, die sterk naar boeken en boekjes rieken, en dus niet veel deugden. Nu-en-dan zelfs betrapte hy zich op 'n regel uit Bilderdyks *'Floris'* en voorziende dat het meisje hem niet begrypen zou, wapende hy zich in de voorbaat met de verzekering dat dit de woorden waren van onze grootste dichter.

Of ze dáárvor gevoelig wezen zou?

En by dezelfde gelegenheid zoud-i dan tevens haar vragen wat 'n 'wulp' was, en 'n 'echtkoets' en 'kuisheid' en zo al voort. Al wat-i niet wist en toch zo gaarne weten wilde, zoud-i aan haar vragen, en al verwachtte hy dan niet dat het ongeleerde meisje hem op de weg helpen kon, het was hem reeds 'n heerlyk vooruitzicht al die mysteriën met haar te zullen bespreken.

Aldus begon zich in de knaap het in-eenvloeien te openbaren der verschillende soorten van ontwikkeling, waarop ik vroeger gewezen heb. Ik beweere nog altyd niet dat we hier met eigenlyke liefde te doen hebben, maar zeker is het dat Wouters neiging voor Femke, welke rang die dan ook mocht innemen op zielkundig, en – waarom zouden we 't ontkennen? – ook op stoffelyk gebied, zich vereenzelvigde met lust tot onderzoek. Och, hy wist wel dat er van haar niets te leren viel, vooral niet omtrent zaken die te-huis behoren in 'n boek. Maar er waren er ook van andere soort, en Femke kwam hem zo heel groot voor, of liever: 'groot.' Ze was volwassen, en dit brengt in de ogen van 'n kind 'n hoge waardigheid mee.

Doch al zou er blyken dat ze in geen enkel opzicht in-staat was z'n nieuwsgierigheid te bevredigen, dan nog voelde hy zich sterk tot haar getrokken door de begeerte háár iets meetedelen van *zyn* kennis. En, waar deze te kort schoot, zoud-i met onbepaalde gulheid Femke deelgenoot maken van z'n onkunde. Ook dan toch gáf hy haar wat, en ze zouden iets in gemeenschap bezitten. Het kwam hem verrukkelyk voor, tezamen met haar iets niet te weten, waaruit natuurlyk 'n verenigd streven naar kennis moest voortvloeien.

Hy was brandend nieuwsgierig naar alles wat ze hem zou te zeggen hebben, daar-i 't waarschylyk vond dat ook zy levenslang al haar aandoeningen had opgespaard voor haar eerste vrindje. Met schrik bedacht-i nu dat hy van die vriendschap niet zeker was! Ze had in z'n ziekte naar hem gevraagd... nu ja, maar misschien was ze juist toevallig voorby z'n huis gekomen, en dan was 't zo heel moeielyk niet, even aanteschellen, en te vragen: hoe vaart Wouter?

O, dat valse mens-exemplaartje! Hyzelf durfde niet binnegaan. Femke had wél gedurfd, en toch... toch mocht ze niet al de eer hebben van de moed die Wouter zo onbereikbaar toescheen toen ze gevorderd werd van hemzelf. Zo zyn we. Het doet niet tot de zaak dat het meisje, niet als Wouter geplaagd door aandoeningen die ze meende te moeten verbergen, minder moed behoefde dan hém voor zo'n bezoek nodig voorkwam. Want dit verschil was hem onbekend. Hy had evenmin besef van haar eenvoudigheid, als bewustzyn van de oorzaken die hem beletten eenvoudig te zyn, en 't ware dus eerlyk geweest haar te bewonderen met dezelfde overdryving als waarmee hy zichzelf beschuldigde van lafheid. Maar dit deed-i niet. Hoogstens verdiepte hy zich in gissingen omtrent de manier waarop ze hem had weten te vinden.

't Is waar ook, dacht-i, hoe wist ze waar ik woonde? Hy berekende dat ze zich veel moeite moest getroost hebben om dit uittevorsen, en hieruit putte hy weer wat hoop dat-i wel inderdaad Femke's vrindje was. Haar éérste vrindje? Wie kon dit weten? Zo'n groot meisje heeft al zolang geleefd met haar moeder, en met schoolkameraadjes, en met jongetjes die haar komen bezoeken by de bleek! En met pater Jansen...

Die pater Jansen had-i graag 'n hartelyke stomp gegeven. Wat moet men doen om *pater* te worden, Femke's pater? Als er mogelykheid was op zo-iets! Met het grootst genoegen zoud-i dan aan Femke uitleggen al wat maar enigszins dienen kon voor haar zaligheid, en hy wou haar graag 'n zoen geven, elke keer als ze haar 'vragen' goed had opgezegd. Jazelfs, hy zou haar 'n zoen geven als daaraan wat haperde, of ook al wist ze 't eerste woord niet van haar lesjes met die ivoren torens. Och hy zou voor Femke zo'n vriendelyke pater zyn!

Hoe legt men het toch aan, om 't zover te brengen in de wereld? En kon men er zeker van zyn, dat 'n pater altyd durfde binnegaan als-i ergens wezen wilde?

Hy zag duidelyk in, dat-i vóór alles die gekke beschroomdheid moest overwinnen. Wat zou Mungo Park wel gezegd hebben, als-i hem daar zo

besluiteloos had zien staan voor dat hekje? Zeker, zeker, dit begreep hy-zelf wel, zó kon men geen werelddelen innemen. O, meende hy, als 't maar om Afrika ware te doen geweest, dan zoud-i wel doorgedrongen zyn tot in 't binnenste binnenland, nog veel dieper-in dan ver over de blauwe bergen die de achtergrond vormden van al de prentjes in z'n boekje. Maar... dat hekje? En... Femke's moeder? En... Femke zelf? Ware hy maar zeker geweest háár te vinden, alléén haar! 'Toch niet,' antwoordde hy zichzelf, 'dán juist zou ik niet hebben durven binnengaan!'

Nu kwam 't hem voor, dat-i liever Femke's moeder had gevonden. Hy zou dan aan die vrouw gezegd hebben... ja wat? Neen, neen, zo heel aantlokkelyk was de ontmoeting met Femke's moeder niet!

Zou men ook aan Mungo Park gevraagd hebben: wat kom je hier in Afrika eigenlyk doen?

En... áls men 't gevraagd had... welnu, *hy* kon makkelyk antwoorden. Zo'n reiziger in 'n boek met prentjes is nooit verlegen.

Hier begon Wouter schone toespraken te houden tot al de negerkoningen die hy met lans en zwaard overwonnen had. En al de vrouwen des lands kusten hem de handen terwyl-i voorby reed, zittende op 'n schimmel met vuurrode schabrak. En hy informeerde zich heel minzaam naar de lieve meisjes die Park hadden verpleegd in z'n ziekte: 'omdat de vreemde witte man ver was van moeder of zusters, en geen huis had.' Hy zou ze koninklyk belonen...

Want Wouter was koning in al dat veroverde land. Koning, en... Femke koningin! Wat de grote fluwelen mantel haar prachtig staan zou! En die gouden diadeem!

Ach, er was ter-nauwernood verf genoeg in Wouters gemoed, om al die heerlijkheid naar behoren te kleuren! Maar wát er mocht overschieten, zy kwam niet te-kort. Háár sierde hy op in z'n vlammende verbeelding, haar 't eerst, haar 't meest, haar byna alleen. Byna, ja... want hyzelf was erby, maar kon dit anders? Hoe zou ze koningin van heel Afrika kunnen wezen, zonder 'n koning! En wie anders kon dit zyn dan hy, Wouter, haar vrinde?

Och dat veroveren van werelddelen was zo'n gemakkelyke zaak, meende hy. Wel speet het hem zeer dat-i pas dertien jaren oud was, en dus gevaar liep dat anderen hem vóórkwamen en Afrika bezetten, terwyl hy door de verraderlyke Pennewip werd opgehouden met verbuigingen en die vervloekte *regula de tri!* En hy wist zeer goed dat er nog zoveel andere zaken moesten geleerd worden, voor men werelddelen veroveren

kan, of zelfs koning worden van 'n kleiner land. Ook z'n zakgeld moest enige verandering ondergaan, want zes duiten in de week waren by de grootste zuinigheid inderdaad niet toereikend voor z'n plannen. De Hallemannetjes... nu ja, die kinderen ontvingen hoger toelaag, maar ze dachten gelukkig niet aan Afrika. Voorlopig vreesde hy hun konkurrentie niet, doch wel dat misschien hier-of-daar 'n ander kind, iets nader aan 't groot-zyn dan hy, hem de pas zou afsnyden. En nog meer belemmeringen sloegen z'n vlucht neer. Hoe moest hy 't aanleggen, dacht-i, om niet bekeven te worden door z'n moeder, wanneer hy op z'n tochten in dat onmetelyk binnenland eens wat langer uitbleef dan de huistocht der Pietersens veroorloofde?

Inderdaad, al die moeielykheden waren niet te miskennen. Onze kleine dromer zag geen kans ze uit de weg te ruimen, en daar toch z'n verbeelding niet verkoos zich te laten stuiten, sprong ze er over heen.

Al wat er met hem en Femke in Afrika geschiedde, zou beschreven worden in fraaie boeken met gekleurde plaatjes. Hy zag zich op 'n salomonische troon waarvan 't model aan z'n prentenbybel ontleend was, en ze zat naast hem... zy! En groots was ze niet, want ze wilde 't heel wel weten 'voor 't aangezicht van 't gehele volk' dat ze vroeger maar 'n bleekmeisje zonder kroon of statie was geweest, even buiten de aspoort. Dit mocht bekend zyn aan allen die daar gekniel'd lagen voor haar troon, en ieder mocht het vertellen aan... ieder, wanneer men dan maar nooit vergat er by te zeggen dat ze koningin was geworden omdat Wouter haar had liefgehad. En 't volk hoefde nu voortaan niet te knielen, zou ze zeggen...

Nu ja, dacht Wouter, by buitengewone gelegenheden staat dat zo kwaad niet. Als hy bezoek ontving van z'n moeder en van Stoffel, byvoorbeeld. Die twee mochten 't wel eens zien, vond-i, hoe al die mensen hem vereerden, en... háár vooral, haar die zo onheus was bejegend toen ze in z'n ongesteldheid naar hem was komen vragen. Maar als moeder en Stoffel 't éénmaal gezien hadden, was 't genoeg. Dan zoud-i alles vergeven, en voor z'n moeder 'n groot huis laten bouwen, vol regenbakken en wastobbes. Ook besloot-i 'n ruime school te laten oprichten voor Pennewip, met grote zwarte borden, inktkokers, schryfboekjes en kleurige landkaarten van Europa, en tabellen van 't vervelende nieuwematenstelsel. En hy zou z'n oude meester vergunnen daarin de ganse dag onderwys te geven, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat... ja, de gehele nacht dóór! Mocht dit soms de jongetjes vervelen...

Wouter was bezig met de moeielyke oplossing van 't vraagstuk hoe hy te-gelyker-tyd Meester Pennewip en de Afrikaanse jeugd zou tevreden stellen, toen Leentje de deur opende. Zonder het te weten namelyk had-i z'n woning bereikt, en daar aangescheld, zodat hy zich vry onverwachts zag overgeplaatst in 'n geheel andere kring dan waarin hy sedert 'n half uur zich bewoog. Hy had inderdaad enige inspanning nodig om te begrypen wat z'n moeder bedoelde, toen ze hem vroeg hoe z'n bezoek was afgelopen, en of Juffrouw Laps tevreden was geweest over 't verslag van de preek?

Preek? Laps? Och, wat was dit alles ver! Stamelend en zonder eigenlyk te weten wat-i zeide, sprak hy enige woorden uit die z'n moeder en Stoffel in de waan brachten dat het door hem afgelegd examen niet naar de eis was afgelopen. Wat zoud-i dan ook over de uitslag van z'n bezoek uit 'n godgeleerd oogpunt kunnen zeggen? De hele theologie was immers allerschandelykst achterwege gebleven. En ook dit kon-i niet erkennen zonder zekere gaping te doen in 't oog vallen, die z'n relaas heel onvolkomen maken zou. Hy was lang genoeg uitgebleven om de vier boeken *Mosis* aftehandelen, en begreep dat die tydruimte niet te vullen was met twee taartjes en 'n kop chocola. Voorbereid op 't na-examen dat hem te-huis wachtte, was hy volstrekt niet. Van 't oogenblik af dat-i de aspoort en z'n molens had weergezien, had-i zo weinig aan juffrouw Laps gedacht, dat 't mens zonder genade zou gestikt zyn, als hy belast ware geweest met het leveren van haar adem.

't Was 'n geluk dat-i niet van pater Jansen sprak, of van die rook, of van Afrika. Een geluk dat-i gedeeltelyk te danken had aan z'n hakkelen, want wie goed luisterde naar z'n mededelingen, kon in waarheid betuigen dat-i volstrekt niemendal zei.

Behalve de niet geheel willekeurige tegenzin om melding te maken van dat uitstapje naar de buitensingel, bestond er nog 'n reden die Wouter belette 'n duidelyk verslag te geven van z'n bezoek. Hy was even verlegen iets te zeggen over de ondervonden vriendelykheid, als-i over die onverwachte vriendelykheid zelf geweest was. Ze had hem zeer gestuit, en nu kwam 't hem voor dat er iets laakbaars lag in 'n aandoening die hy zeker nog minder by z'n moeder en Stoffel zou kunnen rechtvaardigen dan by zichzelf. 'De jongen lykt wel mal,' meende hy te horen zeggen. 'Als men hem beleefd ontvangt, loopt-i boos weg. Wat is er aantevangen met zo'n kind?'

Z'n stamelen bracht evenwel 'n heel andere werking voort dan-i ver-

wachten kon. Er scheen 'n reaktie te hebben plaats gehad sedert men hem de deur uitzond. Misschien hadden z'n beide inkwiziteurs zich bezig gehouden met wat ergernis over de schriftgeleerdheid van de oefenaarster, althans Stoffel brak Wouters gehakkel af met z'n gewoon: 'Zie je wel, moeder, juist wat ik altyd zei. Daar hoort wat toe om 't háár naar de zin te maken. Ze weet altyd alles beter dan 'n ander...'

'Zó is het,' riep de moeder. 't Mens is gek en verwaand, dat zeg ik! En zeg jyzelf nu eens, Stoffel, of men van zo'n kind vergen kan dat-i alles precies onthoudt, wat de dominee gezegd heeft? Dat kan ikzelf niet. En jy ook niet. En de meester ook niet. En ik zeg dat geen mens dit kan. En dit dan te verlangen van zo'n kind! Ze doet het maar om de professor te spelen... dáárom doet ze 't!'

Dit was Stoffels gevoelen ook, en de moeder werd welsprekend door z'n byval.

'Wat verbeeldt ze zich wel,' ging ze voort. 'Meent ze misschien dat zyzelf 'n dominee is, omdat ze zoveel teksten uit het hoofd kent? Het mocht wat! En dan met al die wysheid te liggen sikkeneren op 'n kind dat pas ziek geweest is! 't Is 'n ware schande! Wat hoefje ook daarheen te gaan, Wouter? Je hebt niks met het mens te maken. Wat doe je in haar huis? Ik zeg maar altijd...'

Hier bedacht de redenaarster dat zyzelf Woutertje tot z'n bezoek gedwongen had. Ze viel zich daarom in de rede met 'n vermaning om z'n zondagse broek uittetrekken. En haar ontevredenheid over de verkeerde richting die ze aan haar oratie gegeven had, uitte zich in 'n splinternieuwe zoveelste lykrede op Wouters vorig pakje: 'waarvan ze zo weinig plezier had gehad, omdat-i zo *sleets* was. Er moest zo zuur voor gewerkt worden!'

'En dan zo'n kind 'n heel uur lang op 'n droogje te laten zitten! En ze had nogal gezegd...'

Dit was nu toch meer dan Wouters rechtsgevoel verdragen kon. Hy viel z'n moeder in de rede, en verzekerde dat juist integendeel z'n gastvrouw hem zeer gul ontvangen had, en dat ze zelfs...

Hier stuitte hy weer op de bovenmatige vriendelykheid waaraan-i geen naam geven kon. Waarom toch?

Uit verlegenheid weidde hy breed uit over de chokolade...

'Zo? Wel, jongen, waarom sprak je daar dan niet terstond van? Nu, dat's hetzelfde. Ik wil maar zeggen: dát had er dan ook nog moeten bykomen, dat ze je niet eens wat voorgezet had! Want... zó ynn die mensen!

Altyd hebben ze wat te vitten op 'n ander, maar naar zichzelf kyken ze nooit. Ik geloof óók wel aan de Genade, en ik houd er óók wel van zo nu-en-dan eens, als m'n huishouden aankant is, wat degelyks te horen uit de Schrift, of van 't Geloof, of zowat, maar om nu juist eeuwig en altyd dáárover te praten... neen! In 't praten zit 't 'm niet, wat zeg jy, Stof-fel? Ik zeg dat 'n mens z'n werk moet doen in de wereld, en jy, Wouter, trek toch je nieuwe broek uit, dat heb ik je nu wel al honderdmaal ge-zegd. Trui, geef 'm z'n ouwe!

Trui gehoorzaamde. En Wouter ook. Maar hy beloofde zich vast en zeker, dat-i in Afrika alle dagen op z'n zondags zou gekleed gaan.

Onze held legt weer 'n bezoek af, en woont akelige tonelen by. Sporen van kannibalismus in Europa. Saturnalie op dokters studeerkamer. Vreselyk tafreel van kinderen die hun vader mishandelen.

De volgende dag schelde Wouter by de dokter aan. Z'n hartje beefde, want dat huis zag er heel voornaam uit. Hy werd binnen gelaten en, na aangemeld te zyn, uitgenodigd: 'maar boven te komen.' Dit 'maar' is 'n onbeminlyk uitvindsel van Amsterdamse dienstmeiden. Ik gis dat ze hiermee geen ander kwaad bedoelen dan zekere voorbereidende oefening in 't gebruik van stopwoorden, met het plan om eerlang aan 't verzenmaken te gaan, en historische treurspelen te schryven.

Dokters-Kaatje was nog zo ver niet. Ze geleidde Wouter heel prozaïsch naar de 'studeerkamer' waar dokter Holsma bezig was met het vervullen van de natuurlyke vaderplicht: hy onderwees z'n kinderen.

Er waren er drie. Een jongen, wat ouder dan onze Wouter, zat alleen in 'n hoek aan 'n klein tafeltje te schryven of te rekenen. De beide anderen, 'n knaapje van Wouters leeftyd, en 'n meisje dat een paar jaar jonger scheen, stonden by de tafel waaraan de dokter gezeten was, en waarop 'n grote aardglobe stond, die blykbaar 't onderwerp was van de les. Dit begreep Wouter eerst later, want hy had nooit met kennis zo'n grote ronde bol gezien. Hy wist niet dat er nog 'n andere manier bestond om de ligging van landen aanschouwelyk voortestellen, dan op platte kaarten. Zo was er meer in de kamer, dat-i wel zag, maar ter-nauwernood waarnam, en niet opmerkte. Toch prentte zich alles diep in z'n geheugen, en later, veel later eerst, geraakte hy in-staat zich rekenschap te geven van de indrukken die hy by z'n binnentreden opving.

Toen de meid de deur der kamer opende, vernam hy de stemmen der kinderen, en ook die van de vader. Zelfs hoorde hy lachen, maar zodra hy z'n figuurtje vertoonde, werd alles als door 'n toverslag opeens doodstil. De twee kinderen by de grote tafel stonden als soldaatjes. Er was iets styfs in hun voorkomen, dat Wouter zeker zou hebben doen lachen, als-i niet te verlegen geweest was om 't komieke daarvan te vatten. Zelfs het meisje zette haar lief gezichtje in 'n plooi van officiële ernst... o deftiger dan hy ooit by de oudste mensen had waargenomen, zelfs in de kerk. Gedurende de tyd dat de dokter Wouter verwelkomde, en hem 'n stoel aanwees, stond de kleine jongen zo-waar met de pink op

de naad van de broek, als wachtte hy op 'n: ingerukt... mars! of: rechtsom... keert!

De grotere die alleen zat, had by Wouters binnentreden steelsgewys 'n ogenblik opgekeken, en hem aangezien met de eigenaardige uitdrukking van vyandelykheid jegens onbekenden, die de mens zo ongunstig onderscheidt van sommige andere diersoorten, en die we vooral kunnen waarnemen by wilden, kinderen en... sommige vrouwen. Het onuitsproken: 'wie ben jy' heeft by zulke gelegenheden de rang van stilzwygende oorlogsverklaring.

By kinderen is dit verschynsel dagelyks waartenemen, en ik geloof dat het aan weinigen onbekend is. Om 't optemerken by de mens-exemplaren die in de aardrykskundige schoolboekjes uitdrukkelyk 'wilden' genaamd worden, zou de Europeaan op-reis moeten gaan. Wat de derde soort van individuen betreft, die zich aan deze specifiek-humane ongerymdheid schuldig maken... men behoeft slechts acht te geven op de blikken waarmee 'dames' die elkander op 'n wandeling ontmoeten, dit kenmerk van haar al te primitieve menselykheid ten-toon spreiden. Ze meten elkaar, wegen elkaar, oordelen, beoordelen, veroordelen, en verdoemen elkaar. We zien daaruit dat de slagtanen van 't kannibalismus nog altyd niet geheel-en-al zyn uitgevallen. Laat ons aannemen dat de lieve Natuur dit aldus heeft verordend, opdat we niet te groots zouden wezen tegenover honden en engelen. Zy bewaarde de *rudera* uit 'n lang verlopen tydperk onzer ontwikkeling, als om ons toeteroepen: 'vergeet niet dat ge eenmaal zo geweest zyt. Ge ziet wel, als niet die Mevr. A, B, C, enz. 'n zyden japon aan 't lyf, en 'n heer aan de arm hadden, zouden ze elkaar opeten!'

't Is mogelyk dat die 'dames' zo kwaad niet menen, en dat enkelen, ook zonder heer of zyden lappen, zich wel van antropofagie zouden onthouden. Ik heb de hier bedoelde *mene-mene-tekkel*-woede waargenomen by zachtmoedige schepsels, die in gewone omstandigheden waarlyk niet in-staat zouden zyn 'n levend konyn te verslinden. Om evenwel deze zachtmoedigheid niet meer eer te geven dan haar toekomst, moet men hierby niet uit het oog verliezen, dat zo'n beestje zich nooit schuldig maakte aan... ja, waaraan?

Wat is dan toch eigenlyk de misdaad van 'n dame die op de wandeling mededames ontmoet? Haar misdaad? Wel, men kent haar niet. Is dit niet onvergeeflyk? Ze veroorlooft zich te bestaan, dáár te zyn, te lopen, te ademen, zeker soort van jurk te dragen zelfs, en... men kent haar niet!

‘Het is te verklaren dat soms de lintjes van Mevrouw A. niet behagen aan Juffrouw B. ’t Is verschoonbaar dat de hoed van Freule C. niet in de smaak valt van Miss D. Het is begrypelyk dat de Wed^e E. ’n heel ander streepje zou gekozen hebben dan dat waarmee Mlle F. vandaag zo byzonder mooi schynt te willen wezen... maar toch, ligt er in dit alles ’n reden om elkaar zo boos aantezien, en maar heelevantjes-byna niet te byten?

In dat: ‘ik ken je niet, dus: vyandig!’ openbaart zich ’n zonderlinge opvatting van humaniteit. Misschien noemde ik die ten-onrechte: primitief. Wel schynt ze te dagtekenen uit de tyd toen we in holen of op bomen woonden, maar ’t is te veronderstellen dat ze door andere gewoonten van liefelyker aard is voorafgegaan. Het kan zyn dat die kleinsteedse barbaarsheid eenmaal iets nieuws was, en voor beschaving doorging. Ze wyst op stamgemeenschap, die ’n gevolg was van wryving. Op aansluiting, die samenging met afzondering. Op gebrek aan voedingsmiddelen, dat elke vreemde deed aanzien als ’n indringer, als ’n veroveraar, als ’n dief. Eenmaal moet dit anders geweest zyn. Geheel onvervalst primitief zyn alzo onze wilden, dames en kinderen niet! De geslachtsboom hunner wrede schuwheid klimt hoogstens op tot de troglodieten, maar gewis niet tot het paradys.

Zo... damesachtig dan, had Willem Holsma de kleine bezoeker even aangekeken, heel even! Wouter zelf bemerkte het niet, maar Dr. Holsma wel. En Willem scheen te weten dat z’n vader scherp zag. Vandaar de haast om voorttegaan met de sinussen waaraan-i bezig was, of met de Titus Livius die hem vandaag begunstigde met ’n *pensum*.

‘Zo, ventje, ben je daar,’ zei de dokter. ‘Komaan, dat’s heel braaf van je. Wat heb je daar?’

En op-eens zich tot de soldaatjes kerende: ‘Help me onthouden, jongens, dat ik je straks aan-tafel iets vertel van... Olivier van Noort. Jy ook, Willem, denk er aan.’

Wouter kneep verlegen in de opgerolde hooggekleurde *Lady Macbeth*, en wist niet recht hoe hy z’n geschenk aan de man zou brengen. Hy vond die kamer zo prachtig, en die meubels, en die grote kasten vol boeken... och, z’n prent kwam hem zo lelyk voor! Hy had het ding wel willen inslikken.

Men had hem van-huis allerlei lessen meegegeven, en voorgeschreven hoe hy staan, zitten en spreken moest. Hy stond daar dus vry links, en sprak bedremmeld. Met grote moeite bracht-i er uit, dat hy de dokter kwam bedanken ‘voor z’n beterschap... naast God.’

Het was koddig te zien hoe de beide soldaatjes zich op de lip beten, en ik moet erkennen dat ook Holsma zelf niet zonder inspanning 'n ernstig gelaat vertoonde.

'Naast God? Ja... juist! Heel juist! Braaf gezegd, kereltje! En heb je dan nu God wel bedankt?'

'Zeker, m'nheer! Alle avenden in m'n bed, en gister in de kerk...'

De kleine Sietske werd hier bezocht door 'n dykbreuk van ondeugendheid. Ze proestte in lachen uit. Het ongeval dreigde aanstekelyk te worden. Willem scheen redenen te hebben z'n neus veel harder te snuiten dan voor 't gewone doel van die handgreep nodig is. Ook Herman bewoog zich, en keek Wouter schalks aan. Maar de dokter scheen met dit alles geen genoegen te nemen. Hy sloeg met 'n liniaal op tafel, dat de aardbol er van sidderde.

'Orrrde!' riep hy met 'n donderende stem, die Wouter bang maakte. 'Orrrde! Wat is dat hier voor 'n samojeeds huishouden onder de les? Ik zal jelui allemaal... orrrde!'

Daar begon 'n klok te slaan. Sietske scheen te tellen, en stak by elke slag 'n vinger op.

'Ik zal jelui allemaal...'

'Vyf!' juichte Sietske. 'M'n hand is uit, kyk maar, tot de pink toe: vyf! Vyf uur, vadertje, mannetje, tirannetje! Hoera... hoera!'

De beide jongens begonnen meeteschreeuwen. 't Was 'n *quodlibet* van *gaudeamus* en *vive la joie*, en *God save the King*... help mee, jongens! *Vive la vacance, le maître en pénitence*... *Wilhellemus al van Nas-souwe... met de ellebogen door z'n... hoed*. Help, Herman! Help, Willem! Wraak, wraak, wraak! *A bas les tyrans! Amour sacré* – pak 'm beet, Willem, jy bent de sterkste – *de la patrie... de heer van Son is'n brave kapi-tein... hy regeert z'n volkje, neen... daar ging 'n patertje langs de kant... wraak! So, so wie ich dich liebe* – wraak, wraak, wraak! Houdje goed, Herman, dapper! Ik zal de linkerhand wel houden. Toe, jongens! – *Hier ligt myn Damon, neen... io vivat, io vivat... boum, boum, boum*... hoera! *Dans son bivouac, le troubadour fidèle*... wraak! *Fleuve du Tage*... wraak! *Oh, shall he, boys... oh, shall he, boys... oh, shall he*... wraak! *Pro salute horum* – geen latyn, riep Sietske – *hop maar Jannetje, hop maar... sing, Sally, ho*... wraak!

Wouter wreef z'n ogen uit, en vertrouwde z'n oren niet. Wat-i hier zag gebeuren, ging z'n begripje ál te ver te-boven. Nooit had hy kunnen dromen dat de wereld tonelen opleverde, als waarvan hy hier 'n voor-

beeld zag. Van toveren had-i wel eens meer gehoord, en ook het ten-hemel varen van Elias in 'n gloeiende wagen kwam hem, na wat bybelstudie, zo erg vreemd niet voor. Maar dat Willem, Herman en Sietske hun vader, zo'n deftige dokter, om de hals vielen, tegen hem opklauterden, en hem byna de kleren van 't lyf plukten... ongehoord! Hy had niet zo ruw durven omgaan met 'n oude pantoffel van z'n moeder, of met Stoffels afgelegde kleren. 't Verbaasde hem dat de wereld niet verging.

'Nu, nu, nu,' riep de onttroonde tiran, 'wat inschikkelykheid, jongens! Kan ik 't helpen, dat jelui geen plezier hebt in aardrykskunde?'

'Breng 't dierbaar dochtertje naar de spiegel, papa,' riep nu Sietske die te-paard op z'n schouders zat.

De vader gehoorzaamde. Maar hy hinkte, want Herman was op z'n linkervoet gaan zitten, en omarmde de kuit. Willem trok hem aan de arm voort. By de spiegel gekomen, begon de kleine amazone te deklameren en te gestikuleren: 'O, dierbaar Afrika...'

Een schrik doortilde Wouters leden. Daar roerde 't nest waarlyk z'n werelddeel aan, zyn Afrika! Was 't niet of ze 't er om deed!

'O, Afrika, Sofala, Monomotapa, Monoëmugi... prachtig! Nog 'n ogenblik, papa, dierbare schooltiran – houd vast, Willem, toe! – ik wil heel Afrika aan de spiegel vertellen, en zien hoe ik m'n gezicht vertrek. *Mesopotamië, mesopomomo...* mondvoll, mooi! *Nigritië* – blyf staan, papa, ik ben nog niet half klaar. Willem, help me! M'n paardje trappelt zo... hu, hu! – *Aethiopië* – Herman, houd z'n benen vast... niet kittelen, dan val ik. – *Marokko... Schiermonnikoog... hu, hu, paardje, met je vlassen staartje... Alexandrië, Soudan, Egypte... Weesp, Rotterdam, Haarlemmermeer, Kolveniersburgwal* – de les is uit, ik mag zeggen wat ik wil – *Krom-elleboogsteeg, Algiers, Cleopatra, Karel de Grote...* wie vangt me?'

'Ik,' riep Willem.

Sietske werkte zich omhoog tot ze op vaders schouders stond, en sprong op Willem toe, die haar handig opving en op de grond zette.

'Oef!' riep de dokter.

'Oef, oef, oef? O, dierbare vader, we zyn nog lang niet aan *oef!* Twee volle uren les, en dan terstond: *oef!* Waar zou dat heen? O, neen, dierbare tiran van *Monomotapapa*, van *Monoë... muggen mug!* bedenk dat 'n welgeschapen kind z'n rechten heeft. 't Is 'n ware schande... ga jy 'ns voort Herman, ik ben 'r hees van!'

'n Ware schande... nu jy, Willem!'

't Is 'n ware schande, m'nheren, zo Afrikaans-miserabel hedentent-

dage de Europese vaders hun Nederlandse kinderen behandelen.’

‘Weg met de ouders! Roep mee, papa!’

‘Weg, weg, weg met...’

‘...met de kinderen,’ smokkelde papa er tussen. Maar Sietske betrapte hem op die vreselyke wanklank.

‘Wat moet ik horen, sakkerloot! Geen schelmstukken, dierbare Vader! *Orrrde... orrrde! Wat is dat hier voor ’n samojeeds huishouden... ná de les!*’

‘Juist,’ schreeuwden de jongens, ‘*orrrde* na de les! Dat is de ware rechte orde!’

‘En... wat zie ik daar?’ riep Sietske. ‘Wie heeft daar de mooie nieuwe prachtige hemelse verrukkelyke liniaal stuk geslagen? ’n Zaag, ’n zaag, papa’s onschuldige liniaal is ’n zaag! O, die vaders, die vaders! Toe, papa, wees gezeggelyk, en roep mee: leve de kinderen!’

‘Ja, ja... uit onbekemde borst, papa!’

‘Leve de dierbare... papaas,’ riep de vader, en hy werd voor die op-roerkreet weer duchtig gestraft.

‘Als ik vader ben, zal ik me heel anders gedragen,’ zei Herman.

‘Ik ook!’ beloofde Sietske. ‘Nooit, nooit, nooit meer dan ’n halve sekonde les in... de eeuw. Nooit *Sofala, Monomotapapa...* kom-aan, dierbare vader, roep mee: leve de kinderen! Of anders...’

‘Leve de...’

Weer sloeg de klok. Eén slag. Nu stak de vader ’n vinger op.

‘Kwartier, jongens! De saturnalie is uit! Komt allen mee – jy ook, mannetje! – mama wacht ons zeker met het eten.’

Willem nam Sietske op z’n rug, en Herman besteeg Papa. Zo gleeed de familie de trap af. Wouter volgde, maar *Lady Macbeth* verdween platgedrukt in z’n zyzak. Hy was onthutst, en had moeite zich te overtuigen dat-i hier dezelfde persoon zag, die...

Berevellen? Gouden pen? Maar hoe was dit alles mogelyk? Het was immers toch geen droom, dat hy en al de zynen zo hoog tegen de duizingwekkende deftigheid van die man hadden opgezien? Hy begreep er niets van.

In de eetkamer heerste weder ’n geheel andere toon dan vóór en na vyven in de school.

‘Stel de jongeheer aan mama voor,’ zei de dokter.

Hy wendde zich tot Willem. Maar Sietske vroeg: ‘Papa, mag ik het doen?’

Holsma knikte. De kleine meid nam Wouter met kluchtige deftigheid by de hand, en leidde hem naar 'n dame die aan de gedekte tafel bezig was met sla-aanmaken.

'Mama, dit is 'n jonge-heer... gut, ik moet je naam weten! Hoe heet je?'

'Wouter Pieterse.'

'Dit is de jongeheer Wouter Pieterse, die papa komt bedanken omdat-i... ziek geweest is, en die... de jonge-heer blyft hier immers eten, papa?'

De dokter knikte weer.

'...die hier blyft eten, Mama.'

'Als mama 't goedvindt,' zei de vader.

'Juist, als mama 't goedvindt.'

Mevrouw Holsma zette Wouter met 'n paar vriendelyke woorden op z'n gemak. 't Was nodig!

De kring waarin hy zich hier bevond, behoorde tot de deftige middelstand, maar onze Wouter kwam alles vorstelyk voor. Men wees hem 'n plaats aan, en 't deed hem genoeg dat-i zat. Drievierde van z'n posttuurtje was nu geborgen onder de tafel. Dit was zóveel gewonnen voor z'n pynlyke beschroomdheid. Byna alles wat-i zag en hoorde, verbaasde hem. Toen-i z'n handen vouwde...

'Wou je bidden, mannetje?' vroeg de dokter.

'Ja..., m'nheer,' stamelde Wouter.

'Dat's 'n zeer goede gewoonte. Ga gerust je gang. Doe je dat altyd aan-tafel?'

'Ja, altyd... by warm eten, m'nheer!'

Er was tucht in dat huis: niemand lachte.

'Bid jy er maar gerust op toe, jongen!'

De dokter maakte gebruik van 't oogenblik dat Wouter de ogen gesloten had, om zonder 'n woord te spreken z'n kinderen tot beleefdheid te vermanen. Ze volgden die wenk trouw op. 't Was hun schuld niet, dat-i later inzag 'n zonderling figuur te hebben gemaakt in *die* kring.

'Je doet er zeer goed aan,' zei Holsma. 'Wy doen 't niet, en... daaraan doen we misschien ook goed.'

'Wel zeker,' zei de moeder. 'Ieder moet handelen naar z'n overtuiging.'

Dit zo eenvoudig woord trof Wouter dieper dan iemand had kunnen veronderstellen. *Hy...* 'n overtuiging! Het korte gezegde van Mevrouw

Holsma kende hem 'n waardigheid toe, 'n gewicht, en 'n recht, waaraan hy nooit gedacht had. Onder 't gebruiken van de soep, dacht hy voortdurend: ik mag 'n overtuiging hebben!

Het was hem vroeger nooit in de zin gekomen dat 'n zaak ánders kon worden opgevat, dan ze door z'n moeder, of door Stoffel, of door wie ook – mits 'n volwassen persoon! – werd voorgesteld. De gehele kwestie over bidden of niet-bidden kwam hem niet zó belangryk voor, als 't vernomen nieuws dat *hy* 'n overtuiging hebben kon. Z'n gemoedje zwol er van...

De dokter, die 'n mensenkenner was, korrigeerde de loop die Wouters gedachten namen: 'Ieder moet handelen naar z'n overtuiging. En om tot overtuiging te geraken, moet men veel onderzocht hebben. *Ik* ben overtuigd dat onze kleine gast heel gaarne wat van die doperten zou willen. Help 'm eens, Sietske!'

Sietske deed het met veel gratie.

Wouter had de zin van Holsma's woorden zeer goed begrepen, en... zelfs de oorzaak van die overgang op de doperten. Hy *voelde* ten-minste dat de schoolmeestery na klokkeslag *vyf* zonder genade *ter-zy* gezet was, en dat de vriendelyke gastheer hem slechts even *ter-loops* had willen waarschuwen tegen koppige onbekookte betwetry, zonder daaraan de makkelyke toon opteofferen, die inderdaad aantafel heerste.

In-weerwil namelyk van z'n beschroomdheid, of liever juist inverband met deze eigenschap, was Wouter hoogst-intelligent. De oorzaak dat dit onbekend was aan byna allen die hem tot-nog-toe gadesloegen, lag in 't gebrek aan zelfvertrouwen, dat hem belette zich te uiten. Gewoonlyk scheen het alsof hy veel later dan anderen iets begreep, omdat hy – fyner bewerktuigd misschien, en meer eisende van z'n doorzicht – niet zo spoedig als vele anderen met de slotsommen zyner overleggingen tevreden was. Gedurende z'n ziekte had Holsma deze eigenaardigheid opgemerkt, en hieruit vloeide de belangstelling voort, die hy 't kind be-toonde.

Wouters beschroomdheid was gedeeltelyk 'n gevolg van de methode waarop men hem 't weinige kennis dat-i bezat, had meegedeeld. Al wat men hem leraarde, was steeds in de ogen der sprekers 'n onomstotelyke zaak geweest. Tweemaal twee is... zóveel, Prins die of die is 'n held, brave kinderen komen in de Hemel, God is groot, de Batavieren zyn byzonder dapper, 't ware geloof is in de Noorderkerk, enz. enz. Hy wist niet dat er *twyfel* bestond, en hield dus z'n begeerte om iets meer van de zaken te

weten, voor ongepast en zelfs misdadig. Slechts enkele malen had-i even beproefd lucht te geven aan z'n weetgierigheid, maar 't was hem slecht bekomen. Op de katechizatie was z'n rechtsgevoel gestruikeld over die vuile historie van Jakob en Ezau. Byna voelde hy 'n ogenblik de moed iets aftekeuren in 't gedrag van de aanstaande aartsvader, en hy begon reeds met 'n enkel bescheiden woordje... maar de dominee overlaadde hem met verwyten. 'Zulke vragen pasten geen kind!' heette het. Wouter moest bedenken dat de Heer van-plan was uit Jakobs stam voorttekomen, en dat alzo die linzenhistorie volkomen *fair play* was. 'Men moest niet verstokt zyn.' De arme jongen bad die avond wel 'n uur lang dat God hem toch niet zo erg verstokken zou. En 't hielp. Het duurde vele jaren voor-i zich weer waagde aan zedekundige analyse van Jakobs handelingen, en van Gods ingenomenheid met die schurk.

Zo ging 't met alles. Uit vrome afschuw van verstoktheid, berustte hy in al wat men hem zei. Doch daar hy de aldus opgedrongen denkbeelden niet verteren kon, werd z'n ziel daarmee niet gevoed. Hy sprak, ook in z'n binnenste, al de klanken die hem waren voorgesproken, gelovig na, en verweet zich z'n ontevredenheid als iets ondankbaars, en als 'n overblyfsel van de oude verstoktheid die God zeker niet zo helemaal op-eens genezen kon.

Het schynt zonderling dat hy niet dacht aan de mogelykheid van beredeneerde twyfel. Hy wist toch dat duizenden en miljoenen mensen veel zaken geheel anders beoordeelden dan z'n moeder en Pennewip, en dat dus de mogelykheid zich kon voordoen, jazelfs de noodzakelykheid, dat er soms 'n *keuze* tussen meningen moest gedaan worden. Welnu, hieraan dacht-i niet! Dit was dom, bekrompen en – by Wouter in zeer letterlyke zin nog – kinderachtig, maar 't was zo.

Toch kunnen we 't hém niet zeer kwalyk nemen, als we opmerken hoe 't hele menselyk geslacht aan 'tzelfde euvel mank gaat. Wouters on-aanzienlyke omgeving scheen hem groot toe, omdat-i haar van te naby waarnam, en nog niet gewoon was z'n blik te vestigen op voorwerpen die verder-af lagen. Men behoeft slechts 't huis Pieterse en Woutertje zelf enige malen te vergroten, om 'n gelyksoortig verschynsel *overall* te kunnen opmerken. De een zweert by z'n dorp, de ander by z'n gemeente, 'n derde by z'n vak, enz. Zelden ontmoet men 'n wydte van blik, die zekere altyd betrekkelyk nauwe grenzen overschrydt. 't Verschil ligt in de maat onzer bekrompenheid, maar... bekrompen zyn wy allen. Byna altyd keuren wy de zeden, manieren, denkbeelden, die niet in ons

kringetje tehuis behoren, onvoorwaardelyk af. En zelfs daar waar ons oordeel zich enigermate heeft vry gemaakt, blyven we toch onbewust altyd nog de slaven van onze smaak.

'n Oude storie uit Straat Magellaan, niet ontoepasselyk op andere straten.

De eigenaardige beschoomtheid die soms getuigenis geeft van iets goeds, vindt men nu-en-dan by kinderen, en ze wordt door opvoeders gewoonlyk verkeerd beoordeeld, 't geen blykt uit de overdrevenheid waarmee ze het tegendeel pryzen. 'Dát zal 'n man worden!' hoort men dikwyls zeggen van de knaap: *qui ne doûte de rien*.

Ons Woutertje twyfelde aan alles wat hem niet werd ingegeven van buiten-af, en dus aan z'n eigen zelfheid het meest. Men mene vooral niet dat ik dit goedkeur of aanprys. Ik neem hem slechts in bescher- ming tegen de ál te ongunstige uitslag ener vergelyking van zyn links- heid met de *suffisance* van anderen. Het mag niet ontkend worden dat ziekelyke zwakte 't gevolg wezen kan van te fyne bewerktuiging, en dit is wel te betreuren. Doch er is versterking denkbaar, terwyl 't verfynen van grove organismen my moeielyk of onmogelyk voorkomt.

Wouter dan was beschoomd en links. Na al het zonderlinge dat-i op de studeerkamer van de dokter had bygewoond, voelde hy zich wel enigszins voorbereid op ongewone dingen, maar dat Willem en Her- man, en zelfs de nog jongere Sietske, zo onbeschoomd op hun bord durfden nemen wat ze verkozen, verbaasde hem alweer veel meer dan de luchtvaart van Elias. By Genoveva in de bekoorlyke wildernis, jazelfs in Afrika, kon 't niet vryer en gemakkelyker toegaan. Hy was ontsteld van de vreemdheid. Inderdaad ontsteld en zenuwachtig, en wel zó dat- i, toen z'n buurmeisje hem aan 't dessert 'n schotel roomvlâ overreik- te...

Geschied is het, o goden! En... ik moet het vertellen. Kon ik nu maar, als 'n oude kroniekschryver, de schuld werpen op raadgevers:

'de dat riet en dede niet wale.'

Helaas! Welke geheim-hofraad ter-wereld kon Wouter geadviseerd hebben, de porseleinen lepel over de rand van de schaal te doen buite- len, en dat ding – met wat vlâ er by, waarachtig! – te doen neerkomen in Sietske's schoot? Hy deed het, *hy!* Hoogsteigenhandig en *proprio motu!* Geen Stoke kan 't goed praten. En zelfs Bilderdyk niet.

Och, hoe droevig! Juist begon-i 'n beetje verder op z'n stoel te schui- ven dan by de soep! Nog'n ogenblikje maar, en hy zou inderdaad gezeten

hebben. Misschien ook had-i weldra iets gezegd. Was hem niet 'n land van Afrika in de zin gekomen, dat Sietske vergeten had optezeggen tegen de spiegel? Dát had-i willen noemen! Niet om doortegaan voor knapper dan zy, o neen, maar om iets minder dom te schynen dan-i er zeker uitzag. Helaas, na die malle lepelhistorie... och! Hy had liever 'n pink gemist, z'n hand, z'n arm... alles! Ja... hy wou dat-i ergens onder de grond zat!

Al deze indrukken bestormden hem te-gelyk. Voor-i nog genaderd was tot de vraag hoe z'n onhandigheid zou worden opgenomen, ja terstond na de katastroof, en alsof 't er by behoorde, begon Sietske: – 'Papa zou iets vertellen over Olivier Van Noort.'

Ze stond even op, reinigde haar jurkje, en bood Wouter 'n andere lepel aan, die ze van 't wandbuvet had genomen.

'Toe, papa, over Olivier Van Noort! Papa heeft het beloofd.'

En allen drongen om 't hardst op de toegezegde vertelling aan. Ook Mevrouw Holsma scheen daarin byzonder veel belang te stellen. Wouter voelde heel goed dat men bezig was de herinnering aan z'n ongelukje te bedelven onder gesprek. Dit roerde hem. Hy was waarlyk zulke liefelykheid niet gewoon, en toen Sietske weer plaats had genomen, zag ze dat er 'n traan over z'n wangen rolde.

'Mama, ik heb 'n zilveren lepel by de vlá gelegd. Dit is immers goed? Zo'n porseleinen ding is topzwaar... ik heb 't wel al driemaal laten vallen, en Herman kan er ook niet mee terecht.'

De moeder knikte haar vriendelyk toe.

'Krygen we nu Van Noort, papa?'

'Ik durf haast niet. Jelui zult zeggen dat ik weer van geografie begin.'

'Foei, papa, aan tafel!'

'Ja, ja,' zei de moeder, 'ik heb al lang gemerkt dat de saturnalie van maandag, woensdag en vrydag 't hevigst is. 't Huis dreunt altyd na de geografie.'

''n Vol kwartier is te lang,' klaagde Holsma.

'Oude privilegiën, papa!' zei Willem.

'Nu, dit mag waar zyn. Maar toen de zaak aldus werd ingesteld, was je alleen. Dat ging nog. Jy bent eigenlyk de ùitvinder van die barbaarsheid. Toen Herman 't eerst in de les kwam...'

'Zó'n kereltje was je toen,' wees Willem, misschien wel wat héél laag. 'Je kon geen a voor 'n b.'

'Dát is niet waar! Moeder had me lezen geleerd. Mama, mag ik u de

helft geven? Ik heb hier de mooiste abrikoos van de hele schotel... waarlyk by-ongeluk! Toe, mama, neem hem helemaal!

'Omdat ik je lezen geleerd heb?'

'Olivier Van Noort, papa!'

'Lezen... hm!' bromde de vader. 'Alsof je lezen kon! Zie me zo'n verwaand kereltje eens!'

'Ik niet lezen! O papa, luister eens:'

Herman nam 'n ulevel, ploos er 't devies uit, en las:

Een vader die z'n zoontje plaagt...

'Dat staat er niet,' riep Sietske. '*l'Amour est un enfant tromp...*'

'*Trompette,*' zei Willem.

'Olivier Van Noort, papa!'

Men hoorde bellen aan de huisdeur. Een ogenblik daarna trad 'n heer de kamer in, die door de kinderen met veel blyken van genegenheid als oom Sybrand begroet werd.

De huisheer nodigde de ganse familie in de tuin, en hy droeg Herman op, 'n klein boekje dat-i hem uitduidde, van z'n studeerkamer te halen: 'Maar, jongen, sla nu niet verraderlyk de globe stuk. Dat arme ding kan 't niet helpen dat jeluï zo'n domme hekel hebt aan geografie.'

Herman beloofde plichtig dat-i by deze byzondere gelegenheid niet de minste sluipmoord begaan zou. In de tuin komende, waar de anderen reeds gezeten waren, bracht-i 't 5e deeltje mee van de '*Nederlandse Zee-reizen, naar oorspronkelyke journalen uitgegeven door Bennet en Van Wyk.*'

'Lees nu eens wat je daar vindt aangestreept met potlood,' zei Holsma. 'We zullen zien of moeder die abrikoos eerlyk aan je verdiend heeft.'

'O papa, al...'

'Nu?'

'Al komt er nu soms 'n domheid van my aan den dag...'

'Dat zou moeder niet kunnen helpen, meenje? Heel goed, jongen! Lees maar op.'

Herman las:

'De volgende morgen (5 november 1599) ging men weder onderzeil, om de vermaarde, doch zeer gevaarlijke straat Magellaan aan te doen, waartoe zij

reeds veertien maanden besteed, en meer dan honderd man van het scheepsvolk door ziekten enz. verloren hadden.

Toen zij in de mond der straat kwamen, die hier 7 mijlen breedte heeft, liep de Admiraal Van Noort, met het jagt er binnen; dan tot grote verwondering van de Admiraal, werd hij door het schip van de Vice-admiraal Jakob Claesz Van Ilpendam niet gevolgd, die op hunne vorige ankerplaats de los Virgene (?) weder ankerde, zonder dat men de redenen, die hem daartoe bewogen, konde doorgronden.'

'De 10e november deed de Admiraal met een schot sein voor de Vice-admiraal, om bij hem aan boord te komen, daar hij – Van Noort – gene sloep had, om naar hem toetezenden; hierop kwam de Schipper van de Vice-admiraal met een sloep aan boord, wie hij de toestand van zijn schip te kennen gaf, en zeide, dat hij begeerde de Vice-admiraal in persoon te spreken, terwijl hij hem een brief voor hem medegaf, waarbij hij verzocht om een anker en een touw, hetgene hij zeer benodigd had.

De volgende dag schreef de Admiraal nogmaals aan Van Ilpendam, zijn vorig verzoek herhalende; dan kreeg tot antwoord, dat hij geen anker noch touw wilde afstaan, en meende evenveel magt te hebben als de Admiraal zelf. Zulk een grof antwoord, werd door Van Noort zeer kwalijk genomen, en dit schrijven door hem bewaard.'

'De 24e november passeerde de Admiraal de eerste engte, die slechts ½ mijl wijd is. De Vice-admiraal bleef echter terug.'

'De 14e december kwam tot grote vreugde der overige schepelingen, het Vice-admiraalschip, dat steeds achteruit was gebleven, bij de andere schepen ten anker.'

'De 28e december werd aan boord van de Admiraal de brede Krijgsraad belegd, waarin besloten werd de Vice-admiraal in apprehensie te houden, doordien hij zich aan plichtverzuim en ongehoorzaamheid had schuldig gemaakt; dit vonnis ter uitvoer gebragt zijnde, liet de Admiraal de artikelen van beschuldiging opmaken, waarvan kopij aan de Vice-admiraal werd gegeven, ten einde hij zich binnen de tijd van drie weken op dezelve kon verdedigen; bij voorraad werd tot Vice-admiraal bevorderd...'

'De naam van de plaatsvervanger doet er niet toe,' zei Holsma. 'Volgende bladzy!'

Herman sloeg 'n blaadje om, en ging voort:

‘De 8ste (januari 1600) ging een sloep en jol van de Admiraal aan land, om mosselen te zoeken. Het volk dat in de jol was, kwam het eerst aan land, en werd door de inboorlingen, die zich verscholen hadden, overvallen, die er twee van afmaakten, en ene kwetsten, doch het volk der sloep, dat gewapend was, dreef hen op de vlugt, terwijl zij de doden evenwel met zich voerden, waardoor men veronderstelde, dat het menseneters waren.’

‘De 24e dier maand werd de Vice-admiraal Jakob Claesz. Van Ilpendam voor de brede Krijgsraad geroepen, om zich tegen de hem ingeleverde beschuldigingen te verdedigen, en daar hij bij meerderheid van stemmen veroordeeld werd...’

‘Genoeg!’ riep Holsma.

En hy tikte met ’n waarloos tuinstokje ’t boek toe.

‘t Zal me benieuwen wie goed geluisterd heeft.’

‘Ik kan de mosselen niet by de zaak te-pas brengen,’ zei de moeder.

‘Die mosselvangst hoort er toch by,’ zei de dokter. ‘Ik streepte dit aan, om de opmerking die de matrozen by deze gelegenheid maakten aangaande de bewoners van dat land.’

‘Als ze maar ’t ware verstand van mosselen hadden,’ riep Sietske. ‘Er zyn vergiftige onder.’

‘Er was ’n R. in de maand.’

‘Aan de zuidpool hebben de maanden andere namen, en de mosselen ’n ander... klimaat,’ meende Herman. ‘Wat wy *februari* noemen, komt daar in ’t hartje van de zomer.’

‘Neen,’ zei Willem, ‘de zomer heeft in die streken geen hart. Wel komt hy in ’t hartje van februari... als-i komt. Maar gewoonlyk komt-i byna niet. De straat Magellaan ligt tussen 52 en 54 breedtegraden.’

‘Dat is niet nader aan ’n pool dan wy hier op de Kolveniersburgwal.’

‘Ja, maar... zieje, de onderste helft van... de kaart is veel kouder en natter,’ riep Sietske.

‘Wat ’n barbaarse uitdrukking!’

Sietske beweerde dat Willem pedant was. Hy plaagde haar met: ‘ja, kind!’ Ze zei, ’t kwam van Livius en kegelsneden.

‘Pedanterie, kind, is de byzondere deugd die ’n oudste broeder ver-siert.’

‘Papa, vindt u niet dat Willem zich te véél opschikt?’

De dokter zei er niet duidelyk neen op, en vroeg wat-i genoteerd had?

Vaders gewoonte kennende, had het aanstaand studentje by ’t begin

van de lezing, 'n zakboekje uitgehaald, en daarin nu-en-dan iets opgeschreven. Hy beweerde dat de taal van 't voorgelezene zeer onzuiver was, en wilde voorbeelden daarvan aanhalen. Maar ze werden hem geschonken.

'Zeker, de taal is slecht,' zei oom Sybrand. 'Hadden de verzamelaars maar liever de oorspronkelyke tekst van de journalen geëerbiedigd! In plaats van de eigenaardigheden der uitdrukkingswyze van oude zeelui, geven ze 'n modelletje van de hedendaagse rechtschryvery. En als die malle verwaandheid zich maar tot de spelling bepaalde! Ze hebben ook de styl... verbeterd, naar ze menen. Zulke lui zouden in-staat zyn, Mozes en Aäron 'n paar horloges op zak te geven, en – om de deftigheid – onze Lieve-heer 'n staartpruijkje in de nek. Wat niet geschuurd, geschaafd, gevylt, gelikt, en... bedorven is, deugt niet in 't oog van die heren. Het is de vraag of een van de zeelui die deze journalen schreven, ooit zulk slecht Hollands leverde als zyzelf. Hun slordigheid van uitdrukking doet ons naar de oorspronkelyke manuskripten verlangen. Maar men kan zeker zyn dat de moderne verbeteraars de geslachten der woorden trouw hebben opgezocht in de boekjes die daarover heden-ten-dage... hoe heten ook de taalkenners van deze week?'

'Siegenbeek en Weiland, oom.'

'Zulke mensen stichten veel kwaad. Ze lokken de aandacht van de hoofdzaken af, om die te vestigen op allerlei gekheid. Wie precies weet wat mannelyk of vrouwelyk is, en waar-i 'n onnodige letter meer of min mag gebruiken, gaat voor bekwaam, geleerd en bruikbaar door, en kan alle andere bekwaamheid missen. Zo schryven ze nu "zoo" en "oogen" met twee o's, naar ik hoor. Straks verandert dit weer. Dan komen er weer nieuwe professers die hun leven gewyd hebben aan de ontdekking dat er twee o's zyn in "vrolykheid" en maar één in "drogen"...'

'Hé, oom!' riefen de kinderen, met 'n verbazing die het tegenwoordig geslacht verbazen zal.

'Geloof me jongens, ze zyn er gek genoeg toe! Hm... gek? Als men op zo'n goedkope manier aan de kost komen kan! Gek zyn de mensen die zich laten bedotten door zulke kwakzalvers. Tegen die tyd zullen dan ook de reizen van onze ouwe zeelui weer vertaald moeten worden in nog nieuwer spelling, die dán de ware echte alleen-zaligmakende wezen zal. Op die wyze wordt er nooit iets klassiek.'

't Is waar,' zei de dokter, 'dat die schoolverwaandheid veel bederft. Waar de "letterkundige" bekwaamheid van deze soort eenmaal voet

heeft gevat, matigt ze zich alles aan. Er wordt, byv. in die boekjes gesproken van “roeiriemen” en “verdek”, woorden die nooit over de lippen van ’n zeeman komen. Ook geloof ik niet dat men op zeeschepen ’n “jol” heeft. Ik ten-minste heb aan-boord nooit van zo’n ding horen spreken. Ze hebben daar ’n barkas, ’n boot, sloepen en vletten. Maar dit kan ik mis hebben. Als bewys hoe ver de verwaandheid van lettermannen gaat, in veel journalen suprimeren zy brutaal-weg de oorspronkelyke berichten over Landen en Volken, en geven ’n pover artikeltje over zo’n land of volk uit hun eigen “Aardrykskundig Woordenboek” in de plaats. Die berichten zyn onvolledig en onnauwkeurig, zodat ze over weinig jaren even verouderd zullen wezen als die van de arme schepelingen, zonder daarvan de autenticiteit te bezitten, noch vooral het naïve. Ze missen dus al de belangrykheid der eerste rapporten die de stempel van hun tyd dragen. We vernemen nu niet welke indruk ’n nieuw ontdekt of weinig bekend land op de eerste bezoekers maakte, noch welk nieuws ze van hun tochten te-huis brachten, en wat er meer of min gelovig werd aangenomen...

De geschiedenis der dwalingen is de geschiedenis van ons geslacht!

...we moeten slikken wat zekere m’nheer Van Wyk *thans* over de door oude reizigers bezochte streken... meent te weten. Als zulke mensen de bybel vertaalden, zouden ze de verspieders die Jozua naar Kanaän zond, laten terugkeren met ’n hedendaagse beschryving van Palestina, liefst van eigen maaksel, en by Griekse mythologie zouden ze erfzonde en drieëenheid te-pas brengen, omdat die sprookjes voorkomen in hun katechismus. Ze menen dat er niets bestaan kan zonder hun schoolwysheidje van vandaag. Maar zeg eens, Willem, wat heb je meer in je boekje?’

‘Papa, de 10e november had Van Noort geen sloep, en de 8e januari ging men van z’n schip met ’n sloep aan-wal om mosselen te zoeken. *Quaeritur* waar die sloep vandaan kwam?’

‘Hy kon zich ’n sloep hebben doen afstaan van een der andere schepen. Maar ik herinner me iets van ’t maken van zo’n vaartuig.’

De dokter bladerde even: ‘Ziedaar,’ zeide hy. En Herman las:

‘Diezelfde dag – 2 december – verzeilden de schepen naar een ruime opene baai, alwaar de Admiraal de timmerlieden en volk aan land zond, om een sloep te bouwen, waarvan de kiel 37 voeten lengte had; ook werd de smederij aan land opgezet, waartoe men smeekolen van het hout dat er in over-

vloed voorhanden was, liet branden. Zij vertoefden hier twaalf dagen, wanneer de sloep afgetimmerd was. Deze hunne legplaats, verkreeg de naam van de Oliviers-baai.'

'Dit vraagstuk is dus opgelost. Wat heb je meer?'

'De uitdrukking "in *apprehensie* houden" bevat me niet.'

'n Stadhuiswoord!'

'Juist daarom. By mosselen en matrozen komt dit niet te-pas, dunkt me.'

'Maar 't was 'n rechtszaak!'

'*Apprehendere* betekent aanvatten, aangrypen...'

'O hemel, daar komt Livius!'

'Nee, kind... Suetonius. *Apprehendo bucculam* – voel maar! – be-
duidt: ik knyp m'n zusje in haar linkerwang, om haar eerbied inteboe-
zemen.'

'Domme jongen, met je Latyn!'

'En wat heb je nu tegen de *apprehensie* van die Ilpendam?'

'Ook op die naam heb ik aanmerking. Ik geloof niet dat de man zo
heette. 't Zal iemand geweest zyn die van het dorp Ilpendam geboortig
was. De naam Jacob Claesz komt me voor 'n zeeman van zyn tyd gepas-
ter voor.'

'Dit kan gegrond zyn.'

'En Van Noort dan?' riepen 'n paar anderen. 'Die had ook 'n ván!'

'Dat was 'n Admiraal!'

'De ander was Vice-admiraal. Dat scheelt zoveel niet.'

'Hm! Die *rang* hadden ze eigenlyk geen van beide. Het waren tyde-
lyke titels... zoveel als Bevelhebber en Onderbevelhebber van de expedi-
tie. 't Hele eskader was slechts vier schepen sterk, en by 't uitzeilen be-
mand met 284 koppen. Dit is te weinig voor 'n admiraal in gewone zin.
Waar blyven je aanmerkingen over *apprehensie*?'

'Wel... de krygsraad kon hoogstens besluiten hem in hechtenis te *ne-
men*. De betekenis van *apprehendere* is: aangrypen, aanvatten. Men kan
iemand niet in "aangryping" houden.'

'Korrekt!' zei de vader. 'Korrekt als 'n zonnestelsel...'

'Met deklinatiën,' mompelde oom Sybrand. 'Hy heeft byna gelyk,
maar hy weet niet waarom.'

'Willem, verschik je stoel even. Je poot staat op m'n breikatoen.'

'Willems poot heeft mama's draad in *apprehensie*... gehouden,'
plaagde Herman.

Oom Sybrand fluisterde Sietske in 't oor.

'Hoe weet je, dat *apprehendere* "aangrypen" betekent?'

't Staat in alle woordenboeken, kind.'

'Wat nu, oom? Laat me niet in de steek.'

Oom fluisterde: 't is knoeilatyn, neen... 't is Latyn... ook 'n knoeitaal!'

't Is knoeilatyn, of... zo-iets. Ik heb niet goed verstaan, oom. Niet te veel te-gelyk!'

'Kind, bezondig je niet. Als 't niet te veel eer voor je was, zou ik je 't woord wyzen by Cicero.'

'Oom?'

Sybrand fluisterde.

'Je hele Cicero verstond z'n eigen Latyn niet.'

'O goden, wat moet ik vernemen, hier in m'n vaders eigen tuin! Kind, ga naar 't land, en sny biezen! Profaan wezen, ik onturf je! Kandidaatbakvis, stekelbaars, witbloedig gekorvene boosdoenster, gekneusd atoom, o gy gedrochtelyke zuster, *horresco!* Papa, ik ben verontwaardigd.'

'Dit schynt wel!'

'Je zit weer op m'n kluw, jongen!'

'Oom, wat moet ik nu zeggen. Geef me 'n flinke Latynse vloek, toe!'

'Vraag 'm naar de wortel.'

'Juist! Precies! Zeg eens, wysheid, weet je wel eens wat de wortel is van je... Cicero?'

Tot Wouters verademing berstten allen in lachen uit. Hy had nooit scherts bygewoond, en meende dat Willem inderdaad op Sietske verstoord was. Z'n misverstand was te natuurlyker, omdat-i de kleine weerlichtjes van 't gesprek niet volgen kon. Ook waar-i nagenoeg begreep wát er gezegd werd, vatte hy de toon niet. In de omgeving waaraan hy gewoon was, heerste iets zwaars dat hem neerdrukte. Hier evenwel scheen alles te huppelen, te zweven. En toch voelde hy zeer goed, dat er in deze kring geen spraak was van lichtvaardigheid. Zou dát nu wezen wat Juffrouw Laps 'werelds' noemt, dacht hy, en zou nu die hele familie niet in de hemel komen? Dit denkbeeld verontrustte hem. Hy vond dat het toch jammer wezen zou! Maar die uitdrukking van de dokter over erfzonde en drieëenheid...

Doch z'n aandoeningen waren te gemengd om hierby lang stil te staan. Wat hem bovenal trof, was z'n eigen onwetendheid. Het verdriet hierover werd nog groter, toen 't gesprek 'n litterarische wending nam,

waarbyd-i gedurig werd gekweld door de indruk: och, dit zou ik ook wel kunnen *begrypen*... als ik 't maar *wist*!

Oom Sybrand lei aan Willem uit dat er veel eenzydigs was in de manier waarop men de zogenaamde klassieke talen behandelde.

'Heb je er nooit aan gedacht dat *apprehendere* van ons "hand" komt? Je hoort er de *umlaut* in.'

'Dan in 't Franse *prendre* ook,' zei Herman, 'en daar is de *umlaut* weer 'n volle *a* geworden, of byna.'

'Ja, byna. De Fransen spreken door de neus. Ze schynen verkouwen geweest te zyn, toen ze begonnen hun leermeesters natepraten. Men hoort in hun uitspraak nog altyd het hakkelen van iemand die met veel moeite 'n onbekende klank wil nazeggen, en die er gemakshalve maar aflaait wat te zwaar is voor z'n luie tong. Zo zeggen kleine kinderen: *Omoë* voor "grootmoeder". Grieken en Romeinen maakten 't niet veel beter met de talen waaraan ze hún idioom ontleenden. Maar dit willen onze taalmeesters niet inzien. Ze spreken van hun Grieks en Latyn, als-of dáárin nu eens-vooral 't begin en 't eind van alle wysheid stak: *ne plus ultra*! Och, hoe armoedig!'

'Maar oom, wat is dan hier... *ultra*? De Oosterse talen? 't Sanskrit?'

'Niet onvoorwaardelyk, maar soms wel, vooral in de taal-afdelingen die 't minst door geschreven litteratuur bedorven zyn. Of de Oosterlingen veel van 't Westen overnamen is de vraag. Maar zeker hebben Oost en West beide veel te danken aan de éne ware bron, aan de Natuur. Slechts de manier van ontwikkeling loopt uit-een, de kern is dezelfde. En die kern ligt nog altyd hier-en-daar zó bloot, dat het waarlyk zonderling is, deze blyken van identische oorsprong zo algemeen miskend te zien. Dat *vader* en *vater* verwant zyn, wil men wel aannemen, maar *oase* moet 'n ander woord wezen dan *water* of *wasser*. Het woord *al-kove* zou zich vernederd voelen, als men 't in-verband bracht met *kouw* of *kevie*. Schepelingen generen zich niet, en spreken nog altyd van hun *kooi*. Aanwal durft men in zo'n ding maar 'n vogeltje zetten, maar 't Arabisch *al-koof* gaat voor fatsoenlyk door. Er bestaat zeker vals-klassieke preutsheid, die zich beyvert veel bronnen van kennis te stoppen. Men moet wel opzettelyk doof wezen, om in 't nieuw vervaardigd Frans-Griekse "*pyroscaphe*" ons eigen woord: *vuurschip* niet te horen. Ja, ja, opzettelyk! De schuld ligt aan de schoolmeesters. Ze vrezen dat het gedaan zou zyn met hun "vak" als men begon intezien dat er zo weinig talen bestaan. De wysheid moet uit boeken gehaald worden, en van ver komen, van héél

ver. Ze zyn daarin even onpraktisch als de verzenmakers die wel wolken durven bezingen, maar zich niet wagen aan...'

Oom Sybrand zocht iets zeer banaals. Een klokken in de kippenloop die de achterzy van de tuin innam, scheen iets eetbaars gevonden te hebben. Ze riep haar kroost.

'Ze wagen zich niet aan 'n kippenhok! Toch ligt er in 'tgeen men voor ogen ziet en met oren hoort, *in het bestaande*, veel lering. Maar we hebben 't luisteren en 't zien verleerd. Wat zegt die kip?'

'Dat de tafel gedekt is?'

'Zo-iets bedoelt ze, ja. Maar dit zegt ze niet. Versta je 't woord wel dat ze spreekt, of liever de woorden, want ze spreekt er twee tegelyk uit?'

Geen van de kinderen verstond de kip. Dit deed Wouter 'n betrekkelijk genoeg. Hy was dan toch nu eindelyk eens even bekwaam als 'n ander. Oom Sybrand zei dat het lezen en schryven er schuld aan had dat de kinderen niet verstaan konden wat de kip vertelde.

't Is onze gewone fout,' meende hy, 'dat we door 't zien van gedrukte woorden, zo afgeleerd hebben klanken te onderscheiden, die we niet terstond weten overzetten in letters. Tracht eens het geluid van 'n kip natebootsen. Dit zal je helpen in 't verstaan.'

Er volgde nu 'n concert waarin de medeklinkers *l* en *k* 'n hoofdrol speelden, verbonden door de zogenaamde stomme *e* die eigenlyk 'n halve *o*, *u*, *ö* of *eu* is, en die we ook soms trachten voortstellen door *i* of *ij*, *y*, doch altyd onvolkomen: *g.brekk.gl.k*. Ons letterschrift is zeer arm, en de taalmeesters die zich ook dáárvan de vaststelling aanmatigden, maakten alle vooruitgang in dit opzicht tot 'n onmogelykheid. In-plaats van, naar de eis der zaak, nieuwe tekens aantenemen voor klanken die we nu allergebrekkygst voorstellen, behelpen wy ons met de weinige letters die op 't eerste blaadje van 'n *abé*-boek staan. 'Dit is nu eenmaal zo!' zeggen de Kadmussen der jeugd.

Daar ons dus geen teken gegund is om de vokaal voortstellen, die 'n kip zet tussen al de *k*'s en de *l*'s waarmee ze haar kleine gemeente aan de dis nodigt, kan ik niet precies vertellen hoe de kakofonie klonk, die op 'n bespotting van haar moederlyke zorg geleek. Och, dit was de bedoeling niet! In-plaats daarvan begon er verschil van gevoelen te ontstaan, of men met 'n *l* of 'n *k* moest beginnen.

'O ho, ho,' riep oom Sybrand, 'maakt er geen mysterie van! Geen dogmatiek, asjebliet! Roept de beide medeklinkers maar door elkaar heen, naar verkiezing. Je hoort wel dat de kip zich ook niet stoort aan volg-

orde, en toch verstaan haar de kleintjes, zonder woordenboek: *köllök-köllökköl...*

‘Ik geloof dat het Engels is,’ zei Herman. ‘Ik hoor er *call* in...’

Hy meende te schertsen, en was verwonderd toen Sybrand hem in alle ernst zei dat-i ditmaal goed geluisterd had.

‘Engels is ’t eigenlyk niet, maar de Engelsen spreken *kips* als ze *call* zeggen.’

‘Maar dan is ’t Grieks ook,’ riep Herman.

‘In zoverre alweer, als ook de Grieken woorden bewaard hebben die door hun ongriekse voorouders ontleend waren aan ’t hoenderhok. De mens heeft menige leermeester onder de dieren.’

‘*Kolokol...* dat beduidt ’n *klok* in ’t Russisch,’ zei de dokter.

‘Alweer kippentaal!’

‘En ons eigen *klok* en *kloek*, waarvan ’t kippemoedertje de naam draagt!’

‘Wel zeker!’

‘Ik heb *lök-lök-lök* verstaan,’ riep Sietske, ‘of *glök, glök, glök...*’

‘Ik: *käläkkäläkkle...* of zo-iets,’ zei de moeder.

‘Juist! *Lokken, kakelen, kallen, geluk, gauklen, kloek* – in alle beteekenissen – *goochelen, gichelen, hakkelen...* al die woorden, en veel meer nog, zyn ons door kippen voorgezegd, of althans wy maakten ze van klanken die eenmaal uit het hoenderhok werden opgevangen. Lang voor Cicero en... Siegenbeek, hebben de mensen die met hun huisdieren samenwoonden, aan die ongeleerde kontubernalen ’n gedeelte van hun spraak ontleend. Toch behoren klanken als *lokken, klok, call, kakel, gaukel, geluk* en *kloek*, niet tot de alleroudste. Er moet ’n tyd geweest zyn...’

Daar kwam zo-waar ’n boodschap van Juffrouw Pieterse. Ze liet vragen, waar Wouter bleef? ’t Speet hem zo! Hy zag de dokter verzoekend aan.

‘Wou je gaarne nog wat blyven, mannetje?’

‘Ja, m’nheer, ik weet nog niet wat er verder met die Vice-admiraal gebeurd is.’

‘Kyk, dat bevalt me!’ riep Holsma. ‘Hy heeft goed geluisterd. Juist over ’t vonnis van die Jakob Claesz had ik ’n opmerking te maken. Kaatje, zeg dat de jongeheer nog wat blyft. Hy is hier wél.’

Wouter had zich nooit zo gelukkig gevoeld.

‘Dat’s waar ook. We weten nog niet welk vonnis die krygsraad uitsprak. De tucht moest gehandhaafd worden. Toch niet de kogel?’ vroeg Sybrand.

Holsma schudde ontkennend het hoofd.

‘Dit verwondert me. Nu, des-te-beter, als men meende dat zó’n strengheid niet nodig was...’

‘Het vonnis was strenger,’ zei de dokter. ‘Het was vreselyk! Lees eens voort, Herman, waar je zo-even ophield. Juist het eigenaardige van de straf trof me zo. Hy werd veroordeeld tot... leven onder mensen die hem doden zouden.’

Herman las:

‘De 24ste (januari 1600) werd de Vice-admiraal Jakob Claesz. Van Ilpendam voor de brede krijgsraad geroepen, om zich tegen de hem ingeleverde beschuldigingen te verdedigen, en daar hij bij meerderheid van stemmen veroordeeld werd, besloot men hem alvorens van hier te vertrekken, aan land te zetten, welk vonnis dan ook de 26ste werd ten uitvoer gebracht; men gaf hem wel enig brood en wijn mede; dan dit kon niet lange strekken, zodat hij spoedig onder de inboorlingen moest geraken, die hem waarschijnlijk zouden afmaken. Nadat het vonnis volvoerd was, beval de Admiraal dat men op de schepen een gebed zoude doen, waarbij een ieder vermaand werd zich aan zulk een streng voorbeeld te spiegel.’

‘Er ligt ’n vreselyk treurspel in die gebeurtenis,’ zei oom Sybrand.

‘Men kan zich inderdaad geen pynlyker tragedie voorstellen,’ hernam de dokter. ‘We zagen uit de ontmoeting met die matrozen, hoe vyandelyk de stemming der ingeborenen was. Ik laat nu daar, of ze werkelyk menseneters waren. Het wegdragen hunner gesneuvelde landgenoten zou misschien kunnen pleiten voor zekere graad van beschaving. Misschien moesten die lyken met enige plechtigheid ter-aarde besteld of verbrand worden. Er wordt evenwel ook op andere plaatsen in ’t Journaal van kannibalismus gesproken. Van ’n kind dat men aan-wal ge-roofd, en geleerd had zich enigszins in ’t Hollands uittedrukken, vernamen onze reizigers dat z’n landgenoten – sommige stammen althans – zich daaraan inderdaad schuldig maakten. Doch hoe dit zy, de krygsraad verkeerde in de *mening* dat de ongelukkige die men verstiet, onder menseneters kwam. De zeer christelyke Nederlanders benoemen ’t barbaarse Vuurland tot beul.’

‘En dat gebed!’

‘Niet waar? ’t Is om te yzen! Zo’n afschuwelyke klucht na ’t bloedige voorstuk! Na de katastrofe, de parodie! God moest er bykomen om de

akeligheid komplete te maken! Dit ontbreekt nooit! Zeker hadden die Vuurlanders 't ware geloof niet, en zy aten hun gevangenen op, of maakten ze af, zónder God. Maar zy die 't ware Geloof hadden, doemden de ongelukkige tot zo'n straf... mét God! Wat is beter? Ik zie hierin geen ander verschil dan dat de gelovers by gelyke wreedheid nog de schimp voegden van de bespotting.'

'Maar, papa, de tucht moest gehandhaafd worden,' zei Willem.

'Ongetwyfeld! Indien ik lid van de krygsraad geweest was, had ik – voor-zover ik vertrouwen mag op de zeer gebrekkige mededeling der zaak in 't Journaal – voor de dood gestemd. Ik zou dit zeer treurig hebben gevonden, maar... noodzakelyk! En zelfs duid ik het noch Van Noort noch de Krygsraad ten-kwade, dat ze maar van hun tyd waren. De straf van "aan-wal zetten" schynt in vroeger eeuwen by zeelieden gebruikelik geweest te zyn. Alexander Selkirk die 't model leverde van Robynson Crusoë, was op zo'n wys op z'n eiland geraakt. En ook in de oude Journalen van onze zeelui komen dergelyke gevallen vry dikwyls voor. Maar ik blyf er by, dat het 'n *wreed* gebruik was. Tracht u eens de toestand voor de geest te halen van de veroordeelde die met 'n weinig brood en wyn op zo'n ongastvrye kust aan-wal stapt! Hy *wist* wat er met de matrozen die oesters gezocht hadden, gebeurd was. Stel u eens voor, wat hy gevoelen moest toen de sloep die hem gebracht had, zich verwyderde! Toen de matrozen – kort geleden nog z'n ondergeschikten – hem dwongen de hulk te verlaten! Toen ze hem "vaarwel" zeiden! Denkt eens na, jongens, over de vreselyke betekenis van dát *vaarwel*! Die wegvarende sloep was 't laatste punt van z'n aanraking met de maatschappy. Die matrozen zouden 't schip weerzien: hun *te-huis*, waar ze kameraden hadden, en leeftocht, en aanspraak op onderlinge bescherming. Dit alles was voor hem verloren, onherroepelyk! En men gaf hem wat brood en wyn mee, om de marteling te rekken van 't besef dát dit alles voor hem verloren was! Zou dit weinige voedsel langer duren dan 't ontwyken van de wilden die men had opgedragen hem te verscheuren?

De schepelingen die daar wegroeiden, zouden misschien 't Vaderland weerzien, hun dorp, hun huis, hun gezin! En ze zouden van de reis verhalen! En daar klonken stemmen – de ongelukkige moet ze gehoord hebben in z'n verlatenheid! – stemmen die aan de teruggekeerden vraagden: "waar is myn zoon, waar is myn broeder, waar is myn echtgenoot, waar is onze vader, uw Vice-admiraal Jakob Claesz. Van Ilpendam?"

Denkt eens, kinderen, wat hy moet ondergaan hebben by 't staren op de geringe voorraad voedsel die hem was meegegeven. Hoe vreselyk moet hem 't aanschouwen geweest zyn van de wedloop die er zou gehouden worden door wilden en ontbering, en waarvan de prys zyn leven was! Wie of wat bestemde de richting die hy insloeg? Waar zoud-i na enig doelloos omzwerven zich terruste leggen, en waarom? Immers wat baatte het of hy rustte, of zich vermoeide, of rechts liep, of links ging, of hy by 't strand bleef, of heuvels beklom, of neerdaalde in laagten, of 'n woud indrong... wachtte hem niet overal de akeligste dood?

Zeker zal hy aan 't strand gestaan hebben, wuivend met muts of doek, en roepend, schreiend, vloekend, smekend... waanzinnig van woede, van berouw, van angst, van ongegronde hoop, en van 't besef vooral dat er voor hem niets te hopen viel. Toch immers lag daar nog altyd 'n schip, daar lagen vier schepen, waaronder het zyne, zyn "*Frederik Hendrik*" waarmed-i zo trots geparadeerd had in het Y voor Amsterdam. Daar immers voer 'n sloep, bemand met Hollandse matrozen. Daar waren mensen, schepelingen, zyn ondergeschikten nog kort geleden... medemensen en landgenoten ook thans nog. Zouden ze hem op die kille kust overlaten aan z'n lot? Maar dit was onmogelyk, onmogelyk! Dit kon niet waar zyn!

En toch, toch...

Hadden niet zyzelf hem uitgeworpen? Waren zyzelf het niet, die de laatste band afsneden, waarmee hy gehecht was aan de mensheid, zy die hem met 'n marlpriem de vingers losbraken van doft en sloepsboord, toen hy zich daaraan vastklemde met de kramp der wanhoop?

Als er 'n hond ware achtergebleven in de wildernis, zou men medelyden gehad hebben, en voorzeker had men zich moeite gegeven om 't arme dier te redden. Maar hém redde men niet! Hém mocht, hém wilde men niet redden!

Indien een van de roeiers 'n muts had achtergelaten aan de wal... misschien zouden zy teruggekeerd zyn om 't verlorene te zoeken. Maar om hém aftehalen keerde men niet terug!

Hoe moet hy gestaard hebben op de vlag van het schip, de welbekende vlag, het symbool eenmaal van gezamenlyke kracht, van vereniging, van broederschap. En nu? Weldra zoud-i haar voor 't laatst gezien hebben, haar en alle andere kenmerken van welke nationaliteit ook, haar en de sporen van al wat menselyk is. Spraak, taal, kennis, geheugen, bekwaamheid, moed... alles was hem voortaan overbodig. En zelfs de

hoop, die laatste gezellin van de ongelukkige, kon hem slechts byblyven in 'n maat die door pyniging hem ontrukte aan de weldadige wezenloosheid der vertwyfeling. Alle aanraking met de mensheid was hem afgesneden, op 't vooruitzicht na, verscheurd en verslonden te worden door 't laatste deel dat-i van die mensheid ontmoeten zou.

De Krygsraad vonniste "by meerderheid van stemmen" staat er. Niet by *algemene* stemmen. We mogen dus aannemen dat enkelen een minder wrede straf hadden voorgesteld. Ook zullen er onder de overige schepelingen wel sommigen geweest zyn, die de veroordeelde genegen waren. Volstrekte eenstemmigheid in 'n zaak van deze aard is ondenkbaar. Misschien heeft men aangedrongen op verzachting van het vonnis, op gratie, op... de doodstraf! Dit moet de ongelukkige bekend zyn geweest, en voedsel gegeven hebben aan martelende hoop. De mogelykheid bestond immers, dat men aan-boord van 't admiraalschip na de aanvankelyke uitvoering van 't vonnis, zich geroerd voelde? Het kón immers wezen dat die aandoening zich bemachtigde van Van Noort zelf? Was deze niet eenmaal z'n ambtgenoot, z'n kameraad, z'n makker, z'n vriend? We kunnen aannemen dat de keus van de onderbevelhebber der expeditie met de wensen van de chef overeenstemde. En al ware het dat de Admiraal ontoegankelyk bleef voor medelyden, bestond er niet enige kans dat hy zou moeten toegeven in de algemene aandrang? Zou 't niet zelfs kunnen liggen in 'n welbegrepen taktiek, de opgelegde straf te verzachten, om in den vervolge de aanspraak op gehoorzaamheid te versterken door 'n beroep op de thans in-acht genomen matiging?

De arme balling moet *gehoopt* hebben.

Zolang die schepen daar lagen...

Daar klinkt het schrill maatgeluid der matrozen by 't ankerwinden! Hy hoort het neerklikken van de pal in 't braadspil.* Elke tik van de yze-

* *De werktuigkundige verbeteringen van de laatste tyd hebben waarschylyk dit werktuig van de schepen verdrongen. Het was – of is – 'n zware cylinder die met handspaken in beweging werd gebracht, en die in tegenstelling van 't vertikaal staand gangspil, in horizontale richting niet ver van de boeg dwars over 't schip geplaatst was. De zeer sterke rechtstandige balken waarin de as van dit spil zich beweegt, heten betings. Het winden wordt aan-boord hieuwen genoemd, waarschylyk 'n klanknabootsing van de krachtregelende maatvang die de matrozen by deze arbeid aanheffen. Of 't woord 'braadspil' iets te maken heeft met het Engelse: broad, weet ik niet, maar wel dat het aan-boord der schepen nooit anders dan onzijdig wordt gebruikt. Wie daar, op 't gezag onzer taalkundige woordenboeken, van de braadspil sprak, zou worden aangezien voor 'n vreemde deling of Nederlandse-taalprofessor.*

ren tong die het teruglopen van de windende cylinder belet, verkort de kabel die 't schip verbindt met anker en bodem. Het vaartuig sliert onwillig met flauwe bochten in de richting van de plek waar 't anker de grond vat. En hy, de ervaren zeeman, neemt nu duidelyk de verandering in toon en tempo van de maatzang der matrozen waar. In-den-beginne waren die klanken haastig, verward, ongelykmatig. Ze getuigden noch van inspanning, noch van de noodzakelykheid om de krachten van allen te verenigen in gelyktydige ruk. Gedurende het ophalen van de "bocht" liep het geklikklak van 't yzeren staafje de nog onnodige maatzang voorby. Naarmate het touw aan bocht verloor, en de hoek zich verstompte die 't op de bodem beschreef, volgden de gillende tonen langzamer op elkander. Ze werden scherper afgedeeld in tempo, en begonnen nauwkeuriger overeen te stemmen met het vertraagd neertikken van de pal. Na elke lang uitgehaalde gil der matrozen, die allengs getuigde van groter krachtsinspanning, hoorde men de metaalslag van 't kleine voorwerp, als 'n uitroepingsteken op de verzekering dat er 'n stap méér was gedaan ter-voorbereiding van 't wreed vertrek. Eindelyk staat de kabel loodrecht. De nu aantewenden kracht werkt vertikaal. Het schip neigt de boeg als 'n toornig rund dat de vyand afwacht op de laaggehouden hoorns. Als 'n onwillig paard dat de kop neerbuigt tussen de gestrekte voorbenen. De *Frederik Hendrik*, *zyn* schip, *zyn* trouw schip, wil niet van de plaats. Het breekt z'n waterlyn, en heft de achterstevan omhoog, en *jump*t, en schynt zich te willen laten neerhieuwen in de diepte, liever dan z'n bevelhebber te verlaten, die daar handenwringend om genade staat te smeken op 't vreemde strand...

En nog altyd haakt de yzeren klauw van het anker in de slib, in 't zand, in de stenen, in 't koraal, in de spleet van 'n onderzeese rots mischien...

Zou die bodem medelyden met hem hebben, en 't anker niet loslaten?

Helaas, de grond is week, en niet bestand tegen 't laatste "o... ho...ho...iiii!" dat 'n eind maakte aan alle twyfel.

De zeilen, reeds onder 't ankerhieuwen gedeeltelyk van de belemmerende geitouwen ontslagen, klepperden en fladderden besluiteloos. Vantyd tot-tyd sloegen ze *back*, en vertoonden een schyn van onwil tot het verrichten van de dienst die men straks van hen vergen zou. Met hun bolle zyden drukten ze tégen de masten, als poogden zy uit angst voor de noodlottige beslissing, de arbeid der matrozen te verzwaren.

Maar ook dit had opgehouden. Door 'n kleine beweging van 't roer boden de vaartuigen hunne zyden aan de toedringende luchtstroom. De zeilen werden gespannen en gericht. De balling hoort de kommandoos van schoot-aanhalen en brassen... de eigenaardige zangen ook, die alweder de rukkende uitvoering van deze bevelen vergezellen... de schepen zetten koers... verwyderen zich... raken uit-zicht... het vreselyk vonnis is wel inderdaad tenuitvoer gelegd in al z'n strengheid!

De goede dokter hield hier enige ogenblikken op, als om de indruk waartenemen, die deze schildering op de kinderen maakte. Wouters maagdelyk gemoed was zeker 't meest aangedaan. Het kostte hem moeite zich voortestellen dat er sedert die gebeurtenis ruim twee eeuwen verlopen waren, en hy betrapte zich telkens op de wens, 'n schip uiterusten, dat koude verre Vuurland optezoeken, en de arme verlatene aftehalen! Even als by die dromery met de wegvlietende strootjes, meende hy de stem van de ongelukkige te horen, die verwytend riep: waar blyft Wouter?

Als 'n bliksem schoot hem de gedachte door de ziel: maar God dan? Waar bleef God? Wat heeft God voor de arme Jakob Claesz gedaan?

De dokter bemerkte dat hy iets zeggen wilde, en kwam z'n beschroomdheid te-hulp door hem vriendelyk aantezien. Dit gaf onze kleine wysgeer moed, en wel enigszins hakkeland, maar toch met iets fermes in z'n toon, alsof hy'n zwaarigheid oploste, vermande hy zich tot de opmerking: 'Hy zal gebeden hebben, en op God vertrouwd!'

Indien iemand die niet gelooft, ronduit z'n mening zegt in 'n kring van gelovers, neemt men 't hem zeer kwalyk dat hy de moed heeft van de leer aftewyken. Twyfelaars en ontkenners zyn gewoonlyk zachtmoediger. Niemand van 't gezelschap riep: foei!

Waarlyk, dit zou anders geweest zyn, als Willem of Herman zich in den huize Pieterse uitdrukkingen veroorloofd had, die evenzeer indruisten tegen de dáár gehuldigde begrippen, als Wouters gezegde tegen 't gezond verstand dat in déze kring geëerbiedigd werd. Zelfs de kleine Sietske begreep reeds dat God niet op-eenmaal omden-wille van Jakob Claesz de aard der Vuurlanders veranderen kon, en dat het hopen op Gods hulp de hoogste graad van wanhoop aanduidt. Maar de dokter die zeer goed wist welke indruk Wouters onnozelheid gemaakt had, beschermdde hem goedig tegen de nogal gemakkelyke tegenwerpingen die hy had uitgelokt, en bracht het gesprek op 'n ander onderwerp.

'O zeker, m'n jongen, het is te hopen dat hy... op een-of-andere wys

de moed hebbe opgedaan om z'n lot te dragen. En al ware dit zo niet... er zyn nog andere opmerkingen over deze zaak te maken. Bedenk eens hoe het gevoel van de wegzeilende schepelingen moet geweest zyn, toen zy de veroordeelde uit het oog verloren! En wat al inspanning was er vooraf gegaan! Het drama had zeker reeds lang geduurd, voor zich de onwilligheid van de onderbevelhebber duidelyk genoeg openbaarde, om daarvan melding te maken in 't Journaal. Hy moet aanhang gehad hebben, zéker op 't schip dat rechtstreeks onder z'n bevel stond, misschien wel op de andere schepen ook. Van Noort was zeer streng, en zal daartoe hoogstwaarschynlyk byzondere redenen gehad hebben. Wie zegt ons of hy op de aanhankelykheid en 't plichtbesef van alle bevelhebbers, officieren en manschappen onvoorwaardelyk rekenen kon? In-alle-geval *wist* hy niet, in-hoe-verre daarop staat te maken viel. Tussen 't eerste blyk van ongehoorzaamheid en 't by-een roepen van de krygsraad, ligt 'n geruime tyd. Er moet in die weken veel voorgevallen zyn, waarvan Herman niets heeft voorgelezen, en dat dan ook niet in 't Journaal van de reis staat, althans niet in de jammerlyk verknoeide uitgaaf die daarvan dezer dagen in 't licht kwam. Hebben de heren taal- en stylverbete- raars iets weggelaten, dat in deze zaak enige opheldering zou kunnen geven? Ik weet het niet. Dat er reeds vóór 't beleggen van de krygsraad wryving en spanning bestond, blykt uit de uitdrukkellyk vermelde vreugd die er by de schepelingen heerste, toen de Vice-admiraal zich op de 14e december weder by 't eskader had gevoegd. Men gevoelt dat er angst bestond voor de uitslag der onenigheid. Nu, die uitslag was dan ook treurig genoeg!

't Zou nóg erger geweest zyn als de weerspanningheid vaste voet had gekregen,' meende oom Sybrand. 'Ik bewonder de geestkracht van Van Noort. In zulke omstandigheden zyn zúlke mannen nodig.'

'Misschien!'

'Het komt me voor, dat hy z'n plicht deed. Het behoud van *allen* was hem opgedragen, en daarom moest hy, waar 't nodig bleek, streng te-werk gaan met de enkele die zich verzetten, en 'n slecht voorbeeld gaf.'

'Dit kán gegrond zyn. 't Is evenwel jammer dat er in datzelfde Journaal blyken voorkomen van 'n ruwheid, die 't recht geven tot twyfel of er ook in deze zaak wel met de nodige matiging is te-werk gegaan. Van Noort heeft eenmaal 'n Spaanse loods over-boord doen werpen, omdat de man beweerde dat hy op 't Admiraalschip vergiftigd was. Doch zowel in deze zaak als in die van de arme Jakob Claesz, zyn de berichten zeer

schraal. Er blykt, byv. niets van de *oorzaken* der weerspanningheid van die onderbevelhebber. Indien het hem ware te-doen geweest om zich aan 't gezag van Van Noort te onttrekken, had hy zich zeer gemakkelyk van 't eskader kunnen afscheiden, wat dan ook by dergelyke expeditiën herhaaldelyk geschiedde. 't Was moeiyker by-een te blyven, dan elkaar uit het oog te verliezen. Wy weten te weinig van de zaak om 'n oordeel te vellen. Ook dit voorval, als de gehele Geschiedenis – ik bedoel, de grote! – is zeer onvolledig geschreven. We kunnen slechts raden en gissen. Alleen de vreselykheid van 't geslagen vonnis ligt ons duidelyk voor ogen. En wat me daarin 't meest treft, is de lakonieke vermelding van de waarschynlykheid dat “de inlanders de veroordeelde wel zouden afmaken.” Ik weet ter-nauwernood wat onmenselyker is, de veronderstelde aard van die Vuurlanders, of 't gebruik-maken van hun wrede eigenaardigheid? 't Menseneten is verboden, maar wel scheen het geoorloofd, aan menseneeters 'n mens te eten te geven. De Romeinen wierpen hun misdadigers in 't wilde-beestenperk. Hier zien wy de funktiën van verscheurend dier opdragen aan *mensen!*

“'t Waren *wilden...*”

‘Ja, maar zy die 't vonnis sloegen, gingen voor *beschaafd* door. En bovendien, ook die wilden behoren tot ons geslacht. Het trof me reeds als kind, dat Robinson Crusoe, die zich zo ongelukkig waande op z'n onbewoond eiland, van schrik dacht te sterven toen hy door 't zien van voetstappen ontdekte dat z'n eiland *niet* onbewoond was. Och, kinderen, 't is zo treurig dat de mens 'n vyand van de mens is.’

‘De beschaving...’

‘Beschaving legt 'n vernis over onze boosaardigheid, en nog niet eens altyd. De aard der wilden breekt telkens door. Let er maar eens op, met welke blikken wy of... sommigen onzer, iemand begroeten die we niet kennen!’

De dokter zag Willem even aan.

‘Het schynt wel of ieder die zich verstout enigszins aftewyken van de maniertjes waaraan wy gewoon zyn, reeds daarom alleen onze vyand is. Zuivere welwillendheid is zeldzaam. Waar we haar ontdekken, werd ze gewoonlyk opgewekt door oorzaken vanbuiten-af. Op en door zichzelf schynt ze niet te kunnen bestaan. Waarom toch?’

Holsma sprak hierop weder van beschaving, van de *ware* die iets anders en iets meer behoort te zyn dan vernis. Hy betoogde dat er in geestelyke ontwikkeling 'n hefboom ligt om 't zedelyk standpunt te verho-

gen, en eindigde met de opmerking dat het laagstellen of misschien minachten van 't onbekende, veelal voortsproot uit gebrek van zelfkennis.

Toen Wouter vertrok, deden de kinderen hem uitgeleide tot aan de huisdeur, en Willem was byzonder vriendelyk.

De dokter namelyk had 'n byzondere manier van zedepreken. Hy wist wel op welk onderwerp 't gesprek zou uitlopen, wanneer-i begon met die treurige geschiedenis van Jakob Claesz. En ook ik had er m'n redenen voor, toen ik van de troglodieten overstapte op Olivier Van Noort.

Een splinternieuwe gradus ad Parnassum, niet precies dezelfde die Faust ten-geschenke kreeg van Mephisto.

Wanneer de lezer gewoon is aan effekt-romans, zal 't hem bevreemden te vernemen dat Wouters bezoek by de familie Holsma grote invloed uitoefende op 't ontwikkelingsproces van z'n geest. Het spreekt vanzelf dat dit zich niet terstond openbaarde, doch er was 'n kiem van verandering in z'n gemoed gelegd, die niet weder kon verstikt worden. Van zelfstandig denken was nog geen spraak, maar hy wist nu toch dat er iets als zelfstandig denken mogelyk was, al durfde hyzelf zich die weelde niet aanmatigen, waartoe hem dan ook de nodige rypheid ontbrak. Niet hy, Wouter, zou 'n mening hebben, maar hy begon toch intezien dat er andere meningen bestonden dan die van z'n omgeving, en dit was 'n grote stap.

Boven alles echter – heel gelukkig inderdaad! – drukte hem z'n gebrek aan kennis. Het was hem duidelyk geworden dat de kinderen in wier gezelschap hy enige uren doorbracht, zo veel meer wisten dan hy, en dit maakte hem zeer bedroefd. Wat baatten hem al z'n koningen Israëls! Wie was het toch die zo schrikte van voetstappen? De arme jongen had nooit iets van De Foe's kluizenaar gehoord. Hy vroeg aan Stoffel, en deze zou wel in-staat geweest zyn hem intelichten, als Wouter de naam van Robinson maar onthouden had.

'Voetstappen? Voetstappen? Hoe kan ik je antwoorden, als je niet zegt wélke voetstappen? Voetstappen van *wie*, meen ik. Men moet altyd namen noemen, als men iets te vragen heeft.'

'Juist,' zei de moeder, 'als je wat weten wil, moet je namen noemen. En maakte mevrouw-zelf de slâ aan? Dat vind ik al heel zonderling! Nu, de knecht zal zeker uit geweest zyn.'

By al de verhalen die Wouter omtrent z'n wedervaren werden afgeperst, had hy instinktmatig vermeden melding te maken van de byzonderheden die in z'n omgeving niet te rekenen hadden op 'n gunstig onthaal. Geen woord van de saturnalie! Niets van 't verzuimd bidden by warm eten! Ook verzweg hy de gemakkelykheid waarmee die kinderen zich schenen te bewegen, en de ongedwongenheid hunner deelneming aan 't gesprek. Toch was de schroom om zaken aanteroeren die in zyn kring minder gewild waren, misschien overbodig. Men vergeeft zoveel

aan berevellen! Maar dit ging z'n berekening te-boven.

Juffrouw Pieterse informeerde zich herhaaldelyk of-i wel 'fatsoenlyk' geweest was? En Wouter beaamde dit in alle oprechtheid, zonder eigenlyk te weten wat ze bedoelde, daar hy in z'n gemoedje noch ondervinding noch besef had van het tegendeel. Ja toch... de geschiedenis met die topzware vlálepel! Zou dát misschien onfatsoenlyk geweest zyn? Hy wilde de beslissing dezer vraag liefst niet laten afhangen van z'n moeder, en zweeg er dus over... och, hoe lief van de wilde Sietske, z'n onhandigheid zo te bedekken! Maar dit zou hyzelf ook gedaan hebben, al wist-i dan zoveel minder dan de kinderen van de dokter.

Met schrik vernam hy dat de dag naderde, waarop z'n gedwongen afwezigheid van Pennewips school een eind nemen zou. Meer dan ooit voelde hy dat de bronnen van kennis die daar voor hem ontsloten werden, niet voldoende waren. Of althans hy meende dit. Maar aan tegenstand was niet te denken. Hy was ontevreden met zichzelf, met alles!

'Van my zal nooit iets terecht komen!' zuchtte hy.

Hy verscheurde z'n *Lady Macbeth* die hem lelyker voorkwam dan ooit. En... Ophelia?

O hemel, de ganse dag had hy niet aan Femke gedacht! Dit kwam hem zeer slecht voor. Was't omdat ze maar 'n bleekmeisje was, en omdat de kinderen van de dokter zoveel voornamer waren?

Dit denkbeeld verschrikte Wouter erger, dan de gedachte aan diefstal of moord. Hy kon niet leven met zo'n zelfverwyt, en nam de eerste gelegenheid waar, om de schuld af te doen. Want 'n schuld wás het, naar-i voelde.

En dit gevoel gaf hem moed. Met z'n gekleurde prent in de hand, stapte hy ditmaal moedig 't welbekende hekje binnen, en klopte aan de deur van Femke's huisje. Er werd 'binnen' geroepen. Z'n hart bonsde benauwend, maar nu moest-i z'n heldenstuk wel dóórzetten. Hy stond op-eenmaal voor 't meisje, dat met haar moeder bezig was aan vrouwelyke arbeid. De hartevrouw van m'n held stopte kouzen, ruwe dikke onogelyke wollen kouzen! 't Is hard voor 'n schryver, zo-iets te moeten boekstaven. Om evenwel aan Wouters onbedorvenheid de eer te geven die haar nog altyd toekomt...

Want afkeer van praktische eenvoud is bederf!

...om hem te schetsen zoals hy wás, zy hier erkend dat die kouzen hem 't minst niet hinderden. De periode van verdraaide poëzie en valse romantiek was nog niet voor hem aangebroken.

Wanneer hyzelf had moeten beschryven hoe hy 't aanlei om z'n bezoek te rechtvaardigen, en iets te zeggen dat tot inleiding van 'n gesprek zou kunnen dienen, zouden deze byzonderheden waarschyntlyk voor 't nageslacht zyn verloren gegaan. En ook ik weet maar ten-dele hoe de overgang geschiedde, tussem z'n bedremmeld binnentreden en 't plaatsnemen op 'n matten stoeltje dat Femke hem vriendelyk toeschoof. Hyzelf herinnerde zich daarvan niets dan de bezielende blik waarmee ze hem aanzag, en haar uitroep: 'Ah!'

En ze had hem de hand toegereikt.

't Is de jongheer van onlangs,' zeide zy tot de moeder, als begrypende dat deze zich Wouter niet herinnerde. 't Is de kleine jongen die zo ziek geweest is. En hoe gaat het nu? Je ziet bleek.'

'Ga zitten, jongheer. Ja, je ziet er bleekjes uit. Zeker van de wurmen?'

'Wel neen, moeder! 't Kind heeft zenuwkoortsen gehad.'

'Ja juist, koorts! Ik wil maar zeggen dat het ook wel eens van de wurmen komen kan. Geef 'n kommetje, Fem, en schenk hem in. Je moogt immers wel koffi drinken? Anders, als je met wurmen geplaagd bent...'

Ik moet erkennen dat die wurmen van Vrouw Claus onze Wouter meer hinderden dan haar kouzen. 't Mens scheen zich voorgenomen te hebben hem daarmee te plagen, en kwam er gedurig op terug.

'En waar bleekt je moeder?' vroeg ze. 'Niet dat ik 'n ander wil onderkruipen, godbewaarme, maar... als ze soms niet tevreden was met 'r wasvrouw... 't kon gebeuren, zieje. Nu, dan is ieder zichzelf de naaste, en ik rekommandeer me. Als er inktvlekken in 't goed zyn, maakt Fem ze 'r uit, met "zuringzout" weetje? En nooit raakt er 'n stuk weg... ja, eens is 't gebeurd, 'n paar mansetten, maar die hebben we vergoed met 'n zesthalf... vraag maar aan Femke.'

Helaas! Dát zou hy nu van Femke moeten vernemen, hy die haar zoveel anders te vragen had! Vrouw Claus maakte 't hoe langer hoe erger. Ze tastte hier niet de valse poëzie aan, waarmee hy nog niet besmet was, ze stoorde, belemmerde en bedierf de *werkelyke* vlucht van z'n gemoed, die beter pleging verdiende.

En zie, het meisje begreep 't on gepaste van die wanklank! Zou dit aan fyner bewerktuiging te danken geweest zyn? Was 't 'n gevolg van de betrekelyke maagdelykheid harer indrukken? Speelde hier de liefelyke jeugd 'n rol?

Van alles wat, misschien. Doch zeker is 't, dat de herinnering aan de

manier waarop Wouter haar had ingeleid in de geheimenissen van Az-talpa, grote invloed op haar beoordeling uitoefende. Ze had Wouters ziel in groot ornaat gezien. En al was dan ook de opschik waarmee hy by die gelegenheid z'n welsprekendheid getooid had, te bont en te kleurig voor geoefende smaak... Femke's smaak was niet geoefend. Voor haar vertegenwoordigde Wouters opgetogenheid *het* schone, *het* verhevene, en daarom stond ze hoog genoeg om zich gestuit te voelen door de platheid van de toon die haar moeder aansloeg. Ze zon op middelen om daaraan 'n eind te maken. Maar ook hier alweer, even als in Wouters eigen omgeving voor hemzelf, was de rechte weg afgesloten. Femke kon immers niet zeggen: moeder, spreek toch wat... Peruaanser!

't Enige wat ze voorlopig doen kon, was hem te vragen wat het rolletje betekende, dat-i nog altyd in de hand hield?

Zeer bedremmeld bracht Wouter uit, dat dit 'n geschenk voor háár was. Het meisje voelde zich getroffen door de hartelykheid die hierin doorstraalde, en verzekerde met 'n eenvoud die meer ernst bevatte dan iemand gissen kon, dat ze die prent altyd bewaren zou.

'Ja,' zei de moeder, 'en dan moet je de kreukels er uit stryken. Want... stryken doen wy ook, jongheer. We brengen de was kant en klaar thuis, en nooit heeft iemand de minste reden tot klacht. Zeg dit gerust aan je moeder. Daar heb je nu by-voorbeeld je kraagje... ik zeg dat het niet goed gestreken is. De ruimte zit in 'n plooi over 't stiksel heen. Ook is 't slordig geblauwd... vraag maar aan Femke. Zeg, Fem, is 't niet streperig?'

Ei... zyn hemdskraag slordig geblauwd? Streperig? Niet goed gestreken? En dat alles was nogal door de wyze Petró gedaan! Ook dáárin alzo bestond verschil van opvatting of methode? En ook dáárin alzo was de traditie van den huize Pieterse niet alleen-zaligmakend? Het scheen er dezer dagen op toegelegd, onze Wouter te schokken.

Maar Femke zat op hete kolen. Na enig vruchteloos onderzoeken wie Ophelia was, en na even vruchteloze pogingen om 'n gesprek aantevangen dat in Wouters smaak vallen kon, bedacht zy 'n uitgang. Er moest volstrekt iets hier-of-daar bezorgd worden, meende zy, en: 'de jongheer kon wel 'n eindje meegaan.'

'My wel,' zei de moeder.

Het jonge paar vertrok.

Femkes boodschap scheen weinig haast te hebben. Ze sloeg met Wouter een der paden in, die in de omtrek van Amsterdam *de* paden genoemd worden, en dan ook niets zyn dan dat. Wie daar wandelt, moet

leeftocht van indrukken meenemen om zich niet te vervelen.

Nu, dáárvan had onze Wouter voorraad! Hy had Femke zóveel te zeggen, dat-i byna niet spreken kon. En ook zy had zich meer met hem bezig gehouden, dan zyzelf zich bekennen wilde, meer vooral dan hy gissen kon. Ze begon met de mededeling dat ze aan haar moeder geen bericht had gedaan van de onvriendelyke ontvangst die haar ten-zynent was te-beurt gevallen, en wel omdat ze wilde voorkomen dat haar moeder, indien Wouter eens mocht terugkeren...

‘O, Femke, je dacht er dus aan, dat ik je zou komen opzoeken?’

‘Ja,’ zei ’t meisje, aarselend maar toch met ’n flinkheid die Wouter verrukte. ‘Ja, ik dacht wel dat ik je weer zou zien. En ik heb ’n mis laten lezen voor je beterschap.’

‘Heus?’ vroeg Wouter die ter-nauwernood wist wat dit beduidde. ‘Heb je dat heus voor me gedaan?’

‘Ja, en zelf gebeden ook! Want ik had het jammer gevonden, als je gestorven waart. Ik geloof dat je-n-’n goed jongetje bent.’

‘Ach, ik had eer moeten komen! En dit wilde ik ook, maar... Femke, ik durfde niet.’

Hy verhaalde hoe hy op die zondag in haar nabyheid geweest was. Het meisje schreef z’n beschroomdheid aan vrees voor haar moeder toe.

‘M’n moeder is ’n hele brave vrouw, zieje. Ze zal niemand te-kort doen, maar... och, je begrypt me wel. Ze heeft de gewoonte niet, met mensen omtegaan. Ik ben beter thuis in de wereld, omdat ik kindermisje geweest ben, wel drie weken lang. Als noodhulp, weetje, want voor ’n wezenlyke kindermisje was ik nog te jong. ’t Was by ’n nicht van ons, waar de meid ziek was, want we zyn eigenlyk van beste familie, weetje. Maar dit doet er niet toe. Zeg me liever, of je nu helemaal beter bent?’

Wouter gaf verslag van z’n ziekte, en geraakte onwillekeurig op ’t onderwerp dat hem voornamelyk bezig-hield, op z’n onkunde.

‘Alle kinderen verstaan Frans,’ klaagde hy, ‘en dit wordt niet onderwezen op m’n school. En wie geen Frans verstaat, kan nooit ’n groot man worden.’

‘Och, dat geloof ik niet. De kruienier in de Molstraat heeft drie eigen huizen, en ik weet zeker dat-i geen woord Frans spreekt.’

Wouter had enige moeite haar aan ’t verstand te brengen dat hy iets anders bedoelde dan ’t bezit van drie huizen, ofschoon ook dit hem niet verwerpelyk voorkwam.

‘Ik wilde zo graag... zieje... zo graag... iets als... ja, hoe zal ik je dit uitleggen? Ik wou...’

De Afrikaanse heerschappy zweefde hem op de lippen. Maar hy had de moed niet, z’n eigen dromen in woorden overtezetten.

‘Je weet, Femke, dat we hier in Europa wonen. Nu, daar ginds, ver in ’t zuiden, heel ver... ik zal ’t voor je uittekenen. We kunnen hier wel ’n ogenblik zitten, niet waar, dan zal ik je precies uitleggen wat ik bedoel.’

Hy geleidde ’t meisje naar ’n stapel gezaagde planken, en nam daarop naast haar plaats, nadat-i hier-of-daar ’n takje had weten machtig te worden, dat hem dienen zou tot grafeerstift om ’n wereld in ’t zand te tekenen.

‘Dit is Europa. De aarde is rond... dat wil zeggen, ze bestaat uit twee helften... als pannekoeken... kyk, ’t lyk wel ’n bril. Nu, met die ene helft hebben we niet te maken, dat is Amerika... zet ’r gerust je voet op. *Hier* wonen wy... daar ligt Engeland... heel omlaag is... Afrika. De mensen zyn daar... onbeschaafd. Ze kunnen niet lezen zelfs, en dragen maar heel weinig kleren. Maar als er ’n reiziger komt, behandelen zy hem zeer vriendelyk. ’t Staat in ’n boekje. Daar wou ik heengaan, en aan al die mensen lezen leren, en kleren geven, en zorgen dat er in ’t hele land geen onrecht geschiedde, en dan zouden wy...’

‘Ik ook?’ vroeg Femke verbaasd.

‘Ja zeker! Ik wou je vragen met my daarheen te gaan? We zouden man en vrouw zyn. Je begrypt wel, als ik koning werd in dat land... dat jy dan...’

‘Ik? Koningin?’

Het meisje berstte in lachen uit. Ze vertrad, onwillekeurig opstaande, al de koninkryken die Wouter zo-even aan haar voeten had neergelegd.

‘Maar... wil je dan niet m’n vrouw worden?’

‘Wel neen, malle jongen! Ik begryp niet waar je de gekheid vandaan haalt. Weet je dan niet dat je nog maar ’n kind bent?’

‘Wil je dan wachten tot dat ik groot ben? Wil je my niet aannemen voor je vrindje?’

‘Wel zeker! Maar dan moet je niet zulke zotte praatjes bedenken. Niet dat je later niet naar Afrika zoudt kunnen gaan. Waarom niet? Er gaan zoveel mensen op-reis! By ons op ’t “pad” woonde vroeger ’n timmerman, die met z’n hele familie naar Haarlem verhuisd is. Maar... trouwen!’

Weer lachte zy schaterend. En Wouter leed er pyn van. De arme jon-

gen trof 't ongelukkig met z'n eerste liefdesverklaring. Opeenmaal werd het meisje ernstig: 'Ik geloof dat je 'n goed kind bent,' zeide zy, 'en ik houd veel van je...'

'En ik!' riep Wouter. 'O, Femke, ik heb altyd aan je gedacht in m'n ziekte... als ik denken kon. Want... in de koorts... ik kan niet weten waaraan ik gedacht heb in de koorts, maar 't zal wel aan jou geweest zyn! En met de prent die ik voor je kleurde, heb ik gesproken alsof jy het was. En die prent antwoordde, en begon zó op je te lyken, dat ik heus meende jezelf te zien. En dan heette ik Kusco of Telasco, en jy was Aztalpa, de dochter van de zon. Zeg, Femke, mag ik je vriendje wezen?'

Het meisje bedacht zich enige ogenblikken, en voelde in haar onverschood rein-menselyk hart, aandrang tot het verrichten van 'n goede daad. Hoe werkte die aandrif? Waaruit ontstond ze? Was zich 't zeventienjarig meisje bewust van de invloed die Wouters... kinderachtigheid op haar uitoefende? Waarschynlyk niet. En ook ik kan niet zonder inspanning doorgronden waarom ze zich moeite gaf ditmaal naar 'n antwoord te zoeken dat iets minder krenkend was dan 'n lach.

Toch wil ik dit straks beproeven.

Ze lachte dus niet. Het zou wreed geweest zyn tegenover de tederheid die onmiskenbaar in z'n toon lag.

'Zeker, zéker mag je m'n vrindje zyn! Maar... maar...'

Ze zocht 'n voorwaarde, 'n beletsel, iets dat hem niet kwetste, en toch terugvoerde naar 't standpunt dat z'n leeftyd hem naar hare mening aanwees. Hy was gegroeid sedert z'n ziekte, dit is waar, maar toch... Femke had kans gezien hem op de arm te nemen, en de hele stad doortedragen, hem die 'r zo prettig van droomde háár te redden uit 'n brand.

'M'n vrindje, ja... maar... dan moet je-n-ook alles voor me doen wat ik verlang.'

Alles slechts? Och, 't kwam Wouter zo weinig voor!

'Alles, alles, alles! Wát? O, gauw, zeg me wat ik voor je doen kan!'

't Werd benuwend voor 't meisje. Want ze wist niet wat ze eisen zou. En ze was nu wel genoodzaakt iets te noemen. Welnu dan, ze had altyd gehoord dat vlytig leren nuttig voor kinderen was. Als ze hem eens dáártoe aanspoorde?

'Luister, Wouter, ik heb uit jok aan m'n moeder verteld dat je-n-'t knapste jongetje van je school was...'

'Ik?' riep Wouter met komieke verbazing.

Het schynt zonderling – doch we nemen dezelfde anomalie in de

grote-mensenwereld waar – dat hy nooit had achtgeslagen op de on-evenredigheid tussen z'n hoogdravende aanspraken en verregaande on-bekwaamheid. Hy wilde alles, en kon niets. Deze rekenfout was te op-merkelyker in hem, omdat hy zich die onbekwaamheid zo goed bewust was, en dus niet als vele anderen ter verontschuldiging zich beroepen kon op eigenwaan. 't Wensje was billyk en matig, maar:

'Maak dat je binnen drie maanden de eerste bent op je school,' zei Femke die niet weten kon dat er sarkasme lag in haar eis. 'Zieje, anders mocht misschien m'n moeder te weten komen dat ik over je gejoekt heb, en dit wou ik niet graag. Als je zorgt dat het geschiedt...'

'O, Femke, ik zal het doen!'

'Ga dan nu naar-huis,' zei ze, 'en begin er terstond aan.'

Zo zond ze hem weg. By 't afscheid nemen vond ze op-eenmaal dat-i te groot geworden was om hem 'n zoen te geven. En toen pater Jansen, die 'n paar uur later haar moeder bezocht, vroeg van wie ze die prent had...

De man zei dat Ophelia in 't Hollands zoveel beduidde als Flora die in vroeger tyd beschermheilige van rozen en vergeetmenietjes geweest was.

...toen, toen werd Wouter in haar ogen weer op-een-maal 'n heel klein kind. Dat-i nog in de wieg lag durfde ze wel niet zo rechtuit zeggen, maar toch: 'Och, heerom, die prent is van 'n jongetje, van 'n klein jongetje. 't Kind zal zo omstreeks de tien jaar oud zyn, of... negen. Ja, ouder dan negen is-i zeker niet!'

'Ben je mal, meid,' riep de moeder. 'De jongen is vyftien!'

'Ja juist, vyftien, of... zo-iets. Ik wil maar zeggen dat-i nog 'n kind is.'

Ze bloosde, en was verstoord op haar moeder, en borg Ophelia in 'n verscholen hoekje. Vrouw Claus en pater Jansen hebben de nieuwe uit-gaaf van de bloemengodin nooit weergezien.

'O, Femke, ik zal het doen!' had Wouter gezegd.

Er begon waarlyk kans te bestaan dat-i wat vlugger leerde, nu Pen-newips schoolkennis voortaan de livrei dragen zou van Femkes invloed. Wouter begreep zeer goed dat ze met het vergen van de voorgewende dienst, geen andere bedoeling had dan z'n eigen belang. Maar die be-doeling zelf was liefelyk, en 't zou hem immers lelyk hebben gestaan wanneer-i, na zó hoog te hebben opgegeven van wat hy wel voor haar zou willen doen, op die onverwachte eis geantwoord had: o, alles, alles, maar... juist dit éne niet!

Dat-i liever z'n dame gediend had in 'n gevaarlyke expeditie, spreekt vanzelf. Maar men heeft z'n heldendaden niet voor 't kiezen. Herkules en St. Joris zelf zouden zich heden-ten-dage wel moeten vergenoegen met het bevechten van miniatuur-draken. Hoe dit zy, Wouter nam z'n taak ernstig op. Hy begon z'n 'Ippel' z'n 'Strabbe' z'n 'Oefening in 't kunstmatig lezen' z'n 'Vaderlandse- en andere Geschiedenis-boekjes' lief te krygen als gewaardeerde vyanden, die hy onder de ogen zyner uitverkorene verslaan zou in eerlyke stryd. Zelfs over 'Pieterse's Geslachtlyst van nederduitse naamwoorden' begon z'n gemoedsstemming zeker waas van poëzie te verspreiden, dat alle andere Herkulesen zou beschaamd gemaakt hebben over de nietigheid van hun werk.

Tournooi-verslagen had-i nog niet gelezen. Geen tovergodin bezorgde hem 'n gewyd harnas. Geen Minerva leverde hem 'n Meduzakop tot schild... och, niets van dat alles, maar toch... Slachterskeesje mocht oppassen!

Tot Wouters eer moet ik zeggen dat-i de jongen ridderlyk waarschuwde. En werkelyk, drie maanden daarna was hy de eerste van de school. Pennewip zelf was wel genoodzaakt te erkennen: 'Het is bevreemdend! Men zou ook kunnen zeggen, het is... verwonderingwekkend, jazelfs in zekere zin voorbeeldeloos, of... zonder voorbeeld!'

De allernaaste aanleiding tot deze uitroep was dat Wouter in zeker opstel heel kordaat van 'n wyf had gesproken: 'dat zyn muts betastede en op deszelfs hoofd zettede.'

Was 't niet jammer, de lieve geestdrift van 't kind te verknoeien aan zulke onzin?

Onderzoek naar de oorzaken waarom Femke by zekere gelegenheid niet gelachen heeft.

Ik gis en vrees dat velen de Wouter-geschiedenis lezen om... nu ja, om iets dat *my* byzaak is. Doch zonder die velen zou m'n uitgever weldra genoodzaakt zyn, m'n kopie te weigeren.

Och, ik had beloofd te onderzoeken waarom Femke zich moeite gaf Wouter niet uittelachen.

Er bestaat 'n zesde werelddeel dat tot-nog-toe z'n Columbus niet gevonden heeft. En dit is te vreemder, omdat duizenden en duizenden voorgeven zich zoveel moeite te getroosten om het te ontdekken. Dit werelddeel heet 'de mens.'

We kennen hem niet.

Indien dit reeds waar is in 't algemeen, hoe duister en verward moet dan wel onze voorstelling zyn omtrent de roerselen die 'n onbetekend onderdeel van 't ganse geslacht in beweging brengen? Een onderdeel nogal dat, tengevolge van zekere *bévue* rangbepaling waaraan bekrompen psychologen zich schuldig maken, voor nog nietiger wordt gehouden dan... andere nietigheden. De 'wysgeer' meent niet te derogeren door de karakterkundige ontleding van Julius Cezar, maar 't gemoed van 't wasmeisje is beneden z'n aandacht. Wanneer we deze ongerymdheid verhoudingsgewys overbrengen op andere wetenschappen, zouden wy de astronoom die zich bezig-houdt met de spektraal-analyze van 'n centraalzon, hoger moeten stellen dan de natuurvorser die de aard der meteoren onderzoekt. De botanikus die de eik beschryft, zou meer betekenen dan z'n kollega die in mossen of paddestoelen doet. Enz.

In zodanige vakken echter zal niemand zich aan de dwaling van onrechtvaardige en bespottelyke klassifikatie schuldig maken. Maar... zodra 't slechts mensen geldt, is de wetenschappelyke consciëntie minder nauwgezet. De ziel van 'n vechtheld – onbeduidende wezens veelal! – schynt waardiger onderwerp van studie, dan de karaktergeschiedenis van lieden die nooit iemand doodsloegen of lieten doodslaan. Met 'n diplomaat mag men zich inlaten, maar de slimmigheidjes van 'n marskramer zyn beneden de aandacht.

Ik ben in dit opzicht demokratischer, en tracht wetenschappelyker te

zyn. Wie zich voor te voornaam houdt om belang te stellen in de zieletoestand van 'n bleekmeisje...

Femke was 'n goed kind. Maar de hoedanigheden die dit veroorzaakten, bestonden hoofdzakelyk in zekere *negativiteit* die niet gemakelyk te beschryven is.

In Wouters jeugd was ze een volwassen kind, of liever 'n tussending dat we in 't algemeen zouden mogen beschouwen als overgangsvorm van kind tot mens, indien we maar verzekerd waren dat die overgang altyd plaats had. Doch dit is veelal zo niet, en vooral niet in de stand waartoe het meisje behoorde. De geringe eisen toch die hier de volwassenheid bepalen – niet veel meer immers dan wat lichamelijke ontwikkeling – bewerken gewoonlyk dat het toenemen in geestelyk opzicht, na 't bereiken van dit armzalig toppunt, terstond wordt te-keer gegaan. Dit eigenaardig uitvloeisel van zekere maatschappelyke verhoudingen, is op kleine schaal waartenemen in afzonderlyke gezinnen. Hoe lager de eisen zyn die men de knaap of 't meisje stelt voor 'volleerd' doortegaan, hoe sneller zy in toon, houding, begrippen, en zelfs naar de mening van hun omgeving, in de *rechten* treden van 'n volwassen mens. Femke las even vlug als haar moeder in 't gebedenboekje. Ze lichtte, waar 't nodig was, dezelfde vracht op als haar moeder, en zelfs meer. Ze stond dus met die moeder in rang gelyk.

Een natuurlyk gevolg dezer gelykheid in allerlei opzichten is, dat by meisjes als Femke de zeer zonderlinge en onnatuurlyke halfwysheid omtrent mysteriën van 't geslachtsleven, niet bestaat, die we by de vrouwelyke jeugd in andere standen aantreffen. Ik laat nu daar of die halfwysheid *gemaakt* is, voorgewend, en dus vals. Hier-en-daar is dit zeker het geval, doch niet altyd. Hoe vreemd het schyne dat 'n ontwikkeld meisje inderdaad onwetend en onnozel blyven kan, tot het stompzinnige toe, het is 'n waarheid dat dit verschynsel zich dikwyls voordoet. Doch niet hierover heb ik te spreken. We zyn aan Femke, by wie juist het tegendeel plaats had. Zy was inderdaad onschuldig, maar... zonder de minste onnozelheid, en hierin ligt juist de negativiteit die ik te beschryven had. Want... ze wist niet wat onschuld was, en zou verbaasd hebben gestaan, als iemand haar had te-kennen gegeven dat haar *weten* die onschuld in de weg stond. 't Is de vraag of ik Wouter wil helpen in z'n plan om háár te vragen wat toch dat vreemde woord 'kuisheid' beduiden moet, maar áls ik hem die vraag doen laat, zal ze volkomen in-staat zyn, hem terecht te wyzen. Waarlyk, ze wist het! Ze gaf in volslagen rypheid niets toe

noch aan hare moeder, noch zelfs aan pater Jansen, die in z'n hoedanigheid van zielegeneesheer alle menselyke aandoeningen nauwkeurig moest bestudeerd hebben.

Onschuld kan onmogelyk by-uitsluiting 'n gevolg zyn van onwetendheid. Dan immers ware elke gehuwde vrouw schuldig.

Femke's gemoed was in 't hier bedoeld opzicht niet door leugens bedorven. Ze zou *waar het te-pas gekomen was* met de grootste eenvoudigheid zekere zaken by de naam genoemd hebben, zonder er aan te denken dat ze zich schuldig maakte aan inbreuk op de zeden... van de dag. Want dat ook hierin de *mode* 'n rol speelt, spreekt vanzelf.

Toch had het meisje gebloosd toen Wouter haar by zekere gelegenheid vroeg of ze *maagd* was, doch... maar 'n ogenblik. De verdere behandeling der zaak toonde duidelyk dat ze aan die vraag geen verder gewicht hechtte dan 't geval zou geweest zyn indien de onnozele jongen haar gevraagd had of ze 'n man was? Of 'n prinses? Of 'n generaal? Of wat ook, dat door onmogelykheid haar komiek voorkwam.

Vanwaar dan 't blozen?

Ze wist dat het 'n meisje niet geoorloofd is, *moeder* te zyn. Heel even in 't voorbygaan trof haar 't besef van de schande die haar deel wezen zou indien Wouters vraag toestemmend had moeten beantwoord worden. Dit, en niet de letterlyke betekenis der gebezigde woorden, veroorzaakte haar kortstondige verlegenheid. Zó ook zou ze gebloosd hebben, wanneer iemand 'n ogenblik had kunnen veronderstellen dat ze gestolen had, niet uit schaamte namelyk – daar was geen reden toe – maar uit verrassing over de ongerymdheid. Bovendien, ze kon niet weten dat Wouter door overmaat van pieterse fatsoenlykhedens onbekend was met zaken, die zy van zeer jong af had waargenomen in 't beetje Natuur dat zich zonder de minste dekmantel van fatsoenlykheid aan haar vertoond had, en die in haar omgeving steeds met de meeste eenvoudigheid besproken waren. Dat ze overigens niet op de hoogte was om de strekking van 't gevraagde te beoordelen uit 'n stipt fysisch oogpunt, spreekt vanzelf. En de lezer zal wel begrypen dat ook Wouter in dit geval niet vorste naar *anatomische* waarheid.

Om nu voorttegaan met de ontleding der indrukken die 't meisje beeersten, heb ik 't woord *hysterie* nodig. En dit bezwaart my enigszins, omdat het zo moeielyk is daarvan 'n bepaling te geven. Noch etymologen noch geneeskundigen kunnen hierby met vrucht geraadpleegd worden, omdat ook dit woord alweder zo herhaaldelyk is misbruikt, en naar

't standpunt van de spreker verwrongen, dat het byna ongeschikt geworden is tot gebruik in *gezonde* zin. Ik heb meetedelen dat Femke *hysterisch* was.

Hoe moet ik 't nu aanleggen om te voorkomen dat men zich haar voorstelle als 'n smachtende bleke teringachtige gemankeerd-belangwekkende lyderes? Als 'n wurmstekige bloemknop, vóór 't ontluiken verlept?

Dit was ze *niet!* Ze was 'n flinke meid, naar lichaam en ziel gezond, en gereed om alles te worden wat 'n mens, in de beste zin des woords, worden kan. Ze was hysterisch, ja, maar ze was dit niet méér en niet ánders dan ze in harmonie met haar ouderdom wezen *moest*. Ze smachtte niet naar wellust – en zelfs ze dacht er niet aan! – maar in allergezondste zin oefende de onbewust ontwakende geslachtsdrift invloed uit op haar zedelyk gevoel. Ze leed niet aan geeuwonger, maar werd ten-goede gedreven door natuurlyke normale appetyt, die eerste en voornaamste uiting van geslachtsdrift zowel, als van de liefde die soms – d.i. in 't gunstigst geval – daarmee samengaat. Dat deze waarheid aan de meesten myner lezers ongehóord voorkomt, is myn schuld niet. Gelyk overal wordt ook in deze zaak de lieve weldadige Natuur beklad met de verfoeilykheden die 'n gevolg zyn van onze verkrachting der Natuur.

Ik laat nog altyd daar, of Femke de kleine Wouter... beminde – 't stuit me, dit komedie-woord hier te gebruiken – maar zeker is 't, dat de stemming waarin ze door de aanraking met dat kind gebracht was, haar opeenmaal en als met 'n ruk had afgetrokken van de slaperige gewooneheid waarin ze tot-nog-toe zich bewoog. En tevens dat dit niet het geval zou geweest zyn indien ze niet *vrouw* was geweest. Wouter had lang sprookjes kunnen vertellen aan jongens, mannen of eunuken, voor-i in hunne harten de eigenaardige zucht *om goed te zyn* had opgewekt, waarmee z'n geestdrift Femke's gemoed had aangestoken.

Ze was *hysterisch* omdat ze compleet was.

Kan ik 't helpen dat men er aan gewoon geraakt is, dit woord byna altyd te horen gebruiken in de zin van *overkompleet*? Op gelyke wys hebben de moralisten 't woord '*zinnelykheid*' bedorven, en die zaak tot 'n ondeugd gestempeld. Dat de spraak- en begripsverwarring voortvloeit uit 'n aanvankelyk onschuldige zucht tot bekorting, ligt in de rede. Het werd vervelend telkenmale het nader bepalende: '*overdreven*' te gebruiken, maar 't weglaten daarvan gaf aanleiding tot 'n wanbegrip dat onze Maatschappy zeer duur te staan komt. We miskennen by-voortduring de

waarde van de sterkste hefboom die te-allen-tyd Mens en Mensheid in beweging bracht. Deze noodlottige verwringing van de waarheid openbaart zich niet alleen in *negatieve* gevolgen, maar sleept *stellig* kwaad na zich. Het *horror vacui* dat in de zedelyke wereld zowel als in de stoffelyke bestaat bewerkt verschynselen, die... allergunstigst werken op 't vullen van kerken, kloosters, tuchthuizen, krankzinnigen-gestichten en nog andere etablissementen van publieke aard. Deze inrichtingen danken sedert eeuwen hare bloei, niet aan de lieve geslachtsdrift, maar juist aan 't verfoeilijk knotten en verminken van geslachtsdrift. Niet aan *hysterie*, maar aan *verkeerd geleide* hysterie.

Femke nu was gezond-hysterisch. Enige graden meer... ze zou bleek, onrustig, beurtelings traag en over-yverig geworden zyn. Ze zou alle mogelyke eigenschappen – ook de tegenstrydigste – vertoond hebben, doch op ongepaste tyd en op ongepaste wys, zodat zelfs 't goede – dus geopenbaard! – zou veranderd zyn in iets verkeers. Onhandig bestuurde of ontydig geknotte geslachtsdrift leidt tot alles, zelfs tot afkeer van wellust, tot iets alzo dat de oppervlakkige beschouwer kuisheid toeschynt. En niemand minder dan de slachtoffers zelf zyn in-staat al die ongerymdheid te verklaren. Hun droefheid, hun blijdschap, hun angst, hun wenssen, hun gaan, komen, liggen, zitten... alles is hunzelf 'n raadsel. Ze ondergaan de invloed ener onbekende macht die geen rekenschap geeft van haar willekeur.

Enige graden natuurlyke volkomenheid *minder*, zouden Femke gemaakt hebben tot 'n allergeewoonst wezen. Het is de vraag aan welke kant van 't juiste midden de meesten overslaan. Stand, bezigheid, voedsel, lektuur, zullen waarschyntlyk bepalen waar men gewoonlyk het 'te veel' en waar men het 'te weinig' aantreft.

Ik wil hier melding maken van zeker werk dat in 't begin dezer eeuw verscheen, en naar ik meen enige opgang maakte. Ik bezit het niet, en verlaat me by 't noemen van de titel en de beoordeling van de inhoud op m'n geheugen. Het heette: '*Het Land, in brieven.*' Zekere Van den Bergh pryst met iets als kerkelyke goedkeuring 't werk aan, en zegt de lezer dat het geschreven werd door 'een vrouw.'

Dat vrouwelyk '*Land, in brieven*' kwam my voor, 'n vervelende lektuur te zyn voor ieder die slechts genot vindt in rechtstreeks vermaak.

Maar hoe dit zy, allerfatsoenlykst is het boek. En, meer nog, 't is *damessachtig* fatsoenlyk. De dominee die z'n 'begaafde vriendin' prees en aanbeval, stelde zich waarlyk niet bloot aan berisping van z'n konsistorie.

De schryfster geeft alzo 't gewoon kontingent beschouwingen over de byzondere goedheid van God die 't groeien der gewassen niet belet, over 't zweten van de landleiden in de oogsttyd, en over de dankbaarheid der brave dorpelingen voor 't geregeld op- en ondergaan van de zon. Te midden echter van deze vroom-sentimentele nonsens, blinkt ons in een enkele regel 'n juweel van eenvoudige oprechtheid te-gemoet. De schryfster laat zich 'n opmerking ontsnappen, die – in-verband gebracht met zeden en vooroordeel – getuigenis geeft van ongewone gemoedsreinheid. Dááaraan alleen immers kunnen we het toeschryven, dat ze zich de erkenenis laat ontvallen: *het paren der vogeltjes met zoveel genoeg te hebben aanschouwd!*

Ziedaar *natuur!* Natuur van die vogeltjes, ja, maar ook en vooral van de 'vriendin' die slechts meende 'het Land' te beschryven, en in dat éne woord zo allerliefst zichzelf beschreef. De oprechtheid die hier voor den dag treedt, is om te kussen. Om die regel vergeeft men 't boek, dat juist door z'n allerdeftigste toon de waarde van deze onwillekeurige natuurlykheid te-meer doet uitkomen. Indien 't woord 'onschuld' 'n zin heeft, dan was de schryfster van 't *'Land, in brieven'* onschuldig.

Zó onschuldig nu was onze Femke ook!

'Trouwen? Hy... die kleine jongen... my, Femke?'

De eerste indruk was koddig. En daarom had ze gelachen. Inderdaad, zo dikwyls ze na de historie van Aztalpa aan Wouter gedacht had – en ze dacht dikwyls aan hem – was 't met de zucht om hem 'n dienst te doen. Aan z'n verzen of ander schoolwerk kon ze hem niet helpen, maar als de Heilige Maagd haar verschenen ware, en 'n gunst had te kiezen gegeven, zou ze waarschyntlyk verlot gevraagd hebben Wouters halskraagje te mogen wassen en bleken, of zo-iets. Later, toen hy ziek was, zou de eierzucht van haar genegenheid zich verder hebben uitgestrekt, en misschien ware zy Maria te-staan gekomen op 't mirakel dat ze Wouter op de schoot had gekregen om hem te koesteren zoals ze de kinderen van haar nicht had gedaan.

Maar... trouwen?

Was 't wonder dat ze gelachen had by zó'n zonderling voorstel? En dat ze nog-eens lachte toen hy 't herhaalde?

Vanwaar dan dat ze op-eenmaal ernstig werd na 't ontwaren van de smart die haar vrolykheid hem veroorzaakte?

Voorzeker zou dit het geval niet geweest zyn, indien ze óf onryp ware geweest, óf door kunstmatige overprikkeling bedorven voor gezonde

rypheid. Niets stond in haar ziel de normale werking van de zucht tot éénzyn, tot aansluiten – en dus tot liefhebben! – in de weg. De bevallige harmonie tussen zedelyke en lichamelijke ontwikkeling deelde zich tevens mede aan haar verstand. Op-eens begreep zy dat er eerbiedwaardige ernst lag in Wouters kinderlyke geestvervoering die zo-even nog haar bespottelyk voorkwam, en de geleidelyke overgang van begrip tot gevoel – wás 't 'n overgang? – vloeide vanzelf hieruit voort.

Ze begreep Wouter, en had voor 't sparen van z'n gevoel geen andere reden dan de rype perzik zou kunnen aanvoeren voor z'n sappigheid en dons. Femke toonde zich vlug van begrip, fyn van opvatting en liefelyk in handelwyze: *omdat ze compleet was.*

Wouters uitgeleerdheid op de school bleef nog altyd zonderling afsteken by de rechten die men hem schein toetekennen in de huiselyke kring. De oorzaken hiervan waren: eerstens, dat hy de jongste was, en bovendien 'n *jongen*, die teenover meisjes altyd enige jaren minder telt dan z'n doopceel. Ten-tweede ging hy diep gebukt onder de atmosfeerdrukking der verwaandheid van z'n broër Stoffel.

'Nu ja, moeder, de eerste by Meester Pennewip. Maar ziet u, daarom is-i nog geen professor. Er zyn nog heel andere scholen in de stad, waar hy misschien de allerlaagste wezen zou.'

'Wel zeker, Stoffel, dat zeg ik ook altyd. Er zyn andere scholen. Maar ik wou nu maar weten wat we met 'm zullen aanvangen. Letterzetten wil-i niet. En naar zee... nu dat's me-n-ook wat!'

'Dat's me-n-ook wat!' beduidt: 't is te gek om van te spreken. Onder de talloze plannen, wensen, idealen, waarmee Wouter zich sedert enige tyd had bezig gehouden, behoorde ook de op-eens ontwaakte lust om zeeman te worden. Geheel vreemd was hem dit denkbeeld nooit geweest – er was iets Afrikaans in – maar hy voelde zich daarin versterkt door de geschiedenis van de ongelukkige Jakob Claesz. De gedachtenloop die hiertoe leidde, is niet moeielyk nategaan.

Met de eigenaardige beschroomdheid die we dikwyls in hem waarnamen, had-i z'n wens geopenbaard. Maar ze was met even eigenaardige afkeuring ontvangen geworden. In zeer veel Hollandse huisgezinnen namelyk, is de zeevaart – als baden en zwemmen 'n uitspatting, 'n misbruik, 'n losbandigheid, 'n paradox, 'n *hors d'oeuvre* of 'n ondeugd.

'De goeie God zal me bewaren, hoop ik, voor zo'n affront,' riep de moeder. 'Heb ik je daartoe opgebracht? Heb ik er dát nu van, jongen, dat ik je zo goed heb laten leren van sogrefie en alles? Zal je dan nooit ophouden met akeligheid!'

Wat zou Wouter doen? Hy mompelde iets van ontdekkingsreizen, van onbekende koninkryken, van Straat *Magellaan*... helaas!

Stoffel vond ook dat zo-iets niet te-pas kwam, en verhaalde treffende voorbeelden van jongelui die naar zee waren gegaan nadat ze zich aanwal niet goed gedragen hadden, waaruit hy met de logiek die in zyn kring voldoende was, betoogde dat men nooit naar zee moest gaan.

En Wouter van zyn kant, had geen lust in al die schitterende loopbanen die men hem voorsloeg. Hy wilde geen schoolmeester worden, geen schoenmaker, geen leerling op 'n notariskantoor, geen bediende in 'n winkel, geen aptekersjongen...

Om rechtvaardig te zyn moet ik erkennen dat de redenen van z'n te-genzin in al deze vakken, niet veel gegronder waren dan de bedenkingen die men tegen het door hem gekozene inbracht.

De gesprekken die hieruit voortvloeiden waren kurieus, doch hadden de verdienste dat zekere hoofdzak ruiteryker by de naam werd genoemd, dan by zulke gelegenheden wel eens 't geval is. De meer of mindere kans op 'geld-verdienen' werd flinkweg op de voorgrond gesteld, en zelfs de vraag: welk vak mogelykheid aanbod om *zeer spoedig* 'in de verdiensten te komen?' Alleen Stoffel meende aan boekerige deftigheid schuldig te zyn, nu-en-dan de gemeenplaats over 't 'worden van 'n nuttig lid in de Maatschappy' voor-den-dag te brengen. Toevallig – en zeer by-uitzondering – had-i hier met 'n kind te doen dat deze versleten en huichelachtige fraze in ernst opnam. Wouter wilde inderdaad iets tot-stand brengen, iets leveren:

de plaats betalen die het lot hem bood.

...en iets meer dan dat, als 't mogelyk was! Kon hy 't helpen dat het hem toegelegd plaatsje zo bekrompen was? Hy voelde aandrift tot het goede, tot het ongewone, tot het moeielyke, en z'n lust tot de zeevaart sproot niet zozeer voort uit rechtstreeks verlangen naar 'n werkkring die hem trouwens geheel onbekend was, als uit de hoop dat-i daarin gelegenheid vinden zou...

Wie beschryft al de verrukkelyke dromen die hem z'n verbeelding voorspiegelde?

'Maar wat moet ik dan in gods-heren-naam met de jongen aanvangen?'

Zo... zou juffrouw Pieterse gesproken hebben, indien ze vyftig jaren later geleefd, en m'n IDEEËN gelezen had.

We mogen aannemen dat ze niet veel acht heeft geslagen op de 'nut-tigheid' die Stoffel fatsoenshalve by de zaak wou te-pas brengen. Met onbedorven maagdelykheid van realistische indruk, zocht ze voor haar telg 'n werkkring 'die wat geeft.' *A la bonne heure!* 't Is 'n ware verademing eens eindelyk met iemand te doen te hebben, die zegt wat-i meent.

De zeldzaamheid van 't geval gaf my aanleiding 't mens even uit den dode optewekken, en sprekende intevoeren. Er zyn wel eens wonderen geschied om redenen van minder belang... 't is juist Pinkster vandaag.

Geldverdiene alzo!

De bedoeling van deze aandoenlyke verzuchting is natuurlykerwyze: zoveel mogelyk! En altoos in verhouding met de aangewende moeite en gemaakte kosten. En bovendien spreekt het vanzelf, dat ook de meer of min toevallige aanraking der ouders met personen die zekere vakken beoefenen, het beroep van de vader of van andere bloedverwanten, de byzondere hulpbronnen der streek welke men bewoont, en velerlei dergelyke omstandigheden meer, grote invloed uitoefenen op de keuze van 'n beroep. Hieruit volgt dus alweder, dat smaak en vermoedelyke aanleg van 't kind 'n zeer ondergeschikte rol spelen.

Deze rol wordt echter nog onbeduidender, wanneer de ouders – gelyk hun plicht voorschryft – te-rade gaan met de vermoedelyke *toekomst* der maatschappy, of althans met de toekomst van het gedeelte daarvan, waarin de aspirant-rykworder bestemd is zich te bewegen. Vakken, bedieningen en zelfs ambachten, zyn aan daling en ryzing onderhevig. We zien telkens sommige takken van bestaan verdwynen van 't lystje der kostwinningen, waarvoor natuurlyk andere in de plaats treden. Menige jongen wordt opgeleid tot werkmans in 'n gasfabriek, die vroeger 'op' 't kaarsenmaken zou 'gedaan' zyn. Een groot deel der personen die 'n halve eeuw geleden zouden geleefd hebben van kar en paard of vrachtschuit, zyn opgevolgd door nog aanzienlyker getal mensen die van de stoom leven. Prekers en geloofsonderwyzers maken gaande-weg plaats voor leraren in iets wezenlyks, en voor courantschryvers. Anders uitgedrukt, het peil waartoe de hier bedoelde verdrongen soort behoort, is aan 't zakken. Hieruit zal ten-laatste de vernietiging van 't *métier* voortvloeien, 'n lot dat te-zynertyd ook aan krantschryvers te wachten staat, en door denkers niet zonder welgevallen zal worden begroet. De tyd zal komen dat wy in muzeeën dominees aantreffen in gezelschap van 'n 'wy' die geen 'hy' is. Misschien wel tussen 'n trekschuit en 'n vetkaars. 'Stokken en parapluïen aan de deur?' Onnodige waarschuwing! Wie zal barbaars genoeg zyn om zo'n vetkaars, enz. kwaad te doen? Hoogstens zal men de schouders ophalen, en zeggen: 'dat verbeeldde zich licht te geven!'

Ouders behoren dus wel degelyk acht te slaan op de vermoedelyke vooruitzichten die 'n vak oplevert. En dit is te-meer nodig, omdat het

werkelyk aanvaarden van 'n beroep altyd minstens tien jaren later geschiedt dan 't voorbereidend intreden. De keus van heden kan eerst na geruime tyd worden toegepast, en 't mogelyk of vermoedelyk verloop moet dus vooruit berekend worden. De vraag is niet: wat levert vandaag de beste kans? Men moet trachten doortedringen in de kansen der toekomst. Wie z'n jongen africht op *parlage*, op zwendelary in effekten, vrage zich af, of er altyd Kamers zullen bestaan, waar men met lege praat gediend is, en of de Volken by-voortduring de renten zullen gelieven te betalen van de ten-behoeve der kapitaalbezitters aangegane staatsschulden? Het bestuderen van de opkomst en 't verval des tulpenhandels kan by dergelyke zaken goede diensten bewyzen.

'Ik begryp er geen jota van...' zou hier onze juffrouw Pieterse zeggen. 'Ik heb van geen tulp of tulpsgelyk gesproken. De vraag is maar, wat we met Wouter zullen aanvangen? Ik wou dat de jongen gauw in de verdiensten kwam.'

Precies! Deze wens is billyk. Maar er is nog 'n ander vereiste dan spoed. We hebben duurzaamheid nodig. We moeten 'n vak zoeken, dat uitbreiding te-gemoet gaat, of liever 'n vak welks vermoedelyke uitbreiding groter zal wezen dan de aanvankelyke konkurrentie. Niet allen toch hebben die uitbreiding voorzien, en... wie 't eerst komt, het eerste maalt.

Alle plaatsen zyn bezet. Alles is vol, vol, overvol...

Alles?

Lezer, 'n maand geleden werd er te Berlyn by rechterlyk vonnis uitgemaakt dat 'n metselaars-handlanger, 'n *opperman die stenen aandraagt* – geen WERKMAN dus in de hogere zin van 't woord – vyf thalers daags verdient, d.i. *acht gulden vyf-en-zeventig cents Nederlands*. En men durft beweren dat het moeielyk is, z'n kinderen aan 'n kostwinning te helpen? Als 't zó voortgaat, zal 'n halfwas-jongetje weldra meer waard zyn dan 'n span paarden of 'n dozyn ezels, zonder zelfs z'n onsterfelykheid mee in rekening te brengen.

De zaak die ik hier aanroer, werd door alle Berlynse bladen meege-deeld. Die zeer kostbare opperman was door een zyner vrienden geslagen – heel jammer! – en kon vyf dagen lang z'n verheven beroep niet waarnemen. *Na ingewonnen bericht van experts en getuigen*, is hem als schadeloosstelling voor z'n gedwongen werkeloosheid, de som toegekend van byna *vier-en-veertig gulden Ned.*, omdat dit het *gekonstateerd* bedrag was van de winstderving die uit z'n vyfdaagse werkeloosheid voortvloeyde.

‘Moet ik dus m’n jongen naar Berlyn zenden, om stenen te dragen?’

Neen, Juffrouw Pieterse. Want ook de tulpenhandel in huizen zal ’n eind nemen, lang voor uw kroost volwassen is. De kunstmatig opgeschroefde bouwwoede nadert haar toppunt, en de terugslag zal niet uitblyven. Het is de vraag of ’t weghalen der stenen van afgebroken huizen, zo hoog betaald worden zal als nu ’t aandragen by de oprichting? Jazelfs, er bestaat kans dat de wegruiming *gratis* geschieden zal, wanneer ’t Volk, eerst eeuwenlang verstompt, mishandeld en verdierlykt, later verdierlykt en brooddrongen, zal uitspatten in de *Jacquerie* die ik reeds voorspelde in 1862.

Het onderwys...

‘Maar, lieve-jesis, Stoffel zegt dat de vooruitzichten zo slecht zyn. En bovendien, onze Wouter heeft geen genie in ’t vak.’

Zeer wel, juffrouw Pieterse. Ik raad u ten-sterkste aan, z’n genialige tegenzin niet te verkrachten. De Heer zal daarmee z’n bedoeling gehad hebben, en men moet nooit iets doen tegen Gods wil... gelyk ’n Engels dichter ergens zo schoon gezegd heeft. Ik verzeker u – en de lezer! – dat er diepe, diepe wonden zullen geslagen worden! De twee enige vakken die in de eerstkomende vyftig jaren kans bieden op welvaart...

‘Wou uwe-n-’n chirurgien van hem maken?’

Ja! Chirurgien, of – schrik niet, juffrouw Pieterse! – wondheler of... soldaat!

‘Dát in alle eeuwigheid niet!’ zou ’t mens hebben uitgeroepen, als ze dit slot van de vyfde bundel myner IDEEËN gelezen had.

Maar ze heeft het niet gelezen. Ik heb dus geen reden tot verstoordheid over ’t versmaden van m’n advies.

Na ’n koncilie, waarby de hulp van meer autoriteiten werd ingeropen, dan ik in-staat ben optegeven, kwam Stoffel tot het besluit: ‘dat Wouter byzondere geschiktheid had voor de handel.’ En jufvrouw Pieterse was dit volkomen met hem eens.

De keerzy van de roem. WOUTER's begripen over kommanditair wereldbestuur. Oorzaken van 'n ergernis die, viâ Missolunghi, uitloopt op FEMKE.

Het plan om in de handel te gaan, lachte Wouter toe. Misschien wel omdat-i niet recht wist wat het was.

Hy vroeg 't aan Stoffel.

'Wel, begryp je dat nu alweer niet? "In de handel" beduidt zoveel als... koopman worden.'

'Maar... wát moet ik dan verkopen? En hoe kan ik weten wat de mensen nodig hebben?'

'Och, je moet je dit nu niet zó voorstellen alsof je langs de huizen liep met 'n pak koopgoed, en overall moest aanschellen om te vragen of iemand wat van je hebben wil. Je bent en blyft toch altyd even dom. "In de handel" zieje, beduidt zoveel als...'

Stoffel begon te hakkelen. Hy was de eerste niet die over 'n definitie struikelt, en zal de laatste niet wezen. Maar weinigen hebben by zulke gelegenheden terstond 'n bondgenoot by de hand, die hen zo flink uit de nood helpt als hier geschiedde.

'Hoe kan je toch altyd zo dwarsdryven, Wouter!' riep juffrouw Pieterse. 'Daar heeft nu Stoffel je de zaak zo duidelyk uitgelegd, en je houdt je weer net of je 'r niks van begrypt. Wie ter-wereld heeft je toch gezegd dat je langs de deuren lopen zou met 'n pak op je rug, als 'n oliekoop of 'n *mersan de la perreplu*? Heb ik je daartoe opgebracht, en je de eerste van je school laten worden? Je bent 'n ondankbaar kind. Wat helpt het nu of je-n-al zoveel weet, en mooie trekletters zetten kan, als je telkens je moeder zo veraffrenteert!'

Lezers die op rechtvaardigheid gesteld zyn, zullen 't vreemd vinden – en onbillyk misschien – dat Wouter hier begraven werd onder 'n stortvloed van verwytingen. Onbillyk? Zeker! Maar... vreemd? O, neen. Ik beweer exakt te zyn in de tekening van zekere manier waarop nu-en-dan gepolemizeerd wordt, en waarin juffrouw Pieterse 'n ware virtuoze was. Aan de stiptheid die ik my tot regel stel, heeft dan ook 't woord *parapluie* in haar mond het vrouwelyk geslacht te wyten. Ze volgde hierin zeker straatlied van die dagen, waarvan de door haar gebezigde uitdrukking 't onvervalst refrein was.

Maar... als nu Wouter eens 'in alle bescheidenheid' de opmerking gemaakt had, dat-i geen aanleiding had gegeven tot deze preek? Wel, dan had men hem bedolven onder 'n tweede predikatie over de verregaande brutaligheid van 't gelykhebben, wat dan ook in zekere omstandigheden inderdaad 'n fout is.

Niet zozeer omdat-i dit inzag – daartoe is dieper wysheid nodig dan hem gegeven was! – als wel uit ongewoonte om z'n mening te zeggen, die toch nooit werd aangenomen, besloot hy zwygend by de eerste gelegenheid de vereiste inlichtingen te vragen aan z'n Egeria, aan... Femke.

Dat hy, in-weerwil van z'n onkunde niet ontevreden was met het vooruitzicht 'in de handel' te gaan, is niet onnatuurlyk. In de eerste plaats zou 't vervelende school-gaan 'n eind nemen. Dit was 'n zekere winst. De minder stellige voordelen ener verandering van standpunt, mat-i af naar z'n hoop, en naar de wens om *iets* te zyn, wát dan ook! 't Zou dan toch al heel slecht geschapen staan met 'handel' wanneer daarin niet iets beters te bereiken was dan 'n geminacht schooljongenschap, dat hem meer begon te drukken naarmate hy hoger stond aangeschreven in Pennewip's achting. Het was namelyk ten-zynent 'n *tic* geworden – en z'n by uitstek domme zusters deden dapper mee – hem z'n aritmetische, aardrykskundige, grammatikale en kalligrafische kennis of bekwaamheid aanterekenen als 'n verpletterend servituut. De geringste fout tegen huis- of fatsoentucht werd door verrekte armen vaams-gewys uitgemeten, en in bezwarend verband gebracht met z'n veronderstelde schoolwysheid. Z'n onoverwinnelyke tegenzin in zuurkool, byv. 'paste geen jongen die zoveel boekjes van-buiten kende' en als-i na 'n wandeling wat later thuiskwam dan hem genadig was toegestaan, moest-i de vraag horen: of dát nu 't goede gedrag was van iemand die zo'n uitstekend onderwys te danken had aan z'n moeder, en zulke mooie krulletters maken kon in één trek?

De bespottelyke ingenomenheid met Wouter's vermeende gaven, maakte hem die schoolkennis tot nacht- en dagmerrie, en 't had er veel van of men hem by-voorbaat wilde genezen van mogelyke roemzucht.

Natuurlyk kende hy zichzelf volstrekt niet, en had dus niet de minste grond om aan die laatste veronderstelling 'n plaatsje te gunnen in z'n overwegingen. Ook wanneer dit anders geweest ware, zoud-i tot het besluit gekomen zyn dat de onwelwillendheid zyner omgeving 'n veel minder wysgerig-liefderyke grond had, dan voortydige bezorgdheid voor z'n zedelyk welzyn. De zaak kwam eenvoudig neer op de onsmakelyke

stroefheid die, naar zeker soort van burgerlyke opvatting, de gezellin behoort te zyn van 't goede.

De oorzaken van zodanig genotbederf zyn niet ver te zoeken. Ze liggen in bekrompenheid van verstand en hart. De Bybel en 't christendom – vooral het dor protestantismus! – hebben er geen goed aan gedaan.

Is 't wonder dat de Pietersens niet weten omtegaan met kinderen, zy die 'n God dienen, wiens hoofdbezigheid eeuwen lang schynt bestaan te hebben in vloeken en razen tegen de mensen die hyzelf gemaakt had? Het eeuwige vitten van Wouter's moeder was alzo goddelyker dan zyzelf wist, en ook sprak ze meer waarheid dan haar bekend was, toen ze op de plechtige salie-avond verzeekerde 'ik doe daar m'n godsdienst mee!' Wel zeker!

Het verspreiden van geluk, en 't zoeken van genot in deze levensrichting, stond niet in de katechismus van Wouter's omgeving. Met de beste wil mogen wy dus 't verdriet dat hem voortdurend werd aangedaan, niet op rekening zetten van 't hooghumanistisch streven om hem afschuw inteboezemen van vermoeiende beroemdheid.

En toch, toch... Wouter wás eerzuchtig! Maar hy was het in geheel andere maat, en op gans ander terrein dan ooit iemand had kunnen gissen. Al de geneesmiddelen die men hem – al was 't dan doelloos – ingaf tegen hoogmoed, waren niet toereikend om afbreuk te doen aan 'n zelfgevoel dat waarlyk de perken van 't ooit *da gewesene* ver te-buiten ging.

'Eerzuchtig? Hoogmoedig? Onbescheiden? Verwaand? Veeleisend van de toekomst, tot het brutale toe?'

Waarom vraagt ge dit, lezer? Omdat het kind zo gaarne koning van Afrika wilde worden?

Hebt ge niet opgemerkt dat er naast stond: 'of 'n blekersjongetje?'

Was ook dat onbescheiden?

Neen, niet zulke nietigheden waren 't onderwerp van Wouter's ongeëvenaarde eerzucht. Z'n wensen zweefden hoger dan dit alles, en wanneer-i droomde van koningschap, was 't by-wyze van spreken, en omdat hy zichzelf geen rekenschap wist te geven van de mateloze vlucht zyner begeerten, 'n vlucht zó hoog dat-i alle verschil tussen 'n bleekveld en 'n troon uit het oog verloor.

De Fancy-verschyning had hem aangestoken met onmetelykheid. Hy onderging onbewust de indruk van 't verhevene, en z'n onwetende ziel doolde rond in 'n oneindige reeks van middelen die hy te kiezen had, en van wegen die hy wilde inslaan. Hy was goed, innig goed. Op 't gebied

van het goede wilde hy 't hoogste grypen, het moeilykste tot-stand brengen. Z'n weifelen in keus was 'n natuurlyk gevolg van onwetendheid. By elk voorkomend geval greep hy met z'n verbeelding terstond het uiterste, het hoogste, het beste, of wat z'n ongeoeffend oordeel daarvoor hield. Dat ook by hem alzo 'n rol werd gespeeld door de gewone fout van edele harten – 'n zeer ongewone fout dus! – om de zedelyke waarde ener handeling alleen naar de zwaarte van 't gebracht offer te schatten, spreekt vanzelf. En tevens, dat dit hem verleidde tot de zucht om offers te brengen waar ze óf niet nodig waren óf niet verlangd werden, en in beide gevallen niet gewaardeerd. Ach, hoe gaarne ware hy uitgetogen om hier-en-daar op kruiswegen by bekken- en schildslag te doen bekend maken dat er 'n ridder was aangekomen, die om de klandizie verzocht van wat martelery!

'Later, later!' dacht hy. Later, als-i bevryd zou zyn van schoolse en huiselyke banden. Dan zoud-i 'n werelddeel gelukkig maken. En nog een. En nóg een...

Helaas, er stonden er maar vyf in 't boekje van z'n geografie!

Vyf werelddelen slechts! 't Is niet de moeite waard om van te spreken.

Wat dán? Wat daarna?

Hier begon zich z'n fantazie te verliezen in de ruimte, en 't firmament verwarrende met 'n gedroomde ontstoffelyke hemel, naderden z'n gedachten het Wezen dat men hem had opgedrongen als: God. Maar dit bevredigde hem niet.

Geen 'Weg der Zaligheid' en geen katechismus was er in geslaagd het kind de andere god te ontroven, die hy in 't gemoed droeg, en waarmee hy zich – ziehier z'n hoogmoed! – zonder de minste aanbidding vereenzelvigde. God, of 'n god, moest noodwendig het *goede* willen, het goede zyn. Dit wilde en was Wouter ook. Hy stond dus zo'n Wezen zeer na, en beschouwde het in z'n trouwhartige waan als z'n natuurlyke bondgenoot, als z'n gezelschap, als z'n kameraad. Zo voelde hy zich prins van geestelyken bloede, al was hem dan de Fancy-vertelling ontgaan, die ik in de aanvang dezer geschiedenis meedeelde om de lezer inzage te geven in Wouter's stamboom.

Hoe hy 't aanleif om de god die hy geschapen had, de god van 't goede, overeen te brengen met het zonderling Wezen dat men hem deed kennen in Kerk en School, is moeilyk te zeggen. In hooggestemde gemoederen heeft de bybelgod veel tegen zich door de boekerigheid waarmed-i noodzakelykerwyze wordt voorgesteld. Het kind kan niet nalaten

hem te beschouwen als onderwerp van leeslesjies, opstelletjies of schooltaak – om nu niet te spreken van 't pynlyk stil-zitten in de kerk – en al van-buiten lerende 'dat God zo byzonder groot is' geeft het als onderwerp van verering en smaak, de voorkeur aan 'n straatgoochelaar, 'n kunstpaardje of 'n handjevol kersen. Jazelfs 'n 'kip te water' is smakelyker onderwerp van geestdrift dan die vervelende 'Heer.'

Ouders en geestelyken weten dit wel, maar wat is er aan te doen? Wanneer ze, om verveling niet tot bondgenoot van onverschilligheid te maken, het onderwys in de 'godsdienst' uitstelden tot het kind meer ontwikkelde wezen zou, liepen ze gevaar zich 'n veel lastiger vyand op de hals te halen dan gebrek aan belangstelling. Hun pogingen zouden dan schipbreuk lyden op stellige ontkenning, want 'godsdienst' kan niet dan op zeer jonge leeftyd aan de patiënten worden ingegeven. En dit geschiedt dan ook overall, met het gevolg dat de God des bybels in de gemeederen der jeugdige adepten 'n bescheiden plaatsje inneemt naast rekenen en versjesopzeggen. We zagen immers reeds hoe ook de eerwaardige Pennewip kind bleef op dit stuk, en in z'n opvoedings-systeem het 'breien en merken' waarin z'n ega zo uitmunte, tot parallel-studie verhief van 't 'psalm-zingen' en de 'leer der Zaligheid.'

Hoe volleerd nu ook onze Wouter was in de katechismus – of liever, juist omdat z'n god van school en katechizatie maar 'n onderwerp was van leeslesjies – hy zag er geen bezwaar in, 'n geheel ander wezen in z'n hart te dragen. En Jehovah schikte zich.

Bovendien, Wouter's privaatgod was niet zeer aanzienlyk, en zelfs niet verheven boven verwytingen. De kleine jongen veroorloofde zich, hem kwalyk te nemen dat niet alles in de wereld overeenkwam met *zyn* begrippen over 't goede, en hy was dan ook ernstig van plan allerlei verbeteringen in te voeren, zodra hy...

Wanneer? Hoe?

Dit: *wanneer* en dit: *hoe* speelden de hoofdrol in z'n gedachten. Het denken hieraan beheerste hem, en had de dubbele invloed, eerst hem neerslachtig te maken, en ontevreden met het tegenwoordige, vervolgens kracht te geven tot geduldig dragen van de kleine tegenspoedjes die hem drukten, omdat-i de hoop koesterde later alles te regelen naar z'n wil. Later – mymerde hy dan – als-i zou aangekomen zyn op 't punt waar hy wezen wilde! Later, als zyn God – dit was hyzelf, maar hy wist het niet – ontwaakt zou zyn, of... mondig! In zulke stemmingen zou 't z'n gemoed verlucht hebben, wanneer-i had kunnen uitbersten in ver-

wytende jammerklachten, als waarvan ik 'n staal gaf in 361. Maar hy was hiertoe te onbedreven in uiting. En, bovendien, hy wist weinig van zichzelf, en zou inderdaad vreemd hebben opgezien indien men hem de hier enigszins beschreven toestand van z'n gemoed had voorgespiegeld als de zyne. De mythologische poëzie die in hem werkte, was hem evenmin bekend als aan Femke haar onschuld. Hy droeg z'n hooggestemde levensopvatting in z'n binnenste als 'n kool vuurs. Ze brandde hem, martelde hem, maakte hem onvatbaar voor menige andere smart, en jaagde hem voort, voort, naar...

Ja, waarheen?

Waarheen? Wanneer? Hoe?

Daar kwamen ze weer, die pynlyke vragen!

Ach, er was zo véél te doen! En hy was zo ver achter! Wat moest er nog veel gebeuren voor-i 'n eind kon maken aan al 't verkeerde! En dit toch was z'n roeping, naar-i meende. De straat was slecht geplaveid. Daar ginds stond 'n huis op 't instorten. Leentje stak povertjes in de kleren. Er was onlangs 'n arme blindeman in 't water gevallen, en verdronken. Er scheen niemand by geweest te zyn om te helpen... ook alweer God niet. Bovendien, waarom was die man blind? En, nu eenmaal blind zynde, waarom was-i arm? En, nu eenmaal arm zynde, waarom... och, er was geen eind aan verwyte vragen.

En telkens als er regen nodig was, bleef 't weken lang droog weer. Maar 't plasregende als alles onder water stond. En dan las men in de courant: als nu de wind maar oost werd! Welnu, de wind werd niet oost. Wouter's God scheen niet te weten dat de wind oost worden moest, en dus nog dommer te zyn dan zo'n krant.

Is dat 'n behoorlyk bestuur? Is dat orde? Is dat 'n wereld regeren? Zó slecht konden de zaken wel gaan zónder bestuur, zónder almacht, zónder God!

O, er waren nog veel meer dingen in de war. De deugdzaame Grieken stredden tegen de wrede Turken, en leverden dagelyks de by zulke gelegenheden gebruikelijke heldendaden. Ieder had er de mond vol van. Alleen God scheen alweer niet op z'n post te zyn. Marko Bozzaris en Ypsilanti deden waarlyk hun best. Maar 't hielp niet veel. En al de Grieken waren dapper. Maar dit hielp ook niet. En al de Turken waren van 'n glad verkeerd geloof. 't Hielp nog niet. Zelfs hielp 't niet dat ze zo byzonder lafhartig waren, en overal by troepen te-gelyk op de vlucht sloegen zodra maar één Griek zich vertoonde... tóch werden elke week alle

Griekse vrouwen, kinderen en grysaards vermoord. Wouter's historische en krygskundige kritiek ging niet ver genoeg om te vragen waarom de Griekse helden dit toelieten? Hy hield zich aan de verantwoordelykheid van z'n god, en was recht boos over zoveel plichtverzuim. Ignorantie kon de trage wereldbestuurder ditmaal niet voorwenden. De zaak was *notoir*, want de kinderen op de straat bezongen in tranenwekkende liedjes de heldendaden der Grieken, en 't voortdurend weglopen van die onchristelyke Turken. Menig orgelman in Europa had goede dagen te danken aan de onmacht of de onverschilligheid van Wouter's god.

En zie, daar vernam hy dat de ergernis over al dat plichtverzuim zelfs was doorgedrongen naar vreemde streken, naar 't verre Engeland... *hoofdstad Londen aan de Theems met veel handel, scheepvaart en 'n yzer-gietery. Beeft by 't horen van 't Nederlands geschut. De protestantse godsdienst is de heersende. Heeft ook bezittingen in Azië, Afrika, Amerika en Australië. Regeringsvorm: koninklyk. Getal inwoners...*

Hm... zóveel! Min één nu. Want zekere dwaas – dichter en lord was-i ook – had er z'n zinnen opgezet om 't land uittelopen, en met de Grieken meetedoen. De man heette Byron, of zo-iets en verliet z'n vaderland...

Wel zeker, dit had Wouter ook willen doen – en met plezier! – om aan z'n god en die Turken 'n lesje te geven als-i maar... permissie had kunnen krygen van z'n moeder, d.i. als-i maar niet 'n armzalig schooljongetje geweest was! Ach, hoe gaarne had hy die gelukkige Engelsman gevraagd hoe men 't toch aanlegt om lord, dichter en held te worden? En wat men doen moet, om van kleine jongen zich optewerken tot onsterfelykheid... niet die uit de katechismus! Een voorrecht dat-i zou te delen hebben met ieder ander die 'geloofd zal hebben en gedoopt zal zyn' kwam hem niet byzonder wensenswaard voor. Hy wilde in dit geval niets weten van verlossing, zoendood en genade – allemaal dingen die zeer belangryk zyn in de schooltheologie, en waarin-i dan ook op elk examen de eerste noot behalen zou – maar de prikkel die hem thans aandreef, was van geheel andere aard. In z'n verbeelding zag-i hooggekleurde prenten met onderschriften als: 'Wouter's *begrafenis by Thermopylae*.' De lykstaatsie bewoog zich over 'n plaveisel van doodgeslagen Turken, drie man hoog, en zo breed als de prent maar enigszins toeliet.

Daar by Thermopylae namelyk, had-i, zoud-i, moest-i...

Ach, ach, ach, hy had nog niets gedaan, niets nog! De Turken maak-

ten laaghartig misbruik van z'n verdrietige onvolwassenheid. En die m'nheer Byron ook.

Was er niet valsheid in dat vooruitlopen van 'n mededinger, die – geheel buiten zyn schuld immers – nog niet gereed was? Ook deze onbehoorlykheid had God moeten voorkomen, meende Wouter. By zo'n verkrachten van wet en regel, was er geen eerlyk mededingerschap mogelyk. Kon de Wereldgeschiedenis niet even wachten tot-i gereed was?

Dan zoud-i...

Wat? Hoe? Wanneer? Waarheen?

Alweer die martelende vragen!

Hy gevoelde behoefte om te schreien. En als-i de plaats voor 't kiezen had gehad, waar-i door ontlasting van z'n gemoed z'n wrevel had mogen verzachten tot weemoedigheid... och, dan had-i willen uitschreien aan Femke's borst.

Het is opmerkelyk dat een der zéér weinigen die 't verband zouden begrepen hebben tussen... dat en dit, juist de Engelsman was, die hy zo verwenste.

Ik geloof namelyk dat Byron – in-weerwil van z'n verzen dan – inderdaad dichter was.

Wouter's eerste studiën in mensenkennis. Il y perd son latin. Leentje's extra-woordenboekse bydragen tot de kennis der nederduitse taal. Een half dozyn verbazingen.

Niet dan zeer langzaam brak voor Wouter 't ogenblik aan, waarop hy begon zich rekenschap te geven van 't verschil tussen *uiting* en *daden*, of – want hiermee nam z'n studie 'n aanvang – tussen *woord* en *mening*. Maar dit ogenblik kwam toch, en wel nog juist by-tyds om niet z'n naïveteit te doen overgaan in domheid. Een der eerste aanleidingen die hiertoe meewerkten, was 'n schynbaar onbeduidend voorval. Hy had op last van z'n moeder iets in 'n winkel gekocht, en voor goed geld slechte waar thuis gebracht. De hele familie was 't eens: 'dat dit nu al heel dom was voor 'n jongen die...'

Volgt: de schoolknapheid.

...en: 'die in de handel zou gaan.'

'Maar, moeder, de man zei toch...'

Allen bersten uit in schamper gelach.

'Als men dáárnaar luisteren zou!'

'Nu, wat men in zo'n winkel zegt!'

'Uiliger heb ik 't nooit gezien! Begryp je dan niet dat zo'n man bly is als-i z'n bedorven goedje van-de-hand kan zetten?'

'Maar, jongen, ben je dan niet recht wys?'

'Wat is er aantevangen met zo'n kind!'

De indruk van de storm die by deze gelegenheid over Wouter's hoofd losberstte, was te dieper en blyvender omdat-i ditmaal zelfs by Leentje geen troost vond.

'Ja, Wouter,' zei ze, 'ikzelf moet zeggen dat het heel dom van je-n-is.'

Dit 'ikzelf' was hartelyk en verwaand te-gelyk. Het beduidde zowel: 'ik, 't hoge hof van appèl!' als: 'ik, die anders zo graag party voor je trek.' Hoe ook opgevat, de slag was zwaar voor Wouter's eigenliefde. Hy was dom, dommer, allerdomst, de domste van allen. Leentje zelf had het nu gezegd.

'Maar de man zei toch...'

'Gut, Wouter, de mensen liegen zo! Wist je dát niet?'

'Maar... hy gaf er z'n woord op!'

‘Wel zeker, dat doen ze-n-altyd, in alle winkels. Maar toch liegen ze. Weetje hoe je doen moet, Wouter...’

Hoe jammer dat dit gesprek plaats had in ’n burgerlyke bovenachterkamer! Waarlyk, de schildery mocht aanspraak maken op beter lyst. Leentje’s woorden hadden verdiend te weergalmen langs onafzienbare tempelgewelven, of als bedwelmende wierook heentedringen door de spleten van ’n *krypt*. By de diepte van haar wysheid zou ’n ter-aarde gebogen priesterschaar niet misstaan hebben, noch bebloede offerstenen, noch de bekende honderd ossen die bezig zyn met overlyden aan ergernis over ’t ontsluiere van ’n nieuwe waarheid. De geheimzinnige Isis zal de mond openen...

‘Maar hoe kan ik dan weten, Leentje, of zo’n man de waarheid zegt of niet!’

‘Wel, jongen...’

De honderd ossen blazen honderd laatste adems uit. De stomme dieren wisten wat er volgen zou.

‘Wel, jongen, je moet altyd zelf uit je ogen kyken. Al wat de mensen je zeggen, is maar *fut*, zieje!’

Wouter kende dit woord niet. Als meer uitdrukkingen die tot ’n lager soort van spreekwys behoren, was ’t hem zeker meermalen in ’t oor gedrongen, doch altyd afgegeden op z’n onnozelheid. Hy had het nooit in z’n boekjes gevonden, en wist nog niet dat er zin kon liggen in termen die niet waren geykt tot schoolgebruik. Voor weinige dagen nog zoud-i in alle ernst aan Leentje gevraagd hebben onder welke klasse van rededelen ’t gebezigde woord moest worden gerangschikt? Doch ’n toeval bewaarde hem ditmaal voor zoveel nuchterheid. Er lag in Leentje’s toon iets bepaalds, iets uitgemaakts, iets dat geen verder redeneren, en althans geen tegenspraak of twyfel toeliet, en deze toon herinnerde hem aan ’n stembuiging, aan ’n toonval, aan ’n melodie...

Neen, ’n melodie was ’t niet! Waar toch had-i – en onlangs nog – iets gehoord, dat... dat...

Iets dat ook Leentje zou hebben kunnen verkondigen. Iets waarop haar maxime als ’t ware ’n weerslag was...

Hy wás er! Iets dergelyks immers had ook mevrouw Holsma gezegd. Hy herinnerde zich haar: ‘wel zeker, ieder moet handelen naar z’n overtuiging!’ en op de klank af, begreep hy Leentje’s apodiktische uitspraak, zonder zich verder te bekommeren over de rang die ’t woord ‘*fut*’ bekleedt in de nederduitse taal.

‘Zelf uit de ogen zien!’ En ‘ieder moet handelen naar z’n eigen overtuiging.’ Hy dus ook. Hy, de kleine Woutertje Pieterse! Welnu dan...

Ach, z’n nieuwe wysheid haalde hem die dag ’n verdrietig geval op de hals. ’t Was diep in ’t voorjaar, en de aardappelen die in ons landje ’t hoofdbestanddeel uitmaken der voeding van armen en burgerstand, begonnen de dienst optezeggen. Ze waren byna zo oneetbaar als de nieuwe die men aan koningen present geeft. En Wouter nam de vryheid dit, of zo-iets, te zeggen.

Groot rumoer in den huize Pieterse! Zoveel brutaligheid had men nog nooit bygewoond. Ieder was met die aardappelen volkomen tevreden, ieder behalve die ondeugende jongen, die op z’n school...

‘Zeg jyzelf nu eens, Stoffel, of ’t geen schande-n-is! De aardappelen zyn verleje-n-oktober “opgedaan” en de man zei, ze konden best twee jaar duren, want, zaid-i, ’t waren expresse winteraardappelen, overblyvers...’

‘Ja, moeder,’ riep Wouter, ‘maar wat zo’n man zegt, is... *fut!*’

‘Christenzielen, waar haalt-i de gemenigheid vandaan! Moet ik nu ook dát nog aan je beleven? Maak dat je weg komt van tafel, of ik zal je... neen, zeg ik je, eerst je bord leeg! Leeg, leeg, helemaal leeg! Denk je dat ik je wil zien opgroeien voor ’t schavot? Ja, voor ’t schavot, zeg ik je! Want het is zonde wat jy doet, ’n ware zonde! Mag je brutaal wezen tegen je moeder, en... God verachten? Want dát zeg *ik* maar, God heeft ze laten groeien... die aardappelen! Weet je dát niet? Wat geeft het dan, of je-n-al allerlei dingen weet van versies en sogrefie, en zo-al? Wat zeg jy, Stoffel?’

Men moet erkennen dat onze kleine ridder van de waarheid niet veel voldoening had van z’n eerste heldenfeit. Toen-i zich later beklaagde by Leentje, viel ook deze hem af, of althans niet onverdeeld by.

‘Ja, zieje, Wouter, dit is nu zó: de aardappelen, zieje, zyn... niet heel goed meer. En dat komt, omdat we... mei hebben. Want, zieje, in mei zyn de aardappelen altyd zo slecht. Maar... je mag daarom niet brutaal wezen tegen je moeder. Want, zieje, ’n mens z’n moeder... gut, *ik* lust ze-n-ook niet! Zodat ik maar zeggen wil, dat je moeder... altyd je moeder is. Weetje wat je doen moet? Vraag haar exkuus, en zeg dat je ’t nooit weer zal doen.’

‘Maar, Leentje, als ik nu werkelyk die aardappelen zo erg slecht vind, en ze niet eten kan. En... ieder moet toch handelen naar z’n overtuiging, niet waar?’

De laatste opmerking ging Leentje's sfeer te-boven. Ze bleef er by dat Wouter vergeving vragen moest. En dit deed hy, maar met zwygend voorbehoud zich schadeloos te stellen, zodra hy...

Wanneer? Waar? Hoe?

Indien de oorzaak van z'n ergernis zich bepaald had tot de slechte hoedanigheid der aardappelen, zoud-i reden hebben gehad tot tevredenheid. Kort na z'n vreselyke schavotzone kwam hem 'n bondgenoot te-hulp, die de vyand uit het veld sloeg. By 't behandelen van een der jonge-juffrouwen – in de burgerstand zyn altyd 'n paar huisgenoten ziek – had dokter Holsma gevraagd welk voedsel er doorgaande gebruikt werd, en by deze gelegenheid het byna uitsluitend gebruik van aardappelen, vooral in dit jaargety, verboden. Toen de man over dit onderwerp begon, was Wouter angstig dat z'n moeder haar denkbeelden, die hy meende te kennen, lucht geven zou op 'n wys die niet paste by Holsma's toon en eenvoudige waardigheid. Maar hoe groot was z'n verbazing, toen-i z'n moeder op-eenmaal welsprekend hoorde worden in geheel andere richting dan onlangs toen hy zich beklaagd had over dezelfde zaak.

'Juist, dokter,' zei ze. 'Ik zeg ook dat het geen behooryk eten is. En de kinderen ook. En Wouter ook. 't Kind kan ze niet eten, die glazige dingen! En als 't nu uit zuinigheid was, dan zou ik zeggen: wat God doet, is wél gedaan, niet waar, dokter? Maar zó deun hoeven we 't goddank niet te overleggen, en ik zeg ook: liever goeie bonen dan aardappels die geen mens eten kan. Daar heb je nu m'n oudste dochter – Trui heet ze, maar we noemen d'r Sertrude – zy heeft óók gezegd: niet waar, Trui?'

'Ja, moeder.'

Holsma verdiepte zich niet in de nasporing van wat Sertrude zou gezegd hebben. Hy zei dat Wouter aanstaande zondag by z'n kinderen verwacht werd, en verzekerde juffrouw Pieterse dat aardappelen in 't late voorjaar niet veel beter waren dan varkenskost. Deze waarheid, die Wouter niet aan de man brengen kon, werd nu gunstig ontvangen niet alleen, maar zelfs onder toejuiching ingehaald als 'n oude bekende die men byzonder genegen was. 't Spreekt vanzelf dat Wouter niets van die ommekeer begreep.

En zie, juist diezelfde dag geschiedde er iets van geheel andere aard, dat de gelyksoortige strekking scheen te hebben hem wantrouwen inteboezemen op z'n doorzicht. Juffrouw Laps werd verwacht. Hy had haar niet weergezien sedert z'n... zonderling bezoek, en wist dat ook z'n huis-

genoten nog niet in de gelegenheid waren geweest, van háár kant iets te vernemen omtrent de wyze waarop hy zich ten-harent gedragen had. Meer dan gewoonlyk zag hy tegen haar komst op. Hy wist wel dat eens-vooral élke omstandigheid tekst leveren kon tot drukkende vermaningen, en zou dus bevreemd geweest zyn, ook al had z'n afgelegd examen – of wat daarvoor heette doortegaan – 'n normaal verloop genomen. Maar nu?

Wat er eigenlyk geschied was, wist-i niet. Of liever, hy wist niet waaróm er niets geschied was, en waaróm hy op zo vreemde manier 't mens verlaten had? Zéker was het dat er iets haperde, en dit 'iets' zou wel op zyn rekening worden gezet. Bovendien, hy had z'n moeder in de waan gelaten dat hy zich onder de leiding van de oefenaarster had beziggehouden met genade, Israëel, erfzonde en verwante rubrieken. Hoe nu, indien zy aan 't licht bracht dat er over al die schone vakken geen woord gewisseld was, en dat Wouter's kwikzilverachtigheid daarvan de schuld droeg?

De kans op ontdekking was des te groter omdat de zeer ongunstige stemming omtrent de oefenaarster, waarvan Moeder en Stoffel op de bewuste zondag blyk gaven, juffrouw Laps waarschyndlyk zou aanhitsen tot wrevelige klacht. Hy zocht 'n middel om 't huis te verlaten, en was juist gereed met 'n voorwendsel, toen er gescheld werd.

'Daar is ze,' riep Petro die 't spionnetje in 't oog had. 'Daar is ze-n-al. Ze heeft 'r zwarte merinossen japon aan, en drie korenbloemen op 'r hoed. Toe, Wouter, je moet toch uit, doe jy maar 'ns open, als 'n jongen!'

Hm, dit had-i liever niet gedaan! Op zo'n wys hielp 't uitgaan niet veel. Maar hy gehoorzaamde, als altyd. En zie:

Tweede verwondering. – 'Zo, lieve jongen, ben je daar om me de deur te openen! Nu, dat is heel zoet van je... ik heb altyd gezegd dat je zo'n best kind bent!'

En ze gaf hem 'n tikje op de wang. Wouter kleurde. Verlegenheid en verbazing streden om de voorrang. Hy wilde langs de vriendelyke zoekster naar-buiten sluipen, maar ze liet het niet toe.

'Wat? Wou je uitgaan nu ik kom? Dat's niet mooi van je! Komaan, die boodschap zal zo'n haast niet hebben. Ik blyf niet lang. Wacht maar even, dan kunnen we straks samen gaan. Hoe meer zielen hoe meer vreugd, weetje. Dat zeg ik maar.'

En ze biologeerde Wouter de trap op, zodat-i heel bedeesd met haar weer de kamer binnentrad.

Derde en vierde verwondering. De hele familie Pieterse ontving de bezoeker, alsof ze zich nooit had schuldig gemaakt aan bybelverwaandheid. Geen spoor van verstoordheid over de bespottelyke vordering: 'dat zo'n kind álles weten zou!'

Als Wouter Latyn te verliezen gehad had...

'Ga zitten, mens, en neem je gemak. Mine-tje, leg jy nu eens de juffrouw 'r hoed op 't kammenet... korenbloemen, ja, net als Petro gezegd heeft. Want Petro heeft je gezien, weetje, in 't spionnetje, en ze zei... nou, dat 's tot daaraan toe. En Sertrude zal de koffi zetten, niet omdat we-nanders op dit uur koffi drinken, och neen, maar 't is gezellig. En hoe gaat het? We hebben je-n-in lang niet gezien. Onze Mine heeft 't weer erg in de rug, en Louweris sukkelt aan de fyt... we hebben er koekdeeg op. Maar 't wil niet dóórgaan. Anders... koekdeeg is 't beste. Voor de fyt niets beter as koekdeeg. Van snyen houd ik niet, en Louweris ook niet. We hebben zo'n goeie dokter... niet omdat-i zweren snydt – gut né, want-i is dokter, weetje, en geen surezyn – 't is maar om te zeggen dat we zo'n goeie dokter hebben. En hoe gaat het *uwe!*'

De lezer zal zich wel nagenoeg kunnen voorstellen wat er op al die praatjes werd geantwoord, mits-i zich 'n ander punt van uitgang kiese, dan de zo-even door Wouter ondervonden vriendelykheid op de trap. Juffrouw Laps had verschot van uitdrukking op haar gelaat, en 't viel Wouter niet gemakkellyk zich te herinneren dat zy dezelfde persoon was, die hem by 't binnenkomen zo vriendelyk bejegende. Na de verbazing over de toon die z'n moeder aansloeg, was dit dan ook de oorzaak zyner:

Vyfde verwondering. – 'En waarom ga je nu niet de deur uit?' vroeg hem z'n moeder. 'Ik kan je niet zeggen, m'n goeie juffrouw Laps, wat 'n last ik van die jongen heb! Zo-even woud-i asseluumt 'n booschap doen – hy moest 'n potlood kopen, weetje, om 'n landkaart te tekenen – want in landkaarten is-i knap, en als 'n land niet deugt, veegt-i 't uit met gommelstiek – en-i zei dat het moest, en dat het niet wachten kon, zaid-i. En ik geef 'm 'n stuiver, en-i gaat, en... daar zit-i nu weer! Dat's geen manier van doen. Wat zegt uwe, juffrouw Laps?'

'Wat ik zeg? God-bewaarme, hoop ik, dat ik me moeien zou met 'n andermans zaken, juffrouw Pieterse. Dat's m'n zinnigheid en m'n manier niet. Maar als je me vraagt, dan zeg ik...'

'Maar, moeder, ik wil wel uitgaan! Ik wou juist uitgaan, toen...'

'Zwyg, brutaal kind! Nu zál je niet uit. Nu zeg ik je dat je dáár, daar in 't hoekje, zal blyven zitten zolang ik 't verkies. Ik kan die koppigheid

niet verdragen. Trui, geef de andere suikerpot... er is 'n barsie in. Neem 'n boek, Wouter, en zit me niet zo de woorden uit de mond te kyken. Want, juffrouw Laps, dat doet-i altyd. Wat moet ik er in gods-heren naam aan doen?’

‘t Zit 'm alleen in de kerk, juffrouw, en in de dominees.’

‘In de dominees?’

‘Ja, juffrouw Pieterse! Wat ik je zeg! In de dominees en in de kerk. Wat hoor je daar? Wereldse praat. 't Ware geloof gaat tegronde met hun Grieks en Latyns en geleerdhedens! Denk je dat zo'n kind wat goeds leert in de kerk? Gekheid! Och ja, zo dom was ik ook, toen ik de genade nog niet had – met pinkster wordt het zeven jaar – maar jawel! Prulwerk is 't, niets dan prulwerk. 't Hele woord “dominee” komt in de Schrift niet voor. En “preek” ook niet. Wel lezen we dat de vrouwen nederzaten aan Jezus' voeten. Dát 's 't ware, zieje.’

Natuurlykerwyze begreep juffrouw Pieterse 't verband niet tussen de klachten over Wouter, en deze onverwachte aanval op de officiële kerk. Met de inschikkelykheid die in zulke gevallen 't kenmerk is van verdraaide gemoederen, sloeg ze geen acht op 't ontbreken van 'n paar schakels in de redenering, en begon meetespreken over de onderwerpen die juffrouw Laps ter-tafel bracht. Wel was ze niet op de ware hoogte van de zaak, maar zó nauwkeurig kwam 't er niet op aan. Logische geleidelykheid is geen suikerpot of jurk, waarin men 't minste scheurtje opmerkt en betreurt.

‘Ja, de dominees! Je hebt wel gelyk, juffrouw. Wil ik je-n-eens zeggen wat de zaak is? 'n Dominee is net 'n mens als 'n ander. Daar heb je nu, byv. die man hier achter ons op de gracht... hoe heet-i ook, Sertrude!’

Trui noemde een naam.

‘Neen, die meen ik niet. Ik bedoel... och, 't is 'n naam die... hy heet... help me toch, Trui? In de Lange-Niesel woont 'n man die byna ook zo heet, maar toch anders, helemaal anders...’

‘De naam doet er niks toe,’ zei juffrouw Laps. ‘Ik heb er niet tegen dat het kind naar de kerk gaat, in 't minst niet! Al zingen ze daar telkens gezangen die door mensen gemaakt zyn...’

De lezer weet, hoop ik, dat de psalmen 'n heel andere afkomst hebben?

‘...toch is 't beter dat-i dáár zit, dan dat-i zich thuis verveelt, of rondloopt voor niemendal. Maar je moet niet denken dat het preken en bidden van de dominees aan de ware grond raakt, gut né! De gemeente

moet zich oefenen... met mekaar, zieje. Dát is het! Ik heb verleje zondag duidelyk aan 't kind gemerkt dat jelui dit schandeloos verzuimt. Wouter staat niet vast in de genade! In 't geheel niet, volstrekt niet! 't Kind dobert tussen de vleespotten van Egypte en de tabernakel des Heren.'

Hier volgde een beschryving van Wouter's gemoed, die juffrouw Pieterse angstig maakte, en de betrokkene zeer verdrietig. Hy had de moed niet, juffrouw Laps voor krankzinnig te houden – wat ze dan ook niet was – en moest dus wanhopen aan z'n eigen verstand. Hoe toch kon zy uit het voorgevallene by z'n bezoek, al die gevolgtrekkingen halen? Er was immers geen tyd geweest voor 'n theologisch woord. Hy had niets gedaan dan hard weglopen. En in-plaats van 'n berisping dáárover, vernam hy eindelose opmerkingen over meningen die hy niet geuit had, en over dwalingen die hy niet kende. Hy begon op wat toelichting te hopen toen z'n moeder vraagde: uit welk boekje de juffrouw hem dan 'overhoord' had?

'Want, zieje, 'n ieder leert uit z'n eigen boek. En als je dan opeens uit 'n ander boek gaat vragen...'

'Ik vraag nooit uit 'n boek,' riep juffrouw Laps, met 'n waardigheid die haar prachtig stond. 'Boeken zyn maar mensenwerk! Neen, dáárin zit het hem niet!'

'Maar, juffrouw,' zei Wouter met z'n gewone bedeesdheid, 'u heeft me niets gevraagd!'

'Ik heb je niets gevraagd, zegje? Juist, zo is het! Ik heb je niets gevraagd? Dit moet ik nu horen tot m'n dank! Je ziet nu zelf, juffrouw Pieterse, dat het kerkgaan niet helpt. Zou anders 't kind, na alles wat er gebeurd is, nog zeggen dat ik hem niets gevraagd heb? Waar moet het naar toe, ik vraag je om Kristis' wil waar 't naar toe moet? Zó verzet zich de mens, en weet niet wat tot z'n eeuwige vrede dient. De Heer kan toch niet telkens om de wil der verstoktheid van 'n enkele zondaar, landplagen zenden, dat begryp je-n-immers ook wel? Moest ik je wat vragen, jongen? Of moest jyzelf je zondig hart opdragen aan de Heer, tot verbryzeling en reiniging en zaligmaking, hè? Gut, juffrouw Pieterse-n-als je-n-eens wist hoe weinig uitverkorenen er zyn! Daar heb je nu, byv. Wouter. Geroepen was-i, o ja... maar dat's 't ware niet. Meen je dat-i komt? Dat-i uitverkoren is, meen ik? Ik zeg: neen! Niet... zie, zoveel!'

En ze knipte met de vingers.

'Maar... wat moet ik dan met het kind doen, juffrouw Laps?'

'Stuur 'm gerust 'ns by me... al was 't van avend nog.'

Wouter rilde. Maar gelukkig drong z'n moeder die dag niet op de herhaling van 't bezoek aan. Integendeel, na 't vertrek der oefenaarster, gaf de hele familie blyk van enig gezond verstand door de eenstemmige verklaring dat men toch eigenlyk uit haar praatjes niet recht kon wys worden.

Dit troostte Wouter, die nog veel meer redenen dan de anderen had om haar niet te begrypen. In z'n onnozelheid meende hy slechts de keus te hebben, háár voor waanzinnig te houden, of... zichzelf!

Wouter's intrede in 'n brok van de werkelyke wereld. Taalkundigheid van de auteur, blykbaar in 't vinden van de oorsprong van 't woord hypotheek, dat geboren is op de Zeedyk te Amsterdam. Zaken! Gods vinger in 'n leesbibliotheek, naast snuif en tabak.

'In een gevestigde handelszaak wordt gevraagd een jongeling (P. G.) van deftige familie. Vereisten zyn: eerlykheid, goed zedelyk gedrag, en niet beneden de vyftien jaren. By lust tot werken bestaat er vooruitzicht op salaris. Op 'n fatsoenlyke behandeling kan men staat-maken. Reflecterenden worden verzocht zich met gefrankeerde en eigenhandig geschreven brieven onder 't motto: "Handel" aantemelden by de boek-, plaat- en kunsthandelaar E. Maaskamp, Nieuwendyk by de Dam te Amsterdam, waar te verkrygen is...'

Welk kunstprodukt er in die dagen by Maaskamp van de pers kwam, weet ik niet meer. Misschien iets van de aard der prenten die Wouter kleurde. Bejaarde lezers zullen zich de hier bedoelde firma herinneren, en de jongeren kunnen haar gebruiken als verklaring van zekere uitdrukking die burgerrecht verkreeg in 't whistspel. 't Was 'n bonte winkel. Dáár zyn de Hollands-Franse modeplaten verschenen, waarnaar zich de 'incroyables' en 'merveilleuses' kleedden... niet precies om te voldoen aan de proklamatie der Amsterdamse Regering van 13 juni 1795, die: 'bevalige tooy' voorschreef 'bestuurd door nette eenvoudigheid.'

De lezer vergeve my deze chronologische vingerwyzing, waaraan ik hier bedachtelyk plaats geef om hem zoveel mogelyk in de war te brengen. Ik wil namelyk by 't schetsen van Wouter's ontwikkeling niet gehouden zyn aan tydrekenkundige stiptheid, en wel: 1e gemakshalve. 2e Om wáár te kunnen blyven in hoofdzaken.

Ik weet zeer goed dat het 'P. G.' waarop met zo aandoenlyke geloofsvastheid gelet wordt by 't kiezen van keukenmeiden, boodschaplopers en leerjongetjes, van later wording is dan de bloei der Maaskampse prentenkermis. Doch juist deze verwarring heb ik nodig om my eensvooral ontslagen te rekenen van tydrekenkundige stiptheid. Juistheden van de hier verwaarloosde soort kunnen van hoog belang zyn by geschiedschryvers die hun leven ten-pand geven voor 't korrekst aanhalen van 'n diploma. Psychologische kunstwaarheid heeft ándere eisen.

Wanneer 't me, om Wouter te tekenen, gelegen kwam de republiek ná Lodewyk, of Willem I vóór de republiek te zetten, zou ik 't zonder gewetensbezwaar doen. Het ziekteverloop van onze Staatsgeschiedenis, na de bouw der huizen langs Heeren- en Keizersgracht te Amsterdam, zal men misschien kunnen waarnemen uit werken van andere soort dan ik *nu* schryf. Of men 't ooit waargenomen heeft, is de vraag. Zo ook zyn er maar weinigen die thans de betekenis van 't Willemspark in Den Haag begrypen, tenzy men zich op de weg late brengen door de treurig-ware parabel van Lacrymax.

Met schryvers-almacht verkies en dekreeteer ik nu dat het beminnelyk 'P. G.' werkelyk voorkwam in de advertentie die de aandacht van de familie Pieterse in zo hoge mate opwekte. Stond het er niet... welnu, 't had er moeten staan. Ik wil dit nu zo.

'Ik zeg dat het niet mooier kán,' zei de moeder. 'En wat zeg jy, Stoffel?'

'Ja, moeder, 't kan niet mooier.'

'Wat me zo byzonder bevalt, is dat ze zo aandringen op goed gedrag.'

'Op goed *zedelyk* gedrag, moeder!'

'Ja, goed *zedelyk* gedrag... hoor je wel, Wouter? Precies wat ik je altyd gezegd heb. En... er is uitzicht op salaris. Hoe vind je dát, Stoffel?'

'Ja, moeder, maar... hy moet lust in werken hebben.'

'Daar moet je dan voor zorgen, Wouter! Lust in werken, zieje. Heb ik je niet altyd precies 'tzelfde gezegd? En... ze vragen: "P. G." Dat ben je, goddank!'

'Ja, moeder, dat is-i!'

'En, Stoffel, als jy nu eens de brief schreef? Wat dunkt je dáárvan?'

'Maar... er staat: eigenhandig!'

'Wel zeker! Als jy nu eens 'n eigenhandige brief schreef. Dat is toch altyd beter, niet waar, dan dat zo'n kind het doet?'

Stoffel slaagde niet zonder moeite in 't begrypelyk maken dat hier zeer in 't byzonder de eigenhandigheid van Wouter zelf bedoeld werd, en dat de zyne – hoe mooi ook – in dit geval niet baten kon. Wouter werd dus aan 't schryven gezet.

'Maar... wat moet ik er boven zetten?'

'Weet je dát weer niet? 't Is heel eenvoudig! Je moet schryven: *Weledele Heren!* Er staat immers dat het 'n gevestigde handelszaak is?'

'Ja,' zei de moeder. 'En zet er by dat je vader ook 'n zaak heeft gehad, 'n *zaak*, zieje. We verkochten schoenen uit Parys. Anders denken ze dat-i schoenmaker geweest is, en dat stáát niet.'

‘En schryf dat je de-n-eerste bent op je school...’

‘En dat je van de Protestantse Godsdienst bent...’

‘En van goed zedelyk gedrag...’

‘En dat je zoveel lust in werken hebt. Zieje, dan geven ze je misschien terstond salaris.’

Na enige vruchteloze pogingen op de lei, slaagde Wouter eindelyk in ’t voor-de-dag brengen van ’n staatsstuk dat aan alle eisen voldeed. ’t Adres werd, na rype deliberatie: *Aan de Weledele Heren, de heren... motto: ‘handel.’*

Maar... ’t frankeren? Hoe te voldoen aan deze voorwaarde, als de jonge handels-kandidaat de brief bezorgde in persoon? Stoffel had al z’n wysheid nodig om te berekenen dat de Weledele Heren... *motto: handel*, in dit byzonder geval wel iets door de vingers zouden zien. ‘Maar,’ zeid-i, ‘zeg ’t er dan by, als je m’nheer Maaskamp te zien krygt.’

Met ’n bezwaard hart toog Wouter op-weg. Hy verbeeldde zich dat alle voorbygangers ’t hem aanzagen dat-i nu eindelyk de wezenlyke wereld intrad, en bezig-was de ‘handel’ te bestormen. De geringe dunk die hy van zichzelf had drukte hem neder. Hy vond er iets onbescheidens in, zich aantemelden by *Weledele Heren* die ’n ‘gevestigde zaak’ hadden. Zó stond er in de advertentie, en ’t zou dus wel waar wezen.

By ieder manspersoon die hy ontmoette, en die enige deftigheid in kleding en voorkomen ten-toon spreidde, vroeg hy zich af: zou nu ook die man ’n gevestigde zaak hebben? En ’t was alweer karakteristiek, dat-i verzuimde naar ’n antwoord te zoeken op de vraag: wat zo’n ‘gevestigde zaak’ dan toch eigenlyk voor ’n ding was? En wat men te verstaan had onder: niet-gevestigde zaken?

Nu, dit zoud-i spoedig genoeg te weten komen.

Stamelend vroeg hy aan ’n bediende in de winkel verschoning dat de brief niet gefrankeerd was. Deze begreep hem niet, en smet onachtzaam Wouter’s dokument in ’n bakje waarin reeds ’n paar dozyn stukken van gelyke aard op ’t goedgunstig welnemen van de Weledele Heren Motto, Handel & Cie lagen te wachten. Met verdere praatjes liet zich de man uit de printwinkel niet in, daar-i ’t juist byzonder druk had met het debiteren van hoogkleurige Turkengevechten. De arme Wouter water-tandde naar zo’n bonte schets van Griekse dapperheid. Maar wat baatte dit? Geld om er een te kopen, had-i niet. En bovendien hy was op weg naar ‘handel’ en niet naar heldendaden.

‘Later, later!’ dacht-i.

Thuis-komende werd hy op de gewone wys over een-of-ander berispt. Z'n moeder beweerde dat-i zeker niet fatsoenlyk genoeg de prentenwinkel was binnengetreten. Anders toch zou die bediende hem wel vriendelyker hebben te-woord gestaan. Ze vreesde dat dit 'n slechte noot zou kunnen geven by de beoordeling van z'n goed zedelyk gedrag waarop de Weledele Heren Motto, Handel & Cie, blykens hun advertentie, zo byzonder gesteld waren.

'En, zeg je, er lagen al zo véél brieven aan dat adres? Gut, Stoffel, als-i maar niet te laat komt! Wat hoeven nu al die mensen zich terstond zo haastig aantemelden, na zo'n advertentie? Ieder wil haantje-de-voorste wezen. God weet of er geen roomsen ook op geschreven hebben, en of ze wel eens gelet hebben op 't goeie zedelyke gedrag! Want, dit zeg ik maar, zo zyn de mensen!'

Er werd besloten dat Wouter nogeens naar Maaskamp gaan zou, en 't adres vragen van de firma. Dan kon hy zich rechtstreeks aanmelden, en al de anderen die nu 'haantje-de-voorste speelden' zouden achter 't net vissen. Die onbescheiden haast was onverdragelyk, want het was immers de vraag of ze wel behoorlyk protestants waren, en de voorgeschreven lust in werken hadden? Juffrouw Pieterse was bereid haar neus te-pand te geven op de zekerheid, dat er onder al die andere kandidaten geen enkele zich zou kunnen beroepen op 't voorrecht dat z'n vader schoenen verkocht die uit Parys kwamen.

'Dat kun je gerust aan die heren zeggen, jongen! Je vader deed geen steek. Hy kón 'tzelfs niet! 't Is maar, zieje, om te bewyzen, dat we-n-ook 'n zaak hadden, 'n effektieve *zaak*! Gut, de man nam nooit 'n elst in z'n hand. Is 't waar of niet, Stoffel?'

De Weledele Heren Motto, Handel & Cie woonden... ik weet niet waar ze woonden, maar ze hadden 'n tabaks- en sigarenwinkeltje, gekombineerd met 'n leesbibliotheek, gesticht op de *Zeedyk*, niet zeer ver van de plek waarschyglyk, waar zes, acht eeuwen vroeger de 'grootste koopstad van Europa' werd opgezet door 'n paar visserlui. Van parallel tussen 't succes dezer beide ondernemingen is nu geen spraak.

Wouter vond een van de Weledele Heren kompagnons, in hemdsmouwen achter de toonbank staan. De man was bezig met het afwegen van 'n paar lood snuif, waarop 'n oud moedertje stond te wachten. Er werd dus wel inderdaad handel gedreven in dat huis, en de heren aanvragers hadden de waarheid niet te kort gedaan toen ze beweerden aan 't hoofd te staan van 'n 'gevestigde zaak.'

Indien Wouter zich met enig oordeel des onderscheids illuziën gemaakt had over de betekenis van 't woord: 'handel' zoud-i by deze gelegenheid zich zeer teleurgesteld gevoeld hebben. Maar dit had-i niet gedaan, en wel verre van de mening dat die snuifman zich wat hoog betiteld had, verweet hy met de eigenaardige weekheid van z'n gemoed zichzelf dat-i de ware betekenis van 't woord 'handel' niet vroeger had begrepen. *Nu* wist-i 't! 'Handel' betekent zoveel als in hemdsmouwen achter 'n toonbank snuif te wegen. En... op de *Zeedyk* nogal!

Ik ben doordrongen van de voorgeschreven eerbied voor de beide vissers – laat ons voor de gezelligheid hopen dat ze van tweeërlei geslacht waren! – die, zonder te weten wat ze deden, Amsterdam 'stichtten.' Maar ook aan m'n lezers heb ik verplichtingen, en om hunnentwil moet ik de treurige erkenning afleggen dat het bedoeld visserspaar, evenmin als de Weledele Heren Motto, Handel & Cie, 'n zeer fatsoenlyke buurt kozen voor de uitoefening van hun bedrijf. By stedenstichters is dit 'n allergewoonste, maar toch onverklaarbare, fout. We mogen dan ook aannemen dat die vissers, als ze hun belangryke onderneming enige eeuwen later hadden aangevangen, hun eerste hut zouden gebouwd hebben op de Keizersgracht, om 'n deftige afkomst te bezorgen aan de patriciërs die eenmaal de wel wat al te bescheiden goedheid zouden hebben hun nazaten te worden.

Ook de heren Motto, Handel & Cie hadden wel iets meer acht mogen slaan op de keuze van 't plekje waaruit de adel van hun nageslacht zou voortspruiten. Verwaarloosden ze dit uit nederigheid?

De tabaks- en sigarenwinkel nam slechts de halve breedte van 't huis in, en stond door 'n zydeur in gemeenschap met 'n leesbibliotheek die 't vloerlokaal van de andere helft vulde. Boven de winkelraampjes, rechts en links van de ingang, besloegen twee lankwerpige borden de gehele breedte van 't perceel, en gaven door overeenstemming van kleur, maaksel, symmetrische plaatsing en lettersoort der opschriften, duidelyk te kennen dat ze, als de Mens volgens de bybel, bogen konden op eenheid van oorsprong. 't Moest 'n byzonder domme voorbyganger wezen, die niet bemerkte dat de 'zaak' van de heren Motto, Handel & Cie 'gevestigd' was op twee industrieën te-gelyk. Wie niet roken of snuiven wilde, kon zich hier van lektuur voorzien, en omgekeerd.

Op het bord boven de tabak- en snuifhelft, werd verzekerd dat er in die lokaliteit iets 'gefabricerd' werd. De ordonnateur van 't opschrift scheen dus in de mening te verkeren dat in dit byzonder geval het ver-

vaardigen van enig voorwerp, of wel het toebereiden en smakelyk maken daarvan, hoger stond in maatschappelyke rang, dan 't verkopen. Juist andersom dus dan we 't genoeg hadden waartenemen by de schoenenfabriek van de Pietersens. De geleerden zyn 't nog niet eens, aan welke kant het grofst gedwaald werd. Eén ding is zeker: wie 't ene nalaat uit tegenzin, luiheid of onbekwaamheid, en 't andere versmaadt uit welbegrepen eerbied voor z'n karakter, staat hoger dan alle anderen. Uit de zodanigen namelyk kiest men by-voorkeur de voorgangers van de Volken die nog niet geheel ontaard zyn.

Of 't evenwel waar was dat er in de hier 'gevestigde zaak' inderdaad iets *gemaakt* werd? Eigenlyk niet, wanneer we de papieren zakjes uitzonderden, die geplakt zouden worden door de P. G.-jongeling van allerbest zedelyk gedrag, die zo'n byzondere lust in werken hebben zou.

De handelswaar waarmee 't winkeltje gestoffeerd was, bedroeg ternauwernood de waarde van 'n jaar huur, en de boze wereld van de *Zeedyk* durfde zelfs beweren dat de twee blauw-porseleinen vazen, waarop in ouwerwetse krulletters de woorden: *rappee* en *zinking* te lezen stonden, voor drie stuivers in de week waren geleend van 'n uitdrager in de buurt. Kwaadwilligen beweerden dat de man dagelyks kwam kyken of z'n kostbare stukken nog wel behoorlyk schildwacht hielden op de toonbank: ὄπὸ ἡοῦ!

De winkel was zeer ondiep, en werd aan de achterzy begrensde door 'n groen-saaien gordyn, die de binnentredende koper, mits-i niet scherp zag, in de waan kon brengen dat er wat achter stak. En, zeer stipt gesproken, was dit ook zo. Er hing 'n verweerd scheerspiegeltje in die alkoof, ter opvrolyking van de eenzame stoel – op dit ogenblik getooid met de jas van de Weledele heer Motto – en van 't halfrond tafeltje dat tegen de wand leunde, waarop 'n pomadepot aan 'n kam scheen te verwyten dat-i op zyn jaren zich bespottelyk maakte door 'n mislukte poging tot tandwisselen. De heer 'patroon' Motto namelyk, hield zich in de weinige ogenblikken die hy niet aan 'handel' wydde, niet ongaarne bezig met het verhogen en verfynden van de hem door Natuur verleende schoonheid, en was er in geslaagd rechts en links van z'n gelaat 'n glimmende haarlok te ontwikkelen, waaraan-i veel moeite en vet ten-koste leî, en die dan ook de bewondering opwekte van al wat er vrouwelyks in de winkel kwam.

Dat overigens in die winkel zelf 'n grote rol werd gespeeld door lege sigarenkisten... zou niet begrepen worden door de oudheidkundige le-

zer, die Motto's lokken geen plaats geven kan naast sigaren. De bloeityd namelyk van deze beide zaken staan niet in synchronistisch verband, en juist om me te wapenen tegen aanmerkingen op zulke fouten, voel ik me genoopt zo onhebbelyk baas te spelen over de geschiedkundige perioden van m'n verhaal. In Wouter's jeugd was 'n sigaar nog altyd 'n zeldzaamheid, en ik maak me dus hier schuldig aan 'n gelyksoortige verkrachting van de waarheid, als Virgilius die Dido laat hofmaken aan Aeneas, en als Florian die Zoroaster tot leermeester van Numa Pompilius aanstelt.

'Zo, wou jy hier in de handel komen?' vroeg Motto, toen-i 't oude vrouwtje geëxpédieerd had 'met 'n snuifje uit de pot *toe*.' 'En wat ken je-n-al zo wat? Lezen, schryven, rekenen, Frans... hè? En wat doen je ouwers?'

'In... schoenen, m'nheer, uit Parys. Maar Frans ken ik niet. Rekenen wél... de hele Strabbe.'

'Zo? Ken jy rekenen? Hoeveel is dan anderhalf *pietje*?'

Wouter stamelde dat-i 't niet wist, en gaf dus blyk van dezelfde domheid als ik in de meesten van m'n lezers veronderstel, voor zover ze 't geluk hebben minder dan 'n halve eeuw oud te zyn.

'Dát moet toch iemand weten die rekenen kan! Je weet dus niet wat 'n *pietje* is? En ken je-n-'t verschil wel tussen 'n *zest'half* en 'n schelling? En tussen *daalders* en *acht-en-twintigen*? Kyk...'

De heer Motto trok de lade open, en scheen naar 'n 'daalder' te zoeken, doch om deze of gene oorzaak vergenoegde hy zich voor deze keer met 'n 'zest'half.' Hy stelde Wouter's handelskennis op de proef, door hem optedragen 'n 'schelling' daarnaast te leggen – in z'n verbeelding – en zich dan met redenen beklede rekenschap te geven van 't verschil. Dit alles moest men 'in de handel' precies weten en kennen, beweerde m'nheer Motto.

Laat ons rechtvaardig zyn, en iemand die de waarheid zegt, geen geeloof weigeren omdat-i vette lokken draagt, en in z'n hemdsmouwen snuif verkoopt achter 'n toonbank. Het was zeer juist gezien van de heer Motto, dat-i de kennis der geldsoorten onmisbaar achtte voor iemand die 'in de handel' gaat. De overlevering luidt dat-i er grondbeginselig byvoegde: 'Dat's 't voornaamste!'

In Wouter's jeugd – en lang daarna nog – hadden wy in Holland allerlei muntsoorten, waarvan de gemene deler soms zeer ver te zoeken was. De gulden was verdeeld in twintig stuivers. De *Hollandse* ryksdaalder bedroeg vyftig stuivers, de *Zeeuwse* twee-envyftig. De 'daalder' was

anderhalve gulden waard, en de 'goudgulden' werd: 'acht-en-twintig' genoemd naar 't getal stuivers dat zo'n stuk bedroeg. Van muntslag, rand-schrift en zelfs van cirkelvormige omtrek, was by de meeste stukken geen spoor meer te vinden. Dat dit allergunstigst werkte op de industrie van valsmunsters, en vooral van muntsnoeiers, ligt voor de hand. En die heren hebben dan ook daarvan jaren lang 'n niet zeer bescheiden gebruik gemaakt. Bovendien was elke transaktie zeer gevaarlyk by avond en onvoldoende verlichting.

Behalve de genoemde muntsoorten hadden we nog *drieguldenstukken*, *dukato's* van drie-en-zestig stuivers, die in de wandeling 'ryders' werden genoemd, en nog andere die ik me niet duidelyk herinner. Tenbewyze hoe moeilyk 't viel sommige geldsoorten van andere te onderscheiden, moge aangevoerd worden dat men genoodzaakt is geweest, de zgn. *acht-en-twintigen*, behalve de gewone doch onkenbaar geworden muntslag, van 'n byzonder stempel – *poinçon* – te voorzien, wat dan ook de enige manier was om te voorkomen dat men ze uitgif of aannam voor 'daalders'. De '*pietjes*' – onderdelen van de *Zeeuwse* ryksdaalder – waren altyd krom gebogen, om ze van 't kroost der *Hollandse* ryksdaalders te onderscheiden. Wie zich nooit vergiste in de waarde van *vyfstuiverstukken*, *zest'halven*, en *schellingen* van zes stuivers, van *kwart-zeeuwen* en *dertiend'halven*, was 'n soort van geleerde, of ten-minste iemand die bogen kon op 'n zeer gezocht specialismus. Het ras der *ad hoc* bekwame kassiersknechts zal nu wel uitgestorven zyn. En... de aarde draait nog! Er wordt beweerd dat die specialiteiten, verstoord over de onttrooning van hun onmisbaarheid, geen standbeeld hebben opgericht voor de minister Van Hall.

Zou Bismarck misschien bevreesd zyn voor 'n dergelyk gebrek aan verering, wanneer-i 'n eind maakte aan de improduktieve nyverheid der geldwisselaars?

'En Frans versta je-n-ook al niet?' vroeg de heer Motto op niet zeer bemoedigende toon.

Helaas neen!

'En zouden je ouders genegen zyn om borgstelling voor je te storten?'

Wouter gaf blyk dat-i deze vraag niet begreep.

'Borgstelling, weetje? Er gaat veel om in m'n zaak, en je begrypt dat ik weten moet wie ik winkel en lâ toevertrouw. En... versta je Deens?'

'N... e... e... n, m'nheer!'

'Zo! Deens ook al niet? 't Is maar, weetje, omdat hier soms wel 'reis

Deense matrozen komen om 'n onssie tabak te kopen. In 'n zaak als deze moet je-n-alle talen kennen... dat's 't voornaamste! Anders ben je *fittu*! Grieken heb ik hier ook al gehad...'

Wouter's gemoed sprong op. Hy had zo gaarne willen vragen welke heldendaden ze by zulke gelegenheden gewoon waren uitterichten?

'Ja, Grieken zelfs. Maar ze waren dronken, en wilden 'n pruim negerhaar hebben voor niemendal. Daar doe-n-ik niet aan. Want op de kleintjes passen is 't voornaamste! Anders ben je *fittu*, zieje? 't Is maar om je te zeggen dat je-n-in de handel alle talen moet kennen, om alleman tewoord te staan. Dat's 't voornaamste! Maar dat's nou tot daaraan toe, als je ouwelui maar behoorlyk borg kunnen stellen. Er is soms wel tien gulden in de lâ, weetje, en in de handel moet 'n mens z'n zekerheid hebben. Dat's 't voornaamste! Anders ben je *fittu*, dit begryp je zelf wel.'

'M'n vader is dood,' zei Wouter, alsof deze byzonderheid de borgstelling minder noodzakelyk maakte, maar eigenlyk omdat-i niet wist wat-i zeggen moest, en toch 'ns eindelyk wat zeggen wilde.

'Zo? Dood? Ja, dat komt soms voor. Dood? Heel goed! Maar heb je dan geen moeder die voor je storten kan!'

'Ik... zal... 't... 'r... vragen,' stotterde Wouter.

'Wel zeker! Ga jy 'r dat maar terstond vragen. Want, zieje, in de handel komen geen praatjes te-pas. Zó gezegd, zó gedaan, dat's 't voornaamste! Anders ben je *fittu*. Hier is nóg 'n winkel. Daarin heb je ook te werken... als je moeder storten kan. Dat's 't voornaamste!'

De Weledele Heer Motto geleidde Woutertje in de leesbibliotheek. Langs de drie wanden stonden enige kasten met boeke die tot aan de niet zeer hoge zoldering reikten. Overigens bevond zich in dat lokaal niet veel anders dan 'n inslagtrapje dat dienen moest om de wat hoog hangende vruchten der letterkunde te plukken, en 'n dik boek waarin de protestantse jongeling die lust in werken had, de namen zou opschryven van de personen die zich aan deze hengstebron kwamen laven voor 'n dubbeltje per ingebonden teug in de week. In Wouter's tyd namelyk, was de beschaving van deze soort duurder dan tegenwoordig, en abonnement was uitzondering.

'Zieje,' zei m'nheer Motto, 'daar is 't boek, of wat je zou kunnen noemen: 't grootboek. Je verstaat toch 't boekhouden wel?'

Wouter was genoodzaakt te erkennen dat ook dit alweer behoorde onder de vele vakke die hy niet bestudeerd had.

'Ook al niet, jongen? Dat's toch in de handel 't voornaamste! Want,

ziede, wie dát niet kan, is *fittu*. 't Is heel eenvoudig. Je moet opschryven wie 'n boek haalt, met dag en datum er by, en 't huisnummer, en de straat, en alles. En als ze-n-'t weerom brengen, dan haal je-n-'r 'n streep door. 't Zou er mooi uitzien als je dát niet deed! En als je de mensen niet kent, moet je...'

'Pand vragen?' riep Wouter snel, verheugd dat-i eens eindelyk wat wist.

'Ja, pand. Eén gulden voor elk deel van 't hele werk. Want, dit begryp je, als er één deel weg is, is 't hele werk *fittu*. Van de sigaren en de snuif zal ik je later alles precies uitleggen, maar ik moet eerst weten of je moeder... ga 't 'r maar 'ns gauw vragen! Ik heb nu al zesmaal alles haarklein uitgelegd – want aan jongetjes die in 'n zaak willen, is waarachtig geen gebrek – maar als 't dan aankomt op Mozes en de profeten – de borgstelling, weetje! – dan halen ze bakzeil. En dat's toch 't voornaamste! Zeg dit aan je moeder. Anders... je ziet er nogal knappies uit... als ik maar zeker weet dat je storten kan! Ajuus!'

Wouter ging in zonderlinge stemming naar huis. Dat die man in hemdsmouwen een niet by-uitstek bevoegd vertegenwoordiger van de 'handel' was, kwam niet in hem op. Hyzelf had zich vergist, meende hy, in 't weinigje begrip dat-i zich van dat woord vormde. Toch zoud-i zeker 'n allerontmoedigendst relaas van wedervaren hebben afgelegd, indien niet die leesbibliotheek hem had aangetrokken. Wat al Gloriosos konden daarin zyn! En misschien nog schoner dingen!

Het aandringen op borgstelling werd door de daarop belegde familieraad in-den-beginne niet zeer gunstig opgenomen. Maar toen Stoffel verzeerde dat-i er meer van gehoord had, en dat het in de 'handel' gebruikelijk was, kwam men na enig bieden en dingen ten-laatste met de firma Motto, Handel & Cie overeen, dat er 'n som van honderd gulden zou worden gestort, die 'n jaarlykse rente van drie-en-'n-half procent zouden opbrengen. Héél aangenaam vond juffrouw Pieterse deze transaktie niet. Ze was gewoon, door edelmoedige bemiddeling van 'n makeelaar, vier percent van haar geldje te trekken. 'Maar,' zei ze, 'men moest wat over hebben voor z'n kinderen.'

Het bevreemde Stoffel, die met de onderhandelingen belast was, dat-i van de firma nooit iets anders te zien kreeg dan de eerste helft, of 't eerste derde. Hy was zo vry z'n verwondering hierover in gepaste bevoordingen te kennen te geven, en vernam nu dat het staartje: & *Compagnie*, tot de klasse der welluidende verzinselen behoorde, en dat ook

de heer Handel 'n voortbrengsel was van Motto's ryke verbeeldingskracht. Als 'n Atlas droeg deze de dubbel 'gevestigde zaak' op z'n reuzenschouders. Vanhier dan ook dat-i in ogenblikken van menselyke zwakheid zich soms vermoed voelde, en gelegenheid zocht 'n deel van z'n last op de nek te wentelen van 'n protestants jongetje dat lust in werken had, en... *cautie* stellen kon. Dit was 't voornaamste... inderdaad!

Wel enigszins ten-nadele van z'n tabaks- en snuifkennis, omvatte Wouter's gemoed het andere deel van z'n werkkring met 'n liefde... och, als-i zoveel gesnoven of gerookt had, als gelezen, zoud-i ziek geworden zyn! En... rechtstreeks gezond werkte dan ook het verslinden van al die boeken niet! Met 'n ware geeuwhonger slikte hy ryp en groen in – véél ryp was er niet by! – en las hy al sneller en sneller. Hy begon zekere vaardigheid te krygen in 't voorzien van de loop der geschiedenissen die hy in-handen kreeg, en was weldra beter vertrouwd met de burgerlyke stand van helden en heldinnen, dan eigenlyk 'n auteur aangenaam is. De bekwaamste *faiseur* kon geen tien bladzyden lang 'n vondelingetje doodarm laten, zonder dat Wouter de sterren en ridderkruizen zag schitteren, waarmee 't kind zou getooid worden op 't laatste blaadje. Deze scherpzinnigheid ging in 't onbescheidene over. Komiek echter was het dat hy ook alweer van deze vooruitgang – enigszins betrekkelyk verdiende het deze naam, want men kon 't als 'n stap tot hoger beschouwen – zichzelf geen rekenschap gaf. Oppervlakkig beoordeeld, zou men menen dat-i na zóveel welgelukte oefening in juist-raden, die roman-knoopjes beneden z'n aandacht gesteld had. Toch was dit het geval niet. Ondanks alle ontwikkeling van z'n *begrip*, bleef by hem de naïveteit van *smaak* en *opvatting* ongeschonden. Al *wist* hy welke ridder straks onder de hoede van 't Meduza-schild des schryvers, overwinnaar wezen zou in het tournooi, toch had hy 't geduld zich langs de voorgeschreven *ficelles* te laten leiden tot op 't ogenblik van de officiële triumf, en hy zou 't zondig en deloyaal hebben gevonden, één sekonde vóór de tyd Saksers en Normandiërs toeteroepen:

Helpt eens kyken of niet de verzwakte Ivanhoe die bluffer Brian de Bois-Guilbert flink op de kop slaat!

En... en – och, ik durf 't byna niet zeggen, doch wáár *is* het! – hem bezielde daarby 'n gevoel alsof hyzelf...

Ivanhoe was?

Neen! Alsof hy, Woutertje, voor de godheid gespeeld had, die de uitgeputte brave kracht gaf tot het verpletteren van de krygshaftige boos-

wicht. Met het weglopen van Eachin Mac-Jan in *Valentins day*, en de soliede moed van de nuchtere Sigismund in *the Maiden of the mist*, is en was die ontknoping een der schoonste grepen van Walter Scott, en... van Wouter! Want hy zou precies zó gehandeld hebben, én als auteur, én als ridder, én als beschikker over de uitslag van 'n godsoordeel!

En wat hy die arme Rebekka liefhad! En wat-i haar graag stammoe-der had gemaakt van alle Engelse ridders, van koning Arthur af tot die voorbarige lord in Griekenland toe!

O, als *hy* 't boek geschreven had, als *hy* de god ware geweest, die door bemiddeling van almachtige schryvers, helden en booswichten op hun respektieve plaatsen zet...

Ja... áls! Maar daar rinkelde dan op-eens de deurschel van de snuif-helft, en er werden van de hoogmoedige Wouter heel andere dingen gevorderd, dan god-zyn. Er was tabak of snuif nodig.

't Enige wat de omstandigheden hem in zulke ogenblikken vergunden op 't gebied van 't goddelyke te leveren, was dat-i nauwkeurig woog, en niemand 'n sigaar 'van de tien' in-handen stopte, voor 'n dito 'van de acht.' En zelfs dit konsciëntie-werk trof geen doel, want de heren Motto, Handel & Cie hadden de handelsingewoonte deze en andere rubrieke aangevuld te houden uit de soort die eigenlyk 'van de twintig' zou moeten heten, als zy 'n naam gedragen had. De heer Motto beweerde dat z'n klanten gewoonlyk dronken waren, en dat men ze in alle gerustheid koolbladeren kon te roken geven. 'Je moet altyd zien wie je voor hebt, zaid-i, dat's 't voornaamste!'

Dit nu leerde Wouter, in de bedoelde betekenis, nooit. Tien was hem *tien*, acht was *acht*, onverschillig met wie hy te-doen had, en wat daarbuiten ging bleef hem uit den onbegrypelyke. Van liegen om rechtstreeks voordeel had-i geen begrip. Wel van onwaarheid uit verlegenheid of angst. Maar ook dan zelfs, indien men hem op eenvoudige wys gevraagd had: 'is 't *waar* wat je daar zegt?' zoud-i hoogstwaarschynlyk *byna* altyd – en toen-i moediger werd: *altyd* – geantwoord hebben: neen, ik heb onwaarheid gesproken!

Ik laat nu daar, in hoever deze logisch-morele zin hem aangeboren was. Zeker wérd z'n afkeer van onjuistheid – vreemd genoeg! – gevoed door al die lektuur. Dit klinkt te zonderlinger, als men in aanmerking neemt dat slechts 'n zeer klein gedeelte daarvan tot de soort behoorde van de aangehaalde Ivanhoe. Het lydt geen twyfel dat Wouter z'n tyd beter had kunnen besteden, of liever dat dit het geval zou geweest zyn

met byna ieder ander kind. Maar z'n natuurlyke inborst dreef hem – naast veel kinderachtigs, gelyk we reeds zagen by-gelegenheid der kenismaking met Glorioso – om voornamelyk behagen te scheppen in wat ik in *Miljoenen-Studiën* 'zedelyk rym' noemde. De als dapper geschilderde ridder vocht tot-i overwinnaar of dood was. Alleen dodelyk gekwetsten gaven zich gevangen. Zó behoort het, en Wouter zou presies zo gehandeld hebben. De allerschoonste schone van 't stuk werd door ieder bemind, en de afgewezenen stierven van wanhoop, of lieten zich aanwerven by 'n aan de dood gewyde kohorte. Dat's korrek! De deugdzaamsten bleven braaf, trots duivel en hel, en zelfs in-weerwil van de verveling. Wie eenmaal door 'n schryver benoemd was tot model, had geen smetje op z'n kleed. 't Was de vraag of zo-iemand buikpyn of jicht hebben kon, en zéker is 't, dat-i in al die boeken nooit jicht of buikpyn hād. Prachtig!

Met de gebrekkigheid die zulke produkten uit 'n oogpunt van *Kunst* aankleeft, liet Wouter zich nog niet in. Hy wist niet, of dacht er niet aan, dat de voorgestelde volmaaktheid, 'n verkeerde voorstelling, en dat alzo die volmaaktheid vals was. Hem was 't voldoende dat ieder die in zo'n roman werd opgevoerd, akkuraat deed wat de schryver hem opdroeg. De booswichten deden niets dan verraden. De helden sloegen alles dood. De boekschone jonkvrouwen betoverden de halve wereld. En, ook God – Wouter's god – vervulde in al die boeken z'n plicht veel beter dan... byv. op de *Zeedyk*, waar-i gister nog 'n kleine jongen had zien mishandelen door 'n grote. 't Moest eens in 'n boek gebeuren... alle ridders zouden te-hoop gelopen zyn!

En ook Wouter had getracht...

Kon hy 't helpen dat z'n patroon hem op strenge toon terugriep? 'Wat bliksem gaat dat jou aan? Jy heb je zaken hier in de winkel! Pas dáárop! Nooit je-n-inlaten met 'n andermans krakeel... dat's 't voor-naamste!'

Ziedaar 'n wysheid van ándere soort dan in z'n boeken stond!

Hy las er niet minder vlytig om. In-den-beginne zou de geschiedschryver van z'n uit- en inspanning, by delen geteld hebben. Zeer kort daarna, by gehele werken, al waren ze zo lang als de nooit ten-eind gebrachte: *Sophia's reize van Memel naar Saksen* – och, Wouter vond Sophia's oneindige reis veel te kort! – en eindelyk by planken. By planken, ja, en juist zoud-i 'n begin maken met de laatste, toen-i op zekere morgen de deur van de winkel gesloten en verzegeld vond. De Weledele heer

Motto was als matroos naar Amerika – 't voornaamste zeker! – en de ongelukkige eigenaar van de beide snuifpotten had 'n verdrietig proces over de belangryke rechtsvraag of de pagoden: *rappee* en *zinking* al dan niet mochten verzwolgen worden in de 'faillite massa.'

Volgens Romeins Recht namelyk, en dit vooral behoort by kwestieën op de *Zeedyk* te Amsterdam geraadpleegd te worden...

Nu ja, de Romeinen snoven niet, en gaven dus geen voorschriften over: *râpé*. Ik weet niet hoe de zaak werd uitgewezen.

We willen hopen dat ieder 't zyne kreeg, tot de Romeinen toe. Juffrouw Pieterse, minder gelukkig, was haar honderd gulden kwyt, en klaagde als vroeger: 'dat er met die jongen altyd wát was!'

Alsof Wouter 't helpen kon!

Maar hém speet het zeer dat-i zo zonderling gestoord werd in z'n lektuur. De geheimzinnige afkomst van de jonge rover lag hem wel klaar voor ogen, maar... men wil toch altyd in zo'n geval gaarne weten of men juist geraden heeft. Om van myn kant het bankroet van de Weledele Heren Motto, Handel & Cie, voor de lezer zo dragelyk te maken als maar enigszins wezen kan, wil ik hier wel verklappen dat Bulwer's *Paul Clifford* wel inderdaad de zoon was van de stiefdochter zyner beminde... neen, dit klopt niet. Iets van dien aard dan... of wat anders, als 't maar terdeeg spannend en onmogelyk is.

Over zekere digestie-verschynselen, en de betrekkelyke bruikbaarheid van slecht voedsel.

Na de vermelding van dat proces over de snuifpotten, ligt het in de aard der zaak hier de herinnering te verlevendigen aan 'n ander proces, dat misschien in zeer oude tyd zou kunnen gevoerd geweest zyn tussen bodem en zaad. Daarby had de vraag kunnen gesteld worden, wie van deze factoren 't meest bydraagt tot de eigenschappen van plant en vrucht, en we mogen aannemen dat alle rechters zich inkompetent zouden verklaard hebben. Eerstens omdat de zaak zeer ingewikkeld is. En vervolgens, wyl ze had kunnen dagtekenen van vóór de tyd der Romeinen. De lezer weet uit de snuifpotkwestie en andere bronnen, dat geen verstandig man in de negentiende eeuw zich aanmatigt 'n denkbeeld te vormen van *Recht*, voor-i wel en deugdelyk in oude boeken heeft nagelezen wat de Romeinen er van zeiden. Hun chicane-auguren zyn nog altyd in hoge achting, te-meer omdat ze – na Cicero's waarschuwing – finaal afgeleerd hebben elkaar in 't gezicht uittelachen wanneer ze 't genoeg hebben 'n *kollega-auspex* of 'n *konfrère-haruspex* te ontmoeten op de publieke weg. Wat ze binnen'skamers doen, staat aan hun bescheidenheid.

Hoe dit zy, misschien was eenmaal de stryd tussen grond en zaadkorrel, 'n *question brûlante*, waarmee onze overgrootouders zich de slaap uit de ogen hielden. Zonder wyzer te willen zyn dan 'n Romein, of onvoorzichtiger dan die inkompetente rechters, waag ik de gissing dat men by de pogingen ter oplossing niet uitsluitend letten moet, noch op de hoedanigheden van 't gestrooide zaad, noch op die van de bodem. Het komt me voor, dat ook – en misschien vooral – de *verhouding* tussen wederzydse deugden en gebreken moet in aanmerking genomen worden.

Zéker is 't, dat de in Wouter's gemoed uitgestrooide romanlektuur niet zó nadelig werkte, als met schyn van grond zou gevreesd zyn door iemand die de hoedanigheid van dit zaad op-zichzelf beschouwd had. Ook de aanraking met die Motto en 's mans zonderlinge klanten, had minder schadelyke gevolgen dan, oppervlakkig beoordeeld, had kunnen verwacht worden.

Dóórdenkende over de invloed die een-en-ander noodzakelyk op Wouter's ontwikkeling maken moest, kom ik zelfs tot het besluit – er

hoort moed toe! – dat deze invloed inderdaad gunstig geweest is.

Wouter's gemoed was zacht, tot het zwakke, weke en ziekelyke toe. De omstandigheden waarin hy door de onverantwoordelyke slordigheid van z'n verwanten geplaast werd, moesten hem óf neerbuigen en zedelyk vernietigen – en hierop scheen de kans het grootst! – óf... buitengewoon versterken. Een middelweg bestond hier niet. Ieder die – zonder nauwkeurige bestudering der eigenaardigheden van 't kind, maar overigens voldoende ingelicht – van de zaak had kennis gedragen, zou 't ergste gevreesd hebben, d.i. het gewone.

De verregaande zachtheid die aanvankelyk Wouter's hoofdeigenschap uitmaakte, zo ruw gewreven tegen een der onbehagelykste staaltjes van werkelykheid die de buitenwereld leveren kon, dreigde te bezwyken. Het moest schynen of z'n gevoel, na wat ziekelyk en onvruchtbaar tegenspartelen, na wat gesukkel met miskende gevoeligheid, zou worden verstikt, en daarmee de kiem van het goede. En dit zou dan ook 't geval geweest zyn, wanneer-i alleen zacht was geweest, niets dan zacht. Maar gelukkig bezat hy 'n andere hoedanigheid die hem staande hield, en waarby de in de meeste andere gevallen zo ongezonde romanlektuur hem dapper te hulp kwam. Wouter leefde maar voor 'n zeer klein deel met moeder, broërs en de Weledele heer Motto! Z'n ziel woonde elders, en nam deel aan de stryd die z'n helden en heldinnen te voeren hadden. Zelfs was-i daarby altyd voorganger, aanvoerder, maarschalk en – alweer precies als in Afrika – koning. Meer nog, hy voelde zich de verantwoordelyke persoon, de *deus ex machina* van rechts- en plichtswege. By elk dreigend incident, by elke krisis, by elk gevaar dat deugd en eer kon te-gronde richten, meende hy de angstkreet te verstaan: waar blyft Wouter?

De Weledele heer Motto zou zeker vreemd hebben opgezien, als-i had kunnen weten welke vreemdsoortige mededingers hy had in het beschikken over de dienstwyver van z'n leerjongetje. Hy was er de man niet naar, om de hartige toon van Wouter's antwoord optemerken, als deze door hem uit de ene winkelhelpt in de andere werd geroepen. Dat haastig: 'ik kom!' waarmee dan 'n zwygend dromen van uren lang werd afgebroken, klonk veeleer als 'n krygshaftig: '*ce sera moi, Nassau!*' dan als blyk der gewilligheid die elk 'patroon' eisen kan van winkeljongetjes die lust in werken, en – onder borgstelling voor de geldlâ – 'n behoorlyk ge-loof hebben.

Wouter's ziel liep op stelten, en plaste onbesmet door 't vuil waarin men zich veroorloofd had hem te werpen. Het scheen wel of-i zich tot

taak had gesteld z'n reinheid ongeschonden te bewaren, en zich te oefenen in kracht. Noch 't een noch 't ander was echter het geval. Hy kende de gevaren niet waaraan-i was blootgesteld, en had in deze eerste levensproef z'n behoud alleen te danken aan... smaak, die toch niet eens zuiver was. Hoe immers had het in hem kunnen opkomen de beelden die z'n dromen bevolkten, aftevalen ter-wille van de Weledele heer Motto en diens genoten? Waarom zoud-i spreekwys, toon, manieren en... gedrag van z'n omgeving hebben nagebootst, hy die zo precies wist hoe 'n edele ridder zich uitdrukt? Hoe 'n vorst behoort te spreken en te handelen? Wat er omgaat in 't gemoed der jonkvrouwen van koninklyken bloede? En nu sprak ik nog niet eens van z'n allerhoogmoedigste godsplicht, van z'n eigen zieleverwantschap, in vergelyking waarmede al die ridders en vorsten en jonkvrouwen maar zeer gemeen volk waren! O, die grappig verheven adeltrots! En zelfs wanneer men de aanduiding der oorzaken die hem behoedden voor vernedering, stemmen wil op lager toon, dan nog zou hy – op de bewustheid na – te vergelyken zyn geweest by de zwemmende krygsman, die geweer en kruithoorn opheft boven de waterspiegel, niet achtend wat hem omklotst, alleen zorgend voor 't éne nodige, voor 't behoud van het *goede*.

Dat ons kind het goede voor-als-nog op 'n verkeerde plaats zocht, doet hier niet ter-zake. Ik verdedig de maatstaf van z'n streven niet, ik tracht te verklaren hoe en waarom hy staande bleef.

Zeker, zeker, Wouter legde hoger aan dan nodig was om't punt te bereiken waarop z'n leven moest uitlopen! Maar geen keus hebbende tussen *te* hoog of *te* laag, was 't voor hem 'n logische noodzakelykheid zich tegen afdryven te waarborgen door de mening dat men méér kon zyn dan *goed*, dat men edel moest wezen, en verheven!

Reeds in Idee 509 heb ik dit 'n fout genoemd.

Gewis, 't *is* 'n fout – en 'n zeldzame! – maar beter dan menige soort van *niet* zeldzame wysheid, bewaarde zy onze Wouter voor wegzinken in 't gemene!

Ik zal wel genoodzaakt wezen soms terugtekomen op enige byzonderheden in de werking van zekere boeken op Wouter's gemoed. Evenals dokter Holsma vroeg wat de familie gewoon was te eten, toen-i geraadpleegd werd over de menigvuldige kwalen van Petró, heeft de lezer enig recht op de kennis van wat er al zo aan Wouter werd ingegeven in die leesbibliotheek op de *Zeedyk*. En ik zou 'n slordige geschiedschryver zyn als ik daarvan geen melding maakte.

Daar waren drie, vier, planken, die met 'r alle één schryver torsten...
O! en Ach!

Van Wouter's mensenkennis mag ik niet veel goeds zeggen, maar wél breidde zich de kring van de mensen uit, met wie hy kennis maakte.

Het spreekt vanzelf dat dit laatste woord moet worden opgevat in allerlaagste zin, daar hier van eigenlyke mensenkennis geen sprake is. Nog minder van menskunde.

By elke gelegenheid dat Wouter verschil opmerkte tussen mening en uiting, was hy verwonderd, en byna verbaasd. Toch kwam 't denkbeeld dat zy die zich hieraan schuldig maakten, blyk gaven van valsheid, niet in hem op. Indien hy als rechter de zodanigen had moeten vonnissen, zouden zy er beter afgekomen zyn dan ze verdienden, want z'n hoofdindruk was: verdriet over eigen wanbegrip. Hy meende dat het slenteren en draaien en 't schipperen met halve waarheden, tot de attributen van volwassenheid behoorde, en wanneer-i zich rekenschap had kunnen geven van z'n indrukken, zoud-i zich misschien betrappt hebben op de hoogstonzedelyke wens: och, wanneer toch zal ik 'groot' zyn, en bekwaam genoeg om zó te liegen!

Een geheel andere indruk evenwel ving-i by de Holsma's op, schoon ook daar 't genoeg dat-i smaakte, geenszins onverdeeld was. Wel gelukte het hem zich op de in dat huis doorgebrachte zondag iets minder houderig aantestellen dan de vorige keer, maar telkens bleek er dat de behandelde onderwerpen z'n kennis teboven gingen, en tevens dat de daar gebruikelijke luchtige vrye toon nog altyd boven z'n bereik was.

In dit laatste opzicht was-i door z'n schuwheid bewaard gebleven voor... erger dan niet te kunnen 'meedoen'. Hy onthield zich van 't belachelijk pogen.

Het dansen niet verstaande, had-i geen bokkesprongen gemaakt, en hy was dus niet op z'n neus gevallen.

Niet kunnende meehuppelen, schopte onze goede Wouter zichzelf.

Als gewoonlyk had de dokter een door hem bepaald onderwerp aan de orde gesteld, en het kind had met open mond zitten luisteren. Het betrof: 'de kunst van lezen.' In-den-beginne meende Wouter allerbevoegdst te zyn tot meespreken. Hy hoopte dit dan ook te doen met al 't gewicht van iemand die de hoogste tevredenheid van Meester Pennewip had ingeogst over 't voordragen der bekende leerstelling: 'myn vader gaf my deze nieuwe hoed.' In de '*Oefening in 't kunstmatig lezen*' uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, kwam deze zinsnede voor,

en de leerling moest ze opzeggen met zoveel veranderingen van toonbuiging, als er woorden in de zin waren. Wouter had Leentje in verbazing gezet door al de wysheid die hy wist te verkopen over die nieuwe hoed, en meende nu...

Doch Holsma behandelde iets anders. Maar 't was weer het oude: de kleine jongen voelde dat-i achterlyk was. En dit smartte hem zeer.

De grond van z'n overtuiging in dit opzicht, lag niet zozeer in de behandelde zaak – deze was geenszins boven z'n begrip – maar in de telkens aangehaalde voorbeelden, die hem blyken van kolossale geleerdheid toeschenen alleen omdat z'm ten-enen-male onbekend waren. Zelfs de kleine Sietske ging hem in kennis ver te-boven. Het besef hiervan drukte hem zó, dat-i ook 't weinige dat-i wél wist niet kon te-pas brengen. De goedigheid waarmee men hem trachtte op de weg te helpen, ontsnapte niet aan z'n fyn gevoel, en maakte z'n toestand nog pynlyker. In zekere zin dus gevoelde hy zich in deze kring, die hem door gedeeltelyke zieleverwantschap toch zoveel nader stond, even misplaatst als te-huis.

Hy meende dat die kinderen hem minachtten, en by Herman – die in Latyn deed – was dit dan ook inderdaad wel enigszins het geval.

De wyze waarop Holsma's klacht over gebrekkig lezen behandeld werd, mag ik gedeeltelyk overslaan omdat ik by veel gelegenheden daarover heb uitgebreid. De zaak kwam in zyn mond hierop neer, dat het voor 'n arts zo verdrietig was z'n patiënten te zien vermoorden met rottekruid, als-i met de meeste duidelykheid suikerwater had voorgeschreven.

'Maar, m'nheer,' zei Wouter, 'wanneer men zich dan daarover *beklaagt*? En als men dan *nogeens* uitdrukkelyk zegt dat men geen vergif bedoeld heeft?'

'Dan... dan... zyn er die rondvertellen dat de auteur heeft aangedrongen op verdubbeling van de dozis arsenikum.'

'Rottekruid, weetje,' fluisterde Sietske.

'Maar... dit is toch slecht, niet waar? En waarom zyn dan de mensen zo?'

'Waarom? waarom?' viel oom Sybrand in. 'Waarom? Dikwyls uit belang, maar vaak uit domheid. Misschien ook omdat velen te traag zyn om met eigen ogen te zien, en met eigen verstand te beoordelen, wat er geschreven staat. Dit vordert meer inspanning dan 't napraten van wat anderen gezegd hebben. Juist die tragen vormen de meerderheid, en ze

worden door kwaadwilligen in beweging gezet. Men kan de grote massa laten schreeuwen wat men wil.'

Wouter begreep alweer 't woord 'massa' niet, daar het in die dagen nog niet tot de sfeer der Pietersens was afgezakt. Hy keek vragend de kleine Sietske aan, die hem zo vriendelyk aan rottekruid had geholpen.

'Dat is zoveel als... 'n hele troep,' zei ze.

'De grote massa is altyd... dom,' ging oom Sybrand voort, 'of...'

'Maar, m'nheer,' vroeg Wouter, 'hoe kunnen wy dit weten? Nooit immers spreken veel mensen tegelyk?'

Holsma begreep de oorzaak van Wouter's misverstand, en misschien oom Sybrand ook. Daarom zeker had-i na 'dom' nog iets anders willen zeggen. Maar al de anderen vonden de vraag zonderling. De grotere uitgebreidheid van de woordenschat waarover zy beschikken konden, en de gewoonte zich eens-vooral te verbeelden dat ze elke uitdrukking begrepen waarvan 't gebruik hun gemeenzaam was, bewerkte nu dat Wouter, juist dóór z'n primitiviteit, hen overtrof in stiptheid van analyse..

Zo ook zou hy Mozes in verlegenheid gebracht hebben door reeds by *Genesis* I, vers I, te vragen: 'maar m'nheer, hoe weet ge dit?' Wel te verstaan, indien hy Mozes en *Genesis* had ontmoet in onheilig gezelschap, waar 't denken aangemoedigd werd en 't meespreken geoorloofd was.

De nuchterheid van z'n opvatting kwam gedeeltelyk voort uit het vreemde der uitdrukking: massa. Dat oom Sybrand zich hiervan bediend had in oneigenlyke zin, en dat Sietske's vertaling niet zeer korrek was, doet hier niets ter-zake. Het woord: 'dom' betekende naar Wouter's schoolse opvatting, dat men z'n les niet kende, dat men de naam van zekere berg niet wist, enz. Het zou immers nooit te-pas gekomen zyn, Pennewip's leerlingen *en bloc* 'n domme schoolmassa te noemen? De een kende en wist wat, de ander niet. Hoe kon 't oom Sybrand bekend wezen dat 'n 'hele troep' mensen – zó had Sietske vertaald – te-zaamgenomen 'dom' was?

Holsma zag Wouter zeer vriendelyk aan.

Och, 't deed de jongen zo goed! Naar de uitdrukking te oordelen die hy op de gezichten der anderen waarnam, meende hy 'n domheid gezegd te hebben. Dit nu was onjuist. Hy had juist dóór en in z'n onwetendheid, bewys gegeven van intelligentie.

Oom Sybrand had zich inderdaad versproken. En dit stemde hy toe. Juist was er in die dagen – d.i. *niet* in die dagen, want m'n kronologie is allerverwardst – te Amsterdam iets gebeurd, dat hem aanleiding gaf tot

de toelichting: waarom men de 'massa' niet zozeer *dom* noemen mocht, als... als... ja wat?

Er was 'n verandering gebracht in 't belastingstelsel. Zeker bedrag dat vroeger, in evenredigheid met de huurwaarde der percelen, werd geheven van de bewoners, zou voortaan worden ingevorderd van de eigenaars. In zulke van verregaande oppervlakkigheid getuigende maatregelen openbaarde zich te-allen-tyde zeker soort van Staathuishoudkunde en Filantropie. 't Moest betekenen: we willen de druk laten neerkomen op *bezitters*, niet op de minderbedeelden.

Ik gis dat de bezitters zo vry zullen geweest zyn de te betalen belasting, *plus* 'n beetje winst, op de huurprys te leggen. Lood om oud yzer.

Doch niet hierover wil ik spreken. De maatregel was óf zonder gewicht, óf moest beschouwd worden als te zyn genomen in 't belang der armen. Dit laatste denkbeeld was heersend. De *eigenaars* van kleine huizen achtten zich in hun belangen gekrenkt. *Wie* gebruikten *zy* nu om hun wrevel bot te vieren? De vermeend-*bevoorrechten*! Het 'gemene volk' doorliep, met stokken gewapend, de straten, en verbrandde de meubelen die uit de woningen der eigenaars waren gehaald om op de markt te worden verkocht ter kwyting van de belasting. Het wierp de 'dienders' te water, mishandelde de 'veteranen' die te-dier-tyd Amsterdam tot garnizoen dienden, en pleegde allerlei baldadigheid van de gebruikelijke soort.

Dom! Zo schynt het. En zeker getuigt het niet van byzondere intelligentie, wanneer men z'n wrok lucht geeft – en op *die* wys! – tegen een maatregel die naar 't gevoelen van de oproermakers-zelf in hun eigen belang genomen was.

Kan men nu aannemen dat er onder al dit volkje niemand was die de verkeerdheid van deze handelwys zou kunnen begrypen? Immers neen. En dan toch alleen zou de beschuldiging van domheid op die menigte van toepassing geweest zyn. Ieder *op-zichzelf* was verstandig genoeg om de zaak juist te beoordelen. Met *hun allen* echter sloegen ze zonder de minste geldige reden de boël stuk.

De oorzaak van deze schynbare anomalie ligt hierin, dat men de intelligentiën der individuen niet kan optellen. Vergaderingen, kollegiën, samenscholingen, benden, worden altyd geregeerd door iets anders dan de *Rede*. Met hun allen weten ze niet, wat ieder-voor-zich wél weet. Met hun allen begrypen ze niet, wat ieder-voor-zich wél begrypt. Met hun allen hebben ze niet, wat ieder-voor-zich wél bezit: een *Ziel*.

Wie de 'massa' van 't Volk *dom* noemt, begaat de onnauwkeurigheid die er liggen zou in de mening dat *vyf* beminnellyk is; of *lucht* driehoekig. De 'massa' als zodanig, denkt niet, en kan dus niet verkeerd denken. Ze wordt in zekere richting gestuwd, of blijft geketend liggen, naarmate dit door individuen begeerd, of door 'n samenloop van omstandigheden te-weeg gebracht wordt. Haar hoofdeigenschap, in stilstand en beweging beide, is: traagheid.

Wouter had schik van z'n vraag, waarop Holsma nagenoeg in de geest van 't bovenstaande antwoordde.

Toch bleef hy verdrietig over z'n onkunde, en hy nam zich voor, meer te leren.

Strabbe's regula van 'menging' onder de ogen gezien, in-verband met de manier om onbruikbare zedelyke thee te krygen, tegen zóveel 't pond verkoopbare... fiktie. Onsmakelyke bywoorden. Bespottelyke heldenmoed die van beter getuigt. Alweer Juffrouw Laps!

Toen Wouter die avend naar huis ging, stuitte hy by 't overgaan van een der pleintjes die men te Amsterdam 'markten' noemt, op 'n bende van 't gemeen, die bezig was de geschonden rechten der 'huisjesmelkers' heel nadrukkelyk te wreken op zichzelf.

'Die... *massa* is niet dom,' mompelde hy gedurig, als om zich goed te doordringen van de pas opgedane wysheid. 'Dom is ze niet! Misschien zelfs niet *onwetend*... neen, ook dit is onjuist. 't Is maar dat ze... niets weten *met hun allen*. Zeker zyn er wel verstandige mensen onder, die wat zouden kunnen begrypen, als ze maar... zich de moeite gaven te denken. Of... als iemand hen op het denkbeeld bracht dit eens te beproeven. Ze weten misschien niet dat ze 't kunnen.'

't Scheelde weinig of hy had het volk toegesproken. Wat-i zou te zeggen gehad hebben, ware gewis begrepen door ieder afzonderlyk, maar niet door de 'massa' die aan de wetten der logika slechts gehoorzaamt, voor-zo-ver deze zich openbaren op *dynamische* wys. Vanhier dan ook dat elk individu, die toch het zyne bydraagt tot vorming van 't geheel, zich beschouwt als daartoe niet te behoren, en zelfs zich daartegenover stelt. Ieder zegt: 'ze' deden dit of dat. 'De mensen' liepen, schreeuwden, tierden, als dwazen. 'Ze' wisten niet wat ze wilden. 'Ze' waren gek, wreed, lafhartig, enz.

Niemand spreekt by zulke gelegenheden van 'ik' noch zelfs van: 'wy.' 't Is hiermee als met de tafeldans, waarby ieder meent slechts de beweging te *volgen*, en geen besef heeft hoe dat vermeende 'volgen' wel degeelyk de uitwerking heeft van *meestuwen*. Ook deze begoocheling komt also neer op gebrek aan juistheid in dynamische schatting, op 'n vergissing.

Hoe dit zy, men ziet dat onze Wouter begon te *denken*, en dat het de moeite beloonde, zaad van denkbeelden neerteleggen in z'n gemoed. Hy zag in dat de 'massa' waarop hy stuitte, te laag stond om... dom te zyn.

Ook kon men ze – in hoedanigheid van 'menigte' alweer – niet be-

schonken noemen, al *zy* 't dan dat het getal nuchtere lieden die aan de samenscholing deelnamen, zeer gering was. Zelfs in dit opzicht alzo, was hier de kollektiviteit die we thans overal zien opdringen niets dan 'n fiktie. *Een Menigte* kan zomin drinken als denken, en heeft dus even weinig kans om schonken te zyn, als dom of verstandig. *Een Menigte* is, zielkundig gesproken, heel iets anders dan dit alles. *Zy* is niemendal.

Met de toepassing dezer stelling op de te volgen methode: *om te geraken tot waarheid in het algemeen*, kon Wouter zich nog niet inlaten. 't Was al wél dat-i over de ydelheid van 't kwalificeren zelf nadacht, en aan de voorrang die op verstandelyk, en dus evenzeer op *zedelyk* terrein toekomt aan de individu.

Hy voelde – en zeer ten-rechte, waarlyk! – dat hy hoger stond dan al die mensen te-zamen, en dat dit het geval zou gebleven zyn, al ware Stoffel er by geweest, of zelfs meester Pennewip... ja, al was 't die goede dokter Holsma.

Maar... hy kon zich niet voorstellen dat deze zich ooit verlagen zou tot 'n deel van zó'n geheel!

Later eerst zag hy in dat iemand van enige waarde evenmin kan opgaan in elke andere samenkoppeling, en dat de ikheid...

Wel zeker: 'ieder moet handelen naar z'n eigen overtuiging!' Zó had Mevrouw Holsma gezegd. En wat werd er van de mogelykheid der toepassing van deze blyde boodschap, wanneer men met die overtuiging slordig omging? Als men haar vervalste volgens Strabbe's '*regula* van menging?'

'Een kruienier heeft thee van negen stuivers, van acht stuivers, en van zeven stuivers het pond, en wenst...'

De goeie Strabbe geeft z'n kruieniers nooit *Souchong* van geenéén stuiver te mengen onder de 'massa' die hy verkopen wil tegen zóveel winst op het pond. Men bedenke dat ik van de goede oude tyd spreek.

En Wouter ging met denken voort.

...hy wenst van al die theesoorten een... 'massa' te maken...

Daar is 't woord weer, het nieuwe woord van de Holsma's!

Welnu, gedachten, meningen, overtuiging, geweten, verstand, hoop, vrees, liefde, haat, deugd, en vooral: *zedelyke verantwoordelykheid*... dit alles is geen *thee*, die men mengen kan om ze aan de man te brengen tegen zekere prys!

Wie 't beproeven zou, verrekenet zich, omdat de *menging zelf* 'n vernietigende invloed uitoefent, die aan Strabbe's rekentalent ontsnapte,

maar begrepen wordt door beoefenaars der *regula*: ‘van den mense en deszelfs eigenaardigheden.’

Ik weet waarlyk niet welk deel van deze opmerkingen aan Wouter behoort, en wat volgens de ‘Gezelschaps-rekening’ de auteur toekomt. Daar echter de dissolutie der maatschap tussen die kleine jongen en my, nog niet op-hand is, kunnen wy deze vraag ongelikwideerd laten. ’t Is wel mogelyk dat ik Wouter ’n beetje wyzer voorstelde dan-i nog wezen kon. Maar... de kiem was gelegd. En vergaan zou ze *niet!*

We zyn weer op die ‘markt’.

Nog altyd stonden daar ’n paar oud-gedienden op post, en bewaakten... ik weet niet wat!

Er is later gebleken dat ze niets bewaakten. Maar dit wisten op dat ogenblik de gebrekkige stumperts nog niet. Ze werden door de bestbespraakten onder ’t volk uitgescholden. ‘Bloeddieven’ waren ze, en – de lezer raadt het zeker al – ‘opvreterers van Stad en Land.’

Wouter vond – o, weelde, hy begon te denken voor eigen rekening! – dat ze ’r niet uitzagen als lieden die zich vermaken met het opslikken van zoveel grondgebied. Hy voelde medelyden met de arme kerels, en... hoor, daar vernam hy iets dat hem in de oren klonk als de bekende kreet, als ’n beroep op *zyn* hulp!

Waar is... warre, warre, wou...

Wouter die me redden zou?

Maar de betekenis was dezelfde. Geen houtzaagmolen kon duidelyker kraken: ‘je bent iets... toon het!’

O, ’t prachtig evangelie van de hoogmoed! Dát wil ik blyven verkon-digen!

Een der oude soldaten die de zaak wysgerig bleek optenemen had op zekere belediging geantwoord: ‘Jy weet het! Ga jy je gang maar! Als ik maar ’n pruim tabak had!’

‘Negerhit?’ vroeg Wouter snel, even bly byna over z’n nieuwbakken speciale zaakkennis, als opgewonden door ’t denkbeeld dat hy ’n blyk geven kon niet tot de ‘massa’ te behoren.

De man begreep noch ’t uitgesproken woord – *negrohead* – noch de bedoeling, en meende dat het kind zich aan de kant van z’n aanvallers geschaard had.

Wie kon ook raden dat zo’n kleine jongen ’n geheel ándere beweeg-

kracht in z'n ziel had, dan die waardoor zich de 'massa' liet voortdrijven?

'Komaan, jy snotjongen, hou jy 'r je nu maar liever buiten! Wacht tot je droog achter je oren bent!'

'Ik wil je tabak geven!' schreeuwde Wouter door 't gejoel heen.

'Hè?'

'Tabak, negerhit... echte!' riep Wouter.

'Dat salje wel s... s-gauw late,' brulde een kerel die achter onze kleine zelfdenker stond. 'Lâ-de fent ferékke!'

'S... s-gauw late' beduidt: iets *volstrekt* niet doen, iets zó byzonder-overdreven nalaten, dat men reeds alleen by de gedachte aan 't wél doen, de koorts zou krygen van verbazing, of... 'n slag in 't gezicht. Dit laatste werd blykbaar hier bedoeld.

Wouter keerde zich om, zag op tot de waarschuwer die zich bediend had van 't prachtig bywoord dat zo moeiyk te vertalen is, en zei: 'Ik zal die man tabak geven!'

Ach, hoe heerlyk hy dat 'ik' intoneerde! De 'nieuwe hoed' uit z'n leeslesje was er niets by.

'Ik zal die man tabak geven, ik!'

'Of sterven!' zeid-i er niet by. En dit hoefde ook niet. Men kon 't hem aanzien dat-i hiertoe bereid wezen zou als 't gevorderd werd.

Hyzelf had nooit geweten dat-i zo moedig was!

Hy drong door de menigte heen, en kocht in de eerste tabakswinkel de beste, wat-i hebben wilde, niet zonder wat te luchten te hangen van z'n zaakkennis. Al ware hyzelf in 't bezit geweest van twee 'gevestigde' zaken, hy had niet met meer *aplomb* z'n bestelling kunnen doen. De bediende in de winkel mocht toezien dat-i goed woog, en zich onthield van elke poging om de neergelegde schelling te doen doorgaan voor 'n zeshalf. Hy had te-doen met iemand die 't wist, met 'n specialiteit!

Nu, 't liep goed af. Wouter besteedde een stuiver, en kreeg behoorlyk het te veel betaalde terug.

Die schelling... O, hoe gelukkig dat Willem en Sietske hem begeleid hadden tot aan de huisdeur, toen-i zo-even de Holsma's verliet! Dit had God nu eens goed beschikt! Hierdoor immers was-i in 't heerlyk bezit gebleven van 't geldstuk dat z'n moeder hem had meegegeven 'voor de meid' omdat ze, vooral jegens de dokter, zo op 't fatsoen gesteld was.

Maar 't aanbieden van de zonderlinge versnapering aan de soldaat, had moeite in. Er moesten veel mannen worden op-zy gedrongen. Ook vrouwen en meisjes, en zelfs kinderen...

De kleine hinderpaaltjes belemmerden Wouter 't meest.

'Wilje me-n-asjeblyft even doorlaten,' vroeg hy met 'n stemmetje zo zacht, op 'n toon zo smekend en onderdanig, zo uitermate fatsoenlyk en bescheiden...

Wat er 'n inspanning nodig was om door al die mensen te dringen, waarvan geen enkele hem bedreigd had!

Toch naderde hy de plek vanwaar-i was uitgetogen om z'n heldenfeit voortebereiden. Hy hield de papieren kegel hoog boven 't hoofd – waarlyk, er zyn wel eens minder eerbiedwaardige vaandels opgestoken, dan dat peperhuis met 'n stuiver tabak! – en bereikte de man die hem met het vreemde bywoord gedreigd had...

Wég was z'n beschroomdheid! Ruwer dan eigenlyk nodig was, en met meer uittarting dan 't aanspraak-maken op verschoning kon voorbereiden, zette hy de kerel z'n schouder in de lenden, en boorde zich dóór tot de voorste ry: 'Dáár, man! Ziedaar tabak – negerhit, weetje? – 'n snotjongen ben ik *niet!*'

De soldaat nam, en pruimde. Wouter keerde zich om, en keek de man aan die zo zonderling lucht had gegeven aan z'n overtuiging: dat-i 't wel s... s-gauw 'late sou.' Hy scheen te vragen welke aanmerking de profeet te maken had op dit protest tegen z'n voorspelling?

De zaak liep goed af. Het verwonderde Wouter dat niemand hem stompte, sloeg of uitschold. Misschien zou dit dan ook geschied zyn, als niet de verheugde tabakspruimer door 'n nogal bekende soldaten-aardigheid, de vorsten van de troep aan 't lachen had gemaakt: 'beter 'n halve pruim in je mond, as 'n heel stuk in je... kraag!'

Al wat de voorvechter van 't non-interventiestelsel tegen Wouter inbracht, toen deze zich zegevierend verwyderde...

O, *Thermopylae!* O, Miltiades! O, Glorioso! O, Ivanhoe! O, Kolokotroni! O, riddereer! Welke dame zal z'n harnas ontgespen? Hoe is de kleur van de sluier die-i voortaan dragen zal... rechterschouder, linkerheup, rozet...

De bywoordman verzekerde aan de omstanders dat 'die kleine jongen 'n s... s-brutale bliksem' was.

Wouter antwoordde niet, al had-i het recht gehad te verzekeren dat de man zich bedroeg. De door hem – tot z'n eigen verrassing waarlyk! – aan den dag gelegde moed was 'n uitvloeisel van geheel ándere goedsgesteldheid dan brutaliteit. Hy was bescheiden, verlegen, beschroomd. Maar hy had nu ondervonden dat er omstandigheden kon-

den bestaan die hem 'n ogenblik lang boven deze fouten verhieven, en deze ervaring deed z'n ziel groeien.

In zeer lange tyd was-i niet zo vergenoegd ingeslapen als de avond van deze dag.

Och, als Femke 't gezien had!

Maar deze stemming zakte weer gedurende de weinige maanden van z'n leertyd op de *Zeedyk*. Hier zag hy dagelyks het gemene van even naby als op die markt, zonder daaraan 't verheffend denkbeeld van stryd te kunnen verbinden. Integendeel. De Weledele heer Motto had hem 'n onverstoorbare beleefdheid voorgeschreven, en zelfs betuigd dat deze eigenschap 'in de handel 't *voornaamste* was.'

Nu, beleefd en vriendelyk wás Wouter. Gewoonlyk meende hy dat de onaangename indruk die het triviale op hem maakte, aan z'n eigen onbedrevenheid moest worden toegeschreven, en – als met de leugens – kwam soms de wens in hem op: 'wanneer toch zal ik groot genoeg zyn, om me zo mannyk uittedrukken?'

Wie weet of-i niet gestrand was op de klip der hypermetaforische bywoorden, wanneer z'n lektuur hem daarvoor niet bewaard had?

Neen, ook zonder die boeken zoud-i ontoegankelyk gebleven zyn voor deze soort van gemeenheid, door z'n onbederfbare lust in 't exakte, een der meest loffelyke wyzen waarop poëzie zich openbaart.

Eens was-i genoodzaakt geweest, 'n kwajongen die stenen in de winkel wierp, te berispen en zelfs te dreigen. Hierop was 'n scheldwoord gevolgd, dat in de mond der Amsterdamse straatjeugd bestorven ligt: *dief!* En wel met 'n onzindelyk toevoegsel dat nu niet ter-zake dient, en dat ik dus mag overslaan.

'Hoe kan die jongen beweren dat ik 'n dief ben, en... zo onzindelyk?' had Wouter aan de heer Motto gevraagd. 'Ik had gezegd dat ik hem 'n klap geven zou als-i weer met stenen wierp. Waarom noemt hy my nu *dief!* Dat 's iemand die steelt, niet waar?'

De heer Motto was er de man niet naar, om 't verschil tussen schelden en kwalificeren te verklaren. En Wouter berustte. Hy had zich meer geërgerd over 't gebrek aan logische samenhang dan over de belediging, en hierin lag inderdaad iets... goddelyks. 't Was 'n schending der wereld-orde, iemand *a* te noemen omdat-*i b* was. Iets als misdaad tegen de Heilige Geest van 't $2 \times 2 = 4!$ 'n Hinkend rym. 'n Onmogelykheid!

En... 't straatjongetje dat zich aan al deze gruwelen had schuldig gemaakt, was nog 'n hoofd kleiner dan hy! De hier gepleegde verkrachting

van de Rede, was alzo ditmaal geen uitvloeisel van begeerlyke volwassenheid!

Maar... maar... al de wél 'grote' mensen? Vanwaar by hén dan dat gedurig afwyken van 't ware, juiste, stipte? Waren zy zo achterlyk, of was die straatjongen z'n leeftyd vóór? Moest Wouter terug of moest-i vooruit, om aantelanden op 't punt waar zich 't grootste gedeelte van z'n omgeving scheen te bevinden? Zoud-i ooit ver genoeg komen om als de Weledele Heer Motto aan 't hoofd te staan van twee 'zaken'... nu ja 'gevestigd' waren ze na 't overhaast vertrek van de patroon niet meer. Maar 't waren 'zaken' toch, en... gevestigd geweest!

'Als ik de man hier had zou ik 'm verscheuren,' zei de moeder. 'Ik dacht het wel dat-i met m'n geldje-n-op de loop zou gaan! 'k Heb 't altyd gezegd, niet waar, Stoffel?'

'Ja, moeder. Zo'n cautie is 'n gevaarlyk ding...'

'Dat heb je-n altyd van die mensen met 'r geloof! Ik vraag je, wat doet het er toe of men protestant is of... wat anders! Wat hoeft zo'n man 'n jongetje P. G. te vragen in de krant, en dan... wegtelopen met 'n mens z'n geld! Ik vraag je, wat doet er de godsdienst toe? Ik wou... ik wou... dat-i 'n rooms jongetje genomen had, met 'n... koussie van duizend!'

'Ja, moeder, dit was zeker beter geweest.'

'n Roomse is net zo goed als 'n ander, dit zeg ik maar! Waarom zou 'n roomse jongen niet even goed snuif kunnen wegen, en boekhouden, en op de winkel passen, en... koussies geven, als 'n griffermeerde? De mensen lyken wel mal met 'r verschil van geloof. De een is net zo goed als de ander, vindje niet, Stoffel?'

'Ja moeder.'

't Is om 'r griezelig van te worden, als ik bedenk dat zo'n kerel nu in Amerika van myn geldje de prins speelt. Maar, Wouter, jy hebt ook schuld. Jy had me moeten waarschuwen dat de man niet deugde. Kon ik 't weten, ik arme weduw die hier in m'n huiswerk zit?'

'Moeder, ik wist het ook niet.'

'Je had dan maar beter moeten opletten. Maar je geeft er niet om of je moeder aan 't bedelen raakt. En, Stoffel, wat zullen we nu met 'm beginnen? Naar zee gaat-i *niet*, dat zeg ik! Ik kan 't voor God niet verantwoord dat-i aan boord van zo'n schip onder allerlei soort van volk komt, niet waar, Stoffel?'

'Ja, moeder.'

'En dat-i daar vloeken leert...'

‘Zeker, moeder.’

‘En z’n geloof kwyt raakt! Want, dit zeg ik maar, wie niet by z’n geloof blyft... wat zeg jy, Stoffel?’

‘Ja, moeder, ’n mens moet altyd by z’n geloof blyven.’

‘Honderd gulden! ’t Waren Zeeuwen... ik zie ze nog! Wat hoeft zo’n gemene kerel ’n protestants jongetje te vragen?’

‘Wel,’ veroorloofde zich Wouter te denken, ‘de man bleef by z’n geloof.’

Maar aan de ontleding van de zotteklap zyner moeder besteedde hy minder moeite dan aan byna alles wat tot hem kwam van buitens’huis. De *blunders* in redenering waaraan z’n verwanten zich schuldig maakten, waren zo menigvuldig dat-i er aan gewoon was geraakt en uit vermoënis de taak had opgegeven daaruit wys te worden. Eén woord van Holsma of oom Sybrand strekte hem tot tekst van lange overpeinzingsen, maar de *bitjara kossoeng* van z’n familie maakte niet veel meer indruk op hem dan ’t gegons van ’n byenzwerm.

Iets minder gewoon was-i nog altyd aan onzin die door anderen geuit werd, al stonden ze dan niet hoger dan z’n huisgenoten. Juffrouw Laps, byv. was hem ’n wel onbehagelyk, maar toch de nieuwsgierigheid prikkelend, studie-exemplaar. En z’n belangstelling in ’t oplossen van de raadseltjes die ze opgaf, werd te groter naarmate hy meer acht-sloeg op ’t gebrek aan samenhang of ooreenstemming in haar manieren.

Sedert enige tyd bezocht zy de Pietersens drukker dan ooit, en telkens onderging Wouter by die gelegenheden ’n reeks van tegenstrydige indrukken. Ze was bar, nydig, en te-gelyker-tyd weer opeens... och, er was niet uit het schepsel wys te worden.

Het heldenfeit met de tabak was gedeeltelyk bekend geraakt. Wouter had eerlyk de vyf stuivers verantwoord, die hem van de providentieel gespaarde schelling waren overgebleven...

Twee jaren geleden zoud-i dit niet gedaan hebben. Doch sedert die tyd had zich ’t besef van ridderlykheid in hem ontwikkelde. Tegen ’n flinke rover zag-i nog altyd eerbiedig op, maar ’t weggrissen van ’n paar stuivers... hy vond dat-i daartoe nu te groot was geworden. De helden uit z’n boeken zouden zich over hem geschaamd hebben.

Hoe dit zy, ’t uitgeven van de ene stuiver waarmee de veteraan moest getroost worden over ’t gemis van de verteerbare Landen en Steden die anders z’n gewoon voedsel uitmaakten, drong Wouter tot het aanroeren van ’t gebeurde. Hy sloeg in z’n relaas van de zaak, ’t gevaar dat-i gelo-

pen had, over. En... niet uit bescheidenheid. Hy had gaarne wat gestoft op z'n moed, maar voelde dat de kans op afkeuring van z'n verkwisting, groter was dan die op lof over z'n... ja, hoe moet ik 't noemen?

De door hem begane afwyking van spaarzaamheid werd dan ook zeer kwalik genomen, en 't was wel gelukkig voor hem dat-i de byomstandigheden niet had aangeroerd, waardoor z'n ontydige mildheid was gestempeld geworden tot uittarting.

'Denk je dat de stuivers my op de rug groeien?' vroeg z'n moeder. 'Jy verdient immers geen duit, jongen! Mag jy tabak kopen voor ouwe soldaten? Moet ik nog meer ten-onder, na de honderd gulden die je me weer gekost hebt?'

By zulke toespraakjes viel 't Wouter zeer moeielyk, de toonhoogte van z'n ziel behoorlyk gestemd te houden. En dit lukte dan ook niet. Hy antwoordde weinig of niets. Wat het ergste was, hy vond in zichzelf geen steun, want... z'n moeder had niet geheel-en-al ongelyk!

Edelmoedigheid is 'n versnapering waarvan men zo min mag snoepen als van andere lekkerbeetjes. Al zag nu Wouter dit nog niet in, toch voelde hy z'n onvermogen zich grondig te verdedigen tegen de beschuldigingen die z'n moeder tegen hem inbracht.

Dat zy niet in-staat zou geweest zyn de oorzaken te begrypen die hem tot handelen opwekten, deed minder terzake. Maar hyzelf gaf zich daarvan geen rekenschap, en hy stond dus weerloos tegenover de bewering dat-i gehandeld had als 'n gek. Dit werd te erger toen men de aanklacht overbracht op 't laagste terrein dat men kiezen kon, op kinderachtigheid.

De moeder had het woord: 'verkwisting' uitgesproken, maar Stoffel zette haar te-recht: 'Né, moeder, dát is het niet. De zaak is dat-i zo achterlyk blyft in alles. Hy weet nog niet met geld omtegaan, dát is het!'

'Precies! Hy weet nog niet met geld om te gaan. Alle andere kinderen van zyn jaren... als ze-n-'n stuiver hebben, wat doen ze? Ze bewaren hem. Of... ze kopen er wat voor. En hy? Wat doet-i? Hy geeft hem weg! Zal je dan nooit verstandig worden, jongen?'

Misschien was Stoffel's opmerking niet kwaad gemeend, maar ze wondde Wouter diep. Een 'verkwister' is dan toch altyd 'n persoon, 'n man. Was men maar zo goed geweest, hem dáárvoor uittemaken!

'*Prodigue, prodigue... asjeblieft prodigue!*' mompelde hy treurig. Want – tot verbazing van de lezer misschien – hy kende dit woord.

In een der omnibus-slaapkamers hing 'n stelletje grof gekleurde pla-

ten die de parabel van de verloren zoon voorstelden. 't Was 'n Franse uitgaaf, en door vergelyking met de Schrift, verkeerde de hele familie lange tyd in de vaste mening dat de daarop voorkomende uitdrukking: *prodigue* niets anders kon betekenen dan 'verloren'. Dit had dan ook Stoffel tegen een van z'n kollegaas beweerd, die hem met behulp ener dictionnaire beter inlichtte. Na veel gekibbel over de goddeloze Franse drukfout...

'Want: "verloren" stáát er,' zei juffrouw Pieterse. 'En wat in de Schrift zelf staat, zal toch wel waar zyn.'

...na enig tegenstribbelen dan, wilde men wel aannemen dat de betekenis van 't woord *prodigue*: 'verkwister' wezen kon. En in die benaming had Wouter veel zin.

Eerste tafereel. De zoon die bezig was met... verkwisten en verloren-gaan, neemt afscheid van z'n vader. De oudeheer had 'n purperen tabbert aan. Mooi genoeg. Maar de verkwister zelf... o hé! Er fladderde hem 'n mantel om de schouders – 't scheen erg te waaien in die zuilengang! – 'n mantel... prinselyk! En z'n Turkse broek was van puur goud! De jongen had 'n kromme sabel op-zy, en op z'n hoofd 'n tulband met aigrette... zeker 'n onix, of sardonix, of paarl, of... edelsteen! Men kan er de geleerde Schrant op nalezen. Zulke zaken kosten niets op 'n prent.

De oudeheer keek verdrietig – en daarin had de man geen ongelyk – maar... al die beladen kamelen! En die slaven! En al die toestel voor 'n verre, verre reis! 'n Pikzwarte knecht hield 'n paard by de toom. 'n Ander de stygbeugel, en scheen te manen: 'komaan, verloren-gaande zoon, styg op! We worden gewacht op de tweede prent!'

Welk jongetje zou niet graag zo'n verloren zoon willen zyn? Die kromme sabel alleen was de zonde waard.

Tweede tafereel. Hm... *scabreus!* Nu ja, maar niet voor Wouter, die in z'n onnozelheid geen gewicht hechtte aan al de zonderling opgesierde juffrouwen op de plaat. Hoofdzaak was dat er dapper gegeten en gedronken werd, en 't gezelschap scheen eensgezind, want dat ene meisje in glimmend satyn, hing allervriendelykst over de schouder van de verlorene. 'Liever zó verloren, dan anders gevonden' moest de indruk zyn die 't feest maakte op de verbeelding van 'n kind. De ware betekenis van het tafereel dat zich inspande om afschrik van liederlykheid inteboezemen, ontsnapte aan Wouter's opmerking. Of liever, hy wist wel wat het beduidde, maar... *voelde* anders. En alweer was z'n hoofdindruk dat-i met genoeg de betrekking van verloren jongetje aanvaardden zou. Wat

hem 't meest aantrok was noch de spys en drank waarmee de tafel overladen scheen, noch vooral de zondig-gekleurde wangen van de dames die zich bezig-hielden met doen verloren-gaan. Neen, hy was nayverig op de onburgerlyke losheid van 't gezelschap. Om ten-overvloede de aanschouwer te doordringen van 't begrip: *verkwisting*, had de tekenaar 'n wynvaas doen omwerpen door 'n paar jachthonden...

Jachthonden ook! Dus: jacht! O, goden, 't is te veel!

...de wyn stroomde, en ging verloren alsof-i zelf 'n weglopende zoon was. Dit beviel Wouter byzonder. Niemand van de gasten bemoeide zich met zo'n kleinigheid, zelfs de schenkers niet. 't Had eens moeten gebeuren in den huize Pieterse, al was 't maar met 'n dubbeltjes-kruik scharrebier geweest!

De tekenaar spreekt: 'meent ge dat ik de verleidelijke indruk van zulke schetsen niet voorzag? Wordt ze niet uitgewist door wat er volgt?'

Volstrekt niet! Zie maar:

Derde tafereel. Heerlyk! Hoe romantisch is die wildernis! O, wie daar zo mocht zitten op 'n rots, starende in de onpeilbare diepte van 't verschiet, en... alléén!

Denken, denken, denken!

Geen meester of moeder, geen broër of patroon schryft daar voor wat men te doen hebbe met z'n hart, z'n tyd, z'n elbogen, en z'n broek! De jonge man op 't plaatje had er geen aan, en men kon duidelyk bespeuren dat-i zich niet generen zou straks met uitgestrekte armen en benen zich op z'n rug te leggen, om zon, maan en sterren te laten voortdryven voorby z'n wydgeopende ogen! Men kon wis 'n dubbel stel longen gebruiken in zo'n ruimte, en ook de ziel zou onbelemmerd in zich opzuigen wat ze verkoos. Wouter vroeg zich af waaraan hyzelf denken zou, als-i 't eens mocht gebracht hebben tot zo'n verheven keizerschap over 't onmetelyk Ryk: eenzaamheid!

Hm! Op dat rotsblok daar naast hem kon best z'n Femke zitten! O, goddelyk verloren-zyn... met haar! Het begon hem te verwonderen dat er maar één verloren zoon in de Schrift voorkwam. Van alle zonden kwam hem 'n wél-geconditioneerde verkwisting de aanlokkelykste voor.

En de woestyn was zo... dragelyk. Er stonden bomen in. Die zou men beklimmen als men terdeeg verloren was, en van de takken bouwde men dan handig 'n hut... voor Femke, natuurlyk.

De verkwister op de prent scheen hieraan nog niet gedacht te hebben. 't Is waar ook, waarom was de groen-satynen juffer niet by hem? Er

zal afgesproken zyn dat ze hem straks komt opzoeken, dacht Wouter. Ze zal nog niet geheel gereed wezen met 'r verkwisting. Och, dat ze zich haasten mocht! Hy wacht haar met smart. Maar dit is ook 't enige verdriet dat 'n rechtgeaarde verkwister uit de profane wereld meeneemt in de prettige woestyn.

Toch moet ik erkennen dat de varkens waarmee de prent gestoffeerd was, er lelyk uitzagen. De moralizerende tekenaar had de arme dieren gekozen tot schildhouders van de zonde, en dus hun fysionomien be-deeld met waarschuwendende trekken. En ook de trog had 'n onsmakelyk voorkomen.

'Als 't my gebeurt, neem ik schapen mee,' zei Wouter, 'en Femke zal ze kammen!'

De tekenaar moet alzo toestemmen dat zelfs het derde tafereel niet toereikt om behoorlyke afschuw inteboezemen van verkwisten en ver-loren-gaan.

Maar... 't vierde? Evenmin! Minder nog!

Die oudeheer is allervriendelykst, en we zyn weer in de zuilengang, waar zo-even die kamelen zo geduldig stonden te wachten. Een van de thuis gebleven slaven klapt in de handen, en slaat de ogen ten-hemel... uit blydschap zeker dat het Woutertje van de prent terug is.

Maar... *hy?* De wezenlyke Wouter? Teruggekeerd? Vriendelyk ontvangen in z'n allerprettigste rang van gewezen en genezen verkwister? Niets van dit alles!

Kamelen? Neen! Schapen in de woestyn? Neen! Ach, neen, geen on-kambare zwynen zelfs!

En dan dat geslachte kalf! Dáárin lag de snydendste tegenstelling met de burgerlykheid die Wouter beknelde. Juffrouw Pieterse slachtte nooit iets, en nam by Keesje's vader osselappen op 't weekboekje. Slechts nu-en-dan by hoge uitzondering 'n ribstuk.

Op 'n heel kalf was geen kans, of men verloren was geweest of niet. Maar dit belette toch niet dat de rang van verkwister hoger stond dan die van kleine domme jongen die nog niet weet omtegaan met geld!

En zie, ditmaal had-i aan z'n vriendelyke vyandin Laps iets te dan-ken, dat hem weer 'n beetje bemoedigde. Zy namelyk haalde inderdaad de Schrift by de zaak, toen deze haar – op z'n pietersens! – werd meege-deeld. Zy sprak wel degelyk van varkenshoeden. Wouter had graag ge-antwoord: 'Goed, wél, best, juffrouw Laps, asjeblijft! Maar... och, mogen 't deze keer geen schapen zyn?'

Hy begreep heel goed dat ze niet gevoelig zou wezen voor 't beoogde kammen, en dus ook niet voor 't blauwzyden halsdasje dat Femke's lievelingssoom zo snoepig staan zou.

Maar... 'n verkwister wás-i, verzekerde 't mens.

Goddank!

Toulon est là! *Woedende uitval van de auteur tegen monologen, met 'n afschrikkend voorbeeld ter adstructie.* (De uitval is gesupprimeerd, en de lezer krygt vandaag alleen 't voorbeeld.) *Gesprekken op de Olymp, waarby Jupiter 't wel eens zou kunnen te-kwaad krygen als-i zich waagde aan 'n antwoord. Boterammen, onderbroeken, yverzucht en 'n pastoor, alles opgeluisterd door volslagen absentie van godzaligheid.*

‘Ja juist, dat zeg ik ook altyd,’ antwoordde juffrouw Pieterse. ‘Want, wat doet-i? Hy verkwest z'n moeders goed. Als die man pruimen wil, laat 'm zelf tabak kopen. Daarvoor wordt-i door de koning betaald. Ik heb altyd zuur moeten werken voor m'n boeltje, niet waar, Stoffel?’

‘Zeker, moeder! Maar ik blyf er by dat het 'n kinderachtigheid van Wouter is.’

‘Net wat ik zeg, 'n kinderachtigheid!’

‘Mens, je bent er niet!’ riep de oefenaarster. ‘Ik zeg je dat-i rechttoe aanloopt op de trog van Lukas 15. Draf zal-i eten! Meenje dat de Heer z'n gelykenissen verkeerd maken zou? Stuur 'm 'ns by me. De fout ligt aan de dominees, geloof me, heel alleen aan de dominees. Ze verklaren de Schrift niet. Dát is het! Zend 'm 'ns by me.’

‘Als ik in-gods-heren-naam maar wist waaróm hy zulke dingen doet!’

‘Waarom? Wel, weet je dát niet? Uit hoogmoed...’

Ze sprak de waarheid!

‘... uit pure klinkklare hoogmoed! Precies Belsasar, of... Sanherib, of... Nebukadnezar, of...’

Och, hoe dankbaar was Wouter voor al die koninklyke vergelykingen! Wat was de artseny zoet, die juffrouw Laps hem toediende! Als-i op dat ogenblik 'n briefje te schryven had gehad – aan Femke liefst! – zoud-i zeker geroemd hebben: ‘begryp eens hoe ik gegroeid ben! Ik ben zo slecht als drie oude koningen met hun allen!’

En dan te worden uitgescholden voor kinderachtig!

‘Hoogmoed!’ zei juffrouw Laps. ‘Hy is goud van boven, yzer in het midden, en z'n voeten zyn van klei. De Heer zal 'm wis en zeker omgooien! Stuur 'm 'ns by me.’

De uitnodiging om de moderne koninklyke booswicht by haar in de leer te doen, werd zo dikwyls herhaald, dat men ten-laatste wel noodzaak was, daarop iets te antwoorden. Noch de moeder, noch Stoffel

hadden de moed, Wouter's wegblyven voor hun eigen rekening te nemen. De grief van de weigering moest neerkomen op hém.

'Maar, m'n lieve juffrouw Laps, de jongen wil niet! Koppig is-i... o! Wat moet ik doen met zo'n kind?'

Wouter was te zacht om z'n moeder openlyk aanteklagen van valsheid. By elke gelegenheid immers bleek hem dat zy even afkerig was van lapsisch-theologische invloed als hyzelf. En nu? Ze hield zich alsof ze...

Maar dit was weer een van de inkonsekwentiën die by karakterloze mensen elk ogenblik voorkomen, en waaraan-i dus gewoon was geraakt. Hy wist zeer goed wat er zou geschied zyn indien hy 't gewaagd had zich in dit geval te beroepen op 't oordeel van z'n moeder. In tegenwoordigheid van Laps zou men z'n opmerking bedolven hebben onder 'n stortvloed van verwytingen over z'n 'brutaligheid.' En na 't vertrek van 't schepsel, had men hem gezegd: 'Je bent toch 'n dom kind! Begryp je dan niet dat ik 't mens toch niet in 'r gezicht zeggen kan dat ik 'n hekel heb aan haar ge oefen?'

Hy zweeg dus. Doch zie, gedwongen om weer en weer en nogeens optehalen van z'n vergryp, ontsnapte hem 'n eenvoudig woord waaruit z'n belaagster 'n vrolyk εὐρήκα wist te putten.

'De man wou tabak hebben,' zaid-i, 'en niemand durfde hem iets geven, en toen...'

Juffrouw Laps wist genoeg. Wouter was háár! Of althans, ze wist nu waar *Toulon* lag, en van welke kant de vesting kón genomen worden... als ze neembaar was!

'Nu, als-i dan geen plezier heeft om by me te komen moet je 'm niet dwingen,' zei ze op allerzachtmoedigste toon, by 't weggaan. 'Ferseren helpt niet. Men moet ieder z'n eigen sinnigheid laten. Ik geloof werachtig dat jelui 't kind te veel besikkeneert. Lieve god, wie zal nu zo'n bereddering maken om 'n stuiver!'

'Dat zeg ik ook,' antwoordde de moeder. 't Zou waarachtig wel lyken of 't me daarom te doen was! Zo nauw komt het er, goddank, niet op aan! We kunnen altyd nog wel 'n stuiver missen, wat zeg jy, Stoffel?'

'Ja, moeder, maar 't wordt toch tyd dat Wouter...'

'Komaan, wat 'n geseur om 'n pruiimpie tabak! De Heer zal 't zeventigmaal-zeventigmaal weerom geven! "Zo wat ge de minste myner broederen gedaan hebt..."'

Met deze veelbelovende teksten op de lippen, verliet juffrouw Laps 't verbaasde gezin. Men rekende haar de voorspelde hemelwoeker niet

hoger aan dan onder Christenen gebruikelijk is, maar vond het vreemd dat ze op-eens zo inschikkelyk was geworden.

Ja, ja, 't is zo makkelyk niet, juffrouw Laps te doorgronden, en... sommige anderen!

De moeite die zich de Pietersens getroostten om 't raadseltje optelossen dat juffrouw Laps scheen optegeven, was niet zeer groot. Ze waren aan niet-begrypen te gewoon om zich intespannen tot de verklaring van dat zonderling laveren. En ook Wouter bekommerde zich minder over de oplossing, dan schynbaar van z'n lust in stiptheid en z'n begeerte om te *weten*, had kunnen verwacht worden. De oorzaak hiervan lag in zekere overstelping van indrukken, die hem belette zich met 'n bepaald vraagstuk bezig te houden. Z'n gemoed zag er uit als 't naaïkistje van 'n goedige moeder, waarin de kinderen gegrabbeld hebben.

De zaden die in hem gestrooid werden, waren van onderscheiden soort. Dit nu is by ieder en altyd het geval. Maar 't grootste gedeelte paste niet by de grond waarop ze vielen, en onze kleine beginner in 't Mens-woorden was 'n te onbedreven hovenier, om uitterukken wat niet deugde en te ordenen wat bruikbaar was.

Alleen met betrekking tot de eigenaardigheid van z'n gaven en streven – *Trieb!* – lag in dit alles iets byzonders. Overhoop gehaalde zielewerkdoosjes vindt men overal, maar niet overal werkt zodanige verwarring even schadelijk.

De regeling der indrukken die Wouter's weinigje ondervinding had te-weeg gebracht, zou niet moeielyk gevallen zyn, wanneer slechts die indrukken niet waren vergezeld geweest van z'n voorbeschiktheid tot zedelyk en verstandelyk zwaartillen. Hem kleefde een zeldzame fout aan: hy was 't omgekeerde van lichtzinnig, en deze hoedanigheid had nage-noeg hetzelfde gevolg als we gewoonlyk by het tegenovergestelde waarnemen. Verward in de menigte der zaken die hy niet begreep, gaf-i moedeloos de poging tot verklaring op, en scheen dus gelyk te staan met de meeste anderen die aan opheldering geen behoefte voelen.

Maar deze gelykstelling ging niet in-Allen-dele door. Wouter *berustte* niet. Hy verwachtte licht, hy wachtte licht, en de spanning die hem hierdoor veroorzaakt werd, was pynlyk.

Zonderling dat hy in zulke stemmingen altyd behoefte voelde z'n onbegrepen leed te klagen aan Femke.

Door allerlei toeval kreeg-i haar niet te zien. Wel twaalf keren had hy

zich moeite gegeven haar te ontmoeten, door in de omtrek van haar huisje heen-en-weer te lopen. Maar altyd te-vergeefs.

By deze gelegenheden wond-i zich op tot... redenary. Hy maakte aan-en toespraken gereed, waarmed-i zich tot het meisje wenden zou, en wanneer ik daarvan de *juiste* tekst geven kon, zou ik 'n heerlyk hoofdstuk geleverd hebben van mensenstudie. Maar dit kan ik niet.

Toch wil ik het by benadering beproeven.

Nogeens, op volkomen juistheid maakt m'n schildering geen aanspraak.

'Och, Femke, ik ben zo bedroefd. Denk je dat ik weer ziek worden zal? Zou je dan by me komen? Doe het niet! M'n moeder houdt niet van je... doe 't niet, Femke! Laat me sterven, en vraag maar aan de burens waar ik begraven ben. Wil je dan 's avonds op m'n graf komen? Eens maar, ééns! Want ik begryp wel dat je niet dikwyls komen kunt, om de bleek, en om al je werk, en om je moeder, en om de mensen, die 't gek zullen vinden als je komt kyken naar 't graf van 'n kleine jongen.

Maar, Femke, zo heel klein ben ik niet meer! Ik word gauw zestien, en heb 'n Deense matroos gezien, die 'n zware baard had, en kleiner was dan ik... wezenlyk!

Als ik ziek word, wou ik zo graag dat ze 't behangsel veranderden. Die bloemen en strepen hinderen me zo! En er is een bloem die gescheurd is, en ze lykt... nu eens op 'n gebroken toren, dan weer op twee vechtende mannen. En ik wou dat ze op jou geleek, maar 't gáát niet! En dan maak ik me driftig dat die bloem niet veranderen wil van vorm. En dan voel ik dat ik dom ben, want... ze kán niet! En dan word ik nog driftiger... over m'n eigen domheid, begrypje?

Och, Femke, ik geloof zeker dat ik weer ziek word! Het sterven is niet treurig, dunkt me, maar dat ziek-zyn is zo vermoeiend!

Zeg, waarom zou God de mensen niet tot zich roepen in volle gezondheid? Waarom komt men met allerlei kwalen in de hemel? Ik wou juist zo graag heel flink wezen als ik God zag voor't eerst!

Ik kan niet geloven dat ik de ogen zou neerslaan, zoals in de bybel staat! Waarom zou hy 't áánzien zo moeielyk maken! 't Is onvriendelyk! Eerst verlang ik naar hem – om allerlei vragen te doen, weetje? – en als ik hem dan eindelyk te zien kryg, zoud-i me terstond blind schitteren? Femken, ik geloof het niet!

En als het tóch waar is... weetje wat ik dan zeggen zal? Dan zal ik zeggen: God, dáártoe ben ik niet gestorven! Niet dáárvoor kwam ik in de

hemel! 't Was donker in de bedstee waar ik ziek lag, en die bloemen plaagden me zo, en ik begreep zo weinig, en nu ik eindelyk goed en wel hier ben – in de hemel, weetje, Femke – nu kryg ik niets te weten, en alles blyft even verward, en niets gehoorzaamt m'n wil, en in-plaats van licht dat helderheid geeft, zou ik hier m'n ogen moeten sluiten voor 'n licht dat alles even donker maakt als in m'n bedstee...

Ik doe het niet, Femke. Ik doe het *niet!* Ik sla m'n ogen *niet* neer!

En al zou God zeggen dat ik brutaal was, en dat ik daarom niet blyven mocht in de hemel, ik doe het *niet!*

Want, zieje, waarom wou ik altyd zo graag by God wezen? Wél, juist om alles te *weten*.

En als dát niet kan...

Ieder moet handelen naar z'n overtuiging. Dát zal ik ook aan God zeggen. Dat zal ik hem heel goed zeggen!

Ik wil hem vragen waarom-i de Grieken niet helpt? Gut, Femke, ze vechten zo! En ik wou er zo erg graag by wezen. Maar ik moet eerst nogeens in de handel.

Ik heb je nooit zien voorbykomen op de *Zeedyk*, en ik was er bly om. Als ik je gezien had...

Ja, dat zou wel prettig geweest zyn, als ik maar niet juist m'n kerfbuis had aangehad...

Maar toch, ik zou je verzocht hebben nooit weer in die buurt te komen. Want... daar lopen veel matrozen die soms... onfatsoenlyk zyn. Voor my was 't niets, weetje – gut, ik kan zelf al vloeken, en gemene woorden weet ik ook! – neen, voor *my* was 't niets! Ik heb eens “godverdomme” gezegd tegen 'n Rus die me slaan wou. 't Is heus waar dat ik zestien word in september, en ik zou best naar Griekenland durven gaan, vooral by 't paardenvolk, omdat men dan gauwer by de Turken is. Op de *Zeedyk* heb ik met één hand de winkeltrap over de toonbank gezet, en m'nheer Motto zelf zei dat ik veel sterker was dan-i gedacht had.

En vind jy 't ook zo erg slecht van me, dat ik aan die oude soldaat...

Nu, ook dát wil ik aan God vragen! 't Zal me benieuwen wat-i zegt. Ik kon al die mensen te-gelyk niet verstandig maken...

De “massa” is niet dom, Femke, maar ze is...

Hoe zal ik je dat nu uitleggen? Als de jongens stenen op je bleek gooien, zyn dan die stenen verstandig? Wel neen! Zyn ze dom? Ook niet! 't Zyn maar gegooide stenen. Begryp je 't onderscheid wel, tussen dom of verstandig, en... niet-dom of niet-verstandig... niemendal?

O, en hoe 't afgelopen is met Jakob Claesz! Dat zal ik vragen. En waarom God hem niet geholpen heeft? Als-i maar z'n been had gebroken, even voor 't uitzeilen. 't Had God maar één woord hoeven te kosten! Neen... niet eens 'n woord, maar Hy heeft maar te willen! Och, men kan zo gemakkelijk voor alles zorgen, als men almachtig is! En daarom wou ik zo graag... wat groter zyn.

En jy zou prinses wezen. Niet omdat ik groots ben, maar... dan kon je my beter helpen in alles. We zouden samen alles uitroeien wat verkeerd is, en de mensen dwingen om goed te zyn, en... nooit iets te zeggen wat niet precies waar is.

Waarom zorgt God er niet voor, dat ze de waarheid zeggen? Vraag 't eens aan pater Jansen. Maar myn... dominee – onze paters heten dominee, weetje! – myn dominee gaf me nooit 'n antwoord dat ik begrypen kon.

Weetje wat-i zei? Hy zei dat God groot was, maar... we begrypen hem niet! Waartoe dient dan de katechizatie? En wat hebben we aan z'n grootheid, als ze onbegrypelyk is? Daar zit juist de zaak... ik wou hem wél begrypen! En jy zeker ook?

Vind jy 't mooi van God, dat-i zo onbegrypelyk is? Je moet denken: hy is almachtig, en kon dus heel eenvoudig...

Kyk, de zaak is zo, Femke. Hy kan zeggen: daar zy begrip, en er is begrip!

Want... begrip en licht is 'tzelfde, weetje!

En, Femke, denk eens, als ieder altyd alles begreep, zouden er geen slechte mensen meer zyn. En dan kon de koning wat rust nemen, want ieder zou zonder bevel of verbod, precies weten wat-i te doen en te laten had! Zou je dat niet mooi vinden?

't Is waar, dan hoefde ik niet naar Griekenland! Want alle Turken zouden dan op-eens... christenen worden, en aan niemand kwaad doen...

Maar... christenen doen ook wel eens kwaad. Hoe komt dit toch, als hun geloof zo goed is als ze zeggen? Ik kan je wel twintig oorlogen noemen – met de jaartallen er by, Femke! – van christenen tegen christenen. Hoe vind je dát?

En by elke oorlog bidden ze aan beide kanten.

Hoe redt God zich uit al die gebeden? Hy mag niemand in nood laten, die gedoopt is en hem wat bidt om Jezus' wil. Ik zal 't hem vragen.

Als ik er ben – in de hemel, meen ik – en ze bidden dan weer zo tegen

elkaar in... weet je wat ik zeggen zal? Ik zal zeggen: houd eerst op met vechten! Dan zal ik zien wie gelyk heeft, en ieder 't zyne geven naar behoren.

Want dat eeuwige vechten is te ruw. 't Is Turkenwerk. Mensen van goed geloof kunnen op beter manier te weten komen wat recht is.

Maar God schynt er niet op te letten. En dit zal ik hem flink zeggen... als ik ziek word van verdriet, en sterf, en in de hemel kom.

Hy wéét niet hoe raar 't hier op aarde soms toegaat, en denkt misschien dat alle mensen precies leven naar de Schrift. Dat is niet waar! Ik zal 't hem zeggen.

En ook... dat er 'n nieuwe Schrift nodig is. Een beetje duidelyker, weetje? En al die koningen Israëls hoeven er niet in. Dat geeft niemen-dal! Zou jy 'r beter om bleken, Femken, als je de namen wist van al de bleekmeisjes uit de oude tyd? Gut, dat doet er zo weinig toe!

Maar wél zou 't goed zyn als je wat beter zeep had – ze ruikt zo! – en als de jongens niet met stenen gooiden. God moest maken dat ze geen plezier hadden in kwaaddoen, en dat de zeep...

Dit is nu zó, Femke. Er groeien veel dingen... in de aarde, boven de aarde, in de zee, jazelfs in de lucht. En alles kan gebruikt worden, als we maar weten *hoe*? Dit moeten we trachten te leren, en als we ons daarmee yverig bezig-houden vinden we telkens wat nieuws. Oom Sybrand heeft gezegd dat er 'n tyd komen zal dat men 'n zwavelstok kan aansteken aan de muur!

Dit kunnen we nu moeielyk geloven, Femken, omdat we... dom zyn. Want jy en ik zyn wél dom, maar... we kunnen wat leren. En... daartoe leven wy. Zó is 't eigenlyk, zou ik denken. Ik wil je uitleggen, Femke, waarom ik dat geloof. Er was 'n tyd dat men geen boek kon drukken. Alle werken waren maar geschreven met de pen, en de gezangen ook, en de psalmen ook, en de gebeden ook – verbeeldje, hoe lastig in de kerk! – zodat het heel wat in-had, 'n boek te krygen. De mensen hadden kramp in de vingers van al 't geschryf. En nu? Gut, by m'n gewezen patroon – hy is weggelopen naar Amerika – stond 'n hele winkel vol boeken, en de mensen betaalden maar 'n gulden per deel... als pand, weetje? En vóór de uitvinding van die kunst van drukken – 't gebeurde te Haarlem in de Hout, en ik zou je de zaak precies kunnen vertellen, want er zyn versies op gemaakt – nu, toen was 'n boek zo duur, zó duur, dat... byna niemand wat te lezen kreeg. En nu betaal je voor 'n hele almanak... met de verjaardagen van koning en koningin er by, en ook 't weer, en de groen-

ten die je zaaien moet, en paas, pinkster en hemelvaart, en de kermissen, en de maan, en de paardenmarkten, en printjes van Nederlandse heldendaden... och, Femke, dat alles koop je nu voor één dubbeltje! Is 't waar of niet!

Dit had vroeger onmogelyk geschenen, en wie 't voorspeld had, zou niet geloofd geworden zyn. Toch is 't gebeurd!

Zó zal 't ook gaan met die zwavelstokjes zonder vuur, en... ze zullen ook wel eens zeep leren maken die niet zo lelyk riekt. Want, Femken, als ik 'n schoon hemd aantrek, word ik misselyk, en dat kan toch Gods wil niet zyn!

Ik denk dat-i er plezier in heeft dat we zo sukkelen, om eens te zien of we ons wel weten te redden. Heel goed? Maar dan mag hy ook niet boos worden als we dikwyls de verkeerde weg opgaan, want als we die kenden, zou er in 't vinden geen kunst liggen. En hy helpt ons niet. Ook heel goed! Maar wat doet-i dan met z'n Almacht?

O, Femken, als *ik* almachtig was, ik zou je...

Neen, ik zou beginnen met alles te begrypen, en alles te doen begrypen! De engelen moesten 'n katechismus maken met honderdduizend vragen, en... antwoorden! Goede wezenlyke antwoorden, weetje, en geen bybelteksten die geen mens begrypen kan.

Kyk, zó – maar de antwoorden zet ik er nu niet by, omdat ik ze niet weet!

Waarom valt 'n appel?

Groeit 'n boom van-boven of van-onder?

Waarom ben ik zo verdrietig?

Waarom gaapt men elkaar na?

Hoe weet iemand of de pyn die hy in 't hoofd voelt, hoofdpyn is?

Waar woonden de vliegen toen de mensen nog geen huizen hadden?

Hoe wist Adam dat hy eten moest als-i honger had? En waarom bracht-i de spys naar de mond, in-plaats van ze tegen de maag te drukken?

Hoe verstond-i Gods taal?

Zou Stoffel wel eens 'n fout gemaakt hebben?

Waarom begryp ik nooit wat juffrouw Laps zegt? Is't waar dat zy de genade heeft? Hoe kom ik er aan?

Wat moet 'n mens doen om veel te weten, om... alles te weten?

Alles? Hm?'

De lezer ziet dat Wouter's bescheidenheid zich niet uitstreckte tot de *res divinae*, en dat wél beschouwd de 'Heer' meer reden dan juffrouw

Pieterse zou gehad hebben, hem z'n 'brutaligheid' te verwyten.

Toch klaagde zy altyd, en de 'Heer' zweeg. Hy was goedertiereener dan zy.

Ik roep de Amsterdamse buitensingels en de 'paden' in de omtrek van Femke's huisje tot getuigen, dat ik z'n mymeringen hoogstonvolkomen heb weergegeven. De vraag is of hyzelf in-staat zou geweest zyn tot meer nauwkeurigheid. Neen, dit was-i niet! Hy zou 't er nog slechter afgebracht hebben dan ik.

De schildering der gedachten die hem bezighielden, is hierom zo moeilyk wyl hy ze niet beheerste en ze dus meer onderging dan voortbracht. De lezer zal opgemerkt hebben dat hy onder de invloed was van tegenstrydige aandoeningen die zich z'n ziel schenen te betwisten. Wel brak hier-en-daar 't gezond verstand door, maar onbestuurde fantazie speelde de hoofdrol. 't *Gevoel* was er. De *Verbeelding* was er. De *Moed* was er...

Nu ja, en toch... toch...

Ik beroep me weer op 't overhoop-gehaalde 'moeder's naaikistje.' Wouter grabbelde met onbescheiden hand in de gegevens die moeder Natuur in z'n gemoed had neergelegd.

Dat er onder die gegevens ook anderen waren, dan de door Da Costa genoemden, spreekt vanzelf. Doch ik zei reeds dat we die misschien te beschouwen hebben als *corollair*.

Het *sentimentele* is voorzeker 'n uitvloeisel – 'n lelyk uitwas vaak! – van *sentiment*. En 't sentimentele wás er!

Moed? Wel zeker! En meer dan dát zelfs, of... iets anders dat er heel uit de verte op geleek. We zagen immers dat er vermetelheid en lust in uittarting huisde onder al die kinderlyke schroom? Overmoed dus... 'n lelyk ding! Maar toch... 't is niet ieder gegeven, God te roepen ter verantwoording, en pruimtabak te leveren aan 'n zondebok van de 'massa.'

En de *Verbeelding*?

'Nu, dáaraan ontbrak het hem waarachtig niet!' hoor ik de lezer roepen. Juist. Maar ook deze hoedanigheid openbaarde zich op niet gewone wys. Men moet erkennen dat Wouter's idealen niet precies gekopieerd waren uit z'n romans. Iets dat anders wel eens 't geval is by sommigen die in sentiment doen, of daarover schryven.

En ook 't hysterisch element – wie 't weglaat by mensenschilderen of geschiedschryven, is 'n knoeier of 'n huichelaar, d.i. beide tegelyk – ontbrak niet!

Er staan of liggen my 'n paar beelden voor de geest, die de stemming van Wouter's gemoed redelyk zuiver voorstellen, maar... ze klinken onklassisch. In-godsnaam – d.i. ik wil niet verantwoordelyk zyn voor 't literarisch gehalte – Wouter's ziel geleek op 'n schotel melkpap waaruit de bliksem spoot, op 'n donderend bloembed.

Elke keer als-i uitging om Femke te zien, meende hy bedroefd te zullen wezen als 't weer mislukte. Maar na 'n paar alineas gepeins vergat hy... Femke niet, maar z'n lust om haar in persoon te ontmoeten. Z'n mymeren, en hopen, en wensen, en dromen... dit alles wás hem Femke. De mogelykheid bestond dat ze, op-eens vóór hem staande, onvriendelyk zou ontvangen zyn, en dat hy, onverhoeds door haar teruggeroepen in... 'n ándere werkelykheid dan die waarin hy zweefde, haar had toegevoegd: 'ach, had je me niet nog 'n ogenblik kunnen alleen laten? Ik vroeg juist iets aan God. Wie weet of-i ditmaal niet zou geantwoord hebben!'

'n Zonderling vryertje!

Eénmaal slechts verzette zich iets tegen de loop zyner gedachten. Hy voelde zich leeg, en te dom om verdriet te hebben over domheid. Misschien was de oorzaak van stoffelyke aard. We zyn zo afhankelyk van huiduitwaseming, onderbruik, tandpyn, weersgesteldheid... zeker, maar: *waarom toch*, o God? zou Wouter gevraagd hebben, als-i geweten had wat hem schortte.

Eens dan was-i niet opgewekt om deze of dergelyke vragen te doen, en hy verveelde zich. Z'n stemming zakte laag genoeg om hem ditmaal werkelyk behoefte te doen voelen aan Femke zelf, aan Femke met haar fris gelaat, met haar reine blik, met haar vriendelyke lach, de Femke die onpoëtische lengte, breedte, hoogte en zwaarte had...

'Ik wil haar zien,' riep hy, 'ik *wil!* En als vrouw Claus weer naar wurmen vraagt... 't kan me niet schelen: ik wil Femke zien!'

Hy trad het erf op, en klopte aan. Er werd 'binnen' geroepen. Dit was wel 'n beetje wreed, want er hoort heel wat toe, om zo'n klink optelichten! Maar Wouter dééd het. Misschien dacht-i aan Missolunghi en die heldhaftige Lord.

De Turken die hy ditmaal tegenover zich zag hadden geen verschrikelyk voorkomen. Ze waren ongewapend en vermoordden geen enkele zuigeling.

Maar... Femke was er niet by.

Vrouw Claus stond allerhuiselykst aan 'n wasemende wastobbe – de zeep stonk... Turks! – en pater Jansen rookte even huiselyk 'n Goudse pyp.

‘Zo, jongeheer, ben jy daar? Komaan, dat ’s goed! Dat ’s nou ’t jongetjie dat aan onze Fem die mooie prent gaf, weetjie, pater?’

De pater knikte hem vriendelyk toe, en rookte welbehagelyk door, zonder ’t minste blyk te geven van byzondere godzaligheid. ‘Ja, juffrouw, ik kwam ’ns kyken of...’

‘Daar doe je goed aan, jongen! Wil je-n-’n boterham? En hoe maakt ’t je moeder? Is ze weer beter? Ze-n-is ommers ziek geweest? Hy is ’n goed jongetjie, pater. Fem heeft het gezeid. Is je moeder weer beter? Ze was ommers ziek, niet waar? Koorts... of... ’n beroerte, of... wat was ’t ook?’

‘Gut né, juffrouw...’

‘Je moet me geen juffrouw noemen, want ik ben wasvrouw. Ieder moet in z’n stand blyven, niet waar, pater? Zó, is je moeder niet ziek geweest? Nu, des-te-beter! Ik meende dat ze ziek geweest was. ’t Zal ’n ander geweest zyn. ’n Mens heeft zoveel aan z’n hoofd. Houd je van kaas? ’t Is Leidse.’

De goede vrouw maakte een boteram gereed, kyk! Als Trui ’t gezien had, was ze flauw gevallen. In de... zoveelste onderklasse namelyk van ‘Burgerstand’ II of III. (Pp) heerst ’n fatsoenlyke schrielheid die niet bestaat by wat men – gek genoeg, als by uitsluiting – de *werkende* stand noemt. Arbeiders – mits de zodanigen die hun geld niet besteden aan je never – zyn minder bekrompen in de toedeling van voedsel aan hun gezin, dan de lieden die hun kinderen Franse namen geven en de ‘Kersnacht’ laten reciteren, of in andere fatsoenlykheden doen.

Wouter had nooit zo’n boteram gezien. Hy wist waarlyk niet of-i het ding in de breedte of in de dikte moest ontleden, maar de richting van de kaas wees hem welwillend de weg. Ronduit gezegd...

O, realistische Fancy?

...ronduit gezegd, vrouw Claus beviel hem byzonder!

En pater Jansen ook, schoon deze zich heel anders vertoonde dan Wouter verwacht had.

By de bekrompen stiptheid van opvatting die hem eigen en ’t gevolg was van z’n oprechtheid, had hy altyd gemeend dat ’n pastoor, ’n geestelyke, ’n godsman, geheel-en-al vervuld moest zyn van bovenaardse zaken. Wel was hy reeds enigszins van deze dwaling genezen door aanraking met huis- en andere dominees, maar toch ook deze soort van godverkundigers – hoe aards dan ook, en onzienerlyk! – hadden zich steeds aan hem geopenbaard op ’n manier die hem dwong hen aante-

zien voor iets byzonders. Ze droegen geen kemelsharen kleed, dat 's waar, maar ze hadden 'n driekantige hoed op 't hoofd, en heel andere broeken aan dan mensen die in aardse zaken doen. Misschien zou Johannes zich ook zo gekleed hebben, als-i Jezus' komst had moeten aankondigen te Amsterdam, waar geen woestynen zyn en maar heel weinig sprinkhanen. Wouter wist alzo 't kostuum der leraren in *zyn* kerk, vry wel pas te maken by z'n indrukken. En dit kostte hem op 't eerste gezicht even weinig moeite by pater Jansen, die werkelyk 'n ander jasje droeg dan mensen die niet van God, hemelryk en geloof leven.

Maar... de houding! Maar... 't spreken! Maar... de toon!

De aan Wouter bekende dominees waren in hun voorkomen en gesprekken wel niet... heilig, maar ze spraken toch als 'n boek, en hoestten heel anders dan stervelingen en leken. Dit nu was by pater Jansen 't geval volstrekt niet. De man was, zo-al niet eenvoudig als 'n wysgeer, dan toch ongemaakt als 'n boer. Van pedanterie vond men by hem geen spoor, en hy zou werkelyk zéér hoog hebben gestaan als-i minder onnozél geweest was. Geestelyke hoogmoed was hem onbekend. Hy bezocht de schaapjes van z'n kudde zeer trouw, en... de armen by-voorkeur, niet uit pronkerige weldadigheidszin – hyzelf was doodarm – maar omdat-i in de lagere standen zich meer op z'n gemak voelde. Ook hield hy veel van boterammen van de soort als die vrouw Claus gewoon was haar gasten voortzetten. Overigens bediende hy stipt de mis, sprak nu-endaan 'n preekje over de zonden van de dag – de lezer heeft er een te-goed! – katechizeerde, konfirmeerde, absolveerde... alles zonder de minste pretensie op hoogheid. Hy oefende z'n... ambt uit, als 'n beroep of ambacht, en dacht er niet aan verschil van toon te leggen in de mededelingen: dat hy 'by de kerk' was gegaan, en: dat z'n broers in Noordbrabant de zaak van z'n vader voortzetten, die hoefsmid en herbergier was geweest.

'En wat wil jy worden, jongeheer?' vroeg hy aan Wouter. 'Want... ieder moet wat worden in de wereld. Heb je geen zin in boekbinden? Dat 's 'n goed vak.'

'Ik ben... in de handel geweest, m'nheer, en... ik ga er weer in.'

'Wel, jongen, dat 's goed! Dan kan je-n-'n ryk man worden. Vooral hier te Amsterdam, want... Amsterdam is 'n handelsstad.'

Wouter sprak 't niet tegen. Jazelfs, hy had wel lust gehad er bytevoegen: 't Is de grootste koopstad van Europa, m'nheer!' Maar... hy was verbluft door 't... onhemelse van pater Jansen's taal. Niet dat hy daarin iets afkeurde, o neen! Maar... 't bevreedde hem.

't Zou nog erger worden!

'n Jongetje als jy moet goed eten... je ziet 'r bleekjes uit. M'n broer by Vucht knypt 'n hoefzyer krom. Wat zeg je dáárvan? Heb je wel 'ns Noordbrabantse mik gegeten? 't Is 't beste brood! Maar ham is ook niet kwaad. 'n Mens die niet goed eet, wordt... kreuzelig. Ik eet altyd twee boterammen als ik by Vrouw Claus kom, maar ik ben lang zo sterk niet als m'n broer. Gut, je moest de Vuchter kermis 'ns zien! Dat's me-n-'n pret!'

Het zou inderdaad jammer wezen, indien de lezer zich voorstelde dat de toon van deze gesprekken onze Wouter onaangenaam aandeed. Volstrekt niet. Maar verwonderd wás-i. Luchtiger, makkelyker, ongesierder had-i nog nooit boodschappen uit de hemel t'huisgekegen? En uit de hemel kwamen ze toch, de woorden in vriendelyk Brabantse tongval – 'n ongemaaktheid te-meer! – die pater Jansen ten-beste gaf tussen de rookwolken van z'n pyp in.

O, zeker niet, verstoord was Wouter niet! Menige boekerigvalse verhevenheid neep hem dieper wond, dan deze goedig-huisbakken ge woonheid. Ook *zyn* Fancy was goedig, en *bourgeois*, en onopgesmukt... als 't haar zo 'ns in de zin kwam! Ook *zy* zou de neus niet hebben opgetrokken voor 'mik' en kermispret!

Maar... Wouter meende juist dat dit 'n fout van haar was! Hy beschuldigde z'n smaakjes, hebbelykheden, lusten en grillen van verregaande onaanzienlykheid.

En zie, daar zat 'n man met 'n vreemde jas aan – en dus tot verkon diger geykt! – zo gemoedelyk te praten alsof er geen God, geen genade, geen gelovery – en geen hel vooral! – in de wereld was! Die man kende God – hy werd er voor betaald! – en was kinderlyk verheugd over de kracht van z'n broer, de smid! Die man was van beroep: zaligmaker, en toch hield-i van kaas en dikke boterammen!

Nog nooit had iets dat van God scheen te komen, zich aan Wouter zo liefelyk geopenbaard. Maar hy aanvaardde de boodschap met schroom, en dacht, en dacht, en... zei: 'M'nheer, ik wou zo graag weten wie God is!'

Pater Jansen keek vreemd op. Hy scheen te twyfelen of-i wel juist verstaan had. Eindelyk: 'Wél, dat is heel goed van je! Dan moet je...'

'Maar, pater,' riep Vrouw Claus, 't kind is niet van de kerk! Ben je wél, jongen, of heb ik 't mis?'

'Ja, juffrouw, ik ben wél van de kerk, en al aangenomen ook, maar...'

'Nu ja, aangenomen, maar...'

'Op de Noordermarkt, juffrouw!'

‘Juist, maar zieje, in *die* kerk...’

De goede vrouw had het hart niet, of hart te veel, om hem te zeggen dat die aannemery niet de rechte was.

‘Ben je... by-voorbeeld, om nu eens iets te noemen, ben je gevormd?’
‘Gevormd?’

‘Wel zeker! Want als je niet gevormd bent...’

Wat Wouter ’n zonderling gezicht zette! *Hy* niet gevormd!

‘...als je niet gevormd bent door de bisschop, dan... zieje... dan...’

In-godsnaam? Wouter moest tot z’n schaamte erkennen dat-i ’n ongevormd wezen was, ’n *moles*, ’n ‘massa’ misschien, een van de ergste dingen die hem konden overkomen.

‘Wie God wil leren kennen, moet braaf leven,’ zei pater Jansen.

‘Wel zeker,’ vulde Vrouw Claus aan, ‘en de artikelen des geloofs vanbuiten leren. Die moet je-n-onze Fem ’ns horen opzeggen. Dát ’s ’n lust, niet waar, pater? Ze-n-is m’n eigen kind, maar... dát ’s me-n-’n meid!’

‘Ja, Femke is ’n heel braaf meisje,’ zei de pater, ‘en...’

Wouter had hem wel om de hals willen vliegen.

‘...ik heb nooit moeite met haar.’

Dit klonk minder mooi, en zeer professioneel. Zó meende het dan ook pater Jansen. Z’n bedoeling was dat de smetjes op de ziel van ’t meisje zich zo makkelyk lieten afwissen. *Hy* sprak ongeveer als ’n keukenmeid die haar yzeren pot pryst omdat-i ‘zo goed schuurt.’

En de pater had nog meer lof voor Femke ten-beste. Ze had z’n onderbroeken zo netjes versteld!

O Fancy!

Neen... alweer stuitte deze triviale loftuiting Wouter’s schoonheidsgevoel niet, of althans z’n schoonheidsgevoel niet het meest. Er kwam iets anders in het spel. De hoogheid van Fancy versmaadde ’t rangverschil tussen pater’s onderbroeken en de melkweg, en kon zich niet geraakt voelen, noch door ’t burgerlyke, noch door ongekleedheid... zy die gewoon was alles naakt te zien, paters en Mensheid!

Een geheel ánder element van wrevel begon meetespreken in ’n deel van Wouter zelf, een deel dat ook door háár werd geduld en begrepen, omdat niets haar vreemd mocht zyn, zelfs niet het menselyke... *vooral* ’t menselyke niet!

Wouter was *zestien* jaren oud, reeds ’n kleine man dus, en... iets anders nog: ’n mannetje!

Wat hoefde Femke zich intelaten met die pater z’n onderbroek!

‘Ja,’ zei de moeder, ‘handig is ze-n-als ’n weerliggie! Is er niet wat van je stuk, pater? Stuur ’t maar gerust hier!’

Wouter gloeide. Waren ’t dan in-godsnaam maar halskraagjes, kousen, of... vesten, of... ziedaar – als ’t dan volstrekt iets wezen moest van verdrietige aard – al was ’t dan maar ’n bovenbroek!

‘...stuur ’t maar hier, pater, want al is onze Fem er niet...’

Wáár zou ze wezen?

‘...ik zal je boeltje wel heel maken! Dat kan ik ook nog wel!’

Goddank! Beste lieve heerlyke Vrouw Claus! Doe het, doe het, doe het, en laat Femke waar ze-n-is!

Maar... wáár zou ze zyn?

Zo *dacht* Wouter. Ziehier wat-i *zei*, de leugenaar, de gauwdief, de hui-chelende booswicht... het mensje: ‘Hé, ’t is waar ook, Vrouw Claus, ik zou waarlyk haast vergeten hebben te vragen waar toch uw dochter Femken is?’

‘Fem? Wél, die is by ’n nicht van ons, die ’n meid ziek heeft, want... we zyn van heel goeie familie, jonge-heer! Fem is by de kinderen van onze nicht.’

Moed om te vragen waar die nicht woonde, had Wouter weer niet. De deugniet zette ’n gezicht alsof-i geheel-en-al voldaan was.

Na enig toeven en dralen en kuchen en heen-en-weer schuiven op z’n stoel – Wouter wist nog niet hoe men ’n bezoek afbreekt: velen leren het nooit! – verliet hy met pater Jansen ’t huisje.

Het verregaand liberalisme van juffrouw Pieterse is oorzaak dat de lezer ditmaal niet te weten komt waarom pater Jansen zo doof was aan z'n linkeroor.

'Wil je me-n-'n plezier doen,' zei de goede man, 'loop dan aan m'n rechterzy, want ik ben doof hier.'

En hy wees op z'n linkeroor.

'Ik zal je vertellen hoe dat komt. Toen ik 'n kleine jongen was... kan je goed klimmen?'

'N...é, m'nheer!'

'Zo? Nu, ik wel! In heel Vucht was geen jongen die zo goed kon klimmen als ik. Weetje wat ik gedaan heb? Ik heb eens 'n bloempotje uit 'n venster van de derde verdieping gehaald. En... onze pastoor was niet gemakkelyk, in 't geheel niet! Hy wou me niet aannemen voor ik 't potje had teruggebracht, en excuus gevraagd aan de oude juffrouw. Want het was 't potje van 'n oude juffrouw. En toen is zyzelf naar de pastoor gegaan om voor my te spreken. En aangenomen hééft-i me! Maar aan de twintig *confiteors* zat ik vast, hoorje, vast als 'n blik aan de hoek. Ik hou niet van blik... 't is 'n gemene vis. Nu, er was niemendal aan te doen! Gut, de man was zo streng...

Maar ik zou je vertellen waarom ik zo doof ben aan m'n linkeroor.

Op 't simmenarie was 'n student... hy is nu kanunnik, ergens in de Rynlanden, en zal wel bisschop worden ook, en misschien wel paus, want... knap wás-i! Ik zal maar zeggen dat-i... Vink heette... maar z'n naam was anders, dit begryp je. Die Vink was 'n slechte jongen. Maar nooit kreeg-i straf, want hy paste goed op z'n tellen! Help 'ns kyken, of-i geen bisschop wordt, of... paus! Je moest hem 'ns horen als-i 'n brok uit de *Vulgata* opzei! Hy kon drie uur spreken achter elkaar, en vergiste zich nooit in 'n tekst.

Er was er maar één onder de jongelui die byna tegen hem op kon... in leren, weetje, en in kennis, en in Latyn, en zo-al. Maar in gedrag...

Neen, neen, neen, die ander was heel goed van gedrag. Zo goed als Vink durfde denken, maar... hy stond niet op zo'n goede voet met de professers. Ik mag je z'n naam wel noemen, omdat-i dood is, en bovendien ik heb niets dan goeds van hem te zeggen... hy heette Kruger. O, 'n beste jongen! Dit kan ik je verzekeren.

Ja, Kruger was 'n beste jongen, en byna zo knap als Vink... misschien wel knapper. Somtyds wist onze rektor zelf niet, wie de eerste wezen zou, en de studenten maakten er weddenschappen over. Ik verloor altyd want ik wedde op Kruger... omdat ik zoveel van hem hield.

Eens nu, toen de tyd van 't examen naderde, was Kruger's vader ziek geworden – ik kende de man heel goed, hy was bakker in Tilburg – en Kruger moest onverwachts naar huis. Dit speet hem zeer, want hy was Vink 'n paar punten vóór, en zou zeker de eerste gebleven zyn als-i maar had kunnen doorwerken. We hadden alle dagen de gewone lessen, en daarvoor kreeg-i nu geen punten. Maar dit zou niemendal geweest zyn, als-i maar kon meedingen in 't *Specimen*, klasse: *retoriek-eerste*, en: *theologie-derde*. Daarvoor worden hoge punten gegeven, weetje, en wie dáárin wint, kan de punten van de kleine les best missen.

We hadden in *retoriek-eerste* dat jaar: *de eloquentiâ*, en in *theologie-derde*: *de substantiâ archangelorum*... hele moeielyke stukken, dit voelje wel!

Kruger zond z'n: *de eloquentiâ* van-huis – en 't was heel goed... mooi, hoor! – maar hy schreef aan onze pater *theologie-derde*: dat-i 'n: *de substantiâ archangelorum* reeds vroeger had behandeld... verbeeldje, uit liefhebbery! Je ziet dus wel dat-i heel knap was, en lust in werken had. Want wie zó-iets voor z'n plezier doet...'

'Ben je nu helemaal mal, jongen, of wat scheelt je? Loop jy met 'n pastoor? Hoe kom je nu in-godsheren naam dáár weer aan? Hier, zeg ik je, hier! In huis... terstond! Here-jesis-kristis, wat heb ik 'n last van dát kind!'

Met deze woorden brak juffrouw Pieterse voor ditmaal de kennis-making met pater Jansen af.

De weg die de beide kinderen hadden ingeslagen, leidde voorby Wouter's woning, en z'n moeder die juist in onderhandeling was met 'n groentejood over 'n paar kop stoof-appelen, verbeeldde zich 'n beroerte te krygen van ergernis.

'Met 'n pastoor! Stoffel, kom 'ns gauw beneden... de jongen loopt met 'n pastoor!'

Tranen van smart schoten Wouter in de ogen. Hy vond pater Jansen 'n lieve goede man die zo'n bejegening niet verdiende. En dit was de zuivere waarheid.

De goe dhartige lezer hoopt immers dat al die ruwheid de arme dove slechts bereikte aan de linkerkant?

Nu dit scheen wel zo. Want toen Wouter hem zei dat daar z'n woning was, en dat-i geroepen werd door z'n moeder, antwoordde de man heel goedig: 'Zó... woon je daar? Nu dan zal ik je-n-'n volgende keer vertellen waarom ik zo doof ben aan m'n linkeroor... helemaal doof, weetje?'

Goddank! dacht Wouter, en hy wiste z'n tranen af.

Het kwam hem voor dat z'n moeder 'n zware zonde begaan had, en dat 'n vyftigtal *confiteors*...

Of hoe heetten ook de dingen, waarmee op 't 'simmenarie' 't krabbedieven van 'n bloempot gestraft wordt?

'Ah... ja, dit wou ik je nog even zeggen,' kwam pater Jansen terugkerend hem verzekeren, 'die anjeliertjes van de oude juffrouw Dungelaar... 't was om de bloemen niet, en ook niet om de pot, zieje, maar alleen omdat ik zo'n lust in klimmen had. Anders... men moet nooit iets wegneemen wat 'n ander behoort, al staat het nog zo hoog. Dag, jongheer!'

En na 'n onverdiend-vriendelyke groet aan juffrouw Pieterse, ging de man zyns weegs.

Stoffel erkende dat het zeer verkeerd was met pastoors te lopen...

't Is of-i mal is,' zei juffrouw Pieterse.

'Ja, moeder, stapelmal! Maar de oorzaak is eigenlyk dat-i geen werk heeft, en maar zowat rondsloert. Op zo'n manier komt er nooit iets van hem te-recht.'

Onze wysgeer had wel 'ns slechter gesproken, al zy het dan dat-i in dit byzonder geval niet geheel-en-al gelyk had. Wouter liep niet leeg. De zaak was maar dat-i niets tastbaars voortbracht. Stoffel begreep noch wist iets van de gisting die in hem woelde.

'Wel zeker,' zei juffrouw Pieterse, 't kind moet werk hebben. Als-i maar letterzetten wou! Of in 'n schoenenwinkel. Gut, ik verg niet dat-i zelf 'n schoen maakt!'

'Dat lopen met pastoors komt alleen voort uit ledigheid, moeder. Loop ik met 'n pastoor? Nooit! Waarom niet? Omdat ik alle dagen naar m'n school ga.'

'Ja, Stoffel, jy gaat alle dagen naar je school.'

'Anders... er zyn wel goede pastoors ook. Daar heb je, byv. Luther, dat was ook 'n soort van pastoor. En wat deed-i?'

'Wel zeker, hy heeft de mensen griffermeerd gemaakt.'

'Luthers, moeder! Nu, dat 's byna 'tzelfde. We moeten niet zo bekrompen wezen, moeder!'

'Wel neen, 'n mens moet nooit bekrompen wezen! Precies wat ik al-

tyd zeg. Want, Stoffel, wat doet er 'n mens z'n geloof toe, niet waar, als-i maar braaf is, en niet rooms.'

Enz. Enz. Enz.

Wouter sprak meer waarheid dan hyzelf wist, toen-i zich by Vrouw Claus de rang aanmatigde van iemand die 'in de handel' geweest was, en weer 'in de handel' gaan zou. Hy kwam er werkelyk weer 'in.'

Door bemiddeling van zekere leerkoper die – kommercieel gesproken – zeer na verwant was aan de schoenen die voorgaven uit Parys gekomen te zyn, werd ons heldje aangenomen als jongste bediende by 'n firma wier weledelheid iets minder apokrief was dan de ons bekende zeedykse van Motto, Handel & Cie. Wouter zou 'n nieuwe leertyd ingaan op 't wereldberoemd kantoor van de heren Ouwetyd & Kopperlith.

De zaak erlangde haar beslag op 'n woensdag, en de nieuwe betrekking zou zonder fout aanstaande maandag aanvaard worden.

Voor 't evenwel zover was, geschiedden er vreemde dingen die waarlyk wel enigermate de strekking hadden om Wouter te stempelen tot iets wat-i niet was – god-bewaar-me! – tot 'n romanheld.

Voornaam bezoek. Koningen en oliekoeken. De gesprekken van de 'massa.' Catapultische inspatting van de 'massa.' Où peut on être mieux? Zweven en vallen. Helaas! De auteur is beschaamd over z'n held, en bevreesd dat dit wel 'ns meer zal gebeuren.

Gedurende de loop der week die z'n tweede plaatsing 'in de handel' vooraf ging, werd-i door 'n drie- viertal ontmoetingen zo vreemd heenen-weer geslingerd, dat-i zich byna suf voelde, en veel moeite had om z'n hoofdje heel te houden.

En z'n hart ook!

't Was donderdag. Stoffel kwam thuis met 'n belangryk bericht. De Koning – ik weet weer niet welke koning – was onverwachts in stad gekomen, en zou de volgende avend of 'n dag later de Schouwburg bezoeken. Alles was in rep en roer, want in republikeinse landen hecht men veel waarde aan titels, pronk en geboorte.

Meer nog dan naar gewoonte was de nieuwsgierigheid des Volks ditmaal gespannen, omdat veel buitenlandse vorsten – waaronder zelfs 'n Keizer – Z. M. waren komen bezoeken. En van uit z'n residentie – Utrecht? 's Gravenhage? Haarlem? – zouden die aanzienlyke vreemdelingen 't Hof naar Amsterdam volgen. 't Was dus deze keer 'n praal *mit Umstände*, met 'n sleep.

Het republikeinse Volk zou niet alleen 't aangezicht te zien krygen – of 'n slip van de rok – des tirans, maar tevens aangezichten en rokspannen van veel andere tirannen, om nu niet te spreken van de tiranninnen.

De vrouwtjes die gewoon waren oliekoeken te verkopen op de dam – 'n pleintje dat de stedelyke regering zich veroorloofde te verhuren als markt – dreigden de stad met 'n proces.

't Was dan ook zeer hard, dag-in dag-uit huurgeld voor plaats- en open-luchtgebruik te betalen voor de kans om 'n paar oliekoeken te slyten aan de straatjeugd, en nu op-eens verjaagd te worden omdat Z. M. zich aan 'het Volk' zou vertonen op 't balkon van het gewezen stadhuis.

Mocht *hy* die vrouwtjes niet zien? Moest de oliekoek-industrie 'n geheim blyven? Vreesde men voor namaak, voor onvorstelyke konkurrentie?

Of mochten die olievrouwtjes en haar koeken de Koning niet zien? Was ook *hy* misschien bevreesd voor onedel nabaksel van z'n majesteit?

Dit zouden noch de vrouwtjes noch de oliebollen gedaan hebben.

Hoe dit zy, de kraampjes werden weggeruimd, en de verjaagde industriëlen behielden alleen het recht zich *privatim* onder de menigte te dringen, die straks roepen zou: 'leve... dit of dát!' naar de eis van 't ogenblik. Ze mochten meeschreeuwen ook.

't Is eigenlyk heel vreemd dat vorsten sterven. Al die *vivat's* schynen niets uittewerken.

De drukte in de stad was ditmaal ongewoon groot, door en om al de vreemde Hoog- en Doorluchtigheden die de tiran by deze gelegenheid vergezelden.

Daar was – naar men uit de couranten vernam – de prins van Caramanië, die aanspraak had op de byzondere sympathie des Volks, wyl men had uitgerekend dat een van z'n voorouders kapitein was geweest in Staatse dienst, en dus... z'n bloed had vergoten voor de Nederlandse vryheid.

Dit bloed – en misschien ook de vryheid – was 'n krantenverzinsel. Maar dat onze prins 'n groene rok droeg met dikke gouden nestels, was waar. En op z'n hoofd had-i 'n byzonder grote steek. Men kon dus by de eerste gelegenheid zeer gevoegelyk roepen:

Leve de prins van Caramanië!

Onder de hooggeboren persoonlykbeden bevond zich ook zekere Hertog die uit z'n land was gejaagd wegens z'n deugden. De man was spaarzaam en huishoudelyk. Nooit had-i zichzelf te-kort gedaan. Toch was-i door 't dom gepeupel onttroond, en met 'n schepel diamanten over de grenzen gezet. Van deze diamanten zoud-i nu in Amsterdam 'n paar dozyn laten zien, en wel in hoedanigheid van roksknoppen en rottingknoppen. De couranten vermaanden dus 't Volk tot de allerwelstgemeende roep:

Leve de Hertog met z'n diamanten!

Prinses Erika was 'n nicht van de Koning, en bestemd voor de troonopvolger van 'n groot Ryk dat te Zaandam timmeren geleerd, en dus aan Nederland z'n carrière te danken had. Dat Ryk zou de Nederlandse staatsschuld betalen – zo verzekerden eenstemmig de kranten – als men nu maar braaf schreeuwde:

Leve prinses Erika!

De oude Paltsgravin van Aetolië stamde rechtstreeks af van zekere ridder die z'n stalknechts liet bedienen door Lusignans. De couranten betoogden dat het de ware republikein paste, in dit byzonder geval

bewys te geven van heraldische ontwikkeling, door met byzondere nadruk aantedingen op de levensverlenging van die hoogheid. Men moest dus roepen:

Leve de Paltsgravin van Aetolië!

De Groothertog van Ysland was de welgeslaagde kleinzoon van 'n kroeghouder. Z'n verdiensten waren drie krantkolommen lang... brevier-letter, en nauw gezet. 't Volk moest dus even nauwgezet wezen in 't waarden. De man was meester op kling en *bâton*, en kon zelfs – met 'n beetje inspanning, nu ja – hy kon z'n naam zetten. Langs 'n oseaan van afgronden – zo zei de krant – had-i zich vervolmaakt tot zwager van 'n halfgod. Ook was-i gewoon zich te kleden als 'n koorddanser. Wie dus 't belang des Vaderlands op 't onbesmet harte droeg – zo zei de krant – kon niet laten uit zeer onbekemde borst meeteschreeuwen:

Leve de Groothertog van Ysland!

Er waren nog meer potentaten en potentaatgenoten die Amsterdam vereerden met 'n bezoek. Ze hadden gehoord dat die stad eigenlyk: '*la Vénise du Nord*' heette, en... interessant was, zeer interessant!

En de Hollandse haring! Delicieu! Maar... de Hollanders weten er niet mee omtegaan: ze moet gebakken zyn.

En de Hollandse schilderschool! 'Rambránn... *magnifique!*'

Er waren nog meer dingen in Holland byzonder goed, gelyk met neerbuigende vriendelykheid door al die hoogheden werd erkend. '*Il paraît qu'un certain Wondèle a écrit des choses, des choses... mais des choses... passablement bien!*'

En de dyken! De Katwykse sluis...

Lezer, géén kronologie, wat ik u bidden mag!

...die sluis: *gigantesque!* De Hollandse natie houdt zich in de snipperuren die 'r overblyven na 't haringkaken en kaasmaken, byvoorkeur bezig met het breidelen van elementen. Dit was met schaatsryden en harddraven 't meest geliefd – geliefkoosd, zeiden de kranten – volksvermaak.

Nu reeds kan ik de lezer verzekeren dat het voorname gezelschap met minzame tevredenheid ons land weder verlaten heeft.

De enige persoon die 'n gans andere – doch daarom geenszins tegenovergestelde – indruk meenam... neen, zó ver mag ik m'n Wouter niet vooruitspringen. Ook 'n schryver heeft z'n plichten.

De eerste avond zou er geillumineerd worden. Tweehonderd vyftig duizend vetvlammen zouden de geestdrift van het Volk verkondigen. Geestdrift, voor wát eigenlyk? Tweehonderd vyftig duizend vurige ton-

gen zouden roepen: *hosiannah*? Gezegend wie komt in de naam... in de naam van wát eigenlyk? *Hosiannah* voor wie, voor wát?

Nu, dit is 'n Volk onverschillig. Er was praal, pracht en pronk. Er was drukte. 't Volk heeft iets van kinderen die zich verheugen in 'n verhuisboel, in 'n sterfgeval, in 'n brand, in alles wat *hurry* en bereddering veroorzaakt.

Wouter had verlof bekomen de illuminatie te gaan zien. Hy getroostte zich het domme gezicht te zetten, dat by zulke gelegenheden gebruikelyk is, en hoorde de praatjes van de mensen die hem omstuwden, zonder acht te slaan op de leegte van die praatjes.

'Nou, dat 's me 'n ook 'n ulleminatie! Negen pitjes voor zo'n groot huis!'

'Twaalf!' riep 'n ander.

'Né, negen!'

'Twaalf!'

'Negen!'

'Drie... drie... drie, en... kyk dáár: drie! Dat's twaalf, of *ik* heb 't mis!'

'Né, die drie horen er niet by. Dat's van de verdieping, weetje? Want de verdieping is verhuurd. Dat wéét ik.'

'O, als je zó meent! Ik wil maar zeggen dat viermaal drie, twaalf is. Wat zeg jy, Hannes?'

Hannes vond het ook. *Enz.*

'Tot hoe lang zouden die pitjes branden?'

'Wel tot... één uur.'

'Dat geloof ik niet.'

'Ik wel!'

'Ik niet!' *Enz.*

'Heb je-n-al gekeken op de Sukkelgracht?'

'Och, 't is er niet mooi.'

'Nou, mooier als hier!'

'Ja.'

'Neen.' *Enz.*

'Kyk, 'n sassenet!'

'Ja, 'n vers. Kan jy 't lezen?'

'Wel zeker! Wat staat er?'

'Zó kan ik 't ook lezen!
 't Is van... *doorluchtig bloed*?
 'Ja, en van 't: *Vaderland... aan deugd en eer verpand*?
 'Van zyn *doorluchtig bloed*, en...?
 'Né! Er staat: *ontwoekerd aan de baren...*
 'Dat komt later. *Doorluchtig bloed...*
 'Van *Neerlands helden...*
 'Met zyn *doorluchtig bloed...*
 'Helden...'
 'Nóg wat! "Helden" is niet uit.'
 'Precies! *Helden...*
 'In zyn *doorluchtig bloed*, *ontwoekerd aan de baren...*
 'De god van *Nederland...*
 'Door zyn *doorluchtig bloed...*
 'Wees *welkom*, *dierbaar Vorst...*
 'Met zyn *doorluchtig bloed...*
 'Der *trouwe burgery...*
 'Helden... *scharen!* Dát staat er.'
 'Wel zeker: "scharen." In zyn *doorluchtig bloed...*
 'Skei uit met je bloed! *Wees welkom... door Gods hand...*
 'Juist! En: "verpand." Hand, verpand, zieje?
 'Door zyn *doorluchtig bloed...*' Enz.

'Wie zou nu eigenlyk zo'n vers gemaakt hebben?
 'Och... dat kan de meester.'
 'De surezyn?'
 'Wel né! De schoolmeester. En ik kan 't ook wel. De Koning is in 't land... nu juicht men met verstand. Zie je wel? 't Is zo moeielyk niet. Ik had ook kunnen zeggen: de mens is in Gods hand.'
 'En zyn *doorluchtig bloed...*' Enz.

'Zou nu zo'n Koning ook naar al die lichtjes kyken? En zoud-i nu zo'n vers wel lezen, en... uitschryven?'
 'Dat laat-i zeker z'n ministers doen.'
 'Ja, of z'n generaals. Hy heeft er zoveel gezien en gelezen van z'n leven, moet je denken!
 'Zo mooi als hier?'
 'Wel zeker!'

'Dat geloof ik niet.'

'Ik wel.'

'Weet je wat *ik* geloof? Ik geloof dat-i er wel eens naar kykt.'

'Zou je denken?'

'Ja.'

'Neen.' *Enz.*

'Zeg, dring zo niet!'

'Ik kan 't niet helpen. Ze dringen my ook.'

'De mensen lyken wel mal. Altyd dringen ze zo.'

'Ja, niet waar? Altyd dringen ze. Weet je wat ik zeg? Ik zeg dat de Kalverstraat eens zo breed wezen moest.'

'Ja, eens zo breed. Want... weetje, wat het is? Hy is te smal. Dat *is* het!'

'Ja, hy is te smal.'

'En daarom dringen de mensen zo, weetje!' *Enz.*

Wouter's eigen rykdom was hem te onbewust dan dat hy zich kon ergeren aan de walgelyke armoed van geest, die by zulke gelegenheden zich alom vertoont. De tyd was nog niet aangebroken dat-i rilde by 't áánzien van geestelyke naaktheid. Hoogstens zoud-i bedroefd geweest zyn als z'n blik gerust had op slechtgevoede lichamen, op 'n bedelfamilie in lompn gekleed.

Heel veel moralisten, romanschryvers en vooral staathuishoudkundigen, zyn *heden-ten-dage* nog niet veel verder dan onze kleine jongen in de tyd der vetpitjes. Zou misschien hiervan de oorzaak zyn dat stoffelyke armoed zich makkelyker laat schilderen? En... genezen?

De paar paragraafjes waarmee 't vorig nummer eindigt, zyn toch zo diepzinnig niet. Ieder kan ze schryven. Ieder lezer kan ze vermeederen tot het oneindige toe. Aan modellen van geestelyke nietigheid is waarlyk geen gebrek.

Inderdaad, de Kalverstraat was wat smal, en... 'de mensen drongen zo!'

Wouter werd megedrongen, en voelde iets als schaamte. Zeker! Was-i niet: 'massa' op dit ogenblik? Dat-i stompen en stoten kreeg, hinderde hem minder. Kleinzerig was-i niet.

Maar: 'de mensen drongen zo!'

Weldra was er voor stomp en stoot geen geschikte ruimte meer. Men

werd geknepen, en wie ten-gevolge van 'n laag zwaartecyfer minder dan anderen aan 't aardse gehecht was, rees van de grond. 'n Allergekst *excelsior* Wouter werd gedragen, en zag heen over mannen die veel groter waren dan hy.

'Loop jy op stelten, jongeheer?' vroeg 'n dikke vrouw, die met haar heup Wouter teen de knie schopte. Loop jy op stelten? Nou, dat's er óók een!'

Dit 'ook' heeft 'n geschiedenis en 'n pretensie. 't Beduidt, ziehier 'n spikspelder nieuwe bydrage tot het bundeltje *ana's* die ik verzamel. *Deze* kurioziteit hoort er in! Als je *dit* niet grappig, vreemd en belangryk vindt...

't Gedrang werd sterker. Weldra zou de vrouw Wouter op schouder kunnen nemen als 'n geweer. Ook begon-i kans te krygen daarop te-land te komen in hoedanigheid van ruiters. Nog 'n beetje, en hy kon 'aan-gegeven' worden, zoals timmerluif elkaar 'n plank toereiken.

Naar de lichtjes werd niet meer gekeken. Men hield zich bezig met dringen en gedrongen worden. Ook 'n uitspanning!

Neen... de Kalverstraat moet niet verbreed, want wel beskouwd is dat 'dringen' 't prettigst van de zaak.

Och, wat zouden die vetvlammen spoedig vervelend worden, als men ze alle tweehonderd veertig duizend – er waren er 'n paar uitgewaaid sedert zo-even – op z'n gemak had kunnen beskouwen in z'n eentje!

Onze kleine man lag op de schouder en hoofden van z'n medemens. Als zekere troonveroveraars: *il s'appuyait sur la masse!* Wie de geschiedenis van illuminatiën en Volken bestudeerd heeft, zal erkennen dat er steviger rustpunten bestaan. Zichzelf, byv.

Gut, onze Wouter was zo verlegen met z'n drukkende pozitie! Telkens liep hy gevaar zich vasttehouden, aan 'n oor of wenkbrauw. En dit gedooft de 'massa' niet. Gedrukt wil ze wel worden – daar *is* ze voor – maar wie zich aan haar wil vasthouden...

Krak!

Schrik niet, lezer! Wouter brak niet, maar de geperste menigte had de dubbeldeur van 'n koffiehuis verkracht. De inbersting was vreselyk. Als berouwhebbende lava stroomde de massa naar binnen, en vulde de krater waarin onze held – na 't beschryven van de bekende bruinvis-parabool – vry geleidelyk en zonder zich te bezeren te-land kwam op 'n tafeltje...

'Woutertje Pieterse!' riep 't verschrikt gezelschap dat er omheen zat.

‘Heb je je zeer gedaan, Wouter?’

Neen! Bezeerd had-i zich niet. Maar hy was lam van verbazing. Over z’n verheffing eerst, daarna over z’n luchtreis, toen over ’t neerkomen op en onder allerlei glaswerk, en eindelyk – dit was ’t minst verrassende niet! – omdat-i zich op-eens in de kring bevond van de hem zo goed bekende familie Holsma.

’t Was Sietske die met lieve belangstelling vroeg of hy gewond was.

‘Gods vinger’ had al de glazen en glaasjes gebroken, maar Wouter was heel gebleven. Dit was ’n arglistigheid van die vinger. De bedoeling schynt geweest te zyn de patiënt nog heel anders heen-en-weer te smyten. En als-i nu voortydig gebroken was op die avond...

Oom Sybrand hielp hem, zo goed en kwaad het ging, op de been. De zaak had veel moeite in, want de volte was... nu ja, er kon ternauwernood iemand by. Maar Wouter was smalletjes, en ’t lukte. De kastelein – op doordringen was geen kans – schreeuwde uit de verte, dat het gebrokene moest betaald worden. Maar ook van andere plaatsen vernam men dergelyk gerinkel. De man was wanhopig. Hy vervloekte alle Koningen... en de massa’s er by.

‘Eén fles wyn... drie limonade... zes glazen stuk!’ riep Holsma, als om zich aansprakelyk te stellen voor Wouter’s onwillekeurig vergryp.

En oom Sybrand hield ’n paar Zeeuwen omhoog.

‘O God, m’nheer, ik durf niet thuis komen,’ riep Wouter! ‘Wie zal dat betalen? Ik heb geen geld, m’nheer! En moeder...’

In de drukte verstond Holsma hem niet. Maar Sietske wel.

‘Sjt!’ fluisterde zy. ‘Ik ben zeker dat papa ’t betaalt, maar anders... ik heb wel geld. En Willem ook. En Herman ook. Wees gerust...’

Maar dit verstond Wouter weer niet. En toen-i eindelyk onder de hoede der Holsma’s weder op-straat stond, en ’t gezelschap door’t inslaan van ’n zyweg zich onttrokken had aan de ‘massa’ verklaarde hy ronduit dat hem de moed ontbrak z’n moeder en broer Stoffel onder de ogen te zien, na zó’n schandaal!

‘t Geld is niets,’ zei de goede Holsma. ‘Daarvoor zal ik wel zorgen. Maar je bent ontsteld, jongen. Kom even met ons mee naar de Kolveniersburgwal, ik zal je wat hofmansdruppels geven. Dan kan je daar gekomen van de schrik.’

De afstand van de Kolveniersburgwal was niet groot genoeg om Wouter tot bedaren te brengen voor ’t gezelschap daar aankwam.

‘M’n moeder zal boos zyn, als ik te laat thuis kom,’ klaagde hy.

Holsma stelde hem gerust. Er zou 'n boodschap naar z'n huis worden gezonden, om z'n familie te doen weten waar-i was.

De dokter gaf hem iets te drinken, en bracht hem in 'n kamer naast die waar de familie scheen plaats te nemen. Het voorschrift was dat de patiënt daar wat heen-en-weer lopen zou, tot-i zich kalm voelde.

Maar dit vermoeide hem. Hy deed weldra juist wat 'm verboden was, zette zich in de hoek van 'n sofa, en viel in slaap.

Of 't in het algemeen nuttig is, na 'n schrik in beweging te blyven, kan ik niet beslissen. Zeker is het dat Wouter na hevige aandoeningen altyd grote behoefte voelde aan slaap, en dan ook werkelyk door dit middel – de natuur wees het hem aan – meermalen 't verbroken evenwicht herstelde. Misschien ook was 't geen eigenlyk slapen dat hem by zulke gelegenheden te-hulp kwam. Maar geheel wakend was-i niet. Hy droomde.

Er was weer de oude hoogheid in z'n droom. Maar met 'n schok viel-i telkens neer.

En weder klom hy, en weer werd-i opgeheven, hoog, hoog tot in de wolken, en weder maakten duizelingwekkende tuimelingen 'n eind aan z'n zweven.

Daar namen sterke vuisten hem op, en staken hem boven de hoofden uit, en de massa droeg hem, tot 'n man hem in de hand beet...

Hy schaafde namelyk zyn pols aan 'n ongedresseerd paardehaartje dat bezig-was z'n dienst optezeggen by 't vulsel van de rustbank...

... tot 'n vrouw hem toesnauwde: 'dom? Niet dom? Wy, wy, de massa? Ziedaar!'

En men smeed hem neer.

Gelukkig kwam z'n hoofd te-recht in Sietske's schoot, zonder 't minste glaswerk.

En als ziedend water opkokend, golfde op-nieuw z'n ziel omhoog. Hy voelde geen handen meer die hem droegen, geen tanden die hem beten, hy rustte op donzige wolken. En hy overzag de menigte onder hem, en was verheugd dat-i zo hoog daarboven stond, maar wilde toch...

'Ik wil gaarne by u zyn,' riep hy, 'maar maakt 'n plaatsje open, waar ik staan kan, staan op m'n eigen benen! Ik zal waarlyk niemand hinderen... gooit me niet! In die drukte kan ik niet denken. Ieder moet handelen naar z'n overtuiging. De massa heeft geen overtuiging. Wie kan denken als er geen plaats is om te staan?'

Weer schuurde z'n hand langs 't weerspannig paardehaartje. Hy ver-

zette zich... en scheen niet geheel-en-al te slapen...

Daar klonk op-eens 'n stem...

Neen! Hy droomde door. Altyd van zweven en vallen. Daar was Femke...

Wel zeker, er moest in z'n dromen iets van Femke! Waar bleef ze zo lang?

't Was weer iets van de bleek. Maar pater Jansen was er ditmaal by. De man was zonderling gekleed. Hy zweefde met Wouter omhoog, en ver-
toonde aan de sterren z'n kostuum: 'n onderbroek... die door háár ver-
steld was! Orion en de grote beer vonden het ding mooi, maar Wouter
niet.

'Heb je 't zelf gedaan,' hoorde hy Sietske vragen in de kamer naast hem. 'Jyzelf, of kon je 'r niet dóór?'

'Neen, ik kon niet om de drukte. Maar ik heb 't de kruier opgedra-
gen.'

'Wát? In-godsnaam, wát?

Wouter richtte zich op. Pater Jansen was weg. Orion en grote beer
ook. Ook de onderbroek, en de wolken, en de domme 'massa', maar... die
stem?

Die stem klonk nog!

En ze klonk weer: 'Ik ken hem heel goed, o, zo goed! 't Is 'n lief jon-
getje!'

Dát hoorde hy Femke zeggen!

Hy sprong op, trad haastig de kamer der Holsma's in, zag nog even
het driehoekje van 't gewaad ener vrouwspersoon die de deur uittrad en
sloot...

Hy had de moed niet – of wat ánders was daartoe nodig? – om te
vragen: 'Heet dat dienstmeisje... Femke?'

Komaan, in Satans naam, vraag of Femke de naam is van die... meid!

Op weg naar-huis had Wouter niet de minste last van zweven. Hy
voelde zich redelyk laag, en had ditmaal volkomen gelyk.

Want... als die byna tussen deur en post benepen jurk van *zyde* ge-
weest was...

Of... als-i dat driehoekje elders ontdekt had, elders! Niet by de Hols-
ma's! Niet in gezelschap van Sietske die zoveel geld had in haar spaarpot!
Niet in die allerfatsoenlykste kring! Niet onder de ogen van Willem die
hem zo plaagde met z'n hoogmoedig Latyn...

Dan... dan... o zeker!

Dán!

Maar *nu!* Maar *hier!*

Hy was braaf genoeg om zich te schamen. Maar dit is ook 't enige wat ik in z'n voordeel zeggen kan.

Overigens...

Alas, poor mankind!

Wat betekende de dolfyn-parabool op 't koffihuistafeltje, by zó'n val?

Hy had zich deze keer werkelyk bezeerd!

Over de zedelyke strekking van 't kleebrorstelen. Onridderslyke verdichtselen des harten. Godenvingers en duivelsklauwen, tweede editie. De eigenaar-dige kalmte van 'n kwaad geweten. Iets over driehoeksmeting in 'n bedstee, en maagdeperen in de Jodenhoek. Hm... zy weer!

Juffrouw Pieterse was in de wolken. Ze hoopte dat de kruier die de boodschap had overgebracht, haar huis niet te spoedig mocht gevonden hebben, en dat de man toch vooral hier-en-daar in de buurt te-vergeefs gezocht had naar 't ware adres.

'Zeker is-i in de kommeny geweest,' zei ze, 'want ze weten nooit waar ze wezen moeten... zulke kruiers! En waarom zoud-i daar niet verteld hebben dat de jongeheer – want "jongeheer" zaid-i – by dokter Holsma leseerde, op de Kolveniersburgwal? Want, zieje, zo'n man praat altyd. Die soort van mensen doen niets als praten.

Nu, ieder mag 't weten. 't Is maar om te zeggen dat de mensen altyd zo praten, en zulke kruiers...

Maar... zeg, Wouter, hoe kwam het toch dat je zo opeens met de familie meeinging? 't Is nogal heel erg asterant van je. Je bent toch 'n asterante jongen... wat zeg jy er van, Stoffel?'

Stoffel zette het bedenkyk gezicht dat by zulke gelegenheden dienst deed als: 'ja, nogal!' Of: 'ik zal er me op beslapen.' Of: 'daar zit meer achter dan sommige mensen wel weten!' Enz.

'Moeder,' antwoordde Wouter, 'ik... ontmoette de familie in de Kalverstraat.'

Waar! Zeer waar! Allerwaarst! Hy had inderdaad de Holsma's in de Kalverstraat ontmoet, wat men mag noemen: ontmoet! De lezer kan 't getuigen. Maar... waarom vertelde hy niets van de nogal byzondere *modusquo*?

Och!

'Wat kleeft die rug,' klaagde Petró die belast was met de zorg voor het 'lakens goed.'

De familie rook, en streek, en wreef, en tastte, en verklaarde eenstemmig dat Wouter's rug zich had schuldig gemaakt aan 't inzuigen van allerlei vloeistoffen.

't Ruikt zowaar naar citroen ook,' zei Trui.

'Het riekt,' verbeterde de schoolmeester, 'en wy ruiken, Sertrude!'

‘Och kom... ruik, riek, weet *ik* het. Ik wil maar zeggen dat het zo...’

‘Dat het zo naar lemoentjes... ruikt,’ zei de moeder.

‘En naar wyn!’

‘En je kunt er de suiker afkrabben! Waar ben je toch geweest, jongen? Schaam je je niet! By zulke fatsoenlyke mensen op vizite te komen – ik mag wel zeggen: te leseren, wat zeg jy, Stoffel? – en je dan zó aantestellen met suiker en citroen op je rug! ’t Is ’n ware schande!’

‘’t Was zo erg vol op straat, moeder!’

‘Van de volte kryg je geen wyn op je rug! En geen citroen ook! En geen suiker ook! Wat zeg jy, Trui?’

De eenstemmigheid was komplete. Schuw als altyd, durfde Wouter niet voor-den-dag komen met de ware toedracht der zaak. En dit zou hem ook niet gebaat hebben. Het begrip der Pietersens was als ’n verstoppt slot waarop geen enkele sleutel paste, Wouter wist dit by treurige ondervinding, en liet moedeloos de storm over z’n hoofd waaien, die toch niet kon bezworen worden. Jammer evenwel dat er ook in hemzelf iets verstoppt, en dus bedorven was. ’t Hooggevoel dat hem gewoonlyk bezielde, was geknakt.

Hy had ’n laagheid begaan!

Zó gevoelde hy. Geen dominee kon ’t wegpreken! Ja, God-zelf niet! Noch de God van bliksem en donder uit de Schrift, noch de andere...

Die andere!

Waar was-i toen Petrus struikelde? Waarom was hy zo gierig op ’n beetje staal in ’t mengsel waaruit Wouter’s ziel gegoten werd?

‘Maar... als ’t Gods schuld was,’ dacht-i, ‘dan hoefde *ik* zo beschaamd niet te zyn! Dan kon ik zeggen: ja, Femke, ’t is wel waar dat ik ’n ellending ben, ’n brok massa, te dom en te laf om verantwoordelyk te wesen voor m’n laffe domheid. Maar... zó heeft God me gemaakt, zieje! *Hy* is aansprakelyk.

Dit kan ik *niet* zeggen! Want... ieder moet handelen naar z’n overtuiging.

Waartoe zou ’n overtuiging dienen, als men de schuld mocht gooien op God? Dán had mevrouw Holsma wel gezegd: “ieder moet handelen naar Gods overtuiging!” En dit heeft ze juist *niet* gezegd! Waar zou dat heen!

Ik ben laag geweest, afschuwelyk laag, *ik*! God is er helemaal buiten.

Misschien liet hy de zaak toe, om my te doen zien hoe gemeen ik was!

Een hond zou Femke gekust hebben, als-i haar weerzag na lange tyd.
Ik ben minder dan 'n hond!

Want... ze wás het! Zeker, ze wás het! Of...'

O, die huichelaar... hy zocht naar ofjes!...

'...of zou 't misschien 'n ander geweest zyn? 't Kan heel best 'n ander geweest zyn! Hoe zou Femke dáár komen!

Neen, neen, neen, *zy* wás het! Zei ze niet dat ze my zo goed kende? Zei ze dat niet met de stem die my 'n lieve jongen noemde toen ze my die kus gaf by 't brugje?

Ze heeft my gekust en 'n lieve jongen genoemd! Ze wist toen nog niet dat ik 'n ellendige bloodaard ben, zonder hart!

O, zeker zou *zy* me niet verloochenen, miskennen, verraden! *Zy* zou gewis overal en tegen ieder zeggen: "dat is Wouter, die m'n vrindje... was, en die ik eens 'n zoen gegeven heb omdat-i zich dapper toonde tegen de jongens die stenen wierpen op m'n bleek!"

En ik... o God!

Neen, God blyft er helemaal buiten. *Ik* ben lafhartig. *Zó* kan ik niet leven!'

Hy dacht aan zelfmoord. En in deze stemming bracht-i de nacht van donderdag op vrydag door. Zelfs overleefde z'n wanhoop de duisternis. Hy stond die vrydag op, met het vaste voornemen 'n eind te maken aan z'n onwaardig bestaan.

Heel gelukkig evenwel werd-i terstond na 't ontbyt aan 'n bezigheid gezet die allergeschiktst is om iemand met het leven te verzoenen.

Men had hem met algemene stemmen veroordeeld tot het reinigen van z'n jasje – een vonnis dat m'n volkomen goedkeuring wegdraagt – en hy spande zich zó in, dat-i na 'n uur arbeids met betrekkelyke tevredenheid naar z'n moeder liep, en juichend uitriep: 'Kyk, moeder, er is niets meer van te zien!'

't Onnozel triumfje over 'n kleine moeielykheid joeg de wolken voort, die z'n gemoed beneveld hadden.

Men zou voor z'n plezier in limonade vallen, als men wist hoe weldadig de inspanning werkt die nodig is tot het reinigen van 'n paletootje.

De ongelukkige die nooit z'n eigen kleren borstelde, kent het leven niet.

'Ik zal haar vergeving vragen,' dacht Wouter.

En by dit... oneerlyk voornemen lei zich de storm die z'n gemoed beroerd had, geheel neder.

‘Oneerlyk’ noemde ik dit, omdat het ware berouw geen vergeving zoekt by anderen, maar by zichzelf. Wie met ’n uitgesproken *klank* tevreden is, wie z’n geweten meent te kunnen paaïen met ’n kwitantie van schuld, getekend door ’n ander...

Ei zie, daar ben ik alweer op het terrein van schuldvergeffenis en genade! Pas-op, lezer, juffrouw Laps is in de buurt! Wie haar niet ontmoeten wil, moet dit hoofdstuk overslaan. En vooral die vrydag-avond niet by de Pietersens komen. Want dáár zou ze optreden, en wel ditmaal met haar wouterkundig: *voilà Toulon!*

Maar eerst moet ik nog iets zeggen over ’t ellendig gehalte van Wouter’s schuldbesef. Zeker, hy zou vergeffenis vragen! En na ’n beetje getob zou Femke zeggen – precies als in Kotzebue’s *Mensenhaat* – ‘ik verrrreef het u!’

En dan zou de zaak zyn als niet gebeurd.

Hoe sneller hoe beter dan!

Een *ondragelyke* last werpt men *terstond* neer! Terstond!

Wouter’s last bleek niet ondragelyk. Want hy besloot hem nog ’n tydje te blyven dragen.

De oorzaak hiervan was deze. Om Femke te spreken moest-i naar de Holsma’s. En dit... durfde hy niet. Wat zouden die mensen ’t gek vinden!

Gáán zoud-i, o zeker! Maar... niet op die vrydag!

’t Kon immers best wachten tot-i eerst ’n paar dagen... ‘in de handel’ geweest was? Dit geeft houding, vond-i, en dán zoud-i zeggen...

Nu ja, hy zou vergeving vragen, en Femke ‘heus’ verzekeren... De uitvinding van dit ‘heus’ was zo kwaad niet. By lamlendige beroerdheid... frazen vóór! Van welke letterkundige had onze misdadiger dit geleerd?

Hy zou haar verzekeren...

Wát?

Dit, byv. dat de Weledele heren Ouwetyd & Kopperlith in wier ‘handel’ hy nu was aangeland...

Ja, ja, hy zou iets vertellen van de Weledele heren Ouwetyd & Kopperlith en hun ‘handel.’

Dan hoefde hy niet zo naakt voor-den-dag te komen met... dat andere.

Misschien zou z’n nieuwe chef hem pryzen over... z’n krulletters! Of over z’n aardrykskunde! Of over z’n strabbische uitgeleerdheid! En dan kon-i tegenover Femke z’n schande hullen in ’n wolkje van allerverendste byzaakjes. ’t Meisje zou verbaasd staan over z’n knapheid, en

ten-slote hém vergeving vragen voor de vrypostigheid dat ze zich had laten verloochenen door zó'n handels-fenomeen!

Aldus *redeneerde* Wouter niet. En zelfs niet op deze wys werd hem z'n onbewust gevoel kenbaar, doch... er was iets in hem – wat dan ook! – dat voorwendsel en verschoning leverde voor 't niet doen van z'n plicht.

Bovendien... die plicht was zo makkelyk niet!

Naar de Kolveniersburgwal gaan? Goed. Aanschellen? Goed.

Maar... wat dán?

De deur zal geopend worden. Door wie? Juist immers door de dienstmaagd uit Joh. xviii, vs. 17, wier aanblik meer dan *iets* anders de wankelmoedige Petrus weerhouden zou van ridderlyke oprechtheid?

De zaak is dat onze Wouter zich niet waagde aan dokters Kaatje! Wat zoud-i zeggen? Iets als:

'Vryster, ik moet Femke spreken, 't adjunkt-kindermeisje?'

Daar hoort wat toe, waarachtig!

En dán?

In de gang... 'n knieval doen? Of zelfs – o gruwel! – in de keuken?

Om-godswil, lezer, wat zouden al de ridders uit z'n boeken daarvan zeggen!

Welke Turk zou zich laten doodslaan door iemand die zich schuldig maakte aan zo'n dorperheid?

Die Engelse lord zou hem zeker geen hand geven – en de Afrikanen geen kroon! – als-i...

Zou Ivanhoe 't gedaan hebben? Neen! Ypsilanti? Neen! Themistocles? Neen! De 'Eduards' van Lafontaine? Hm... dit kon-i niet zo stellig ontkennen. In de werken van die schryver komen inderdaad *huiselyke* trekken van ridderlykheid voor. Maar... ze staan in 'n boek, en de lezer kykt er naar, en zal 't *weten* dat er, zonder harnas, pluim of veldgeschrei dan, grote daden geschieden in 'n hoekje. De auteur heeft gewaarschuid: het boekeheldje kampt onder de ogen van 'n publiek.

Zou ook dokters Kaatje gevoelig zyn voor 't grandioze van de vernerding, als ze daar Wouter zag geknielid liggen op de vloermat? Zo'n held in de boeken heeft makkelyk plichtdoen. Ieder slaat acht op z'n *prouesses*, en weet ze te schatten.

'Welnu,' dacht Wouter, 'ik zál m'n plicht doen, o zeker, ik zál! Maar eerst "in de handel" en bovendien...'

Een nieuw duiveltje becroop z'n gemoed. Wie weet of Femke niet spoedig de Holsma's verlaten zou, en terugkeren naar 't huisje by de as-

poort. Dáár... of in de buurt... of op de 'paden'... of by 't brugje, zou alles makkelyker gaan, dacht hy. Daar was geen nood van Kaatje's facheuze tegenwoordigheid, noch van Willem's onmenselyk Latyn. En ook Sietske die zo majestueus sprak over drieguldens...

De lezer gelieve optemerken dat er 'n lelyk *deficit* bestond in Wouter's gemoed, en dat de aanzuivering daarvan meer moeite kostte dan 't reinigen van 'n bemorst jasje.

Dat overigens 't verloop van z'n... liefde voor 't meisje, 'n geheel andere richting insloeg dan z'n onschuld...

Hier spreek *ik* van verloren onschuld, en ik meen te weten wat ik zeg!

...nu, dit spreekt vanzelf! Om liefdehebben, moet men goed zyn, en Wouter was niet goed op die vrydag!

Nu komt de 'vinger Gods' die hem straffen zou. Dit goddelyk lichaamsdeel lei 't zonderling aan.

De vrydag hield zich alsof-i voorby was. Wouter maakte zich gereed z'n nauwe bedstee te beklimmen in opgeruimder stemming dan hem paste. Hy had zelfs geen lust in 't kibbelen met Laurens, die altyd – zonder pretentie op 't konstrueren van 'n meetkunstig werkstuk – de diagonaal beschreef.

Zeer eigenaardig nam ons Petrusje zich voor, z'n inslapen te doen voorafgaan door 't overdenken van de voorvalletjes die gedurende de afgelopen dag aan de orde waren geweest.

Heel natuurlyk! Hy voelde geen lust zich bezig te houden met zichzelf, wat anders z'n gewoonte was.

Zekere prins had geld onder 't volk gestrooid...

'Hé... als ik zo'n prins was!'

Nu, deze indruk was de lelykste niet. De meeste jongens denken in zo'n geval: hé, als ik mocht meegrabbelen!

De Paltsgravin van... hoe heet het land waar ze ván was? Ik heb geen lust de naam optezoeken die ik haar gaf. 't Mens was in 't Trippenhuis geweest, en daar – volgens de couranten – minzaam, zeer minzaam...

'Dát zou ik ook zyn,' dacht Wouter, 'als ik... Paltsgravin was. Wat *is* dat toch voor 'n betrekking?'

De Koning had audiënties en 'n diner gegeven, en gezegd... och, de gewone praatjes. Maar voor Wouter waren ze nieuw en belangryk. Het welzyn van de Hoofdstad ging Z. M. byzonder ter-harte. Wouter ook. Dit belette niet dat hy deze byzonderheid heel lief vond in de Koning. In

Afrika zoud-i precies hetzelfde doen! En *zyn* hoofdstad...

Neen, weg met Afrika!

Hy smeed z'n linkerkous onzacht weg, zodat het ding zich om de sport van 'n stoel slingerde als 'n stervende paling.

Weg met Afrika! Want...

Daar rees de schim van Femken op, en dreigde, en vroeg of zy haar plaats verbeurd had op die troon? En of ze...

Weg met Afrika! Wat al zonderlinge vertellingen over prinses Erika! Men zei dat ze huwen moest met 'n grootvorst, maar... geweigerd had.

Alle burgerlui vonden dit heel mooi, zonder nog te weten of 't niet 'n malle koppigheid was van prinses Erika.

Ze was zo zonderling van gedrag en manieren, en kon zich niet schikken in de hoogheid van haar stand...

Wouter trok z'n tweede kous uit, en keurde 't af dat prinses Erika geen lust had in aanzienlykheden. Hm... zou ze misschien willen ruilen?

Hy: prins Erik. En zy...

Zou ook zy 's nachts zo'n lelyke muts opzetten? Wel neen, dacht Wouter, prinsessen dragen mutsen van diamanten. 't Is waarlyk zonde en jammer dat zo'n schepsel haar geluk niet waardeert!

En dit scheen toch 't geval. Toen ze met de Paltsgravin uit het Trip-penhuis kwam – waar ze minzaam geweest was – had ze geweigerd terstond mee terug te ryden naar 't paleis. Ze wou de 'Amsterdamse Jodenhoek' zien, en nam flinkweg 'n kamerheer onder de arm, die haar de weg wyzen zou. De man kende die zelf niet, en had alle moeite haar te loodsen tot op Vlooienburg... in 't hartje! En zie, hy droeg 'n korte broek – gelyk byna ieder-een, in Wouter's tyd – en zyden kouzen. En die kouzen werden bespat. En prinses Erika had er zo om gelachen. En nog meer onvorstelyke zonderlingheden van die soort...

Maar dit alles stond niet in de courant. De krant sprak alleen van de minzaamheid.

Nu, ook op Vlooienburg was de prinses allermorzaamst geweest, of zelfs meer dan minzaam. Ze had 'n hele kruiwagen vol maagdeperen leeg gekocht, en de straatjeugd gebombardeerd met handenvol sappig genot.

Maar dit stond alweer niet in de krant. De redakteurs wisten niet hoe ze dat voorvalletje *salvâ reverentiâ* zouden inkleden, en bepaalden zich dus maar tot de alom bekende minzaamheid. Toch had ieder er van gehoord, al wist men dan niet of 't waar was. Duizenden schiepen er stof

uit tot drie vertellingen. Eerst: dat het geschiedde: 'wezenlyk!' Daarop dat het 'n verzonnen praatje, en *niet* geschied was: 'wat *ik* je zeg!' Einde-lyk: dat het wel deze keer misschien niet geschied was, maar dat, wel beschouwd, zo-iets wel 'ns op 'n andere keer geschieden kón, en dat het zeer moeielyk was altyd precies te weten wát geschied was, en wat niet.

Dit vind ik ook.

Prinses Erika...

Wouter blies z'n kaarsje uit, of wilde dit doen. Hy had peiling genomen op een der twee scherpe driehoeken die Laurens hem te kiezen had gegeven, en op-eens verneemt hy grote ontsteltenis in den huize Pieterse: beroering!

't Is waar, er was drie, vier malen hevig gescheld, ja gebengeld. Brand?

Hm! Zou 't misschien prinses Erika wezen, die komt ruilen?

Och neen, 't was juffrouw Laps.

Ruilen kwam ze niets.

Maar wat dán, zo laat op de avond?

Wouter trok z'n been terug uit de tophoek, en luisterde.

Wy ook!

Zelfs juffrouw Laps zegt soms 'n waarheid die 't overdenken en toepassen waard is. Dezelfde autoriteit in-zake: mensenkennis. Don Quixote de la Mancha. Goden, duivels en... Fancy.

Het vertrekje waar Wouter met Laurens in één bedstee sliep, was boven de huiskamer. Ze deelden dat verblyf met twee van hun zusters, en moesten uit kiesheid altyd 'n kwartiertje vroeger slaap voelen dan die jonge-juffrouwen.

Ik ben niet geleerd genoeg om te weten hoeveel zuurstof vier jonge mensen gedurende acht uren nodig hebben om net even niet te stikken. Maar benauwd wás 't in dat hokje! Soldaten zouden 'gereklameerd' hebben.

In 'n ander lokaaltje had 'n soortgelyke verdeling van engte plaats, en ook daar werd het ogenblik van slaperig-worden geregeld en bepaald door gelyke wetten van kiesheid.

Met 'n weinig administratief genie zal nu de lezer kunnen berekenen wat de oorzaak was dat 'n gedeelte van de grote staf der Pietersens – en wel het deel dat tot de klasse der vrouwspersonen behoorde – nog altyd in de huiskamer by-eeen zat, op 't ogenblik toen Wouter zich voordroomde dat die gekke prinses Erika wel 'ns in 't hoofd kon krygen met hem te komen ruilen van positie.

In-plaats dáárvan echter, hoorde hy de stem van juffrouw Laps, die als 'n razende de trap scheen opgevlogen, en schreeuwend, snikkend en huilend het huisvertrek binnenstormde.

De gewone tussenwerpsels van: 'mens, wat is er?' en: 'goeie god, wat is er gebeurd?' waren afgelopen. Wouter kon waarnemen dat het traditionele glas water was aangeboden en leeggedronken, en tevens hoe men de blykbaar allerdiepst-ongelukkige vriendelyk uitnodigde om 'te bedaren.' Een zonderling voorstel altyd.

Juffrouw Laps begon met de zeer verstaanbaar geartikuleerde verzekering dat het haar onmogelyk was 'n woord uittebrengen.

De zaak scheen dus belangryk. Wouter trok z'n ene kous weer aan om beter te kunnen luisteren.

'Ik zweer je by God allemachtig, juffrouw Pieterse, dat ik niet spreken kan van schrik en alteraassie.'

'Gut, mens!'

'Waar zyn je kinderen... allemaal? Al naar bed? Toch nog niet naar bed, wil ik hopen! Ik kan waarachtig niet spreken! Nog 'n glas water, Trui! Hoor 'ns hoe ik bibber... 'n mens klappertandt van schrik, niet waar? Dankje, Trui, en waar is... Stoffel?'

'Wel, mens, die kleedt 'm uit. Hy gaat me vóór, my en Petró. Want... Mine schopt zo, weetje, en Trui moet by de jongens wezen... anders vechten ze. En daarom slaap ik met Petró, weetje. En daarom kleedt Stoffel 'm uit, en dan sluit-i z'n gordyntje, weetje, als-i ons op de trap hoort. Maar, mens, wat scheelt er an?'

'Ja juist... wat me scheelt, niet waar? Ik ben geschrokken, erg, heel erg! En, is... Laurens ook al naar bed?'

'Gut ja, mens, al lang! Want-i moet vroeg op z'n drukkery wezen. Maar...'

'Allemaal al naar bed! En ik... ik loop als 'n ongeluk langs de straat, als 'n mal mens – van schrik, weetje! – en weet niet waar ik belanden zal. Zó? Is hier... iedereen al... naar... bed?'

'Maar wat is er dan toch gebeurd?'

'Ik zal 't je zeggen, juffrouw Pieterse... och, als je wist hoe ik geschrokken ben! Verbeelje...'

Wouter trok uit 'n akoustisch beginsel z'n tweede kous aan.

'Je weet, juffrouw Pieterse, dat er tegenwoordig veel gestolen wordt?'

'O ja, maar...'

'En ingebroken? En vermoord? En dat de polisie er maar niet achter komen kan wie dat telkens gedaan heeft? De moord van de ouwe Mevrouw en haar dienstmeid, in de Lommerstraat...'

'Maar mens, daarvoor zitten er drie in de gevangenis! Wat wil je meer?'

't Mocht wat! De moordenaars lopen vry rond, wat *ik* je zeg! Dat gevangen-zetten van die drie kerels is maar om ons 'n doekie voor de ogen te binden, en dat de mensen niet vragen zullen: waarvoor dient de jistiesse, zieje! De lui die 't gedaan hebben, willen wel zo, en hebben al de tyd om op 'r gemak hun boeltje opteknappen. Want weetje wat ik altyd zeg...'

De waarheid is zo eerbiedwaardig, dat we haar niet mogen versmaden, al wordt ze verkondigd door juffrouw Laps.

'...*ik* zeg dat 'n gemene kerel die 'n moord doet, en veel geld steelt, z'n bebloede kleren niet kan verdonkeremanen. En al dat geld ook niet!

Want, zeg ik, hy is niet gewend met zoveel geld omtegaan. Al z'n bu-

ren kennen z'n buizen en broeken van-buiten. 'n Kast waarin-i wat kan wegstoppen, heeft zo'n man niet. Verstand van effecten of obbeligaassies ook niet! En de weg naar 't buitenland weet-i ook niet! En vrinden die hem de weg wyzen om van z'n boeltje aftekomen, heeft-i ook niet! Zodat ik maar zeggen wil dat... 'n moord of 'n diefstal, of... zowat... als ze de moordenaar niet *terstond* pakken... nu, juffrouw Pieterse, dan zeg ik dat het door 'n fatsoenlyk man gedaan is, die meer rokken en kasten en kemsoossies heeft dan alleman weet, en... ongeteld linnengoed, zieje! En vrinden onder bankiers, zieje, die 'm afhelfen van z'n obbeligaassies. 'n Gemene vent zou honderdduizend gulden in z'n broodkast leggen, en daar vinden 't de kinderen als ze boter snoepen. Wat zeg jy, Trui?

Trui had nooit nagedacht over deze wel-eens uit het oog verloren grondregel van kriminalistiek. Althans Wouter vernam geen antwoord, schoon de nieuwsgierigheid hem noopte z'n broek aantetrekken.

'Maar,' hoorde hy op-nieuw z'n moeder vragen, 'wat is er dan toch met je gebeurd?'

'Wat er gebeurd is? Ik ben geschrokken... kyk, hoe ik bibber! De stad is vol moordenaars, juffrouw Pieterse!'

'Lieve-god, mens, wat kan ik daaraan doen?'

'Niks, juffrouw Pieterse, helemaal niks! Maar ik ben geschrokken, en kom je-n-om raad vragen. En... gaan Stoffel, en... Laurens, en... iedereen hier altyd zo vroeg naar bed? Kyk, hoe ik nog bibber. Zou je wel geloven dat ik niet naar m'n huis durf te gaan?'

'Maar waaróm dan niet? Denk je dat ze je vermoorden zullen?'

'Ja, juffrouw Pieterse, dát denk ik! De moordenaars van die oude Mevrouw en haar dienstmeid lopen nog altyd rond – gister by de ullemenatie hebben ze god weet hoeveel horlogies gerold! – en de politie... weet je wat de politie doet? Ze kykt of iemand 'n vloerkleed uitklopt na tienen 's morgens... dát doet de politie! Maar al die moordenaars laat ze lopen. Dat zeg ik!'

'Maar wat weet je dan van die moordenaars? Geef ze-n-aan, als je ze kent! Dat 's je plicht, mens!'

Wouter trok z'n vest aan, en deed 'n dasje om.

'Wat ik er van weet? Ze belagen me-n-in m'n eigen huis! Is 't erg of niet? Ik ben van middag uit geweest, om 't hardzeilen op de Amstel te zien. Maar er was niets te kyk, omdat er geen wind was. En 't was heel vol op de weg, en by de Amstel ook, tot Ouwerkerk toe. Al die koningen waren er, en die vreemde prinsen en prinsessen, weetje, en de mensen

keken naar de koetsen, en ik ook. Niet dat ik om 'n koning geef, gut né! Want hy is 'n wurm in Gods hand, net als jy en ik, en als de Heer hem niet steunt... och al 't aarse is maar gekheid. Stof en as... geloof dát maar! Maar ik keek naar de koetsen, weetje, en naar de paarden, en naar al 't volk... dat er naar keek. En ik dacht zo by mezelf, als ik van-avond thuis kom, zal ik m'n aardappelen opbakken, want... die had ik over van van-middag, en als ik aardappelen over heb, bak ik ze 's avends altyd op, weetje. En er was groot gedrang by de Amstel, en 't speet ieder zo dat er geen wind was, want de mensen zyn dol op plezier, en slaan geen acht op wat des Heren is! *Werelds* waren die prinsen en prinsessen... kyk! Ja, dacht ik, 't wondert me volstrekt niet dat er zo erg gemoord wordt, en gestolen, want ze verzoeken God. En: de Heer zal jelui wel krygen, dacht ik, maar Hy wacht z'n uur af. Want, juffrouw Pieterse, dát doet-i altyd. Eén dame – 't mens had rode puisten in 't gezicht, en was nog ouder dan jy, juffrouw Pieterse! – wat denk je dat ze-n-op 't hoofd had? 'n Tulleband, mens! En ze zat in 'n koets met vier paarden. Is dat de Heer tergen of niet? Dat vraag ik maar! En ze speelde met 'n *soesoe*, en toen er 'n prins te-paard naast haar koets kwam, stak ze d'r hand uit het portier, en liet 'r *soesoe* driemaal op-en-neer gaan. En dat deed die prins ook. Waren ze mal of niet? En wat moet de Heer daarvan zeggen. Als er geen pestilentie komt...'

'Maar... wat is je dan toch overkomen?'

'Ja juist... wat me-n-overkomen is? Dát zal ik je zeggen... maar ik beef nog zo. Ik had m'n aardappelen aan schyfjes gesneden, en op 'n schotel-tje in de kast gezet. Want, dacht ik, als ik thuis kom, kan ik terstond aan 't bakken gaan, want ik hecht niet aan wereldse dingen – want ik heb de genade, weetje – want ik dacht zo by mezelf, dat ik niet lang onder al die mensen blyven wou... gut, juffrouw Pieterse, je moest... Stoffel roepen. Dan kan-i horen wat me-n-overkomen is.'

Stoffel was reeds in aantocht, en dit deed Wouter genoeg. Hy had geruis in de kamer naast zich gehoord, en grondde op Stoffel's opstaan de hoop dat ook hyzelf weer voor-den-dag zou mogen komen, om 't spannend verhaal wat meer op z'n gemak aantehoren dan door de porriën van z'n kamervloer. Intussen had hy zich geheel gekleed, omdat-i niet door juffrouw Laps wou gezien worden in z'n nachtpon. Hy nam nu waar dat Stoffel de huiskamer binnentrad, en dat de bezoeker, na de gewone groet en de plechtige verzekering dat ze nog altyd van 't bibberen niet spreken kon, de vraag deed: waar toch... Laurens bleef?

Laurens? Wél, hy sliep, en leverde door z'n neusgaten de demonstratie van 't pythagoreïsch vraagstuk, waarin hyzelf de hypothenuze zo aanschouwelyk voorstelde.

Dit zou juffrouw Laps volkomen onverschillig geweest zyn, als ze 't geweten had. Ze wist alleen – en 't hinderde haar erg, naar 't scheen – dat... Laurens zich niet bevond onder haar gehoor.

Was dit misschien de reden dat ze zo talmde met de katastroof? Moest juist... Laurens getuige wezen van de ontwikkeling en de uitbersting? Waarom toch?

'Zeg jyzelf nu eens, Stoffel, of de stad niet vol moordenaars en dieven is?'

Stoffel zoog z'n bovenlip naar binnen, en trachtte met de andere de punt van z'n neus te bereiken. De lezer wordt uitgenodigd deze mond-greep natebootsen, en hy zal, volgens de door my meegedeelde methode van ziel-ontdekking, nagenoeg weten hoe en wat Stoffel niet antwoordde op deze vraag.

Juffrouw Laps hield zich of ze 'ja!' verstond, omdat het zo in haar kraam te-pas kwam. En dus: 'Zie je wel, Stoffel zegt het ook! De stad is vol dieven en moordenaars, en... 'n fatsoenlyk mens durft niet meer in z'n eentje naar bed gaan. Dat zeg ik!'

'Maar... juffrouw...'

'De polisie? Gekheid! Wat helpt de polisie, als je niet op God vertrouwt? Dát 's 't ware! En wie dát niet doet, is verloren. Menselyke hulp... ik kan me niet begrypen dat... Laurens altyd zo vroeg slapen gaat. Weet jelui wel, dat het niet gezond is zo veel te slapen! Wat zegt de Schrift? Waak en bid! Maar... ieder z'n sinnigheid! Ik kan je voor God verklaren dat ik niet alleen naar huis durf, en...'

Hier vertoonde zich weer 'n 'vinger!' Wouter's nieuwsgierigheid was ten-hoogste gespannen. Om beter te kunnen verstaan stond-i in gebukte houding, en leunde met één hand op de rug van 'n stoel. Z'n steunpunt kantelde, de stoel gleeed uit, knerste over de grond, bereikte 'n ander meubel...

'Here-jesis-kristis, wat's dát nu weer?' kryste de moeder. 'Ben jy 't, Laurens?'

Wouter piepte verlegen terug, dat het: 'ik' was. Uit deze stoornis vloeiende voort dat-i zich wist overteplaatsen in de kring waar zulke belangwekkende dingen werden verhandeld.

Z'n *entrée de salon* had plaats onder de allerongunstigste omstandig-

heden. Hy werd hevig berispt omdat-i 'nog' niet uitgekleeed was, en...

'Zet jy je bakker op, voor je je kleren uittrekt?' riep de moeder.

Zowaar, de jongen had vergeten zich te ontdoen van z'n slaapmuts! Hy meende van schaamte te verzinken. Liever had-i ál 't andere gemist, dan dat ene te hebben!

'En... wat heb je dáár?'

Helaas! Ons heldje was belachelyker nog dan men in-staat is zich te maken met 'n pluimmuts alleen. Er bleek dat-i zich gewapend had met de yzeren staaf, die in voorhistorische dagen door z'n vader gebruikt werd tot recht-afsnijden van leër. Gedurende 't begin van 't lapsisch verhaal dat zo slecht vlotte, meende hy, dacht-i, hoopte hy...

Nu ja, hy verstond iets van 't oude: '*waar blyft Wouter?*' Uit de mond der spreekster niet, o neen – 't waren immers juist de woorden die ze by-voorkeur *niet* uitsprak! – maar... hy meende ze toch te horen, al kwamen ze tot hem van geheel andere kant.

Wel was-i die vrydag laag en slecht geweest, onridderlyk en infaam, maar... hy bleef nog altyd Wouter!

Moordenaars? Dieven? Een vrouw in nood, 'n dame – ze heette Laps, godbetert! – wat anders kon daarop volgen, dan: '*Ce sera moi, Nassau!*' en: 'God laat die moordenaar maar begaan... *ik* niet! Ik. Wouter!'

Ivanhoe was-i gewis die dag niet geweest... helaas! Doch er was toch nog altyd genoeg in hem van zichzelf, om niet lager te staan dan de slechtaard Brian de Bois-Guilbert, die toch ook niet wegliep voor gevaar, al was dan z'n gedrag jegens Rebekka hoogst-indelikaat.

Slecht? Het zy zo! Maar lafhartig ook? Dat zou te veel zyn.

In zó'n stemming had Wouter – hy scheen niet te weten dat ook z'n eigen felonie voortkwam uit lafheid! – tussen z'n tweede kous en z'n broek in, de leder-lineaal gegrepen. En dat ding hield-i nog altyd in de hand, toen er door zo'n zonderlinge samenloop van omstandigheden 'n welgelukt beroep werd gedaan op z'n moed.

O, eerbiedwaardige, korrekte, maar dikwyls laaghartige, toch altyd onschuldige, kansverevening, waarom moest ge dat oningetogen ridderzwaard in-handen geven van iemand die vergeten had zich te ontdoen van z'n slaapmuts? Waarom niet die twee belachelykheden in bilykheid over Stoffel en de held verdeeld? Waarom niet aan ieder wat? De een de muts, de ander 't wapen? Of, beter nog, waarom niet Stoffel de hellebaard in de hand gedrukt, en de slapende Laurens by uitsluiting belast met het torsen van de gepluimde diadeem? Wat kon het hém schelen hoe hy er uitzag in z'n bed!

Maar... 'n held, 'n ridder? En dat onder de ogen van de dame die hy beskermen zal!

Arme Rebekka, wanneer Ivanhoe ware te-voorschyn gekomen met zó'n helm!

Wouter was woedend.

En... ik ook! Op die kansverevening namelyk, en niet zozeer om de boosaardige kombinasie van muts en degen. Zy is niet te vermyden, en de Don Quixotten schikken zich. Weldra zien ze die pluimmuts voor 'n stalen helm aan, en hun hemd voor 'n schubbejak.

Niet dáárom alzo ben ik boos. Ik zou waarlyk te veel te doen hebben, indien ik toegaf in de neiging tot zúlke verstoordheid. Maar om 'n andere samenvoeging die bedroevender is, en waarin 'n braaf ridder zich niet mág leren schikken.

Wouter was lafhartig geweest, toen-i Femke had behoren te kennen en te érkennen. En... z'n gevloten ridderlykheid kwam tevoorschyn op 'n roep uit de mond van juffrouw Laps! Dit is erger dan belachelykheid!

Tegenover reinheid had-i zich stug betoond, en arm aan ziel. De rykdom van z'n gemoed berstte weelderig uit, zodra ze werd opgevorderd door 't gemene. Is 't niet treurig?

Dat de Don Quixotten weldra de onheraldische betekenis van hun pluimmutsen over 't hoofd zien – lafaards wachten zich wel voor zulke gekheid! – is begrypelyk, en te vergeven. Maar wie – en *op-den-duur* – genoegen nemen zou met de verkrachting van *zedelyke* logika, met het *tragisch*-heterogene...

't Huwelyk van rapier en muts was maar *komisch*!

...wie op-den-duur zich tevreden stelt met... dat andere, hy is verloten! Hoogstens kan er 'n rykworder uit hem groeien, 'n schoonzoon van Kappelman, of zo-iets.

Goddank, Wouter zou 't leren inzien. De zeer intelligente lezer begrypt immers dat-i anders geen geschiedenis hebben zou? Maar hy was nog in lang zo ver niet, en meende al veel gedaan te hebben tot herstel van de zo sarkastisch bedorven toneelzetting, toen-i met driftig gebaar z'n wapen kletterend op de grond smee, en z'n muts – flap! – op de tafel.

Niemand had ooit geweten dat het manneke zo driftig worden kon. Z'n moeder vroeg dan ook met de gewone belangstelling in 't welzyn van z'n zieltje: 'of-i dan in-godsheren-naam *helemaal* bezeten was?' 't Had er veel van.

De 'vinger' van zo-even zal wel weer de klauw van 'n duivel geweest zyn, of... van de Duivel, naar verkiezing van de lezer.

'Ik zeg dat jelui 't kind niet zo moet versagrineren,' zei de bibberende bezoekerster.

'Ogenblikkelyk naar je bed!' riep de moeder.

'Och, laat het kind zitten! Maar... wat ik je zeggen wou, juffrouw Pieterse, van m'n aardappelen...'

Wouter blééf. Dat-i dit kon, had hy te danken aan de algemene nieuwsgierigheid. Heel gelukkig waarlyk, want ik heb z'n blyven hoognodig voor de ekonomie van m'n vertelling.

'...verbeelje toen ik thuis kwam, zo tegen half-elf... want ik kón niet eer, om de drukte, weetje – anders... ik houd niet van remoerigheid, dat weetje wel – nu, toen ik thuis kwam – de stad is vol moordenaars en dieven, dit moet je wél in 't oog houden! – toen waren m'n aardappelen... waar denk je dat m'n aardappelen waren? Ze waren... weg!'

'Weg?'

'Weg!'

'Helemaal weg?'

'Helemaal... wég!'

'Je aardappelen weg?'

'M'n aardappelen... heeeeelemaal... wég!'

'Maar...'

'En ik zeg: dat hebben de dieven en moordenaars gedaan! Wie anders? Er zyn moordenaars op m'n zolder, en nu wou ik je vragen... want ik durf niet alleen thuiskomen...'

Wouter's ogen flikkerden.

'...ik wou je vragen of misschien... je zoon Stoffel...'

Stoffel zette 'n allerzonderlingst gezicht, dat zeker alle moordenaars uitmuntend zou bevallen hebben, omdat het 'n geruststelling bevatte voor de toekomst van 't *métier*.

'Maar, juffrouw Laps, vroeg-i, 'heb je dan geen kat in huis?'

'Een kat? Ben je mal? 'n Kat tegen moordenaars?'

'Né, juffrouw, niet tegen moordenaars. Maar 'n kat die misschien je aardappels heeft opgegeten?'

'Ik weet van geen kat! Ik weet dat de stad vol gemeen volk is, dat de mensen vermoordt zonder dat er 'n haan na kraait! Niet dat ik om m'n leven geef, gut neen, niet... zie zóveel! Als de Heer me roept, zal ik zeggen: laat je dienstmaagd gaan in vrede. M'n ogen hebben je heerlykheid gezien! En dan...'

‘Maar, mens, waarom heb je niet op je zolder gezocht, of onder je bed?’

‘Dat mócht ik niet, juffrouw Pieterse! Wien God bewaart, is wélbewaard, maar... men mag de Heer niet verzoeken! Op m’n zolder ga ik niet, en onder m’n bed kyk ik niet, voor alle werelds goed niet! Want dáár zit-i zeker! En juist daarom wou ik je vragen of... je zoon... Stoffel... of – als Stoffel geen senie heeft – byv. je zoon... Laurens, of...’

‘Maar... waarom heeft uwe niet liever de buren er by geroepen, juffrouw?’

Aldus sprak Stoffel.

‘De buren? Nou, je moet ze kennen, die buren! De man onder me durft geen schoothondje aan, laat staan ’n moordenaar! En naast me woont er een die... wat zal ik je zeggen, ’t is ’n jonkman, en je weet dat ik me niet graag in opspraak breng. Want... ’n mens moet zorgen voor z’n fatsoen, en nooit ergernis geven, dat weet je-n-ook wel.’

Niemand kwam op de gedachte, haar te vragen wie of wat Stoffel dan voor ’n wezen was? Géén jonkman? Zoud-i misschien ‘door z’n school’ boven wereldse verdenking verheven zyn?

‘En bovendien,’ ging de verlokster voort, ‘meen je dat al die mannen kersie hebben? Ik zeg neen! Ze zyn zo bang voor ’n dief, als de dood. Verleje week stond er ’n brittale bedelkerel in ’t pertaal, en de vent wou niet weg. Denk je dat ze ’m aandurfdén? Maar ik, ik pakte hem flink beet, en...’

Ze versprak zich, en bemerkte het:

‘...nu ja, dat zou ik gedaan hebben als ik niet ’n vrouw was geweest. Want vrouwen moeten zich nooit inlaten met ruwigheid. Dat stáát niet... wat zeg jy, Trui? Ik liep weg, en sloot m’n kamer, zieje! Neen, kersie hebben al die manlui niet!’

‘Al die manlui!’

Wouter voelde zich beledigd, en beefde van ingehouden strydlust, of althans van begeerte om te tonen dat hy niet behoorde onder zulke ‘manlui.’ Juffrouw Laps merkte ’t wel.

‘Nu, als Stoffel ’t niet graag doet...’

‘Om je de waarheid te zeggen, ik...’

‘...en als Laurens al slaapt. En als... niemand er senie in heeft...’

Ze stond op.

‘...nu, dan zal ik, op God vertrouwend, in m’n eentje... maar griezellig is ’t voor ’n vrouw alleen!’

Ze zag allen beurtelings aan, behalve juist de ene tot wie ze sprak. Wouter moest zich vergeten voelen, over 't hoofd gezien, en daardoor geprikkeld tot de eis om beschreven te worden onder de ridderschap van den huize.

'...als dan hier niemand is, die *durft*...'

'Ik durf, juffrouw!'

Allen stonden verbaasd, behalve onze mensenkenster die niets anders verwacht had, maar toch geraden vond zich even verbaasd te houden als de rest.

'Jy?'

'Jy, Wouter?'

'Jongen, ben je gek? Jy?'

'Ja, ik! *Ik* durf, al waren er tien op je zolder, juffrouw, en duizend onder je bed!'

Hm, zo'n kleine Luther! Maar er was verschil. Luther had 'n God, waarop-i meende te kunnen rekenen... met behulp van 'n paar keurvorsten... nu ja, die behoefte hadden aan troebel water. Onze Wouter – zónder keurvorsten! – trok als 't ware ten-stryde tégen de god, die toegelaten had dat er duizend en enige moordenaars onder 't dak en bed van juffrouw Laps konden zitten.

'Maar, jongen!'

'Ik durf!'

'Och, laat hem begaan, juffrouw Pieterse! Je begrypt... het is altyd 'n gezelligheid voor me, zo'n kind by me te hebben! Zieje, dan griezelt het me minder, als er misschien 'n moordenaar op zolder zit. 'n Mens wil aanspraak hebben, niet waar?'

Ze bereikte haar doel: onze Wouter werd haar meegegeven. Met z'n nachtpon en bakkersmuts in 'n pakje onder de arm, verliet hy 't huis. De yzeren staaf werd achtergelaten, omdat juffrouw Laps verzekerde dat zy 'n wel gevuld tuighuis had van gereedschappen waarmee men zoveel moordenaars kon doodslaan als men verkoos.

De oorzaak dat de Pietersens zo gemakkelyk toestemden in Wouter's benoeming tot slotvoogd, lag voornamelyk in ydelheid. Eigenlyk keurde het geen der leden van 't koncilie goed, dat de jongen meeinging met juffrouw Laps, maar de familie was groots op z'n moed. De zaak zou bekend raken, oververteld worden, en juffrouw Pieterse zou wel zorgen dat er bygevoegd werd: 't Is dezelfde jonge-heer, weetje, die laatst geleseerd heeft by dokter Holsma op de Kolveniers-burgwal.'

'Ja, ja, er zit wel wat *in* die kinderen van diezelfde Juffrouw Pieterse!' zou dan deze of gene de goedheid hebben te antwoorden.

En zo-iets hoort men graag.

Dáárom kreeg juffrouw Laps ditmaal haar zin.

Maar... Fancy?

Preuts was ze niet!

Dat verloochenen van Femke vond zy érg!

Doch ook dáártegen zou ze raad weten, zy die alles was, alles wist, alles kon, tot het regelen van de kans-verevening inkluis.

Niet tevreden – o neen! – maar kalm toch, en geenszins wanhopend, ging ze met hare arbeid voort. Er was meer spot dan smart in haar ge-laat, toen ze Wouter die avond de weg zag inslaan naar de woning der oefenaarster. Ze toonde hierdoor hoger te staan dan de engel die door Moritz Retsch tot droefgeestige getuige wordt gemaakt van de nederlaag des jongelings die op 't schaakbord z'n ziel aan de duivel verspeelt.

Hm... in één party?

Moet dan het behoud der ziel afhangen van één veronachtzaamd: *gardez la Reine?*

Waarachtig niet!

Men zou wensen geen ziel te hebben, als ze zó snel kon verloren gaan!

Eilieve, dan immers stond de party tussen God en Duivel niet gelyk?

Hoe! Eén misstap, één dwaling, één vergissing, zou naar de hel kunnen voeren, en na 'n lang leven vol moeite, arbeid, onthouding en stryd, is er nog 'n byzondere genade nodig om in de hemel te komen?

Dit moet 'n dwaling zyn! Maar... 'n dwaling die 't verklaart, waarom de *galerie* zo gaarne voor de Duivel parieert! En waarom er zoveel speciaal-kunsten worden uitgevonden om God 'n beetje te helpen in z'n ál te ongelyke kans.

Dit hoeft niet!

Fancy zal zich weten te redden. Zich, en... hem die ze aanraakte met haar vleugel.

Ze laat hem begaan, en doet – als ik! – haar werk. En:

...doet, als ik, haar werk!

En spint de vlok tot draad, en weeft de draad

Tot doek, waarop zy, eindloos voortbordurend,

De loop van al wat is, te aanschouwen geeft.

*En wie 't verband ontkent, is schuldig blind,
Ter nauwernood onschuldig wie 't niet kent!*

Van dit alles wist Wouter niets. Z'n onkunde mag wel een der oorzaken geweest zyn van de rilling die hem becroop, toen-i met juffrouw Laps de trap van haar woning opging.

't Eerste wat ze hem aanbood, bestond natuurlyk in de gebakken aardappelen die opgegeten waren door al die gulzige moordenaars.

Hu! Wouter verbeeldde zich dat-i zou hebben raad geweten met Schinderhannes in hoogsteigen persoon. En al blyft het nu de vraag, of z'n – ongeofende! – moed niet op 't beslissend ogenblik in de schoenen zou gezakt zyn, hy méénde toch dat-i durfde. En hy was dan toch begonnen met Schinderhannes inderdaad optezoeken...

Maar... alleen te wezen met die gebakken aardappelen, en met die walgelyke vrindelykheid – wat ranser was, wist-i niet! – daar hoort méér toe!

Hy voelde berouw over z'n veronderstelde moed, en begreep niet hoe hy z'n heldentocht had kunnen aanvangen zonder te letten op de onvermydelyke byzaken.

Wél beschouwd, was-i toch maar liever in een der driehoekjes gekropen, die Laurens gewoon was zo grootmoedig te zyner beschikking te stellen.

De lezer maakt kennis met een der meestberoemde Nederlanders van deze eeuw. 'En de Here zeide tot Satan: zie, al wat myn knecht Job heeft, zy in uw hand! Alleen strek uw hand niet aan hem uit.' Hoe juffrouw Laps door vuur van de straat verhinderd werd deze voorwaarde te breken. Een-en-ander over de kalmte van beschermengelen.

'Tast jy maar gerust toe, m'n jongen, en seneer je niet! Of wil je misschien eerst je jasje uittrekken, want daar je nu toch van-nacht hier blyft, zieje, om op me te passen...'

Wouter hield z'n jasje voorlopig aan.

'En... 'n lekker likeurtje heb ik ook voor je... 't is beste! Van Fockink, weetje, die z'n fabriek heeft in... die nauwe straat, je weet wel. Je moet nooit door die straat gaan, want daar wonen gemene vrouwlui, en die staan aan de deur, zieje, en dat 's niet goed voor 'n jonkman als jy.'

De 'jonkman' Wouter keek heel vreemd op, maar ik zou jokken als ik zei dat-i boos was. Juffrouw Laps had met aanbiddenswaardige handigheid hem 'n paar tweede-luitenants epauletten op de schouder gespykerd... z'n eerste rang! En welke jongen neemt dit kwalyk? De verheffing tot jonkman was strelender nog dan 't 'in de handel' zyn.

Maar toch, er bleek dat-i verlegen was met z'n nieuwbakken hoogheid. Althans juffrouw Laps vond goed zich te houden alsof ze verstond dat-i toelichting wachtte. De dozis vleierey moest onverkort worden toegemeten.

'Wel wis en zeker, Wouter, je bent 'n jonkman, wist je dát niet? 't Komt omdat ze je thuis altyd zo kinderachtig behandelen. *Ik* zeg dat je-n-'n jonkman bent, zo goed als de beste! Denk je, byv. dat ik zoveel van... Stoffel houd als van jou? Waarachtig niet! Volstrekt niet! In 't geheel niet! Ik houd veel meer van jou. Wil je-n-'n pyp roken? Je bent er mans genoeg toe. Wel zeker, waarom zou je niet 'n pypie roken, net als andere mannen?'

'Mannen!'

Help, Fancy!

Wouter antwoordde dat-i 'nog niet' roken kon. 't Kostte hem moeite dit te zeggen. Hy was beschaamd over zoveel kinderachtigheid, maar hy moest wel oprecht zyn omdat 'n eerste poging om Stoffel natedoen in deze uiting van mannelykheid, zo byzonder ziekelyk was afgelopen dat

het voorstel tot herhaling hem schrik aanjoeg.

'Zó? Rook je niet...'

Ze liet het 'nog' weg.

'...rook je niet! Heel goed! Eigenlyk is 't 'n verkeerde gewoonte van de mannen. Dat eeuwige gerook! Ik ken meer jongelui die niet roken. Daar heb je, byv. Piet Hammel – hy is zo oud als jy, maar wat kleiner, en vryt met 'n nichtje van me – die rookt ook niet.'

Iemand zo oud als *hy*, maar *kleiner*, en die al aan 'vryen' deed: help, Fancy!

'Ja, ze willen trouwen, zo tegen... ik weet niet wanneer. Maar... trouwen willen ze! Zodat ik maar zeggen wil dat je-n-'n effetiese jonkman bent. 't Is heel mal dat ze je-n-altyd behandel en als 'n kind! Dát heb ik wel al honderdmaal aan je moeder gezegd. Daar heb je nu, byv. om 'reis iets te noemen... zo-even op-straat. Ik was bang, niet waar? Omdat ik maar 'n zwakke vrouw ben, weetje? En 't was nacht, niet waar? Denk je dat ik nog bang was, toen jy naast me liep? Geen zier! En waarom niet? Wél, omdat ieder zien kon dat ik 'n manspersoon by me had. Ik had je best 'n arm kunnen geven – je bent heus groter dan ik – maar ik deed het niet, omdat j-n-'n pakje droeg. En, bovendien... de mensen praten zo! Want, zieje, de wacht had het kunnen zien, en dan in de buurt overal rondvertellen dat ik 's nachts met 'n heer liep.'

'Met 'n heer!'

Fancy!

'Want 'n mens moet altyd zorgen voor z'n fatsoen! Hier binnen'skamers is 't wat ánders, heel wat anders! Gut, ik weet wel dat jy geen kwaad van me vertellen zult. Wie 'n vrouw bekladt, is geen ware man, dit weet je-n-ook wel.'

Ja, dit wist Wouter, al was er meer diepte in z'n besef van loyauteit, dan helderheid in 't begrip van: 'bekladden.' Hy vertaalde juffrouw Laps' maxime in z'n boekentermen, en las voor: 'vrouw' en: 'man' de hem gemeenzamer uitdrukkingen: *dame* en: *ridder*.

't Mens werd dus ditmaal beter begrepen dan zyzelf verwachten of weten kon. Gesteld eens dat Wouter ontevreden ware geweest over de likeur – *par impossible*, want ze was van Fockink – of dat de olie waarmee ze haar aardappelen bakte, naar bejaardheid had gesmaakt – onmogelyk alweer, want ze bakte met boter, die niet eens veel slechter was dan de gewoonte der Hollandse vervalsings-industrie meebrengt – jazelfs al had i grond gevonden tot het maken van gewichtiger aanmerkingen... meent

men dat ridder Wouter dame Laps zou hebben geschandvlekt? Nooit... 'by m'n zwaard!'

De menskunde van juffrouw Laps ging niet ver genoeg om dit intezien, of althans om hierop zonder de minste voorzorg te vertrouwen. Voor iemand die maar zowat beunhaasde in mensenkennis, was 't inderdaad al bekwaam genoeg dat ze zo korrekt de loopgraven trok om de belegerde vesting. Had ze *inderdaad* menskunde bezeten, ze zou geweten hebben dat ze kon stormlopen in alle gerustheid. Maar... dan had ze tevens – door geestelyke oefening veredeld! – geen lust gevoeld in zulke krygstochtjes, en dus 't hele vestinkje met vrede gelaten. Zoals nu de zaken stonden, sukkelde zy, zo goed en kwaad het gaan wilde, maar voort met de kleine middeltjes die leiden moesten naar 'n mikroskopisch doeltje.

Wat drommel, men kan toch niet meer doen dan roeien met de riemen die men hééft! Brave hoogstrevende lezer, wees niet bozer op de goeie juffrouw Laps dan u past, en vooral... minacht de wetenschappelyke laagte niet van haar taktiekje. Ik ken menige dokter in allerbespiegelandste wysbegeerte, die niet in-staat zou geweest zyn het mens voorby- of natestreven op 't zielkundig terrein dat ze hier betrad, en dat toch, wel beschouwd, niet eens 't hare was. Want – wie zal dit begrypen? – haar scherpzinnigheid was minder wysgerig dan sexueel. Nooit immers zou 'n *man* – overigens gelyk begaafd – uit de sobere gegevens die háár ten-dienste stonden, een zó praktisch operatie-plan tegen Wouter hebben kunnen samenknutselen. En, omgekeerd, zy zou minder bekwaamheid hebben aan den dag gelegd, wanneer niet haar kinderachtig plannetje in-verband had gestaan met verwrongen geslachtsdrift.

Wie billyk oordeelt vindt haar strategische wendingen om te kussen!

En... Fancy? Wendde ze treurig 't hoofd af? Meesmuilde zy? Begon ze te schreien? Brak zy in jammerklacht uit?

Tekent haar de artist – die m'n werken illustreren... zou, als ik 't geluk had geen Hollander te zyn – wordt ze hier door de schilder voorgesteld in gebogen houding, handenwringend?

Vlucht ze heen?

Wat toch doet hier onze Fancy?

Komaan, artisten – die m'n werken niet illustreert, omdat ik maar 'n Hollander ben, in-plaats van 'n zevende-klas buitenlandse beroemdheid! – komaan, ik zal u helpen. Weg met die tranen op Fancy's wangen...

Een geest weent niet om zo weinig! Weg met die geknakte gestalte...
Geesten bukken niet onder zo geringe last!

Ze weende niet, en boog niet, en vluchtte niet. Ze deed niets van dit alles!

Kalm en ernstig – 'n glimlach misstond er niet by! – zette zy haar kans-verevening aan de arbeid. Geschiedde daar op die bovenkamer iets te véél... welnu, er zou méér geschieden, elders of hier!

Aventuur op avontuur, storm op storm, spanning op spanning...

Halt! roepen wy mensjes by zulke gelegenheid. We vrezen dat de natuur der dingen, die slechts in feiten spreken kan, taal zal te-kort komen omdat haar feiten ópraken.

Aventuur op avontuur! Is 't u te veel? Ei, ziedaar... 'n nieuwe schok!

Spanning op spanning? Te sterk, meent ge? Welaan... dán 'n nieuwe takel aan de koord geslagen... ze kan méér dragen, méér heffen, en knappen zal ze niet!

Storm op storm! Te hevig, meent ge? De sterke Fancy geneest uw angst met 'n orkaan!

En ze glimlacht!

Want, ziet ge... gy, A, zy is niet A! Want, ziet ge, B... zy is niet B! En ook C is ze niet! En D niet! En de rest niet!

Zy is Fancy, de grote, de ryke, de machtige, de majestueuze.

Zy is de Natuur die alles in voorraad heeft, en ryker wordt, al gevende. Zy is er geen tifon armer om, al heeft ze gister nieuwe vastlanden opgestormd uit de oceaán, al heeft ze zo-even met de adem van haar mond melkwegen gezuiverd van nevelvlekken.

De lezer begrypt dus dat en waarom ze zich niet zeer angstig toonde voor 't gelukken der mensenkennige kunstjes van juffrouw Laps. En ik verzoek hem uit-bestwil, z'n deel te nemen van die kalmte.

Neen, dit begrypen sommige lezers nog altyd niet. Dus meer daarvan!

Wie verzekert ons dat Fancy die kunstjes vrezen zou, ook al was 't slagen zéker?

Voorwaar, voorwaar, daar is steviger bodem voor 't goede dan de verleidbaarheid van 'n halfwassen jongeling, al zy het dan dat de zoetigheid van Fockink's likeurtjes, en de nog zoeter drank van gekittelde ydelheid mee-oprukken als bondgenoten van het boze!

Ook zelfs by zekerheid van de aanstaande 'val' – och, arm! – blyft het misschien de vraag, of 't Fancy de moeite waard wezen zou de wapens

aantegorden in 'n stryd van zo weinig belang? Dat... 'boze' was maar *ordinair*.

Wanneer ze 't *doet*, geschiedt het waarschyklik uit luim alleen.

Want... luimig is ze. Luimig als 't spel, als 't weder, als de wereldgeschiedenis, als alles wat óns luimig toeschynt omdat we dom zyn, beginnertjes maar in de moeielyke studie van 't *rerum cognoscere causas!*

En áls nu eens onze Fancy – uit zogenaamde luim dan! – mocht blyven versmaden 't belaagd jongetje by-tyds de hand te reiken, áls...

Juffrouw Laps was 'n slecht wyf. O, zeker! Maar, geloof me, lezer, het doelwitje van haar begeerte betekende veel minder dan volgens boeken-traditie geloofd wordt. De schuld dezer dwaling ligt aan de vermeende eisen van 't boekmakers-ambacht. Sedert onheugelyke tyden gebruiken de heren van 't *métier*, dergelyke zaakjes als hoofd-katastroof. 't Afgezaagd: 'en ze *viell!*' is de lievelings-kataklysmen tot opbeurende kitteling van arme lezende zielen.

Ze, ja, ze! Want in-verband met de duurte der voedingsmiddelen, en de daaruit voortspruitende behoefte aan 'n 'fatsoenlyk' huwelyk – ik erken volmondig die behoefte, doch alleen: 'omdat *uwe harten boos zyn*' – is 't vallend voorwerp gewoonlyk 'n stumperige 'zy.'

Welnu, die 'zy' begaat 'n fout als ze valt. Men moet niet vallen. Al vinden de lezers – die de zaak hardschreeuwend afkeuren! – zo'n 'val' allerplezierigst, en 't onmisbaar element in 'n 'mooi' boek: *men moet niet vallen!*

En wanneer by uitzondering de valler 'n 'hy' is...

Minder pikant, omdat de *maatschappelyke* positie daardoor niet aan 't wankelen wordt gebracht. Wouter, byv. zou geen haarbreed ongeschikter voor de 'handel' geworden zyn wanneer-i z'n jasje had uitgetrokken, en z'n... vestje er by!

...als er 'n 'hy' valt...

Wél, dan heeft-i 'n fout begaan. 'n Mens *moet niet vallen*. Hy heeft beter dingen te doen.

Doch – 'hy' of 'zy' dan – *leugen* is 't, zulke nietigheidjes voortstellen als uitgangspunten van wel-gekonditioneerde verdoemenis!

Dáártegen protesteren Jezus en ik.

Neen, heren predikers van kakangélien, zó makkelyk komt men niet in de hel! Zó ligt is de taak van de Satan niet! Dat mocht-i willen, de oude stumpert!

Leugenachtig dus is die triumfelyke voorstelling van 't kwade. Zo

overdryven kwakzalvers 't gevaar van 'n lichte ongesteldheid, om hun poeiertjes aan-de-man te brengen.

En *leugen* is 't ook uit 'n aesthetisch oogpunt, als men van zulke armzalige gegeventjes alleen, 't zedelyk schoon of de lelykheid ener figuur wil laten afhangen.

Byna zou ik lust voelen, juffrouw Laps 'n handje te helpen in haar plannetjes – 't staat aan my! – om te doen in 't oog springen dat m'n heldje, zó gevallen, nog altyd redelyk wel tot stáán kan worden gebracht. Maar ik heb 't recht niet, m'n Fancy vóórtgrypen, die wel weten zal wat er te doen is. En hierop reken ik dan ook, dat zy me wel gelegenheid verschaffen zal te-zyner-tyd aantetonen dat zulke val-geschiedenissen...

Met... dát, kan men goed zyn, of goed worden.

En velen zyn afschuwelyk, zónder... dat!

Vlek is *vlek*, bezoedeling is *bezoedeling*: geen genade voor de minste afwyking van de wetten der *zedelyke logika*...

Zó immers wordt 'deugd' by denkers genoemd?

Maar die zedelyke logika zou verkracht worden door de ongerymde machtsverheffing van 'n zweertje tot kanker.

't Is lasteren van de deugd, haar *by-uitsluiting* te zoeken in 't vermyden van zulke mis... greepjes.

En we doen aan de ondeugd te veel eer, als we haar vervloeken *pour si peu!*

Goddank, er zyn – 't geringe niet minachtend – verhevener dingen te bejagen!

Goddank, er zyn – zonder de minste vergoelyking van pekelzondjes – vreselyker zaken te vermyden!

De te grypen erekroon in 't strydperk der Mensheid, hangt hóger! En wel is 't jammer dat zoveel mislukte gladiatoren krom groeiden door de opgedrongen hebbelykheid om steeds te bukken naar de lage prys die ze delen met 'n eunuuk.

Excelsior, heren schryvers en lezers en deugdwetgevers en onthoudingprekers, en verdere gladiatoren in miniatuur!

Komaan, moralisten, al hád nu eens onze Fancy geslapen die nacht, of al wáre ze 's morgens ontmoedigd weggeklept naar 't hof van Wouter's moeder, om daar de treurmare te brengen dat prins Upsilon gestruikeld was...

Zou ze niet met 'n strenge vermaning zyn teruggezonden naar 't zo ontydig verlaten strydperk? Liep ze niet gevaar – zyzelf nu, de wacht-

ster! – veranderd te worden in 'n zandkorrel, wegens al te grove miskenning van haar plicht?

Er hoorde moed toe – krankzinnigheid liever! – dáár aantekomen met de boodschap:

*Scheur u het starrengewaad, o gy arme gebiedster der geesten:
't Hemelse Ryk heeft 'n eind... maak voor uw meerdere plaats!
Laps sloeg ons prinsje te-pletter, my, u, ons allen, godbetert,
Met 'n compositum mixtum van vlei praat en Fockink's likeur!*

Wat de geesten zouden gelachen hebben!

Wanneer Fancy aldus gesproken had, zou zy inderdaad één element van bederf dat de vyand ten-dienste stond, hebben overgeslagen. De flemery met het verrassend jonkmanschap miste niet alle grond. Wouter was inderdaad op-weg om 'n jonkman te worden. Misschien wás-i 't al. Wie hem dit kwalyk neemt, moet ook afkeuren dat z'n bovenlip begon te roepen om... de barbier wel niet, maar om de schaar toch.

'Zodat ik maar zeggen wil, dat je nooit die steeg moet passeren. Als je-n-'n kind was, zou 't geen kwaad kunnen, want 'n kind heeft geen erg. Maar jy!'

Zeker, *hy* moest 'erg' hebben! En z'n jeugdig kneveltje was er volstrekt niet tegen om 'erg' te krygen. 'Al wat van zelve wast, behoeft men niet te zaaïen!' zei Kamphuizen. Onze hovenierster liet het daarop niet aankomen, en zaaide zo hard ze kon. Zelfs was ze niet aferig van 't begieten.

'Laat my je nu 'reis inschenken...'

Wouter dronk.

En... Fancy?

Ze glimlachte!

Allerlichtzinnigst voor 'n hofdame uit het gebied der geesten?

Toch niet!

'Hoe vind je nu dát likeurtje?'

Wouter erkende...

Fancy, Fancy!

Wouter erkende dat-i smaak vond in de *parfait-amour* uit de steeg die-n-i niet passeren mocht omdat-i te groot geworden was om zich welstaanshalve te onthouden van 'erg'.

En 't winkelmeisje van Satan schonk hem nogeens in. De glaasjes waren zo klein, zei ze, ware notendoppen! Nu ja... doppen van zeer grote noten dan.

'En, je moest er wat by eten ook, m'n allerbeste jongen – gut, ik heb altyd zoveel van je gehouden – dat 's zo gezond by 'n likeurtje!

God-vergeef-'m-de-zonde, Wouter begon te eten ook! Nog 'n ogenblik, en hy zal zich thuis voelen, ál te thuis!

Fancy, ben je blind?

'En trek jy gerust je jasje uit, m'n lieveling! Je moet denken, we zyn hier onder ons beidjes.'

Een koninkryk voor 'n nieuwe vloek, o goden: onze Wouter trok waarachtig z'n jasje uit!

Fancy!

'Helemaal met ons beidjes, zieje!'

Fancy, ben je doof?

'En ik heb lust, dicht naast je te zitten, omdat je zo'n lieve beste jongen bent...'

Fancy... deern!

Wouter schikte by.

Wie dáár niet wanhoopt, moet geen hoop te verliezen hebben!

Och neen!

Ik zeg juist andersom: wie dáár wanhoopt, had nooit behoорlyke grond voor z'n hoop!

'Maar, eilieve... dat is de ware echte oude: *zal-i, zal-i-niet*-litteratuur!'

Ja, lezer! In stipt-*letterlyke* zin, ja! Maar overigens?

Meent ge dat ik Wouter in de hemel helpen kan, zonder hem te leiden langs álle paden die men moet doorworstelen om daar aantelanden?

Dacht ge dat hy ooit de rang die hem by geboorterecht toekomt, weder zou kunnen innemen zonder in 't leger der Mensheid als rekrut te hebben dienst gedaan van de patroontas af?

Mocht iemand, in-weerwil hiervan, aanmerking maken op Fancy's leiding, dan ligt de schuld aan hem. Het lage bestáát. Wie 't loochent, liegt even misdadig als de miskenner van 't hogere, van 't goede, want zonder laagheid is er geen hoogte denkbaar.

Niet in de schildering van dat lage ligt de fout, de fout ligt in 't *sierlyk aankleden* van 't gemene, en vooral in 't *belangryk maken* van onnozele lapsische platheid.

Hoort ge nog altyd niet, hoe Fancy schatert van lachen over 't veldtochtje van haar stumperige vyandin?

De nietigheid van zulke zaakjes rechtvaardigt zo'n wyf niet. En ook

onze kleine man liep gevaar... schuldiger te worden dan geoorloofd was, zelfs aan de nuchterheid van 'n kind.

Want ieder moet geoordeeld worden naar de maatstaf die-i om-draagt in z'n eigen gemoed, en Wouter voelde heel goed dat-i zich bevond op... onfatsoenlyk terrein. Zó ongeveer zoud-i de zaak gekwalificeerd hebben, als-i genoopt ware geworden z'n indruk te vertolken in 'n woord.

Maar... dit zeer betrekkelijk schuldbesef verheft de zaak, *als zodanig*, niet tot 'n wereldberoerende kalamiteit, tot 'n *casus diluvii!* Och, wat zouden we weinig droge jaren hebben als er 'n god was die regenplassend toornde over zúlke... kostschooljongensvergrypen!

Nogeens, juffrouw Laps wás 'n slecht schepsel. Om 't beoogde feit niet zozeer, maar... ze veroorloofde zich zulke feitjes te beogen omdat ze nu eenmaal 'n slecht schepsel was. Godsdienst, vochtmenging, zittende levenswys, en 'n tal van dusdanige ziekten meer, zouden kunnen worden aangevoerd ter verligting van schuld. Ik kan me zelfs 'n zéér hoog standpunt denken, vanwaar zou mogen worden gekonkludeerd tot finale vry-spraak.

Maar op dát standpunt plaats ik me nu niet, heden niet! Ze was inderdaad 'n slecht schepsel, en daarmee voor 't ogenblik: uit! Of zou men misschien...

Ik beweer vandaag alleen dat ze... niet zeer bijzonder was. Niet zeer buitengewoon. Niet zeer belangwekkend. Geen kunstenaress van eerste, noch zelfs van enige rang. Geen exploitatrice van ryk terrein. Geen hóóggeplaatst ambtenaresje van de Duivel...

Och, in myn oog zou 't mens zo weinig kontritie behoeven om recht te hebben op 'n goedig: 'uw zonden zyn u vergeven, ga heen en... *arbeid!*'

Want, lezer, er zit veel luiheid onder de oorzaken van zulke afdwalinkjes. Menigeen toont zich wat wulpser dan nodig en behoorlyk is, omdat-i te weinig te doen heeft, of te... denken.

Misschien had juffrouw Laps de 'deugd' van ons kereltje met rust gelaten, wanneer men in-plaats van met God, Israël en hysterische theologie, haar pover zieltje gevoed had met... gedachten. Wassen, schuren, boenen, is ook goed. Jazelfs, 't verstellen der onderbroeken van 'n pas-toor.

Wat Femke rein en gezond bleef by de bezigheid die skabreus zou hebben toegeschenen aan besmette zieken!

Ziek, ziek... ziedaar 't woord! Juffrouw Laps was ziek!

Hoe is 't mogelijk, dat ik zó lang zoeken moest naar de ware naam van haar kinderachtig slechtheidje! Dit was dom en verschoold van me. De lezer bedenke dat ik veel boeken heb gelezen. Toch beloof ik beterschap, en als blyk van berouw verbind ik my te-zyner-tyd ziekteverschynsels *van erger soort* te schetsen. Ik zal me die laten leveren door Feith, dominee Hasebroek, en meer lui van dergelyk allergodzaligst kaliber. Die voorbeelden zyn van 'n aard, dat men byna achting zou gaan voelen voor juffrouw Laps. De lezer heeft immers opgemerkt dat ze haar 'God' wegliet by de zaak? Geschiedde dit uit schaamte? Uit diskretie? Uit besef van overbodigheid? Uit vermoeyenis van 't gehuichel? Uit gebrek aan bedrevenheid in toonzetting, en vrees alzo voor – vermeende! – wanklank? Hoe dit zy, in al haar geknoei had het schepsel de verdienste der *Sancta Simplicitas*. Ze theologizeerde er niet by, en poogde niet Wouter in de waan te brengen dat-i deze of gene 'Heer' 'n plezier deed door 't uittrekken van z'n jasje. Dít, of zo-iets, trachten die andere verlokkers wél! Blyvende erkennen dat ons Lapsje aan zeer ziekelyke aandoeningen leed, wordt het waarlyk tyd eens voor-goed de symptomen te leren kennen die de geneesheer in-staat stellen lichte verkoudheden te onderscheiden van kwade droes, huiselyke namiddagkoortsjes van... pest!

Wouter, overigens... *goed*, of althans niet volstrekt ziek nog, zou 'r geen grein bozer om geworden zyn, al ware... de likeur van de hoogst-beroemde Nederlander Fockink nog 'n graad of wat sterker geweest.

Hierom zeker veroorloofde zich de guitige Fancy te lachen. En ze wrong zich nog altyd de handen in 't minst niet, zy die toch blyk gaf van strengheid, door zich verstoord te tonen over Wouter's *felonie* van de vorige dag!

Fancy was, en is... liberaal!

Te liberaal?

Voyons!

Beste lezer – ik bedoel: gy die onder al m'n lezers de minstonoprechte zyt – stel u eens op 'n plaats waar zeer veel mensen voorbygaan. En houd boek!

Tel, weeg, meet en noteer de tranenstromen die al deze voorbygangers langs wang en kleren guidsen. Tel de paren gewrongen handen, de dozynen wanhopighedens, de duizenden gescheurde opperkleren, de legioenen opengereten boezems...

Verzamel eens al de as die de voorbygaande dames en heren zich op 't hoofd strooiden sedert de misstap van de bekende soort, die eenmaal voor elk hunner de traditionele 'eerste' was...

Komponeer vertwyfelings-hymnen uit al 't geween, 'n *de-profundis* uit het gekners der tanden...

Bevolk 'n zoölogisch muzeum met al de wurmen die 't gezelschap inkommoderen met hardnekkig knagende onsterfelykheid...

En dan...

Zeg eens, minst-onoprechte lezer, vertoont zich niet, by de statistiek van al die berouwjammer, onze aarde als 'n vóórhel? Als 'n pleisterplaats van verdoemden?

Toch kan en moet al die zo zorgvuldig opgezamelde ellende slechts gevolg zyn van nederlaagies als die waarmee Wouter bedreigd werd, van krizes als waaraan hy was blootgesteld.

Want... zulke krizes en zulke nederlagen *bestaan!* Ze liggen in de aard der dingen, en laten zich zomin vernietigen – 't kinderachtig wégdenken helpt niet! – als 'n atoom of 'n zon. Zomin loochenen als wiskunstige waarheid.

Wie nu by zodanige mens-inspektie al de genoemde akeligheden *niet* ontwaart, wie *niet* stuit op de sporen die de 'zonde' nalaat, op zúlke sporen van zúlke zonden...

Want er zyn anderen wier hoogtreurige betekenis ik *niet* ontkennen mag, helaas!

Wél, hy moet erkennen dat Fancy groot gelyk had de zaak luchtigjes optenemen, en niet de minste last te geven tot het *ilico* opstapel zetten van 'n goferhouten ark, van-binnen en van-buiten bepekt met pek.

Onder ons gezegd – en niet gebleven, naar ik hoop! – het komt me voor, dat de god van *Genesis* vi zich kleingeestig aanstelde, en dat het z'n eer niet te ná zou geweest zyn ter-school te gaan by Fancy.

Maar... sterk wás de likeur, dit is waar!

En dat Wouter er meer van dronk dan goed was – voor z'n maag vooral! – is ook waar.

Hy verloor dan ook iets van z'n bedeesdheid, en antwoordde een-en-ander op de praatjes van juffrouw Laps, die hiermee zeer in haar schik was, al bleek er dan ook telkens dat zy en haar kleine gast niet uit dezelfde sleutel zongen.

Dat zou straks wel beteren, hoopte ze.

Van-tyd tot-tyd dacht Wouter aan de eigenlyke reden van z'n komst,

of althans aan wat daarvoor was opgegeven. Z'n gastvrouw schein alle dieven en moordenaars glad uit het hoofd gezet te hebben, en spreidde by Wouter's herinnering daaraan, 'n dapperheid ten-toon, die hem al- leraangenaamst was. Want... de zyne was geweken.

't Is de vraag of Fancy deze breuk in de logische kontinuïteit van z'n aandoeningen even licht opnam als de gevaren van z'n slecht gezelschap.

'Ik zou ze... denk je dat ik bang ben voor 'n kerel?' zei juffrouw Laps. 'In 't geheel niet! Voor geen drie! Voor geen tien! Voor de hele wereld niet! Ik zou ze...'

Des-te-beter, vond Wouter. Dan hoefde *hy* niet te... zouwen.

Daar ritselde iets op de zolder. Wouter beefde. Hy was weer geheel kind.

'Blyf jy hier', riep 't wyf, '*ik* ga kyken, *ik!* Denk je dat ik jou wil laten slaan of steken of vermoorden, m'n jongen... dat nooit! Wie aan jou komt, komt aan my... aan *my*, hoor-je, dát zullen ze ondervinden!'

En ze verwyderde zich, en nam de kaars mee om te onderzoeken waarom ergens 'n plank gekraakt had. Ze liet Wouter lang genoeg in 't donker alleen, om hem te doen verlangen naar hare terugkomst. De rol- len waren omgekeerd, en de ridderlykheid van onze held begon *en qué- nouille* te vallen. Een weinigje behendigheid nog, en de jongen zou schut en wering zoeken onder haar voorschoot.

'Maar, juffrouw...'

'Zeg jy gerust Kristien... want zó hiet ik. Jy mag gerust Kristien tegen me zeggen.'

Dit durfde Wouter nog altyd niet. Hy vermeed liever de hele vokatief.

'Maar... zou ik nu niet liever naar huis gaan?'

'Wel neen! Je moeder is lang naar bed, dit begryppe wel. De-n- afspraak was dat je hier zou blyven... ontbyten.'

Ontbyten? Ach, lieve hemel, de jongen deed niet anders sedert 'n uur! Moest dat tot de morgenstond worden voortgezet? Het was om te rillen!

'Weet je wat je doet? Kleed jy je gerust uit. Ik zal 'n kermisbedje voor je maken, daar... in die hoek! Want, zieje, als ik alleen ben – ik, als vrouw, weetje – met al die dieven en moordenaars, dan word ik zo... griezelig.'

Wouter durfde niet neen zeggen, en evenmin doen wat hem zo stre- lend gelast werd...

Hy weifelde...

Zy hield aan...

Hy begon...

Men bedenke dat het kind beneveld was!

O Fancy! Liberalismus is 'n goede zaak, en na de bemoedigende statistiek van zo-even erkennen wy dat de wereld niet vergaan zou, al...

Maar toch... *franchement*, Fancy, is 't niet jammer van de jongen?

Dit hoofdstuk is gekopieerd uit 'n oud Register der handelingen en besluiten van zekere schutsgodin. Een brok grootwereld. (De lezer kan staat-maken op meer.) 't Verhaal van Klaas Verlaan, de 'Amstelhavenknecht.' Geleerde verhandeling over voetzoekers. Juffrouw Laps wikt, Fancy beschikt.

Om van Fancy's spinsel en borduursel iets te leren begrypen, is 't noodzakelyk enige uren terug te gaan.

De lezer herinnert zich dat er die middag ter uitspanning van de hoge personaadjes die Amsterdam vereerden met 'n bezoek, 'n hardzeilery zou worden gehouden op de Amstel. Juffrouw Laps had reeds de goedheid dit aan ons en de Pietersens meetedelen, en tevens dat de zaak mislukt was door 'n onhoffelyk gebrek aan wind. Ze had de waarheid gezegd. Hopen wy dat deze uitspatting geen al te nadelige gevolgen moge gehad hebben voor 't evenwicht van haar ziel.

Het was die dag inderdaad bladstil. De mannen van 't vak beweerden 'dat er geen zuchtje aan de lucht was.' Wie zich anders uitdrukte, werd voor 'n landkrab gehouden.

Het plezier-roeien was nog niet in de mode – de mode had ongelyk, want het is 'n flinke mannelijke oefening – doch al ware dit anders geweest, Amstelboeiers zyn niet op roeien ingericht, en andere geschikte vaartuigen waren niet by-de-hand, om nu niet te spreken van 't gebrek aan eelt in de handen van de liefhebbers.

In dit opzicht dan toch waren onze grootouders nog lamlendiger fatsoenlyk dan wy. Ze dachten er zelfs niet aan, dat zo'n matrozige inspanning 'n vermaak wezen kon zonder de minste schade voor deftigheid, en meenden al heel wat ferms uitterichten, wanneer ze als halflege meelzakken met de schoot in de hand in 'n stuurstoel lagen te dutten. De wind moest by die gelegenheden al het werk doen, en had dus eigenlyk alleen aanspraak op 't plezier.

Maar de wind deed nu eenmaal die dag z'n werk *niet*. Hy scheen elders bezig, en floot misschien onze tegenvoeters 'n spotdeuntje voor, op al de gefopte potentaten die tussen Ouwerkerk en Amsterdam heen-en-weer pauwden in stof en hitte.

Ja, 't was gloeiend heet. Koningen en prinsessen zweetten als mensen. De *joujoux de Normandie* –'t speel- en groettuig der *beau monde* van die tyd – klommen al trager en trager by hun koordjes op. Nu, dit stond zo

kwaad niet, want de goede toon schreef voor, dat ze zeer langzaam stegen, en zich aanstelden alsof ze moeite hadden de hand te bereiken die had laten vallen. Dat, of zo-iets, heette: *morbidezza*. De beweging der vingers, die 't kleine rukje moest meedelen waardoor 't stygen werd te weeg gebracht, behoorde onmerkbaar te zyn. Dit gold voor gratie, bekwaamheid, verstand, en zelfs by-mangel aan beter, voor genie.

Sommige kroniekschryvers beweren dat de oude puistige Paltsgravin 'n groot gedeelte van 't *prestige* in hofkringen, dat haar inderdaad niet kon worden ontzegd, te danken had aan de handigheid waarmee ze wist omtegaan met de *joujou de Normandie*. Volgens Stuart Mill was zy de uitvindster van de zo beroemde horizontaalworp, en 't is niet geheel-en-al onmogelyk dat zy ook in 't bezit was van 't geheim om 't belangwekkend speeltuig loodrecht omhoog te werpen, en zeer langzaam te laten dalen langs de door 'n onnaspeurlyke oorzaak gespannen koord. Maar deze byzonderheid vereist bevestiging.

Dat ook de zeer hoge geboorte van de Paltsgravin meewerkte aan de invloed die zy uitoefende op alle Europese hoven – op één na, want de edelste zaak heeft haar tegenstanders! – mag waar zyn, maar toch... haar virtuoositeit op de *joujou* was en bleef hoofdzaak.

En ten-rechte! Want men wordt geboren zonder dat men 't helpen kan – dit was zelfs met de Paltsgravin enigermate het geval geweest – terwyl er tot het wel besturen van 'n paar palmhouten schyfjes aan 'n koord, natuurgaaft en oefening nodig is. Vorsten en prinszen weten dit wel, en maken er dikwyls gebruik van. Me dunkt ik hoor 'n koning zeggen:

'Ma toute bonne, vous qui avez la main si légère, ne pourriez vous pas me faire l' amitié de flanquer à la porte les trente mille hommes que mon diable d'... allié vient de loger dans ma capitale?'

Of:

'Ach, du meine liebe Cousine, wie du göttlich chouchouirst! Auf und nieder... nieder und auf! Wenn du einmal unsern sehr verehrten Vetter mit Usurpationsminen, Kaiserliche Majestät, so am Kördelchen hieltest und chouchouirtest?'

Nu spreekt 'n prinsje:

'Auf Ehre, Durchlaucht sind zum küssen adorable! Nur der Respekt wi-

derhält mich... auf Ehre! Clotho, ich beehre mich Ihr Slave zu sein. Lachesis, Ihrer geschichtlenkenden Hand empfehle ich mein Schicksal! Schaffe mir den Erbprinzen vom Halse, o Athropos! Schicke den... unbescheiden-frühergeborenen nach Italien, ins Pfefferland, in den Krieg, in... Cytheräischen Vergnügungen, womit eine so gescheute Parke wie Durchlaucht, Lebenskördelchen abschneidet... zum Entzücken, verehrungswürdigste Parke Durchlaucht!

Zo spraken welopgevoede prinsjes van die tyd. Laf was het, en heel mythologisch, o ja! De mythologie is weg, maar de lafheid is hier-en-daar gebleven. Er bestaan inderdaad tegenwoordig hooggeboren personaadjes die niet de minste konversatie houden over schikgodinnen, en toch de moeite van 't aanhoren niet waard zyn. Meer nog. Zelfs sommige laaggeborenen veroorloven zich zo'n leegte. Ik heb kooplieden gekend, jazelfs werklied, die praten konden als 'n... prins ná de bloei van de salonmythologie. Maar we zyn nu met vorstjes bezig. Alzo:

Een prinsesje spreekt:

'Liebe mütterliche Cousine... aber nein, so geschickt wie du... nie da gewesen! Mit dem Händchen könntest du mir ganz bequem ein halbdutzend fette Provinzchen aus dem Deutschen Reichsmaraste zur Morgengabe zusammen fischen, Cousine!'

'n Sterveling van lager soort:

'Königlich-Kaiserliche Hoheit, ich sehe, staune und... schweige! Wenn Königlich-Kaiserliche Hoheit nur beliebten... Gottes Erdreich wurde sich pflichtschuldigst freuen wenn Königlich-Kaiserliche Hoheit geruhten es gnädiglich balanziren zu wollen auf Königlich-Kaiserliche Hoheit's göttlichen Fingern! Ich schweige gehorsamst, doch... dass eine Ober-geheimküchen-ceremonienmeisterstelle vazirt, ist unterthänigste Wahrheit.'

Enz. Enz.

Al deze mensen logen 'n beetje. Maar hun praatjes waren minder dom dan 'n oppervlakkige beoordelaar menen zou. Want ze bereikten dikwyls hun doel. Die laatste aanbieder, byv. kreeg inderdaad 'n aanstelling by 'n *königlich-kaiserliche* hofkeuken. Wat wil men meer?

Overdreven verwondering over de invloed van de Prinses, zou 'n blyk van onkunde wezen. Want al reike nu de historische kennis van de lezer

niet toe om hem te doen raden welke persoonlykheid ik bedoel – men weet reeds dat ze rode puistjes in 't gezicht had, en ik voeg er nu by dat ze gewoon was te slapen tussen lakens van Hollands linnen: dit is *iets!* – welnu, al kent men haar niet, toch mag ik verwachten dat ieder wete hoe macht, aanzien en invloed gewoonlyk gegrond zyn op kleinigheden. Misschien zou er enige verwondering te-pas gekomen zyn wanneer ik m'n Paltsgravin had voorgesteld als verdienstelyk, of als bekwaam in belangryker zaken dan 't op-en-neerwippen van 'n *joujou*. Haarzelf lieten zulke kwestieën volkomen onverschillig.

Een ruiter naderde haar koets.

'Eh bieng, zjefalier, n'est-ze-pas qu'il fait affresse-mang chaud dang ze pays?'

'Wie K. K. Hoheit befehlen.'

'Ch'étouve!'

'Zu dienen.'

'Und wo steckt denn unsere kleine wilde Katze? Ist sie hinten? Ist sie vor? Wo ist sie?'

De 'chevalier' werd door 'n toedringende volksmenigte van de koets gescheiden. Dit beviel hem wel. Vooreerst was-i uit de oude school, en hy durfde zich niet wagen aan 't Duitse hoffrans van de Palatine, waaraan-i *admirablemang* wél deed. Ten-tweede bezat-i te veel *routine* van nieuwer school, om gaarne te antwoorden op de vraag naar de 'wilde kat.' Dit katje namelyk was 'n zeer superlatief *K. K. Hoheit*. De halfbakken hoveling mocht dus niet te snel verstaan wie er bedoeld werd, en durfde zich evenmin schuldig maken aan niet-verstaan. Een groep welwillende zangers kwam z'n verschrikte diplomatie te-hulp:

*'Amour à la plus belle,
Honneur au plus vaillant...'*

Ja, ja, lezer, er is 'n tyd geweest, dat de kracht van Hollandse jenever – Amsterdamse proef – zich openbaarde in Franse romances. Of onze straatzangers dat refrein precies uitspraken en zongen naar de bedoeling van den auteur, van *de* auteur, liever...

De Paltsgravin scheen dit te ontkennen. Met haar *joujou* riep zy 'n zeer elegant jongmens van 'n jaar of achttien tot zich, die zy in haar na-

byheid ontdekte. De jonge ruiter groette ganz rittermässig met z'n karwats terug, en drong door de menigte heen.

'Ecoutez, mein Prinz? Das Pöbel singt la changsong de la Reine! Oh, mong Dié, quelle pronongziaziong!'

'Vous avez l'oreille si délicate, ma Cousine!'

'Ang férité! Aber, Prinz, sagen Sie mir 'nmal, wo ist denn Ihre Prinzessin Schwester, mein Waldkätzchen?'

'Ma foi, il y a plus d'une heure que je ne l'ai vue! Elle s'amuse peutêtre là-bas, au village d'Awercric. Qui sait si elle n'a pas passé l'eau. Vous savez, Palatine, qu'elle n'a pas l'habitude de se gêner...'

Nu ja, dit wist de Paltsgravin. Dit wist ieder die ooit de eer had het prinsesje van naby gade te slaan, en de lezer zal er ook iets van te zien krygen, *parole d'honneur!*

Honneur au plus vaillant! schreeuwde nu weer 'n troep al te opgetogen Nederlanders, en onze Paltsgravin reed op-nieuw 'n ogenblik onverzeld. Van-tyd tot-tyd harkte zy met haar speeltuig deze of gene 'kavalier' naar zich toe, en knoopte dan 'n gesprek aan, dat echter telkens door de volte werd afgebroken.

Om de lokaalkleur te handhaven, gelieve de lezer by uitspraak van 't woord: 'kavalier' te rymen op: 'Duitse manier' in welk geval 't niet 'ruiter' betekent, maar 'n 'heer van den hove' 'n *hoffähiger gentleman*, ja misschien zelfs by-uitsluiting: 'n *edelman*. Niet zonder deernis met de miskende rechten van de etymologie, moet ik betuigen dat er by de zaak volstrekt geen paard nodig was, al zy 't dan dat in dit geval de 'kavaliere' werkelyk tevens ruiters waren. Nu ik toch aan 't uitleggen ben... 't woord: 'harken' is van my. Ik nam de vryheid daarmee alleraardigst te zinspelen op de befaamde horizontaalworp met de *joujou*.

De koetsen reden nog altyd stapvoets en als in pantoffelparade. Het kon niet anders, om de volte.

Bovendien, de souvereinen verkeerden in 'n ziekelyke bui van 'Volkstümlichkeit.' De mode van de dag bracht 'n misselyke neerbuigingsmanie mee, en de meeste rangmensen overdreven de mode, zoals gewoonlyk. Men droeg filantropie, gelyk wat vroeger de hoepelrokken, en later *crinolines*, *vrye-arbeid*, of *chignons*. Rousseau – die beter wist, of althans beter weten kon – had de afgezaagde theorie van 'ce bon peuple' op frazen gezet, en wie te arm was om gedachten te bezitten op z'n eigen

hand, neuriede die frazen na. Heel ryk nu, waren de meeste van die lui-
djes niet. En dit is nóg zo.

't Spreekt vanzelf dat dit instemmen met de deun van de dag, ge-
woonlyk ver van oprecht was. Binnen de wanden der staatsiekoetsen
heette dat 'goede Volk' zeer dikwyls doodeenvoudig: *la canaille*, 'n kwa-
lifikatie die wel niet geheel juist was, maar toch niet verder van de waar-
heid afweek dan de zoetemelks-praatjes van Rousseau. Zelfs lag de waar-
heid niet in 't midden. Een Volk, als zodanig – we merkten hiervan reeds
iets op, by 't luisteren naar Wouter's bespiegelingen over de 'massa' – is
noch goed noch slecht.

Wat de twyfel aan de welgemeendheid van koninklyke Volksliefde
betreft, vergeten we nooit dat ook '*ce bon peuple*' geen grein oprechter is
dan de meest geveinsde Machiavel. Al wat men van 't Volk zeggen kan, is
dat het evenmin positief vals is. Het schreeuwt 'vivat!' en denkt... niet
juist altyd het tegendeel, maar gemakshalve niemendal.

By de zeer byzondere gelegenheid die ik bezig ben te vereeuwigen
met m'n mozaïktroffel, maakten de vergaderde vorsten zich schuldig
aan 'n verzuim dat hen in de ogen des volks zeer benadeelde. Niemand
strooide geld uit het portier, zelfs geen zilver. En onze Paltsgravin was de
laatste die op 't denkbeeld komen zou – 't was zo warm! – dat deze spe-
ciaal-vorstelyke manifestatie aan de feestelykheid ontbrak.

Ze werd hieraan evenwel herinnerd door Prins Erik, de jonkman van
zo-even, die op-nieuw haar rytuig naderde, ditmaal gevolgd door 'n la-
kei op 'n bezweet paard. Hy kwam vertellen dat z'n zuster – 't
Waldkätzchen? – hem 'n boodschap had gezonden uit 'Awercric.' En:

*'Palatine, auriez-vous par hasard quelques douzaines de frédéric à me
prêter?'* vroeg hy.

'Che parie que z'est pour elle!'

'Si!'

'Elle fait donc angcore l'angrachée, che pangse!'

*'C'est possible! Mais en tout cas, il ne faut pas la laisser dans l'embarras.
Dieu sait dans quel gâchis elle vient de se faufiler. Je n' ai qu'une bagatelle
sur moi ainsi, donnez, donnez!'*

Prins Erik en z'n zuster gingen de Palatine nog wel driekwartgraad te-
boven in K. K. Hoogheid. En 't 'boskatje' was de verloofde van 'n Groot-
vorst die volgens alle menselyke berekening keizers tot lakeien hebben

zou. De Paltsgravin – ‘*Oh, mong Dié! Oh, mong Dié!*’ – was dus wel genoodzaakt haar eredame te gelasten aan Prins Erik ’n goudbeursje overtereiken. Deze gaf ’t de lakei, die ’r mee wegreed zo snel de volte gedoogde.

Prins Erik’s zuster had inderdaad geld nodig. Ze speelde Voorzienigheidje. Wat zy eigenlyk met de geleende som uitvoerde, weet ik niet, maar zeker is ’t dat de dankbaarheid – d.i. de betuiging van die aandoening – haar wat druk werd. Ook drongen er zeer veel mensenvrienden toe, die haar ruimer gelegenheid wilden verschaffen tot het voortzetten van haar liefhebberij, dan goudbeursje en gezond verstand toelieten.

We zullen maar aannemen dat er de vorige dag te Ouwerkerk ’n zware brand was geweest – men assureerde niet in die dagen – of... ’n landman had al z’n koeien verloren aan de veepest – Thorbecke was nog niet geboren om die onaangenaamheid uitteroeien – of... ’n ongehuwde kraamvrouw kon geen plaatsje krygen om uitterusten van haar zondige verlossing – de zedekundige lezer weet misschien dat de ‘deugd’ dit niet gedoogde in Wouter’s tyd – of...

Hoe ’t zy, Prinses Erika had de een-of-andere weldadige gekheid uitgericht, ’n soort van *débauche* waaraan ze zich zeer dikwyls tebuten ging. Goed was ’t zeker niet, maar er zyn erger ondeugden, en ik ken velen die ’t recht niet hebben zulke karakterfouten te laken. Voorlopig hebben de moralisten dringender arbeid dan ’t waarschuwen tegen fouten als die welke de hoofdtrek uitmaakten in ’t karakter van prinses Erika.

By deze gelegenheid dan had ze haar koets verlaten, en was van haar gevolg afgeraakt. Om de menigte te ontwyken, die – juichend, dankend en... vooral lastig – op haar toedrong, was zy in ’n roeischuitje gesprongen, dat aan ’n steiger lag, en waarin ’n man zat te slapen of nagenoeg. ’t Was zo warm! Het was Klaas Verlaan, de ‘*Amstelhavenknecht*.’

De bons van de sprong deed hem ontwaken, en al de toeschouwers berstten in lachen uit om ’t malle gezicht dat-i zette.

Er was waarlyk reden toe! Prinses Erika droeg ’n vuurrood satynen kleed met ’n lange sleep die zy echter – zo-even reeds by de brand zeker, of by de kraamvrouw, of by de koeien – had opgegg...

‘*Opgegeid*,’ noemde ’t Klaas Verlaan vele jaren daarna, als-i de historie vertelde aan z’n kleinkinderen.

’t Was de *pièce de résistance* van z’n ondervinding. Nu, sommigen hebben minder beleefd!

‘Se zag er uit as ’n fonk,’ zaid-i, ‘en ik docht werachtich dat er ’n ster in m’n jol was gefalle, so flamde ze!’

Komaan, we zullen Klaas Verlaan ’t woord geven, maar ik heb geen lust z’n spelling te volgen. De lezer zal wel ongeveer weten hoe de man moet gesproken hebben.

‘Zó vlamde ze! Aan de armen droeg ze witte leren handschoenen tot de schouder toe. Eén er van ligt nog altyd in ’n doosje by de Staten-overzetting. ’t Lykt wel ’n kinderkousje. Want haar vingers waren klein, maar... kracht had ze daarin, kyk! En op ’t hoofd ’n toren van poeier... net ’n grote sneeuwbal! Maar ’t gezichtje was lief, dat moet ik zeggen!

En ik was ’n beetje... bedonderd, omdat ze zo glom. Ik wist waarachtig niet wat ik in m’n schuit had, en of ik moest vloeken of *siveplé-spelen*. Maar ze wachtte daar niet op, en voor ik recht wist hoe ik ’t had, pakt ze me-n-’n-riem, en zet ’m flink tegen de wal, en zet af. Ik dacht dat ze buitelen zou by ’t uithalen, want het ding zat wel half-blads in de modder, en ’t zóóg als de bliks... lager. Maar ze liet ’m steken, en viel op de doft neer, en lachte. En daar drevén we!

Maar ik was kwaad as ’n spin, en zei – met ’n vloek, want ik vloekte nog in die tyd – dat ik baas op m’n jol was. Ja, dat zei ik.

“*Ich rudern!*” riep ze. Want, kinderen, haar Hollands was miserabel. En ze greep naar m’n andere riem. Maar dáár was ik als de kippen by!

“Houd je gemak!” riep ik. “Ken je wrikken?”

Dit verstond ze weer niet. En ze wou me de riem uit de handen nemen, maar weetje wat ik zei? Ik zei: m’n vader is geen breeuwer, zei ik, en ik hou m’n riem!*

Want ik bedankte-n-er voor, om daar op de Amstel te liggen draaien als ’n tol! Alle mensen keken er naar. Ze liet de riem los, en grabbelde-n-in haar tas – ’n fluwelen ding met gouden knip, dat met ’n haak in haar middel zat – en ze haalde-n-er ’n stuk geld uit, en wees het me. Toen gaf ik haar de riem... om ’t geld, weetje, dat ze me wees, want, dacht ik, wat kan ’t my schelen of de mensen lachen aan-wal? ’t Kon m’n dag nog goedmaken, als ik dat geld kreeg. ’t Zag er uit als ’n dukaat, maar ’t ding was meer waard. Dat heb ik later gemerkt toen ik ’t wisselde op de Vygendam... met al de andere, want ik kreeg er meer. Dat zal jelui horen.

* *Het materiaal waarmee breeuwers arbeiden is uitgeplozen touw = werk, misschien ten-rechte: werg. By ’t stoppen van naden tussen planken en delen, geven ze ‘dat werk uit de hand’. Vandaar de niet onaardige uitdrukking.*

Ja, niet waar, wat zou ik doen? Aan zeilen kon niet meer gedacht worden, en aan roeien ook niet, en aan fooien ook niet. Dus... ik liet haar begaan, maar zei dat ze wrikken moest.

“Rücken?” riep ze.

“Wrikken,” riep ik. “Kyk... zó!”*

En ik wou ’t haar wyzen.

Maar ’t ging niet. Want... dit weet jelui ook wel, er zyn altyd tien roeiers te krygen tegen één wrikker.

Ik wees haar hoe ze d’r benen moest zetten. Ze had witsatynen schoentjes aan, en voetjes niet groter dan ’n vuist, maar ze liep er goed op. Dat heb ik later gezien. Ze was als ’n kievit zo vlug.

Maar wrikken kon ze niet! Ik was beschaamd voor de wal, want ieder kende de jol van de Jachthaven, dat begryp jelui wel. En als ik m’n hand aan de riem sloeg, werd ze kwaad, en wou me wegdringen. Gut, op vechten af!

Waar ze-n-eigenlyk heen wou, begreep ik niet. Als ik ’t vroeg, riep ze: “rücken, rücken!”

Ja, dacht ik, ruuken, ruuken, dat geeft wat! ’n Mens moet toch weten waar-i heen wil!

We sukkelden stroom-af – meest gatje-voor! – en naderden de Jachthaven. Goddank, dacht ik, straks kryg ik m’n dukaat, en de grap is uit. Maar jawél!

Op-eens houdt ze met wrikken op – ’t zweet liep haar by droppels van ’t gezicht! – en lei de riem op de doften. Toen wou ik ’t ding grypen, omdat ik ’n eind aan de zaak maken wou. Maar dat verkoos ze-n-ook alweer niet. Wat ze dan eigenlyk wél wou, kon ik eerst niet begrypen... ik zal ’t jelui maar zeggen, ze wou te-water!

Ik schrok er van! ’t Mens was dóór en dóór van zweet. Maar... ze wou! Er was niets aan te doen. En ze hield weer zo’n moffendukaat in de hoogte. Op de Vygendam by Everts kreeg ik drie ryers voor ’t stuk, en de man zei, als ik er meer had, kon ik altyd by ’m te-recht. Dáárvan is ’t zilver beslag op de Staten-Overzetting. Jelui ziet dat ik de waarheid vertel. Ook ’t gouden ooryzer van m’n oudje – dat nu jeluí Grietje-meu draagt – is van die tyd.

* Onze Klaas meende ten-onrechte dat de prinses ’n vreemde taal sprak. Er was slechts dialekt-verschil. Wrikken en rücken is volkomen ’tzelfde, en – even als werken – van de zeer uitgebreide familie kr of wr.

Zodat ik zei, ga jy je gang! Als je dan asseluut ziek worden *wilt*, of sterven, of rimmetiek krygen...

Ze trok 'r schoentjes uit, en 'r satynen kleed, en meer nog. Maar ze hield wat ondergoed aan, dat moet ik zeggen. En ze gooide haar pruik af, en dit mocht wel want ze had eigen haar genoeg, en ze schudde-n-'t hoofd als 'n paard dat de wei ruikt. En ze sprong... kyk! ik had nog nooit zo-iets gezien... van 'n vrouwmens, weet jelui? Flink koppie-over!

Eerst was ik bang voor 'n ongeluk. Want, dacht ik, zwemmen kan ik niet, en als 't mens koppie-onder gaat... wat zal ik doen? Maar 't hoefde niet, want zy zwom wel. Als 'n eend! Of liever als 'n paling, want ze kronkelde-n-onder m'n jol door, en schoot weer op aan de-n-andere zy... als 'n dobber, hoor! 't Speet me toch evel dat ik niet ook zo thuis was in 't water, maar jelui weet, dat is by ons in Holland zo de gewoonte niet. Zy was zeker uit 'n land waar de mensen niet zo zindelyk zyn als by ons, en daarom alle dagen tewater moeten gaan.

Maar dat tot dáaraan toe! De jol dreef tegen de jachthaven, en zy was er ook. Ik hielp haar op de styger, en er stond veel volk te kyken. Dit beviel haar niet. Ze greep m'n pyjekker die in de jol lag, en sloeg zich 't ding om de schouders. Toen keek ze-n-even rond, zag 'n open deur van een der jachthuisjes, en vloog er in. Net 'n wilde kat.

Ik pakte haar spullen by-elkaar, en wou haar die brengen. Maar ik durfde niet binnengaan, omdat het 't huisje was van m'nheer Kopperlith op de Keizersgracht, weet jelui? Die zou 't heel kwalyk hebben genomen dat ik met zo'n vreemd schepsel in z'n jachthuisje gekomen was. Want, dacht ik, dat je nu met my zo familjaar omgaat, dat kán – om de dukaat, weetje – maar... m'nheer Kopperlith woont op de Keizersgracht. Dát scheen ze niet eens te weten. Hoor eens, kinderen, wat opvoeding en fatsoen aangaat... geen land boven Holland, dat's maar zeker!

Maar... binnen wás ze! En ik durfde-n-'t bruggetje niet over, met haar satynen japon op de arm, en al de andere japonnen, en die fluwelen tas, en haar schoentjes, en haar witte pruik.

En daar stond ik!

De mensen van de brug riepen: “dat is 't huisje van m'nheer Kopperlith, denk er om!”

Ja, dacht ik, daar denk ik wél om, maar wat zal ik doen? Juist begon ik me te bezinnen om de politie te roepen, toen m'n dochter Geert kwam aanlopen, jelui Geertje-meu, weetje, die ook al dood is...

Maar toen was ze-n-'n knappe jonge meid van zowat achttien. En ze

zei: “Vader, laat ’r in óns huuske! Daar kan ze zich klaren.”

Hieraan had ik ook wel gedacht, maar ik was bang voor de Direktie van de Jachthaven. ’t Kon my m’n ontslag kosten als ik rare dingen deed. Want de heren houden niet van vreemdigheid in de huisjes.

Terwyl ik hierover zo nadenk, krygt onze bruinvis die me-n-al lang had staan wenken om haar kleren, onze Geertje-meu in ’t oog. Ze vliegt ’t huisje uit, pakt Geert by de arm, en loopt met ’r heen.

Ik achterna met de plunje, dat begryp je! Onze Geert bracht haar by moeder, en ik dacht: in godsnaam! Ja, wat zou ik doen, niet waar?

Maar... ’n rare dag wás het! O, ik ben nog lang niet klaar! Weet jelui wat ik altyd zeg? Ik zeg altyd: niemand weet of z’n dag goed is, voor bedtyd!’

Zo eindigde Solon Verlaan ’t eerste hoofdstuk van z’n verhaal. Het tweede en laatste zal *ik* vertellen, of vanzelf laten spreken. We laten dus ’t boskatje voor ’t ogenblik onder de hoede van de aanstaande Geertje-meu die op zich genomen had haar, of de zaak, te ‘klaren.’ Nu, dit deed ze. Sint Maarten was er niet by.

Op de ryweg langs de Amstel joelde ’t Volk maar altyd voort. Van-lieverlede verdwenen de koetsen van de hoge heerschappen. Ook de ruiters verveelden zich, en zochten vryer plaats dan die buurt op dat ogenblik kon aanbieden. De menigte drong, zong, schreeuwde en dronk. Om zich schadeloos te stellen voor ’t mislukte hardzeilen, begon men hier-endaar zich te vermaken met het afsteken van vuurpylen, die de volgende dag in de couranten tot getuigen werden geroepen van de ontzaggelyke liefde des Volks voor alle mogelyke prinsen en prinsessen.

Dit was onjuist. Het Volk houdt van vuurpylen omdat ze blazen en proesten en sissen en glinsteren.

Ook zwermers – de Amsterdammers noemen ze ‘voetzoekers.’ Wie kan me zeggen: waarom? – ook zwermers werden aangevoerd als bewyzen voor de zeer byzondere gehechtheid des Volks aan alle Souvereinen...

De Paltsgravin gelóófde het. Heus!

Maar ze had ongelyk, precies als die kranten.

Want, lezer, de menigte houdt van voetzoekers omdat ze sissen, en vuur spuwen, en ’n harde klap geven. Dát is de zaak! Men kan er gerust alle Griekse wysgeren op nalezen, op Solon Verlaan na, die z’n hele wysheid heeft opgemaakt aan ’t bedenken der diepzinnige spreuk van zo-even.

Ook de zevenklappers... klapten. Ze spraken en getuigden van dynastieke opwinding, en alle Souvereinen zaten met zevenvoudige gerustheid op hun tronen...

Maar de Souvereinen waren wat voorbarig in die gerustheid. Want 'n zevenklapper maakt wel veel geraas, maar bewyst niemendal. Het volk steekt ze niet af om trouw te zweren, maar omdat die dingen zo grappig heen-en-weer springen, en by elke sprong zo'n knetterend geluid geven. Al zeggen nu hierover de Griekse wysgeren geen woord – zeker omdat ook zy nu uitgeput zyn na de inspanning hunner denkvermogens over de ware betekenis van 'n voetzoeker – toch is het zo!

Veracht me niet te zeer, lezer, als ik u betuig dat de ware vreugd die er uit vuurwerk te halen is, in 't afsteken – zélf afsteken! – van zevenklappers en voetzoekers bestaat. Een 'groot vuurwerk' is 'n ellendig ding, 'n mensonterende foppery. Eigenlyk 'n schimp, 'n belediging, 'n *laesio dignitatis generis humani*!

Om dit intezien, behoeft men zich maar 'n ogenblik te verbeelden zo'n vertoning bytewonen...

In eenzaamheid! Want als u iemand betrapt in de autopsie die ik voorsla, zyt ge in zyn opinie 'n reddeloos verloren mens. Uw vrouw kon echtscheiding aanvragen, en zeker zou ze 't proces winnen voor elke rechter die verstand heeft van mensenwaarde.

Verbeeld u dan dat gy, in uw binnenkamer en alleen, zo'n vuurwerk aanschouwt. Roep, zeg, mompel of fluister – in-godsnaam zó zacht dat gyzelf uw enige hoorder zyt – fluister 't onvermydelyke: *hè... è... è...*

En houd u 'n spiegelkje voor!

Dan, lezer – al waart gy de verfoeielykste atheïst – ontsnapt u de verontwaardigd-religieuze verzuchting: God, myn God... hebt ge my dáár-toe geschapen?

En by zo'n gelegenheid voelt men – tenzy men onvatbaar werd voor elke gewaarwording – yverzucht op de intelligentie van z'n paraplu of laarzentrekker!

Maar... voetzoekers, zevenklappers! Men staat er niet by met de open mond die by elke tekenoefening de leerling wordt aangeprezen als de uitsluitende vertegenwoordiger van wél geopenbaarde *bêtise*! Men is handig by 't aansteken. Er is gevaar als ze haperen. Men *werpt* ze! En... snel, snel... één sekonde te laat: ze bersten in de hand! Allergevaarlykst!

Eens namelyk heeft de traditionele 'iemand' die de hoofdpersoon is van alle volks-akeligheden, zich door het te lang tussen de vingers hou-

den van 'n zwermer, 't even traditionele 'groot ongeluk' op de... hals ge-
haald, dat... enz.

Och, hoe prettig is die angst. Hoe allerakeligst vermakelyk! Helaas, pret en gevaar zyn afgeschaft! De stedelyke Regeringen verbieden zulke ruwe vermaken... om 't brandgevaar, sedert alle huizen met pannen gedekt zyn. In de tyd der strodaken kon die vreselyke losbandigheid oogluikend worden geduld. Maar nu?

En de andere gevaarplezieren! Hoe menige juffer kwam thuis – byna zelfs kwam ze niet thuis – met 'n verbrande jurk! Gilde ze niet van de pret? En 'n jongen – altyd: 'de jongen die ook overal met z'n neus by moet wezen' – had-i niet eens – *byna*, alweer – 'n volle lading in 't gezicht gekregen? Was er niet gevaar geweest – nogeens: *byna* – dat z'n ogen 't gelag te betalen kregen van die onbescheiden neus?

En... 't *mikken* met zo'n aangestoken voetzoeker! Dát is wat ánders dan 'n *joujou de Normandie*!

Ik weet – en betreur het van-harte! – dat er nog altyd hier-en-daar mensen worden gevonden, die menen zich te vermaken met schyfschieten, 't ouwefrouwigste plezier dat men kan uitdenken, 'n naaischolige parodie op ridderlyke wapenoefening. 't Is waarachtig niet dáármee, dat men op Scyros zou hebben uitgemaakt of Achilles 'n jongetje was, en of-i z'n opvoeding ontving in 't pensionaat van Chiron!

Zündnadels, Beaumonts, Chassepots zyn verachtelyke voorwerpen. Ze spreken niet mee. De kogel die zich zo onnozel laat voortdryven uit de buis van die dingen, is eigenlyk te dwaas om in z'n eentje de parabool te beschryven die de artilleristen van hem vorderen. Men zegt dat er projektilen geweest zyn die hun weg vergaten, en zo slaafs zich hielden aan de *routine* die ze meenamen uit de loop...

Sakkerloot, ziedaar 't geheim opgelost van de verregaande ongekwetstheid en welvarendheid der geslagen legers! Die menslievende kogels zyn op-reis in de... *aether*, en willen *aërolith* spelen op deze of gene planeet, waar men nog dom genoeg is aan 'aërolithen' en 'aether' te geloven.

De voetzoeker – hoeden af, lezer! – geeft de drommel van zo'n bekrompen loops-opvatting. Hy heeft karakter, en volgt z'n eigen *senie*... zou juffrouw Pieterse zeggen. Hy leeft, en kiest z'n weg. Hy spuwt vuur, en deinst voor 't *recul* van z'n eigen strydlust. Hy kampt om 't verloren terrein te herwinnen, en wisselt van zwaartepunt, en wendt z'n grillige loop, en kronkelt als 'n vliegende lintwurm. Hy schryft z'n naam in

gloeiende krullen, en vecht tegen de luchtdruk, en sliert al duiklend voort, en braakt arabesken. En waar-i was, keert-i weer, als iemand die nog wat te zeggen heeft. En waar-i niet was, komt-i aanrollen, blazend, blakend, brandend, schroeiend, sissend, schetterend... altyd verrassend door nieuwiggedachte huppeling, altyd verschrikkend door vreemdluimige sprong, altyd boodschapper van 't onverwachte, maar altyd de drager ook van 'n herhaalde opwekking tot gillend plezier.

En de zevenklappers! 't Is waar, ze vuurden niet zo prettig, en gingen aanvankelyk bedaarder hun weg. Maar men was zekerder van z'n worp! En... éénmaal 'n openstaand venster ingekeild, werden ze wakker en roerig. Dan klapten zy, en sloegen, en sprongen als toornige duiveltjes, vol-tigeerden links-rechts op-en-neer door de kamer, kris-kras-kruis op de tafel, tegen de spiegel, achter de schilderyen, tussen de stoelen, onder bed en sofa. Ja, soms dansten ze – sarkastische demonen! – de kaars uit...

De Archimedes die de evolutiën van 'n rechtgeaarde zevenklapper weet te berekenen, moet nog geboren worden. Dit spyt me niet erg, omdat ik voor ditmaal aan 't zeer byzonder effekt van 'n eerste uitbersting genoeg heb. Ze had plaats naby Wouter's linkerwang, juist op 't ogenblik toen juffrouw Laps hem daarop een kus wilde geven: haar *Rubicon*!

Heel aangenaam zou 't Wouter nog altyd niet geweest zyn wanneer 't haar gelukt was die omineuze rivier overtesteken, maar 't blyft de vraag of-i daarna kracht, besef of afkeer genoeg zou hebben overgehouden om zich te verzetten tegen finale verovering.

De geestige zevenklapper won hem de gevaarlyke tweestryd uit. Wat die prinses Erika mikken kon!

Juffrouw Laps had haar zondige lip gebrand, en riep: 'Here Krrristis, wat's dát?'

Heel veel anders viel er dan ook by die malle gelegenheid niet te vragen.

Wat het wás?

Wél... 'n brokstuk uit het '*Register der Handelingen en Besluiten*' van Fancy. Ze hield zich bezig met het verevenen van kansrekening, en de lezer wordt uitgenodigd, als by 'n vuurwerk, te blazen: *hè...è...è!*

De leer der doeleinden duidelyk gemaakt door 't achterste-voorzetten van omdatten en opdatten. Hossen! Arme, arme, arme, Laps! Mysteries standbeeld in de 'Gekroonde Jeneverbes.' Republikeinen in konflikt met de Keizersgracht. Wouter krygt 'n zusje.

Fancy is groot, en wy beginnen haar enigszins te begrypen. Dit heeft ze op sommige andere godheden voor, want onbegrepen grootheid baat niet veel, en kon eigenlyk zonder schade gemist worden.

Ja, ze was groot, en... praktisch!

O, verrukkelyke teleologie van de romanschryver... juffrouw Laps mocht haar 'sinnigheid' niet krygen!

En dáárom was 't zo warm, die dag! En dáárom had ze haar venster moeten opschuiven, wat anders 'n fatsoenlyk Nederlands mens – liever stikken! – niet doet. Dáárom bleef de hardzeilery in de steek! Dáárom verveelde zich Prinses Erika! Dáárom beging ze weldadighedens tot tyd-verdryf! Dáárom kreeg ze lust in baden! Dáárom joelde al dat volk – en zy mee! – met voetzoekers en sissers de stad in, Weesper- en Amstelstraten door, naar de Botermarkt...

Want op dat plein woonde de *Caesarine* Laps die 'n zevenklapper in 't gezicht moest krygen juist toen ze bezig was met haar alleraardigst: *venit, tetigi*, en... 'here-krrristis wat is dat?'

Wat dit is, juffrouw Laps? Wél, 't is fantastische doeleindenleer. Al die koningen, prinsen, prinsessen – en zelfs de Paltsgravin met haar puistjes, *joujou* en hoge geboorte – zyn op die warme dag door 'n hoger Wezen in de stad gezonden om u in de wielen te ryden. Het is uw plicht dit te geloven... O, geloofster!

Ze geloofde het niet! En ze kón het niet geloven, want ze wist er nog minder van, dan van al de andere dingen die ze voorgaf zonder bezwaar te slikken. Het onweer op Sinaï was door de 'Heer' beschikt om de Joden aan 'n behoorlyk reglement van policie te helpen, maar die nydige zevenklapper...

Ze vloog naar 't venster. Wouter ook. Er bleek nu dat de bedoeling van de haar en hem onbekende artillerist niet boos geweest was, want niemand lette op de nieuwe toeschouwers. Bovendien, ook andere vensters raakten gaandeweg open en bezet, waardoor de aandacht van 't straatpubliek verdeeld werd. Er bleek uit niets dat men zich om juffrouw

Laps of haar gast meer bekommerde dan om elk ander die toekeek. Zonder erg werd er rechts en links gebombardeerd, en onze beide heldjes konden in alle kalmte waarnemen wat er op de straat voorviel. Juffrouw Laps kwam de zeer gewenste vergetenheid nog te-hulp, door 't licht uitteblazen – 'n voorzorg die door de overigens zo byzonder intelligente zevenklapper schandelyk verzuimd was – en Wouter vermaakte zich kinderlyk by 't aanzien van de pret. Hy vergat z'n buurvrouw en haar opdringende vriendelykheid, om naar 't gewoel der menigte te kyken. Het meedelen van de hieruit voortvloeiende opmerkingen werkte op hem ontvloedend, en ook zy vond er onwillekeurig aanleiding in om zich wat eenvoudiger voortdeden dan ze gewoon was. Ze praatte ditmaal zonder 'Heer' en liet de 'genade' wat rusten. Zelfs scheen ze – voor 'n oogenblikje maar, denk ik – haar plannetje optegeven. De nacht was nog lang, dacht ze misschien.

Er zyn archaeologen die beweren dat het achtenswaardige 'hossen' enige tientallen jaren geleden te Rotterdam werd uitgevonden, en dat also deze eigenaardige manier van vooruitgang van veel jonger tyd dagtekent dan myn verhaal.

Ik heb tegen deze mening van de archaeologen twee zeer gewichtige bedenkingen in 't midden te brengen. Vooreerst hééft m'n verhaal geen dagtekening – de welberekende fout die my de vryheid verschaft naar hartelust rondtegrabbelen in de aard der dingen – en ten-tweede: het hossen is, op weinig dagen na, zo oud als de wereld. De welbekende Cherub die de voorvader is van alle deurwaarders, hoste Adam en Eva 't Paradys uit. Kaïn hoste z'n broèr Abel de dood in. De kinderen der 'reuzen' hosten de kinderen Gods. Godzelve hoste het hele menselyk geslacht – op acht man na – te-water. Israël hoste Kanaän, en wel op hoog bevel. Assyrië, Medië, Perzië, Syrië, Egypte, Arabië... alles hoste. Grieken en Romeinen hosten. Keizers en koningen hosten de Volkeren. Volken hosten koningen, keizers, en elkander. Amerika host Europa. Europa host Indië, dat... niet eens klagen mag, want het begón!

Men ziet dus dat die roem van de Rotterdamse kermis in dit opzicht nogal wurmstekig is. Zo-als meer roemen.

En... niets gemakkeliker dan de verklaring waaróm 't hossen zo'n oude zaak is! Alles streeft naar uitbreiding, en by-mangel aan mogelykheid daartoe, naar verplaatsing. Wie geen kans ziet, zich groter te maken dan-i is, tracht ánders te worden dan-i is. En wie ook dit niet kan, poogt *elders* te wezen. By-gebrek aan groei of verbetering, meent men genot te

vinden in verplaatsing. A zoekt de plaats intemen van B, B van C, C van D, enz. Vanhier het eindeloos heen-en-weer dringen, dat – slechts middel eerst – weldra overgaat in doel. Wie aan elk individu die deel uitmaakt van 'n volksmenigte, de vraag doet: *waarom* hy zich zo gejaagd hér-en-dér beweegt, zou nooit 'n voldoende antwoord krygen. Ieder dringt en stuwt óm te dringen, óm te stuwen, en hieruit wordt de algemene beweging geboren, die evenmin een op beredeneerde voorkeur gegronde oorzaak van bestaan heeft, als de onderlinge woeling der delen die haar te-weegbrengt. Deze werking is zuiver dynamisch. Ook op geestelyk en staatkundig terrein... maar hieraan dacht Wouter niet.

'Gut, hoe gek toch, dat al die mensen daar zo heen-en-weer dringen, zonder zelf te weten waarom,' zeide hy.

'Och, ze hebben plezier in 't zingen en joelen, en in de voetzoekers... kyk, daar vliegt er weer een, paf!'

Klik-klak! antwoordde hierop 'n zevenklapper die z'n domicilie koos tussen 'n troep meisjes. Het gezelschap vloog met vermakelyke schrik uit elkaar. Wel zeker, voor wat anders waren die meiskes daar?

'Al dat volk is dronken,' zei juffrouw Laps, 'en ik wou dat ze naarhuis gingen. Ik begin slaap te krygen... 't is twee uur in de nacht, weetje!'

'Och, nog 'n ogenblikje!' verzocht Wouter. 'Ik heb geen slaap. Volstrekt niet! heus niet!'

Hy begon weer angstig te worden voor haar vriendschap, en hoopte onwillekeurig dat uitstel hem de bondgenootschap van 't onverwachte brengen zou.

'Ik ben maar zo bang, m'n lieveling, dat je kou vat aan 't venster. Dát is het maar! Want de nachtlucht, zieje, na zo'n hete dag...'

Volgt: al de bekende burgerluis-praatjes over nachtlucht, verkoudheid, reumatiek en subietelyk doodgaan. Ze hadden nu evenwel dit goede gevolg, dat Wouter z'n jasje weer aankreeg, 'n verbetering van positie die hem straks zou te-pas komen. O, die voorzienige Fancy!

'En zet ook je petje op, m'n beste jongen. Ik wou voor alle wereldds goed niet, dat de nachtlucht je-n-in 't hoofd sloeg, want... dat doet-i soms. Kyk, daar vliegt er weer een!'

*'Amour à la plus belle,
Honneur au plus vaillant...'*

‘Waarom zingen ze niet liever Hollands! Wat hebben wy aan dat vreemde geseur? Begryp jy er wat van?’

Wouter wist iets van de historie, en vertelde wat-i kon van de ‘schone Dunois’ die zo byzonder veel Saracenen doodsloeg, en ter beloning trouwen mocht met de dochter van: ‘*le comte son seigneur!*’ Dat was toch plezierig in oude tyd! Maar hoe beloonde men de ridders die al eenmaal beloond waren? En kregen ze in die dagen nog ander traktement dan ’n bruid? En hoe maakten ’t de *seigneurs* die geen dochter te begeven hadden? Welke *seigneurs*-dochter moest genoegen nemen met ’n ridder die maar ’t meest Saracenen had doodgeslagen, op één na?

Wat al moeielyke vragen!

Juist begon hy z’n gastvrouw om wat inlichting over dit alles te verzoeken, toen beider aandacht werd getrokken door zeker roepen, schreeuwen en schelden dat van andere stemming getuigde dan de ineensmeltende geluiden van ’t gejoel. Er was ‘ruzie.’ In een der groepen werd niet meer gehost, maar gevochten. Men verstond duidelyk de by zulke gelegenheden gebruikelyke vloeken en verwensingen.

Een verwarde kluw mensen, dichter op-elkaar gepakt dan de overigen, schoof en seulde heen-en-weer al naarmate een der beide partyen aan de winnende hand was. Vreedzame hossers golfden zingend voorby de plek waar gevochten werd. De deelnemers aan de stryd werden vanlieverlede ter-zy gedrongen, en wel in de richting van een der vele kroegen die de buurt zo aantrekkellyk maakten voor ’n publiek dat z’n verdriet over de mislukking der hardzeilery wou verzetten.

De twistenden, zelf gedrongen, drongen op hun beurt anderen. Men hoorde hier-en-daar gillen en om hulp roepen. De nooit ontbrekende zwangere vrouwen, en moeders met zuigelingen lieten haar angst niet onbetuigd.

Het gedrang werd nu byzonder sterk in zekere hoek, waar drie stromen dood-liepen en ’n vreselyke botsing te-weeg brachten. Daar name-lyk lag ’n zeer populaire herberg, die ’t doelwit scheen van ’n hossende volksverhuizing uit de Amstelstraat. De tweede stroom vloeide uit de Utrechtse straat op dezelfde kroeg toe. En de sterkste persing ging uit van de vechtende troep die, op-zy geschoven door voorbytrekkende benden, almede in dezelfde engte gedreven werd.

By ondervinding van zeer jonge datum wist Wouter wat het betekende, zich in zo’n gedrang te bevinden. Wie op de grond raakte, werd vertreden. Wel was de kans hierop zo byzonder gevaarlyk niet in de kern

der samenpakking – 't vallen was onmogelyk – maar des te groter aan de rand, waar kelders en holen zich gapend gereed toonden alles inteslikken, wat hun in de kaken werd gedrongen. Dáár kon men hals en benen breken of liggend vertrappt worden, in 't midden slechts staande gesmoord. O zeker, die opstopping naby de herberg was gevaarlyker nog dan die van de vorige avond in de Kalverstraat! Bovendien, daar was maar drukte, er werd niet gevochten. En hier...

'Krrristenzielen,' riep juffrouw Laps, 'ik word er puur akelig van!'

Dit scheen ook met Wouter 't geval. Op-eens greep hy haar arm, en meende iets te zien, dat... iemand, die...

'Heel goed, m'n jongen, houd jy me maar vast! 't Is daar, zo zondig als ik hier sta' – 't eedsformulier was zo gek niet – 't is daar moord en doodslag in die hoek!'

Wouter sprak niet. Ook had-i geen besef zich te verzetten tegen de overweldiging van z'n... verleidster, of hoe moet het heten? 't Scheen nu wel of Afrika voor 't caesarinnetje openlag...

'Is 't niet of ze dol zyn? Houd jy je maar goed aan me vast, en denk maar dat ik jouw eigen Kristien ben, helemaal van jou!'

Och, hy had juist heel wat anders te denken gekregen dan aan z'n 'eigen Kristien!' Juffrouw Laps was enige graden minder gelukkig dan ze zich verbeeldde. Ze streeelde hem, en hy liet haar begaan, o ja, maar toch...

'Wees jy maar gerust... och, lieve jesis, 't kind is er zo ontsteld van! Aan jou zullen ze niet raken zolang je hier bent... by *my*, weetje!'

Hy kneep haar boven z'n kracht in de arm, en geen ander blyk van leven gevende, stond-i overigens als versteend. En altyd die éne onverzettelyke blik, dat schynbaar wezenloos staren op één punt...

'Trek 't je niet zo aan, m'n lieveling! Maar... akelig is 't! Zie je daar die meid wel, met 'r Noordhollandse kap? Ik wou niet graag in 'r plaats wezen. En jy?'

'Zy is het... Femke! O God, o God, het is Femke!'

En, Laps van zich afslingerend, die hem weerhouden wilde, vloog hy de trap af, en stond weinig oogenblikken daarna in de dikste drom vlak voor de herberg.

Hoe hy zo spoedig dáár kwám? Ei? En Fancy dan, zyn... *fancy*?

Had ze niet ook gezorgd dat-i by-tyds z'n jasje aanhad? Wat 'n gekke historie immers, als-i dat had achtergelaten by juffrouw Laps! Hoe zoud-i zo'n onhuishoudelykheid hebben verantwoord by z'n moeder?

De zaak is dat-i, lichaamskracht borgend van z'n gemoed – en was zy dit niet? – zich als 'n razende door de menigte wist heenteslaan.

Maar de plek bereikende die hy bereiken wilde, zag-i Femke niet! Wel de man met de bonte muts en 't schippersbuis, die hem van-boven gezien had toegeschenen haar begeleider te wezen. Althans hy meende bemerkte te hebben dat ze met *die* man gearmd uit de Amstelstraat gekomen was. En dit was ook zo, maar: 'Is hier geen meisje met 'n Noordhollandse kap?' vroeg hy zo duidelyk de vreselyke drukte toeliet.

De man, stuwend, vechtend, stompnd tegen iedereen – dit deed 'iedereen' ook, en Wouter moest wel meedoen: 't was 'n gezelschap Kaïns op grote schaal! – de man kon niet antwoorden. Maar Wouter bemerkte dat-i zich moeite gaf de herberg te bereiken, en maakte hieruit op dat z'n dame daarin gevluht, of althans, met of tegen haar wil dan, daar binnengestuwd was.

Hy raadde juist. En, zich niet meer bekommerende om de slagen en stompen die hy ontving, deelde hy daarvan juist genoeg uit om weldra 't jeneverzaaltje te bereiken, waar de volte wel niet minder was dan buiten, maar er werd niet gevochten. Dit was iets!

Ziedaar, lezer, 't waar en onvervalst relaas van de oorzaken die Wouter heel in 't begin van z'n loopbaan maakten tot 'n kroeg- en koffi-huisloper. Gister in '*Polen*' heden in '*de gekroonde Jeneverbes*'... daar gesmeten, hier vechtend, in beide door 't een-of-ander geperst... 't is te veel!

Maar hy wás er nu eenmaal, en keek rond naar Femke.

Hy meende haar te ontdekken heel achter in 't niet grote vertrek, op 'n tafeltje dat in 'n hoek stond. Zwygend, met styftoegeknepen lippen, de armen over elkaar geslagen, en met iets als uittarting in haar trekken, zag 't meisje op de menigte neer. De kant van haar kap hing haar aan flarden in de nek – zy, zo net altyd! – en, erger nog, Wouter meende te bespeuren dat haar gezicht bebloed was, het lieve, lieve gezicht van Femke!

Uitgeput, had-i de kracht niet meer, tot haar te gaan. En dit behoefde ook niet. Ze stond daar ongemoeid en veilig op haar tafeltje. Hy riep, maar ze hoorde niet.

Met onderzoekende scherpte liet ze haar blikken dwalen over de aanwezenden. Toen haar oog dat van Wouter ontmoette, kromp hy in-een: ze wilde hem niet kennen!

'O God, o God, ze veracht me,' snikte hy. 'Dát heb ik verdiend voor m'n lafheid by de Holsma's!'

‘Jongetje, gehuild wordt hier niet,’ zei de waardin. ‘Als je huilen wilt, ga dan na je moeder!’

Makkelyker gezegd dan gedaan. Wouter kon in die volte geen voet verzetten. De aandrang by ’t buvet waar-i stond, klemde hem tegen de jenever-toonbank. Het gelukte hem niet eens, Femke gedurig in ’t oog te houden, schoon ze boven allen bleef uitsteken. Tranen van wrevel en smart vloeiden hem over de wangen.

‘Wat doe je dan in de drukte,’ zei ’t jeneverwyf, ‘as je d’r niet tegen ken? Heb je je bezeerd? Grienen wordt hier niet getapt. Zet ’r ’n borrel op, jongen, of ga heen!’

Lust of niet, hy had heel graag ’n ‘borrel’ besteld om z’n plaats te betalen. Maar – ‘daar-i thuis altyd alles kreeg wat-i nodig had’ – hy bezat geen duit, en liep nu gevaar de deur te worden uitgeworpen wegens overmaat van matigheid. Doch ook dit kon niet, want de persing aan de deur bleef nog altyd even groot. Bovendien werd de aandacht der waardin afgeleid door de drukte van ’t gevecht, dat al nader en nader kwam, en weldra dreigde de kroeg te kiezen tot ‘operatie-bazis’ zoals dit in ’t *jargon* der krygskunde genoemd wordt. De ware reden was dat elk der strydenden in ’t byzonder zich aan de slagen van z’n tegenparty wou onttrekken door in de kroeg te vluchten. De meeste ‘krygskundige evolutiën’ hebben van ouds-her geen andere grond.

Nog altyd stond het meisje met gekruiste armen op die tafel. En nog altyd lag er dat spottende op haar gelaat, alsof ze zeggen wilde: wie durft?

Maar hierop sloeg Wouter geen acht, of liever hy zag daarin niets dan ’n verwyt aan hém. Femke wilde hem niet kennen. Meer of iets anders voelde hy niet!

Och, hoe gaarne had hy in ’t bywezen van al die mensen de zolen van haar schoeisel gekust, om iets te verdienen van de vergiffenis, waarop-i wel geen aanspraak had – naar-i meende – maar zonder welke hy niet leven kon!

‘Femke!’ riep hy, als ’t roepen heten mocht, want het geschiedde zo zacht dat z’n stem onmogelyk tot het meisje kon doordringen. Immers, er mocht eens blyken dat ze hem niet wilde horen ook, zy die zo... wreed – nu ja, maar rechtvaardig toch – had blyk gegeven van haar tegenzin om hem te zien! Hy durfde de proef niet nemen, en nogeens riep hy, maar ’t was weer fluisterend: ‘Femke! Femke!’

Daar vertoonde zich de man met de bonten muts en ’t schippersbuis aan de deur. Hoewel-i aanvankelyk niet behoorde tot de strydvoerende

mogendheden, bleek er toch uit de gehavende toestand van z'n kleren, dat-i ruimschoots gedeeld had in de bekende voorrechten der neutraliteit: hy was geranseld door beide partyen tegelyk.

Of ook hy tot eigen lyfsbehoud zich trachtte te bergen in de kroeg, dan wel of-i zich zedelyk verplicht achtte, z'n dame die vóór hem dat heiligdom bereikt had, niet in de steek te laten, was Wouter niet duide-lyk. Er bestond 'n *tertium* dat hy niet raden kon, maar dat volkomen be-kend is aan de alwetende schryver die zich bereid verklaart straks de le-zer deelgenoot te maken van 't geheim.

Hoe dit zy, de man wilde volstrekt binnen wezen, en verwaarloosde zelfs 't verevenen van de hem toegebrachte stoten en stompen, om zich vastteklemmen aan de deurpost. Twee, driemaal werd-i van z'n steun-punt afgerukt, want waar velen 'tzelfde begeren, is 't verkrygen moeielyk. Toch bleek zyn wil sterker dan die van de anderen, omdat zy slechts be-trekkelyke veiligheid zochten – en jenever misschien – terwyl hy werd aangespoord door... nu ja, door 't nog altyd onbekende *tertium*.

Wouter hoopte hartelyk dat de man slagen mocht. Dan immers, dacht-i, zou Femke niet zo geheel alleen staan te-midden van die ra-zende troep. Want... hy, hyzelf, wat kon-i doen? En al ware hy sterker ge-weest, wat hielp het: zy verachtte hem! Zou ze hem niet wegschoppen, zoals ze daar straks de dronken kwajongen gedaan had, die de hand durfde slaan aan haar vries-bont voorschoot?

Op 'n oogenblik dat de schippersgezel zich weer vertoonde voor de ge-opende deurruimte, scheen het meisje haar redder in 't oog te krygen. Als om de man moed intespreken, knikte ze hem vriendelyk toe. Mis-schien ook wilde ze hem dank-zeggen voor z'n pogingen om tot haar doortedringen. Ook kon haar lachje worden opgevat als 'n verzekering dat ze ongedeerd was, en niet bevreesd. Inderdaad, ze stond daar als 'n godin der kalmte, of althans als 'n standbeeld dat vastberadenheid kon voorstellen. Die gekruiste armen getuigden van de mening dat er geen byzondere behoefte was aan voorbereiding tot het uitdelen van de oor-veeg die haar saamgeknepen lippen beloofden aan ieder die haar te na mocht komen.

En die glimlach! Over Wouter's hoofd heen had de wreedaard z'n weg genomen naar de deur, en daar de gelukkige schipper bereikt. Want de man knikte terug...

'Hij heeft haar zeker nooit verloochend,' dacht ons Petrusje. 't Is toch wel wezenlyk waar, dat God rechtvaardig is en alle zonden straft.'

Op dit oogenblik kreeg 't wyf dat de kroeg hield, de worstelende schipper in 't oog. Er bleek dat-i 'n goede bekende was, want ze schreeuwde van achter de toonbank: 'Zo, Klaas, ben jy daar ook? Geen wind, hè?'

En met huisheerlyk gezag gebod zy, hem binnen te laten. Toen men niet spoedig genoeg gehoorzaamde, waagde zy zich 'n paar stappen buiten haar cel, smet enige struikelblokken op-zy, en maakte plaats voor... Klaas Verlaan, de Amstelhavenknecht, die nu niet ver van Wouter, in de nabyheid van 't buvet te staan kwam.

'Nou, man, ze hebben je mooi beet gehad!'

't Was de waarheid! Wel mocht onze brakwater-filozoof zeggen dat niemand zeker van z'n dag is voor bedtyd! Dit had ook Wouter onder-vonden, en niet minder zy die daar nog altyd op haar tafeltje in die hoek geblokkeerd stond.

'Hebje-n-'n goeie dag gehad,' vroeg 't wyf. 'Met de zeilery was 't mies-serabel, hè?'

Klaas lei de vinger op de mond, en scheen haar iets te willen toefluis-teren dat de omstanders niet horen mochten, iets zeer byzonders.

'n Glas klare?'

Dit voorstel kon eigenlyk niet dan met verkrachting van alle gezonde systeembegrippen gerangschikt worden in de klasse der zeer byzondere. 't Wyf had dan ook terdeeg misgeraden, en was niet gelukkiger toen ze 't onderzoek naar Verlaan's wensen voortzette: 'Skille?'

Ook niet!

'Rooie dan?'

Klaas scheen die nacht byzonder kieskeurig in 't bepalen van de soort der verversing die hy nodig had. Gedurig schudde hy 't hoofd, en deed moeite om met de waardin in vertrouwelyker gesprek te komen dan de drukte toeliet.

'*Amour à la plus belle!*' galmde het buiten de deur, en enige hese kelen binnen de kroeg trachtten meetezingen.

'Weg met die moffeliedjes!' schreeuwde een der gasten. 'We benne-n-ommers hier allemaal Hollanders onder mekaar!'

'Wel ja, we benne Hollanders...'

'En al is ons Prinssie...'

'Sjt!'

'Ik verkies nu te zingen: *al is ons Prinssie!* En wie niet meedoet...'

De prinsman sloeg op z'n vry ongeklede borst. Zó, denk ik, zoud-i ieder slaan die niet meezong: '*al is ons prinssie.*'

Misschien volgens de theorie van 't onbewuste meegaan – Wouter maakte weer bespiegelingen over 'massa' – de meerderheid werd op eenmaal Hollands- en zelfs prinsgezind. Met het verschil tussen patriottery en kezigheid, nam men 't nu zo nauw niet. Hoofdzaak scheen dat men zich op eenmaal Hollander voelde, of goedvond zich zo aantestellen. Het '*Prinssie*' liep behoorlyk van stapel. Een der gasten ging verder, en stelde 'n soort van toost in, op de zeer vervroegde en buitengewoon langdurige ongelukzaligheid van 'al die Franse flikkers!' Met andere woorden, hy wenste ze zonder uitstel de bekende 'eeuwige verdommenis' toe.

'*Hoerah!*'

'Ja, zieje, toen we nog Hollanders waren...'

'*Ja, toen we nog Hollanders waren!*'

'En onder de Republiek...'

'*Leve de Republiek!*'

'*Toen had je-n-'ns 'n hardzeilery moeten zien! Maar nou!*'

'*Al is ons Prinssie!*' en: '*Leve de Republiek!*'

'Onder de Republiek waren alle mensen gelyk!'

'*Allemaal gelyk!*'

'*Zo'n koning, zo'n prins, al die tirannen...'*

'*Weg met die tirannen!*'

'*Ze benne geen haar beter als wy!*'

'*Dat 's waar! Ze benne geen haar beter!*'

'*En ze zuigen 't arme Volk uit!*'

'*Ja, ze zuigen 't Volk uit!*'

'*En weetje waarom? Omdat jelui – om nou 'reis de gulle waarheid te zeggen – allemaal lamme... enz. bent!*'

'*Ja, ze benne-n-allemaal lamme...'* enz.

'*Jelui buigt je nek onder 't juk...'*

'*Juist! "Ze" buigen de nek onder 't juk!*'

'*Als 'r 'n koning komt, of 'n keizer, of 'n prins, dan slaat de-n-angst jelui in de buik as seneblade!*'

'*Ja, de-n-angst slaat ze-n-in de buik as seneblade!*'

'*En, als jelui kerels was...'*

'*Precies, as "ze" kerels wasse...'*

'*Dan zou jelui...'*

'*Ja, dan zouwen "ze"...'*

'*'n Mens is vry gebore...'*

'We benne vry gebore!'

'En 't Hollands hart... wát zeg je daar, vrouw Gooremest? Wát 'n dochter van... m'nheer...'

Een allervreselykst woord scheen de volksredenaar op de lippen te besterven. Hy werd bleek.

'n Dochter van... m'nheer...'

'Wel zeker! Vraag jy 't maar aan Verlaan.'

De ontstelde jenever-Gracchus wendde zich vragend tot de schipper. Deze knikte toestemmend.

'Is 't waarachtig waar, Klaas? Wis en waarachtig? En waarom heeft ze zich dan zo... angekleed as 'n... gemene meid?'

'Och, 't benne de spulle van m'n dochter Geert, zieje. 't Is 'n rykeluis-grap...'

'Ah! Jongens... er uit, er uit! Moeder Gooremest wil slapen. 'n Mens is niet van steen of yzer. Er uit, allemaal!'

'Weg met de tirannen!' 'n Mens is vry geboren!' 'Alle mensen zyn gelyk' 'Het Hollands hart...' enz.

'Sjt! Er uit, zeg ik je, er uit! Die... jongejuffrouw...'

'Wát? Die meid? Wat zou ze?'

'Sjt! Ze is de dochter van – maar mondje toe, hoorje! – van... m'nheer – ja, hoe donder is 't mogelyk, niet waar? – de dochter van m'nheer... Kopperlith!'

'Op... de... Kei...zers...gracht? Man, wat zeg je? Van m'nheer... Kop... per...lith? Op de Kei...zersgracht?'

'Ja, wis en bliksems! Er uit! Er uit!'

'Z'n... eigen dochter?'

Alsof 'n behuwd-hoedanigheid de zaak minder verpletterend maakt had!

'Z'n bloed-eigen dochter, zeg ik je! Maar... mondje toe, dit begryp jelui! Er uit, er uit!'

De Hollandse harten, onbuigzame republikeinen, onkreukbare karakters, vrygeboren mensen met nooit gebogen nekken... slopen als gerselde honden de kroeg uit.

De uitvinding om z'n beschermeling te verheffen tot 'n bewoonster van de *Keizersgracht*, bracht Klaas Verlaan meer 'moffedukaten' op, dan i liefst aan z'n kleinkinderen verantwoordde. En tevens komt ze de lezer te-hulp by 't zoeken naar zeker *tertium*, naar de oorzaak die de Amstelhavenknecht zo koppig maakte in 't bestormen van die kroeg.

Wouter begreep minder van de zaak dan ieder ander, juist omdat hy in de waan verkeerde zoveel meer dan anderen te weten van 't meisje dat daar op de tafel stond. Toen-i de... gladgeschuurde duit zag, die Verlaan in de hand der kroeghoudster gedrukt had, en later 'n dergelyke manoeuvre met de Republikein...

Kopperlith? Kopperlith? Op de Keizersgracht? Femken op de Keizersgracht? Maar juist by die hoge heer Kopperlith immers zou hy overmorgen...

Z'n hoofd dreigde te bersten. Als-ie op dát ogenblik...

Neen, denken kon-i niet. Misschien bleef hem nog enig besef dat hy-zelf Woutertje Pieterse was, maar heel zeker is 't niet. Voor-i hieromtrent tot 'n onherroepelyk eindbesluit was gekomen, werd hy in één greep met 'n paar anderen de deur uitgeworpen door Klaas Verlaan en de Hollandse Republikein.

Wel zeker! Hy was niet beter dan andere stervelingen, en moest dus plaats-maken voorde 'bloed-eigen' dochter van m'nheer Kopperlith op de Keizersgracht.

De volte op straat was zeer gedund. Wouter bleef in de buurt van de herberg die hem tot 'n tempel was geworden, om te zien waar z'n godinnetje belanden zou. De braking was aan 't bedaren. Nog altyd evenwel werd er van-tyd tot-tyd iemand buiten de deur gezet die, belust op de vreemdheid van 't geval, nog zo graag 'n beetje had willen blyven om 't wonder te zien. Men krygt niet elke dag 'n 'bloed-eigen' dochter van m'nheer Kopperlith te aanschouwen.

Sommigen dan wilden zich aansluiten by 't driemanschap Verlaan, Republikein & Gooremest, om mee-opgenomen te worden in aanspraak op de baten der veelbelovende ruwaardy. Maar ons triumviraat voelde zich sterk genoeg, en vond geen reden om 't aantal deelhebbers in de vermoedelyke vruchten van de arbeid, groter te maken dan nodig was. Menigeen die mee-schreeuwde: 'er uit! er uit!' ontving zelf 'n handtastelyke vermaning om 't voorbeeld by de les te voegen.

Eindelyk hield het uitwerpen van overbodige getuigen geheel op. Juist toen Wouter zich verstouten wilde om door 'n spleet te gluren van de gordyn aan de glasdeur, werd deze geopend, en de Republikein trad er uit. Hy hoorde hoe Verlaan hem nariet: 'Dáár ergens op 'n hoek in de Paardenstraat, weetje! Kyk nu maar eens niet op 'n daaldertje... en klop ze maar flink op, en zeg aan de sleper...'

Het woord: 'sleper' – een nu verouderend amsterdamismus voor wa-

genverhuurder of huurkoetsier – gaf Wouter 'n licht van betwistbare helderheid. Dat de Republikein 'n rytuig bestellen moest, was duidelyk, maar... Femken in 'n koets of brommer? Of... al was 't maar in 'n sleë... zy?

Hy wachtte. Op bespieden van het inwendige der kroeg, was geen kans meer. Vrouw Gooremest had de blinden gesloten. Zou er nu 'n bruikbaar licht over de zaak opgaan uit die Paardenstraat?

Na lang wachten kwam er 'n rytuig aanrollen. De Republikein sprong er uit. De deur van de kroeg werd geopend, en Klaas Verlaan vertoonde zich met z'n vermeende juffer Kopperlith op de dorpel...

'Femken, *ik* ben hier!' riep Wouter, wild toeschietend, '*ik* ben hier! O God, o God, Femke, ga niet mee met die vreemde mannen!'

'Wat bliksem is er dát nou weer voor een!' schreeuwde Verlaan, die Wouter by de kraag pakte en naar binnen trok. 'Wat mot jy? Wat ben jy? Wat wil jy?'

'Femke, ga niet mee met die vreemde mannen. *Ik* zal je thuis brengen, ik, Wouter!'

'Die jongen is niet wys,' zei Vrouw Gooremest, 'laat 'm los. Hy heeft hier al de hele avond staan huilebalken als 'n kalf, en geen duit verteerd. Nou, dáárom niet... ik wil maar zeggen dat-i niet wys is.'

Wouter trachtte de hand van 't meisje te vatten, en bemerkte nu dat ze allerzonderlingst was toegetakeld. Van gelaat, hoofd, schouders en gestalte, was niets te zien. Waarschynlyk had de gastvrye Vrouw Gooremest haar familie-mantel voor dit doel afgestaan. Men doet zo veel voor 'n bloed-eigen dochter van m'nheer Kopperlith! Toch was de edelmoedigheid van de ekonomiese jeneverprinses niet zó ver gegaan, dat ze meer dan één kaarsje had aangelaten, na 't sluiten van de eigenlyke nering. Dat armzalige nachtpitje had juist even genoeg licht verspreid, om niet deze of gene aan de misgreep blootstellen 'n tafel of stoel in-plaats van overtollige gasten buiten de deur te werpen. En nu...

Nu vlamde het zo zonderling, en zo onwillig, en zo fantastisch! En ook zyzelf stond daar zo vreemd! En zo spookachtig trilden de omtrekken van die gestalte...

'*Bist du es, Erich?*'

'Femke, Femken, ik smeeek je-n-om-godswil, ga niet met die vreemde mannen mee!'

En, zich losworstelend uit de greep van Verlaan, wierp hy zich voor haar neder, rukte de mantel open, greep hare hand, en bedekte die met

tranen en kussen...

‘Wat ik je zei,’ riep Vrouw Gooremest, ‘de jongen is stapelgek!’

‘Femke, nooit zal ik je weer verloochenen! Schop me, trap me, dood me, maar... ga niet mee met die vreemde mannen!

‘Licht!’ riep ’t meisje op zeer gebiedende toon, en met vreemde tongval.

De Republikein nam ’t smeerkaarsje van de toonbank, en hield het by de groep, zodat de knielende gestalte van Wouter nagenoeg zichtbaar werd. Het meisje staarde door ’n spleet van haar mantelkap op hem neer, en zweeg, en verroerde zich niet, en scheen natedenken, en trok de hand niet terug, die Wouter aan z’n lippen geklemd hield...

Verlaan maakte een beweging als om de indringer wegterukken...

Maar zy, de vrye arm uitstreckend boven Wouter’s hoofd, wees de schipper terug, en zeide: ‘*Mein Bruder!*’

‘Ook alweer ’n bloed-eigen zoon dus van m’nheer Kopperlith,’ mompelde de Republikein. ‘Wat die jongelui ’n rare manier hebben om hun nachten doortebrengen!’

De lezer begrypt dat-i deze oneerbiedige woorden niet luid worden liet. Al z’n hoorders wisten waar de ‘bloed-eigen’ vader van die twee vagabondjes woonde, en dus: mondje-toe voor de Keizersgracht! Men had al byzonder ongemanierd moeten wezen – of geen republikeinse Amsterdammer – om dit niet te begrypen.

Toen Wouter weer tot bezinning kwam, stond-i op straat. De brommer was weggereden, met of zonder háár. Met of zonder die beide mannen. Dit wist-i niet. Maar ’t bekommerde hem nu minder... Zy had hem haar broeder genoemd, ernstig, plechtig, boekerig, kerks... dit was hem genoeg!

‘O, myn God, ik dank u,’ riep hy. ‘Gy zyt goed en genadig en vergevensgezind... o myn God, ik dank u!’

en: ‘Gut, ik wist niet dat Femke zó spreken kon! Ze moet het wel heel innig gemeend hebben... anders zou ze “broêr” hebben gezegd, zoals we gewoon zyn.’

En hy beloofde zichzelf, overmorgen schatryk te worden ‘in de handel.’ Schatryk, en... Koning alweer, om meer nog, véél meer nog, van Femke te worden, dan haar broer...

Juffrouw Laps had eer van de les! Maar dit wist Wouter zelf niet, al voelde hy geheel anders dan gister nog.

Voor ’t ogenblik was-i opgetogen met z’n nieuwe titel. Hoe toch

kwam zy aan zo'n schoon woord? Zo verheven? Zo Bybels? Zo voor-
naam? Zy, zo eenvoudig anders!

'Ik ben Femke's broeder!' juichte z'n hart, en – hoe vermoeid ook –
hy liep als op stelten, en verwonderde zich dat-i 't hoofd niet stootte aan
de wolken.

Een hoofdstuk zonder avonturen, dat gerust kan worden overgeslagen door elke lezer die 't om voortzetting van de geschiedenis te doen is. Alleen op 't slot wordt de eentonigheid enigszins afgebroken door 't zonderling lotgeval van 'n kruiwagen en 'n onbillijke droom, 't enige wat de uitgeputte auteur ditmaal leveren kan.

Sedert eeuwen vernemen wy uit boeken, dat we de morgenstond zo byzonder schoon vinden. Een Franse verzenmaker gaat zelfs zó ver, dat-i de opgetogenheid over 't opgaan der zon, aanbeveelt als graadmeter van de 'deugd.' Wouter kende dit axioma niet, en veroorloofde zich dus met begrypelyke verdorvenheid van heel andere vingers te dromen, dan de 'roosverwige' van Aurora. Hy dacht aan de hand die hy gekust had, en... menselyk gesproken, z'n 'deugd' was er niet minder om.

Het gevoel dat hem doorstroomde, onttoog hem aan z'n omgeving. De volheid van z'n gemoed belette hem acht-te-slaan op de leegte der straten, iets dat hem anders byzonder had moeten treffen, zowel door 't verschil met al de woeligheid van weinige ogenblikken geleden, als omdat-i nog nooit op dat uur buiten'shuis geweest was. Egoïst als alle gelukkigen, kwam 't hem heel natuurlyk voor, dat al wat leven had zich verborg en opsloot, om ruimte te maken voor zyn geestdrift. In zulke stemmingen bestaan er in 't Heelal slechts twee dingen: niemendal en... ik! De ganse schepping verliest, als 'n trouwende vrouw, haar naam by 't huwelyk met die éne gewaarwording, met dat éne gevoel: ze gaat er in op.

Wouter's ogen dwaalden langs uithangborden, en naambordjes op de hoeken der straten. Z'n onverschillige blik las: '*Botermarkt*' en: '*hier gaat men uit porren.*' Ook kon-i te weten komen waar kousen te-koop waren, of wagens te-huur, en wie 'n smid was, of 'n timmerman, of... 'in' 't een-of-ander...

Lieve god, wat doet er dat alles toe? Hy had Femke's hand gekust! Welk verstandig wezen kon 't in z'n hoofd krygen dat er, na dát evenement, iets aan gelegen lag of men op die markt boter verkocht, of schoensmeer? Of die man '*uit porren*' ging, of 'in' effekten was? Hoe mal toch, dat duizenden en duizenden op de wereld zich bleven aanstellen alsof er niets byzonders gebeurd was! Zelfs de straatstenen lagen daar precies als naar gewoonte, en toch – wáár was het! – hy had Femke's

vingertoppen gekust, en zy had hem 'broeder' genoemd!

't Is wel jammer dat de wereld niet verging in die zomernacht. Horatius had er 'n aardige illustratie by gewonnen voor z'n *fractus illabitur orbis*. Ik geloof waarlyk dat Wouter by zo'n kataklysmen zou overeind gebleven zyn, en – voor 't byna ondenkbaar geval dat-i notitie van de zaak had genomen – hoogstens gevraagd hebben: of zy zich bezeerd had?

Het kan de lezer die enigszins op de hoogte van z'n tyd is, bekend zyn dat de wereld niet verging, en dat er op die vrydag-nacht naar oude gewoonte 'n saterdag volgde, die ook alweer niet de laatste van z'n soort is gebleven.

Wouter vergaf aan de zon dat zy opging, aan de Botermarkt dat ze Botermarkt heette, aan de porder dat-i porde, aan de effektenman dat-i 'in' effekten was, hy vergaf alles aan allen omdat hy zich zo gelukkig voelde.

Toch kostte het hem enige moeite, overtuigd te blyven dat het gebeurde geen droom was. Dit noopte hem zich de geschiedenis van de vyf laatste uren herhaaldelyk voortezeggen, om verzekerd te zyn dat nergens 'n gaping was, zoals die welke men gewoonlyk in gewrochten der verbeelding aantreft. De slotsom was bevredigend, maar toch... hoe jammer, niet waar, dat-i niet een van die vingers had kunnen meenemen – de pink was genoeg geweest, die lieve pink! – als tastbaar getuigenis van 't gebeurde. Femke mocht oppassen, als-i ooit weer haar hand aan z'n lippen voelde!

Doch neen, ook zonder zo'n verslindende zorg voor 't bewaren van 'n tastbaar blyk... 't was wáár! Hy had haar hand gekust, zy had hem 'broeder' genoemd. Geen onverschilligheid van zon, straatstenen, porders of effektenlú, kon daaraan iets veranderen.

Ga je gang, zon! Rys of daal naar verkiezing, als je dan onvatbaar bent voor de triomf van 't allerheerlykste. Die ongevoeligheid zal niets veranderen aan het feit...

Maar... mocht-i dan eigenlyk dat feitje wel voor zo héél belangryk houden? En waarom toch! Had niet, lang geleden reeds, diezelfde Femke hém 'n kus gegeven, en toen geheel uit eigen beweging? En... die nieuwe broerschap? Eilieve, waarom zou dit nu opeenmaal meer beduiden dan de oude betrekking van 'vrindje' waarop hy altyd zo had aangedrongen, en die hem nooit geweigerd was?

Hy begon te vreten dat-i zich tevredener gevoeld had, dan-i redender-wyze kon verantwoorden. Hierop rekende hy zich de kredietpos-

ten van z'n geluk voor – men bedenke dat-i 'in de handel' geweest was, en er overmorgen wéér in gaan zou – en trachtte hoog gewicht te hechten aan de erlangde vergiffenis voor 't verloochenen.

Nu ja, geen zwaarigheidzoeker of dwarsdryver kon ontkennen dat-i sedert gister op dit punt 'n wyde schrede was vooruitgegaan, en zelfs sedert z'n indringen in de kroeg van Vrouw Gooremest. Nog geen vol uur geleden dreigde z'n gemoed te bezwyken onder Femke's verachting, en nu... nu...

De oorzaak zal wel hierin gelegen hebben dat-i slechts wist wat er geschied was, en verzuimde zich rekenschap te geven van de samenhang, zowel der gebeurtenissen, als van z'n aandoeningen. Hy was als iemand die de ogenblikelyke barometerstand waarneemt, en daarby vergeet het voorafgaande in rekening te brengen. Een door styging bereikt standpunt heeft 'n andere meteorologische betekenis, dan datzelfde standpunt als resultaat van daling. Gebeurtenissen, aandoeningen, en zelfs zedelykheid, zyn onderworpen aan de algemene wet der traagheid. Wie zich toelegt op genezing van 'n fout, en ten-halve geslaagd is, staat hoger dan 'n ander die in gelyksoortige fout verviel en daarin afdaalde tot hetzelfde peil. Wat by deze gegronde reden geeft tot bezorgdheid, kan in de ander gelden als hoopvolle verbetering. Iets dergelyks bepaalt de graad van geluk en tegenspoed, of althans de indruk daarvan. En slechts met die indruk hebben wy te doen. 't Was karakteristiek van Wouter, dat-i – niet tevreden met z'n veronderstelde rykdom – zich zoveel moeite gaf z'n kapitaal natetellen.

En de uitslag was niet volstrekt geruststellend. Hy wist de byomstandigheden niet aan elkaar te knopen, die hem gelukkiger maakten dan hy-zelf verklaren kon, doch welker invloed duidelyk kan gemaakt worden voor ieder die niet zo van naby in 't gebeurde betrokken is. Men ziet zichzelf niet, en geeft zich maar zeer gebrekkig rekenschap van de samenhang der gebeurtenissen en aandoeningen die ons buitengewoon gevoelig maken voor zekere indrukken. In elk ander tydsgewricht van z'n leven, na ándere voorbereiding, op 'n ándere plaats, en te-midden van ándere omgeving, zou 't nachttoneeltje in die vuile herberg, waarby Wouter 'n hoofdrol speelde, hem veel minder sterk hebben aangegrepen. Tot zelfs de nawerking van Fockink's likeur – zo ontzenuwend anders! – verhoogde het schynbaar of wezenlyk gewicht der zaak. Juist de uitputting die op zulke opwekkingen volgt, had hem tot buitengewone krachtsinspanning gedwongen, toen-i zyn Femken in gevaar meende te

zien. En op-nieuw voelde hy zich vernietigd na 't ondergaan der blyken van haar verachting. Wie dáár niet bezweek, moest zéér veel veerkracht ontwikkelen, en deze ontwikkeling zelf was 'n oefening in kracht. Na Fockink, het dringen door die menigte! Na *die* inspanning weer, haar... glimlach aan 'n ander, haar verachting voor hém! Toen had-i geschreid als 'n kinderachtig jongetje, hy die even te-voren zich dapper geweest had als 'n man. En, ná deze reeks van *Rückschläge* en *défaillances* – ik zoek 'n goed Hollands woord voor de hier bedoelde moed-smorende ontkrachting – na dit alles hield z'n gebogen ziel spankracht genoeg over, om hem wegteslingeren uit z'n donkere schuilhoek en, neerval-lend voor Femke's voeten, haar te bezweren: 'Femke, Femken, *ik* ben hier... ik, Wouter! Omgodswil, ga met die vreemde mannen niet mee!'

Dát was het! Dáárom voelde hy zich zo gelukkig.

Wouter had het recht veroverd – 'n recht dat zovelen zich aanmati-gen zónder grond – dat hy zichzelf voor iets mocht aanzien. En zonder-ling, maar 't is voldoende te verklaren uit het vorig nummer – zelfs het... kuiperytje van de oefenaarster had hem goedgedaan.

Fancy schynt wel terdeeg geweten te hebben wat ze deed of... toeliet. Nog zeer onlangs was haar pleegballing 'n kind, meer kind zelfs dan byna ieder die even ver als hy van 't uur zyner geboorte verwyderd was. Bovendien was-i zeer kort geleden nog... 'n kind in *alle* betekenissen van 't woord.

Doch zie, daar wierpen hem de omstandigheden de kerel in de weg, die hem zo majestetisch verbood tabak te geven aan 'n 'opvreter van Stad en Land.' Tot Wouter's grote verbazing voelde hy in zichzelf de kracht – en de lust zelfs – die waarschuwing te trotseren. Zeker was geen der omstanders daarover zo verrast als hy. Ze hadden dikwyls 'brutale bliksems' gezien, en konden niet weten dat Wouter... nu ja, van 'n bliksem had hy iets, maar brutaal was-i niet. Toch had hy zich by die gelegenheid voorgedaan als 'n persoonlykheid, enigszins als 'n persoon... ja-zelfs – op 'n beetje na! – als 'n wezenlyke man.

Kort daarop was deze onthulling gevolgd geworden door 'n beroep op z'n ridderlykheid. 'Dieven, moordenaars, en... 'n vrouw in nood!' De gekste zotternyen die uit al die boeken in z'n gemoed gezaaid waren, werden daar snel genoeg verwouterd, om terstond voor-den-dag te treden als iets schoons: hy durfde! Hy durfde, ja, maar... niet omdat-i moed had, o neen! Het durven-zélf trok hem aan. God en die zeven planken kunnen getuigen aan hoeveel ridders hy z'n woord zou gebroken heb-

ben, wanneer-i niet was uitgetogen op de jammerkreet der belaagde onschuld. Dat-i gedurende z'n heldentocht geleden had aan ontmoediging, is waar, doch men bedenke dat juffrouw Laps hem slechts gebakken aardappelen voorzette, en geen enkele moordenaar. Zo'n onthaal werkt niet bezielend. Om ons 't recht te geven, Wouter te verdenken van... terugtrekkende krygskunde, zou men hem moeten hebben waargenomen als z'n dame in werkelyk gevaar geweest was. Hoe dit zy, de jongen, of 't kind van weinig tyds geleden, was ten-stryd getrokken als 'n man. En... juffrouw Laps – 'n volwassen persoon toch! – had hem als zodanig niet versmaad. Integendeel. Er bleek al spoedig dat-i haar welkomer was in z'n hoedanigheid van ridder dan, byv. de oude Pennewip zou geweest zyn, die hy nooit had horen beschuldigen van verregaande onvolwassenheid. Ook had zy verzekerd dat ze hem liever had dan Stofel, 'n persoonlykheid die toch nog altyd – waarheid bovenal! – 'n paar duim langer was dan hy.

Misschien waren deze opmerkingen voldoende om hem de moed te geven zich in veel opzichten 'groot' te voelen. Maar toch zou er 'n gaping bestaan hebben in z'n aanspraken op volwassenheid, indien er niet méér geschied was. Z'n zonderlinge gastvrouw – hoe afschuwelyk ook vroeger in zyn oog – had de verdienste gehad, snaren aanteroeren, die lang na 't verlaten van haar woning bleven doortrillen in z'n gemoed. Ze had hem geleerd dat-i man was, en – meer, of iets anders ten-minste – 'n mán!

Dit werd hem toegeroepen door de wakker geschudde zinnen, die met z'n gekittelde ydelheid om de voorrang dongen in 't bevestigen van z'n mondigheid. 't Was zeker al iets heel schoons – en niet elk protestants handelsjongetje gegeven! – te kunnen dienen als schild tegen dieven en moordenaars, maar... dat ándere... o, lieve onbaatzuchtige edelmoedige Laps! Had ze hem niet de mogelykheid aangetoond, dat hy – hy, Wouter! – kon bemind worden als verloofde, als bruigom, als echtgenoot... méér nog dan dat: als de minnaar in 'n boek? Zeker, zeker, ook zó had-i Femke lief, ook zo – ánders ook, God weet het! – maar... ook zó! Dit bewustzyn had de oefenaarster in hem opgewekt, zy die eerst zich beklaagde over z'n verregaande onleerzaamheid, en zo spoedig reden had tot verdriet over de weg die z'n pas opgedane wysheid al te haastig insloeg. Had ze niet als 'n Virgilische by, honig vergaard voor 'n ander? Was 't niet 'n pynigend: *sic illae* – Femke! – *non mihi*?

Zó althans vatte Wouter de zaak op, al bracht-i er dan Virgilius niet by te-pas. Er was geen twyfel aan, dat juffrouw Laps hem, met de vinger

als 't ware, gewezen had op 'n vroeger onbekende plek in z'n gemoed, en tevens dat deze ontdekking in-verband stond met z'n eierzucht zowel, als met z'n begeerte om te *weten*, en 'het Lot uittedagen'. En over dit alles lag de gloed – we moeten oprecht zyn! – niet van z'n liefde voor Femke zozeer, als van de ontwaakte zinnelykheid die hy natuurlyk met deze liefde verwarde... zoals meer gebeurt, by dokters en patiënten beiden.

Van dit alles wist-i alweer zeer weinig. Gemakshalve bepaalde hy zich tot de hoogmoed die by z'n nieuwe rang paste, naar-i meende. Als 'n jonge haan die de kam zwelt, nam-i zich voor... o allerlei! Dit, o. a. dat-i nooit weer aan Femke vragen zou of ze 'maagd' was, en ook niet wat toch die Bilderdyk kon bedoeld hebben met het malle woord *wulps*? Hy wist het nu, o goden, zo goed als Bilderdyk zelf, en begreep dat zulke praatjes tegenover Femke niet passen zouden in de mond van 'n 'man'.

Het dooreenhaspelen van deze nieuwe ondervinding en z'n genegenheid voor 't meisje, 'n gevoel dat voor 't minst zeer hartelyk was...

Men bedenke dat-i weinig andere meisjes had leren kennen, en dat de onvoedzame dorheid van z'n huiselyke kring hem voorbeschikte tot het gulzig inslikken van de eerste liefelykheid de beste.

...dit, en het licht dat juffrouw Laps zo onvoorzichtig geworpen had op z'n aandoeningen, boezemden hem ook jegens haarzelf 'n vriendschappelyk gevoel in. Om stipt eerlyk te zyn, had-i eigenlyk tot haar moeten terugkeren, en heel vriendelyk bedanken voor de prettige promotie. Maar zó ver ging z'n erkentelykheid niet. Het was al veel dat z'n afkeer veranderde in iets als medelyden, en wanneer-i had kunnen toegeven in de overbruisende mildheid van z'n hart... waarlyk, hy had haar met genoeg z'n hele broer Stoffel afgestaan! Heel goedig nam-i zich voor, daaromtrent by de eerste gelegenheid te dienen van konsideratiën en aanpryzend advies. Inderdaad, hy wou gaarne iedereen gelukkig zien, en waarom dan háár niet, haar die hem zo zelfopofferend de weg had gewezen tot wat hy aanzag voor z'n eigen geluk?

Maar al wat niet Femke-zelf was, hield hem slechts vluchtig bezig. Al z'n eierzuchtige plannen van... grover aard, weken beschaamd terug voor z'n besluit om háár liefdehebben, háár te dwingen tot liefde. De wereld-delen die van hem hun geluk wactten...

Láát ze wachten! Voor zulke nietigheden had-i nu geen ruimte in z'n ziel. Hy dacht aan Femken, aan haar zachte mollige hand...

't Is waar ook! Nooit had hy die hand zó gevoeld. Hy meende vroeger dat ze ruwer was, steviger...

Maar, eilieve, dan had-i vroeger verkeerd gemeend. Nu wist hy – ja, ja, ja, want gedroomd had-i niet! – nu wist hy, dat de hand die zo flink 'n zware ben met wasgoed van de grond wipte, fluwelig was als 't boordsel van Hamlet's mantel, die vergulde kraag waaraan-i zoveel gom had be-steed om 't ding behoorlyk te doen glimmen.

En ook had-i zich vroeger vergist in Femke's stem. En in haar toon! Want zie, altyd zoud-i zich hebben voorgesteld dat zy, iets nauwkeurig willende zien in 't donker, zou gevraagd hebben naar... licht, o ja, maar anders uitgesproken, heel anders! Of liever, ze zou – zo meende Wouter in de dagen van z'n onkunde – ze zou by zo'n gelegenheid gezegd hebben: 'Wil jelui asjeblijft die kaars even byhouden?'

En de houding? De hele Klaas Verlaan – 'n man als 'n boom toch! – en z'n makker, stonden verbluft! Wat ze die rechterhand uitstrekte! En toch alweer... 'n droom was 't niet, al geleek het dan precies op 'n droom! By 't openslaan van de mantel, had-i duidelyk de blauw-geruite boezelaar gezien. Zo-iets ziet men niet zo helder in de slaap! Hy had de ruitjes kunnen tellen, als-i niet aan iets anders gedacht had... o, aan heel wat anders, en byna zelfs aan niets!

Neen, neen, gedroomd had-i niet! Maar toch... wat al raadsels!

Wat betekenden die praatjes van de schipper over m'nheer Kopperlith? Wat bewoog hem zich met Femke te bemoeien? Haar te verlagen tot 'n ander? Hoe wist-i zo op-eenmaal dat gemene wyf uit de kroeg aan z'n zy te krygen, haar en die schreeuwer over mensenrecht? Waarom ging Femken, in-weerwil van z'n bede, met die mannen mee? Of... zat zy alleen in dat rytuig? En waarom niet tevoet, gelijk kinder- en bleekmeisjes gewoon zijn? En waarheen? Kon zy op dat uur by de Holsma's te-recht? Of was ze naar hare moeder gereden... die óók vreemd zou opzien als Femke daar kwam aanrollen in 'n brommer! En uit welke fondsen zouden de 'daaldertjes' betaald worden, waarover die schipper gesproken had met 'n voorname onachtzaamheid alsof 't maar duiten waren?

Och, wat al mysteriën! Maar hoofdzaak was en bleef dat hy haar vingers gekust, en dat zy hem ten-aanhore van drie personen allerplechtigst haar broeder genoemd had.

Dit stond vast als 'n rots. Al 't overige? By de eerste gelegenheid zoud-i haar vragen om inlichting, die ze hem niet weigeren zou... hém, haar broêr... neen, broedér. Zó zei ze!

Wat overigens 't gevaar aanging – of liever... 't onbehagelyke – van haar weggaan met die mannen, hy telde het niet meer. Al waren er tien

mannen met haar in dat rytuig geweest, by de minste onbehoorlykheid hoefde Femke slechts de rechterhand uittestrekken, en allen zouden gekropen hebben voor haar voet. Dit immers had hyzelf gezien, en dit zou hy, Wouter, ook doen – met byzonder veel genoegen, waarlyk! – als-i maar zeker wist dat ze hem terstond zou opheffen, of althans de hand reiken tot 'n kus...

Zó mymerend doolde hy met lamme schreden – want hy voelde zich zeer vermoeid! – door de als uitgestorven straten der stad.

Na de Kalverstraat te hebben doorgeslenterd, bereikte hy de Dam. Daar stond 'n lange reeks van rytuigen voor en naast het Paleis te wachten. De koetsiers zaten te dutten op de bok, en bleven hierdoor bewaard voor de zonde van 't verwensen der hoge gasten, die zich blykbaar hadden voorgenomen 'n Hollandse zon te zien opgaan, doch wat laat voor den dag kwamen. Want de zon begon zich reeds te vertonen, en er was prins noch prinses te zien.

Behalve enige werklieden, wier dag wat vroeger dan die van de anderen scheen te beginnen, stonden er geen toeschouwers om de 'kleine steentjes van 't Paleis.' En gepraat werd er onder dat schamel publiekje niet. Op de deugdzaamheid van de omstanders wil ik niets afdingen, maar wel bleek er dat de verkwikkende morgenstond hen slaperig maakte. Misschien heeft de Franse verzenmaker zich in die beide menselyke zwakheden vergist, en de ene voor de andere genomen. Maat of rym zullen dit zo vereist hebben.

Ook Wouter voelde slaperigheid. Gister nog zoud-i zich veel moeite hebben getroost om 'n wezenlyke koning te zien te krygen – zeker om te weten of zo'n wezen op *Macbeth*, *Arthur* en *King Lear* gelykt – maar nu... och, hy gaf er zo weinig om.

Juist wilde hy heengaan, toen de koetsiers zich oprichtten en in 't styve postuur zetten, dat hun door Heren, Vrouwen en traditie schynt voorgeschreven tot verhoging van de deftigheid. Ze sloten de armen aan 't lyf, als iemand die zichzelf 'n stoot met de elboog in de lenden geven wil, haalden de teugels op, en vertoonden zich zo lelyk en voornaam als maar enigszins mogelyk was. Een schoenmakersjongen die de wereld scheen te kennen, maakte hieruit op: 'dat ze nou wel gauw komme zouwe.'

Die 'ze' waren Keizerlyke, Koninklyke en andere Hoogheden. Zo'n schoenmakersjongen steekt zonder omslag al zulke waardigheden als bruine bonen op de elst van z'n tong.

De olykert had juist geraden. 'Ze' kwamen inderdaad, en bestegen de meestal open wagens, die zo snel wegreden dat Wouter 't gelaat van al de Majesteiten en Hoogheden niet kon te zien krygen. Slechts één bejaarde dame gaf op 't ogenblik van wegryden, de koetsier met haar zonnenscherm 'n tikje op de schouder, dat zoveel scheen te beduiden als: wacht even!

'Ze het wat vergeten,' diagnozeerde 't krispyntje.

Drie, vier 'Kavaliere' vlogen als weerlichten 't paleis in, en schenen 'n wedloop te houden om de achtergelaten *joujou de Normandie* te halen. Een hunner – de ongelukkige! – kon de ingang niet vinden. Vreemder is 't dat de anderen wél wisten binnen te komen, omdat het achtste wereldwonder eigenlyk geen ingang hééft, 'n byzonderheid die zeer gevoegelyk voor negende wonder kan doorgaan, en dan ook een der hoofdgronden is van de rechtmatige trots der Amsterdammers. Paleizen of Stadhuizen met 'n behooryke deur of poort kan men overal te zien krygen.

Twee ridders des Heiligen Roomsens Ryks betwistten elkander de eer van 't veroveren... nu ja, veroverd werd er niets, maar ze kwamen te-gelyk aanlopen met de *joujou*. Ze schenen 'n *compromis* te hebben gesloten, en klemden beiden juist even ver duim en wysvinger om 't gouden doosje waarin 't kleinood bewaard werd. Beiden lachten en bogen by 't aanbieden, met gelyke *allerunterthänigste Pflichtschuldigkeit*. Onder beiden verdeelde de rechtvaardige Palatine haar tevredenheidswenk van de zevende rang. Beiden klopte het hart met gelyke slagen, en wie op 'n goudschaaltje de zieleverrukking van die twee eendrachtige heren gewogen had...

Toch ontstond er later twist. In den jare O. H. tweeduisend zóveel, procedeerden de naneven van die twee ridders, over de voorzitting in 'n democratisch kieskollegie. Ridder A zou volgens de traditie z'n wysvinger een millimeter verder onder de doos hebben uitgestrekt dan de helft, en dus groter aandeel hebben gehad in... groter aanspraak op...

Gekheid! riepen de afstammelingen van z'n mededinger B. Onze voorvader heeft er ook de ringvinger aan geslagen! Ziedaar ónze titel, ónze aanspraak! Welke onverlaat zou in deze democratische eeuw, de rechten miskennen... enz.

'Zieje wel dat ze puissies in d'r gezicht het!' riep de schoenmakersleerling.

't Was de waarheid! Koninklyk-Keizerlyke puisten! Menselyke puis-

ten! Dit had geen der poppen op Wouter's printen. Al z'n gekleurde prinsen en prinsessen verheugden zich in gave gezichten, en 't viel hem zeer tegen, dat 'n dame die tot de stoet van koningen en keizers bleek te behoren, zo bitter weinig op z'n printen geleeke. Als *hy* 't mens gekleurd had, zou ze 'r beter uitzien, meende *hy*.

Hoe geheel anders was dit met... háár, met Femke! *Zy* had frisser ge-laai dan-*i* met al z'n vleeskleur schilderen kon. En 'n houding! Nu kwam hem op-eens voor de geest aan welke figuur ze hem had doen denken, toen ze daar stond met half-opengeslagen mantel by 't flikkerend kaars-licht: aan koningin Elisabeth van Engeland... juist!

Maar deze vrouw met haar puistjes? Gut, ze kon best 'n wasvrouw wezen, 'n allergeewoonste wasvrouw, die nog slordig blauwde op de koop toe, en zoekgeraakte *mansetten* te vergoeden kreeg.

Het onaanzienlyk voorkomen van de Paltsgravin, werkte zeer... bur-gerlyk op Wouter's verbeelding, en 't kwam hem niet heel waardig voor, prinses te wezen, als men daarby puistjes in 't gezicht hebben kon gelyk ieder ander. *Hy* beloofde zich vast en zeker, dat-*i* nooit Femke verlaten zou om-den-wille van welke Majesteit ook.

Wel voelde *hy* enige yverzucht op 'n zeer jong mens die kort na 't wegryden van de Paltsgravin, 'n opening in 't Paleis scheen gevonden te hebben, en naar buiten trad. Gelyk 'n deel der andere *Kavaliere* – de meesten torsten 'n witte pruik, met 'n staartje in de nek – droeg *hy* eigen haar, dat vry lang was, en hem los om de schouders slingerde. Z'n kleding was 'n enigszins fantastische variant op de uniform der adelborsten van die dagen. De kleur van z'n buis was donkerblauw, met rode opslagen aan hals en mouwen, doch zonder 't minste goud, wat by de schitterende uitmonstering van al de andere heren, zeer in 't oog viel. Ook droeg-*i* geen ridderorde, en scheen dus 'n gedistingeerd per-soon te wezen, al ware 't hierom alleen dat-*i* minder dan alle anderen op 'n begunstigde koninklyke kamerdienaar of 'n hansworst geleeke. Op z'n hoofd had-*i* 'n zogenaamd schots-mutsje zoals licht-matroosjes gaarne dragen. Twee *jockey's* brachten 'n schoon paard voor, dat door de een by de teugel werd gehouden, terwijl de ander de stygbeugel hield.

'Dat 's god-straft-me-n-'n jonker!' zei 'n sjouwerman. 'As de bliksem zes man 't grietje-want in, om dat vet in 't blok te klaren!'

'Mot *hy* op dat paard?' vroeg 'n oud-kavallerist, die 't in zyn vak ge-bracht had tot 'oppasser' van ongetrouwde ouwe-heren. 'Weetje wat ik

zeg? Ik zeg: 'n zeeman op 'n paard, is 'n gruwel in Gods oog!

Wouter was te onbedreven in de vakpedanterie dezer beide pronkstukken van mislukte soldaat- en zeemanschap, om hun spotterny te begrypen. Voor-i gereed was met het ontcyferen van dat 'vet in 't blok' en die 'gruwel' sprong prins Erik, de stygbeugel versmadend, op de goudvos. De toeschouwers schrikten van 't steigeren, en maakten zich gereed om wegstestuiven zodra 't wilde beest blyk mocht geven dat de 'kleine steentjes' te nauw waren voor de stryd die 't met z'n ruiter aanving. Het zette de kop in de borst, steigerde, schoot vooruit, en stond op-eens pal, zwenkte onverwacht, brieste, schudde de manen, schopte, trachtte z'n ruiter over-kop te werpen... alles te-vergeefs! Of prins Erik 'n gruwel in Gods oog was, weet ik niet, maar hy zat vast in 't zaal, dit is zeker.

'Dát 'n zeeman?' riep de oud-matroos – die in zyn tyd de welverdiende bynaam droeg van 'lamstralige snertmalénger' – 'dát 'n zeeman?' 't Is de vraag of-i 't verschil kent tussen 'n bezaan en 'n fok! Al die rykeluís-zoontjes komen de kajuitspoort in! Ik en 'n ander kruipen door de kluisgaten, zieje! Dat 's 't ware!'

En, als om op deze diepzinnige mening 't zegel te zetten, verschikte hy z'n tabakspruim van rechts naar links.

'Hm,' zei de kavalierist-klerenklopper, 'hy heeft meer 'n paard tussen de poten gehad! Anders... ik wil maar zeggen dat zo'n pallas van anderhalf verrel, 'r heel mal by staat. Die vliegeprikker slingert het arme beest tegen de benen. Hy moest dat ding opgespen.'

Prins Erik gespte niets op. Hy vermaakte zich met temmen van z'n paard. Toen dit gelukt was, begon hy op zyn beurt het schone dier te plagen, en kittelde het met de sporen, onder 't inhouden van de toom. Telkens gaf het blyk van goede wil, maar scheen wat straf te-goed te hebben voor z'n speelse moedwil van zo-even. Eindelyk scheen de ruiter vol-daan. Hy liet de vos, die niets liever wilde dan de nog altyd weggrollende rytuigen narennen, z'n zin, en schoot vooruit. De dunne gordel omstanders brak af, en op-eenmaal bevond zich de ruiter voor 'n kruitwagen, die de dubbele funktie vervulde van voertuig en augurken-magazyn. Nog juist by-tyds hield de jonge ruiter z'n paard even in, maar toch... 't was te laat om te wyken. Op-eens liet hy de teugel schieten, en 't vlugge dier sprong welberaden over 't beletsel heen.

De weinige toeschouwers riepen: hé! en onze prinselyke adelborst joeg de stoet rytuigen na, die sedert enige ogenblikken in de Kalverstraat verdwenen was.

Het schoenmakertje, dat zoveel blyk gegeven had op de hoogte van hofzaken te wezen, beweerde dat 'ze' de Diemermeer zouden doorryden, en, van daar terugkerend, al de buitensingels om, door de Haarlemmer poort weer naar 't Paleis.

Wouter verheugde zich hartelyk in z'n afkeer van de puistige Prinses. 't Was hem als 'n geschenk van 't lot, dat hy eens eindelyk iets had te zien gekregen uit 'n sfeer die van de zyne zo hemelsbreed verschilde, en dat toch z'n begerigheid niet opwekte.

Met dat schone paard was 't iets anders! Wat 'n sprong! En wat die jonge ruiter 'n lief gezicht had! Precies Hamlet... vóór 't kleuren! Zo'n paard zou hy ook wel eens bezitten, als-i maar op goede voet bleef met Femke...

Dit scheen hem de enige bron van alle geluk!

...als Femke hem maar lief had! En... zo niet? Wel, dan verkoos-i niet eens 'n paard te hebben, geen ezel zelfs, en... niets! 't Was immers juist om door háár te worden bewonderd, dat-i z'n beest zulke sprongen wilde laten doen over kruiwagens, of... hoger dingen!

In afwachting van die gelukzaligheid te-paard, sukkelde hy voorlopig op z'n voeten verder, en raakte weldra in de buurt van Femke's huisje.

Hier zette hy zich op haar bleekveldje in 't gras, en peinsde, en voelde zich overmand van vermoeyenis, en viel in 'n slaap die meer onrustig dan verkwikkend was.

Hy droomde allerlei vreemde dingen, waarvan de hoofdzaak was dat 'n jong meisje op 'n tafel stond, en zich vermaakte met het opwerpen en vangen van zware mannen in schippersdracht. Ze speelde er mee, of 't ballen waren...

'Laat ik haar nu goed aanzien,' vermaande zich Wouter. 'Straks rydt zy de lucht in... ze ziet niet op 'n daalder... en daarom... al is 't nu maar 'n droom...'

En hy zág. Hy staarde zo scherp als men dat in 'n droom kan, en hy onderscheidde duidelyk de trekken van... de kleine Sietske Holsma!

Zéker was zy het! Want ze riep heel verstaanbaar: 'n 'massa' is 'n hele troep, weetje!

En met zo'n massa – die precies geleek op Klaas Verlaan en de zynen – kaatste zy...

'Dát zal ik nu eens goed onthouden als ik wakker word,' beloofde zich Wouter. 'Men hoeft zulk volk maar tussen duim en vinger in de nek te pakken, en 't gaat vanzelf. Ik zal 't opschrijven, want zo'n droom...'

Van Femke geen woord, helaas! Zou men niet bevreesd worden in te slapen, als men bedenkt dat dit ons verleiden kan tot zoveel ontrouw, tot zo'n valsheid?

Lezers die gesteld zyn op deftige poëzie, kunnen ook dit hoofdstuk weer overslaan. 't Is vol prozaïsch realismus, zich openbarend in de hydrogymnastische oefeningen van 'n kastalische-fonteinnimf – tevens van beroep: wasvrouw – met 'n ridder in de huur, die 'n brief ontvangt uit de hemel: mirakel!

Toen Wouter zich in 't gras zette met z'n rug tegen 'n boom, was z'n voornemen daar te blyven zitten wachten tot-i leven bespeuren zou in Femke's huisje. Al was 't dan hoogstonzeker of ze zich dáár bevond, toch immers zou hy dan *iets* vernemen. In-allegeval kon haar moeder hem zeggen, zo hoopte hy, of ze behouden was thuis gekomen, en of de wond in haar hals of gezicht van betekenis was? Want bebloed was ze geweest, dit had-i duidelyk gezien.

Hy wist niet of ze gedurende haar tydelyke funktiën by de Holsma's – 'n *nicht...* hoe zat dát in elkaar! – op de Kolveniersburgwal sliep, of 's avends te-huis kwam by haar moeder. Maar hoe dit wezen mocht, *iets* zou hy nu zeker vernemen, als-i maar wachtte...

Helaas! Om hem overeind te houden, waren drie stevige bomen niet te veel geweest, en hy had er maar één. Hy viel dan ook weldra om, en lag daar alleronfatsoenlykst. Z'n petje rolde in de sloot, en verdween langzaam maar zeker onder 't kroos.

De zeer enkele voorbyganger die hem bemerkte, meende dat daar 'n beschonkene lag, en was ruimschoots in de gelegenheid om bespiegelingen te maken over de al te vroege rypheid van zo'n jong ventje. Een onderzoek naar de oorzaken van 't geval – hy toch kon ziek, gewond of dood wezen – lag niet in de zeden. Dat zyn politiezaken. 't Was volgens die zeden al wel, dat niemand hem leed deed.

Gelukkig was 't aantal voorbygangers, om 't vroege morgenuur, nog zeer gering. Bovendien, hy lag niet zeer naby het pad dat door 't grasveldje kronkelde, en de meesten gingen voorby zonder hem te zien. Maar straks als er gebleekt moest worden, zoud-i in de weg liggen, dat was zeker.

Z'n dromen bleven – als 't wakend leven-zelf – 'n zonderling mengsel van schyn en werkelykheid. Een beetje waarheid, en veel bedrog... ziedaar alles! Om rechtvaardig te zyn jegens slaapdromen, moet men erkennen dat ze maar beschikken kunnen over één soort van leugen.

Even als dichters en lasteraars! – vinden ze niets uit, en bepalen zich tot enige verandering in 't rangschikken of samenvoegen. Personen, zaken en denkbeelden wisselen gedurig van rol, en lenen van elkander 't heteroogste. Wouter droomde precies als 'n ander in zyn geval zou gedaan hebben, d.i. onder de indruk van de gegevens die hem waren meegegeven in de slaap, en van de boomwortel waarop z'n lenden waren te-recht gekomen. Die wortel speelde voor juffrouw Laps die hem pynlyk omhelsde, maar ze sprak daarby als oom Sybrand, over taal en kippenhokken. Z'n moeder zag het aan, en geleek op koningin Elisabeth die, volgens haar, Amerika had gekocht, en betaald met háár geldje: honderd kromme *pietjes*. Klaas Verlaan droeg 'n fluwelen mantel, en zat schrylings op 'n gevleugelde kruiwagen vol augurken, waarmed-i heensprong over 'n dame vol puistjes en ridderorden. Daar kwam ook: 'massa' – persoon geworden – met 'n pruim in de mond, en verklaarde dat-i Gooremest heette en op de *Keizersgracht* woonde, waar-i 'met God' in effecten deed. Een zevenklapper hield redevoeringen over mensenrecht, en beukte Wouter in de ribben... dit was weer de schuld van die wortel. Een vries-bont boezelaar zong: *honneur au plus vaillant*, en scheen daarmee broêr Stoffel te bedoelen, die er naar stond te luisteren, en met allerliefste bescheidenheid 'n wolk van toegeworpen lauwerkransen opving op 'n yzeren leerlineaal.

Zo ziet men, hoe billyk het lot is. Wie roem te-kort komt in werkelijkheid, krygt z'n deel in 'n andere droom.

Maar, in-weerwil van 't vermoeiend geflikker dezer half-uitgewreven en bont dooreen gemengde beelden van z'n herinnering, behield één figuur vry standvastig haar trekken. Ze beheerste elk toneel dat aan Wouter's verbeelding voorbyschoof. 't Was die van 't meisje dat op 'n tafel stond, en haar armen kruiste.

'Lieve goeie god, jongen, hoe kom je dáár? Hoe kom jy daar?'

Zo sprak 'n stem, eerst op enige afstand, toen naderby, en weldra zelfs aan z'n oor. Hy had 'n flauw besef dat iemand bezig was hem opterichten.

'Sietske!' mompelde de slapende.

'Ja, zo heet ik! Maar hoe weet jy dat?'

'Sietske... Holsma!'

'Wel zeker! Maar wie heeft je dat gezegd? En hoe kom je hier? Heel fatsoenlyk is 't niet! Ben je dronken? 't Is 'n grote schande voor zo'n jong bloedje!'

Ja, zeker was-i dronken. Maar 't was nog altyd van de slaap. En no-geens sprak hy de naam van Sietsken uit.

't Kan me niet schelen dat je me by m'n voornaam noemt, maar... hoe kom je 'r aan? Heeft Fem je zo wys gemaakt? 't Is 'n ware schand voor god, dat je hier zo ligt als... 'n zwyn, dat zeg ik je! En zo-even nog... geen uur geleden, zat je d'r op als 'n banjer... 't is schande, zeg ik!

De persoon die aldus tot hem sprak, was by hem neergeknield. Ze richtte hem wat op, en hy viel wezenloos tegen haar aan, zodat ze wel ge-noodzaak was, hem weer in 't gras te leggen.

'Och, och, och, 'n waar schandaal! Zo jong nog, en dan al zo gruwe-loos aan 't verpieteren!'

De vrouw die zich met Wouter bezighield, scheen te willen voort-gaan met de niet ongewone fout, 'n beschonkene z'n schandelyke toe-stand te verwyten op 'n ogenblik dat-i onvatbaar is voor rede. Maar op-eens bedacht ze zich, en, van toon veranderd: 'Och, lieve god, 't is waar ook,' riep ze, 'hoe kan ik zo praten! 't Kind is van 't paard gevallen, de stumpert! Jesis-Maria, wat ben ik 'n gemeen schepsel! Zeg, jongeheer, ben je van je paard gevallen? Och, och, och, wat doe je-n-ook op zo'n beest! En... waar is je skos mussie? 't Stond je zo aardig! En je sabeltje? 't Rinkelde zo! En nu al dood... Jesis-Maria! En je kleertjes? Och, lieve god, hy is dood, en... van z'n paard gevallen! Ben je dood?'

'Sietske!' mompelde Wouter.

'Goed, goed, noem jy me gerust by m'n naam. Ik geef er niets om, want groots ben ik niet, als je me maar zeggen wilt of je dood bent! Och, och, och, Maria-Josef, hy is dood! Als Femke maar hier was!'

Daar trilde iets in de zevenslaper: Femke! Was zy 't? Femke? Was 't niet Sietske?

'Sietske ben ik,' zei... Vrouw Claus.

Deze vreemde mededeling was de moeite van 't oog-opslaan waard! Maar ze vielen weer toe, en hy tegen haar aan.

'Je mag me noemen zoals je wilt – gut, waarom niet? Ik ben was-vrouw – als je me maar zeggen wilt of je je bezeerd hebt, en of 't erg is? En waar is je geruite muts? 't Is schande van je moeder, dat ze je-n-op zo'n beest zet... 'n ware schande! Zeker heb je armen en benen gebroken? En je ribben? En misschien je nek, hè? Zeg 't maar, jongen! Ja 't is schande van je moeder! Zo-even zag je 'r nog zo snoepig uit... geen uur geleden! En nu... leg maar gerust tegen me-n-aan. Och, wat zal Fem er van zeggen? De meid zal desperaat wezen, en... ik ook!'

Wouter richtte zich 'n weinig op, en wreef zich de ogen uit.

'Zeg, wat is er aan je gebroken? Wil je dat ik pater Jansen laat roepen? Och, 't wurm kan niet spreken! Wat is er aan je stuk?'

'Stuk? Gebroken? Aan my?'

'Ja, stumpert, zeg 't maar!'

Wouter betastte zich. Toen z'n hand de plek bereikte, waar die boomwortel z'n plooiën en knoesten had ingestempeld, nam z'n gelaat 'n vragende uitdrukking aan. Geheel overtuigd dat men hem niet buiten z'n weten had geradbraakt, was-i niet.

'Gebroken? Stuk? Ik?'

'Wie anders?'

'En... wie zou dat gedaan hebben?'

'Wie? Wél... jyzelf, stumpert!'

'Ik?'

'Wat doe je-n-op zo'n beest!'

'Op 'n beest? *Ik* op 'n beest?'

'Weet je dan niet dat je d'r afgevallen bent?'

'Ik? Van 'n beest gevallen? Van welk beest?'

'Van 'n paard immers? Weet jyzelf dat niet? Ben je dan toch... misschien... 'n beetje... dronken ook?'

'Ik? Dronken? Van 't paard gevallen? *Ik*?'

En hy legde beide handen met wyd-uitgespreide vingers op de borst, als om met onomstotelyke zekerheid vaststellen van welke ikheid hier de rede was: '*Ik*? Ben *ik* dronken? Ben *ik* van 't paard gevallen?'

'Wat ánders? Wie ánders?'

'God, god, hoe is dát mogelyk?'

En nogeens betastte hy z'n rib die 't cachet droeg van de boomwortel. Daarop greep-i Vrouw Claus by de arm, en schreeuwde, op elk woord drukkende: 'Je... zegt... dat... ik... van... 'n paard... ben... gevallen?'

'Ja, schaaap, dát zeg ik! Houd je bedaard!'

Nu sloeg Wouter de handen aan z'n hoofd, misschien begrypende dat dáár de ikheid woonde die geraadpleegd worden moest. De slotsom van z'n overwegingen schynt zonderling, maar is natuurlyk: 'Ik wou me graag eens wassen!'

'Wél, dát 's goed!' riep Vrouw Claus verheugd. 'Zou er dan waarlyk niets aan je kapot zyn? En waar is je muts?'

'Wassen', ging Wouter peinzend voort, 'met heel koud water!'

‘Goed, jongen! Kom maar mee naar de pomp! Ben je zeker dat je lopen kunt? Heb je je benen niet gebroken?’

Wouter betastte ze, en zei zonder de minste overlying: ‘Ik... geloof... het... niet!’

‘En je ribben?’

‘Ook... niet!’

‘En je nek?’

‘N...e...e...n!’

Om de goede vrouw geruststellen, schudde hy langzaam ’t hoofd, maar hy had wel enige moed nodig om die gymnastische bewysvoering te beproeven. ’t Mocht eens niet lukken!

‘Kom dan mee naar de pomp! En... zeg eens, jongen, maar jok niet, ben je altemet niet ’n beetje... dronken ook? Zeg de waarheid!’

Wouter stond langzaam op, bedacht zich vry lang, en zei, blykbaar na konsciëntieuze raadpleging van z’n herinneringen: ‘Ik geloof het niet! Maar... ik wou me zo graag wassen in heel, heel, heel koud water... koud als ys!’

Vrouw Claus geleidde hem in en door haar huisje naar ’t erf daarachter, waar ’n grote pomp stond.

‘Kleed jy je maar gerust uit, m’n jongen! Niemand kan je hier zien. Maar... hoe kwam je ’r toe, my zo op-eens by m’n voornaam te noemen? Niet dat ik ’t kwalyk neem, gut né, maar...’

Geheel wakker was onze slaper nog niet. Hy had tyd nodig om z’n herinneringen te regelen, en ’t werkelyk gebeurde te zuiveren van de laatste dromerige toevoegsels. Hy verzekerde daarom dat-i... hoofdpyn voelde, en niet zou kunnen spreken voor-i zich behoortlyk gewassen had. Vrouw Claus bemerkte dat-i te beschroomd was om zich te ontkleden. Met kostbare naïveteit dacht zy te-dezer-zake in ’t minst niet aan zichzelf, en meende al heel veel gedaan te hebben om Wouter gerust te stellen, door ’n paar lakens over de rand van ’n latten-schutting te slaan, zodat nu ’t erfje, op de zoldering na, vry wel naar ’n afgesloten kamer geleek.

‘Zie zo, m’n jongen, nu kan geen mens je zien, geen sterveling! Wie dáár overheen kykt, moet knap wezen!’

Geen ’mens’, geen ’sterveling?’ En zy dan? Wouter wist waarlyk niet hoe hy ’t had. Gister nog zoud-i misschien zonder de minste erg...

Ach, hy was zoveel ouder sedert gister! En ’n beetje wyzer ook! En dus... iets minder onnozel ook! Of hoe anders moet het heten, die

schroom om zich te stellen op de laagte of hoogte van Vrouw Claus?

'Ja, ja, ik begryp best wat je mankeert,' zei ze. 'Je hebt je leedjes niet tot je wil, dát is het! Wat doe je-n-ook op zo'n beest!'

En ze pakte hem flink beet, en begon hem te ontdoen van z'n kleren, en Wouter liet haar begaan alsof hy vyftien jaar jonger geweest was. 't Moest wel! Hy voelde zich vernietigd, en al wat in hem was, loste zich op in één uit afmatting berustend: in-godsnaam! De flauwe tegenstand die-i nu-en-dan bood, werd door z'n baker opgevat als kinderlyke gril, en dáármee wist ze raad! 't Scheelde weinig, of ze had er 'n '*suija, suija, kindje*' by gezongen. Want – *honni soit qui mal y pense!* – zo bakerlyk was haar indruk by 't uitkleden van de jonge ridder.

Toen ze gereed was, zette zy hem op 'n laag bankjen onder de pomp, en sloeg de hand aan de slinger. By de eerste druppel rilde hy, en weldra klaterde 'n brede waterstraal hem op hoofd en schouders. Van teweestellen was geen spraak. Hy kon zien noch spreken, en Vrouw Claus vatte z'n '*brrr!*' dat misschien betekenen moest: 'genoeg, genoeg!' als 'n betuiging van tevredenheid op.

'Ja, zieje, na zo'n val stygt het bloed...'

'n Pompslag!

'Brrr!'

'...naar je hoofd! En de kou van 't water...'

'n Pompslag!

'Brrr!'

'...als je maar niet je nek gebroken hebt...'

'n Pompslag!

'Brrr!'

'...want dan helpt het niemendal! En...'

'n Pompslag!

'Brrr!'

'...als je ribben stuk zyn, ook niet! Zou je niet...'

'n Pompslag!

'Brrr!'

'...denken, dat het nu genoeg is! ik heb...'

'n Pompslag!

'Brrr!'

'...pyn in m'n milt! Maar anders, ik...'

'n Pompslag!

'Brrr!'

'...ik wil wel! Zo lang als je maar...'

'n Pompslag!

'Brrr!'

'...als je maar wilt!'

Op-eens hield zy op, maar liet de slinger niet los, zeker om blyk te geven van goede wil om terstond weer te beginnen, als de patiënt het verlangen mocht.

'Gut, ik heb vergeten je te vragen of je misschien liever hebt...'

'Brrr!'

'...dat ik je boen met groene zeep? Zo wast zich onze Fem altyd, weetje? 't Vel glimt er zo van! Je moest haar rug eens zien... 'n ware spiegel, kompleet 'n spiegel!'

Wouter wilde heus iets zeggen, maar kon niet. Wát zoud-i gezegd hebben? Femke's rug, een... spiegel?

'Ja, en haar voorhoofd ook? Heb je dat nooit opgemerkt? Nu, dat komt alleen van de groene zeep! Is je moeder niet gewoon je te wassen met groene zeep? En dan... boenen, weetje, schuieren, schuren, flink! Maar ben jy gewoon 't zonder zeep te doen? Gut, dat wil ik ook wel...'

En ze maakte zich gereed om weer te beginnen. De vreselyke slinger rees...

'Ik... geloof... heus... dat het nu wel genoeg zal wezen,' bibberde Wouter.

En hy kreeg 'n gulp water in de mond, zodat zy hem alweer niet verstaan kon.

'Groene zeep is ook goed voor peesknopen...'

'Brrr!'

'...en rimmetiek! Als je maar van-binnen niet helemaal stuk bent, want dan...'

'Brrr!'

'...is er niks an 'n mens te doen.'

Het was niet zonder inspanning, dat Wouter, koud, moe, beschaamd en gebiologeerd, het waagde zich en z'n bankje eventjes van onder de straal wegteschuiven. Dit sprak iets duidelyker, en bad vry welsprekend om genade. Eigenlyk had-i gedurende de hele kunstbewerking niet anders gedaan, maar wat baatte het? Besef om optestaan had-i niet. En bovendien... de goeie vrouw had z'n kleren over 'n droogstok geslagen, die niet onder z'n bereik was, en hy, gaandeweg wakker geworden, begon schaamte te voelen over z'n volslagen gemis aan bedekking. Hy bleef

onbewegelyk zitten, maakte zich zo klein mogelyk, en verschool z'n kin tussen de knieën. Ik denk dat Adam in *Genesis* 111 ook zo-iets gedaan heeft, en dit zal wel de oorzaak geweest zyn, waarom hy in dat verdrietig hoofdstuk van de paradyshistorie zo moeielyk te vinden was.

'Wou je nog wat?' vroeg z'n goedige Najade.

'Neen, neen, o neen,' antwoordde hy snel, bevreesd dat 'n nieuwe straal – de slinger rees al! – hem weer de spraak zou afsnyden. 'Neen, maar...'

De onschuldige vrouw begreep niet wat hy wilde. En daar-i als 'n klompje in-een gedoken zat: 'Heb je véél pyn?' vroeg ze.

'Neen! Pyn juist niet, maar...'

'Ben je misschien moe van 't rijden?'

'Van 't ryden? Ja, ja, ik ben erg moe!'

'Dát is het!' riep Vrouw Claus. 'En ik heb 't wurm in z'n slaap gestoord! Weetje wat we doen zullen? Je moet wat slapen... dat denk ik er van.'

En met 'n onbeschroomdheid, waarvoor ik eerbied vorder van de lezer – zouden er zyn, die hiertoe te laag staan? – droogde zy Wouter af. Ze trok 'n beddelaken van de schutting, wikkelde hem – zo opgevouwen als-i was – daarin, en droeg 'm weg als 'n pakje wasgoed.

Hy voelde dat ze hem neerlegde, en warm toedekte...

'Strek jy je benen gerust uit, m'n jongen, als ze maar... in-godsnaam niet gebroken zyn.'

Wouter deed wat ze gelastte, en voelde 'n onbeschryfelyke gewaarwording van welbehagelykheid. Z'n lichamelyke aandoening steeg tot verrukking, toen z'n voedster de dekens naast hem 'instoppende' de heerlyke woorden uitte: 'Ja, slaap maar, arm kind. Je ligt daar goed... dat is 't bedje van onze Fem, weetje!'

Op Femke's bed! Wél mocht Vrouw Claus zeggen dat dit hem goed zou doen! Was 't niet jammer dat-i de kracht niet had, zich wakker te houden om te blyven beseffen waar-i was! Hy beproefde dit... als kleine man en als ridder, maar hy bezweek als 'n mens.

Doch hoe plezierig 't wakkerblyven zou geweest zyn, ook de slaap – nu van gezonder aard dan zo-even op die boomwortel met wat gras er naast – werkte weldadig. Straks by 't ontwaken, zoud-i heel op z'n gemak aan Femke denken. Zo had hy zich voorgenomen toen-i Vrouw Claus hoorde wegsluipen tot halfweg de deur. Voor ze die geheel bereikt had, nam hy niets meer waar, zelfs z'n dromen niet.

Wel beschouwd, hy had tot-nog-toe niet te klagen over Fancy's leiding, al koos ze vreemde middelen om hem op tevoeden tot mens...

Want – onder ons, lezer – dáárop eigenlyk scheen de zaak aangelegd!

Toen-i zo ongeveer tegen vier uren in de namiddag wakker werd, hoorde hy fluisterend spreken. Hy spande zich in, eerst om te weten waar-i was, toen om te begrypen hoe hy daar kwam, en daarna om te verstaan wat er gezegd werd.

Het scheen er op toegelegd, op-nieuw voedsel te geven aan de zonderlinge verwarring tussen Femken en Sietske, die in z'n gemoed ontstaan was. Zeer duidelyk hoorde hy Vrouw Claus zeggen: 'Ja, Siet, maar... wat doet-i op zo'n paard! Als ik z'n moeder was...'

En hoe Sietske nogal nuffig antwoordde: 'Nicht, ik denk dat z'n moeder er niets van weet. Herman heeft het ook eens gedaan, want, nicht, de jongens zyn zo!'

Dus: Sietske was dáár! En... Vrouw Claus was haar nicht, en heette ook Sietske! En... 't meisje dat op de tafel stond...

Och, op-eens voelde Wouter zich weer minder gelukkig! Hy kon maar in 't geheel niet wys- worden, noch uit het gebeurde, noch uit z'n aandoeningen. Lichamelyk gevoelde hy zich welvarender dan ooit...

Nooit had-i zó 'n bad ondergaan, nooit zó geslapen, na zóveel spanning en vermoeienis!

...maar juist dit gaf hem volle ruimte om verdriet te voelen over de verwarring van z'n denkbeelden. Was... dát, dát en... dát, wáár, of was 't niet waar? Daarop moest orde gesteld worden! Straks misschien zou men hem komen vertellen dat-i op 't bed lag van Klaas Verlaan, of van de liefelyke weduw Gooremest!

Neen! Zó ver zou de helse spokery niet gedreven worden! Hy lag wel inderdaad in Femke's kamertje, of in haar bed toch, want 'n byzondere kamer had ze zeker niet.

'Als ik nu 'n stuk uit het laken knipte,' dacht hy, 'om morgen te kunnen zien en tasten, en zeker te zyn?'

En hy bracht er *Samuel* 26 by te-pas, en droomde zich voor, hoe hy Femke zou bezweren dat-i haar spies en waterkruik niet had meegenomen om te dienen als getuigen tegen háár – 'n spies zag hy niet, maar 'n *Rebekka* stond er – doch alleen om zichzelf 't zwygen te kunnen opleggen, als hy eens later weer mocht beginnen te vragen, te twyfelen, te ont-kennen...

Wat overigens het beddelaken aangaat, waaruit hy naar Davids voor-

beeld 'n slip snyden wilde... 't was eigenlyk jammer dat-i niet aan zeer fyn linnen gewoon was. Dit belette hem, de poëzie van 't byzonder grove te genieten. Rein wás dat lynwaad, als zy die daartussen geslapen had! Maar Wouter stond nog in lang niet hoog genoeg, om gevoelig te zyn voor schoonheid in 't geringe. Was-i niet nog kinderachtig verslingerd op fluweel, goud, satyn, en zulke vodderij? Het zeer grove weefsel van die lakens was wel inderdaad nog altyd te grof voor z'n smaak, doch hierom alleen wyl die smaak niet fyn genoeg was om de tegenstellend-fyne betekenis der grofheid van dat weefsel te waarden. Gelyk zeker soort van boekenmakers, zoud-i 'n prinses laten slapen op geborduurde zyde... waarom niet op paalen, tussen lakens van scherpgeslepen diamant? Hy wist nog niet dat men zich – behoudens alle deftigheid, en eerbied voor de grondwet – Koninklyk-Keizerlyke Hoogheden by-nacht, ánders kan voorstellen, en dat eenmaal misschien 'n prinses zich te gering achten zou, om Femke's bedje te schudden.

Neen, neen, zó ver was Wouter nog niet! Toch keek hy met innig genoegen 't kamertje rond, en ademde de geur in, die z'n verbeelding meedeelde aan alles wat-i zag. Al voelde hy zich dan niet in-staat, de hier uit alles sprekende eenvoud boven boekerige majesteit te stellen, toch was-i reeds genoeg gezuiverd van 't állergemeenste, om die eenvoudigheid hoger te schatten dan 't benauwd-burgerlyke waaraan-i gewoon was en dat hem zo kwelde. Aan paleizen – die hy nog nooit gezien had – bleef-i nog altyd de voorkeur geven boven 'n hut. Maar te kiezen hebbende tussen hutten en huizen, tussen armoede en burgerlykheid... o, dan helde z'n smaak onvoorwaardelyk over naar de kant van 't geringste.

En, alweer bedroog zich z'n smaak! Om nu niet te spreken van 't onrecht dat-i aandeed aan wat ik nu in één woord: 'burgerlykheid' noem, door de achter- onder- boven- voor- zy- en opkamertjes waarin dat maatschappelyk standpunt zich tot-nog-toe aan hem had geopenbaard, te verheffen tot *type* – hy zag, door vergelyking dáármee, de Holsma's voor ryk en voornaam aan – in veel wyder opzicht beging-i 'n fout. Noch hutten, noch grove beddelakens, noch achterkamers, noch paleizen, noch zelfs... de puistjes van 'n Palatine, bedingen – d.i. veroorzaken of weren – de poëzie! Voor haar is dit alles gelyk. Zy zoekt en vindt haar voedsel in 't schynbaar geringe, niet meer – maar vooral niet minder ook! – dan in voornaamheid. Gelyk 'n godin – dit *is* ze, en... de enige! – alles overziend, alles waarderend op juiste prys, alles vervormend naar

háár beeld, alles behoudend, samenvoegend en gebruikend voor háár doel, de ongelijksoonigste bestanddelen overgietend met háár kleur, heft ze alles gelykmakend tot zich op, zonder aanzien van persoon, standpunt of omgeving. Dit is haar roeping, haar behoefte, haar *Wezen*.

't Was nog al wél, dat Wouter niet naar juwelen zocht in 't kamertje van de prinses zyner ziel. In-plaats hiervan bemerkte hy dat er nóg een slaappleaats was: 'n 'bedstee'. Daar sliep zeker Femke's moeder. Tegen een der wanden van 't vertrek was 'n wyde gemetselde schoorsteen, alleraardigst gekleed in Delftse ticheltjes. Ze stelden met hun allen de opwekking van Lazarus voor, en de man met wie ik de lezer by 'n vorige gelegenheid in kennis bracht ontbrak niet. Wouter voelde zich door dit staal van al te wonderbewyzend realismus minder gestuit dan anders 't geval zou geweest zyn, want... op die poppen had Femke's oog gerust. Dit denkbeeld adelde alles wat-i zag. Het kamertje was overigens gemeubeld met vier matte-stoelen, waarvan een voor 't bed stond, met z'n kleren, netjes gerangschikt en blykbaar gereinigd, er op. Zelfs z'n ryglaarsjes waren gepoetst. Die goede Vrouw Claus!

In 't midden van de kamer zag hy 'n vierkante tafel, waarin 'n lade die openstond. Het ding kon niet anders, omdat het gaapte door overlading. De ons bekende wollen kousen staken boven de rand uit, en wachtten op herstelling of misschien op terugzending naar de eigenaar... naar pater Jansen? Daar was meer brei- en ook naaiwerk in die lade... goeie hemel, geestelyke onderbroeken misschien!

Wouter sloot z'n ogen, en keerde zich gemelyk om. Wollen kousen... *va!* Maar die onderbroeken... hy zag geen kans ze te poëtizeren! De schuld lag aan die broeken niet, meende hy, maar aan de pastoor. Ik zeg dat de schuld aan hemzelf lag. Of er onderbroeken lagen in die uitgeschoven tafella, kan ik niet zeggen, doch zo ja, dit zou voor Wouter geen reden geweest zyn, zo vies z'n ogen te sluiten. We willen hopen dat-i 't maar deed om 'n voorwendsel te hebben tot nadutten. Dit kon wel wezen, want al voelde hy zich hersteld van de vermoeyenis, hy was nog niet bekomen van de slaap. Toch begreep hy dat er 'n eind moest komen aan z'n *Capua*. Niet zonder inspanning sloeg hy de ogen weer op, en zag nu iets dat hem liefelyker voorkwam. Aan de wand by 't hoofden-eind van z'n kribbe – heel veel meer was Femke's bedje niet – hing 'n krucifix met wywaterbakje van zeer gewone steen, waarop de bezitster hoge prys scheen te stellen. Daaraan toch had zij de enige versiering aangebracht die van haar hand in 't ganse vertrek te vinden was. Het rustte tegen 'n

vierkant schildje van haakwerk, dat op 'n blad karton was gespannen. Blauw glanspapier gluurde vriendelyk door de symmetrische gaatjes.

‘Daarmee zegende zy zich’ dacht Wouter, en onwillekeurig stak hy de hand in 't bakje...

Het was droog. Nu, om 't water was het ons protestants jongetje niet te doen. Hy wilde slechts z'n hand... wyden door aanraking met iets dat door háár voor heilig gehouden werd. Hy wist met dogmatische precizigheid – lieve god, op z'n katechizatie was-i de eerste in die zaken, en had er mooie pryzen mee behaald – dat Roomsens zeer dom zyn, en aan allerlei gekheid geloven. Hierin namelyk ligt het verschil tussen Katholieken en... andere mensen. Wel beschouwd, begreep hy dus zeer goed dat zo'n wywaterbakje niets helpt voor de zaligheid, en dat de lieden die aan zulke prullen gewicht hechten...

Maar Femke dan? Was ook zy zo byzonder afschuwelyk papistiesch dom... zy? Wel neen, ze was... Femke! Dit betekende heel iets anders in Wouters oog. Aan z'n eigen afgodery met háár, dacht-i in 't geheel niet. Daarvan stond niets in z'n katechismus, en hy hoefde er dus niet tegen te waken.

Heel onprotestants sloot-i z'n vingers om de rand van 't schulpje, en trachtte zich voortestellen dat ze daar háár vingers ontmoetten. Dat stenen ding was wel Femke niet, maar 't kwam hem te-hulp in 't aanschouwelyk vóór zich dagen van haar beeld, en alzo...

Wat is dát?

Iets als 'n brief van zeer groot formaat, toegevouwen en dichtgegomd, viel van achter 't karton uit, en op z'n bed. Wouter nam het op, en zocht – 'n ogenblik lang door naïveteit bewaard voor verbazing – naar 't adres... aan hém, natuurlyk! Het stenen Jezusje had hem iets te zeggen, naar 't scheen. Een achtste kruiswoord misschien? Of kwam de boodschap van... haar? Of van beiden tegelyk?

Zó was de eerste indruk van ons protestanterig vrydenkertje. Een adres stond niet op de brief, doch in-plaats daarvan, 'n datum van 'n maand of wat oud. Gelukkig dat Wouter zich 'n ogenblik bezon, voor hy de omslag losbrak. Reeds was z'n onbescheiden vinger daartoe gereed, toen-i zich nog juist by-tyds verweet dat het stuk onmogelyk aan hem kon gericht zyn. Immers, welke besteller had hem kunnen vinden in dat domicilie? Hyzelf begreep ter-nauwernood waar-i was. Dit konden bovendien noch Femke weten – hy vergiste zich: ze wist het! – noch dat stenen poppetje.

Maar... 'n wonder? Gekheid! De 'Heer' doet geen wonderen dan... op zeer grote afstand en... heel lang geleden. Dit is elk rechtschapen Protestant bekend.

Uit al deze beschouwingen vloeide rechtstreeks de slotsom voort, dat de geheimzinnige *dépêche* onmogelyk voor hem kon bestemd zyn...

Domme jongen! De brief was wel degelyk aan hem gericht! Met al z'n wonderhekel wás-i wel genoodzaakt de inhoud te zien, te begrypen, in zich optezuigen...

Bevend van aandoening en met eerbied plaatste hy 't kostbaar stuk – ongeopend... maar gelezen en verstaan hád hy 't! – op de oude plaats, en sprong 't bed uit.

Hy had de gesloten brief tegen 't licht gehouden, en... zyn gekleurde Ophelia herkend. Dat beeldje bewaarde Femken in haar binnenste Heilige der Heiligen...

Nu eindelyk was-i wakker. Wie zou niet wakker worden na 't ontvangen van zó'n brief uit de Hemel?

Nieuwe blyken der verdorvenheid van Vrouw Claus – en van de auteur – in-zake: aesthetika. Een weerbarstige verloren zoon. Verschyning van ’n muts en ’n Sybille. Geroepen, en... als geroepen! Wouter begint iets van de ‘vier windstreken’ te zien.

Hy kleepte zich aan, en trad in het andere kamertje, waar-i z’n gast-vrouwen de kleine Sietske meende aantetreffen. Maar er was niemand. Nu eerst bedacht hy dat-i, na de weinige woorden die hy verstaan had, geen verder gesprek had waargenomen. Het jonge meisje was zeker na ’n kort bezoek by haar ‘niet’ reeds weder vertrokken.

En Vrouw Claus zelf? Blykbaar had ook deze haar huisje verlaten, doch ze deed het niet zonder ’n eigenaardig kenmerk achter te laten van haar ruw karakter, grove levensopvatting en gebrek aan opvoeding. Dat heeft men van de mensen die nooit verzen of romans lezen!

Verbeeld u, lezer, wat het onbeschaafde vrouwmens zich veroorloofd had! Op ’n klein witwerks-tafeltje, waarby ’n stoel stond aangeschoven als om uittenodigen tot plaatsnemen, lagen twee boterammen van de ons bekende soort op ’n ontbyt-bordje, en stonden mét dat bordje op ’n alleronhebbelykst-grote kom koffi. Die koffi was nagenoeg koud, maar... overigens? Zouden niet sommige smakelozes realisten iets als gloed menen te ontdekken in die toestel? Hoe jammer, niet waar, dat zo’n vrouw niet in haar jeugd, door de bekende: ‘dominee die terstond bemerkte dat er wat *in zat*’ gekuist was met Latynse verzen! Zonder maat, rym, spondaeën of mythologie, schreeuwden die plompe boterammen: ‘Tast toe, m’n jongen! Je moet honger hebben!’

Zó verstond Wouter de alexandrynen van Vrouw Claus. En hy handelde flinkweg naar z’n overtuiging, door ze met smaak te verslinden, waartoe wel enige volharding nodig was; want waarlyk... één mondvul meer, en ’t was te veel geweest. Hy voelde zich versterkt, en ook die lauwe koffi deed hem goed. O, dat heerlyke, heerlyke proza! Zo’n namiddag-ontbyt...

’t Is waar ook! Eigenlijk was ’t plan geweest, dat-i zou ontbeten hebben by...

Hy ontstelde, en verviel – nu door honger noch slaap gekweld – in angst voor de afloop van z’n zonderlinge uithuizigheid. Het huis Pieterse torende als ’n verzwelgende waterhoos voor z’n verbeelding op, en

verdreef zelfs de behoefte aan opheldering van al de mysteriën die hem omstrikten.

Naar huis? Hy durfde niet!

Z'n moeder, Stoffel, z'n zusters... zy allen vertoonden zich als Shakespeare heksen, met kromme nagels, en ongekamde slangen op het hoofd. Zelfs Leentje, z'n goedig advocaatje anders, zou hem – als by gelegenheid van de aardappelgeschiedenis – verraderlyk afvallen, en zeggen: 'Ja, maar... zieje, Wouter, dat 's ook geen fatsoenlyke manier van doen! Déze keer moet ik heus je moeder gelyk geven. Weetje wat je doen moet? Vraag excuus, en zeg dat je 't nooit weer zult doen.'

Och, och, Leentje, je weet niet wat je zegt, kind! Ik geef 't je-n-in drieën, in zessen, in tien, om na zó heen-en-weer te zyn gegooid...

Een ogenblik dacht Wouter aan 't vierde tafereel van de *Verloren Zoon*... hm! Hy wist zeer goed dat de zaak niet op vergiffenis en kalfsvlees zou uitlopen. 'Vader' – dit werd: 'moeder' hier, maar 't variantje doet niet tot de zaak – 'moeder en Stoffel dan, ik heb gezondigd...'

Sakkerloot, ik héb niet gezondigd! Niets... niemendal! Heb ik wat verkwist? M'n erfdeel? Geen duit! Heb ik wyn gestort? Geen drup!

De zuivere waarheid! Noch juffrouw Laps, noch Vrouw Gooremest, wat dan ook overigens de grieven van deze beide dames tegen Wouter wezen konden, hadden 't recht hem aanteklagen van bovenmatige spilzucht. En... Vrouw Claus? Deze had hem, ongevraagd-ongeweigerd immers, krediet gegeven voor koffi, boterammen en verblyf... dagverblyf slechts, nu ja, maar dit kon nu eenmaal niet anders, omdat de nacht onherroepelyk was voorby geweest toen ze hem opviste van die boomwortel. Kon hy dit alles helpen? Was-i nu daarom *prodigue*, of... *verloren* dan, als men zich koppig houden wil aan de Hollandse tekst, die nog altyd – volgens juffrouw Pieterse – de enig-ware is?

Wouter vloekte nogeens: sakkerloot! Verder durfde hy ditmaal niet gaan, hoewel-i terdeeg boos was. Hy kon niet wysworden uit al z'n zonden, en begreep toch dat er iets aan hem haperde, want... naar huis durfde hy niet.

Met wyde stappen liep hy de enge kamer op-en-neer, en sprak of dacht: 'Heb ik plezier gehad? Neen! Heb ik gastmalen aangerecht met vier dames? Neen! Heb ik jachthonden laten rondlopen in de eetzaal? Neen! Heb ik al m'n goederen op 'n kameel gepakt? Neen! Heb ik 'n zwarte knecht gehad, die m'n paard hield? Ben ik er op gaan zitten? Weggereden...'

Hier bleef-i steken! Van kamelen en hooggekleurde juffers voelde hy zich zuiver. Ook van jachthonden, wynkruiken en die swarte knecht, maar... 'n paard? En... ryden?

Vrouw Claus was toch niet gek, niet beschonken! Had ze hem op 'n paard gezien... ja of neen? Had-i op zo'n beest gezeten... ja of neen? Zo neen, dan was ook dat meisje in de herberg niet Femke geweest! Dan was zy evenmin Sietske geweest! Dan was ook die kroeg geen kroeg geweest, die schipper geen schipper, Laps geen Laps, likeur geen likeur... dan was álles schyn, verblinding, droom, goochelspel, waan, bedrog, razerny, dolheid! Dan was ook het standbeeld met gekruiste armen en strenge blik... o God, zou ook dát niets geweest zyn dan 'n sarrend spook?

Maar... dit was nu de vraag niet. De vraag was, hoe hy 't moest aanleggen om zich weer te doen inlyven by den huize Pieterse, waartoe hy nu eenmaal van gods- en rechtswege behoorde...

Hy pluisde de kruimels van z'n bordje, en riep, ditmaal niet zonder onbehoorlyk zeedyks tussenvoegsel: 'Ik wou –.....– dat ik zo'n kruimel was! Dan wist ik ten-minste waar ik heen moest!'

En hy stak 't ding in z'n mond.

Ziedaar de eerste broodkruimel die zich beroemen kan, benyd te zyn geworden door 'n heertje van de Schepping.

'Naar... Amerika?'

Dit lachte hem wel toe. Als-i maar in 't bezit was geweest van de fameuze honderd guldens, waarmee men – volgens z'n moeder – in dat land kan leven als 'n prins. Doch, nader overlegd, ook die verbazende som zou hem niet geholpen hebben. Hy kon immers 't huisje van Vrouw Claus niet ongesloten overlaten aan de hebzucht der voorbygangers? God weet wie daar al zo vermoord zouden worden, als voorbygaande booswichten 't leeg vonden, en onbewaakt! Mocht hy z'n post verlaten, hy die aanvankelyk was uitgetrokken – 't is waar ook, maar 't was hem ontgaan – tegen rovers? En, zonder nu juist aan moord of doodslag te denken, was 't geen medeplichtigheid aan heiligschennis, Femke's wywatersbakje – en wat daar achter stak! – blootstellen aan de ongewyde blik van nieuwsgierigen?

'Neen, neen,' riep-i, en hy nam de huisgoden tot getuigen, 'ik ga niet naar Amerika!'

Bovendien, wat zoud-i daar doen, zonder... háár? Dat de Weledele heer Motto vertrokken was in z'n eentje, was zyn zaak – ieder moet han-

delen naar z'n overtuiging! – maar hy, Wouter, 'n nieuw werelddeel betreden, zonder by 't aan-wal stappen, het neerteleggen voor háár voet... zonder tot háár te zeggen: trap er gerust op, daartoe juist heb ik 't expres veroverd voor jou... dat nooit!

Amerika zelf zou 'r geen vrede mee hebben! Wat is 'n ridder zonder dame? En welk werelddeel nam ooit genoegen met 'n zo gebrekkig toegeruste veroveraar?

De zaak was nóg onmogelyker dan ze hem in-den-beginne toescheen. By nader inzien kon-i evenmin naar Amerika, als naar huis... hy had geen hoed, geen pet, geen muts! Verbysterd keek hy rond, en zag niets dat op 'n hoofddeksel geleek. Toch wel! Daar hing 'n Noordholands-Friese kap op 'n mutsebol, maar...

De deur werd behoedzaam geopend, en 'n onzichtbare hand die om de rand boog, hield Wouter 'n elegant mutsje voor... precies geschikt voor veroveraars, en jongelui die 't worden willen. Wouter sperde mond en ogen op, en stond daar als 'n verbaasde *Term...*

Zijn verbazing was gegrond. Hy staarde 't geheimzinnige mutsje aan, en twyfelde weer of-i wakker was. Het aardig spookje scheen aan de rand van de deur te kleven, maar onbewegelyk was het niet. Verbysterd vroeg Wouter, alsof hy te doen had met 'n levend voorwerp: 'Waar kom jy vandaan? Wat wil je van me?'

't Was al wel dat-i niet, gelyk Luther de Duivel, 't onschuldig voorwerp iets naar de kop keilde. Z'n boterammenbordje, byv. dat zeer geschikt was voor zo'n worp.

Er was beweging in de deur, en ook 't mutsje trilde. Nogeens vroeg Wouter vry onthutst – 't klonk inderdaad als 'n *vade retro!* – wat het wilde?

Als 't mutsje zelf geantwoord had, zoud-i 't op dit ogenblik niet vreemd gevonden hebben. In-plaats daarvan echter piepte een bevend stemmetje van achter de deur: 'Ben je nog helemaal naakt, jongeheer? Ik mag niet binnen komen. Hier is je mussie... neem maar aan... als je de rechte bent, want dat moet ik eerst weten.'

Wouter bekeek zich. 'Ik... naakt? Wel neen! En... de rechte? Ben ik de rechte?' Dit scheen-i niet te weten.

Hy liep naar de deur. De muts verdween, en de deur werd togetrokken tot op 'n kier.

'Wie is daar? Wie ben je?' snauwde hy.

'Ik ben 't *Stakkervrouwetje*. Ben je nog helemaal naakt, jongeheer? Ik

breng je je mussie... as jy 't bent, de rechte!

Woedend rukte Wouter de deur open, en grimde de zonderlinge boodschapster aan...

'n Heks, 'n ware heks! De gelykenis met een der Megaeren uit de Macbeth op z'n printen, was treffend.

Wat al overleg moet het Fancy gekost hebben om die vrouw te doen geboren worden op 't vereist oogenblik, en haar tachtig jaar in 't leven te houden – in wélk leven! – om dáár op haar post te zyn met 'n muts in de hand, juist toen hy om zo'n kledingstuk verlegen was. O, domme on-dankbare Wouter! Want: 'Wat motje!' zaid-i zo ruw mogelijk.

De arme mismaaakte stumpert schrok drie waggelingen achteruit.

'Is uwe niet naakt meer? Wezenlyk niet?'

'Here-krrristis, wyf' – de lapsische verbazings-terminologie had school gemaakt – 'wat wil je van me?'

Ze bekeek Wouter van 't hoofd tot de voeten.

'Ze had gezegd dat je rooie lappies op je kraag had...'

'Wát op m'n kraag?'

'Rooie láppies. En 'n sabeltje!'

'n Sabeltje? Waar? Wat voor 'n sabeltje?'

'En dat ze je-n-onder de pomp had gezet...'

Dit klonk minder onzinnig. Onder de pomp was-i geweest, inderdaad en... terdege! Maar wat er nu volgde, maakte Wouter weer kriegel.

'...en helemaal naakt had uitgetkleed... as 'n wurm. En dat ik niet moest binnegaan, omdat ze niet wist of je-n-al je kleertjes áánhad. Waar is je sabeltje?'

Ze hield het mutsje op haar rug, als om te betuigen dat ze 't niet zou afgeven voor ze dat sabeltje zag.

Wouter wist niet wat-i zeggen zou, en begon weer te twyfelen aan z'n verstand. Na enig zwygen: 'Wie bén je?'

'En wie ben jy dan, jongeheer? Ben jy 't matroossie die van 't paard is gevallen? Je ziet er niet uit als 'n matroos, en ik geef je de muts niet! Vrouw Claus zou me...'

De naam van z'n gastvrye bronnefee bracht Wouter tot nadenken. Hy meende 'n gelegenheid te bespeuren, enig licht te doen opgaan over al de geheimenissen die dreigden hem krankzinnig te maken. Op-eens van toon veranderend, nodigde hy 't oude vrouwtje uit, binnen te komen. Ze gaf hieraan aarzelend gehoor, maar bleef de muts aandrukken tegen de onderkant van haar bochel.

‘Vertel me-n-eens,’ zei Wouter zo minzaam hem mogelyk was, ‘wat je hier komt doen, en wie je gezonden heeft? Wil je niet zitten, vrouwtje?’

En hy schoof haar ’n stoel toe. Maar ze kon er geen gebruik van maken. Ze was te verdraaid van gestalte, en bovendien te klein, om zich ter-roste te zetten op zo gewone wys.

‘Ja, zitten wil ik wel, maar dat doe-n-ik zo op m’n eigen manier. Heb je niet ’n stoof voor me? Die geeft me Vrouw Claus ook altyd, als ik hier kom eten, want ik eet hier driemaal in de week. Daar staat er een...’

Wouter volgde de richting van haar vinger, en zag ’n drietal stoven op ’n stapeltje in de hoek staan. Hy vloog er heen, greep er een in de traditionele vyf gaatjes, en zette de troon die z’n sybille zou dienen voor drievoet, achter haar neer. De handbeweging die nu tot plaatsnemen uitnodigde, was waardig, vroom, bevallig, galant, in één woord: ouwerwets-ridderlyk. Hoe anders? Die vrouw spysde driemaal ’s weeks in dat huisje. Die vrouw had Femke gezien. Die vrouw kende zyn Femke. Die vrouw was dus zo lelyk niet, zo krom niet, zo oud niet, zo heksig niet, zo belachelyk niet, zo afzigtelyk niet! Die vrouw zat daar waarlyk heel goed op haar stoofje. Wie er mee gespot had, was ’n gek. En ook hy ging nu zitten, en nam iets aan van de houding der notarissen, als ze zich ’n uiterste wil laten voorzeggen.

‘Je komt dus van Vrouw Claus?’

‘Ik mot eerst weten wie je bent, jongheer.’

‘Wouter Pieterse.’

‘Dat kan me niks schelen. Ben jy de jongheer die van ’t paard gevallen is? Dát mot ik weten!’

Wouter zag nu in, dat hy om iets van Femke te vernemen, wel genoodzaakt was zich de onderscheiding aantematigen van ’n nooit geleden ongeluk. En dus: ‘Ja, ja, ja... o zeker, zeker! Ik ben van ’t paard gevallen, wel... zesmaal!’

Zy wist maar van ééns! ‘Maar... zesmaal, zeg je? Je was dus wel wezenlyk ’n beetje dronken?’

‘Ja, o ja, ik was dronken... heel erg!’

‘Zo?’ vroeg de bes, nog altyd wantrouwend. ‘Je was erg dronken, zeg je? En hoe komt het dan, dat je niet helemaal naakt bent? Want ze zei dat ze je-n-onder de pomp...’

‘Ik heb me weer aangekleed.’

Dit scheen de achterdochtige vrouw niet volstrekt onmogelyk te vinden. Maar op-eens: ‘En je rooie lappies dan? Waar heb je die gelaten, hè?’

Luk-raak antwoordde Wouter dat ‘die dingen’ – hy wist waarachtig niet wat ze bedoelde – in de sloot gevallen waren.

‘Komaan’, vleide hy zo vertederend mogelyk, ‘zeg my je boodschap maar! Ik ben heus van ’t paard gevallen, en erg dronken geweest! Gut, zo erg! Je hebt er geen begrip van, hoe dronken ik geweest ben! Och, zeg me nu asjeblijft je boodschap!’

Ze liet zich bewegen. Heel gelukkig. Hy was waarachtig in-staat geweest haar te strelen, maar deze ramp werd hem uitgewonnen, want ze begon: ‘Ik ben ’t *Stakkervrouwtje*, weetje, en woon achter de planken, by de molen, en Vrouw Claus is eigenlyk ’n nicht van me...’

O goden, alweer ’n nicht! Als Wouter’s liefde eenmaal behooryk ‘bekroond’ wordt, wat aan my staat...

Aan my, en aan... háár: Fancy, Femke, of hoe zou ze heten? *Causaliteit*, misschien?

...nu, ik wil maar zeggen dat-i dan op-eenmaal in ’n zeer grote familie komen zou.

‘Ja, ’n nicht, of... ’n tante misschien. Neen, ik ben háár tante. Als ik m’n broer was, kon ik haar oudtante wezen, of... ’r grootmoeder. En de kleine Fem is naar me genoemd, of... naar m’n overgrootmoeder eigenlyk, want in onze familie heten we allemaal Fem of Sietske. En de mannen heten Sybrand of Erik. Dat wist je zeker niet, hè?’

‘Sybrand?’

‘Ja... of Erik! Maar ik woon achter de planken...’

Op-eens doorschoot Wouter de gedachte – te vroeg was ’t niet! – dat die vrouw krankzinnig was. En er was iets van aan. Maar niet alles wat ze zeide, gaf daarvan blyk. Integendeel, wie vertrouwd ware geweest met de oorzaken die haar indrukken beneveld, zou misschien tot de slotsom gekomen zyn, dat haar verstand in sommige ogenblikken helderder was dan van menig ander. Niemand is volmaakt gek.

‘Achter de planken?’ vroeg Wouter.

‘Ja, achter de planken van de molen. Want dáár woon ik, omdat het de molen is van m’n grootvader. Vraag maar aan alle mensen, of-i niet gebouwd is door Erik Holsma... de *Stoereman*? Want zó werd-i genoemd. Dát was ’n kerel! Hy kon er wel zes aan, als jy! ’t Is eigenlyk *myn* molen, maar ik geef er niet om, als ik maar slapen mag achter de planken...’

Notaris Wouter keek vragend.

‘...ja, omdat ik daar ’n vryertje wacht. Jy bent het niet, maar je lykt

wel wat op hem. En als je wat stoerder was... want stoer was-i!

Zeker, die vrouw was krankzinnig!

'...n vryertje, weetje! 'n Smuke jongen die alles neerslaat wat niet deugt. En *hy* krygt de molen van me... 't is 'n bovenkruier. Met paltrokken houd ik me niet op. En jy?'

Wouter werd verlegen. Wat had-i aan zo'n gesprek? Te weinig ontwikkelde nog om belang te stellen in de ziektegeschiedenis der ziel van die vrouw, trachtte hy haar aandacht terug te brengen op de zaken die hem belang inboezemden.

'Ja, ja, 'n bovenkruier,' beaamde hy, zonder te weten wat dat voor 'n ding was. 'En wat heeft Vrouw Claus je voor my opgedragen?'

'Wel, ze had me geroepen, om met 'r meetegaan om in de Halsteeg 't mussie voor je te kopen, omdat je naakt was. 'n Mussie van fyn laken, en 'n rand van allerlei kleur, en 'n kwast van bonte wol. De *Stoereman* droeg nooit anders, want zie je, eigenlyk was-i 'n prins, en heette Erik.'

'En wat zei Vrouw Claus?'

'Dat ik je 't mussie geven zou, maar niet binnen gaan, omdat je helemaal naakt was. En ze had zoveel "wassen" thuis te brengen. En ik moest je zeggen... als je wakker was... want, zei ze, je sliep...'

De stumperd richtte zich aan de tafel op, en trachtte te zien wat daarop lag.

'...als je niet sliep, moest ik je zeggen dat er... op de tafel in 't voorhuis... dat is hier, weetje?'

'Ja, ja, dat is hier!'

'Daar zou 'n boteram voor je staan, en die zou je eten, zei ze, als je... wakker was.'

'Ja, zeker! Die zou ik eten...'

'Als je wakker was!'

Nog altyd trachtte zy de boteram te zien te krygen. Wouter maakte 'n eind aan haar onderzoek, door de verzekering dat-i de bedoeling van Vrouw Claus volkomen begrepen, en zich reeds dien-overeenkomstig gedragen had. Ze hurkte weer neder.

'Als je wakker was,' zei ze. 'Maar anders moest ik niet binnengaan... om je naaktheid, zieje! *Hy* was ook naakt...'

'Wie toch?'

'Prins Erik.'

Wouter haalde de schouders op.

'Wil je die geschiedenis horen?' vroeg ze.

‘Neen, neen, dankje wel! En geef me ’t mutsje maar, en ga nu maar heen.’

Hy strekte de hand naar de muts uit, maar ze trok die snel terug.

‘Ben jy ’t jongetje dat van ’t paard is gevallen?’

‘Wel zeker! Geef op, die muts!’

‘Dát zal ik wel laten!’ riep ze. ‘Niet voor ikzelf je van ’t paard zie vallen. Ik moet het eerst met m’n eigen ogen zien. Denk... jy... dat... ik... mal... ben?’

Hy wou haar ’t begeerd voorwerp ontroven. Maar sneller dan-i verwachten kon, vloog ze de deur uit, en verdween.

Alweder moest Wouter zich afvragen of-i te doen had gehad met ’n verschyning?

Hy werd moe van ’t ongewone, en begon intezien dat ook ’t eentonig-banale z’n aangename zyde heeft. Met iets als heimwee, voelde hy zeker verlangen naar de huiselyke atmosfeer van verveling in zich opkomen.

‘In-godsnaam naar huis,’ zuchtte hy, ‘met of zonder muts dan! En... ik zal de deur zo goed mogelyk sluiten, want hier kan ik ’t niet langer uithouden!’

Juist was-i van plan dit heldenstuk uittevoeren, toen de deur opnieuw geopend werd. Er trad iemand binnen. ’t Was dokter’s Kaatje. Wouter herkende haar niet, en begreep er niets van, toen ze hem zeide door Femke gezonden te zyn om te vernemen hoe hy zich bevond? Hy zag de boodschapster enige ogenblikken vorsend aan. Eindelyk: ‘Kom... jy... me... nu... hier... ook... voor... mal... houden...?’

‘Gut, jongeheer! Ik kom van Femke...’

‘Van... welke... Femke? Is... dat... misschien... weer... ’n grootmoeder van je, hè?’

En met dreigend gebaar deed hy ’n stap vooruit.

‘Ben... jy... de vryster... van... *Stoereman*, de molenaar, hè?’

Weer ’n stap vooruit. En Kaatje terug!

‘Kom... jy... ook... hier... alweer... kyken... of... ik... helemaal... naakt... ben, hè?’

‘Och, jongeheer, wat ’n praat!’

‘Wil jy... me... ook... van ’t paard zien vallen... hè?’

Kaatje was de deur uitgedrongen. Hy volgde haar met gebalde vuisten.

‘Maar... jongeheer, om-godswil, wat mankeert je?’

‘Wat... me... mankeert? Ik wil niet langer voor gek worden gehouden, dát mankeert me! Versta je dát?’

Ze week jammerend terug, en nodigde hierdoor tot vervolgen uit. Z’n woede voedde zichzelf, en met afgemeten grote stappen – komiek om te zien, maar voor hém de maatslag van z’n verwensing – drong hy voortdurend op haar toe. Ze legde rugwaarts de weg af, die ze gekomen was, het padje door ’t bleekveld.

‘Och, lieve-jesis, als dokter maar kwam!’

‘Waar... zie... jy... me... voor... aan?’

‘O god, o god...’

‘Wat denk... je... van me? Denk... jy... ook... dat... ik... dronken... ben?’

‘Neen, neen, o neen... volstrekt niet!’

‘Of... gek?’

‘Bewaar-ons! Och, waar blyft dokter!’

Twee gelykluidende kreten maakten ’n eind aan de zonderlinge wedloop. Atalante riep: ‘Daar is-i, goddank!’

Meleager: ‘Daar is-i, goddank!’

De een ontwaarde het koetsje van dokter Holsma, dat snel kwam aanrollen. De ander bespeurde dat twee jongetjes die in de sloot naar kikkers visten, z’n pet hadden opgehaald.

Wouter nam zonder omslag z’n eigendom terug. Kaatje vloog Holsma te-gemoet, en deed ’n jammerklagend relaas van haar wedervaren.

‘Zou ’t zó erg wezen?’ zei de goede man.

Hy naderde ons leerling-mensje, dat bezig was z’n petje te zuiveren van modder en kroos, en sprak hem aan.

Wouter zag verschrikt op.

‘Zo, m’n jongen, ben je daar? Wel, dat treft goed! Ik kom je vragen of je plezier hebt, vandaag by ons te komen eten? We wachten je allemaal, en van-avond gaan we misschien samen uit, als je lust hebt, ten-minste.’

Dát was de toon die vereist werd!

Wouter berstte in tranen uit – de weerslag van z’n woede – en vloog de dokter om de hals.

‘Asjeblyeft, asjeblyeft, m’nheer! Dat ’s met-een goed voor m’n moeder!’

Holsma wenkte Kaatje die – bang voor Wouter – op eerbiedige afstand het toneeltje aanzag.

‘Ga aan juffrouw Pieterse zeggen dat de jongeheer by my is, en de hele avond blyft.’

‘Ja,’ riep Wouter haastig, ‘en...’

De geneesheer zag hem onderzoekend aan. Hy vreesde iets van de hem aangekondigde krankzinnigheid te bespeuren. Maar Wouter’s oog spelde niets verdachts. En z’n woorden ook niet: ‘M’nheer, mag ze ’r as-jeblijft byzeggen...’

‘Welnu, m’n jongen, spreek op! Wát moet ze ’r byzeggen? Wat heb je-n-op je hart?’

‘Dat ik... by u ben geweest... de hele, hele, dag!’

Holsma bedacht zich even.

‘Wel zeker,’ zeid-i, ‘de hele dag.’

‘Van van-morgen... zeven uur af?’

‘Ja, van zeven uur af,’ herhaalde de dokter.

‘Ik heb... by u ontbeten?’

‘Goed, de jongheer heeft by ons ontbeten. Wel zeker, hy heeft by ons ontbeten! Je kunt wel meeryden, Kaatje.’

En Wouter in ’t koetsje leidende, gaf-i de koetsier last optehouden voor ’t huis van Pieterse: ‘waar ’t meisje ’n boodschap had.’ Toen hy naast Wouter plaatsnam, greep deze z’n hand, en riep: ‘Och, m’nheer, wat ’n geluk dat ik u zie!’

‘Vind je! ’t Is toch... louter toeval. Vrouw Claus is...’

’n Nicht?’ viel Wouter haastig in.

‘Ja, en ’n zeer brave vrouw,’ antwoordde Holsma met ’n eenvoudigheid, waartoe Wouter nog in lang niet zou in-staat geweest zyn als ze *zyn* niet geweest was.

‘Ze is onze nicht, en ik kwam haar bezoeken. Dit doe ik alle weken... niet als dokter, maar als neef. Jy mag daar gerust komen, jongen! Je zult er geen kwaad leren.’

‘M’nheer,’ riep Wouter – en hy bloosde – ‘ik houd zo erg veel van Femke!’

‘Zó?’ antwoordde Holsma droog. ‘Ik ook.’

De geneesheer, alle blyken van onderzoek zorgvuldig verbergende, sprak over onverschillige zaken, en bespeurde weldra dat z’n keukenmeid zich vergist had in de *diagnose*. Wel toonde zich Wouter opgewonden en uitgeput tegelyk, maar krankzinnig was-i niet. Integendeel. Holsma bemerkte dat z’n ziel aan ’t groeien was. En dit moest wel. Fancy scheen bezig de aarde om hem wegtegraven, hem te schudden en te geselen, gelyk tuinluif gewoon zyn met vruchtbomen te handelen, die zy byzondere zorg waard-keuren, en willen noodzaken tot dracht. Dit noemen zy: *de vier windstreken laten zien.*’

Femke, nogeens Femke, en – na 'n roerende complainte over de dood van twee genieën – weer Femke! Alles opgeluisterd met teleologische opmerkingen over puistjes, vaderlandsliefde, karakter, en verdere menselyke zwakheden.

Het is my inderdaad onmogelyk, de lezer meetedelen welke weg Holsma's koetsier moest inslaan, om van de Aspoort de Kolveniersburgwal te bereiken, en wel zó dat-i de nog altyd verschrikte Kaatje kon afzetten by de Pietersens.

Het stomme dier – even als ik toch maar in Holland geboren – bleef met buitenlandse scherpzinnigheid staan op 't juiste oogenblik om de keukenmeid gelegenheid te geven tot uitstappen by de Pietersens. Niet zonder angst schoof ze Wouter's knieën voorby, en achtte zich gelukkig dat-i haar niet 'n beet meegaf tot afscheid.

Wouter scheen te menen dat nu 't oogenblik was aangebroken om wat inlichtingen te geven en te ontvangen. Maar Holsma schiepte hem af. Hy toonde wel vriendelykheid, maar geen lust in vertrouwelyke mededeling. Toen de jongen 'n verward verhaal begon van z'n ontmoetingen, viel hy hem in de rede: 'En... ik heb gehoord, je zult in de handel gaan?'

'Ja, m'nheer... overmorgen!'

'Nu, dat is zo kwaad niet, als je maar in goede handen valt. Ze moeten je veel laten werken! Dat 's heel nuttig voor 'n jongen als jy...'

En, als bevreesd dat Wouter zich zou beginnen aantezien voor wat byzonders: '...nuttig voor iedereen, voor alle jongelui! Op jouw jaren zyn ze allen hetzelfde, en hebben gelyke behoefte aan arbeid en inspanning. Alle jongens moeten veel werken, en meisjes ook, en... alle mensen!'

Wouter kende zichzelf niet, en kwam dus niet op de gedachte dat de dokter bezig-was hem 'n geneesmiddel integeven. Maar wel bespeurde hy, dat de tyd van opheldering nog niet was aangebroken. Zonder nu juist te menen dat Holsma hem die geven kon, was 't hem reeds 'n ontlasting geweest iets te mogen verhalen van z'n wedervaren, al wist-i dan nog niet recht hoe hy de lapsische aanval op z'n deugd zou overspringen, wat toch z'n ridderlyk plan was.

Nog eens begon hy. Maar alweer brak de dokter z'n relaas af, door by de gebakken aardappels reeds, hem toetevoegen: 'Och, zulke dingetjes

overkomen iedereen. Er is niets vreemds in. Hoofdzaak voor 'n jong mens – en voor oude mensen ook! – is dat ze veel arbeiden. Het schynt nogal te waaien vandaag...'

Hiermee moest Wouter genoeg nemen. Dat er wind aan de lucht was, is de zuivere waarheid. Helaas... had het gister maar willen waaien! Dan immers was er behoorlyk gehardzeild op de Amstel. Dan zou niet het volk dat zich verveelde, uit jolige baldadigheid naar de Botermarkt gestroomd zyn, en daar...

Toch niet! Die éne zevenklapper van prinses Erika kon niet gemist worden. Lezer, bedenk eens...

Neen, neen, 't was zeer wys van de Voorzienigheid, dat er gister geen zuchtje aan de lucht was. Eén graad atmosfeerdrukking minder, en 't venster van juffrouw Laps ware gesloten geweest! De noodlottige gevolgen...

Alweer niet waar! De hele zaak was – dús of zó aflopend – van weinig betekenis.

Maar men ziet uit dit alles, dat de dogmatiek der doeleinden, de beoefening van de betekenisleer der *opdatten*, 'n allermoeielykst vak is.

Wanneer de rivieren niet werden warm gehouden door 'n dekkleed van ys, zegt zeker '*Natuurkundig Schoolboek*', zouden ze... bevrozen. Zie daar, voorzienigheids-prekers, in weinig woorden de karakteristiek der *teleologie*!

'Houd je van schilderyen?' vroeg Holsma by 't uitstappen.

'O, zeker, m'nheer!'

'Wel, dan moet je-n-eens in de zykamer zien, wat daar aan de wand hangt. Bekyk maar alles op je gemak...'

De dokter opende de deur van die kamer, en nodigde Wouter uit, binnen te treden. Hyzelf echter ging haastig de gang door, en de trap op, die naar de huiskamer leidden, waarschylyk met de bedoeling z'n gezin voortebereiden op de manier waarop Wouter moest ontvangen worden. Dáárom die verwijzing naar de zykamer.

Ons vrindje bekeek de schilderyen, maar genoot er weinig van. Tot het begrypen van goede stukken, ontbrak hem de nodige opleiding. En zelfs was-i ongeoeffend om zich te ergeren aan de leegte van denkbeelden, die de anderen ter-nauwernood onderscheidt. By '*één heer met één hond en één haas*' zag-i 'n heer met 'n hond en 'n haas. Toch zou juist hy beter dan menig ander in-staat geweest zyn, die onnozele 'heer' 'n geschiedenis toetedichten, en 't stuk overteschilderen met de kleuren van

z'n fantazie, als-i maar even tyd had gehad. Maar op-eens treft hem 'n vrouweportret... 'n koningin, of 'n fee, of 'n tovergodin, of 'n burge-meestersdochter, of 'n dame uit 'n boek...

't Was Femke!

Maar in-plaats van de Noordhollandse kap, droeg zy 'n diadeem van glinsterende stenen, neen... 'n straalkrans, neen... 't was 'n kroon van sterren, of...

'Vader en moeder laten je roepen. 't Eten staat op tafel! Heb je geen pyn van je val?'

Goeie goden, daar kwam nu ook de kleine Sietske hem plagen met z'n fabelachtig paard! Tegen háár kon-i toch niet opvliegen, zoals hy tegen Kaatje gedaan had! Bovendien, z'n olympische toorn was óp! Hy antwoordde vry bedaard dat-i niet gereden had, en dus...

'Zó? Niet gereden? Niet op 'n paard gezeten? Wel zeker niet! Ik bedoel of je nog pyn hebt van je val op ons tafeltje in 't koffihuis! Gut, hoe grappig! En als je geen pyn hebt, en... helemaal wel bent, gaan we van-avond samen uit. Vader, moeder, Willem, Herman, jy, ik... allemaal! Naar de komedie, weetje?'

Het vlugge ding gaf blyk dat zy de door haar vader voorgeschreven medikatie goed begrepen had. Ze verslikte het fatale paard als 'n hapje suiker.

'Uitgaan?' seurde Wouter. 'Heel graag, maar... m'n moeder!'

'Dat zal vader wel goedmaken. Bekommer je dáárover niet! Vader brengt altyd alles terecht. Kom maar mee...'

Nog in de gang, bleef Wouter eensklaps staan. Hy wenkte Sietske, bracht haar terug voor 't portret in de zykamer, en vroeg: 'Sietske, zeg me, wie is dat?'

'Wel, 'n over-over-over-grootmoeder van ons.'

'Maar 't lykt op...'

'Op Femke? Wel zeker! Op my ook! We lyken allemaal op elkaar. Als Herman 'n Amelander kap opzet, kan je 'm niet van Fem onderscheiden. Kom nu mee, we mogen vader en moeder niet laten wachten.'

En, hem by de hand nemende, trok ze 'm de gang door, de trap op, en de eetkamer in, waar Wouter verwelkomd werd met de kalme vriendelykheid die door de dokter was voorgeschreven. Gedurende de maaltyd richtte men juist even genoeg het woord tot hem, om hem op z'n gemak te zetten, doch niet genoeg om voedsel te geven aan 't denkbeeld dat hy 't onderwerp was van byzondere oplettenheid. Toen Sietske, als om

verschoning te vragen voor haar lang toeven in de zykamer, vertelde dat Wouter de gelykenis van dat oude portret met Femke had opgemerkt, zei Holsma nuchter: 'Ja, daarvan is wel iets aan, maar onze kleine Fem is zo mooi niet. Dat scheelt veel!'

Hu, 'n droge *douche!*

Wouter had er nooit aan gedacht, of Femke mooi of lelyk was. Hy meende alleen dat er gebrek aan... 't hoogste moest bestaan in alles wat niet op haar geleek. En dat 'hoogste' openbaarde zich... in haar trekken niet, maar in de aandoeningen die hy vry eigendunkelyk aan die trekken vastknoopte. Toen-i op z'n laatst examen die moeielyke 'som' zo korrek oploste, was 't Femken of iets van Femke, dat hem aanwees waar de verborgen knoop lag, en toen-i eenmaal gerekend had: *zeven maal negen is vier-en-vijftig*, had de genade van juffrouw Laps z'n denkvermogen in de weg gezeten, als 'n zandkorl de radertjes van 'n fyn uurwerk. Z'n vermeende liefde was vereenzelvigd met de lust tot weten, kennen en begrypen, en dáárom stuitte het hem – hem die onder aanroeping van Femke's naam, de eerste was geworden op Pennewip's school – iets te horen verheffen boven háár. Als de dokter maar eens 'n flink examen had doortestaan, meende hy, dan zoud-i wel ánders oordelen over Femke's 'mooiheid.' Heerlyk schoon wás 't portret, o zeker! Maar lag niet juist hierin 'n reden om presies op háár te gelyken? En de diadeem, of wat was het? Wel, zo'n ding zou-i immers ook háár opzetten, zodra hy...

Ja, wanneer?

Goed! Eéns zou die tyd komen. En dan kon ze tien diademen krygen voor een, schoon 't nog altyd de vraag blyven zou of 'n heel firmament haar beter kleeedde dan de Noordhollandse kap?

Maar al deze overleggingen – nu-en-dan afgebroken door: 'wil je wat saus, Wouter?' of: 'houd je van sjalotten by je vlees?' – betraden de wereld niet. Ze bleven zich als kluizenaartjes opsluiten in 't celletje waar ze geboren werden, en broeiden daar, en gistten, en kookten...

'Veel peper is niet goed voor je,' zei Holsma.

Och, juist was-i bezig met 'n sterk gekruidd: 'ze heeft my *broeder* genoemd!' En – zonderling niet, maar toch verrassend voor hem! – op eens vond-i dat het woord: 'broedér' beter paste by diademen en sterrenkransen, dan by 'n hoofdtoisel dat gedragen wordt door melkboerinnen ook. Beter by dat portret, dan by 'n... dame met eelt in de handen. Want dát had Femke, en *dame* was ze toch: de *zyne!* Ach, had ze maar liever: *broer* gezegd! Maar... dáárby zou weer die koninklyke

Elisabeths-houding misstaan hebben. Zó immers ook zou dat portret in de zykamer de hand uitstrekken... als 'n portret de hand uitstrekken kón. Kyk, zó:

En Wouter maakte een vry linkse beweging, waarmede-i 'n schotel scheen aantewyzen.

'Sla?' vroeg Sietske.

De verwarring die hieruit ontstond, werd weder goedgeemaakt door 'n paar eenvoudige woorden van de moeder, over't weêr, in-verband met het voorgenomen uitgaan van die avond.

't Zal heel vol zyn op de weg, beste man. Ieder wil graag koningen en prinszen zien. 't Is waar ook, we hebben ons gastje nog niet gevraagd of i lust in de zaak heeft? Ons plan is naar de komedie te gaan. Je wilt immers wel mee, mannetje?'

't Antwoord laat zich raden. Wouter was verrukt. Hy was nooit in 'n schouwburg geweest, en verlangde vurig naar onechte zoons. Dat de voorstelling zou worden opgeluisterd door de tegenwoordigheid van 'n groep geliefde souvereinen, trof hem minder. Hy had tien koningen present gegeven voor één baron die volgens de regels van de kunst 'n meisje verleidt. 'Zó noemt men zulks' had Stoffel gezegd, en Wouter had zich deze terminologische bedrevenheid toegeëigend, niet zonder toejuiching van z'n eigen deugd. Want – dáár ging hem 'n licht op! – hy had zich met juffrouw Laps niet gedragen als 'n slechte baron, volstrekt niet! Hy was gebleven op 't pad der deugd... zo noemt men zulks! En zy zou hem zeer dankbaar zyn... hém!

Hem, en die zevenklapper zeker!

'We zullen de helft der souvereinen van Europa zien,' zei Holsma, 'en dozynen kandidaten, die misschien nooit...'

Wouter kende dit woord weer niet anders dan in de zin van aanstaande dominees. Hy gaf halffluid z'n bevreemding te kennen, dat zulke personen de komedie bezochten...

'Wel neen,' zei Sietske, 'n kandidaat is iemand die... wat worden wil. Koning, by-voorbeeld.'

Wouter voelde zich allerkandidaatst.

Hierop vertelde Willem hem iets over witte kleren, uit z'n *Antiquitates Romanae*, dat hem niet het minste belang inboezemde opzichzelf, maar alweer de oude snaar deed trillen van verdriet over z'n gebrek aan kennis. Dit leidde z'n gedachten op de verlopen schooltyd – hy had toch waarlyk z'n best gedaan! – op z'n huis, op z'n gewone omgeving, en met

angst herinnerde hy de dokter aan de verstoordheid van z'n moeder over z'n lang uitblyven. Holsma beloofde hem de familie te gaan geruststellen, waartoe voor 't vertrek naar de komedie, nog ruimschoots tyd was. Op hoog bevel namelyk zou de voorstelling twee uur later dan naar gewoonte beginnen. De souvereinen hadden dit aldus bepaald om de warmte. Ook hierin had zich de invloed van de Palatine doen gelden. Ziehier, waarom? Alweer *teleologie!*

Ik herinner me niet, of ik de schoenmakersjongen die heel in de vroege van deze dag zo byzonder op de hoogte bleek van hofzaken, heb laten zeggen dat haar hooggeboren gezicht vol puistjes was. Zo ja, dan heb ik óf hem gelasterd, óf de Paltsgravin zelf. Haar gelaat – niet kleiner immers dan dat van andere lieden – kon, met het oog op de gemiddelde uitgebreidheid van 'n puistje, gevoegelyk plaats aanbieden tot het herbergen van 'n honderdtal. Daar ze nu slechts in 't bezit was van zeventien – de lezer ziet dat m'n gemis aan lokaal-geheugen ruimschoots wordt opgewogen door nauwkeurigheidzin in cyfers – kon men niet dan met onhebbelyke verkrachting van de waarheid beweren dat ze vol puisten zat. Sedert vele jaren waren zeventien zwarte pleistertjes volkomen toereikend geweest, om even zoveel misstandjes omtewerken in zeventien wanhopige bydragen tot schoonheid.

Doch zie, onlangs had 'n kapper te Parys – een van m'n al te menigvuldige kollegaas in genialiteit – 'n uitvinding gedaan, die haar *tour du monde* beginnen zou, en 't gezicht der Paltsgravin had gekozen tot punt van uitgang. Tot-nog-toe had men zich barbaarselyk vergenoegd met *mouches* van zwarte zy. Voortaan zou ieder die zich en z'n gezelschap achting toedroeg, zich moucheteren met pleistertjes van groenig-bruin fluweel. De uitvinder was van verrukking gestorven, en had op z'n doodbed nog even de tyd, z'n zoon – die ook terstond stierf van verrukking – deelgenoot te maken van 't geheim. Naar alle menselyke berekeningen alzo, zou de zaak de weg opgaan van 't Grieks-vuur en goedkoop voedsel...

De Duivel die 't menselyk geslacht deze poets dacht te spelen, had gerekend buiten de scherpzinnigheid van de Paltsgravin en de yver der diplomatie. De brave vrouw leefde nog niet op 't ogenblik toen 't recept van dat rare vuur verloren ging, en is dus voor die ramp niet aansprakelyk. Ook de duurte der levensmiddelen mag haar niet geweten worden, dewyl ieder inziet dat ze 't recht niet had, hoog- en welgeboren Staatslieden aan 't werk te zetten in zo'n nietige *besogne*. Maar... die

pleistertjes! Sedert lang had ze door de diplomatie de zwangerschap van die oude kapper doen bespieden, en toen de man *in extremis* meende alleen te zyn met z'n insgelyks stervende zoon, ving 'n ambassadeur 't geheim op. Hy had z'n niet zeer lyvige persoonlykheid weten te verschuilen – waartoe de kleinte dient! – achter 'n medicynflesje. Ook hyzelf had enige moeite om niet te sterven, maar de noodzakelykheid om z'n verheven gebiedster gelukkig te maken, noopte hem z'n al te dodelyke verrukkingen te beheersen, en nog lang genoeg in 't leven te blyven om haar inzage te geven van 't ontdekte natuurgeheim. Daarop zakte hy, als 'n oudgriekse zege-boodschapper, juichend in-een. Zyzelf echter bezweek niet. Immers, wat zou ze dan met 'r pleistertjes hebben uitgezocht?

Juist heden avond – de laatste van Wouter's korte windstreekperiode – moest de zaak voor 't eerst worden toegepast. Aan de hulde der Souvereinen was 't mens gewoon. De ware prikkel bestond ditmaal in de betovering van 't Volk, *de ce pon beuble* zoals ze 't *parterre* noemde in ogenblikken van goede digestie. Men zou juichen, aanbidden, flauw-vallen, by 't aanschouwen en genieten der nieuwmodische pleistertjes van groenig-bruin fluweel!

Maar, helaas, ook die pleistertjes – hoe volkomen overigens – deelden in-zover in 't lot van alle aardse dingen, dat ze één kwetsbaar punt aanboden. De Satan... neen, ik kan waarlyk niet zeggen wie er de hand in had, maar zeker is 't, dat de nieuwe *mouches* niet zo goed als de oude, bestand waren tegen de warmte. Door 'n allergeheimzinnigst-scheikundige ontleding van de kleurstof, verwisselden de tinten van rol, zodat de groenigheid bruin werd, en de bruinigheid groen. Had de oude kapper één sekonde langer geleefd, noch één ogenblikje dóórgebaard... was er 'n tweede diplomaat van scherp gehoor tegenwoordig geweest by dat sterfkraambed – plaats achter de beddekwest, was er nog wel voor tien diplomaten! – dan misschien... wie weet...

Maar dit was nu eenmaal zo niet! De fluweelpleistertjes konden niet tegen de warmte, en 't behoedmiddel tegen dat gebrek was onherroepelyk ten-grave.

De opperhofmetereoloog had verzekerd dat in de zomer de avenduren van negen uur tot na middernacht, koeler waren dan van zeven tot elf. Het daarby heel nauwkeurig uitgerekend graadverschil – juist de paar graadjes die de pleisters nodig hadden! – was oorzaak dat onze gulle Palatine de hand van 'n... graafschap beloofde aan 's Keizers ka-

merdienaar, wanneer-i Z.M. kon wys-maken dat er 's avends voor negen 'n heel ongezonde wind woei op de Leidse-straat.

De kamerdienaar is behoorlyk met z'n graafschap getrouwd geraakt, en dit is de reden waarom dokter Hobma ruim de tyd had, Wouter's moeder te bezoeken voor 't aangaan van de schouwburg.

Doch het vertragen van de aanvang der voorstelling was niet het enig gevolg van deze waarachtige historie. Na Holsma's vertrek vernam Wouter een-en-ander dat hem veel belang inboezemde, omdat Femke's naam daarby genoemd werd. Ook zy zou de schouwburg bezoeken, werd er gezegd, en uit de gesprekken aan de theetafel bleek hem, dat de verhouding tussen 't gezin dat hem zo aanzienlyk was voorgekomen, en 't betrekkellyk arme bleekmeisje, allergemeenzaamst was. Mevrouw Holsma liet haar door Sietske uitnodigen binnen te komen, maar zy antwoordde dat ze liever by de kleine Erik wilde blyven, met wie ze juist zo prettig aan 't spelen was. 'Erik?' dacht Wouter.

'Dat verwachtte ik wel,' zei mevrouw Holsma. 'Daarom ook was ze van-middag niet aan-tafel. Ze blyft liever by 't bedje van de kleine jongen.'

'Ook houdt ze niet van ons eten,' riep Sietske. 'Ze klaagt dat we te lang aan-tafel zitten.'

'De komedie zal haar ook niet bevallen,' was de mening van Willem. 'Ze is 'n beste meid, maar staat wat styf op haar stuk, vindt u niet, mama?'

'Ieder moet handelen naar z'n overtuiging, en mag handelen naar z'n smaak,' zei de moeder. 'Fem is te braaf en te flink om haar in iets te dwingen.'

'Dat zou ze zich ook niet laten doen!' was hierop de algemene opinie.

'Zeker niet! Gelukkig dat het niet nodig is. 't Blyft nog altyd de vraag, of ze van-avond komen wil. Ikzelf ging ook liever niet, maar 't moet wel!'

Wouter bespeurde dat er 'n byzondere reden bestond, waarom de moeder 'anders liever by de kleine Erik blyvende, die de mazelen had' ditmaal de familie vergezellen zou naar 't *Leidse-Plein*. Slechts 'n klein uurtje zou ze blyven, werd er gezegd, en dan met Oom Sybrand huiswaarts keren, om Femken aftelossen in de kinderkamer. Het meisje zou dan met hem terugkomen. 'Als ze wil' werd er telkens by gezegd, alsof men dit zeer twyfelachtig bleef vinden.

'Ik noem 't koppigheid!' zei Willem. 'Ze wil ook geen behoorlyke japon aantrekken, en met ons op-en-neer gaan...'

‘Ja,’ antwoordde de moeder, ‘n dame wil ze nu eenmaal niet worden. Wat is er aan te doen?’

‘Koppigheid!’

‘Dat ’s de vraag! Zy is zeer verstandig, en ziet misschien in, dat de verhouding met haar moeder pynlyk worden zou wanneer ze van stand verwisselde.’

‘En met tante Siet!’ riep Herman.

‘Dat is zeker ’t *Stakkervrouwtje*,’ kommenteerde Wouter zwygend. En: ‘n zonderlinge familie!’ dacht-i er by.

‘Bovendien,’ ging de moeder voort, ‘het veranderen van stand gaat zo makkelyk niet! Hiertoe is meer nodig dan kleren...’

Ach ja, dacht Wouter, men moet onder anderen ook weten wat sjallotten zyn, en hoe men zo’n artisjok eet! Want over die twee voornamigheden was-i zo-even gestruikeld.

‘...als onze Fem dat gewild had – of liever, als haar moeder ’t gewild had toen Femke nog ’n kind was – dan hadden we daarmee heel vroeg moeten beginnen. Maar nicht Claus zou haar zeker niet uit ’r handen hebben gegeven. Ze had er te veel hart toe. En nu heeft Femke te veel hart, om te betreuren dat ze maar ’n bleekmeisje is.’

‘Ze is... *intens* trots!’ zei Willem, niet zeer ontevreden dat-i dit mooie *adverbium* eens terdege plaats kon.

‘Ja, ze is... heel trots,’ korrigeerde de moeder. ‘Te trots om iets anders te willen zyn dan ze-n-is. Ze zou niet willen ruilen met ’n prinses...’

Ruilen? Neen! dacht Wouter. Maar... zelf prinses wezen, koningin, keizerin... en dat alles door hém? Dat zou heel iets anders zyn! Hy vond het onderscheid... *intens*! En wanneer al die zaken geheel-en-al geregeld waren naar z’n zin, dan... nu ja, dán mocht prinses Femke van positie ruilen met ’n bleekmeisje! Want... wat geeft ware liefde om stand?

Zo liet hy zich foppen door z’n nog altyd kinderachtige en dus zeer onvolkomen hoogmoed. En daarom noemde ik z’n liefde: zogenaamd. Hy moest nog veel groeien voor-i-geheel-en-al de hoogte bereikte, waarop voorbygaande aandoeningen hem voor ’n ogenblik plaatsten.

‘En,’ vroeg Herman, ‘we zullen in de bak zitten van-avond?’

‘Ja, de *loge* is... onteigend,’ antwoordde mevrouw Holsma lachend. ‘Dat moet men over-hebben voor souvereinen. De hele Schouwburg-directie zakt van-avond naar ’t *parterre* af, en misschien zelfs de burgemeester.’

‘Hy moet de Keizer ontvangen en binnenleiden...’

‘Ja, en wordt dan waarschyntlyk uitgenodigd, plaats te nemen in de keizerlyke loge...’

‘Dan kan-i Z.M. het stuk uitleggen... de *Floris*! En Z.M. kan er uit leren wat de plichten zyn van Vorsten...’

‘En van Volkeren!’

‘En van dichters!’

‘En dat men nooit ’n souverein vermoorden mag!’

‘Deze maxime zal Z.M. heel aangenaam wezen! Ze is allergezondst voor koningen en keizers.’

‘Als-i de zaak maar goed vat!’

‘We willen hopen dat de dichter gezorgd heeft voor ’n duidelyke Franse vertaling!’

‘Als Z.M. maar weet by welke passage hy moet bedanken met ’n knikje.’

‘Onze burgemeester zal hem wel waarschuwen.’

‘Zeker! “Sire, pas-op, dat gaat jou aan!” En dan moet de Keizer zich houden alsof hy wat van ’t stuk verstaat. Wat ’n treurig *metier*!’

‘Wat moet-i wel denken van onze dichters!’

‘En van onze vaderlandsliefde!’

‘En van ons karakter!’

‘Och, zulke hooggeplaatste personen zyn aan laagheid gewoon. Wat niet kruipt, komt niet tót hen.’

‘t Moet hun zeer moeielyk vallen, de mensheid te achten. Ze zien er altyd het lelykste van, en zyn wel genoodzaakt de rest daarnaar afte meten.’

‘Zeker heeft men de Keizer wys-gemaakt dat die Bilderdyk ’n hele kerel is!’

‘Natuurlyk! De Nederlandse gewone of huis-bard, de Amsterdamse Ossian, de volkslierman by-uitnemendheid!’

En de hele familie berstte in lachen uit. Willem verhaalde nu iets van ’n Romeinse keizer die ’t menselyk geslacht één kop toewenste, om het te kunnen onthoofden met één slag...

‘t Klinkt bar,’ zei Oom Sybrand, die binnentredende de laatste woorden gehoord had. ‘Maar als *boutade* is zo’n uiting begrypelyk. De tyd naderd dat de Volkeren ’n gelyk lot zullen toewensen aan de souvereinen, en met even weinig of even veel recht. Men kent elkaar niet! Hovelingen en boekenmakers stoken misverstand.’

‘Gaat de *Floris* door?’

‘Nee, goddank! De souverainen zullen onthaald worden op de *Scylla* van Rotgans, met ’n *Kloris en Roosje* achterna. Men zal hun vertellen dat het treurspel geheel-en-al geschoeid is op de leest der Franse “school.” Dus zal ’t wel goed wezen! En... de *Kloris*? Wel, dat’s ’n *idylle*! ’n Arkadisch-laaglandse *bergerie*! Virgilius in ’t Amsterdams vertaald! O, *Meliboee, deus nobis haec... Ekloge* met kuitgespen *fecit*! In-plaats van de nieuwjaarswens krygen we ’n *harangue*. De elegante Thomasvaer zal God tot getuige roepen dat het Neerlands hart, vry van smart, de noodlotten tart, en op straat, inderdaad, vurig slaat, voor elke vreemde potentiaat. Geloof me, jongens, die Caligula was zo gek niet!’

Wouter begreep niet alles wat er gesproken werd. Maar wel, dat-i weer veel nieuws hoorde. En... *Scylla*? Zou dat ’n onechte dochter wezen? Of was ’t misschien de naam van de oude vrouw die in de achter-naherfst van haar leven door de goedigheid van ’n schatryke baron werd teruggebracht op ’t pad der deugd? Zo noemt men zulks.

Mevrouw Holsma gelastte de familie zich gereed te maken, om papa niet te laten wachten als-i terugkeerde van z’n bezoek by de Pietersens. Dit geschiedde, zodat men ruim bytyds vertrekken kon naar ’t gebouw waar ‘der kunsten god’ in die dagen werd aangebeden met – zeer Amsterdamse – geestdrift. Het was ’n waar Apollo’s-welveren, en dit is nóg zo.

Holsma verzekerde Wouter, dat de zaak met z’n moeder ‘geheel in orde’ was, en hy kon zich dus onbelemmerd overgeven aan ’t hem wachtend genot. De hoogst-onechte *Scylla*... in de komedie zitten... morgen zich te kunnen herinneren dat-i in de komedie gezeten hád... vreemde zaken bywonen – heel wat ánders nog dan artisjokken! – en... nu ja, al die keizers en koningen wilde hy ook wel zien, maar de gehoopte onechtheid van *Scylla* bleef hem ’t voornaamste.

Vreemd, niet waar, dat-i by al de verwachte heerlykheden, zo weinig dacht aan de mogelykheid over enige uren Femken in z’n nabyheid te zien?

Droeg Willem daarvan de schuld, die-i by ’t instygen in een der rytuigen had horen mompelen: ‘Wat my betreft, ik mag lyen dat ze wegblyft! Ik bedank er hartelyk voor, door studenten te worden gezien naast ’n boeredeern. Als ik groen word in september, zouden zy ’t me inpeperen, dat is zeker!’

Wouter begreep noch dat ‘groen-worden’ noch de daarby behorende ‘peper.’ Maar... boeredeern?

Hy wierp 't met z'n geweten op 'n akkoordje, door zich zowel van vrees te onthouden als van hoop. En hy trachtte het vurig verlangen naar *Scylla's* onechtheid te gebruiken ter aanvulling van de leegte die deze bestudeerde onverschilligheid openliet in z'n gemoed.

Helaas! Het was voor 't meisje in Vrouw Kopperlith's kroeg wel de moeite waard geweest, de hand uittestrekken als 'n koningin, om nu alweer verloochend te worden om-den-wille van... van wát eigenlyk? Femke's kostuum was minder bespottelyk dan de modeplaatjes van de dag. Ware zy inderdaad gekleed geweest zoals boereedeerns gewoon zyn, die zich nog zotter opschikken dan 'n Paryse modiste verzinnen kan... maar dit was 't geval niet. En hierin lag dan ook geenszins de reden van Willem's nuffigheid. Femke's schuld was zwaarder dan dit. Ze zag er uit als 'n meisje dat met haar handen de kost verdient. Ziedaar de gruwel die alle studenten ergeren zou!

En – heel in 't voorbygaan, willen wy hopen – Wouter voelde zich aangestoken door die kinderachtigheid. 't Was jammer, 't was verdrietig, 't was kleingeestig en *ondichterlyk*, maar – o, Caligula! – we zyn zo! En wie ieder 't hoofd wou afslaan, die zich ooit schuldig maakte aan zo'n... menselykheid, zou veel te doen hebben. By volslagen wilden, waar koningen hun eigen hout hakken, vindt men weer andere fouten die even onplezierig zyn.

Tekstverklaring van Ovidius, door Willem Holsma. Idem door Rotgans en de auteur. Konflikt op 't Leidse-Plein tussen twee potentaten: Napoleon I, en Minos van Kreta.

*Verdienste van 't sukses met geestdrift aangebeën,
Kweekt in 't armzalig koor, laaghartigheid alleen.*

Onder-weg stelde zich Willem zoveel mogelyk op de voorgrond, door het leveren ener toelichting van 't stuk dat men straks zou te zien krygen. Dit kwam hem noodzakelyk voor: 'omdat verzen zo moeielyk te begrypen zyn, als men niet vooruit weet wat de dichter heeft willen zeggen.' Ik ben zo vry, deze eigenaardigheid van de 'taal der goden' – er ligt 'n *Rotgans* in kwarto voor me – kostbaar te noemen.

Maar ook de pedante Willem kende *Scylla* niet anders dan uit z'n Ovidius – zonder onze *Vecht-zwaan* zou ik 't mens in 't geheel niet kennen – en dit verschafte hem gewenste aanleiding om z'n relaas optesieren met citaten die wel enige kans hadden begrepen te worden, omdat men door 't hotsen van de wagen niet horen kon dat-i Latyn sprak. Ziehier iets van z'n verhaal... vry overgezet.

Minos was Koning van Kreta, en boos op de Atheners omdat-i ze voor medeplichtig hield aan de moord op z'n zoon Androgeos. Oorlog dus. Met z'n leger op-weg naar de hoofdzetel des vyands, stuitte hy op 'n stad die in één richting minstens driehonderd-en-zestig aardbolgraden breed moet geweest zyn, want rechts en links was geen ruimte om voorby te trekken. Ze moest dus belegerd worden. Sommigen betwyfelen die uitgebreidheid, en beweren dat de krygskundige liefhebbery van die dagen voorschreef met pyl en boog op muren te schieten, al kon men er langs. Dit verschafte veel krygsroem, en gaf tevens aan de vyand gelegenheid ook van zyn kant 'n vesting te belegeren, waaruit de heugelyke kans geboren werd, overwinningen te behalen aan twee zyden tegeelyk. De traditie dezer wyze van oorlogvoeren, waarby krygslieden elkaar zo lang mogelyk uit de weg lopen, is tot heden toe bewaard gebleven. Slechts enkele botterikken – Napoleon I, byv. – hielden zich niet met het beschieten van vestingen op, en de garnizoenen geven zich in zo'n geval – behoudens krygseer natuurlyk – ongedeerd over, zonder andere heldendaden te hebben verricht dan 't beredeneren der mogelykheid dat ze rotten en muizen zouden gegeten hebben... als ze belegerd waren geworden.

De stad met welker omsingeling koning Minos zich vermaakte, was met-een 'n heel Ryk, heette Megara of Alkathoë, en werd geregeerd door zekere Nisus, 'n allerbraafst man die aan de dood van Androgeos even weinig schuld had als de lezer en ik. Eigenlyk zou Minos – vooral in hoedanigheid van aanstaand zielenrechter in de Onderwereld – billykheidshalve verplicht geweest zyn, de zaak wat grondiger te onderzoeken voor hy zo onbesuisd het beleg sloeg voor Alkathoë. Maar men is niet volmaakt.

Koning Nisus was in 't bezit van twee byzonderheden. Hy had 'n indelicate dochter – de *Scylla* van 't stuk – en 'n purperen haartje op z'n hoofd, of één purperen haartje, of maar één haartje, en dat was purper van kleur. De lezer mag kiezen tussen deze drie mogelykheden die door Willem, Rotgans en Ovidius onbeslist worden gelaten. Wie nu menen wil dat deze vorst op dat ene haartje na, kaal was, heeft er vryheid toe. Ook is 't geoorloofd zich de man voortstellen als prykende met 'n dikke haarbos van gewone kleur – spierwit kleedt antieke koningen het best – mits slechts dat ene purperen haartje... kortom 't was 'n uniek en zeer kostbaar exemplaar. Dit was de onderdanen van koning Nisus – volgens de laatste volkstelling had hy er, hemzelf meegerekend, drie dozyn – zeer wel bekend. Stad en Ryk waren trots op dat haartje, meer dan trots: 't was 'n waarborg voor welvaart, 'n pand van de welwillendheid der goden, 'n *palladium*. Iets als onze Kieswet alzo.

Maar... die indelicate dochter! Niemand was bedreven genoeg in verdorvenheid, om de verregaande ondeugd van haar gemoed te begrypen, laat staan te voorzien. Eilieve, wat baat 'n purperen Kieswet, als dochters die zich lieten geboren worden op de trappen van de troon... maar laat ons Willem's verhaal niet vooruit lopen.

Het haartje zou de stad beschermen. Dit hadden de goden beloofd, en goden liegen niet. Heel oppervlakkig geoordeeld, zou dus onze Nisus geen leger nodig gehad hebben, tegen welke vyand ook. Een flinke schildwacht op de kruin van z'n hoofd, moest voldoende geweest zyn. Maar dit scheen weer te stryden tegen aloude beginselen van krygskunde. Wel stond het vertrouwen dat de goden de Staat zouden beschermen, onwrikbaar vast, maar... men mocht de goden te-hulp komen met militie, schuttery, landstorm, torpedo's, krygsliederen en naaldgeweren. Als ik 'n heidense god was geweest, zou ik dit wantrouwen in de kracht van m'n bescherming heel kwalyk genomen hebben, en ik had ieder in de steek gelaten, die my 't werk uit de hand nemen wou. Ook in

dit opzicht alzo heeft het christendom weldadige vruchten gedragen. In alle landen waar men door 'n waar Geloof 't recht verkreeg op God te vertrouwen, is de krygsdienst finaal afgeschaft en de begroting van 'Oorlog' begrepen in 't budjet van 'Eredienst.' Dit is zuinig en rationeel. Maar Nisus was 'n heiden, en had dus verkeerde begrippen over 't gebruik van theologie in krygskunde. De onnozele stumpert zette z'n hele leger achter de wallen van z'n... Ryk, om zich daar te verschuilen voor de pylen van Minos en al die Kretenzers.

De ondeugende *Scylla* nu was niet afkerig van *das Militär*, en wandelde parmantig op de muur. Nog proëminentter vertoonde zich van zyn kant koning Minos, en wel zó dat de jonge prinses smoorlyk op hem verliefd werd. Niets natuurlyker. Z'n eerbiedwaardige ouderdom, z'n gebukte houding, z'n lange gryze baard, en misschien ook z'n aanstaande verheffing in de onderwereld – onze *Scylla* kende haar mythologie op 'r duimpje! – dit alles was wel in-staat het hart van 'n treurspelmaagd in gloed te zetten. Zo waren de toneelmeisjes in die tyd. Men kon nooit te bejaard, te krom of te krygskundig wezen, als ze maar zeker waren dat haar liefde eenmaal zou nodig zyn tot het samenflansen van verzen of echt-vaderlandse treurspelen.

Zielkundig gesproken, er bestond voor *Scylla* nóg 'n reden om de oude Minos byzonder interessant te vinden. Venus' dartel wicht heeft veel koorden op z'n boog. Ze had medelyden met hem. En hier was reden toe.

Met 'n hele stoet soldaten – men telde in die tyd duizend krygslieden op één onderdaan: 'n byzonderheid die 't regelen van de konskriptie tot 'n moeilyk vak maakte! – met 'n groot leger dan, was de man van heel ver gekomen. Hy gaf zich de moeite Alkathoë te belegeren volgens alle regels van de kunst, en 't was háár bekend dat-i het strand ploegde... om dat purperen haartje! Arme Minos!

Hy scheen alweer verzuimd te hebben, vóór z'n oorlogsverklaring nauwkeurig te onderzoeken wie en wat er zou te bestryden wezen. Het schynt dat men in oude tyden vry los over de toebereidselen tot 'n oorlog heenliep. Volgens Ovidius was Minos-zelf zo byzonder slordig niet, maar de goden hadden hem gestraft met 'n minister die op allerzonderlingste manier omhoog was gevallen, en de Louvois spelen wilde om te worden aangezien voor iets wezenlyks. Hierom dan ook had-i alle onderzoek naar de voorgewende medeplichtigheid van Nisus aan Androgeos' dood, weten te verydelen. De *casus belli* die hy zo hoognodig had

voor de zeer partikuliere industrie van z'n ministerschap, mocht eens niet bestaan, wat toch jammer zou geweest zyn. Het zedelyk krygsbeginsel in die onbeschaafde dagen schynt voorgeschreven te hebben: eerst vechten, en dan vragen *waarom?* Zo-iets zou thans niet kunnen gebeuren, omdat onze parlementen rekenschap van oorlogsverklaringen vragen, en ook bovendien niet dulden zouden dat de *res publica* beheerd werd door zulk soort van ministers.

Doch zelfs deze onvolkomenheid in de ouwerwetse manier van regeren, werkte *Scylla's* al te gevoelig hart ten-kwade mee. 'O goden,' zuchtte zy, 'zou ik de man niet beminnen, die op z'n oude dag zó'n minister te torsen heeft? En zonder Parlement nogal!'

Het schepsel preekte zich voor, dat haar verliefdheid 'n ware deugd was. Zo waren de meisjes in die dagen.

Ovidius knoopt aan dit alles enige niet onbelangryke beschouwingen over liefde en artillerie, en wel bepaaldelyk over de vorderingen die 't gebruik van schietwapenen in onze dagen gemaakt heeft. Misschien ook, zegt-i, zou men genoodzaakt zyn, zekere evenredige achteruitgang te konstateren, óf in de beminnelykheid van ouweheren, óf in de ontvlambaarheid van 't vrouwelyk geslacht. Ziehier de gronden waarop hy, redelyk scherpzinnig voor 'n heiden – Ovidius was Hollander noch Christen – z'n stellingen bouwt. Er blykt uit het feit der zaak-zelf, dat Minos door *Scylla* kon gezien worden van naby genoeg om haar verliefd te maken, en tevens dat ze niet gedood of gewond werd door 'n Kretenser pyl. Ook de voor *Scylla* zichtbare Minos werd niet geraakt door de scherpschutters uit de stad. Wat volgt hieruit? Dat in die dagen de schootvérheid der liefde, die van 'n pyl uit de boog te-boven ging. Welke grysaard, welke man, welke jongeling, zou heden-ten-dage kans zien 't hart van 'n maagd te treffen op meer dan *chassepot*-afstand?

Aan 'n beslissing waagt zich Ovidius niet. Hy stipt slechts aan, en laat de lezer kiezen. Ook de laaghartige oorlog met Atjin gaat-i stilzwygend voorby, en zegt alleen dat *Scylla* doodeenvoudig besloot haar lieveling Minos krachtdadig te-hulp te komen, en wel door haar vaderstad te onttrekken aan de beschenning der goden. Om dit doel te bereiken, sluipt zy op de tenen in de slaapkamer van haar vader, en plukt hem – *heu facinus: o gruwel... ja, 't wás gemeen!* – dat éne kostbare haartje uit, en: *progressa porta per medios hostes*, komt ze by Minos aan: *pervenit ad regem*, juist waar ze wezen wou met dat haartje.

Vorst Minos was 'n *kreuzbraver Kerl* die, o.a. zelf kinderen had. Waar-

schynlyk dacht-i tevens aan z'n eigen haren, en aan 't malle figuur dat-i eenmaal maken zou als onkreukbaar zielenrechter, wanneer-i nu die ondeugende dochter styfde in haar verkeerdheid. Misschien ook vond-i haar niet mooi. Hoe dit zy, *principiis obsta*: hy noemde haar kort en goed 'n monster, en gebood...

'We zyn er,' riep mevrouw Holsma. 'Wat'n drukte! Ik wou dat ik al weer goed en wel thuis zat by m'n kleine Erik!'

Sietske vertelde dat ze zo benieuwd was naar 't uittrekken van dat ene haartje, en of men uit de verte zou kunnen zien dat het purper was?

't Staat er zo, kind! *Crinis purpureus*. Stap uit, en hou je jurk wat by-een, om 't wagensmeer... *puelletje*!'

De familie nam de plaatsen in, die deze avond achter in 't parterre bestemd waren voor de leden van de stedelyke raad, en hun gezinnen. Ze kwam nagenoeg te zitten onder de rand der loge waarin ze anders gewoon was de voorstellingen bytewonen.

Die loge was nog altyd leeg. De hoge, hogere, hoogste, en byna-allerhoogste personen die haar deze avond vullen zouden, waren nog niet verschenen, en Wouter had dus ruim tyd om te bekomen van de indruk die de Schouwburgzaal op hem gemaakt had: dit was alzo *de* Komedie, de ware!

Hy verslikte z'n teleurstelling over de blykbaar echte geboorte van Scylla, en keek nieuwsgierig rond. Z'n gedachten wiegden zich op 't gesuis dat hem omgaf. De toedrang was groot. Alles praatte en fluisterde. Men twistte over de plaatsen. Men schoof voorby elkaar heen. Men verschikte z'n kleren. Men vertelde 't nieuwste nieuws van 't hof. Men voor-spelde wie dáár zitten zou, wie 't eerst zou komen, wie plaats-nemen moest achter de Keizer, en wie achter de Koning. Men berekende waar de prinsen zouden zitten – die éne ook, wiens vader herbergier was, en die zich zo grappig kleeedde en wat de hoge heren en dames zouden be-stellen uit het buvet. Men psjstte om 'n stoof, en loofde fooien uit. Men leende elkaar het toneelbriefje, en verzekerde dat de affiches die daarboven vastgespeld lagen op de karmozyn-fluwelen rand van loges en balkon, gedrukt waren op satyn van zóveel stuivers de el. Men beoor-deelde ook het stuk, en zei dat het gekozen was...

'Rotgans is 'n eerste dichter!'

'Hm! Eigenlyk 'n tweede of... derde!'

Onder ons, lezer, eenmaal aangeland in 't verzenmakersgild, is dit alles zowat hetzelfde.

‘Hy is maar ’n digter van de zevende rang,’ zei ’n ander.

‘Waarom dan ’n stuk van hém? We hebben toch ánderen, mannen die... klinken als klokken!’

‘Zeker, zeker! Bilderdyk, by-voorbeeld, ’n ware feniks!’

‘Waarom dan Rotgans?’

‘Och... die vreemdelingen verstaan er toch niets van. We kunnen laten spelen wat we willen.’

‘’t Is jammer van de *Floris*...’

‘Die was er expres voor gemaakt, en zou dus wel mooi geweest zyn.’

‘Ik hoor dat de akteurs te lui waren om hun rollen te leren.’

‘Nee, dát was de oorzaak niet! Er zit heel iets anders achter. Onze Bilderdyk is ’n vaderlander...’

‘Van belang!’

‘’n Hollander in z’n hart!’

‘’n Echte!’

‘Zeker heeft-i in z’n stuk die vreemde kerels...’

‘Sjt!’

‘...niet genoeg gevleid. Dat doet geen ware Hollander!’

‘Nee, dat doet geen Hollander... nooit!’

‘Sjt!’

Alles stond op. Er was reden toe. Een lakei vertoonde zich op de achtergrond der koningsloge, waarschyndlyk om te zien of de kussens wel behoortlyk op de fauteuils lagen.

‘Ze lykén allemaal wel mal! Optestaan voor ’n lakei, voor ’n mostertjongen!’

Aldus spraken sommigen, die toch presies ’tselfde hadden gedaan als de ons reeds enigszins bekende zondebok: *Ze*, en Wouter werd hier weer levendig herinnerd aan de eigenaardigheden van de ‘massa.’ Ook maakte hy de opmerking dat men niet juist by de Pietersens hoeft te komen, om zich gestuit te voelen door dat eeuwig verschil tussen indruk en uiting. ‘Zou dit overal zo wezen,’ dacht hy, ‘en is dit nu de bekwaamheid die ik me moet eigen maken om iets te worden in de wereld?’ Koningen van Afrika waren eigenlyk de heren wier gesprekken hy beluisterde, niet, maar zeer aanzienlyke mensen toch. Daar waren dokters onder, geleerden, leden van de stadsraad, jazelfs grote koopluî... mischien wel m’nheer Kopperlith in eigen persoon. Met enige tussenpozen, veroorzaakt door ’t plaats-nemen van nieuw-aangekomenen, werden deze en dergelyke gesprekken voortgezet.

‘Maar waarom dan juist iets van die Rotgans?’
 ‘Z’n *Boerenkermis* is heel aardig.’
 ‘Man, hoe kan je ’t zeggen! ’t Is ’n onfatsoenlyk stuk, vol gemene woorden.’
 ‘Nu ja, maar... aardig toch!’
 ‘Dat weet ik niet. Ik heb ’t nooit gelezen, omdat het zo gemeen is. In poëzie gaat by my niets boven deftigheid, en wat niet deftig is...’
 ‘Och, wat geeft zo’n Keizer daarom?’
 ‘Ik begryp heel goed waarom ze van-avond ’n stuk van Rotgans spelen. Hy droeg altyd z’n stukken op aan een van de Huydekopers. Dát is de zaak!’
 ‘Hy was van de familie.’
 ‘Juist! Misschien wil een van de schepens, als de Keizer ’t stuk mooi vindt, hem zeggen: Sire, de dichter van die... *Scylla*, of hoe heet de man? – die *Scylla* is ’n bloedneef van me, om uwe Majesteit te dienen.’
 ‘Gekheid! Wie zal groots wezen op de verwantschap met ’n man die komedies maakt?’
 ‘Hm... in Frankryk is dat anders, heel anders!’
 ‘Bovendien, Rotgans was zo’n minne man niet. Hy had ’n buitenplaats aan de Vecht.’
 ‘Dat moeten ze dan de Keizer er by zeggen.’
 ‘De hoofdzaak komt neer...’
 Weer ’n lakei. Alles vloog omhoog als duveltjes uit’n *surprisedoosje*. En alles – op de zwygende Holsma’s na – schimpte weer op de verdoumelyke karakterloosheid van ‘ze.’
 ‘...de hoofdzaak komt neer op de toespraak van Thomasvaer. Dit zeg ik maar!’
 ‘Daarin zal deze keer ’n echt-vaderlandse geest heersen, naar ik hoor.’
 ‘Ja... echt-vaderlands! ’t Moet heel mooi zyn. De prefekt van polisie heeft ’t zelf gezegd. Er zyn drie gezworen translateurs by tepas gekomen. Je begrypt dat men zich zoveel moeite niet geven zou voor ’n prul?’
 ‘Zeker niet! En de vertaling is naar Parys geweest? De minister heeft er eigenhandig op geschreven: *approuvé!*’
 ‘’t Is toch maar altyd ’n zékere waarheid, dat ze-n-in ’t buitenland eerbied hebben voor onze letterkunde.’
 ‘O ja, en voor ons karakter!’
 ‘Er is geen beter volkskarakter dan ’t Hollandse.’

‘En geen beter letterkunde! Die is... echt-nationaal.’

‘Dat zegt de *Préfet de Police* ook. Hy laat alles vertalen wat er uitkomt. Wat hem vooral bevalt, naar ik hoor, zyn onze alexandrynen...’

‘Nu ja, en ’t karakter!’

‘Zeker, ’t karakter ook. Maar de alexandrynen zyn even lang als die van Racine, en dat ’s juist het mooie. Ik ben zeer benieuwd naar de maat van *Thomasvaer*. Korte regels kan ik niet verdragen...’

‘Hm! Bellamy’s *Roosje* dan?’

‘Ja, en z’n: *Schone maan, zeg, ziet gy heden...*’

‘En z’n: *’t Was nacht toen u uw moeder baarde...*’

‘Mooi, hoor!’

‘En z’n: *Oproeping aan de Bataafse jongelingen*, om de Engelsman te bestryden. Dat’s óók geen gekheid!’

‘En z’n toespraak: *Aan de vaderlandse meisjes*. Dáár zit pit in, hè? Weetje wat-i zegt? Hy zegt:

*Indien ik ooit ontaarde
Dan Vaderlandse fierheid,
Dan moet gy, waardste Fillis...’*

Weer kwam ’n lakei deze echt-vaderlandse ontboezeming afbreken. De man inspekteerde ditmaal de kussens in de loge der *Palatine* die byzonder graag op ’r gemak zat. Als door ’n veer bewogen, stond het hele Publiek op. Die groene rok met gouden tressen...

‘Och, ’t is weer zo’n doodeter.’ k Wou dat de vent...’

En teleurgesteld nam men weer plaats. De liefhebber van korte verzen waarin echt-vaderlandse ‘pit’ zat, liet zich niet van z’n stuk brengen:

*‘Indien ik ooit ontaarde,
Dan moet gy my verachten,
Dan moet gy my vervloeken!’*

Dat’s táál, hè?’

‘Heel mooi, maar ik houd meer van alexandrynen. Ze zyn honderd percent deftiger, dunkt me.’

Het gegons werd gedurig sterker. De keren dat het Publiek misleid werd door deze of gene die de deur van een der loges opende – ’n foppery die telkens op ’n te-loor gaande eerbiedsbetuiging te staan kwam –

waren niet meer te tellen. Men begon te morren, maar... zacht, zeer zacht, zo zacht als maar gemord worden kan.

Wat onze Wouter aangaat, hy vond alles vreemd, maar tot behoorlyke ontleding van z'n indrukken was-i niet in-staat. Voor de tiende keer reeds sedert twee dagen, verdrongen de gebeurtenissen die hem overstelpten, de aandoeningen van 'n ogenblik te-voren. Hy was er duizelig van. Tot zelfs de eigenaardige reuk van de zaal, bracht het zyne by tot verdooving van z'n begrip. Zo-even in 't rytuig nog, had-i zich ingespannen om iets te verstaan van Willem's vertellinkje, en ook de daarvan opgevangen indrukken waren nu reeds uitgewist, of althans zeer vermengd met iets anders. Hy geleet op 't lang gebruikt leiblad van de schoolknaap, waarin de oude krassen 't later schrift onleesbaar maken zonder baat voor eigen duidelykheid. Op 'n palimpsest dat ingewyd werd met catullische zangen, daarna dienst deed als afstandwyzer van Germaans-Romeinse *castra*, vervolgens 'n spikspelder nieuw systeem van – nogal oude – wysbegeerte op z'n rug droeg, en eindelyk tot ons kwam als lofzang op de H. Maagd, *gratiâ plena*. Er behoort veel geduld toe – en scheikunde – om al dat overpleisterd mensenwerk uit elkaar te houden. En wanneer nu, gelyk hier 't behandeld palimpsest, zelf 'n mens is... 'n *codex*, zoveel moeielyker te ontwarren dus dan elk ander geschrift...

Der kunsten god aan 't Y, met geestdrift, enz. Heel sterk in mythologie was Wouter nog altyd niet. Maar hy begreep toch iets van dit opschrift der toneelgordyn. '*Verdiens te en Deugd*.' Wel zeker! Wanneer, byv. Minos zich veroorloofd had, het hartje aantemen, dat hem door die lelyke Scylla gebracht werd, zouden Burgemeester en Wethouders dat stuk van Rotgans verboden hebben, in weerwil van z'n buitenplaats. Maar zo-iets kon niet verwacht worden van iemand die verwant was aan de Huydekopers. En... Leentje's: *Onechte zoon* dan? Wel, de oude baron keert immers behoorlyk terug op 't pad der deugd... gelyk zulks genoemd wordt, en dát was de bedoeling van die twee versregels op 't scherm.

Maar, dacht hy, waarschynlyk heeft men al sedert vele jaren stukken opgevoerd, waarin '*Verdiens te en Deugd*' aangeprezen, beloond, en dus: 'gekweekt' worden. En iets dergelyks zal men in de tyd van die Scylla ook wel gedaan hebben. Vanwaar dan, dat ze niet geleerd had dat men nooit z'n vader 'n purper hartje moet uittrekken, vooral wanneer daaraan 't behoud van Stad en Land is vastgeknoopt? Waarom zyn er nog altyd boze mensen, als ze toch in de komedie elke avond op hun gemak

kunnen te weten komen hoe slecht het afloopt met ondeugendheid? Willem zei dat die Scylla om haar boos gedrag door de goden veranderd werd in 'n roofvogel...

Deze straf kwam Wouter wat licht voor. Hy vond de betrekking van duif beter voor 't meisje geschikt. Dan kon ze geplukt worden op háár beurt...

Zo goed mogelyk luisterde hy naar de gesprekke om hem heen. De graad van belangrykheid der opmerkingen die hy hoorde maken, herinnerde hem enigermate aan de godzaligheid van pater Jansen, die hem zo erg was tegen-gevallen. Al die voorname heren zeiden óf gewone dingen, óf erger. De Holsma's waren de enigen die niet spraken. Eens slechts hoorde hy Oom Sybrand die naar 'n loge wees, iets zeggen, en 't kort gesprek dat daaruit voortvloeiende:

'Ik denk dat ze dáár zitten zal... áls ze komt!'

't Zou me leed doen, als ik m'n kleine Erik had alleen gelaten voor niemendal,' antwoordde mevrouw Holsma.

'Nu, Femken is vertrouwd!'

'O ja! Maar 't drukt me dat ik hier zit, terwyl m'n kind ziek is. Lang wacht ik niet op haar...'

't Is de vraag, of ze gelyk komt met de anderen. Ik hoorde zeggen dat ze veel luimen heeft, en die altyd involgt. Aan etikette stoort ze zich niet. Dat schynt in 't bloed te zitten.'

'Als ze 'r om tien uur niet is, ga ik heen. Héél veel belang stel ik niet in de zaak...'

De betekenis van dit gesprek hield Wouter maar weer kort bezig. Hy had ter-nauwernood tyd zich de vraag voorteleggen, wie toch wel de persoon wezen kon, die oorzaak scheen te zyn dat mevrouw Holsma tegen haar zin het ziekbed van de kleine Erik verlaten had.

Een grote beweging in de zaal, dwong tot aandacht. Men hoorde een ogenblik haastig schuifelen... alles rees op, en bleef ditmaal staan...

Een... Keizer of zo-iets, betrad de koningsloge. Wouter zag er weinig van. Hy hoorde fluisterend behandelen wat er geschiedde. Z.M. was haastig naar de voor hem bestemde fauteuil gestapt, niet zonder 'n paar stoelen omver te lopen, die hem in de weg stonden...

Dit was de niet onpraktische gewoonte van Zyne Keizerlyke Majesteit. *Vivat sequens!*

...hy had daarna 'n ogenblik – één ogenblik maar – in de zaal rondgezien, éven geknikt, als iemand die byna geen tyd heeft om te zeggen:

“t is wél!” en daarna z’n fauteuil met ’n ruk schuins naarachter gehaald. Hy liet zich daarin neervallen, en ’t Publiek kon weer gaan zitten... nog niet voor goed.

Ook de andere loges werden nu als door ’n toverslag gevuld. Men zag zonderlinge kostumes: de ‘Wed^e Maaskamp en Zonen!’ Dames met lyven van drie duim, en ’n schoot van byna zoveel ellen. De boezems zweefden tussen kin en *ceinture*. Kleine pofmouwjtjes wisten zelf niet, of ze dienen moesten tot bedekking van de bovenarm of van de schouder. Maar dit te-kortschieten werd eerlyk aangevuld door witte kabretleren handschoenen, die van de pink tot de oksel reikten. Op ’t hoofd droegen de dames tulbanden, *toques*, bloemtuinten... dáár was wat te plukken gevallen voor Scylla! Maar al wat er lelyks te zien was, werd overtroffen door de onuitstaanbare militaire kostumes van die tyd. Wie die steken en chakots gezien had, begreep terstond waarom de vyand altyd zo verschrikt op de loop ging. Die aanhoudende vlucht ontstond uit schoonheidsgevoel.

De muziek speelde...

’t Spreekt vanzelf... daar wás ze weer, de lyzige melodie van de dappere *Dunois!*

Een vreselyk geraas stoorde op-nieuw onze Wouter in het toegeven aan de herinneringen die deze lamentable deun in hem opwekte. Ook immers gisteravond op de straten, was dat lied de tolk van... van... nu ja, van geestdrift niet, maar van de zucht toch om zich aantestellen alsof men byzonder verheugd was. En zelfs by Vrouw Gooremest...

Debout... debout! werd er geroepen. Een der hardste schreeuwers was de man van de korte verzen waarin zoveel echt-vaderlandse ‘pit’ zat. En alles schreeuwde mee: *debout!* Men moest opstaan voor de: *jeune et beau Dunois!*

Reeds was de muziek gevorderd tot de strofe: *de bénir ses exploits*, toen er met ’n bundel papier vry driftig op de rand der koningsloge werd getikt, juist op de plaats waar men berekenen kon dat de Keizer zat. De Holsma’s recht naar-boven ziende, werden slechts ’n stuk van de zonderlinge hamer gewaar, waarmee Z.M. de maat sloeg...

De maat? ’t Mocht wat! Het geklepper met dat pak dokumenten, in der haast saamgevouwen tot dirigeerstok, sloeg heel wat anders dan de maat! Ieder die in ’t parterre zat, kon aan de angstige blikken die uit de loges naar de vreemdsoortige kapelmeester werden geworpen, duidelyk bespeuren dat er iets haperde, schoon men vanbeneden-af de oorzaak

niet begrypen kon. Deze werd dan ook niet spoedig geraden, zelfs niet door de bewoners der hogere sferen. Ook de Palatine, juist bezig haar lievelings-vyandin, de Hertogin-titulair van Groenland, heel hartelyk te verwelkomen in de tegenover liggende loge, raakte in de war, wat anders de gewoonte van deze dame volstrekt niet was. De koord van haar *jou-jou* kringelde, en 't ding bleef levenloos hangen, als 'n geëxekuteerde. Dit was hem in de hand der Palatine nog nooit overkomen!

De Keizer stond op, en tokkelde met z'n rol papier als 'n razende.

Een afgescheurd driehoekje warrelde tegenzinnig omhoog. Wie 't opving, kon te weten komen dat er wat aan-de-hand was met Kykduin en 't *perfide Albion*.

Onze verstoorde tamboer stond op, en zette een gezicht als 'n izegrim. Een dame die naast hem zat, scheen genade te vragen, maar hy luisterde niet, en ranselde hoe langer hoe heftiger op 't fluweel van de balustrade, zodat het stof er uit vloog. Lakeien, koningen, kamerheren, maarschalken, adjudanten, *aides de camp*, schoten toe. Maar Z.M. verkoos niet te zeggen wat hem zo boos maakte. Hy verwaardigde zich alleen, het hoofd te schudden, en de roffel 'n ogenblik aftebreken, om met z'n papieren trommelstok naar 't orkest te wyzen. Men had nu vryheid, te raden wat dit betekenen moest. De bevolking van de voorste loges gaf de orkest-direkteur te kennen, dat de schuld der stoornis aan hem scheen te liggen, en siste hem van alle kanten toe. De man schrok, en bleef als versteend staan, met z'n maatstok zuid-oost half-oost in de lucht, dat hier zoveel betekende als helemaal buiten-west. 'n Plotselinge stilte verving nu 't geraas, en liet verraderlyk toe, dat men heel duidelyk 'n te laat ingehouden vaderlands nagalmpje te horen kreeg. In de engelenbak namelyk – deze avond bezet door fatsoenlyke burgers, want alle standen waren 'n graad of tien in waarde gedaald, omdat de markt van rang overvoerd was – in de engelenbak had 'n onverlaat zich de magere voldoening gegund: *al is ons prinssie* te zingen, wél bedekt natuurlyk onder de noten van koningin Hortense's prachstuk.

Was zy de dame die om genade gesmeekt had voor haar liedje?

Misschien wel. Maar de lezer weet nu eenmaal, dat historische juistheid me byzaak is, omdat ik my de verplichting oplei, juister te zyn dan de *Historie*. We hebben hier noch met stellig gebeurde feiten noch met datums te doen, en trachten slechts *mogelyke indrukken* te schetsen, en mensen te tekenen zoals de denker zich kan voorstellen dat ze geweest zyn.

De stoornis was pynlyk. Allerlei waardigheidbekleders vlogen als opgejaagde vleermuizen heen-en-weer, en de arme orkest-direkteur kommandeerde eindelyk in de angst van z'n hart: *'où peut on être mieux.'* De vaderlander uit de engelenbak maakte zich gereed de muziek toetelichten met de bekende romance van 'n *'slepersknol... op hol'* toen er bleek dat Z.M. nog altyd niet voldaan was. 't Moest: *'veillons au salut de l'empire'* wezen! Dacht hy er aan, dat het huiselyke: *'waar kan men beter zyn'* bewaard moest blyven voor de *Beresina*, by de terugtocht uit Rusland? Want by die gelegenheid is 't – o bloedig sarkasme! – gespeeld.

'*Veillons'* dus! Weer het knikje: 't is wél! en weer liet hy zich vallen in z'n fauteuil, waar-i voortging zich te verdiepen in de vestingwerken by Huisduinen. Toen 't '*Veillons'* behoorlyk was afgespeeld, mochten al de vaderlanders weer gaan zitten. Nu eindelyk voor goed, goddank!

Het scherm ging op, en 't woord was aan Rotgans:

*'Ja, Minos, aan 't geschenk dat ik u heb gegeven,
En uit de kerk geschaakt...'*

'Wát,' vroeg Wouter. 'Uit de kerk? 't Purper haartje uit de kerk? Ik meende...'

'Sjt!' zei Willem. 'Straks zullen we wel te weten komen wat dit betekent. Misschien 'n *licentia poetica*, weetje.'

Heel juist geraden! De treurspeldichter had de vreemdsoortige *crinis purpureus* heel handig omgesmeed in 'n schild dat door Scylla geroofd wordt. Zeer wel. Maar... uit de kerk?

'...hangt Nisus' kroon en leven!'

'Qu'est-ze qu'elle changte?' riep de Paltsgravin. 'Il barait que zela zera excèzivemang larmoyang! Za doillette est egzégraple! La bedite est attivée d'une magnière... et quelle lanque, mong Dié, mong Dié, quelle langue! Za m'égorssche les oreigles!'

Onder al de aanwezige vreemdelingen had niemand minder te lyden van de klank der taal, dan die Keizer. Hy was by Kykduin, te Boulogne... te Dover... overal, behalve dáár! Behalve daar, en... op *Sint Helena!*

Wouter luisterde als 'n vink. Niet omdat hy alles begreep, nog minder omdat alles hem schoon voorkwam, maar de gehele zaak was hem te

vreemd om niet z'n aandacht volkomen in beslag te nemen. Z'n wangen rustten op beide vuisten, en z'n elbogen op de leuning der bank vóór hem. Wie met half geopende mond deze houding nabootst, kan precies weten hoe nieuwsgierig hy was naar de afloop van Scylla's tocht in 't kamp van Koning Minos.

Een schild in-plaats van 't haartje? dacht hy. Wie weet of niet de dichter, als-i toch aan 't verzinnen gaat, ook iets zegt van onechte zoons, en van het terugkeren op 't pad der deugd, dat de mensen altyd met zoveel plezier schynen te verlaten... zeker om het terugkeren mogelyk te maken.

Voor deze sarkasme verklaart zich de auteur niet aansprakelyk. Wouter mag zeggen en denken wat-i wil. Ik was m'n handen in onschuld.

De tuchteloze auteur – gebrek aan school! – vertelt niets van 't purpren haartje, doch integendeel allerlei zaken. Hy geleidt de lezer langs keizerlyke weg in de kommeny waar Leentje zout moet halen. Verzoeke vriendelyk dit gebrek aan zout niet meer dan driemaal in-verband te brengen met des auteurs schryfmanier.

Die arme Rotgans! 't Was wél de moeite waard 'n paarduizend verzen by elkaar te rymen, om zó verwaarloosd te worden! Geen der toeschouwers was geroerd door de treurspellige bravigheid van Minos, die de ontaarde juffer zo flink op haar plaats zette. Men luisterde niet.

Met naïve verbazing trachtte hy de tirades van 't stuk te volgen. Ze bevielen hem niet, en byna klom z'n ontevredenheid op tot de moed, zichzelf in-staat te achten tot het leveren van iets beters. Vooral trof hem de verregaande leegte aan denkbeelden. De aan Ovidius ontleende *handeling* van 't stuk mocht dan in zekere zin hoofdzaak zyn, tot het schetsen dáárvan waren geen tweeduizend regels nodig. Aan 'gaan en komen' waren meer verzen besteed dan aan menskundige ontwikkeling, of aan opmerkingen die de moeite van 't onthouden waard schenen. Zo gaat het meer. Is dát 'n dichter? vroeg Wouter.

Temidden van al 't gerymel, ontstond er op-nieuw zeker rumoer. Een der Majesteiten – die van Kykduin zeker – had zich verwaardigd 'n glas oranjewater te vragen, en de buvetjuffer was niet in 't bezit van zo'n vreemde drank. Ze had puns, chokolade, en zelfs – naar oud-Amsterdamse toneeltraditie – *slemp*, maar: *eau de fleur d'orange*? Er werd met alle haast naar 'n apotheker gezonden, die 'n flesje *olie* meegaf. Nieuwe opschudding. Als 'n vuurtje liep 't gerucht door de zaal, dat men Z.M. op iets liet... wachten. Ongehoord! En juist verhaalde de oude Koning Minos in zeer smaakvolle bewoordingen aan 'n vertrouweling, dat-i verliefd was:

'een aangename brandt

Verspreidt haar vonken door uw Konings ingewandt...'

'*De l'eau de fleur d'orange, que... diantre!*' riep 'n kamerheer, luid genoeg om door de hele zaal verstaan te worden. En Minos – Snoek of 'n ander dan – moest bemerken, óf dat niemand belangstelde in z'n lief-

debuikpyn, óf dat men die genezen wou met oranjebloesem. Arme Rotgans!

Een koekbakker in de engelenbak wilde z'n specialiteit te luchten hangen, en trachtte z'n burens begrypelyk te maken wat er bedoeld werd. Maar de politie, achter-af geplaatst, en niet op de hoogte van de zaak, greep hem by de kraag. Men bracht hem naar de wacht, waar de man voorlopig in arrest werd gehouden als beschuldigd van opruien tot 'n orangistische demonstratie. Dergelyk misverstand greep ook by anderen plaats. 't Woord: *Oranje...*

'Een aangename brandt

Verspreidt haar vonken door uw Konings ingewandt...'

Dit verzekerde nu de gryze Minos voor de derde keer, en tevens gaf-i blyk, niet te kunnen begrypen wat er vandaag toch haperde aan z'n Publiek, dat zich door deze ontboezeming maar niet wou laten roeren. De orkestmeester nam z'n dirigeerstok, en maakte zich gereed tot: *veiller au salut de l' Empire*. Velen stonden op, om by-de-hand te zyn tot snel weglopen, ten-einde hun vaderlandsliefde ongeschonden thuis te brengen. Men haatte, men verwenste, men vervloekte de vreemde tiran, o ja, maar... liefst op 'n afstand, en *binnen'skamers*. Zo'n volksbeweging is allerliefst... in 'n boek. Gracchus, Mucius Scaevola, Harmodius en Aristogiton, de beide Brutussen, Spartacus, Masaniello, Kenau Hasselaar, de delikate Judith, jazelfs Ehud, die zo loyaal de dikke koning Eglon 't zwaard in de buik steekt...

'Een aangename brandt

Verspreidt haar vonken door uw Konings ingewandt...'

...nu ja, zo iets laat zich aangenaam lezen in *Richteren III*, en ook in dramaas kan men zulke zaken tot snikkens toe mooi vinden, maar 'n deftig man laat zich niet in met gemene oproerighedens. Ze zouden al zeer goed moeten gelukken, om iemand niet te staan te komen op z'n leven, en zelfs op z'n fatsoen.

De gearresteerde koekbakker schreeuwde als 'n bezetene. Het scheen dat-i de zuiverheid van z'n bedoelingen wou begrypelyk maken aan twee Italiaanse kommissarissen van politie, die evenmin als Napoleon-zelf genoten hadden van de dichterlyke schoonheden in 't Hollandse

stuk, en dus ook niet zeer bevoegd waren tot de waardering van des koekbakkers Hollandse onschuld.

De keizer-zelf scheen glad vergeten te hebben dat-i om oranjewater gevraagd had, en was zo verdiept in de plattegrond der vestingwerken te Huisduinen...

'*Qu'y a-t-il?*' scheen hy, eindelyk opziende, te vragen aan de dame naast hem.

'Een aangename brandt

Verspreidt haar vonken door uw Konings ingewandt...'

Dit antwoordde Minos. Wat de dame zei, die naast de keizer zat, ben ik niet te weten kunnen komen, maar 't schynt dat ze de tiran tevreden gesteld heeft. Althans er werd gewenkt dat Minos mocht voortgaan, en na nog eenmaal de lichtelaie gloed van z'n ingewanden stuiptrekkend bezongen te hebben, leuterde de man door. Of er ten-laatste die avond *eau de fleur d'orange* voor de dag gekomen is, zou ik alweer niet met zekerheid durven zeggen. We willen 't hopen!

Wouter bemerkte dat de volwassen leden van de familie Holsma byvoorduring niet de minste acht sloegen op het stuk. Ze richtten hun blikken naar de loges, doch blykbaar met andere bedoeling dan de meesten, of zelfs dan alle anderen, die de hoge personaadjes alleen om de vreemdigheid aangaapten. Ook uit de afgebroken zinsneden die tussen Oom Sybrand met z'n broeder en zuster gewisseld werden, scheen te blyken dat hun aandacht door iets zeer byzonders werd tot zich getrokken.

'Als ze niet spoedig komt, ga ik heen,' zei weder mevrouw Holsma.

'Misschien zit zy in de keizersloge, en achter-af. Dan kunnen we haar van-hier niet zien.'

'Men heeft me gezegd, dat ze te Parys nooit 'n kwartier achtereen op dezelfde plaats blyft. Misschien komt ze straks dáár of dáár...'

En met 'n bescheiden beweging van de uit z'n vuist opgestoken duim, wees Holsma 'n paar der zyloges aan.

'Ze komt soms in 't parterre ook, naar ik hoor.'

'Langer dan nog vyf minuten wacht ik niet,' zei mevrouw Holsma. 'M'n kleine Erik is my meer waard dan duizend...'

Wouter meende te verstaan: 'dan duizend nichten.' Ja, zó zal 't ook wel geweest zyn. Want: 'Van de koning,' voegde Holsma er by.

Dit deed hem de draad weer verliezen. Hy had gemeend dat Femke bedoeld werd. En nu: *van de koning*? Waarom was juist *die* prinses zo belangwekkend? De loges zaten vol neven en nichten, de een nog meer opgepronkt dan de ander. Welke byzonderheid verhief juist die ene afwezige, in aanspraak op belangstelling tot mededingster van de kleine zieke Erik? Toen de toneelspelers het derde bedryf hadden afgealexandrynd, was de zorgvuldige moeder niet langer te houden. Ze verliet de zaal met Oom Sybrand, die weldra zou terugkeren met Femke: 'Als ze will' voegde hy er by, op 'n toon die twyfel te kennen gaf. 'Want,' zeid-i, 'ze houdt niet van drukte.'

O he, dit meende Wouter beter te weten. Oom Sybrand had haar eens op de Botermarkt moeten zien, en in de *gekroonde Jeneverbes*! Maar zulke dingen verklapt geen ridder. Hy zweeg dus.

De oude Minos is byzonder verliefd op Ismene die zeer schoon en deugdzaam is. Scylla is byzonder verliefd op Minos die zeer oud en eerwaardig is. Ismene is byzonder verliefd op Fokus die zeer heldhaftig is. En Fokus is byzonder verliefd op Ismene... dat's mogelyk. Maar hy spreekt haar zonderling toe, en wel juist op 'n ogenblik dat ze het in alle treurspelen onmisbaar voorstel doet, om voor haar beminde te sterven. Ik geloof gaarne dat Fokus 'n held was, maar heel hoffelyk was de man niet:

'Weerhou die redenén, prinses, die my vervelen...'

Wat is dát? Een nieuw rumoer, en ditmaal weder in de engelenbak. Zou de oproerige koekbakker teruggekomen zyn? Aller ogen richtten zich opwaarts, maar niemand kon spoedig te weten komen wat er in dat hoog regioen voorviel. Eerst meende men dat er gevochten werd, maar dit scheen toch 't geval niet te zyn. Na enig dringen en andere blyken van roering en onrust, werd de uniform van 'n polciekommissaris zichtbaar, die blykbaar met vruchteloze moeite iets wilde begrypelyk maken aan 'n paar mannen op de voorste bank. Het scheen dat ze van 'n ander gevoelen waren dan hy. Om z'n Frans of Italiaans te vertolken, greep de vertegenwoordiger van 't gezag die beide personen by de arm, en trachtte hun aan 't verstand te brengen dat ze niet zouden worden opgehangen, noch zelfs gearresteerd, maar dat ze hun plaatsen moesten ruimen.

'Weerhou die redenén, prinses, die my vervelen...'

'Qu'y a-t-il encore?' vroeg de keizer weer.

En toen een der kamerheren hem op deze vraag geantwoord had, begon hy hartelyk te lachen. Er scheen iets nieuws geschied te zyn, dat byzonder in de smaak viel van de aanzienlykste bezoekers der zaal, want in alle loges stak men de hoofden by elkaar. Men fluisterde, en lachte, en giechelde, en staarde naar de engelenbak. Zelfs de keizer stond op, boog zich over de rand van z'n loge, en keek rechthout naar boven. Maar zonder baat, want krom-zien kon hy niet, wat hem by deze gelegenheid wrevel, en zelfs enige verwondering op de hals haalde. Ook de bewoners der lagere sfeer in 't parterre, kregen voorlopig niets te zien dan de gebaren en de mimiek der personen die men verjagen wilde van hun welbetaalde plaatsen, en die zich hiertegen hardnekkig bleven verzetten. Onze oude kennis, de Paltsgravin, gaf weldra blyk meer van de zaak te begrypen, dan de onderste laag van 't gezelschap. Halverweeg uit haar loge buigend, telegrafeerde zy met iemand die in 't paradys nog altyd op de achtergrond scheen te blyven. Dáár also moest zich 'n persoonlykheid bevinden, van heel ander allooi dan de verdreven koekbakker. Het stuk van Rotgans... och!

'Weerhou die redenén, prinses, die my vervelen...'

De Palatine groette met haar *joujou*. Wien of wie groette zy? De koekbakker toch niet? Het scheen dat ze zich byzonder vermaakte. Met wyd uitgestrekte arm wees ze aan al haar buurtgenoten in aanzienlykheid, dat daarboven in die gemene-volkskooi iets zeer byzonders te zien was. Arme Rotgans! En arme akteur ook. De man zag van alle gepruikte en ongepruikte hoofden niets dan de kruin. Blyf eens *begeistert*... achter zo'n Publiek! Nogeens, en als sprak hy nu zeer in 't byzonder tot de Palatine:

'Weerhou die redenén, prinses, die my vervelen...'

De Palatine gaf er niets om. Ze schaterde van lachen – ook de keizer had gelachen: het mocht dus! – en ze scheen maar niet tot bedaren te kunnen komen van plezier.

Nu moest ik 'n dubbele pen hebben, om te vertellen wat Oom Sy-

brand zei, die teruggekeerd was na mevrouw Holsma te hebben thuisgebracht, en te-gelyker-tyd de uitroep van Wouter behoorlyk weertegen, die met open mond en verdraaide hals zat te kyken naar het toneel van de stryd.

‘Waar is Femke?’ vroeg Holsma.

‘Ze wil niet,’ zei Oom Sybrand. ‘Ik dacht het wel.’

‘O God, daar is ze!’ riep Wouter.

‘Wie?’

‘Femke, m’nheer! Femke... o God, dát is nu wel wezenlyk Femke! En ze... vecht! Zie, dáár, daarboven, zie!’

Hm... ’t had er veel van! Maar vechten deed ze toch eigenlyk niet. Het meisje in de engelenbak had de polisiekommissaris by de kraag genomen, hem achteruit getrokken, was zo goed mogelyk tussen de bezitters van de nauw-bezette voorbank heengedrongen, en liet zich daar neervallen op de twee halve schoten van de buurtjes die ze zo onbarmhartig gescheiden had.

’t Is Femke, m’nheer! O god, het is Femke! Als men haar maar geen kwaad doet!’

Weer stond de keizer op, en weer staarde hy naar boven. Hy kreeg ’t meisje met de Noordhollandse kap in ’t oog, en knikte haar toe...

‘Maar, m’nheer Holsma, het is Femke... onze Femke!’

En de Paltsgravin groette het meisje nogeens met de *joujou*, als om haar geluk te wensen met de verovering van dat plaatsje...

‘Maar, m’nheer, ’t is Femke!’ riep de verbaasde Wouter, die maar niet begrypen kon dat-i geen antwoord kreeg.

Ook Holsma en Oom Sybrand waren verbaasd, doch niet als Wouter, die zich by ’t hoofd greep om te voelen of-i wel terdeeg wakker was?

‘Nu, kinderen,’ zei eindelyk de dokter, ‘je kunt straks aan moeder vertellen dat we haar gezien hebben.’

En, zich tot Wouter kerende: ‘Dat meisje is ’n nicht van ons...’

‘O ja... Femke!’

‘Neen, ze heet anders, en...’

‘M’nheer, ’t is Femke! Zou ik Femke niet kennen!’

Ei, Petrusje! Dit klinkt reeds geheel anders dan: wie is die meid? Of... dan zelfs dát niet!

Op-eens kreeg ’t vreemdsoortig meisje dat haar grote blauwe ogen onbeschroomd door de zaal liet dwalen, onze kleine jongen in het oog. Ze bukte voorover, staarde hem met aandacht en inspanning in ’t gelaat,

knikte vriendelyk, en wierp hem 'n kushand toe...

Zo meende hy, en zo wás het. Maar 't geheel parterre was ditmaal al te zeer van zyn gevoelen. Ieder meende dat ze hemzelf, of allen meenden dat zy allen gegroet had. De deftige lui ergerden zich aan de verregaande onbeschaamdheid van zo'n boeredeern – in hoofdsteden heet elk provinciaal 'n boer – en de meer vrolyk gestemden beantwoordden haar groet met spottende overdryving. Weldra echter werd er gesist. Uit de hogere sferen kwam de tyding neerdalen dat 's konings nicht, prinses Erika, 'n blyk willende geven van sympathie voor 't Nederlandse Volk, zich kwam vertonen in 'nationaal kostuum' of wat by vreemdelingen daarvoor doorgaat.

'O god, geloof er niets van, m'nheer Holsma! Ik zeg u dat het Femken is,' verzekerde Wouter met tranen in de ogen.

'Neen, m'n jongen, dat meisje is Femke niet.'

'Maar... ze heeft my gegroet!'

'En de keizer háár. Je begrypt toch wel dat hy geen wasmeisje groeten zou!'

Zeker! Dit was moeielyk te veronderstellen. Maar even vreemd kwam het Wouter voor, dat die... prinses 'n nicht wezen zou van dokter Holsma. Op-nieuw meende hy te bemerken dat het meisje hem toewenkte, en dat ze haar lippen bewoog. Naar die beweging te oordelen, kon ze best gezegd hebben: myn broeder! Wouter hield het er voor, en lispte die woorden na, en drukte beide handen styf tegen de borst, als om 'n kostbaarheid te bewaren die zo-even daarin was neergelegd.

In-weerwil van z'n hoogachting voor dokter Holsma, was het hem onmogelyk diens verzekering te geloven, dat het jonge meisje daarboven een andere was dan de door hem verloochende dochter van Vrouw Claus. Hy knoopte de voorvallen der laatste uren zo goed mogelyk aan elkander, en meende te begrypen hoe hy door z'n drift aan die Kaatje aanleiding had gegeven tot 'n zonderling bericht van wedervaren. Men had hem voor krankzinnig aangezien, letterlyk: voor gek gehouden, en wilde nu hem afleiden van 'n *idée fixe*. Daarom ook die uitnodiging tot het bezoeken van de Schouwburg, en Femke's voorgewende weigering om meetekomen met Oom Sybrand, die van zyn kant deze reeds lang afgesproken weigering had voorbereid. Zeker had de dokter haar de wenk gegeven, wanneer ze dan toch ook iets zien wilde van al die pracht en vreemdigheid, ergens anders plaats te nemen dan in 't parterre. 't Was voor zyn ontroerd gestel beter geoordeeld, dat ze nu juist niet naast

Wouter kwam te zitten, die haar verloochend had, en daaronder zo leed! Misschien had men daar in die hoogste loge 'n plaats voor haar opengehouden, en die kommissaris van politie...

Maar... hoe durfde zy die man zo onzacht storen in de al te welwillende uitoefening van z'n funktie? Hem 't gezag uit de hand nemen? En... die groet van de keizer? En... vanwaar wist Holsma dat hy haar verloochend had, en dat haar tegenwoordigheid de kalmte van z'n gemoed bedreigen kon?

'Och, m'nheer, laat Femke maar gerust hier zitten... ik zal heus heel bedaard wezen! Ik ben zo bang dat men haar kwaad zal doen, daarboven onder al die ruwe mensen!'

Holsma zag hem vorsend aan. Zou dan toch die Kaatje gelyk hebben gehad? Hy vond nu goed, Wouter niet langer tegentespreken in z'n mening omtrent de identiteit van de verschyning, en trachtte door enige onverschillige opmerkingen z'n aandacht en gewaarwordingen afteleiden. Het toeval wilde dat hy hierby 't woord 'engelenbak' gebruikte, dat ook de niet-Amsterdamse lezer nu zeer gewoon klinkt, omdat ik het reeds verscheiden malen gebruikt heb, doch de nuchtere Wouter geheel vreemd was.

'Juist,' viel hy de dokter driftig in de rede. 'Juist: engelenbak! U ziet dus wel, m'nheer, dat het Femken is!'

Ook deze konklusie klonk weer zonderling in Holsma's oor. Al te zonderling zelfs, om nu te laten bemerken dat hy er niets van begreep. En om Wouter te bewaren voor nóg meer opwinding, gaf hy toe.

'Wel zeker, jongen, dat zeg ik ook. Ik wou je maar 'n beetje plagen. Femke zit dáár, omdat ze... niet gaarne hier wil zitten. Ze meent dat... het zo raar zou staan, omdat ze maar 'n wasmeisje is. En dat wy ons schamen zouden over de verwantschap, zieje!'

'O, m'nheer, niemand behoeft zich te schamen naast Femke te zitten. Zelfs de keizer niet! En... God niet!'

Ei, Petrus!

'Ja, ja,' suste Holsma. 'Precies! Zó is het! Wie braaf en goed is, hoeft zich voor niemand weggestoppen. Kyk nu maar verder naar 't stuk, m'n jongen.'

Wouter wilde gehoorzamen, doch niet voor z'n ogen afscheid hadden genomen van de heerlyke verschyning. Nog eenmaal zag hy op. Zy wenkte hem toe, nam 'n takje met drie rozeknopjes van de borst, hield het enige ogenblikken tussen duim en voorvinger van de linkerhand,

wees met de rechter op Wouter, en liet het vallen. Het kwam – niet terecht, o goden, maar neer toch! – op 'n dikke heer in Wouters buurt, die 't aangreep, en heel verwonderd keek. De man leek niets op rozeknopjes, en z'n verbaasd gezicht scheen te vragen: wat doe *ik* daarmee? Vóór-i evenwel zichzelf 'n bruikbaar antwoord op deze vraag geven kon, was Wouter van z'n plaats gesprongen. Hy wipte langs en over 'n paar burenen en banken, greep 't gulden vlies dat de valse Jason zo in verlegenheid bracht, en drukte het, opziende naar de engelenbak, aan z'n lippen. Overall elders dan te Amsterdam, zou 't Publiek geapplaudisseerd hebben. Hier deed het de Palatine, vooral toen prinses Erika knikte: 'dat ze 't juist zó gemeend had!'

Dit was meer dan Wouter's geschokt gestel verdragen kon. Nooit zou hyzelf zich 't verloochen van Femke vergeven, maar nu had zy, de edelmoedige, de grote, de majestueuze, hem vergiffenis geschonken ten aanzien van 't ganse Volk! O, dáárom wilde zy bóven zitten, zo hóóg... in de engelenbak! Zy had de vlek van z'n ziel gewist, z'n geschonden riddereer hersteld...

By deze gedachten die hem als bliksems door 't hoofd schoten, viel hy flauw. Was 't wonder?

Holsma nam hem mede naar zyn huis, en liet aan juffrouw Pieterse berichten dat de jonheer Wouter...

'Zieje wel, Stoffel, net wat ik gezegd heb! Ieder mag 't weten: het kind leseert effetief by dokter Holsma op de Kolveniersburgwal. Trui, denk er aan dat Leentje morgen ochtend zout haalt in de kommeny, want... werachtig, 't kind leseert er!'

Ariadnisme met modern-burgerlyke verwickeling. Treurzang over de hendaagse onbruikbaarheid van wonderen. Wouter krygt les, en wordt – als de lezer – uitgenodigd zich 'n tydje te spenen van romantiek.

Het is me zeer moeielyk, te berekenen hoeveel van m'n lezers genoeg menselyk gevoel hebben uitgeschud, om niet te schreien by de ongelukken van juffrouw Laps. Als het medelyden dat ik voor haar inroep, gering is, wyt ik dit aan te grote geleerdheid. Het schynt wel dat de belezen mens onzer dagen z'n gevoeligheden heeft opgemaakt aan mythologie, romantiek en bybelkennis. Hy heeft zich moê getreurd op't legio modellen van verlatenheid, die ons sedert eeuwen geleverd zyn in profane en heilige Schriften. De tranen alzo waarop juffrouw Laps 'n onmiskenbaar recht heeft, en die haar ook niet zouden geweigerd zyn door naïver toeschouwers of lezers, zyn de buit geworden van Medea, van Fedra, van Asnath, der vrouwe Potifars, van Ariadne op Naxos, en dergelyke persoonlykheden meer, waarvan er toch geen enkele by ons Lapsje in welbegrepen rampspoed halen kon. Ze was, zy by uitnemendheid, wat de romanschryvers gewoon zyn met sierlyke spraakwending: 'de ongelukkigste der vrouwen' te noemen, en haar door Wouter zo schichtig verlaten boven- voor- onder- achter- insteekkamer, 'n ware tempel van verschillende smarten.

Het is geenszins m'n bedoeling, Wouter boven Jozef, Theseus, Jason of Hippolytus te stellen. Apollo beware my voor de by auteurs somwylen voorkomende apenliefde, die hen in hun helden altyd de 'belangwekkendste der stervelingen' doet zien. De lezer zal erkennen dat ik genoeg moed en plichtbesef heb, om m'n jongetje nu-en-dan niet zeer mals te behandelen. Neen, niet in Wouter's verdienste zoek ik de maatstaf voor de wanhoop der verlatene. En ook zyzelf voedde haar verdriet niet uitsluitend met 'n droevig staren op de waarde van de verloren schat. De hem kwalificerende benamingen die ze 't weggelopen heil namurmuurde, getuigden meer van vinnige verstoordheid dan van byzondere waardering. Er bestond iets geheel anders, dat met volle recht haar verstoordheid stempelde tot wrevel, en zelfs tot woede. Met gepaste eerbied voor de smart van al die andere dames, meen ik te mogen in 't midden brengen, dat er onder die ganse wenende vrouwenschaar geen enkele zo'n gek figuur maakte tegenover de respektieve verwanten van

haar verlaters, als juffrouw Laps. Ze moest Wouter verantwoorden aan z'n familie. Dát was het!

De zonderlingste plannen gingen haar door 't hoofd. Hoe zou 't zyn, als ze vertelde dat-i was 'weggenomen' van voor de ogen des Volks, en opgevaren in 'n gloeiende diligence? Ze verwierp dit denkbeeld, uit zeer gegronde vrees dat men haar niet geloven zou. Onder alle wonderen zyn er maar weinig zo ongeschikt tot dagelyks gebruik, als hemelvaarten. Zelfs Politie en Justitie geloven er niet aan, dit zy gezegd zonder 't minste wantrouwen op de historische grondslagen van de christelyke godsdienst, die zulke zaken niet missen kan zonder in elkaar te storten als 'n slecht gebouwd kaartenhuis. Het zal de godsdienstige lezer genoeg doen, te ontwaren dat ik in dit opzicht geheel-en-al 't gevoelen aankleef van de zeer heilige Paulus. (1 *Corinthen*, xv, vs 14.)

Dus: géén hemelvaart! dacht onze Ariadne, met bedroevend verstand. Maar... wat dan?

Ze begon met wachten of haar Theseusje misschien zou terugkeren? Het was haar niet duidelyk geweest, of hy in die kroeg geraakt, dan wel gebleven was onder de volksmenigte die er vóór stond. Misschien ook had deze of gene stroom van de joelende menigte hem meegevoerd. Hm... hoe vér? 't Land uit? Naar... Amerika of 't peperland? Dit zou zo kwaad niet wezen, vond ze, want eigenlyk was ze nu meer angstig voor z'n terugkeer by de zynen, dan begerig naar z'n wederkomst by háár. De oorzaak is ligt te vatten. Wat zou Wouter vertellen aan z'n verwanten? Tot haar grote teleurstelling was z'n medeplichtigheid niet ver genoeg gegaan, om hem bescheidenheid inteboezemen in z'n eigen belang, en 't schepsel stond te laag om kiesheid te verwachten uit oorzaken van andere aard.

Om by 't schriftuurlyke te blyven, zon ze, na 't verwerpen van de gemodeerde luchtvaart, op 't aanwenden der Egyptische methode van Asnath. Helaas, daarby is de verrukkelyke naïveteit van Potifar onmisbaar, en ze had mensenkennis genoeg om te berekenen dat noch Stoffel, noch z'n moeder, noch zelfs een van Wouter's zusters, onnozel genoeg wezen zouden om zich te laten vangen in 'n strik van zo verouderd maaksel. Zeker zou er blyken dat haar zeer bekend 'Geloof' eer 'n wapen tégen haar opleverde, dan 'n schild waarachter ze schuilen kon. Want, lezer, de achtbaarheid van de goddienery is wat versleten. Ze voorzag dat men meer vertrouwen stellen zou in Wouter's... kinderachtigheid, dan in haar gescherf met 'Schrift' of 'Heer' en hierin had zy alweer volkomen

gelyk. De tyd nadert, dat men zeggen zal: 'ziedaar iemand die *niet* gelooft, en toch een schelm is.' Dit '*toch*' zal beter op z'n plaats staan dan 't arme woordje gewoon is, daar we 't nu meestal zien misbruiken om betrekkelijke verdorvenheid en wél geloven – zaakjes die zeer na aan elkander verwant, en dikwyls zelfs *identisch* zyn – in tegenstellend verband te brengen.

Uit spyt en woede beet onze martelares haar nagels af, en vervloekte al het volk dat daar onder haar vensters nog altyd nafeest vierde van 'n feest dat er niet geweest was. Ze vleide zich enige ogenblikken met de hoop haar deserteur in 't oog te krygen, en nam zich voor, als 't lukte, hem *unguibus et rostris* in haar nest te slepen, niet om 't genoeg van z'n gezelschap nu, maar om te voorkomen dat-i naar z'n eigen huis ging, en daar meer vertelde dan haar aangenaam was. Doch ze slaagde er niet in, Wouter te ontdekken, en vermoeid van staren schoof ze eindelyk haar venster toe, juist 'n ogenblik te vroeg om de wagen te zien wegryden, waarin prinses Erika zich liet brengen naar 't paleis op de Dam.

Schoon de morgenstond reeds lang was aangebroken, begreep onze Laps dat het te vroeg was om reeds nu naar de Pietersens te gaan. En bovendien... wat zou ze daar zeggen? Dat haar riddertje in 't holst van de nacht was weggelopen? Waarheen? Waarom? Wie verzekerde haar, dat niet reeds 't heel schandaal door hemzelf was bekend gemaakt, en dat alzo Vrouw Asnath ditmaal vissen zou achter Jozef's net? Och, hoe pynlyk!

Ze besloot... niet te besluiten, en de zaak nog 'n paar uurtjes overte laten aan de 'Heer.' Met deze verzuchting besteeg ze haar maagdelyke koets, 't *frigidum lectum* waarover 'n Latyns dichter de eenzame Penelope laat klagen in de zevende regel van haar brief aan Ulysses. Als juffrouw Laps Latyn gesproken had, zou ze waarschyndlyk ook zo-iets gezegd hebben. De lezing van de twee regels die Ovidius laat voorafgaan, luidde nu in háár mond: 'ik wou liever dat de kwajongen z'n nek had gebroken op de manier van hogepriester Eli in 1 *Samuel*, 1v. Maar de weldadige wonderen zyn de wereld uit. Die vervlll... oekte zevenklapper!'

En nu, gewillige Muze, leid ons terug naar de Pietersburg! Blaas my in, wat daar geschiedde gedurende Wouter's romantische omzwerving, en zorg dat m'n taal niet al te ver sta beneden de waardigheid van 't onderwerp! Wy weten reeds, o Clio, hoe de slotvoogdes hare spruit had zien uittrekken tot bescherming zyner geïmprovizeerde dame, en hoe zy hem wel geen zegenbeden, heilwensen of gewyde sjerp meegaf, maar 'n

slaapmuts toch, en de bekende sitsen nachtpon. Wy weten hoe Jonker Stoffel, erfstadhouder van de familieroem...

Komaan, laat ons liever de zaak heel eenvoudig behandelen. Die Muze kan wegblyven. Juffrouw Pieterse was de bewuste vrydagavend naar bed gegaan als gewoonlyk. En de rest ook. Van akelige dromen is me niets gebleken. In m'n archieven vind ik geen spoor van angst over 't vreselyk gevaar waaraan men Wouter zo onbedacht had blootgesteld, misschien wel omdat dit gevaar z'n verwanten ten-enen-male onbekend was. Juffrouw Laps had waarlyk niet nodig gehad haar opzetje zo fyn in-tekleiden, en 't overslaan van Wouter's naam by 't oproepen van de ridders wier bescherming zy beweerde nodig te hebben, was 'n overbodige weelde van staatkundery. Dank zy de domheid der Pietersens, ze zou by veel grover behandeling van zaken, even goed haar doel bereikt hebben. De voornaamste aandoening die haar onbegrepen taktiekje te-weeg bracht, sproot voort uit de afkeer die hare gehele persoonlykheid inboezemde, en volstrekt niet uit achterdocht omtrent haar byzonder plan. Aan zo-iets werd by de Pietersens niet gedacht. De oorzaak hiervan lag volstrekt niet in zedelyke hoogte, maar geheel-en-al in laagte van verstandelyke ontwikkeling. Zekere lieden zouden omtrent *Mens* en *Wereld* veel te leren hebben, voor ze 't standpunt van beredeneerd vertrouwen bereiken.

En ook van de geestige onwetendheid die we naïveteit noemen, was hier geen spraak. Dat de Pietersens voor weinigen uit de weg behoefden te gaan in onkunde, moge waar zyn, maar geestig waren ze niet. Ze hadden in dit byzonder geval alleen hierom niets ergs gedacht, omdat ze gewoon waren in 't geheel niet te denken, en deelden dus de verdienste van 't vertrouwen, met Wouter's muts die er ook geen kwaad in zag, juffrouw Laps 'n paar uurtjes gezelschap te houden.

'Ik begryp om al de wereld niet, waar de jongen zo lang blyft?' zei de moeder.

'Hy zal niet vroeg opgestaan wezen, en misschien laat ze hem by 't ontbyt 'n kapittel uit de Schrift lezen.'

Aldus Stoffel. En de familie berustte zonder veel inspanning 'n half-uurtje in die bemoediging.

'Wat zou je-n-'r van zeggen, als jyzelf er eens heenging?' stelde eindelyk juffrouw Pieterse voor.

't Zal moeielyk gaan, moeder! Want... uwe weet, het is niet in de weg van m'n school.'

Dit argument voor non-interventie was volkomen geldig. Men moet nooit iets doen dat niet op z'n weg ligt. Ziehier een der liefelyke kanten van 'n welbegrepen konservatisme. Stoffel zelf wist niet hoe diep de zin was van z'n staatkundig grondbeginsel.

'Maar... als we dan Leentje eens daarheen zonden, om te vragen waar de jongen blyft?'

Dit werd goedgekeurd. Leentje ging, en kwam weldra terug met de boodschap dat 'Wouter waarschyglyk 'n wandelingetje maakte.'

Zó namelyk had juffrouw Laps in de angst van haar hart gezegd. En 't was niet geheel-en-al onwaar. Wouter was inderdaad na z'n vertrek uit haar woning, terdeeg aan 't wandelen geraakt... de lezer weet het. Maar juffrouw Laps verzuimde wyselyk, er by te zeggen waaróm hy 'n wandeling deed, en op welk uur hy haar verlaten had. Leentje had geen erg er naar te vragen, omdat het vanzelf scheen te spreken dat-i niet was opgetogen in 't holste van de nacht. En zó ook werd de zaak door z'n moeder en zusters opgevat. Ze kwam dus eenvoudig neer op een van de zonderlinge gewoonten van Wouter, waarover men zich zo dikwyls te verwonderen had.

'Daar heb je 't weer!' zei de moeder. 'De last die ik van dát kind heb... kyk! 'n ander maakt 'n kuiertje na den eten, niet waar? En hy... wat doet-i? Hy loopt rond in de vroege morgen. Ik vraag jezelf nu, Stoffel, of dat 'n manier van doen is?'

'Né, moeder!'

'En ons hier in angst te laten zitten!'

'Ja, moeder!'

'Zieje, 't is toch weer heel erg van hem. Hy moest begrypen dat we hier allemaal in dodelyke ongerustheid... god weet waar-i nu weer rondloopt?'

'Zeker, moeder! En nu is 't tyd voor m'n school. Dag, moeder!'

Stoffel vertrok. Van die angst en die ongerustheid was geen woord waar. Deze klacht hoorde er zo by, meende de familie, overigens niet de minste blyken gevende van bekommering over Wouter's lot. Ook hier alweer speelden onkunde, onwetendheid en traagheid haar gewone rol. Het kón immers zyn dat de knaap 'n ongeluk overkomen was? Z'n moeder vond het gemakkelyker hem te beschuldigen van onbehoorlyk gedrag, dan ernstig te onderzoeken waar-i beland was. En hierby bleef het, tot dokter's Kaatje kwam. De lezer weet hoe Holsma z'n koetsier gelastte 'n ogenblik optehouden voor Wouter's woning, ten einde dat meisje ge-

legenheid te geven tot uitstappen. Alles was haastig naar 't venster gelopen...

'Daar is-i, daar is-i!' riep de hele familie om 't hardst, 'hy zit zowaar in dokter's koets!'

Deze opmerking verdreef alle andere indrukken, en Kaatje's geruststellende taak viel byzonder ligt. Eigenlyk had ze niets hoeven te zeggen. 't Kwam er niet meer op aan, waar Wouter geweest was... *nu* reed hy in 'n koetsje. In 's hemelsnaam, wat wil men meer?

'By dokter ontbeten? Gut, mens, wat zeg je! En... en... waarom heeft de koetsier z'n beremuts niet op?'

De verwonderde Kaatje beriep zich op 't saizoen, en vond de ontvangst die haar te-beurt viel, zeer zonderling. De verdenking die zy koesterde omtrent Wouter's geestvermogens, ontving nieuw voedsel door de vreemde manier waarop haar boodschap beantwoord werd. 't Scheen wel dat de hele familie... 'n beetje...

'En heeft-i wezenlyk by dokter ontbeten? Begryp eens, Trui... ontbeten!'

'J...a juffrouw, hy heeft by ons... ontbeten! O ja, zeker, ontbeten... m'nheer heeft het gezegd.'

'By de dokter? En... ontbeten, zeg je? Op de Kolveniersburgwal?'

'Wel zeker! Waar anders? Maar... wat zou dat?'

'En... is-i wel fatsoenlyk geweest?'

'Gut ja, juffrouw, maar...'

'En nu zit hy met de dokter in de koets?'

'Wel zeker, juffrouw! Maar...'

'Hoor 'ns hier, vryster, ik zal jou eens wat zeggen, maar je moet er niemand over spreken. Hy is 'n zonderling kind, weetje...'

'Ja,' zuchtte Kaatje, volkomen overtuigd. 'Dát weet ik!'

'Zo? Weetje 't? En weetje-n-ook waarom? Dát zal *ik* je nu eens vertellen. Hy is zo'n zonderling kind, omdat – ga jy even op-zy, *Petró*, en jy ook *Mine*... Trui kan blyven, maar kyk op je werk! – hy is zo zonderling en dingsig, weetje, omdat ik, toen ik zwaar van 'm was...'

'Gut, juffrouw!'

'Ja, vryster! Toen heb ik gedroomd van 'n kapel die 'n olifant voortrok. Begryp je 't nu?'

'O ja, ja, ja, precies, juffrouw! Ik begryp 't nu heel best!'

'Zie je? En daarom... doe de komplimenten aan de dokter, en zeg dat ik wel laat bedanken. 't Is nu maar te hopen dat-i fatsoenlyk is... Wouter,

meen ik. Gut, draagt de koetsier zo'n muts alleen in de winter?'

Kaatje maakte dat ze wegkwam. Ze nam zich voor, nooit van kapellen en olifanten te dromen. Zo'n uitspatting van de geest kwam haar zeer gevaarlijk voor, want ze begon nu in alle ernst te menen dat de hele familie gek was, en dat zy in Wouter daarvan slechts 'n klein staaltje gezien had.

Toen, enige uren later, de dokter-zelf zich de moeite gaf juffrouw Pieterse te komen geruststellen, kende de vreugd over Wouter's verheffing geen grenzen. Holsma bestudeerde deze en andere zotternyen, en maakte van z'n opmerkingen gebruik by 't bepalen van de geestelyke leefregel die hy Wouter straks zou voorschryven, een *dieet* dat hy nog meende te moeten inkrimpen na 't voorgevallene in de Schouwburg.

Wat juffrouw Laps aangaat, zyzelf wist niet hoe goed alles buiten haar toedoen geschikt was. Ze hield zich de hele dag bezig met onnodig gepeins over de mogelykheid om 't ding te redden, dat ze – wel enigszins met verkrachting van de zin – haar 'eer' noemde. Daar zy evenwel tot geen besluit kwam, bewaarden de gunstige goden haar voor 't nemen van maatregelen die juist andersom zouden gewerkt hebben dan de eis was. Ze deed niets, en door 'n byzondere welwillendheid van 't lot, was dit de beste party die ze kiezen kon. 't Spyt me voor sommige lezers, dat haar veroveringstocht niet tragischer afliep. Maar de moraliteit wint er by. Ik gis dat Fancy 't gemene schepsel de belangwekkende smart niet gunde, van de kastyding die ze verdiend had. Een paar dagen angst was voor haar *peccadille* volkomen genoeg. 't Spreekt vanzelf dat ze nog altyd bleef vrezen dat Wouter haar aanklagen zou.

Wouter was inderdaad die saturday-nacht by de Holsma's gebleven. De volgende morgen vroeg nam de dokter hem by zich op de studeerkamer, en sprak hem vriendelyk toe. Hy moedigde de ontluikende jongeling aan, hem zo goed mogelyk te vertellen wat er in z'n gemoed omging, doch onthield zich zorgvuldig van alles wat Wouter in de mening zou kunnen brengen dat-i *byzonder* was. Het spreekt overigens vanzelf, dat hy meer begreep dan Wouter zeggen kon. Ook de niet zeer handig overgeslagen geschiedenis met de onnozele verleidster, lag hem klaar voor ogen. Hy luisterde naar Wouter's ontboezemingen, als naar iets zeer bekends, en stelde z'n onbegrensde eerezucht – of liever z'n voorbarige en overspannen zucht naar 't goede: z'n *God-zyn* – als 'n gewoon verschynsel voor, dat uit de levensperiode voortspoot, en... dat uit de weg moest worden geruimd. Ook Wouter's liefde voor Femke, behan-

delde hy als 'n zeer gewone zaak. Om aan al deze geringschatting zoveel doenlyk de pynlykheid te ontnemen, haalde hy gedurig z'n eigen ondervinding aan, en verklaarde zichzelf schuldig aan de fouten die hy in Wouter meende te moeten gispes, een metode die nog altyd veel ouders en opvoeders onbekend schynt te zyn. Ook Jezus heeft over 't hoofd gezien dat men zich bukken moet om te kunnen opheffen.

Holsma zette zich niet op 'n voetstuk. Hy begon met de betuiging dat ook hy in z'n jeugd alles wat Wouter hem meedeelde, ondervonden had, en tevens dat hy dezelfde gemoedsverschynselen in byna alle andere jongelieden waarnam. Ook trachtte hy de zaak terugtebrengen op burgerlyk-praktisch terrein, met vermyding van alle prikkel tot geestvervoering. Het kwam hem voor, dat z'n patiënt aan zulke behandeling behoefte had, en hy volgde dus in zekere zin de koudwatermedikatie van Vrouw Claus. Of deze ontzuivering te-allen-tyde en voor ieder dienstig is, blyft de vraag. Ook paste de menskundige Holsma ze slechts voorlopig toe, en misschien wel als proef om te weten of Wouter tot hoger levensopvatting in-staat was. Hy liet hem z'n gemoed uitstorten, en viel hem niet in de rede, waaruit voortvloeiende dat Wouter vry slecht sprak, omdat onafgebroken verhandelinge niet in de natuur liggen. Juist het gehakkeel der voorstelling deed de ongeoeffende spreker bemerk – en hierom was 't Holsma te doen – dat z'n aandoeninge minder belangwekkend waren dan hy gemeend had. Hy voelde lust zichzelf in de rede te vallen met de vraag: 'is 't anders niet?' en begon nu te vrezes dat ook Holsma dit zeggen zou. Maar toen-i eindelyk scheen gereed te zyn, antwoordde deze vriendelyk: 'Zeker, zeker, m'n jongen, ik ken dat! In zulke stemming zou je overal willen zyn, alles willen regelen, beheerses... alles *goed-maken*, niet waar? Je hebt 'n gevoel alsof je voor alles aansprakelyk was. Het hindert je dat er zoveel verkeerde is in de mensens, en dat zy... o ja, ja, ik ken dat zeer goed!

Maar, elieve, denk eens na over de middelen die je ten-dienste staan. Hoe zou je 't aanleggen om iets te verbeteres?'

Wouter zweeg.

'Meen je dat alle mensens slecht zyn? Dit mag je toch niet aannemen, dunkt me. Onder die mensens zyn er gewis velen die 'tzelfde wensens als jy. Waarom veranderes zy de wereld niet?'

Wouter zweeg alweer. Juist de eenvoudigheid van de vraag belemmerde hem. Maar Holsma drong op antwoord aan.

'Welnu? Komaan, ik zal je helpen. Geloof je dat ik 'n goed mens ben?'

‘O ja,’ riep Wouter hartelyk.

‘Ei? Nu, ik geloof ’t ook. Ik zou me schamen als ik dit niet durfde zeggen. Waarom dan verander *ik* de wereld niet? Je spreekt zo dikwyls van Afrika – omdat je dat land niet kent, m’n jongen! – welnu, ik die ’n goed mens ben, heb nog altyd de slavenjachten niet afgeschaft. Waarom niet, denkje? Antwoord eens.’

Wouter was volstrekt geen *debater*. ’t Lag niet in z’n eerlyke aard, het geven van ’n stellig antwoord te weigeren uit vrees dat het straks zou kunnen gebruikt worden als stormram tegen de mening die hy verdedigen wou. Toch bleef hy weifelen. Men bedenke dat Holsma bezig was met ’n amputatie. Is ’t wonder dat de patiënt het deel van z’n ziel, dat afgezet worden moest, angstig terugtrok?

‘Welnu, dan zal ik de zaak anders voorstellen. Je hoort immers wel dat aanhoudend geklop en gehamer... luister! Dat is van ’n smedery hier-naast. Je begrypt wel dat me dit soms hindert?’

‘By ziekte?’

‘Ja, en als ik te denken heb. Ik wenste die smedery verplaatst te zien... zó... fluks... op-eens! Zeg me nu eens, waarom doe ik dat niet?’

‘Omdat... u niet kan, m’nheer.’

‘Juist! Dáárom ook heb ik tot heden toe niets veranderd aan al wat er verkeerd geschiedt in Afrika. En ook in Azië niet. En in Amerika niet. En in zeer veel landen niet. Maar gister-avond in de komedie, toen je onwel was – ’t was er warm! – nam ik je mee, en ik heb je verzorgd en naar bed laten brengen. En ik heb je moeder laten geruststellen over je lang uiblyven. Dat alles was m’n plicht, niet waar?’

‘O, m’nheer...’

‘Geen dank, m’n jongen!’ ’t Kwam me voor, dat het m’n plicht was, en ik deed het: *omdat het kón*. Wat *niet* kan, is m’n plicht niet! En daarom ook neem ik die smedery niet tussen duim en vinger, om haar te verzetten naar ’n andere buurt. Om dezelfde reden bemoei ik me niet met Afrika. Onmogelyke plicht is géén plicht, en het jagen daarnaar staat het vervullen van onze werkelyke plichten in de weg. Heb je weleens op-school je les niet gekend?’

‘O, dikwyls! Maar in de laatste tyd niet, omdat Femke...’

‘Laat Femke nu even rusten. Misschien zeg ik straks een woordje over haar. Toen je op-school je werk verzuimde, had je zeker aan wat anders dan je lessen gedacht, aan dingen die niet voor-de-hand lagen. Dit nu is de fout van veel jongelui, en – word er niet boos om: ik was ook zo! – ze

komt grotendeels voort uit luiheid. Het is gemakkelijker zich te verbeelden dat men zweeft boven 'n berg die heel in de verte ligt, dan in werkelijkheid z'n voet optelichten om over 'n steentje te stappen. Onder de miljoenen zaken die je zoudt *willen* doen, zyn er slechts weinige die je zoudt *kunnen* doen. Bemoei je voorlopig alleen met die weinige. Dát is de weg om verder te komen. Vraag altyd jezelf af: "wat wordt er *op dit ogenblik* van me gevorderd?" en gebruik niet de ingenomenheid met het vermeend hogere, als voorwendsel tot verwaarlozing van wat je lager toeschynt. Je bent ontevreden met je tegenwoordig standpunt? Wel, maak je 'n beter standpunt waard! Dit is de manier om het te bereiken, en de enige goede manier. Vraag jezelf by elke gelegenheid af: wat is m'n *naast-byliggende* plicht? Kun je me dit beloven?

Wouter gaf er de hand op.

'En je wou zo graag meer *weten*? Ik ook, m'n jongen? Laat ons zien wat er aan die kwaal te doen is. Wat u betreft, het ontbreekt je nu zeer in 't byzonder aan de schoolkennis, waarin jongelieden van uw leeftyd die in andere kringen werden opgevoed, je vooruit zyn. Dát is ligt intehalen, en we zullen er op terugkomen, maar... 't is op dit ogenblik je *naast-byliggende* plicht *niet!* 't Beetje Latyn dat onze Willem verstaat, en waar je zo jaloers op bent, is in 'n paar maanden geleerd, vooral wanneer je je zult geoefend hebben in 't *willen*. Wat zou 't nu helpen, nu? Wen je eerst dat zweven af, dan komt het Latyn vanzelf, en 't Grieks ook, en al de andere zaakjes waartegen je nu zo hoog opziet. Er zyn op dit ogenblik heel andere vyanden te verslaan, dan de ridders uit je romans. Minacht de moeielikheden niet, die je te bestryden hebt. Dit zou juist oorzaak kunnen worden van 'n treurige nederlaag. Je moet je denkvermogen leren gebruiken naar je eigen wil, en de verbeelding knotten die je anders over 't hoofd groeien zou. Er zyn wysgeren geweest, die beweerd hebben dat het leven 'n droom is. Wat ze daartoe eigenlyk bedoelden, is me niet zeer helder. Die uitspraak-zelf komt me dromerig voor. Misschien vergis ik me hierin, doch wel durf ik met zekerheid zeggen dat dromen geen leven is. Begryp je dit?'

Wouter knikte toestemmend.

'De ware verhevenheid,' ging Holsma voort, 'is dat men doet wat men doen moet, zelfs 't geringe. Wat zou je zeggen van ridders die zich op de kop lieten slaan door vagebonden, omdat hun riddereer niet toeliet zulk kanalie ten-onder te brengen? Zou je dit niet 'n onbruikbare ridderschap vinden? Je gaat nu in de handel? Kom my over 'n maand eens ver-

tellen of je woord gehouden, en altyd je naast-byliggende plicht vervult hebt? Dan zullen we verder zien, maar... dát eerst! Zal je 't doen?’

‘O, zeker, zeker! Maar... m'nheer, mag ik u nu vragen naar...’

‘Naar Femke? Wel, dat is 'n best meisje, 'n heel braaf kind, en 'n nichtje van me.’

‘Maar hoe dan te begrypen wat ze daar kwam doen? En hoe ze...’

‘Die dame in de komedie was Femke niet. Dat was prinses Erika. We wilden haar zien, omdat haar voorouders aan de onze verwant waren. Hierin is niets byzonders, kereltje!’

‘Een wezenlyke prinses?’

‘Ja, en Fem is 'n wezenlyk wasmeisje. We willen hopen dat die Erika even degelyk van karakter is als zy. Maar, jongen, hecht toch aan zulke dingen zo'n gewicht niet. Men ziet dat afwyken van familievertakkingen dagelyks. Of, al *ziet* men 't niet, het *is* zo. Er moet 'n tyd geweest zyn dat Erika's voorouders zich in beestenvellen kleedden, en de mynen ook. De vraag is, of *zy* 't weet dat ze hier te-lande stamverwanten heeft? Dat *wy* 't weten... nu ja, m'n broer Sybrand scheidt genoeg in 't opsporen der overeenstemming van schynbare tegenstellingen. Ook in taal... dit heb je by 't kippenhok gehoord. Wel beschouwd, is de wereld veel kleiner dan je meent: alles raakt elkaar! Wie weet of 't niet invloed heeft op de Geschiedenis, dat je morgen by die heren... hoe heten ze ook?’

‘Ouwetyd en Kopperlith, m'nheer.’

‘...dat je by de heren Ouwetyd en Kopperlith de handel gaat leren. Welnu, wereldhistorisch of niet, doe daar je naast-byliggende plicht! Dit is nu de ridderlyke taak die ik je opdraag... als je naar me luisteren wilt. Zal je 't doen?’

‘Heus, m'nheer! Maar... Femke?’

‘Daar heb je 't al! Ze heeft niets met je naast-byliggende plicht te maken. De enige dame die je voor 't ogenblik dienen moogt, is... nu, wie?’

‘De... handel?’

‘Juist! Wil je nu volstrekt iets van Femke weten... welnu, *zy* zegt ook dat je je niet met haar bemoeien moogt, en aan niets moet denken dan aan je werk...’

‘O, ik *zál*, ik *zál*!’

‘Nog wel tien jaren lang.’

‘Tien jaren? *Tien?*’

‘Ja, zó zei ze toen ik haar vertelde dat je nog zo weinig wist, en zo weinig kon.’

'Tien jaren?'

'Nu ja, zó zei ze. Misschien acht, of... twaalf, of... twintig, want je begrypt wel dat men zo-iets niet zo héél nauwkeurig kan bepalen.'

'Tien jaren?'

'Zó zei ze.'

'Ik zál!'

'Heel goed, m'n jongen. 't Zal my genoeg doen, en... háár ook. Begin er dus spoedig mee, en dring je niet op, dat het zo bijzonder moeilyk is. Dat maakt zenuwachtig. Duizenden zyn voor tien jaar begonnen met wat u morgen te doen staat, en... ze leven nog! Je ziet dus wel dat het kán. Bovendien, denk nu voorlopig maar alleen aan de eerste maand. Zo breek je de tyd. Over 'n week of vyf wacht ik je hier. Dan zullen we verder zien.'

Na nog eenmaal beloofd te hebben dat-i 'alle gekheid' uit z'n gedachten zetten zou, nam Wouter voor die dag afscheid. Maar hy bewaarde z'n rozeknopjes, al was 't hem niet helder of de verering van deze reliëf – het enige wat hem uit de afgelopen driedaagse stormperiode overbleef – 'n prinses gold, of 'n bleekmeisje, of beiden, of de kleine Sietske Holsma, of 't portret uit de zykamer, of 'n ideaal dat hyzelf samentoverde door 't onwillekeurig ineensmelten van al deze beelden tegelyk. Om zyn aan Holsma gegeven woord gestand te doen, verbood hy zich alle onderzoek dienaangaande, en drong met heldhaftigheid z'n aandoeningen terug. Het blyft de vraag, of-i tot helderheid en zelfkennis zou geraakt zyn, wanneer hy hierin niet geslaagd was? Wie zegt ons, of niet misschien de indrukken die hy meende te hebben opgevangen van buiten-af, de afspiegeling waren van z'n eigen gemoed? Om deze twyfel begrypelyk te vinden, heeft men zich slechts aftevragen, of z'n fantazie werkeloos zou gebleven zyn, indien hy al die voorwerpen niet ontmoet had? Ik acht deze opmerking hierom niet zonder gewicht, wyl ik aan de gewaarwording die Wouter beheerste, nog altyd de naam van liefde niet geven durf. Dat een der meest karakteristieke kenmerken van het beminnen, de *zucht om goed te zyn* – hem niet ontbrak, is waar. Doch deze neiging had zich reeds veel vroeger in eigenaardige overdrevenheid by hem geopenbaard, waaruit dan ook, lang voor hy Femken ontmoette, z'n overspannen eerzucht en de daarby behorende hoogmoed waren voortgesproten.

Onder de aandoeningen die hy na 't gesprek met Holsma moest terugdringen, speelde de nieuwsgierigheid naar de oplossing der ver-

schillende wyzen waarop Femke zich aan hem vertoond had, maar 'n zeer ondergeschikte rol. Dit schynt te vreemder, omdat hy aan de door Holsma gegeven verklaring geen geloof sloeg. Hy bleef er by, dat het meisje in de schouwburg wel inderdaad de persoon was geweest die men tot-nog-toe Femke genoemd had, en schreef Holsma's verzekering óf aan dwaling toe, óf aan de zucht om hem tot kalmte te brengen. Hy beweerde meer van dat meisje te weten dan de dokter kon bekend zyn, die haar niet in die herberg gezien had! Dat ze zich kon voordoen als prinses, kwam hem volstrekt niet vreemd voor. Het was eer te verwonderen, meende hy, dat ze de goedheid had, zich nu-en-dan te vertonen als kindermisje of als dochter van 'n wasvrouw. Een prinses? Wel mogelyk! Waarom niet? Dat meisje op die tafel zou niet Femke geweest zyn? Ook niet die verschyning in de schouwburg? Heel natuurlyk, en geheel in overeenstemming met de hoogte waarop hy altyd het voorgewende bleekmeisje geplaatst had? Als dat niet Femke was, dan kon zeer goed het meisje dat hy tot nog toe Femke noemde, eens-vooral prinses wezen. Deze verandering was zo groot niet, of liever... 't was er geen. Als 'n bliksem schoot hem nu ook de indruk door de ziel, die het schrikwekkend bellen van juffrouw Laps die vrydagavond op hem gemaakt had. Toen immers reeds vroeg hy zich af, of daar misschien prinses Erika was, die kwam ruilen? Er bleek nu, dat ze dit reeds voorlang gedaan had! Dat er in dit alles iets geheimzinnigs lag, ontveinsde Wouter zich niet, maar dit geheimzinnige kwam zo juist overeen met z'n dromen en luchtbeelden, dat het hem meer bevredigde dan ooit nuchtere waarheid zou hebben kunnen doen. Hy was evenmin nieuwsgierig als de velen die na de lezing van *Genesis*, nu eens-vooral menen te weten: 'waar alles vandaan gekomen is' en geen lust hebben in 'n onderzoek dat hun die genoegelyke zekerwetry zou kunnen kosten. Hierin zal dan ook wel de oorzaak liggen, dat voor zekere gemoederen slechts de fabel 't kenmerk van de waarheid draagt.

Gelyk de Mensheid in voorhistorische tyden, was Wouter nog altyd ontvankelyk voor 't buitengewone, voor 't wonderbare, voor 't onmogelyke. Wie hem verzekerd had dat Femken onderworpen was aan gewone aandoeningen, zou niet zo zeker op geloof hebben kunnen rekenen, als de dichter die haar tot onderwerp had gekozen van de wildste fantazie. Wanneer hy haar had te spreken gekregen, zou er aan ánderen die 't onderhoud bywoonden, gebleken zyn dat zyzelf in dit opzicht hoger stond, maar of 't hém gebleken ware, blyft de vraag. Elke uiting van haar een-

voudig gezond verstand zou hy hebben opgenomen als neerbuiging om-zynentwil, als 'n poging om 'n taal te spreken die verstaanbaar was voor... mensen of burgerjongetjes. 'Ze houdt zich zo om my niet afgeschrikken' zou hy dan gedacht hebben. In-hoeverre er by dit alles invloed werd uitgeoefend door de byna geheel uitgewiste herinnering aan de Fancy-verschyning, is moeielyk te bepalen. Wel was de indruk daarvan niet meer te herkennen, doch misschien deden zich ook altyd de gevolgen van die indruk enigszins gelden. Z'n geest was eenmaal zekere weg opgestuwd, en in deze richting ging hy voort, al was dan ook 't punt van uitgang sedert lang uit het oog verloren. Ook deze byzonderheid is op de Geschiedenis van 't Mensdom ten-volle van toepassing. Wy werpen de fabels weg, waarmee ons Geslacht in z'n kindsheid werd vermaakt, we schamen ons over 't geloof aan de spokery waarmee het bedrogen werd, maar... blyven gebukt gaan onder de gevolgen der onnozelheid van vorige geslachten.

Wouter vroeg niet meer: 'zou zy 't zusje wezen, dat ik zoek?' maar de behoefte aan ineensmelting met 'n wezen, dat hy wilde toebehoren – in-verband altyd met z'n zucht naar kennis en stryd – bleef bestaan. En alweder werkte de onbewustheid van deze neiging bevredigend op z'n begeerte om de vele byzaken die hy niet begreep, eens eindelyk opgehelderd te zien. In al het vreemde dat hem de laatste dagen overkomen was, vond hy evenzeer aanleiding om zich aftevragen: 'wat wás er toch?' als om zich toeteroepen: 'zeker, zeker, zó is het! Juist wat ik altyd meende!' Dat mysterieuze-zelf was juist de voldoening die hy zocht, en... dus nog altyd 'n blyk van z'n onrypheid. Zyn aandoeningen waren hem als 'n bewogen water waarin de onvolwassen ziel de Nixen ziet spelen, die ze zien wil, hoe onbestemder van omtrek, hoe weifelender van lynen, hoe liever. Naar juister tekening, naar meer duidelykheid, haakt die ziel niet... er mocht eens blyken dat ze zich slechts gespiegeld had in de rimpeling van de door haarzelf in roering gebrachte vloed!

Was Femke géén prinses? Was prinses Erika niet – uit weeldeliefhebbery dan – 'n wasmeisje? Eilieve, missschien ook was dat heerlyk standbeeld op die tafel, noch de een noch de ander... 'n derde verschyning dus! Drie? 't Is te weinig! Miljoenen beelden van dien aard waren niet te veel om, saamgevat in één totaal-gedachte, de begeerte te bevredigen van 'n gemoed dat, slechts ontluikend nog, niet Femke beminde, maar... de *Liefde!* Waarlyk, de knaap had nog veel te leren, en waar-schynlyk waren op deze behoefte, de raadgevingen van z'n menskundige

vriend gegronde. Het schynt wel, dat Holsma inzag hoe Wouter vóór alles moest kennismaken met het állerlaagste, om allengs opteklimmen tot de *Poëzie der Werkelykheid* die zoveel hoger staat dan liefelyk-bontgekleurde – maar kinderachtige, onvoedzame en dus verderfelyke – dromery!

Hoe dit zy, even als hyzelf, dalen we voor enige tyd naar lager sferen. Het hoofdkwartier van de Mensheid is nu eenmaal gelykvloers. Vandaar gaan wy altyd uit, dáárheen keren wy altyd terug. Het is al wel, wanneer we niet verleerd hebben van-tyd tot-tyd ons te vermeien in wat vlucht. Hopen wy dat de lust en de kracht ons niet begeben, die uitspanning te hervatten. Er bestaat dan tevens kans, nader kennis te maken met prinses Erika, by welke gelegenheid we misschien te weten komen dat aristokratie van verstand en hart niet uitsluitend behoef gezocht te worden in de... lagere standen, zoals sommige romanschryvers – hofmakend aan 't gemeen – weleens voorgeven te geloven. Reeds nu durf ik verzekeren dat ze wel degelyk 'van de familie' was, en wel in veel hoger zin nog, dan oom Sybrand weten kon.

Voor 't ons vergund is nader kennis met haar te maken, hebben we – precies weer als Wouter zelf – vervelender dingen te behandelen. Zó immers moet m'n geschiedenisje geschreven worden, opstraffe van niet op 't leven te gelyken, wat 'n fout wezen zou, 'n grote fout... de gewone!

Ochtendmymering. Iets over de beschavende strekking van onkreukbare halsboorden. Non omnibus licet... zonder de minste toespeling op Corinthe.

Fancy's luim had alzo voor ditmaal uitgestormd. De serie van byzonderheden was afgelopen, en de lezer wordt nogmaals uitdrukkelijk uitgenodigd z'n verwachting op de leest van het dagelykse te schoeien.

De voor Wouter zo belangryke maandag-morgen brak voor hem vroeger aan, dan voor de meeste anderen. Niet omdat-i zoveel oostelyker woonde dan 't merendeel van z'n medemensen, maar uit onrust. Hy had weinig of niet geslapen, en verliet z'n bedstee zodra 't licht werd, drie volle uren alzo voor-i zich had aantemelden op 't kantoor van de heren Ouwetyd & Kopperlith. Wat z'n diligentie in dit opzicht aangaat, kon dus dokter Holsma die zo byzonder had aangedrongen op belangstelling in de plichten die onmiddellyk vóór hem lagen, met ter-zydestelling van utopieën en fantastische begeerten, volkomen tevreden zyn. Maar hyzelf zag in, dat het vroeg opstaan alleen, niet veel beduidt. Hy moest ook, en vooral, zich uitsluitend *bezig houden* met het dagelykse, maar juist deze plicht viel hem zo moeielyk. Gelyk te verwachten was, voerde hy 'n zeer zware stryd tegen de byna onbedwingbare neiging tot afdwalen. Niemand is beter in-staat dit te begrypen dan de lezer, die na al 't vorige wel evenveel moeite hebben zal als Wouter-zelf, om belangtestellen in 't kantoor van de heren Ouwetyd & Kopperlith.

'Zeker, zeker,' dacht hy – nu-en-dan overluid – 'ik zal braaf oppassen, en terdeeg m'n best doen, en werken tot ik moê ben, en zorgen dat ieder tevreden over my is, maar... zou ik nu daarom niet eerst Femken eens mogen spreken? Zou dát nu oorzaak kunnen zyn, dat ik m'n plicht in de handel verwaarloosde? Mag ik haar niet gaan zeggen dat ik weet waar ze m'n prent bewaart, en... wie zy eigenlyk is? En mag ik niet vragen aan Vrouw Claus, wie haar in 't hoofd gezet heeft dat ik op 'n paard reed? En dat ik 'n sabel op-zy had... 'n kleintje, zei ze. Nu, klein of groot, ik wou dat het waar was, maar... hoe komt ze 'r aan?

En... dat *Stakkervrouwtje*?

En... dat portret!

Ik wil en zál denken aan m'n werk, alleen aan m'n werk, en aan de heren Ouwetyd & Kopperlith. Straks ga ik naar hun kantoor, en zal daar

mooi schryven, en goed rekenen, want... ik ken de hele “*Strabbe*” en moeielyker dan van *Strabbe*, zullen de sommen op zo’n kantoor toch wel niet wezen, denk ik. En al was dit zo, dan zal ik... neen, neen, moeielyker dan van *Strabbe*, zyn de sommen op zo’n kantoor zeker niet! Zouden nu zulke heren-zelf ook de hele *Strabbe* doorgewerkt hebben? Wie heeft hen daartoe aangespoord toen ze jong waren. Dat ik de eerste ben geworden by Pennewip, heb ik aan Femke te danken. Waarom toch vertelde zy aan haar moeder, dat ik ’t knapste jongetje van de school was? Want dat was niet waar... o, in lang niet! Later... ja, toen ik ’t geworden was om haar plezier te doen. En nu zegt dokter Holsma dat ik veel te weinig weet, en pas beginnen moet iets te leren. En dat ik nog wel tien jaar lang, of veel langer nog, aan niets mag denken dan aan m’n werk! Alle Grieken zullen vermoord zyn, voor ik ’n wezenlyke man ben. En... Femke zal trouwen met ’n matroos, of ’n timmerman, of... met ’n schipper die ’n bonte muts draagt, of... met ’n prins, als ze wil!

Die man scheen veel ontzag voor haar te hebben, en de ander ook. Och, hoe prachtig stond zy op die tafel! Wie zou gedacht hebben, dat ze zo... groots was! Maar... wat kwam zy eigenlyk uitvoeren in zo’n drukte! Dat ze dapper was, wist ik wel, maar... zó! En in de komedie! Ik begryp heel goed, waarom de keizer haar groette. Hy vond het zeker aardig, dat ze zo durfde. In die hele *Scylla* was niets dat uit de verte halen kon by háár. Dit zal de keizer ook wel begrepen hebben, en dáárom heeft hy haar gegroet.

Zodra ik helemaal groot ben – ik meen: als ik de handel versta, want daarop zal ik nu wezenlyk me allereerst toeleggen... dat zál ik! – nu, later dan, wil ik ook eens ’n treurspel maken, en zó dat ook de keizer er naar luistert, hy, de prinsessen, en ’t Volk, en allemaal! Ik zal er iets inbrengen van ’n geroofd schild, en... Femke zal het terugbrengen... zy, of ik, of... wy samen. Ja, zó zal ’t wezen, juist andersom dan in *Scylla*. En ik wou m’n stuk wat minder laten rymen, want het klinkt alsof de mensen elkaar voor gek houden. En ik heb duidelyk gemerkt dat ze soms heel wat anders zeggen dan ze eigenlyk menen, alleen om dat rym. En telkens wist ik wat er volgen zou, want als de een wat zei van z’n hart, vertelde terstond ’n ander iets over z’n smart. ’n Enkele keer hindert het niet, maar op-denduur is ’t heel vervelend. Dat zei dan ook die Focus: *weerhou die redenen, prinses, die my vervelen*. Ik geloof niet dat ’n Griekse held ooit zo iets kan gezegd hebben, want al nam hy er geen genoegen mee dat z’n beminde voor hem stierf – ik zou ’t ook niet toestaan – dat was geen re-

den om haar zo onvriendelyk toetespreken. Misschien was 't weer om 't rym. Daarom zal ik niet rymen in m'n treurspel. Niet altyd, tenminste. Als ik nu maar lang genoeg leef om zo-iets te mogen beproeven, en als zy maar niet vóór die tyd...

*Sla neer dat oog dat my mezelf ontrooft,
My weglukt van de taak die op me rust.
Gy zweeft, en wenkt, en wyst op hoger doel,
En tracht me wegstelen van m'n plicht...
Ik mag niet, Femke! Ik smeek je, vlucht niet heen
Omdat ik altyd nog mezelf niet ben,
En niet mag luistren naar uw stem. Ik moet,
U ziende, blind zyn... doof als gy me roept,
En stom, als 't hart me berst van drang tot uiting.
Want, Femke, ik ben een kleine jongen nog,
Die leren moet, en leren, altyd leren,
En leren, leren, leren, leren...'*

'Wat mankeert je, Wouter?' vroeg Laurens. 'Zeg je versjes op?

'Hm... ja... zo! Ik praatte met mezelf,' antwoordde hy verlegen. 'Ik was opgestaan omdat het zo warm was in 't bed, en... en... dáár sprak ik over!'

Laurens sliep alweer, en Wouter voelde zich nog juist bytyds gewaar-schuid dat-i weer bezig geweest was met het verbodene, met iets anders dan de naastbyliggende werkelykheid. Zó had de dokter gezegd!

En nogeens dwaalden z'n gedachten af. Die vreselyke juffrouw Laps! Nu, geen afwyking makkelyker te herstellen dan deze: hy waste zich. En daarna, om goed te doen blyken zeker van de oprechtheid zyner schuld-belydenis, ging-i zitten bladeren in z'n *Strabbe*. Met dat boek bracht-i de paar uren door, die hem nog scheidten van 't ontbyt.

Juffrouw Pieterse had het zeer druk met de wichtigheid van de dag, en was mild in 't uitdelen van lessen omtrent de manier waarop Wouter zich in z'n nieuwe betrekking zou te gedragen hebben. Hy moest vooral heel fatsoenlyk wezen, en door z'n gedrag de heren opwekken tot het besef der goede hoedanigheden van z'n moeder. Ook was 't niet kwaad hun meetedelen dat-i by de Holsma's op de Kolveniersburgwal gelo-geerd had, en dat de schoenen van z'n vader...

'Ja, moeder,' zei Stoffel. 'En hy moet vooral precies op z'n tyd op 't

kantoor wezen. Daar houden zulke mensen van.’

‘Juist! Altyd presies op je tyd, want daar houden ze van. En als ze je n-iets vragen, dan moet je maar risseluuat antwoorden, heel risseluuat. En kijk niet telkens zo schieef-uit, dat verfrommelt je boordje, en dat stáát niet voor ’n jongen die al op ’n kantoor is.’

Dat boordje – amsterdamismus voor: halskraag – had ’n grote rol gespeeld in de voorbereidingen tot de geschiedenis van deze dag. De belangstellende lezer herinnert zich zeker ’t jukkraagje, waaronder Wouter gebukt ging toen we ’t eerst kennis met hem maakten in de Hartenstraat. Door ’n verdrietige gaping in m’n archief – daarvan zullen zich méér sporen vertonen, helaas! – ben ik niet instaat met juistheid al de overgangen te schetsen, die in dit opzicht de toenmalige periode scheidten van de tegenwoordige, doch wel weet ik dat de opstaande boordjes die Wouter vandaag zouden begeleiden naar ‘de handel’ ’n zeer voorname bestanddeel uitmaakten der fondamenten van juffrouw Pietersen’s hoop. En ook Wouter-zelf dacht niet gericht over deze verandering. De twee plankstyeve linnen lappen die z’n wangen bedykten, maakten op hem ’n dubbele indruk. Eerst en voornamelyk die van ’n *toga virilis*. Vervolgens ’n paar rode strepen, die de weg wezen van z’n mondhoeken naar z’n oren. Hy was er groots op, en reeds hierom alleen zoud-i zo graag Femken ontmoet hebben. Wie styf-overeindstaande halsboorden draagt, is geen kind, en niemand zou dit beter inzien dan iemand die voor bleekmeisje fungeerde, en dus beroepshalve gewoon was met zulke onderscheidingstekenen omtegaan. Maar dat deze roemryke blyken van volwassenheid ’n lastige keerzy hadden, is ook waar. Wouter moest voortdurend recht voor zich uit zien om z’n pronk niet te bederven. Hy voelde dat dit hem ’n zot voorkomen gaf, en de neiging meedeelde om te spreken als Stoffel, maar ’t was juist dit gemaakte, dit onnatuurlyke, waarmee hy, volgens de niet geheel onjuiste menskundige berekening zyner moeder, de gunst moest winnen van z’n nieuwe chefs. Dus: ‘Draai toch in-godsnaam je hoofd niet zo telkens rechts en links. ’n Mens moet vóór zich kyken. Je kunt er vast op aan, dat zulke heren van deftigheid houden. Je moet je nu met je nieuwe boordjes – ’t zyn ouwe van Stoffel, maar dat doet er niet toe, wat zeg jy, Trui? – je moet je niet aanstellen als ’n wilde.’

Van wildheid was geen spraak, toen Wouter ’n kwartiertje na deze laatste vermaning, allerbeschaafdst aanbelde aan zeker huis op de Keizersgracht, dat met de naam Kopperlith gemerkt was. Doch, helaas, ’t

scheen wel of reeds z'n eerste aanraking met die firma 'n misgreep wesen moest. Twee toegangen boden zich – niet zeer oprecht uitlokkend, maar bruikbaar toch – de bezoeker aan. Een dubbele glasdeur vertoonde zich op de laagte, of zelfs ten-halve beneden de laagte, van de straat, doch daar-naast gaf 'n 'opgaande stoep' gelegenheid om doortedringen tot 'n soort van *bel-étage*. Wouter, vol fatsoensbejag, vond de laatste weg 't geschiktste, en met niet zeer flink gestrekte knieën besteeg hy de acht of tien trappen. Op 't bordes aangeland, trok hy zo zacht mogelyk aan de bel: men mocht het eens horen! Onwillekeurig, en byna met schrik, ontwaarde hy door 't venster van de 'zykamer' het gelaat ener bejaarde dame, dat zonder de geringste uitdrukking van welwillendheid z'n figuurtje scheen te monstere. 't Scheen wel dat ze hem de stoep wou afkyken. Wouter had er'n pynlyk gevoel van, en maakte zich zo klein mogelyk. 't Is niet ieder gegeven, en vooral niet iemand die z'n eerste opstaande halsboorden torst, zonder angst op de stoep te staan van 'n huis op de Keizersgracht! Met genoegen ware onze held hard weggelopen, maar... wat dán? Bovendien, hy had geen militaire rang, en moest dus stáán blyven onder bereik van 't geschut uit die zykamer. Het... vrouwspersoon bleef hem aanzien met vinnige blik, en scheen maar niet te kunnen verdragen dat er iemand aanklopte aan háár paleis. De martelende inspektie duurde lang, zó lang dat Wouter ernstig begon te denken, óf aan de aftocht, óf aan 't herhalen van z'n klinkende aanmelding. Maar ook tot deze beide uitersten was 'n moed nodig van heel andere soort dan-i... misschien eenmaal hebben zou, doch gewis op dít oogenblik evenmin bezat als de vereiste. Wat baatte hem nu Holsma's heerlyk voorschrift om altyd flink z'n naast-byliggende plicht te doen? Wat viel er nu te leren? Wat kon-i arbeiden op die stoep? In 's hemelsnaam: hy wachtte.

Lezers, die omgegaan hebben met goden, keizers, prinsen en mannen *en place*, weten waarschyglyk dat iemand die zich respekteert, moeielyk te genaken is. De bewoners van de Amsterdamse Keizersgracht respekteren zich zeer, waarin ik dan ook 't heel enig kenmerk vind, dat hen uit de verte op goden doet gelyken, zonder nu juist te beweren dat ze zich aan de andere kant te-buiten gaan aan humaniteit. Wat overigens dat respekt aangaat, ze hebben eigenaardige manieren om ook anderen daarmee aantesteken, en wie niet op z'n hoede is, wordt er ziek van. Achtenswaardige oude schryvers, die de *Natuurlyke Historie der Klein-städtere* tot onderwerp van hun studiën kozen, verzekeren dat de dienst-

boden in bedoelde kring worden afgericht op 't inboezemen van ontzag aan bezoekers: ze laten de ongelukkigen die door 'n gram noodlot veroordeeld werden zich daaraan bloottestellen, zeer lang wachten op 't openen van de huisdeur. Het schynt dat de *ad hoc* dienstdoende keukenmeid, door een tot de uiterste grenzen der mogelykheid gerekt dralen, de bezoeker in de waan moet brengen, óf dat het huis zo byzonder groot is, of dat haar bezigheden onafbrekelyk zyn omdat ze zo byzonder veel te koken heeft. Bedoelde auteurs schryven deze diepzinnige gedragsregel op rekening van zekere jacht naar aanzienlykheid. God-bewaarme dat ik die jacht loochenen zou, maar de aanzienlykheid draagt in myn mond 'n heel andere naam. Ze komt my – met het oog op de van dit woord in m'n vorige bundel gegeven definitie – ploertig voor. En aan zulke ploertery is nu ons Woutertje voorlopig overgeleverd. Hy wachtte met heldhaftig geduld. Heel eindelyk werd de deur door 'n vry onogelyk vrouwspersoon geopend, doch maar heel even, en niet verder dan volstrekt nodig was om Wouter toetesnauwen: 'Wat mótje? Mot je by mefrôd weesse? Wa's je booschap? Je skelt *huis*, jonge! Ik ken niet f'r jou plessier de hele dag de skel nalope. Waarom skel je *huis*?'

By mevrouw? O neen, gewis niet! Wouter dacht niet aan mevrouwen. Maar: 'je skelt *huis*'... wat is dát?

'Of skel je *keuke*?'

Deze tweede vraag gaf licht. Wouter bemerkte nu dat er twee belknoppen uit de deurpost staken, en dat ze onderscheiden waren door de benamingen 'keuken' en 'huis'. Wie groente, vlees, boter of melk kwam brengen, moest zich melden door middel van de keukenbel. En alleen bezoekers die aanspraak konden maken op toegang tot het *salon* – 'n ding dat er in zekere zin niet was, gelyk we zien zullen – mocht zich aanmatigen de zeer pretentieuze huisschel in beweging te brengen. Wouter die noch viktualie kwam brengen, noch z'n opwachting maken wilde aan 'mevrouw' – zou zy 't wezen, die zo onlieftallig door 't venster van de zykamer gegluurd had? – Wouter erkende stamelend dat-i zich vergist had, en niet wist waar-i wezen moest. Juist wilde hy zeggen dat-i... de jongeheer Pieterse was, toen de meid, die zich volstrekt niet nieuwsgierig toonde naar z'n identiteit, hem de deur voor de neus dicht-smeet.

Door m'n al te vurigdichterlyk genie heb ik me daar laten verlokken tot 'n overdryving die zeer te betreuren is. Herhaaldelyk sprak ik van 'n deur, en... die geopend. Een klein beetje maar, heel eventjes, zo ongast-

vry mogelyk, maar geopend toch! Dit nu was de waarheid, maar... een *deur*? Vervloekte hyperbolen: 't was 'n halve! De huisdeur waarachter 'n rechtgeaard Amsterdammer z'n vrouw, z'n effekten en z'n schimmelig patriciaat verbergt, is halverhoogte in tweeën geknipt. De bezoeker moet eerst deugdelyk gerekognosceerd zyn, voor men hem door 't openen van de onderste helft, de toegang vry laat. De zeer *letterlyk-exklusieve* strekking dezer byzonderheid ligt alzo voor-de-hand, en wordt duidelyker nog, wanneer men ze in-verband brengt met de talloze hekjes en afsluitingen die elke voorbyganger schynen toeteroepen: '*myn* huis, je komt er niet in!' En nog zyn er gevoelloze bedillers, die 't de Amsterdammer van zulk gehalte kwalyk nemen dat-i, by zó'n benauwde levensopvatting, in de regel 'n dom schepsel blyft! Die onbillykheid is niet uittestaan.

En nog altyd spionneerde die lelyke dikke dame door 't venster van de zykamer. 't Kwam Wouter voor, dat zy iets hem betreffende meedeelde aan iemand die in haar gezelschap was. Een heer van minder dan middelbare leeftyd, boog over haar heen naar 't venster, en wenkte Wouter met niet zeer vriendelyk gebaar, dat-i de stoep verlaten, en beneden aanschellen zou. Goddank, nu wist onze kandidaat-handelsman tenminste iets. Allerbeleefdste nam-i z'n hoed af, en schoof blootshoofds enigszins bukkend dat dreigende venster voorby, en de stoep af. Inderdaad, beneden by de dubbele glasdeur was ook 'n bel, en daarnaast las hy 't woord: *magazyn*. Hier zal ik moeten wezen, dacht hy. Kantoor en magazyn zal wel zo omstreeks 'tzelfde zyn. En hy belde.

De persoon die belast was met het 'nalopen' van deze schel, zou alweer zeer gevoegelyk kunnen doorgaan voor 'n kurator of superintendent van 't respekt. Hy gaf Wouter veel tyd tot meditatie, vooral over de tekst hoe moeielyk het is integaan tot den huize Kopperlith. Of onze expektant-handelsridder behoorlyk gebruik maakte van de zo gul aangeboden gelegenheid tot ontwikkeling van z'n denkvermogen, is te betwyfelen. Bovendien, hy werd gestoord. Men tikte – en op de klank af geoordeeld, enigszins toornig – tegen 'n glasruit van de zykamer. Wouter stapte een tred achteruit, en zag naar boven. De m'nheer van zo-even beduidde hem met driftige bewegingen, dat-i nogeens moest aanbellen, en wat harder. Wouter bedankte door het afnemen van z'n hoed – had niet z'n moeder hem vóór alles, fatsoenlykheid aangeprezen? – en hy waagde nu 'n harder trekje, dat nog altyd niet terstond door 't openen van de deur gevolgd werd. Het scheen wel dat de Cerberus van 't 'magazyn' 'n zeer hoog denkbeeld koesterde van 't respekt dat de heren Ouwe-

tyd & Kopperlith nodig hadden. De man overdreef z'n yver. Dit begon zelfs de heer in de zykamer intezien, die alweer tikte, en wenkte: 'schel nógeens voor de drommel!' met 'n uitdrukking alsof Wouter 't helpen kon dat er niemand kwam. Hy voelde heel duidelyk hoe de ware fatsoenlykheid voorschreef, vergeving te vragen dat men hem zolang wachten liet.

Intussen gluurde hy door de glasdeur, en wierp nieuwsgierige blikken in 't 'magazyn.' Het was een van die lokalen welker afmetingen men gewoon is uittedrukken door de dichterlyke vergelyking met 'n pypelâ. Enigszins in afwyking van de bekende omschryving in de meetkunst, verheugde zich de hier bedoelde ruimte in de eigenschappen van lengte, breedte en... laagte. De breedte was met die van 't huis gelyk. De lengte werd aan de voorzy begrens'd door de reeds bekende glasdeuren, die in haar poging om wat licht doortelaten, werden bygestaan door 't schuins hoekje venster dat z'n hypothenuze gemeen had met de stoep, en bovendien door 'n ander raampje dat aan de vóórzy van die stoep aan de straat uitkwam. Het hokje dat door dit venstertje z'n licht ontving, heette 'het kantoortje' in tegenstelling van 't 'kantoor' dat we straks zullen te zien krygen. Wat overigens de 'laagte' van 't magazyn aangaat, deze benaming is zowel gegrond op de zeer geringe afmeting van de opstand, als op 't peil van de vloer. Een volwassen man kon met z'n opgeheven hand de zoldering bereiken, en de bodem lag 'n voet of drie beneden de begane grond. Hy verhief zich niet verder boven de riolen die in de gracht uitliepen, dan juist voor de bewoners nodig was om niet te worden mee-weggespoeld met de vuiligheid. Wat de verlichting aangaat, men begrypt dat het weinige glaswerk aan de voorzy, niet ál 't werk alleen kon doen. Ongeveer op één derde van de lengte, hield het binnenkruipend licht op. Wie evenwel scherp van gezicht en rechtvaardig was, moest erkennen dat-i, heenborende door de duisternis van 't midden, vry duidelyk kon bemerken dat de bouwmeester gepoogd had ook aan de achterkant iets te laten binnendringen dat naar vermindering van duisternis geleek. Daar namelyk was door vriendelyke bemiddeling van 'n boven de zoldering van 't magazyn gelegen binnenplaatsje, iets te zien dat niet volstrekt zwart kon genoemd worden. Hoe de venstersoort heette, die dit wonder te-weeg bracht, weet ik niet recht. Een lantaarn, of 'n koekkoek, of zo-iets. Er is altyd wat armoedigs in zulke bouwkunstige meesterstukken. Ze geven getuigenis van de bekrompenheid – in alle betekenissen!

Voor-zover Wouter's blikken in 't magazyn konden doordringen, bemerkte hy dat de langse middelruimte was ingenomen door 'n brede tafel, waarop stapels lynwaad gerangschikt lagen. Ook rechts en links langs de muren waren zulke koopmanschappen opgestapeld, zodat slechts 'n nauwe doorgang aan weerszyden van die lange tafel overbleef. Alleen aan 't vooreind, tussen 't 'kantoortje' en de glasseur, was enige ruimte overgelaten, waar 'n meubel op schragen stond, dat hy later leerde kennen en waarden als 'de paktafel.'

Waarlyk, er begon kans te komen, dat de deur ten-laatste zou geopend worden. Dat Wouter eindelyk in een der gangetjes iemand naderen zag, zou wat veel beweerd zyn, en alweer aan sommige kunstrechtters die in polemieck op hun gemak gesteld zyn, gelegenheid geven tot de bakerlyke aanklacht van overdryving. Neen, Wouter zag niets in die duisternis, maar wel kwam 't hem voor, dat de duisternis zelf zich begon te bewegen. Er schoof iets zwarts over de zwarte grond. En dat zwarte werd – zonder overyling altyd – wat bruiner en gryzer en lichter... waarachtig, er naderde een menselyk wezen. Heel natuurlyk. Gerrit Sloos kwam de deur openen, en beslofte reeds de ruimte naast de paktafel. Nog één sekonde, en de slotbrug van het toverkasteel zou worden opgehaald. Wat vreemds lag daarin? Voor u en my niets, lezer, maar Wouter was aan 't verstenen geraakt, en stond op het punt vasttegroeien in z'n wachstemming. Alle verwondering over de moeielykheid om in dat heiligdom doortredingen, was zo volslagen geweken, dat hy, nu de deur eindelyk geopend werd, zich niet kon onthouden van enige verbazing over het tegendeel. 't Scheelde weinig of hy had aan Gerrit Sloos gevraagd, of-i zich ook vergiste? In-plaats daarvan echter, nam hy – voor de hoeveelste maal nu reeds! – z'n hoedje af, en Gerrit keek vragend tot hem op. Wouter stotterde iets.

'Ben jy Pieterse, de jongeheer die hier op 't kantoor komen zou?'

'Ja... a... a, m'nheer!'

'Zo? Je hoeft geen m'nheer tegen me te zeggen. Ik hiet Gerrit... Gerrit Sloos, weetje. Eigenlyk is m'n naam Schlossmann, maar och... wat heeft 'n mens aan die moffekuren, niet waar? Daarom zeg ik maar Sloos, en zo teken ik ook, want... ik ben de knecht, weetje, de kantoorknecht. Kom maar in!'

Wouter daalde de drie trappen af, die toegang verleenden naar het hol. Z'n eerste beweging, toen-i naast de paktafel stond, was 'n onwillekeurige greep naar z'n neus. Want... de stank was onverdragelyk.

‘O né,’ zei Gerrit, als antwoordende op dit welsprekend gebaar. ‘Dat reukje is niet van ’t magazyn – ik zeg maar *kelder*, weetje, want zo zeien we vroeger toen de ouweheer-zelf nog meedeed – die lucht is van de kelder niet, maar van de riolen, weetje!’

Zo troost een edle ziel haar deelgenoot in ’t lyden!

‘O zo,’ zei Wouter, alsof deze opmerking de pestlucht veranderde in ’n geur. ‘O... zo!’

‘Ja, van de riolen. Daarom ook staat al dat goed daar tegen de muur op planken, zieje. Als ’t de grond raakte, zou ’t verrotten. Kom mee naar ’t kantoor. Maar je komt veel te vroeg, want we benne-n-in de komkommertyd. Dan is er niet veel te doen, dat begryp je-n-ook wel. Maar hoor eens, je mot niet vóór schellen, aan de kelder – de jongheren zegen tegenwoordig: *magazyn*... Franse wind allemaal... ’n Engelse *notting*, weetje! Nou, ze hebben ’t van die malle Wullekes! – je mot het kantoor ingaan in de Vellestraat. Ik zal ’t je wyzen. Voor vandaag komt het er nou niet op aan, omdat het de eerste keer is, en omdat je ’t niet weet. Je ziet, ik heb je opengedaan...’

Gelukkig!

‘...maar anders, weetje, wie op ’t kantoor wezen mot, komt in door de Vellestraat. ’t Is heel makkelyk te vinden... als je-n-’t maar eens weet. En daarom zal ik ’t je wyzen. Kom maar mee. Maar zet je hoedje op. Je hoeft tegen my zo beleefd niet te wezen, want ik ben de knecht maar, weetje. De heren komen straks, zo tegen negenen. ’t Is komkommertyd, moet je denken. En daarom heb je zo lang gewacht voor ik je opendeed. Want ik zat in de keuken, en ik zei tegen de meid dat zy zou opendoen – in de bovengang, weetje – want dat het zeker ’n nieuwe askarreman was, die nog niet wist waar-i schellen moest. Maar ze wou niet – ’n lui beest is ze! – en ik zei: ’t gaat my niet aan, want we benne-n-in de komkommertyd, en dan wordt er zo vroeg niet aan de kelder gescheld door iemand die de zaken kent. Dat zal jyzelf ook wel te zien krygen, als je hier ’n tydje geweest bent. Weetje hoe lang ik hier al dien?’

Wouter klaagde zich aan van verzuim. Hoe drommel kon-i zich veroorloven niet te weten hoe lang Gerrit Sloos reeds in dienst was van Ouwetyd & Kopperlith? De booswicht stamelde vol schuldbesef dat-i ’t niet wist.

‘Nou, raad eens!’

Elk ander zou 'n cyfer genoemd hebben. Wouter was te stipt, te vol geweten, om aan zeker getal jaren de voorkeur te geven boven 'n ander getal. Waarom *twintig*? Waarom *dertig*? Waarom meer of minder? Hy bleef er by dat-i 't 'heus' niet wist, en ook geen kans zag het te raden.

'Zo? Nou, dan zal ik 't je zeggen. Verléje Pinkster was 't drie-enveertig jaar. Wat zeg je dáárvan?'

'Hè!'

'Ja, 't is 'n lange tyd, niet waar? Als je 'rvóór staat, denk je dat het wat is. En als 't voorby is... weet je wat het dan is? Niemendal... 'n Engelse *notting*! Dat zal je zien, als je-n-'n ouwe kerel wordt, want nu ben je maar 'n jong borssie. 't Zal me benieuwen of je-n-'t zult kunnen vinden met Wullekes, met *m'nheer* Wullekes. Want tegen hem moet je "m'n-heer" zeggen, schoon ik 'm gekend heb zo kaal als 'n luis. Toen had-i geen nagels om met permissie... z'n neus te snuiten, en hy liep me na als 't horloge van 'n trekschipper die 'n ouwe juffrouw ziet aankomen. Maar nou... wind, wind, allemaal wind! En wat is 't? 'n Engelse *notting*! En z'n vrouw – ook 'n gekkin van de bovenste plank! – praat altyd over prinsessen die ze-n-eens gezien heeft. Né, die Wullekes... wie 'm kent, koopt 'm niet! Nou, je zal 't zelf zien en ondervinden, als je tyd van leven hebt. Ieder moet maar altyd z'n eigen weg gaan, en dat doe-n-ik dan ook. Maar die Wullekes...

Kyk, hier is 't. Tussen de olievaten moet je door – 't is hier altyd even smerig, dat komt van 't lekken, want die vaten lekken altyd – maar eerst moet je door de stokvisbeukery, en als je dat doet, kom je vanzelf op 't kantoor.'

Wanneer Gerrit Sloos met dit 'vanzelf' bedoelde: gemakkelyk, geleidelyk, zonder omslag, en wat men zou kunnen noemen: op 'n niet onprettige manier... 't zy zo! Over de smaak valt niet te twisten. Gerrit zal 't maar zo by-wyze van spreken gezegd hebben.

Onder 't luisteren naar al deze mededelingen, had Wouter de half-onderaardse weg afgelegd, die van de Keizersgracht naar de dwarsstraat leidde, waar men de ingang tot het kantoor van de heren Ouwetyd & Kopperlith te zoeken had. Hy prentte die stokvisbeukery en de gang naast het oliepakhuis diep in z'n geheugen, om zeker te zyn dat-i nooit weer zou worden overgeleverd aan de spitsroeden die hem zo hadden gepynigd aan de voorkant van 't huis. Dat die verheven stokvis-industrie en dat oliepakhuis, niets te maken hadden met de 'zaak' waarin Wouter leerling werd, zal de lezer wel begrypen. Er lag op dat terrein 'n servituut

van doorgang, en de stokvisbeuker moest gedogen dat er op de deurpost van z'n lokaal 'n ovaal bordje pronkte met het opschrift: *'Ingang naar 't kantoor van Ouwetyd & Kopperlith.'* Ook de olieman mocht de doortocht niet versperren, doch hy nam z'n verplichting zo nauw op, dat men er gewoonlyk niet dóór kon zonder 'n paar smeervlekken meetenemen. Juffrouw Pieterse heeft daarover vaak gekeven, en ook Wouterzefvond het heel onaangenaam. Maar... had-i zich dan voorgesteld, met de wereld in aanraking te kunnen komen zónder bezoedeling? Beste jongen, dat gaat niet!

Wacht-oefeningen, als geschikte objektieven voor 'n fotografiekastje. Nieuwe portretten. Hoestende intree in de handelswereld. Multa tulit!

By 't nalezen der laatste helft van 't vorig hoofdstuk, bemerk ik, 'n gedeelte van de weg die van de Vellestraat naar 't 'kantoor' leidde, te hebben overgeslagen. Na 't voorbyworstelen van de glimmende olievatén, moest men de gang door, langs een achterhuis van 'n paar verdiepingen hoog, en eindelyk de binnenplaats over, waarop 't kantoor 'uitzag'. De lezer die op nauwkeurigheid gesteld is – anderen zyn me onverschillig – wordt gewaarschuwd deze binnenplaats niet te verwarren met het plaatsje dat zo edelmoedig wat licht meedeelde aan 't magazyn. Tussen die beide 'openluchtjes' in, lag 'n groot gedeelte van 't huis, dat lang, smal en hoog was. Na de ontdekkingsreis geleidde Gerrit onze Wouter naar 't kantoor, wees hem daar 'n tabouret aan, en gaf hem de raad te wachten tot 'de heren' zouden komen. En, zei de man: 'Dat zal nog wel 'n uurtje duren, want we zyn in de komkommertyd. En ik ga m'n kommetje koffi drinken in de keuken. 't Ga je goed, zolang!'

Wouter dreef inderdaad de onbescheidenheid zo ver, dat-i de tabouret opklauterde, die hem aangewezen was. En hy peinsde.

De voorwerpen die z'n aandacht tot zich trokken, waren niet zeer geschikt om z'n stemming byzonder vrolyk te maken. Het uitzicht door de twee verweerde vensters op de binnenplaats en 't achterhuis, was – op 't verschil in warmtegraad na – nova-zemblisch:

*Een eeuwig grauwe lucht hangt loodzwaar op de... wanden.
Hier houdt geen sterfling 't uit. Hier komt geen Noorman landen.
Geen andre plek op aard, hoe karig ook bedeed,
Is zo ellendig naakt, zo arm aan groei en teelt!*

Meent men dat Tollens ooit die schone regels had kunnen schryven, als-i niet door z'n vader was 'gedaan' op 'n kantoor in verfwaren? Waar anders ving z'n oog zulke tinten op van iets droevigs, van 't enge, bene-pene, barre, kille? Meent men misschien dat er in 't hoge Noorden-zelf iets te aanschouwen valt, dat in zielstremmende invloed halen kan by zo'n verblyf? De oude heer Tollens heeft wel geweten wat-i deed, en 't is waarlyk te verwonderen, dat zyn zo wél op z'n plaats gezette zoon het

aanzyn heeft gegeven aan prullen ook. Misschien werd-i bedorven door 'n bloempotje op z'n binnenplaats.

Zo verraderlyk handelde het lot omtrent Wouter niet. Geen enkel voorwerp trok z'n ogen tot zich, dat hem 'n voorwendsel aan de hand deed om iets anders te denken dan: 'in de handel, in de handel, ik ben hier in de handel!'

Van-tyd tot-tyd verwaardigde zich een der dienstboden in de keuken, naast de onderaardse gang die naar 't magazyn liep, enig geruis te maken. En telkens liet dan Wouter zich afglyden van z'n krukje, om al wat er zou binnentreden, met de nodige beleefdheid te groeten. Maar er kwam niemand, en Wouter besteed z'n troontje weer. Toch zorgde hy z'n hoed in de hand te houden, om terstond gereed te zyn tot het aannemen van 'n groetende positie, áls er eens ten-laatste in die onbehagelyke eenzaamheid iemand te-voorschyn kwam. Op de grenenhouten vloer bemerkte hy indrukken van voetstappen. Dáár glinsterde de gepolyste moet van 'n rechts-omkeert-beschryvende hak... hoe heette ook de man die-i had horen noemen by de Holsma's, de man op dat eiland, die zo verschrikte by 't ontwaren van menselyke voetstappen? Och, in *deze* wildernis...

Aan de wand hingen hier-en-daar bundels papieren, onder bescherming van kartonnen bladen die allerlei opschriften droegen, welke Wouter verlegen maakten. Daar waren *Cognossementen*, *Fakturen*, *Vrachtbrieven*, en zelfs: *Diverse Nota's*. En die opschriften waren omgeven van 'n gekoperdrukte rand vol bloemen, rankwerk, hoornen van overvloed en allerlei krullen, welk bywerk beheerst werd door 'n piernaakte Merkurius, die op wolken zat, en heel pedant neerkeek op de epigrafen en de weelderige arabesken aan de rand. De wolken waren gemerkt O & K, N^o... later in te vullen by eventueel gebruik.

'Dat is de god des Koophandels,' dacht Wouter. 'Zou nu zo'n god ook begonnen zyn met leerlingetje op 'n kantoor te worden? Hoe lei men het toch aan in 't oude Griekenland, om iets te worden in de wereld? O, ik weet wel dat die fabelleer gekheid is, maar de lui die zulke geschiedenissen uitdachten, moeten zich toch 'n voorstelling gemaakt hebben van 't begin der zaken. Van wie had die Merkurius rekenen geleerd? Dáármee toch moet men aanvangen. Ik zal goed oppassen... *kapitaal staat tot kapitaal, gelyk interest tot interest... dát geeft dát, wat geeft dát?* En dan vermenigvuldigen. En dan delen met het voorste. En als er breuken zyn... lastig is 't, nu ja, maar ik zoek de algemene noemer. Ja, ja, ik zal goed

m'n best doen, zoals de dokter gezegd heeft...'

Daar werd weer gestommeld in de gang. Misschien zette een der meiden 'n 'luiwagen' buiten de keuken. Of ze smeeet 'n 'varken' de deur uit...

Wouter zette zich in postuur voor die luiwagen, en voor dat varken, en voor de meid die er over baasde. Helaas, nog altyd kwam er niemand. Hy had nog niets 'in de handel' verricht, nog geen enkele evenredigheid opgelost, geen noemer bruikbaar gemaakt voor 'n heel ristje breuken tegelyk, en toch... hy was vermoed! De klok sloeg al, of pas, negen. 'Reeds' voor iemand die sedert vyf uren worstelde met z'n gedachten. 'Pas' negen uur, voor 'n werkmannetje dat zo graag wou uitmunten, en nu al vóór 't aanvangen van de arbeid, zich geknakt voelde door uitgeputheid. Wouter onderging hiervan de onbewuste indruk, en werd bitter verdrietig. Beheerst door 't denkbeeld dat z'n voornaamste werk in rekenen zou bestaan, angstig dat-i niet voldoen zou – 't was niet te veronderstellen dat zulke aanzienlyke mensen zich zouden ophouden met makkelyke 'sommen' – legde hy zichzelf 'n *tentamen* op, en werd weldra zo suf, dat-i zich herhaaldelyk betrapte op: *zes maal acht is... drie en 'n kwart*, of... niemendal. 'O God, o God, waar moet het heen,' zuchtte hy, 'met... de handel!'

Elke keer dat een der beelden die 'n rol hadden gespeeld in de laatstverlopen dagen van z'n leven, zich aan zyn verbeelding vertoonde, joeg hy het driftig weg. Niet Laps alleen, noch Gooremest, noch de goede Vrouw Claus... hy bloosde, en keek Mercurius aan, die... ook geen kleren aan 't lyf had. Wél... gekleed of niet, hy wou er niet van weten. Hy zat daar niet op dat hoge stoeltje om aan mythologie te denken, noch aan pudeur, noch aan dat bad by de put! Weg met dat alles: hy moest in de handel! En, wel beschouwd, hy wás er al in. Bevond hy zich niet op 't kantoor van de heren Ouwetyd & Kopperlith? Zoud-i niet straks, diezelfde dag nog, en binnen een kwartier misschien, gereed moeten zyn tot antwoorden op de moeielykste vragen? Op vragen die de grote Strabbezelf in verlegenheid konden brengen? Och, waarom had Femke hem niet aangeraden de knapste te worden van de hele wereld? 't Was immers dan in één moeite doorgestaan? Dan zoud-i nu niet angstig behoeven te zyn, en niet beschroomd... noch tegenover Mercurius, noch zelfs voor de vreselyke heren Kopperlith!

Ja, ja, Femke had méér van hem moeten vorderen! Haar eis was kinderachtig. Wat had nu, wel beschouwd, haar advies hem gebaat? Hy was juist, of ter-nauwernood, 'n klein weinigje bekwamer maar dan Slach-

terkeesje, en ieder weet toch dat dit niet voldoende is in de wereld, om god des Koophandels te worden, veel minder nog om 't te brengen tot 'patroon' van 'n Amsterdams 'huis.' Dat Femke's bedoeling goed was geweest, wilde hy wel geloven... o, zeker! En boos op háár was-i niet. Integendeel. Voor en met haar zoud-i gaarne...

Weg, weg, weg met Femke... *drie maal negen is zeven-en-dertig*: o god, daar is 't weer! Het was om gek te worden. Juist! Zó begint krankzinnigheid.

Ja, 't was voor 'n ongedisciplineerd verstandje om krankzinnig te worden. Gelukkig hoorde Wouter 'n deur toeslaan, en daarop 't geluid van voetstappen. Maar 't was niet in het huis. Een oud heer vertoonde zich in 't gangetje naast het achterhuis, en betrad het plaatsje. De man naderde de achtervensters, gluurde even naar binnen, als om te zien wie daar al zo vroeg op 't kantoor was, verdween door 'n glazen zydeur in de gang, en vertoonde zich weldra binnen de kamer.

't Spreekt vanzelf dat Wouter 'n houding had aangenomen, die om vergeving scheen te smeken voor z'n existentie. Och, zo onnodig! Die oude magere heer nam 't hem volstrekt niet kwalijk dat-i bestond, en zelfs niet dat-i dáár was.

'Houd je gemak, jongheer. Uwe-n-is zeker de jongheer Pieterse? Ja, ja, ik weet er van. Heel goed! Wel, jongheer, zal uwe hier zo op 't kantoor komen? Nu, dat is best! Houd je gemak... houd je gemak, en stoor je niet aan my. Ik ben de boekhouder...'

Wouter had gebukt en gebogen en geknikt, en zich voorgenomen, wanneer-i eens weer in de handel ging, z'n hoed op 't hoofd te houden... om die te kunnen afnemen als er iemand binnen kwam, gelyk z'n moeder had voorgeschreven. Want hy voelde dat dit ontbrak aan z'n begroeting van de heer Dieper. Die vriendelyke oudeheer moest hem wel voor zeer lomp aanzien. En dit was-i niet, waarlyk niet! Hy had integendeel 'n gevoel van dankbaarheid aan de heer Dieper, die hem zo minzaam kwam verlossen uit z'n drukkende eenzaamheid. Om daarvan iets te doen blyken, bleef hy staan, zelfs toen de gulle boekhouder hem nóg-eens had toegevoegd: 'houd je gemak, jongheer... ik ben de boekhouder.'

En alweer onderzocht Wouter niet, of deze maatschappelyke standbelydenis misschien beduidde: 'ga nu maar zitten, *nu!* Straks als "de heren" komen, is 't wat anders!' Deze zin kon door hem onmogelyk aan Dieper's woorden gehecht worden, omdat in zyn oog, 'n boekhouder

ter-nauwernood 'n minder verheven wezen was, dan de 'patroon' zelf. Het verschil tussen deze beide standpunten ontsnapte aan z'n waarnemingsvermogen, en hy zou dus – áls-i kon geroepen zyn tot schatting – hierin dezelfde fout gemaakt hebben als 'n kind dat verwonderd vraagt, waarom de wolken nooit voorbyschuiven achter de maan om?

De uitdrukking van Dieper's gelaat was één doorgaande vriendelykheid. Hy verdween 'n ogenblik in de alkoof die tegenover de vensters wand vormde, en kwam weldra terug in boekhoudersuniform, d.i. in 'n gryze lange jas die veel beleefd had, en met 'n zwart kalotje op z'n witte haren. Want: 'soms was er tocht op 't kantoor.' Zo verzekerde hy aan Wouter, die 'n gebaar maakte alsof hy deze mededeling met innige dankbaarheid aannam, en ze vergelden zou by de eerste gelegenheid...

Och, hy had zo graag die goede oude heer Dieper 'n dienst gedaan. Hy stelde hem boven Mercurius, en vond dat-i op 'n engel geleek.

'Ja, het tocht hier soms. En er is niets op de wereld, waarvoor 'n mens zo moet oppassen, als tocht.'

Dat Wouter niet tegensprak, zal de lezer wel geloven. Maar dit was niet genoeg, meende hy. Als 'n bliksem vloog hem de gedachte door de ziel, alle reten van vensters, deur en vloer dicht te plakken, om die vriendelyke grysaard te helpen in de stryd tegen zo'n vreselyke vyand. Hoe was 't mogelyk dat de man nog middel had weten te vinden, grys haar te krygen in zo'n tochtige wereld? Moest-i niet voor zeer lang reeds – als zuigeling zelfs – bezweken zyn? Er zyn taaie naturen, dit weet ik wel, maar wie drommel zou 't de oude Dieper hebben aangezien, dat-i daartoe behoorde? De man had in z'n voorkomen niets van 'n held, en vertoonde zich eer als 'n sukkelaar die zich zou laten omvér-en wegwaaien door de minste luchtbeweging, dan als de perpetuee *triumfator* over al de kamer-orkanen waaraan-i sedert byna zeventig jaren was blootgesteld geweest, en waarvan-i de *spolia opima* in de vorm van 'zinkings' in 't hoofd droeg. Want lezer, daarmee beloont de afgod 'Tocht' ieder die hem deemoedig vreest in onkunde en onnozelheid. By gelegenheid zal ik eens uitleggen hoe die bespottelyke eredienst in de wereld gekomen is.

'Deemoedig.' Dit woord bevalt me, en wanneer ik 't recht had, de helden en heldinnen van m'n vertelling andere namen te geven, dan zy in werkelykheid gedragen hebben, zou ik me misschien laten verlokken aan deze klank de gelegenheid te ontlennen, om de goede boekhouder te kenschetsen met één pennestreek. Wie weet of ik hem niet: m'nheer

Deemoed gedoopt had. Maar ik zou dan 'n dubbele fout begaan hebben. Want hy heette Dieper. En dit wás-i ook.

Na de korte verpozing die 't binnentreden van de boekhouder onze Wouter bezorgd had, brak er weldra een nieuw seizoen van bedompte verveling aan. Dieper had 'n yzeren kist geopend, waaruit hy 'n half dozyn kantoorboeken nam, welke hy enigszins rangschikte op 't vlakke middelstuk van 'n dubbele kantoorlessenaar 'voor twee personen' ook wel genaamd: 'n *vis-à-vis*. Tegenover de zyde waar nu de boekhouder plaats-nam, stond 'n gelid enkele lessenaars. En daartegen veroorloofde zich Wouter even te leunen – geschied is 't – telkens als-i 'n ogenblik vergat dat de boekhouder wel eens kon opkyken. Maar dit deed Dieper niet. Hy debiteerde en krediteerde religieuzelyk, en sloeg geen acht op de dingen dezer wereld, die al of niet leunden tegen 'n andere lessenaar dan de zyne.

Tussen de alkoof en de eigenlyke kern van 't hoofdkwartier des handelds, stond op tafelhoogte een beschothje, dat de grens aanwees tussen vreemde bezoekers van 't kantoor, en de gelukkigen die er thuis-hoorden. Een daaraan met scharnieren bevestigde klep kon, opgeslagen, dienen tot operatie-basis van geld-tellen, en vervulde thans in afhangende houding de niet overbodige funktie van afleider van Wouter's verveling. Het ding werd in deze eervolle taak bygestaan door 'n ronde opening in een der hoeken, waarin 'n yzeren ring paste, die bestemd was tot het vastklemmen van de rand der geldzakken. Gelukkig voor Wouter, dat-i dit niet wist. Hy kon nu op z'n gemak zich vermoeien met de vraag: wat toch de handelsbestemming van die ring was, en van dat gat? Heel eindelyk... goddank, er gebeurde iets: Dieper nam 'n snuifje, en Wouter stond als 'n paal.

'De heren komen wat laat, jongeheer.'

Voor Wouter nog tyd had, te verzekeren dat-i daarom niet boos was op de heren, en er volstrekt niet aan dacht hen te ontslaan uit de betrekking van patroons, lag de boekhouder al weer gebukt over z'n memoriaal.

Wel beschouwd was de toestand nog verdrietiger dan vóór Dieper's komst. Toen en nu verveelde hy zich, maar zo-even deed-i niets dan dat. Thans had-i er nog de angst by, dat Dieper merken zou *hoe* hy zich verveelde, want – en deze opmerking geef ik wél voor nieuw – niemand verveelt zich zonder schaamte. Men wordt er niet graag op betrapt, waaruit misschien de gevolgtrekking kan gehaald worden, dat het niet geoorloofd is zich te vervelen.

Wouter, byv. had in die tyd zich kunnen meester maken van wat gladheid in de vermenigvuldigings-tafel tot 20 x 20, of verder nog. Waarom niet? Maar aan zo-iets dacht-i niet. Z'n enige zorg was, geen geluid te maken, om vooral m'nheer Dieper niet te hinderen. Dit was nu – o Holsma! – z'n meest-nabyliggende plicht. Uit het volle besef hiervan, hield hy de adem in, met het natuurlyk gevolg dat-i uitberstte in 'n hoestbui.

Geen oneerbiediger ding dan de Natuur!

'n Beetje verkouwen, jongheer? Ja, ja, dat komt van de warmte. 'n Mens moet zich wél in-acht nemen by heet weer. Ineens kryg je 't beet, in-ééns!

't Was wel wat ondeugend van Fancy, dat ze de prikkeling in Wouter's keel deed voortduren tot en na de binnenkomst van een der 'heren'. De arme jongen voelde zich genoodzaakt een van z'n patroons de rug toetekeran, om hem niet in 't gezicht te hoesten. Dit bedierf de voorstelling, en bedolf Wouter in een der afgrondjes van ogenblykelyke wanhoop, waaraan 't leven zo ryk is, doch die later blyken niet veel meer te zyn geweest dan 'n geringe oneffenheid op ons pad.

'Gmorge, Dieper!' had de binnentredende geroepen. 'Is Wilkens er nog niet?'

'Dienaar, jongheer Eugène,' antwoordde de boekhouder. 'Nee, jongheer Eugène, Wilkens is er nog niet. Misschien met stalen uit? Dit is de jongheer Pieterse.'

'Zo?'

Wouter hoestte.

'Hy moet maar wachten tot Pompile komt... of Wilkens.'

Wouter knikte, altyd doorhoestend, dat-i met het grootste geduld wachten zou op m'nheer Pompile of m'nheer Wilkens.

'Neem 'n glaassie water, jongheer,' vermaande de zoetsappige Dieper.

'Wel ja, laat 'm 'n glas water drinken,' hervatte de jongheer Eugène grootmoedig. 'Dáár staat water, en 'n glas ook.'

Inderdaad! Naast de yzeren kist waarin 's nachts de 'boeken' werden geborgen, stond in 'n donker hoekje op 'n stoof, een verweerde waterkaraf, waarby 'n glas met groezelig oranjekleurig bezinsel. Wouter dronk 'n paar teugen, en behandelde de daartoe gebruikte gereedschappen met 'n eerbiedige tederheid, zuiver water en helder glaswerk waardig. Toen-i eindelyk had uitgehoest, zat de jongheer Eugène met breed-

uitgestrekte elbogen voor een der enkele lessenaars in 'n Frans roman-
netje te lezen. Dat Dieper al weer op z'n boeken lag, spreekt vanzelf.

Wouter stond nu by die geldkist en die stoof, waarop-i netjes en zonde-
geruis de kostbare voorwerpen weer had neergezet. Zonder zich in 't
minst te verroeren, wachtte hy op m'nheer Pompile en op m'nheer Wil-
kens...

Sedert het aanbreken van de dageraad had-i niet anders gedaan dan
wachten, o Fancy! En gy, hardvochtige, gevoelloze, wrede, gy blaast hem
niet in: loopt allemaal vierkant naar de weerlicht, met je handel?

Neen!

*'Er moet veel leeds geleden zyn,
Er moet veel stryds gestreden zyn!'*

Ik geloof juist niet dat altyd – zoals de goede Kamphuyzen, misschien
om 't rym slechts, beweert – het eind van dat alles: 'vrede' wezen zal.
Maar... zelfgevoel toch, en hoogmoed, en de betrekkelyke kalmte die de
beloning is van 't:

Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit!

Mochten sommigen menen dat de beide aangehaalde teksten te deftig
zyn, te ernstig, te klassisch voor de *soort* van Wouter's tegenspoedjes? Ze
vergissen zich.

De zwaarste beproevingen worden ons opgelegd door nietigheden.
Zy overvallen ons dagelyks, telkens, aanhoudend, en vinden ons meestal
ongewapend. Bovendien, er wordt geen eer behaald in zulke stryd. Mo-
zes en de 'Heer' wisten 't wel. Ze plaagden Egypte niet met tygers, maar
met sprinkhanen.

Dat Wouter *leed*, is waar. Maar z'n *stryd* beduidde niet veel. We kun-
nen in het midden laten, of hy de moed bezat, die tot weglopen zou no-
dig geweest zyn. Zeker is het, dat hy de zielskracht had om te blyven, en
de plicht te vervullen die 't naast voor de hand lag. Zó had Holsma ge-
zegd, en zó zou 't wezen!

'Daar komt Wilkens,' verwaardigde zich de jongeheer Eugène te zeg-
gen, zonder de minste verandering van houding, en met zekere zuinig-
heid in 't uitspreken der woorden, alsof er deuren- en venstergeld werd
geheven van de artikulatie.

Inderdaad, de heer Wilkens vertoonde zich op de binnenplaats. Hy liep zeer snel, als om blyk te geven van 'n diligentie die niet presies ooreenstemde met de klok. De klok zal vóór geweest zyn. 'Dienaar, m'n-heer! Dag, Dieper!'

'Gmorge! Dat's de jonge Pieterse.'

'A-eh! Wèèèè! zo! A-ei, a-ei!'

Wilkens was 'n oude gek. Z'n geheel leven was één veroveringstocht geweest naar deftigheid en gewicht. Daar-i 't op z'n oude dag niet verder had gebracht dan tot kantoorbiedende en handelsreiziger, kan de lezer narekenen hoeveel veldslagen de man moet verloren hebben. De voornaamste ammunitie die hem overbleef, bestond in 'n langgerekt *ae* of *èèèè*, of zo-iets. Wie hem van naby kende, was er niet zeer bevreesd voor, maar nog altyd zagen sommige boerenwinkeliers hoog op tegen iemand die zo oneenvoudig spreken kon. En ook Wouter voelde zich heel klein.

'Jae, m'nheer, wat dunkt u? Zouden we met dat jonge mens maer niet wachten op m'nheer Pompile?'

De jongeheer Eugène stootte een klank uit, die alles kon betekenen wat men verkoos, zelfs: ja. En zó scheen z'n antwoord te worden opgenomen door m'nheer Wilkens, die nu op zyn beurt in de alkoof verdween, en weldra weder voor den dag kwam, gehuld in 'n lange kantoorjas.

'Ik ben eens by de juffrouwen Alders geweest, met diemetten,' zeide hy, als om zich by z'n jonge patroon over z'n laat-komen te verontschuldigen.

Deze antwoordde weer zo afgeknot mogelyk. Hy bromde iets dat juist even genoeg was om te kennen te geven: 'ik heb gehoord wat je zei.' En daarop zette Wilkens zich aan de lessenaar naast Eugène, waar-i de houding aannam van iemand die wat uitvoert. En hy deed inderdaad iets. Sedert enige dagen reeds tobde hy met 'n *deficit* van drie stuivers in de 'kleine kas' en pynigde zich met zoeken naar de oorzaak van die vreselyke gaping.

'Maer, m'nheer, kan er ook misschien 'n brief zyn geweest voor "huis-houden?"'

'Wel mogelyk,' antwoordde Eugène, op 'n toon van: 'wat kan 't my schelen!' Ook lag er iets in van: 'maak toch zo'n wind niet met je ogedienende stiptheid!'

'Jae... maer...'

Zodra mogelyk zal ik my ontslagen rekenen van 't nabootsen der wil-

kense deftigheid, voor-zover die zich openbaarde in z'n lymerige *ae's*. De lezer zal wel nagenoeg weten hoe zich 'n verwaande kwast uitdrukt, die meermalen in Den Haag was geweest, en zich de mislukte moeite geeft in elke letter de betekenis te leggen: ik ben 'n heer! De reden overigens dat hy, in tegenstelling van Dieper en de oude Gerrit, het naast hem zittend individu niet aansprak met het praedikaat: 'jongheer' lag hierin, dat Eugène reeds nagenoeg halfwassen was, toen Wilkens hem elf jaar geleden leerde kennen, terwyl Dieper en de knecht deze telg van de patroon, en zelfs de oudere Pompile, als kind hadden gekend. Toch zouden ook deze twee zich niet veroorloofd hebben, iets aftedingen op 't volslagen heerschap van de beide ondergoden, indien niet de oude heer Kopperlith-zelf hun die vryheid had in de mond gelegd. Deze namelyk was zeer fyn op maatschappelyke onderscheidingen – altyd slechts in toepassing op anderen, want zichzelf schatte hy 'n graad of zoveel te hoog – en noemde de jongelieden: 'm'nheer Pompile en m'nheer Eugène' wanneer-i over hen tot Wilkens sprak. Doch ook in zyn mond heetten ze, als vroeger: 'jongeheren' wanneer hy 't woord richtte tot de oudere lyfstaffieren van den huize. Dat iedereen – op de knecht na – tegenover Wouter volop: 'm'nheer' was, spreekt vanzelf. Of 't waar is dat men geen twee heren dienen kan, laat ik daar. Doch zeker is 't, dat Wouter er vyf tegelyk te bedienen kreeg, en vooral te eerbiedigen.

Wilkens becyferde de kolommetjes van z'n 'kleine-kas'-boekje, en zeide: 't Is ienderdaed verbaezend!'

Ei, zo spreekt Wilkens. En we nemen by dezen voor goed afscheid van z'n geblaet.

'Maar, m'nheer, zouden we nu 't jonge-mens maar niet aan 't werk zetten? Misschien komt m'nheer Pompile eerst na de koffi.'

'Wel ja. Ga je gang!'

Wilkens wenkte Wouter tot zich, en na 'n paar gemaakte kuchjes: 'Ik zou je maar raden hier maar plaats te nemen. Leg je hoed maar weg...'

Al deze *maren* hadden 'n betekenis. De meegedeelde bevelen kregen daardoor de rang van zware verlossingen na moeielyke dracht. Het wegleggen van de hoed beviel Wouter uitstekend, want het langdurig vastklemmen had hem kramp in de vingers bezorgd. Zeker, als 't bekende spreekwoord waarheid zegt, had hy meer dan iemand kans gelopen 't hele land doortereizen, daar hy uren lang met z'n hoofddekseel in de hand had gestaan. Voor 't ogenblik echter bewoog hy zich niet verder dan tot de lessenaar nummer *drie*, tussen Wilkens en 't venster.

‘Ga maar zitten. En zeg me nu eens of je rekenen kunt? Wat men noemt: goed rekenen?’

‘Ja, m’nheer,’ riep Wouter met ridderlyke moed, als ’n krygsman die de trom hoort. ‘O ja, m’nheer!’

Wat hy zich schrap zette tegen... Strabbe!

‘Wel, wel! Tel dan al die postjes eens op: guldens, stuivers en penningen. Zestien penningen maken ’n stuiver, ziejje, en twintig stuivers ’n gulden. Dit weetje zeker wel?’

‘O ja, m’nheer.’

‘Zo? Weetje dát? Ei!’

En Wouter, de rekenheld, spande zich zó in om z’n naast-byliggende plicht te doen, en om de teleurstelling over het derogerende van ’n: ‘op-tellingsom’ te overwinnen, dat-i glad verkeerd telde. Geen enkele kolom sloot met de facitten van m’nheer Wilkens. Hy werd zeer verdrietig, en betrapte zich op heimwee naar... de twee gevestigde zaken op de *Zeedyk!*

Een heer stapte de binnenplaats over. ’t Was m’nheer Pompile, oudste zoon van den huize, prokuraatierhouder en medechef van de firma Ouwetyd & Kopperlith.

De auteur vermaakt zich met meikevers. Wouters rekenkunstige bewaamheid gewogen en te ligt bevonden. Z'n opleiding in 't vak van Mercurius... de bode der goden. Speldeprikken in 'n windblaas.

Indien de oude heer Kopperlith, die nog altyd op 'n bovenvoorkamer bezig is met z'n ontbyt en de courant van de dag, doch die we straks zullen zien verschijnen...

...indien de jongeheer Pompile, die driftig, beredderend, jagend en als gejaagd, het kantoor binnenstuift, en 'n stuk of drie 'dag' s uitstoot, alsof 't beschuutkrumels waren die hem in de keel prikkelden...

...indien ál de jongeheer Eugène die daar nog altyd over z'n romanetje gebukt zit, en in knotwilgstyl z'n: 'bsjoer Pompile!' laat glippen...

...indien ál de Kopperlith's, als daar zyn: de jongeheer Rodomont, en de jongeheer Flodoard, en de jongeheer Leon...

...indien al die jonheeren... met de oude heer er by, en vooral de dikke lelyke mevrouw uit de zykamer, en de majestueuze Hersilia, en 'de' juffrouw...

...indien...

Sakkerloot, lezer, m'n galery wordt te vol! Wat 'n arbeid, al die portretten aftetekenen! Toch zal ik 't beproeven. Maar eerst dit: indien ze myn Wouter-geschiedenis onder de ogen kregen en lazen...

Maar ze lazen geen Hollands. Nu dan, indien men hun een Franse vertaling van m'n werk voorlegde... zy allen zouden om my de hals vliegen uit dankbaarheid. Eigenlyk is 't me dus niet onaangenaam dat hun litterarische ontwikkeling by 't Frans is blyven staan, en dat de kans op vertaling van m'n werken in dat onwysgerig idioom, allergeeringst is. Bovendien, al die jonge en oude jonheeren zyn dood.

Ja, dankbaar zouden ze wezen, tot krankzinnigheid toe! De lezer is waarschyntlyk begaafd met 'n buitengewone verbeeldingskracht, en ik wil hem gaarne het dubbele van de gemiddelde burgerlyke intelligentie toekennen, maar toch betwyfel ik of hy in-staat wezen zou, zich de aandoening voortestellen van 'n familie die, vele jaren na haar universeel overlyden, van 'n edelmoedige schryver drie graden Amsterdamse hoogte zo maar klakkeloos present krygt. Want, al kost het m'n eigenliefde een zwaar offer, al loop ik gevaar de roem van stiptheid te verkleinen, waarop ik hoge prys stel... de waarheid bovenal: onze Kopperlith's

woonden *niet* op de Keizersgracht, en patriciërs waren ze *niet*... ziedaar!

De oorzaak van m'n dwaling is niet moeielyk optegeven, maar 'n dwaling is het. Toen ik, 'n hoofdstuk of wat geleden, met juffrouw Laps langs de Amstel in de buurt van de Jachthaven pantoffelde, daagde de oudeheer voor m'n schryversogen op. Nooit zag ik 'n grysaard met deftiger voorkomen. Op z'n enigszins te dikke buik na, vertoonde hy 't model van 'n Genuese *Doge*... uit 'n roman, namelyk. Van 'n sterk geïdealizeerde Marino Faliero... op 'n schildery. En ieder groette zo deemoedig, en ieder fluisterde zo piepend: 'dat is m'nheer Kopperlith!' dat ik – al te oppervlakkige waarnemer op dat ogenblik – men bedenke dat m'n aandacht werd afgeleid door 't kyken naar prinses Erika, die 'r lief uitzag – in 's hemelsnaam, ik vergiste my, en dacht: die man woont zeker op de Keizersgracht! Waar ánders? Voor 'n graaf of baron vertoonde hy een te fatsoenlyk voorkomen. Een ridder uit de middeleeuwen was-i niet, want met zo'n zwaarlyvigheid bewoont men geen burgt op 'n rotspiek. Bovendien, z'n harnas was van zwart laken, heel fyn en glanzig wel, maar... laken toch. Een keizer, koning of prins kon hy ook niet wezen, want inplaats van hem iets toeteschreeuwen, ging ieder verlegen voor hem uit de weg en maakte plaats voor de buik die-i als 'n marskraampje voor zich uitdroeg. Wat ánders kon ik uit dit alles opmaken, dan dat-i op de Keizersgracht woonde? Tot overmaat van verontschuldiging, beroep ik my op 't publiek in de kroeg van Vrouw Gooremest. De lezer was er zelf by, en kan dus getuigen hoe al die bevoegde personen in myn dwaling deelden. Klaas Verlaan en z'n kornuiten waren óf Amsterdammers van ouder tot ouder, óf althans Noordhollanders, en wanneer zulke autoriteiten zich vergissen, mag men het de arme schryver die deze eer niet heeft, niet zo heel erg ten-kwade duiden dat hy in z'n rangbepalingen 'n paar straten of grachten uit de koers dwaalt.

Hoe dit zy, 'n vergissing wás het. En heel bedroefd ben ik er niet over, omdat ze my zo-even de gelegenheid verschaftte zekere oudheidskenner die m'n integriteit kwam aantasten, en meende my omvér te gooien met 'n adresboek van 't jaar zoveel, de verheven uitdrukking naar 't hoofd te werpen:

'Indien de Kopperlith's niet woonden op de Keizersgracht, m'nheer... dan, m'nheer, dan... welnu, m'nheer, dan hadden ze verdiend te wonen op de Keizersgracht, m'nheer!'

En daarby blyft het... verhuizen laat ik ze niet! Ik heb alzo in 't gevolg van m'n verhaal de ongewone verdienste, twee waarheden tegelyk te

verkondigen. Ze woonden er, en ze woonden er niet. Het kantoor 'ging in' in de Vellestraat, of in 'n andere straat, of... in 't geheel geen straat, en dus 'op' 'n gracht. En dat de hele familie 'n pronkstuk was van opgeblazen nietigheid, is ook waar.

'Dat komt er niemendal op aan, hoor ik zingen door 'n peloton afgestorven zielen, als je maar terdeeg volhoudt dat wy op de Keizersgracht woonden!'

Het is deze koorzang die my de moed geeft, m'n topografische dwaling voltehouden tegen de letterlyke tekst van dat adresboek in. Komaan, jongeheer Pompile, spreek, laat je horen en bekyken door ieder die 'n abonnement kan betalen aan Wouter's boekenman in de Hartenstraat! En jy ook, jongeheer Eugène! En Hersilia! En Leon! En Rodomont! En Flodoard! En de rest! Veroorloof me – of niet, naar verkiezing! – u 'n draadje om de poot te strikken, u te laten vliegen, huppelen en doodliggen als 'n meikever. Spreek, Pompile! Ratel en snater, Pompile, als toen je nog leefde, en al of niet woonde op die fameuze Keizersgracht!

'Dag, Dieper! Dag, Wilkens! Dag, Eugène! Papa nog niet beneden? Hier zyn de brieven... een voor huishouden – van Leon, Eugène! – waar is Gerrit? Zo, is dat de jonge Pieterse? Weet-i de weg in de stad? Ik heb veel boodschappen, weetje! Krimp te Rotterdam vraagt twee wittegrondjes-driekleur – je weet wel, Wilkens, die *Victoria-fancies* van *Crawfurth-Leeds* – maar hy wil dat oude krieuweltje met 'n oogje... is 't er nog? Waar is Gerrit? Ik heb veel boodschappen. Hoe is 't met mama, Eugène? Zou 't lukken vandaag... ik meen de verhuizing? 't Saizoen gaat voorby, en ik wou zo graag de Hocker's en de Pleier's en de Krucker's vragen op *Groenenhuize*. Die briefbesteller is 'n lap... de vent wil altyd geld voor 'n borrel als-i de brieven opstraat afgeeft, want... hy mag 't niet doen, dat weetje. Als 't gemerkt wordt, krygt-i z'n ontslag. Ik heb 'm deze keer 'n stuiver gegeven: denk er om, Wilkens, maar... zet 'm op huishouden, want er is 'n brief van Leon ook. Dus 't kan wel op huishouden: wat zeg jy, Eugène? Zo, ei, is dát de jonge Pieterse? Heb jy wat voor Gerrit vandaag, Dieper? *Ik* heb veel boodschappen. Wilkens, je moet zo goed wezen Gerrit hier te roepen, en zeg dat ik veel boodschappen heb, en... en... ziehier de brief van Krimp. Die mensen vragen altyd wat er niet is, want... dat krieuweltje met dat oogje is er niet meer. Weetje wat we doen zullen. Als 't krieuweltje 'r niet meer is – met dat oogje, weetje? – dan zenden wy 't moesje, of 't slangetje, of dat patroontje met de blokjes... je weet wel, 't zyn de wittegrondjes-driekleur, *Victo-*

ria-fancies van *Crawfurth-Leeds*. Maar je zult zien dat Krimp weer chikaneert, want... dat doet-i altyd. Roep Gerrit... ik heb zoveel boodschappen, weetje. Zo, mannetje, ken jy goed de weg in de stad? Nu, dat's goed, want... ik heb altyd zoveel boodschappen. Eugène, als papa komt, zeg dat ik by mama ben, met de brief van Leon, weetje. Want hy is geadresseerd aan mama. Leon adresseert altyd z'n brieven aan mama...'

Zeker. Altyd aan mama. Ziehier de reden van deze byzonderheid. Op 't adres van een brief aan 'n gehuwde vrouw, is plaats voor twee weledgelborenhedens. De briefbesteller kwam nu van-tyd tot-tyd te weten dat de op zekere wys ter-wereld gekomen echtgenoot van m'nheer Kopperlith, ook reeds als jonkvrouw zich had weten meester te maken van 'n geboorte die hemelsbreed afweek van de gewone. Dat het mens vóór haar huwelyk *Niemendal* heette, doet niet ter-zake. De postklerk te Tjanjor – daar werden die epistels uitgebroeid – was niet zeer bedreven in 't Hollands, en had geen verstand van heraldiek. Hy kreeg te zien dat de jongeheer Leon zóveel vierkante duimen nodig had om z'n mama te kwalificeren, en slechts dit was de bedoeling van de jongeheer Leon. Heel Tjanjor zou er verbaasd van staan, want: 'postklerken zyn praterig' hoopte de kwast juffrouw Pieterse na.

Gedurende het rollen van de sneeuwval waarmee Pompile z'n tegenwoordigheid had aangekondigd, liep hy gedurig heen-en-weer, en maakte – ook in zeer letterlyke zin – zoveel wind als maar enigszins mogelyk was. Een oogenblik nadat-i met Leon's brief in de hand de kamer verlaten had, keerde hy terug: 'A-propos, Eugène, ik hoop toch dat mama zal kunnen vertrekken vandaag? Ik zit anders *en peine*, zeer zéér *en peine*, weetje... erg *en peine*, met de Hocker's en de Pleier's en de Krucker's, die ik allemaal geïnviteerd heb op *Groenenhuize*. En... ik heb de kruiers gesproken. Weetje wat die Flip zei? Hy vroeg – grof volk, zulke kruiers! – of we mama niet het venster konden uithysen? Dat vroeg-i! Lomp, hè? Maar... zieje, hy meende-n-in 'n leuningstoel, en... nu, ik hoop maar dat het lukt, want ik kompromitteer me zo allerverschrikkelykst voor de Hocker's en de Pleier's en de Krucker's. Dat is het maar, weetje!'

En hierop verliet hy weder 't kantoor.

't Spreekt alweer vanzelf, dat onze Wouter allerfatsoenlykst had staan toeluisteren. Na 't vertrek van m'nheer Pompile verdiepte hy zich opnieuw in z'n optellingen. Och, hy wou zo heel graag z'n naast-byliggend plichtje doen, Was 't *zyn* schuld dat-i zich zeer onbekwaam voelde, en telkens rekende: *drie en acht is vier-en-twintig*, of wat anders?

Wilkens ging naar 't magazyn, om de slangetjes uittezoeken, of de moesjes of de blokjes die 't huis Kopperlith de winkelier Krimp zou trachten in de maag te stoppen, in plaats van 't verlangde krieuweltje met 'n oogje.

'Twee en zes is twaalf, en tien is twintig...'

't Begon weer te waaien. Pompile stormde het kantoor in: 'Hé! Beroerd! Akelig! Heel beroerd! Verbeeldje, Dieper... zeg, Eugène, hoor eens, 't wordt ál te erg! Weet jelui 't al, van Gerrit? Hy is weer styf van de rumatiek... hoe vind je dat? Hy kan geen boodschappen doen! En ik... ik had juist zoveel boodschappen. Op m'n woord van eer, ik heb wel tien boodschappen... ja, wel twaalf! Heb jy ook boodschappen, Dieper? Wisseltjes? Accepten? Hè?'

'Vandaag niet, jongheer. Maar morgen...'

De boekhouder sloeg 'n kleine agenda op.

'...morgen heb ik 'n wisseltje in de jodenhoek, 'n smerig dingetje.'

'Zo? Morgen? Nu, dat's goed. Weet je wat je doet, Dieper? Zeg 't aan papa, dat je telkens wisseltjes hebt, en dat Gerrit altyd styf van de rumatiek is, en dat het zo niet langer kán, weetje? Zeg jy dat aan papa, Dieper, want... ik heb zoveel boodschappen, ik heb erg veel boodschappen.'

'Ja, jongheer Pompile, ik zal 't zeker aan m'nheer zeggen. En... hoe vaart de jongheer Leon?'

Ei, ei, de slimme Dieper! Hy durfde de oude rumatieke Gerrit niet aan. En ook de jongheer Pompile, in weerwil van z'n vele boodschappen, zou liefst dat meubel uit de weg zien zetten door 'n andere hand dan de zyne. Gerrit namelyk had met de oude heer relatiën uit de vóórtyd, 'n *coprolithische* verwantschap die ontzien moest worden. En daarom sprong de omzichtige Dieper zo handig en belangstellend over op 't welvaren van de jongheer Leon.

'Heel wel, dankje,' antwoordde Pompile. 'De hele brief heb ik nog niet gelezen. Hy vertelt van tygers, en van slangen en van optochten met zonnescermen en gouden wapens... o, allerlei! Mama is er dol bly mee, dat begryp je. Maar... hy is nog altyd surnumerair. Hy klaagt dat allerlei gemeen volk hem over 't hoofd springt...'

'Dat is zeer hard voor iemand van... stand,' zei Dieper met 'n treurigheid in z'n stem, die wel enige verhoging van traktement waard was.

'Niet waar? Die vervloekte Gerrit met z'n rumatiek! En ik heb juist zo erg veel boodschappen! Zeg-eens, jy Pieterse – je heet immers Pieterse? – je moet eens zo goed wezen 'n paar boodschappen voor me te doen.'

Wouter stond marsvaardig, met z'n hoed in de hand, en 'n verheugd: 'asjeblijft, m'nheer!' op de lippen. Verheugd? Ja, waarlyk! Want de opdracht die hy te-gemoet zag, was hem 'n verademing. De jongeheer Pompile nam plaats tegenover Dieper – daar namelyk was de lessenaar van de 'patroon' – en hy wenkte Wouter tot zich.

'Je weet dus de weg in de stad? Heel goed! Dan moet je-n-eens zo goed wezen... maar zeg, heb je-n- 'n zakboekje? Een portefeuille-n-of zoiets?'

'Neen, m'nheer.'

'Zo? Heb je dat niet? 'n Kantoorbediende moet 'n portefeuille hebben, om... iets in opteschryven, weetje? Anders vergeet je 't. Nu, voor vandaag moet je dan maar de boodschappen... onthouden, die ik je-n-opgeef. Je moet zo goed wezen te gaan by m'nheer Hocker, en daar doe je-n-'t compliment van my – van de jonge m'nheer Kopperlith, moet je zeggen, van m'nheer Pompile, weetje! – en je vraagt, of de juffrouwen Pleier uit Frankfort – want die logeren by m'nheer Hocker, weetje? – of de juffrouwen plezier hebben, vanmiddag met my en m'n vrouw – zeg jy maar: met de jonge mevrouw Kopperlith-Huddewitz, dan weten ze-n 't wel – ja, vraag of de juffrouwen Pleier plezier hebben, met ons en de familie Krucker...'

'Ben je mal, Pompile?' bromde Eugène. 'De jongen weet immers niet waar Hocker woont.'

'Ah... ja! Dat's waar! M'nheer Hocker woont...'

En Wouter's handelswetenschap werd verrykt met de zeer nauwkeurige kennis van de plek waar m'nheer Hocker woonde. Ook vernam hy wat voor die namiddag de plannen waren met de familie van die heer, en met de juffrouwen Pleier uit Frankfort, en hoe ze zich des-verkiezende zouden kunnen verheugen in 't gezelschap van mevrouw Kopperlith-Huddewitz, ook wel genaamd: de jonge mevrouw.

'En dan moet je zo goed wezen in de Kerkstraat by de Kortekrulle-dwarsstraat te gaan naar de stal van papa. Je vraagt maar naar de stal van m'nheer Kopperlith op de Keizersgracht, weetje, want... papa houdt rytuig, eigen rytuig. En daar zeg je-n-aan Jacob – dat is de koetsier – daar zeg je...'

Volgt: 'n boodschap aan Jacob, die me glad ontschoten is.

'En dan moet je zo goed wezen even naar juffrouw Lins te gaan, in de Katoenstraat, en je doet het compliment van de jonge mevrouw Kopperlith – je moet zeggen: van mevrouw Kopperlith-Huddewitz – en je

zegt dat de juffrouw zo goed moet wezen om je-n-'t tapisseriepatroon te geven... 't is 'n liggende jachthond, kan je dit onthouden?'

'J...a, m'nheer!'

'Goed! 'n Liggende jachthond, weetje? Nu, dat patroon moet ze je geven voor de jonge mevrouw Kopperlith, voor mevrouw Kopperlith-Huddewitz, begrypje? En je vraagt de prys... de allernaaste prys, moet je zeggen. En dan ga je naar myn huis, en je schelt aan, en je zegt aan de meid dat je van my komt – van "m'nheer" weetje? – en je doet het compliment, en je zegt...'

'Maar, Pompile, hoe kan hy weten waar je huis is?'

'Ah, ja! Ik woon op de Leliegracht... stille zy, weetje, waar de deftige huizen staan. 't Is 'n huis met opgaande stoep, en ruiten van spiegelglas. Dáár moet je maar altyd na kyken, want... m'n ruiten zyn van spiegelglas. En je zegt aan de meid, dat je by juffrouw Lins geweest bent, en dat je van my komt, en dat je de nieuwe kantoorbiedende bent, en hoeveel dat patroon kost. En... als dan de jonge mevrouw de prys te hoog vindt – 't is 'n jachthond op 'n kussen, weetje? – dan breng je-n-'t weerom aan juffrouw Lins, en je zegt dat het te duur is. En dan moet je zo goed wezen eens te gaan by m'n schoenmaker. Hy woont in de Hallestraat, en daar doe je-n-'t compliment van my – van m'nheer Kopperlith van de Leliegracht, moet je maar zeggen – en zeggen dat-i zo goed wezen moet, morgen ochtend negen uur, de maat te komen nemen van 'n paar pantoffels. En dan ga je by m'nheer Krucker, en je doet het compliment van my, en je vraagt hoe de oude mevrouw vaart – want ze-n-is ziek, weetje, ze heeft het pootje... maar dat hoef jy niet te zeggen: je vraagt maar hoe ze vaart? – en dan breng je daar 't antwoord van de juffrouwen Pleier uit Frankfort, die by de Hocker's logeren. Maar als nu de juffrouwen Pleier de invitatie hebben aangenomen, dan moet je zo goed wezen even aantelopen by m'nheer Kruis op de Engelse-Kaai, en zeggen daar – maar je moet eerst het compliment van my doen – dat ik van-middag door zware hoofdpyn verhinderd ben gebruik te maken van de uitnodiging om met de familie te gaan room-eten op Lokhorst. Maar als nu de juffrouwen Pleier laten bedanken voor de invitatie...'

'God-zegen-me, Pompile, dat alles kan de jongen nooit onthouden!'

'Niet waar? Juist wat ik zeg. Waarom heeft zo'n jongmens geen zakboekje? Net wat ik zeg? Je moet maken dat je-n-'n zakboekje krygt, om... alles opteschryven, weetje? Want... 'n kantoorbiedende moet altyd 'n zakboekje hebben: wat zeg jy, Dieper? Maar... zo lang je nu nog geen

zakboekje hebt, moet je maar... alles onthouden wat ik je gezegd heb. Ga nu maar eerst die boodschappen doen. Dan kan ik je de andere later zeggen. Want... als ik je te veel tegelyk opgeef, zou je ze maar vergeten – wat zeg jy, Eugène? – omdat je geen zakboekje hebt, weetje?’

Oef!

Wouter deed z'n boodschappen zo goed mogelyk, en zeker allerbeleefdste. Al de meiden die hem de deur openden, vonden hem 'n fatsoenlyk jongetje. Dit was al iets. Tot m'n innige spyt mag ik niet zeggen dat-i zich weer gedrukt voelde door de zonderlinge manier waarop men over z'n gaven beschikte. Hyzelf kende die gaven niet, en voelde zich in 't minst niet vernederd. Bovendien, hy was verheugd de buitenlucht in te ademen, en z'n leedjes eens te kunnen uitstrekken. 't Kwam hem voor, dat z'n ruggegraat in slaap gevallen was, en dat 'n beetje beweging hem goed zou doen. Nog iets: hy voelde zich in funktie, en zou er niet afkerig van geweest zyn, 'n bordje om z'n hals te hangen, met het opschrift: 'deze jongeling wandelt langs 's heren straten, in dienst van de firma Ouwetyd & Kopperlith' en niet zonder enige minachting zag-i neer op de velen die geen recht hadden op zo'n bordje.

Toen-i, na allerlei andere bedryven, was aangeland op de Leliëgracht – de héle deftige zy! – en aangescheld had aan 't fameuze huis met spiegelglas, van veertien voet breed – het huis, meen ik – bespeurde hy terstond dat er door die ruiten heen gerekognosceerd werd, evenals 'n uur of zoveel geleden op die andere stoep. Maar de dame die hem begluurde, had 'n veel aangener uiterlyk dan de 'oude mevrouw' van de Keizersgracht. Julie Huddewitz, slechts sedert enige maanden de echtgenoot van Pompile, was 'n jong ding dat nog altyd niet diep genoeg was doorgedrongen in Amsterdams fatsoen en in de hoge waardigheid van haar gemaal, om precies te weten wat 'n jongste kantoorbediende niet toekomt. Ze liet Wouter binnenkomen, en vergat zich zover in haar onge-manierdheid, dat ze niet alleen geheel eigenhandig de liggende jachthond aannam, maar zelfs aan Wouter de vraag richtte, hoe *hy* 't patroon vond? Een der oorzaken van haar wangedrag lag hierin, dat haar vader – 'n Duitser die 'mooie slagen in koffi' gedaan had – zelf kantoorbediende geweest, en nog niet lang genoeg in Holland gevestigd was, om te weten dat men zich met zo'n wezen nergens anders inlaat dan op 't kantoor. In vreemde landen namelyk, beschouwt de 'patroon' zich eerst dan van andere klei gekneed, wanneer de 'bediende' door 'n huwelyk zich voor goed laat inlyven in de niet-vleesetende stand. Van dat ogenblik af, heeft

hyzelf zich z'n ontcasting te wyten. In Nederland echter neemt die uitsluiting lang voor 't huwelyk 'n aanvang, en eigenlyk reeds voor de geboorte. Voor 'n jongeling die daar de eerste levensduisterheid aanschouwen mocht – verzenmakers, die 't zo nauw niet nemen met de waarheid, noemen 't licht! – bestaat kans om generaal te worden, zeeheld, planeetontdekker, wereldberoemd kunstenaar, vaandragers van de vaderlandse roem... byna al wat men wil, maar deelgenoot in de firma Ouwetyd & Kopperlith wordt-i niet! Men zou, om dat te beleven, z'n eigen kleinzoon moeten worden, want – dit erken ik – in 't derde geslacht gelukt het soms 'n handig avonturier, zich te doen vergeven dat z'n overgrootvader de vreselyke misdaad begaan had, iets anders te wezen dan 'patroon.' Dit alles nu wist Julie Huddewitz wel, maar ze was er nog niet genoeg van doordrongen, en daarom boog zy zich op de gewichtige maandag die ik beschryf, zo onvoorzichtig neder tot belangstelling in Wouter's opinie over die jachthond. Ik weet niet of zy ooit dochters terwereld bracht, maar zo ja... deze zouden zich niet zo ver vergeten hebben! Het verheven geslacht maakt plaats voor verhevener geslachten.

Wanneer Wouter behoefte gevoeld had aan bemoediging by 't intreden van z'n nieuwe loopbaan, dan ware zy hem waarschyndlyk geleverd door die verregeaande neerbuigendheid van mevrouw Kopperlith-Huddewitz. Een dame in 'n huis met spiegelglas, op de Leliegracht – hele deftige zy – had hém z'n opinie gevraagd! Dit maakte hem dan ook zo opgetogen, dat-i op 't punt stond een der zotste antwoorden te geven, die er konden bedacht worden. Maar ze kwam hem voor: 'Drie gulden, zestien? Vindje 't niet wat duur?'

'O, mevrouw...'

En hy hakkelde. Ik geloof dat-i zeggen wou: 'mag ik 'n paar dubbeltjes van die vreselyke prys voor myn rekening nemen?' Maar hy bedacht nog by-tyds dat-i van die paar dubbeltjes juist het allereerste niet bezat, en vergenoegde zich dus met de betuiging dat-i nog geen verstand had van borduurpatroontjes. 't Spreekt vanzelf dat-i zich ernstig voornam die tak van wetenschap tot 'n onderwerp van byzondere studie te maken. Voorlopig bepaalde hy zich tot de vraag: 'Verkiest mevrouw dat ik nog eens ga beproeven by juffrouw Lins...'

'Wel zeker, ga jy nog eens vragen by juffrouw Lins of 't niet wat minder kan, by-voorbeeld voor... drie gulden, twaalf? Of... als 't mogelyk is, voor drie gulden, tien?'

En met deze zielverheffende opdracht sukkelde Wouter door de

modder. Want het had zwaar geregend na al die hitte, en de straten zagen er Amsterdams uit. Een regenscherm had-i niet, en hy versleet driemaal meer aan schoeisel en kleren, dan door de vier stuivers die hij inderdaad in de tapisseriewinkel wist aftedingen, kon worden gedekt. Zó religieus vervulde hy die dag z'n naast-byliggende plicht, of wat de arme jongen daarvoor hield.

Juffrouw Lins vroeg, na z'n vertrek, aan haar adjudantjes: 'Wat scheelde dat jongetje toch? 't Leek wel of-i me kussen of... vermoorden wou om die paar stuivers?'

Toen hy, na bericht te hebben gedaan van z'n zegevierend wedervaren, voor de tweede keer de stoep van 't huis met spiegelglas afstapte, stond er 'n rytuig voor de deur. Dit won hem de tocht naar de Korte-krulledwarsstraat uit, want op last van de 'jonge mevrouw' kwam de meid hem achterna roepen dat dit de *britschka* van m'nheer Kopperlith was, en die koetsier de Jakob aan wie hy 'n boodschap had. Hy stelde zich met aandoenlyke bescheidenheid voor, als de 'nieuwe jongste-bediende' van 't kantoor, en zei wat-i te zeggen had. Uit de *britschka* golfde een vleesklomp, 'n reuzin, Hersilia Kopperlith, de zwaarlyvige huwelyksvreugd van de Elsasser Heinrich Kalbb, die te Amsterdam konsul van z'n land was, en tevens chef van 'n handelshuis. Met andere woorden: de man 'deed' in katoentjes. Maar heel in 't deftige, namelyk in katoentjes van Mühlhausen. Engelse lappen van Manchester zyn minder aanzienlyk. En daarin toch slechts handelde met grote inspanning van ziel en geestkracht, de zeer verheven firma Ouwetyd & Kopperlith. Het is de begaafde lezer misschien bekend dat de grootste mannen hun zwakke zyde hebben, en dat niemand zo totaal wordt ondergedompeld in de Styx van kreupele voornaamheid, of er blyft 'n kwetsbare hiel waarop laaghartige vyanden hun pylen schieten. Die vervloekte manchesterse katoentjes! Ze maakten vlek op 't Kopperlithse fatsoensschild, en eigenlyk op de hele Keizersgracht.

Het is niet volkomen zeker, of de Ouwetyd's uit de wereldgeschiedenis verdwynen tegelyk met een der menigvuldige vallen van Babylon, die telkens zo aandoenlyk worden geprofeteerd in de Schrift, en wel met 'n leedvermaak alsof de 'Heer' 'n byzondere hekel aan die stad had, en of 't koelen van z'n wrevel hem buitengewone moeite kostte. Ook de oorsprong van de Kopperlith's is moeielyk nategaan, en ik wraak elke inlichting die te dezer zake zou kunnen worden gegeven door 'n Grieks lexikon. Van versteende vuiligheid is hier geen spraak, want de over-

grootvader van de oude heer was loopjongen by 'n bloemist, en oefende dus een te welriekend ambacht uit, om aan etymologische pedanterie vat te geven tot het al te betekenisvol vertalen van z'n naam. In de dagen van de tulpenhandel, was de zoon van de aspirant-tuinier 'n paar graden gestegen, zoal niet in geestelyk opzicht, dan toch in maatschappelyke rang. Eén geslacht daarna, wist de vertegenwoordiger van de familie zich te nestelen op de Keizersgracht, en wel in 'tzelfde huis waar we vandaag Wouter hebben ingeleid. De tegenwoordige 'oude-heer' erfde van z'n vader 'n handel in Oostindische lynwaden en trok zich uit de 'zaken' terug toen de Amerikaanse katoen zich meester maakte van de markt, en Engelse wevers en drukkers van 't fabrikaat. Het naderschuiven van de bron bedierf 't monopolie waarvan onze groot-ouwelui byzondere liefhebbers waren, omdat het openstellen van konkurrentie zekere inspanning noodzakelyk maakt, die niet kan gevorderd worden van 'n 'man met fortuin, zoals m'nheer Kopperlith.' Zo luidde Dieper's plechtig advies. Het geschiedde in die dagen, dat de jongeheer Pompile werd aangesteld tot prokuraatierhouder en chef, doch altyd slechts voor-zover die lappenhandel aanging, want het eigenlyk vermoogen van de 'oude-heer' met het daaraan verknocht diepzinnig geknutsel 'in' effekten, bleef onder diens byzondere hoede en behandeling, waarin-i met verbazende zaakkennis door de oude Dieper werd bygestaan. Deze had hieraan op 't kantoor zekere wichtigheid te danken, die hy geenszins versmaadde, en z'n aanzien stond tot dat van Wilkens nagenoeg in rede, als 'n vod van papier tot 'n vod van katoen. Men weet nu eenmaal dat in onze eeuw, papier vóórgaat.

Die 'handel' in katoentjes – waarachtig, ze deden in *diemet*, *shirting* en *sheeting* ook! – heette te strekken tot 'n bezigheid voor de jongelui, want: 'om-den-brode hoefden zy 't niet te doen! Waarlyk niet! Volstrekt niet! Papa was zeer ryk, o zo ryk!'

Aannemende dat het gesjacher met gedrukte katoentjes – en met de zo diep-wetenschappelyke diemetten, waarin Wilkens 'n specialist was – moest strekken tot voedsel voor de ziel der jongheeren Pompile en Eugène, en vertrouwende dat deze beide zielen geen geeuwhonger leden, kan men konkluderen dat de twee onsterfelyke delen der ikheid van die jongheeren zeer goedkoop in 't leven waren te houden. De ziel van 'n muis zou by zo'n dieet bezweken zyn. Er is handel en... handel, dit wil ik wel geloven. Maar de 'mannen van zaken' worden beleefd gezocht, niet zeer boos te worden, als ik hier *coram populo* verklaar, dat

hun 'zaken' gewoonlyk niet boven de bevatting gaan van 'n heel klein jongetje. Godbewaarme dat ik Wouter's bekwaamheden overdryven zou, maar ik kan de lezer verzekeren dat er op 't kantoor van de heren Ouwetyd & Kopperlith niets voorviel dat niet allergevoegelykst had kunnen worden toevertrouwd aan zyn ontwikkeling en kennis, het schryven van 'n kort briefje in gebroken Engels, misschien uitgezonderd. Ook enige routine in de boekhouding zou hem ontbroken hebben, maar overigens? Och, zo'n 'handel' is zo eenvoudig. Men koopt iets voor... zoveel, en verkoopt het voor 'n beetje meer, liefst voor de hoogste prys die er te bedingen is, getemperd door de zorg om vandaag niemand afteschrikken door 'n inhaligheid, die hem al te duidelyk zou waarschuwen tegen 't vilproces waaraan men hoopt hem morgen te onderwerpen. En zo van de ene dag op de ander. Diepzinniger is de zaak niet. Maar wat moet men inslaan? Hiertoe wordt *kennis* vereist, zal menigeen denken, en wie luisteren zou naar Wilkens, kon allicht op 't idee komen dat er eens 'n huis-te-gronde was gegaan door 't bestellen van 'n 'haarstreep-diemet' te veel, en 'n stuk of wat 'dubbel-gebroken-streep' te weinig. Ook Pompile wist lange verhandelingen te houden over kennis van 'zaken' naar aanleiding van 'n wittegronds-driekleurkrieuweltje. Die heren zouden ons wel willen wysmaken dat hun 'vak' bovenmenselyke inspanning en studie vordert, en dat de arme wiens ziel haar bezigheid zocht buiten hun magazyn en kantoor, 'n zeer slecht figuur maken zou in de 'zaken.' Zodanige overschatting ontmoet men overal. Welnu, lezer, 't is kwakzalvery! Verstand van koffie, verstand van kurken, verstand van lappen en vodden... eilieve, ga eens na, wie *in 't laatste ressort* al die verbazende verstanden keuren en vonnissen moet? De verbruiker immers? Al de vakwysheid van de jongeheer Pompile en van m'nheer Wilkens, moest ten-laatste, om beslissend te worden goed- of afgekeurd, te-berde komen by 'n dienstmaagd die 'n bont jak kocht, by 'n boeremeid die haar vryer 'n gekleurde halsdoek wou ten-geschenke geven. Zeker soort van opgeblazenheid zal wél doen, 'n beetje te slinken na deze opmerking. Nog-eens: er is handel en wandel, maar de meeste beoefenaars van dergelyke speciaal-vakken staan waarschyglyk byzonder laag in ontwikkeling, en zéker is 't dat zy tot de uitoefening van hun 'vak' aan die ontwikkeling geen behoefte hebben. Wat is dat voor 'n levensdoel, zich te bekwamen in de behandeling van de vraag: of dienstmeiden zich dit jaar zullen opmooien met 'n ruitje of met 'n streepje? Met 'n witte grond-driekleur of 'n bruin palmpje? Of men de 'dames' zal kunnen wys-maken dat de...

echte ware onvervalste zuivere Paryse distinktie van 't saizoen – *haute nouveauté*, heus! – zich openbaren zal in spinazie-groen, in rooiekoolpaars, in kaas-schimmelzilver, of in 'n ander wankleurtje, liefst zo onnoemelyk mogelyk? Ik blyf vragen, by welke wysgerige school de studenten in zúlke wetenschappen zich moeten aanmelden tot het erlangen van de meestergraad?

Toch neem ik 't niemand kwalyk dat-i 'n onbeduidend wezen is. Ook dezulken moeten er zyn, om de gaping te vullen die 'r anders bestaan zou tussen de Mens en z'n pantoffel. Maar... die pantoffel mag zich niet uitgeven voor 'n rylaars. Ik ken iemand die – hoed en hoge hakken mee-gerekend – maar zestig pond weegt. Ben ik daar boos om? Volstrekt niet. Maar zeker zou ik wrevelig z'n pretentie afwyzen, wanneer-i zich aan my wou opdringen als 'n reus. En wél word ik boos by 't ontwaren van lieden die, niets zynde, niets kunnende, en nooit iets degelyks hebbende uitgericht, 'n plaats in de Maatschappij innemen, welke hun meerderen toekomt. Ze zyn dieven. Afkeer van zúlke geboefte, gaf my aanleiding, in dit en 'n paar der volgende hoofdstukken het bekende draadje om de poot der Kopperlith's te slaan. Wie nu niet in gedrukte katoentjes 'doet' maar 'in tabak is' of 'in' gort, krenten, *mixed pickle* of schoensmeer – wie schoensmeer *maakt*, staat hoger! – wie niet precies 'in' die katoentjes rondkruipt, behoeft nu niet te denken dat het verboden is m'n opmerkingen toetepassen op zichzelf. Lieve hemel, wat zou m'n uitgever verdrietig zyn, wanneer m'n Wouter-epos alleen waarde had voor handelaars in manchesterse lynwaden: *wittegrond-driekleur-victoria-fancies* van *Crawfurth-Leeds*, met 'n *krabbetje* of 'n *lovertje* of 'n *moesje*, of met *blokjes* of 'n *slangetje* of 'n *kriewelkje* met 'n *oogje*... altyd 'n volslagen niemendalletje!

En in die niemendalletjes zou Wouter studeren, al de tyd die-i overhield van de boodschappen voor de jongeheer Pompile. Daaraan zou z'n *ziel* worden besteed.

Is 't niet, om de dagen te betreuren van Pennewip's afsnydende tekens in de lucht? De dagen van de Weledele heer Motto, met z'n gehuurde snuifpot, en wat er verder op die *Zeedyk* 't 'voornaamste' mag geweest zyn? Ja, ja, en zelfs – ik word daar byna onzedelyk – byna zou ik me vergrypen aan de verzuchting, m'n heldje terug te wensen op de boven-voor-achter-beneden-insteekkamer van juffrouw Laps! De verontreiniging die hem dáár dreigde, zou ternauwernood weerstand hebben geboden aan de pomp van Vrouw Claus, terwyl *hier*...

M'n bedoeling is nagenoeg, dat 'n gezonde beenbreuk my minder gevaarlyk voorkomt dan 't stikken in vermuffing. Geloof ge niet met my, lezer, dat er veel mensenzielen te-gronde gaan in 'n atmosfeer als die der Kopperlith's? Maak liever 'n ambachtsman van uw jongen, of 'n matroos!

Over al de rytuigen van 'papa' en de hoogheid van 'n Elsasser konsul 'die m'n zwager is.' Engelse nottings en onderscheiden windsoorten, uitlopende in 'n lange verhandeling over 't parelduiken.

Toen Wouter, na 'n paar uur draven, het kantoor weder betrad – *Vellestraat*, stokvisbeukery, olievaten, gang naast het achterhuis, binnenplaats en gangdeur... hy vond in behoorlyke volgorde al de stadiën der *via dolorosa* terug, die Gerrit hem die ochtend gewezen had, en was er zeer groots op! – toen hy bezweet terugkwam, vond-i alleen Dieper en Wilkens op 't kantoor. De laatste was half weggedoken in 'n kast, die naast de ingang tot de alkoof in 'n donkere hoek stond en met lappen gevuld was. Waarschynlyk zocht-i daar naar 't staal van zeker krieuweltje. Hy had Wouter niet horen binnentreden, zodat deze vergast werd op 't onsmakelyk staartje van 'n diskoers, of wellicht van des heren Wilkens alleenspraak: 'Je zult zien: *ik* zal de schoolmeester moeten spelen! Op *my* zal alles neerkomen! Ze zullen *my* tot plakmonarch willen maken, *my*! Dat's m'n vak niet... dat's m'n karakter niet! In 't geheel niet!'

Toen de man die zo bang was dat men 'n schoolmeester van hem maken wilde, Wouter ontwaarde, brak hy op-eens de roerende *complainte* over 't gevreesd verkrachten van z'n roeping af.

'Daar staat 'n tas koffi voor je,' zeide hy met 'n majesteit in toon en vingerwyzing, alsof de oude lappen waarmede hy zich bezighield, 'n kollektie kronen en scepters geweest was. Maar hy had de zuivere waarheid gesproken. Inderdaad, daar ergens op 'n tafeltje was koffi. En de heer Wilkens had wel mogen zeggen: 'n bak. Maar 'tas' kwam hem indrukwekkender of aanzienlyker voor, en Wouter, die weinig grondstof nodig had om zich te verheugen, was zeer in z'n schik met het nieuwe woord dat-i daar zo onverwacht en *gratis* mocht leren kennen. By hém aanhuis namelyk, noemde men zo'n ding 'n speelkom.

'E... è... è... n, ik zou je raden dat je-n-in 't vervolg 'n kadetje meebracht, of zo-iets.'

Alweer wat nieuws voor 't jong Amsterdammertje! Hy begreep niet recht wat Wilkens bedoelde, en vrezend dat men z'n onkunde zou aanzien voor 'n begin van dienstweigering, antwoordde hy met zekere fer-

meteit: 'O zeker, m'nheer! Dat zal ik zeker doen!'

Och, hy was zo gewillig! Als-i maar geweten had, wát er dan eigenlyk moest worden meegebracht in 't vervolg? Gelukkig dat-i uit het vreemde woord niet opmaakte dat de heer Wilkens de poorten van Gaza op 't kantoor wenste te zien, of de merinossen rok van juffrouw Pieterse! Ja, al ware die juffrouw Pieterse-zelf 't verlangd voorwerp geweest... de kleine Simson zou 't geleverd hebben, waarachtig! Want... men moet altyd z'n naastbyliggend plichtje vervullen, en Wouter's plicht was nu, te doen wat 'm geboden werd door... iedereen. Er bleek evenwel dat Wilkens niet aan z'n moeder gedacht had, want – wetende dat Wouter gespeend was – liet hy op z'n onbegrepen vermaning de sententieuze kommentaar volgen: dat 'n jongmens niet zeer lang zonder voedsel blyven kon. Dit gaf licht. En Wouter's vermoeden werd tot zekerheid toen-i naast twee geleedigde spoelkommen van 'n zeer aquatintig-bedropen voorkomen, enige broodkrumels ontwaarde, in gezelschap van 'n verlept stuk krant met botervlekken. Ook Dieper en Wilkens alzo, schenen zich 'n ogenblik geleden gedragen te hebben als jongelui die niet lang zonder eten kunnen, en ze hadden de welwillende voorzorg gebruikt hun *kiöckenmödding* achtertelaten, om 'n jonger kantoorgeslacht te dienen tot baak. Dat vette stuk krant, welsprekender dan vóór de botering, fluisterde Wouter de gissing in dat de benaming van 't voorwerp dat hy in 't vervolg moest meebrengen – hoe drommel heette het ook? – wel eens de zeer aristokratische ambtstitel wezen kon, waarmee men 'in de zaken' 'n boteram aanspreekt. In 'n gelyksoortig vermoeden werd hy versterkt door z'n maag en door de geest van Strabbe. Hy begon name-lyk honger te krygen, en voelde zich voorbeschikt om eetwaren te verstaan uit élke klank die z'n oor bereikte, al ware het 'n engelenzang geweest, of 'n preek. Wat Strabbe aangaat... onze handelsstudent wist nu eenmaal dat 'n spoelkom, in kantoorstyl 'tas' heet... het onbekende ding zal dus wel 'n boteram zyn! Men ziet, het was een soort van *regula de tri*, en juist daarin was-i zo byzonder sterk geweest op de school van meester Pennewip.

De jongheren Pompile en Eugène waren gewoon zo tegen twaalven het kantoor 'n uurtje te verlaten, om te gaan 'koffidrinken en 'n broodje eten by mama.' Aldus luidde onveranderlyk de aankondiging van Pompile, waarmede hy aan de 'heren van 't kantoor' verlof scheen te geven ook iets te gebruiken... als ze wat hadden. Want 'kadetjes' of boteram- men werden niet verstrekt door het huis Ouwetyd & Kopperlith, waar-

van de ‘papa’ zo byzonder ryk was. De ‘heren van ’t kantoor’ mochten, indien ze niet wilden flauwvallen, zulke zaken meebrengen in hun rokzak, en de fyngevoelige Eugène maakte altyd dat-i de kamer uit was, voor die in papier gekonserveerde levensmiddelen genaderd waren aan ’t ogenblik hunner ontwikkeling. Hy vond dat ze ’r zo heel onogelyk uitzagen, en vooral ’t rantsoen van Wilkens die, wys geworden door treurige ervaring, gewoon was z’n ‘kadetjes’ warm te houden tussen de linker voorpand van z’n vest, en z’n edel hart. Eens namelyk hadden ’n paar neefjes van den huize – ze wisten niet, de onzaligen, dat welgeboren jongelui geen gekheid maken met ’n kantoorbediende! – ze hadden de weg gevonden naar de donkere alkoof waar de ongelukkige z’n met viktualie bezwangerde straatjas bewaarde, en de kadetjes verrykt met ’n laag fyngeknippte witte-grondjes-driekleur. De martelaar van z’n ‘vak’ verslikte zo goed mogelyk de taaie geestigheid der ‘neefjes van m’nheer’ – z’n naastbyliggend plichtje, naar-i meende – maar droeg voortaan de mishandelde toeverlaatjes van z’n maag by zich, tot de finale exekutie toe. En eenmaal is ’t gebeurd dat hy ze ongegeten weer thuis bracht by de trouwe echtgenoot die ze met zoveel liefde geboterd had, en nu niet zonder moeite haar eigen werk herkende. De jongeheer Pompile lag die dag overhoop met ‘mama’ en was op ’t kantoor gebleven. De ‘heren’ hadden de moed niet hun spaarkruimels voor de dag te halen. En ook de kommen met geile koffi bleven die nefaste dag onaangeroerd staan. Het is hier de plaats, een valsheid van Klaas Kolyn aan ’t licht te brengen, die als eerrovend voor ’n deftig handelshuis, aan de nog levende nazaten der Kopperlith’s menige traan gekost heeft. Die knoeier beweert dat ‘de heren van ’t kantoor’ ook hun koffi van-huis meebrachten: dwaling, valsheid, bedrog, laster! De koffi werd uit de keuken geleverd, en de ‘booien’ zelf dronken ze niet beter. Dit is voor notaris en getuigen bevestigd door dezelfde autoriteit die deze ochtend zo kordaat geweigerd had, Wouter wederrechtelyk te-woord te staan by de boven-voordeur. Balthasar Huydecoper heeft dus volkomen gelyk, zich over die *kakolyn* telkens zo drifstig te maken. Valse gedenkschriften zyn zaad van de Duivel.

Juist was Wouter van mening ’n aanval te wagen op de hem aangevozen spoelkom, toen de jongeheer Pompile met z’n gewone schichtige haast het kantoor binnenstoof. Vol schrik zette de jeugdige handelsman z’n vermeten opzet uit de zin, en de kom neer. Was ’t niet opmerkelyk dat-i tegenwoordigheid van geest genoeg had om ’t ding niet te laten vallen?

‘Ei zo? Terug? Wél? Hoe is ’t? Wat zei de schoenmaker? En de juffrouwen Pleier? En heb je m’n huis gevonden? Je moet maar altyd kyken naar spiegelglas, want... die glazen in m’n zykamer zyn van spiegelglas, weetje? En wat heeft de jonge mevrouw je laten zeggen? Heeft ze je geen boodschap aan my meegegeven? En... ben je-n-in de stal geweest? Heb je Jakob gezien? En wat deed-i? Aan ’t poetsen, zeker? Zeker aan ’t poetsen, hè? Want... papa heeft ’n *britschka*, en ’n *landauer*, en ’n tentwagen, en ’n koets, en dat alles moet gepoetst worden. En zeg me nu maar eerst, wat de juffrouwen Pleier geantwoord hebben?’

De kleine Merkuur bracht relaas van wedervaren uit, zo goed-i kon. Het scheen dat z’n eerste proefstuk niet slecht was uitgevallen, want de jongeheer Pompile knikte tevreden, en beloofde hem te zullen begünstigen met meer boodschappen. By ’n aanleg als die welke Wouter tentoon spreidde, opgekweekt in de groeiame zonneshyn van Pompile’s tevredenheid, was het te voorzien dat deze jongste kantoorbiedende – mits in leven blyvende – eenmaal de rang van alleroudste kantoorbiedende bereiken zou. Hiertoe was slechts wat tyd nodig.

‘Ei zo? Heb je mevrouw Kalbb ook al gezien? Wél, dat is goed! Zo leer je de mensen kennen. Mevrouw Kalbb- Kopperlith, weetje? Ei zo, heb je die gezien? Juist, precies, dat was de *britschka* van papa, want... papa houdt rytuig. Had ze d’r huurpaarden voor... och, dat weet je nog niet. Maar anders... ’t is maar, weetje, dat papa niet graag ziet dat de paarden... nu, dit gaat jou niet aan. Je moet alles goed onthouden... en ’n zakboekje kopen, ’n klein zakboekje, en daarin alles opschryven wat ik je zeg, en wat m’nheer Wilkens je zegt, niet waar, Wilkens?’

‘Ja, m’nheer!’

‘Juist. Mevrouw Kalbb is m’n zuster, mevrouw Kalbb-Kopperlith – zó moet je zeggen! – en denk er aan dat m’nheer Kalbb z’n naam met twee *b*’s spelt. Onthoud dat, en schryf ’t op als je-n-’n zakboekje hebt... met twee *b*’s weet je? Want er zyn ook mensen die Kalb heten met één *b*, geringe mensen, heel geringe mensen... ’n leerkoper, geloof ik. Wat zeg jy, Dieper?’

Dieper legde langzaam en voorzichtig z’n pen neer, trad ’n stap achterwaarts – hy boekhouwerde altyd overeind – snoot z’n neus, hémde z’n keel schoon, en sprak met expresselyk voor deze betuiging gereed gemaakte organen: ‘Ja, jongeheer, heel geringe mensen!’

‘Zieje,’ ging Pompile voort, ‘m’nheer Dieper zegt het ook, en... die leerkoper schryft z’n naam met één *b*. Maar myn zwager heet Kalbb...

met twee *b's*, en hy is konsul van de hele Elsas, en als de Koning in de stad komt, moet-i altyd op audiëntie, en dan zegt de Koning: *eh bien, m'sieur le consul, comment vont les affaires?* En dan antwoordt m'nheer Kalbb... ook in 't Frans. En dan heeft-i 'n rok aan met 'n geborduurde kraag. En dan knikt de Koning – 't is eergister nog gebeur, en alle jaren weer! – en m'nheer Kalbb... is m'n zwager, de schoonzoon van papa. En... heb jyzelf nu mevrouw Kalbb al gezien? Wél, wat zei ze?

'Ze zei niets, m'nheer.'

'Zo, zei ze niets? Dat komt omdat ze niet wist dat je hier jongste bediende bent, anders zou ze je zeker wel iets... gezegd hebben, of... 'n boodschap opgedragen, of zo-iets, want... ze is m'n zuster, weetje! Dat moet je goed onthouden. En hoe is 't afgelopen met dat borduurpatroon?'

Wouter's triumpf over de afgedongen vier stuivers, werd enigszins gematigd door 't gefronsd voorhoofd van Pompile, toen deze de buitensporigheid van z'n lichtzinnige wederhelft te weten kwam: 'Binnen geweest? Zelf de jonge-mevrouw gesproken! Ei... zo? Binnen-geweest in de zykamer? Waarom ben je binnen geweest?'

'M'nheer,' stamelde Wouter, die bemerkte dat-i 'n fout begaan had, 'm'nheer, de meid zei dat mevrouw me liet roepen, en dat ik... binnenkomen moest.'

'De meid, de meid! Wat geef je-n-om 'n meid? Zo'n meid kan wel zeggen... kyk, dit is nu zó, weetje? Als ik je wat opdraag, dan moetje-n-altyd...'

Men hoorde een sloffende tred in de gang. 't Spyt me. Want ik had gaarne eens vernomen hoe Wouter zich in 't vervolg zou te gedragen hebben, wanneer 'de jonge-mevrouw' hem door de meid liet binneroepen? Pompile brak op-eens z'n onderricht af: 'Daar is papa! Ik zal je voorstellen aan papa. Je moet nu zo goed wezen heel beleefd te zyn tegen papa. Dag, papa!'

De eerwaardige gedaante van de oude heer Kopperlith schoof 't kantoor in. Met 'n welbehagelyk lachje nam hy de nederige begroetingen van Dieper en Wilkens in ontvangst, en ook op Wouter spatte een drupje af, van de genadestroom die hy zich alleredelmoedigst ontvloeien liet.

'Zo, is dat de jonge Pieterse? Wel, mannetje, nu moet je maar braaf oppassen, dan kan er iets degelyks van je groeien. Je bent ons gerekommandeerd door m'nheer Dieper...'

De boekhouder trad 'n pas achterwaarts, en maakte een beweging alsof-i nogmaals verschoning vroeg voor 'n stoutheid die hy scheen be- gaan te hebben. Maar de oude heer glimlachte weder. Goddank, Dieper zou voorlopig niet geradbraakt worden.

'Ja, door m'nheer Dieper, die myn boekhouder is. En aan m'nheer Dieper ben je gerekommandeerd door zekere heer... hoe heet-i ook weer?'

'Och, m'nheer,' antwoordde de boekhouder, als ware de naam die-i zou uitspreken, eigenlyk te gering voor het oor van de heer Kopperlith. 'Och, m'nheer, 't jonge mens is my aanbevolen door... zekere Kalb, 'n leerkoper... iemand die ik wel eens ontmoet heb... m'nheer!'

Kalb was z'n neef, en z'n beste vriend, voor-zo-ver het kantoorbe- dienden en boekhouders geoorloofd is, neven en beste vrienden te heb- ben.

'Juist! Zekere... Kalb. Nu, dat's hetzelfde. Je zult hier veel werk vinden, jongetje! Hard werken is de boodschap. Heeft Wilkens hem reeds een- en-ander gewezen? Is-i al in 't magazyn geweest? Op de zolders? Zeker zet je 'm aan 't kopyboek, Pompile?'

Op al deze vragen had Pompile 'n dozyn: 'O ja, papa's ten-beste ge- geven.

'En schryft-i 'n mooie hand?'

'O ja, papa!'

Wouter begon eerbied te voelen voor Pompile's doorzicht. De vere- rende hoedanigheid die hem werd toegekend, was zeker gebleken uit z'n boodschappen by de *Pleyers*, of de *Kruckers*, of de *Hockers*, of de schoen- maker. Wat die voorname lieden toch scherpzinnig zyn!

'Zo? Ei! 'n Mooie hand? Ei, ei! Wel, Pompile, wat zeg je 'r van, als we hem de brief van Leon 'n keer of wat lieten overschryven voor Flodoard, en voor neef Griekel, en voor de familie Pruikers?'

'O ja, papa!'

'Niet waar, ze inviteerden Leon altyd zo trouw op hun kinderparty- tjes. Ze zullen 't aardig vinden dat-i zo'n man geworden is, en al zulke mooie brieven schryven kan. Maar... op dun papier, op heel dun papier! 't Is om de port naar Rome, weetje... op héél dun papier!'

'O ja, papa!'

'Zieje, dan kan 't mannetje zich met-een wat oefenen in briefstyl, vind je niet, Pompile?'

'O ja, papa!'

En zo geschiedde het. Wouter werd belast met het verveelvuldigen der oostindische wysheid van de jongeheer Leon, ter opvrolyking van de jongeheer Flodoard die te Rome was en daar heette te schilderen. Tot amuzement ook van neef Griekel te Leiden. En om de vriendschap te cimenteren met de familie Pruijkers, óók lieden in 't best van hun fatsoen. Na 't eerbiedig aanhoren van veel leerstelsels over de ware manier om 'n brief overteschryven, ging Wouter dapper aan 't werk. Hy keek niet op, kopieerde letter voor letter, woord voor woord, zin voor zin, en... netjes! Z'n werk leek op 'n gravure. Hy volbracht dus alweer zo goed mogelyk z'n naastbyliggend plichtje. Maar wel verwonderde het hem dat de heer Leon Kopperlith, *surnumerair by de Landelyke Inkomsten en Kultures in de afdeling Tjanjor, residentie Preanger Regentschappen, op het eiland Java, in Nederlands Indië* – aldus ondertekende die verre jongeheer 'n brief aan z'n moeder, die niets vreemds vond in deze zotterny – wel bevreemdde het hem dat die voorname persoonlykheid zoveel taal- en spelfouten maakte. En... iets anders nog. Hy voelde zich enigszins beleddigd – meer dan door die boodschappen! – dat men hém al die fouten te kopiëren gaf... tot oefening in briefstyl.

Er bestond nóg iets dat hem zeer begon te hinderen. Maar dit kon Leon niet helpen. Hy had 'n vreselyke honger.

Slechts zeer zelden verwaardigde zich de oudeheer des morgens op 't kantoor te komen, d.i. vóór de toenmalige beurstyd en 't daarop volgend middagmaal. Het scheen dat-i zich deze keer wat vroeger dan gewoonlyk naar beneden had laten dryven door de verveling, een euvel waaraan hy zich twaalf uren in 't etmaal schuldig maakte, jaar-in, jaar-uit. Hoe zou 't anders kunnen? De man was leeg. Misschien herinnert zich de lezer 't portret van de baron *Van Een-en-ander*, dat ik tentoonstellend aan de wand hing in m'n 'Specialiteiten.' Ook daar schetste ik een nietig wesen. Welnu, zo'n *Een-en-ander*-baron is by de hier bedoelde Kopperlith vergeleken, 'n ware Humboldt, 'n Kroesus naar de geest. Die oude baron betekende zeer weinig, omdat-i slechts... een-en-ander was. Kopperlith *senior* was nóch 't een, nóch 't ander. Hy was niets.

Z'n komst op 't kantoor werd altyd, door Pompile vooral, met weezin gezien, omdat hy – voor-zo-ver er inderdaad iets te doen viel – de bedienden van 't werk hield door z'n eindeloos gebabbel. Dit was, vooral ná de middag, zeer hinderlyk, en Wouter's mensenkennis had dan ook weldra gelegenheid zich uittebreiden tot het besef hoe zekere lieden byzonder grappig worden als ze goed gedineerd hebben. Doch ook in de

'stille tyd' in 't saizoen dat z'n botanische naam aan de *cucurbitaceëen* ontleent, zagen de jongheeren de oorsprong van hun bestaan liever ver-trekken dan komen. Door overmaat van opgeblazenheid namelyk, meende hy in zekere buien niet nodig te hebben de toegang tot z'n hoogheid zo angstvallig te versperren als sommige anderen, en deze noodlottige waan verleidde hem soms – vooral ná tafel! – tot inbreuk op 't *decorum* van het kantoor. Dit beviel de jongheeren niet, zy die in de bespottelyke gemeenzaamheid van 'papa' een element van bederf meenden te ontdekken voor 't verheven standpunt dat zy wilden blyven in-nemen. Wie 'n zuiver muzikaal gehoor had, kon altyd in de toon die de jongheeren terstond na 't vertrek van 'papa' aansloegen, duidelyk zekere scherpte waarnemen, waaruit men verstaan kon: 'denk nu vooral niet dat je geen bediende bent omdat papa zich zo met je gekompromit-teerd heeft.' Het: 'je moet eens zo goed wezen' van Pompile klonk dan waarlyk komisch, juist omdat z'n linksgedragen hoogheid zo kluchtig afstak by de laagte der sfeer waarin hyzelf zich bewoog. Zeker bezat hy één hoedanigheid van 'n groot man. Déze, dat niets hem te klein was. Om nu echter wezenlyk grote mannen niet te-schande te maken door deze schyn van verwantschap, behoort men zich te haasten er bytevoe-gen dat hem alles te groot was, behalve het allerlaagste. We vernamen reeds hoe hy de stuiver waarmede hy 'n briefbesteller paaide voor 't verzaken van z'n plicht, niet wilde doen drukken op de 'zaken' waarin hy 'n vierde aandeel had, terwyl-i als aanstaand mede-erfgenaar tezy-ner-tyd slechts voor 'n geringer deel zou betrokken zyn in 't wel of wee van 'huishouden.' En veel hoger dan Pompile stonden de andere leden der familie Kopperlith niet, noch in kennis, noch in verstand, noch in hart.

Het spreekt vanzelf dat Wouter – in 't oordelen nog altyd belem-merd door naïveteit – dit alles niet dan zeer langzaam opmerkte. In-den-beginne nam hy zich z'n eigen verwondering kwalyk. Hoe trager evenwel z'n oordeel zich ontwikkelde tot overtuiging, hoe dieper deze overtuiging geworteld werd. Aanvankelyk voelde hy slechts z'n nieuws-gierigheid geprikkeld. Telkens echter werd er 'n nieuw hoekje opgelicht van de gordyn die de Maatschappy – of het nietig onderdeel er van dat hy nu te beschouwen kreeg – tot-nog-toe voor z'n ogen bedekt hield. Langzamerhand ging deze nieuwsgierigheid in verzadiging over, weldra in minachting, en daarna in verachting en walg, waaruit ten-slotte de hoogmoed voortkwam die 't doel van ons streven moet zyn. Maar zo ver

zyn we nog niet. Op dit ogenblik begint hy juist z'n derde afschrift van de fameuze brief des zeer jongen heers Leon. Daarin kwam 'n vertelling over zeker feestmaal voor, waarin de auteur beweerde te hebben deelgenomen. Daar was veel gedronken, gegeten en... och, Wouter had zo'n honger! Hy kende het dokument nu van-buiten, en schreef werktuigelyk voort, niet zonder te luisteren naar alles wat er gesproken werd door de 'heren van 't kantoor.' Maar dat de honger hem vreselyk plaagde, is de waarheid. Als ooit 'de handel' hem aan 'brood' helpen zou, moesten de zaken zeer veranderen!

Wat de luistervink al zo te weten kwam, zal ik meedelen in 't volgend hoofdstuk, waarschyklik niet zonder kommentaar.

De lezer zal wel reeds hebben opgemerkt – en misschien niet zonder enig medelyden met de auteur – dat er onder al de personen die ik in deze kring ten-tonele voer, geen enkel slecht mens voorkomt, althans niet in de zin die wy gewoonlyk aan dit woord hechten. Het is zo. Al die sujetten vallen niet in de termen van welk artikel ook uit het *Wetboek van Strafrecht*, noch zelfs van policiekeur.

De oude Dieper zou geen kind te vondeling leggen, al was 't een voorbarige spruit van z'n eigen dochter geweest. Wilkens maakte reeds sedert ruim 'n halve eeuw zich niet schuldig aan belletjestrekken, en ik kan de lezer verzekeren dat ook de drie stuivers die er te-kort kwamen in z'n 'kleine kas' niet in zyn zak waren overgegaan. Eugène vermaakte zich wel met de booswichten in die Franse romannetjes, maar verder ging z'n verkeer met zulk onfatsoenlyk gezelschap niet. In z'n gedrag geleek hy wel volstrekt niet op de deugdhelden in die boeken – wat ik verstandig vind – maar toch, hy vermoordde nooit iemand. Zelfs verleidde hy geen meisjes welker eer de prys van 'n halve dukaton te-boven ging. Dit was 'n principe van hem. Hy was dus wat men gewoon is te noemen: van onberispelyk zedelyk gedrag, en zou – wat dit betreft, en nu eens geen achtslaande op de gerekwireerde 'lust in werken' – best geschikt zyn geweest voor de betrekking van winkeljongetje by m'nheer Motto. De oude Gerit was 'n pruttelaar, maar overigens bestond z'n grootste fout – op de rumatiek na – in 't koketteren mét die rumatiek, 'n begaafdheid die hem alleraardigst te-pas kwam om nu-en-dan 'n boodschap voor de jongeheer Pompile uittewinnen. En ook deze leverde geen bruikbare vlek in de eentonige schildery van 't gewone. Gelukkig dus dat ik geen romanschryver ben! Hoe immers zou ik 't aanleggen, om straks wat licht te doen uitkomen by zo weinig bruin? By zo'n totaal gemis van 't krimi-

neel-zwarte? Wie zou helder blinkende deugd kunnen schilderen op zo'n vaalgryze grond?

Neen, neen, dat gaat niet! Al moest dan de hele deugd achterwege blyven – ik zweer er niet op dat dit het geval wezen zal! – dan toch... vanhier, vanhier, gy die meent 'n roman te halen uit de huize Kopperlith!

Als ik 'n romanschryver was, zou m'n taal ligter zyn. Dan immers had ik slechts de gek Wilkens te verdopen in 'n bandiet, hem 'n rovermantel van diemet en *shirting* om de schouder te slaan, z'n kantoortje onder de stoep te veranderen in 'n spelonk vol doodsbeenderen en geronnen bloed, z'n kadetjes in zakpistolen, z'n pedante praatjes in moord- en wraakschreeuwende toneelkrankzinnigheid. Niets gemakkelijker dan dat alles, maar... 't is nu eenmaal bepaald dat m'n taak zo eenvoudig-akelig niet wezen zal. Want... 'n romanschryver ben ik niet!

Ware ik 'n romanschryver... zeker, dan liet ik de draadpoppen myner Chinese schimmen elkaar de nek omdraaien tot vermaak en zielestichting van de lezer. Dan ware reeds lang de lyvige Hersilia op-weg naar *Gretnagreen*, met de oude Dieper en de kas... de grote. Want in die van Wilkens kwamen nog altyd de drie stuivers te-kort, die volstrekt nodig zyn om *sous d'autres climats* zalig te wezen met 'n verboden geliefde. Ware ik romanschryver... dan boezemde ik de tedere Pompile yverzucht in, tegen 't allerjongst kantoormannetje dat zich, één halve dag nog slechts in funktie, reeds verstout had integaan tot z'n vrouws zykamer! Ware ik romanschryver... dan liet ik de achtenswaardige hoofddader van 't wanbedryf: Ouwetyd & Kopperlith, beknelde raken tussen twee olievaaten, woedend allebei over de zo sarrend te-kyk gedragen persiflage hunner smerige welgedaanheid...

Maar, helaas, 'n romanschryver ben ik niet! Ik kan van al die mensen niets anders maken dan wat zy inderdaad waren: niemendal! Is 't niet treurig voor my, gedoemd te zyn tot schilderen met zo weinig kleur? Welke lezer zal tevreden wezen, wanneer ik alles wat 'n boek lezenswaard maakt – uitdrukking, styl, schryfmethode, en... inhoud nog bovendien op de koop toe – wanneer ik me veroorloofde dat alles te borgen van Gerrit Sloos, en my te bepalen tot 'n bondig: 'Je kunt me geloven, Pieterse, ik ben 'n oud man, en jy 'n jonk borssie, maar... wat ik je zeg: 't is allemaal wind en 'n Engelse *notting!*'

Sloos had nog 'n andere uitdrukking, die hem zeer scheen te bevallen omdat ze, naar-i meende, de zaak even duidelyk en enigszins toneelachtiger voorstelde. Hy leefde in de eerste bloeityd van Kotzebue, en laafde

gedurende al z'n vele boodschappen zyn kunstzin aan de toneelbriefjes die de opvoering van *Armuth und Edelsinn* aankondigden. De Hollandse vertaler had dit laatste woord als in ons land minder gangbaar beschouwd, en doopte dus dat toneelstuk met de meer Hollands-klinkende titel: *Armoede en Grootheid*. Onze Gerrit had wel die naam diep in z'n geheugen geprent, doch – enigszins tegen de bedoeling van schryver en vertaler – in de zin van: *kale bluf*. Ieder is de uitlegger van z'n eigen woorden, en indien de oude Sloos nog leefde...

Komaan, z'n Engelse *notting* is mooier. En z'n wind ook. De oudeheer was 'n neerbuigend-winderige *notting*. Eugène's *notting*-wind woei naar-binnen. Pompile was 'n *notting* met kinderachtige wind. De *notting* van Wilkens suisde en blaasde ploertigpedant. De oude Dieper... hm, 'n volslagen *notting* was deze niet, maar toch, de wind die daarby zou behoord hebben, was hem niet geheel-en-al vreemd. Hy bewaarde die voor huis- en buurtgebruik. Zodra hy, van 't kantoor komende, de brug bereikte die de Jordaan waar-i woonde afscheidt van deftiger buurt, liet-i zyn wind los. Op die brug rekte hy hals en lenden enige duimen uit. Hy richtte zich met zekere fierheid omhoog – op 't horloge-n-af, altyd kwart over vieren – gaf aan longen, armen en benen, aan gezichts- en nekspieren, de zolang ontbeerde vryheid weder, en kuchte dat de Jordaan er van daverde. Die kuch was 'n Jerichoos trompetgeschal dat schetterend verkondigde: 'de Kopperlith van déze buurt ben ik!' Jammer dat de ware bezitters van deze roemruchtige naam zich nooit verwaardigden hun voeten in die gemene wyk te zetten. Want als eens onze Dieper in zo'n huisbui van overmoedige handlichting de oudeheer had ontmoet, of de jongeheer Pompile, of de jongeheer Eugène... tot groot nadeel van de Jordaan, nu ja, maar... dan had *ik* 'n natuurtoneel te beschryven gehad, en in deze hoofdstukken iets anders te schetsen dan één doorgaande nietigheid!

Waarheid blyft het echter, dat Wouter in zó'n kring 'n paar van z'n '*Lehrjahre*' moest doorbrengen...

Fancy had gelyk!

Hy moest leren dat er in onze kleine wereld heel iets anders dan ridders, rovers en reuzen te bestryden valt. Dat er heel wat schoners moet veroverd worden dan betoverde kastelen, heel wat groters dan werelddelen. Dat de adellyke kampvechter zich moet toerusten met geheel ándere wapenen dan zwaard, lans en *Edelsinn*, om niet ondertegaan in de stryd tegen 't geboefte. Wouter moest zich leren verdedigen tegen 't kleine.

Dit nu gelukt byna allen, omdat weinigen daartoe te hoog staan. Maar te-gelyker-tyd was hem opgedragen het grote in 't oog te houden... rein te blyven by aanraking met vuil... buigend en bukkend niet te breken... steeds gereed te staan tot krachtig opspringen als 'n gebogen veer... te-midden van zoveel smetstof gezond te blyven... in één woord: steeds *zichzelf te zyn*. Dit gelukt weinigen!

Schetsen uit onwelriekende streken van zekere wereld beneden de oppervlakte der zee, waarby men, o.a. 'een man als U, m'nheer!' te aanschouwen krygt. Ook de jongeheer Pompile blijft voortgaan zich te vertonen in al z'n geurige beminnelykheid van verstand en hart.

De lezer herinnert zich de indruk die pater Jansen's eenvoudige taal op Wouter gemaakt had. Niet geheel-en-al ongelyk dááaraan nu was z'n bevreemding over de aard der gesprekken op het kantoor. Doch... er bestond verschil. Wel sprak ook pater Jansen geheel anders dan hy zich had voorgesteld, maar er blonk iets zo liefelyk-goedaardigs in z'n onderhoud door, dat Wouter de moed niet had iets in hem af te keuren. Al was onze leerling in mensenkennis en mensenkunde nog niet ontwikkeld genoeg om intezien hoe hoog het *waar-menselyke* boven het *vals-goddelyke* verheven is, toch zou in dit geval z'n smaak al zeer spoedig de weg hebben gewezen aan z'n oordeel. Om nu evenwel zelfs de brave Jansen niet meer te geven dan hem toekomt, moeten wy wel onthouden dat Wouter's kennismaking met die eenvoudige geestelyke vergezeld ging van 'n boteram, terwyl het kantoor van de heren Ouwetyd & Kopperlith niet de minste bykomende omstandigheid aanbod die verlokend werkte op de beoordeling van 't verhandelde. Geen onzer is in staat de oorsprong van z'n indrukken nauwkeurig te bepalen, noch met juistheid het aandeel te schiften dat velerlei invloeden uitoefenen op ons oordeel. De kennismaking met het stukje nieuwe wereld waarin Wouter aanving zich te bewegen, ging vergezeld van zulke onaangename byzaken, dat-i moeite zou gehad hebben de gesprekken die hy aanhoorde schoon of belangryk te vinden, al hadden de sprekers Bilderdyk's *Floris* gerepeteerd, of 'n preek opgezegd. In-plaats van de gulle ontvangst die hem was te-beurt gevallen by Vrouw Claus, voelde hy zich geplaagd door 'n onbevredigende eetlust die hand-over-hand toenam. Bovendien... komaan, we zullen 't woord dat niet gaarne uit m'n pen vloeit, in de mond leggen van de sprekende personen-zelf, die niet te goed zyn voor 't platste: 'Zeg eens, Dieper, vindje niet dat het hier erg stinkt?' vroeg de oudeheer met roerende vertrouwelykheid.

De plichttrouwe boekhouder toonde zich deze neerbuiging tenvolle waard. Hy volbracht de by zulke gelegenheden voorgeschreven hand- en voetgrepen: pen in de gleuf van 't opgeslagen boek... één stap achter-

uit... de handen gewreven, en: 'Ja, m'nheer, 't stinkt hier wel... 'n beetje.'

Dat 'beetje' was kostelyk. Het moest er volstrekt by, om 't gelyk-geven aan m'nheer Kopperlith niet te doen ontaarden in 'n vermetele aanranding der eer van m'nheer Kopperlith's kantoor. Zo zeilt de wyze tussen twee klippen door!

'Ja, ja, papa,' bevestigde Pompile, "t stinkt hier heel erg. Dat komt van de grachten, niet waar, Dieper?"

'Zeker, jongeheer, 't komt van de grachten...'

En, alsof deze betuiging niet voldoende was om de jonge patroon tevreden te stellen, bezwoer de boekhouder deze mening met de plechtige woorden: 'Ik heb de intieme *fiktie*, m'nheer, dat het alleen van de grachten komt!'

'Ei?' vroeg of zei m'nheer Kopperlith.

'Ja, m'nheer! En... 't is zo'n... modderlucht, vindt u niet?'

Dieper had zeer gerust de kwalifikatie 'n paar graden onfatsoenlyker kunnen inrichten, zonder te-kort te doen aan de waarheid. Maar *bé-gueule* stiptheid in omschryving was minder z'n zaak, dan 't reinwassen van m'nheer's kantoor van ál te onwelriekende blaam. Op gelyke wys had Gerrit die ochtend het even laag gelegen magazyn in bescherming genomen door de schuld op de riolen te werpen, al geschiedde dit dan niet zozeer uit diplomatie, als wel om de nieuwe jongste-bediende een blyk van z'n scherpzinnigheid te geven. Misschien ook was 't Gerrit alleen om 'n praatje te doen, een bodem waarop veel onbekookte meningen groeien. In-zo-verre echter moet ik zowel Dieper als de knecht volkomen gelyk geven, dat de beide lokalen die thans in zo slechte reuk stonden, misschien welriekend zouden geworden zyn wanneer men ze had overgeplaatst naar 'n lusthof op de Hymettus. Maar in zo'n lusthof lagen ze nu eenmaal niet.

'Als jeluí de ramen wat opschooft?' stelde de oudeheer met bescheiden weifeling voor.

'O né, papa! Volstrekt niet, papa! Dat kan niet, papa! Ik zal u zeggen, papa... vooreerst, Dieper kan niet tegen tocht, papa! Niet waar, Dieper?'

Dieper betastte z'n hoofd. 'Zinkings, m'nheer! Allemaal zinkings!'

'En dan, papa, als we hier verse lucht binnenlaten, dan komt er dadelijk zo'n fameuze stank in van de binnenplaats, papa!'

Meer afdoende redenen om 'verse lucht' buiten te sluiten, zal wel nooit gegeven zyn. De oudeheer berustte dan ook in de zaak, en Pompile die gelegenheid zag de verpeste atmosfeer te gebruiken als bondgenoot –

niets was hem ooit te gering! – en als middel om z'n doel te bereiken met de *Pleiers* en de *Hockers* en de *Kruckers*, bracht zeer handig het gesprek op iets anders.

'De zaak is, papa, dat u behoorde buiten te wezen in juli. Niet waar, Dieper?'

'Zeker, jongeheer, zeker! Ja, m'nheer, een man als U, m'nheer, behoorde reeds lang buiten te wezen!'

Het glimlachje dat de oudeheer Kopperlith by deze gelegenheid liet opgaan over de bozen en goeden van z'n kantoor was goud waard. Toch niet om de zeldzaamheid, want Dieper kon het tevoorschyn roepen zo dikwyls hy verkoos met 'n allergeedkoopst: 'een man als U, m'nheer!' Maar hy was te bekwaam in z'n specialiteit van perpetueel ondergeschikte, om de kitteling van z'n strelen aftestompen door overvoer. Meer dan tweemalen daags zeide hy 't niet. En gewis ook zó veel keren kon m'nheer Kopperlith het verdragen zonder op 't afgryselijk denkbeeld te komen dat z'n boekhouder hem voor gek hield. Neen... Dieper had verder kunnen gaan, waarachtig! Maar de man was 'n vriend van 't gemiddelde, een vijand van overdrijving, matig, sober en ingetogen, tot in z'n flikvlooiery toe. Bovendien, er was inderdaad géén element van bespotting in de hulde die hy vry periodiek neerlegde op 't altaar van de Kopperlithse hoogheid. Z'n opblazen by 't betreden van de buurt die hyzelf bewoonde, had volstrekt niets te maken met de gemoedstemming die inderdaad de zyne was zodra hy de gewyde grond der Keizersgracht betrad, waar 't zo heel erg... 'n beetje stonk. Hy huichelde evenmin als de bulhond die, wild en onhandelbaar onder z'n gelyken en by vreemden, zich deemoedig kruipend neerstrekt voor de voeten van z'n meester.

Ook Dieper hield er 'n wezen op na, dat tienmaal in de week 'n flemerig: 'een man als U, m'nheer Dieper!' by hem plaatsen kon, en... opstraffe van ongenade, plaatsen *moest*. De majesteit waarmee de oude boekhouder in *zyn* huis om z'n sloffen riep, of 'n ketel saliemelk bestelde – zo byzonder goed tegen de 'zinkings' – was nauw verwant aan 't-zelfde hondenkarakter dat hem zou hebben genoopt de pantoffels van 'm'nheer' te kussen, wanneer dit blyk van rechtgeaarde boekhouwery mocht gevorderd worden.

Uitdrukkelyk herhaal ik de betuiging dat we hier, in-weerwil van dat alles, geenszins te doen hebben met 'slechte mensen' in gewone zin. De lezer die diefstal, moord of doodslag verwacht, zal zich bedrogen vinden.

Byna zou ik durven zeggen dat de figuren die ik in deze afdeling der Wouter-geschiedenis ten tonele voer, *te laag* stonden voor eigenlyke misdaad. Doch ook dit zou alweder niet korrek uitgedrukt zyn. *Eigenlyk* misdadig waren ze wél. Ze waren het slechts niet in de oneigenlyk-uitsluitend *officiële* zin die men aan dit woord hecht. Laat me dan m'n bedoeling enigszins duidelyk maken door de betuiging dat al die personen zyn tengrave gegaan zonder ooit in kompromitterende aanraking met Policie of Justitie geweest te zyn. Iets fraaiers mag ik er niet van zeggen.

'Een man als U, m'nheer, moest al lang buiten wezen, niet waar, jon-geheer?'

'Ja, papa. 't Saizoen gaat voorby, papa!'

'Dat is waar, Pompile. Maar... als mama niet reizen kan... wat zullen we 'r aan doen? Ik hoor van Gerrit dat mama weer heel erg is, byzonder erg, Pompile!'

Dit had hy van 'Gerrit' vernomen. De onnozele lezer die nooit te lo-geren werd gevraagd aan 't hof van Spanje, en dus niet ingewyd kan zyn in de verheven etikette van zo'n Kopperlithse huishouding, is misschien verwonderd dat 'n man bericht van de gezondheidstoestand zyn-er vrouw ontvangt door bemiddeling van de knecht. Men bedenke dat – op 'n kleine uitzondering na, die straks zal gemeld worden – slechts zeer weinige stervelingen toegang hadden tot de *suite*, waar 'mevrouw' huis-de, sliep, ziek was, at en dronk, enz. Daar was 'n 'juffrouw' die haar ge-zelschap hield, en 'n kamenier voor 't aan- of uitkleden, en 't optooien. Want... opgetooid wérd ze. Doch zie, deze beide mynslavinnen waren niet sterk genoeg om 't logge schepsel uit haar bed op de rolstoel te hel-pen, waarmee ze naar 't voorvenster van de 'zykamer' moest gekruid worden. Jaren geleden reeds was er over deze zwaarigheid 'n kantoor- en familieraad belegd, met de kanonieke uitslag dat de ook toen reeds niet jeugdige Gerrit zou worden beschouwd als geslachteloos, 'n vererende onderscheiding die hem 't recht van toegang tot de harem verschaft. Men bedenke dat het er donker was, en de sultane sedert lang groot-moeder. Deze regeling omtrent Gerrit voldeed te-meer aan de eis, om-dat zy samenviel met de voortdurende noodzakelykheid om hem met boodschappen te belasten. Gedurende Wouter's wittebroodsweken py-nigde hem telkens z'n wanbegrip, wanneer een der meiden of de ka-menier Gerrit kwam zoeken met de onheldere toelichting: 't is, weetje, om mevrouw te kruien... ze wil er uit' of: 'ze wil er in.' Ook begreep-i niet

volkomen wat er bedoeld werd met de roep: 'Gerrit, mevrouw's boeken ruilen!' Maar dit alles helderde zich weldra op. Dat eeuwige boekenruilen stond inverband met haar verveling. Ze was geabonneerd in drie leesbibliotheken te-gelyk, en verslond al wat daarin Frans was. Dat er noch door haar, noch door wie ook van de andere familieleden ooit 'n penning besteed werd om 'n boek te *kopen*, spreekt vanzelf. Van 'n bibliotheek was geen spoor in den huize Kopperlith! De 'heren' meenden dat zoiets behoorde by geleerdheid, 'n eigenschap waarvoor zy allerfatsoenlykst de neus optrokken.

Wat overigens die geheimzinnige *suite*-kamer aangaat, het is te veronderstellen dat ze weleens bezocht werd door Pompile en Eugène ook, wanneer deze jongheeren hun: 'broodje gingen eten by mama' maar overigens waagde zich daarin vóór het uur van 't middagmaal, geen schepsel. Dan namelyk, maar ook dan eerst, kon de oudeheer z'n huwelyksgeeluk 'n uurtje te zien krygen. Z'n vurige drift om vóór dat ogenblik iets te vernemen van de wyze waarop zy de nacht had doorgebracht, kon alleen door Gerrit bevredigd worden, en deze ontleende alweer aan deze byzonderheid zeker gewicht, dat hy zeer handig wist op de schaal te leggen in z'n eeuwige gezagstryd met: 'die Wullekes!' De manier waarop hy 't aanlei om z'n welkome voorwendfels tot dienstweigering toetepassen, is niet moeielyk te raden. Zodra de wyze kantoorheer iets gelastte dat de kantoor- en huisloper niet aanstond, moest deze juist 'boeken ruilen voor mevrouw', 'n *ultima ratio* die Wilkens niet dan schoorvoetend aandurfde. En, als: 'mevrouw straks misschien zou moeten *gekrooi*e worden' verzonk de autoriteit van de gehate onder-chef in 't peilloos *Niet*, juist waar Gerrit ze gaarne zag om ze op z'n gemak uit het oog te verliezen.

'Zieje, Pompile, als mama zo erg is, zo heel erg... wat zullen we doen? Ik kan toch niet in m'n eentje naar *Groenenhuize*! Wat zeg jy, Dieper? Ik zou me daar vervelen, denk je niet?'

'Zeker, m'nheer, ik ben zeker dat m'nheer zich daar vervelen zou. M'nheer zou daar zo... helemaal alleen zyn, niet waar?'

'Nu ja, papa, dat's waar, maar... 't seizoen gaat voorby. Ik kan u verzekeren, papa, dat er geen enkele fatsoenlyke familie meer in de stad is, wat je noemt: 'n fatsoenlyke familie! Wat zeg jy, Dieper?'

'Zeker, jongheer, er is geen enkele fatsoenlyke familie meer in de stad, dát is waar.'

'Ziet u, papa? En als mama niet zeer spoedig resolveert... zal ze nog

veel zieker worden. Dat heeft de dokter ook gezegd, niet waar, Dieper?

Hm! Wat zou de boekhouder zeggen? Hy kon toch in-gemoede de mening niet bevestigen van 'n dokter die-i nooit had te zien of te spreken gekregen? En ook de vreselyke ziekte van mevrouw was aan de 'heren van 't kantoor' slechts zeer schemerachtig bekend, want de half-vertrouwelyke ontboezemingen van Gerrit weken weleens 'n beetje van z'n officiële berichten af, 'n byzonderheid die oplettende hoorders en lezers ook nu-en-dan in andere kringen kunnen waarnemen. Ook de betrekelyke duisternis der onwetendheid omtrent mevrouw's zeer voorname kwalen zou in diepe nacht zyn overgegaan, wanneer men by die heren gevorst had naar bekendheid met de mevrouw-zelf. Zy was in hun oog de zeer letterlyk-etymologische uitdrukking van 't *solemnele*: men zag haar éénmaal 's jaars, op de eerste januari. Op die dag namelyk werden Dieper, Wilkens, en later ook Wouter, door een der *ad hoc* gekommitteerde jongheren plechtstatig door de bovengang in de *suite* geleid, waar ze dan konden wachten totdat mevrouw door haar gezelschapsjuffer het sein liet geven dat de 'heren' mochten binnentreden in de eeuwige zykamer. Schryvers van middelmatige konsciëntie zouden allicht uitstrooien dat ze daar werden toegelaten tot de handkus, maar wie eerbied voor waarheid heeft, zal te-allen-tyde verzekeren dat de plechtigheid niet zó ver ging. Dieper wenste by deze gelegenheid: 'ook namens de andere heren, aan mevrouw... des Hemels beste zegen, en... bestendig welzyn.' Ze was er mee tevreden, en zei dat ze 't vandaag zo byzonder erg 'op' haar zenuwen had, en dat het zeker van 't weer kwam. Nadat dit door Dieper beaamd was – met 'n buiging, want z'n welsprekendheid was óp – kon men de zaak als afgelopen beschouwen. De gezelschapsjuffer opende een der dubbeldeuren van de *suite*, en de 'heren' verlieten ruggelings de 'zykamer van mevrouw.' Dieper was dan gewoonlyk zeer warm, en kon niet altyd de schuld hiervan op 't weer schuiven, want het vroor soms. En ook lag de oorzaak van die hitte niet in de vermoeyenis van de reis die zo byzonder ver niet was, en maar weinig inspanning vorderde. De plechtige *exodus* nam op 't kantoor 'n begin... linksom, vyf treden in de ondergang... de keuken voorby, waar de meiden stonden te lachen en te ginnegappen, vooral om 't malle gezicht van m'nheer Wilkens, daarop volgde een donker slakhuisvormig trapje, en twaalf korte schreden tot aan de deur van de *suite*... neen, neen, uit vermoeyenis van de mars ontstond Dieper's verhitting niet! Doch al ware dit anders, ik vraag of zo'n kennismaking voldoende is om iemand instaat te stellen

tot beoordeling van de vraag of ‘mevrouw nog zieker worden zou als ze niet spoedig naar buiten ging?’ En tevens: of men uit zo’n bezoek op nieuwjaarsdag – en in die hitte nogal – voldoende gegevens putten kan om te berekenen hoe de dokter mevrouw’s toestand zou beoordelen in ’t hartje van de komkommertyd? Maar de jongheer Pompile had nu eenmaal Dieper’s getuigenis ingeroepen. Des boekhouders naastbyliggende plicht schreef dus voor, een ‘intieme *fiktie*’ by-de-hand te hebben, die de jongheer kon dienen by z’n plannetjes, en dus: ‘Ja, ja, m’nheer, ’t is zeker goed voor mevrouw, dat ze spoedig naar *Groenenhuize* vertrekt, want ziet u – o, prachtspromg over ’t onbekend gezegde van de onbekende dokter! – ’t is zeker goed voor mevrouw, anders... gaat de tyd van jonge doppertjes voorby!’

‘Ziet u, papa? Dát is juist wat ik altyd zeg. Mama moet absoluut naar buiten! ’t Is voor mama niet langer in de stad uittehouden, niet waar, Dieper?’

‘Juist, jongheer! M’nheer, het is voor mevrouw in de stad niet langer uittehouden!’

‘Voor niemand, papa!’

‘Zeker, m’nheer, voor niemand!’

En hyzelf dan? En al z’n lotgenoten?

‘t Water in de grachten ziet paars van de stank, papa! Niet waar Dieper?’

Ook dit beaamde de getuige, en ditmaal met grondige reden van wetenschap. Want hyzelf woonde in de Jordaan, waar de opgezamelde meststof zich niet onbetuigd liet in dartele kleurspeling op ’t water. ’t Was juist ’n buurt om nieuwe verfstoffen uitte vinden.

‘Maar... Pompile, hoe krygen wy in-godsnaam mama de stoep af? Dát is de vraag!’

‘Juist, papa, dát is het! Dát’s de zaak! Ik heb er Flip over gesproken, Flip de kruier, papa!’

‘Hè?’

‘Ja, papa, de kruier! Met hun drieën zien ze geen kans mama de stoep af te dragen...’

‘In ’n fauteuil, Pompile!’

‘Juist, papa, in ’n fauteuil! Weet u wat ze zeggen? Ze zeggen: ’t handt niet, omdat de trap van de stoep wat smal is, papa! En ze zouden mama laten vallen, papa! U moet begrypen, papa, ’t is lomp volk, papa!’

‘Maar... hoe dan?’

‘Flip zei: als we mevrouw in ’n flinke leuningstoel hadden – *fauteuils* kent zo’n man niet, papa! – en dan ’n strop er om – om de fauteuil papa! – en dan... maar toen zei ik: met veel kussens, papa, weet u, met héél veel kussens, dan zouden we...’

Eugène trad binnen. Blykbaar was hy door z’n vader op kondschap gezonden, of er iets met de oude koppige dame te bereiken zou zyn. Doch ook hy bracht geen bevredigend antwoord mee.

‘En jy, Pompile, wat had jy dan bedacht?’

‘Wel, papa, ’n fauteuil... en mama daarin, met veel kussens, en dan ’n strop er om... om de *fauteuil*, Eugène! En dan... ’t venster open – Flip zei, ’t kon best, maar ik zeg: met veel kussens, weet u, papa? – en dan...’

‘Ben je mal, Pompile, wou jyzelf nu mama ’t venster uithysen? En zo-even zei je...’

‘O neen, Eugène, zo meende Flip. Maar *ik* zeg: met veel kussens, weetje? Maar... die kruiers zyn lompe mensen, en... ze rekenen hoog. Al wat boven ’n dubbeltjesboodschap gaat... berekenen ze vreselyk hoog, papa! ’t Weekbriefje – vooral als Gerrit styf van rumatiek is, papa! – o, dan is ’t weekbriefje... fameus, papa! En daarom had ik gedacht – omdat we nu ’n jongste-bediende hebben, ook – nu dacht ik... kyk, papa, we kunnen voor mama die kruiers best missen. U weet misschien dat Gerrit weer styf van rumatiek is? Nu, dat’s hetzelfde... maar Dieper heeft telkens briefjes te inkasseren... morgen ’n smerig papiertje, niet waar, Dieper?’

‘Ja, jongeheer! Morgen ’n smerig papiertje in de Jodenhoek, m’nheer, heel smerig!’

‘Maar, Pompile, wat wou je dan met mama?’

‘Met veel kussens, papa! Dan wou ik vragen of Wilkens zo goed zou willen zyn – niet waar. Wilkens! – met dat jonge-mens daar, aan ’t windas te gaan. Ziet u, papa, dan konden wy die kruiers missen... lompe volk! Maar... met veel kussens, dit begrypt uzelf wel, papa! En, ziet u, papa, Eugène en ik, wy zouden... beneden staan, en... er goed naar kyken, papa!’

Eugène bromde. Maar ’t was karakteristiek dat niemand lachte by Pompile’s voorstel om – niet zonder terugzicht op zuinigheid z’n moeder ’t venster uittehysen aan ’n strop... om de *fauteuil*.

‘De burene!’

‘Juist, Eugène, de burene! Precies wat ik zeg! En daarom... als we mama konden bewegen... ’smorgens vroeg...’

By noorderzon alzo! Wouter wist nog niet wat 'n windas was, en dacht zich suf over de rol die hy zou te spelen hebben. Hy voelde reeds angst by de bedenking of-i wel in-staat wezen zou by die gelegenheid z'n naastbyliggende plicht te vervullen. 't Was hem 'n kleine verademing dat Pompile's voorstel nog altyd niet gaaf werd aangenomen. Men schein te betwyfelen of 'mama' genoeg nemen zou met de vreemde lokomotie. De oudeheer klaagde dat zy zéker weigeren zou als ze hém verdacht van de uitvinding.

Hy iets uitvinden!

'Wel, papa... u kan zeggen dat Flip de kruier het verzonnen heeft. Dat kan u best zeggen, papa!'

'Hm... ja... als nu by-voorbeeld de juffrouw dat aan mama verze-kerde?'

'Dat zou zeker 't allerbeste wezen, papa. Maar... ik geloof dat wy op die juffrouw niet best kunnen rekenen, papa! Weet u wat ze doet, papa? Ze stookt!'

'Zou je dat denken, Pompile?'

'Ja, papa! Want, ziet u, anders had ze 'r al lang op aangedrongen dat mama naar buiten ging, wat zeg jy, Dieper?'

'Zeker, jongeheer, zeker! Anders had ze 'r al lang op aangedrongen.'

'Die nieuwe juffrouw is 'n gekkin,' bromde Eugène.

'Mama is zeer met 'r tevreden,' zei de oudeheer. 'Ze is zo erg fatsoenlyk, zegt mama, zo heel erg fatsoenlyk. En... haar papa was prokureur, Eugène!'

'Ze heeft kale plekken op 't hoofd.'

'Wel, wel, Eugène!'

'Dat kan *my* nu niet schelen,' zei Pompile, 'als ze mama maar wou overhalen om naar *Groenenhuize* te gaan, papa!'

'Waar is Gerrit?' vroeg de oudeheer.

'Styf van 't rumatiek, papa! En morgen heeft Dieper 'n smerig pa-piertje, niet waar, Dieper?'

'Nu ja, maar als Gerrit nu eens – zonder dat het van ons kwam, be-gryp je? – aan de juffrouw vertelde dat de kruier gezegd had... want zieje, Pompile, als ik alleen ga, dan verveel ik me zo! En... hoe met de keuken? Ik kan toch niet te Haarlem in 'n restauratie gaan eten, als 'n kantoor-bediende! Wat zeg jy, Dieper?'

'Zeker niet, m'nheer! Een man als *U* kan niet in 'n restauratie gaan eten. Zeker niet!'

Diezelfde 'man als *U*' kon wel de hulp inroepen van de kruier, en van de knecht, en van de gezelschapsjuffrouw, om z'n vrouw te bewegen tot iets dat ze hardnekkig nalaten zou zolang ze meende dat *hy* er op gesteld was! En al die naaktheid mocht Wouter te aanschouwen krygen! Geen van de sprekers kwam op het denkbeeld dat ze zich voor die jonge kantoorbediende vertoonden in 'n zonderling licht. Men ziet het, ook 't gemene heeft z'n naïveteit.

Om overigens de belangstellende lezer, die zich zeker al ongerust maakt over de gezondheidstoestand van die 'mevrouw in de zykamer' wat moed intespreken, beroep ik me hier op zeker getuigenis van Gerrit, die eenmaal aan Wouter deze vertrouwelyke mededeling deed: 'Je kunt me geloven – *ik* ben 'n oud man, en jy 'n jonk borssie – *zy*... eet te veel, en ze-n-is koppig en sagineus: dát is het! Haar hele ziekte... komaan, ik zal 't je maar op z'n rond-Hollands zeggen, is wind en 'n Engelse *notting!* Maar *zy*... eet te veel. *Zy*... eet de godganselyke dag, dát is het! Als *ik* haar dokter was, kreeg ze niets dan één roggebroodje in de week, en verder pompwater... anders niets, wat *ik* je zeg!'

De auteur houdt 'n schone verhandeling over de oorsprong van sommige fatsoenlyke voornamen, en kruipt vervolgens tot in de nauwste gaatjes de hoogheid na, van 'n 'man als u, m'nheer!'

De oudeheer die tot-nog-toe had staan leunen tegen Dieper's lessenaar, begon zich te vervelen. Of liever, hy kreeg lust de verveling die hem kwelde en waarmee hy gewoon was ieder te plagen die met hem in aanraking kwam, te doen veranderen van soort. By Dieper had de man 'n halfuurtje links geleund... hy wou nu eens rechts leunen. Zo wentelt zich de luiaard in z'n bed om, *like a door on its hinges*, gelyk Shakespeare, meen ik, ergens zegt. Maar onze emeritus-leegloper had nog andere redenen dan zo'n deur, om zich eens omtkeren. Het nieuwe kantoorbiedendetje, hoe jong en onbeduidend ook, moest doordrongen worden van 't besef der hoogheid van m'nheer Kopperlith. Hy naderde alzo sloffend de hoek, waar de hongerige Wouter nog altyd bezig-was zich door 't overschryven van Leon's epistel, bekwaam te maken voor de 'handel.'

'En, mannetje, hoe gaat het nu eigenlyk met jou? Met je werk? Schryf je wel netjes? Neen, neen, blyf maar zitten, blyf gerust zitten! Ik kom maar even kyken, of je netjes schryft, weetje? En... klein, heel klein, om de port. Want, mannetje... die brief gaat naar Rome.'

't Werd voor Wouter waarlyk tyd dat-i eens opkeek. Hy zou flauw- of in-slaap gevallen zyn. Het woord *Rome* maakte hem enigszins wakker. Hij had iets geschreven dat heel naar Rome gaan zou, *hy!* God weet welke Paus zyn schrift onder de ogen krygen zou! En zelfs... welke rover! En de stad-zelf! De stad van Caesar, van Romulus en Remus, van Numa Pomp... 't is waar ook, waarom heette z'n hoogste onderpatroon: *Pompilius?*

Dit kwam Wouter nooit te weten, maar ik wel. Zes-en-dertig jaren voor hy zich deze historische handelsvraag voorlegde, bevond zich de egade van m'nheer Kopperlith in de aangename noodzakelykheid een naam te bedenken voor hare eerstgeborene. Hoe moest deze naam wesen? De onnozele burgerman die met Jan of Pieter meent te volstaan, om in vervolg van tyd z'n spruit te kunnen onderscheiden van verwachte medespruiten, heeft geen begrip van 't gewicht dat aan zo'n vraagstuk uit 'n *Kopperliths* oogpunt gehecht wordt. In de eerste plaats

mag 't kind niet heten zoals 'n gewoon kind. In de tweede, derde... honderdste plaats moet de naam aanduiden dat... borg zyn voor... doelen op... getuigenis geven van... sakkerloot, het is zo moeielyk z'n kind te doen als men Kopperlith heet! De oppervlakkige beoordelaar die geen medelyden voelt met de krizis der aanstaande kraamvrouw, vergeet dat ze méér te doen had dan rang ophouden. Dit is zo moeielyk niet. Wie inderdaad rang heeft, kan met Jan, Willem, of Hendrik volstaan. Maar op de Kopperlith's rustte zwaarder taak. Ze moesten rang veroveren. Volgens oprechte Pennewipse klassifikatie behoorden zy ter-nauwer-nood tot de derde onderklasse van zekere hoofdafdeling die sedert anderhalf geslacht bezig-was met de vruchteloze poging om door sommigen voor byna-patriciërs te worden aangezien. En deze 'sommigen' waren nog slechts povere wapenkoningen, wier oordeel hoofdzakelyk gegrond was op keuken-leverantie. Eén jongeheer *Jan* in de familie... en zelfs slachter of bakker hadden de neus opgetrokken!

Iets ánders dus! Moderne namen uit Franse romans begonnen in 't gemene te vallen. Mevrouw Kopperlith had eens 'n parasol gekocht in 'n Brussels winkeltje, en was bediend geworden door 'n jongen die antwoordde op de roep: *Alphonse!* En onlangs was er 'n Italiaanse schoorsteenveger opgehangen, die z'n grootmoeder vermoord had, ofschoon hy zich verstoutte *Teofilo* te heten. Opgehangen... 't zy zo! 't Vermoorden van die grootmoeder? Hoor eens, laat ons billyk zyn. De geschiedenissen die ik verhaal, zyn lang geleden. Wie nu nog bovendien zoveel jaren terugtelt als de ouderdom van de jongeheer Pompile bedraagt, en daarby voegt de vele maanden gedurende welke z'n mama zich inspande tot het vinden van een naam, verhoogd nog met de verlopen tyd sedert dat ongeluk van die grootmoeder... hy komt gewis in de buurt der steenperiode. Ik wil maar betogen dat die oude vrouw nu tóch dood wezen zou, al ware Teofilo de wélgenaaamde een voorbeeld van groot-ouderliefde geweest. Niet hierin lag dus 't bezwaar tegen zo'n naam! Lieve hemel, hoe lang zou men moeten zoeken voor men 't gevaar ontliiep z'n kind tot naamgenoot te maken van iemand die misschien eens 'n kapitale moord beging? Er bestaan meer misdryven dan christelyk-fatsoenlyke doopnamen, waaruit volgt dat men nu-en-dan wel eens genoodzaakt is zo'n naam in één vakje te laten vallen met oneervolle homonymen. Maar... schoorsteenveger? Dat was erger! Wie vermoordt niet eens van-tyd-tot-tyd z'n grootmoeder? Wat is algemener dan opgehangen te worden? De ware liberaal weet zich, berustend in Gods wil, boven zulke din-

gen te verheffen. Over galgen en gesupprimeerde grootmoeders heenziende, reikt z'n oog verder dan dit aardse jammerdal. Z'n enige zorg is, nooit 'n ambachtsman in z'n familie gehad te hebben. Liever vermoordde hyzelf z'n hele voorgeslacht – tot en met het interessante *Urschleim* toe – dan in de hemel aantekomen als naneef van iemand die zich vernederde tot het uitrichten van iets wezenlyks.

Zó ongeveer moet het echtpaar Kopperlith geredeneerd hebben. Maar... *hoe* zou dan 't kind heten? Géén naam? Zou de wereld voldoende besef hebben van de distinktie des aanstaanden medeburgers, om te vatten dat hy eigenlyk heel iets anders was dan 'n medeburger? Om hem te dopen met de eerbiedig-uitwykende benaming: *het* kind? Dit was niet te voorzien. 'Ze' zyn zo grof van bevatting!

En... nóg 'n bezwaar! Als 't verwacht jongetje eens 'n meisje was? Want zelfs by *koprolieten*, hoe onmenselyk verheven ook van oorsprong, kan verschil van geslacht bestaan. De leden der familie die deze naam dragen om niet verward te worden met de tak der Gooremesten – zekere verwachtschap is niet te loochenen! – hebben inderdaad enige eigenschappen met andere stervelingen gemeen. 't Geboren-worden-zelf reeds is iets menselyks. De overgrootpapa van de tegenwoordige oudeheer was gestorven ook, en zelfs knecht geweest by 'n bloemist. Dit alles wees onweersprekelyk op menselyke afkomst, en dus... de verwachte huwelyksspruit kon 'n meisje zyn. Wat dán?

Een naam uit 'n boek? Nu ja, dit bleef 't zoeken. Maar uit wélk boek? Duits, Engels of Italiaans las de Weledelgeborene vrouwe Kopperlith niet, en Hollands 'n beetje minder nog dan in 't geheel niet. Misschien zou ze boekjes in die vreemde talen gelezen hebben, als zy ze maar verstaan had, doch 't Hollands verstond ze juist genoeg om te weten dat er in deze taal nooit iets geschreven werd dat de aandacht van 'n fatsoenlyk mens waard is. Ware dit alles anders geweest, wie weet of ze niet in Milton, Dante, Herder, Klopstock, Wieland, jazelfs in Bilderdyk's '*Ondergang*' 'n paar namen gevonden had, buitenmenselyk en indrukwekkend genoeg voor het doel. Maar, helaas, ze was overgelaten aan de speciaal-Franse romantiek, een veld dat redelyk wel was afgejaagd door allerlei ordinair volk, gelyk we reeds in die parapluwinkel te horen kregen. Toch straalde er ten-laatste een schyn van licht. Men verzekerde haar van zeer bevoegde zyde – 't werd gezegd door Kees Krul, medefirmant van 'n groot kantoor in assurantie – dat zekere Bernardin de St. Pierre een boekje geschreven had... 'n boekje... kyk! In één Hollands woord: 'n 'heel

mooi' boekje. En daarin kwamen 'n paar namen voor... allergeschikst, inderdaad allergeschikst! Kees Krul zelf moest gul betuigen – en dat was toch 'n man die aandeel had in 'n byzonder groot assurance-kantoor! – dat hyzelf, als-i 'n zoon of dochter te dopen had, zich niet schamen zou de peten uit dat byzonder mooie boekje te halen.

Gerrit werd naar de leesbibliotheek gezonden, en kwam sneller met het verlangde aanlopen, dan-i zou gedaan hebben in Wouter's tyd. Men bedenke dat-i zes-en-dertig jaren minder styf was van rumatiek, en ook minder behoefte had aan die kwaal, omdat in die tyden z'n dag- en nachtmerrie Wullekes nog ver te zoeken was.

Mevrouw Kopperlith las, en bewonderde in welgegrond vertrouwen op haar zegsman in assurance, de mooiheid van 't Franse boekje. De keus werd gedaan. Paul of Virginie... Paul én Virginie – wel zeker, de Kopperlith's waren van-oudsher vruchtbaar genoeg, om 't verwachten van 'n tweeling niet byzonder ongerymd te maken – fatsoenlyker, moderner, gedistingeerder kón het niet!

Helaas, wat toch alle menselyke berekeningen ydel zyn! Weinige dagen slechts had de aanstaande moeder uitgerust van al dat pynlyk zoeken, toen er bericht kwam dat twee kraamvrouwen haar waren vóórgeweest, de ene met 'n Paul, de andere met 'n Virginie.

En, mikroskopisch gezien, waren die dames maar van gelyke stand als zy. Dit benam alle kans op verheffing, en verheffing toch was nu eenmaal de eis. Hierop volgde nieuwe spanning, nieuwe onrust, ja, byna wanhoop! Maar de ondervindingryke lezer weet dat redding naby is als men de nood op 't hoogst waant, 'n waarheid die elk weldenkende byzonder gesteld moet maken op hoge nood. De verlossing ging ditmaal uit van 'n boekenverhuurder die aan Gerrit 'n bundel romannetjes van 'n splinternieuwe plank meegaf. Het waren de werken van de zoetsappige Florian. Deze auteur, in z'n ondankbaar vaderland reeds lang vergeten, werd in Kopperlithse kringen benoemd tot eerste historieschryver van de wereld. Oppervlakkig gezien, lag hierin een sobere aanbeveling by de wanhopige moeder, want met Historie hield ze zich niet op. Dit paste niet in haar 'stand' meende zy. Doch zie, op-eens bemerkte ze dat de Geschiedenis veel minder droog was dan zy altyd gemeend had toen ze op de kostschool zich zo voornaam aanstelde door nooit haar les te kennen. Nu haalde zy in verwonderlyk korte tyd het verzuimde in, en verslond de hele plank van Florian. Nog altyd bleef ze volharden in haar afkeer van 't kennis-maken met Karel de Grote, met Alexander, met

Caesar, e.d. Ook wou ze niet weten waar Griekenland lag, of Perzië, of Nieuw-Caledonië. Pedanterie was de edele vrouw 'n gruwel, en daarom koesterde zy haar onkunde... niet als 'n schoothondje, omdat zo'n beestje wat te klein is om my tot beeld te dienen, maar als 'n dikke vette bulldog. Doch zie, inweerwil hiervan kende zy nu in weinig dagen uit de fameuze *Gonzalve de Cordoue*, de hele geschiedenis van Spanje op haar duim. En... Rome? Hoe was 't mogelyk dan men eeuwen lang zoveel geleerdheid had overhoop-gehaald om de oorzaken der wording van die Staat natesporen! *Mr. le Chevalier* de Florian had die klaar voor ogen gesteld in z'n prachtwerk: *Numa Pompile*. Wie dát gelezen had, kon Livius missen, en Tacitus, en Suetonius, en al wie ooit over Rome geschreven had, tot Stuart toe. Zó redeneerde mevrouw Kopperlith slechts hierom niet, wyl al deze schryvers haar geheel onbekend waren, maar de indruk was dezelfde. En bovendien, leverde niet die wysgerige Fransman – hy maakte versjes ook, natuurlyk! – behoorlyke doopnamen voor fatsoenlyk geboren kinderen? Wie in háár geval niet zou tevreden geweest zyn met namen als Hersilia en Pompilius – bloedeigen kinderen van Romulus, zou Klaas Verlaan zeggen – was geen kind met 'n pompeuze naam waard. En dat er in vervolg van tyd 'n Sabyns-romantische Leon bykwam, spreekt voor de intelligente lezer vanzelf. We zyn er!

Maar... Rodomont? Deze dankte z'n naam aan 'n vergissing. In zekere ridderroman – de lezer zal hem wel kennen: de hoofdpersoon droeg 'n harnas van balein, en hy sloeg nooit z'n vizier op, zodat-i lang voor z'n eerste wapendaad van honger gestorven is – in zo'n roman dan kwam een naam voor, die wél klonk, deftig was, niets gelek op Amsterdam of werkelykheid, kortom: 'n bruikbare naam. Maar op 't kritieke doop-ogenblik in de kerk, was de dominee in de war. Ook hy had pas 'n mooi boek gelezen, vol ridders en onmogelykheden. Een der helden – 't was iemand die zich te goed achtte vyanden te bevechten onder de twaalf voet *Rynl.* en daarom niet veel te doen had, maar overigens zeer dapper was – een der helden die de dominee door 't hoofd maalden, heette Rodomont. En zie, onder deze naam lyfde hy 't wicht by de kerk in. De oudeheer Kopperlith – toen niet oud nog – riep hem toe dat-i zich vergiste, en dat er wat moest inkomen van die baleinman...

'*Rodomont-Baleine*,' galmde de man, 'ik doop u in de naam,' enz.

't Was geschied! De lezer weet dat de doop 'n Sakrament is. Na eens zo'n naam te hebben uitgesproken, kan men niet op de zaak terugkomen en zeggen: 'friskuus ik bedoel 'n ander.' Rodomont heette Rodo-

mont, en had er de 'Walvis' by, op de koop toe. Dit stond later zo kwaad niet by z'n betrekking van zeeofficier.

Hoe Eugène aan z'n naam kwam, weet ik niet. Wie de oorsprong daarvan zoekt, onthoude zich vooral van etymologische wysheid. Het begrip: *welgeborenheid* zou zeker papa en mama zeer hebben toegelachen, maar ze hadden vast besloten zich religieus van taalkennis te onthouden tot het deze of gene Florian in 't hoofd komen zou deze wetenschap in 'n romantisch kleed te steken, liefst oprym. Misschien werd er in die zaak 'n rol gespeeld door zekere naklank van '*Prinz Eugen, der edle Ritter*', 'n lied dat zeer populair geweest is in alle landen die samenspannden tegen Lodewyk xiv. Wat overigens de jongeheer Flodoard aangaat – *Floddewaar*, zei Gerrit tot grote ergernis van de hele familie – deze was gedoopt naar 'n personaadje uit het toneelspel *Abellino, of de grote Bandiet*, ook 'n mooi boekje. Hy voelde zich te Rome redelyk wel thuis met z'n naam. *Signor* Flodoardo klonk in 't minst niet Amsterdams. Wie had kunnen raden dat zoveel welluidendheid de wereld was ingekaatst uit 'n lappenwinkel? Lappen? Nu ja, maar de heren Ouwetyd & Kopperlith 'deden' in 't *groot*, d.i. ze verkochten nooit 'n lap die korter was dan acht-en-twintig *yards*, de maat die zo'n ding tot de waardigheid van 'stuk' verheft. De lezer moet hierop wél achtgeven, want wie aan 'n toonbank zeven-en-twintig *yards* uitmeet, is maar winkelier. Dit kleine verschil is 'n... enorm verschil.

Dat ook Wouter's verbeelding zich bukte onder de op-een-stapelning van hoogheid die uit al deze namen bleek, spreekt vanzelf. 't Zou er voor 't ogenblik minder op aangekomen zyn, als men hem maar iets te eten had gegeven...

In-plaats hiervan evenwel, kreeg hy nog meer hoogheid te slikken. De oudeheer achtte het niet beneden zich 'groot te doen' tegenover die kleine jongen. Geen gaatje zo nauw waar z'n hoogmoed niet inkroop. Geen hoorder te gering om te vernemen welk aanzienlyk personaadje die oudeheer Kopperlith was! Wouter-zelf liep gevaar hoogmoedig te worden op de eer der vertrouwelykheid, maar gelukkig werd-i weldra gewaarschuwd door de opmerking dat hy deze eer deelde met de-eerste de-beste die zich 't recht niet mocht aanmatigen de oude leegloper 't zwygen opteleggen, en die zich door hem by de byna-bovenste voor-knoop van z'n jas moest laten trekken als-i de zeer byzondere aandacht op z'n praatjes inriep.

'Ja, mannetje, naar Rome! Dat dacht je niet, hè?'

‘Nee...e...e...n, m’nheer!’

‘Hi, hi, hi, naar Rome! Hoorje wel, Pompile, hy dacht niet dat die brief heel naar Rome ging! Ja, mannetje, zó is het toch! Die brief gaat – daarom moet je netjes schryven – naar m’n zoon, de jongeheer Flodoard die te... Rome-n is! Wat zeg je dáárvan?’

Wat zou Wouter zeggen? Ik weet het waarachtig niet. En hy-zelf wist het ook niet. Dit bezwaarde hem. Zou er ook misschien ’n naastbyliggende plicht verzuimd worden als-i zweeg? De oudeheer genoot van z’n hakkelen. Hy had z’n doel bereikt: het jongemens was vernietigd. En nog zyn er onverlaten die uitstrooien dat Hollanders ‘van fortuin’ zich niet weten te amuzeren!

‘M’n zoon – de jongeheer Flodoard, weet je? – is daar..’

Hier stuitte de kinderachtige bluffer. Het denkbeeld kwam in hem op, dat misschien die domme burgerjongen niet op de ware hoogte stond om te beseffen wat ’n schilder was. En deze vrees was niet ongegrond. Juffrouw Pieterse-zelf zou dit maatschappelyk standpunt niet byzonder hoog gevonden hebben: ’n schilder!

‘Hy is... fynschilder, weetje? Zeg, Pompile, je moet hem *Mozes by ’t Doornbos* eens laten zien...’

‘In de hoes, papa!’

‘Ah, ja, in de hoes! Anders, weetje, dan kan je-n op de zaal – hier vlak boven – *Mozes by ’t Doornbos* zien... als-ie eens niet in de hoes zit. Dat heeft m’n zoon, de jongeheer Flodoard-zelf geschilderd, helemaal zelf. Wat zeg je dáárvan? En nu is hy te... Rome, om zich te oefenen in de Kunst, in ’t fyne, weetje, heel in ’t fyne van de Kunst. Want... dit begryp je toch ook wel, niet waar, er is schilder en schilder! Je moet niet denken dat de jongeheer Flodoard schilderyen maakt voor z’n brood. Volstrekt niet, in ’t geheel niet! Je begrypt immers ’t verschil wel, zeg?’

Die arme knoop! Wouter zette ’n gezicht alsof-i volkomen bereid was alles te begrypen wat men hem vertellen zou.

‘Om z’n brood... hi, hi, hi, ’t lyk er niets naar! Gut, Pompile, begryp eens, er zouden mensen zyn die dachten dat Flodoard schilderde... hi, hi, hi... om z’n brood!’

‘Ja, papa!’

‘Neen, mannetje, ik zal je heel wat anders zeggen... heel wat anders! De jongeheer Flodoard schildert... voor z’n plezier, en... voor de *Kunst*. Wat zeg je dáárvan?’

Wouter bleef stom van verbazing. Heel goed!

‘Voor de *Kunst*, mannetje! Denk je dat-i wat krygt voor z’n schilderyen? Zeg, Pompile, je moet ’m toch *Mozes by ’t Doornbos* eens laten zien...?’

‘Ja, papa!’

‘Zieje, mannetje, dat heeft-i zelf geschilderd, en hy krygt er niets voor. En ’t hangt op de zaal – vlak, vlak hierboven, weetje? – en je mag ’t zien... als de hoes er af is, want... nu is er ’n hoes over, omdat mevrouw naar buiten gaat, naar myn Buiten... *Groenenhuize* heet het. En daar mag je-n-ook wel eens komen, want... daar hangen ook schilderyen van de jongeheer Flodoard... dát zal je zelf zien! Dacht jy dat-i er iets voor kreeg?’

‘N...e...e...n, m’nheer, o, neen!’

‘Zo? Ik dacht dat je dat dacht. Maar zieje, ’t is juist andersom. De jongeheer Flodoard verteert veel geld te Rome, heel veel geld! Zeg eens, hoeveel geld denk jy wel dat de jongeheer Flodoard te Rome verteert? Komaan, raad eens!’

Och, daarvan stond weer niets in *Strabbe!* Onze Wouter voelde zich in pynlyke verlegenheid. De oude dwaas scheen op antwoord te wachten: ‘Ja, ja, raad eens! Je mag gerust eens raden!’

‘Hon...derd... gulden, m’nheer?’

‘Hi, hi, hi... hoorje dat, Pompile? Hoor je ’t, Eugène? Heb je ’t gehoord, Dieper? Honderd gulden! Help me onthouden, Eugène, dat ik *die* aan mama vertel! Honderd gulden? Honderd gulden? Wil *ik* je-n-eens wat zeggen, mannetje? Honderd gulden... ja! In de *maand*, weetje? Honderd gulden in de *maand*... wat zeg je dáárvan?’

‘Hè, m’nheer!’

‘In... de... maand!’

‘Hè!’

‘In... de... maand! Hon... dérd... gul...dén... in... de... máánd!’

Wouter zweette.

‘Ja, al dat geld verteert hy te Rome. En dat haalt-i... zeg eens, by wie denk je dat-i al dat geld haalt?’

‘By... de...’

‘Nu, zeg maar op. Spreek gerust uit. Waar denk jy nu wel dat de jongeheer Flodoard al dat geld haalt?’

‘By de... Paus, m’nheer?’

Was ’t niet jammer dat er niet mocht gelachen worden op ’t kantoor van m’nheer Kopperlith? Wat Wouter aangaat, hy was ditmaal inderdaad iets minder onnozel dan-i scheen. Dat wereldse hoogheid hem al-

tyd door 't hoofd speelde, was waar. En dat hy, eens zich verplaatsende naar Rome, aan weinig anders dan pauzen en rovers dacht, is ook waar. Toch kwam z'n malle gissing niet hoofdzakelyk hieruit voort. Z'n onverbiddelyke *partner* eiste antwoord. Dit antwoord moest de indruk uitwissen, die z'n onfatsoenlyk-lage taxatie van Flodoard's vertering gemaakt had. Om nu zeker te zyn dat-i deze keer niet zo héél ver beneden 't peil zou blyven van de ontzettende hoogheid die men hem te bewonderen gaf, wist-i niet beter dan 't voornaamste te noemen dat hem te Rome bekend was. Het was hem zeer goed bewust dat-i mis-raadde. Maar om de oudeheer tevreden te stellen... och, hy vervulde z'n naastbyliggend plichtje! En zie... hy greep minder ver mis, dan de lezer denkt. Al moest dan de heer Kopperlith ootmoedig erkennen dat-i nog altyd onder z'n bankiers geen gekroond hoofd had, toch, toch...

'De Paus? Neen, mannetje, niet de Paus. De jongeheer Flodoard ontvangt alle maanden honderd gulden op 't kantoor van een... van wie, denk je? Ik zal 't je maar zeggen: van 'n... prins! Niet waar, Dieper! Ja, ja, mannetje, m'nheer Dieper kan je de wissels laten zien – want die worden op myn kantoor door m'nheer Dieper betaald, weetje? – de wissels van prins *Torlonia*! Wat zeg je daarvan? Je ziet dus wel dat de jongeheer Flodoard niet hoeft te schilderen voor z'n brood? Hy moet volstrekt *Mozes in 't Doornbos* eens zien, Pompile, maar... alles is nu op de zaal in de hoezen, weetje, anders bederft het satyn van de stoelen – want er zyn stoelen met satynen zittingen op de zaal – en 't verguldsel van de spiegels, weetje, omdat mevrouw naar-buiten gaat, naar *Groenenhuize* – want zo heet eigenlyk m'n *Buiten* – en ik ook... ik meen dat ik ook naar-buiten, ga. Ben jy wel eens buiten geweest, mannetje, zeg?

'J...a...wel, m'nheer!'

Dit antwoord viel de gek tegen. 't Was dan ook wel 'n beetje onvoorzichtig van Wouter zo plomp op de ydelheid te trappen van iemand die duidelyk te kennen gaf dat-i het buiten-zyn voor z'n privaat domein houden wilde.

'Jy... weleens... buiten geweest? En wáár dan, mannetje?'

'Op de Singel, m'nheer, buiten de Aspoort.'

Alweer zou hier 'n algemeen schaterend gelach zyn opgegaan, indien er door iemand anders dan de oudeheer zelf mocht gelachen worden op 't kantoor. Deze oefende in z'n eentje zo goed mogelyk de funktiën van koor uit. Dieper legde z'n pen neer. Wilkens fronsde 't voorhoofd. Pompile meesmuilde. En zelfs 't officieel gelaat van Eugène vertrok zich bijna in 'n plooi.

'Hi, hi, hi, buiten de Aspoort! Maar, jongen... maar, kereltje... maar, ventje... dat is niet *buiten*, mannetje! Gut, Pompile, wat toch zulke burgerlyke mensen rare ideeën hebben!'

'O ja, papa!'

Weer verkneuterde zich de oude dwaas van plezier over Wouter's domheid, en de knoop van z'n jasje moest het ontgelden.

'*Buiten* is... wat je noemt: *buiten*, helemaal *buiten*, weetje?'

Of Wouter 't nu wist, zullen we daar-laten. Hy kromp verlegen in elkaar.

'O ja, m'nheer! Zeker, m'nheer! Ik wist niet wat m'nheer bedoelde...'

'Juist! Hi, hi, hi... hy wist niet wat "buiten" was. Nu, nu, ik neem 't je niet kwalyk, wees maar gerust! Buiten-zyn is... 's-zomers buiten-zyn, weetje? Dat is... 'n Buitenplaats hebben, begrypje? Nu... ik heb 'n Buitenplaats... by Haarlem in *de Hout*... och, Eugène, hy weet zeker niet wat "*de Hout*" is. Zeg, weet je wel?'

'N...e...e...n, m'nheer!'

Wouter jokte. Hy wist zeer goed wat '*de Hout*' was. Dit stond immers in z'n geografieboekje? En... Laurens Coster dan, met z'n vermoeiende uitvinding! Welke Hollander zou '*de Hout*' niet kennen? Of nu onze kleine bediende zich zo onnozel hield om z'n kinderachtige patroon de volle triumf van z'n uitlegging te laten, weet ik niet. Misschien zeid-i maar *neen*, uit verlegenheid, want de graagte waarmee men z'n domheid van zo-even als iets vermakelyks had aangegrepen, had hem zéér gedaan. Hy was beschaamd alsof men hem op diefstal betrapt had... neen, erger!

'Ja, ja, ik heb 'n *Buiten* in *de Hout*, vlak by de "*Logementen*"... zeg, Pompile, hy mag van de zomer weleens komen kyken op *Groenenhuize*, niet waar?'

'O ja, papa!'

'Zieje, dan kan-i op 'n zondag-morgen met de eerste schuit...'

'Vier stuivers, papa!'

'Ja, vier stuivers. En 's avonds terug, dat 's acht, niet waar? En... 'n dubbeltje voor de man die hem de weg wyst. Anders... je hoeft maar te vragen naar 't *Buiten* van m'nheer Kopperlith, in *de Hout*, vlak by de "*Logementen*" zieje, 't is dus heel makkelyk te vinden. En je hoeft maar te zeggen: 't *Buiten* van m'nheer Kopperlith, want... zieje, mannetje, van de zomer mag jy heel goed eens buiten komen... omdat ikzelf 'n eigen *Buiten* heb, weetje, 'n wezenlyk *Buiten*... dát zal je zien. 't Is vlak by de "*Lo-*

gementen"... in *de Hout*, weetje? In de *Haarlemmer Hout!* Hi, hi, hi, by de Aspoort! Eugène, help me-n-onthouden dat ik *die* aan mama vertel, van middag aan tafel, weetje!

Na nog enige praatjes van gelyke aard, verlost eindelijk de oudeheer 't kantoor van z'n tegenwoordigheid! Wouter leed meer dan iemand gissen kon, en wanneer hem op dit ogenblik de keus gegeven was tussen 't bestormen van 'n Turkse vesting, of 't ópzien... hy had het eerste gekozen. Schaamte is altyd pynlyk, maar de valse! En dan op een zo onbekend terrein! Nooit, nooit, nooit had hy kunnen gissen dat de 'handel' zo'n moeielyke zaak was.

Vita longa, ars brevis. *Plebejervreugd over 'gekochte kost.' Dekadentie van Herkulanum en Pompeji. Wouter's verdriet over z'n snel begrip. Parafraze van Gerrit op Talleyrand's 'pas de zèle!'*

Toen Wouter eindelyk met z'n afschriften gereed was, begon Wilkens hem toetespreken op 'n toon en in bewoordingen die niet volstrekt misplaatst zouden geweest zyn by 'n inwyding in de Eleuzinische geheimenissen, en de adept dan ook niet weinig angstig maakten. De mysterie kwam evenwel ditmaal neder op iets wat geen byzondere illuminatie van de geest vereiste of te-weeg bracht. Wouter kreeg 'n groot aantal gekleurde katoenen lappen, die hy netjes moest afknippen naar 'n opgegeven maat en daarna op karton plakken, 'n bezigheid waarvan-i zich beter kweet dan m'nheer Wilkens erkennen wilde. De man was niet gewoon iets goedtekeuren dat niet de eer had uitgegaan te zyn van hemzelf.

'En, Wilkens, nu moest je-n-eens zo goed zyn hem in de kelder te brengen,' zei Pompile, die nogeens onder vier ogen by Dieper wou aandringen op 't klagen over Gerrit's hardnekkig-styve rumatiek.

Wouter werd weggeleid naar de onderzeese bewaarplaats van allerlei heerlyke zaken. Hier kreeg-i de stapeltjes lynwaad vannaby te zien, waarvan hy reeds de voorste had waargenomen toen hy die ochtend zo guldig stond te wachten buiten de glasdeur. Wilkens onderrichtte hem met 'n pedanterie die moeielyk te beschryven is, omdat gelaat, houding, stembuiging, jazelfs 't heen-en-weer schuiven van z'n bril, daarby een zó grote rol speelden dat Wouter zich alweer zeer bezwaard voelde onder 't gewicht van de nieuwe kursus.

'Dit is... de kelder. Doch ik zou je maar raden *Magazyn* te zeggen, want 'n jong-mens moet altyd... bescheiden zyn in z'n uitdrukkingen. Voor jonge-lieden is bescheidenheid 'n hoofdzaak, en dus... magazyn!'

'Magazyn,' stamelde Wouter.

'Juist! Ma...ga...zyn! Zó is het! Alle deze goederen zyn... koopmansgoederen, en alles ligt – gelyk je ziet – op plankjes. Dit doe ik aldus... om de vochtigheid, want... de vloer is vochtig. Let daar wel op, en geef acht dat je nooit 'n stuk op de vloer legt... nooit ofte nimmer!'

'Dat zal ik nooit doen, m'nheer!'

'Zeer wel! Maar de goederen die op deze tafels liggen... leg ik niet op

plankjes, gelyk je ziet. Want... ze liggen op tafels. Dit begryp je-nimmers wel?’

‘O ja, m’nheer!’

‘Juist! Al deze goederen ontvang ik uit Engeland, namelyk uit Manchester. Kan je dit onthouden?’

‘Uit Manchester, in... Engeland, m’nheer!’

‘Precies! Ze zyn els-breedte, en acht-en-twintig *yards*. Nu moet je weten hoe lang een *yard* is. Onthoud dit wel: drie *yards* zyn vier ellen. Onthoud dit goed! Indien je een behoorlyk zakboekje hadt, zou je ’t kunnen opschryven. Een jong-mens moet altyd trachten iets te leren. Drie *yards* maken vier ellen, dit moet je goed onthouden.’

Wouter knikte zo hard hy kon dat-i altyd z’n best zou doen alles goed te onthouden. Het diepzinnig onderricht werd voortgezet.

‘De vyf-kwarts katoenen, anders gezegd: de katoenen van vyfkwart-el breed, voor-zo-ver ik die laat komen uit Manchester, zyn slechts vier-en-twintig *yards* lang. Dit maakt dus ’n verschil. En de Zwitserse katoenen, die ik laat komen uit Mühlhausen in de Elsas...’

Hier had-i byna gezegd ‘een groot land, waarvan myn schoonzoon konsul is.’ Maar hy bedacht zich: ‘... in de Elsas alzo. Nu – let wel op! – die stukken hebben geen vaste maat. De maat staat er op, gelyk je ziet, niet waar? Zo’n papiertje draagt de benaming van: etiket... *e...ti...ket!* Onthoud dit wel! En het cyfer dat daarop genoteerd staat, betekent wat men noemt: *aunes*. De lengte van het stuk in... *aunes*. Kan je dit onthouden?’

‘*Aunes*, m’nheer!’

‘Zeer wel! *Aunes* of Franse ellen, want... ’n Franse el noemt men: *aune*. Elf van die *aunes* maken zestien ellen. Ook dit moet je trachten te onthouden. Wie zich bekwaam wil maken voor de handel, moet... alles onthouden. Je begrypt dit toch wel?’

‘Ja, m’nheer!’

‘Anders moet je ’t opschryven. En hier in de hoek hangen enige ve-gers... je ziet ze wel?’

‘Ja! m’nheer!’

‘Daarmee... veeg je. Je veegt er de goederen mee... als er stof op ligt. Er is hier in de kelder – zeg jy maar altyd *magazyn* – altyd iets te doen, vooral voor ’n jong-mens die wat leren moet. Zie... zó veeg je!’

En de leraar streek met ’n stoffer ’n paar maal over ’n stapeltje om Wouter goed te tonen hoe die bezigheid behoorde verricht te worden. Ik kan verzekeren dat de les terstond begrepen werd, en dat de leerling nu

op-eens 'de handel' weer wat minder moeielyk begon te vinden.

'Dan moet je-n-altyd zorgen dat de stukken behoorlyk recht op elkaar gestapeld liggen... ziehier, de ruggen in één lyn, en ook de zyden aan de lichtkant gelyk, want... soms zyn ze niet precies van dezelfde breedte, zieje. Daarop moet je dus wel letten, want 'n jong-mens...'

'Ja, m'nheer!'

'En nooit 'n stuk kreukelen...'

'Neen, m'nheer!'

'Of in 'n verkeerde plooi leggen...'

'Neen, m'nheer!'

'Nu zullen wy eens naar de zolders gaan. Want... ook daar is altyd wat te doen voor 'n jong-mens.'

Wilkens geleidde nu Wouter naar de hogere verdiepingen van 't huis, waar-i hem met gelyksoortige lessen besproeide. De daar opgestapelde koopwaren bestonden gedeeltelyk in goederen die zich door de mode hadden laten voorbystreven, gedeeltelyk in *diemet* en *shirting*, waarin Wilkens 'zo byzonder knap' was. Hy weigerde evenwel iets van z'n uitstekende bekwaamheid in dit 'vak' aan Wouter overtedoen. Dit kon, zeide hy, zo niet te-hooi en te-gras geschieden in 'n paar uur sprekens. Dat het hem op z'n zestigste jaar nu gelukt was enigszins op de ware hoogte van de zaak te komen, moest men als 'n zeer byzonder geval beschouwen. Hy had van der jeugd af 'aanleg gehad voor witte goederen' maar dat gebeurt niet alle dagen. Gewone mensen brachten 't nooit zo ver.

Wouter hoorde deze mededelingen met betamelyke eerbied aan, en zou er nog meer van genoten hebben als-i niet zo'n honger gehad had. Toch maakte hy met grote belangstelling kennis met het wind-as. Dát was alzo de mekaniék die Flip de kruier – en de jongeheer Pompile... met heel veel kussens – wilde toepassen op de verhuizing van de dikke mevrouw uit de zykamer! Vanwaar toch dat deze eenvoudige toestel die door 't straalverschil van twee assen overbodige snelheid omzet in ver-eiste kracht, hem aanlokkelyker voorkwam dan al die stapeltjes katoen en die vegers? Hy zag terstond in, hoe sterk de hand werd die het touw hield waarmee men 't grote rad in beweging bracht, en dat de last die slechts invloed had op de dunne spil... waarachtig, men zou lust krygen met zo'n ding de dikste mevrouw van de wereld het venster uittehysen. Hy hoopte dat-i zo'n excercitie beleven zou, en vooral dat men hem ver-gunnen mocht meetedoen. Wel zou zo'n *prouesse* zonderling afsteken

by de dozyne schakingen en venster-evakuaties waarvan hy ooit gelezen had, maar...

‘En met de kisten die dáár staan, hebje je niet te bemoeien,’ zei Wilkens. ‘Dat zyn oude papieren die je niet aangaan... volstrekt niet! ’n Jong-mens moet zich nooit bemoeien met iets dat hem niet aangaat. Leer dit van my. En nu zullen wy de zolders sluiten. Ziehier, op deze sleutel... één keep. Dit betekent: eerste zolder. Op deze sleutel zyn tweé kepen, *tweede* zolder... onthoud dit wel!’

‘Ja, m’nheer!’

‘En nu zal ik je de zaal tonen. Gedurende de winter gebruiken wy die zaal niet. Maar des zomers, als de familie naar buiten is, dan gebruiken wy de zaal, en wel voornamelyk voor de nieuw-aangekomen goederen van ’t voorjaar. Tracht dit te onthouden.’

‘Ja, m’nheer!’

De fameuze ‘zaal’ werd nu voor Wouter’s blikken ontsloten: Het was een niet zeer grote kamer die er met al haar ‘hoezen’ uitzag als ’n blindeman of ’n hospitaalgast. Zelfs ’t vloertapyt was tegen onbescheiden blikken en ruwe zolen beschermd door ’n grof-linnen kleed. En ook van *Mozes by ’t Doornbos* was niets te zien dan ’n bleek vierkant skelet. Wouter beging de vermetelheid er naar te vragen...

‘Dát zyn nu eigenlyk je zaken niet! We zyn hier niet om schilderyen te zien maar om te werken! ’n Jong-mens moet zich door niets laten aftrekken van z’n werk! Leer dit van my.’

‘Ja, m’nheer!’

‘Je ziet wel dat ook hier alles op plankjes ligt? Zodra er nu op ’t kantoor, of in de kelder, of op de zolders niets voor je te doen is – want ’n jong-mens moet nooit ledig zyn! – dan... veeg je hier ’t stof van de stapeltjes, en je legt alles behoorlyk te-recht... alles altyd op z’n eigen plaats, begryppje? En kom nu weer mee naar ’t kantoor. Ik zal eens met m’nheer spreken over de uren van je gaan en komen, want ik ben zeer op orde gesteld, en jonge-mensen moeten zich daaraan wennen.’

Er werd bepaald dat de nieuwe jongste-bediende ‘zo tegen drieën eventjes naar huis zou gaan om te eten.’ En zie – goddank! – ’t wás byna drie uur, want Dieper sloot z’n boeken, en trok z’n jas aan ‘voor de beurs.’

Nooit richtte Wouter met zoveel genoegen z’n schreden huiswaarts. ’t Scheen er op toegelegd hem te doen beseffen dat er kringen bestonden waar even nietige denkbeelden heersten als in de zyne. Moest-i genezen

worden van de waan dat geen levens-opvatting die van zyn familie kon te-boven gaan in dorheid? Met zeker genoeg zag-i z'n moeder en zusters weer, en vooral Leentje die hy met nog meer uitvoerigheid dan de anderen, deelgenoot maakte van alles wat-i ervaren had. Ze vond het zeer belangryk. Ook de overige leden van 't huisgezin namen begerig deel aan de byzonderheden uit 'n wereld die hun zo nieuw was. Niets evenwel trof juffrouw Pieterse zó, als de moeielykheid van 't binnen-komen. Ze vond daarin iets plechtigs.

'Zieje wel, dat's wat ánders dan by zo'n slechte kerel op de Zeedyk, waar ieder maar uit- en inliep! Deze mensen zullen niet op-eens naar Amerika gaan met 'n andermans geld! En... 'n zaal, zegje? En... 'n Buitentent? En... eigen rytuig? Ga jy nu eens naar de komeny, Leentje, en zeg dat de jongheer... neen, praten hoeft niet, maar 't is toch 'n heel ding voor Wouter, nu by mensen te zyn die 'n zaal in hun huis hebben, en 'n buitenplaats, en eigen rytuig! Als je *nu* goed oppast, Wouter... jongen, je kost is gekocht! Wat zeg jy, Stoffel?'

'Ja, moeder.'

'Want... weetje wat ik zeg? Ik zeg: 'n mens is sterfelyk. En die oude heren... voor hoe oud zag je ze wel aan, Wouter?'

'Moeder, die boekhouder was wel... zestig. En m'nheer Wilkens ook zowat.'

'Zieje! Ik zeg dat 'n mens sterfelyk is. En daarom... niet dat ik naar iemands dood verlang, gut né, maar... als iemand zó oud is... wat zeg jy, Stoffel?'

'Zeker, moeder.'

'Als zo'n boekhouder nu eens... sterft – want alle mensen zyn sterfelyk, niet waar? –dan zou Wouter best... denk eens, Trui?'

'Ja, moeder, waarom niet?'

'En die m'nheer Willekes ook. Waarom zou Wouter geen boekhouder kunnen worden, of... m'nheer Willekes?'

'Né, moeder. Uwe meent...'

'Nu ja, wie kan altyd zo op z'n woorden letten! Ik meen maar dat z'n kost gekocht is. Wat kan 'n mens meer verlangen? En dat zakboekje... gut, ik heb er graag alles voor over. Kyk jy maar eens onder je bedstee, Stoffel, daar staat 'n mand met ouwe prullen, en je zult er zeker nog wel de brieventas vinden van je vader. 't Wurm kan er alles in opschryven wat-i onthouden moet, en... z'n kost is gekocht... dát wil ik maar zeggen! Je mag nu wel 'ns gauw naar m'nheer Calb gaan om hem te bedanken.

Wouter? Want hy is de man die je gerekommandeerd heeft. Hoe zou je 't vinden, als je-n-eens 'n vers maakte op z'n verjaardag?

Dit voorstel werd door Stoffel afgekeurd. Hy bracht z'n moeder onder 't oog dat m'nheer Calb waarschylyk, als 'man van zaken' 'n hekel aan verzen hebben zou, en dat 'n stoffelyk bewys van erkentelykheid... 'n anker wyn, of 'n vaatje boter...

'Wel zeker, juist wat ik altyd zeg. Denk er aan, Wouter, dat je m'nheer Calb 'n vaatje boter zendt, of 'n anker wyn...'

'Gut, moeder!'

'Nu ja, als je... boekhouder bent, meen ik. Want... alle mensen zyn sterfelyk, en als die m'nheer Dieper zo klaagt over zinkings... jongen, je kost is gekocht!'

Door deze en dergelyke zottepraat liet zich alweer Wouter's week gemoed biologeren tot ingenomenheid met z'n nieuwe werkkring. De niet zeer aangename indrukken die hyzelf had opgevangen – zonder ze evenwel te durven verheffen tot mening – werden uitgewist of overpleisterd door 't waarnemen van de belangstelling zyner verwanten. Hy voelde dat er iets van de eerbied die men z'n 'patronen' toedroeg afstraalde op hemzelf, en dit liet-i zich zonder protest aanleunen. Z'n moeder vroeg hem uitdrukkellyk of-i de saus naast of over z'n aardappelen hebben wou, want: 'Denk eens, Trui, ze hebben 'n zaal in-huis! En jy, Wouter, eet nu wat dóór, en ga 'r gauw weer heen. Je moet nu ook van jouw kant tonen dat wy óók by-de-handte mensen zyn, wat zeg jy, Stoffel? Gut... 'n eigen *Buiten!*'

Wouter deed wat-i kon om zich aan doorschynde aardappels en yver te verslikken. 't Sloeg ter-nauwer-nood halfvier, toen-i zich alweer 'n weg baande door de stokvisbeukery en langs de olievatens, en 'n ogenblik daarna stond-i hygend en dienstbereid op 't kantoor. Buiten de ons reeds bekende stank en de naakte Merkuriussen, vond hy daar niemand... ja toch, daar hingen de zoldersleutels! Een keep: éérste zolder, twee kepen: twééde zolder! Hy schreef deze kenmerkende byzonderheden op in de vaderlyke portefeuille die inderdaad onder Stoffel's bed opgedolven, en meegegeven was met dringende aanbeveling tot vlytig gebruik. Ook maakte hy dat eerwaardig zakboek tot vertrouwd van de andere studiën waaraan hy die dag een zo groot gedeelte van z'n onsterfelyke ziel besteed had. Mochten misschien eenmaal de lagen stof en as waaronder de Pietersburg begraven ligt, worden weggeruimd, dan zal de onderzoekende nazaat nog altyd kunnen te weten komen hoe lang in

Wouter's eeuw 'n stuk Engels katoen van acht-en-twintig *yards* was. En waar de *Pleiers* woonden, en de *Kruckers* en de *Hockers*, en de juffrouw die borduurpatroontjes verkocht. En hoe 't *Buiten* heette van m'nheer Kopperlith. En aan welk soort van vensterglas men de woning van de jongeheer Pompile herkennen kon. Waarlyk, men zou lust krygen z'n eigen achterkleinzoon te wezen, om tegenwoordig te zyn by 't opgraven van al die historische byzonderheden. Moet de lezer niet erkennen dat reeds hierom alleen de annalen van Wouter's ontwikkelingsgeschiedenis alle andere jaarboeken in belangrykheid te-boven gaan? Wortelen ze niet – als de magazyn-kelder en 't karakter van de firma Ouwetyd & Kopperlith – tot ver beneden de riolen? Zullen ze niet eenmaal met hun gebladert van zóveel vellen druks de schedel belommeren van de laatste sterveling die over 'n eeuw of wat onfatsoenlyk genoeg wezen zal om nog Hollands te verstaan? O, zeker, ik hoor in m'n verbeelding reeds 't verdrietig geroep van *Pompeji* en *Herculanum*: berg, val weer op ons, herbeslulier onze aangezichten met schaamtedekkende lava... we bezitten niets... niets... niets dat waard is het daglicht te aanschouwen na de heuchelyke verryzenis van Wouter's *agenda*!

Zó zal 't wezen! Maar even als de Romeinse bakker wiens achtvakkige broodjes thans zo'n eervolle plaats innemen in 't museum te Napels, niet weten kon dat z'n bollen een zo schitterende kariëre maken zouden, was ook Wouter onbewust van 't belang der byzonderheden die hy in z'n zakboek noteerde. Hy volbracht de hem opgedragen plicht met z'n gewone konsciëntie, maar hoe onmeetbaar groot ook het aantal was van de wetenswaardigheden waarmee men zo edelmoedig z'n geest verrykt had, er kwam toch 'n eind aan z'n opschryven. Hy begon zich te vervelen, en leed onder zekere verdrietige verwondering over de leegte van z'n gemoed. De romantiek was – niet voor altoos, waarschylyk – uitgeput, geknot, bedorven. Z'n worsteling tegen afdwalen begon vrucht te dragen, en de inspanning om zich met niets te bemoeien dan wat alernaast voor-de-hand lag, werd te pynlyker omdat hy met de hem ingegeven nietigheden z'n ziel niet voeden kon. Hy was als iemand die men 't ongezonder gebruik van snoepery verbiedt, en inplaats daarvan op zaagsel en zand onthaalt, of... op niets. Tien, twaalfmaal las-i de opgeschreven zaken over, en vond zich in-staat 'n prachtig examen afteleggen in alles wat hem die dag geleerd was. Maar juist hierom vreesde hy dat hem iets mocht ontgaan zyn, want... want... hy voelde zich door de last zyner nieuwe wetenschap niet bezwaard genoeg naar z'n zin. Ze moest

zwaarder drukken, meende hy, en daar dit toch maar niet het geval worden wilde, lag de schuld zeker weer aan hem! Ook z'n moeder zei altyd dat er nooit iets van hem komen zou... óók! Want hyzelf begon weer – en voor 't eerst niet! – 'n dergelyke mening te koesteren, als 't koesteren heten mag, dat smartelyk wroeten in eigen borst! Die m'nheer Wilkens was 'n dóórkundig man met grys haar en 'n bril en over de veertig jaren kantoordienst. Wat *die* man hem zo majestueus verkondigde, moest wel belangryk wezen, en de moeite van zware inspanning waard. Maar hy, botterik, bleef maar altyd niet begrypen waarop-i z'n inspanning moest toepassen? De pogingen om de moeielykheid van z'n nieuwe positie te overwinnen, ketsten af op de onwetendheid waarin toch die moeielykheden bestonden? Had-i misschien, om niet al te ver beneden z'n plicht te staan, terstond moeten weten hoeveel fabrieken en inwoners er waren in Manchester? Och, als m'nheer Wilkens hem dit maar had gelieven te vragen! Dan zoud-i z'n onwetendheid... niet geloochend hebben, o neen... maar tevens beloofd morgen bekwamer te zullen zyn. Dan had-i geweten wat er vandaag aan hem gehaperd had, en hy kon zich beteren!

Men ziet dat de oorzaken van Wouter's verdriet van ongewone aard waren. Misschien ook ligt de ongewoonheid slechts in myn poging om ze te verklaren, want omstandigheden als waarin hy verkeerde, moeten wel eens meer voorkomen. By elke gelegenheid namelyk, waar naïve hoogmoed samenvalt met even naïve nederigheid. En dit was hier 't geval. Wouter voelde aandrang tot het allerhoogste, en zou weldra geklaagd hebben dat er niet iets moeielykers te bereiken stond, en dat hy 't nooit zo ver zou brengen als de laagste. Op buitengewone inspanning was-i dus voorbereid. Al de moeite die hy zich ooit had getroost om meester Pennewip – en z'n dame! – te voldoen, zou kinderspel wezen by de taak om 'n bruikbaar jongste-bediende by de heren Ouwetyd & Kopperlith te worden. Hiertoe dus had-i zich – vooral na de vermaningen van die goede dokter Holsma – met byzondere yver aangejord. Geen 'som' uit z'n *Strabbe*, meende hy, vereiste zóveel scherpte van oordeel, zóveel nauwgezetheid, zóveel geheugen, als er zou te-pas komen in die nieuwe werkring. En zie, de eerste dag de beste reeds, vatte hy alles wat men hem zei met 'n gemakkelykheid die hem angstig maakte. Daar moest méér achter zitten! Men wordt geen Ouwetyd & Kopperlith of jonheer Pompile – noch zelfs 'n behoorlyke m'nheer Wilkens! – zonder ándere draken verslagen te hebben dan men onze kleine St. Joris te

bestryden gaf! Eén keep... twee kepen... zeker, begrypen is genot – en dit was vooral in Wouter het geval – maar juist hierom wantrouwe hy 't genot dat hem ditmaal wat al te gemakkelyk gemaakt was. De gedachte dat z'n leermeesters met hun gryze haren, brillen, *Buiten's* en eigen rytuig, beneden hem stonden, kwam niet in hem op. Het was hem als iemand wie men te raden geeft: '*wat 'n stokje is, aan de uiteinden bestreken met zwavel*' en die vreest 'n domheid te zeggen door zo'n ding te verklaren voor 'n zwavelstokje. De hem aanbevolen plicht om zich steeds te bemoeien met het naastbyliggende, was hem op 't hart gedrukt met ernst, en als iets belangryks... waarin – dit zeg ik er by – Holsma volkomen gelyk had! Deze plicht moest dus moeielyk te vervullen zyn, meende Wouter, doch slechts ten-dele was dit juist gezien. Moeielyk zou ze hém vallen, omdat-i de neiging had wat vér en wat hoog te staren, maar op-zichzelf beschouwd zou ze byna doorgaans uit 'n aaneenschakeling van nietigheden bestaan. En juist dit bracht hem in de war. Zonder de nederigheid die hem eigen was, zoud-i – na 'n oefening van zeer weinig weken alles geleerd hebbende wat er op dat kantoor te leren viel – zeer spoedig z'n hoogwyze patroon met hun lappenkraam hebben geminacht. En zonder z'n hoogmoed ware hy volkomen tevreden geweest met hun goedkeuring zyner vorderingen in 't vlytig bestuderen van niemendal. Wat Oxenstiern aan z'n zoon schreef over de onbeduidendheid der hefboompjes waarmee de wereld geregeerd wordt, is van volle toepassing op 'n tal van andere zaken, en niet het minst op kringen als waarin thans onze Wouter was aangeland. Toch zou men verkeerd doen 't wanstaltig huwelyk zyner ziel met 'n omgeving van zó laag standpunt, in *alle* opzichten te betreuren. Juist zúlke aanrakingen, en niet boekerige heldenfeiten, leveren de ware vuurproef. De tyd moest komen dat Wouter zeggen kon... niet: 'ik ben *niets*, want ik werd gesmoord in de lappenwinkel van de heren Ouwetyd & Kopperlith!' maar: 'zie, hoe ook bedolven onder de modder van misdadige gewoonheid... ik bleef myzelf, en heb me tot *iets* weten te maken.' Ik behoef hier immers niet bytevoegen dat dit de ellendelingen niet verschoont, die 't kind aan deze vuurproef onderwierpen? 't Was hun doel waarachtig niet, onze Wouter tot mens te maken!

Hy verveelde zich, en voelde verdrietige verwondering over de leegte van z'n gemoed. Naastbyliggende plicht doen? Als-i eens naar de zolder ging – twee kepen: de *twééde!* – om te vegen, en op z'n gemak dat belangwekkende windas te bekyken?

Zó gedacht, zo gedaan! Hy was recht groots dat-i de weg naarboven wist, en toen hy op de trap de meid ontmoette, die hem zo onheus-officieel had afgewezen aan de boven-voordeur, gunde hy zich de weelde van enig gerammel met de sleutels, niet zonder 'n zegevierend blikje dat zeker zeggen wilde: je ziet, ik bèn er, en wel in dienst!

Zo'n windas is 'n aardig ding. Er zitten gedachten in, en Wouter wist ze 'r uittehalen.

'Die dikke mevrouw is zeker tweehonderd pond zwaar... de *fauteuil*, twintig... de kussens... hm... stellen wy voor alles en alles... tweehonderd-vyftig pond. Ik weeg maar tachtig, denk ik. Als dus die dikke mevrouw en ik tegenover elkaar hingen aan 'n gewone takel, zou ze *my* 't zoldervenster uithysen, in-plaats van ik háár uit die zykamer. Maar als ik háár gewicht oprot om die dunne spil, en ikzelf wentel dat grote rad...'

Hy hoorde sloffen op de trap. 't Was Gerrit, die eens kyken kwam wie er naar de zolder gegaan was.

'Ah zo! Ben jy 't, Pieterse. En wat doe je daar?'

'Ik... veeg,' zei Wouter.

'Zo? Nou, als je zó yverig blyft, zal je gauw slyten, jongen!'

'Maar m'nheer Wilkens heeft gezegd...'

'Wullekes is 'n gek. Maar... wil je vegen, goed! Veeg maar! En wat veeg je-n-al zo?'

'De stof van de stapeltjes...'

'Daar ligt geen stof op! En al lag er stof op, wat doet dat er toe? En al deed het er wat toe, wat helpt het of je die van de ene stapel op de andere veegt, hè? Je doet monnikenwerk, wat ik je zeg!'

'Gut!'

'Ja, monnikenwerk! Je moet niet alles zo letterlyk opnemen wat die Wullekes je zegt. Hy schiet met... varkensvlees, weetje?'

'Hè!'

'Dát doet-i! Ik dacht het wel dat je zou luisteren naar die windmaker, en toen ik iemand naar-boven hoorde gaan met de sleutels – want ik zat in de keuken, omdat ik styf van rimmietiek ben – toen begreep ik dat jy 't was. Want er kon niemand anders op 't kantoor wezen. Die Wullekes heeft je zeker niet gezegd dat we-n-in de komkommertyd zyn, en dat je zo'n haast niet hoefde te maken met terugkomen? Hyzelf komt eerst zo tegen zessen even kyken, en nu hy weet dat er iemand is om de boodschappen aantenemen, zal-i nog later komen, of misschien in 't geheel niet. En de jongheeren zyn uit... om 't mooie weer, weetje? Je moet de

zaak niet zo zwaar opnemen, jongetje! Dan ga je-n-er onder door! Je neemt me-n-ommers niet kwalyk?’

‘Gut neen! Maar ik wou zo gaarne... m’n plicht doen, m’n naastbyliggende plicht, weetje?’

‘Dáár heb ik nu zo, wil ik maar ’ns zeggen, geen verstand van. Ik zeg maar dat het schande-n-is dat ze-n-’n jong borssie als jy zo’n hele dag op dat mufte kantoor laten zitten. Ik zeg... ’t is wind en ’n Engels *not-ting!*’

‘Hè, Gerrit, ik ben de halve ochtend op-straat geweest!’

‘Ja, ik hoor dat je veel boodschappen hebt gedaan voor de jongheer Pompile. Nou, dat plezier kan je dikwyls hebben! Hebben ze je-n-al gezegd dat je naar de post moet, alle morgens, om de briefbesteller optewachten? Dat ’s ’n baantje voor jou, je zult het zien! ’t Zal je stuivers kosten voor ’n borrel! Want als je dát niet doet, kryg je de brieven niet. Ze zyn te gierig om *droddebot* te betalen... vyf-en-twintig gulden in ’n heel jaar. Daarvoor kan jy dan staan blauwbekken in de kou... als ’t winter is, meen ik. Zeg eens, heeft Dieper je-n-al gesproken over inkasseren? Want... als ik styf van rimmetiek ben, komt dat voor je rekening. En... als je niet handig bent met geld, kan dat baantje je veel kosten. Je begrypt wel... wat er te-kort komt, leg je-n-er by. Ja, ja, je moet niet denken dat je hier voor je plezier bent! Ik heb hier al prinsjesdagen beleefd in alle seizoenen van ’t hele goddelyke jaar, en daarom... nu ben ik styf van ’t rimmetiek. ’t Kan je-n-ook gebeuren. Zodat ik maar zeggen wil dat je-n-in de komkommerdagen niet zo yverig hoeft te wezen. Je bent immers ook maar ’n loontrekkend dienaar, net als ik, niet waar, en zult dus ook niet graag meer doen dan nodig is? Geen mens, die er je voor dankt, jongen, en wie z’n eigen doodwerkt, wordt onder de galg begraven. Komaan, laat dat vegen nu maar blyven. O, als je alles doen zou wat die Wullekes je zegt... nou!’

Als ys viel deze zonderlinge Gerritse filosofie onze Wouter op ’t gemoed. Beschaamd sloot-i de zolder, en begaf zich naar beneden met Gerrit, die hem verzocht niet te verklappen dat-i op de bovenste zolder geweest was. Want, zei-i: ‘Dan sturen ze me-n-op boodschappen uit. En daar ik styf van rimmetiek ben... kyk, m’n duim is er krom van, en dus... lopen kan ik niet, dat zieje wel!’

Op ’t kantoor gekomen, sloeg de knecht ’n klein register op, waarin de vervaldagen van wissels en acceptatiën genoteerd stonden.

‘Zieje, juist wat ik dacht! Morgen is er ’n smerig papiertje in de Jo-

denhoek. Nu, dáár zal je plezier van hebben! Die smous zal wel gauw merken dat je-n-'n onnozel bloedje bent, want... je ziet er naar uit. Als je-n-er beneden de daalder afkomt, mag je van geluk spreken. Daar komt waarachtig Wullekes al... zeker heeft z'n vrouw hem de deur uitgejaagd, maar zy is even mal als hy, met 'r prinsessen. Ze heeft 'reis in Den Haag 'n prinses gezien, en daarvan praat ze-n-altyd. Allemaal wind en 'n Engelse *notting*. Die Wullekes... hoor eens, als- i naar me vraagt... zeg maar dat je niks van me weet, en dat ik styf ben van rimmietiek, weetje, want... ik ga na de keuken om m'n kommetje thee te drinken. 't Zal wel koud wezen, maar... ik moest toch 'reis even zien wie daar na 't zolder liep. Jáwel, hy is het... dat kan ik altyd precies horen aan 't openmaken van de achterdeur. Hy heeft ruimte nodig voor 'n heel peloton... ik ben serjant geweest, weetje, by de Burgerwacht in *anno* zoveel!

En Gerrit vertrok. Z'n zonderlinge toespraken hadden dit goede, dat Wouter – zoals de lezer misschien – er niet veel van begreep, en dus iets te denken kreeg. De vreemde opvatting van plicht, die de oude knecht... iets minder van andere knechts onderscheidde dan wenselyk was, veraste hem. *Droddebot?* Wat's dát voor 'n ding? En: 'n 'smerig papiertje' dat hem 'n daalder zou kunnen kosten... wat kon dit zyn? Vanwaar zou die daalder komen? Waren dát de emolumenten van z'n nieuwe betrekking? Heel gaarne had-i m'nheer Wilkens om inlichting gevraagd, doch sedert z'n struikelen over *Mozes by 't Doornbos* durfde Wouter dat grimmig orakel niet naderen. Bovendien, hy werd weer aan 't plakken van gekleurde lappen op karton gezet, en deze arbeid legde hem Wilkens met zoveel vertoon van stichtelyke ernst op, dat hy 't niet waagde iets anders aanteroeren. Hy plakte z'n lappen, en zweeg en mymerde, en betreurde z'n boeken op de *Zeedyk*. Nog 'n beetje maar, en Motto zou hem de gedaante vertonen van 'n beminnelyke beschermengel die wegzinkt in de nevelen van 't verleden, en waarnaar de verlatene reikhalzend maar vruchteloos de armen uitstrekt.

Armoediger kon 't met z'n zieltje niet geschapen staan, meent men? Wie weet! Lieve-god, het wordt nog erger.

Kwajongens. Vloermat-meditatiën. Een onhebbelyke barbier en 'n benyd vogeltje. Treffende opmerkingen over vergankelykheid. Champollion. Handel! Onverwachte verandering van 'n geminacht briefje in wichtige dukatons.

Of 't veroorzaakt werd door de byzondere styfte van z'n rumatiek, zou ik niet durven zeggen, maar zeker is het dat Gerrit 'n eigenaardige manier had om uitheemse woorden onkenbaar te maken. *Droddebots*, byv. betekende: *droit de boîte*, hetgeen zoveel zeggen wilde als het recht om de brieven te doen afhaken van 't postkantoor. De briefbestellery liet in Wouter's tyd veel te wensen over, en veel kooplieden kozen dit middel om zich onafhankelyk te maken van de duur en 't gewicht der konfidentiën die de zeer ongeveugelde boden des handels gewoonlyk met hun straatvrienden hadden te wisselen. In dit alles zal nu wel verandering hebben plaats gevonden, vooral omdat de post meermalen daags aankomt. In Wouter's tyd, en lang daarna nog, werd de zogenaamde 'Franse, Duitse en Engelse post' slechts twee keren 'sweeks uitgereikt. Binnenlandse brieven niet meer dan eenmaal daags, en wel des-morgens. Het afhaken der brieven voor de kantoren die *droit de boîte* hadden, behoorde natuurlyk tot de funktiën van de 'jongste-bedienden', 'n soort van loopjongetjes die in twee opzichten zeer typelyk verschilden van leerlingen op 'n ambacht; ze leerden niets, en waren onbezoldigd. Sommige handelshuizen wisten 't misbruiken van zulke knapen te verheffen tot systeem, door zóveel allerjongste bedienden te houden dat ze daarmee het bezoldigen van 'n volwassen persoon konden uitwinnen. Zodra zulke jongelui begonnen aanspraken te gronden op 't verouderen van hun doopceel, gaf men hun de raad die ontkiemende eierzucht te doen wortelen in andere bodem.

Wat nu overigens dat fameuze *droit de boîte* aangaat, er waren ook handelshuizen die wel gaarne hun korrespondentie iets vroeger ontvingen dan de slakkengang der bestellers toeliet, maar toch niet genegen waren de daarvoor vastgestelde belasting te betalen. Ze vonden een probate maatregel uit, hoofdzakelyk gegrond op de overweging dat de tyd van 'n onbezoldigde jongste-bediende geen geld reprezenteert. Zo'n kereltje moest in de nabyheid van 't postkantoor de besteller afwachten, en hem overhalen om de voor 'm'nheer' of 'de heren' aangekomen brieven

op-spraak aan hem afgegeven. Dewyl nu noch het uur van aankomst der post, noch de tot het sorteren nodige tyd stipt kon bepaald worden, moest hy om zeker te zyn dat de besteller hem niet ontsnapte, altyd véél te vroeg daar wezen. Het natuurlyk gevolg hiervan was dat zich elke ochtend 'n klubje onrype jongeheertjes naby 't postkantoor samenkludde. By slecht weer was 't verenigingspunt in de *cour* der inrichting. En hier werd veel kwaads uitgebroid, want in geen *stadium*, klasse of ontwikkelingsperiode vertoont zich de Mens lelyker dan in die van halfwassen jongeling, 'n leeftyd die door de ene helft van ons geslacht moest kunnen overgewipt worden. Al wat de Maatschappy oplevert, staat in rang boven hen: kinderen, meisjes, vrouwen, mannen, grysaards, jonkers, prinses, soldaten, sjouwerluf, ambachtslieden... alles, tot publieke vrouwspersonen toe. Zyzelf zyn de enigen die dit niet weten, en staan verbaasd als 'n wezenlyk mens blyk geeft van de misselyke indruk die ze op hem maken.

Maar wél had het moeten bekend zyn aan de heren Kopperlith, vader en zoons. En misschien wisten zy 't. Maar dit belette niet dat Wouter, toen-i de eerste avond van de belangryke handelsdag die ik trachtte te beschryven, verlof ontving om naar-huis te gaan, van m'nheer Wilkens het bevel meekreeg, de volgende morgen voor-i op 't kantoor kwam, zich aantemelden by m'nheer Pompile 'die hem zou onderrichten in z'n verplichtingen omtrent de post.'

'Zieje wel, Stoffel,' riep z'n moeder, 'ze hebben allerlei voor hem te doen! Net zoals de dokter zei: 'n jong-mens moet veel werken. Precies wat ik altyd zeg. Veel werken is de boodschap. Zorg nu vooral, Wouter, dat je-n-op je tyd daar bent, en laat vooral die m'nheer... hoe heet-i ook?'

'M'nheer Pompile, moeder.'

'Nu ja, de naam doet er niet toe. Ik meen maar dat je zorgt op je tyd te wezen. Wat zou je-n-er van zeggen als je dat nu eens opschreef?'

'Ik zal 't wel onthouden, moeder.'

'Schryf 't liever op. Waartoe dient anders je boek? Ik heb 't je dáár-voor gegeven, jongen!'

Met of zonder opschryven dan, reeds om zeven uur schelde Wouter aan 't huis met spiegelglas. De meid zei dat m'nheer nog niet op was, en vergunde hem plaats te nemen op de vloermat... daar stond-i! Wie myner lezers weet hoe lang 'n minuut is? Nu, dát wist de Friese klok die daar in de gang Wouter stond gezelschap te houden met z'n tik... tik, en

om de zoveel tikjes 'n zwaarder tik! Dan versprong de grote wyzer als met 'n zenuwachtig schrikje, en met saai volharding zette de sekondeslinter z'n eentonige reis voort: aktie, reaktie, tik, tik... die klok verveelde zich niet! En 't ding stond op vier zwarthouten ballen, en hoefde niet te verwisselen van zwaartepunt of heup. Wouter wel. Dan rustte hy links, en dan weer rechts, dat is: hy rustte niet. Men begrypt dat z'n naastbyliggende plicht niet toeliet tegen de wand te leunen in 't huis van z'n patroon. Z'n enkels, knieën, heupen en ruggegraat...

Tik, tik, zei de klok. Ja juist, zo-iets voelde hy in al z'n leden. Geen Demosthenes kon 't juister uitdrukken.

Er werd gescheld. Met z'n gewone zucht om te helpen opende Wouter de deur. De meid die niet zeer spoedig en zonder haast kwam aansloffen, bedankte hem in 't minst niet. Wouter mocht getuige zyn van haar verzekering dat ze geen schuurzand nodig had – want het was 'n trafikant in dit handelsartikel, die zich aanmeldde – en dit verschaftte hem wat afleiding. Hy hoopte dat men nógeens schellen zou.

Waarlyk, dit geschiedde, en zelfs nog geen vol kwartier daarna. Een melkboer! Deze verhaalde iets aan de meid over 't weer, en Sientje was van zyn gevoelen, maar zei er by dat mevrouw niet tevreden was over z'n melk, waarop de man iets antwoordde. 't Onderhoud was... zeer onderhoudend, maar voor Wouter wat kort. Tik, tik, zei de klok weer.

Nog andere mensenvrienden kwamen by lange tussenpozen de welsprekendheid van die klok afbreken, en Wouter had ze wel willen kussen. Heel eindelyk schelde de barbier. Ook deze werd uitgenodigd te wachten tot 'm'nheer óp zou zyn.'

'Dat doe-n-ik niet,' zei de man. 'Ik kan al m'n andere klanten niet laten wachten op één van 'n stoter in de week!'

En hy ging. Wat'n brutale barbier! Zeker, 't was afkeurenswaardig. 't Was ruw, ongemanierd... O ja! Maar toch betrapte zich Wouter op de verzuchting. 'Och, misschien zou 't beter voor me zyn, barbier te worden dan in de handel te blyven.'

De ondankbare! Juist immers toen hy zich aan deze wrevelige indruk overgaf, vernam-i schreden van iemand die in 't achtereind van de gang de trap scheen aftekomen. De Heer was naby, of... de jongeheer Pompile toch. Hy vertoonde zich in z'n kamerjapon, en werd Wouter gewaar.

'Ah... zo? Ja, juist! Je bent daar? Heel goed! Wilkens heeft je zeker gezegd... heel goed, heel goed! Weet je wat je doet? Je moet zo goed wezen... even te wachten.'

M'nheer Pompile verdween in de *suite*, en de klok was weer aan 't woord.

Had Wouter maar niet zo'n pyn in z'n lenden gehad, hy zou wel in staat geweest zyn, gedachten te borduren op 't kanevas van dat eentonig geluid. Maar stoffelyke aandoening belemmerde hem in 't aan-eenknoopen van z'n indrukken. Hy voelde zich suf en machteloos. 't Was om neertevallen.

Na slechts drie-kwartier kwam m'nheer Pompile weer te-voorschyn uit de *suite*, waar-i ontbeten had. In 't voorbygaan droeg hy Wouter op, de goedheid te hebben even te wachten omdat-i zich nu ging kleden... tik, tik!

Alweer 'n afleiding. De meid scheen in de *suite* geroepen, want ze kwam haastig aanlopen, en opende de deur van dat vertrek. Wouter mocht vernemen hoe mevrouw haar meedeelde dat er vandaag 'n kanarievogeltje zou gebracht worden, en: 'Als 't komt, Sientje, breng 't vooral terstond binnen!'

Dit beloofde de meid. Wat moest nu Wouter bepeinzen? De onafhankelykheid van die barbier had hem verlokst tot 'n rudiment van weerspanningheid. Vorderde nu de konsekwentie dat-i verviel in dolle yverzucht op dat bevoorrecht vogeltje? Misschien wel. Zuinigheid op z'n aandoeningen zou misplaatst geweest zyn, al ware het hierom alleen wyl ze van alles wat-i hier te zien en te aanschouwen kreeg, het duurzaamst blyken zouden. M'nheer Pompile is te-zyner-tyd zo goed moeten wezen te sterven. Ook zo'n kanarievogel leeft maar kort, en laat geen andere leegte na dan twee duim kubiek in z'n kooitje. Het beestje had lang uitgetijlpt voor Wouter de lessen van onafhankelykheid leerde ontberen, die hy nu nog – ter-loops, maar gretig toch – opving van 'n barbier. En ook deze chirurg is ter-ziele. Hopen wy dat de Hemel hem niet gesloten bleef, omdat hy oorzaak was dat m'nheer Pompile's baard gevaar liep 'n dag langer te zyn dan anders te verwachten is van zestien welgetelde duiten scheerloon in de week. Zoveel namelyk bedroeg de 'stoter' waarvan we zo-even iets vernamen als bydrage tot de Lukullische weelderigheid van de jongeheer Pompile.

Al die dingen zyn dus weggewist, uitgewreven, vergaan. En nog steeds leven er gedachten van Wouter... *aere perenniores!* 't Is mogelyk dat die klok nog altyd hier-of-daar z'n tikkende loopbaan voortzet, en dat er nog altyd 'n huis staat met vensters van spiegelglas, op de Leliegracht – deftige zy, héél deftige zy – maar wat betekent dit in vergelyking

met 'n hoofdstuk uit de zielegeschiedenis van 'n mens? Huizen en klokken zullen voorbygaan, maar niet voorbygaan zullen de uitvloeisels der gemoedsbitterheid van iemand die daar de gelukzaligheid staat te benyden van 'n opgesloten vogeltje dat terstond mocht binnenkomen als 't zich aanmeldde. Toch gis ik dat Wouter niets of niemand benydde. Hy was er te moê toe, en werd te zeer bezig-gehouden door 't spit in de rug.

Daar werd zowaar de jongeheer Pompile weer zichtbaar, nog altyd ongekleed.

'Zo, sta je daar nog? Ja... zo... hoor eens! Weet je wat je doet? Je moet eens zo goed wezen, gauw 'n barbier voor me te halen.'

Die lieve goeie Pompile! Hy vergunde Wouter zich eens te bewegen. Deze vervulde z'n naastbyliggend plichtje met yver en dankbaarheid. Toen-i het verlangde gevonden en binnengeleid had, nam-i z'n vorig domicilie op de vloermat weer in, en verstond heel duidelyk wat de klok zei: 'Zo, ben je daar wêér? Ik ben er nóg... tik... tik!'

De installatie by 't postkantoor geschiedde wel niet met plechtigheid, maar toch met al de bereddering die de jongeheer Pompile gewoon was toetepassen op de nietigheden waarmed-i zich gewoonlyk bezighield.

'Kyk, je moet nu eens zo goed wezen hier te komen staan, alle morgens! En dan houd je 't postkantoor in 't oog. En als ze dan uitkomen – de bestellers, weetje? – dan let je goed op. En je loopt ze na. En je vraagt de brieven voor de heren Ouwetyd & Kopperlith. Maar je moet dat niet vragen hier vlak voor 't kantoor, want als de direkteur het ziet, dan worden ze gestraft... omdat het verboden is, weetje? Je loopt ze na, daar in die steeg, en als ze je-n-'n fooi vragen, of 'n borrel – want dit doen ze... gemeen volk! – dan zeg je maar dat je... neen, dan zeg je niets. Of je zegt maar... dat je de brieven vraagt voor de heren Ouwetyd & Kopperlith. Zó moet je zeggen! En 'n fooi? "Met nieuwejaar" kan je wel zeggen, maar zeg niet dat ik 't gezegd heb, want dan verwachten ze te veel. Onbescheiden volk, weetje? Kyk, daar komen ze! Nu zal ik je wyzen wie onze buurt heeft. Daar, dáár, die magere met z'n dikke neus en slobkouzen... dát is-i! Zeg hem dat-i nog pas gister 'n stuiver van me gehad heeft, en dat-i je de brieven geeft voor de heren Ouwetyd & Kopperlith, zó moet je zeggen!'

Wouter liep de aangewezene na, en haalde hem weldra in. De man die hem niet kende, wees hem stug af. Maar de deftige m'nheer Pompile stond op 'n afstand te wenken en te telegraferen, met dit gevolg dat Wouter zich kon beschouwen als formeel voorgesteld aan de magere be-

steller met de dikke neus en de slobkouzen. Er was inderdaad iets aangekomen voor 't huis Kopperlith. Deze of gene winkelier in een der provinciën scheen behoefte te hebben aan 'n krieuweltje. Wouter kwam zegevierend met de brief aanlopen op 't kantoor waar-i 't eerwaardig sanhedrin van z'n patroons reeds vergaderd vond, Pompile meegerekend die, na 't overseinen van Wouter's geloofsbrieven, zich gehaast had de gemene steeg te verlaten, welker duisterheid gewoonlyk het geknoei met die brieven medeplichtig beschaduwde.

Onze jongste-bediende werd nu met de nodige aanbevelingen tot 'net werken' aan 't kopiëren gezet van 'n paar brieven. De jongeheer Pompile Kopperlith maakte gebruik van de komkommertyd, om enige debiteuren die wat achterlyk waren, aan betaling te herinneren. 't Een-of-ander genie uit de voortyd had deze bezigheid vereenvoudigd door 't vaststellen van drie formulieren die elkander opvolgden in graden van nadrukkelykheid. Formulier één: beleefd. De aanzuivering was waar-schynlyk de zeer geachte handelsvriend door 't hoofd gegaan, en de heren O. & K. konden niet nalaten deze gelegenheid aantegrypen om 'uwe zo byzonder vereerde firma' hiernevens 'n paar stalen aantebieden van onbegrypelyk-pryswaardige diemet. Formulier twee: de – nog altyd enigszins geachte – vriend verloor uit het oog dat de pryzen *à comptant* waren berekend, en ofschoon men zo byzonder gaarne zaken met hem deed, was men wel genoodzaakt ditmaal... enz. Géén stalen. Derde formulier: binnen acht dagen solide remise, of anders... enz.

Wouter bewonderde de bekwaamheid van z'n chef, die zo precies wist hoe men al die mensen moest toespreken. Toch was 't kopiëren van die korte briefjes weldra afgelopen, en hy werd weer aan 't plakken van z'n stalen gezet.

'En... zouden wy hem nu maar niet met-een de letters van 't woord laten leren?' vroeg Pompile aan Wilkens.

Er scheen iets vreselyks in dit voorstel te liggen, want Wilkens keek ontsteld op.

'M'nheer!'

'Ja, denk je niet? Me dunkt dat...'

'Maar... m'nheer!'

Al had Pompile voorgesteld het jonge-mens te villen of te skalperen, de schrik van Wilkens kon niet groter geweest zyn.

'Maar, m'nheer! Dit zou, onder uw welnemen, verbazend onvoor-zichtig zyn!'

‘Hé, dacht je dát?’

‘M’nheer, ik kan u plechtig verzekeren dat ik reeds drie jaar by de zaken was, voor men my de letters van ’t woord wees! Men moet jongemensen niet over ’t paard ligten, m’nheer! De verwaandheid komt er gauw genoeg in, m’nheer!’

‘Nu, zoals je wilt, Wilkens. Ik had er zo diep niet over nagedacht, weetje?’

Dit was de zuivere waarheid, en wel de waarheid eens-voor-al, want de jongeheer Pompile dacht nooit diep na. Maar in het tegenwoordig geval zou z’n ligtzinnigheid – als-i niet bekleed ware geweest met de rang van patroon – onvergeeflyk zyn voorgekomen aan m’nheer Wilkens. De lezer zal dit beseffen zodra hy weet dat de zeer belangryke zaak neerkwam op de vraag of men Wouter reeds nu zou inwyden in de geheimzinnige tekens waarmee de heren Ouwetyd & Kopperlith de inkoopspryzen hunner goederen op de etiketten wisten uittedrukken. Er behoorde veel toe om deze tekens grif te verstaan. Meer nog om ’t vertrouwen waard te zyn, dat men dit geheim ongeschonden bewaren zou, en volgens m’nheer Wilkens was Wouter nog lang zo ver niet. Glansryk was de triump van de oud-gediende tegen de onvoorzichtige jongeheer Pompile die, zonder zyn raad, dat jonge-mens zo maar op-eens ’t licht zou vertoond hebben dat de tabernakel van ’t kantoor omluisterde. Maar de zegepraal van de kleingeestige grysaard was niet volkomen, voor Wouter-zelf ’t bewustzyn van z’n voorlopige uitsluiting terdeeg geslikt had. Want deze begreep niet wélk woord en wélke letters te heilig werden beschouwd voor z’n nuchter verstand, onbeproefde eer en geringe verdienste. Wilkens merkte de door hem opgeplakte stalen met nummers, en zette daaronder de diepzinnige hiërogliefen, waarover hy ’n vraag wist uittelokken om aanleiding te hebben tot het verpletterend antwoord. ‘Dát past je nog niet! Dat past je volstrekt niet! Vraag dáár eens na, als je-n-’n half-dozyen jaren behoorlyk gewerkt hebt, of... langer!’

Het vooruitzicht was prachtig. Het spreekt vanzelf dat Wouter hevige begeerte voelde naar de vrucht van een zo apytelyk verboden boom. Reeds de volgende dag ontcyferde hy met geringe inspanning, door ’n beetje vergelyking, de betekenis van die geheimzinnige letters. Daar hy – uit voorzichtigheid of consciëntie – ’t aldus weldra gevonden heiligwoord niet in z’n zakboek heeft opgeschreven, kan ik het de lezer niet meedelen. Met Pompile’s baard en vensterglas, met de krieuweltjes en de

witte-grondjes-driekleur, is deze mysterie onopstandelyk ten-grave gedaald, 'n gaping in myn verhaal waarvoor ik verschoning vraag.

By 't schetsen van al deze nietigheden, waarby ik de waarheid zo trouw mogelyk tracht naby te blyven, kan ik my niet onthouden van de vrees dat sommigen my verdenken van overdryving. Deze beschuldiging tegen 'n schryver is gewoonlyk een kenmerk van oppervlakkigheid, en byna altyd ongegrond. Hoogstens zou men recht hebben de wyze van behandeling aftekeuren, de manier van voorstellen, en de door hem uit de feiten afgeleide gevolgtrekkingen. Overdrying in 't schetsen van die feiten-zelf is nagenoeg onmogelyk, want de graad waartoe menselyke dwaasheid kan afdalen, is voor de boosaardigste artist onbereikbaar. Waar deze dwaalt, ligt de fout aan z'n onbekwaamheid in 't natekenen, in 't *verkeerde* van de voorstelling, niet in *overdrying*. Dat er onder 't half-dozyzyn personen waarmee Wouter hier in aanraking kwam, geen enkele was die zich verheffen kon boven 't állerlaagste peil van verstand en hart, mag slechts vreemd voorkomen aan wie de Maatschappy niet tot 'n onderwerp van studie gemaakt heeft. Myn schets is wáár. En zelfs behoef ik me niet te beroepen op de bekende spreuk: *que le vrai peut quelquefois n'être pas vraisemblable*, om te betogen dat deze waarheid ditmaal geenszins in-stryd is met waarschyntykheid. Wie dit begrypen wil, hebbe slechts nategaan wat er door wezens als de hier bedoelde, levenslang is uitgericht? Wat hun wensen waren, hun neigingen, bezigheden, geestelyke behoeften? Hoe hun opleiding geweest was... dit doet er minder toe, maar: met welke opleiding zy volkomen tevreden waren? Nooit kwam het in hen op dat ze, wél beschouwd, behoorden tot de laagste soort van schepsels die met zoölogische welwillendheid gerekend worden boven de dieren des velds te staan. En... by dit alles, die koddige trots!

Ik weet zeer goed dat geestelyke en zedelyke waarde niet volstrekt sa- mengaat met de meer of mindere belangrykheid van het beroep, noch daarvan afhangt. Het is begrypelyk dat menigeen om-de-wille van z'n onderhoud zich moet tevreden stellen met 'n kostwinning, die óf geen punten van aanraking oplevert met z'n gemoed, of zelfs lynrecht tegen de opwellingen zyner ziel indruist. Ik laat nu daar, in-hoe-verre deze disparatie mogelyk en te verontschuldigen is, en stel dus niet de vraag of, byv. 'n gevoelig mens 'n degelyk vleeshouwer of scherprechtter wezen kan – misschien wel! – doch wáár blyft het dat iemand die *ongenood- zaakt* z'n levensonderhoud zoekt in grove of nietige bedryven, blyk geeft van 'n laag standpunt.

Wat dan te zeggen van 't ras der *koprolieten*, dat geheel *vrywillig* verstand, hart en karakter laat braak-liggen? Al zy het nu dat de jongeheer Pompile niet zeer zuiver de waarheid sprak, wanneer-i 'n onnozele 'buitenman' die 'n krieuweltje kwam kopen, verzekerde: 'dat papa zo byzonder ryk was, en dat ze 't om den brode niet hoefden te doen' toch hadden de jonge-lieden 'n andere werkkring kunnen kiezen. Maar... dan hadden zy iets moeten leren, zich inspannen, en dit gedoogde noch hun fatsoen, noch hun traagheid. Arbeid en kennis was goed voor anderen wier papa niet 'zo byzonder ryk' was. Die hele rykdom van de oudeheer kwam neder op enige tonnen, 'n som die bestemd was in zessen te worden verdeeld. Ze hadden dus wel degelyk behoefte aan 'n werkkring, en twee van de zoons kozen, wat als voorvaderlyk erfdeel voor-de-hand lag: de lappennegotie. Hiertoe was slechts 'n klein gedeelte nodig van 't beschikbaar kapitaal dat hoofdzakelyk in effekten belegd bleef. Hadden zy kunnen besluiten de inventaris te ontlasten van de goederen die jaar-in jaar-uit op die zolders lagen, dan zouden ze met nog geringer kapitaal de zaak hebben kunnen dryven. Tot dit 'opruimen' echter – waarop Dieper soms bescheiden en rente-berekenend aandrang – waren ze niet te bewegen. Meenden zy misschien dat die oude verkleurde lappen ooit weder de prys zouden waard zyn, die daarvoor betaald werd vóór de bloei der Amerikaanse katoenmarkt en der Engelse weveryen? Ze meenden noch dit, noch iets anders. Ze meenden niets.

De dagelykse handel was allereenvoudigst tot het idiote toe. Tweemaal 's jaars bestelde men 'op staal' enige duizende stukken gedrukte katoenen. De by 't kiezen te-pas gebrachte wysheid overstelpte onze Wouter, die alweer angstig werd dat *hy* nooit, nooit, nooit zo ver komen zou om te weten of de burgervrouwen die zich kleedden in gedrukt katoen, dit jaar de voorkeur geven zouden aan 'n slangetje of aan moesjes? Wilkens zat by zulke gelegenheden als op 'n troon. De verhandelingen die hy hield over 't gewicht en de strekking van 'n klein verschil in kleuren of figuur, waren verpletterend. Ik heb reeds gewezen op de rechters die in 't laatste ressort over de vonnissen van onze lappen-wysgeer te beslissen hadden. Toch zou hy 't zeer vreemd hebben gevonden indien men boerinnen of dienstmeiden zitting en stem had verleend in 't koncilie dat hy prezideerde. En... de hoogheid tegen zo'n handelsreiziger! Het is opmerkelyk dat de Engelse fabrikanten voor deze betrekking gewoonlyk Duitsers in dienst nemen. Christelyker werkkring bestaat er niet. Voor dezulken is 't Evangelie van de linkerwang geschreven! Zo'n

ongelukkig wezen werd drie, vier keren weggezonden, voor 't m'nheer Wilkens en de jongeheer Pompile gelegen kwam te zien welke nieuwe figuurtjes de tekenaars der fabrieken hadden uitgedacht. Heel eindelyk begunstigde men hem met de mededeling dat er waarschyglyk niets zou nodig zyn. Dat men reeds grote bestellingen gedaan had aan andere 'huizen.' Dat de markt slap was, buitengewoon slap. Enz. Ten-laatste werd hy genadiglyk toegelaten, en de zitting nam 'n aanvang. Eugène, wiens woorden duur waren, stelde zich 't minst bespottelyk aan. De beide anderen wedyverden in zotteklap, en de *commis-voyageur* beantwoordde elke op- of aanmerking met 'n allerbeleefdste glimlach. Hy haalde op zyn beurt z'n schade aan verongelukte mensenwaarde, in diligences en trekschuiten of aan de *table-d'hôte* met woeker in. Daar publiceerde hy de twee dozyn anekdoten die elk handelsreiziger behoort in voorraad te hebben, en ging by z'n kameraden onder verband van wederkerigheid, voor 'n wezenlyke heer door.

By ontvangst van de bestelde goederen steeg de belangrykheid der werkzaamheden op 't kantoor en in het magazyn tot het verhevene. De bedongen prys werd verhoogd met de onkosten van pakking, transport en assurantie, en daarna volgens de koers van de dag herleid in Hollands geld. Deze berekening was zeer in 't byzonder de taak van Pompile, die er zeer handig in was... geworden, na veel jaren sukkelens, zei de oudheidkundige Gerrit. Goed, nu toch verstond Pompile die kunst! By verkoop legde men 'n procent of vyftien op de inkoopprys, en de cyclus van beroepswysheid was afgelopen... op 't overbluffen, liefkozen, strelen en bedriegen van de kopende winkeliers na. Ook in dit gedeelte van 't 'vak' was Pompile een eerst meester. Zelfs Wilkens moest erkennen, dat... enz.

Geen van die heren had ooit iets anders gedaan, geen hunner had ge- haakt naar andere inspanning. Ze voelden zich volkomen verzadigd. Zelfs 't boekhouden van de oude Dieper ging hun sfeer teboven. Z'n memoriaal en journaal en grootboek waren gewyde arken waaraan nooit iemand de hand durfde slaan. Wel beschouwd overtrof zelfs de oude Gerrit de heren patroons in mensenwaarde: hy kón iets! Een van z'n hoofdbekwaamheden bestond in 'n byna onbedriegbare kennis der geldsoorten, en z'n 'worpen' by het tellen waren monumenten van regelmatigheid. Het was jammer de zest'halven by-een te stryken, die door hem waren tentoongespreid in symmetrische regels... zilveren verzen, waarlyk! En dan 't nog altyd respektabel overschot van z'n handigheid in

't pakken... wel te verstaan, als 't hem gelegen kwam niet styf van ruma-tiek te wezen. Toch moest ieder bevooroordeelde erkennen – en er be-stond reden tot vooroordeel – dat Wouter hem hierin met reuzenschre-den voorbystapte, gelyk we te-zyner-tyd zullen te zien krygen.

Tweemalen 's jaars ging Wilkens op-reis, en speelde dan by winkeliers de rol waartoe hyzelf gewoon was buitenlandse reizigers te veroordelen, die 't ongeluk hadden van zyn welwillendheid en zaakkennis aftehangen. De goden zyn rechtvaardig! Dan werd-i ter-dege bestraft in z'n zondige plek, en moest soms twaalf keren te-vergeefs toegang vragen – de door Moore bezongen paradysperi! – om doortredingen tot het achterka-mertje in 'n lappenwinkel. Een andermaal liet men hem schildwacht houden voor de toonbank, en afwachten wat 'n snibbig winkelmeisje – de 'm'nheer Wilkens' *loci* – over hem zou gelieven te besluiten. Zekere overleveringen luiden dat-i zich by zulke gelegenheden meermalen moest laten welgevalen, met z'n wasdoeken staalpak onder de arm – en de voorgeschreven welwillendheids-glimlach op 't gelaat – uren lang op de stoep in de regen te wachten: 'omdat-i in de winkel de klanten in de weg stond.' Het spreekt vanzelf dat deze handels-liefkozing beantwoord werd met 'n allerbeleefdst: 'Met plezier, juffrouw!'

Van één hoedanigheid die de *commis-voyageur* kenmerkt, moet ik Wilkens finaal vryspreken. Nooit vertelde hy anekdoten uit 'n almanak. Het schynt dat z'n deftigheid zich hiertegen verzette. Waar hy meende z'n officieel handelsingewaad een ogenblik te mogen afleggen, bepaalde hy zich tot het uitpluizen van 'n zeer interessant bankroet, waaruit hy door een byzondere hem alleen eigene gauwigheid, z'n patroon 'n heel pro-cent meer had weten te bezorgen dan de overige krediteuren ontvingen. Over 't verguld-koper snuifdoosje dat hem deze heldendaad had opge-bracht, stapte hy losweg heen... uit bescheidenheid, zaid-i, maar als 't nodig was zou hy 't nog altyd kunnen laten zien. En wie dan niet uit-drukkelyk naar deze ridderorde vroeg, vond-i onbeleefd. Z'n tweede strydpard aan 't dessert, was de roerende levensgeschiedenis van drie stukken Bielefelds linnen die door 'n onkundige waren aangezien voor lers fabrikaat, een vergryp waaruit ongetwyfeld 'n proces zou voortge-sproten zyn, indien niet hy, Wilkens – 'want, heren, dát is nu eigenlyk m'n vak!' – als expert of arbiter de zaak tot 'n vrolyk einde had weten te brengen, door de opmerking... enz. Dat deze beide geschiedenissen een byzondere geur van gezelligheid mededeelden aan z'n onderhoud, is niet te ontkennen. Maar hy was er zeer spaarzaam mede, want: 'er zyn reizi-

gers en... reizigers,' zeide hy, 'en heden-ten-dage is niet ieder op de hoogte om 'n goed diskoers te waardenen.'

'En, jongheer,' zei Dieper, 'hoe moet ik nu doen met dat briefje in de Jodenhoek? 't Is 'n smerig papiertje, jongheer!'

'Ja, Dieper, dát is het! Waarom zeg je 't niet aan papa? Die Gerrit...'

'Zeker, jongheer! Ik heb de oudeheer reeds dikwyls daarover gesproken. Maar u weet dat-i niet gaarne...'

'Weet je wat je doet, Dieper? Zend hém!'

En met z'n duim over schouder, wees hy onze Wouter aan.

'Niet waar, jy kunt immers wel geld ontvangen?'

Wouter's gelaat helderde op by de gedachte dat hy iets kunnen zou.

't Is zeer gevaarlyk, m'nheer,' zei Wilkens.

'Aan de kassier durf ik 't briefje niet geven,' klaagde Dieper. 't Is te smerig! M'nheer heeft het me verboden, omdat-i wel-eens een der direkteuren van de Kas ontmoet in *Doctrina*. En, zegt m'nheer, het stáát niet... zulke smerige briefjes. En dit is wel de waarheid, jongheer!'

Nog altyd zullen sommige lezers de ware betekenis van deze elegante uitdrukking niet begrypen. Een 'smerig papiertje' is 'n accept van iemand die geen naam op de beurs heeft. Zo'n man moge solide zyn, eerlyk, trouw aan z'n woord, het helpt niet. De door hem getekende stukken zyn 'smerige papiertjes' en dezulken waren er dikwyls onder de remises van kleine winkeliers in de provinciën.

In dit byzonder geval echter scheen meer dan gewone reden tot afkeer te bestaan. De man van wie hier sprake was, woonde in 'n dwarsstraat van 'n dwarsgracht in de Jodenhoek, en Gerrit, die meermalen geld by hem had ontvangen, klaagde dat-i 'by die kerel' al z'n muntkenis nodig had om niet te-kort te komen. De acceptant lokte hem steeds in 'n donkere achterkamer waar 'n zeer grote familie huisde, en die slecht verlicht was: 'n hol, zei Gerrit. En 'n behoorlyke tafel om geld te tellen, was er ook niet. Zelfs de vloer kon daartoe niet dienen, want hy was vol reten en gaten, en wanneer men 't in-weerwil hiervan beproefde, liepen of rolden de talryke kinderen heel onprozodisch door de worpen heen. Kortom, de woning van die jood was 'n tuin der Hesperiden waar weinig anders te plukken viel dan wat kans om geplukt te worden. En: 'hierop legt de kerel het toe!' zei Gerrit.

Dit alles was de jongheer Pompile bekend, en toch drong hy er op aan dat Wouter belast worden zou met de inkassering van dat 'smerige' briefje.

‘Zie je, Dieper, ’t is nuttig voor hem dat-i alles leert.’

‘Zeker, jongeheer, maar...’

‘En hoe ánders? Gerrit is styf van rumatiek... zeg dát aan papa. En als nu Pieterse dat geld ontvangt... hm, ik wil maar zeggen dat-i alles leren moet.’

De ware reden die Pompile zo hardnekkig op z’n voorstel deed aandringen, was enigszins anders. Hy hoopte dat die jood onze Wouter ’n paar valse stukken zou in de hand stoppen, of dat er ’n andere tekortkomst blyken zou. Hieruit wilde hy munt-slaan in z’n eeuwige stryd met de styve rumatiek van Gerrit. In de nadelen die Wouter’s onbedrevenheid konden na zich slepen – en die met wat overleg wel op ‘huishouden’ konden gewenteld worden – zou hy slechts delen voor ’n half kindsge-deelte. Zóveel wilde hy nu wel eens ten-offer brengen om verlost te raken van ’n knecht die hem als kleine jongen gekend had, en... meer dan aangenaam, ingewyd was in de *chronique scandaleuse* van z’n jeugd. Héél skandaleus noem ik die kroniek alweer niet. Maar Pompile beeldde zich dit groothartiglyk in, al waren dan z’n afwykingen van ’t pad der deugd gewoonlyk te dekken geweest met ’n paar zest’halven. Alle waar is naar z’n geld, tot de uitspattinkjes van zekere lieden toe.

Hy dreef dus de zaak door. Wouter ontving ’t smerige papiertje dat er niet onzindelyker uitzag dan andere wissels, en borg het met ingespannen zorg in z’n patriarchaal zakboek. De te ontvangen som bedroeg enige honderde guldens. Wilkens gaf hem ’n geldzak mee, en veel vermaningen om – in zeer letterlyke zin – goed op z’n tellen te passen.

Binnen ’t uur was Wouter met het vereist bedrag terug. Op ’n weinig buitengewoon kantige pasmunt na, bestond het in glinsterende dukatons met ongeschonden rand. Gerrit-zelf, die ze later als ’n byzonderheid door Dieper getoond werden, moest erkennen dat men ze zelden zo te zien kreeg, en dan... ‘van zo’n smerige jood!’ Het ging z’n begrip te-boven, en daar ik ditzelfde in de lezer veronderstel, wil ik de oorzaken van deze goede afloop in ’n volgend hoofdstuk meedelen. Ik moet erkennen dat ik met genoegen het kantoor van de heren Ouwetyd & Kopperlith ’n ogenblikje verlaat. Zodra mogelyk keren wy ’t met welgemeende afkeer de rug toe. Maar men bedenke dat schryvers en leerjongetjes hun arbeid en verblyf niet voor ’t kiezen hebben. *Myn* naastbyliggende plicht was nu eenmaal het beschryven van zeker mensenras waaraan Vuurlanders, Huronen en Irokezen te danken hebben dat ze niet de állerlaatste schakel zyn die de Mens aan de Dieren verbindt.

Onmogelykheid een der verhevenste kenmerken van het ware. De roem der hedendaagse Batavieren, behoudens Bataafse nederigheid enigszins gestaafd. Handel, Staathuishoudkunde en Petite Voirie uit de voortyd. Nieuw blyk der verregaande insoliditeit van de auteur die, in-plaats van de beloofde dukatons, de lezer afscheept met 'oudroest'.

De lezer wordt dus uitgenodigd enige stappen met de auteur terug te gaan, om daarna gezamenlyk Wouter te vergezellen naar de Jodenhoek. Men moet al zeer schraal bedeed zyn met de specifiek-dichterlyke gaaf van assimilatie, om de familietrek voorby te zien, die deze tocht doet zwemen naar de uitspatting waaraan zich eenmaal prinses Erika schuldig maakte. Wy weten dat zy daarheen ging om zich te verfrissen door 'n bad in 't gemene... of wat voor gemeen doorgaat. Ze wilde de walging afspoelen die haar de hoftoon veroorzaakte. Wy immers ook zyn misselyk van de heren Ouwetyd & Kopperlith, al zy 't dan dat we ons te reinigen hebben van heel iets anders dan nasmaak van overdreven hoofsheid. Veel verder alzo dan zekere gelyksoortigheid van indruk, gaat deze overeenstemming met prinses Erika niet. Wy behoeven waarlyk geen zyden kousen aantetrekken om Wouter te begeleiden, en ook belooft de auteur op erewoord, dat-i de maagdeperen met rust laten zal. Deze onthouding van prinselyke excentriciteit is te meer gepast, omdat het perensizoen nog niet was aangebroken. Het briefje dat Wouter te inkasseren kreeg, verviel op de zoveelste van zomermaand, of misschien in juli, maar zeker lang voor 't najaar. Het is de lezer bekend dat er nog altyd één fatsoenlyke familie in de stad was, en dat alzo het ooft van de herfst nog aan de bomen hing, ver *buiten* de stad. In zekere toekomstige kritiek op m'n werk meen ik te lezen dat dus ook de eskapade van prinses Erika hoogst-apokrief is, een opmerking die my de welkome gelegenheid aanbiedt, nogeens te wyzen op m'n verregaande waarheidsliefde. Waar geen peren zyn, kan niet met peren geworpen worden. Wie dus, inweerwil van deze algemeen bekende waarheid, dit werpen met onmogelyk ooft als geschied voorstelt, heeft 'n leugen gezegd. Wie leugens durft opdissen aan een ontwikkeld publiek, moet wel zeker van z'n zaak zyn, en zó vast staan in de kothurn zyner overtuiging, dat-i het steunen op kleine waar-schynlykheidjes missen kan. Alleen vervalsers zyn nauwkeurig in byzaken, en wie zulke byzaken durft verwaarlozen met een aan 't onbe-

schaamde grenzende slordigheid, is... 'n evangelist. Ziedaar de gronden waarop de minste twyfel aan de geloofwaardigheid van myn boodschappen – bly zyn ze niet altyd... nu ja, maar boodschappen zyn het toch! – behoort te worden verklaard voor godslastering. Waartoe zou het *Geloof* dienen, als 'n profeet, by al z'n andere plichten, zich nog zou moeten onthouden van ongerymdheid ook? Om 's hemels-wil, lezer, ik vraag u, hoe konden er maagdeperen in Amsterdam zyn? Met de bekende fynheid van Schriftverklaring die geenszins instryd is met het gelovig aannemen der grofste ongerymdheid – wat ik in 't voorbygaan bewyzen wilde – heeft de schrandere lezer reeds lang kunnen berekenen dat het smerig briefje, met welke inkassering Wouter in de komkommertyd belast werd, geen saizoengenoot wezen kon van zulke projektie-len. Dit is ieder bekend die verstand van ooft en komkommers heeft, handelaars in witte-grondjes-drie-kleur, wysgeren, tuinluï, e.d. De ondeugende prinses Erika had dus heel iets anders nog begaan dan guitenstukjes of 'n buitensporigheid, ze had iets onmogelyks verricht: 'n wonder! En zóver had Wouter 't nog altyd niet gebracht. Hy ging integendeel zeer gebukt onder 't gewone, en had al z'n geestkracht nodig om niet te bezwyken onder z'n overspannen plichtbesef.

Met 'n gewicht alsof 't hele bedrag van 't geaccepteerd wisselt je in kopergeld aan z'n hakken gehecht was, stapte hy over de weg. Hy drukte de linkerhand styf tegen de borst waarop het aan z'n eer toevertrouwd pand rustte, en hield z'n rechtervuistje gebald om de eerste de beste nedertevellen, die blyk geven zou van het opzet hem te beroven, d.i. de heren Ouwetyd & Kopperlith. Zeker, 't had 'n zeer sterke bende moeten wezen die hierin geslaagd was! *Glorioso*, met al z'n makkers en in z'n beste tyd – vóór die verlammeende liefde namelyk voor twee prinsessen, een markgravin en drie hoogstonschuldige landmeisjes – *Glorioso*-zelf zou zich misrekend hebben wanneer-i, staatmakende op de hartelykheid van de oude relatie in de Hartenstraat... nu, *Glorioso* was er niet, en de marteling van 't konflikt tussen zieleverwantschap en plicht bleef Wouter ditmaal gespaard. Het enig gevaar dat hem bejegende, ver-toonde zich in de gedaante van 'n kindermeisje dat naar de weg vroeg. Wouter stapte dit vermoedelyk begin van verlokking tot plichtverzuim, met saamgeknepen lippen voorby, en... met 'n bloedend hart. Want het kostte hem veel, stuurs te zyn jegens iemand die zyn hulp inriep. Mocht dat kindermeisje 'n bende verklede rovers geweest zyn, dan zyn die industriëlen finaal ongedekt gebleven voor de onkosten van hun ver-

momming. Niet zó gemakkelyk ontfutselde men onze held 'n papiertje dat hem door z'n lastgevers was toevertrouwd!

Hy mompelde zich al de voorzichtigheids voor, die hy zou hebben in-acht te nemen. Dieper had hem aanbevolen het kostbaar stuk dat door de joncheer Pompile voor voldaan getekend was, niet uit z'n handen te geven: 'voor-i geld zag.' En... niet te kwiteren: 'voor-ie dat geld hád!' Want ook hyzelf moest tekenen... ik weet niet waarom. Het was de gewoonte, en 'n gewoonte die hem verrukkelijk voorkwam: 'ont...van...gen... Wou...ter... Pie...ter...se.' Zó zou er staan in z'n allermooiste schrift. En dat zou bewaard blyven. En eenmaal zou de nazaat staren en turen op die letters, en eerbiedig fluisteren: zie, op dit papiertje heeft zyn pols gerust! Dit heeft hy geschreven, hy die... ja, wát? Hier struikelde Wouter's verbeelding, gelyk telkens geschiedde wanneer-i voorschot nam op 'n toekomst die zo byzonder weinig op het tegenwoordige zou gelyken. En dan trok hy z'n verschrikte voelhorens in, en dwong zich terugtekeren tot z'n punt van uitgang in de werkelykheid. Hy schoof de nazaat – tot nader order! – op-zy, en beloofde zich niet te tekenen voor-i geld zag en hád. Zó had Dieper gezegd! En in z'n gedachten maakte hy kant en klaar de krul gereed, waarmed-i z'n handtekening bekrachtigen en sieren wilde. 't Zou 'n slang wezen, zich slingerend om en door de spylen van 'n rooster. De staart moest zo nydig mogelyk byten in drie stippen, netjes in gelid tussen 'n paar evenwydige lyntjes, en de kop werd belast met het als by-toeval kronen van de P. In deze wending zou de fynheid liggen, en Wouter maakte zich gereed tot het uitvaardigen van 'n manifest, waarby al de ongekroonde autografen die ooit van hem mochten worden in omloop gebracht, werden verklaard te zyn: bedriegelyk, vals, en van niet de minste waarde noch in rechten noch in postume heldenverering.

Dit alles was alzo behoorlyk vastgesteld. Maar... het tellen! *Eén, twee, drie... vier...* dit zou wel gaan. 't Bleef echter de vraag wát men hem zou te tellen geven? Dubbeltjes? Stuivers? Duiten, misschien? Ook dit schrikte hem niet af. Maar... de *pietjes*? De *dertiend'halven*? De *schellingen*? De *zest'halven*? Of – erger nog! – al die muntsoorten door-elkaar? Hm... moeielyke zaken! Zodra hy koning werd, zoud-i... och, dit was alweer de vraag niet. Hy wás geen koning. Hy was jongste-bediende by de heren Ouwetyd & Kopperlith, en op dit ogenblik belast met het ontvangen en behoorlyk uitleveren van 'n grote som gelds. Dit was z'n naastbyliggende plicht, en hieraan slechts had hy dus te denken.

Nu, dit deed hy! Vermoeid van dienstyver, stapte hy tussen de kraampjes en uitstallingen door, die de Sint-Anthonies-breestraat zo byzonder sterk doen gelyken op 'n verstoord mierennest. 't Verschil ligt groten-deels slechts hierin, dat men er zeer lang naar kyken moet om wys te worden. Wouter had moeite z'n weg te vinden. Van bespiegelingen over 't zonderling huishouden in de open lucht, dat daar voor de opmerker te aanschouwen was, kon by hem geen spraak zyn. In z'n hoedanigheid van aankomend Amsterdammertje was hy evenmin ontwikkelde genoeg om zich te ergeren aan al 't onschone dat hy te zien kreeg, als om belang te stellen in 't karakteristieke van die lelykheid. Z'n standpunt omtrent dit laatste vooral wees hem 'n plaats aan ver beneden prinses Erika, die naar getuigenis van geloofwaardige tydgenoten, het uur dat ze in de Amsterdamse Jodenhoek doorbracht, voor een der belangwekkendste van haar leven verklaarde. Een revue van dertigduizend man linie – zou ze in vertrouwen gezegd hebben – met vierd'halve battery artillerie en geestdrift, was er niets by. Ook de opera niet. En vooral geen hofbal. En geen muzeum van middeleeuwse oudheden. Zodra deze ingenomenheid met haar kluchtig uitstapje ter-ore kwam van 'echt-vaderlandse' krantenschryvers, werd ze door deze eerbiedwaardige industriëlen tot tekst verheven van schone lofliederen op de Nederlandse natie. Een buitenlandse prinses had de genade gehad onze Jodenhoek te bekyken! Alle abonnees voelden zich gestreeld door deze op-nieuw gebleken roem der finaalonverbasterlyke Batavieren, slechts geëvenaard door de nederigheid waarmee ze steeds trachten al die roem te bedekken. De nationale voortreffelykheid golfde over de rand van de kaart heen, en bezondvloedde de burens met onweerstaanbare kitteling tot onmachtig-afgunstige eerbied. De nabywonende volksstammen verhuisden dan ook naar 't verre Westen, wanhopiglyk de wedstryd opgevend tegen zo'n verpletterend overwicht in zake: volksvolmaaktheid. 't Verder-afliggend Europa, moe van verbaasd-staan, viel om van verbazing. Zelfs de beroemde buitenlandse *Mr. Chose* noemde in 'n versje onze naam. Vorsten en vorstinnen hongerden en smachtten naar de afval van Hollandse glorie, en de Amsterdamse burgervaders over wier hoede die Jodenhoek zich zo prachtig ontwikkelde had...

Ik denk over dit alles enigszins anders dan die krantenschryvers, misschien wel omdat ik me niet te storen heb aan de smaak van abonnees. Dat de burgervadery in Wouter's tyd 'n allerfatsoenlykst vak was, kan waar zyn. We bezitten nog altyd de bruiloftsverzen en gelegenheds-

dichten, waarop die heren zich lieten onthalen door de karaktervolle 'poëten' van die tyd... modellen van smaak, fyne levensopvatting, schoonheidsgevoel, zedelykheid, enz. Maar in-weerwil hiervan zou 'n beetje onderricht in *petite voirie* hun geen kwaad gedaan hebben. Deze zeer nuttige wetenschap, lezer, werd vroeger in Nederland tamelyk slordig beoefend. De oorzaak is eenvoudig. Er heerste toen een bespottelyk nepotismus. De vraag was niet, wie blyk had gegeven van bekwaamheid en eerlyke bedoelingen, men regelde de benoemingen... naar die huweliksverzen, geloof ik. Dit is thans anders. Het Volk *kies* z'n voorgangers en gemachtigden, en zorgt dus wel dat er geen onbekwame of gewetenloze lieden aan 't bestuur komen. Sedert meer dan vyftig jaren reeds is 't voor geblazeerde prinsessen niet de moeite waard zich te verlustigen in de Jodenhoek, vroeger zo byzonder aantrekkelyk door de schoonheid van 't lelyke.

Hoe de dwarsstraat te beschryven, waar Wouter ten-laatste aandalde? Te oordelen naar de dichtheid van de krioelende menigte, die – altyd toch met het eigenaardig voorkomen van lieden die *en voisin* uit zyn – zich verdrong op de straat, moesten al die woonhuizen leeg staan, van de kelders af tot de hoogste verdieping toe. Nog altyd heerste in die buurt – interessant wás het, hierin had het prinsesje gelyk! – nog altyd zag men daar de orde of wanorde van 'n volksstam, zwerwend in de woestyn. Het lynwaad der tenten was hout en steen geworden, en voor 't zand der heide – want als *hei* vertonen zich die zandzeeën – vergenoegden zich de tot staan gebrachte nomaden met modder of stof op straatkeien en klinkers. Wat ze voor de weelderige grassoorten der bewaterde plekken in de plaats kregen, weet ik niet. Doch, ook zonder de minste vergoeding voor de hier-en-daar verspreide schoonheden in hun vroeger verblyf, nog altyd was die straat-zelf, en niet de tent van kalk en steen hun geliefd domicilie. De krotten die ze heetten te bewonen – vuistslagen in 't gezicht der beschaving... in Wouter's tyd! – waren hoogstens goed genoeg om er in te slapen, en niet eens onvoorwaardelyk. Zodra 't zomerweer de begoocheling toeliet of aanmoedigde dat men zich opnieuw in de voorvaderlyke erfstreken bevond, nam het zonderling volkje dit op als 'n sein dat de tyd weer was aangebroken van het leven in de open lucht, en van terugkeer tot vóorkanaänse zeden... met uitsluiting evenwel van de sedert lang verjaarde strydhafteigheid. Ze brachten het grootst gedeelte van 't etmaal tussen de reien der tenten door. Daar zaten ze, daar lagen ze, daar sliepen ze. Daar werd gegeten, gedronken, en

gearbeid, d.i. handel gedreven. Daar *leefden* zy.

Maar dat leven was zonderling, en ontsnapte in z'n hoofdmomenten aan de waarneming hunner medeburgers van andere oorsprong en behoorlyker geloof. Wie deze buurt betrad, en met voornaam-domme achteloosheid z'n oog liet heenglyden over die vreemde gestalten, zag slechts de zeer bekende buitenzyde. Alles was daar om handel te dryven, of liever om zo mogelyk iets te verkopen, want wie eigenlyk op die zonderlinge markt de kopers waren bleef 'n mysterie. Kochten die straatkramers van elkander? Dreven ze ruilhandel in prullen, lompen en verroeste spykers? Zo ja, wat *aten* ze? Of liever, welke produktie leverde het excedent van kapitaal, waaruit de levensmiddelen werden bekostigd? En de huishuur? En de klederen, volstrekt niet schamel toch op feest- en vierdag?

Heel in de aanvang dezer geschiedenis heb ik verklaard dat ze dagtekent van vóór de ontdekking der Staathuishoudkunde. Hieraan zeker is het toeteschryven dat in Wouter's tyd niemand zich de vraag voorlegde, wie toch de waren konsumeerde die hier in onafzienbare reien van kraampjes werden ten-toongesteld? De woorden 'rei' en 'kraam' zyn wel wat weids. Orde en regel was er niet: alles stond en lag vol. En wat de kraampjes aangaat, de meeste kooplieden hadden deze weelde gesupprimeerd, en spreidden hun goederen op 'n oud stuk zeildoek uit. Anderen versmaadden ook deze omslag, en gebruikten de bemodderde straatkeien tot toonbank en uitstalkast. En wat men daar al vond! Daar lag yzerwerk... neen, zó hoog betitelde de oprechte koopman z'n goederen niet – neem er 'n voorbeeld aan, opgeblazen *koprolieten* van de Keizersgracht! – hy noemde zich: handelaar in oud roest. De man beweerde niet, *zyer* te verkopen, hy verkocht *roest* van *zyer*. En zelfs geen verse roest. Hy verkocht oud-roest, of oud geroest, of dingen die oud en verroest waren, gewezen voorwerpen vervreten door roest van oude datum. En op nóg lager sport plaatste zich onze koopman. Hy nam de naam aan van de waren 'waarin-i deed' en vond er niets vreemds in, wanneer men *hemzelf* aansprak als de hoogbejaarde *oxyde* van 'n voor-malige spyker: hy *heette* Oud-roest. Kan 't nederiger?

Daar lagen alzo doorluchtige kachels, halve kachels, fragmenten van kachels. Daar lagen tweebenige treeften, tegen hun amputatie protesteerend door 'n beroep op de klassieke betekenis van hun naam... en ook wel 'n beetje tegen de aanspraken op taalkennis van de heren D. V. & T. W. die ze vrouwelyk maken zouden, 'n jaar of zoveel daarna. Daar lagen

roosters zonder spylen, moeren zonder kroost, schroeven zonder moer... *Niobees* en wezen. Daar lagen eenzame poten van tangen, en lemmetten van scharen, wreed gescheiden van hun tweelingen. Daar lagen onthoofde spykers, tandeloze zagen, beitels zonder snee, sloten zonder veer, sleutels zonder slot, haken zonder oog, ogen zonder haak, gespen zonder tong. Daar lagen scharnieren, hoepels, stiften, krammen, ringen, deurenkrukken, spanjoletten, grendels, sabels, bajonetten, bylen, hamers, vuurpoken, kolenscheppers, potten, pannen, ketels, deksels. Daar lag alles wat ooit van yzer had kunnen vervaardigd zyn, maar onbruikbaar nu, verdraaid, gebersten, gespleten, verwrongen, inkompleet, en vooral: verroest! Dit scheen de eis te wezen van die handel. Misschien was de koopman aan deze eigenaardigheid gebonden door 'n artikel in de patentwet, volgens 't welk hy wel voor roest maar niet voor yzer was aangeslagen. En nu sprak ik nog slechts van de dingen die 'n naam hebben, of misschien eenmaal 'n naam konden gehad hebben. En we stonden nog maar 'n ogenblik stil voor de uitstalling van de *Oud-roest* alleen. Het beschryven van 't overig deel der 'markt' gaat m'n talent nog verder te-boven, dan de inventaris van die gewezen yzerwaren. Men kon daar kopen – maar wie toch kocht er iets? – daar waren te bekomen: zure augurken, runderlappen, nieren en long, nuchter-kalfvlees en andere spyzen, gekookt en ongekookt, met of zonder de saus. Daar werden oude lappen en vodden gevent, en stukjes leder, en knoken, en gepensioneerde hoeden, en stroken vilt, en schilderyen zonder lyst, en lysten zonder schildery. En prenten, en boeken. En rugtitels zonder bladen, bladen zonder titel. En landkaarten, niet zonder jacht op symmetrie netjes in vieren of zessen geknipt, om *en détail* te worden aan-de-man gebracht voor 't mogelyk geval dat 'n heel land of werelddeel de begroting van de koper mocht te-boven gaan. En versleten kledingstukken. En gelapte schoenen, om nu niet te spreken van de ongelapte. Daar lag kinderspeelgoed dat veel beleefd had, tussen 'n *tumulus* van zuurkool en 'n *tropee* van hoeven en horens. Ginds stond 'n kruiwagen volgeladen met potjes pomade en Latynse dissertatiën, met almanakken en silhouetten van verlopen jaren en dominees. Ook meubels waren daar. En er was porselein, en glaswerk, en aardewerk, en keukengereedschap... ja, wat was er niet! En dat alles was kreupel, gelymd, gekramd, onsmakelyk, onvolledig, schynbaar tot niets dienstig en voor niemand te gebruiken, wat toch 't geval niet kan geweest zyn, want dat volkje leefde van de handel in die prullen, en: *ab esse ad posse valet illatio*.

Doch, ik zeide het reeds, dat leven was zonderling. Ook sprak ik van de domme voornaamheid die in dit alles geen aanleiding vindt tot nadenken. Reeds wat men ziet, zou hiertoe kunnen opwekken, en om dit te betogen is het weinige dat ik daarvan noemde, voldoende. Maar hoe zou 't wezen, wanneer we met het oog van de geest iets dieper doordrongen? De bewoners van dat mierennest zyn... mensen. Het '*nil humani alienum*' moge dan al niet juist in wysgerige zin 'n artikel in hun dagelykse katechismus wezen, toch is dat woord op hen van volle toepassing in stoffelyke en maatschappelyke betekenis. En, ook zielkundig gesproken, het zou 'n ongerymd waagstuk zyn, hun de aandoeningen te ontzeggen, die de... half- en verkeerd-beschaafde zo gaarne wil doen voorkomen als het uitsluitend eigendom van de 'deftige klasse.' Die straathandelaars hebben wens en verdriet. Ze kennen vreugde, hoop, teleurstelling... eierzucht misschien. Ze weten – zo goed als ander toch, en waarom *niet?* – wat liefde is. Waarlyk, er is iets menselyks in zo'n *Oud-roest* en in het oude grootmoedertje daarginds aan die kruiwagen met 'zuur.' Vygen verkoopt zy ook. Zie hoe netjes half-decimaal zy ze vyf-aan-vyf heeft gespjetst op stokjes. Zo'n stokje koopt de jeugd voor 'n duit. De winst is groot, want de hele ceroon is 'n onvrywillig geschenk van de kruienier die 't ding z'n winkel uitwierp, omdat de suiker na twintigjarige bewaardienst zich begon omtezetten in iets als alcohol en sterkriekende gist. Ja, de winst is enorm... als de jeugd die speetjes koopt. *Als!* Want – en ziehier de oorzaak van m'n staathuishoudkundige becommerring – vanwaar komt die duit? De vaders en moeders die hem verstrekken moeten, handelen vlak naast de vygen- en zuurvrouw in ransige kokosnoot en Curaçaose *pienders*.*

* *Misschien is dit woord niet goed gespeld, noch zelfs op de klank af, juist geschreven. Het is langer dan veertig jaren geleden, dat ik 'Pienders' gezien heb, of hoorde noemen. Ik bedoel zekere gedroogde boontjes in brosse grysachtige peulen, waarvan elk slechts twee van die pitten bevat, die door 'n nauw-toelopend middelvak gescheiden zyn. De smaak is olieachtig. Waarschynlyk is dit in verse toestand het geval niet. Wie er van houdt zoals ze soms in Europa worden rondgevent, lust alles.*

Wat de kokosnoten aangaat, daarover valt iets te zeggen, dat ik voor later bewaar. De hardnekkige onwetendheid waarmee natuurbeschryvers de arme klapper een... legendaire rol laten spelen, is komiek. Dat theologen en bespiegelaars elkaar naschryven, is begrypelyk. Maar natuurvorsers, steden in de wetten van het zyn, moesten consciëntieuzer wezen. Nu ja, die anderen ook.

Moet het geld dat hun kind aan die vygen besteedt, niet eerst – en wel boven 't strikt-nodige voor levensonderhoud – óververdiend *zyn* op hun eigen waar? En wie koopt die waar? Hoeveel brokken *klapper*, hoeveel van die Westindische boontjes, moeten de kleinkinderen van de zuurvrouw by buurman besteed hebben, om hem in-staat te stellen *zyn* kroost op háár vygen te onthalen? Hoeveel vygen moet *zy* hebben gesleten aan *zyn* kinderen, voor ze de duit óverheeft, waarmee háár snoepertjes de koopprys van *zyn pienders* voldoen? O diepte der verborgenheid, beide der kennisse en des begrips van de Amsterdamse Jodenhoek!

Een allernietigst geschiedenisje. Na 't bywonen van 'n middagmaal, in de open lucht, wordt de lezer onthaald op 'n moeielyke tocht naar de derde verdieping, waar Wouter nog altyd niet vermoord wordt. Over de teleurstelling van de op romantiek verzotte lezer zal de auteur zich weten te troosten. Quo non ascendam?

Laat ons terugkeren naar 't oude vrouwtje met de vijgen, wier zielegeschiedenis ik op dit oogenblik zoek.

Want... 'n ziel heeft ze. En 'n geschiedenis ook. Zy is zuigeling geweest. Zy is kind, jonkvrouw, bruid, echtgenoot, moeder geworden. En nu is ze grootmoeder. Misschien wel meer dan dat. Niemand doorloopt een zo lange baan zonder ten-minste *iets* optevangen van de indrukken die hy ondergaat. Zy heeft velen gekend, sommigen gehaat, enigen liefgehad, meer misschien dan enigen of velen: één! En er waren er, die háár beminden. Wie, hoe, waarom? Wat gaat ons dit aan? 't Moet zo geweest zyn. Zy is moeder geworden, en werd dus eenmaal uitverkoren, al was 't dan ook maar met de uitverkorenheid van 'n enkel oogenblik. Velen van hare betrekkingen heeft zy overleefd, en dus by 't doodbed gestaan van bekenden, vrienden, verwanten, lievelingen. Ook met Staatkunde is zy in aanraking gekomen voor-zover niemand geheel-en-al de invloed kan ontgaan, die deze uitoeft op iedereen. Toen, toen, en toen, heeft ze haar kraampje moeten ter-zy halen, of wel geheel sluiten en wegslepen misschien, omdat er 'n Prins zou voorbykomen, omdat er 'n Keizer jarig was, omdat de christenen 'n Bededag wilden houden of 'n Dankstond.

Misschien ook wel eens omdat de Burgemeester uit z'n humeur was, want in byzonder vrye landen is niets vryer dan de luimen der kleine heren. Hing niet ook zeer dikwyls haar handel af van 't straatrumoer der revolutiën? Wy weten immers hoe de stenen die door de grote-mannetjes *du jour* worden geworpen in de oceaan der Wereldgeschiedenis, kringen vormen, rondom voortkabbelend tot de uiterste rand der Maatschappy, ook in de diepte zich uitbreidend tot de onderste laag, waar ze ten-laatste vygen- en zuurvrouwtjes bereiken? Veel is haar over 't hoofd gegaan, veel heeft haar geraakt, aangedaan, gewreven, geschokt. En die vrouw zou geen geschiedenis hebben? Gy die dit meent, erkent liever dat ge verleerd hebt zulke geschiedenissen te lezen, en tracht dit te herstellen, en wordt niet al dommer en dommer door u verheven te wanen

boven 't allerkleinste. En vooral... zit niet zo uilig te wachten op 'n lichtstraaltje uit de lantaarns van de *Prescotten*, en de *Mac-Auleys* en de *Mills*. De ware studie van de mens is: *de Mens*. Dit blijft eeuwig waar, al verkoopt zo'n studie-exemplaar zure augurken en bedorven vygen aan 'n speetje.

Ze had traan-ogen, dit is waar, en zag er juist even onaptytelyk uit als haar vygen. Rimpels had haar gelaat niet – wás 't 'n gelaat? – het waren voren en groeven. Als vochtige zemen lappen hingen de plooiën over elkander heen, en de toeschouwer had moeite zich voortstellen hoe al die vouwen van de overvloedige huid hare weg vonden, en telkens weer haar eigen plaats wisten intemen, na zo zonderling te zyn heen-en-weer geworpen door de mummelende beweging van haar mond. Hierin zal dan ook wel eens verwarring ontstaan zyn, maar wat was er aan te doen? Niemand hield er boek van, en elke plooi hing waar ze verkoos. Is 't wonder dat die overkomplete lappen wel eens misbruik maakten van 't volslagen gemis aan tucht en kontrole?

Het vrouwtje was bezig met haar middagmaal. Een kleine jongen van 'n jaar of vier, had haar in een met stopverf geheelde vuurtest, 'n papje van aardappels en uien gebracht, dat ze niet zonder moeite en verlies naar de mond geleidde met 'n yzer drietandje, geleend misschien uit het magazyn van haar buurman. Onder het eten verloor ze geen ogenblik haar zaak uit het oog, en monsterde met kinderkundige blik 't onmondig deel van Publiek, dat haar etablissement naderde of... voorbyging. Want zeer veel kinderen gaven blyk van de wysbegeerte die ons leert dat aardse goederen, met vygen en al, niet volstrekt onmisbaar zyn voor ons geluk, en dikwyls zelfs schadelijk. Misschien ook was de slapte van de markt het gevolg ener finantiële crisis, gelyk in de handel soms voorkomt. Om zich edel te wreken, misschien ook om de snoeplust van andere kinderen optewekken – wie toch doorgrondt de finesses van de handel? – neen... uit hartelyke genegenheid voor 't jongetje welks overgrootmoeder ze was, gaf zy 't kind 'n ristje van haar vygen. Ik moet er by zeggen dat ze aan haar geschenk de onereuze voorwaarde verbond, dat de bevoorrechte de helft daarvan moest uitkeren aan z'n zusje.

'En mag ik dan 't stokje houden,' vroeg de knaap. 'Helemaal? 't Hele stokje?'

'Ja, liewes, jy mag 't stokje houden, helemaal!'

De ogen van 't kind glinsterden van geluk. Daar ging één vyg naarbinnen. De tweede volgde. Daarna... zuiver de helft van de derde. Na de

amputatie werd de overschietende helft weer netjes aangeregen, en: 'ik mag't stokje houden!' juichte de kleine. Toen 't oudje haar test had leeggegeten, gaf ze die aan 't kind terug, met liefkozingen en 'n kus. De knaap sprong heen, jubelend het geschenk voor kleine Rachel omhoog houdend. Deze stond op enige afstand by 'n groepje andere kinderen te spelen, en liep op de blyde mare haar broertje te-gemoet. Ze struikelde en viel, en bezeerde zich... al of niet, maar schreide zoals vallende kinderen gewoon zyn.

Wouter had dit alles aangezien. Reeds enige ogenblikken geleden namelijk, was-i in de nabyheid van de oude vrouw blyven staan met het voornemen háár te vragen naar de woning van de man die 't smerige briefje geaccepteerd had. Zy geleek zo byzonder weinig op 'n struikrover, vond-i, en de konfidentie dat hy belast was met 'n gewichtige finantiële operatie zou veilig kunnen worden neergelegd in haar schoot. Toch weifelde hy. Ook in *Glorioso* kwamen zeer oude vrouwtjes voor, die op 't beslissend ogenblik in welgewapende mannen veranderden! Terechtwyzing kon hy evenwel niet ontberen. Wel wist hy nu met zekerheid dat-i zich in de straat bevond waar-i 'zaken' had, maar... in welk huis? Van de nummers was niets te zien, of slechts nu-en-dan 'n enkel, want van gevel tot kelder hingen de puien vol lappen en lompen. Dáár in die ruïne, juist achter de zitplaats van de vygen- en zuurvrouw, moest naar z'n berekening de gezochte persoon wonen, doch hy vertrouwde die berekening niet. In dat bouwvallig huis kon geen zak guldens aanwezig zyn, meende hy, en zelfs zoveel duiten niet. Hy begon nu iets beter dan vroeger 't onsmakelyk praedikaat van z'n briefje te begrypen. Want in de ganse straat ontwaarde hy geen verblyf dat er uitzag alsof daarin ooit 'n wissel kon betaald worden. Peinzend bleef hy staan, en liet zich 'n ogenblik afleiden van z'n gedachten door het kleine toneeltje met dat kind. Bybelvast als-i was, haalde het juichen van de knaap hem *Numeri* XIII voor de geest, waar de verspieters komen aanlopen met druiven en granaatappels en... vygen. 'Ook dáár wordt gesproken van 'n stok, van 'n draagstok' dacht Wouter, en juist liep hy gevaar zich te verdiepen in... heel iets anders dan z'n naastbyliggende plicht alweer, toen hy het tweejarig Racheltje struikelen en vallen zag. Fluks by-de-hand, richtte hy 't kind op, en wiste haar traantjes af, en droeg het naar de oude vrouw, die hem zeer vriendelyk bedankte.

'Chot sel je hondertmaal sechene, jongeheer!' zei ze.

Nu weet ik wel dat weinig zaken goedkoper zyn dan de toewensing

van Gods zegen. En ook dat die oude vrouw geen reden had, byzonder gewicht te hechten aan Wouter's nietig dienstbetoon. Dat kind zou wel vanzelf weer opgestaan en tot de overgrootmoeder gekomen zyn. Maar toch deed haar vriendelyke dankzegging hem goed. Noch Motto noch m'nheer Wilkens, de praktiese heren die zo grondbeginselig alle bemoeienis met de zaken van 'n ander verafschuwden, hadden besef van 't genot der aandoening die de Duitsers *menschenfreundlichkeit* noemen, en waarvoor wy, meen ik, geen woord hebben. 't Is iets als de vertaling in het dagelykse, van de hoogdravende *Mensienliefde* die maar 'n deugd is voor zeldzame feestdagen, toneelstukken, levensbeskrywingen en graf-skriften. Wouter was gaarne vriendelyk, en nooit voelde hy zich zo ontlast van de pynlyke beskroomdheid die hem gewoonlyk drukte, dan wanneer zich 'n gelegenheid aanbood zich eens recht welwillend te tonen. Ook thans schein hy uit dit kleine voorval de moed het oude vrouwtje naar de woonplaats te vragen van Roebens, de man die-i zocht.

'M'n êêche kleinsoon, jongelief! Heb je sake met 'm? Chots seeche d'r op! Hier woont-i, vlak achter me... kyk, dáár de trap op. Cha jy gerust na-bove, en loop m'r deur tot 't derde pertaal, waar je die dékes ziet hangen, en al dat beddechoed, en z'n sjabasj engelsheft. En je klopt an de deur naast de cheutsteen, en je roept: Roebe, Roebe! Want Roebe Roebes hiet-i. En-i is kemissjenèr in lompe, en m'n êêche kleinsoon, en Rachelte's fader, werachtich as Chot!'

Deze plechtige bevestiging van hare berichten omtrent Roeben's maatschappelyk standpunt en familiebetrekkingen, was minder overbodig dan ze schynt. Wouter had reeds moeite te begrypen hoe iemand die dáár woonde, honderde guldens zou kunnen betalen. Maar dit laatste nu eenmaal aannemend als mogelyk, kwam het hem vreemd voor dat de beskikker over 'n som die hem zo aanzienlyk toescheen, de kleinzoon wezen zou van 'n arme zuurvrouw, en Rachelte's vader. Hy kende de eigenaardigheid niet die de Joden – zoals veel Aziaten – nog altyd van Westerse volken onderscheidt, dat ze zeer dikwyls 'n redelyke welvarendheid achter schynbare armoed verbergen. Niet zonder uitzondering, maar – vooral in de lagere standen – heerst by sommigen iets dat men het omgekeerde van bluf of *reklame* zou kunnen noemen, en als tegenstelling met de Kopperliths komt ons deze opmerking goed te-pas. Dat de kommissionair in lompen – een der schakels tussen papierfabrikanten en voddenrapers – z'n grootmoeder daar op de straat liet zitten... lieve God, ze verkoos niet anders! Ze was opgebracht by de

handel, by *die* handel, en daarbij wou ze sterven. Ook was 'zuur' en bedorven kruienierswaar haar specialiteit. In elk ander 'vak' zou ze met handen en hersens verkeerd hebben gestaan, en zelfs met haar neus. Want ze *rook* de graad van ontbinding waarin haar goederen behoorden te verkeren om te passen in 't kader van haar ondernemingen. De tachtigjarige oorlog die ze gevoerd had tegen flauwe kooplust, slecht weer, lastige politie – eens namelyk had 'n onwaardige magistraat het veilen van bedorven goedje verboden... 't is lang geleden! – de leerschool die ze had doorlopen met taai geduld... zie, dat alles kon ze niet van de meet af op-nieuw beginnen. Haar kunst was zo lang geweest als haar leven, en wat er van dat leven nog kon overschieten, zou gewis te kort zyn voor 't aanleren van nieuwe kunst. Ik beweer hiermee geenszins dat de door haar gekozen specialiteit in-allen-dele aan de illuziën van hare jeugd had beantwoord. Eénmaal zou haar de verzuchting ontsnapt zyn – 't wordt door wel-onderrichte maar onbescheiden getuigen verzekerd – 'als ik nógeens in de wereld kwam, ging ik in 't knokenvak!' Maar ze trooste zich by 't bedenken dat ook deze loopbaan wel haar onaangename zy hebben zou, al scheen dat anders aan wie er buiten stond. En in-allen-geval, er was geen spraak van dat ze haar leven zou óverdoen. Eéns gekozen, blyft gekozen. De zaak lag er toe, en ЯЕHOBAH-zelf kon 't niet ongedaan maken dat Vrouw Roebens haar ganse ziel aan zure augurken en verrotte vygen besteed had. Wat er in de hemel moet worden aangevangen met zulke zielen... ei, en de jongeheer Pompile dan, met z'n witte-gronden-driekleur, en z'n krieuweltjes? En m'nheer Wilkens met z'n diemetten? Welke ontwikkeling brengen dezulken mee in de hemel? En dat zy eenmaal daar aanlanden, is toch zeker. Want Pompile was van de Walekerk, en Wilkens Hollands-griffermeerd. Twee zeer goede geloven, gelyk ieder weet.

Wouter bedankte heel beleefd voor de gegeven inlichting, en klauterde naar-boven. Jammer dat er geen rovers waren op die uitgesleten trappen, want het was er zo donker dat men lust krygen zou zichzelf te bestelen. Het klimmen van onze jongste-bediende vereiste een zeer eigenaardige gymnastiek. Heel beneden had z'n rechterhand zich weten meester te maken van 'n touw. Na 't stygen van 'n paar treden, was-i wel genoodzaakt z'n ogen te ontslaan van alle dienst, maar 't gewicht der expeditie kwam des te zwaarder op z'n handen neer, die slechts van-tyd tot-tyd 'n ogenblik rust kregen als-i wat vaste grond onder de voeten meende te hebben. De tyd tussen deze tempoes in, werd aangevuld door

zekere slingering, 'n exercitie waarvan historie en industrie ons drie toelichtende voorbeelden aanbieden. Wouter hing daar – maar in 't donker – als de 'plukkers' van vogelnestjes op de Javase Zuidkust, of: als de verzamelaars van eiderdons in 't hoge Noorden, of: als de krygslieden van Herodes, die in hangende bakken de rovers in de rotsen bevechten, gelyk in 't xiv^e boek van Josephus te lezen staat. Wouter kende de plaat die in de Frans-Hollandse vertaling van dat werk ter opheldering daarby gegeeven is, en niet zonder angst berekende hy wat z'n lot wezen zou als het touw brak. Daar-i volstrekt niet zien kon, zag hy allerduidelykst de rots-punten en kloven waarop en waarin hy zou neerkomen. Goddank, de eerste verdieping was eindelyk bereikt, en hy kon wat uitrusten. De toegang tot de tweede was nauwer, en het touw waaraan hy zich moest ophysen, iets gladder en dunner. Met moed ving hy ook deze tocht aan, en werkte zich dapper tot 'n portaal hoger op. Hier hoopte hy dat-i zich 'n verdieping mocht verteld hebben, maar helaas, de werkelykheid geeft niets toe. Wie slechts twee verdiepingen klimt, staat niet hoger dan twee verdiepingen. Dit is nu eenmaal zo: *nil sine labore!*

Wouter tastre rond naar de deurflankerende gootsteen, maar helaas! Hy zag in, dat nog altyd z'n naastbyliggende plicht in stygen bestond, en dit bleek hem te meer toen hy na enig zoeken in 't bochtig portaal, 'n spleet in de voorpui bemerkte, die hem toeliet 'n oog te slaan op 't buitenhangend garneersel van de vensters. Daar was niets, niets, niets te zien van 'n 'sjabbasj engels-hemd.' Er hingen kousen en mutsen en allerlei lappen te drogen, maar nog altyd woei daar de vlag niet waarop hy koers zette. Hoger dus, hoger! Wat zo'n jongste-bediende op 'n koopmanskantoor zonderlinge naastbyliggende plichten te vervullen heeft! Die soldaten van Herodes... dit is de vraag niet. De derde trap op! Zeker was hy op de goede weg, want de uienlucht werd sterker en sterker. Nog 'n beetje volharding, en hy zou te-land komen in de buurt waar de spys bereid was, die hy beneden in de bekende vuurterrine had te zien gekregen. Waarlyk, het touw was ten-eind! Voorzichtig schoof hy de voet vooruit, en bleef grond voelen, wel 'n halve palm in omtrek. En nóg 'n proef die goed afliep, en nóg een... hy had iets onder zich, dat vergelykender-wys naar vaste bodem geleek. Om zich heen tastend ontdekte hy de gootsteen, en al was er niets te zien van 't feesthemd, *hier* zou 't wezen! Hy klopte op de gis tegen de wand, en riep: *m'nheer* Roebens, *m'nheer* Roebens!

'Nou, k'm m'r binne,' antwoordde een vrouwestem, 'wat e skendaal in

't pertaal! Wâ mot je? Wissels? K'm in, en maak so'n lewaai niet. Me man is siek.'

Daar er 'n deur geopend werd, kon Wouter nu eindelyk zien. De vrouw die zich vertoonde, beantwoordde z'n vraag of daar *m'neer* Roebens woonde, bevestigend. En hy trad binnen.

'Van de heren Ouwetyd en Kopperlith,' stamelde Wouter met 'n mislukte poging om iets officieels te brengen in stem en houding.

En hy haalde het smerige briefje voor den dag.

'Fader,' zei de nog jonge vrouw, 'd'r binne ze-n-al met een f'n de wisseltjes... och Chot, de stumpert het 'r f'n nacht fan legge yle!'

Wouter vond het vreemd dat zy iemand scheen toetespreken, want buiten haar zag hy niemand in de kamer. Dit werd evenwel terstond opgehelderd. Er klonk antwoord achter de gordynen van 'n bedstee.

'Je heb 'm wakker gemaakt!' zei de vrouw op verwytende toon.

'Och, wat spyt me dat,' antwoordde Wouter met meer vriendelyke belangstelling dan z'n funktie meebracht of toeliet.

Zeker, als 't wisseltje hém behoord had, zoud-i hebben voorgesteld 'n andermaal eens terug te komen.

'Wâ sel ik je segge,' riep de zieke, 'ik hep de koors. En f'n wie komt het?'

'Van de heren Ouwetyd & Kopperlith...'

'Dâ ken me nie skele. As ik je seg, dâ me dat nix skele ken! Ik fraag je wie de trekker is. Kyk jy 'ns Ribbetje, of 't briefie is f'n Sjomele, of 't briefie f'n Bussemakers, of 't briefie f'n Bebbel Roels in Keule? Want er ferfalle drie f'n-daag... een f'n *sefen-en-dertig*, *sestien*, *acht*, en een f'n *driehondert-drie* en een f'n *sevehondert-dertien*, *ses*, *twaaif*. En geef me nog wat asynwater, Ribbetje, want ik heb so'n dorst f'n de koors. *Sefehondert dertien*, *ses*, *twaaif* is f'n Sjomele, en hier is 't gelt.'

Rebekka gaf hare echtvriend iets te drinken. Toen ze daarop Wouter verzocht haar 't briefje te tonen, hield deze het haar voor, zonder 't loslaten. De vrouw toonde zich door dit komiek wantrouwen volstrekt niet beledigd. Ze scheen 't niet vreemd te vinden, zo weinig zelfs dat ze 'r geen acht op sloeg.

't Is f'n Sjomele, fader.'

'*Sefehondert dertien*, *ses*, *twaaif*, goet! En hier is 't gelt.'

De zieke scheen bezig iets optedelveu onder z'n matras. Men hoorde hem woelen en hygen, en weldra 't geluid van gevulde geldzakken die tegen elkaar stootten. Rebekka wees Wouter 'n latafel aan, waarop ter-

nauwernood 'n plekje leeg was. Daar zou wel 'n pen liggen, zei ze. En ook bracht ze hem na enig zoeken 'n aptekersflesje met wat inkt.

'Ja... maar... juffrouw...'

'Ribbetje, ik hep weer so'n dorst,' klaagde de zieke.

Dit doet me genoegen voor Wouter. Die dorst bewaarde hem voor al te ruwe uiting van beledigende voorzichtigheid. Met Rebekka, die opnieuw hare man te drinken reikte, trad hy op 't bed van de zieke toe. Ze scheen bevreesd dat kou of tocht by 't openen der gordynen...

'Ik zal je helpen, juffrouw,' riep Wouter, meezorgend dat de opening niet groter werd dan juist nodig was om 't verlangde doortelaten. Nadat Roebens gedronken had, reikte hy twee zakken geld aan.

'Maar,' zei Wouter weifelend, 'ze hadden me gezegd dat het geld me zou worden voorgeteld?'

'As ik je seg dâ 'k de koors hep, en siek ben as e geslage man, wâ wil je? As ik heb getekent m'n hant f'r betale, na, wâ sel ik doen? Ik betaal. En as ik teken m'n hant f'r telle, sel 'k telle. Help 'm, Ribbetje, en geef me wat drinke, ik heb so'n dorst f'n de koors. En tel 'm 't gelt foor... *sefehondert dertien, ses, twaalf.*

Het jonge vrouwtje, na haar man gelaafd te hebben, hurkte op de vloer neer, en Wouter knielde er by. Ze stortte het geld in haar schoot uit, en wilde beginnen te tellen. Maar 't ging niet. Zyzelf kon niet wys worden uit de talloze geldsoorten die haar man had weten by-een te brengen. Men zou er 'n muzeum mee opgezet hebben. Ook was er geen plaats, want de vloer lag vol prullen. Ach, de oude Gerrit wist het wel, en als 'n donderslag klonk Wouter de vreselyke profetie in de oren, 'als je 'r afkomt met 'n daalder, mag je van geluk spreken!' Hy werd zeer angstig.

Daar stommelde iets op de trap, en 't oude vygenvrouwtje vertoonde zich in de geopende deur. Ze sprak bargoens, en scheen Ribbetje iets te zeggen over dat geld. Het jonge vrouwtje hield op met uitzoeken en tellen.

'Fader, d'r is grotemoe, en se seit...'

Hier volgde een-en-ander dat Wouter weer niet verstond, maar wel onderscheidde hy enige keren de naam van Racheltje. Nogeens begon de oude vrouw haar verhaal, en ze wees op hem, en scheen zich driftig te maken tegen al die afgeknabbelde *dertiend'halven en schellingen* en byna onherkenbare muntstukken.

'Na,' zei de zieke, 'k heb wel goet gelt ook as 't weze mot. Hier, Ribbetje, neem an...'

Hy reikte z'n vrouw 'n grote zak over, die hy met blykbare moeite had opgegraven uit z'n beddegoed.

'Neem an, Ribbetje, en tel er uit... *twee hondert* stuks, en dan nog... *twintich* stuks, en... *ses*. En... doe 'r 'n *achtetwintich* by, die goet is, en... *ses Uiterse* duiten, en laat 'm gaan met Chot! En geef me te drinken, Ribbetje, w'nt ik hep so'n dorst.'

Wouter ontving z'n geld in gerande dukatons, en bedankte zeer vriendelyk. De welwillendheid van die oude vrouw had hem goed gedaan, tot roerens toe. Wanneer-i op dat ogenblik in het toekennen van verering had moeten kiezen tussen háár en de zoveel beter geboren mevrouw Kopperlith...

Zonder 't minste opzet om 't rimpelig moedertje natepraten, wenste hy haar by 't weggaan duizend goddelyke zegens toe. Haar, en m'nheer Roebens die zo ziek was. En de jonge vrouw die zo liefderyk haar man verzorgde. En kleine Racheltje... o, allemaal!

Eerst toen hy de straat bereikte, schoot hem in de zin dat-i – sakkerloot, hoe jammer! – by het tekenen... z'n krul vergeten had. Nu, dát 'n andermaal! Hy was verheugd dat-i mensen ontmoet had die hem zo be-minnelyk voorkwamen, en dit was meer waard dan de mooiste krul.

Alweer over 't kleine. Wouter wordt op post gezet voor de zenuwen van 'mevrouw.' Kent de lezer Gus Halleman nog? Verhandeling over het denken, uitlopende in 'n waarschuwing tegen het lenen van boeken aan de auteur, die ten-slotte fiasco maakt in colloquia prava.

Mochten sommige lezers klagen dat ik hen gedurende vele hoofdstukken reeds, byna zonder afwisseling rondleid op 'n tentoonstelling van nietigheden, dan neem ik deze klacht aan als betrekkelyke lofspraak... op die nietigheden zeker niet, maar op m'n arbeid. Een zeer groot gedeelte des levens bestaat nu eenmaal uit 'n aaneenschakeling van 't geringe. Ik zou aan de waarheid te-kort doen indien ik deze eigenaardigheid over 't hoofd zag. En aan de goede trouw, als ik 't deed om hof te maken aan iets wat met betwyfelbare juistheid 'aristokratie van de smaak' wordt genoemd. Ook 't woord: tentoonstellen, is my een niet ongewenste kwalifikatie van m'n arbeid. Zeker, de artist stelt de indrukken tentoon, die hy van de wereld opving, en weergeeft in zekere vorm... de zyne! Om evenwel ook de vele graven en markiezen onder m'n lezers tot moedhouden optewekken – onder ons gezegd, de onverzadelykste liefhebbers van zekere voornamigheid logeren in stal of keuken – verbind ik my Wouter niet te laten sterven voor-i statiglyk zal gepreenteerd zyn aan 't een of ander hof. Misschien zelfs ga ik verder, en huur 'n huis voor hem op de *Keizersgracht*. Om de vermetelheid optedoen die voor zo'n sprong nodig is, wacht ik 'n ogenblik van byna krankzinnige tuchteloosheid af. In kalme stemming zou 't niet lukken. Het is echter de vraag of hy – aangeland in zó verheven sfeer – fyner dingen zal te zien krygen dan de andoening die 't oude vygenvrouwkje bewoog ook op háár beurt 'n herodiaanse expeditie naar de derde verdieping te ondernemen en dus haar 'handel' overtelaten aan de bescheidenheid der voorbygangers, alleen om Wouter te beschermen tegen de al te uitgebreide muntkennis van haar kleinzoon.

Bovendien beroep ik my, wat het belang der onderwerpen aangaat, die ons op dit ogenblik bezighouden, op zekere bladzyden in de v^e bundel, waar ik iets zeide over *diatomeeën*. Wat overigens het aristokratische van de smaak aangaat, de myne is van edel bloed. Te edel, byv. om zich aftegeven met de zeer *burgerlyke* voorkeur van mevrouw Kopperlith, die geen schoonheid vatte zonder goud, fluweel en aanzienlykheden, en

die dus hierin – op de naïveteit na – nog altyd op de laagte stond van 't kind Wouter. Wat my betreft, ik blyf aan redelyk goed brood de voorkeur geven boven zieke truffels. Doch, voor de honderdste maal, niet hierin ligt het kriterium van de smaak. De enige eis is: *waarheid!* De kunstenaar die hiernaar streeft, zal al 't andere toegeworpen worden... natuurlyk op de toejuiching der *koprolieten* na, die hy missen kan.

Wouter oogstte by m'nheer Dieper enige lof in over de uitslag van z'n tocht, en vernam tot hartsterking: 'dat-i 't by-gelegenheid eens weer mocht doen.' Maar Gerrit verzekerde dat het niet altyd zó zou aflopen, wat ieder weldenkende volmaakt met Gerrit eens wezen zal.

De bezigheden die men onze jongste-bediende opdroeg, kwamen vrywel overeen met de voorsmaak die hy daarvan had gekregen op de eerste dag. Kopiëren, boodschappen doen voor m'nheer Pompile, het knippen en opplakken van staallapjes, ziedaar hoofdzakelyk z'n werk, om nu niet te spreken van 't veggen op de zolders en in 't magazyn, lokalen waar, volgens m'nheer Wilkens, voor 'n jong-mens altyd iets te leren viel.

Het is my een gewetensplicht hier alle aanleiding tot zeker misverstand uit de weg te ruimen, dat zeer veel jongelieden welkomer wezen zou dan behooryk is. Ik verklaar uitdrukkelyk, geen aanmerking te maken op de soort van bezigheden die men Wouter opdroeg. Niet hierin waarlyk ligt het zwaartepunt myner aanklacht tegen zekere klasse van mensbedervers. De stalen moesten nu eenmaal uitgezocht, geknipt en opgeplakt worden, en die brieven gekopieerd... wie anders dan hy kon daarmee belast worden? En zelfs die boodschappen! Geestverheffend waren al deze werkzaamheden voorzeker niet, doch men neemt geen jongste-bediende in 'n lappenhandel, met het doel om meetewerken aan 't verheffen van z'n geest. Dit is evenmin de eis zyner vorming, als 't in billykheid verwacht kan worden van de personen die over hem te beschikken hebben. De bekende spreuk: *il n'y a pas de sot métier, il n'y a que de sottes gens* acht ik hier van volkomen toepassing. Een geest die zich niet weet te ontwikkelen in-weerwil van 't handwerk, is de moeite der ontwikkeling niet waard. *In-weerwil?* Dit is de vraag. Juist zulke nietige bezigheden laten het denkvermogen vry. Ik meen reeds ergens gezegd te hebben dat ik jaloers was op Spinoza de brilleslyper... die geluksvogel! Ook roerde ik in myn *Mattheus XIX* de hier behandelde stelling aan. 'Uit de Schrift leert men strikvragen stellen, maar er is veel antwoords in 't denken by 't spinnewiel.' Niemand staat voor 't geringe te

hoog, en zeker was dit dan ook 't geval niet met onze Wouter, die aan 't breidelen van z'n begeerten zo byzondere behoefte had. De kwestie was of-i netjes knipte en plakte, of z'n kopie *korrekt* was? Hierin alleen lag z'n naastbyliggende plicht, en niet in 't onbesuisd haken naar voornamer werkkring. Schreef niet ook Jezus voor, getrouw te zyn in 't kleine?

Nog 'n andere bezigheid kwam – aanvankelyk nu-en-dan, later byna geregeld – voor Wouter's rekening. Hoe weinig er ook in de zomermaanden 'gehandeld' werd, toch kwam het by-uitzondering voor, dat er verzendingen moesten geschieden 'naar buiten.' Het 'pakken' van zulke goederen in grof lynwaad behoorde natuurlyk tot de funktiën van Gerrit. Sedert vele jaren evenwel, had deze zich zo geoeffend in 't voorwenden van allerlei oorzaken tot onthouding van arbeid, dat men zich telkens genoodzaakt zag de hulp van Flip de kruier interoepen, en de posten die deze interventie op 't 'weekbriefje' te-voorschyn bracht, bezwaardden het handelsgeweten van de jongeheer Pompile. Uit eigen beweging nam Wouter, by-gelegenheid ener byzondere styfte van Gerrit's rumatiek, de paknaald ter-hand, en werd zo geprezen over de uitslag van z'n eerste poging om dat werk te verrichten – men had het tot-nog-toe voor 'n vak gehouden dat zonder speciale opleiding ontoegankelyk was – dat de jongeheer Pompile al zeer spoedig hem gelastte de goedheid te hebben by elke voorkomende gelegenheid als pakhuisknecht optetreden. En inderdaad, de pakken die hy vervaardigde, waren onberispelyk! Kantig van rand, plat aan de zyden, symmetrisch gebouwd – gemetseld, had ik byna gezegd – netjes genaaid, wél bestand tegen stuwing, wentelen en nattigheid, keurig gemerkt... waarlyk, er was elegantie in de balen die Wouter pakte. En... de stevigheid! Men kon ze 'over 'n huis gooien' als 'n wel-ingepénd kraamkind uit de oude bakerschool. 'Het is of-i 't al z'n leven gedaan heeft!' betuigde zelfs m'nheer Wilkens in 'n eenzaam ogenblik van openhartigheid. En ik moet erkennen dat ook Wouter schik had in 'n bekwaamheid die hem verraste. 't Was hem 'n erezaak dat er nooit klachten werden ingebracht over avary, noch zelfs over kreukeling, van de goederen die hy had toegerust om de wereld inte-gaan. Deze eerezucht stond hem schoner dan wrevel, en het ware te wenssen geweest dat men niet op misdadiger wys z'n overmaat van goede wil misbruikt had. Er werd 'n bezigheid voor hem uitgedacht... neen, 'n bezigheid was 't eigenlyk niet. Het was 'n oefening in geduld, en zelfs dit niet... een kursus in versuffing dan. Om ieder te geven wat hem toekomt zullen we maar terstond zeggen dat het vindingryk vernuft van de jon-

geheer Pompile zich alweer in de hier bedoelde zaak van 'n zeer gunstige zyde deed kennen. Op zekere morgen kwam de oudeheer het kantoor binnensloffen, en onthaalde het personeel op de gewone inleiding tot z'n belangryke gesprekken: 'Zeg, Pompile, ik hoor van Gerrit dat mama weer heel erg is.'

'Zo, papa?'

'Ja, Pompile. De juffrouw heeft hem gezegd dat mama de hele nacht gedroomd heeft!'

'Dat is zeker nogal heel akelig, papa!'

'Ze heeft gistr' avend kreeftensla gegeten, weetje?'

'Zo, papa?'

'En daar droomt ze zo van. De juffrouw heeft aan Gerrit gezegd dat ze heel zenuwachtig is, byzonder erg zenuwachtig.'

'Dat is wel verdrietig, papa!'

'Niet waar?'

'Héél verdrietig! Want papa, om u de waarheid te zeggen, de familie Krucker...'

'Ze kan niets verdragen. De juffrouw mag niet borduren...'

'Hè, papa?'

'Ja, zó erg is 't! Want... het ophalen van de draad maakt zo'n vreselyk leven, zegt mama.'

'Dat is heel fameus erg, papa! Weet u wat de Pleiers zeggen, papa? Ze zeggen...'

'Maar, Pompile, wat zullen wy 'r aan doen? Mama lust haar portwyn ook niet meer...'

'Dat is wel heel ontzaggelyk treurig, papa!'

'En ze vraagt nu telkens maderà. Ze zegt dat ze zo zenuwachtig wordt van chocola, als ze niet terstond daarop twee glazen maderà drinkt.'

'Zo, papa? En vroeger, papa, werd mama zo byzonder zenuwachtig van maderà?'

'Zonder chocola, Pompile! De dokter zegt ook dat maderà heel gezond is, maar... met chocola, altyd met chocola! En ook de chocola is niet goed voor mama... zonder maderà, weetje. Maar 't helpt allemaal niet, als er zo'n vreselyk leven in huis is. Dat eeuwige schellen, Pompile!'

'Ja, papa!'

'De bel staat niet stil, Pompile, en mama schrikt er zo van.'

'Hé, papa, daar is wel raad voor, papa! Zeg, Pieterse, jy moet eens zo goed wezen in de kelder te gaan staan, weetje? En als er dan iemand de

stoep opgaat, dan tik je-n-aan 't venster, zieje? En je ziet... wie 't is? En je vraagt wat ze willen, zieje? En als 't dan iemand voor de keuken is, dan sluit je de deur, en je gaat zeggen in de keuken, dat er... iemand voor de keuken is, weetje? En als 't voor "huis" is, dan sluit je de deur, en je komt hier zeggen aan m'nheer Eugène... niet waar, Eugène?

'Hm!'

'...dat er iemand voor "huis" is, zieje? En dan zeg je-n-aan m'nheer Eugène wie er is. En tegen de mensen zeg je dat mevrouw zo ziek is, zo byzonder erg zenuwachtig, moet je zeggen. Maar denk er aan, dat je-n-altyd de deur van de kelder sluit. Ziet u, papa, dan wordt er niet gescheld, en... als dan mama weer beter is, kan ze naar-buiten, papa. Want ik heb gister de Hockers gesproken, papa, en hun gezegd..'

Lieve hemel, hoe kan ik nu weten wat de jongeheer Pompile gister aan de Hockers gezegd had? Vorder 't onmogelyke niet, lezer! Zonder nu juist te beweren dat ik geen andere bronnen raadpleeg dan Wouter's eigen gedenkschriften, spelen toch die dokumenten 'n grote rol in m'n geschiedkundige navorsingen. Geen lid van de zo beroemde familie Hocker heeft zich verwaardigd my iets meedelen van 't gesprek waarop hier de jongeheer Pompile blykt te doelen. En wat Wouter-zelf aangaat, hy stond reeds lang op-post achter de glasdeur van 't magazyn, voor die tedere zoon z'n papa deelgenoot maakte van de Hockerse konfidentie.

Ja, daar stond-i! Met z'n gewone dienstyver hield hy de linkerhand aan de kruk van de deur, en de andere tot tikken gereed, voor 't geval dat iemand zich verstouten mocht mevrouw Kopperlith's zenuwachtigheid te prikkelen door onbescheiden bellen aan de bovendeur. Zó stond-i daar dan uren achtereen in die kelderatmosfeer op-schildwacht voor mevrouw Kopperlith's rust! Geen vlieg zou kunnen naderen zonder aangeroepen te worden. Nooit bracht 'n schildknaap die zich voorbereidt tot het ontvangen van de ridderslag, meer konsciëntie mee in z'n wapen-vigilie dan Wouter aan z'n afmattende taak ten-koste lei. Waarlyk, de verdienste zyner inspanning was niet gering! Dat z'n naastbyliggende plicht alweer noch met z'n wensen noch met z'n gaven overeenkwam, doet minder ter-zake. Die gaven kende hy niet, en z'n wensen telden niet mee. Het sprak vanzelf, begreep hy, dat men zich moeite en onaangenaamheid getroosten moet om 'iets te worden in de wereld' en 't kwam niet in hem op dat er misbruik werd gemaakt van z'n goede wil. Hy beschouwde de vreselyke verving die hy te bestryden had – en de stank! – als zovele vyanden die op-straffe van lafhartigheid moesten ver-

slagen worden, en hy week dus niet! In gewone gevallen zou het nietsdoen op-zichzelf hem geen plaag geweest zyn, omdat hy al zeer spoedig in de vryheid zyner gedachten 'n middel zou gevonden hebben tot bezigheid niet alleen, maar zelfs tot uitspanning. Geen gegeven was hem onbruikbaar tot punt van uitgang. Een luchtbelletje in de vensterruit, de richting van de reien der straatstenen, 'n voorbydryvend wolkje... alles en 't minste was voldoende om hem aan 't denken te brengen en te houden. Maar juist dit was hem ontzegd, want hy vreesde aftedwalen van 't besef zyner naastbyliggende verplichting. Was-i niet zo-even reeds byna gereed met z'n berekening hoevelen der voorbygangers wel instaat wesen zouden 'n examen afteleggen als hulponderwyzer, toen de jongen van de pasteibakker reeds drie treden van de stoep had bestegen, om de taartjes te komen brengen die mevrouw Kopperlith moesten troosten in haar vreselyke ziekte? Wouter schrok van z'n nalatigheid, en beloofde zich plechtig z'n neiging tot denken, vorsen, uitpluizen, redeneren, te offeren op 't altaar van z'n onverheven plicht. Zo ver mogelyk liet hy z'n blikken rechts en links de straat beheersen, om by-tyds – en liefst te vroeg – te kunnen beoordelen welke onverlaat 'n storing der rust van mevrouw Kopperlith in 't schild voerde. Maar zéér ver reikten z'n bespiedende ogen niet. Aan-weerszy werden de benen van de hoek die hy overzag, door de uitbouwsels der stoepen saamgedrongen tot 'n engte die voortdurende oplettenheid vorderde, en hem telkens plaagde met de angst dat z'n waarschuwing te laat komen zou. De gedachte rees in hem op: als ik maar *voortdurend* tikte, en *iedereen* van 't beklimmen der stoep terughield? Hm... dat zou gek staan! Wat zou ik zeggen? 'M'nheer, ben je-n-ook misschien van plan hier aanteschellen aan de bovendeur?' Hy zag in, dat dit niet kon. En ook, dat er in de handel 'n grote mate van geduld nodig is. En dan... dat pynlyk slapen van z'n linkerbeen!

Volgens geloofwaardige annalen beging hy in dit gedeelte van z'n loopbaan slechts twee keer 'n fout. Eens had 'n bedelbrief-industrieel z'n waakzaamheid verschalkt, door by arglistige overklimming van de achterleuning der stoep, de bovenbel te bereiken. De jongeheer Pompile was er zeer verstoord over, en ook Wouter-zelf voelde verdriet. Wat zou er van hem worden by zo'n slordige plichtsvervulling?

Een andermaal had hy aan de majestueuze Hersilia de toegang door de kelder geweigerd. In-plaats daarvan sloot hy haar de glasdeur voor de neus dicht, en ging op 't kantoor aan m'nheer Eugène zeggen: dat mevrouw Kalbb daar was: '*voor huis*' naar-i giste. Zeker, ze kwam voor '*huis*'

en was zeer boos 'dat die jongen 't in z'n hersens had genomen, háár niet doortelaten.' Wouter ontving by deze gelegenheid onderricht in 't grote verschil, tussen: 'papa's eigen dochter, mevrouw Kalbb, weetje, de eigen vrouw van de konsul van 't hele land. Elsas, weetje, en... allerlei gemeen volk dat misschien wat stelen zou in 't magazyn!'

Hy beloofde beterschap, en hield woord. Het toveren moet wel inderdaad 'n onmogelyke zaak zyn, want Wouter leerde het niet achter die glasdeur. Wat de verantwoordelykheid der Kopperlith's aangaat... wat wisten zy daarvan? Het verslonsen ener ziel is geen handelszaak waaraan men aandacht hoeft te wyden. In-plaats daarvan hielden ze treffende verhandelingen over 't bederf der kleuren van de stapeltjes die vooraan in 't magazyn beschenen werden door 'n straal'tje zon. Wouter moest zorgen dat ze altyd gedekt waren met 'n stuk zaklinnen of papier, want: 'Kleuren kunnen de zon niet verdragen,' zei Wilkens, 'leer dát van my!'

Wouter leerde het, en verzorgde die voorste stapeltjes als z'n oogappels. Geen zon zag kans ze te bereiken zolang hy was aangesteld als beschutter. Wat echter het beschutten der kleuren van z'n gemoed aangaat... komaan, waren die heren huns broeders hoeder? En Wouter wás niet eens 'n broeder. Geen neef zelfs. Hy was 'n burgerjongetje, en de heren Kopperlith woonden op de *Keizersgracht*. Ze behoefden 't zich niet aantrekken dat hy zich daar stond te vervelen en te versuffen tot krankzinnig-wordens toe! Misschien zelfs wisten zy niet eens dat er kwaad in stak. Maar welke professor had dan overredingskracht genoeg bezeten om hen te doordringen van 't besef dat gekleurde lappen 't licht niet verdragen kunnen? Wie toch had déze wysheid weten intepompen aan zulke indociele gemoederen?

Doch zie, dat geestverdovend schildwacht-staan was 't ergste niet! Aan veel gevaarlyker proef werd Wouter gewetenloos blootgesteld door de hem opgedragen taak om elke ochtend de brieven van de post te halen, of liever: om te vragen of er brieven waren? Want drie, vier malen 's weeks kwam hy met ledige handen op 't kantoor. De toon waarop hem dan de jongheer Pompile vroeg: 'of er *alweer* niets was?' maakte de indruk alsof *hy* 't helpen kon dat niemand 'n witte-grondje-driekleur bestelde. Toch was hem die gang naar 't postkantoor en 't wachten daar, een der minst onaangename plichtjes van z'n betrekking, en hierin lag juist het gevaarlyke.

De soort van 't gezelschap waarmee hy daar kennis maakte, heb ik

reeds met 'n enkel woord omschreven. Indien niet Wouter door byzondere omstandigheden in deze levensperiode was voorbeschikt tot afdwaling, zou hy voorzeker in die omgang geen smaak hebben gevonden. Maar er bestond by hem wel degelyk aanleiding tot misgrypen, en zelfs byna noodzakelykheid. Sedert enige tyd voelde hy zich ontwassen aan het al te kinderlyke zynere eerste ideaaltjes, en al zocht hy nu niet uitdrukkelyk naar aanvulling van de hierdoor teweeggebrachte leegte, toch onderging hy onbewust de gevolgen van die ylheid. Ware dat eerste hoofdstuk van z'n zieleven opgevolgd door ingespannen arbeid – ook zelfs door schynbaar vernederende arbeid, mits: *vermoeiend!* – dan had de overgang van kind tot mens geleidelyk plaats gevonden, en er zou weinig of geen kracht zyn verloren gegaan, iets wat in psychologie, als in werktuigkunde, de eis is. Hierop waren dan ook de vermaningen van Holsma voornamelyk gegrond. Wouter moest genezen worden van z'n voorliefde voor 't *kontemplatieve*, de klip waarop zovelen – en de slechtsten niet! – te-gronde gaan, en die hen doet aanlanden in de buurt waar ze 't minst te-huis behoren: by de luiaards. De hier bedoelde methode laat zich, zonder de minste aanspraak op wetenschappelyke klank – maar de uitdrukking is er niet minder schilderachtig om – samenvatten in 't huisbakken voorschrift: 'zit niet te dromen, steek je handen uit!' Denken is voorwaar des mensen edelste bezigheid, maar juist het wél denken schryft *handeling* voor. De *maat* der splitsing tussen 'n geoorloofd toegeven in bespiegeling, en dat: 'handen-uitsteken' is evenwel geenszins voor allen gelyk. Dit laatste is niet by-uitsluiting laag by de grond. Het eerste niet, op en door zichzelf, verheven. De verhevenheid ligt in de korrekte toepassing van *beide*. Een onpraktische dromer staat waarlyk niet hoger dan de domste 'man van zaken.' We kunnen evenmin in de wolken wonen als in de modder, en er bestaat geen enkele reden om aan 't vervliegen van geest de voorkeur te geven boven 't smoren van geest. Het maat-houden tussen deze beide uitersten is onze taak, en niet alleen ontwaren wy telkens groot verschil in neiging tot overslaan, wanneer we onderscheiden individuen *met elkander* vergelyken, maar zelfs in de enkele mens bestaat grote onregelmatigheid. In sommige perioden van het leven hebben wy ons in-acht te nemen tegen de gevaren van onberaden vlucht. 'n Andermaal moeten wy onszelf opwekken en inspannen om de mollegangen te verlaten waarin we bezig-waren ons te versteken. Uit de wet der traagheid alweder is het te verklaren dat wy, na terugkeer van de verkeerde weg, ons vergissen in de maat van afwyking aan de andere

zyde. Dit oscilleren is geestelyk en zedelyk leven. Hoe kleiner de boog die de tong der balans beschryft, hoe beter, maar volslagen stilstand zou de dood zyn.

Wat Wouter aangaat, hy streed nog niet. Het kleine voorpostengevecht met die vreselyke 'naastliggende plichtjes' vorderde wel zware inspanning, doch wortelde niet in 'n beginsel. Hy deed dit omdat-i by-uitstek *dociel* was, en 't werd hem voorgeschreven door iemand die hy achting toedroeg. Er scheelde weinig aan, of hy zou 't zichzelf hebben toegerekend als 'n goedge poging om dokter Holsma plezier te doen. En deze beschouwde z'n voorschrift eenvoudig als 'n tydelyk middel om hem zonder struikelen heen te helpen over de hinderpalen van z'n leeftyd. Het was nu eenmaal de waarheid dat hy aan dat: 'handen-uitsteken' behoefte had, een ziekteverschynsel waaruit zich myn ingenomenheid met het paknaaien laat verklaren. Indien *ik* over hem te beschikken had gehad, hy zou enige jaren leerjongen by 'n smid geworden zyn. Geenszins om hem binnen de grenzen van dit ambacht te bepalen – 'n smid met Wouter's gaven zou zich onmisbaar ontwikkelen tot 'n *Krupp!* – maar om z'n al te eenzydige neiging tot het *kontemplatieve* te-keer te gaan, en die te-gelyker-tyd voor zoveel nodig, te steunen. Met vermoeide leden zou hy dan 's avonds neervallen op z'n strozak, en de volgende morgen geen herinnering hebben van de gedachten die hem hadden bezig-gehouden na 't uittrekken van z'n tweede kous, ja van z'n eerste mischien. En wat het opwekken, aanwakkeren en voeden van z'n zucht tot bespiegeling aangaat, juist dáártoe is niets geschikter dan een handenarbeid die genoeg inspanning van spieren vereist om op zeker ogenblik van lichamelijke afmatting 'halt!' toeteroepen aan de fantazie. Vóór dat ogenblik werken de geestvermogens regelmatiger en met beter uitslag, dan wanneer men zich meent bezig te houden: *alleen met denken*.

Meent bezig te houden, want waarschyglyk is dit 'n onmogelykheid. Gelyk de vlam van 'n olielamp, hebben wy 'n tastbaar sprietje nodig waaraan onze gedachten zich hechten, waarby zy opklimmen, waar-omheen ze zich kronkelen, waarmee ze zich bevruchtend paren. Het is ons moeiylyk alle zintuigen wegtedenken, doch by analogie kunnen wy besluiten tot volslagen stomphheid, tot geestelyk niet-zyn, indien het zintuigelyk waarnemen van de buitenwereld ophoudt. Zó ongeveer is onze toestand in de ogenblikken die de slaap onmiddellyk voorafgaan. En het denken neemt weer terstond 'n aanvang zodra onze zintuigen door de een-of-andere uitwendige oorzaak tot hernieuwde bezigheid worden

opgeroepen. Deze stelling schynt ongegrond, omdat we soms worden opgeschrikt door 'n invallende gedachte, doch ik beweer juist dat de onverwachte vershyning dáárvan altyd 'n oorzaak heeft van stoffelyke aard. We zyn maar niet gewoon ons rekenschap te geven van de wyze waarop de ziel werkt, en kennen gewoonlyk de vóór-oorzaak niet, van wat we ten-onrechte houden voor *eerste* indruk.

Dat ons denkvermogen afhankelyk is van uitwendige invloeden, zou overigens kunnen blyken uit de gedachtenloop van iemand die in wakende toestand gedroomd, gemymerd of gepeinsd heeft. Indien hy, na afloop der abnormale inspanning – welker graden van intensiteit door de drie gebezigde woorden: *dromen*, *mymeren* en *peinzen* nagenoeg bepaald worden – zich moeite geeft om de aanleiding tot z'n denken opte-sporen, zal hy gewoonlyk 'n stoffelyk punt van uitgang ontmoeten. En ook op de *loop* onzer gedachten, op onze *meningen* zelfs, oefenen de voorwerpen die wy met de zinnen waarnemen, hun invloed uit. Wy merken dit zelden op, omdat zelfkennis in 't intellektuele niet minder schaars is dan in 't zedelyke. Toch bestaat er 'n middel om in dit gebrek te voorzien. Men behoef slechts acht te slaan op anderen en moeielyk is deze studie niet. By talloze gelegenheden kunnen wy opmerken hoe zeldzaam het denken voorkomt zonder *zichtbare* lichamelyke beweging, al mocht die dan de patiënt zelf onbewust blyven. De een schommelt met de voet, de ander speelt met baard of haren, een derde vouwt, kreukt of verscheurt 'n papiertje. Sommigen trekken pluisjes uit hun kleding, vegen met de vinger stofjes by elkaar, trommelen op de tafel of tegen de rand van hun stoel, enz. Wat my betreft, ik word bezeten door de zeer afkeurenswaardige hebbelykheid, de boeken die ik lees stuk te krabben. 't Schynt wel dat deze manoeuvre voor my nodig is om 't gelezene te begrypen, al beweer ik nu niet dat ze my dient om alles te begrypen wat ik lees. Dit zou te veel gevergd zyn.

Uit dit alles schynt te blyken dat bespiegeling *in volstrekt-abstrakte zin* ons moeielyk valt, en misschien onmogelyk is. Ik zeide reeds dat het vlammetje van onze geest 'n tastbare pit nodig heeft, 'n kern, 'n punt van houvast. Dit eenmaal aangenomen, zie ik niet in dat het trekken aan de blaasbalg ener smidse onze Wouter zou geschaad hebben. Dát, of zo-iets, ware hem weldra de basparty geworden, waarop hy de melodieën had kunnen zetten waarvan z'n ziel vervuld was, doch die hy nu niet verstaanbaar wist te maken noch aan anderen, noch aan zichzelf. En, by-gebreke van zo'n handleiding liep hy gevaar...

Wel zeker, hy maakte kennis met die jongelui by 't postkantoor! Zy zouden 't hongurig ziertje vullen met hun voosrype wysheid. En Wouter's eetlust was groot! Niet alleen psychologisch leed hy honger. Ook in maatschappelyke en huiselyke zin was dit het geval. Hy voelde behoefte aan gezelligheid. We weten reeds dat hieraan ten-zynent niet voldaan werd. En wat de 'heren op 't kantoor' aangaat... ze deden er niet in.

Doch in gezelligheid werd wél 'gedaan' door die jongelui aan 't postkantoor. Nu ik eenmaal – met stoute miskennis der waarheid zowel, als van de lokaal-kleur – de heren Ouwetyd & Kopperlith tot 'n 'handels-huis' heb verheven, durf ik even ongepast die loopjongens bevorderen tot kantoorbedienden. Zo namenslyk betitelden zy zichzelf. De eerste aanleiding tot kennismaking werd geleverd door de ontmoeting met een der Hallemannen. Ook hy was: 'jongste-bediende.' Wouter sprak hem aan, en zei: 'Gus!'

'Ah zo... je bent Pieterse, geloof ik.'

Wouter keek vreemd op by dit 'geloof.' Maar Pieterse wás-i.

'Ja zeker, Gus. Wél, ken je me niet meer?'

'Ik ken je wel, maar ik moet je ronduit zeggen dat ik geen kinderachtigheid verdragen kan. 't Lykt wel of we schooljongens zyn, zo praat je!'

Wouter begreep er niets van. De zaak was, dat-i: *Halleman* had moeten zeggen. Hy leerde dit, en weldra begon-i ook z'n eigen familienaam manneliker en aanzienlyker te vinden dan: *Wouter*. Hy zag al zeer spoedig die Gus voor 'n groot man aan, die 'n brede opvatting van 't leven had. De kwajongen was dan ook inderdaad 'n tweetal jaren ouder dan hy, en wel twintig in kennis, gelyk we zien zullen, of nagenoeg!

Ach, lezer, ik heb 'n verdrietig werk te doen. Vloek over de ellendelingen die m'n Woutertje blootstelden aan zúlke kennismaking!

'En by wie ben jy op 't kantoor?'

'By de heren Ouwetyd & Kopperlith... *Keizersgracht*, weetje?'

'Hm! Dat's nu juist zo'n heel groot huis niet! In 't geheel niet! Wy doen in koffi. Jelui doet, geloof ik, op Smirna, hè?'

'Dat weet ik nog niet,' zei Wouter, 'ik ben er pas.'

'Zó? Weet je dát niet. Nou, dat's 'n rare!'

Nieuw aangekomen 'jongelui' sloten zich aan, en hadden heus als wezenlyke mensen gegroet met: 'gmorge, heren!' Misselyk en komiek, maar 't was zo. En Wouter vond die toon uitstekend. Hy had zich zo'n verheffing zelfs in 'n droom niet durven voorstellen. Helaas, hy die zo kort geleden nog in de omgang met zichzelf zich wys-maakte dat-i god

wás, en koning... worden zou, hy voelde zich gestreeld 'n stuk *heer* te zyn in de ogen van kwajongens die almede voor iets als *heren* wilden doorgaan!

'Zeg, dát's 'n rare! Hy weet niet eens waarin ze doen. Hoe vind jelui *die*?'

De 'heren' vonden 't byzonder gek. En Wouter, die zeer gevoelig was voor spot, werd verlegen.

'Maar,' zaid-i stamelend, 'je vroeg iets van Smirna, en dát begreep ik zo gauw niet. Een van onze jongheren is te Rome. Meen je dát mis-schien?'

'Wy zyn op Portugal,' zei 'n derde.

'En wy op de Oostzee. Granen, weetje?'

'Hoe héét dan je huis?' vroeg 'n vyfde.

Wouter noemde de firma.

'Wel, wat bliksem...'

't Sprekertje vloekte alleraardigst. En dit deed het hele troepje. Toch ging 't de mannetjes niet glad af. Men kon duidelyk bespeuren dat ze nog niet recht thuis waren in de handige toepassing van al hun mannelykheid. Dit was er 't grappige van.

'Wat bliksem, dat is in manufakturen! Weet je dát niet? In manufakturen, zeg ik je.'

En de spreker-zelf betuigde dat-i 'in' assurantie was.

'Kyk maar, daar heb je polissen. Dat zyn allemaal polissen, weetje?'

En allen beschouwden met eerbied 'n pakje blanko-dokumenten, dat de loopjongen zo-even uit de kantoorboekwinkel gehaald had.

'Ja, ja, polissen!' zei Gus, met 'n nadruk die zoveel beduidde als: 'ik weet precies wat dat voor dingen zyn. Ik heb er ook in gedaan.'

'Kyk, wat 'n mooie meid!'

'Pst, pst! Hei! Kom 'reis hier!'

Het dienstmeisje dat zo hoffelyk werd aangeroepen, spuwde op de grond, en liep door. Het beste wat ze doen kon! Ze hoefde niet de minste kuisheid te-hulp te roepen om zich zedig te betonen.

't Is Mie uit de bakkerij,' zei 't huis op Portugal. 'Nou!'

Welke lezer verstaat dit: 'nou?'

'Nou!' zei 'n tweede.

'Nou!' herhaalde 't koor.

Wouter begreep er niets van. En dit was te dommer van hem, omdat hy de gelaatstrekken zag, die deze uitroep vergezelden. Kon *hy* 't helpen

dat-i nog altyd de hiërogliefen van gemeenheid niet grif lezen kon, die al dat genou illustreerden? Erg genoeg dat-i weldra die taal zou leren verstaan. Vloek over de Kopperlith's!

Waarschynlyk keek hy onnozel, want een van z'n leermeesters vroeg hem: 'Ben jy op 'n kantoor, jy?'

'Ja... in... manufakturen, heus!' antwoordde Wouter.

'Weet je wat *ik* geloof? Ik geloof dat je nog maar een nuchter kalf bent. Dát geloof ik er van!'

En deze overtuiging werd bezegeld met 'n kernachtige herenuitdrukking.

'Hy is zo onnozel als...'

Als 't een-of-ander maar, dat niet onnozeler behoef te zyn dan wat anders, wanneer 't slechts terdeeg gemeen klinkt. De bedoeling zal geweest zyn dat-i byzonder onnozel was.

'Zeg, weet jy nog niet eens waar de kindertjes vandaan komen? Nou... dát mankeert er maar aan!'

Goddank, dit wist Wouter! En als hy 't niet geweten had, zou hy hier in de gelegenheid geweest zyn het te vernemen, en wel op 'n manier *sui generis*. Ook andere wysheid was hier opte doen, die wel strikt genomen evenmin nieuw was voor de leerling, maar welke hem dan toch werd meegedeeld in bewoordingen die hem onbekend waren. Uit verregaande mannykheid hield hy zich als sedert lang behoerlyk ingewyd. Hy gaf zich moeite om zo wys mogelyk te lachen, wat hem slecht afging en heel lelyk stond.

't Was 'n liederlyk troepje. Ik heb op dit ogenblik geen lust uitvoeriger te zyn.

Wat Wouter aangaat, hy werd by dat Postkantoor bedorven voor-zover hy te bederven was. Dit blyft, met of zonder uitvoerige beschryving, treurig genoeg.

Over zekere volksverhuizing die – by grote uitzondering, voorzeker! – inderdaad heeft plaats gehad. Wouter, al lager en lager zakkende, komt eindelijk te-land achter de ‘britschka van Papa.’

Op zekere dag was er ’n grote beweging op de Keizersgracht by de Vellestraat. De vensters der bovenverdiepingen aan de overkant prykten met dienstmeisjes die dagdievend op de uitkyk stonden. Misschien ook gluurden enkele stervelingen die zich verbeeldden oneindig verhevener standpunt intenemen, door ’n kykgaatje in de gordynen der benedenvoorkamers. Voorbygangers die meer tyd hadden dan bezigheden of voortvarendheid, bleven staan by ’n schouwspel...

Hier zou nu romanshalve de beschrijving van dat schouwspel moeten volgen. Helaas, lezer, wat zal ’n arme auteur doen? Er was, om de waarheid te zeggen, eigenlyk niets byzonders te zien, en de opmerksaamheid van die dienstmeisjes, voorbygangers en... anderen, was maar ’n blyk te meer van de bekende armoed aan indrukken, die ik reeds in de tweede bundel behandelde.

‘De Kopperlith’s gaan naar-buiten’ verhaalden elkander de Grietjes en Mietjes uit de buurt. En wie zich byzonder goed onderricht wilde tonen, kwam ’n half-uurtje na ’t ontvangen van die boodschap terug met de vraag: ‘zeg eens, weetje wel dat de Kopperlith’s naar-buiten gaan?’

Ik zou ’n onwaardig geschiedschryver wezen, als ik verzweg dat zich hier-en-daar ’n variant voordeed. Drie mevrouwen, negen ‘juffrouwen’ zeven-en-twintig kameniers – tevens linnen- en kindermeiden – verzeckerden niets, maar namen zich voor, by de eerste gelegenheid te onderzoeken of ’t wel wezenlyk waar was dat de Kopperlith’s naar-buiten zouden gaan?

Ja, zeg ik. Ja! Ja! Ja! De Kopperlith’s zouden inderdaad naarbuiten gaan. Er lag ’n zolderschuit voor de deur. Om nu de niet-Amsterdamse lezer, die evenmin weet wat ’n ‘zolderschuit’ is, als wat ‘voor de deur liggen’ betekent, te doen verlangen naar ’n herdruk met noten, geef ik hier de onheldere toelichting dat ’n zolderschuit zeker brak-water-vaartuig is, zonder zolder, maar met ’n vloer. ‘Voor de deur’ beduidt hier zoveel als in de gracht ‘waarop’ het huis staat. Wie hiervan nu niet veel begrypt, geeft blyk van zekere bekwaamheid, maar ’n Paryzenaar of andere buitenman moet zich niet verbeelden dat men zo op-eenmaal ’t ware be-

grip hebben kan van de eigenaardigheden ener stad als Amsterdam.

Een zolderschuit lag also voor de deur, en de gediensstige geesten van den huize waren druk in-de-weer met het aanslepen van de inboedel. Oppervlakkig kan het *bourgeois* voorkomen, dat de begroting van de familie Kopperlith geen dubbel stel meubels dragen kon. Eilieve, om dat verhuizen was 't juist te doen! De bureu en voorbygangers moesten de zolderschuit en de bereddering zien die hier op de Keizersgracht dezelfde ontzag-inboezemende dienst deden, als de beremuts van Holsma's koetsier by de Pietersens. En dit moest nogeens geschieden in 't laatst van oktober, by het thuiskomen. Ook dan weer zou de hele buurt zeggen: 'weet je wel dat de Kopperlith's weer in de stad zyn?' Er is niets wat zozeer op de eigenaardige zotternyen in zekere stand gelykt, als de... zotternyen in 'n andere stand. Wie er een kent, kent ze alle.

Alle-man was te-hulp geroepen. Daar waren Flip de kruier met z'n kameraden. Ook de koetsier met 'n paar geïmprovizeerde noodhulpen. Gerrit's rumatieke styvigheid bleek die dag redelyk lenig, misschien wel omdat 'die Wullekes' niet in de zaak betrokken was. Zelfs – o hemel! – werd er meegeholpen door de kamenier, en – o, honderd hemels! – door de 'juffrouw.' Ieder ligtte, schoof, reikte aan, zette te-recht, droeg, stutte, duwde, trok, en riep: 'voorzichtig!' De intelligente lezer begrypt dat de 'juffrouw' die 'n ontzettend *quantum* fatsoen had optehouden of... te veroveren, zich slechts waagde tot aan de huisdeur, en... schuchtertjes maar! De voorbygangers mochten eens ontdekken dat ze handen aan 't lyf had. En de kamenier-linnenmeid... nu ja, ook deze waardigheidsbekleedster was niet gehuurd op kruierswerk. Ieder moet z'n stand ontzien, en ze kwam dus niet verder dan de derde stoep-tree, wél geteld.

Al die meubels moesten naar *Groenhuize*. 'Mama' zou volgen met byzondere gelegenheid. Hoe 't gelukt is, haar uittepellen... neen, deze uitdrukking deugt niet. Ik dacht aan Limburger *peteunekes*, maar die behoeven niet héélgehouden te worden, en dáárop kwam 't in dit byzonder geval juist aan. Met 'n speld pluist men zulke alikruikjes by stukjes en brokjes uit hun huisjes, en de weledelgeborene Vrouwe Mevrouw Kopperlith moest uit haar zy- en binnenkamer worden voor de dag gehaald... integraal! Dit slechts weet ik, dat zy weinige dagen later de bodem van *Groenhuize* bezwaarde, en dat ook de oudeheer z'n verveling daarheen overplante met wortel en tak. De jongheren vertrokken vrydagsavends of saterdags-ochtends uit de stad, en kwamen meestal 's maandags terug. Gerrit en z'n egae Jans werden, zoals sedert jaren de

gewoonte was, tot huisbewaarders bevorderd. De ware echte fatsoenlyke zomer was alzo aangebroken, en de jongeheer Pompile kon z'n woord lossen aan de Pleiers en de Hockers en de Kruckers... goddank!

Intussen was Wouter's verveling op 't kantoor, op de zolders, en in 't magazyn, niet gemakkelyk naar de eis te beschryven. Het pynlykste daarby was dat-i zich altyd moest aanstellen alsof hy wat uitvoerde. Want m'nheer Wilkens beweerde dat er voor 'n jongmens altyd iets te doen was: 'leer dát van my!'

Dit is waar, o m'nheer Wilkens! En ik zou byna durven verzekeren dat er ook voor 'n oud mens gewoonlyk iets te doen valt. Maar dit was de vraag niet. De vraag was wát men aan Wouter te doen gaf. Of er voedsel voor de geest stak in die arbeid? Heilzame vermoeienis voor 't lichaam? Geveegd hád-i. Gekopieerd hád-i. Stalen uitgezocht, geknipt en opgeplakt, hád-i. Hy kende de patroontjes van al die gekleurde sitsen uit het hoofd, met de nummers van het stalen-kontraboek er by... ja heus, en zelfs in de droom! Dat slangetje met 'n gebroken kruisje en 'n wipje of 'n brokkelig moesje op 'n blauwig marmer grondje, was... zes-duizend zoveel, waarlyk! En zeventien nummers lager stond hetzelfde patroon, maar de moesjes waren rond, en 't wipje wipte wat minder. En die diemetten, en die *fancy-checks*, en die *fancy-stripes*... och, hy wist het aantal draden op elke *inch* van schering en inslag! En wat er te rekenen viel, was niet zeer moeielyk: 'zoveel *pounds*, *shillings* en *pence*, tegen *twalf en drie*.' En al begreep hy dan de allereerste keer niet wat er bedoeld werd met dit *jargon* van de koers, hy vatte de zaak toen men ze hem eenmaal had gelieven uitleggen. In z'n *Strabbe* kwamen moeie-lyker 'sommen' voor. Wezenlyke inspanning kon hy slechts plaatsen in z'n stryd tegen verveling, zeker een der onwaardigste manieren waarop 'n jong-mens z'n ziel verkwisten kan. En 'n oud mens ook. Voor Wouter was hiervan het onmiddellyk gevolg dat de 'gezelligheid' by 't postkan-toor op al te willige bodem viel.

Reeds jaren geleden heb ik er op gewezen hoe het *horror vacui* der oude natuurkundigen zich ook in het zedelyke alom openbaart. Men behoorde van deze eigenschap der dingen gebruik te maken in de opvoeding. De ziel heeft 'n opzuigend vermogen. Men houde haar gezond voedsel voor, en ze zal versmaden wat vuil is omdat ze dan daarvoor geen ruimte heeft. Deze eenvoudige waarheid was bij de opvoeding van onze Wouter ten enenmale verzuimd. Het weinigje kennis dat men hem had meegedeeld, was op-verre-na niet voldoende om z'n aandrift tot

kennen, weten en begrypen te bevredigen. Zolang hy kind was, had z'n fantazie 't nodige verricht, en meer dan dat. De tyd was nu gekomen dat-i zich vermoëid voelde van 't vruchteloos grypen naar 't onmogelyke. Z'n begeerten gingen rond als briesende leeuwen, zoekende wat er te verslinden viel... och, alweer 'n beeld dat niet deugt! Er werd niet gebriest en niet rondgegaan. Hy knaagde ontevreden op 't weinige dat hem werd toegeworpen, en voelde zich ongelukkig. 't Ergste was dat-i alleen zichzelf de schuld gaf van z'n toestand. Ieder ander, meende hy, was beter, wyzer, bekwamer, gelukkiger, dan hy, en in zekere zin was dit de waarheid. We mogen vaststellen dat noch de jongeheer Pompile, noch de kantoor-satraap Wilkens, geleden hadden onder 'n wanverhouding tussen hun gaven en de aanwezige middelen tot uiting, zoals die welke by voortduring het evenwicht van Wouter's gemoed verstoorde. Elke afleiding werd hem welkom, en van keus was geen spraak meer. Hy zoog op wat zich voordeed. Ware hy in aanraking gekomen met drinkers... hy had gedronken. Met dieven... hy had gestolen. Met godzalige jongelingen... hy ware aan 't preken en katechizeren gegaan. Zelfs zó ver daalde hy af, dat-i – opgeblazen nu van z'n recente postkantoorse wysheid – berouw voelde over de onnozelheid waarmed-i juffrouw Laps zo teleurgesteld en geërgerd had. Berouw? Neen! Maar... schaamte toch. Hy trachtte zich optedringen dat-i 'n volgende keer... hm! Zou die volgende keer ooit komen! 't Geval was vreemd geweest, zeer vreemd! Zo-iets gebeurt maar eens in de eeuw, meende Wouter, die zich al z'n vroeger onbegrepen romanlektuur voor de geest bracht, en daaruit meende te moeten opmaken dat nietigheidjes als waarvan hy er een... byna ondervonden had, de spil zou zyn waarom zich 't leven draait. De lezer weet misschien dat zulk *misgrypen in schatting van belangrykheid* nog steeds by ouderen dan Wouter, zeer-ten-nadele der ware zedelykheid, 'n zotte rol speelt. Ook hier kan Laroche foucauld's *ceux qui s'appliquent (trop?) aux petites choses*, enz. van volle toepassing geacht worden.

Toch was Wouter er niet beter om dat-i berouw voelde over 't gebrek aan ondeugd, waaraan hy meende zich te hebben schuldig gemaakt. En dit voelde hy zeer goed. Hy dacht niet gaarne aan wat hem vroeger liefelyk voorkwam, jazelfs dit durfde hy niet! Z'n herinneringen aan de indrukken die Femke hem meedeelde, z'n eerzucht, z'n lust om met 'n beetje almacht het goede te bevorderen, z'n onverzadelyke begeerte om de oorzaken der dingen te kennen... och, dit alles hinderde hem. Even ontevreden als immer met z'n tegenwoordige toestand, had hy zomin

lust zich bezig te houden met het verledene, als met 'n toekomst waarover 't bestuur hem ontglipt was omdat schuldbesef idealen bederft. Tot krachtig hopen is reinheid nodig, en wél is 't grof en dom van godenmakers, dat zy, om afdwaling te bedreigen met straf, meenden behoefte te hebben aan 'n ándere hel dan 't verlies van die reinheid meebrengr. Het ambt van paradys-uitjagende Cherub is 'n wáre sinekuur.

Eens, op-straat – boodschappen doende voor de jonheer Pompile, natuurlyk – bepeinsde Wouter 't nuwste nuwtje van ontwikkeling, dat die morgen door een van z'n kameraadjes aan 't Postkantoor was ten-beste gegeven, en zie daarginds zag hy Femke aankomen. Hy keerde zich om en sloeg 'n dwarstraat in. Waarom toch? Tot 'n beetje vermindering van z'n schande moet ik hierby zeggen dat-i de avend van die dag lange tyd wakker lag voor hy de slaap vatten kon, en dat hy lust in schreien voelde. Maar hy kon evenmin schreien als slapen. 't Was zeer pynlyk, en hy nam zich voor... ja, wát.

Met schrik bedacht hy dat het tydstip waarop Holsma hem had uitgenodigd verslag te komen brengen van de pogingen om altyd z'n naastbyliggende plicht te doen, sedert lang verstreken was. Ook die goede dokter zoud-i gemeden hebben, wanneer hy hem op de straat in de verte had zien aankomen. En misschien zelfs pater Jansen... 'n slecht teken!

'Toch zou ik wél 'ns willen weten,' dacht-i, 'waarom die goeie pastoor zo doof is aan z'n linkeroor?'

Hierover peinzende viel-i ten-laatste in slaap.

't Was donderdag geweest en vrydag geworden, en Wouter werd, op 't kantoor komende, verrast met de uitnodiging om de volgende dag zich te komen verlustigen op *Groenenhuize*. De jonheer Pompile verwaardigde zich in hoogsteigen persoon hem deelgenoot te maken van deze genadige beskikking, niet zonder Wilkens 'n wenk te geven dat de stuivers welke de betrokene voor reiskosten moesten worden uitbetaald, zeer gevoegelyk konden geboek word op: *huishouden*.

'Niet waar, Eugène? Zeg jyzelf nu eens of zulke uitgaven de zaken aangaan, wat je noemt de *zaken*?'

'Hm!'

'Juist! Niet waar? En wat zeg jy, Dieper?'

'Wel zeker, jonheer! Ik vind dat zulke uitgaven... want, weet u, 't zyn kleinigheden, niet waar?'

'Precies! En daarom zeg ik altyd... maar, kyk, daar komt my iets beters in de zin. Zeg, Eugène, weet-je-n-ook of Calbb en Hersilie van-plan

zyn morgen op *Groenenhuize* te komen? En of ze papa's *britschka* gevraagd hebben... met huurpaarden, weetje? Want zieje, dan kon Pieterse best meeryden. Weetje wat je doet, Pieterse? Je moet de goedheid hebben even by m'nheer Calbb te gaan, en doe 't compliment van my – van m'nheer Pompile, moet je zeggen – en vragen of m'nheer Calbb...'

'Calbb is niet thuis,' bromde Eugène.

'Zo? Wel, Pieterse, dan moet je-n-eens zo goed wezen naar m'nheer Calbb z'n huis te gaan, en... je schelt *huis*, weetje? En je doet het compliment van my, van m'nheer Pompile, en je zegt – aan de meid, weetje, die je opendoet – dat je morgen buiten mag komen – *buiten*, op *Groenenhuize*, moet je maar zeggen – en dat ik vragen laat of mevrouw Calbb en m'nheer Calbb en de jongeheer Bonifaz – want Ludwig-Bonifaz heet het zoontje van m'n zuster, mevrouw Calbb-Kopperlith, weetje? – nu, dan zeg je dat ik vragen laat of de familie van-plan is morgen met papa's *britschka* – met de *britschka* van m'nheer Kopperlith, moet je zeggen – met huurpaarden...'

'Hm,' bromde Eugène.

'Ja, juist... van huurpaarden hoef je niet te spreken. Dat weten ze zelf wel... wat zeg jy, Eugène? Nu dan vraag je-n-of m'nheer Calbb en mevrouw Calbb en de jongeheer Bonifaz naar buiten gaan? En hoe laat? En... of je mee mag ryden? Maar... *asjeblijft*, moet je zeggen, niet waar, Eugène?'

'Hm!'

'Juist! *Asjeblijft*, zeg je, en je moet vooral het compliment van my doen. Zeg, Eugène, vind jy 't niet wat indiskreet van Calbb, zo altyd met de *britschka* van papa...'

Vóór Wouter Eugène's mening over dit diepzinnig vraagstuk te weten kwam, was-i reeds lang op de weg naar den huize Calbb. Hy deed z'n boodschap met de voorgeschreven *asjeblijfts* en complimenten, en kreeg ten-antwoord dat mevrouw Calbb en m'nheer Calbb en de jongeheer Bonifaz Calbb zo tussen negenen en twaalfen de *Haarlemmer Poort* passeren zouden. 'Als dus Pieterse mee wou,' liet de edele Hersilia door de meid aan Wouter op de vloermat boodschappen, 'had-i te zorgen op z'n tyd dáár te zyn, en men zou hem 'n plaatsje inruimen. Maar... lastig was 't wel, want de jongeheer Bonifaz was er op gesteld zich te laten vergezellen van z'n hobbelpaard, en dat nam veel plaats in.'

Wouter had de moed niet, m'nheer Pompile voortestellen de weg naar Haarlem te voet te maken, al zy 't dan dat de onsmakelyke wys

waarop hem passage zou verleend worden, hem zéér deed. En toen hy, te-huis gekomen, bemerkte dat z'n moeder opgetogen was van de eer die in hem de hele familie werd aangedaan, meende hy alweer dat-i zich vergist had in 't beoordelen van de indruk die mevrouw Calbb's plompheid by hem te-weeg bracht.

'Gut, in 'n *britschka*! Dat 's zeker 'n koets, Trui, 'n staatsiekoets, denk ik! En daarin zal Wouter ryden als 'n banjerheer, de hele weg over van hier af tot Haarlem toe, en dat zal de hele wereld te zien krygen...'

'Met 'n hobbelpaard, moeder!'

'Nu ja, met 'n hobbelpaard, maar... wat zou dat? Denk je dat iemand daarvan iets te weten komt? Wat zeg jy, Stoffel? En bovendien, wie loopt er op die Haarlemmerweg? Geen mens! Geen levende ziel! Geen sterving! Niemand zal 't merken dat je met 'n hobbelpaard in die... koets zit. Weetje wat ik zou doen in jouw plaats? Ik nam 't tussen m'n knieën...'

'Gut, moeder!'

'Wel zeker! En je legt 'n zakdoek op je schoot, dan kraait er geen haan na. Je bent 'n ontevreden jongen. Kyk eens naar al de arme kinderen die God danken zouden op hun blote voeten... ja, dat zouden ze, als ze ook zo 'reis naar-buiten mochten gaan, naar 'n wezenlyk *Buiten*.'

'Drie uur wachten aan de Haarlemmer-Poort!'

'Wel, wat zou dat? Wou je dan dat zo'n heer als m'nheer Calbb zich haasten zou voor jou? En de mevrouw van die m'nheer? En de jongeheer... hoe heet-i?'

'Bonifaz, moeder.'

'Zo'n jongeheer kan toch niet, om jou plezier te doen... weet je wat je bent, Wouter? Je bent 'n rechte izegrim. Als je vader 't beleefd had, die zo zuur werkte voor z'n brood...'

De volgende morgen stond Wouter op z'n post. 't Was nog niet volkomen middag, toen de familie Calbb zich vertoonde in de *britschka* van papa. Er was in dat tentwagentje inderdaad geen plaats over, en Wouter werd uitgenodigd zich te behelpen met de ruimte die door 'n menigte pakken en pakjes was opengelaten in 'n achterbakje. Heel groots was-i niet toen hy bemerkte dat z'n inscheping de aandacht trok van de accynsman aan de poort, en van 't half dozyn straatjongetjes dat uit armoed aan plezier gewoon was geraakt 'n hele gebeurtenis te zien in 't stilhouden van 'n rytuig. Helaas, hy had graag zichzelf tussen de knieën genomen, en... 'n zakdoek er over! Hy haalde adem toen de Haarlemmerweg bereikt was. Zo volstrekt verlaten van mensen, levende

zielen en stervelingen, als juffrouw Pieterse beweerd had, was deze weg nu wel niet, maar toch niet zéér veel personen kregen gelegenheid op-temerken hoe benepen onze Wouter daar zat tussen al die bagage. Dat was 'n ándere tocht voorwaar, dan de rid te-paard waarvan Vrouw Claus... gedroomd had! Hy sloot z'n ogen, en trachtte in 't sukkelig schokken van de wagen, de kadans te vinden van z'n eigen galopperend roverslied: *met m'n zwaard... hop, hop, hop...* enz. Mevrouw Hersilia Calbb-Kopperlith spaarde hem 't voortzetten van z'n vruchteloze pogingen, door 'n vermaning: 'Zeg, Pieterse... of hoe je heet, je zit toch niet op de zak met soezen? En... hou toch die mand wat tegen! 't Ding schommelt zo tegen m'n hoededoos.'

Wouter deed alweer wat hem gelast was. Mand, hoededoos en soezen kwamen onbeschadigd op *Groenenhuize* aan.

Wouter wordt begunstigd met het verlof om diepzinnige gesprekken aante-horen, en voor pedant meespreken bewaard door 'n vererende zending naar de mangelkamer.

Met dezulken hebben we nu niet te maken. We willen ons bezighouden met *optrekken* die 't recht of 't voorwendsel geven van 'n 'eigen Buiten' te spreken, 'n bluf waarin de jongeheer Pompile zo byzonder uitmuntte, en die ook niet geheel vreemd was aan de oudeheer Kopperlith, gelyk de oplettende lezer voldoende bekend is.

Een optrek dan van deze soort was de *crèvecoeur* voor de eigenaars van 'n werkelyke Buitenplaats. Wie kon die Kopperliths verbieden of beletten, hun Amsterdamse bekenden te verpletteren met de mededeling dat ze 'naar hun Buiten' gingen, en dus deze onnozelen in de waan te brengen dat zy op gelyke voet stonden met de burgtheer van 'n behoorlyk-melankolieke 'plaats'? Menig patriciër of aristokraat – zo betitelen zich de minst-onaanzienlyke Amsterdamse kruieniersfamiliën – meende van spyt te bersten als-i bemerken moest dat de onkundige burgerman de onechte hoogheid van zo'n optrekmens verwarde of gelyk-stelde met de zyne. De zodanige zou 'n graaf of baron die 't zot vond dat-i zyn huis wou doen doorgaan voor 'n kasteel, zeer onbillyk hebben gevonden, maar hyzelf verontwaardigde zich over de aanmatiging van anderen die hém naar de kroon staken. En ook in andere opzichten openbaarde zich steeds de bekende zotterny van ingebeeld standverschil. De afstamming van 'n oud *adellyk* geslacht mocht zich niet beroepen op de lange reeks zynere voorouders, maar 'n patriciër die met de stukken bewees dat z'n overgrootvader zat te dommelen in de Amsterdamse Raad... zie, dit is geheel iets anders, niet waar?

De eigenaar van 'n *optrek*, de beoogde indruk niet kunnende maken door middel van uitgestrektheid zynere bezitting, moest tevens afstand doen van 't kunstmatig-sombere dat z'n meerdere zo goed stond, naar-i meende. Op 'n erfje van vyftig meters vierkant kan men geen lanen plaatsen, geen bosjes, geen *trompe-l'oeil*. Bygebrek aan beter alzo, zag 'n *optrek* er vriendelyker uit, helaas! Wel was 't hard zich te moeten onthouden van loof en lommer, en het daglicht te laten doordringen op 't grasperkje of de bloembedden die deze attributen van deftigheid moesten vervangen, maar de wyze schikt zich. Drukkender was in zo'n mi-

niatuur-villa, welker voorgallery nauwelyks vyf ellen van de weg verwyderd lag, de moeielykheid zich te onttrekken aan de blikken des voorbygangers. Glad onmogelyk hem in de waan te brengen dat-i 'n wandeling deed in de straten van Palmyra! Men zegt – maar voor de waarheid sta ik niet in, en wy weten dat de laster ver gaat – dat eens 'n onbescheiden tourist met eigen ogen gezien heeft hoe Mevrouw Kappelman 'n kopje thee naar de mond bracht, en een van haar nog niet volkomen gefatsoeneerde jonheertjes zou eenmaal vlak by 't hek, en byna op de publieke weg alzo, met 'n hoepel gespeeld hebben. Drie boeremeiden hadden 't gezien, beweerde mama, en 't mens was zenuwachtig by de gedachte wat er door 'de mensen' zou gezegd worden van zo'n onbehoorlykheid!

De uitspanning der bewoners van die landelyke optrekken was... zo onlandelyk mogelyk. Men ontving bezoek van *ebenbürtige* optrekkmensen, maar liever van hoger geplaatsen. Men maakte rytoeren in de omtrek, waarby de tentoonstelling van 'eigen equipage' hoofddoel was, en... verveelde zich. Een der minst betwistbare genoegens die men van 't Buiten-zyn trok, was de voldoening der ydelheid z'n 'Buiten' door vrienden en kennissen te laten bewonderen. Ieder hield er z'n *Pleiers* en z'n *Hockers* en z'n *Kruckers* op na, jazelfs z'n 'jongste-bedienden' wier plicht voorschreef met open mond de heerlykheid van de gastheer aantestaren, en zo mogelyk te bersten van afgunst. In dit bejag kwamen de optrekkmensen vry-wel met hun meerderen, de bezitters van eigenlyke Buitenplaatsen, overeen. En hierin hadden zy inderdaad iets bovenmenselyks, daar wy in de meeste katechismen – heidense, Griekse en christelyke – als 'n eigenaardigheid der goden vinden aangetekend dat ze zich zo byzonder verheugen als 'n mensenkind zich op hun grootheid stom, blind en gek staart.

Vandaag was de beurt aan onze Wouter om op *Groenenhuize* de rol van lamgeschitterd Serafyntje te spelen.

De oudeheer Kopperlith had de waarheid gezegd: z'n Buiten lag vlak by 'de Logementen.' Dit was gezellig, zeide hy, want men vond er couranten, en mensen uit de stad. Eigenaardig is het, dat de meeste ontvluchters van 't stadsgewoel hun landelyke eenzaamheid slechts dan behoorlyk kunnen genieten, wanneer ze nogal heel erg vermengd is met steedse drukte. Wouter bemerkte dan ook zeer spoedig dat het 'Buiten-zyn' geheel iets anders was dan-i zich had voorgesteld. Hoe krom en verdraaid ook de idylliteit zich in verzen aan hem had voorgedaan, hy

vond geen spoor van de beelden die zy in z'n fantazie hadden opgewekt. By 't rondzien uit z'n achterbakje op 't rytuig, bespeurde hy geen enkel plekje waar 'n verloren zoon 't kleinste biggetje had kunnen deelgenoot maken van z'n berouw. Herderinnen met bebloemde hoeden, korte rokjes en roodkleurige schoenen zag hy nergens. Geen Damon bespeelde de dwarsfluit. Geen jeugdige landbewoners dansten op de fluwelige grasgrond. En ook die grasgrond-zelf, met of zonder fluweel dan, ontbrak.

Overstappende op andere hoofdstukken uit de geschiedenis zyner verbeelding, wou ook de romantische wildernis, zo aantrekkelyk door 't verondersteld gemis aan konventie, zich maar niet aan hem vertonen. By 't omslaan van 'n hoek, had de fameuze 'britschka van papa' bijna 'n halfblinde vioolspeler overreden... was dát de Damon dezer streken? De ryweg was van klinkers, voethoog met aard en stof overdekt... was dát de fluwelen dansvloer van de landjeugd? Aan de bomen ontwaarde hy geen appel, geen peer, geen noot, jazelfs geen kokos of broodvrucht... was dát de mildheid der gulle buitennatuur? En... en – komaan, hy moest zichzelf bekennen dat-i teleurgesteld was – gedurende de reis had geen enkel avontuur de eentonigheid van die Haarlemmerweg opgevolykt. Geen rad van de wagen had willen breken, geen rover had zich vertoond... ja toch, even, iets er van. Een bedelaar scheen aanslagen in de zin te hebben, of althans men had zich 'n ogenblik kunnen opdringen dat-i wat anders was dan 'n vreedzame landloper, maar 'n nietig tikje met de zweep was voldoende om ook deze illusie de bodem inteslaan, en Wouter zat weer alleen met z'n soezen en z'n hoededoos. Juist was hy aan 't bepeinzen van de vraag waarom toch iemand die 'n 'Buiten' bezitten kon, dat niet liever in Afrika zocht, toen 't rytuig het hek van *Groenenhuize* binnenreed, en voor de open voorgalery stilstond. Pompile kwam met z'n gewone schichtigheid te voorschyn: 'Dag Calbb! Dag, Hersilie! Heb je soezen meegebracht? Je weet dat mama er niet buiten kan. Hoe laat ben je-n-afgereden? Stof op de weg, hè? Ja, veel stof. Die weg is heel stoffig, weetje! Dat komt van de droogte. Als 't regenen gaat, zal je zien dat 't minder stoffig wordt. Zo, Pieterse, ben je daar? Kom er maar uit... je mag er uit komen... stap maar op 't wiel. Zyn dát de soezen? Nu, houd ze maar vast tot de meid komt, want... straks komt de meid, niet waar, Hersilie? En heeft Bonifaz z'n hobbelpaard meegebracht? Zeg: dag, oom! 't Kan in de mangelkamer staan, of in 't tuinhuis... want mama heeft hoofdpyn, weetje, Hersilie, nogal fameus-erge vreselyke hoofdpyn... en zenuwen, weetje? We hebben de *Kruckers* hier, en van-middag komen de

Hockers, en de juffrouwen Pleier komen morgen op 'n maderaatje. "Met veel plezier!" hebben ze laten zeggen, want... papa heeft ze geïnviteerd. En straks gaan we toeren, weetje, met de *Kruckers*, maar mama blyft thuis – vreselyke hoofdpyn, weetje? – ze zal bataille spelen met de juffrouw. Ze is er mooi kwaad om, de juffrouw meen ik. Dát kan my niet schelen, en Eugène zegt...

Gedurende dit geratel was de wagen ontpakt, en Wouter werd van z'n soezen ontlast door een van de meiden die hiertoe door de beredderende Pompile scheen gekommitteerd te zyn. Hy mocht nu de familie volgen, die 't huis was ingetreden, en weldra aanlandde in de achtergalery waar 't hoofdkwartier opgeslagen was. Daar vond men de steeds nogal fameus-erg zieke oude mevrouw met haar schoondochter Julie en de gezelschapsjuffrouw. Daar zaten de oudeheer Kopperlith en z'n spruit Eugène. Daar zat de *Krucker*-familie. En daar ook namen de nieuw-aangekomenen onder geleide van Pompile hun plaatsen in. Wouter, die iets later dan de anderen, en vry verlegen, binnentrad, werd aan de vrouw des huizes voorgesteld met 'n onachtzaamheid waarin niets laakbaars zou gelegen hebben, indien ze gegrond ware geweest op z'n onbeduidend standpunt als mens. Doch hierin lag de verontschuldiging voor Pompile's lompheid niet. Hy maakte zo byzonder weinig omslag omdat i te doen had met 'n kantoorbediende, met 'n wezen van lagere orde. Misschien zelfs bezondigde ik my aan de hoogdravendheid door van 'voorstellen' te spreken. De waarheid is dat Wouter met 'n vingerbeweging werd aangewezen als 'de jonge Pieterse' en toen 'n paar leden van de familie Krucker zich schenen gereed te maken tot iets als 'n groet, werden ze voor deze gevaarlyke misvatting bewaard door 'n snelle vermelding van Wouter's maatschappelyk standpuntje: – 'Onze jongste-bediende,' zei Pompile allervoornaamst, en op 'n toon die zoveel zeggen wilde als: je hoeft je niet op kosten te laten jagen van beleefdheid.

Terstond daarop mocht Wouter zitten gaan, en zelfs luisteren naar de verheven gesprekken die de achtergalery van *Groenenhuize* zo byzonder weinig deden gelyken op 'n *bureau d'esprit*.

De *réunions* die eenmaal in Frankryk deze naam droegen, lieten zeker aan goede smaak veel te wensen over, en de hemel beware my dat ik de mode zou wensen ingevoerd te zien elkaar te bezoeken met 'n bearaamd plan om geestigheden uittekramen, of al ware 't zelfs geest. Mis-selyker nog komt my 't uitstallen van – nagemaakte! – geleerdheid voor, zoals die welke door Molière wordt gehegeld in z'n *Femmes savantes* en

Précieuses ridicules. Wy weten nu eenmaal dat al dergelyke afdwalingen van smaak neerkomen op natuurverkrachting, en dus alleen als zodanig reeds te veroordelen zyn. Toch vonden sommigen – en de overgrote meerderheid! – middel om nóg lager aftedalen, en zich bezigtehouden met gesprekken, welker gehalte wel evenzeer doorslaand blyk gaf van gemis aan verstandelyke zin, doch bovendien bewees dat men zelfs de schyn daarvan niet op prys stelde. Voor onze Wouter sproot hieruit alweer 'n misrekening voort, zo als die welke hem de ontheologische tint van pater Jansen's gesprekken berokkend had. Hy had zich voorgesteld nu eindelyk iets te vernemen uit de werkelyke wereld, en hy beloofde zich goed toeteluisteren om de ware toon te vatten die de aanzienlyken van de burgerlui onderscheidt. Helaas!

Nadat de zeer byzondere beminnellykheid van Bonifaz naar behoren door de familie Krucker geprezen was, kwam het gesprek op 't meegebrachte hobbelpaard, en de moeielykheid om dat dier te stallen.

'Hy wou 't absoluut mee hebben, mama,' verzekerde Hersilie. 'En als 't kind z'n zin niet krygt...'

'Ja, dan iest-i vol oenwillen,' voegde de Elsasser konsul er by. 't Kind heeft kolossaal viel karakter.'

'Maar... mama heeft zo'n fameus-erge hoofdpyn. Je kunt het vragen aan de juffrouw. Niet waar, juffrouw?'

De juffrouw getuigde naar Pompile's zin, en de nogal fameus-erg zieke mevrouw knikte met het hoofd. De kleine jongen werd weggezonden, met verzoek z'n beestje niet anders te behobbelen dan in de mangelkamer. Nu, dit deed hy, en 't huis dreunde er van. Het gezelschap stelde zich schadeloos door 'n gesprek over weer en wind, waaraan ook de dames konden deelnemen. Na weinig overgangen kwamen de 'zaken' op 't tapyt, en 't vrouwelyk deel der vergadering kon zich als uitgesloten beschouwen. De oude nogal heel fameus-erg zieke mevrouw stelde zich schadeloos door 't onophoudelyk mummelen van soezen... zo byzonder dienstig tot het opwekken van eetlust, had de dokter gezegd. Julie 'werkte' aan haar hooggekleurde jachthond, die Wouter by deze gelegenheid met genoegen weerzag. De juffrouw knutselde aan 'n festonwerkje, en bespiedde de luimpjes van mevrouw, niet zonder nu-en-dan sentimentele blikken te werpen op Eugène die de ongevoeligheidzelf bleef. De heer van den huize hield zich bezig met voortdurende handhaving van 't glimlachje waarmede hy gewoon was z'n existentie toetejuichen. Pompile draaide heen-en-weer op z'n stoel, en verkneuterde

zich in de verrukking van z'n *Kruckers*. Elk zyner blikken scheen te vragen: 'welnu, is 't waar of niet, dat papa 'n eigen *Buiten* heeft?' Om hem te bedanken, maakte een hunner de opmerking 'dat lynwaden zo'n belangryk vak was.'

'Een heel belangryk vak, m'nheer Kopperlith!'

'Zeker, zeker! Maar "kurken" zyn ook niet te versmaden,' kaatste de oudeheer terug.

De scherpzinnige lezer begrypt dat de *Krucker-familie* 'in' kurk en kurken 'was.'

'Als ik het voor 't kiezen had, was ik liever "in" lynwaden,' zei een hunner zediglyk.

'Hm, ja, zo. In lynwaden, ziet u...'

'Daarin is altyd iets te doen.'

'Zeker, zeker, altyd iets!'

'En in kurken heeft men soms...'

'Ja, dit is waar.'

'Maar men kan niet zo op-eens veranderen van vak.'

'Neen, dit gaat niet. Men moet verstand van 'n vak hebben...'

'Juist! En er by opgebracht zyn.'

't Hele gezelschap zag met betamelyke eerbied al de *Kruckers* aan, die verstand van kurken hadden, en er by waren opgebracht.

'Papa,' vroeg op-eens de terrible Julie, 'is er véél verstand nodig voor kurken?'

'Julie!' riep de oude mevrouw verwykend.

'Zeker, zeker, kind! Voor de handel is verstand nodig, véél verstand!'

'We doen op Spanje, ziet u,' riep de familie Krucker.

'Ah!' zei Julie, alsof deze mededeling de zaak ophelderde.

'Ja, op Spanje!'

'U spreekt dan zeker Spaans?'

Deze vraag gold voor 'n beminnelyke ondeugendheid. Allen begonnen zo hartelyk mogelyk te lachen, en de geëxamineerden 't minst luid niet, misschien wel om 't antwoorden onnodig te maken. Pompile was groots op de verrukkelyke geestigheid van z'n vrouwtje.

'Ja, ja, de kurken komen uit Spanje,' verzekerde de oudeheer. 'Wie in kurk doet, heeft 'n kantoor op Spanje.'

'De reizigers uit Barcelona lopen 't land af,' zei de familie Krucker.

'Ja, papa, 't is 'n fameus vak,' verzekerde Pompile, die de door hem aangebrachte gasten wat wilde ophemelen.

‘Och, er wordt zo in geklad,’ jammerde een der *Kruckers*, ‘vreselyk, m’nheer!’

‘De mensen kunnen ’t kladden niet laten.’

‘Ze gaan in de kleinste dorpen, en bezoeken de geringste winkelier, m’nheer Kopperlith!’

‘Een nekslag voor de handel!’

‘Dat moesten ze niet doen. Wat zeg jy, Eugène?’

‘Hm,’ zei Eugène.

‘Voor de groothandel blyft niets te verdienen, niets, volstrekt niets! Wy, grossiers, vissen achter ’t net.’

‘En hoe staat de wissel op Spanje?’

‘Och, we remitteren gewoonlyk op Parys. Dat’s makkelyker.’

‘Parys staat hoog, zei gister m’n boekhouder, niet waar, Pompile?’

‘Ja, papa. Dieper zei dat Parys heel hoog staat.’

‘Papa,’ riep Julie, ‘wat wil dat toch zeggen: Parys staat hoog?’

Algemeen gelach om Julie’s geestigheid. Pompile wreef zich de handen van plezier. ‘Wel, dit beduidt...’

‘Wel zeker, ’t beduidt dat...’

‘Men bedoelt daarmee dat de wissel hoog staat.’

‘De Franse wissel, weetje?’

‘Ah!’ zei Julie, als voldaan.

‘Daar heb je nu, byv. Engeland,’ lichte Pompile toe, ‘Engeland staat *twaaften drie*.’

‘Ah, zo!’

‘Juist, zo is het! Engeland staat *twaaften drie*. En Frankryk...’

‘Frankryk staat zeker wel...’

‘Ja, ja, Frankryk staat heel hoog.’

‘Papa, *waarom* staat Frankryk zo hoog?’

Deze vraag van Julie bracht het gezelschap minder in verlegenheid, dan welbeschouwd passend zou geweest zyn. Niemand wist ’n behoorlyk antwoord te geven, en toch schaamde zich geen der aanwezigen over z’n onkunde. Pompile die zeker niet vernuftiger was dan de rest, stootte een der *Kruckers* tegen de knie, alsof hy zeggen wilde: ‘wel, wat zeg je van m’n vrouwtje?’ Julie meende uit het algemeen gegiechel te mogen opmaken dat ze ’n vraag had gedaan, die de moeite van ’t herhalen waard was. Nogeens alzo: ‘Ja, heus, papa, waarom staat Frankryk zo hoog?’

Wouter luisterde aandachtig. Ook hy had zich meermalen by het doen van uitrekeningen voor ’t faktuurboek, de vraag voorgelegd waar-

aan 't ryzen en dalen van de wisselkoers was toeteschryven? Op 't kantoor durfde hy geen inlichting vragen. Zeker zou men hem daar hebben afgewezen met 'n bar: 'dat zyn nu eigenlyk je zaken niet!' Zeer diep had hy dan ook nog niet over 't vraagstuk nagedacht, maar z'n belangstelling werd nu opgewekt door de onverwachte manier waarop 't hier ter-tafel gebracht werd. Julie drong hoofdig op antwoord aan, geenszins omdat ze drang voelde tot weten en begrypen, maar om zo lang mogelyk te genieten van het triumfje dat haar naïveteit bleek behaald te hebben.

'Die Julie!' had de oude mevrouw geroepen.

'Ja, ja, mama, ik vraag waarom nu eigenlyk Frankryk zo hoog staat?'

'Wel, kind,' zei de oudeheer, 'begryp je dát niet? Dat is de wissel. De wissel, weetje?'

'Juist,' riepen de *Kruckers*, 't is de wissel!'

'Zieje, Julie, 't is de wissel,' bevestigde Pompile. En zich tot z'n gasten kerende: 'alles, alles wil ze weten! Zó is ze! Ze is niet tevreden voor ze alles weet!'

'Maar, papa, wat wil dat dan zeggen: de wissel staat hoog?'

'Wel, heel eenvoudig, de wissel op Frankryk.'

'Juist, Julie! Zieje, 't is de wissel op Frankryk.'

'Maar... wat bedoelt men dan daarmee?'

'Wel, dat de wissel duur is.'

'Maar... waarom is-i duur?'

'Ja, dát zyn nu zo van die vragen, kind, die...'

'Ja, Julie, dat zyn vragen...'

En ook de familie Krucker betuigde eenstemmiglyk dat dit van die vragen zyn...

Er spookte een duiveltje in Wouter's gemoed. Het niet-weten der anderen prikkelde hem tot wat inspanning. Hy begon te menen dat hy misschien 't vraagstuk zou kunnen oplossen. Hy dacht na, en peinsde, en wou iets zeggen, maar durfde niet. Zeker zoud-i geschrokken zyn van z'n eigen stem in dit voornaam gezelschap. Bovendien, de oudeheer nam de taak van uitlegger op zich.

'De wissel is duur, Julie, als-i in de prys-courant hoog genoteerd staat.'

'Juist,' zei Pompile. 'Dat is de... beursnotering, zieje! Dieper neemt ook altyd onze wissels op Engeland volgens de beursnotering van de dag. Niet waar, papa? Niet waar, Eugène?'

Noch papa, noch Eugène spraken dit tegen. En al de *Kruckers* knikten toestemmend.

‘Ah, zo, ja, jawel... beursnotering,’ antwoordde Julie die volkomen bevredigd was.

‘Het zyn... *zaken*, moet je begrypen,’ gaf Pompile nog ten-beste tot overmaat van helderheid.

‘Daar heb je ’t juist,’ riepen de *Kruckers*, ‘t ligt ’m in de *zaken*, lieve mevrouwtje!’

En tot verdere toelichting kwam het niet. Wouter, die al meer en meer begon te geloven dat-i wat degelykers over ’t onderwerp zou kunnen meedelen, bleef zwygen. Behalve de schroom voor z’n eigen stem, begon hy te vrezen dat er iets gevaarlyks lag in ’t aanroeren van Julie’s prysvraag, iets indecents misschien als de geboorte van ’n kind. Onwillekeurig dacht hy aan z’n kornuiten by ’t postkantoor, z’n vraagbaken sedert ’n maand of wat. Zy zouden ’t weten, meende hy, waarom de wetten die de wisselkoers beheersen, niet mogen worden aangeroerd in deftig gezelschap. O, prikkelend mysterie! Maar die wetten zelf kwamen hem zó eenvoudig voor dat-i moeite had z’n mond te houden. Hy werd uit z’n spanning verlost door Pompile: ‘Zeg, jy, Pieterse, weet je wat je doet? Je moet eens zo goed wezen naar de mangelkamer te gaan – niet waar, mama? Niet waar, Hersilie? – en speel wat met de jongeheer Bonifaz, want hy hobbelt zo fameus. ’t Is maar, zieje, Hersilie, omdat mama zo’n fameus, erge hoofdpyn heeft, dát is het maar!’

Het echtpaar Calbb keek onvergenoegd, en scheen ’t beneden de waardigheid van hun spruit te vinden zich ergens anders te vermaken dan in de salon. Wouter verslikte z’n wysheid over de oorzaken van de wisselkoers. Hy verliet het gezelschap, en vond de mangelkamer op ’t geluid af. Hier vervulde hy z’n naastbyliggende plichtje, door de jongeheer Bonifaz aftelokken van z’n hobbelpaard.

Merkwaardige genoegens van het Buitenleven. Treurig uiteinde van romantische droom over wisselkoers, en van 'n parasol. Wouter gaat de wereld in om zeven gulden dertien te zoeken.

Ik moet erkennen dat onze Wouter niet zeer ingenomen was met de hem in die mangelkamer aangewezen werkring. Hy voelde zich verdrietig, ja byna wrevelig. Hoewel dit niemand zal verwonderen, geloof ik toch niet dat de ware oorzaak van deze in hem ongewone stemming de oppervlakkige beschouwer helder voor ogen ligt. In-verband met sommige opmerkingen in het vorig hoofdstuk, zou men allicht geneigd wezen z'n verdriet uitsluitend toeteschryven aan de teleurstelling die 't 'Buiten-zyn' hem berokkende. Zeker, de roeping om by 'n ondeugend knaapje de rol van hobbel-surrogaat te vervullen, was noch landelyk, noch idyllisch, noch romantisch, noch ridderlyk, noch zielverheffend, en Wouter nam zich dan ook ernstig voor, andere soorten van vermaak uittedenken zodra hyzelf eenmaal in 't bezit wezen zou van 'n Buitenplaats, of al was 't dan maar van 'n *Optrek*. Maar teleurstellingen van deze aard had hy sedert enige tyd zo véél ondervonden, dat hy daaraan reeds enigszins was gewoon geraakt. De bloemen zyner fantazie waren verlept en geurloos geworden. Tot-nog-toe leverde hem elke aanraking waarin hy gekomen was met wat hy voor 'de wereld' houden moest, zo geheel iets anders dan hy zich daarvan had voorgesteld, dat-i moedeloos de ogen afwendde van de droombeelden die vroeger z'n inwendig leven schoon, en daardoor 't andere dragelyk maakten. De oorzaak dezer ontrouw aan zichzelf, lag evenwel minder aan 't verschil tussen werkelykheid en illuzie, dan aan z'n geknakte vatbaarheid om dat werkelyke te kleuren en optesieren, of des-noods te vervormen.

Wouter zelf had, enige jaren geleden nog, hiervan bewys gegeven. Wist hy niet kleur en leven meetedelen aan 't geringste dat z'n dor lentje hem aanbood? Had hy niet op 'n benauwd achterkamertje de kracht gehad, zich 'n ganse wereld vol heerlykheid in 't aanzyn te toveren tot eigen gebruik? Waarom kon hy dit nu niet meer?

Z'n onzalige kennismaking met 'n dozyn kwajongens was hiervan de oorzaak. De reinheid zyner ziel was besmet geworden, en dit benevelde z'n dichterblik. De voelhorens van z'n zedelykheid verloren 't vermogen om hem te waarschuwen tegen vuil, om hem de weg te wyzen

naar 't verhevene. Z'n vleugelslag was verlamd, en zelfs meende hy van 't zweven álles – tot zelfs de lust daartoe – verloren te hebben. Maar al had-i zich by nauwkeuriger zelfonderzoek kunnen opdringen – wat hy zeker beproeven zou – dat slechts aanhoudende teleurstelling de oorzaak was van z'n moedeloosheid, ik beweer dat hy de moed zou bewaard hebben indien hy zich z'n reinheid niet had laten ontroven. Geen voorwerp kan helder terugkaatsen uit 'n verweerde spiegel, en 'n bedorven mensenziel is tot dichterlyke levensopvatting niet in-staat.

Wouter dan had sedert enige tyd het poëtizeren verleerd. Hy durfde 't niet, omdat hy reden had zich te schamen voor 't liefelyke. Wel hygde hy soms naar 't verlorene terug, wel betrapte hy zich telkens op bittere droefgeestigheid, maar er scheen 'n stoot vanbuiten-af nodig te zyn om met de vereiste kracht z'n gewaarwordingen terugteleiden in 't oude spoor. Deze stoot zou dan ook gegeven worden – wie anders dan Femke kon het doen, of iemand die zeer op haar gelek? – maar zo ver zyn we nog niet.

Men zou zich vergissen indien men de nadelige invloed die 't gezelschap van onrype deugnietjes op Wouter uitoefende, vereenzelvigde met het zogenaamd wys-maken. Dit op-zichzelf houd ik niet alleen voor onschadelyk, maar zelfs voor gewenst. Juist in Wouter's bespottelyke ónwysheid had de grond gelegen zyner voorbeschiktheid tot prettigvinden van liederlyke handlichting. Ware hy opgevoed geweest door ontwikkelde ouders, die hem met wetenschappelyke ernst hadden meegedeeld wat er te-dezen-opzichte meetedelen valt, waarlyk hy zou geen smaak hebben gevonden in de geestigheden van állerlaagste orde, waarmee men nu z'n zucht tot weten had geprikkeld en bedrogen. Niet *kennis* maakt onrein, maar 't aanhoren van *vuile praat over kennis*...

Doch ik zeide reeds dat Wouter's verdriet over de zonderlinge wyze waarop men hem liet deelnemen aan de genoegens van 't Buitenleven, ditmaal 'n andere oorzaak had – of 'n andere onmiddellyke aanleiding ten-minste – dan de reeds enigszins versleten ergernis over z'n gewone teleurstellingen. Gedurende de gesprekken die hy zo-even bywoonde, was voor 't eerst de gedachte in hem opgekomen dat-i was aangeland in 'n kring van zeer onontwikkelde mensen. Nog kort geleden zoud-i by de lage vlucht der gewisselde denkbeelden, zichzelf de schuld gegeven en gemeend hebben dat-i niet op de hoogte stond om het gewicht der behandelde zaken te vatten. Maar dat gesprek over de wisselkoers had hem wakker gemaakt. Ook hy had zich tot-nog-toe geen reden gegeven van

die eb en vloed in de prys der remises naar 't Buitenland, en eerst door Julie's klakkeloos vragen werd hy zich z'n onkunde bewust. Onwillekeurig verweet hy zichzelf dat-i deze vraag niet reeds sedert lang gedaan had, en nu ze eindelyk werd geopperd door 'n ander, was-i nieuwsgierig naar 't antwoord. Het hakkelen en stamelen der voorlichters bevremdde hem. Op-eens bracht hy hun blykbare onwetendheid in verband met de meer dan onachtzame wyze waarop hy in die kring ontvangen was, en tevens met z'n laag standpuntje over 't geheel. 'Hoe,' dacht hy, 'die volwassen mensen, die ryke mensen, die aanzienlyke mensen, weten geen reden te geven van 'n verschynsel dat zich dagelyks aan hun waarneming opdringt? En juist die mensen zyn het, aan wie ik 'n voorbeeld nemen moet om iets te worden in de wereld? En het is door hén dat ik behandeld word met 'n minachting die... die...'

Kortom, hy was wrevelig, en voelde aandrang tot... wraak wel niet, maar tot iets toch als genoegdoening. Hy peinsde op middelen om aan de oudeheer, en aan m'nheer Pompile en aan al die *Kruckers* 'n bewys te leveren dat men verkeerd had gedaan hem naar de mangelkamer te verwijzen. Het spreekt vanzelf dat Julie's vraag reeds lang vergeten was in de achtergalery, waar 't onderhoud nog altyd op de bekende belangwekkende manier z'n gang ging, maar onze Wouter verdiepte zich, al spelend met de kleine Bonifaz, in 't opgegeven raadsel. De zaak begon hem voortekomen als 'n uitdaging waarop hy ridderlyk verplicht was in 't kryt te verschynen, ten-einde aan de verheven dame die het tournooi had uitgeschreven...

Wel zeker, er was 'n hooggeboren dame in 't spel, en 'n tournooi ook! Ik deed verkeerd zo lang te wachten met het wyzen op deze byzonderheid, de geringste niet onder de oorzaken die Wouter noopten tot opscherpning van z'n denkvermogen. Ach, hy had z'n roman gereed voor ze nog terdeeg was opgezet! Die Julie... o goden, was zy 't niet die zich eenmaal verwaardigde hem te behandelen als 'n *persoon*, door hem z'n gevoelen te vragen over haar liggende jachthond? Een jong ridder die zülke onderscheiding vergeten zou... neen, ondankbaar was Wouter niet! Nu zoud-i haar tonen dat z'n gemoed in-staat was weerklink te geven op zo'n verheven blyk van vertrouwen, en dat ze niet te-vergeefs haar sluier had neergeworpen in 't strydperk. Want... aldus begon zich de zaak te kleuren. Met lans en zwaard strydt men niet meer – helaas! – maar de Dame die in onze dagen riddereer op de proef stellen wil, doet 'n beroep op de kracht van de geest. Met gemaakte achteloosheid laat zy 'n onop-

gelost vraagstuk heenglyden over de rand der tribune, en daar beneden wachten leeuwen en tygers... neen, deze soort van kampioenen behoren tot 'n vroeger tydperk, óók niet onbehagelyk voorzeker, maar we hebben nu zeer uitdrukkelyk met ridders te doen. Verbaasd, verschrikt, ontzet, verlamd, staren zy 't waagstuk aan, dat er van hen gevorderd wordt. 'Aanstaren' is 't juiste woord niet, want ze wenden de ogen af, en weifelen, en trekken zich terug, en beroepen zich op de onmogelykheid om 't pand ongeschonden terugtebrengen, en als huldeblyk neerteleggen aan de voeten der uitdaagster. Alles heeft z'n grenzen, wrede Dame, tot riddermoed toe! Keizers, Koningen en Prinsen, zo-even nog vast in 't zaal, en tegen elkander zo dapper de lans vellende... uitwegen zoeken ze nu om zich te onttrekken aan 't schrikbarend wapenfeit dat zo roekeloos werd gevorderd van hun geest. Sire Kopperlith-zelf had er z'n glimlach by ingeschoten, en ridder Pompile z'n zelfgenoegzaamheid. De schrik was Don Eugène om 't hart geslagen, en hy stond op 't punt – akelig! – méér te zeggen dan z'n enkele sylbe! Was niet zelfs de krygshaftige *clan* der *Kruckers* – van-ouds toch zo vermaard om z'n onvergelykelyke prouessen in kurk! – genoodzaakt geworden z'n veldgeschrei 'n oktaaf lager te stemmen, en zich te bepalen tot 'n deemoedig: 'ja, ziet u, dat zyn zo van die zaken... m'n lieve mevrouwtje?' En heette dit niet in Wouter's overzetting allerduidelykst: *schone dame, als je op óns reket tot het terug-erlangen van je pand, kan je 'r staat op maken ongesluiert naar huis te gaan!*

'Dat nooit!' riep ridder Wouter. En hy gordde zich aan tot begrypen.

Het vraagstuk waarmee ons heldje zich bezighield, hoe eenvoudig ook *inderdaad* – zoals de meeste vraagstukken – is werkelyk 'n struikelblok voor veel geldmannen en zogenaamde ekonomisten. Wie menen mocht dat ik de geestelyke gelaatstreken der *Kopperliths* en *Kruckers* te afzigtelyk schilder, neme eens de proef by 'mannen van 't vak.' En men behoef zich niet te bepalen by de vraag die de onnozele Julie ter-tafel had gebracht in die achtergalery, noch ook by 't 'vak' waartoe kwestiën van deze aard schynen te behoren. *Overal* zal de oplettende waarnemer blyken dat het begrypen van eenvoudige waarheden tot de zeldzaamheden behoort, en zelfs dat het niet-berusten van sommigen, hun door vakmensen wordt aangerekend als onpraktische buitensporigheid.

Nu, Wouter wás buitensporig. De hemzelf onbewuste vertaling van 't nogal triviale gegeven in 'n heldenfeit, wond hem op. Werktuigelyk spelend met de kleine Bonifaz, trachtte hy in de kern van 't vraagstuk door-

tedringen, en de eigenaardige richting van z'n geest – geheel-en-al uitvloeisel van 'n karakter dat slechts vrede had met eenvoudige waarheid – leidde hem aldra tot de primitiviteit van opvatting, waaraan alle vraagstukken – ook de moralistische – behoren getoetst te worden. De steentjes die hy de kleine jongen toewierp, en door deze naar hem werden teruggerold, stelden in z'n verbeelding al zeer spoedig de koopmanschappen voor, die uit onderscheiden landen in de naburige streken worden ingevoerd. Behoeftte aan betalingsmiddelen groeide aan naarmate men meer goederen ontving. Zolang men nu hierin kon voorzien door het terugzenden van andere waren... zeker, zo is het, meende hy. En hy redeneerde: 'we zenden... kaas en boter naar Engeland. Dit moet betaald worden. Zo'n koopman ginds, moet iemand zoeken die van óns geld te-goed heeft voor... witte-grondjes-driekleur of diemet – 'n moeielyk vak, zegt m'nheer Wilkens! – en dan betalen wy eigenlyk die die-metten met kaas. Maar als we nu te weinig kaas hebben gezonden om al de lynwaden die wy ontvingen, te betalen, dan valt het moeielyk in Holland iemand te vinden die geld te goed heeft van 'n Engelsman. En deze moeielykheid moet overwonnen worden door hoger bod op de wissel, want het spreekt vanzelf dat het recht om te trekken in waarde ryst, naarmate het minder voorhanden en meer nodig is. Wie dus 'n wissel afgeven kan, vraagt er méér voor dan...'

Aldus peinzend had-i allengs de steentjes die dienen moesten tot vermaak van de kleine jongen, verdeeld in soorten die allerlei koopwaar voorstelden. De vloer van de mangelkamer werd in landen en provinciën afgedeeld. Dáár lag Engeland met z'n witte-grondjes-driekleur, dáár Frankryk dat wyn leverde, dáár Nederland met z'n stereotiepe kaas en boter... jazelfs Spanje kreeg 'n plaatsje met z'n kurk. En hy schoof de produkten heen-en-weer, en schiep 'n handelsbeweging, en vergat daarby zelfs de crises niet. Bonifaz had er 't recht begrip niet van, en schopte wel-eens 'n stock of *entrepôt* uit elkaar op 'n manier die gevoegelyk kon doorgaan voor 'n revolutie, die dan door Wouter zo goed mogelyk by z'n overleggingen werd in rekening gebracht. Weldra was-i dan ook met de oplossing van 't fameuze probleem gereed, en hy verlangde naar 't ogenblik dat-i onder de ogen zyner dame... *du jour*, z'n tegenstanders uit het zadel ligten zou. Laat zien wat er verder gebeuren moest. Keizer Kopperlith stond hem de helft van z'n ryk af, met de hand zyner schoondochter Julie, die de hemel danken zou dat ze verlost was uit de onwaardige ketenen van de pseudo-ridder Pompile. Zeer wel, maar hoe

triumferend ook, Wouter schonk hem 't leven. Ook Eugène mocht blyven bestaan, en al de *Kruckers*, mits ze driemaal 't schoeisel kusten van Wouter's dame. Eén onzekerheid nog slechts hield de ridder die straks al z'n vyanden uit het veld zou slaan, in enige spanning. Zoud-i z'n wapenfeit uitvoeren in eenvoudig proza of... nu ja, in verzen kwam hem de nederlaag des vyands verpletterender voor. En verplettering hadden ze verdiend! Was 't onheus of niet van al die verwaten ridders, zo prat op hun lynwaden en kurken, de romantische mogelykheid voorby te zien dat de jonge schildknaap zonder geslachtswapen of uithangbord, misschien de inkognite spruit wezen kon van edele stam? Had men niet wat eerbied moeten voelen voor z'n prikkelende onbekendheid? '*Onze jongste-bediende, onze jongste-bediende!*' had wapenkoning Pompile geroepen... welnu, waarom bezat alleen de edele Julia – god zegene haar! – roman-takt genoeg, en lektuur-bedrevenheid en tournooi-instinkt, om onder 't palletootje van de kantoorklerk 'n kampvechter te vermoeden van de eerste rang? Waren ze dan doof en blind en idioot, al die anderen? Te-wapen, te-wapen! riep alles Wouter toe. 'Jongste-bediende... hm! Ik zál ze bedienen, jong of oud dan, maar bedienen zál ik ze! En aan de wereld en m'n Dame wil ik tonen... sakkerloot!'

Hier kwam een der meiden berichten dat de jongeheer Bonifaz aantafel werd geroepen, en 'Pieterse mocht zo goed zyn, meetekomen.' Wouter stapte met opgeheven hoofd en saamgeknepen vuisten de kamer in, waar 't gezelschap dineren zou. By 't binnentreden kon-i zich niet weerhouden, Julie een blik toetewerpen die zoveel zeggen wilde als: 'wees gerust, dame van m'n hart, ik heb uw noodkreet verstaan en zal de goede stryd stryden. De hoofdzaak ligt in de verhouding tussen wittegrondjes-driekleur en Hollandse kaas... wees gerust: uw ridder is hier!'

Dat Julie hiervan niets begreep, zou te veel beweerd zyn. Ze zag de hele Wouter niet, en kon zich dus onmogelyk schuldig maken aan wanbegrip omtrent z'n bedoelingen. Hy gloeide als 'n kool en brandde van strydlust, maar... hoe z'n wysheid aan-de-man te brengen? Eigenlyk was 't Julie's plicht geweest hem op de weg te helpen. Maar ze hield zich of de hele zaak haar glad ontgaan was! Zo zyn die edelvrouwen! Eerst lokken zy 'n ridder op allergevaarlykst terrein... ze winden hem op tot ylhoofdige lust om te-gronde te gaan in haar dienst, en dan... wel, ze laten hem over aan zichzelf! Lieve hemel, domme Julie, begryp je dan niet dat Wouter daar zit te wachten op 'n blik? Och, och, och... als-i maar door 't eerste woord heen was!

Dat eerste woord liet zich niet gemakkelyk aanhechten. Wouter bespiedde elke uiting, elke klank, maar... helaas! Wel begon-i 'n paar keer: 'de wisselkoers, m'nheer...' maar de woorden stikten hem in de keel. Het spreekt vanzelf dat de spyzen uitstekend waren, maar wat baatte dit hém? De ligtzinnige Julie stelde zich aan alsof ze nooit 'n ridder op post had gezet. Ze lachte, ze keuvelde, ze ginnegapte, ze vermaakte het gezelschap met haar naïveteit – of met de onnozelheid die daarvoor doorging – en sloeg geen acht op haar aanstaande bevryder uit de klauwen van 'n al te laag geboren echtgenoot. Wouter preekte zich voor, dat ze zyn standvastigheid op de proef wilde stellen. Zo-iets was meer geschied, meende hy.

De tafelgesprekken waren van de bekende gewichtige soort. De oudeheer begon weldra luidruchtig te worden en de toon aantestaan, die Wouter had leren kennen by z'n namiddagbezoeken op 't kantoor. Zelfs tot hém richtte de oude babbelaar 't woord, natuurlyk tot grote ergernis van Pompile, die telkens beproefde de vloed van papa's spraakzaamheid te doen aflopen in voorname bedding.

'En jy, mannetje, zeg jy nu eens hoe 't je *buiten* bevalt? Want, jongen, je bent nu... buiten! Verbeeld je, m'nheer Krucker, hy meende dat-i *buiten* was op de singel by de Aspoort! Hi, hi, hi, dát meende-n-i!'

De *Kruckers* vonden dit byzonder dwaas.

'En zeg nu nogeens hoeveel je wel dacht dat de jongeheer Flodoard te Rome verteerde in 'n heel jaar! Neen, stil, Pompile, laat 'm begaan! Luister, m'nheer Krucker! In 'n heel jaar, weet je! M'n zoon Flodoard te Rome!'

'Maar, papa...'

'Stil, Pompile! Wel, mannetje, spreek op! Laat m'nheer Krucker dat eens horen.'

Wouter zweette. Hy zocht Julie's ogen te ontmoeten, maar 't lukte niet. In-godsnaam! Met of zonder aanmoediging zyner dame dan, vóór z'n dame: 'De wisselkoers, m'nheer...'

'Néééééén, dat is nu de vraag niet! M'nheer Krucker wou zo graag weten hoeveel je dacht dat m'n zoon Flodoard... te Rome...'

Pompile viel z'n vader in de rede, en had het geluk hem ditmaal van z'n belangryke *topic* aftebrengen. Ook een der *Kruckers* hielp 'n handje, door met roerende belangstelling naar tyding van Leon te vragen.

'Hy maakt het uitstekend,' zei de oudeheer, 'uitstekend! Zou je wel geloven, m'nheer Krucker, dat-i al 'n titel heeft van... o, zo'n lange titel!

En... hy is *wedelgestreng*, wat zeg je daarvan? *Wel...e...del...ge...streng*, m'nheer Krucker! Is 't niet waar, Pompile?'

'O ja, papa!'

'En hy schryft fameus-mooie brieven! Pompile, je moet m'nheer Krucker eens zo'n brief van Leon laten zien.'

'Zeker, papa!'

'En, uw zoon de zeeofficier, m'nheer Kopperlith?'

'Die was volgens de laatste berichten te... te... hoe heet het ook weer, Pompile?'

'Te Amboina, papa.'

'Juist! En, m'nheer Krucker, weet je wat-i daar gedaan heeft? Hy heeft er gedanst met de dochter van de gouverneur. Van... de... gouverneur!'

De arme *Kruckers* kwamen verbazing te-kort. Wouter voelde dat ze hier 'n bewerking ondergingen, van de soort die men op hém had toegepast, toen-i flauw moest vallen van bewondering over de vorstelyke uitgaven van *Signore Flodoardo*. En deze opmerking bracht hem 'n stapje verder in menskunde, of liever ze deelde hem de moed mee om te erkennen wat-i begreep. Zolang hyzelf maar patiënt was, belette hem z'n verlegenheid om 't kinderachtige van die hoogheidsjacht behoorlyk te vatten. Maar nu hy op 't gelaat der gasten iets meende te ontdekken dat naar spot geleek, viel hem 't dóordenken iets gemakkeliker. Ook zonder terugzicht op de schipbreuk die 't hele gezelschap geleden had in de opheldering van de koerskwesie, begon hy de mogelykheid intezien, dat die hele familie Kopperlith met haar *Buiten* en *eigen rytuig* en verdere voornaamhedens, wel eens veel lager konden staan dan ze voorgaven en dan door anderen scheen geloofd te worden. Hy kon de vergelyking met de onderhoudende gezonde toon die er by de *Holsma's* heerste, niet terugdringen, en ze viel zeer ten-nadele van z'n 'heren patroons' uit. Ook maatschappelyk bleken zy eigenlyk geen recht te hebben op de vergoding die hun door nóg lager geplaatsten werd toegebracht, want al ware het dat rykdom grond gaf tot zo grote verering, eilieve, hoe plat burgerlyk was de inrichting van het huis, hoe prozaïsch die mangelkamer, hoe bekrompen dat achterbakje van de *britschka*, hoe kleingeestig die bekommering over 'n hoededoos en 'n mand met soezen, hoe kinderachtig dat onophoudelyk streven naar verheffing op... niemendal! De jongeheer Rodomont had gedanst met de dochter van 'n gouverneur... gouverneur van wát, eigenlyk? Lieve hemel, de *Holsma's* hadden prinsessen in hun familie, en waren er niet groots op. Hengelden zy naar

bewondering van hun hoogheid? Erkenden ze niet zelfs, zonder noodzaak en zonder schaamte, dat de eenvoudige Femke na aan hen verwant was... zy, 'n wasmeisje!

Maar hier brak Wouter z'n gedachtenloop af. Dit geschiedde telkens zodra haar beeld zich aan hem vertoonde. Elke herinnering uit de heldentyd van z'n ziel maakte hem de indruk van snerpend verwyf. Het liefelyke deed hem zéér, en hy voelde slechts kracht tot de eigenaardige zwakheid die de naam draagt van wrevel: die *Kopperliths*! Het duurde dan ook niet lang voor zich deze stemming duidelyker op z'n gelaat vertoonde dan in deftig gezelschap geoorloofd is. Hy kneep de lippen op elkander, en zag een der *Kruckers* – die 't niet helpen kon! – uitdagend aan. Maar men gunde hem de eer niet, naar de reden van z'n zuurkyken te vragen. Waarschynlyk zelfs had niemand daarop acht geslagen, en juist deze verwaarlozing stemde hem bitterder dan ooit. Hy was woedend en had lust in... vechten. Met wie? Met allen tegelyk, als 't wezen kon. Met Bonifaz en de oudeheer, met Pompile, de *Kruckers*, Eugène, de 'juffrouw' en Hersilie. Met al wat 'n eigen *Buiten* had, en wat er geen had. Met de hele wereld, ziedaar!

Hoe onrechtvaardig ook deze stemming was, het zal de weldenkende beschouwer van z'n zielegeschiedenis aangenaam wezen te ontwaren dat-i nog iets anders was dan kinderlyk en goedig alleen. Het werd waarlyk tyd.

Na 't eten werden de *Kruckers* onthaald op de traditionele toer. En ook Wouter mocht meeryden... in 't achterbakje alweer, waar men hem 't aanminnig Bonifaasje te bewaren gaf. 't Kind mocht er *durchaus* niet uitvallen, zei de Elsasser konsul. Julie snapte in één adem door, en Wouter begon te vinden dat ze de proef wat ver dreef. Wel bleef het 'n zekerheid dat zy de enige van 't gezelschap was, die blyk had gegeven van de lust iets te willen doorgronden, maar toch... 'n beetje droefenis voor de misselyke toestand waarin ze haar ridder gebracht had, zou niet kwaad hebben gestaan by haar verheven zucht tot ontwikkeling. Ze babbelde zo ongedwongen met al die *Kruckers*, ze toonde zich zo geheel-en-al op de laagte van de rest, ze scheen zo volkomen tevreden met de toejuiching waarmee de plompe Pompile haar domste uitvallen vereerde... kortom, Wouter wist niet hoe hy 't had met z'n *Dame*. Hy zou er veel voor gegeven hebben, haar 'n ogenblik alleen te spreken... hm, 'n voetval zou er niet kwaad by staan! Maar... hoe daartoe de gelegenheid te vinden? Als-i 't huis in brand stak? Dit plan was zo heel verwerpelyk niet. Al de *Kop-*

perliths en *Kruckers* geschroeid, verbrand, verkoold, verteerd, vernietigd, en *hy* de redder van de weetgierige Julie! Hy zag zich in gedachte, háár door rook en vlam de trap afdragend! Háár hield hy in de armen, háár fluisterde hy toe: 'wees gerust, edele dame van m'n hart, al die stomelingen zyn dood en byna begraven! Ik ben hier, *ik*, Wouter, die uw dorst naar kennis lessen wil met m'n laatste druppel bloed en 'n verhandeling over de wisselkoers...'

'Zeg, Pieterse, of hoe heet je, houd m'n parasol wat over 't kind. De zon steekt zo!'

Deze ontboezeming vloede over de lippen der schone Hersilia, die met haar zonnescerm onze ridder aantikte, en hem vry gevoelig terugriep in de werkelykheid. Hy schrikte, en nam 't ding werktuigelyk aan...

'Schuif 't op, jongen! Druk op de veer... daar, daar, de veer in 't stokje! Versta je me niet? Wat 'n onhandig jongetje, Pompile!'

Wouter kneep het ding, en voelde neiging de schone Hersilia daarmee de kop te kloven. Hy staarde haar zonderling aan.

'Op de veer drukken, weetje? Druk op dat veertje in 't stokje,' schreeuwde Pompile, die evenmin als de anderen aan iets anders dacht dan aan onhandigheid, of hoogstens meende dat 'de jonge Pieterse' z'n zuster niet verstaan had.

'Doe 't 'm eens voor, Pompile,' zei de oudeheer.

Pompile die op de voorbank gezeten was, stond op en boog zich over 't gezelschap heen, om de 'jonge Pieterse' les te geven in 't openen van 'n parasol. Maar hy kwam te laat. Wouter kneep, trok, drukte, schoof, en schoof wat krachtig...

'Ik kán wel, m'nheer,' zaid-i.

...en 't ding was aan flarden! Hy hield de stok in de ene hand, en de fladderende zy met de andere omhoog als 'n vlag! Het hele gezelschap was 'ontdaan.' Men keek elkander verbaasd aan, als om te vragen wat dit betekenen moest? Welnu, niemand begreep het. Niemand kwam op de gedachte dat men hier te-doen had met 'n gewond mensenzeltje dat iets verscheuren moest om uiting te geven aan onlydelyke pyn.

't Heeft zeven gulden dertien gekost,' jammerde Hersilia. 'Niet waar, Calbb?'

'Je moet altyd begrypen, Hersilie, 't is 'n burgerjongetje,' riep Pompile. 'Hy wist niet wat je bedoelde, zieje? Je moet altyd denken, 't is 'n burgerjongetje, en... nooit in gezelschap geweest. Dáár komt het van!'

‘Zeven gulden, dertien!’

Het stokje en de lappen werden, zo goed het hossen van ’t rytuig toeliet, aan elkaar gepast om nogeens voor ’t laatst te bewonderen hoe het ding er had uitgezien voor de vreselyke katastroof. Nog ’n paar maal mompelde de majestueuze Hersilia haar tragisch: ‘*zeven gulden, dertien*’ en vry ontstemd liet het gezelschap zich voortkruien door de zandweg. Toen men thuis kwam, nam Pompile de rol van verslaggever aan mama op zich. Niemand was meer verontwaardigd dan ‘de juffrouw’. Ze had wel drie Franse woorden om te betuigen dat de zaak...

‘Ja, ja, zeker!’ zei Pompile. ‘Maar u moet begrypen, mama...’

‘Hy stond mevrouw zo *delicieux* by die gele *bergère*,’ maseurde de juffrouw.

‘Goed, juffrouw. Maar ziet u, mama...’

‘’t Is ’n ware *balourdise*, m’nheer!’

‘Zeker, juffrouw! Maar, mama, Hersilie had het niet moeten doen, mama. Want zo’n jongen...’

‘*Fi donc*, zo lomp te zyn!’

‘Volkomen juist, juffrouw! Maar ik wou aan mama zeggen dat mevrouw Calbb had moeten begrypen dat zo’n jongetje...’

‘’t Is infaam!’

‘...dat zo’n jongetje maar... ’n burgerjongetje is! Dát wou ik maar zeggen aan mama.’

En dit alles moest Wouter aanhoren! Z’n woede was gebroken. Hy voelde zich verlamd, onmachtig, wezenloos, en alweer overmeesterde hem zeker heimwee naar de vroeger zo geminachte levensopvatting tenzynent.

Was dát nu de wereld die hy zou leren kennen als-i ‘groot’ was? Wanneer hy op dit ogenblik z’n oude vyand Slachterskeesje ontmoet had, hy zou hem aan ’t hart hebben gesloten als ’n bode uit hoger sfeer. Men ziet het, te laag gezonken om behagen te scheppen in de voorstellingen uit de mythentyd zyner jeugd, begon hy reeds te verlangen naar ’t weerzien van de grove gestalten die hem in die dagen omgaven. Zo ook verwarren onnadenkende geschiedschryvers de onbehagelyke toestand van de wilde met de gouden eeuw van Saturnus.

Wouter was wanhopig. En z’n stemming werd er niet beter op, toen-i bemerkte dat ook Julie tot z’n vyanden behoorde, want ‘vyandschap’ meende hy te moeten veronderstellen in al de mensen die, na hem zó te hebben gegriefd en vernederd, niet eens schenen te begrypen dat-i voor

grief en vernedering vatbaar was. Pompile gaf zich de moeite hem op 'n parapluie te wyzen hoe men 'n parasol opent, en ten-laatste was Wouter na veel vruchteloze pogingen om de ware oorzaak van z'n zonderlinge handgreep onder woorden te brengen, wel genoodzaakt zich aantestellen alsof hy werkelyk voor 't eerst te weten kwam dat men by zo'n gelegenheid op 'n veertje moet drukken. Pompile scheen zeer voldaan over de les die hy gegeven had, en roemde er op dat 'de jonge Pieterse' de zaak nu volkomen verstond, en zeker by 'n volgende gelegenheid...

'Zeven gulden, dertien,' jammerde Hersilia.

De maat liep over. Wouter stond haastig op, vloog de deur uit, het erf af en de weg op, om zich te verdrinken of... zeven gulden dertien te zoeken.

A la bonne heure!

Wouter spekeleert allervoordeligst in ouwe-kleren. Snelle wisseling in Amerikaanse handelsbeweging, waarschyglyk niet zonder invloed op wisselkoers. Nachtgedachten. De terugkomst van de verloren broeder.

Weldra had hy na enig dwalen en vragen een der poorten van Haarlem bereikt. Wat hy daar eigenlyk doen wilde, was hemzelf niet duidelyk. By 't verlaten van *Groenenhuize* blies de wanhoop hem in, met de meeste spoed 'n eind aan z'n leven te maken, en nog altyd kwam hem dit voornemen als 'n wenselyke uitweg voor. Doch eerst wilde hy beproeven zich op andere wys te ontdoen van de ondragelyke last die hem drukte. 't Was zondag-avond, en er vertoonden zich weinig mensen op de straten. Ook waren de meeste winkels gesloten. Hier-en-daar slechts durfde men de dag des Heren ontheiligen door 't uitstellen van halletjes en rooletters, of tabak en snuif. De verkopers van deze artikelen verheugen zich voornamelyk in zondags-debiet, en de Heer moet zich hierin schikken. Wouter vermande zich, liep 'n koekbakkerswinkel in, en vroeg of men hem de weg naar de Jodenhoek wilde wyzen.

'Jodenhoek, jongeheer? Dat hebben we hier, om zo te zeggen, niet. Uwe-n-is zeker van Amsterdam?'

'Geen Jodenhoek? Maar... by wie verkoopt men dan hier z'n ouwe kleren? Dát wil ik weten!'

De vrouw uit de winkel keek hem vreemd aan. Eenmaal z'n aangeboren beschroomdheid overwonnen hebbende, was Wouter's toon zo kortaf en gebiedend dat het mens er van ontstelde. Angstig riep zy als 't ware om hulp, en er verscheen dan ook 'n manspersoon, die háár vroeg wat er gaande was, en vry onvriendelyk aan Wouter wat-i 'hebbe' wou?

'Hebben? Niets m'nheer! Ik wou maar weten waar men hier ouwe kleren koopt?'

De koekbakkers-familie joeg hem de winkel uit. Tandenknersend stond hy weer op de straat, en wist niet wat hy doen zou. Na lang zoeken en veel mislukte pogingen trof hy eindelyk 'n klein meisje dat hem bracht waar-i wezen wilde. Een oude jood antwoordde toestemmend op de vraag of hy koopman in kleren was? Wouter trok z'n jasje uit, wierp het op de tafel, en vroeg wat de man daarvoor geven wilde. Het kledingstuk werd bevoeld, gewreven, gerekt, tegen 't licht gehouden, en 't eerste bod luidde: vier gulden!

‘Zeven gulden, dertien!’ riep Wouter.

‘Nah, w’rom nie liefier dertien gilde sefe, as je ’t m’r foor ’t seche heb? Fyf gilde, en cheen dyt meer! Chedrache klere binne niks waart, want se worre teugeswoordig te-cheef inchefoert fan Emerika... te-cheef! Dat sel je-n-ook wel wete. Fyf gilde tien, dan!’

‘Ik moet zeven gulden dertien hebben!’

‘Wat je hebbe mot, sel je wel ’reis kryche, as je m’r iemand fint die ’t je chefe mot. M’r ik mot je niks chefe, en ik cheef je niks. Nou, ses gilde! Trek je spille m’r weer an, anders, en cha mê chot!’

Toen Wouter hierop inderdaad vertrekken wilde, steeg het bod tot zeven gulden. Helaas, die vreselyke dertien stuivers! Er was niet aan te doen: de koopman bleef onverbiddelek. Mocht men ’t hem kwalyk nemen, by zo’n overvoer van ouwe-kleren uit Amerika? ’t Was al zeer edelmoedig dat-i by zo’n stand van zaken zeven gulden geven wilde voor Wouter’s jasje dat – dit is waar! – zonder die ongelukkige mededinging der Verenigde Staten, zeker wel twintig gulden zou waard geweest zyn. Het was ’t eerste kledingstuk dat voor hem gemaakt was, en dat tot hem kwam zonder eerst, als ter oefening, ’n glansryke loopbaan om de lenden van broer Stoffel te hebben afgelegd. Het was de *toga virilis* die – en wel zondags alleen – hem plechtig om de schouders werd geworpen ter viering van z’n promotie tot jongste-bediende by de heren Ouwetyd & Kopperlith.

Maar aan dit alles dacht hy niet. De verfoeielyke Hersilia, en die sarrende Pompile, en ook Julie, de ontrouwe *Dame*... hy zou hun allen tonen dat-i... dat-i...

Hy smheet nu ook z’n hoed op de tafel, en bood die te-koop aan. Na enig dingen en bieden was ’t kapitaal kompleet, waarmee hy de edele vrouwe mevrouwe Calbb-Kopperlith en haar aanhangers ’n kool vuurs wilde te slikken geven. Ja-zelfs, er was geld over, want voor de hoed had-i drie schellingen bedongen. De jood vroeg hem of-i ook van z’n schoenen wou ontlast worden, maar Wouter liep zonder te antwoorden, in hemdsmouwen en blootshoofds de straat op.

Hoe nu? Zélf naar *Groenhuize* terugkeren? Dat nooit! Het schoonste blad van de lauwerkrans die hy door z’n kordaatheid meende verdiend te hebben, zou verdorren wanneer men daar te weten kwam door welke middelen hy geslaagd was in ’t afbetalen van z’n drukkende schuld. Lange tyd liep hy peinzend op-enneder, de minst bezochte straten kiezend omdat hy zich begon te schamen over z’n ongekleeheid. Hy

wilde de schadeloosstelling waarmee z'n vyandin moest verpletterd worden, doen vergezeld gaan van 'n brief die op poten staan zou! Niets beter dan dit, maar... waar dat stuk te schryven? Als-i eens in zo'n halletjeswinkel naar pen, papier en inkt vroeg? Hm, gemaklyk ging dit niet. Hoe zou men hem te-woord staan, hem die zich nu zo afgetakeld voordeed? Van de humaniteit der Haarlemmer burgerluif had-i reeds proef gehad, toen hy er nog uitzag als 'n ander. Zoud-i op vriendelyker bejegening kunnen rekenen, nu hy zich vertoonde in 'n kostuum, dat... sakkerloot, de zaak begon hem moeielyk voortekomen.

Z'n opwinding was afgelopen, en indrukken van meer gewone aard namen daarvan allengs de plaats in. Z'n wrok over de ondergane miskenning, jazelfs het verdriet over Julie's trouweloosheid, moest telkens wyken voor de ergernis dat-i geen jas aan had. Waar-i by 't schemerlicht van de zomeravond 'n voorbyganger zag naderen die hy niet ontwyken kon, trachtte hy de eigenaardige tred aantenemen van iemand die even overwipt om 'n buurman goeden-avond te zeggen. Maar 't baatte niet. Daar kwamen 'n paar straatjongens hem sarren met de roep: 'heb je 't zo warm, jongeheer?' 't Was om razend te worden!

Toch drong hy zich op dat-i nog altyd naar 'n gelegenheid zocht om 't staatsstuk te schryven dat het geld vergezellen zou, maar 't was uit geestelyke traagheid alleen, en uit onwil om te erkennen dat z'n verdriet veranderd was van richting. Ieder manspersoon die hy ontmoette en die gewoon gekleed was, vervulde hem met afgunst.

Ziehier hoe hy schryven wilde... als hy tot schryven kwam:

Weledelgeboren Mevrouw...

Zeker! Zo adresseerde de jongeheer Leon de brieven aan z'n mama. Dit zou dus ook wel zo ongeveer de rechte betiteling wezen voor mevrouw Calbb-Kopperlith. Hy wilde haar en de hele familie tonen dat-i wist hoe 't behoort, en dat de manieren der 'grote wereld' niet onbereikbaar waren voor 'n burgerjongetje. 'Weledelgeboren Mevrouw!' alzo, en verder:

'Ik heb de eer Uweledelgeboren hiernevens aantebieden de som van zeven guldens en achttien stuivers voor 'n nieuwe parasol. Myn eer, Weledelgeboren Mevrouw, gedooft niet Uweledelgeboren ongelukkig te maken, en daarom...'

'Heb jy je jas in de lommert gebracht?' vroegen hier op de welbekende zangwys van 't vrolijke patertje 'n paar belangstellende dienstmeiden, die van haar zondagmiddags-uitgang zoveel plezier wilden

trekken als er maar enigszins van te trekken was.

Wouter week schichtig uit, en vermeed zoveel mogelyk de minst donkere plekken. Z'n gedachten keerden terug naar 't punt van uitgang: die fameuze brief!

'Uweledelgeboren zal ontwaren dat er vyf stuivers over zyn. Die schenk ik Uweledelgeboren als 'n blyk van... van...'

Hy weifelde tussen 'goedertierenheid' en 'genade'. Een troepje Amsterdammers die *Kraantje-Lek* bezocht hadden, en in de stemming verkeerden welke van-oudsher by deze uitgang past, kreeg onze tobber in 't oog en nam hem in 't ootje. Wouter sloeg zich dapper genoeg door de kring heen, maar hy voelde zich zeer verdrietig. Men zal erkennen dat de voorgenomen heldendaad met die zeven gulden zóveel, hem byzonder moeielyk werd gemaakt. Gedurig mompelde hy zich voor: ik *wil* 'n brief schryven, ik *wil*! Als ik maar wist, wáár? En hy monsterde huis voor huis, of daaronder misschien een mocht zyn dat hem gevoegelyk zou kunnen dienen tot kantoor? Zelfs liep hy nu-en-dan 'n winkel in, maar hy bereikte z'n doel niet. Z'n vreemd voorkomen en de schichtigheid waarmed-i z'n ongewoon verzoek uitte, schrikten de mensen af. 'Als ik ingodsnaam maar 'n jas aan had!' zuchtte hy.

Eindelyk – welke boze geest speelde hem deze trek? – eindelyk stond hy op-eenmaal weer voor 't huis waar de jood woonde, die zo goedig hem van jas en hoed verlost had. Wouter trad instinktmatig binnen. 'In 's hemelsnaam,' dacht hy, 'als ik maar eerst weer behoorlyk gekleed ben, dat ik me vertonen kan! O God, wat is 'n mens die geen jas aan heeft!'

De jood zag vreemd op toen z'n klantje van zo-even hem de verkwanselde kledingstukken kwam terugvragen. Hy had ze juist naar New-York verzonden, zaid-i, waar ouwe-kleren tegen goud werden opgewogen.

'Maar zo-even zei je...'

'So-efe-n-is f'rby, en wat cheweest is, is niet. Ik sech je dat ouwekieren d'r gelt waart binne! Feel uitfoer na Emerika teugeswoordig! Daar sit 't 'm! Maar ik wil je wel 'n jas ferkope-n-en 'n hoet ook. Mooie waar, kyk hier!'

Na enig verdrietig gesukkel verliet Wouter de winkel van de schacheraar, met 'n jas aan, en 'n hoed op... modellen! De kledingstukken die hy 'n uur te-voren in z'n opgewondenheid had afgestaan, waren er vorstelyk by. Toch moest hy voor de nieuwe plunje al 't geld neerleggen dat-i bezat, de vier stuivers inkluis die m'nheer Wilkens hem de vorige dag op

last van de grootmoedige Pompile had uitbetaald voor z'n terugreis naar Amsterdam, en die geaffekteerd zouden worden op 'huishouding.' De huishoudelykheid nu van Wouter's transaktie...

'As je wéér wat te handele heb,' zei de edelmoedige jood, 'kom cherust by me.'

En hy gaf Wouter 'n adreskaartje dat deze werktuigelyk in de zak stak. Op-straat gekomen – *nu* was-i gekleed, o goden! – betrapte hy zich op 'n volkomen overbodige repetitie van z'n redaktieplannen. '*Weledelgeboren Mevrouw! Hiernevens heb ik de eer Uweledelgeboren aantebieden...*'

Aantebieden? Wát?

Hy sloeg zich voor 't hoofd, en erkende voor de honderdste maal... hoe zei ook altyd z'n moeder? 'Here jesis-kristis, die jongen! Van hém komt nooit wat te-recht?'

Waar zoud-i heen? Al peinzend over de zonderlinge toestand waarin hy gebracht was door... eilieve, lezer, door wát eigenlyk? Hyzelf kon er zich geen reden van geven, maar aan *U* vraag ik, wat toch de oorzaak was van de onaangename verwickelingen waarin hy telkens verstrikt raakte? En ditmaal nogal erg. De geringschatting van de mensen aan wie hy verantwoording schuldig was, had reden van bestaan in ieder ander, maar niet in hém. Z'n moeder was z'n *moeder*, de heren Ouwetyd & Kopperlith waren *zyn* patroons. Hy was niet grof genoeg van inborst om de draden waarmed-i zich aan de maatschappy verbonden voelde, eenvoudig te verbreken en zich vry te maken: om 'de wereld integraan' zoals dit heet. Hieraan dacht hy wel, doch maar 'n ogenblik want hy was te week om het besef te verdragen van de smart zyner betrekkingen... die wel luidruchtig, maar niet zo byzonder diep zou geweest zyn. Doch dit wist hy niet. Op-eenmaal kwam hem nu in de zin dat-i in z'n lessenaar op 't kantoor allerlei rympjes had verborgen, waarin veel schoons werd gezegd... van háár. Wie deze 'haar' was, doet er niet toe. Het is te betwyfelen, of hyzelf hiervan een heldere voorstelling had. Want al droegen z'n ontboezemingen gewoonlyk de kleur der indrukken die Femke hem had meegedeeld, toch dwaalde hy telkens te veel af van dat éne model, om te kunnen beweren dat hy in die rympjes z'n liefde voor háár schetste. Niemand zou 'n wasmeisje zoeken in 't origineel van de wolkerige portretten die hy leverde. 't Wemelde in z'n poëzie van prinselyke diademen, van goddelyke straalkransen, van wereld-overzien, en van de bekende algemene gelukkigmakery. Ook God was niet vergeten, dit spreekt vanzelf.

Het is ieder verzenmaker bekend, hoe makkelyk dit eensylbig woordje zich schikt in elke maat. Kompromitterend in gewone zin waren alzo Wouter's dichtproeven niet. Noch Pompile, noch Wilkens zouden by 't vinden der achtergelaten rymelary, op 't denkbeeld gekomen zyn dat hun weggelopen jongste bediende in betrekking stond tot 'n dame die men noemen kon. Hoogstens zou 'n beetje scherpzinnigheid hun de middelen aan-de-hand doen om van Wouter's ongedisciplineerde harts-tochtelykheid geen jota te begrypen. Hyzelf echter meende dat-i maar al te duidelyk had lucht gegeven aan z'n gevoel, en in verbeelding zag hy reeds z'n onbescheiden talent misbruikt om al de jonkvrouwen van zyn hart tentoontestellen in de courant. Prinsessen zouden er 't meest onder lyden, want aan hoven is de eer 'n tedere zaak. En ook Julie liep gevaar. In dat éne gedicht namelyk – koupletten van acht regels met slechts twee rymklanken, denk eens! – had-i zich niet kunnen onthouden, 'n zwevende engel uittedossen in 'n zwierig rykleed van bruine taf, en van zo'n stof was juist het japonnetje dat zy aanhad op de dag toen hy zo ridderlyk vier stuivers had afgedongen op haar liggende jachthond! Duidelyker zinspelning op z'n verrukking over haar neerbuigen tot hem, kon wel niet gevat worden in koupletten van acht regels met slechts twee rymen! Ja toch, hy had melding kunnen maken van 't wollen fichuutje dat ze by die gelegenheid om de hals droeg – want ze was op die merkwaardige stond 'n beetje verkouden – maar de eisen van rym en maat bewaarden hem genadiglyk voor indiskrete vereeuwiging van deze byzonderheid. Die zwabberende bruin-zyden amazone was waarlyk al verraderlyk genoeg! Zou de oude Dieper by 't ontdekken en beoordelen zyner rym-schatten, de goedheid hebben Pompile aftebrengen van de gevaarlyke gissing dat er verwantschap bestond tussen die zwevende engel en z'n wederhelft? Och, op zo'n boekhouder valt niet te rekenen. Gaf-i niet altyd iedereen gelyk? Wouter zag hem z'n pen neerleggen, z'n snuifdoos opnemen, de bekende stap achterwaarts doen, en dit alles om met ver-eiste nadruk te verzekeren: 'Juist, jongeheer! Ik heb de intieme *fictie* dat de jongen met dat schimpdicht bedoeld heeft...'

'Schimpdicht, Dieper? 't Is geen schimpdicht? Wás 't dat maar! De kwajongen is verliefd, en wel op...'

'Precies, jongeheer! Ik wil maar zeggen, net als u, dat-i zeker met die golvende luchtgeest mevrouw Kopperlith-Huddewitz bedoeld heeft. 'n Mens moet toch iets bedoelen, niet waar? Zeker, zeker, die engel in 't bruin is de jonge mevrouw! Vindt u 't niet erg... brutaal, jongeheer?'

Wouter's verbeelding toverde hem 't kantoor voor, en dwalend door de *Hout* was-i getuige van de woede, van de minachting, van de veranderingen die 't burgerzielig konklave over hem uitstortte. Wilkens blaette afkeuring, Eugène bromde z'n: hm! Daar kwam ook de oudeheer aansloffen: 'Zieje, Pompile, 't is de schuld van Dieper. Waarom zo'n deugniet te rekommanderen?'

En Dieper beloofde deemoedig dat-i 't nooit weer zou doen.

De oude Gerrit? Nu, *zyn* tussenspraak schikte nogal. Gelukkig voor Wouter, dat-i eindelyk 'n figuur ontdekte van iets minder afschuwelyke aard, iemand waarmed-i het toneel dat z'n angst hem voormaalde, wat minder krimineel stofferen kon. Gerrit mompelde: 'wat 'n geseur over die liedjes! Allemaal wind en 'n Engelse *notting!*' Lieve Gerrit!

Opmerkelyk, niet waar, dat Wouter wel de gaaf had zich zo nauwkeurig voortespiegelen wat er gebeuren zou, wanneer men na z'n wegblyven z'n archief doorsnuffelde, hy die zich niet in-tyds rekenschap had weten te geven van de zotte toestand waarin iemand geraken moet, die z'n zeer behoorlyk jasje verruilt voor 'n schans looper van de vreemdste soort, en z'n fonkelnieuw hoedje voor 'n rode kale gedeukte *tromblon* die hem bovendien enige nummers te groot was? Weinig jongelieden zouden zich in Wouter's geval hebben schuldig gemaakt aan de zotterny die hy begaan had, en toch zou 't onrecht wezen hen daarom voor verstandiger te houden. Voor 't merendeel hadden ze slechts door onthouding van 't excentrieke, blyk gegeven beneden Wouter's fouten te staan. Kon hy 't helpen dat-i z'n ongewoonheid niet wist te regeren? Dat er 'n aanhoudende stryd was tussen de wereld die hy in zich omdroeg en de wereld waarin hy leefde?

De manier waarop hy zich gedurende de afgelopen dag gedragen had, kon zonder verkrachting van de zin der uitdrukking, gerangschikt worden onder de rubriek: krankzinnigheid. Wel zeker! De arme dwaas die in de waan verkeert dat z'n benen van glas *zyn*, is niet verder van de waarheid dan de dweper die zonder de wereld te kennen zoals zy inderdaad *is*, z'n aanraking met haar meent te kunnen regelen, naar 't *schema* dat hy in omgang met zichzelf alleen, samenknutselde. Wouter droomde van engelen... die er niet *zyn*, en van zielenadel... die niet bestaat. Hy onderging allerlei aandoeningen die aan anderen niet bekend *zyn*. Het is er ver af dat deze aandoeningen onverdeeld schoon waren, en dat alzo *in alle opzichten* de werkelykheid beneden z'n dromeryen zou staan. Integendeel. Onder alle personen, zonder onderscheid, die hy tot-nog-toe

had leren kennen, was niemand die niet in 't een-of-ander opzicht hem in zedelyke waarde te-boven ging, 't geen reeds hieruit blykt dat geen hunner ooit zich vervoeren liet tot dwaasheden als die welke hem daar zo wanhopig deden rondzwerfen in de *Haarlemmer-Hout*. Inderdaad, lezer, 't is onzedelyk 'n nieuwe jas te verruilen voor 'n oude! Ik laat nu de kazuïstische finesse waarmee sommigen zotterny willen onderscheiden van slechtheid, stilzwygend in haar onwaarde, zéker is 't dat onze held even beschaamd was over 't verkwanselen van z'n kleren, als-i over diefstal zou geweest zyn. En, wanneer hy de wereld goed gekend had, zoud-i gróter schaamte nog gevoeld hebben over z'n dwaasheid dan over eigenlyke misdaad. Deze immers wordt *begrepen*, omdat ieder deelt in de aandrift die daartoe leiden kan. Met 'n vroom: 'God zy by ons... wie staat, zie toe!' bekrust men zich – en hangt de dief op, nu ja – maar men deelt volkomen in de gevoeligheid voor verlokking die de zondaar máákte tot 'n zondaar. Vraag eens aan juffrouw Pieterse en haar vry groot aantal verwanten in geestesarmoed, of ze 't voor mogelyk houden dat zy een der tien geboden zullen overtreden, of zelfs maar 'n artikel uit het Wetboek van Strafrecht? Zy en allen zullen antwoorden: 'de mens is zwak! Heer, wees my arme zondaar genadig!' Heel goed, ik mag lyden dat de Heer het doet. Maar, eilieve, stel haar de mogelykheid voor ogen dat zy 'n splinternieuwe merinossen rok zou weggeven, en in 'n onderrokje ronddolen op de publieke weg... zonder de minste aanroeping van de Heer, zal ze verontwaardigd uitroepen: nooit! En dit is de waarheid. Zó ver kan de slimste Duivel 't mens niet brengen, al liet God haar in de steek. Wel schynt alzo zyn hulp onontbeerlyk om bewaard te blyven voor galg en rad, maar domheden als die van onze Wouter weet men te vermyden zonder de minste tussenkomst van de Hemel.

En nog 'n opmerking, ditmaal van enigszins aangename aard. Dat Wouter's manier van spekuleren niet tot welvaart leidt, zal ieder erkennen en goedkeuren. Maar men is te zeer gewoon zich goede uitkomsten voortestellen van het tegendeel. Dit is onjuist. Ik kan de lezer verzekeren dat de klerenjood die zich zo handig toonde in *zaken*, niet eens miljonair was toen-i stierf, en dit is 't geval met velen die zich vermeten minachtend neertezien op 't eigenaardig gebrek aan praktyk, dat 'n uitvloesisel is van nog onvolkomen dichterlykheid.

Wouter verweet zich dat niemand in gelyke maat als hy, de begaafdheid had zich vasttewarren in 'n net van verdrietelykheden. Gelyk de meeste jongelieden die in nood zitten, dacht-i aan zelfmoord. De lezer

herinnert zich dat dit meer geschied was. Het leven kwam hem ondragelyk voor, en hy drong zich op, dat-i ditmaal wel degelyk van plan... wezen zou daaraan 'n kordaat einde te maken, als-i maar niet zo terugschrikte voor 't denkbeeld dat die vervloekte *Kopperliths* in z'n minneklachten zouden snuffelen. Eerst die verzen vernietigd, dacht hy, en dan sterven! God zou wel begrypen dat-i 't niet kon uithouden in zó'n wereld! In de hemel was zeker wel deze of gene werkkring die hem paste. Daar zoud-i zich stipt toeleggen op z'n... naastbyliggende plicht! O, waarom, had-i die goede dokter Holsma veronachtzaamd? En... hoe zou 't zyn als-i zich in z'n tegenwoordige nood – ei, zonder sterven, also? – tot hém wendde?

Al wat hy zich van die familie herinnerde, kwam hem nu liefelyker voor dan ooit. Die vlugge Sietske! Die waardige moeder! Die ernstige oom Sybrand! En Willem... nu ja, z'n wyzigheid was drukkend, maar kon hy 't helpen dat Wouter geen Latyn verstond? Had z'n moeder hem dát maar laten leren, meende hy, dan zou alles anders wezen! Hy zou dan nu op weg zyn om dominee te worden, of advokaat, of rechter, of minister... allemaal mensen die 'n behoorlyke jas aanhebben, en precies weten waar ze belanden moeten als 't nacht wordt! Dit namelyk wist Wouter nog altyd niet, en 't bezwaarde hem zeer. Maar al was 't dag geweest, waarheen, waarheen? Op die ganse aarde geen plek waar-i zich vertonen kon! Zeker, zeker, God zou er genoeg mee nemen, als-i on-aangediend en ongeroepen in de hemel kwam.

Sterven dus! Heel goed, als-i maar geweten had, hoe? In-weerwil van deze onzekerheid stond z'n voornemen byna vast. Byna! Want het afscheidnemen van z'n plannen, van z'n droombeelden, van z'n toekomst, viel hem zeer moeielyk. En zelfs het verledene, hoe dor en schraal ook, bood hem gezichtspunten aan waarvan hy de ogen niet kon afwenden. Die vershyning in de Schouwburg... die dubbelgangster van Femke... hemel, de rozeknopjes! Ook die immers lagen in z'n lessenaar op 't kantoor, geborgen in z'n zakboek, in 't zakboek dat-i anders altyd op 't hart droeg – schoon 't hem zéér deed, als-i vuile praatjes aanhoorde by 't postkantoor! – maar dat-i nu voor 't eerst had weggesloten om er niet mee bezwaard te zyn op z'n voorgenomen tocht naar 'buiten.' Mocht-i aan sterven denken zolang hy dat pand niet had teruggehaald om het te vrywaren tegen hoon? En nog iets! Was 't niet al te jammer, van deze wereld te scheiden voor-i zeker wist hoeveel prinselyks er stak in Femke, hoeveel van 'n bleekmeisje in die prinses? Hy begreep niet hoe hy zo

lang zich had kunnen bezighouden met allerlei andere onderwerpen, en vond het onverantwoordelyk zo'n raadsel onopgelost achterlaten.

Leven dus, leven! Makkelyk gezegd, als-i maar geweten had waar-i slapen zou? En... eten! Z'n sarrende fantazie hield hem 'n monster-boterham van Vrouw Claus voor en hy begon nu werkelyk zich te verbeelden dat z'n honger onuitstaanbaar was. Stoffelyke behoefte nam de overhand op smart van andere aard – daar *is* ze voor! – en hy begon afgunstig te worden op 't lot van Jakob Claesz. Want, meende hy, in zo'n onbeschaafd Vuurland waren zeker allerlei vruchtboomen, en er groeide niets eetbaars in de *Haarlemmer-Hout*. Die Laurens Coster had ook beter gedaan, vygen en ananassen te planten – of al waren 't dan maar burgerlyke appels en peren geweest! – dan zich bezigtehouden met de uitvinding van die vervelende drukkunst! Wat heeft 'n dolend wilde-mannetje daaraan? En wat baatte hem nu z'n braaf oppassen by Pennewip? O, die vervloekte beschaving! Hy verlangde naar 'n voorwerp waarop-i z'n woede kon koelen, al ware het, byv. 'n bende Vuurlanders geweest. Dan had-i geweten wat het Noodlot van hem verlangde: stryden en... overwonnen worden, nu ja, en men zou hem opeten, ook. In-godsnaam! Daartegenover immers stond altyd de kans dat hy – onder aanroeping van deze of gene dame: 't was meer gebeurd! – de overwinning behaalde, z'n vyanden tot Christenen maakte, en zichzelf tot koning, juist wat-i wezen wilde. Wie weet of niet Jakob Claesz ook zo-iets gedaan had, en Wouter besloot dat Vuurland eens te bezoeken zodra hy te beschikken had over 'n vlootje. Dan zoud-i...

Helaas, helaas, wat gekke overleggingen in zyn toestand! Beurtelings woedend en verdrietig, slenterde hy laan-in laan-uit, en wist geen raad. Eindelyk zette hy zich moedeloos onder 'n boom, en viel in slaap. Hy droomde dat-i in nood was en dat Femke hem redde. Toen-i wakker werd, was 't volkomen nacht. Het kostte hem veel moeite zich te bezinnen wat er gebeurd en hoe hy daar gekomen was. Maar helaas, hy voelde zich wel genoodzaakt het gebeurde voor inderdaad geschied te houden, en z'n verdriet weer aanteknopen waar 't enige uren geleden was afgebroken door de slaap. Toch was de daartussen liggende droom te levendig geweest om daarop geen acht te slaan, en by gebrek aan beter dwong hy zich die optevatten als 'n wenk. Hy besloot dus naar Amsterdam te gaan en zich onder Femke's hoede te stellen. Al zag hy niet in hoe zy hem van dienst wezen kon, 't zou hem reeds verluchten indien hy iemand kon deelgenoot maken van z'n verdriet. En de schaamte die hem

pynigde omdat-i haar zo lang had verwaarloosd... zeker, die maakte de stap niet gemakkelijk. Want hy voelde zeer goed dat-i zich haar onwaardig had gemaakt, en kon het denkbeeld niet van zich stoten dat zy dit wist. Ach, mocht hy de dag van vandaag, en die van gisteren... neen, de vier, vyf laatste maanden kunnen óverleven! Zyn nu verwaarloosd gemoed zou daarby wélvaren, en Hersilia's parasol ook.

Na lang zoeken en dwalen bevond hy zich op de weg die hy de namiddag van de vorige dag was langsgesloopt in 't achterbakje van de britschka. Reeds toen was-i niet tevreden. En *nu!* Naar Femke, naar Femke! riep hy, alsof 't meisje 'n tovergodin was die maar te bevelen had om verandering te brengen in z'n verdrietige toestand. En ongegrond was Wouter's vertrouwen eigenlyk niet, schoon hyzelf daarvan zeker geen reden geven kon. Femke's eenvoudige kalmte – uitvloeisel der harmonie van haar gaven, inborst, ontwikkeling en begeerten – maakte haar inderdaad tot 'n goede raadvrouw. Zeer vermoeid kwam Wouter tegen de morgenstond by haar huisje aan. Hier wachtte hem 'n zonderlinge verrassing... o, die ondeugende Fancy!

De buitenblinden waren gesloten, wat Wouter niet verwonderde daar het nog zeer vroeg was. Maar wel was z'n verbazing groot, toen hij bemerkte dat de deur áánstond. Zou die de gehele nacht open geweest zyn? Was Vrouw Claus zo vroeg reeds uitgegaan? Of misschien Femke-zelf? Helaas, zou ze dáár wezen? Moed om 't meisje opte zoeken by de Holsma's, had-i niet. Hy was beschaamd voor die familie, en bovendien, hy durfde de stad niet in, om die gekke jas! Zeer waarschyndlyk had juist de afkeer om zich in de straten te vertonen, hem 't denkbeeld ingegeven hulp of raad by Femke te zoeken, of wel – indien ze hem noch het een noch het ander verschaffen kon, gelyk immers te voorzien was – haar tot vertrouweling van z'n kommer te maken, om wat troost. Zeker zoud-i niet tot dit besluit gekomen zyn als 't meisje in de stad gewoond had, en niet op 'n buitensingel waar ze bereikt worden kon zonder 'n spitsroedengang tussen de reien van 't straatpubliek. By 't opsporen van de oorzaken onzer handelingen, moeten we niet zelden afdalen tot het nietigste. Wouter wist niet dat er verband was tussen liefde en stryd, en al ware hy in dit opzicht minder onkundig geweest, dan nog blyft het de vraag of-i lust zou gevoeld hebben zich in z'n allerzonderlingst kostuum te vertonen aan de uitverkorene van z'n hart. Bovendien, nooit had hyzelf zich rekenschap van z'n verhouding tot Femke gegeven. Nog altyd dobberden z'n aandoeningen op de grens die 't kind overschryden moet

om mens te worden, en 't was meer de ontwakende behoefte aan liefde die hem vervulde, dan de liefde-zelf. Wouter was niet veel meer dan 'n jongen, en wanneer-i met wat juistheid z'n standpuntje begrepen had, zoud-i ontheven zyn geweest van 'n groot deel der schaamte over z'n bespottelyke uitrusting. Wel beschouwd kwam 't er nog drommels weinig op aan, hoe hy er uitzag. Maar hy was alweer niet jong genoeg ook, om onbewust de voordelen van z'n onbeduidendheid te genieten. Hoe dit zy, de nood perste, en hy voelde instinktmatig behoefte aan 't ontmoeten van iets liefs, iets vriendelyks, na al 't lelyke waarmee men hem sedert zo lange tyd oververzadigd had. Toch wist-i zeer goed dat Femke niet bymachte wezen zou hem z'n kleren terug te bezorgen, noch de verhouding tot die gevreesde patroons in orde te brengen, noch hem te verzoenen met z'n moeder die woedend wezen zou als ze te weten kwam dat-i onfatsoenlyk was geweest, parasols gebroken, en fortuinen met voeten geschopt had. Neen, neen, Femke zou hem niet kunnen helpen! Byna begon hy te wensen dat-i niet dáár was.

Maar Vrouw Claus dan? Evenmin! In-godsnaam, als-i zich dan maar 'n ogenblik in haar huisje mocht neerzetten, haar z'n nood klagen, en... 'n dikke boteram eten. Dát zou hem de kracht geven om afscheid van 't leven te nemen. Hy wou wel sterven, heel graag zelfs, als-i maar niet zo'n honger gehad had! Dáaraan eerst 'n eind gemaakt, en dan...

Juist wilde hy de deur openstoten en binnengaan, toen z'n aandacht werd getrokken door 'n luid gelach. Het kwam van verre. Over 't bleekveld heen, de weg op, zag Wouter twee gestalten die hem schenen te naderen. Met begerigheid elk voorwendsel aangrypend om 't gevreesd binnentreden uittestellen, staarde hy zo scherp mogelyk op de beide personen die in luidruchtig gesprek schenen. Van-lieverlede werden de omtrekken duidelyker. De een scheen 'n jong zeeman, en de ander... myn God, was dat Femke niet? Wouter keek zich blind, en moest telkens de ogen uitwissen om opnieuw... ze wás het! En de ander? 't Was wel waarlyk 'n matroos: wie anders draagt zo'n gelakt-leren hoed? Van-tyd tot-tyd kaatsten daarop de nog horizontale zonnestrallen in schitterend goud af, zodat Wouter de ogen sluiten moest als ze door die glans getroffen werden. Maar, ze weer opslaande, kon hy zich niet troosten met onzekerheid. Femke liep daar in de zeer vroege morgen – byna was 't nacht nog – met 'n matroos! Ach, Wouter zou minder tydmeterig-fatsoenlyk met z'n aandoeningen hebben omgegaan, wanneer de begroting van de heren Ouwetyd & Kopperlith vyf-en-twintig gulden 's jaars had kunnen dragen aan busrecht!

Femke liep daar in de zeer vroege morgen, naar Wouter's mening, met 'n matroos! Een ogenblik lang vlood alle herinneringen aan 't gebeurde en aan de oorzaken die hem daar brachten, op de achtergrond, om slechts plaats te maken voor yverzucht, vreselyke yverzucht. De arme jongen had 'n gevoel alsof hem 'n gloeiende dolk in 't hart werd gestoken. Z'n knieën knikten, en als wezenloos viel hy tegen de post van de deur aan. Maar jalouzie is de minst kleinzerige van alle kwalen: ze houdt van pyn. Wouter sloeg geen oog af van 't schouwspel dat hem zo wondde en hoe langer hoe smartelyker aandeed, want de blykbare vertrouwelikhed tussen de beide jongelieden was groot. Gedurende hun wandeling gaven ze elkander de hand, of liever 't scheen dat ze hun pinken ineenhaakten. Dit kon worden opgemaakt uit 'n eigenaardig gelykmatig slingeren van de linkerarm der persoon die rechts liep, en van de rechterarm der andere. Het gesprek was luidruchtig en zelfs van sarrende vrolykheid. Vooral het meisje joelde en schaterde, en hierdoor voelde Wouter zich als vernietigd. Het baatte niet of-i zich al vóórzei dat ze hem niets schuldig was, dat hy geen recht op haar had, en dat ze... god in de hemel, moest het nog erger worden? Daar liet zy de hand van de jongeling los, en viel hem om de hals, en 't duurde wel 'n eeuw, vond Wouter, of 'n uur, of zo-iets, maar 'n zéér lange tyd in alle geval. In al de romans die hy gelezen had, werd de aandoening die hy onderging, omschreven met de woorden: 'onze held stierf duizend doden' maar hy had waarlyk geen afgezaagde boekenfrazie nodig om te voelen wat-i leed. Na de omhelzing hervatte het dartele paar de wandeling op de weg, en naderde, telkens omkerend, nu en dan het huisje, waarop dan ook enige malen door 't meisje gewezen werd alsof ze daarover iets aan haar vrindje te vertellen had. Wouter spande zich in om iets van hun gesprek te verstaan, maar 't lukte niet. Als om hem 't begrypen onmogelyk te maken, keerden zy zich telkens om als-i juist op 't punt meende te zyn enig gevolg verzekerd te zien aan z'n onbescheidenheid, en dan slenterden ze weer de weg naar de Aspoort op. De arme jongen meende te dromen, want zelfs 't niet verstaan van wat er gezegd werd, bracht het zyne tot z'n verbazing by. Telkens meende hy enige klanken duidelyk genoeg te hebben opgevangen om te begrypen wat-i hoorde, en toch wou dit maar niet het geval worden. Hy wreef zich de oren alsof daarover 'n vlies gespannen was, doch zonder baat. En, wanneer 't paartje weer wat verderaf was, hoorde hy slechts 't geschater. Er ontbrak maar aan dat ze daar gingen dansen op de publieke weg. Waarachtig, 't scheelde niet

veel! Het uitgelaten meisje pakte 'n paar malen de jonkman, die iets be-
daarder bleek dan zy, by de arm, en zwaaide hem om zich heen. Daarop
volgde dan weer luid gejuich en gesnap... er was geen eind aan! Ja toch,
eindelyk bleven ze staan en schenen afscheid te nemen. Er werd hartelyk
gekust, de jongeling verwyderde zich, en 't meisje sloeg met bedaarder
tred de weg naar 't huisje in. Eens nog stond ze stil, wuifde met 'n doek,
en ontving haar groet behoorlyk van 't zeemannetje terug, die driemaal
met z'n hoed zwaaide. Voor evenwel 't meisje genoeg genaderd was om
Wouter met kennis te zien, liep deze woedend heen, en wou... en zou...
ja, wat? Na enig heen-en-weer zwerven, waarby hem z'n onbehagelyke
kleding zeer ergerde, vooral omdat het getal der voorbygangers aan-
groeide, niet zonder verdriet ook over de honger die-i zich toedichtte
om 'n afleider te hebben van z'n velerlei wanhopen... kortom, 'n half uur
daarna stond-i weer voor 't huisje van Vrouw Claus, en ditmaal trad hy
binnen. De tafel droeg toebereidselen tot 'n flink ontbyt – goddank! –
maar hy zag niemand. Uit het kamertje waar-i eens zo heerlyk geslapen
had, klonk 'n stem – 'n lieve heldere jonkvrouwelyke stem toch! – die
hem begroette met 'n soldatesk: *werda!* Wouter antwoordde niet, of
bijna niet, want het onnozele 'ik' dat-i zeer verwonderd uitpiepte, mag
geen naam hebben. Hoe drommel kon-i voorbereid wezen op zo'n mi-
litaire ontvangst? Gelukkig dat zich hierop Vrouw Claus vertoonde, die
hem wat burgerlyker toesprak.

'Zo, jongheer, ben jy daar? Heel goed! Waarom bleef je zo lang weg?
Onze Fem heeft wel honderdmaal naar je gevraagd. Ga zitten... ik kleed
me, zoals je ziet, en kom terstond weer by je.'

Ze trad haar kamer weer in, en Wouter hoorde haar zeggen: 'dat is
nou 't jongetje van 't paard, weetje?' Hierop volgde iets als teruggehou-
den lachen, en daarop 'n dodelyke stilte. Wouter wist alweer niet hoe hy
't had. Na enig wachten waagde hy 't even in de kamer te gluren, waar-
uit men hem zo geheimzinnig had toegeroepen. Vrouw Claus, dacht-i,
zou nu toch wel met haar toilet gereed zyn. Nu, dit was zo, maar in de
kamer was niemand. Moeder en dochter waren zeker op 't erf by de be-
kende pomp. Een ogenblik daarna keerde Vrouw Claus terug, en no-
digde op haar gewone vriendelyke manier Wouter op 't ontbyt.

'Asjeblijft, juffrouw. Maar wil u me asjeblijft zeggen waarom Femke
niet komt?'

'Fem? Jawel, o jawel, die zal wel komen. Of misschien komt ze niet,
want ze staat te wassen. Zo zal ik nu maar zeggen, weetje? Weetje wat jy

doet? Eet 'n boteram, jongen, en hier is koffi. En zeg me nu eens gauw hoe 't met je moeder gaat? Die is immers ziek geweest? Ja, 'n mens kan gauw wat krygen... neem er wat kaas op.'

'M'n moeder is heel wel, maar...'

'En jy? Heb je geen pyn meer? Van je val, meen ik. Och... neen, neen, neen, ik weet al! Je hebt immers nooit op 'n paard gezeten. Hoe kan ik ook zo mal vragen, maar je moet altyd denken, 'n mens z'n hoofd loopt wel 'reis om. En is je moeder weer helemaal in orde. Wel, dat's best. Als ze nu maar oppast niet weer ziek te worden. Was 't koorts, of wat was het?'

'M'n moeder is heel wel, juffrouw, maar ikzelf ben 'n beetje...'

'Ben jy ziek? Wat mankeert je? Maar... gut, jongen, wat heb je daar 'n gekke jas aan je lyf. Hoe kom je daaraan?'

'Ja, dat komt... dat is... ik moet... ik wilde...'

Wouter stotterde. Vrouw Claus greep hem by de arm, trok hem van z'n stoel, en draaide hem in de rondte, om hem op haar gemak van alle kanten te bekyken.

'Ajakkies, jongen, wat schikt jouw moeder je raar op! Je lykt wel 'n sjouwerman, neen... ik weet niet wat je wel lykt! Je broekie is netjes, dat moet ik zeggen, en je boordjes zitten redelyk, maar die jas! En wat zit je vol stof. Waar heb je gezeten, jongen? Waar ben je geweest?'

Toen de goede vrouw zich bukte om 't stof van z'n schoenen te slaan, kreeg ze tot overmaat van ergernis, Wouter's hoed in 't oog, die-i by 't plaatsnemen had verstopt onder z'n stoel.

'Heremens, wat 'n hoed! Ik geloof dat je mal bent, jongen! En, nu ik je wel bezie, je gezicht staat ook niet best! Och, och, vroeger was je zo'n lief jongetje, en op dat paard... o neen, op 'n paard heb je nooit gezeten, maar toch, je zag 'r vroeger aardig uit. En nu? 't Is 'n ware schand zoals je moeder je toetakelt!'

'Moeder kan 't waarlyk niet helpen! Ik zal u alles vertellen, juffrouw.'

'Wát? Kan je moeder niet helpen dat jy voor spot loopt? Ik zeg je dat het schande-n-is, 'n ware schande, ja... 'n schandaal! Hoor eens, ik ben maar 'n wasvrouw, en dat wil ik blyven ook, al zouden ze... nu, dit gaat jou niet aan, maar ik verzekeer je dat ik me schamen zou, schamen, ja... *schamen*, hoorje!'

'M'n moeder weet het niet...'

'Weet je moeder niet wat je-n aan je lyf draagt, jongen? Waar is ze dan moeder voor?'

‘Neen, juffrouw, maar...’

‘Zeg jy maar Vrouw Claus. Ik ben geen juffrouw, en wil ’t niet wezen.’

‘Och, Vrouw Claus, m’n moeder weet er niets van. Ik kom van Haarlem, en...’

‘Van Haarlem? Wat deed je dáár? En moet je ’r daarom zo verpieterd uitzien? Als Fem hier was, zou ze...’

‘Is ze dan *niet* hier,’ vroeg Wouter haastig, ‘is Femke *niet* hier? En ik heb ’r gezien!’

De beurt om verlegen te worden, was aan Vrouw Claus. Ze antwoordde met ’n zonderling gerecht ‘ja’ dat heel best kon gelden voor ’n ontkenning.

‘Nu ja, Fem is hier wel, maar... toch, neen, ze is hier eigenlyk niet. Je moet denken, ze is dikwyls uit, en by m’n nicht op de *Kolveniersburgwal* ook, en ze brengt wasgoed weg... och, ze heeft allerlei te doen, en... weetje wat jy doet, jongen? Eet jy nog ’n boteram of twee, want als je heel van Haarlem komt... onze Fem is aan de was, weetje, en als ze gehinderd wordt in haar werk... jesismaria, wat lieg ik!’

Met deze kreet op de lippen stoof Vrouw Claus de kamer uit, en ’t achtervertrekje in. Het scheen wel dat ook zy wat te verbergen had, want Wouter bemerkte tot z’n verbazing dat zy de deur achter zich sloot, alsof ze bevreesd was dat-i haar volgen zou. Een ogenblik lang meende hy ’n onderdrukt lachen te horen, maar weldra werd het in de kamer naast hem volkomen stil. Zeker was Vrouw Claus op haar erfje by de pomp gegaan, om daar aan Femke te vertellen hoe bespottelyk hy was opgetooid. Hy begon zich optedringen dat de in ’t oog vallend zonderlinge houding der moeder, in-verband stond met dat al te vroegtydig bezoek van de matroos. Zeker giste Vrouw Claus dat hy daarvan iets bemerkte had, en ze wist niet hoe ze dat voor de eer van haar huisje zou goedpraten. Zo wás het! Weinige maanden geleden nog, zou Wouter zeker niet op zulke gedachten gekomen zyn. Maar z’n wereldwysheid was aan ’t groeien, en wel als naar gewoonte de verkeerde kant uit. Wat de kans op juistraden aangaat, had-i beter gedaan zich te houden aan z’n kinderlykheid, want de wysheid van deze wereld is dwaasheid by Fancy.

Wouter bleef niet zeer lang met z’n boterammen alleen. De buitendeur werd opengestoten, en een man die blykbaar zo-even was komen aanryden met ’n handkar waarop ’n koffer geplaatst was, vroeg of-i hier te-recht was by Vrouw Claus? Er bleek dat deze ’t voertuig had zien aankomen, en tevens dat zy de bestemming daarvan kende, want voor nog

Wouter tyd had gehad iets te vernemen van de herkomst – sommigen beweren dat-i grote lust had er naar te vragen – kwam de goede oude vrouw haastig aanlopen. Ze stuwde Wouter op-zy, toen-i met z'n gewone dienstvaardigheid behulpzaam wezen wou in 't afladen, en droeg met de kruier 't vry zware voorwerp dat haar gebracht werd, het huisje in, en met één vaart naar de achterkamer door. Indien 't haar plan was, de naam des afzenders voor Wouter geheim te houden – en zo scheen 't wel – liep ze gevaar hierin te worden teleurgesteld door de kruier die op haar vraag naar 't bedrag van 't voerloon, ten antwoord gaf dat de vracht voldaan was door de heren... sakkerloot, Wouter verstond de naam niet! Na 't vertrek van de man met de handkar voelde hy zich verlegen omdat hem maar al te duidelyk gebleken was dat er iets voor hem verborgen werd. Hy wilde dus niets liever dan vertrekken, maar werd weerhouden door Vrouw Claus die hem op-nieuw 'n stoel aanwees.

'Ze zegt... ik wil maar zeggen dat ik nu graag eens precies weten wou waarom je 'r zo mal uitziet, en wat je toch in 'sheremensnaam te Haarlem hebt uitgevoerd? Zeg, jongen, wat deed je te Haarlem, en waarom heb je zo'n schandalige hoed op? En die jas? Vertel me nu eens alles precies, net of ik je moeder was. Want ze wil alles weten...'

'Femke?' vroeg Wouter.

'Ja, neen, nu ja... Femke ook, dat kan je denken. Heremens, wat verveelt me dat liegen... ah!'

Deze uitroep gold pater Jansen, die z'n goedig gezicht aan de deur vertoonde. Wouter zag hem met groot genoeg. Er was in dat bejaard kind iets vredigs, iets verzoenends, dat weldadig werken moest op 'n ontstemd gemoed.

'Wel, dat 's goed, pater! Ga zitten, en eet 'n stuk. Heb je-n-'n zieke-n-in de buurt?'

'Dat ook. Maar ik kom 'ns horen of ze 't gedaan heeft?'

'Ja zeker! Maar... dat jongetje weet er niets van. We praten er dus maar niet over voor-i weg is.'

Natuurlijk alweer wilde Wouter, zich horende uitmaken voor zo storend, z'n bezoek afbreken. Maar Vrouw Claus liet het niet toe.

'Neen, mannetje, jy blyft nog wat. Net goed dat pater 't hoort wat je hebt uitgevoerd. Kyk 't kind er 'ns disselaat uitzien, pater!'

De goede pastoor bekeek Wouter van onder tot boven, maar hy was nu juist de rechte man niet om de snit van 'n jas te-beoordelen, en toonde dus minder verontwaardiging dan volgens Vrouw Claus behoorlyk zou geweest zyn.

‘Nu, pater, jy weet dat zo niet, maar hy is ’n fatsoenlyk mans kind, en ziet er uit als ’n schooier uit de polders. En hy is te Haarlem geweest sonder dat z’n moeder er van weet. Maar vertel dan toch jongen, wat je gedaan hebt! Wel ja, niet waar, dan weet pater ’t ook!’

Wouter begon z’n relaas hakkellend en verward, en sprak nog veel slechter dan over ’t algemeen de Hollandse gewoonte is, ’n fout die vergeeflyk voorkomt omdat ze in zekere zin ’t gevolg is van de rykdom der taal. Och, niet dáárop kon zich de jongen ter verschoning van z’n gebrabbel beroepen. Behalve de schaamte die hem beheerste, hinderde hem zekere onzekerheid omtrent het bevattingsvermogen van z’n hoorders, ’n twyfel die Demosthenessen en Ciceroos zou stom gemaakt hebben. Hierdoor werd hy vooral belemmerd wanneer-i ter verklaring van z’n vreemd gedrag, oorzaken wou uitleggen die hemzelf niet zeer duidelyk waren. ’t Is waar ook, waaróm toch voelde hy zich zo ontevreden, zo alleen, zo weinig ‘thuis’ in ’t wereldje dat hem omgaf? De wrevel in byzondere gevallen – over de minachting, byv. waarmee de opgeblazen Hersilia hem behandeld had – was gemakkelyker te verklaren, en dit deed-i dan ook zo goed hy kon.

‘Als ’t kind van de kerk was, zou ik zeggen dat je hem eens onderhanden moest nemen,’ zei Vrouw Claus tot de pater. ‘En, zieje, ’t is niet om ’t verkwanselen van z’n kleren alleen, en ook niet om die perresol, maar z’n gezicht bevat me-n-ook niet. Zeg jyzelf nu eens, pater, of-i er niet verpieterd uitziet? Nu, we zullen sien wat er aan te doen is.’

Dit gezezd hebbende, stond zy op en begaf zich naar ’t achterkamer-tje, alsof daar de geneesmiddelen voor Wouter’s kwalen moesten gezocht worden. En dit bleek enige minuten later werkelyk ’t geval te zyn.

‘Hoor eens, jongeheer,’ zei pater Jansen, ‘wil je weten hoe ik over de zaak denk? Ik vind dat je je kleren moest sien weerom te krygen. Zie je kans, ’t huis van die man terugte vinden?’

Wouter vertoonde het adreskaartje van de mensenvriend die hem zo edelmoedig behulpzaam geweest was in ’t uit- en aankleden. Hy maakte de opmerking dat er tot het lossen van de verkochte stukke geld nodig wezen zou, véél geld, en dat juist dit bezwaar...

‘Geld heb ik ook niet veel,’ zei de goede man, ‘maar als je wat wachten kan, zal ik er om schryven naar Vucht, aan m’n broer die daar smid is, en ’t gaat ’m goed. En ’n herberg houdt-i ook, en zondags wordt er by hem gedanst... nou! Na kerktyd, weetje? Dát moet je sien, vooral als ’t kermis is. Een pret... je leven zo niet!’

De zedepreken van pater Jansen waren ligt te verteren, gelyk men ziet. Of liever, 't waren geen preken, en misschien zelfs was z'n taal onzedelyk. Want de man sprak van dansen, pret en kermishouden zonder afschuw, 'n byzonderheid waarin scherpzinnige lezers een der oorzaken zullen ontdekken, waarom de goede pater nooit lid van 'n gemeenteraad geworden is. In zulke kollegiën heeft men leden van eigenaardige bravigheid nodig. Och, Jansen was zo braaf niet! Hy preekte niet, en sprak niet over zedelykheden. Ternauwernood roerde hy zulke dingen aan, als 't zyn beurt was alleen te praten in de kerk, wat hem moeielyk genoeg viel, omdat hy er volstrekt geen slag van had zich aantestellen alsof-i beter was en meer wist dan 'n ander. Voor schryver zou hy in 't geheel niet gedeugd hebben. Hy was *goed* in de uitgestrekte zin van 't woord, tenzy men het toekennen van deze hoedanigheid beperke tot de personen die in zichzelf iets kwaads te bestryden hadden en overwinnaars bleven in die stryd. Dit kon nu eenmaal met pater Jansen 't geval niet wezen omdat hy niet wist wat kwaad was. Toch, of juist daarom misschien, wekte z'n voorkomen, z'n manier van spreken en vooral, waar 't nodig was, z'n handelwys, in zeer hoge maat tot deugd op. Maar ook dit was hemzelf geheel onbewust, 'n onkunde die hem bewaarde voor de nederigheid waarop hy in dat geval zich misschien zou hebben toegelegd, en die z'n overigens zo volkomen ongekunsteld karakter zou ontsierd hebben.

Hy verhaalde nog een-en-ander van z'n dorp, en Wouter die behoefte voelde aan afleiding, luisterde met meer belangstelling dan de zaakjes die pater Jansen meedeelde, waard waren. Het was de gemoedelyke, zachte, onhartstochtelyke *toon* die hem goeddeed, en telkens betrapte hy zich op de verzuchting: 'och, was ik maar te Vucht by die smid!' De herberg en 't dansen hoefden er niet eens by om naar zo'n heerlyk land te verlangen.

'Je moet 'm zien staan in z'n travalje,' zei de pastoor. 'Klik, klak, bim, boem, de vonken vliegen rechts en links! En z'n mouwen opgestroopt tot de schouder toe, want je begrypt, zo'n smid werkt in z'n hemdsmouwen.'

Wouter voelde neiging z'n pronkjas uittetrekken, en aan 't smeden te gaan. Wat zo'n smid toch 'n gelukkig mens is, en *hy*...

'Och, m'nheer, ik zit zo verlegen! Ik durf waarlyk niet thuis komen met dit vervloekte ding aan m'n lyf.'

'O, we moeten niet vloeken. Zo'n jas heeft er geen weet van of-i mooi of lelyk is, moet je denken. Ja, de man zal zeker veel geld willen hebben,

want van z'n winst moet-i leven, zieje, en zulke mensen hebben altyd grote huishoudens. Heb je misschien kennis aan 'n horlogemaker?'

'Neen,' stamelde Wouter.

'Misschien weet Vrouw Claus wel waar we wezen moeten,' zei de pater, terwyl-i 'n ouwerwets zilveren horloge uithaalde. 'Maar 't is niet best van loop... als we maar wisten wie 't kopen wou! Waarom huilje?'

Inderdaad, de tranen liepen Wouter over de wangen.

'O neen, neen, dát niet, m'nheer, dat kan niet!'

'Ik zal er weinig weet van hebben, want dikwyls staat-i stil. 't Is heel lastig, 'n horloge dat niet goed gaat, maar 't is van m'n vader, en daarom... och, ik hecht er niemendal aan, want ik heb genoeg andere dingen van hem, die ik bewaar als goud, dat begryp je wel! Als je-n-'ns by me komt, zal je 't zien. 't Briefje van z'n eerste kommunie hangt boven de schoorsteen. Hy was ook 'n smid, en nog veel sterker dan m'n broer... zoals ze zeggen, want gekend heb ik de man niet, omdat ik pas 'n jaar oud was toen-i stierf. Als we nu maar iemand wisten die 't kopen wou!'

De goede man woog 't horloge op de hand.

'Dat zal niet gebeuren, pater,' riep Vrouw Claus, die weer binnentredend, de laatste woorden verstaan, en terstond begrepen had wat er mee bedoeld werd. 'Dát zal niet gebeuren, en 't is niet nodig ook,' ging ze voort, 'n papiertje waarin geld gewikkeld scheen, omhoog houdende. 'Ik heb hier andere hulp, maar al was dat zo niet, dan zou ikzelf nog wel raad weten voor 'n dukaton of tien. Hoor eens, jongheer, kyk me-n-eens goed aan... ja, pater, 't moet er nu maar uit, ze zegt het zelf, en dat gedraai en gemaal verveelt me danig. Zeg, jongen, kan je zwygen?'

'Ja,' zei Wouter, en hy sprak de waarheid.

'Nu dan, Fem is niet hier, en 't meiske dat je zeker gezien hebt op de weg... ja, aan je ogen zie ik dat je 'r gezien hebt...'

't Is waar dat Wouter 'n eigenaardig gezicht zette by 't ontwaren van wat kans op opheldering over de vreemde vertoning van die ochtend.

'... ja, ja, ik begryp heel goed dat je 'r naar gekeken hebt! Nu, dat was onze Fem niet, jongen! Dat is, om 't nu maar zo eens uittedrukken, 'n juffer die – hoe zal ik zeggen, pater? Want de pater weet er van, dat begryp je wel, anders deed ik 't niet! – dat is 'n juffer die van staat veranderen wil.'

'Prinses Erika,' riep Wouter, 'prinses Erika die komt ruilen! O God, o God, ik wist het wel!'

'Hè? Hoe kon jy dat weten, jongen? Wat weet je? Niks!'

'Prinses Erika! Heeft ze niet naar me gevraagd? O, zeg, of ze niet naar me gevraagd heeft?'

't Is 'n juffer die van staat verandert, zeg ik je, en die by my 't wassen leren wil. Maar ze wil 't niet weten voor de mensen en voor 'r familie, en daarom laat ze je verzoeken, nooit 'n woord over haar te spreken. Ze zei me dat je woord houden zou als je 't beloofde. Je schynt iets met 'r gehad te hebben...'

'Ja, o ja,' riep Wouter.

'Men moet altyd z'n woord houden,' zei pater Jansen.

'Dus je belooft het?' vroeg Vrouw Claus.

'Ja, by God!' riep Wouter.

'Je hoeft er niet op te zweren, mannetje,' vermaande de pater, die als 'n eed opnam wat in Wouter's mond slechts 'n romanfraise was, al meende hy 't dan even goed alsof-i eenvoudig 'ja' gezegd had. Hy 'n dame verraden, en háár nogal.

'Nu, goed dan,' vervolgde Vrouw Claus, 'ik heb haar verteld wat je op die buitenplaats en te Haarlem hebt uitgevoerd, en ze zegt dat er geen kwaad by is, als je nu maar precies doet wat ik je zeggen zal.'

'O, alles, alles!'

'Kyk, hier is geld voor je kleertjes – steek je horloge gerust weer in je zak, pater – maar ze zegt dat het eerst gewisseld moet worden. Gut, pater, als de jongen 't nu maar niet weer verdoet!'

'Je moet het vooral niet verdoen, jongeheer. Ik ken die munt wel. We hebben er eens precies zo een in 't zakje gehad... verleden, weetje, toen er zoveel vreemde heren in de stad waren.'

't Waren gouden *friedrichs*, en wel vyf in getal. Vrouw Claus zei dat het meisje meer had willen geven, maar dat ze haar hiervan had teruggehouden uit vrees voor 't 'verdoen.' Die glinsterende stukken herinnerden Wouter aan de gemakkelykheid waarmee de schipper met de bonten muts zich gezag had weten te verschaffen in die kroeg op de Botermarkt. Er ging hem 'n lichtje op, waarvan-i gebruik maakte om 'n schrede voorwaarts te doen op 't gebied van munt- en mensenkennis. Maar tyd om zich te verdiepen in de aandoeningen van die vreselyke en toch zo heerlyke nacht, had-i niet. 'Ze noemde my broeder...' begon hy te mymeren toen Vrouw Claus z'n gedachten afbrak, al had het er dan wel iets van alsof zy ze voortzette, want ook zy sprak van 'n broeder, schoon men erkennen moest dat het woord in haar mond wat minder voor-naam en boekerig klonk.

'Haar broer was vanochtend hier, pater, voor dag en dauw al. Hy kwam om afscheid van haar te nemen, want hy wil de wereld in. Een jongen om te stelen, als melk en bloed...'

Op-eens zag ze Wouter nadenkend aan, alsof z'n trekken haar byzonder belang inboezemden.

'Ja, gut, jy zag er vroeger ook lief uit, maar nu niet meer, als ik je nu eens de gulle waarheid zeggen zal. 't Was misschien voor jou ook wel 'reis goed als je't zeegat uitging – want, pater, hy wil naar zee... haar broer, meen ik – je ziet erg bleek, jongen, wat zeg jy pater? Zo'n kind versagrineert en verpietert zo in stad. Neef Holsma zei 't ook. Maar nu dat geld, weetje waar 't gewisseld worden kan? En zal je 't niet verdoen?'

'Neen, juffrouw, zeker niet! Maar...'

't Is waar ook, je durft met die malle plunje de stad niet in. Dat zal toch moeten! En heel naar Haarlem dan, hoe zou je dát maken?'

'Als ik van dienst wezen kan,' zei pater Jansen.

'Wel, pater, als je met de jongen meeging?'

'Dat wil ik wel doen,' antwoordde de goede man, 'als we maar weten waar we wezen moeten.'

Wouter voelde zich groots dat-i eens eindelyk in één ding zich diligent tonen kon, en haalde met zekere triumpf weer 't adreskaartje voor den dag. Pater Jansen verzekerde dat de zaak nu heel makkelyk kon geschikt worden, en er werd afgesproken dat Wouter hem naar z'n woning vergezellen zou om daar te wachten tot het geld gewisseld was. Dan zouden ze tezamen naar Haarlem gaan.

'Ja, maar dan je moeder nog, en die heren van de buitenplaats? Ze heeft gezegd... wacht even, pater. Ik denk dat ze nu wel klaar wezen zal, want ze zou 'n brief schryven.'

Inderdaad, de juffer die van staat veranderen wou, was aan 't schryven geweest. Althans Vrouw Claus die zich 'n ogenblik naar 't achterkamertje verwyderd had, kwam met 'n briefje in de hand terug.

'Ze zegt dat je dit bezorgen moet als je van Haarlem terugkomt, maar eerst moet je by Neef Holsma gaan, en hem alles precies vertellen. En nu, gaat heen, allebei. Ik heb 'n drukte, je leven zo niet! En dat vreemde kind... lief en goed is ze, dat moet ik zeggen. Maar, zieje, ze heeft nooit 'n hand uitgestoken. 't Is onze Fem niet, moet je denken. Dus, mannetje, je gaat met pater naar Haarlem, en dán dat briefje... neen, eerst by Neef Holsma, en daar vertel je alles, en nu, goeie dag! Pater, pas op 't verdoen, want de jongen steekt vol rarigheid.'

De beide bezoekers verlieten 't huisje. Wouter bezag met begrypelyke nieuwsgierigheid het adres. Het was de naam van 'n zeer bekende koopmansfirma, van 'n huis op Archangel' zouden z'n postkantoorvriendjes gezegd hebben, en de pater scheen dit best te begrypen: 'want,' zeid-i, 'voor ze van staat veranderde, is ze veel in Rusland geweest.' Hy nodigde Wouter vriendelyk uit, aan z'n rechterzy te gaan, en begon ter opheldering van dit verzoek zeker voorval uit z'n jeugd meetedelen, waarmee hy evenwel op verre na niet gereed was toen ze zyn woning bereikt hadden. Hier nam 't gesprek 'n andere wending, zodat ik alweer niet in de gelegenheid ben, de lezer te doen weten waarom pater Jansen zo doof was aan z'n linkeroor.

'n Moordhol vol rammelend gebeente en ander slecht volk. Zullen pater Jansen en Wouter in dit hoofdstuk Haarlem bereiken? Ik geloof het niet, maar de zaak kan meevallen.

Het spyt me, lezer, dat ik niet weet of ge ooit 'n protestants jongetje geweest zyt, en in die verheven hoedanigheid bezoeken hebt afgelegd by 'n katholiek priester? Zo neen, dan zal 't me moeielyk vallen, u duidelyk te maken wat er in Wouter omging toen hy met de pater by de kerk was aangekomen, waarnaast of waarachter de goede man z'n verblyf hield. 't Was in 'n achterbuurt, en wie niet wist dat daar 'n kerk was, zou 't waarlyk niet geraden hebben.

Ik vroeg de lezer of-i wel eens in hoedanigheid van protestants jongetje bezoeken had afgelegd by 'n katholiek pastoor? Kan hy zich de indruk die dit te-weeg brengt, voorstellen? In de kring der Pietersens rilt men by de gedachte aan zo'n buitensporigheid, maar er zal 'n tyd komen dat 'n schryver moeite hebben zal z'n lezers duidelyk te maken waaruit die afkeer voortvloeit. Ook Wouter begreep niet recht wát hem beheerste, maar zeker is 't dat hy iets als beklemdheid voelde toen pater Jansen voor 't onaanzienlyk huis stilhield 'waar z'n kerk was' naar-i zeide.

'En hier is de ingang naar myn woning,' vervolgde hy, 'n deur opevende die de toegang afsloot naar 'n lange smalle gang naast het hoofdgebouw. 'Ik woon best, jongeheer, dat zal je zien. Maar zou je nu niet eerst naar de *Kolveniersburgwal* gaan?'

Met 'n blik op z'n kleding smeekte Wouter om genade.

'Liever als we van Haarlem zyn teruggekomen, m'nheer! Heus, dan zal ik terstond gaan, maar nu...'

'Zou je denken dat 'n jas van my...'

'Neen, neen, o neen,' riep Wouter haastig, 'dat zal niet gaan, m'nheer!'

Zeker, 't mankeerde nog maar aan de zonderlinge toestanden waarin hy zich telkens geplaast zag, dat-i de Holsma's ging bezoeken in de jurk van 'n pastoor!

'Nu, wacht dan maar by my tot ik geld gewisseld heb, en dan samen op reis! Ik doe 't met plezier, want ik ben lang niet te Haarlem geweest. Houd je van halletjes?'

De goede man geleidde Wouter in z'n woning die uit 'n paar kamer-

tjes bestond, welke door 'n somber binnenplaatsje van de achterkant der kerk gescheiden waren.

'Kyk,' zeide hy, 'wat ik hier best woon! Zou je wel geloven dat ik niet ruilen wil met 'n bisschop? En gemakkelyk... nergens zo! Soms ontvang ik hier aanzienlyke mensen – verleden week nog 'n advokaat – en ze zyn allemaal jaloers op m'n woning, en... op 't gemak, zieje. Want als ik 's morgens opsta voor de vroegdienst – ja, ja, soms is 't nacht nog! – kyk, zó ben ik wakker en... wip, in de kerk! Verleden – maar spreek er niet over – vond onze Styn... daar is ze juist. Wel, Styn, ik ga naar Haarlem met deze jongeheer. Wat zeg je dáárvan?'

Styn zei er niets van dan: 'gut, pater!' en 't was genoeg. Althans hy drong niet op verder antwoord aan, en ging, tot Wouter sprekende, voort: 'Ze bedient me-n-al over de dertig jaar, my en pastoor Koens die z'n kamers hiernaast heeft... 'n man van belang! Die moet je leren kennen! Hy verstaat Grieks alsof 't niets was. Jy zeker niet, hè? Nu, dat doet er niet toe. Maar verleden... wat wou ik je vertellen?'

't Was iets van Styntje, m'nheer, en dat de kerk zo naby was.'

't Is gek in 'n mens dat-i soms niet weet wat-i vertellen wou. Ja, de kerk is vlak by, en als ik 's morgens opsta... kyk, nu weet ik wat het was. Ik had gedroomd van Vucht en van de kermis, en werd wat laat wakker, en sprong 't bed uit, en haastte me met kleden, en wat doe ik – maar ik wist 't niet, dat begryp je wel – ik vergeet een van m'n kouzen aantetrekken, een van m'n zwarte overkouzen. Maar Styn zag 't, want ze vond hem; en ze liep er me mee achterna, en ze riep: "pater, pater!" en ik wist niet wat ze wou, maar toen hield ze de kous omhoog, en toen wist ik het! Maar ik heb niet gelachen – omdat ik al in de kerk was, en je begrypt... dat is 'n huis GODS – en ik ben hard teruggelopen, en toen schaterden-ik 't uit, en Styn ook. Maar in de kerk heeft niemand het gezien, want het was donker, en... er was nog geen mens.'

Deze onnozele vertelling stak alweer zeer vreemd af by Wouter's hoogdravende begrippen over goddelyke zaken, en niet minder by de indrukken die de klooster- en monnikenromantiek op z'n verbeelding had nagelaten. Hy vertrouwde z'n oren niet. Maar de goede pastoor bemerkte niets van z'n verwondering, en verliet hem nadat-i hem de raad had gegeven zich de tyd te korten met 'n paar boeken die hy uit 'n wandkastje nam en op tafel legde. Maar aan tydkorting had Wouter geen behoefte. Hy zag 't kamertje rond, en verbaasde zich over de verregaande eenvoudigheid waarmee 't gemeubeld was. Een metalen Christusbeeldje

en 'n paar Heiligenprintjes maakten met het eerste-kommuniebriefje van Jansen's vader, daarvan de enige versiering uit. Dit laatste hing achter glas in 'n lystje boven de schoorsteenmantel. De tafel was van geverfd hout, en 'n viertal stoelen met matten zittingen voltooiden de stoffering, tenzy men de *hortensia* en 'n paar maandrozen meerekene, die buiten 't opgeschoven raam in de vensterbank stonden. Zelfs Wouter, die waarlyk niet aan weelde gewoon was, stond verbaasd over de spaarzaamheid van zo'n inrichting. Kort voor de onverwachte expatriatie van de Weledele Heer Motto had-i aan de hand van Anna Radcliffe en konsorten 'n lange galery van roomse akeligheid doorlopen, waarin 't wemelde van overdaad op allerlei gebied. De armste monnik had kastelen ter zyner beschikking – gewoonlyk waren ze ontoegankelyk, en men moest al zeer goed de weg in 't gebergte weten om ze te zien te krygen – kastelen waarin weerspannelingen levenslang begraven werden. Elk rooms geestelyke bezat zakken vol goud waarmee hy de gelovige bandiet betaalde, die de Kerk behulpzaam was in 't uit de weg ruimen van lastige personen, van iemand, byv. die bybels en traktaatjes verspreidde, of geweigerd had z'n bruid afstaan aan 'n bisschop. Wat ter-wereld kon zo'n pater Jansen bewogen hebben zich R. C. priester te laten maken, nu de emolumenten van 't beroep zo armoedigjes bleken verschraald te zyn? Of zou er misschien ergens... Wouter betastte de wand om 'n geheime deur te ontdekken, en verheugde zich over 't aanvankelyk mislukken van z'n poging, omdat de ware geheimheid van zo'n deur toch eigenlyk hierin bestaat dat ze zich niet gemakkelyk vinden laat. Nu, aan deze voorwaarde van geheimzinnigheid voldeden de toegangen tot pater Jansen's verborgen schatten en martelkamers opperbest. Wel liep er hieren-daar 'n scheur door 't gebloemd papier waarmee de wand bedekt was, maar de richting daarvan gaf te duidelyk getuigenis van 'n onwillekeurige breuk in 't metselwerk, dan dat daarby zou kunnen gedacht worden aan de kunst waarmee romanschryvers van de bekende soort grote lokalen weten te verbergen in 'n kleine ruimte. Bovendien: 'Dáár zyn de kamers van de pastoor die zo sterk is in 't Grieks,' redeneerde Wouter, 'en aan die andere zy hoor ik Styntje rammelen met 'r keukengereedschap. Aan de voorkant zyn de vensters, de *hortensia*, de binnenplaats en de kerk, en hier... daar zou 't moeten wezen, áls er iets was. Maar...'

Ik kan niet juist zeggen door welke gedachtenloop Wouter tot het besluit kwam dat die vierde wand van de kamer niets geheimzinnigs

bedekken kon. Misschien bedacht hy dat er zeker aan die zyde wel bureu zouden wonen die niet betrokken konden zyn in romantiek. Maar op eens sloeg hy de ogen op de grond. Onder die vloer was zeker plaats genoeg voor prikkelende akeligheid. O ja, tot de teenvoeters toe. GOD weet hoeveel rammelend gebeente zich daar in zwygende eenzaamheid lag aantekyken! Misschien ook dwaalden er nog levende slachtoffers van inkwizitie en verliefde bisschoppen in die gewelven rond. Wie weet of niet juist op dit ogenblik de schone Isabella hare voorlaatste adem uitblaast. Daar knerste iets...

Wouter hield de adem in. Ik weet waarachtig niet wat er knerste, en geef de lezer in overweging te geloven dat het geluid 'n alleronschuldigste oorzaak had.

...daar knerste iets. Zou er dan toch inderdaad onder die mat...

In geen van de romans die Wouter gelezen had, waren de valluiken met matten bedekt geweest. Dit kon de nieuwste manier wezen, en in romantiek moet men op alles verdacht zyn. Wouter was volstrekt niet van plan de goede pater Jansen te verraden als-i z'n geheimen zou ontdekten hebben, o neen! Integendeel, hy wou niets liever dan deelnemen aan al de schatten en kastelen die er aan 't licht komen zouden, zodra hy zou afgedaald zyn in 't hol waar hem de schone Isabella zieltoegend lag te wachten. Eerst dat arme schepsel bevryd, en dan met volle zeilen de oceaan der romantiek ingestevend! Isabella-zelf zou er schik in hebben, als ze maar eerst behoorlyk verlost was uit dat gewelf. Maar... wás er 'n gewelf? Wás er 'n hol? Om zekerheid te hebben, stampde Wouter met de voet...

'Wou je wat, jongeheer?' vroeg Styntje die juist de kamer binnentrad, en Wouter's grondig onderzoek niet best begreep.

'Neen, o neen, juffrouw, volstrekt niet!' antwoordde hy bedremmeld. 't Is maar dat... dat ik...'

'Als u iets mankeert... we hebben haarlemmer-olie in huis.'

'Dank u, dank u. 't Was maar dat ik... dat m'n voet slaapt. Dat was het!'

'Ja, niet waar, en dat prikkelt zo. Ik heb 't ook wel eens gehad. Maar 't gaat altyd weer over. Ik moet hier wezen, ziet u, om paters *Jézekie* te schuren.'

En de goeie Styn nam 't Christusbeeldje van de wand, en poetste het en wreef het dat het glom. De krucifix had waarlyk geen reden tot klagen over verwaarlozing, al zou dan de oppervlakkige beoordelaar menen

dat Styntje wel wat ruw omging met het symbool van haar geloof. De oorzaak van deze schynbare onverschilligheid lag in gewoonte, en in afwezigheid van tegenstand. Wie kwaad van 't afgodsbeeldje gesproken had, zou 't zeker by Styntje moeielyk te verantwoorden gekregen hebben, maar nu hieraan niet gedacht werd, behandelde ze haar *Jézekie* met niet meer omslag dan elk ander voorwerp van metaal dat ze reinigde, schuurde, wreef en oppoetste.

'Kyk, wat-i glimt!' zei ze. 'Net 'n kaarsenmakers kat in de maneschyn, vindje niet?'

Wouter had nooit 'n kat van de omschreven soort en in dat byzonder licht gezien, maar toch erkende hy onvoorwaardelyk dat het beeldje er goed uitzag.

'Ja, 'n mens moet zindelyk op z'n goedje wezen! Ik heb wat te stellen met pater... daar heb je geen begrip van! Want hy... denkje dat-i om iets denkt? Neen, dat doet-i niet. En weetje waarom? Wel, omdat-i altyd denkt aan wat anders. De man is 'n engel van GOD, en zou vergeten z'n neus te snuiten, als ik 'm niet zei: pater, je bent verkouwen. En je gaat zo naar Haarlem? En pater ook? Wat ga jelui daar doen? 't Is 'n hele reis.'

Wouter verhaalde een-en-ander van 't voorgevallene, maar slaagde er niet in, Styntje begrypelyk te maken wat er eigenlyk geschied was. Hoofdzaak voor haar was en bleef paters reis naar Haarlem.

'Als-i maar geen kou vat,' mymerde zy halffluid, 'of...'

't Is mooi weer, juffrouw,' zei Wouter.

'O ja, dát is 't! Maar... och, kou vatten is ook 't ergste niet. Ik voel me-n-altyd als 'n mal mens als-i uitgaat, en dan zo ver! Kan je me zeggen waar-i nu heen is?'

'Geld wisselen,' zei Wouter.

'Geld? Daar heb je-n-'t al! Nu zit ik in dodelyke angst. Ik wou dat-i al goed en wel weerom was.'

Ze pakte het gereedschap waarmee ze 't Christusbeeldje zo verkwikt had, by elkander, en verliet morrend het vertrek. Wouter wist alweer niet wat-i van Styntje te denken had. Haar kleding en voorkomen was als van 'n zeer bejaarde dienstmaagd, maar de gemeenzaamheid waarmee ze sprak over haar meester – de man bleek tot het 'goedje' te behoren dat ze zindelyk te houden had – bracht hem in de war. Styntje maakte met pater niet meer omslag dan met haar krucifix, al kan ik verzekeren dat ze voor beiden met vreugd de dood getrotseerd had. Er zou in dit byzonder geval weldra blyken wat de oorzaken waren van haar

bekommering over paters reis en 't geldwisselen. Er vertoonde zich 'n bedelaar voor 't raam waar de *hortensia* prykte. De man keek even naarbinnen, niet zozeer als iemand die *vraagt* maar als 'n verwachte persoon die te kennen geeft dat-i er *is*. Weldra werd hy door 'n tweede en derde gevolgd, die almede blyk gaven zich volkomen thuis te voelen op 't binnenplaatsje dat de pater voor antichambre scheen te dienen. Velen maakten 't zich gemakkelyk en gingen op 't een of ander uitstek zitten dat aan huis of kerk te vinden was, als wilden zy door 'n *charade en action* de waarheid uitdrukken: Het pauperismus is 'n pestbuil van 't geloof.

Ja, ja, ze waren geestig, die agenten in hemelassurantie!

Wouter hoorde dat men zich onder dat zoodje onderhield over de afwezigheid van de huisheer, en wel op 'n toon die zekere ontevredenheid liet doorschemeren. Wel zeker, de man had op z'n post moeten zyn!

'Maar de meid is er toch,' riep 'n jongen die de kost won met lamzyn, maar nu toch 't kozyn van een der lagere kerkvensters had weten te bereiken, waar-i *gargouille* speelde.

'Ik wacht liever op de ouwe,' zei 'n blinde.

'Houd jy je mond, je mag er niet eens wezen, je bent 'n dinsdagger.'

'Wat gaat dat jou aan? Jyzelf mag je mond wel houden, je hebt verleden by 't uitgaan van de Jakobskerk *drie* gestaan, en je bent maar *zeven*.'

'Né, zes nou, want de ouwe Jonas is dood. Maar jy bent 'n dinsdagger. Ga heen, zeg ik je!'

'Je hebt op *drie* gestaan.'

'Jy bent 'n dinsdagger, ga heen! Toe, allo, jongens, dringt 'm de gang uit. Hy steelt ons 't brood uit de mond.'

'Wát? 'n Dinsdagger?' riep nu 't uitwas van de kerk. 'Dat mag niet. Er uit met hem!'

En de lamme wist vry vlug op de grond te komen om 't geschonden bedelaarsrecht te handhaven. De man namelyk die tot de bedeeden van dinsdag behoorde, mocht zich niet vertonen onder 't gezelschap dat zich 's maandags om ondersteuning by pater Jansen aanmeldde. En wat die andere beschuldiging aangaat – '*drie* staan als *zeven* je plaats is' – ze doelde op 't overweldigen van 'n rangnummer. *Te* na by 't uitgaan van de kerk wordt voor onvoordelig gehouden, daar de drukte het uithalen van beurs of portemonnaie belet. Ook schynt ieder haast te hebben in de eerste ogenblikken na 'n kerkdienst. Maar 'n standplaats *te* ver van de

deur is ook niet goed, want de meesten lopen, na twee of drie keren iets aan 'n bedelaar gegeven te hebben, onverschillig door. Zonder 't minste besef dat ze te veel deden – namelyk iets verkeerd – menen ze toch genoeg verricht te hebben. Hoe dit zy, volgens alle oordeelkundige schryvers die kanker en koudvuur tot 'n byzonder onderwerp van studie maakten, is er geen voordeliger standplaats dan nummer *drie*. Indien dus de man die de ander zo liefdeloos beschuldigde van inbreuk op pater Jansen's dagorde, zich inderdaad schuldig maakte aan diefstal van dat nummer, was de ander volkomen in z'n recht hem 't zwygen optelleggen. Maar ook de dinsdagger zelf had zich te verantwoorden, en wel by Styntje die op 't rumoer naar buiten kwam. De man die zich 'n dag te vroeg aanmeldde, verontschuldigde zich door de opmerking dat-i op dinsdag 'zovél huizen had' en dat-i 'z'n benen uit het lyf moest lopen' om al z'n klanten behoorlyk te bedienen, denk ik.

Styntje gaf ieder wat, maar niemand scheen tevreden. Er bleek dat de heren aan drie duiten de persoon gewoon waren, en nu met twee werden afgescheept. Maar de oude meid hield zich flink. 'Wie nog 'n woord spreekt, wordt van de lyst gestreken,' zei ze. 'Ik heb nog zes hele dagen van GODS lieve week voor me, en 'n mens moet toch zorgen dat-i toekomt, niet waar? Voort, allemaal, de plaats af en de gang uit, voort! 't Is, dunkt me, wél zo!'

Het gemene troepje liet zich niet zonder moeite bewegen heente-gaan, en Wouter hoorde met verontwaardiging hoe er door sommigen gemord en gescholden werd. Als 't weer gebeurde dat de-n-ouwe niet thuis was, heette het, zouden ze liever wachten tot-i weerkwam, want zo'n meid was toch ook maar 'n 'loontrekkende dienaar, die niet weet wat 'n mens toekomt.' 't Schynt vreemd, maar wáár is het, dat in de mond van de arme, gebrek aan rykdom of laagte van stand 'n misdaad is. Volgens heren bedelaars had Styntje ryk moeten zyn, of hertogin, of burgemeestersnicht, voor ze zich 't recht mocht aanmatigen 'n woordje meetespreken en 'n hand uittesteken – want dit dééd ze, en Wouter had dapper geholpen – ter verdediging van paters erf.

Niets is aristokratischer dan 't gemeen.

Nadat ze met hun beidjes het terrein hadden schoongeveegd, volgde Wouter de amazone weder in de kamer. Ze jammerde over haar voedsterkind.

'Och, jongeheer, ik wou dat pater kwam! Ik heb rust noch duur als de man de stad in is. En dan met geld, zeg je? Is 't veel?'

Wouter kon de som niet bepalen, maar sprak van kostbare muntstukken die gewisseld moesten worden.

‘Goud? Och, lieve Jeessis, dat’s voor hem krek ’tzelfde. Och, waarom de man de stad intesturen met geld? Heb jy dat baantje voor hem uitgedacht, jongheer? Slim is ’t niet van je! Waarom deed je ’t niet liever zelf? Met geld kan men niet te voorzichtig wezen... ieder kan ’t gebruiken, zie-je? Als-i nu in Jeessis naam maar niemand tegenkomt die wat nodig heeft! Goud? ’t Kan hém wat schelen! De gespen van z’n vaders broek waren van zilver, en toch zyn ze weg! En om koper geeft-i ook niet. Raad eens hoeveel bedeeden we hebben? Wel tachtig alle weken! Ik heb er ’n hele lyst van. En ze zouden ieder hun eigen dag houden, maar denkje dat ze ’t doen? Neen! Want er zyn rakkers onder – dat ik zo’n zondig woord zeg – ja, rakkers, die tweemaal komen, maar pater wil ’t niet geloven. En of ik al zeg: “Pater, ’t is slecht volk!” hy wil er niet van weten.’

‘M’nheer Jansen is te goedig,’ zei Wouter.

‘Een zoete-n-engel van GOD is-i! Maar ik moet op ’m passen. Drie duiten de man, gaat niet, zesmaal in de week... reken maar na! Daar waren er vyftien vandaag, en de man heeft zelf geen boter op z’n brood. Nou, ik ook niet, maar dat’s tot dááran toe. Maar dan alles weggegeven aan slecht volk! Ik heb ze nu maar twee duiten gegeven, en daarom bromden ze zo. Ze willen klagen by pater. ’t Is ’n zoodje! Hoe meer je geeft, hoe luier ze worden. En hoe brutaler ook. Dat heb ik altyd opgemerkt. Maar pater begrypt het niet, of hy wil ’t niet weten. En als ik zeg: “’t Zyn rakkers, pater!” dan zegt-i dat we-n-allemaal zondaren voor GOD zyn, en dat hy ook z’n fouten heeft, en bly toe wezen mag dat GOD hem kleren en eten geeft, en ’n mooie woning. Zondaars voor GOD? Nou ja, ’t hele mensdom, maar hy? Ik weet sekuur dat GOD niks van de man te goed heeft, niet zie zóveel!’

Styntje streek met ’n bevallige zwaai over de hand. Mocht GOD ’n ogenblik te-voren nog in de waan verkeerd hebben dat pater Jansen by hem in ’t kryt stond voor erfzonden en eigen fouten, dan waren Syntje’s gelaatstrekken en haar barbiersgebaar wel geschikt hem de moed te benemen om op de likwidatie van die onbillyke vordering aantedingen.

‘Niks, niemandal,’ ging ze voort. ‘Hy is proper en schoon als ’n brand. Maar dat bedelvolk, kyk! En “al die armen zyn z’n broeders” zegt-i.’

‘Dat heeft Jezus gezegd,’ katechizeerde Wouter.

‘Jezus? Zo! Heeft de Here Jezus dat gezegd? Nou, dan heb ik er vrede

mee dat-i 't ook zegt. Maar toch... wát broêr? Ik vind dat 'n mens z'n eigen broêr moet wezen ook. En *hy*? Hy is, om zo te zeggen z'n eigen neef niet, z'n zwager niet, z'n eigen stiefkind niet, neen, dat is-i *niet!* Hy loopt weer op z'n tandvlees. Heb je 't niet gezien?

't Scheen wel dat Wouter blyk gaf deze schilderachtige uitdrukking niet te verstaan. Althans de oude Styntje kommenteerde: 'Nou ja, op 't overleer, z'n schoenen zyn doorgesleten. 't Is me-'n kruis! En z'n jas is ook niet van de nieuwste.'

Wouter voelde schaamte over 't gewicht dat-i aan *zyn* kleding hechtte.

'Al vier jaar lang spaar ik voor 'n nieuwe, of... ik *wou* sparen, maar 't gaat niet! Die bedelaars kosten ons zeker twee gulden in de week... spaar dan eens voor nieuwe jassen! Zeg, jonheer, kan je niet eens aan pater zeggen dat-i wat zuiniger wezen moet, en niet zo altyd alles weggeven?'

Wouter groeide. *Hy* werd aangesteld tot Mentor over 'n bejaard man, en wel door 'n vrouwspersoon die nóg volwassener was dan z'n pupil. Met veel genoegen had-i Styntje omarmd, maar hy speende zich van deze uitspanning, en stelde zich schadeloos door de zelfgenoegzame pedanterie van z'n antwoord. Styntje's verzoek werd genadig opgenomen en gefiatteerd: 'Hoor eens, juffrouw, u kan verzekerd wezen dat ik van myn kant al 't mogelyke zal aanwenden om...'

'Wel zeker! Want my gelooft-i niet, omdat ik niet geleerd ben. Je moet hem zeggen dat de jongen die daar zo-even met z'n *derrière*...'

Zo vertel *ik*, maar Styntje sprak Hollandser, bondiger, korter en beter.

'...de jongen die zo-even met z'n... zitwerktuigen dan, in 't venster van de kerk zat... 'n luiwammes is-i, 'n doeniet, 'n rekel! Zeg dat aan pater. Eerst was-i 'n blinde... jawel, zolang-i 'n zusje had, dat hem leien kon. Maar nou ze van 'm weggelopen is – god weet waarom? Misschien bedelt ze liever op 'r eigen houtje – nou is-i op-eens 'n lamme geworden. Hoe vindje dat? Zeg 't aan pater.'

'Ja, ja, juffrouw, ik zal 't hem zeker zeggen!'

'En dan van dat vuile schepsel ook, dat daar in de hoek zat. Heb je 'r gezien? Eens toen er sneeuw lag, zei ik: "veeg de sneeuw van de plaats, dan kryg je zes duiten." Was 't goed geprezenteerd, of niet? Maar ze deed het niet, en zei dat ze te veel huizen verzuimde.'

'Huizen, juffrouw?'

'Ja, bedelhuizen. Ze had er zeventien alle-dag, zei ze, en toen schold ze me-n-uit over m'n zes duiten. Dat zei ik aan pater. En wat zaid-i?'

“Och,” zaid-i, “ze is te oud, ’t mens kan niet vegēn.” Heb je van z’n leven! Ik zei: “pater, ze is jonger dan ik!” Nou, ’t is de waarheid, want ik ben acht-en-zestig. Dat’s oud, hè?”

Gewis vond Wouter dit oud! Hy begon de vrouw belangwekkend te vinden, die zoveel moest beleefd hebben naar-i meende. Dat de kring waarin ze zich bewogen had, wat klein was, kwam niet in hem op. Hy voelde verlegenheid over z’n jeugd, en om haar te doen voelen dat-i door studie had aangevuld wat hem aan jaren ontbrak, zocht-i in z’n herinnering iets op, dat getuigenis geven mocht van voorhistorische kennis. Styntje moest toch weten dat-i de funktie van zieleherder die ze hem zo gul opdroeg, niet geheel onwaard was, en ook dat-i meer wist dan hy in z’n kort leventje met eigen ogen kon gezien hebben.

‘Zéér oud,’ betuigde hy. ‘Dan heeft u zeker de uitlegging van de stad bygewoond?’

‘Dáár weet ik niet van, jongeheer. Maar... die oude nukkige Griet! Wat denk je dat pater deed? Hy zei: “och, Styn, je moet denken ze-n-is ’n arm mens!” “Dat ’s waar,” zei ik, “en dat denk ik. Maar jy bent ook arm, pater, en ik ook.” Nou, dát zei ik er maar zo by, want ik heb ’t wél, en klaag niet, godbewaarme! Maar dat pater soms droog brood eet, is ’n ware zonde voor god en mensen. Soms is er geen duit in huis, en dan moeten we lenen van pastoor hiernaast, die ook niet te veel heeft. Ook ’n goed mens anders, dat moet ik zeggen, maar hy spreekt niet veel. Pater zegt dat-i de geleerdste man van de wereld is, en lang professor of bischop had moeten wezen, als-i maar niet zo... nou, dat gaat my niet aan, en jou ook niet. Maar die luie Griet! Ze dééj ’t niet, en ze deej ’t niet, en de sneeuw bleef liggen die dag, en ik zei: “goed, pater, dan zal ik ’t doen.” En de volgende morgen zou ik vroeg opstaan, en dat deed ik ook, want de sneeuw loopt zo *in*, weetje, en dan heeft de man natte voeten, en dat kan ik voor GOD niet verantwoorden. En toen ik op de plaats kwam... weg was de sneeuw! Wat denk je dat er gebeurd was?’

‘Dooi?’ vroeg Wouter.

‘Gut né, ’t vroom twee Zeeuwen dik. Ik keek beduust op de blanke stenen, en zocht de sneeuw... geen krummel te zien, hoor! Toen hoorde ik pater lachen in z’n kamer, want hy zag me daar staan als ’n gek mens naar de sneeuw te zoeken, die weg was. Hy was nog vroeger opgestaan dan ik, en had alles weggeruimd. Hoe vind je dat, jongeheer?’

‘Hoor eens, juffrouw, als ’t weer gebeurt... roep my, dan zal ik ’t doen.’

‘Was ’t geen schande? En dat voor zo’n lui dier als die Griet! Nou, ik

was zo kwaad als 'n spin, want ik heb de man zielslief, dat begryp je wel, maar hy lachte me-n-uit. En ik blééf kwaad, en toen sprak hy weer van arme broeders, maar ik zei dat die luie Griet m'n broêr niet was, en zyn broer ook niet! Wel neen, wat zeg jy? Zo'n lui beest!

Wouter zei ditmaal eens niets, maar aan indrukken ontbrak 't hem niet. Hy voelde wel dat er iets liefelyks te lezen stond op de bladzy van 't grote levensboek, dat hier voor hem werd opgeslagen, maar kon z'n ingenomenheid niet rymen met de weinig romantische vorm waarin hem 't schone werd voorgesteld. Zeker, er moest nogal veel aan Styntje veranderd worden voor ze, al was 't dan maar heel uit de verte, gelyken kon op de schone Isabella die hier in 'n diep gewelf op verlossing had behoren te liggen wachten. De goede oude vrouw zelf scheen geen verlossing nodig te hebben, en inplaats van slachtofferige dames te bevryden van yzeren ketens, schraal dieet en priesterdwang, kreeg Wouter zo'n priester-zelf te redden uit de klauwen van z'n eigen goedigheid. De ruil kon wreed genoemd worden door ieder die niet inzag hoe aangenaam Styntje's vertrouwelykheid prikkelde, en vooral haar vertrouwen. Bovendien, dat uitdryven van de bedeltroep had iets van 'n gevecht gehad, en bygebrek aan beter moet men zich met het mindere tevreden stellen. De romantiek is veerkrachtig, en wat er in afmeting en gehalte aan de omstandigheden ontbreekt, wordt aangevuld en opgesierd door de onbewuste goede wil van de Don Quichotten. Wouter was zo tevreden dat-i z'n eigen jas niet meer zag. Grootmoedig vergaf-i de pater dat er geen enkele gekluisterde jonkvrouw in z'n woning te vinden was, en ook daaronder niet. Maar toch: 'Wel, juffrouw, de woning is eigenlyk niet heel groot, vind ik. Heeft u hier ruimte genoeg?'

'Wel wis en zeker! Als-i groter was, kon ik de boel niet knap houden in m'n eentje. Je moet denken dat ik de kamers van pastoor hiernaast ook voor m'n rekening heb. 't Is 'n heel gedoe voor 'n mens alleen.'

'En... kelders?'

'Ja, 'n beetje nat, maar anders best. We hebben er 's winters aardappelen in, en turf ook. Die nattigheid is goed voor de turf... 't stookt zuinig. Droge turf is geen aanhalen. Dan zou de man nog kou lyden ook!'

De poging om zich te vermeien in *krypt*-romantiek brak alzo weer als glas af. Ketens en knokenpyramiden pasten niet by die huiselyke nattigheid. Een 'hol' mag vochtig wezen, o ja, en zelfs is dit een der vereisten van de zaak, maar... aardappelen en turven? O, Lafontaine! O, Radcliffe!

En... zyn er gewelven onder de kerk, juffrouw?’

‘Dat weet ik niet. Maar ik verpraat m’n tyd. Beloof je me vast en zeker dat je ’n oogje houden zult op pater met al dat geld?’

‘Wees gerust, juffrouw! Ik zal...’

‘En dat je hem eens terdeeg vermaant om wat meer voor zichzelf te zorgen...’

‘Zeker, juffrouw.’

‘...want, zieje, de man is zo arm als Job, en dat gáát zo niet! Ik hoor nu dat er ’n dame in de stad gekomen is, heel uit Denemarken of Hamburg of zowat, en die zou hem bystaan...’

‘Ah!’

‘...zo, weet je ’r van? Nou, des-te-beter! Ik hoorde ’t van Femke Claus...’

‘Ah!’

‘...ken je die ook al? Nou, die biecht by pater, vroeger by pastoor hier-naast, nu altyd by pater. En meestal gaat ze hier over de plaats de kerk in, want ze brengt paters wasgoed, en zy heeft het me verteld... van die dame-n-uit Hamburg, meen ik.’

‘Ah!’

‘Wat mankeert je toch, jongheer? En ik... als ik die ryke dame kan te spreken krygen, zal ik haar zeggen dat ze heel voorzichtig wezen moet, en pater niet te veel geven. Want al had het mens ’n inkomen van honderden in de week, ’t zou niet genoeg wezen voor al die bedelaars. Hoe meer je geeft, hoe meer er komen. ’t Is maar begieten van onkruid, zeg ik! Wel ja, moet ’n mens niet werken voor de kost? Dat heb ik ook gedaan, van zó klein af. Ik ben ’n vondeling, weetje, en heb mezelf door de wereld moeten slaan. Kan die luie Griet dat ook niet doen?’

’t Vondelingschap beviel Wouter byzonder. De lust om daarvan iets meer te vernemen, verdreef zelfs de indruk die ’t noemen van Femke’s naam – in-verband nogal met prinses Erika – op hem maken moest. Zou Styntje’s vader ’n ryke baron wezen? En teruggekeerd op ’t pad der deugd? Hy wilde meer van de zaak weten, en Styntje zei er dan ook nog wel iets van, maar alweer ’t rechte niet, naar Wouter’s mening. Ook hier wou ’t alweer met de romantiek niet best vloten. Wat die Leentje toch gelukkig geweest was, zy die by haar eerste en misschien enige uitgang zo terstond op de smakelyke kern van de vrucht onthaald werd! Wouter kreeg alweer niets dan lege doppen en schillen, of althans die verbeeldde hy zich omdat-i nog niet geleerd had – er zyn er meer zo! –

z'n ontmoetingen op 'n afstand te zien. Wat ons in oudheid belangryk, of in middeleeuwen romantisch voorkomt, is eenmaal *gewoon* geweest.

'Ja, jongeheer, 'n vondeling,' ging Styntje voort, 'en ieder mag 't weten. Wel ja, ik heb immers mezelf niet op de hei gelegd, heb ik wel? Nou voor m'n moeder is ook gezorgd, en best, hoor! Want... op de hei ben ik gevonden, piernaakt, om zo te zeggen, ik had maar 'n oud stuk mat om 't lyfje. Maar je begrypt dat ik 't maar van horenzeggen heb. Ja, ik was in 'n lap mat gerold, anders niet! Ennu? GOD heeft me gezegend, dat zieje. Ik ben groot en sterk geworden... neen, sterk ben ik geweest. Dat's tot daaraan toe. Maar ik heb wel elf hemden...'

'Hè,' zei Wouter.

'Ja, elf. Maar ze zyn wat oud. En telkens als ik er 'n twaalfde by doe, moet ik een van de andere weggooien. Daarom heb ik er maar elf. Maar je moet denken, ik ben begonnen in 'n mat, en op de hei. En nu woon ik by pater, al vyf-en-dertig jaar... 't is waarachtig geen kleinigheid! Maar ik heb er voor moeten werken, dat spreekt. Zolang ik hier woon, houd ik twee heren heel, en soms wel drie, want als de dienst wat druk is, hebben we hier 'n kapelaan ook. Ja, ja, er moet gewerkt worden in de wereld! Maar als je dát doet, ben je klaar. Ik ken menigeen die in 'n huis geboren is, en God op z'n blote knieën danken zou als-i by pater mocht wonen.'

'En... u ziet soms Femke hier?' vroeg Wouter, niet zonder de strekking dat deze byzonderheid Styntje's genot nog aanmerkelyk verhogen moest.

'Wel zeker! En ik moet zeggen dat ze my trouw helpt aan paters goed... nu, anders kwam ik er niet. Want 'n mens alleen... dat begryp jezelf wel. Ook worden m'n ogen slecht. Maar van pastoor hiernaast wil ze geen stuk meenemen. Ik geloof dat ze niet van hem houdt.'

'Zou hy haar iets misdaan hebben?' vroeg 't riddertje.

'Wel neen! Waarom? 'n Mens houdt van de een, en niet van de ander. Van pater houdt ze, dat weet ik. En hy van haar. Vroeger biechtte ze by pastoor hiernaast, maar nu al sedert 'n jaar of wat niet meer. Altyd by pater! Zo zyn er veel, en de man kan 't niet af. Ik heb al aan de mensen gezegd "ga toch liever by pastoor hiernaast, die man is ook goed" zei ik, maar 't helpt niet, alleman wil altyd by pater wezen. Nou, ikzelf ook, en ik bevind er me goed by, dat moet ik zeggen. Hy is 'n beste! En zo zal dat meisje er ook over denken. Maar jou heb ik nog nooit in de kerk gezien. Zeker woon je ver. Waar is je parochie? By wie biecht je? Is je pastoor lastig?'

‘Neen, o neen,’ stamelde Wouter die de moed niet had op dit ogenblik te openbaren dat-i niet ‘van ’t geloof’ was.

‘Anders, ik kan je pater gerust rekommanderen... hy is erg gemakke-lyk. Wat *die* man al zielen tot Onslieveheer geholpen heeft... kyk! Als ik niet by hém geweest was, zou ’t er met m’n moeder nog slecht uitzien, maar nu is ze wél. Ga by pater, wat ik je zeg! Of... neen, toch niet, de man heeft het te druk. Veel drukker dan pastoor hiernaast. Die is ’n beetje... hoe zal ik zeggen? Isegrimmig, ziedaar! Hy ziet niks door de vingers niks, niemendal! Nou, alle mensen zyn niet eender, en sommigen moeten hard aangepakt worden. Verleden heb ik gehoord dat er eens ’n man geweest is, die niet bang was voor de hel. Hoe vindje dat?’

‘Heel erg, juffrouw.’

‘Zo, vind je dat erg? Ja, ’t is erg! Maar ik ben er ook niet bang voor, want ik doe m’n werk, en ik zorg voor pater. Och, och, waar blyft-i?’

‘Is u niet bang voor de hel, juffrouw?’

‘Gut né, volstrekt niet, want ik doe m’n werk. Maar die man deed z’n werk niet. Hy vloekte en dronk, en ging om met slechte vrouwlui, en toch was-i niet bang voor de hel. Zieje, *hy* had er bang voor moeten wezen. Dat zei pater ook, maar toch zou God ’t hem wel vergeven, zaid-i, omdat de man niet beter wist, want... hy geloofde niet aan de hel, en dat kan ’n mens niet helpen, zei pater. Nou, ik had zo’n man wel eens op z’n sterfbed willen zien! Maar hy zal wel dood wezen, want het is zeker lang geleden. Als ik sterf, zal ik heel tevreden zyn, want pater zal voor m’n bed zitten, en my de hand drukken. Dat heeft hy me vast beloofd. Dan zal ik God danken voor ’t leven dat-i my geschonken heeft, en omdat ik by pater gewoond heb.’

De goede vrouw bekruste zich, en Wouter had het hart niet, te veel hart liever, om hierin ditmaal iets bespottelyks te vinden.

‘Je weet niet hoeveel goeds ik genoten heb, jongeheer! Je moet altyd denken, ik ben begonnen van niets, van niemendal, denk eens! Ik was al tien jaar oud toen ik nog achter de koeien in ’t veld liep, en als ik in ’t dorp kwam – want ik ben maar van ’t boerenland – dan riepen de jongens: “vondeling, vondeling!” En nu, kyk, al vyf-en-dertig jaar by pater! Wat wil ’n mens meer? En ik heb óververdiend voor m’n moeder ook, dat begrypje.’

Wouter zette een vragend gezicht.

‘Ja, ’t moest wel. Want zeker had ze niet goed met me gehandeld, maar pater zei: “denk je dat ’n mens voor z’n plezier z’n kind op de hei

legt? Dat zyn treurige zaken, men moet er meely mee hebben!” En ik heb kousen voor hem gebreid, en voor elke kous gaf-i ’n mis aan m’n moeder. Dat was heel in den beginne, toen ik pas by hem kwam. En toen werd het koud, en ik had winterhanden en kon niet breien. En dat speet me erg voor m’n moeder, en ook voor pater, want de man had z’n kousen broodnodig. Maar de ziel van m’n moeder was ’t ergste, dat begryp je. Denk je nu dat pater er na keek of ik breien kon of niet? Gut né, hy gaf de mis, alle dagen krek! Dat doet-i nu al vyf-en-dertig jaar... reken dát eens uit, jongheer! De man zegt zelf dat er ’n hele boel óver is.’

‘En... de ziel van... uw vader?’ vroeg Wouter die naar bericht hunkerde omtrent zekere schatryke baron, na – of liever nog: ’n beetje vóór – z’n terugkeer op ’t pad der deugd. Gaarne had-i z’n vraag wat deftiger ingekleed, en zich geïnformeerd naar ’t welvaren van wylen Styntje’s ‘papa’ maar deze malle uitheemsheid die in Wouter’s tyd nog voor iets voornaams doorging, wou er niet uit. ’t Bleef dus by: ‘de ziel van uw vader, juffrouw?’ schoon dit woord inderdaad wel wat ál te burgerlyk klonk voor iemand die de aanzienlyke romanbetrekking van meisjesverleider bekleed had, ’n funktie waartegen onrype jongetjes, eunuken en zeker soort van beunhazen in moralistery, te-allen-tyde zo byster hoog – maar vooral begerig, en met afgunst! – hebben opgezien.

‘Dáár weet ik niet van,’ antwoordde Styntje, en ’t scheen wel dat zy over Wouter’s vraag ’n beetje verstoord was. ‘Een mens kan niet alles tegelyk doen! Wou je dat ik pater nu nog dáármee lastig was gevallen ook? De man heeft ’t werachtig druk genoeg. Voor m’n moeder is er óver, en daarmee kan God doen wat-i wil. Maar voor m’n vader sprak ik geen stom woord. God zou wel eens kunnen zeggen: “als je zo begerig bent, kryg je niemendal!” Nou, dit is maar by manier van spreken, want wat ik verdiend heb, moet ik hebben: eens gezegd blyft gezegd! Daar is de heilige Jozef voor, die is er werchtig de man niet na om z’n zoons woord te-schande te laten maken. Here Jeessis, waar blyft pater met al dat geld?’

‘Daar is-i,’ riep Wouter die Jansen’s vriendelyk gezicht langs de *hortensia* zag voorbygaan.

Als om de gegrontheid van Styntje’s angst ditmaal eens te logenstraffen, telde de goede man ’n twintigtal ryksdaalders op de tafel. Ter verontschuldiging over z’n lang uitblyven, deelde hy mee dat men hem onder-weg by ’n zieke had geroepen, die volstrekt iets naders van de hemel wilde weten voor-i er heen ging.

‘Ik heb hem alles duidelyk uitgelegd,’ verzekerde Jansen. ‘Die geld-

wisselaar zei dat de koers laag was, jongeheer, maar ik heb 'n briefje gevraagd, waar 't op staat. Nu kan jyzelf alles precies uitrekenen, want men kan nooit te voorzichtig wezen in de wereld, en geld is... geld, wat zeg jy, Styn?

Styn zei ja, en 'n kwartier daarna was Wouter met pater Jansen opweg naar de Haarlemmer-schuit. De oude vrouw had haar afgod terdeeg afgestoft en geschuierd, en ook Wouter kreeg 'n streek of wat met de borstel, doch 't was blykbaar slechts 'n voorwendsel om hem nogeens nadrukkelyk in 't oor te fluisteren: 'Zal je toch goed zorgdragen dat pater al dat geld niet verdoet, jongeheer?'

'Juffrouw, ik belóóf het u!' had Wouter geantwoord, en aan de stap waarmee hy de wandeling aanving, was te bemerken dat-i 't meende.

Helaas!

De weg naar... 't verkeerde is geplaveid met goede voornemens en welgemeende beloften.

Preekje over preken, en hoe Wouter niet aan 't preken raken kon. Preek van pater Jansen over 'n preek van pastoor Koens, opgeluisterd door 'n preek van hemzelf. Hoe de auteur woord houdt.

Zeker kanselredenaar moet eens gezegd hebben dat niets gemakkelijker is dan preken, doch niets moeilijker dan goed preken. Ik heb er geen verstand van, maar als men op de bewuste dag aan Wouter gevraagd had of niet ook 'n middelmatige preek iemand terdeeg bezwaren kan, zoud-i 't zeker volmondig hebben toegestemd. De vorige dag was-i redelyk tevreden geweest met het halfgeboren concept van de brief aan de opgeblazen Hersilia – jammer dat het niet gediend had – maar 'n preek... dat was wat anders! Hy wilde 'n paar keer beginnen, maar 't vlotte niet. Telkens als-i op z'n: 'm'nheer, hoor eens!' zo goedmoedig ten antwoord kreeg: 'wat blijfje, jongeheer?' zonk hem 't hart in de schoenen, en hy maakte de een of andere onnozele opmerking over iets dat op hun weg te zien was. Pater mocht also van hem vernemen dat de Haarlemmerdyk 'n lange straat was, en dat ieder die 's avends laat buiten de stad bleef, 'n stuiver moest betalen, jazelfs als 't héél laat was, 'n dubbeltje. Jansen stemde dit alles volmondig toe.

Hoe te beginnen? Wel beschouwd, hebben dominees 't makkelyk. Ze nemen 'n tekst uit de Schrift, en verdelen hem in drieën, dan volgt de rest vanzelf. Ook worden zy op de weg geholpen door 't voorgebed. Wel zeker: 'steun, o Heer, de spreker die in ons midden is opgetreden om uw woord te verkondigen!' Zo komt 'n mens op z'n dreef. En 'n dominee is anders gekleed dan andere mensen. Dat alles geeft zekere toon aan, en brengt 'n stemming te-weeg die stamelaars en stommen aan 't preken helpen zou. Wouter voelde wel dat het niet te-pas kwam 'n gebed te doen: 'steun, o Heer, de voorganger die naast pater Jansen is opgetreden om 't woord van Styntje te spreken!' maar hy wou doen wat-i beloofd had. Dat hy maar 'n domme jongen was, en die m'nheer Jansen 'n eerwaardig man, kwam – juist omdat-i 'n domme jongen was – niet in hem op. En al ware dit anders geweest, het zou hem niet zo heel erg gehinderd hebben, want Stoffel had eens verzekerd dat jongelui, zo van de schoolbank, volkomen 't recht hadden oude mensen te kapittelen, als ze maar – door Styntje? – 'bevestigd' waren, en de voorzorg gebruikten hun vermaningen heel theologisch intedelen in drieën. Nu, dát wilde Wouter

doen. *Ten-eerste*: de spaarzaamheid is Gods wil. Dit zou hy o.a. bewyzen uit eierschalen, appelschillen en notendoppen die nooit groter zyn dan presies nodig is om te bedekken wat er in zit. *Ten-tweede*: de spaarzaamheid is de wil van God... och, 't lukte niet! Na veel vergeefse pogingen om op-streek te raken, leidde z'n gedachtengang hem eindelyk op de vreemdklinkende vraag: – 'Kan u zingen, m'nheer?'

Voor-zo-ver 't me vergund is, borg te staan voor Wouter's bedoelingen, kan ik verzekeren dat-i niet juist van plan was de goede oudeheer daar op de publieke straat 'n psalm of gezang optegeven, met het verraderlyk oogmerk zich daardoor te doen stemmen op preekhoogte. Neen, maar hy had weer: 'm'nheer, hoor eens!' geroepen, en moest toch *iets* antwoorden, toen Jansen hem vroeg wat-i te zeggen had?

'Zingen, jonheer? Jawel. Het hoort om zo te zeggen by m'n vak. Maar heel mooi zing ik niet. Je moet pastoor Koens eens horen, vooral in de Kerstnacht... prachtig! Verleden was er 'n heer uit Parys in de kerk, die bood hem... ik weet niet hoeveel geld, als-i zich wou laten aannemen by 'n zingkomedie die ze daar hebben. Maar hy wou niet, want hy wil by de kerk blyven, dat begryp je. Maar anders... hy zingt iemand het hart uit 't lyf. En preken! Dat heb je nooit zo gehoord! Ik weet niet wat mooier is, z'n zingen of z'n preken. Hy is 'n heilig man, dat kan ik je verzekeren, maar... meisjes zyn zwakke vaten, en daarom zyn er vaders die liever hebben dat hun dochters by my gaan. Kan pastoor Koens dat helpen? In 't geheel niet!'

Als 'n bliksem vloog hier Styntje's mededeling dat Femke niet van 'pastoor hiernaast' hield, door Wouter's gemoed. Lieve, beste, brave Femke! Of prinses Erika van pastoor Koens houden zou, als ze hem kende!

'Hy zingt 'n *kyrie*... weet je wat 'n *kyrie* is? Want je bent niet van de Kerk, niet waar? Gut, ik ben er niet boos om, want de een is zó, en de ander is zó. Er zyn Turken ook. Maar weet je wat 'n *kyrie* is?'

'Neen, m'nheer!'

'*Kyrie* betekent: "Heer" en *eleison* is zoveel als: "verlos ons!" Nu, dat zingen wy in onze kerk, en Koens heeft 'n *kyrie* die expres voor hem gemaakt is door 'n Duitser, 'n eerste man in z'n vak. Hy is orgelist te Wenen, geloof ik. En ze zeggen – nu, dát zal je vreemd vinden! – ze zeggen dat-i eens voor 't hele hof...'

Jansen hield even op om Wouter's aandacht te spannen. Maar hiertoe was meer nodig, want de gedachten van de jongen waren by de preek over spaarzaamheid.

'...voor 't hele hof, denk eens!'

'Ja, m'nheer,' zei Wouter, zonder nog te weten wat er te denken viel.

'Hy heeft voor 't hele hof gezeten op... wel, waarop denk je dat-i gezeten heeft? Dát moet je nu eens raden, jongeheer.'

'Op 'n stoel, m'nheer.'

'Ook, ook! En op 'n draaikruk ook... want hy had klavecimbel gespeeld. Maar dat wou ik je nu eigenlyk niet zeggen, want het gebeurt meer, niet waar? Neen, hy is zo ver in de muziek, dat 'n aartshertogin hem op haar schoot heeft genomen, en dáárop heeft-i gezeten. Hoe vindje dát?'

Wouter vond het heerlyk, en nam zich voor, de eerste de beste gelegenheid aantegrypen om zich te oefenen in muziek. De fondsen van z'n belofte aan Styntje daalden vreselyk. Wie toch kan aan preken en spaarzaamheid denken, als er zóveel te verdienen valt met *ut, re, mi, fa, sol*? Toch vond-i de zaak niet heel helder, en gaf te kennen dat 'n beetje nadere toelichting niet overbodig wezen zou.

'Op haar *schoot*, m'nheer?'

'Ja.'

''n Aartshertogin?'

'Ja, van Oostenryk.'

'Maar, m'nheer, hoe is dat mogelyk?'

'Kyk, ik dacht wel dat je 't vreemd vinden zou, want zo'n aartshertogin is 'n hele dame, en daarom vertel ik 't je. Ik heb er wel al honderd mensen mee vermaakt, en niemand kon 't raden voor ik 't zei. Maar gebeurd *is* het, vraagt 't maar aan pastoor Koens, en Styn weet het ook, want ze was er by...'

'Aan 't hof, m'nheer?'

'Neen, toen pastoor Koens 't vertelde.'

De goede Jansen genoot naar hartelust van Wouter's verbazing, die dan ook inderdaad groot was. Hy hield zich innig overtuigd dat noch z'n moeder noch een van z'n zusters, noch zelfs Leentje, die toch anders volstrekt niet hovaardig was, zich zó ver vergeten zou met 'n klavierspeler. Neen, nooit, nooit, nooit... al was er geen hof by dat er kwaad van denken kon. In 'n achterkamer niet!

'Op haar *schoot*,' vervolgde Jansen. 'En ik zal je nog meer zeggen...'

Nóg meer, o hemel!

'...hy heeft ook op de schoot van de Keizerin gezeten! Zou je dát geraden hebben?'

‘Neen, m’nheer!’

‘Dat dacht ik wel! En ik ben er nog niet! De Keizerin heeft hem gezoend...’

‘Maar, m’nheer!’

‘...gezoend op allebei z’n wangen.’

‘Naar Wenen, naar Wenen!’ riep alles wat stem had in Wouter’s gemoed. Met geografische inspanning legde hy zich de vraag voor, of Haarlem in de weg lag naar dat verrukkelyk oord. Jansen vermaakte zich kinderlyk met z’n verbazing. Ze werd ten-top gevoerd – ach, vernietigd te-gelykertyd – door ’t vervolg en slot van de historie.

‘De Keizerin stopte z’n zakken vol...’

‘Hè?’

‘...vol suikerdemangelen.’

Hier berstte Jansen in lachen uit, zodat de voorbygangsters er schik in kregen. Maar ’t was moeielyk niet te lachen by ’t gekke gezicht dat Wouter zette, en hierom was ’t dan ook de goede pater te doen geweest, want hy hield van vrolykheid. Na zich enige ogenblikken te hebben laten bidden om opheldering, lichtte hy de zaak toe: ‘Ik zal ’t je dan maar zeggen. Die klavierspeler was pas zes jaren oud, en ’n heel lief jongetje. Pastoor Koens heeft met hem gestudeerd – later, weetje – en ze zyn grote vrienden gebleven. Ik zei je-n-immers al dat-i ’n *kyrie* voor hem gemaakt heeft? Ze hebben samen gestudeerd op ’t Jezuiten-kollegie...’

Wouter rilde protestantelyk.

‘...daar krygen wy onze knapste mensen vandaan. Maar ’t gaat niet altyd door, want... ik ben er ook geweest. Gut, wat keek je gek, toen ik je vertelde van die suikerdemangelen! Maar ik zou je wat van die *kyrie* zeggen. Als Koens hem zingt... o! In z’n kamer, meen ik, want in de kerk doet-i ’t niet graag. Styn heeft er van gehuild, want het is heel gehorig by ons, we kunnen elkander best horen zuchten... maar ik zucht nooit. Waarom zou ik zuchten? Nu, Styn huilde, en ik kreeg kippevel. En weetje wat ik er by dacht? Ik dacht: God, God, wat ben ik ’n prul by pastoor Koens!’

‘Hè, m’nheer!’

‘t Is de waarheid! Maar ik van myn kant ben weer veel sterker van bouw en spieren. Dat is ook iets, niet waar? Godbewaarme voor on-dankbaarheid! Als m’n vader me op z’n smedery gedaan had, zou ik net zo sterk geworden zyn als m’n broer, maar de theologie maakt ’n mens ’n beetje lebberig, vindje niet? En toch... verbeelje, ik heb thuis ’n *Vul-*

gata. Daar staat wat in! Ze is in kwarto, zó dik, en dat in 't vierkant, en in leer gebonden... 'n hele vracht! En er zyn sloten aan, ook. Styn schuurt ze alle weken blank. Welnu, ik pak een van die koperen lippen met m'n pink, en Styn zegt *paters* op, en ik houd m'n *Vulgata* – altyd met die éne pink, moet je denken – tot *quotidianum* van de derde. En Styn is niet eens heel vlug met 'r *paters*. Als ik ze zelf zei, bracht ik 't zeker tot *remitte* van de vierde, of misschien wel tot *amen*. Maar ik moet je 'r byzeggen dat wy katholieken geen kracht, macht en heerlijkheid hebben. Dat scheelt altyd 'n beetje. En... er is niets apokriefs in de *Vulgata*. Met 'n protestantse bybel zou ik 't wel laten, dat vat je wel!

Neen, Wouter vatte het niet! Of althans hy begreep niet *alles*. Maar de konkluzie nam-i goedig aan. Hy hield zich overtuigd dat pater Jansen byzonder sterk in z'n pink was, en zou voor die overtuiging in de dood gegaan zyn.

'Ja, 't is 'n heel ding, niet waar? En dát kan nu pastoor Koens weer niet. Zo zieje dat God altyd ieder 't zyne geeft. Maar ik heb Styn verboden 't hem te zeggen. Hy mocht eens verdrietig worden omdat-i 't me niet na kan doen, en dit hoeft niet, want zulke dingen komen toch in ons vak maar zelden te-pas. Maar eens toch heb ik er recht schik van gehad... niet van die *Vulgata*, meen ik, maar dat God me zo sterk gemaakt heeft. Hy doet niets voor niemendal, houd je dáár maar aan vast! Verbeelje, ik was op 't Simmenarie, en daar woonde-n-'n boer in de buurt, 'n ryke boer. Hy heette Koremans, maar hy was heel ryk, en hy had veel arbeiders in z'n dienst, meiden en knechts, allemaal boeremensen, dat begryp je wel. Een van de meiden heette Trineke, en ik dacht dat Koremans goed en gul was... maar och, ik heb er geen plezier in, je dat te vertellen. Waartoe dient het? Liever vertel ik je-n-'n ander stukje, iets van hém, van pastoor Koens. Dát moet je horen!

't Speet Wouter dat-i niets van Trineke te weten kwam. Met alle eerbied voor de gaven van pastoor Koens, gaf-i de voorkeur aan 'n boere-meisje. Hy was in de jaren *que tout ce qui porte jupon intéresse*, en in z'n verbeelding vertaalde hy elk onbekend vrouwspersoon in 'Femken' of... iets als Femke. Maar hy begreep toch dat-i de goede Jansen niet dwingen mocht in de keus van z'n onderwerpen, en hy luisterde zo aandachtig mogelyk, weldra zéér aandachtig zelfs, en zonder dat dit hem moeite kostte.

't Was eens zyn beurt van preken, 'ging de pater voort, 'en hij preekte. De tekst weet ik niet meer, maar 't was over goede behandeling. Van de

ene mens jegens de ander, weetje, want dat is eigenlyk de hoofdzaak van ons geloof. Ik preek er ook wel eens over, maar... zó niet, daar scheidt veel aan! Want, wat gebeurt er? Er zat 'n man in de kerk – 't was 'n slachter, moet je begrypen – die kreeg 'n toeval, en hy moest er uit gedragen worden, en ieder dacht dat het van de warmte was. Maar 't was niet van de warmte. Die man had stiefkinderen, en hy behandelde ze niet goed, en hy voelde zich zo zondig door de preek van pastoor Koens, dat-i van zichzelf viel. Vind je dat niet sterk voor 'n slachter? Toen-i weer wél werd, heeft-i z'n stiefkinderen voor z'n bed geroepen, en hun om vergiffenis gevraagd, en beloofd dat-i ze nooit weer mishandelen zou, want... dat deed-i vroeger. En, omdat-i slachter was, zond-i 'n mand met worst aan pater Koens, met 'n brief er by. Je kunt denken hoe bly we waren... om die kinderen.'

'En, m'nheer, heeft die slachter woord gehouden?'

'Ik denk 't wel, want hy zal 't zeker prettig gevonden hebben, goed voor z'n stiefkinderen te wezen, en 'n mens houdt van pret. Maar Koens wou de worst niet hebben, want hy eet geen vlees, en Styn moest ze terugbrengen, zaid-i.'

'Hè,' riep Wouter die 't jammer vond zo'n geschenk aftewyzen.

'Ja, niet waar, 't zou de man bedroefd hebben. Dit vond Styn ook, en ik ook, en daarom hebben wy die worst opgegeten, zy en ik, want ik mag wel worst.'

'Maar, m'nheer, wat was er met die Trineke?'

'Och, ik heb me verpraat. Ik had de man z'n naam niet moeten noemen, want het past me niet, iemand zwart te maken na z'n dood.'

'Wat had-i gedaan met die Trineke?'

'Gedaan? Niets! Ik wil 't je wel vertellen, maar spreek er nooit over. Misschien leven z'n kleinkinderen nog, en hoe zou jy 't vinden als men kwaad sprak van je grootvader? Koremans was juist niet erger dan andere boeren, en daarom zou 't me lelyk staan z'n naam te bekladden, maar wáár is wáár! Hy was heel ryk, en goed voor de kerk, o best! In onze kapel – want we hadden 'n kapel in 't Simmenarie – hing 'n geelkoperen *Sebastiaan* met z'n lyf vol pylen, wel duizend pond zwaar... nu, die was van hém. En opschepperig was-i als we hem bezochten, goedgeefs... je hebt er geen begrip van! Aan brood en kaas of karnemelk was nooit gebrek, al kwamen we met z'n twintigen... net'n zoete-n-inval! En z'n dochters zetten rozynen op brandewyn, en daar dronken wy simmenaristen van dat het 'n aard had. Maar dat kregen we alleen als er

feest was, dopen of paassen of trouwen, of zowat. En eens zou een van z'n dochters trouwen – 't was al z'n derde, want daar de māskes veel meekregen, wou ieder ze hebben – en wy kwamen gelukwensen, en werden best onthaald, maar de bruid keek sip, en we dronken brandewyn op rozynen, en er was 'n pret van belang... op de bruid na! Maar op-eens... och, jongeheer, ik had het je eigenlyk niet moeten vertellen. Je belooft me toch zeker dat je 'r nooit over spreken zult?

'Nooit, nooit, m'nheer, op m'n woord van eer!'

'Wát? Nu, je belooft het, dat 's genoeg. Dat ik schik van de zaak gehad heb, is waar, en nóg! Want je zult horen hoe sterk ik geweest ben, en toch was ik nog niet eens terdeeg uitgegroeid. Je begrypt, 'n jongen in *theologie-tweede* is anders nog niet veel mans. Nu, we aten en dronken, en er zou gedanst worden ook. Dit mocht eigenlyk niet, en als 't in 'n ander huis gebeurd was, zouden we zeker straf gekregen hebben, maar *Rec-tor* zag wat door de vingers als 't by Koremans gebeurde, om die *Sebas-tiaan*, weetje, en ook omdat-i wel-eens in z'n wagen naar stad reed, en roomkaas kreeg. Ik was dol op dansen... in die tyd. Nu zou 't niet staan! En ik zou dansen met de bruid die ik graag lyden mocht... vroeger. En ze hield van my ook wel, dat weet ik zeker. Juist toen we beginnen zouden, bemerkte ik dat Trineken er niet was, en ik vroeg: waar is Trineke? Want anders was ze-n-'r altyd by, net als de andere knechts en meiden, maar nu was zy er niet. En dat zag ik, en ik vroeg er naar aan Lies, en ook aan Koremans-zelf. Lies was de bruid, weetje, die met me dansen zou, en wel 't allereerst, omdat ik 'n weddingschap van haar vryer had gewonnen... ook al over sterkte. "Trien is ziek," zei Koremans, "en ga nu je gang maar met Lies." "Is Trineke ziek," vroeg ik, "en waar is ze dan?" Want dát wou ik weten. "En," zei ik, "ik ga nu me gang met Lies niet, voor ik weet waar Trineke is."

Wouter verwachtte nu 'n landelyk drama met... iets als liefde er in. Heel véél kon 't niet wezen, dit begreep hy wel, om de aanstaande werkring van de held. Maar juist deze bedenking prikkelde z'n nieuwsgierigheid te meer. Hy toverde zich de jeugdige nog niet geheel tot geestelyke verwrongen jongeling voor ogen, staande tussen twee- drieërlei plicht, misschien wel tussen formele trouwbeloften en gemoedelyke beloftentrouw, tussen Trineke, Lies en theologie. En op de achtergrond vertoonde zich de sombere gestalte van de bruigom, die gereed stond by de minste overhelling naar Liesje's kant, de al te gelukkige Seminarist met één slag doodongelukkig en liefst helemaal dood te maken. In byna

alle *Dorfgeschichten* die Wouter gelezen had, droeg zich de zaak op die wys toe. Of zou pater Jansen de bruigom hebben neergeveld? Een mens doet rare dingen als-i verliefd is, en daarby zo byzonder sterk.

‘Nu moet ik je iets zeggen, jongeheer, dat me in de ziel leed doet...’

‘Ik zal er heus nooit over spreken,’ beloofde Wouter, die meende dat-i ’t geheim van ’n moord te bewaren kreeg, en bang was dat Jansen ’t verhaal afbreken zou.

‘O, *dit* mag je wel vertellen, ’t kan soms nuttig wezen dat men ’t weet. Ik wou je dan zeggen – maar ’t spyt me wel – dat de boeren... soms niet heel lief omgaan met hun volk. Die oude Trineke...’

‘Hè?’

‘...die oude Trineke kon haast niet meer voort, en ik had al meer gemerkt dat men haar achteraf zette, en wegdeed als er wat vrolyks voorviel op de deel. En ik vroeg weer, waar Trineke was, en zei dat ik niet dansen wou voor ik wist wat haar scheelde. Want toen ik de vorige keer by Koremans was, had ik al gemerkt dat ze erg hoestte, en nog kaduker was dan gewoonlyk. Ze was ’n beetje mank ook, maar ze had altyd braaf gewerkt... o, by Koremans z’n ouders al! En daarom vroeg ik waar ze was? “Ze is op ’r bed,” zei Lies, “en ik begryp niet wat je hebt uittestaan met dat ouwe mens. Kom, dans maar!” En ze wenkte de speelman dat-i beginnen zou. Maar ik liep weg om Trineke te zoeken, want het was me alsof God me ingaf – dit gebeurt soms – dat ze slecht behandeld werd. En Lies me na! En Koremans ook! Je moet nu geen kwaad van dat meisje denken omdat ze me naliiep. ’t Was maar dat ze niet wou dat ik Trineke zou vinden, en weten waar ze lag. Want... ze lag in de stal. Maar dat wist ik niet, en Koremans zei ’t me niet – dat begryp je wel – maar ’t was of God het me ingaf. En ik stond voor de stal, en vroeg: “is ze hier?” maar Koremans durfde niet antwoorden, en Lies riep weer: “wat wil je toch met dat ouwe mens?” Maar ik zei: “met jou dans ik niet!” en ’t speet ’r. Toen vroeg ik aan Koremans, of-i de deuren van de stal wou openen? “Neen,” zaid-i, “en ze is er niet!” En ik zei dat ze ’r wél was, en vroeg ’t hem nógéens, want men moet ’n mens altyd tyd laten om zich te beteren. Dat doet God ook. Maar hy zei weer neen, en Lies wou me vasthouden, maar ik duwde haar weg, en zette m’n schouder tegen de staldeur dat-i kraakte, en... ik was er in, hoor! Vind je dat niet sterk? Ik heb er nog schik van.’

‘En Trineke, m’nheer?’

‘Wel zeker, daar lag ze-n-als de reiziger uit ’s heren Schrift! ’t Was

naar en akelig om aantezien. Heel lang heeft ze niet meer geleefd, maar... ze is toch behoorlyk gestorven op 'n kristelyk bed. Want ik heb Koremans onder handen genomen, dat verzeke ik je! Ik zei dat God hem verbryzelen zou, precies zo als ik die staldeur gedaan had... neen, veel erger nog! En ik zei – met 'n zware vloek er op – dat ik bord noch beker in z'n huis zou aanroeren voor Trineken op 'n bed lag, met 'n dokter er voor, en medicyn op de plank. 't Gebeurde, hoor! O, ik heb veel gezegd! Ook over die *Sebastiaan*... want daar was-i erg groots op, en ieder die in de buurt van ons dorp kwam, moest het weten dat de *Sebastiaan* in onze kapel van Koremans was. Ik zei: “denk jy dat God met koperen poppen gediend is? Die ouwe Trine draagt meer pylen in haar lyf dan *Sebastiaan* ooit gehad heeft, want ze is er helemaal kaduuk van, en mag je dan zo'n mens op stro leggen in je stal? Zet jy daar jou *Sebastiaan* in, die zal er geen weet van hebben, want hy is maar van koper, en de levendige Trineke is je nader. Ze heeft je-n-uit de sloot gehaald toen je-n-'n dreumis was, en wat heeft ooit *Sebastiaan* voor je gedaan? 't Was 'n heilig man, ja, maar jy moet ook 'n beetje heilig wezen, en niet je volk in de mest leggen. Wie denk je wel dat je bent, omdat je geld hebt, en koeien en land? God heeft veel meer dan jy, en als-i verkiest, kan-i Trineke wel honderd boerderyen geven waar de jouwe-n-in verdrinken zou. 't Is nu Gods wil dat zy niks heeft, en jy veel, maar als 't hem in z'n hoofd komt, keert-i 't om, en geeft je hoest en jicht en allerlei krupsies meer. Wil jy dan op stro liggen als 'n varken?” Zo heb ik gesproken, en ik zei nog veel meer, en ik gaf er Latynse teksten by, want daar kan 'n boer niet tegen. Ook zei ik dat-i in de hel komen zou, maar ik weet niet zeker of dat wel waar was. Je moet denken, ik was nog maar in *theologie-tweede*. Gut, er hoort zoveel toe om alles precies te weten van God en goddelyke zaken! 't Is 't zwaarste vak van de hele wereld, en ik was nooit erg voorlyk. Die Koremans had eens pastoor Koens vóór zich moeten hebben, die had 't hem anders ingepeperd! Maar Koens had nu weer die staldeur niet zo gauw opengekregen... krak, daar lag-i! De hengsels waren verdraaid.'

'En Liesje, m'nheer?'

'Ze had er veel weet van dat ik zo driftig geweest was, en toen Trineken op 'n bed lag, vroeg ze-n-of ik nu met haar dansen wou? Maar ik wou niet. En toen bracht ze Trineken 'n glas brandewyn met rozynen en krentenkoek, dat heel versterkend is by de boeren, en toen vroeg ze weer of ik met 'r dansen wou, en ik deed het, maar zonder veel plezier. Ik schoof maar zo'n beetje heen-en-weer, en Liesje was ook anders. En ze

wou haar huwelyk uitstellen, maar Koremans was er kwaad om, en haar vryer ook. Ik geloof dat-i me niet lyden mocht... zeker om die weddenschap.'

Hier zweeg Jansen 'n ogenblik: en 't schein wel of z'n gedachten minder vrolyk waren dan naar gewoonte. Misschien 'schoven ze maar zo'n beetje heen-en-weer, zonder veel plezier.' Wouter was wreed genoeg, de herinneringen van de oude man aantezetten tot wat gehuppel. Jazelfs hy verwachtte een flinke sprong, 'n *saut périlleux*. De onkunde der jeugd is *wreed* – *cet âge est sans pitié*, zei de fabeldichter – en Wouter wist niet wat-i deed, toen hy vroeg: 'En is Liesje met haar vryer getrouwd, m'nheer?'

'O ja, zeker, zeker! Waarom zou ze niet met hem getrouwd zyn? Alles was immers afgesproken en klaar. Maar ze beloofde my vooraf dat ze-n-altyd goed voor haar volk wezen zou. Want dát had ik haar verzocht, maar ik zei er by dat ik niet helemaal zeker was van de hel, omdat ik nog maar *theologie-tweede* was. Ja, niet waar, ik mocht me niet voor hoger uitgeven dan me toekwam, en waarom dan zo'n meisje voor niemendal schrik aantejagen, als ik 't soms mocht mis hebben? Maar ze zei dat ze geen hel nodig had, en dat ze-n-altyd heel goed wezen zou als ze 't my maar beloofd had. Nu, ze méénde 't wel, want ze gaf er my 'n hartelyke zoen op... och, ze huilde zo!'

'Waarom huilde ze zo, m'nheer?'

'Je moet begrypen, de ene mens is niet als de ander, en soms heeft men verdrietige buien. Misschien huilde ze-n-omdat ik zo driftig tegen haar vader geweest was, en dat was goed van haar, want 'n kind moet altyd partytrekken voor z'n ouders. 't Begon al toen ik Trineken opnam...'

'Had U dat gedaan, m'nheer?'

'Ja zeker, ik was de sterkste van allemaal, en 't bed was boven in huis. Wie zou haar de trap opgedragen hebben zonder 't mens zeer te doen? Ze was maar vel en been, en alles deed haar pyn. 't Was Koremans z'n eigen bed...'

'Och!'

'Daar stónd ik op! Ik hield me koppig, en zei dat het zo wezen moest, of ik zou 'n omgekeerd Jeruzalem van z'n huis maken. En Lies wou háár bed afstaan, maar ik zei: "né, in 't zyne, of ik kom hier nooit weer!" En ik zei er 'n heel ruw woord by, tegen haar vader – je bent maar'n ruige Ezau! zei ik – en daarom zal ze misschien gehuild hebben.'

'Was ze-n-'n... lief meisje, m'nheer?'

Deze vraag zweefde Wouter reeds lang op de lippen, maar de weifeling tussen de varianten 'mooi' en 'schoon' deed hem telkens aarselen. 't Een kwam hem tegenover 'n geestelyke wat gemeenzaam voor – te gemeen ook misschien – en 't andere klonk te boekerig by Jansen's gemeenzaamheid. Toch moest ons romanlezerijtje iets van Liesje's uiterlyk weten, en hy kleeedde z'n nieuwsgierigheid naar dat hoofdmoment van de zaak, zo deftig in als de omstandigheden toelieten. Maar ook Jansen had zeker decorum in-acht te nemen. Niet met bewustheid tegenover Wouter, of wie ook, maar zonder zelf hiervan iets te weten, jegens z'n eigen vlekkeloze reinheid. Van mooi of niet mooi was dus ook by hem geen spraak. En meer nog: hy dacht er niet aan, hy wist het niet!

'O ja, heel lief. En vroom ook, op zondag en hoogty, dát moet ik zeggen! Maar de heiligheid van de huwelyke staat wou ze niet vatten. 't Is by ons 'n Sakrement, weetje, en dat zei ik haar. Maar ze was er niet mee tevreden, en wou haar trouwen uitstellen tot zy al haar kristenplichten beter kennen zou, zei ze. En ze vroeg of ik 'r daarin helpen wou? Maar haar vryer had er geen zin in, en zei dat *hy* dat wel zou doen, en toen gaf ik hem 'n boek waar alles in stond. Maar, och, zy is na haar trouwen bleek en verdrietig en ziek geworden, en heeft niet lang geleefd. Kort voor haar dood liet ze nog vragen hoe Trineken 't maakte, en of ik de stumpert wel trouw bezocht? Nu, dit deed ik, en 't zal Liesje zeker plezier gedaan hebben.'

'En, m'nheer, bezocht u Liesje niet?'

'Nee, want haar man was niet heel vrindelyk als ik naar haar vroeg. Ik geloof dat-i bang was dat ik iemand mee zou brengen, die-i misschien liever niet zag. Want Liesje... kyk, de zaak was zó. In 't dorp zei iedereen dat ze liever 'n ander gehad had, als ze 't maar had durven zeggen. Maar dit durfde ze juist niet, omdat die ander van de kerk was. Ja, ja, ik weet wel wie 't was, ook!'

'Hè?' vroeg Wouter die 't ook meende te weten.

'Ja, maar zeg 't niemand. Ik had al lang gemerkt dat ze zo best op de hoogte was van onze uitgangsuren, en als we-n-om karnemelk kwamen, stond zy aan 't venster. Ook soms aan 't hek, maar zodra we naderby kwamen, ging ze naar binnen, net als iemand die niet weten wil dat-i uitgekeken heeft. Zo zyn de meisjes, en dit wist ik heel goed, want nergens doet men zoveel mensenkennis op als op 'n Simmenarie. Nu, dat ze-n-altyd zo uitkeek, was zeker om Kruger, 'n beste, beste jongen! En dat haar man zo stuurs tegen me was, zal ook zeker om Kruger geweest

zyn. Misschien dacht-i dat ik hem zou meebrengen, en dat zou ik ook misschien weleens gedaan hebben, want Kruger was m'n beste vrind, en hy hield byna net zoveel van Liesjen als ik. O, heel veel!

Tot zover was Jansen gevorderd met z'n vertrouweykheden, toen 't paar de Haarlemmerpoort bereikte. Wouter had gaarne meer vernomen van de roerende tragedie die niet recht scheen begrepen te worden door een der hoofdpersonen zelf. Hy voelde wel dat Jansen eigenlyk meer verteld had dan-i zich veroorloofde te weten. Of *wist* hy meer? Gedurende het doorgaan van de duistere bochtige poort had de man gezwegen. De eigenaardige galm die door dat zonderlinge gewelf dreunde en 't spreken moeielyk maakte, was daarvan zeker de oorzaak. Maar toen ze weer in de open lucht kwamen, klaagde Jansen over de vreselyke tocht die hem de ogen vol zand gewaaid had.

'Zou je wel geloven, jongheer, dat ze 'r van tranen? En ik ben moê ook. Ja, ja, ik heb vandaag al wat afgedraafd, en verlang naar 'n zitje. Maar... wat is dáár te doen?'

Inderdaad, er was 'n 'standje' by de aanlegplaats van de schuit. Onze wandelaars versnelden hun stap, om er zo spoedig mogelyk 't rechte van te weten.

Wat my betreft, ik meen in dit hoofdstuk voldaan te hebben aan de belofte dat ik eens 'n staaltje van pater Jansen's preekmanier geven zou, en ik zeg er dit uitdrukkelyk by, om niet deze of gene onkundige in de waan te laten dat-i 'n idylle gelezen heeft.

Wouter en deugdzame lezers worden teleurgesteld door Fancy, die 'n lynch-vonnis kasseert. Ter vergoeding levert ze bijdragen tot de fysiologie van zekere nijverheid, en benoemt ze Wouter tot trooster van 'n diep bedroefde moeder. Of Wouter Haarlem ereikt?

‘Wel, jongheer, daar schynt wat vreemds voortevallen. Hoor me die vrouwspersonen eens schreeuwen!’

‘Ja, m'nheer, ze schelden. Ik geloof zeker dat er ruzie is.’

‘Och, och, wat scheelt dat mens,’ horen we Wouter zeggen, ‘tegen wie heeft ze 't toch?’

En alweer vroeg Wouter waarom die vrouw zo schold, en ‘tegen wie ze 't had?’ Hy kon aanvankelyk niet uit de zaak wys worden, en deed hiermee tot m'n groot genoegen z'n leermeesters by dat postkantoor weinig eer aan. Uit de onnozele vragen die hy tot z'n bejaarde vriend richtte, bleek duidelyk dat hun onderwys niet best aan hem besteed was geweest. En pater Jansen was nu juist de rechte man niet om hem behoorlyk intelichten, want er was by die schuit iets zeer gemeens te doen, en daarvan had-i geen verstand. Wel kende hy in z'n hoedanigheid van zielen geneesheer de gewone verschynselen van de ziekten die men hem in *theologie-derde* als ‘zonde’ had leren kennen en behandelen – de kursus liep, *excusez du peu*, in *theologie-eerste* tot en met *genezen* toe! – maar juist omdat-i ze slechts als zodanig bestudeerd had, stond-i met de handen verkeerd, zodra de vyand tot wiens verdelging hy ambtshalve geroepen was, zich in levenden lyve aan hem vertoonde, wat hier werkelyk 't geval bleek. De goede pater mocht van geluk spreken dat-i, enigszins verlegen door de verrassing, en misschien ook weerhouden door de stoffering van het toneel dat byzonder weinig op 'n biechtstoel gelek, niet terstond aan 't bedokteren ging van de zieken die hier overvloedige blyken gaven van behoefte aan wat beterschap. De goede man zou zeker 'n gek figuur hebben gemaakt, en dit ware jammer geweest. Hy vernam by deze gelegenheid byna evenveel nieuws als Wouter, en ook zonder deze overeenstemming was 't opmerkelyk in hoevéél opzichten de indrukken die zy hier opvingen, elkander geleken. Jansen was in wereld- en mensenkennis ongeveer blyven staan op 't standpunt dat Wouter onlangs bereikt had, en alzo steeds minderjarig in de boosheid gebleven. Het verschil tussen deze beide kinderen bestond hoofdzakelyk hierin,

dat de ontwikkelende knaap méér weten wilde en zichzelf beschuldigde van domheid, terwyl de volwasse man heel tevrede was met z'n verstandelyke toerusting. En waarom zoud-i niet? Hy had immers alle voorgeschreven examens achter de rug, en wist dus presies wat er in sake zielenherderschap kon geweten worden. Z'n tevredeheid sproot volstrekt niet uit eigenwaan voort, maar uit plichtmatig vertrouwen op de knappe luif die verklaard hadden dat-i behoortlyk volleerd was en raad wist met alle zonden. Hy had er Latynse getuigschriften van, met zegels er op. Wat wil men meer?

Ik kan de mening niet delen van sommige die beweren dat 'n katoeliek geestelyke zo byzonder veel menskunde zou opdoen in de biechtstoel. Het komt me voor, dat men daarby over 't hoofd ziet hoe moeilik het is zichzelf te schetsen, en dat de biechteling, ook by de hoogstdenkbare oprechtheid – volkome oprechtheid is onmogelyk! – slechts *daden* en *feiten* kan openbaren. Vanwaar immers zou hy de psichologiese ontwikkeling halen, die niet ontbeerd worden kan door iemand die al de skakeringen van de *roersels* zynere handelingen uit elkaar wil houden? En vanwaar de welbespraaktheid om die duidelyk blootteleggen voor 'n ander? Waarlyk, wie *dit* kan, knielt niet naast 'n biechtstoel om de geheime van z'n ziel toetefluisteren aan 'n priester! Niet voor dezulken is de oorbiecht uitgevonden, en niet voor hén wordt ze in-stand gehouden. Wie die betwyfelt, lette eens op de graad van verstandelyke ontwikkeling waarmee 't merendeel der geestelyken blykt te kunnen volstaan. Er hing me hier 'n beeld in de pen, waarmee ik 't verskil in soort van hun werkzaamheid wilde sketsen, doch ik houd het terug. 't Was iets als 'n vergelyking tussen de Schwartzwalder boer die houten klokjes snitselt, en de fabrikant van fyne zakuurwerken te Genève. Deugt niet, deugt niet! Er is hier geen spraak van 't onderscheid tussen grof en fyn, niet eens zelfs altyd van meer of minder ingewikkeldheid der organismen. Op 't oneindig wyd gebied van menskunde heersen ándere verskillen! Reeds zeer lang geleden zagen we hoe tevrede pater Jansen was over Femke's ziel – geen Schwartzwalder snitselwerk, op m'n woord! – en onlangs stelde ik de lezer in de gelegenheid 'n brok theologiese kursus bytewonen, door hem in kennis te brengen met Styntje. Hoe geliefte men nu de toon te noemen, waarop die beide persone zich uitlieten over sake die door anderen slechts werden behandeld met konynenmondjes en in pontifikaal! Ondeftig was die toon, o zeker! Maar toch – en ik bedoel dit in zéer hoge zin – onaesthetiesch, grof, onzedelyk dus, was die toon *niet!*

Er was hart in, en kinderlykheid, en overtuiging. De uitdrukkingen die pater Jansen en z'n dienstbode zich veroorloofden... och, ze wisten niet dat er iets te veroorloven viel! Van kinds-af vereenzelvigd met hun naïf geloof, bespraken zy de dingen die daarmee in verband stonden, met dezelfde gemaklykheid als andere belangen van hun huishoudentje, en Styntje's tevredenheid over 't vereffenen der schuld van haar moeder was van gelyke soort als haar voldoening zou geweest zyn over 't wélslagen van ingemaakte zuurkool. 't Spyt me dat ik op 't ogenblik niemand tot getuige roepen kan die haar aankomst in de hemel heeft bygewoond, maar we mogen ons verzekerd houden dat ze by die gelegenheid even onbevangen gevraagd heeft: 'wel, waar is ze nu... m'n moeder? Ze weet immers dat ik alles krek in-orde heb gebracht?' als ze Wouter opdroeg haar teerbemide pater te beschermen tegen z'n goedgeefsheid. En ook hyzelf was er de man niet naar, om z'n God en goddelyke dingen terugstotend te maken door deftigheid. Z'n geloof en al wat daaruit voortvloeide, was hem de meest dagelykse zaak van de wereld.

Maar... die wereld-zelf kende hy nu eenmaal niet! Hy wist er niet veel meer van dan z'n biechtelingen hem konden of wilden meedelen, en deze zeer gebrekkige inlichtingen namen nog bovendien steeds de kleur aan van z'n eigen schuldeloos gemoed. Elk bedreven kwaad scheen hem 'n ongeluk toe, en de vermaningen die hy uitsprak, of de boetedoening die hy soms meende te moeten voorschryven, geleken meer op 'n vriendschappelyk toegediende hartsterking dan op berisping en straf. 't Was waarlyk geen wonder dat-i niet recht vatte wat er by die Haarlemmer-schuit verhandeld werd! Een der hoofdpersonen in het drama-bedryf dat hier werd afgespeeld, de vrouw die door haar luidruchtigheid en gemene opschik de aandacht van 't publiek tot zich trok, was te Amsterdam geweest om wat koopwaar optedoen voor haar winkel te Haarlem. Die koopwaar bestond in 'n tweetal... meisjes, neen – twee 'meiden' zeg ik ook niet graag – uit twee jeugdige vrouwspersonen dan, die ze door geschenken en de voorspiegeling van 'n lui leven tot zich had weten te lokken. Wat ik hier 'geschenken' noem, was in werkelykheid 'n driedubbel geboekt woekervoorschot. En 'ze had het zwart op wit' zei ze, op haar dy slaande, waar de kostbare dokumenten geborgen schenen die haar woorden konden bevestigen. Deze bewysvoering was tegen de moeder van een der beide schepseltjes gericht, die lucht van de zaak gekregen, en gezorgd had vóór 't afvaren van de schuit daar te zyn. 't Woord 'moeder' klinkt liefelyk, en de goedige lezer verwacht dat de

vrouw zich daar bevond om haar kind te ontrukken – ‘zo noemt men zulks’ zou Stoffel zeggen – aan de klauwen des verderfs... och, ik ben daar jammerlyk op ’n boekenfrazie verzeild geraakt. Dat komt er van, als men z’n schryftafel zo vol modellen heeft liggen! Die ‘moeder’ was doodeenvoudig daargekomen om ’n aandeel te vorderen in ’t reeds genotene, en vooral om ’n aandeel te bedingen in de toekomstige winst. Het toegeschoten publiek was verontwaardigd, of toonde zich zo, en verdeelde de uiting van z’n misnoegen vry gelyk tussen de moeder en de waardin. Deze beiden aan ’t kyven! De twee rekruten zweggen, maar toch kon ’n opmerkzaam toeschouwer te weten komen wie van de strydvoerende partyen met haar sympathie vereerd werd, en wel door de plaats die zy innamen, of die ze trachtten te hernemen als ze voor ’n oogenblik vandaar waren weggedrongen. Blykbaar schaarden ze zich, zowel in overdrachtelyke als in letterlyke betekenis van ’t woord, aan de kant der waardin. Er er was reden toe! Deze had ‘*so werachtich as Chot*’ niets minder verzekerd dan dat haar kontubernaaltjes ’s morgens zo lang konden slapen als ze maar verkozen, en ’s avends zouden ze onthaald worden op jenever met suiker... als ze maar ’n ‘heer’ wisten te bewegen die versnaperingen voor zyn rekening aan ’t buvet te bestellen. Nu, hiertoe meenden de meisjes kans te zien. Maar ’t zou haar tegenvallen. Ze overschatten de invloed en de marktprys van haar bekoorlykheden – de goedkoopste zaak ter-wereld! – en ook wel ’n beetje de mildheid van de ‘heren.’ Maar de beminnellyke waardin liet haar aanstaande voedsterlingetjes in de waan dat er met nagebootste huurliefde terdeeg wat te verdienen viel. En er werd nog meer beloofd. Ze zouden *Krelien* en *Sefie* heten, en door de meid ‘juffrouw’ genoemd worden. Om ’n voorsmaak van die heerlykheid te geven, en tevens van de toon die in haar etablissement heerste, sprak ’t wyf gedurig van haar ‘dames.’ Wat kon, tegenover zulke schitterende aanloksels, de moeder bieden, zy die maar ’n arme werkster was? Ik weet wel dat sommige boekenlui ’n antwoord op deze vraag gereed hebben. Ze spreken by zulke gelegenheden van tucht, reinheid van ziel, eer, gemoedrust, moederlyke tederheid... och, onze beide Kaatjes hadden liever jenever met suiker! Maar ik moet er by zeggen dat de keus haar niet zó moeielyk gemaakt werd, als de papiermoralisten van zo-even wel denken zouden, want de moeder hield zich met al die roerende dingen niet op. Ze reklameerde haar deel van de zaak, en eiste vóór alles ’n bonte voorschoot terug, dat ze volgens haar beweren aan haar dochter geleend had.

‘En zal ik er nou dát niet eens van hebben,’ riep ze ‘dat ik m’n eigen goed weerom kryg? Hy heeft me drie skelling en ’n oortje gekost!’

Er van? Wáárvan, o vrou? Wáárvan? Ik vraag u, wáárvan? Nu, dit kon háár niet schelen, en: ‘Dat kan *my* niet schelen,’ schreeuwde ook de waardin. ‘Mens, je moest je schamen, dat moest je! Wel ja, wat zeg jy lui’ – dit was ’n beroep op de kiesheid van de omstanders, die deze onderscheiding ten-volle verdienden – ‘wat zeg jy lui? Is ’t geen schande dat ’n moeder haar eigen kind ’n standje komt maken om ’n boezelaar?’

‘Ik wou maar dat we-n-afvoeren,’ zuchtte een van de Kaatjes. ‘Wat treuzelt die skipper!’

‘Drie skelling en ’n oortje, zo waar as er ’n God in de hemel is, op de *Numárt* in de bontjeswinkel! Geef hier, m’n goed! ’t Is *myn* goed, zeg ik je! Geef hier!’

Een poging om ’t betwist voorwerp met geweld machtig te worden, mislukte. Op-eens wendde de tedere moeder de zaak over ’n andere boeg. Ze trachtte haar stem aandoenlyk te maken, en huilde: ‘Heb ik je dáártoe opgebracht?’

Wel zeker! Waartoe ánders, o tedere moeder?

‘t Is om te besterven, mensen, dat is het! En zeg, wat zal je vader daarvan zeggen?’

‘Nou, laat er je man maar buiten, zou ik je raden! Die zit hoog en droog in de rooie zaagsel. Wat zeg jy, Ka?’

Kaatje bevestigde de zaak wel niet uitdrukkelyk, maar gaf toch ’n antwoord dat heel weinig op verontwaardigde ontkenning geleek, door op-nieuw moeite te doen om zich van háár moeder te verwyderen, en ’n veilig plaatsje te krygen achter de waardin. Deze haastte zich ’n zegel op de betekenis van Kaatje’s manoeuvre te zetten: ‘Wel ja, meid, ’n woord ’n woord, ’n man ’n man, niet waar? En... ik heb ommers al de papieren in m’n zak. Wat zeg jy lui? Een mens kan toch niet meer verlangen als zwart op wit!’

De vrou had weer op haar dy geslagen, en scheen antwoord te wachten. Er gingen dan ook uit het publiek enige stemmen op, maar ze getuigden van verdeeldheid der meningen. Wel hoorde men hier-en-daar: ‘zieje, ’t is toch altyd haar moeder!’ maar ook toonden sommigen zich verontwaardigd over de vreemde soort van ’t moederschap dat hier vertoond werd. Een stemming by zitten-blyven en opstaan kon moeielyk verordend worden, omdat de *hele* zaak in de letterlyke termen van ’n ‘standje’ viel. Bovendien, de strydvoerende partyen wachtten zich wel

'n beroep op de meerderheid te doen, voor ze met enige zekerheid berekenen konden die meerderheid op haar hand te hebben. En hiertoe bestonden aan geen van beide zyden voldoende gegevens. Velerlei scheldwoorden rezen uit de vergaderde menigte op, maar 't viel moeielyk te beslissen tot wie ze gericht waren, omdat ze meestal nogal toepasselyk konden geacht worden op ieder van de vier vrouwspersonen in 't byzonder. De hieruit voortspruitende verwarring bewees hoe groot de behoefte was – ook zelfs in de laagste standen der Maatschappij – aan enig besef van onderscheid tussen *schelden* en *beschuldigen*, en 't is de lezer bekend dat ik in 1031 getracht heb aan dat misverstand 'n eind te maken. Of ik geslaagd ben, zal de tyd leren. Wel jammer dat ik verzuimd heb er by te zeggen dat de plaats ergens by... Cicero – of 'n ander – gevonden wordt. Nu, dit verzeker ik by dezen.

'M'n drie skellinge wil ik hebben,' kryste de vrouw, terwyl ze trachtte haar dochter by de voorschoot te grypen. 'Ik wil m'n geld, m'n drie skellingen, of anders...'

Haar schreeuwen herinnerde Wouter aan de wanhoop der edele Hersilia over die verloren *zeven gulden dertien*, en langs de *rails* van al wat er sedert 'n etmaal weer met hem was voorgevallen, liep z'n herinnering uit op de vyftig guldens die hy in z'n zak had. 'Als *hy* eens die arme vrouw aan 'n nieuw voorschoot hielp? God zou 't zeker weer niet doen, en daar er nu toch eenmaal in 't helpen iets goddelyks ligt: 'Wat dunkt u, m'nheer?' vroeg-i aan pater Jansen?

'Ik ben erg bedroefd over die mensen,' zei de goede man.

'O zeker, m'nheer! Maar... die boezelaar? Drie schellingen is nog geen volle gulden, en als *wy* nu eens...'

'Dat mag volstrekt niet, jongheer! Het doet my in de ziel leed dat die mensen op zo'n verkeerde weg zyn – want dit moet ik er haast wel van geloven – maar 't geld dat je by je hebt, is je niet gegeven om...'

'M'n drie skellinge,' huilde het wyf, 'of anders ten-minste m'n kind weerom!'

Dit 'ten-minste' was verrukkelyk! Zal er misschien straks blyken dat prinses Erika onze Wouter die vyftig guldens geschonken heeft om 'n radeloze moeder weer in 't bezit van haar verloren kind te stellen?

'Ze is heel ongelukkig, m'nheer... hoor maar! Och, wat komt er nu voor óns die éne gulden op aan? En... 't is nog niet eens 'n volle gulden!'

'We mogen 't heus niet doen, jongheer! Kom, kom mee in de schuit! Ik word er koud van, en kan 't heus niet langer aanzien.'

't Scheen wel dat pater Jansen z'n eigen standvastigheid wantrouwde en de verlokking ontvlieden wou. Maar hy aarselde. Ook Wouter volgde slechts heel langzaam, en niet zonder telkens opnieuw by z'n geleider aantedingen op interventie.

'Wat is voor óns 'n enkele gulden, m'nheer!'

Kyk me-n-eens zo'n kleine rykaard! Jansen antwoordde niet, bleef weer staan, en scheen te weifelen. De vrouw die met 'n eigenaardig armelui's-instinkt iets bemerkte had van wat er tussen die twee gaande was, vond het raadzaam van tekst en toon te veranderen, en begon te jammeren over de drie 'wurmen die ze thuis had, en die nu zouden moeten vergaan van ongemak en kou.' In-hoever deze verdrietige omstandigheden 't gevolg konden wezen van Kaatje's wangedrag, of van 't bankroet dat ze aan haar boezelaar leed, liet zy onopgehelderd. Toch had vooral de beweerde plotselinge temperatuurverlaging van die 'wurmen' zo in 't hartje van de zomer, best enige meteorologische toelichting kunnen gebruiken. Maar hiernaar werd door de tegenparty niet gevraagd. Zowel de waardin als anderen uit de hoop beantwoordden haar klachten slechts met onwetenschappelyke scheldwoorden, doch ter-ere van 't stukje publiek dat hier vergaderd was, moet ik erkennen dat ook de koopvrouw uit Haarlem niet verschoond werd. Haar beroep leverde overvloedige stof tot schimp en smaad. Maar 't scheen dat ze de uitdrukkingen waarmee men haar zedelyk en maatschappelyk standpunt kwalificeerde, wel eens meer gehoord had, en niet gewoon was flauw te vallen om 'n beetje schande. Tartend, en als om te pronken met haar ongedeerdheid, bouwde zy de scheldwoorden na die men haar naar 't hoofd wierp, en wanneer daarin zekere eentonigheid begon te heersen, omdat de voorraad wat klein bleek in verhouding tot de duur van de scène, hielp zy de schreeuwens op de weg door 'n sarrend: 'nou mot jelui dát weer 'ns zeggen!' of: 'ik heb in lang niet dát of dát gehoord, koman, bedenk jelui je nou 'reis goed of je niet ereis wat nieuws weet!' Deze betrekkelyke kalmte prikkelde tot opwindung, en op zeker ogenblik nam de afkeer van haar ellendig bedryf zo de overhand... neen, dit is onjuist, men werd zó boos over de onverschilligheid waarmee ze 't schelden opnam, dat de moeder hoop begon te scheppen. Het blyft 'n raadsel wat die vrouw eigenlyk van plan was met haar 'kind' aantevangen als 't bevryd wezen zou uit de handen van de waardin, doch zonder zich hierover te bekommeren begon de meerderheid haar bytevallen.

Wouter zou weer ruimschoots in de gelegenheid geweest zyn de fy-

siologie van de *massa* te bestuderen, als-i niet te zeer vervuld ware geweest van z'n zucht om... ja wat? Hy wou helpen, redden, te-rechtbrengen, hy wou iets *doen*. Wel ja, 'n mens heeft niet alle dagen twintig hele ryksdaalders in z'n zak! En niet dikwyls valt zo'n schitterend standpunt samen met 'n drama als hier vertoond werd, noch met de akeligheid waarmee 't – niet gans onverhoopt, om de waarheid te zeggen – straks dreigde of beloofde te sluiten. Er werd namens geroepen: 'te-water!' en dit woord klinkt vreselyk in de oren van 'n Hollands jongetje, opgebracht in de vreze voor kouvatten en de wallekant!

'Te-water, allo, dat wyf de vaart in, sebie! En die meiden na huis!'

Naar huis, o onbesuisde menigte? Naar wélk huis? Naar de krotten waar ze onder opzicht komen zouden van zúlke moeders? Ik ben overtuigd dat geen myner lezers, indien hy 't hier beschreven voorval had bygewoond, zich met die hoogstonfatsoenlyke zaak zou bemoeid hebben. Maar, lezer, gesteld eens dat ge hadt *moeten* stemmen? Zoudt ge ingemoede hebben durven roepen: *die meisjes naar huis*? Men behoeft waarlyk niet zo onnozel als pater Jansen te *wezen*, om verlegen te zitten met de keus tussen twee hellen. En wat het *lynch*-vonnis tegen die waardin aangaat... onze Maatschappy – hier niet byzonder oneigenaardig vertegenwoordigd door 'n troep gemeen – is wel zonderling! Het schepsel dat men hier te-water wilde dringen, was een van háár leden, en 'n lid ook van 't gild dat diezelfde Maatschappy blykens eeuwenlange ervaring nooit heeft kunnen ontberen. Waarom nu, als zo'n onmisbaar meubelstuk onzer beschaving zich in 't openbaar vertoont, op-eens zoveel verontwaardiging voorgewend? Verbiedt niet de wysheid der volkeren 't schenden van z'n aangezicht? Bedenk toch, o preutse Maatschappy, dat zo'n winkelierster in ontucht een uwer meest vooruitstekende neuzen is!

'Te-water met dat wyf,' werd er weer geroepen, 'de vaart in!'

Er viel optemerken dat de hevigheid van dit geschreeuw in omgekeerde rede stond tot de nabyheid van de plek waar de bedoelde exekutie zou plaats hebben, en hieruit bleek dat de verst-afstaanden 't meest verontwaardigd, d. i. de deugdzaamsten waren. We mogen aannemen dat ze zich in hun braafheid wel 'n beetje gesterkt voelden door de betere kans zich snel uit de voeten te maken, zodra het deugd-zoenoffer zou liggen te spartelen in de Haarlemmer-vaart. Ieder weet immers dat niets op aarde onvermengd is, tot en met de courage van de braven toe? Hierop scheen de waardin dan ook te rekenen, want ze gaf weinig blyk van angst, en de uitkomst bewees dat ze gelyk had. Het doet me leed dat

ik de lezer, die waarschyglyk braaf is, en – als die verst-afstaanden! – met fatsoenlyk verlangen uitziet naar de zegepraal der deugd, enigszins moet teleurstellen. Het wyf werd beschimpt en gehoond, maar... ze bleef droog. Wie er spyt van heeft, trooste zich met de kameraadschap van Wouter, die by mangel aan ander emplooi van moed, gulheid en goede wil, zo byzonder graag eens iemand uit het water gehaald had. ‘t Komt zo zelden voor!’ mymerde hy, en dit vind ik ook. Het redden van drenkelingen moet ’n vervelend vak wezen, tenzy men er *compéragé* by te-pas brengt, en hieraan werd noch door Wouter noch door ’t kandidaat-offerlam gedacht.

Wel ver van zich op ’t altaar der zedelykheid te laten zoenofferen, noch zelfs blyk te geven dat ze zich rechtens als de zwakste beschouwde, dreigde de waardin met de policie.

‘Wel nou nog mooier! Jy, schandvlek, wou jy de policie roepen, jy? Je mag God danken dat er geen diender in de buurt is, jy, die hier de meisjes komt verdibbeseren!’

‘Ik heb ’t zwart op wit,’ schreeuwde zy weer. ‘En, als er policie was, zou ik ’t jelui laten zien!’

Wát? Haar dy? Neen, denk ik. Dat ze in haar recht was? Dit ook wel niet, maar toch was de kans dat de vertegenwoordigers der autoriteit haar niet geheel-en-al in ’t ongelyk zouden gesteld hebben, groter dan sommigen wel menen.

De vrouw uit Haarlem raakte alzo niet te-water. Een vuil partyblad uit de dagen waarin m’n geschiedenis voorvalt, beweerde, dat ze zich redde door de kreet: ‘als jelui niet ophoudt met dringen, laat ik m’n kerel stemmen voor x!’ Dit was gelogen, anakronistisch gelogen, gelyk dan ook slechts van ’n blad dat tot... die andere party behoorde, te verwachten was. Nooit zou men zo’n afschuwelyk laag verzinsel vinden in ’n blad van de... niet-andere party. Hoe dit zy, ’n leugen wás het. Ieder beschaafd mens en krantlezer weet dat het kiesrecht der echtgenoten van zulke dames, eerst van enige betekenis is geworden na ’t uitsluiten van de arme drommels die zich moeten tevreden stellen met minder winstgevende werkkring. Onze *Maddam dééd* niet aan staatkunde, en dit is ’t slechtste niet wat ik van haar zou kunnen zeggen. In-plaats daarvan pakte zy een der meisjes by de arm, en duwde haar naar ’t gapend luikje van de schuit. ‘Allo, d’r in, as ’n meid! Koman, ik heb nou genoeg van dat gezanik! Toe, allo, d’r in, en jy ook!’ Met deze woorden werd ook het tweede Kaatje ingescheept. De schuit wiegelde by ’t opstappen en

dreunde by 't neerkomen op de vloer van 't ruim. Van onwil bleek er niets. De bedroefde 'moeder' die de zo vurig begeerde boezelaar uit het oog verloor, verdubbelde haar eentonig misbaar. De waardin scheen nog iets aan de wallekant te doen te hebben. Had ze misschien pas 'n krygs-geschiedenis bestudeerd? Trachtte zy zeker soort van veldheren natevolgen, die de specialiteit beoefenen, hun overwinnaars jaloers te maken op de kunstige ingewikkeldheid van hun terugtrekken? Wou ze 't slagveld verlaten met kalmte, met majestueuze waardigheid? Och, neen, op eer en roem was ze in 't minst niet gesteld, maar er viel voor haar iets optemerken, en daarom aarzde zy. Ze wilde weten of er van die pastoor en dat jongetje wat te halen viel. Wouter's aandringen by Pater Jansen om voorzienigheidje te spelen had haar aandacht gewekt, en ze wilde meer van de zaak weten voor ze die beide personen uit het oog verloor, 'n oplettendheid die rechtstreeks tot de eisen van haar 'vak' behoorde. Een gelyke indruk, doch hier slechts 't uitvloeisel van gewoon bedelaars-instinkt, bewoog de 'radeloze moeder' nog eens ter-markt te komen met haar radeloosheid: 'Hi, hi, hi, m'n arm kind!'

Wouter vroeg weer aan z'n begeleider, of er dan van hunnentwege volstrekt niets aan de zaak te doen zou wezen?

'M'n arm kind! En... m'n boezelaar! Als ik dan in-godsnaam maar m'n boezelaar weerom had!'

Deze uitroep rymde vry-wel op de loop van Wouter's gedachten.

'Drie skelling en 'n oortje!'

Weer rekende Wouter z'n Mentor voor, dat dit nog geen volle gulden bedroeg.

'Och, m'nheer, nog niet eens 'n volle hele gulden! Wat scheelt óns die ene gulden?'

De waardin en de moeder bespiedden om 't zeerst wat er tussen die twee broeide.

'Hoor eens, jongeheer, 't mag niet,' zei Jansen, 't mag waarlyk niet! Maar...'

'Toe, asjeblyeft, m'nheer!'

'...dan zal ik 't er byleggen. Ga je gang! Ik zal om geld schryven aan m'n broer te Vucht. Maar gauw dan, 't is geen plezierig staan hier.'

Jansen stapte naar de roef, en Wouter op de vrouw toe. Hy haalde 't grauwlinnen zakje waarin z'n geld geborgen was voor den dag, had 'n beetje tyd nodig om de styf-in-een-gedraaide hals te laten ontkrincken...

De waardin zag dit heel goed, en berekende de inhoud naar de snelheid van de wenteling. Maar... 't kon kopergeld wezen? Neen, Wouter haalde een ryksdaalder voor den dag.

'Hi, hi, hi, m'n arm kind!'

De treurende moeder stak de hand uit, en gebruikte de ander om zich de ogen rood en blind te schuren met haar voorschoot. Van de 'drie skelling' sprak ze niet meer. Inderdaad, waarom die weldadige joncheer op de gedachte te brengen dat 'n ryksdaalder méér bedroeg dan de oorzaak van haar gejammer, en dat er volgens de eenvoudigste regelen van komptabiliteit iets viel terug te geven? Ze veranderde dus van tekst, en huilde nu by-voorkeur over haar 'verloren kind', 'n onderwerp dat haar voorkwam in beter evenredigheid te staan met 'n schadeloosstelling van vyftig hele stuivers. Wouter stond met open mond, en... wachtte? Ja, neen, ik kan waarlyk niet zeggen of-i wachtte. De vrouw droeg wel zorg, genoeg met haar ogen te doen te hebben om geen voedsel te geven aan de gissing dat zy op wachten verdacht was, en misschien was het voor Wouter-zelf 'n verrassing toen hy opeens – in-godsnaam, 't moest wel! – zich aanstelde alsof 't wel werkelyk z'n bedoeling was geweest de ganse ryksdaalder te offeren op 't altaar van... van... ja, van wát eigenlyk?

'God zal 't je duizendmaal lonen, joncheer!'

'Dat 's vier zak guldens, en nog 'n beetje toe!' riep 'n rekenaar uit de hoop.

'Duizendmaal, joncheer! Hi, hi, hi, wat zal er van m'n arm kind worden?'

Er begon waarachtig kans te komen dat Wouter beproeven zou de zedelyke toekomst van dat 'arme kind' enigszins te verbeteren, door de jammerende moeder 'n tweede ryksdaalder aantebieden.

't Was waarlyk Wouter's verdienste niet dat-i ditmaal bewaard bleef voor 't verergeren van de reeds begane fout. Hy hoorde mompelen: 'nou, voor twee-gulden-tien levert ze-n-'t hele nest dat ze thuis heeft' waarmee waarschylyk de ons reeds enigszins bekende 'wurmen' bedoeld werden. Deze taxatie kwam ons weldoenertje liefdeloos en onhoffelyk voor. Opgewekt tot verzet tegen de 'massa' die natuurlyk met luid gelach de uitval toejuichte, wilde hy... zou hy... och, 't kwam er niet toe. Pater Jansen stond in de stuurstoel te wenken, de schipper nam zyn plaats by 't roer in, de knecht maakte het touw los waaraan de schuit had vastgeleggen, en z'n 'aan-boord, wie mee mot' maakte aan de vertoning 'n eind.

Onder luid spotgejuich van de menigte op de wallekant, gleeed de schuit heen. De waardin had heel fatsoenlyk plaats genomen in de roef, mischien wel om de edelmoedige jongeheer in 't oog te houden, schoon men ook zonder deze strategische byzonderheid erkennen moet dat haar middelen zo'n gedistingeerdheid wel veroorloofden. 't Scheen haar alweer niet erg te hinderen dat de personen die ze in dat hokje vond, ruimer plaats voor haar maakten dan stipt gezegd nodig was. Elk ander zou zich beledigd getoond hebben over de verregaande inschikkelykheid waarmee ze ontvangen werd. Maar zy? Onze twee helden hoorden haar by 't binnentreden zeggen: 'ook goed! Beter zó, dan allemaal op 'n hoop, lieve mensen! Wie zweten wil, kan z'n gang gaan, maar ik houd van de ruimte. Wel ja, niet waar?'

Dit vraagje werd gericht tot de *état major* die in de stuurstoel zat, en ik zou 't overgeslagen hebben als 't me niet te-pas kwam om 'n opmerking te maken over de oorsprong van de Vrymetselary. Van: *vrymetselary* liever, zonder lidwoord. Ik vind het wel zonderling dat men nog altyd daarnaar zoekt, alsof 'n aanleiding die zich dagelyks aan onze ogen ver-toont, en die zolang bestaan heeft als er mensen op de aarde wonen, eenmaal in nauwkeurig bepaalbare omtrekken 'n historische gebeurtenis zou geweest zyn. Elke Nyl moet, volgens zeker soort van volksvoorgangers, z'n byzondere bronnen hebben die men met de vinger op de kaart kan aanwyzen, en uit valse schaamte voor de leerling die er naar vraagt, wil men maar niet erkennen dat die bronnen heel eenvoudig in de wolken liggen. Waarom zou een der talloze waarneembare spruitjes die 't hunne bydragen om zo'n rivier te maken tot wat zy is, meer dan elk ánder beekje, meer dan elke ándere vereniging van doorgesypelde druppels, de naam van eigenlyke bron verdienen? Zo bestaan er veel vraagstukken welker oorzaak van bestaan... 'n vraagstuk behoorde te zyn, of niet eens 'n vraagstuk. We kunnen de ogen niet opslaan zonder *Wording* waartenemen, en toch blyft men nog overal dromen van 'n *Schepping*. 't Lykt wel of zekere natuur- en geschiedfilozofen hun be-roep leerden op 'n registratiekantoor, en vandaar de mening meebrachten vóór alles geroepen te zyn de wereld-akten van 'n vaste datum te voorzien. Het boekdrukken, 'n hoogstbelangryk vak zeker, maar slechts in zeer letterlyke zin van 't woord: 'n *Kunst*, het 'stichten' van steden, de volksverhuizingen...

Hola, we zyn er! En 'n behooryke *date certaine* hebben wy ook. Wel zeker, de liefvallige herderin was aan 't volksverhuizen met haar twee

veroverde schapen, en men schreef: *Haarlemmer kermis, de zoveelste dag*. Ziedaar registratie! Och, ik moet wel korrek tewerk gaan. Vanwaar anders dan uit 'n deugdelyk vastgestelde kermistyd zou ik de orgelman bekomen, die straks langs de vaart over de weg moet sukkelen om op 't juiste ogenblik onze *Maddam* tehulp te komen in haar natuurvrymetse-lary? Er is veel talent nodig om dit uitteleggen aan lezers die 't niet zonder uitlegging verstaan. Vooreerst gelieve men te begrypen dat er op de ganse weg, althans zover 't oog van onze reizigers reikte, geen orgelman te zien was. Niets natuurlyker. De man was met de zynen – waaronder z'n gewichtig instrument – 'n vol uur voor 't afvaren der schuit van Amsterdam vertrokken, en 't spreekt dus vanzelf dat men hem nog niet had ingehaald. Zonder loggen of zonschieten kan nu de lezer vry precies berekenen hoeveel geografische zoetwater-ellen door ons vaartuig waren afgelegd, toen de edele vrouw die betuigd had van ruimte te houden, aan 't stuurstoelpersoneel vroeg: of 't niet waar was? Strikt genomen hadden Jansen, Wouter en de schipper 't recht gehad, hierop te antwoorden dat ze 't wel geloven wilden maar niet met zekerheid wisten. Inderdaad, men moet niet alles voor waar aannemen wat er door de eerste de beste gezegd wordt. Die vrouw kon boze redenen gehad hebben om 't publiek in 'n verkeerde waan te brengen omtrent haar opinie over zweten en benauwdheid. Maar, och, ons drietal dacht zo diep niet na. Jansen was te bedroefd om te spreken, en Wouter te zeer vervuld van... iets dat op 'n avontuur gelek, om zo terstond te kiezen tussen twyfel, geloof en ontkenning. Wat de schipper aangaat, hy hééft geantwoord. Maar, lezer, zolang ik u niet meedeel wát de man zei, is 't voor u alsof-i niet geantwoord had, en ge hebt dus 't recht niet, u voortestellen dat de schuit 'n haarbreed verder was dan op 't ogenblik toen de belangryke vraag gedaan werd. Hoe kan 't na deze opmerkingen iemand in 't hoofd komen, te menen dat men die orgelman reeds had ingehaald? Haasten laat ik me zomin als 'n Haarlemmer-trekschuit zelf. De schipper heeft geantwoord, o ja, maar ik ben aan 't woord over de vrymetse-lary, en dat gaat vóór. Hoe kan 't anders, daar juist de vraag 'of 't niet waar was, dat ze van ruimte hield?' my de opmerkingen in de pen gaf, die nu – misschien niet eens terstond – zullen volgen! Zou ik tuchteloos genoeg wezen my met het antwoord te bemoeien voor ik de vraag heb afgehandeld. De orgelman dan was door Fancy besteld om zich niet voor 't juiste ogenblik te laten zien, en we zouden verkeerd doen haar beschikkingen vooruit te lopen, vooral wanneer we door geduldig wachten gelegenheid vin-

den iets zeer wetenswaardigs te vernemen over de oorsprong van vry-metselary. Waar de bronnen van de Nyl zyn, heb ik reeds gezegd, en als ik nu ook dat andere ophelder zal de billyke lezer erkennen dat ik niet gierig met nieuws ben, schoon 't wel wat veel is voor één hoofdstuk.

Eilieve, wat ter-wereld bewoog die waardin tot de vraag: 'of 't niet waar was?' Weetgierigheid? Om-godswil, hoe konden Wouter en de schipper, of zelfs Jansen die 'n 'gestudeerd' persoon was, meer van de zaak weten dan zyzelf? 't Mens was wel zo oud als ik, dat heel erg is, schoon ik tot eer van haar Publiek erkennen moet dat ze 't veel verder dan ik in de wereld gebracht had. Maar, gewaardeerd of niet, men wordt geen zeven-en-vyftig jaar zonder ruimschoots tyd te hebben tot beoor-deling van de vraag of men aan ruim- of nauw-zitten de voorkeur geeft. Waarom in deze zaak de mening van anderen ingeroepen? Hoe zou ze 't opgenomen hebben, als een van de drie haar geantwoord had: 'ik ben 't volstrekt niet met u eens, juffrouw. U houdt meer van benauwdheid, want de grote *die* of *die* heeft gezegd... enz?' Ik doe de werkelykheid geen geweld aan, door – vooral in dit by-uitstek letterkundig hoofdstuk – te veronderstellen dat zo'n tegenspraak niet zou gewaagd zyn zonder be-roep op de bekende grote dichter die frazen geleverd heeft voor alle ge-legenheden. Ik vraag my af wat ikzelf op haar nederig verzoek om in-lichting zou geantwoord hebben indien ik in die stuurstoel had gezeten? Maar ik kan me de mogelykheid daarvan niet voorstellen omdat ik op dat tydstip niet geboren, en alzo nóg onbekwamer was dan nu in 't op-llossen der vraagstukken van zo aetherische aard als waartoe afkeer van benauwdheid schynt te behoren. Er is geen woord van waar, van deze klassifikatie, bedoel ik, want op m'n volstreckte onbekwaamheid om vóór m'n geboorte meetepraten, valt niets aftedingen. En ongeborn wás ik. Er liggen honderd twee en zeventig genieën tussen myn eerste kreet en 't laatste woord van die waardin. De lezer weet dat er in Nederland dertien genieën op 'n maaneklips gaan, en kan dus nu precies uitrekenen wan-neer ik jarig ben. Men wordt verzocht de miskende meetetellen, anders zou men tot de slotsom komen dat ik nog in de wieg lig.

'Maar ik houd van de ruimte. Wel ja, niet waar?'

Mens, waarom vraag je dat? Is 't uit wysbegeerte? Heb je aan Duitse filozofie gedaan, en wil je misschien de eigenschappen van 't lelyke ding *an und für sich* dat je – met permissie – je ikheid noemt, objektievelyk onderwerpen aan de subjektieve *reinen-vernunftskritiek* van de Haar-lemmer-schipper die z'n pyp stopt?

‘Asjeblieft, schippertje?’

Zowaar, ze wil hem de koperen vuurbak aanreiken, waarin ’n turf-kool ligt te glimmen, voor verstuuving bewaard door ’n deksel van mes-sing, voor uitdoving ook door vyf ronde gaten, juist groot genoeg om aan pypekoppen de toegang open te laten naar ’t vuur. Toegang? ’t Mocht wat! De schipper, deugdzaam, griffermeerd en verontwaardigd, vader van zes gehuwde kinderen, antwoordde ditmaal niet. Hy haalde ’n tondeldoos uit z’n zak, nam de roerpen onder de oksel, en bikte z’n eigen vuur. Was er geen konsekwentie in dat waardig gedrag van de Haarlemmer-schipper? En is ’t billyk, my te verwyten dat ik by-voorkeur beelden teken die thuis horen op laag terrein? Kan men zich iets verheveners voorstellen dan die tondeldoos en dat vuurslaan voor eigen rekening – als schryver zou de man ’n gek figuur gemaakt hebben! – terwyl hy de hand maar hoefde uittesteken om met z’n pyp de koperen cylinder te bereiken die hem zo gul... neen, zo verleidelyk werd aangeboden door de ondeugd? Of, al ware het dat-i met z’n grootkop zou te-kort gescho-ten hebben om ’t altaar te bereiken dat de valse Vestale hem aanlangde, zou niet Wouter, de hulpvaardige by-uitnemendheid, het vaasje met de meestmogelyke toewyding hebben vastgehouden? Meent ge, lezer – gy die ’n man van ondervinding en oordeel zyt, en bovendien als Christen bedreven in de geheimenissen der demonologie – meent ge dat ooit aan ’n Haarlemmer-schipper die op ’t punt staat z’n eerste pyp aanteste-ken...

Ze waren alzo pas by de *Eén Honderd Roe*, of ter-nauwernood zo ver. Alweer ’n bewys dat die orgelman nog niet ‘in-zicht’ kon wezen. Finaal onmogelyk!

...meent ge dat ooit de Satan zich aan zo’n schipper aanlokkender kan vertoond hebben dan in de warme gedaante van ’n gloeiende kool? En tóch deugdzaam! Tóch konsekwent!

Deugdzaam? Ja. Maar wie van konsekwentie spreekt, heeft alweer slordig gelezen. Hoe kan men weten of ’s mans pyp-opsteken voor eigen rekening en risiko, in overeenstemming kan gebracht worden met het antwoord dat de vrouw zo-even van hem moet gekregen hebben, zolang men van dat antwoord geen kennis draagt? Overyling... uw naam is le-zer! Stel dat-i gezegd had: ‘Eulalia, ik bemin u meer dan m’n schuit!’ – en nog altyd weet geen sterveling of-i wat anders zei – zou ’t dan niet van onvergeeflyke harteloosheid getuigd hebben, als-i zo kort daarop Eula-lia’s vuur had afgewezen? Dat mannen veranderlyk zyn weet ik, en nie-

mand betreurt deze karakterfout meer dan ik, doch juist daarom noem ik 't voorbarig die schipper te stempelen tot uitzondering, voor wy 'n beetje meer van hem weten. In de eerste plaats also...

Lieve God, wat moet ik nu 't eerst vertellen? De natuurmetselary wacht op verklaring. De schipper zuigt en blaast, de tondel tintelt, en klaagt over m'n spelling, nu ja, maar kan ik 't helpen dat onze taalwetgevers hun eigen wetten niet volgen? De waardin schuift met mismoedig gebaar de versmade vuurbak zo ver ze maar enigszins reiken kan over 't roeftafeltje binnenwaarts, en verbergt haar smart onder de uitroep: 'Wel, man, als 't je niet lykt mot je 't maar zeven-d'half voet van je zetten. Graag of niet! 'n Mens z'n lust is 'n mens z'n leven...'

En, 't hoofd buiten de deur-opening stekende, herhaalde zy de gewichtige vraag: '...wel ja, niet waar?'

Jansen en Wouter hadden nu twee zaken voor één optelossen. De vrouw wilde weten of 't waar is dat 't leven van de mens in z'n lust bestaat, 'n onderwerp dat weleens tot de konkluzie zou kunnen leiden dat men niet juist alle doden op 't kerkhof behoeft te zoeken, schoon ik niet verzekeren kan dat de weetgierige vraagster van deze vrolyke slotsom 't ware besef had. Er bleek dat het zo duidelyk uitgezwegen *non tali auxilio* van de schipper 't mens gewond had, en ik verkies nu in haar herhaalde poging om eigen indruk aan 't oordeel van anderen te toetsen, 'n bydrage te vinden tot de oorsprong der *maçonnerie*. Ik wou dan maar zeggen dat er te-allen-tyde mensen bestonden die meer te zeggen hadden dan 'n ander, en dat zy die – zoals op 't ogenblik onze schipper – aan 't roer zitten, wel eens misbruik maakten van hun voordeliger standpunt. Laat ons onderzoeken wie de vrouw was die daar in de roef zat, en telkens haar hoofd buiten 't deurtje stak alsof ze kennis maken wou. Wie ze was? Wel hoe kan ik dit weten, ik ken 't mens niet. De vraag is zonderling. Ik weet alleen dat ze zo-even terdeeg was uitgescholden, en daar ze nog geen gelegenheid had gehad het gepeupel dat haar met zoveel verachting behandelde, te doen verzwelgen door deze of gene afgrond, bevond ze zich in 'n staat van vernedering die 't midden hield tussen wrevel en kontritie, wel enigszins gematigd of tot nader order teruggedrongen door de wens om Wouter te ontlasten van z'n ryksdaalders. Wat haar boosheid aangaat, spot er niet mee, verwaten lezer. Ik had *U* wel eens willen zien, tien minuten na 't afgryselijk ogenblik dat 'n brokje Publiek u gebruikt had als voorwerp van deugdmanifestatie!

Tien minuten, zeg ik? Misschien was 't nog wat minder, schoon ik er-

kennen moet dat de schipper z'n tonteldoos... goddank, met 'n tintelende *t* deze keer, 't staat er! Ja, de schipper had z'n vuurtuig geborgen waar zulks te doen gebruikelijk is. Hy dampte deftig en dapper, en reeds had-i aan Jansen verzekerd dat het vandaag mooi weer was. Toch blyf ik beweren dat de schuit nog geen volle tien minuten gevaren had. Zolang nog maar was de waardin woedend geweest. Dit komt iemand die 't nooit ondervond zo heel erg niet voor, maar men moet bedenken dat de deugdzame gemaaktheid waarmee 't roefpubliek zich by haar binnentreden tegen 't voorbeschot had gedrongen, geen goed aan de zaak deed. Men kan gerust aannemen dat haar minuten dubbel telden, en waar-schynlyk is 't aan deze byzonderheid te wyten dat sommige historieschryvers, haar zielewenteling verwarrende met de kopernikaanse gegevens van 't andere zonnestelsel, in de dwaling vervielen dat onze schepelingen de orgelman reeds in 't oog konden hebben. Niets is minder waar. De man was de *Driehonderd Roe* al lang voorby, toen de vrouw de eerste keer vroeg 'of 't niet waar was?' En nu? Nu, na alles wat er sedert dat gewichtig oogenblik plaats vond? Dat *ik* in-staat ben op 't kleinste wereldkaartje de plek aantewyzen waar hy zich bevond, mag beschouwd worden als 'n billyk schryvers-prerogatief. Maar zolang ik m'n meerdere kennis voor mezelf houd, baat die alziendheid weinig aan 'n ander. Om nu evenwel bewys te geven dat ik op dat geestelyk overwicht niet groots ben deel ik gulweg wat van m'n overvloed mee, door alles te vertellen wat ik van de zaak weet. Het zal velen interesseren, vooral omdat er iets onmogelyks in voorkomt. De orgeldraaier die ik de lezer vóór de tyd laat zien, was 'n Fransman. Dit is niet volstrekt onmogelyk. Om geloofszaken had-i z'n land verlaten. Ook dit gaat de perken van 't denkbare niet te-buiten. Wie verlaat niet soms z'n vaderland wegens verschil van opinie met z'n medeburgers? Hierin lag alzo de onmogelykheid van z'n aanwezen niet, maar hy torste een straatorgel, en dit vind ik ongeoorloofd-byzonder, omdat zo'n ding in Wouter's tyd nog niet bestond. Zo ziet men dat alle verbeteringen in armwezen, politiek en industrie worden aangekondigd door 'n soort van voorlopers. 't Voorgeslacht heeft er geen weet van – omdat het overleden is – de tydenoot miskent en stenigt ze uit broodnyd, en de naneef... nu, dit ben *ik* in dit geval, en ik zal m'n *émigré* geven wat hem toekomt. Vooreerst dan kan ik u na 't raadplegen met al de oude schryvers die de zaak behandeld hebben, verzekeren dat-i op 't oogenblik toen de waardin bezig was met de vruchteloze poging om 't hart van de schipper te doen smelten, in z'n koeter-

waals stond te kibbelen aan 't Sloterdijker tolhek. Hy trachtte vrye passage te bedingen, maar 't lukte niet. Z'n vrouw – zaagt ge ooit 'n orgelman zonder vrouw? – en haar kinderen – wie zag ooit 'n orgelvrouw zonder kinderen? – nu, 't hele gezin stond om hem heen, en wachtte met angst de beslissing af. Maar de tolgaarder was onvermurwbaar, en betoogde op staathuishoudkundige gronden dat ouwerwetse kwalen als die waarin hy een zo nuttig bestaan vond, met de meeste stiptheid moesten gehandhaafd worden, omdat alleen hieruit te-eniger-tyd de algemene afkeer kan voortvloeien die de afschaffing zal mogelyk maken. 'Maar ik zal 't niet beleven,' zeid-i, 'en m'n kinderen ook niet!' Dit was wél gezegd, voorwaar, en hy had gerust nog 'n paar geslachten verder kunnen gaan, wat-i zeker naliet uit de bescheiden vrees zich gezegender stamvaderschap aantematigen dan de Heer hem toedacht. Vol karakter, en met 'n aandoenlyk vertrouwen op de taaiheid van misbruik, bleef-i z'n recht tot plicht verheffen, en eiste twee duiten de persoon. Had de man geen gelyk? By de minste weifeling liep de Staat gevaar dat de Regering in Den Haag zyn toegevendheid tot precedent stempelen, en zich daarop beroepen zou om eens 'n enkele keer met de tyd meetegaan. Wie huivert niet? En wie huivert niet nogeens by de bedenking dat misschien alle Haarlemmers en Amsterdammers op-eens *vice-versa* aan 't verhuizen zouden gaan, als zo'n tweeduits-slagboom werd overgebracht naar 'n muzeum? Wie 't wél meent met z'n dierbaar vaderland en ouwerwetse zotternyen, huivere ten derden maal. Maar dan is 't ook genoeg.

De vrouw van de orgelman was 'n Duinkerke, en kon zich redelyk verstaanbaar maken, maar haar aanhouden had even weinig gevolg als de niet verstane hoewel best begrepen vertogen van haar echtgenoot. Wat te doen? De stumperts waren nu eenmaal de tien, twaalf duiten niet ryk, die er nodig waren om Haarlem te bereiken, waar ze zeker opgang en goede zaken zouden maken met hun zeil. Want ze hadden 'n zeil, waarop 'n fraaie geschiedenis stond afgebeeld. Het was, om 'n paar staken gerold, gedragen door de twee oudste kinderen, die nu echter by die slagboom hun vrachtje moedeloos hadden neergelegd. Ook 't orgel was op de grond gezet, en de vermoeide man ging er op zitten, niet zonder vrees dat men tol zou komen vorderen voor 't beetje rust dat-i waarlyk wel nodig had. De vrouw was uitgepraat, en de tolgaarder had alle verzoeking tot het schenden van z'n plicht afgesneden door zich in z'n huisje terugtetrekken, waar-i z'n werkzaam leven voortzette. De nood was hoog, en alzo de redding naby. Nu denkt de lezer dat Wouter aan de

beurt komt. Welzeker, wat betekenden voor hem tien duiten, of al waren 't er twaalf! Ik heb de kinderen niet geteld, en weet bovendien niet of de vele zuigelingen die daarby waren, moesten meedragen in 't onderhoud van de straatweg? Maar al had ik ze geteld, en al wist ik dat, om godswil, lezer, hoe kon Wouter hier helpen, hy die nog ver af was, en van de hele zaak geen kennis droeg? Geloof me, als Wouter in dit byzonder geval God met anderhalve stuiver was te-hulp gekomen in 't redden van vyf, zes ongelukkigen, ik zou 't zeggen! Reeds voor mezelf houd ik niet van nederigheid, waarom zou ik – ten-koste nogal van m'n roem als nauwkeurig geschiedschryver – preuts omgaan met de verdiensten van 'n ander? Wouter zat nog altyd lang en breed te peinzen over... die twee meisjes, en wie z'n indrukken gekend had, zou gevonden hebben dat-i ditmaal byzonder weinig op 'n plaatsvervangende Voorzienigheid geleek. Er was toch iets aardigs in, dacht hy, zo opeenmaal door 'n vrouw uit Haarlem uit z'n gewone kring gehaald te worden. Hy wou graag geloven dat ze de wereld niet van de allerfraaiste kant intraden, maar 't was de *Wereld* toch, 't was 'n uitvlucht, iets ongewoons. Zo'n meisje had toch veel voor. Wie zou ooit hém komen halen, wie hém verlossen van Stof-fel, Kopperlith's en gewoonheid? Die meisjes waren 'gevallen' o zeker, en dit is heel verkeerd, maar hadden ze niet byzonder prettige genoegens te wachten van 't opstaan? Ieder weet dat God graag vergeeft – men moet bedenken dat het z'n enige uitspanning is – en ook de Maatschappy strekt tot verrekens toe haar armen uit om berouwhebbenden aan haar vriendelyke borst te sluiten. Onder al die omhelzers bevindt zich alligt 'n prins die zich zo verheugt over 't weervinden van 'n verloren schaap, dat-i al z'n koningryken wat weinig acht om op 't laatste blaadje van de roman te worden neergelegd aan de voeten... och, hoe jammer dat Jansen plaats had genomen in de roef!

Maar met al die overleggingen hebben we niet te maken, omdat we nu te Sloterdijk zyn. Daar Wouter er nog niet was, zag God-zelf zich wel genoodzaakt 'n hand uittesteken. Hy verwekte een verlosser in Israël, in de gedaante van 'n kleine boerejongen, die uit het dorp over de vaart heen bemerkte dat er by het tolhek iets byzonders aan de hand was, en z'n ontdekking aan twee drie anderen meedeelde. Dezen, gedreven door de geest, maakten er ook geen geheim van, en alles liep uit, de brug over, naar de slagboom: er was Publiek! Wat kan 'n artist meer verlangen? '*A la bonne heure!*' zei de man, en hy gaf bevel de paaltjes in de grond te slaan, waaraan 't zeil werd opgehesen, ontroid, vastgehecht... och, zo

kleurig! Heel Sloterdijk stond verbaasd, en er was reden toe. Want, al z'n leven, men kreeg de geschiedenis der schone *Genoveva van Brabant* te aanschouwen! Wie 't zag, zou moeten erkennen dat Wouter groot gelijk had, toen-i in z'n print-kleurperiode zo jaloers was op dat leven in 'n woesteny. Geen kind in heel Sloterdijk dat er niet precies zó over dacht. Het zeil was verdeeld in vier kolommen, en overdwars in zeven ryen, 'n verdeling die me straks kan komen te staan op 't vertrouwen van de lezer. Want zie, de man zong welgeteld negen-en-twintig koepletten, en 't zal dus schynen dat ik óf 'n koeplet van eigen vinding valselyk onderschuif, óf dat ik – erger nog – te-kort doe aan 't zeil. 't Een is zo onmogelyk als 't ander. Men schudt geen poëzie als de hier bedoelde uit de mouw, en wat het zeil aangaat, wie zag er ooit een met negen-en-twintig vakken? Blyft men in-weerwil hiervan m'n nauwkeurigheid wantrouwen, 't spyt me wel, maar ik zal trachten my in 't verdriet daarover weer te schikken. Men is nu eenmaal niet voor z'n plezier op de wereld. Misschien ook voelt de ergdenkende lezer berouw, als-i de tekst van de *Complainte* gelezen heeft. Hy zal inzien dat men zo-iets niet machtig wordt zonder nauwkeurige bronnen geraadpleegd te hebben.

Ik gaf er veel voor, te weten hoeveel van m'n lezers ontwikkeld genoeg zyn om 't hier volgend staal van volkspoëzie aardig en, als bydrage tot Beschavings-geschiedenis, *belangryk* te vinden? Men moet daartoe beneden de twaalf jaar zyn, of... véél ouder. Dat de Sloterdijkers er niet veel van verstonden, deed weinig schade aan't effekt. De acht-en-twintig kleurige toneeltjes op 't zeil schreeuwden wél zo hard en spraken duidelyker dan de beide zwervers. En wat men op printjes niet begreep, werd opgehelderd door 't larmoyerend orgel.

*Approchez-vous, honorable assistance,
Pour entendre reciter en ce lieu
L'innocence reconnue et patience
De Geneviève, tres aimée de Dieu.
Etant comtesse
De grande noblesse,
Née de Brabant était assurément.*

*Geneviève fut nommée au baptême,
Ses père et mère l'aimaient tendrement;*

*La solitude prenait d'elle même,
Donnant son coeur au Sauveur tout-puissant;
Ses grands mérites
Firent qu'à la suite,
A dix-huit ans fut mariée richement.*

*En peu de temps s'élève grande guerre:
Son mari, seigneur du Palatinat,
Fut obligé pour son honneur et gloire,
De quitter la comtesse en cet état;
Etant enceinte
D'un mois sans feinte,
Fit ses adieux ayant les larmes aux yeux.*

*Il a laissé son aimable comtesse
Entre les mains d'un méchant intendant,
Qui l'a voulu séduire par finesse,
Et l'honneur lui ravir subitement;
Mais cette dame,
Pleine de charmes,
N'y voulut consentir nullement.*

*Ce malheureux accusa sa maîtresse
D'avoir péché avec son écuyer:
Le serviteur fit mourir par adresse,
Et la comtesse fut emprisonnée;
Chose assurée,
Est accouchée
Dans la prison, d'un beau petit garçon.*

*Le temps fini de toutes ces grandes guerres,
Ce seigneur s'en revint dans son pays.
Golo s'en fut au devant de son maître
Jusqu'à Strasbourg accomplir son désir;
Ce téméraire
Lui fit accroire
Qu'un adultère sa femme avait commis.*

*Etant troublé de chagrin dans son âme,
Il chargea Golo, ce tyran,
D'aller au plus tôt faire tuer sa femme,
Et massacrer son petit innocent.
Ce méchant traître
Quitte son maître,
Va d'un grand coeur exercer sa fureur.*

*Ce bourreau, à Geneviève si tendre,
La depouilla de ses habillements,
De vieux haillons la fit vêtir, et prendre
Par deux valets fort rudes et très puissants.
L'ont amenée
Bien desolée
Dans la forêt avec son cher enfant.*

*Geneviève, approchant du supplice,
Dit à ses deux valets tout en pleurant:
Si vous voulez me rendre service.
Faites-moi mourir avec mon enfant;
Et sans remise
Je suis soumise
A votre volonté présentement.*

*La regardant l'un dit: Qu'allons nous faire?
Quoi! un massacre! Je n'en ferai rien.
Faire mourir notre bonne maîtresse,
Peut-être un jour nous fera-t-elle du bien.
Sauvez vous, dame
Pleine de charmes,
Dans la forêt qu'on ne vous voie jamais.*

*Celui qui a fait grâce à sa maîtresse
Dit: Je sais comment tromper Golo:
La langue d'un chien nous faut par finesse,
Et la porter à ce cruel bourreau:
Ce traître infame,*

*Dedans son âme,
Dira c'est celle de Geneviève au tombeau.*

*Au fond d'un bois, dedans une carrière,
Geneviève demeura pauvrement,
Etant sans pain, sans feu, et sans lumière,
Ni compagnie que son très cher enfant;
Mais l'assistance
Qui la sustente,
C'est le bon Dieu qui la garde en ce lieu.*

*Elle fut visitée d'une pauvre biche,
Qui tous les jours allaitait son enfant;
Tous les oiseaux chantent et la réjouissent,
L'accoutumant à leur aimable chant;
Les bêtes farouches
Près d'elle se couchent,
La divertissent elle et son cher enfant.*

*Voilà son mari qui est en grande peine,
Dans son château consolé par Golo,
Ce n'est que jeux et festins qu'on lui mène;
Mais tous ces plaisirs sont mal à propos.
Car dans son âme,
Sa chère dame,
Pleure sans fin avec un grand chagrin.*

*Jésus-Christ a découvert l'innocence
De Geneviève par sa grande bonté;
Chassant dans la forêt en diligence,
Le comte des chasseurs s'est écarté,
Après la biche
Qui est nourrice
De son enfant qu'elle allaitait souvent.*

*La pauvre biche s'enfuit au plus vite
Dedans la grotte auprès de l'innocent;*

*Le comte aussitôt faisant sa poursuite,
Pour la tirer de ce lieu promptement,
Vit la figure
D'une créature
Qui était nue auprès de son enfant.*

*Apercevant dedans ce lieu obscur
Une femme couverte de cheveux,
Lui demanda: qui êtes-vous, créature?
Que faites vous dans ce lieu ténébreux?
Ma chère amie,
Je vous en prie,
Dites-moi donc, s'il vous plait, votre nom?*

*Geneviève est mon nom d'assurance,
Née de Brabant où sont tous mes parents;
Un grand seigneur m'épousa sans doutance,
Dans son pays m'emmena promptement.
Je suis comtesse
De grande noblesse;
Mais mon mari fait de moi grand mépris.*

*Il m'a laissée, étant d'un mois enceinte,
Entre les mains d'un méchant intendant,
Qui a voulu me séduire par contrainte,
Et me faire mourir semblablement;
De rage félonne
Dit à deux hommes
De me tuer, moi et mon cher enfant.*

*Le comte ému, reconnaissant sa femme
Dedans ce lieu, la regarde en pleurant:
Quoi! est-ce vous, Geneviève, chère dame!
Que je pleure il y a si longtemps?
Mon Dieu, quelle grâce,
Dans cette place
De rencontrer ma chère bien-aimée.*

*Ah, que de joie! Au son de la trompette,
Voici venir la chasse et les chasseurs
Qui reconnurent le comte, je proteste,
A ses côtés sa femme aussi son coeur;
La femme, la biche,
Les chiens chérissent,
Les serviteurs rendront grâce au Seigneur.*

*Tous les oiseaux et les bêtes sauvages
Regrettent Geneviève par leur chant,
Pleurent et gémissent par leur doux ramage
En chantant tous d'un ton fort languissant;
Pleurent la perte
Et la retraite
De Geneviève et de son cher enfant.*

*Ce grand Seigneur pour punir l'insolence
Et la perfidie du traître Golo,
Le fit juger par très juste sentence
D'être écorché vif par un bourreau;
A la voierie
L'on certifie
Que son corps y fut jeté par morceaux.*

*Fort peu de temps notre illustre princesse
Resta vivante avec son cher mari;
Malgré les chères et les grandes tendresses,
Elle ne pensait qu'au Sauveur J. C.
Dans sa chère ame
Rempli de flamme,
Elle pria Dieu tant le jour que la nuit.*

*Elle ne pouvait manger que des racines
Dont elle s'était nourrie dedans le bois,
Ce qui fait que son mari se chagrine,
Offrant toujours des voeux aux Roi des rois,
Qu'il s'intéresse*

*A sa princesse
Qui suivait si sincèrement ses lois.*

*Puissant Seigneur, par amour je vous prie
Et puisqu'aujourd'hui il faut nous quitter,
Que mon cher fils, ma douce compagnie
Tienne toujours place à votre côté;
Que la souffrance
De son enfance
Fasse preuve de ma fidélité.*

*Geneviève à ce moment rendit l'âme
Au Roi des rois, notre Dieu tout-puissant;
Benoni* de tout son coeur et son âme
Poussait des cris terribles et languissants,
Se jetant par terre,
Lui et son père,
Se lamentant, pleurant amèrement.*

*Du ciel alors sortit une lumière
Comme un rayon d'un soleil tout nouveau,
Dont la clarté dura la nuit entière,
Rien n'a paru au monde de plus beau;
Les pauvres et riches
Jusqu'à la biche
Tout suit Geneviève au tombeau.*

*Pour conserver à jamais l'innocence
De Geneviève accusée par Golo,
La pauvre biche veut par ses souffrances
Le prouver par un miracle nouveau,
Puisqu'elle est morte,*

* Benoni: kind der smarte. Aldus heeft de dichter van 't straatlied heel handig de arme jongen gedoopt, zeker omdat er in de naam die hem de legende geeft – in 't hoogduits: Schmerzenreich – wat veel medeklinkers voorkwamen. Men gelieve overigens optemerkken dat het woord SIEGRIED geheel vermeden is.

*Quoiqu'on lui porte,
Sans boire ni manger sur le tombeau.*

Niemand van de toeschouwers had achtgeslagen op 't naderen van de schuit. Wonder was 't niet, want toen ze begon in-zicht te komen, had men zich even te-voren vermaakt met de executie van Golo, die zo duidelyk op het drie-en-twintigste vakje was voorgesteld dat slechts weinigen er geen kippevel van kregen, en wie in dit ongevoelig geval verkeerde, wachtte zich wel het te zeggen. Niemand beklagde de booswicht, en als de Sloterdykers zitting hadden gehad in die rechtbank, zouden de stukjes waarin hy gesneden werd, nog veel kleiner uitgevallen zyn. De *chères* en de *grandes tendresses* waarop Genoveva vervolgens onthaald werd, waren op 't zeil heel aanlokkelyk voorgesteld. 't Doet me genoegen dat Wouter er niets van gezien heeft. Ook had de schilder middel gevonden, de toeschouwer te doordringen van haar aanhoudend omgaan met 'J. C.' slechts afgewisseld door 't biddend en dankend gebruiken van ongekookte boomwortelen. Och, men hoeft zo weinig Frans te verstaan om zulke dingen innig te begrypen! Nog één koeplet, en heel Sloterdyk was aan 't bidden en uitgraven van boomwortels gegaan. Ieder ziet in dat het publiekje van de troubadour, in zo'n gewyde stemming wel wat anders te doen had dan op de schuit te letten, die daar zo onverschillig kwam aanschuiwen alsof er nooit 'n Genoveva in de wereld geweest was. En die hinde! Juist toen 't arme dier bezig was met z'n *miracle nouveau*, door *quoiqu'on lui porte* van honger te sterven op dat graf, hoste de jager voorby.

Oorsprong der vrymetselary. Hoe men 't moet aanleggen om met sommige mensen kennis te maken. Bydrage tot de ongeloofwaardigheid van 'n oud schryver.

Ze was terdege boos. De lezer zal wel weten dat invloed, macht, gezag, heerschappy, overwicht en de van al deze factoren grotendeels afhankende tevredenheid met zichzelf, voortdurend in stygende of dalende beweging zyn. Wie aan de verliezende hand is, voelt zich genoopt naar bondgenoten omtezien, en opent met 'n klein toespraakje de preliminaire onderhandelingen. Hy tracht te weten te komen of er kans bestaat dat anderen in z'n verdriet delen – of al was 't maar in z'n afkeuring – en hy staat gereed het minste blyk daarvan aantegrypen tot herstel van de ondergane krenking. Het spreekt vanzelf dat de onderliggende party gewoonlyk meer scherpzinnigheid aan deze taktiek ten-koste legt dan de zegepralende tegenstander die weleens op z'n behaalde lauweren in de dut valt, en niet aan versterking van standpunt begint te denken voor de stygende invloed van de vyand hem daartoe aanspoort. In ogenblikken van betrekkelijke gelykheid openbaart zich de wryving in morren, twist, krakeel, vechtpartyen of oorlog, al naarmate de stryd zich tot individuele belangen bepaalde, of wyder gebied innam. Daar evenwel zodanige gelykheid nooit lang aanhoudt, en er alzo telkens op-nieuw 'n onderliggende party gevormd wordt die aan herstel van standpunt behoefte voelt, is dat zoeken naar geestverwantschap 't *perpetuum mobile* geworden dat de ganse maatschappy in beweging houdt. De machtigste korporatie die ooit bestond, moet begonnen zyn met de vraag: of 't niet waar was? Maar de Geschiedenis zwygt over de talloze malen dat er op die vraag geen weerklank werd gegeven, of wel 'n antwoord dat verdere onderhandelingen afsneed en alle toenadering onmogelyk maakte. Het is aan 'n zeer byzonder toeval te danken, dat ik kan meedelen hoe de eerste poging van de waardin was beantwoord geworden. Ziehier wat de schipper had gezegd, toen ze terstond na 't instappen van de roef 'n gesprek trachtte aanteknopen: 'Zeg 'ns, mens, als ik jou was, zou ik me nou ereissies heel bedaard houwen. Ik ben hier baas aan-boord, versta je dat?'

Zeker verstond ze 't wel, maar ze zal evenmin als ik begrepen hebben hoe dat baasschap hier te-pas kwam? En wat de bedaardheid aangaat,

waaraan de schipper betuigde zich te willen overgeven zodra hy háár was... och, ik zeg dat die schipper onmogelyk weten kon wat-i in dat vreemd geval doen zou.

‘Wel nou keman, nog bedaard ook, en dat na zo’n veraffrentasie!’

Meer had ze niet gezegd, en daarmee was ’t voor datmaal uit geweest. Laat ons de geestkracht en de gevatheid bewonderen, waarmee ze dat komfoor te-baat nam om de aanval te hervatten. Doch we weten reeds dat ook die poging schipbreuk had geleden op de onafhankelykheid van karakter die de deugdzame schipper wist te putten uit z’n tonteldoos. Het speet ons voor de waardin, maar we zyn niet ondankbaar voor de lering hoe goed het is, by zekere gelegenheden eigen vuur by de hand te hebben. Het wyf zat nu heel mensenkennig te loeren op’n derde gelegenheid. Dat er in elk kuras gapingen zyn, wist ze wel... lieve god, pater Jansen en Wouter waren in ’t geheel niet geharnast! Ja, had ze maar met die twee alleen te doen gehad. Maar de schipper was drukkend pedant en groots. Hy blufte op z’n gezag aan boord, op z’n deugd, op z’n zes gehuwde kinderen: ‘Allemaal best af, m’nheer pastoor, best! Twee by ’t waagdragen... ’n mooi vak, m’nheer pastoor!’

Jansen liet z’n kin op de gevouwen handen, en deze op de knop van z’n rotting rusten, maar antwoordde niet. Z’n gelaat tekende droefheid, en de waardin bespiedde z’n stemming. ’t Was, meende zy, al *iets* dat-i door z’n zwygen weinig blyk gaf van de lust om in vriendschappelyke verstandhouding tot de schipper te komen.

‘En de derde is op ’n armenschool... als onderwyzer, weet u. Dát is er een! Als-i ’n woord ziet, vraagt-i dadelyk: waarvan ontleent zich dat? En hy wéét ’t! Nou, ik heb ze best opgebracht, dat moet ik zeggen. ’t Oog op God, zo zei ik maar altyd, en dan...’

Een blik op de roef.

‘...eerlyk door de wereld! Wat zegt U, m’nheer pastoor?’

Helaas, Jansen zei weer niets, en de fondsen van de waardin rezen ’n beetje. ’t Leek wel of nu de beurt aan de schipper was gekomen om behoefte te voelen aan wat weerklank. De man verwonderde zich dat-i met z’n ‘God voor ogen!’ niet beter slaagde, vooral omdat-i met ’n geestelyke te doen had, die beroepshalve wel verplicht was zulke praatjes heel mooi te vinden. Maar hierin vergiste zich onze schipper. Over ’t algemeen vinden die heren ’t niet aangenaam dat de terminologie van ’t vak door leken ontwyd wordt. Ze houden meer van zondaren dan van dilettanten in zaligmakery, omdat ’n klant boven ’n konkurrent gaat. Deze algeme-

ne waarheid was nu wel niet op de goede Jansen toepasselyk, maar de teleurstelling van de schipper werd er niet geringer om. Sedert dertig jaren verkondigde hy z'n fameuze hoofdgrondstelling tweemaal daags – op de zeldzame keer na, dat-i geen enkele passagier in de roef had – en nog nooit was z'n hoogstmerkwaaardig maxime aangehoord zonder hem 'n zalvend: 'ja, ja, schipper, daar heb je wel gelyk in!' optebrenge. Dit behoorde tot de emolumenten van z'n verheven beroep, en die pastoor zat maar zwygend op z'n neus te staren! Zelfs voor het ditmaal zo byzonder toepasselyke: 'eerlyk door de wereld!' had die vervelende passagier geen goedkeurend woordje over, geen knikje! Er moesten andere loopgraven geopend worden: 'Ja, God voor ogen, zeg ik maar. Nou, onze Chris – want Chris heet-i naar z'n grootmoeder, omdat die ook Chris heette – 't is 'n eerst platje. 't Was eigenlyk m'n vrouws moeder... ook 'n brave vrouw, dat kan ik je gerust zeggen, m'nheer pastoor! 't Mens is dood, maar anders... Jan, vier 'n scheutje tot die modderpraam voorby is.'

Jan de knecht vierde drie vaam van de jaaglyn. Heel nodig was 't juist niet, maar de schipper vond de gelegenheid gunstig iets van z'n zee-manschap te laten zien.

'Ja, m'nheer pastoor, zo ben ik! Ik heb graag wat speling in de lyn als er drukte-n-in de vaart is. Een mens moet op z'n zaken passen, en... God voor ogen! Dan kom je 'r wel. Haal nu maar weer in, Jan. Zó heb ik ze opgebracht, alle zes, m'nheer pastoor. En onze Chris zei – want hy is 'n platje – "wel, vader, waarom noemen je de mensen: Haarlemmer-schipper?" Nou, ik begreep terstond dat er wat achter stak, maar waar 't 'm zat kon ik niet raden, want geleerd ben ik, om 't zo 'reis ronduit te zeggen, niet. Maar ik versta m'n werk als de beste...'

Waarschynlyk om Jansen hiervan te overtuigen, gelastte hy nu z'n knecht het dek van de schuit dat met teer en gestampte schulpen besmeerd was, met water te bevochtigen.

'n Paar pussies maar, want ziet u, m'nheer pastoor, anders kleeft het zo, als er de hele dag de zon op staat. Nou, en m'n ene dochter – Jansje heet ze, omdat ze eigenlyk naar my genoemd is, want... myn naam is Jan – nu die is getrouwd met 'n boekbinder. Die heeft ook al haar vierde... allemaal meisjes. En de tweede is in de blye verwachting, want haar man is op 'n kantoor in de accynsen. Daar worden alle varkens gewogen... van de stad, weet u?'

'Maar, m'nheer,' waagde Wouter te vragen, 'waarom mag men u geen Haarlemmer-schipper noemen?'

‘Ja, niet waar, dát is ’n vraag! Nou, hy is ’n guit, dat zal je horen. En alles maar zo droog-weg. Hy zei... maar zeg eens, ben je meer te Haarlem geweest?’

Of Wouter er geweest was!

‘Want anders kan je ’t niet zo dadelyk begrypen. Maar ik wou m’n-heer pastoor vertellen van m’n derde dochter. Die woont in de Langstraat, en haar man heeft ’n winkel, en daarin verkopen ze zowat van alles. ’t Is om ’t nu zo eens uittedrukken: ’n komeny, maar aanspreker is-i ook, en hy bedient ’n begrafenisfonds, en dat geeft nogal. Toen verleden haar jongste gestorven is, hebben ze-n-uit hun eigen bus twintig gulden gehad. En nu is de middelste ook ziek, ’n meisje, m’nheer pastoor, met kromme beentjes en nogal pieperig. Ja, ’t gaat ’rlui best. Ze wil altyd dat ik m’n rust zal nemen omdat ik op jaren kom, want Pietje heet ze, omdat ze genoemd is naar m’n vader, en die heette Piet. En ze wil dat ik zal uitscheien met werken omdat ik zo erg op jaren kom, m’nheer pastoor, en al zoveel beleefd heb. Maar ik zeg maar altyd: né, zolang God me kracht geeft...’

Zólang zoud-i zeven uren daags in die stuurstoel zitten, en nog meer beleven, en Haarlemmer-schipper blyven, of wat-i dan volgens z’n guitige zoon wezen mocht.

‘Een mens moet op z’n post blyven naar Gods bestel, m’nheer pastoor. Dát heb ik altyd m’n kinderen voorgehouden, en daarom gaat het hun best.’

‘Maar, m’nheer, waarom mag men u geen Haarlemmer-schipper noemen?’

‘Precies, zo kom je-n-op ’t ware punt van de zaak. Wel, jongeheer, hy zei – maar ’t is ’n guit, dat zal je zien – “vader,” zeid-i, “zodra je *Halfweg* gepasseerd bent, word je Amsterdammer-/schipper.” ’t Is waar ook, zei ik, en ik had er nooit aan gedacht. Zo zieje wel dat zo’n jongen me de baas is. Maar... God voor ogen, dat ’s best van allemaal. Wel ja, straks voorby *Halfweg* – als je-n-in die streken bekend bent, zal je ’t zelf zien – dan kom ik, om zo te zeggen, van Amsterdam, en hier gaan we nog altyd maar naar Haarlem. Hoe vind je die? En hy is pas zeventien!’

Wouter glimlachte even uit goedhartigheid, maar verder kon-i ’t niet brengen. Dat de maçonnieke poging van de schipper om met pater Jansen in gesprek te komen niet gelukken kon, spreekt vanzelf. Dit zou ’t geval gebleven zyn al ware de meegedeelde geestigheid enigszins geestiger geweest, want de goede man repeteerde z’n theologische kursus. Hy

overpeinsde of er iets goeds kon gedaan worden, en wat? Geestelyke ho-vaardy was hem vreemd, maar toch voelde hy als fatsoenlyk man 'n in-stinktmatige afkeer van 't wyf dat hy wel zou moeten aanspreken als-i besloot zich het lot van die twee meisjes aantetrekken. Dit nu hield hy in z'n onnozelheid voor plicht, en... zy wist het! Ze wist dat er slechts 'n gepaste aanleiding nodig was om hem aan 't spreken te krygen. Zonder uitbundige instemming hebben we hem horen beweren dat er op 'n *Simmenarie* zoveel mensenkennis viel optedoen, maar wel durven we deze eigenschap toekennen aan de vele simmenariën die onze waardin in haar jeugd bezocht, en na voleindigde studiën op ryper leeftyd be-stuurd had. Met grapjes of 'n geestigheid was die ernstige pastoor niet te genaken, dit voelde ze wel. Met opgedrongen vriendelykheid evenmin. De weg naar z'n gemoed... ze wás er!

'Dát kan ik niet aanzien,' riep ze, "t schreit werachtich tot God! Schipper, leg 'reis an, en neem die stumperts in je schuit. *Ik* ben goed voor de vracht.'

'Ik mag 't niet afslaan,' zei de schipper, die Jansen aankeek alsof-i zich verontschuldigde. 'Zaken zyn zaken, dat zal m'nheer pastoor ook wel weten.'

Hy riep de jager toe, halt te houden. De lyn plaste in 't water, en de schuit werd naar wal gestuurd. De waardin die uit de roef in de stuur-stoel gestapt was, riep en wenkte de tobbende orgelfamilie die na enige opheldering over de onverwachte vriendelykheid in de schuit werd op-genomen.

'Zit jelui daar nou maar ereis heel op je gemak, lieve mensen, en rust wat uit. *Ik* ben goed voor de vracht...'

'En Jansen aanziende: '... wel ja, niet waar, men moet z'n evenmens 'n beetje helpen in de wereld?'

Ziedaar nu haar derde: 'niet waar?' en 't beste! Jansen antwoordde wel niet terstond, maar zag haar vriendelyk aan, en toen ze daarop blyk gaf naast hem te willen plaatsnemen, overschreed de ruimte die hy maakte, de grens niet die de welwillendheid in zulke gevallen aanwyst. De waardin gunde zich de genoegdoening, de schipper 'n zegepralende blik toetewerpen. Maar we mogen aannemen dat-i met het oog op God die slag overleefd heeft, daar we vangoeder-hand weten dat-i eerst jaren daarna overleden is, waarschylyk in 'n ogenblik dat-i 'n verkeerde kant uitzag. Wie dit vermoeden te liefdeloos vindt, mag veronderstellen dat de man, ook zonder de minste fout in de richting van z'n ogen, ten-

laatste bezweken is aan deze of gene ziekte die Gods macht te-boven ging. Aan ouderdom, by-voorbeeld. Want dat gebeurt soms.

Hoe dit zy, by de gelegenheid die we hier behandelen, hield de man zich kras. Hy verdampste zo goed mogelyk z'n ergernis over de triumpf van de waardin. Deze was er werkelyk in geslaagd met de geestelyke in gesprek te komen, en Wouter luisterde aandachtig toe. Nu 't ys eenmaal gebroken was, bleek het wyf raad te weten voor 't wegruimen van de schotsen.

'Best, wees jelui maar vrolyk in de schuit!' riep ze, toen de tonen van het draaiorgel zich deden horen. 'Ja, m'neer pastoor, ik hou van vrolykheid, en de man kan nu zitten by z'n werk! 't Was niet aantezien, niet waar?'

'Ja, juffrouw, zo'n orgel is 'n hele vracht.'

'En die arme vrouw met al haar wurmen van kinderen!'

De lezer gelieve te bedenken dat noch de *Maddam* noch pater Jansen 't belangryk werk hadden gelezen dat ik aanbeval in de noot op 202. * Zy beiden verkeerden alzo – met sommige anderen misschien – nog altyd in de oud-testamentische dwaling dat de goddelyke zegen zich zeer in 't byzonder laat afmeten naar 't getal kinderen waarmee 'n mensenpaar zich veroorlooft wereld en maatschappy te bezwaren. Dat er in ongepaste vruchtbaarheid iets schandelyks liggen kon, iets *misdadigs*, kwam niet in de onnozele zielen op. Volgens sommigen bestaan er ook thans nog vroomschynende achterblyvers die in zulke 'arme wurmen' aansporing tot medelyden menen te ontdekken met de onverlaten die deze schepseltjes tenleven doemden, en we mogen dus niet te laag op pater Jansen neerzien, als-i blyk geeft het argument van de waardin klemmend te vinden. Want dit deed-i.

'Ja, zeker, juffrouw, 't is wel om meely mee te hebben. Maar...'

Wat-i 'maren' wou, wist hyzelf niet recht. Geheel onwillekeurig voelde hy aandrang tot iets als protest tegen háár bevoegdheid om 'n aandoening te openbaren die goed was, of by hem voor goed doorging. De slimme feeks, op de weg gebracht misschien door 'n eigenaardige uitdrukking op z'n gelaat, begreep iets van de vyandige strekking die zich zo schroomvallig openbaarde, en nam haar maatregelen: 'Och, m'n-heer pastoor, ik kan m'n evenmens niet zien lyen. Als ik niet zo vol be-

* 'Elementen der sociale Wetenschap', Rotterdam, by Nygh.

huist was... kyk, ik nam zowaar graag een van die stumperts by me, al was 't de kleine jongen die op 't orgel zat.'

'Hé,' riepen Jansen en Wouter tegelyk.

'Ja, m'nheer, ja, jongeheer, zo ben ik, werachtich as Chot!'

'Maar, juffrouw...'

'Och, m'nheer pastoor, menig mens is niet zoals-i 'r uitziet. Ik heb altyd m'n evenmens geholpen, dat heb ik. Daar heb je nu die twee meissies daar vóór in 't ruim! Wat is 't geval? De een heeft geen moeder, geen vader, geen levendige ziel... nooit gehad, m'nheer pastoor! Wat doet ze? Ze loopt voor oud vuil op de straat rond. Ze had, om zo te zeggen, geen hemd aan 't lyf. Wat heb ik gedaan? Ik heb 'r kleren gekocht, voor dertig gulden kleren, m'nheer pastoor! En die andere? Nou, die heeft 'n moeder... godbetert! Liever géén, zeg ik. Ze stuurt 'r kind de straat op om jongens natelopen, jongens en heren! Nou, 't zyn er heren na! En van dat schandloon wil de moeder 't hare hebben! Ik vraag u, m'nheer pastoor, wat komt er terecht van 'n meid die op straat loopt?'

De arme Jansen was verbluft, en niet genoeg ingewyd in de geheimen van 't vak, om zo terstond te weten wat er te antwoorden viel. De vrouw ging voort: 'Toen heeft ze my 'n brief geschreven... of ze 'm zelf geschreven heeft, laat ik daar, maar ze vraagt of ik niet in Haarlem 'n nette fatsoenlyke dienst voor haar weet by stille mensen, en... en... en... om 'n beetje voorschot, zoals 't by zulke gelegenheden gaat. En wat doe-n-ik? Ik zend haar tien dukatons. *Tien dukatons*, m'nheer pastoor! En nu ik kom om haar aftehalen – wel ja, van m'n verlies kan ik niet leven! – wat gebeurt er? De mensen schelden me-n-uit!'

Hier begon de edele vrouw zeer toepasselyk te schreien. Wouter bleef haar bewegingloos en met open mond aanstaren. Jansen was geheel in de war. Uit het ruim der schuit klonken 'n paar wegstervende maten van de Franse *complainte*. De schipper richtte z'n oog... altyd op God, natuurlyk, maar nu ook zeer in 't byzonder dan eens op de wolken, dan weer op de nagel van z'n linkerduim, 'tgeen scheen te moeten betekenen dat het verhandelde hem niet aanging.

Met allerlei praatjes bracht de waardin 't zover dat Jansen haar uitnodigde de reis naar Haarlem niet met de beide meisjes voortzetten. 'Hy zou haar wel eens willen spreken' zeide hy, en ze had er niets tegen. Hieruit vloeiende voort dat Jansen, Wouter, de waardin en haar beide beschermelingen zich by 't 'overlopen' te *Halfweg* 't genoeg onttzegden de Haarlemmer-schipper te zien overgaan in 'n Amsterdammer. Zy wens-

ten hem goede reis, en namen gezamenlyk plaats aan 'n herbergtafeltje voor 't gastvrye *Huis Ter-Hart*, waar Wouter alweer niet van z'n preek over zuinigheid verlost. Arme Styntje!

En... die Brughman! De lezer zal nu toch eindelyk wel inzien dat we niet alles moeten geloven wat er door oude schryvers gezegd is, want de waardin kwam 'n volle schuitbeurt later thuis dan ze gedacht had. Voor haar vertrek van 't *Huis Ter-Hart* had ze Jansen, Wouter en de beide berouwhebbende Kaatjes te-voet het pad der deugd zien inslaan, dat was – in dit byzonder geval, en zonder de minste konsekwentie voor den verfolge – de vervelende straatweg naar Amsterdam...

Om-'shemelswil, we willen toch hopen dat Jansen niet van plan is die twee schepsels by Styntje te introduceren?

Een boek eindigen lag Multatuli niet. Veel van zijn boeken hebben weliswaar een slot, maar meer dan eens is dat onbevredigend. Zo liet hij zijn grillige *Millioenen-studiën* – het verslag van een zoektocht naar rijkdom en waarheid, met omzwervingen langs speelbanken, over kerkhoven en door de ingewanden van de aarde – aflopen met een eenvoudige aanbeveling om geld te verdienen: maak reclame op de achterzijde van spoorwegkaartjes, en de miljoenen stromen binnen. Zelfs de fameuze laatste bladzijden van Multatuli's *Max Havelaar*, met de opdracht aan het Nederlandse staatshoofd, 'Willem den derden, Koning, Groothertog, Prins... meer dan Prins, Groothertog en Koning... Keizer van 't prachtig ryk van Insulinde, dat zich daar slingert om den evenaar, als een gordel van smaragd...' – zelfs deze aanroep, het beroemdste slot uit de Nederlandstalige letteren, was in feite eerder een breuk met het verhaal dan een passende afronding van het boek.

Woutertje Pieterse heeft geen einde. Vaak is geschreven hoe jammer het toch is dat Multatuli zijn ontroerende en vermakelijke vertelling over een Amsterdamse jongen, volgens sommigen zijn mooiste werk, niet heeft voltooid. De verzuchting is begrijpelijk: het verhaal houdt abrupt op – of erger nog, het besluit met een heuse cliffhanger: wat staat pastoor Jansen en Wouter nu weer te wachten? Het was echter niet de bedoeling van de schrijver om zijn lezers, al had hij hen niet hoog, voorgoed te belasten met zo'n onzeker toekomstbeeld. Een enkele keer liet hij doorschemeren wat hij met zijn hoofdpersonen allemaal van plan was. Zoals in zijn Idee 1067:

Waarlyk, als 't my niet stuitte kool te planten waar graan nodig is, of *October* 'n plaatsjen aan te wyzen vóór *Maart*... och, dan was onze Femke reeds lang grootmoeder, zy die in werkelykheid nooit moeder geworden is, gelyk den lezer bekend kan worden als-i doorleest.

Dat wil niet zeggen dat Multatuli voor het verhaal een concreet slot in gedachten had. Welbeschouwd kón *Woutertje Pieterse* niet aflopen. De vertelling was immers onderdeel van een groter werk dat een principiële oneindig karakter had: Multatuli's *Ideëën*.

In januari 1862 kondigde zijn toenmalige uitgever, R.C. d'Ablaing Giessenburg (firmanaam R.C. Meijer) in het *Nieuw Amsterdamsch Handels- en Effectenblad* een nieuw werk aan van Multatuli, te verschijnen in afleveringen die 'eene snelle verspreiding' vereisten, 'vooral wanneer ze onderwerpen behandelen van oogenblikkelijk belang'. Twee maanden later kwam de eerste aflevering van de *Ideeën* in de handel, met een opvallend motto: 'Een zaaier ging uit om te zaaïen' – opvallend, zeker in het licht van Multatuli's overige werk, want het was ontleend aan het woord van Jezus. Ook de inleiding, met een verwijzing naar Johannes de Doper, was ontleend aan de Bijbel. Opvallend, nogmaals, omdat in de bladzijden die volgden Bijbel en christendom er veelvuldig van langs kregen.

Multatuli's noemde zijn *Ideeën* 'de *Times* van myn ziel', naar het ook toen al bekende Britse dagblad, en hij publiceerde er alles in wat hij op zijn hart had, in welke vorm ook, zonder schijnbare ordening: beschouwingen over (of liever: *tegen*) godsdienst, aforismen, politieke commentaren, teksten over de positie van vrouwen en van arbeiders, Nederlands-Indië, literatuur, wiskunde en de opvoeding van kinderen. Er stonden brieven in, een compleet toneelstuk en iets wat tegenwoordig een roman zou heten, al zag de schrijver het niet zo: de geschiedenis van Wouter Pieterse.

'Lieve Fancy, wilt ge my een sprookje vóórzeggen?' Aldus besloot Multatuli zijn Idee 361. Dat wilde Fancy wel, en zo stond dan in het volgende Idee een jongen met een stadskleurig gezichtje te aarzelen voor de leesbibliotheek in de Hartenstraat. Als een langgerekte feuilleton zouden de Wouter-Ideeën zich vervolgens door de zeven dikke bundels slingeren.

Fancy zelf was Multatuli's muze, inspiratie en fantasie in één, maar tegelijk ook een handelend personage dat in zijn geschriften regelmatig opduikt. Ook in *Woutertje Pieterse*, en daarmee wordt meteen duidelijk hoe complex deze figuur in Multatuli's werk is: Fancy is degene die hem het verhaald 'vóórzeft' en treedt er tegelijk in op als een der dramatis personae.

Wat zijn lange verhaal over Wouter voor hemzelf betekende, schreef Multatuli ooit aan G.L. Funke, zijn belangrijkste uitgever en een van zijn beste vrienden. Multatuli's vriendin (later tweede echtgenote) Mimi Hamminck Schepel had in een opstel van de Franse dichter Lamartine de volgende regels gevonden: 'Als de dichters van de toekomst een hel-

dendicht willen maken, dan moet dat zijn de geschiedenis van 't menselijk hart. Een groot gedicht, dat bij de wieg begint en bij 't graf eindigt, dat loopt langs alle lotswisselingen, dan eens gelukkig en dan weer elendig, van een gewoon mensenleven.' Multatuli, die anders niet zo'n bewonderaar was van Lamartine: 'Hy zegt letterlyk wat ik in m'n geemoed had!'

Nu begint *Woutertje Pieterse* niet bij de wieg, zoals het evenmin bij het graf eindigt, en het lijdt geen twijfel dat Multatuli er ook andere bedoelingen mee had. Hij heeft zich er zijn hele leven tegen verzet dat het verhaal nog eens afzonderlijk werd uitgegeven; pas na zijn dood zou dat voor het eerst gebeuren. Multatuli wilde dat niet, omdat hij de Ideeën over Wouter als een onlosmakelijk onderdeel van zijn overige Ideeën beschouwde. In feite waren al zijn Ideeën volgens hem met elkaar verbonden. Dat maakte hij duidelijk in zijn Idee 123:

- Ik begryp Idee N. niet.
- Hebt ge ze alle gelezen?
- Neen.
- Dan kunt ge N. niet begrypen.

'Wouter' was zo beschouwd niet alleen een geschiedenis van het menselijk hart, het was ook een illustratie van de Ideeën: Multatuli's wereldbeeld, zijn maatschappijkritiek, zijn politieke denkbeelden, zijn opvattingen over het (christelijke) geloof – hij bracht ze onder woorden in zijn aforistische, theoretische of polemische Ideeën, en hij maakte ze aanschouwelijk in het levensverhaal van Wouter. Zie bijvoorbeeld een passage uit Idee 178, dat zelf weer onderdeel is van een lange reeks over hetzelfde onderwerp:

Als 't waar is dat die goddienery nadelig werkt op mensdom en individu, is 't dan niet ons aller plicht die te bestryden?

Is 't niet onze plicht de afgodsbeelden om te werpen, die de circulatie belemmeren op de zo schone heerweg van 't gezond verstand?

Kunt ge een goed huis bouwen op de plaats waar ge een ruïne vindt, zonder eerst dien bouwval geheel af te breken en die plaats schoon te maken?

Ik vind bouwen aangenermer werk dan afbreken. Maar als 't afbreken vereist wordt...

Multatuli gebruikte *Woutertje Pieterse* voor een flink deel voor dit sloopwerk. Juffrouw Pieterse, Stoffel en vooral juffrouw Laps: ze inspireerden de schrijver tot de vrolijkste bladzijden uit de negentiende-eeuwse vaderlandse literatuur, maar zijn boodschap was allesbehalve humoristisch. Met de Hallemannetjes, de dronken huisdominee, meester Pennewip en de heren Kopperlith vertegenwoordigen ze de protestants-christelijke maatschappij met al haar huichelachtigheid en valse zeden. Merkwaardig genoeg spaarde Multatuli de rooms-katholieken – iets wat vermoedelijk is terug te voeren op zijn eigen verleden, zoals de complete geschiedenis van Wouter met zijn eigen jeugd verbonden is.

‘De door sommigen geopperde mening dat de Wouter-geschiedenis *mijn* biografie wezen zou, is bespottelyk van ongerymdheid.’ Met die woorden, die hij in 1879 in een voetnoot liet afdrukken toen zijn eerste bundel *Ideeën* voor de zesde maal werd herdrukt, nam Multatuli afstand van de vele lezers die juffrouw Pieterse voor zijn moeder hielden en meester Pennewip voor zijn onderwijzer.

De verschillen tussen het leven van de schrijver en zijn hoofdperson zijn inderdaad niet gering. Eduard Douwes Dekker, zoals Multatuli in werkelijkheid heette, werd op 2 maart 1820 in Amsterdam geboren: veel later dan zijn stadgenoot Wouter, wiens levensgeschiedenis tientallen jaren eerder lijkt plaats te hebben. ‘Ik heb om latitude [speelruimte] te houden Wouter een vyftig jaar teruggeschoven, dat is om vryheid te hebben hem te volgen tot zyn dood toe. Zie je, anders zou ik eindelyk stuiten op vandaag,’ schreef Multatuli in 1864 aan zijn vriendin Mimi. Uitgaande van zijn eigen jeugd zou dat erop wijzen dat *Woutertje Pieterse* ergens tegen het eind van de achttiende eeuw moet worden gesitueerd. Wouter leeft in een republiek en is tijdgenoot van de dichters Rhijnvis Feith (1754-1824) en Willem Bilderijk (1856-1831). Aan de andere kant vindt meester Pennewip Bilderijks toneelstuk *Floris v* uit 1807 een klassieker, wat weer zou betekenen dat Wouter toch een negentiende-eeuwer is. Multatuli was zich ervan bewust dat de tijdsaanduidingen door elkaar liepen. ‘Vooreerst hééft m’n verhaal geen dagtekening,’ gaf hij toe, ‘– de welberekende fout die my de vryheid verschaft naar harte-lust rond te grabbelen in den aard der dingen.’

Het gezin van juffrouw Pieterse heeft op het eerste gezicht weinig van de familie waarin Eduard Douwes Dekker opgroeide. De vader van Wouter, een schoenverkoper, is overleden. Eduards vader, Engel Douwes

Dekker, leefde en was kapitein op een koopvaardijship. Gevolg daarvan was dat de familie Dekker veel welgestelder moet zijn geweest dan het gezin van juffrouw Pieterse. Weliswaar was Eduard geboren in een tijd waarin het gezin nog krap behuisd was – op een bovenverdieping aan de Amsterdamse Korsjespoortsteeg, waar nu het Multatuli Museum is –, maar anders dan Wouter (Burgerstand, 111de klasse, zevende onderafdeling) groeide hij vervolgens op in een compleet huis aan de Haarlemmerdijk. Engel Douwes Dekker was door zijn beroep wel vaak op reis; in de afwezige vader zou de lezer een overeenkomst kunnen zien met Wouters levensverhaal.

In het gezin van Engel Douwes Dekker en zijn vrouw Sietske Eeltjes Klein hield naast de moeder vooral het oudste kind, Catharina (geboren in 1809), zich bezig met de opvoeding. Bij de familie Pieterse is dat anders. Wouter heeft twee zussen, maar die spelen in zijn geschiedenis nauwelijks een rol. Iets vergelijkbaars kan worden gezegd van Jan Douwes Dekker (geboren 1816), de broer met wie Eduard het meeste optrok. Over Jan, die eerst zeeman was en later ondernemer op Java, schreef Eduard in 1845 aan zijn verloofde (later eerste vrouw) Tine van Wijnbergen: 'Ik heb een uitstekend hoog idee van hem, gij weet dat hij mijn vriend is.' Jans invloed op zijn doen en laten en ook op zijn levensbeschouwing was groot. In het verhaal over Wouter is voor zo'n personage geen plaats. En de moeder van Wouter?

Nu, ten-onrechte meenen sommigen dat ik in dien Wouter mezelf schilder. Dat is volstrekt het geval niet. Verbeelje hoe me dit grieven moet daar in dat geval Juffr. Pieterse 't portret myner Moeder wezen zou! M'n wrevel dáárover is één van de redenen dat ik afbrak, en niet dan met groote moeite er weer aan zal kunnen voortgaan.

Multatuli schreef dit in 1886, niet lang voor zijn dood, aan een vriendin. Hoewel er nog flink wat andere redenen waren dat hij 'afbrak', meende hij het ongetwijfeld. Meer dan eens getuigde hij van zijn liefde voor zijn moeder. Zoals in het gedicht 'Aan mijne moeder' uit 1843, dat hij gro-tendeels in *Max Havelaar* opnam:

Moeder wil het niet gelooven,
Bij den Hemel die mij ziet,
Moeder wil het niet gelooven,
Neen, uw kind vergat u niet!

Nee, Sietske Dekker-Klein was juffrouw Pieterse niet. Toch kon Eduards verloofde Tine een glimp opvangen van de problemen die hij met zijn moeder wel degelijk heeft gehad, toen hij schreef over haar zenuwachtigheid en godsdienstigheid en haar 'overdreven' moederliefde, die 'compleet eene soort van jalousie' was. Het is dan ook niet helemaal uitgesloten dat Multatuli, bewust of onbewust, in de nerveuze en godsdienstige juffrouw Pieterse iets van zijn moeder heeft gelegd. Vermelding verdient verder nog het gerucht dat Annetta Douwes Dekker-Post van Leggelo, in vakkringen bekend als Multatuli's Schoondochter, in 1939 wereldkundig maakte. Zij beweerde dat Multatuli's moeder 'als model gediend heeft voor *juffrouw Laps*, maar dit mag niet gezegd worden om Multatuli niet te schaden'. Bewijzen voor deze boude stelling zijn er echter niet.

Toch staat vast Multatuli voor *Woutertje Pieterse* uitvoerig uit zijn eigen heeft herinneringen geput. In een brief aan Mimi schreef hij over zijn oudste broer Pieter: 'En myn broer de dominé had iets van Stoffel.' Overeenkomsten waren er zeker. Pieter, dominee in de doopsgezinde gemeente, woonde tot zijn zes- of zevenentwintigste bij zijn ouders in. Hij hield zich bezig met de geestelijke ontwikkeling van Eduard. Om die reden introduceerde hij zijn jongere broer ook bij de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, kortweg het Nut. Samen met zijn moeder en zijn zuster heeft Pieter zich sterk heeft gemaakt voor het protestantse geloof en de bijbehorende zeden, al was hij, net als Stoffel, niet helemaal blind voor de moderne wetenschappen. De doopsgezinden hebben altijd geijverd voor scholing en wetenschap, en het 'het Nut' – in de achttiende eeuw opgericht door de doopsgezinde predikant Jan Nieuwenhuijzen – was daarvan het resultaat.

Juffrouw Laps is 'griffermeerd' (in een tijd dat gereformeerd en hervormd nog synoniem waren), maar tot welke protestantse bloedgroep de familie Pieterse behoort, verradt Multatuli niet. Wel heeft het gezinsleven zeker doopsgezinde trekken. In dit verband is wel eens op het beroemde salieavondje geweest, waarbij juffrouw Laps tot zoogdier wordt uitgeroepen. Een kleine aanwijzing vinden we ook in het lesma-

teriaal op Stoffels school, waar de kinderen lezen in een 'Chrestomathie van 't Nut'. Die chrestomathie (een bloemlezing) wijst erop dat Stoffel, net als Pieter en Eduard Douwes Dekker, bekend is met het Nut.

Ook bij andere personages uit *Woutertje Pieterse* heeft Multatuli voorbeelden uit zijn jeugd voor ogen gehad. Leentje bijvoorbeeld. 'O, lelyke, vuile, scheve, kwaadtongige Leentje, wat heeft Wouter je lief gehad!' Het klinkt als een hartenkreet van de schrijver zelf, en zo was het: net als het gezin van juffrouw Pieterse had de familie Douwes Dekker een naaister, en Eduard had haar lief. Mina Freybourg heette ze in het echt. Jaren later, toen hij als Multatuli een beroemd schrijver was geworden, bleef hij haar geld sturen. Het was Mina niet ontgaan dat hij haar in de Wouter-Ideeën had geportretteerd. Na een uitvoering van Multatuli's toneelstuk *De bruid daarboven*, waarbij de schrijver aanwezig was, kwam ze op hem af en riep: 'Ik ben Leentje!'

De bedrieglijke en bedriegende Hallemannetjes zijn eveneens aan de werkelijkheid ontleend. Ze doen onwerkelijk aan: alsof Multatuli, naast de familie Pieterse, ook nog een boze buitenwereld wilde verzinnen, verpersoonlijkt door de broertjes Halleman. Maar in een brief aan Mimi schreef hij dat de fatsoenlijke Hallemannetjes echt hadden bestaan en in werkelijkheid Haverkamp heetten. Niet dat dit van belang was: waar het hem om ging was dat de Hallemannetjes, hoe kinderlijk ook, zich al begonnen te gedragen als volwassenen, met alles wat daarbij hoorde: onbetrouwbaarheid en onzuiverheid achter een praalgevel van fatsoen. Met het benadrukken van hun zakeninstinct lijkt de schrijver bovendien vooruit te wijzen naar de handelsfirma waar Wouter later zou werken.

Bij de firma Ouwetyd en Kopperlith dacht Multatuli aan het handelshuis waar hijzelf na zijn schooltijd in dienst was geweest. Hoe hij daarop terugkeek, blijkt alleen al uit de naam van het bedrijf. Ouwetyd behoeft geen uitleg, Kopperlith is een verbastering van *coproliet*: het fossiele uitwerpsel van een 'voorwereldlijk dier', aldus een encyclopedie uit die tijd. Het voorbeeld voor Ouwetyd & Kopperlith was de firma van Abraham van de Velde, een textielhandel op het Singel, nr. 134. Eduard Douwes Dekker heeft er net als Wouter enkele leerjaren doorgebracht. In 1845 schreef Dekker aan Tine over deze tijd:

Op het kantoor ging ik 's morgens naar het postkantoor, om de brieven aftehalen; daar stond een arme Jood die stalen pennen en potlo-

den verkocht; die man had vroeger in betere omstandigheden ver-keerd, en was vrij beschaafd (hij had tenminste meer litteratuur dan de zoons van mijn patroon). Op zekere morgen kwam de oudste zoon die buiten 's huis woonde aan het postkantoor, en vond mij in drok gesprek met dien Jood. Te huis komende kreeg ik er van langs. Ik gooide mij weg, heette het, dat paste niet; en al vond ik er voor mij niets in, dan moest ik het om hunnentwil laten, daar ik hun bediende was, enz.

Die oudste zoon was Abraham Paul Frederic van de Velde, die model zou staan voor Pompile Kopperlith.

Ook bij sommige gebeurtenissen die hij in *Woutertje Pieterse* beschreef, dacht Multatuli terug aan zijn eigen jeugd. Zo ook bij de fameuze opening van het verhaal waarin Wouter een Nieuw Testament verkwanselt voor een *Glorioso*. Mimi noteerde in 1872, nadat Multatuli haar over zijn inspiratiebronnen had verteld:

Hij vertelde mij hoe hij als i geld kon machtig worden om 'n boek te lezen, dan moeite had dat weg te stoppen. Noch op school noch te huis bij hem mocht het gezien worden. Zoo herinnert hij zich soms zamen gehuurd te hebben met 'n vriend van hem Scholten. 'n Goede jongen zeide hij, en een jongen die altijd zakgeld had wat ik maar zeer zelden had. Bovendien zoo zamen dat kostte ons dan ieder maar 'n stuiver in de week. We gingen dan samen zoogenaamd wandelen om dat te lezen. Zaterdag 's middags bijv. Ik herinner me nog we Rinaldo Rinaldini lazten. Dat lazten wij dan op de rand van 'n brugje op de cingels, ik heb dat in de W. eenigszins geschetst door *Glorioso*. En eens viel 't boek in de sloot. Wat hadden we toen 'n moeite om het te vergoeden! O, en ik ben er meer kwijt geraakt, dat kwam van 't verstoppen.

Woutertje Pieterse lijkt op zulke bladzijden dus op de werkelijkheid van Eduard Douwes Dekker, maar verschillen zijn er ook. Van *Rinaldo* maakte Multatuli *Glorioso*. De verandering had niet veel om het lijf: *Glorioso* is een bestaande roversroman, net als *Rinaldo Rinaldini* geschreven door de Duitser C.A. Vulpius (een zwager van Goethe). 'Scholten' (Jan Reinhardt Scholten, een klasgenoot van Eduard) is uit de geschiedenis van Wouter weggeschreven. Multatuli kon ook moeilijk anders, want

het ging hem erom dat Wouter *alleen* stond in een van godsdienst doortrokken, huichelachtige wereld. Een 'goede jongen' als Scholten paste daar niet in. Uit andere aantekeningen van Mimi blijkt dat Eduard het pandgeld voor de leesbibliotheek van zijn ouders stal. Wouter drukt echter een Nieuw Testament achterover. In de wereld van de familie Pieterse weegt dat vergrijp oneindig veel zwaarder – en voor de schrijver Multatuli was het een symbolische heldendaad.

Zo gebeuren er in *Woutertje Pieterse* meer dingen die de schrijver zelf had meegemaakt – maar het belangrijkste zijn ongetwijfeld de overeenkomsten, en de verschillen, tussen de hoofdpersoon en zijn schepper. Al benadrukte Multatuli telkens weer dat Wouter geen zelfportret was, niet minder vaak wees hij op de verwantschap tussen de romanheld en hemzelf. Zo erkende hij dat hij op zijn eigen jeugd teruggreep toen hij Wouter liet dromen van een toekomst als koning van Afrika en redder van de mensheid. 'Met... malle zelfverheffing wou ik me altyd opdringen dat op *my* de verantwoordelykheid rustte van alles wat verkeerd of droevig was,' schreef Multatuli in 1886. Hij ontkende dat hijzelf Wouter was, maar

toch spreekt het vanzelf dat er *in* dat Wouterverhaal soms dingen voorkomen die in werkelijk gebeurde toestanden wortelen. Dit nu is met die zucht om wat te zeggen te krygen in Afrika 't geval. In m'n jeugd had ik eens gelezen hoe onmenselyk die koninkjes daar met hun onderdanen omgaan, en ik kòn niet slapen van... medelyden, denk je? Nu ja, dat ook, maar m'n hoofdindruk was schaamte dat ik dat maar zoo toeliet. Alsof ik geroepen was de wereld te hervormen.

Overigens was die roeping niet uitsluitend iets van zijn jeugd. Zoals Eduard Douwes Dekker als kind van een Afrikaans koningschap droomde, zo heeft hij als volwassene gehoopt op de keizerstroon van Nederlands-Indië. Daarom spreekt dokter Holsma niet alleen Wouter toe als hij de jongen voorhoudt dat hij zijn 'naastby-liggende plicht' moet vervullen en dat 'de ware verhevenheid is dat men doet wat men doen moet, zelfs 't geringe'. Die woorden zijn uiteraard ook tot de lezers gericht, maar niet minder – misschien zelfs nog wel meer – tot de schrijver zelf.

Wouters leerjaren bij Ouwetyd en Kopperlith, maar ook de sprong van de Aspoort en het kopen van tabak voor een soldaat tijdens een

volksoproer: Multatuli baseerde deze en andere Ideeën over Wouter op zijn eigen belevenissen. Maar een autobiografie was het verhaal daarmee niet, zoals hijzelf bleef benadrukken. Over Wouters sprong van de Aspoort schreef hij in brief aan Mimi in 1864: ‘t Is waar dat ik van die poort sprong in katechisatie-tyd, en dat m’n toon [teen] me pyn doet als ’t regenen gaat.’ En in een noot bij de vijfde druk van zijn Ideeën, eerste bundel (1875), legde hij uit: ‘t Was de *Zaag-* of de *Raampoort*.’ Maar, waarschuwde hij:

Men zou zich vergissen als men uit het opgeven der namen van de beide poorten, welker ene hier bedoeld wordt, de slotsom trok dat de Wouter-geschiedenis *nuchtere* waarheid behelsde, naar den zin van onzen Droogstoppel. Ook *die* soort waarheid is er in, doch zelden. De strekking is wáár in hoger betekenis.

Wie zal het tegenspreken? Voor een realistische autobiografie heeft Wouter een al te zuiver karakter. Hij is een typische negentiende-eeuwse romanheld: een jongen zonder werkelijk slechte eigenschappen, ruimhartig en idealistisch. Meer nog dan aan Eduard Douwes Dekker doet hij aan Max Havelaar denken, het geïdealiseerde alter ego van de schrijver.

Hoe verleidelijk het ook is *Max Havelaar* als een vervolg op *Woutertje Pieterse* te zien – in omgekeerde volgorde geschreven en gepubliceerd –, die vaststelling zou beide werken onrecht doen. Blijft *Max Havelaar* Multatuli’s ‘actieboek’ bij uitstek, de roman die zijn lezers de ogen opende voor de misstanden in de overzeese koloniën, *Woutertje Pieterse* is daarvan veeleer de tegenhanger: een vermakelijke en bij vlagen ontroerende geschiedenis over het onrecht dicht bij huis – en niet in de laatste plaats *in* huis.

Al bij zijn leven hoorde het tot zijn meest geliefde werken. Zijn twee laatste Ideeënbundels (de delen zes en zeven) zijn grotendeels gevuld met Wouter-Ideën. Zulks op aandrang van zijn uitgever en zijn lezers, zoals Multatuli meer dan eens liet weten. Mogelijk komt het daardoor dat de tweede helft het verhaal, hoe meeslepend het ook blijft, niet meer de hoogtepunten kent uit het begin. In Idee 1252 schreef Multatuli:

Ik herhaal uitdrukkelijk dat ik de Woutergeschiedenis – of wat er dan verder uit volgen mag – alleen voortzet uit armoed. Straks is de

maand om, en ik mocht eens op straat gezet worden als ik niet door wat spoedig dit vel op de post te brengen, nog even bytyds zorgde voor huishuur.

Enkele maanden later brak hij het verhaal af, met Idee 1282. In het voorjaar van 1877 stuurde hij de laatste kopij naar zijn uitgever. Hij had nog tien jaar te leven, maar zou nooit meer schrijven voor het publiek dat hij verachtte 'met grote innigheid', zoals hij lang daarvoor al in zijn *Minnebrieven* had meegedeeld. Gelukkig bleef hij brieven sturen aan vrienden en bekenden, en daaraan is het danken dat we in elk geval een vermoeden hebben van wat hij met Wouter voorhad in de nooit verschenen achtste bundel *Ideeën*. Hij wilde zijn hoofdpersoon laten stijgen en prinses Erika laten dalen, 'om 'n beter standpunt te vinden'. 'Maar 't ligt niet in dát stygen en dalen,' aldus Multatuli. 'Men moet inwendig zoo stygen dat alle standpunten ons voorkomen gelyk te zyn. Een man in den luchtbol kan geen onderscheid waarnemen tusschen 'n tamboermajoor en 'n dwerg.'

Met dit soort vooruitwijzingen moeten zijn lezers het doen. Verder kunnen zij zich troosten met de gedachte dat Multatuli, als hij aan een achtste, negende of tiende bundel *Ideeën* was toegekomen, *Woutertje Pieterse* toch niet zou hebben voltooid. Net als het nieuws in de kranten kenden zijn *Ideeën* geen einde. En dat gold ook voor het leven van Wouter.

VERANTWOORDING

Woutertje Pieterse verscheen oorspronkelijk als onderdeel van Multatuli's zeven bundels *Ideeën*, die tussen 1862 en 1877 werden gepubliceerd. Multatuli heeft zich altijd verzet tegen een afzonderlijke publicatie van zijn *Ideeën* over Wouter Pieterse, maar zijn weduwe besloot na zijn overlijden in 1887 alsnog zo'n editie te verzorgen. Om historische redenen en omdat de selectie van Mimi Douws Dekker-Hamminck Schepel als zeer volledig geldt, is besloten haar uitgave uit 1890 als voorbeeld te nemen. Haar verbindende teksten zijn echter niet overgenomen.

Bij de tekst zelf is uitgegaan van de editie van Multatuli's *Ideeën* die in de jaren 1985-1987 verscheen bij uitgeverij Em. Querido als onderdeel van de Salamander-reeks; een uitgave die op haar beurt was gebaseerd op de laatste door de auteur herziene drukken van de *Ideeën*. De negentiende-eeuwse spelling werd daarbij gemoderniseerd, maar de eigenaardigheden van Multatuli's schrijfwijze, zoals het gebruik van *y* in plaats van *ij*, bleven ongewijzigd.

Woutertje Pieterse is een fijngevoelig jongetje met een dichterlijke inborst. Hij komt voortdurend in conflict met het kleinburgerlijke milieu waarin hij opgroeit. Multatuli geeft een bijzonder intieme en ontroerende inkijk in de gedachtewereld van een kind.

Woutertje Pieterse verscheen oorspronkelijk als een serie schetsen in de bundels *Ideeën*, die verschenen tussen 1862 en 1877. Multatuli had het nooit bedoeld als roman, maar zijn echtgenote bundelde de schetsen en publiceerde het werk in 1890, drie jaar na zijn dood. De roman groeide uit tot een van zijn meest gewaardeerde en gelezen werken. Het boek wordt uitgeleid door Dik van der Meulen, die voor zijn biografie van Multatuli in 2003 de AKO-literatuurprijs ontving.

Multatuli (Eduard Douwes Dekker, 1820–1887) wordt beschouwd als de beste prozaïst die Nederland tot nog toe heeft voortgebracht. In zijn *Ideeën* combineerde hij graf-schriften, essays, een toneelstuk en een roman tot een wonderlijk geheel. *Max Havelaar* en *Woutertje Pieterse* behoren tot de canon van de Nederlandse literatuur.

